INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

Volumul LXIV

Academia Română

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
“COSTIN C. KIRIȚESCU”

TEZAUR

2002

vol. LXIV

Centrul de Informare
şi Documentare Economică

Bucureşti, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Redactori: Adelina BIGICĂ, Ortansa CIUTACU,
Mircea FÂȚĂ, Dorina GHEORGHE, Paula NEACŞU,
Mihaela PINTICĂ, Aida SARCHIZIAN, Ovidiu SÎRBU

Culegere text: Mirela AGAPI, Carmen DIȚULESCU

Prezentare grafică, machetare şi tehnoredactare: Luminița LOGIN, Nicolae LOGIN,
Mihaela PINTICĂ, Victor PREDA

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Institutului Național de Cercetări Economice
“Costin C. Kirițescu”. Reproducerea, fie şi parțială şi pe orice suport, este interzisă
fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-249-7 Apărut 2020

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI
ECONOMICE “COSTIN C. KIRIȚESCU”

TEZAUR

2002

vol. LXIV

ACADEMIA ROMÂNĂ

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR
volumul LXIV

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 1-2/2002 _____ 1

CONTURAREA PROFILULUI INDUSTRIAL AL REGIUNILOR ÎN PERSPECTIVA ADERĂRII ROMÂNIEI LA UNIUNEA EUROPEANĂ 3

INTRODUCERE 7

CAPITOLUL 1. UTILIZAREA ANALIZEI INPUT-OUTPUT PENTRU STUDIEREA RELAŢIILOR INTERRAMURI LA NIVEL INTRA ŞI INTERREGIONAL 13

1.1. Analiza input-output la nivelul unei regiuni 13

1.2. Analiza input-output la nivel interregional 17

CAPITOLUL 2. STRUCTURA ŞL REPARTIZAREA TERITORIALĂ A RAMURILOR INDUSTRIALE ÎN ŢARA NOASTRĂ 23

2.1. Dinamica industriei în perioada de tranziție 23

2.2. Profilul industrial al regiunilor 32

CAPITOLUL 3. STUDIU DE CAZ – ZONA MUNȚILOR APUSENI 80

3.1. Caracterizarea zonei Munților Apuseni 80

3.2. Poli de dezvoltare economică în zona Munților Apuseni 82

CAPITOLUL 4. CONCLUZII 88

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 3-4-5/2002 _____ 97

POLITICA DE PROTECȚIE A MEDIULUI ÎN CONDIȚIILE INTEGRĂRII ROMÂNIEI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ – IMPACTUL ASUPRA COMPETITIVITĂȚII INDUSTRIALE 99

INTRODUCERE 103

PARTEA I. POLITICI, INSTRUMENTE SI MĂSURI DE CONFORMARE A ACTIVITĂȚILOR INDUSTRIALE CU CERINȚELE PROTECȚIEI MEDIULUI 104

CAPITOLUL 1. POLITICI DE PROTECȚIE A MEDIULUI UTILIZATE ÎN ȚĂRILE UNIUNII EUROPENE. POSIBILITĂȚI ŞI LIMITE DE APLICARE ÎN ROMÂNIA 104

1.1. Politici de protecție a mediului utilizate în țările Uniunii Europene 104

1.2. Posibilități şi limite de aplicare în România 107
CAPITOLUL 2. CERINȚE PREVĂZUTE ÎN ACQUIS-UL COMUNITAR DE MEDIU CARE VIZEAZĂ DOMENIUL INDUSTRIAL 117
2.1. Conformarea cu cerințele Directivei privind prevenirea şi controlul integrat al poluării industriale, nr. 96/61 (IPPC) 117
2.2. Conformarea cu cerințele Directivei nr. 96/82/EEC privind controlul pericolului de accident major implicând substanțe periculoase SEVESO II (COMAH) 123
2.3. Conformarea cu cerințele Directivei nr. 88/609/EEC privind limitarea emisiilor de poluanți specifici în atmosferă prin instalații mari de ardere (LCP) 126
2.4. Conformarea cu cerințele Directivei nr. 1999/13/EEC privind limitarea emisiilor de compuşi organici volatili datorate utilizării solvenților în anumite activități şi instalații (VOC) 130
2.5. Conformarea cu cerințele Regulamentului nr. 1836/93 privind schemele voluntare de eco-management şi audit (EMAS) 131
2.6. Conformarea cu cerințele Regulamentului nr. 880/92 privind eco-etichetarea 132
CAPITOLUL 3. INSTRUMENTE ECONOMICE ŞI DE REGLEMENTARE UTILIZATE ÎN CONTROLUL POLUĂRII INDUSTRIALE 141
ANEXE 147
PARTEA II-A. PROBLEME ECOLOGICE DETERMINATE DE RAMURILE POLUATOARE ALE INDUSTRIEI ROMÂNEŞTI 158
CAPITOLUL 4. EFECTELE PRINCIPALELOR RAMURI POLUATOARE ALE INDUSTRIEI ROMÂNEŞTI ASUPRA FACTORILOR DE MEDIU 158
CAPITOLUL 5. SITUAȚIA TEHNOLOGICĂ, ACTUALĂ ŞI DE PERSPECTIVĂ, A PRINCIPALELOR RAMURI POLUATOARE 164
5.1. Industria extractivă a petrolului, gazelor naturale şi prelucrarea primară a petrolului 164
5.2. Industria extractivă a cărbunelui 166
5.3. Industria siderurgică 168
5.4. Industria de producere a energiei electrice şi termice 170
CAPITOLUL 6. PROBLEME ECOLOGICE SPECIFICE GENERATE DE INDUSTRIILE POLUATOARE 171
6.1. Industria extractivă a petrolului, gazelor naturale şi prelucrarea primară a petrolului 171
6.2. Industria extractivă a cărbunelui 176
6.3. Industria siderurgică 180
6.4. Industria de producere a energiei electrice şi termice 186

CAPITOLUL 7. MĂSURI DE CONFORMARE CU CERINȚELE DE PROTECȚIE A MEDIULUI, APLICABILE ÎN RAMURILE INDUSTRIALE 190
7.1. Industria extractivă a petrolului, gazelor naturale şi prelucrarea primară a petrolului 190
7.2. Industria extractivă a cărbunelui 192
7.3. Industria siderurgică 194
7.4. Industria de producere a energiei electrice şi termice 196
PARTEA A III-A. IMPACTUL POLITICII DE PROTECȚIE A MEDIULUI ASUPRA COMPETITIVITĂȚII INDUSTRIALE 199
CAPITOLUL 8. MODEL DE ECHILIBRU GENERAL AL ECONOMIEI NAȚIONALE – POSIBILITĂȚI ŞI LIMITE DE FOLOSIRE PENTRU ANALIZA INFLUENȚEI POLITICII DE MEDIU ASUPRA COMPETITIVITĂȚII INDUSTRIALE 199
CAPITOLUL 9. EFECTE POZITIVE ŞI NEGATIVE ALE CONFORMĂRII INDUSTRIILOR POLUATOARE CU CERINȚELE PROTECȚIEI MEDIULUI 212
Concluzii 222
ANEXE 226

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 6-7/2002 253
OCUPAREA ŞI ŞOMAJUL ÎN ROMÂNIA 255
1. CONSIDERAȚII INTRODUCTIVE 259
2. ROLURI/FUNCȚII ALE OCUPĂRII 263
3. OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ – COPILUL VITREG AL TRANZIȚIEI 270
3.1. Precizări sumare 270
3.2. Zece ani de criză sistemică a ocupării forței de muncă 271
3.3. Dimensiuni, caracteristici şi tendințe ale evoluției volumului ocupării 272
3.4. Continuitate şi discontinuitate în evoluțiile structurii ocupării forței de muncă 278
4. ŞOMAJUL CRONIC – DEZECHILIBRU FUNCȚIONAL AL PIEȚEI MUNCII. DIMENSIUNI. CARACTERISTICI. TENDINȚE PE TERMEN SCURT, MEDIU ŞI LUNG 290
4.1. Dimensiuni şi intensitate 290
4.2. Vulnerabilitate diferită în fața riscului de şomaj 291
5. TRANZIȚIA DE LA ŞCOALĂ LA MUNCĂ – ÎNTRE ASPIRAȚII ŞI REALITĂȚI 297
5.1. Confruntarea dintre cererea economică şi, respectiv, cea socială de educație şi formare profesională 297

5.2. Caracteristici şi semnale ale tranziției de la şcoală ta muncă 299
6. CRIZA MECANISMELOR ŞL POLITICILOR DE OCUPARE 302
6.1. Productivitatea muncii – măsură a eficienței dezocupării forței de muncă 302
6.2. Costul forței de muncă – mecanism de descurajare a ocupării şi de stimulare a muncii la negru 304
6.3. Costul total al forței de muncă – mecanism de descurajare a ocupării în sectorul formal al economiei 313
6.4. Politicile pieței muncii între stimularea ocupării şi protecția socială 315
7. ANUL 2000 – MOMENT DE RĂSCRUCE AL STĂRII ŞL EVOLUȚIEI OCUPĂRII? DURABILITATE ŞI CONJUNCTURĂ 320
7.1. Nou şi vechi în starea şi evoluția ocupării (anii 2000 şi 2001) 321
7.2. Politicile pieței muncii. Schimbări notabile în raportul măsuri active – măsuri pasive 325
7.3. Lecțiile tranziției 330
8. ÎN LOC DE CONCLUZII – PRIORITĂȚI ŞI DIRECȚII DE CERCETARE ŞI ACȚIUNE 333
8.1. Constatări de sinteză 333
8.2. Priorități şi direcții de acțiune 336
8.3. Unele probleme de cercetare 340

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 8/2002 _____ 363
ECONOMIA NAȚIONALĂ ŞI INTEGRAREA ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ 365
1. ANALIZA COSTURILOR ŞI A BENEFICIILOR EXTINDERII EUROPENE – IMPLICAȚII PENTRU SECTORUL FORMAL ŞI INFORMAL ÎN ECONOMIILE ÎN TRANZIȚIE 369
1. Introducere 369
2. Modelarea efectului integrării 371
3. Datele 377
4. Estimarea modelului 380
5. Rezultatele simulărilor 382
6. Concluzii şi recomandări 385
Bibliografie 385
2. METODE DE ESTIMARE A PIB-ULUI LUNAR – FILTRUL KALMAN 386
1. Procedura spațiului stării 386
2. Procedura filtrului Kalman 390
3. Concluzii orientative 392
Bibliografie 393

3. CICLUL DE AFACERI ÎNTR-O ECONOMIE DE PIAȚĂ – TERMINOLOGIE ŞI MECANISME. O PRIVIRE RETROSPECTIVĂ ASUPRA ECONOMIEI ROMÂNEŞTI ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE 394
Introducere 394
1. Definirea conceptului de ciclu al afacerilor 394
2. Fluctuații ciclice ale producției în România în perioada de tranziție 405
Bibliografie 410
4. IMPACTUL POLITICII SALARIALE ASUPRA INFLAȚIEI 411
ANEXE 418
Bibliografie 419
5. POLITICA FISCALĂ ÎN EUROLAND 420
1. Introducere 420
2. Teoria zonelor monetare optime cu privire la politica fiscală într-o uniune monetară 420
3. Limite la centralizarea bugetelor naționale într-o uniune monetară 421
4. Situația în Uniunea Europeană 422
5. Relația deficit bugetar – datorie publică 423
6. Constrângeri fiscale în UEM 424
7. Critici aduse Tratatului de la Maastricht şi Pactului de Creştere şi Stabilitate 425
8. Concluzie 427
Bibliografie 428
6. CONSIDERAȚII GENERALE ASUPRA SISTEMULUI DE IMPOZITARE ÎN ROMÂNIA, ÎN CONTEXTUL ADERĂRII LA UE 429
Bibliografie 432
7. ASPECTE ALE COMPETITIVITĂȚII UNOR SECTOARE ALE ECONOMIEI ROMÂNEŞTI 433
1. Noțiuni generale privind competitivitatea 433
2. Indicatori de măsurare şi caracterizare a competitivității 435
3. Competitivitatea unor sectoare ale economiei româneşti 437
4. Avantaje/dezavantaje comparative în relațiile cu țările Uniunii Europene şi țările candidate la aderare 440
Bibliografie 441
ANEXE 442
8. INVESTIȚIILE DIRECTE CU IMPACT SEMNIFICATIV ÎN ECONOMIE 450
1. Un nou cadru legislativ – comparație cu cel existent. Facilități pentru investitori 450
2. Stadiul actual al investițiilor externe directe şi societăților cu capital străin în România 452

3. Alte inițiative şi desfăşurări în domeniul investițional (2002) 456

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 9-10/2002 _____ 459

RECONSTRUCȚIA SISTEMULUI FINANCIAR-BANCAR ROMÂNESC ÎN PERSPECTIVA INTEGRĂRII EUROPENE 461

CAPITOLUL 1. POLITICA MONETARĂ A ROMÂNIEI ÎN PERSPECTIVA INTEGRĂRII ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ ŞI A CONSOLIDĂRII DURABILE A ECONOMIEI DE PIAȚĂ..... 465

1.1. Deschideri conceptuale asupra politicii monetare..... 465

1.2. Premisele integrării europene şi ale dezvoltării economice durabile ale României 469

1.3. Politica monetară – componentă esențială a politicii economice..... 471

1.4. Concluzii şi propuneri 491

CAPITOLUL 2. ADAPTAREA SUPRAVEGHERII BANCARE DIN ROMÂNIA LA CERINȚELE INTEGRĂRII EUROPENE..... 493

2.1. Riscurile bancare – premise ale instituirii supravegherii bancare 493

2.2. Formele de manifestare ale supravegherii bancare 495

2.3. Alte considerațiuni vizând supravegherea bancară..... 499

2.4. Supravegherea bancară în România..... 500

CAPITOLUL 3. IMPACTUL EURO ASUPRA BALANȚEI DE PLĂȚI EXTERNE A ROMÂNIEI ÎN PERSPECTIVA INTEGRĂRII ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ 510

3.1. Cerințe integraționiste privind elaborarea balanței de plăți..... 510

3.2. Criteriile integrării şi situația României 516

3.3. Valuta de referință şi comportamentul balanței de plăți a României 518

3.4. Impactul cursului de schimb asupra soldului balanței comerciale..... 520

3.5. Concluzii 522

CAPITOLUL 4. CONTRIBUȚIA PIEȚEI DE CAPITAL LA FINANȚAREA INVESTIȚIILOR DIN ROMÂNIA – CONDIȚIE PRIMORDIALĂ A DEZVOLTĂRII DURABILE ŞI A INTEGRĂRII ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ 528

4.1. Piața de capital în cadrul sistemului financiar național..... 528

4.2. Piața românească de capital – posibilă sursă de finanțare a investițiilor . 534

4.3. Aportul pieței de capital la finanțarea investițiilor în România. Unde suntem şi unde am dori să ajungem? 540

4.4. Concluzii 544

CAPITOLUL 5. ABORDAREA STRATEGICĂ A PIEȚELOR FINANCIARE ÎN PERSPECTIVA GLOBALIZĂRII..... 546

5.1. Globalizare, diversificare, rețelizare 546

5.2. Pieţele financiare în cadrul reţelelor globale 549
5.3. Integrarea pieţelor financiare în cadrul reţelelor globale 554
Bibliografie 558
ANEXE 563

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 11-12/2002 _____ 568

STRATEGIA FISCAL-BUGETARĂ A ROMÂNIEI ÎN PERSPECTIVA INTEGRĂRII ÎN STRUCTURILE EUROPENE 570

INTRODUCERE 574

CAPITOLUL 1. OBIECTIVELE STRATEGICE ALE POLITICII FISCAL-BUGETARE ÎN PERSPECTIVA INTEGRĂRII ÎN STRUCTURILE EUROPENE 575
1.1. Corelarea politicilor bugetare 575
1.2. Reforma fiscală – obiectivele acesteia în perspectiva integrării europene 582
1.3. Crearea unei organizaţii fiscale mondiale 588

CAPITOLUL 2. SISTEMUL FISCAL ROMÂNESC ŞI ADAPTAREA ACESTUIA LA CONDIŢIILE INTEGRĂRII 592
2.1. Conceptul de sistem fiscal şi cerinţele pe care un sistem fiscal modern trebuie să le îndeplinească pentru a fi eficient 592
2.2. Strategia fiscală a statelor comunitare, în contextul extinderii integrării economice 593
2.3. Cerinţe şi evoluţii în adaptarea sistemelor fiscale ale statelor în tranziţie la exigenţele şi mecanismele pieţei unice 596
2.4. Adaptarea sistemului fiscal românesc la cerinţele integrării 598
2.5. Orientări, soluţii pentru racordarea sistemului de impozite şi taxe la cerinţele interne şi ale pieţei unice în domeniu 610

CAPITOLUL 3. GESTIUNEA TREZORERIEI FINANŢELOR PUBLICE 613
3.1. Gestiunea mişcărilor de fonduri în Trezoreria statului 613
3.2. Previzionarea fluxurilor de intrare şi a fluxurilor de ieşire 617
3.3. Finanţarea deficitelor bugetare 619

CAPITOLUL 4. REFORMA CHELTUIELILOR PUBLICE 625
4.1. Noţiuni generale 625
4.2. Evoluţia cheltuielilor publice în perioada 1990-1999 626
4.3. Structura economică a cheltuielilor publice ale României 638
4.4. Evoluţia viitoare a cheltuielilor bugetare ale României 641

CAPITOLUL 5. CARACTERISTICILE INTERVENŢIONISMULUI ÎN ECONOMIILE EUROPENE 649
5.1. Consideraţii teoretice cu privire fa intervenţionism 649

5.2. Prezentare de ansamblu a specificului politicilor fiscal-bugetare în statele Uniunii Europene 651
5.3. Politica fiscal-bugetară a țărilor admise pentru aderarea la Uniunea Europeană 658
5.4. Intervenționismul ca stare de fapt în România 660
5.5. Analiză comparativă 664
Bibliografie 672

INDEX DE AUTORI 674

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE
NR. 1-2/2002

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE PROGNOZĂ ECONOMICĂ

CONTURAREA PROFILULUI INDUSTRIAL AL REGIUNILOR ÎN PERSPECTIVA ADERĂRII ROMÂNIEI LA UNIUNEA EUROPEANĂ

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Autori:
Dr. Carmen Beatrice PĂUNA, CP II – coordonator
Ileana DUMITRESCU, CP II
Dr. Gabriela FRENTZ
Conf. univ. dr. Dorin JULA, CP I
Prof. univ dr. Luminița CONSTANTIN
Conf. univ. dr. Dorel AILENEI
Valentin RÂMBOACĂ, As. C

CUPRINS

INTRODUCERE.....7
CAPITOLUL 1. UTILIZAREA ANALIZEI INPUT-OUTPUT PENTRU STUDIEREA RELAȚIILOR INTERRAMURI LA NIVEL INTRA ŞI INTERREGIONAL.....13
1.1. Analiza input-output la nivelul unei regiuni 13
1.2. Analiza input-output la nivel interregional 17
CAPITOLUL 2. STRUCTURA ŞL REPARTIZAREA TERITORIALĂ A RAMURILOR INDUSTRIALE ÎN ȚARA NOASTRĂ.....23
2.1. Dinamica industriei în perioada de tranziție 23
2.2. Profilul industrial al regiunilor 32
CAPITOLUL 3. STUDIU DE CAZ – ZONA MUNȚILOR APUSENI.....80
3.1. Caracterizarea zonei Munților Apuseni.....80
3.2. Poli de dezvoltare economică în zona Munților Apuseni 82
CAPITOLUL 4. CONCLUZII 88

INTRODUCERE

În acord cu politica europeană de coeziune economică şi socială, România promovează o politică regională care are ca obiectiv general pe termen lung diminuarea decalajelor în dezvoltarea regiunilor şi zonelor țării. Pe termen scurt însă, politica regională este constrânsă să se axeze pe contracararea fenomenelor negative (pierderea de locuri de muncă, şomaj etc.) care apar în procesul de restructurare economică şi îndeosebi industrială a țării.

Dezvoltarea regională şi amenajarea spațiului constituie, fără îndoială, un instrument important în cristalizarea identității europene. De aceea, problema atenuării dezechilibrelor regionale şi, în general, a susținerii proceselor de dezvoltare regională reapare în Europa, în ultimul timp, ca o preocupare majoră atât în studiile de specialitate, cât şi în analizele destinate fundamentării măsurilor de politică economică şi socială. Explicațiile interesului crescând pentru astfel de preocupări constau în menținerea – uneori chiar agravarea – unor dezechilibre apărute în perioadele anterioare sau într-o percepție nouă asupra acestora în actualul context economic, social şi politic. În Europa Centrală şi de Est, interesul actual pentru problemele regionale este determinat de necesitatea abordării şi rezolvării în cadrul politicilor economice naționale a dificultăților generate de procesele de restructurare şi reformă. În cazul țărilor dezvoltate din vestul continentului, preocupările în domeniul politicilor regionale s-au intensificat ca urmare a problemelor apărute în legătură cu procesele implicate de integrarea economică şi politică.

Pentru România, oportunitatea unor asemenea abordări derivă, pe lângă elementele prezentate, din necesitatea susținerii, inclusiv la nivel regional, a priorităților naționale definite în cadrul politicii economice globale. În acest context, considerăm că studiul referitor la *impactul procesului de integrare europeană asupra dezvoltării regionale în România* trebuie să pornească de la imperativele realizării obiectivului strategic fundamental al perioadei actuale şi în perspectivă pe termen mediu şi lung, respectiv îndeplinirea criteriilor de convergență pentru aderarea la Uniunea Europeană.

Pornind de la acest obiectiv global, este necesar ca politicile regionale să definească obiectivele specifice ale domeniului respectiv şi să analizeze integrarea acestora într-un sistem coerent, pe de o parte, cu obiectivele macroeconomice şi cele specifice altor structuri (obiectivele sectoriale) şi, pe de altă parte, cu obiectivele tradiționale ale politicilor regionale (atenuarea decalajelor în dezvoltarea diferitelor structuri din spațiul național). Pe lângă precizarea obiectivelor, politicile regionale trebuie să definească şi să analizeze mijloacele de realizare a acestora şi, evident, structurile instituționale capabile să susțină asemenea evoluții.

Abordarea la nivelul structurilor europene a problemei politicilor regionale are ca punct de pornire aprecierea că amenajarea spațiului constituie un instrument important în cristalizarea identității europene şi că modificările intervenite în structurile economice şi sociale ale țărilor din această zonă şi în relațiile lor cu alte părți ale lumii «impun o repunere în discuție a principiilor care guvernează organizarea teritoriului, cu scopul de a se evita ca aceste principii să fie determinate în întregime de obiective economice pe termen scurt, fără a se lua în considerație în mod corespunzător aspectele sociale, culturale şi cele ale mediului (*Carta de la Torremolinos,* Conferința europeană a miniştrilor responsabili cu amenajarea teritoriului, 20 mai 1983, Preambul, pct. 4.).

În cazul României, rezolvarea problemelor concrete cu care se confruntă în actuala perioadă şi în perspectiva pe termen mediu şi lung economia națională impune susținerea proceselor de dezvoltare inclusiv prin promovarea unor strategii specifice în domeniul politicii regionale. Aceasta, deoarece actuala criză, chiar dacă se manifestă global, nu afectează în aceeaşi măsură toate activitățile economice şi, în consecință, nici toate zonele țării. Or, dacă anumite activități puternic afectate pot fi, eventual, eliminate şi înlocuite cu altele viabile, problemele care se ridică pentru zonele afectate sunt de altă natură şi privesc procesele de reconversie şi relansare economică. În această situație, considerăm că, la nivelul strategiilor regionale, pe lângă obiectivul clasic – atenuarea dezechilibrelor în dezvoltarea economică şi socială ar trebui analizate, ca obiective prioritare, pe de o parte, *susținerea teritorială a proceselor de restructurare şi relansare economică,* flexibilizarea teritoriului, refacerea şi stimularea capacității competitive a regiunilor şi, pe de altă parte, *susținerea proceselor de integrare europeană.* De asemenea, ca obiective operaționale ale strategiilor de dezvoltare regională pot fi analizate cerințele care decurg din rezolvarea unor probleme cu caracter zonal, de natură ecologică, de reconversie economică sau care privesc echilibrarea cererii şi ofertei de forță de munca în zonele cu surplus sau deficit în acest domeniu, construirea sau îmbunătățirea infrastructurii, încurajarea aportului de capital şi implantarea de obiective noi, accelerarea creşterii economice prin devierea unor cereri de resurse din zonele aglomerate spre zonele deficitare ş.a.

Cu alte cuvinte, un obiectiv prioritar al politicii regionale este sprijinirea restructurării economiilor regionale care, în condițiile economiei de piață, au devenit necompetitive (având slăbiciuni structurale importante) şi crearea unor structuri economice funcționale, cu industrii competitive. Este vorba îndeosebi de zonele industrializate care acum se află în declin economic, nereuşind să se adapteze şi să facă față concurenței. Ele au un şomaj ridicat, un potențial de producție subutilizat, infrastructură tehnică (inclusiv clădiri) în proces de deteriorare.

Sprijinul financiar va urmări întărirea capitalului din industrie şi serviciile adiacente. În scopul dezvoltării unui sector complex de industrie-servicii. Pentru reuşita creării acestui sector economic esențial pentru economia româ-

nească, atragerea de capital autohton şi străin este o cerință obligatorie. Orientarea investitorilor spre Europa de Est ca trambulină pentru pătrunderea pe piețele fostei URSS poate fi importantă şi folosită ca reclamă pentru atragerea acestora în spațiul economic românesc.

O strategie de dezvoltare care îşi propune revigorarea bazei industriale va ține seama de tradițiile industriale regionale specifice şi de acceptul populației privind menținerea sau crearea de întreprinderi industriale.

Profilul industrial al regiunilor țării va căpăta în viitor aspecte specifice, în fiecare regiune fiind dezvoltate acele sectoare industriale pentru care se oferă cele mai bune avantaje de localizare. Punctele de plecare pentru realizarea unor clustere de întreprinderi vor fi identificate prin studii şi analize economice regionale detaliate.

Reforma economică care s-a dorit a se îndeplini în țara noastră după 1989 a fost inițiată de o societate supusă unei puternice controverse: pe de o parte, voința politică a guvernaților, conştienți de necesitatea revigorării economiei, iar pe de altă parte, reticența populației față de măsurile de restructurare care aveau ca efect imediat desființarea a numeroase locuri de muncă. Timpul scurs după 1989 s-a dovedit, de altfel, o perioadă de căutări, de încercări repetate de a se crea un mediu propice unei economii de piață, o perioadă de acomodare pe plan psihic a populației cu rigorile unui nou sistem economic. În opinia noastră, abia în ultimii ani, o dată cu elaborarea Planului național de dezvoltare, economia românească a reuşit să-şi redobândească identitatea şi să inițieze programe de dezvoltare pe priorități şi domenii clare de acțiune. Primul pas în acest sens îl constituie, credem, delimitarea unor zone aflate în declin economic care să beneficieze ulterior de un sprijin financiar-administrativ prioritar, ca şi a unor zone defavorizate cărora urmează să li se aplice o serie de facilități. Nu trebuie neglijate însă posibilitățile şi implicit perspectivele de integrare a țării noastre într-o economie globalizată şi, bineînțeles, în cea europeană.

Situația actuală a economiei româneşti, rigorile integrării europene, ca şi aspectele sociale alarmante impun, după cum am încercat să demonstrăm pe parcursul lucrării, dezvoltarea unei industrii dinamice şi competitive.

În mod firesc, se nasc întrebări asupra profilului industrial care se conturează – în funcție de resursele naturale şi financiare existente, tradiții şi. nu în ultimul rând, competitivitate – în diferitele regiuni, în perspectiva aderării țării noastre la UE. Ținând cont de faptul că macrostabilizarea şi revigorarea investițiilor depind direct de orientarea investițiilor în special spre industrie, ne vom propune pentru viitorul imediat – ca o continuare firească a prezentului studiu – să aprofundam cercetările privind implicațiile pe care le poate avea restructurarea industriei asupra specializării regionale în perspectiva integrării României în UE.

Pe baza analizei disparităților regionale, se pot identifica o serie de modalități de sprijinire la nivel național a acțiunilor de restructurare a industriei ca-

re ar putea fi întreprinse atât la nivel regional, cât şi local. În această analiză trebuie să se țină cont bineînțeles şi de necesitatea corelării resurselor interne cu cele provenite din sprijinul financiar asigurat de UE prin intermediul fondurilor structurale.

În ultima decadă a acestui secol s-a manifestat tot mai mult interesul oamenilor de ştiință față de politica de reducere a discrepanțelor regionale determinate de integrarea economică. Impactul integrării economice asupra specializării regionale a fost analizat folosindu-se modele de creştere, precum şi comerciale.

Explicațiile convenționale privind specializarea regională subliniază diferențele dintre resursele şi posibilitățile de dezvoltare a diverselor regiuni şi prevăd un proces de convergență a condițiilor de trai care se va desăvârşi într-o perspectivă îndepărtată. Contribuțiile teoretice recente aduse de curentul "noua geografie economică" şi viziunea asupra localizării industriale creează însă ipoteza convergenței şi pledează în favoarea unor modificări în orientarea producției, a economiilor de aglomerație şi a proceselor cumulative, ca o explicație pentru concentrarea activităților în anumite regiuni.

Teoria convențională asupra comerțului în tradiția lui Heckscher-Ohlin sugerează că integrarea economică va conduce la egalizarea factorului "prețuri" între regiuni, deoarece acestea se vor specializa în producerea acelor bunuri care folosesc relativ intensiv acei factori de producție cu care sunt înzestrate în mod deosebit aceste regiuni. De asemenea, modelele de creştere neoclasice în tradiția lui Solow argumentează că, şi în absența unei integrări economice, se va produce în timp o convergență a nivelului venitului pe locuitor. Din această perspectivă, unele regiuni sunt mai sărace față de celelalte datorită unei înzestrări mai mici cu capital (inclusiv infrastructură şi capital uman). Dar regiunile cu capital mai redus – celelalte elemente situându-se la un nivel comparabil – vor acumula capital mai rapid, declanşându-se astfel, pentru un interval mai lung de timp, un proces de convergență a venitului pe locuitor. Pornind de la această ipoteză teoretică, rolul politicii regionale este acela de a intensifica procesul de convergență.

Referitor la problemele apărute ca urmare a integrării economice europene, Brulhart[1] şi Torstensson studiază evoluția specializării industriale în 11 țări ale Uniunii Europene (cu excepția Luxemburgului şi a statelor devenite recent membre UE. respectiv Austria, Finlanda şi Suedia) în perioada 1980-1990. În studiul lor, autorii au găsit suport pentru principatele implicații ale modelelor teoretice. De curând, Fischer şi Nijkamp[2] au examinat implicațiile spațiale economice ale integrării europene. De asemenea, recent, o serie de specialişti în materie au evidențiat efectele politicii comerciale asupra aglomerărilor,

[1] În 1996.
[2] *Spatial Dynamics of European Integration,* 1999, Berlin / New York: Springer-Verlag.

ca de pildă: Brulhart şi Torstensson[1], Martin şi Ottaviano[2], Puga şi Venables[3], precum şi U. Walz[4].

Din perspectiva politicii, Trionfetti[5] analizează consecințele localizării industriale ale diferitelor amplasamente. Ideea care rezidă în lucrările acestor specialişti este aceea că ținuta acordurilor comerciale şi rețelele de infrastructură creează avantajele localizărilor industriale, în special, şi economice, în general, în ceea ce priveşte accesul la piețele internaționale.

Analiza schimbărilor structurale determinate de integrarea economică asupra specializării regionale, respectiv industriale ar putea să semnaleze câteva dintre aspectele potențialelor şocuri specifice înregistrate la nivelul activităților industriale care ar putea deveni şocuri specifice unor întregi regiuni. Astfel, un asemenea studiu ar putea sugera cerințele ajustărilor specifice unor regiuni afectate, ca şi instrumentele politicii regionale la nivel național în corelație cu cete uzitate la nivel european, tocmai pentru a ameliora disparitățile regionale rezultate în urma integrării economice.

Studierea cât mai fidelă a impactului integrării economice asupra specializării regionale şi în special a celei industriale în țara noastră – în calitatea sa de aspirantă la UE – considerăm că este o etapă necesară în pregătirea aderării țării noastre la Uniunea Europeană.

În abordarea unei politici industriale corecte ar trebui să se țină seama, în opinia noastră, de faptul că restructurarea industriei reprezintă obiectivul nr. 2 din cadrul politicii regionale comunitare şi deci acest proces al restructurării ar trebui analizat şi din perspectiva acordării fondurilor structurale, ştiut fiind faptul că fondurile structurale sunt principalele instrumente financiare prin care UE sprijină domeniile şi acțiunile pentru implementarea politicilor de dezvoltare regională.

Consecințele neadoptării unei politici industriale adecvate profilului regional ar putea avea efecte negative asupra procesului de creare a premiselor pentru susținerea polilor de dezvoltare şi a stimulării cooperării interregionale,

---

[1] 1996, Brulhart M., "Commerce et specialisation geographique dans l'Union Europeenne", *Economie Internationale.* 65:169-202, şi Brulhart M.; Torstensson J., "Regional integration, scale economies and industry location", *Discussion Paper* No. 1435, Centre for Economic Policy Research.

[2] 1996, Martin P.; Ottaviano G. I. P., "La geographie de I Europe multi-vitesses". *Economie Internationale,* 67:45-65.

[3] 1997, Puga D., *European regional policy în the light of recent location theories,* Centre for Economic Performance, London School of Economies, şi Puga, D.; Venables A., "Preferențial trading arrangements and industrial location", *Journal of International Economies,* 43:347-368.

[4] "Growth and deeper regional integration in a three country model", *Review of International Economies,* 5:492-507, 1997.

[5] 1997, "Public expenditure and economic geography", *Annales d'Economie et de Statistique,* 47:101-125.

interne şi internaționale, a celei transfrontaliere, inclusiv în cadrul euroregiunilor.

De aceea, realizarea unui studiu de genul proiectului nostru ar putea înlesni comunicarea cu reprezentanții instituțiilor implicate în procesul de reformă economică şi, respectiv, industrială cu decidenții politici.

Confruntarea opiniilor venite din medii diferite, ca de pildă: cercetare, învățământ, agenții de dezvoltare regională, oameni politici, sperăm să favorizeze depistarea disparităților regionale şi a unor posibile căi de atenuare a acestora în vederea asigurării unei dezvoltări regionale armonioase, durabile.

Capitolul 1
UTILIZAREA ANALIZEI INPUT-OUTPUT PENTRU STUDIEREA RELAȚIILOR INTERRAMURI LA NIVEL INTRA ŞI INTERREGIONAL

Analiza input-output reprezintă o abordare alternativă în modelarea economiei regionale în raport cu modelele orientate pe principalele agregate regionale – veniturile şi ocuparea (modelul neoclasic, modelul cauzalității cumulative, modelul bazat pe potențialul de export etc.) – şi cu modelele econometrice detaliate bazate pe serii cronologice.

Analiza input-output este un instrument de bază în analiza relațiilor interramuri atât la nivel intra, cât şi interregional. Ea constă într-un set de relații de definiție de natură tehnică între fenomenele economice la aceste niveluri. Având în vedere că sistemul informațional statistic oferă date privind atât structurile de ramură, cât şi pe cele regionale, analiza input-output face posibilă conectarea cererii finale pentru outputul (producția), ramurilor la cererea pentru inputurile primare pe ramuri, astfel încât întregul sistem al legăturilor intermediare poate fi analizat pentru fiecare ramură şi fiecare regiune în parte. De asemenea, poate fi evidențiată influența legăturilor economice şi spațiale asupra costurilor înregistrate de fiecare ramură. În plan previzional, analiza input-output creează posibilitatea anticipării consecințelor oricăror schimbări planificate sau potențiale în cererea pentru outputul unei regiuni.

1.1. Analiza input-output la nivelul unei regiuni

Metoda input-output se bazează pe ideea simplă, dar fundamentală, că pentru obținerea outputurilor sunt necesare inputuri. Aceste inputuri se prezintă sub forma materiilor prime, semifabricatelor sau a serviciilor furnizate de gospodării sau de guvern. Astfel, gospodăriile furnizează inputuri de forță de muncă, în timp ce guvernul furnizează o gamă largă de servicii în planul social al administrației publice, al securității naționale. Având achiziționate inputurile fie de la alte ramuri producătoare, fie de la gospodării sau guvern, o ramură va realiza outputuri pe care le va vinde fie unei alte ramuri, fie unor consumatori finali, ca: gospodăriile, rezidenții din alte regiuni, diverse firme (pentru investiții), guvernul.

Legăturile input-output existente în cadrul economiei unei regiuni pot fi furnizate prin construirea unui tabel input-output, numit şi matrice a fluxurilor, care înregistrează toate fluxurile ce au loc în cadrul economiei unei regiuni în decurs de un an. Gradul de dezagregare variază foarte mult, în funcție de datele disponibile şi de scopul urmărit.

Principalele elemente ale tabelului input-output la nivelul unei regiuni, pentru care se consideră o economie simplificată, structurată în mod convențional doar pe agricultură, industrie şi servicii, sunt prezentate în tabelul următor:

Tabelul nr. 1.1

Tabelul input-output la nivelul unei regiuni

	Inputuri achiziționate de:			Sectoare ale cererii finale					Output brut (Σ)
	Agricultura	Industrie	Servicii	Gospodării	Guvern	[illegible]	Investiții	Total cerere finală	
Outputul produs de:									
Agricultură	x_{11}	x_{12}	x_{13}	yh_1	yg_1	ye_1	yv_1	[illegible]	X_1
Industrie	x_{21}	x_{22}	x_{23}	yh_2	yg_2	ye_2	yv_2	Y_2	X_2
Servicii	x_{31}	x_{32}	x_{33}	yh_3	yg_3	ye_3	yv_3	Y_3	X_3
Plăți pentru:									
Serviciile gospodăriilor	h_1	h_2	h_3	yh_h	yg_h	ye_h	yv_h	Y_h	H
Serviciile guvernului	g_1	g_2	g_3	yh_g	yg_g	ye_g	yv_g	Y_g	G
Importurile regiunii	m_1	m_2	m_3	yh_m	yg_m	ye_m	yv_m	Y_m	M
Inputuri brute (Σ)	X_1	X_2	X_3	YH	YG	YE	YV	YF	T

***Sursa**: Prelucrare după Armstrong H., Taylor J.,* Regional Economics and Policy, *second edition, Harvester Wheatsheaf, 1993. p. 34.*

O primă observație care rezultă din examinarea tabelului este aceea că outputul brut al fiecărei ramuri este egal cu inputul brut pentru acea ramură, ca o Consecință a faptului că matricea fluxurilor este construită pe principiul dublei înregistrări (intrări) din evidența contabilă. Deci tabelul intrări-ieşiri arată exact proveniența inputurilor şi destinația outputurilor, evidențiind natura interdependentă a activităților economice.

Înainte de a se explica modul în care datele din tabelul input-output pot fi folosite pentru anticiparea efectelor schimbărilor în cererea finală pentru outputul regiunii, este necesară prezentarea unor caracteristici suplimentare. În particular, tabelul input-output furnizează informații despre structura economică fundamentală a unei regiuni. Aceasta este evidențiată nu numai de legăturile interramuri, ci şi de relația dintre sectorul cererii finale şi sectorul plăților. Astfel, valoarea adăugată de rezidenții în regiune este *H* (egală cu totalul plăților pen-

tru serviciile prestate de gospodării). Aceasta este, de fapt, produsul intern brut al regiunii şi poate fi calculat, de asemenea, scăzând din cererea finală totală pentru outputul regiunii *(YF)* plăţile către guvern (G) şi către alte regiuni ***(M):***

$$YH + YG + YE + YV = YF$$

$$YF-(G + M) = H = PIB\text{-}ul\ regiunii$$

Deşi această metodă de construire a tabelului input-output la nivelul unei regiuni este cea mai utilizată, ea nu este singura. După cum se observă, în această variantă, fluxurile de ieşire interramuri au exclus din conţinutul lor importul. De aceea ea este cunoscută sub denumirea de *abordarea bazată pe fluxurile interne.*

O procedură alternativă este aceea de a măsura outputul incluzând şi importul şi de a adăuga o coloană suplimentară pentru import în cadrul cererii finale, fiecare intrare în această coloană având semnul minus. Această procedură corespunde *concepţiei bazate pe fluxurile totale,* deoarece fluxurile interramuri includ toate inputurile, şi nu doar pe cele care îşi au originea în regiunea respectivă. Această concepţie are avantajul unei mai mari uşurinţe în colectarea datelor primare, firmelor fiindu-le mai simplu să furnizeze date cu privire la fluxurile totale decât date privitoare doar la fluxurile interne.

Cum scopul construirii tabelului input-output pentru economia unei regiuni nu se limitează la descrierea fluxurilor intrări-ieşiri, o dată cuantificate interdependenţele dintre ramuri, se poate trece la estimarea *efectelor oricărei schimbări în cererea finală asupra întregului sistem.* Pentru aceasta însă, trebuie emise mai întâi două ipoteze esenţiale:

1. Se presupune că tehnologia de producţie se bazează pe proporţii fixe ("tehnologia Leontief"), ceea ce înseamnă că ramura "i" ar trebui să-şi dubleze toate inputurile dacă urmăreşte dublarea outputului. Mai mult, această relaţie se presupune a se păstra constantă în perioada pentru care se elaborează previziunea.

Fluxul de output (producţie) de la ramura "i" către ramura "j" este $X_{ij} – a_{ij} \cdot X_j$, în care a_{tj} reprezintă coeficienţii tehnici ai cheltuielilor materiale directe ce leagă inputul de output, iar X_j este outputul (producţia) brut(ă) ai(a) ramurii *j.* Această relaţie arată că fluxul de output de la *i* către *j* este o producţie fixă din outputul brut al ramurii/

2. Nu există nici o restricţie cu privire ta capacitatea de producţie a ramurii *i*. Se presupune că aceasta este capabilă să livreze bunurile cerute dacă apare o creştere în cererea finală. De asemenea, se presupune că oferta de inputuri este perfect elastică. Utilizarea metodei input/output pentru previzionarea consecinţelor unei creşteri în cererea finală asupra inputurilor şi outputurilor unei ramuri se bazează pe calcularea, pornind de la matricea coeficienţilor cheltuielilor materiale directe ($A = ||a_{ij}||$, $i,j = 1, 2, 3$) a matricei coeficienţilor cheltuielilor materiale totale $(E-A)^{-1}$ (aceste cheltuieli includ, pe lângă cheltuielile materiale directe, şi cheltuieli materiale indirecte, care se efectuează prin

intermediul altor ramuri). Matricea $(E\text{-}A)^{-1}$ arată cu cât va fi influențat outputul unei ramuri când cererea finală pentru outputul regiunii creşte cu o unitate.

Se ajunge astfel la o primă aplicație importantă a analizei input-output la nivel regional: *calcularea multiplicatorilor sectoriali ai outputului.*

Multiplicatorul sectorial al outputului se calculează după relația:

$$k_{output} = \frac{\textit{efectul direct} + \textit{efectul indirect}}{\textit{efectul direct}}$$

Dacă efectul direct se consideră creşterea producției ca urmare a creşterii cu o unitate a cererii pentru outputul unei regiuni, efectul total (direct şi indirect) sau, altfel spus, valoarea lui *k* se va obține prin însumarea elementelor de pe fiecare coloană a matricei $(E - A)^{-1}$.

Considerând $(E - A)^{-1} = \|t_{ij}\|, i, j = 1, 2, 3$,

$k_j = \sum_{i=1}^{3} t_{ij}$, k_j fiind multiplicatorul outputului în cazul ramurii *j*.

O altă aplicație se referă la *multiplicatorii veniturilor gospodăriilor.* Ei se deosebesc de multiplicatorii outputului, deoarece, în timp ce ultimii se referă la efectele directe şi indirecte asupra outputului în sectorul de prelucrare, multiplicatorii veniturilor gospodăriilor se referă numai la efectele schimbărilor în output asupra venitului sectorului "gospodării". Pentru aceasta, se utilizează, pe lângă matricea inversă, achizițiile de servicii ale gospodăriilor pe unitatea de output brut:

$$a_j^h = \frac{h_j}{X_j};\ j = 1, 2, 3$$

Algoritmul parcurs pentru calculul multiplicatorului veniturilor gospodăriilor este următorul:

1. Se calculează creşterea totală a venitului gospodăriilor generată de creşterea cu o unitate a cererii pentru outputul fiecărei ramuri.

$$C_j = t_{1j} \cdot a_1^h + t_{2j} \cdot a_2^h + t_{3j} \cdot a_3^h;\ j = 1, 2, 3.$$

2. Rezultatul se împarte la creşterea venitului gospodăriilor în ramura în care a avut loc creşterea cererii finale: C_j / a_j^h.

Se obține astfel tipul I de multiplicator al veniturilor gospodăriilor:

$$k_{ven}^{I} = \frac{\textit{efectul direct} + \textit{efectul indirect}}{\textit{efectul direct}}$$

Acest tip de multiplicator al veniturilor a fost obținut pornindu-se de la ipoteza că o creştere a veniturilor gospodăriilor nu va determina creşterea con-

sumului de bunuri şi servicii produse în regiune din partea populației acelei regiuni, ceea ce, evident, este o ipoteză nerealistă. De aceea, trebuie calculat şi un *al doilea tip de multiplicator al veniturilor,* care să înglobeze, pe lângă efectele directe şi indirecte, şi efectele induse de creşterea veniturilor gospodăriilor asupra consumului de bunuri şi servicii în regiunea respectivă:

$$k_{ven}^{II} = \frac{efectul\ direct + efectul\ indirect + efectul\ indus}{efectul\ direct}$$

Efectele induse pot fi luate în considerare dacă se presupune existența unei relații de proporționalitate între consum şi venit; în acest scop, sectorul gospodăriilor va fi tratat mai degrabă ca un sector de producție decât ca un sector al cererii finale. Astfel, atât matricea *A,* cât şi matricea $(E - A)^{-1}$ vor înglobа şi sectorul gospodăriilor, apărând o linie şi o coloană suplimentare. În consecință, efectele totale (directe, indirecte şi induse) se vor afla pe ultima linie a matricei $(E-A)^{-1}$. Efectele directe sunt aceleaşi ca şi în cazul tipului I de multiplicator al veniturilor.

Aşadar, efectele indirecte rezultă din relațiile intrări/ieşiri dintre ramurile economiei regiunii, în timp ce efectele induse derivă din reacția consumului gospodăriilor la creşterea venitului acestora. Aceasta conduce la: $k_{mv}^{II} > k_{mv}^{I}$.

1.2. Analiza input-output la nivel interregional

Analiza input-output la nivelul unei regiuni ia în considerare spațiul doar în mod implicit, prin intermediul importurilor şi exporturilor. În comparație cu aceasta, analiza input-output la nivel interregional introduce diviziunea spațială a activităților economice, punând în evidență fluxurile de mărfuri între sectoarele economice ale regiunilor analizate. Construirea tabelelor input-output interregionale necesită o cantitate importantă de informații detaliate. În raport cu această cerință, se face distincție între:

1. tabelul input-output bazat pe informații complete;
2. tabelul input-output bazat pe informații limitate.

Considerând *un tabel input-output cu informații complete* pentru două sectoare economice, 1 şi 2, şi două regiuni, A şi B (vezi tabelul nr. 1.2), pot fi puse în evidență următoarele elemente componente:

$q_{ij}^{ab}(i = 1, 2; j = 1, 2; a = A, B; b = A, B)$ = fluxurile intermediare de la sectorul; al regiunii *a* la sectorul *j* al regiunii *b;*

f_i^{ab} = fluxurile de la sectorul *I* al regiunii a la consumul (cererea) final(ă) din regiunea *b;*

q_i^a producția sectorului *i* în regiunea *a*;

v_i^a = valoarea adăugată în sectorul *i* al regiunii *a*.

Tabelul nr. 1.2.

Un tabel input-output bazat pe informații complete

		A 1	A 2	B 1	B 2		f^A		f^B		q
A	1	-	q_{12}^{AA}	-	q_{12}^{AB}		f_1^{AA}		f_1^{AB}		q_1^A
	2	q_{21}^{AA}	-	q_{21}^{AB}	-	+	f_2^{AA}	+	f_2^{AB}	=	q_2^A
B	1	-	q_{12}^{BA}	-	q_{12}^{BB}		f_1^{BA}		f_1^{BB}		q_1^B
	2	q_{21}^{BA}	-	q_{21}^{BB}	-		f_2^{BA}		f_2^{BB}		q_2^B
		+									
	v'	v_1^A	v_2^A	v_1^B	v_2^B						
		=									
	q'	q_1^A	q_2^A	q_1^B	q_2^B						

***Sursa**: J. Paelinck. P. Nijkamp.* Operational Theory and Method în Regional Economics. *Saxon House/Lexington Books. Westmead, 1975, p. 265.*

După cum se observă, tabelul input-output bazat pe informații complete necesită cunoaşterea originilor şi destinațiilor tuturor fluxurilor atât între sectoare, cât şi între regiuni. Fluxurile intersectoriale se presupun a fi egale cu zero.

Tabelul input-output bazat pe informații limitate nu necesita cunoaşterea regiunilor de origine ale fluxurilor intermediare şi nici alocarea exporturilor pentru consumul intermediar şi final. Aceasta conduce la un tabel mai condensat (vezi tabelul nr. 1.3)

Tabelul nr. 1.3.

Un tabel input-output cu informații limitate

		A 1	A 2	B 1	B 2		f		r
A	1	-	$q_{12}^{\bullet A}$	$q_{12}^{\bullet AB}$	-		$f_1^{\bullet A}$		$r_1^{\bullet A}$
	2	$q_{21}^{\bullet A}$	-	-	$q_{21}^{\bullet AB}$	+	$f_2^{\bullet A}$	=	$r_2^{\bullet A}$
B	1	$q_1^{\bullet BA}$	-	-	$q_{12}^{\bullet B}$		$f_1^{\bullet B}$		$r_1^{\bullet B}$
	2	-	$q_{21}^{\bullet BA}$	$q_{21}^{\bullet B}$	-		$f_2^{\bullet B}$		$r_2^{\bullet B}$
		+							
	v'	v_1^A	v_2^A	v_1^B	v_2^B				
		=							
	r'	$r_1^{\bullet A}$	$r_2^{\bullet A}$	$r_1^{\bullet B}$	$r_2^{\bullet B}$				

***Sursa**: Ibidem, p. 266.*

Motivul redefinirii diferitelor fluxuri în tabelul input-output cu informații limitate este acela că, datorită lipsei unor informații complete, importurile trebuie redistribuite în raport cu diferitele fluxuri inițiale, reale. De aceea elementul $q_{12}^{\bullet A}$ se compune din livrările intraregionale de la sectorul 1 al regiunii A pentru sectorul 2 al regiunii A (q_{12}^{AA}) şi livrările interregionale de la sectorul 1 al regiunii B pentru sectorul 2 al regiunii A (q_{12}^{BA}): $q_{12}^{\bullet A} = q_{12}^{AA} + q_{12}^{BA}$, ceea ce arată că în tabelul input-output cu informații limitate regiunile de origine ale fluxurilor intermediare sunt presupuse a fi necunoscute.

În mod similar, elementul $q_1^{\bullet AB}$ reprezintă exportul de la sectorul 1 al regiunii A către regiunea B, astfel încât $q_1^{\bullet AB}$ se compune din q_{12}^{AB}(exporturile pentru utilizări intermediare) şi f_1^{AB} (exporturile pentru utilizările finale):

$$q_1^{\bullet AB} = q_{12}^{AB} + f_1^{AB}$$

Corespunzător, elementul $f_1^{\bullet A}$ se compune din f_1^{AA} şi f_1^{BA}:

$$f_1^{\bullet A} = f_1^{AA} + f_1^{BA}$$

*Î*n acest mod toate elementele livrărilor intermediare şi finale în tabelul input-output cu informații limitate pot fi redefinite şi calculate simplu pe baza unui tabel input-output cu informații complete. Evident, procedura inversă este imposibilă. Valoarea adăugată în fiecare sector rămâne egală în ambele situații, deoarece ea nu depinde de modul în care este construit algoritmul de calcul.

Pasul următor este calcularea resurselor totale (r) care se compun din producția regiunii (q) plus importul. Dacă se notează cu y consumurile intermediare şi cu *m* importurile, între *r* şi *q* se stabileşte următoarea relație:

$r=q + m = y + v+m$ (1)

Desigur, tabelul input-output bazat pe informații limitate este mai uşor de construit decât cel bazat pe informații complete. De aceea el este frecvent utilizat. În acest tabel importurile sunt prezente în mod implicit, dar pot fi calculate direct. Pentru aceasta sunt necesare ipoteze suplimentare cu privire la ratele importurilor, similare celor din modelul keynesist pentru o economie deschisă. O ipoteză obişnuită se referă la relația liniară dintre importurile fiecărui sector şi necesitățile naționale:

$$m = \tilde{\mu} \cdot \left(A \cdot q + f^{i}\right) \tag{2}$$

unde:

$\tilde{\mu}$ = matricea diagonală ale cărei elemente reprezintă ratele liniare fixe ale importurilor.

f^{i} = vectorul cererii finale interne (cererea finală minus exporturi).

Ecuația de echilibru pentru producția națională este corectată ținând seama de exporturi (e) şi importuri, astfel:

$$q + m = A \cdot q + f^i + e \quad (3)$$

Substituind relația (2) în (3), rezultă:

$$q = A \cdot q + f^i + e - \mu \cdot \left(A \cdot q + f^i\right) \quad (4)$$

sau:

$$q = \left[E - \left(E - \tilde{\mu}\right) \cdot A\right]^{-1} \cdot \left[\left(E - \tilde{\mu}\right) \cdot f^i + e\right] \quad (5)$$

cu condiția ca matricea $\left[E - \left(E - \tilde{\mu}\right) \cdot A\right]$ să fie nonsingulară.

Modelul poate fi îmbunătățit prin introducerea unor rate de import diferite pentru producția intermediară şi cea finală:

$$m = \tilde{\mu}_a \cdot A \cdot q + \mu_f \cdot f^i \quad (6)$$

Introducând (6) în (3), se obține:

$$q = A \cdot q + f^i + e - \tilde{\mu}_a \cdot A \cdot q - \tilde{\mu}_f \cdot f^i =$$

$$= \left(I - \tilde{\mu}_a\right) \cdot A \cdot q - \left(I - \tilde{\mu}_f\right) \cdot f^i + e \quad (7)$$

sau:

$q = \left[I - \left(I - \tilde{\mu}_a\right) \cdot A\right]^{-1} \cdot \left[\left(I - \tilde{\mu}_f\right) \cdot f^i + e\right]$, cu condiția ca $\left[I - \left(I - \tilde{\mu}_a\right) \cdot A\right]$ să fie non-singulară.

Una din aplicațiile cele mai cunoscute ale analizei input-output la nivel interregional a fost dezvoltată de Wassily Leontief[1], care a împărțit economia în două categorii de sectoare: *sectoare de interes local (L)* şi *sectoare de interes național* (W), studiind relațiile complexe ce se stabilesc între producția totală şi cererea finală atât din punctul de vedere al structurii regionale, cât şi din cel al structurii pe cele două categorii de sectoare. Produsele de interes național se presupune că depăşesc granițele regiunii în care au fost fabricate, având un grad mare de mobilitate. Această dublă clasificare a produselor este deosebit de sensibilă la clasificarea regională (localitate, regiune, stat). Cu cât unitatea teritorială este mai mică, cu atât sectorul local va avea o dimensiune mai restrânsă.

Un asemenea model poate fi utilizat pentru a calcula impactul local al unui impuls exogen din partea sectorului național.

Punctul de plecare este următorul set de relații input-output:

$$\begin{bmatrix} q_r^N \\ q_r^L \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} A^{NN} & A^{NL} \\ A^{LN} & A^{LL} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} q_r^N \\ q_r^L \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} f_r^N \\ f_r^L \end{bmatrix} \quad (8)$$

[1] Leontief W., *Input-Output Economics,* Oxford University Press, New York, 1966.

unde $q_r^N, q_r^L, f_r^N, f_r^L$ reprezintă vectorul producției sectorului de interes național, vectorul producției sectorului de interes local, vectorul cererii finale nete pentru produsele de interes național, respectiv vectorul cererii finale nete pentru produsele de interes local, toți pentru o regiune *r.* Matricea input-output este şi ea împărțită în subdiviziunile corespunzătoare şi se presupune a avea aceeaşi dimensiune pentru toate regiunile.

Se presupune, de asemenea, că volumul producției de mărfuri de interes național în regiunea r (q_r^N) este cunoscut (de exemplu, pe baza unui model interregional pentru produsele de interes național). Volumul producției de mărfuri de interes local (încă necunoscut) se poate calcula dacă cererea finală pentru mărfurile regiunii este cunoscută (de exemplu, din studiul bugetului şi al cererii).

Astfel, q_r^L se poate calcula după relația:

$$q_r^L = A^{LN} \cdot q_r^N + A^{LL} \cdot q_r^L + f_r^L \quad (9)$$

sau

$$q_r^L = \left(E - A^{LL}\right)^{-1} \cdot \left(A^{LN} \cdot q_r^N + f_r^L\right) \quad (10)$$

Modelul lui Leontief s-a dovedit a avea unele implicații aparte[1]. De exemplu, dacă q_r^N şi f_r^L sunt date şi dacă q_r^L este cunoscut, cererea finală

netă pentru mărfurile de interes național este în mod necesar endogenă şi poate fi determinată simplu, scriind primul subsistem sub forma:

$$q_r^N = A^{NN} \cdot q_r^N + A^{NL} \cdot q_r^L + f_r^N \quad (11)$$

În sistemul (11), f_r^N este singurul vector necunoscut.

Coerența modelului poate fi obținută împărțind cererea finală pentru produsele de interes național în regiunea *r* în cerere finală internă, importuri şi exporturi:

$$f_r^N = f_r^{N'} + e_r^N - m_r^N \quad (12)$$

unde $f_r^{N'}$, e_r^N și m_r^N reprezintă cererea finală internă pentru produsele de interes național ale regiunii *r*, exportul şi, respectiv, importul de mărfuri de interes național.

Se remarcă faptul că cererea finală pentru produsele de interes local nu poate fi împărțită în acest fel, mărfurile de interes local nefiind nici exportate, nici importate.

[1] Paelinck J., Nijkamp P., *op. cit.*. 307-308.

În general, f_r^N este cunoscut (de exemplu, pe baza relațiilor cu privire la cerere şi venituri). Consecința logică este aceea că exporturile nete, $e_r^N - m_r^N$,

sunt necunoscute, astfel încât o soluție a modelului interramuri şi interregional al iui Leontief conduce la estimarea implicită a exporturilor nete ale produselor de interes național în fiecare regiune *r.*

Aplicații cu un grad de generalitate şi mai ridicat au fost realizate ulterior, de exemplu, cea aparținând lui Leontief şi Strout. care au propus combinarea modelului intersectorial cu modele gravitaționale pentru transportul interregional.

Capitolul 2
STRUCTURA ŞI REPARTIZAREA TERITORIALĂ A RAMURILOR INDUSTRIALE ÎN ȚARA NOASTRĂ

2.1. Dinamica industriei în perioada de tranziție

Ca urmare a situației economice dezastruoase din timpul guvernării comuniste, România a ajuns să aibă o situație unică în peisajul economic al țărilor central şi est-europene. Urmările negative ale acestei politici economice falimentare promovate de partidul unic s-au resimțit încă din anii ’70; ele s-au agravat în anii '80 şi amplificat după 1990. Consecințele nefaste se simt practic şi în prezent, când toate județele țării (NUTS III) se confruntă cu probleme de restructurare economică şi mai ales industrială.

Bulversarea întregii economii a țării şi declinul acesteia după 1989 au făcut ca problema priorităților teritoriale, care constituie principala preocupare a unei politici de dezvoltare regională, să devină destul de greu de susținut. Aceasta, deoarece întreg teritoriul țării a devenit "o prioritate" din cauza problemelor cu care se confruntă, clasica ierarhie a teritoriului în "zone dezvoltate" şi "zone slab dezvoltate" fiind destul de relativă. Pe lângă zonele tradițional subdezvoltate, au apărut zonele în declin industrial care ridică acum probleme deosebite prin şomajul ridicat pe care îl provoacă restructurarea. Practic toate județele, dar mai ales cele dezvoltate industrial ridică probleme deosebite de restructurare economică.

Situația pe ansamblu a problemelor de dezvoltare pe întreg teritoriul țării este reliefată de harta de mai jos:

Figura nr. 2.1

Probleme de dezvoltare

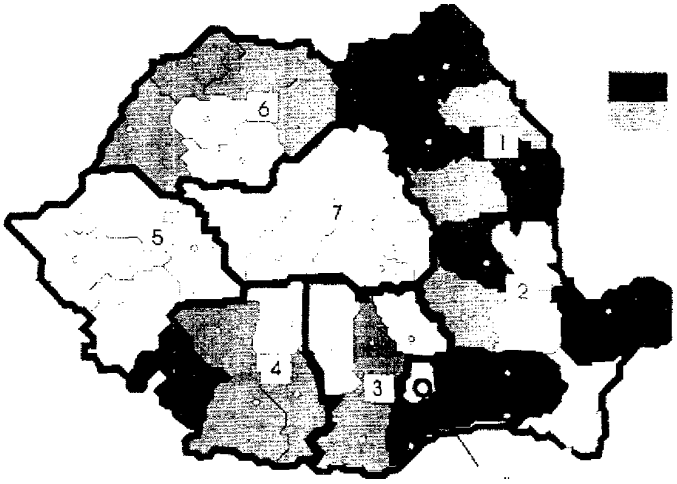

Procesul de restructurare industrială după 1990 a avut un ritm lent, care nu a soluționat nici până în prezent problemele fundamentale cu care se confruntă industria în țara noastră.

În prezent, populația ocupată în industrie, de aproximativ 2 milioane de persoane, reprezintă 26% din totalul populației ocupate în economie, iar 30% din populația ocupată în industrie lucrează în sectorul privat.

Economia românească este foarte dependentă de industrie pentru asigurarea creşterii economice şi crearea de locuri de muncă. În perioada de tranziție, industria românească a înregistrat un declin semnificativ, ca pondere în formarea PIB şi ca număr de salariați.

Participarea industriei la crearea **valorii adăugate brute** a scăzut semnificativ în cursul anilor '90 (31% în 1999 față de 43% de anul 1990). Există semne de redresare în ultimul an.

Evoluția **producției industriale** nu a fost uniformă. Între 1990-1992 s-a înregistrat o scădere a producției, fiind urmată de o creştere până în anul 1996, pentru ca după această dată să scadă semnificativ.

Producția industrială în anul 1999 a înregistrat o scădere cu peste 20% față de 1995, declinul fiind determinat de subutilizarea multor întreprinderi şi de existența unor disponibilizări masive, precum şi de reducerea cererii. Scăderea producției industriale a avut loc în toate cele trei sectoare (în industria extractivă şi în sectorul energiei electrice şi termice, gaze şi apă cu peste 26%, iar în industria prelucrătoare cu aproximativ 20%).

Figura nr. 2.2.

Evoluția producției industriale, pe total şi pe sectoare, în perioada 1996-1999

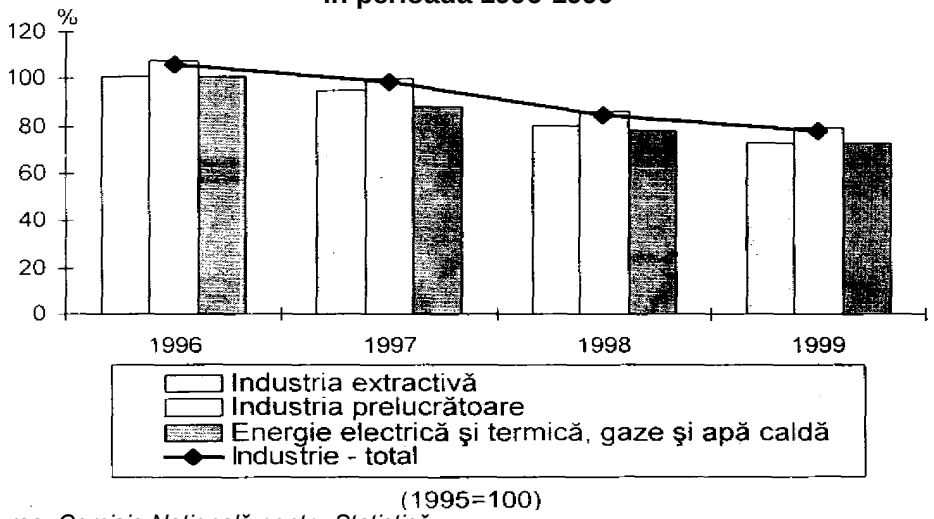

***Sursa**: Comisia Națională pentru Statistică.*

O strategie de dezvoltare care îşi propune revigorarea bazei industriale va ține seama de tradițiile industriale regionale specifice şi de acceptul populației privind menținerea sau crearea de întreprinderi industriale.

Profilul industrial al regiunilor țării va căpăta în viitor aspecte specifice, în fiecare regiune fiind dezvoltate acele sectoare industriale pentru care se oferă cele mai bune avantaje de localizare. Punctele de plecare pentru realizarea unor clustere de întreprinderi vor fi identificate prin studii şi analize economice regionale detaliate. Până în prezent, potențialele concrete de cooperare a întreprinderilor din anumite sectoare şi ramuri economice în domeniul producției, cercetării şi studierii piețelor etc. sunt puțin evidențiate. Prefigurarea acestor linii de dezvoltare pentru viitor a fost făcută pornind însă de la starea de fapt a industriei. Vom încerca în cele ce urmează să creionăm profilul industrial regional pentru perioada 1991-1999.

2.1.1. Repartizarea teritorială a industriei în țara noastră

Pe baza unor prelucrări statistice a datelor disponibile la nivel regional în intervalul de timp 1990-1999, am putut constata o serie de tendințe ale repartizării ramurilor industriale în teritoriu. Întrucât calculele făcute în acest scop au fost mai laborioase, vom prezenta în cele ce urmează doar concluziile furnizate de analiza statistică. În acest scop, au fost calculați o serie de indicatori, ca de exemplu, distribuția ponderilor unei ramuri industriale în totalul industriei prelucrătoare dintr-o regiune, distribuția ponderii regiunilor într-o ramură industrială, indicele Herfindahl, indicele Balasa de specializare, coeficientul Gini.

Analizând situația repartizării *forței de muncă* angajate în economia românească, s-a constatat o dispersie a acesteia în toate cele opt *regiuni,* lucru valabil şi pentru numărul de salariați din industrie; această tendință apare cel mai pregnant la nivelul anului 1996.

Dacă ne referim la structura regională a industriei prelucrătoare, trebuie menționat că ponderea cea mai mare a acesteia – după numărul de salariați – se înregistrează în Regiunea Centru. În anul 1990, ponderea primelor patru regiuni care concentrau industria prelucrătoare, *respectiv Regiunea Centru, Sud, Nord-Est şi Bucureşti,* se ridica la 57,52%. Regiunea Centru a câştigat 2,06 puncte procentuale în anul 1999 comparativ cu 1990, în timp ce Bucureştiul a pierdut 2,19 puncte procentuale. În anul 1999, ponderea celor patru regiuni care participau cel mai mult la industria prelucrătoare a crescut față de 1990, ajungând la 60,16%, ceea ce sugerează o tendință de *concentrare* a industriei prelucrătoare.

Cea mai mare schimbare structurală s-a produs deci în regiunea capitalei, respectiv a Bucureştiului, şi a Regiunii Centru. Industria prelucrătoare se pare că se îndepărtează de Bucureşti, apropiindu-se de Regiunea Centru. Această schimbare ar putea fi explicată în principal prin accentuarea activităților de servicii în Bucureşti. Regiunea de Nord-Vest (aflată la granița de vest cu

o țară candidată la UE) şi-a sporit ponderea în cadrul industriei prelucrătoare cu 1,38 puncte procentuale, în timp ce Regiunea Sud-Vest (dominată în trecut de industria grea şi minieră) a pierdut 1,45 puncte procentuale, iar Regiunea Vest 1,10 puncte procentuale.

Analizând dispersia forței de muncă pe ramurile industriei prelucrătoare, vom constata că Regiunile Sud, Vest şi Nord-Vest au devenit treptat destinațiile preferate pentru realocarea forței de muncă. În timp ce Regiunile Nord-Est, Sud-Est şi Bucureştiul par a fi regiunile în pierdere din acest punct de vedere.

În ceea ce priveşte *specializarea* pe regiuni, putem spune că nivelul acesteia este extrem de redus. Gradul de specializare cel mai ridicat – după numărul de salariați – în anul 1991 s-a înregistrat *în Regiunea Bucureşti, Nord-Est, Vest şi Sud-Est.* Comparativ cu anul 1991. situația anului 1999 rămâne aproximativ aceeaşi, cu excepția faptului că locul Regiunii Vest este luat de Regiunea Sud-Vest la categoria regiunilor în care se manifestă un grad oarecare de specializare a industriei. De altfel, în perioada 1991-1999, gradul de specializare absolută a scăzut în 6 din cele 8 regiuni. În timp ce gradul de specializare relativă a crescut în 5 regiuni. De menționat că. atât în valoare absolută, cât şi în valoare relativă, gradul de specializare a industriei a crescut în Regiunile Sud-Est şi Nord-Vest şi a scăzut în Regiunile Sud-Vest şi Bucureşti.

Analiza statistică efectuată pentru datele disponibile la nivel de *județ* în acelaşi interval de timp, 1990-1999, sugerează o situație asemănătoare cu cea la nivel de regiune.

În ceea ce priveşte industria prelucrătoare, județele cu ponderea cea mai mare – după numărul de salariați – în această ramură sunt: Bucureşti, Braşov, Prahova, Argeş, Cluj, Timiş. Comparativ cu 1991. În 1999 ponderea în industria prelucrătoare la nivel de județ a scăzut cel mai mult în Bucureşti (cu 2,92 puncte procentuale), Prahova (cu 0,53 puncte procentuale), Dâmbovița (cu 0,46 puncte procentuale), Neamț (cu 0,30 puncte procentuale) şi Suceava (cu 0,24 puncte procentuale). Cea mai mare creştere a ponderii în industria prelucrătoare în 1999 comparativ cu 1991 s-a produs în județul Argeş (1.37 puncte procentuale).

Județele cu cel mai mare grad de specializare sunt Ialomița, Botoşani, Caraş-Severin, Sălaj, Vaslui, Dâmbovița, Galați, Alba. În schimb, județele cu cel mai mare grad de diversificare a industriei sunt Iaşi, Bihor, Tulcea, Bistrița-Năsăud, Bucureşti, Sibiu, Neamț, Timiş.

Analizând datele disponibile pentru perioada 1990-1999, am observat că, din punct de vedere al specializării industriale după numărul de salariați, județele au suferit modificări diverse, pe care le-am sintetizat în tabelul următor.

Grad de specializare industrială care inițial a fost mare şi a continuat să crească: *Ialomița, Vâlcea, Gorj, Călăraşi*	Grad de specializare industrială care inițial a fost mare, dar a început să descrească puternic: *Caraş-Severin, Sălaj, Botoşani, Dâmbovița, Braşov, Covasna*
Grad diversificat al industrializării, la care însă se manifestă în timp tendințe de creştere a specializării: *Bihor, Teleorman, Dolj, Buzău, Bistrița-Năsăud, Neamț, Timiş*	Grad diversificat al industrializării cu tendințe de scădere şi în continuare a specializării: *Iaşi. Bucureşti, Sibiu*

2.1.2. Structura ramurilor industriale din România

Analiza profundă a evoluției industriei implică, pe lângă examinarea repartiției forței de muncă în profil teritorial, şi o analiză a gradului de diversificare a ramurilor industriale pe ansamblul industriei.

Pe baza datelor colectate şi a prelucrărilor statistice, am constatat că, în perioada 1991-1999, structura industriei a suferit anumite modificări în funcție de schimbările survenite în contextul economic intern şi global.

Astfel, dacă în 1991 ramurile cu ponderea cea mai mare în industria prelucrătoare erau: confecții din textile, blănuri şi piele (19,79%), maşini şi echipamente (18,27%), metalurgie şi produse metalice (11,18%), ponderea acestor ramuri împreună în industria prelucrătoare fiind de 49,24%, *în anul 1999* ponderea cea mai mare în industria prelucrătoare nu o mai dețineau chiar aceleaşi ramuri, şi anume: confecții din textile (20,56%, ca urmare a acordurilor sporite de cooperare în lohn cu firme din Europa Occidentală, mai ales din Italia), metalurgie şi produse metalice (11,18%), industria alimentară, a băuturilor şi a tutunului (11,51%), ponderea acestor trei ramuri împreună în industria prelucrătoare fiind de 43,78%.

Deci cea mai semnificativă schimbare în structura industriei prelucrătoare în anul 1999 comparativ cu 1991 a fost creşterea ponderii industriei alimentare, a băuturilor şi a tutunului (3,53 puncte procentuale) şi declinul ponderii maşinilor şi echipamentelor (7,28 puncte procentuale), ceea ce dovedeşte o pierdere pentru România din punct de vedere al avantajului comparativ.

Din cercetările întreprinse de noi asupra gradului de *concentrare* geografică a ramurilor industriale în perioada 1991-1999, a rezultat că 7 din cele 13 ramuri ale industriei prelucrătoare au suferit o creştere a gradului de concentrare. Primele 5 ramuri în această ierarhie sunt: industria mijloacelor de transport, industria de echipamente electrice, industria hârtiei şi a produselor din hârtie, industria chimică şi a fibrelor sintetice şi artificiale, industria de prelucrare a cauciucului şi a maselor plastice. Referindu-ne tot la ierarhia concentrării geografice a ramurilor industriei prelucrătoare, ultimele ramuri în această ierarhie sunt: industria alimentară, a băuturilor şi a tutunului, industria prelucrării lemnului, a metalurgiei şi produselor metalice.

Modificările survenite în structura teritorială a ramurilor industriale, ca şi repartizarea diferenţiată a acestora mai ales la nivelul judeţelor presupun o strategie de alocare a forţei de muncă. Neglijarea componentei sociale în procesul de restructurare economică poate conduce la dificultăţi imprevizibile în plan social. De aceea, în acest context al reconversiei forţei de muncă, se impune schimbarea mentalităţii populaţiei active, în sensul acceptării ideii de a avea un loc de muncă situat şi în altă parte decât localitatea de domiciliu. Acest concept al mobilităţii forţei de muncă atât de obişnuit pentru economiile de tip anglo-saxon capătă tot mai mult contur şi în economiile continental-europene, motiv pentru care, în perspectiva aderării ţării noastre la UE. ar trebui însuşit treptat şi de economia românească.

Altă problemă care ne-a preocupat a fost depistarea unei legături între situaţia forţei de muncă, respectiv a şomajului şi a creşterii economice. Din datele disponibile pentru PIB-ul per capita pe regiuni în perioada 1993-1999 în preţuri PPI (adică preţuri comparabile, ia paritatea puterii de cumpărare a dolarului), ca şi pentru rata şomajului pe regiuni, prezentăm următoarea diagramă:

Figura nr. 2.3.

Rata şomajului pe regiuni de dezvoltare în 1998

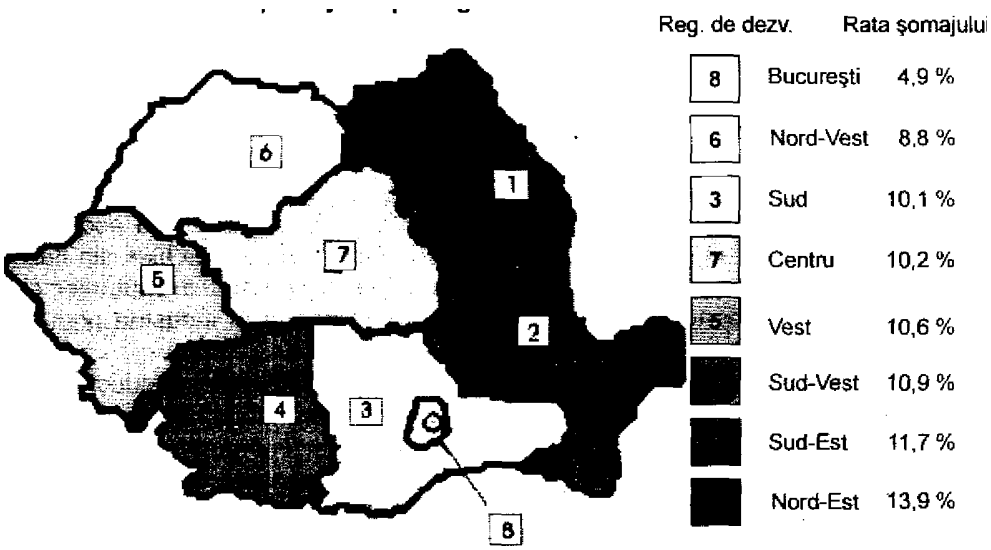

Figura nr. 2.4.

PIB/capita pe regiuni în 1998

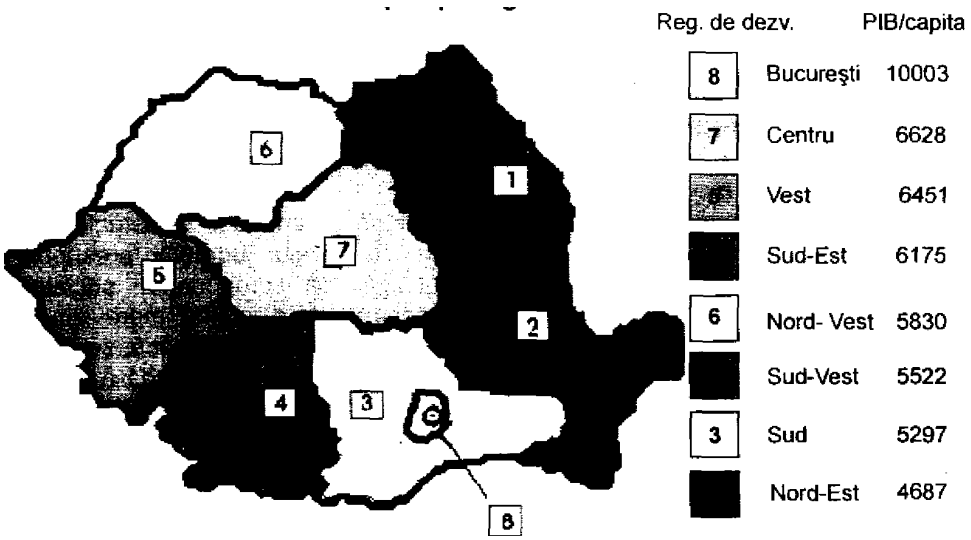

Procesele de stimulare a activităţilor regionale, de coordonare a lor cu politicile guvernamentale, asigurând în acelaşi timp coerenţa politicilor sectoriale cu necesităţile regionale, precum şi de promovare a cooperării interregionale reprezintă în primul rând un efort al României de a răspunde necesităţilor ţării în ansamblu şi ale regiunilor acesteia. În acelaşi timp, ele sunt plasate în mod explicit de către Legea nr. 151/1998 (privind dezvoltarea regională în România) în contextul mai larg al procesului de aderare a României ta UE şi deci al pregătirii structurilor instituţionale şi capacităţilor necesare în vederea implementării politicii structurale a Uniunii Europene după aderare.

Problemele cheie a căror rezolvare depinde de elaborarea şi implementarea măsurilor de politică naţională de dezvoltare regională pot fi sintetizate astfel:

• sprijinirea restructurării economiilor regionale care, în condiţiile economiei de piaţă, au devenit necompetitive (având slăbiciuni structurale importante) şi crearea unor structuri economice funcţionale, cu industrii competitive. Este vorba de zonele industrializate care acum se află în declin economic, nereuşind să se adapteze şi să facă faţă concurenţei. Ele au un şomaj ridicat, un potenţial de producţie subutilizat, infrastructură tehnică (inclusiv clădiri) în proces de deteriorare. De asemenea, probleme grave ridică zonele a căror bază economică este preponderent agricolă şi care practică un tip de agricultură învechit, neeficient, din cauza absenţei dotărilor corespunzătoare;

• stimularea utilizării cât mai eficiente a ansamblului potențialului endogen al regiunilor – resursele naturale şi de materii prime – precum şi a resurselor umane, pentru dinamizarea economiilor regionale;

• asigurarea protecției mediului. Rezultatul erorilor din perioada industrializării masive, când nu s-au luat în considerare influențele acesteia asupra mediului, a dus la apariția unor zone de dezastru ecologic. De asemenea, calitatea mediului este foarte proastă în cele mai multe oraşe, inclusiv în capitala țării. Pentru schimbarea acestor stări de lucruri, cunoaşterea specificului regional al acestui fenomen este foarte importantă. Ea este asigurată atât de Planurile de dezvoltare regională, cât şi de Planul național de acțiune al Ministerului Mediului. Combaterea şi prevenirea deteriorării mediului necesită mijloace financiare care nu sunt disponibile la nivel regional sau local şi care necesită sprijinul național;

• crearea şi dezvoltarea unei infrastructuri instituționale proprii economiei de piață la nivel regional. Una din componentele acestei infrastructuri o constituie sistemul bancar: bănci comerciale, de investiții etc. care să dirijeze fondurile în vederea utilizării lor pentru dezvoltare; crearea unei rețele de organisme şi instituții de bursă care să accelereze schimbul de bunuri. Dacă în sistemul economiei centralizate întreprinderile erau subordonate într-un mod ierarhic organismelor sectoriale centrale (ministerelor), azi lipsesc sau nu sunt funcționale deplin organismele, instituțiile care să coordoneze efectiv funcționarea întreprinderilor la nivel județean şi local. Autonomia întreprinderilor şi crearea unor întreprinderi particulare au pus în evidență nevoia de a crea condiții pentru dezvoltarea Camerelor de Comerț şi Industrie. De asemenea, autoritățile administrației locale constituie un factor esențial al infrastructurii administrative. Ele au un rol de inițiator şi coordonator al dezvoltării teritoriale. Cooperarea instituțiilor şi autorităților între cele trei niveluri: local, regional, național este cheia obținerii unor efecte maxime. Numai prin această cooperare poate apărea un climat novator benefic întregii țări.

Eforturile proprii de pregătire a aderării țării noastre la UE fac parte dintr-o acțiune concertată de acțiuni. Astfel, alături de încercările pe plan intern, sunt elaborate de către experții europeni diverse strategii pentru atragerea de fonduri externe necesare sprijinirii procesului de integrare economică cu UE. În aceste condiții, României i s-a cerut să identifice pentru Programul PHARE 2000 câteva "regiuni prioritare" care să primească sprijin financiar din fondurile PHARE 2000 componenta coeziune economică şi socială. Această cerință a generat mai multe dezbateri cu Comisia, din cauza dificultăților în selectarea regiunilor prioritare potrivit criteriilor disparităților regionale.

România a propus o abordare diferită a concentrării geografice a fondurilor PHARE, respectiv o concentrare a asistenței financiare în zonele cele mai grav afectate de restructurarea industrială, dar la nivel subregional, luând în considerare situația lor specifică.

Criteriile naționale utilizate la definirea zonelor eligibile ca *zone de restructurare industrială cu potențial de creştere economică* pentru a primi finanțare din fonduri PHARE 2001 au avut la bază analizele şi strategia națională de dezvoltare regională conținute în Planul național de dezvoltare şi au luat în considerare recomandările Comisiei Delegației Europene la Bucureşti.

Criteriile de selecție a zonelor de restructurare industrială cu potențial de creştere economică au fost:

• fiecare zonă selectată să cuprindă concentrări urbane bine delimitate care au probleme grave de restructurare industrială – ca o consecință a concentrării masive a activităților industriale şi a forței de muncă în mari întreprinderi (sunt considerate întreprinderi mari cele care au peste 1000 de salariați) – şi concentrări masive de forță de muncă disponibilizată;

• zona să aibă probleme grave de poluare care afectează calitatea vieții locuitorilor acesteia şi totodată imaginea zonei şi chiar a țării:

• zona să aibă areale cu caracter monoindustrial, lipsite în prezent de posibilitatea de a-şi diversifica activitatea, astfel încât să^facă paşi spre oprirea declinului economic:

• fiecare zonă selectată să beneficieze de infrastructură de transport (rutieră şi feroviară) şi să fie traversată de culoare de transport european sau să se afle în proximitatea acestora;

• localitățile urbane componente ale zonei să fie tradițional legate prin relații de cooperare, fie ca urmare a aceloraşi tipuri de activități pe care le realizează, fie ca urmare a complementarității activității lor;

• zona să aibă condiții de comunicare la standarde europene, absolut obligatorii pentru atragerea investitorilor români sau străini; majoritatea localităților componente să dispună de rețele digitale de telefonie;

• zona să aibă resurse care să poată susține realizarea priorităților naționale de dezvoltare regională identificate în Planul național de dezvoltare (cum ar fi dezvoltarea turismului, sprijinirea sectorului IMM, dezvoltarea infrastructurii, susținerea populației tinere în integrarea acesteia în societatea informațională etc.);

• colectivitățile locale să se fi remarcat prin dinamism şi preocupare pentru dezvoltarea propriilor localități şi îmbunătățirea calității vieții prin implementarea cu succes a unor programe sau proiecte de dezvoltare.

Potrivit acestor criterii, au fost selectate cele 11 *zone de restructurare industrială, cu potențial de creştere economică,* unde se va concentra Programul PHARE 2001 – componenta coeziune economică şi socială. Aceste zone au fost deja aprobate de Guvernul României.

Zonele prioritare selectate au două importante caracteristici: suportă impactul negativ al restructurării industriale, dar în acelaşi timp au şi potențial de creştere economică. De aceea, ele au fost denumite "zone de restructurare industrială cu potențial de creştere economică" .

În această categorie vor intra următoarele zone: zona industrială a Olteniei centrale, zona industrial-extractivă a Munților Apuseni, zona industrială a Subcarpaților de Curbură, zona industrial-extractivă a Subcarpaților Munteniei, zona industrială a Banatului de Sud şi a Bazinului Petroşani, zona de industrie complexă a Moldovei central-vestice, zona industrială şi de servicii a Dunării de Jos, zona industrială a Podişului Mehedinți, zona industrială a Moldovei de Nord-Est, zona de industrie complexă a Transilvaniei centrale, zona de industrie extractivă a Maramureşului şi de industrie predominant uşoară a Transilvaniei de Nord.

La selectarea zonelor prioritare care vor primi finanțare PHARE (potrivit procedurilor PHARE) din Programul PHARE 2001 s-a ținut seama şi de principiul concentrării fondurilor, ca şi de restricția pusă de Comisie ca populația acestor zone să nu depăşească 30% din populația țării, pentru a se putea beneficia de impactul pozitiv al concentrării. De aceea, zonele selectate nu sunt nici mai numeroase şi nici mai mari, pentru a se putea obține un efect maxim din alocarea fondurilor PHARE 2001.

2.2. Profilul industrial al regiunilor

2.2.1. Regiunea de dezvoltare Nord-Est

Regiunea Nord-Est este alcătuită din şase județe (Bacău, Botoşani, Iaşi. Neamț, Suceava, Vaslui), care ocupă o suprafață de 36.850 kmp şi o populație de 3.807.455 locuitori, situându-se. din acest punct de vedere, pe primul loc dintre cele opt regiuni ale țării.

2.2.1.1. Structura economică

a. Sectorul primar

Județele componente ale acestei regiuni dispun de un important potențial agricol şi silvic.

Suprafețele agricole au întinderea cea mai mare în județele Botoşani (77,8%) şi Vaslui (72,8%), aici fiind atrasă peste 50% din totalul populației ocupate în agricultură.

Sectorul agricol ocupă aproximativ 46,0% din populația activă a regiunii şi produce 17,0% din producția agricolă totală a țării.

Parcelarea excesivă a terenurilor agricole (89,0% din terenul arabil se află în posesia producătorilor agricoli privați), dotarea tehnică precară, lipsa capitalului necesar restructurării şi modernizării au influențat în mod direct şi negativ activitatea din toate sectoarele agricole, astfel încât resursele regiunii în acest domeniu sunt insuficient valorificate.

Cele mai întinse suprafețe împădurite se găsesc în județele Suceava (53,4%) şi Neamț (44,1%), care au împreună peste 10.000 de salariați în silvicultură, exploatare forestieră şi economia vânatului.

b. Activitatea în sectorul secundar

Baza industrială creată între anii 1965-1989 s-a concretizat printr-un grad mare de diversificare, neținându-se cont de specificul şi resursele disponibile la nivelul regiunii. În aceste condiții, o dată cu începerea procesului de tranziție la economia de piață, s-a înregistrat un declin accentuat al *sectorului industrial,* marcat de adaptabilitatea scăzută a noilor întreprinderi la noile cerințe şi reguli economice.

Pierderea piețelor de desfacere şi reducerea continuă a nivelului competitivității produselor, la care s-a adăugat insuficiența fondurilor de investiții pentru modernizare, au determinat o scădere a producției industriale de peste 50%. În perioada 1990-1999. Prin disponibilizare de personal, rata şomajului a crescut continuu, atingând niveluri superioare mediei pe țară în toate județele regiunii.

Domeniul *construcțiilor,* deşi a înregistrat un puternic regres economic, ceea ce a determinat diminuarea cu peste 50% a salariaților după 1989, este bine reprezentat la nivelul regiunii, printr-o serie de şantiere de construcții industriale (Iaşi, Piatra Neamț, Săvineşti, Oneşti-Borzeşti etc.), amenajări hidrotehnice (barajul Bicaz-Neamț), construcții civile etc.

c. *Activitatea in sectorul terțiar* în acest sector, care deține în regiune peste 43,0% din totalul cifrei de afaceri şi o pondere a populației ocupate de 36.8%, un loc important îl ocupă *turismul,* sub diverse forme: religios (peste 50 de biserici şi mănăstiri – monumente istorice), cultural-istoric (muzee, case memoriale, conace, hanuri, curți domneşti etc.), cinegetic (rezervații forestiere şi faunistice), de agrement şi cură balneară (numeroase stațiuni balneoclimaterice şi de odihnă), sporturi de iarnă, pescuit etc.

O componentă importantă a turismului în regiune este agroturismul, care a început să ia amploare în zonele rurale.

Datorită condițiilor favorabile de care dispune întreaga regiune, turismul reprezintă o alternativă viabilă a dezvoltării economice, cu un potențial important, care în prezent este insuficient valorificat.

Pe ansamblu, *sectorul terțiar* al Regiunii Nord-Est se poate caracteriza prin:

• concentrarea acestuia în centrele dezvoltate ale regiunii (Iaşi, Bacău), în restul teritoriului având o pondere mică;

• predomină activitățile de comerț şi alimentație publică, serviciile directe către populație fiind insuficiente (tabelul nr. 2.1);

• serviciile de sănătate şi asistență socială sunt mult sub standardele europene;

• transportul auto s-a dezvoltat cu precădere în sectorul privat, prin companii de transport marfă şi călători;

• în transportul feroviar au fost făcute restructurări la nivelul regionalelor în vederea modernizării infrastructurii existente.

Tabelul nr. 2.1

Produsul intern brut regional
în anul 1998

- miliarde lei -

Domeniul	România	Regiunea Nord-Est	% din PIB național	% din PIB regional
Agricultura	52212,3	9380,4	18,0	19,6
Silvicultura, piscicultura	1551,5	366,2	23,6	0,8
Industrie	103053,7	12054,0	11,5	25.2
Construcții	18731,4	2157,7	11,5	4,5
Comerț	49494,3	5680,4	11,5	11,9
Transport şi depozitare	22890,9	2708,6	11,8	5,6
Poştă şi telecomunicații	11580,6	1803,2	15,5	3,8
Activități bancare, asigurări, financiare	6529,1	634,8	13,7	1,3
Tranzacții imobiliare	42971,0	4632,6	10,8	9,7
Administrație publică	13222,1	2217,3	16,8	4,6
învățământ	9975,1	1668,7	16,7	3,5
Sănătate şi asistentă socială	7916,6	1232,2	15,6	2,6
Produs intern brut – total	371193,8	47766,7	12,9	100,0
Produs intern brut/locuitor	16495,5	12564,0	76,2	-

***Sursa**: INS* – Anuar statistic, *2000.*

d. Profitul industrial al regiunii Situația economică a unei unități teritoriale poate fi evidențiată, în mod sintetic, de nivelul *produsului intern brut regional* (PIBR).

Din tabel rezultă că în anul 1998, la constituirea PIB la nivel național, numai agricultura (18,0%), silvicultura (23,6%) şi învățământul (16,7%) participă în proporții superioare mediei (12.9%), toate celelalte domenii de activitate economică având o pondere sub media pe țară. În aceste condiții, PIB/locuitor reprezintă 76.2% față de media pe țară, regiunea aflându-se pe ultimul loc din acest punct de vedere.

La nivelul regiunii, ponderea cea mai mare la crearea PIB îl are industria, cu cea 25,2% din total, urmată la mare distanță de agricultură (19,6%) şi comerț (11,9%), ca principale ramuri economice.

Unitățile active din economia regiunii reprezentau 1,8% din numărul total al țării, în anul 1999. Dintre acestea, cele cu profil industrial erau în proporție de numai 15,3%, iar cele din comerț şi turism deținеau o pondere de 72,4%.

Tabelul nr. 2.2

Unităţile locale active din industrie, construcţii, comerţ şi alte servicii, în anul 1999

Activităţi	Regiunea Nord-Est		Număr de unităţi pe clase de mărime, după numărul de salariaţi							
			0-9		10-49		50-249		peste 250	
	nr. unităţi	%	nr. unităţi	%	nr. unităţi	%	nr. unităţi	%	nr. unităţi	%
Total	38310	100,0	33417	100,0	3511	100,0	1038	100,0	344	100,0
Industrie – total din care:	5868	15,3	3993	11,9	1120	31,9	509	49,0	246	71,5
- prelucrătoare	5761	15,0	3975	11,9	1103	31,4	482	46,4	201	58,4
Construcţii	1146	3,0	628	1,9	318	9,0	167	16,1	33	9,6
Comerţ şi turism	27732	72,4	25715	77,0	238	6,8	229	22,1	13	3,8
Alte servicii	3564	9,3	3081	9,2	1835	52,3	133	12,8	52	15,1

***Sursa**: INS* – Anuar statistic, *2000.*

Agenţii economici din industrie activează, aproape în totalitate, în sectoarele prelucrătoare (98,2%), cu precădere în microîntreprinderi (69,0%). Unităţile mari din industrie (peste 250 de salariaţi) reprezintă doar 4,2%.

Industria (cu cele trei subramuri principate: extractivă, energie electrică şi termică şi prelucrătoare), chiar în condiţiile declinului accentuat din ultimul deceniu, se menţine cu cea mai mare pondere, atât la aportul de PIB în regiune, cât şi la numărul de unităţi locale active cu peste 250 de salariaţi (71,5%) şi la personalul total din unităţile locale active (57,1%).

Unităţile industriale cu peste 250 de salariaţi cu capital majoritar de stat se găsesc concentrate, în majoritatea lor, în municipiile mari (Iaşi, Bacău, Piatra Neamţ, Suceava, Botoşani). Ele pot fi grupate pe următoarele sectoare industriale:

• **construcţii de maşini, utilaje şi echipamente** (SC Fortus SA Iaşi; SC Aerostar SA Bacău; SC Utan SA Oneşti; SC Electrocontact SA Botoşani; SC Mecanica Ceahlău SA Piatra Neamţ);

• **chimie, fibre chimice, medicamente** (SC Carom SA Oneşti; SC Chimcomplex SA Borzeşti; SC Antibiotice SA Iaşi; SC Fibrex SA Sâvineşti; SC Moldomin SA Vaslui);

• **prelucrarea ţiţeiului** (SC Rafo SA Oneşti);

• **industria alimentară** (Agicola International Bacău; SC Pombac Bacău; SC Agribac SA Bacău; SC Unirea Iaşi; SC Vascovin SA Vaslui; SC Dorna SA Vatra Dornei; SAB Rădăuţi);

• **prelucrarea lemnului, celulozei şi hârtiei** (SC Letea SA Bacău; SC Parnex SA Piatra Neamţ; SC Dumbrava SA Fălticeni; SC Mobilextra SA Câmpulung Moldovenesc; SC Petrocart SA Piatra Neamţ;

• **industria uşoară – filaturi, tricotaje, confecţii, încălţăminte** (SC Stofe SA Buhuşi, SC Siretul SA Paşcani; SC Iasitex SA Iaşi; SC Moldova Tricotaje

SA Iaşi; RIFIL Săvineşti; SC Ema SA Piatra Neamţ; SC Romalfa SA Câmpulung Moldovenesc; SC Firmelbo SA Botoşani.

Unele societăţi comerciale dintre cele menţionate au beneficiat de importante infuzii de capital străin care au contribuit la lansarea lor economică, fundamentată pe programe coerente de dezvoltare. Printre aceste societăţi se găsesc:

• Aerostar Bacău – societate mixtă româno-israeliană – în domeniul aeronauticii;

• Antibiotice Iaşi – companie mixtă realizată cu un consorţiu internaţional;

• Agricola International Bacău – societate mixtă româno-germană, tip holding, înfiinţată în anul 1992, în domeniul industriei alimentare;

• Maşini Unelte Bacău – societate mixtă româno-americană, în domeniul construcţiilor de maşini;

• Dorna Apemin Suceava – societate cu capital privat italian, în industria alimentară (îmbuteliat ape minerale);

• Rifil Neamţ – societate româno-italiană, în industria uşoară (tricotaje).

Valoarea capitalului străin investit în societăţi comerciale din judeţele Regiunii Nord-Est are o distribuţie neuniformă, ponderea maximă deţinând-o judeţul Iaşi (40,5%), în timp ce judeţele Botoşani şi Vaslui au împreună doar 13,1%, aşa cum rezultă şi din tabelul nr. 2.3.

Investiţiile brute din unităţile active ale sectorului industrial din regiune acumulate până la sfârşitul anului 1999 reprezentau circa 82% din total, cea mai mare parte a acestora fiind alocate industriei energetice (63,8%), în societăţi cu peste 250 de salariaţi (99,2%). Ramura prelucrătoare a beneficiat de 31,8% din totalul investiţiilor industriale, orientate cu preponderentă spre unităţile mari (77,2%).

Tabelul nr. 2.3

Capitalul străin al societăţilor comerciale în anul 1998

Judeţul	Nr. societăţi cu participare străină de capital	Valoarea capitalului subscris (mii USD)	% din capitalul subscris în regiune
Bacău	442	25195,4	18,9
Botoşani	119	13017,0	9,7
Iaşi	879	54133,3	40,5
Neamţ	309	14956,4	11,2
Suceava	486	21529,4	16,1
Vaslui	115	4830,8	3,6
Total regiune	2350	133662,3	100,0

Sursa. *Direcţiile Judeţene de Statistică, 31.12.1998.*

Industria extractivă prezentă în regiune pe teritoriul judeţelor Bacău, Suceava şi Neamţ (resurse de cărbuni, sare, ape minerale, gaze naturale etc.) s-a înscris pe o pantă descendentă accentuată din punct de vedere economic.

Semnificativă, în acest sens, este involuţia producţiei din extracţia cărbunelui. Datorită eficienţei economice scăzute a activităţii de exploatare a cărbunilor, a fost necesară restructurarea şi reorganizarea unităţilor miniere din Comănesti-Bacău şi Bucovina-Suceava, ceea ce a determinat disponibilizarea a cea 50% din personalul salariat şi declararea lor ca "zone miniere defavorizate". Aceste zone pot beneficia de anumite facilităţi pentru relansarea lor economică, dar investiţiile directe alocate aici reprezintă doar 4,5% din fondurile destinate industriei regionale.

Tabelul nr. 2.4

Investiţiile brute ale unităţilor active din industrie în anul 1999

Activităţi	Total		din care: pe clase de mărime, după numărul de salariaţi					
			0-49		50-249		peste 250	
	mld. lei preţuri curente	%	mld. lei	%	mld. iei	%	mld. lei	%
Regiunea Nord-Est	23998	100,0	1037	4,3	1775	7,4	21186	88,3
Industrie – total din care:	19643	100,0	334	1,7	1194	6,1	18115	92,2
- extractivă	877	4,5	2	0,2	3	0,3	872	99,4
- prelucrătoare	6240	31,8	326	5,2	1097	17,6	4817	77,2
- energie electrică şi termică	12526	63,8	6	*	94	0,8	12426	99,2

**) sub 0,01.*

***Sursa**: INS* – Anuar statistic, *2000.*

Cifra de afaceri a unităţilor active din industrie la nivelul Regiunii Nord-Est a fost în 1999 de 45,9% din total (83.469 mld. lei), volumul cel mai mare derulându-se în industria prelucrătoare (80%), cu preponderenţă în societăţi mari. cu peste 250 de salariaţi (67.5%).

Un volum important al cifrei de afaceri s-a înregistrat şi în unităţile active din comerţ, respectiv 40% din totalul regiunii. Spre deosebire de industrie, în acest sector, ponderea o deţin unităţile foarte mici (45,4%) şi mici (31,8%), aşa cum rezultă şi din tabelul nr. 2.5.

Tabelul nr. 2.5.

Cifra de afaceri a unităţilor active din industrie şi comerţ în anul 1999

Activităţi	Total		din care: pe clase de mărime, după numărul de salariaţi							
			0-9		10-49		50-249		peste 250	
	mld. lei	%	mld. lei	%	mld. lei	%	mld. lei	%	mld. lei	%
Regiunea Nord-Est	83469	100,0	18566	22,2	15011	18,0	11676	14,0	38216	45,8
Industrie din care:	38295	45,9	2113	5,5	2714	7,1	5419	14,2	28049	73,2
- extractivă	989	1,2	1	*	16	1,6	38	3,8	936	94,6
- prelucrătoare	30558	36,6	2112	6,9	2681	8,8	5153	16,8	20612	67,5
- energie electrică şi termică, apă	6748	8,1	*	*	17	0.3	230	3,4	6501	96,3
Comerţ	33485	40,0	15195	45,4	10638	31,8	3879	11,6	3773	11,2

*) *sub 0.01.*

***Sursa**: INS* – Anuar statistic. *2000.*

2.2.1.2. Forţa de muncă din industrie

Populaţia ocupată a Regiunii Nord-Est era. În anul 1999, de 1.383,4 mii de persoane, reprezentând 16,4% din populaţia activă a ţării şi 36,3% din populaţia totală a regiunii. În structură, pe activităţile economice, regiunea este superioară mediei pe ţară, în sectoarele agricultură şi silvicultură (50,4% faţă de 41,2%). Preponderenţa acestui sector este dată de judeţele Botoşani (60,1%), Neamţ (53,3%), Suceava (55,3%), Vaslui (57,7%). De remarcat că numai în judeţul Bacău populaţia ocupată în sectorul primar este sub media pe ţară (39,4%), dar în procent superior în sectorul industrial (28,0 faţă de 24,4).

La nivel regional, în anul 1999, populaţia ocupată în unităţile industriale avea o medie de 20,6%, marea majoritate (84,4%) găsindu-se în ramurile prelucrătoare.

Datele statistice evidenţiază că doar două judeţe (Botoşani şi Suceava) se situează sub nivelul mediei regionale.

Tabelul nr. 2.6

Populaţia ocupată pe activităţi ale economiei şi judeţe în anul 1999

Activităţi	Regiunea Nord-Est mii pers./ %	Judeţul					
		Bacău	Botoşani	Iaşi	Neamţ	Suceava	Vaslui
		mii pers./ %	mii pers./ %	mii pers./ %	mii pers./%	mii pers./%	mii pers./%
Total	1383,4 100,0	239,9 100,0	175,0 100,0	309,7 100,0	218,5 100,0	273,5 100,0	166,8 100,0

Activități	Regiunea Nord-Est mii pers./ %	Județul					
		Bacău	Botoşani	Iaşi	Neamț	Suceava	Vaslui
		mii pers./ %	mii pers./ %	mii pers./ %	mii pers./%	mii pers./%	mii pers./%
Agricultura şi silvicultura	696,9 50,4	94,6 39,4	105,2 60,1	133,1 43,0	116,5 53,3	151,2 55.3	96,3 57,7
Industrie	284,7 20,6	67,1 28,0	27,8 15,9	64,3 20,8	44,1 20,2	47,1 17,2	34,3 20,6
Construcții	42,8 3,1	12,0 5,0	2,7 1,5	12,1 3,9	5,8 2,7	6,9 2,5	3,3 2,0
Comerț şi turism	122,2 8,8	21,0 8,8	13,1 7,5	31,2 10,0	22,0 10,0	22,2 8,1	10,7 6,4
Alte activități	236,8 17,1	45,2 18,8	26,2 15,0	69,0 22,3	30,1 13,8	46,1 16,9	22,2 13,3

***Sursa**: INS* – Anuar Statistic. *2000.*

Numărul mediu ai salariaților din Regiunea Nord-Est a avut o evoluție puternic descendentă, în ultimul deceniu, astfel încât la sfârşitul anului 1999, acesta reprezenta 59,0% din cel existent în 1990. În industrie declinul a fost şi mai accentuat, numărul salariaților scăzând cu peste 50%. Cele mai afectate județe au fost Neamț (44,3%) şi Suceava (46,1%).

Tabelul nr. 2.7.

Evoluția numărului de salariați în industrie în perioada 1990-1999

	Total economie			Industrie		
	1991	1995	1999	1991	1995	1999
Regiunea Nord-Est	92,4	75,2	59.0	93,1	64,3	50,1
Bacău	92,6	79,6	58,2	93,2	72,4	54,6
Botoşani	94,8	73,3	62,0	98,3	60,7	52,6
Iaşi	94,7	84,0	68,4	94,6	65,8	55,9
Neamț	88,1	73,4	51,6	91,5	67,4	44,3
Suceava	91,2	71,7	58,5	90,7	61,0	46,1
Vaslui	92,1	69,0	56.0	90,2	58,4	50,7

***Sursa**: INS,* Anuar statistic, *2000.*

În *structura numărului de salariați,* ponderea o dețin cei din unitățile industriale (42,1%), din care peste 86% aparțin industriei prelucrătoare.

Tabelul nr. 2.8

Numărul mediu al salariaţilor pe activităţi ale economiei şi pe judeţe în anul 1999

Activităţi	Regiunea Nord-Est mii pers./ %	Judeţul					
		Bacău	Botoşani	Iaşi	Neamţ	Suceava	Vaslui
		mii pers./%	mii pers./%	mii pers./ %	mii pers./ %	mii pers./%	mii pers./ %
Total	669,8 100,0	140,3 100,0	68,8 100,0	170,8 100,0	101,4 100,0	118,7 100,0	69,9 100,0
Agricultură şi silvicultură	33,4 5,0	6,1 4.3	3,4 4,9	8,3 4,8	5,4 5,3	5,4 4,5	4,8 6,9
Industrie din care:	281,9 42,1	67,0 47,8,	27,3 39,7	63,2 37,0	45,7 45,1	45,8 38,6	32,9 47,0
- industrie prelucrătoare	242,8 36,2	51,2 36,5	24,3 35,3	56,8 33,2	41,3 40,7	38,4 32,4	30,8 44,0
Construcţii	39,2 5,8	10,2 7,3	3,0 4,4	10,6 6,2	5,2 5,1	6,8 5,7	3,4 4,9
Comerţ şi turism	98,2 14,7	19,2 13,7	10,7 15,6	25,9 15,2	17,6 17,4	16,8 14,2	8,0 11.4
Alte activităţi	217,1 32,4	37,8 26,9	24,4 35,4	62,8 36,8	27,5 27,1	43,9 37,0	20,8 29,8

***Sursa**: INS* – Anuar statistic, *2000.*

Tabelul nr. 2.9

Structura principalilor indicatori economici, în anul 1999 (în% faţă de total regiune)

	Populaţia ocupată	Nr. mediu de salariaţi	Unităţi locale active	Cifra de afaceri în unit. locale active	Investiţii brute în unit. locale active	Produsul intern brut regional *)
Regiunea Nord-Est	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Agricultură şi silvicultură	50,4	5,0	-	-	-	20,4
Industrie – total din care:	20,6	42,1	15,3	45,9	81,9	25,2
- extractivă	0,9	2,1	0,1	1.2	3,7	-
- prelucrătoare	18,0	36,3	15,0	36,6	26,0	-
- energie electrică, termică, gaze, apă	1,7	3,7	0,2	8,	52,2	
Comerţ, servicii şi alte activităţi	29,0	52,9	74,7	54,1	11,2	54,4

**) în anul 1998.*

La acest indicator se poate menționa că, atât la total industrie, cât şi la subramurile industriei prelucrătoare, Regiunea Nord-Est se situează peste media pe țară (42,1% față de 41,8% şi 36,3% față de 34,9%).

Celelalte subsectoare (industria extractivă şi energetică) au ponderi foarte mici, atât la nivel național, cât şi regional (2,1%. respectiv 3,7%).

2.2.1.3. Concluzii

Din analiza principalilor indicatori economici (pe baza datelor statistice disponibile), rezultă că la nivelul Regiunii Nord-Est *activitatea industrială* se menține cu ponderea cea mai mare în cadrul principalelor sectoare economice. Astfel, cea mai mare parte a *salariaților* din județele regiunii (42,1%) se aflau la sfârşitul anului 1999 în unități industriale; aproape 46,0% din *cifra de afaceri* s-a derulat tot în acest sector; 81,9% din totalul investițiilor directe locale au avut ca beneficiari întreprinderi industriale. În consecință, aportul industriei la constituirea produsului intern brut regional a fost de peste 25%.

Pe ansamblul industriei regionale, predomină subramurile *industriei prelucrătoare* (36,2% din numărul mediu de salariați şi 36,6% din cifra de afaceri): construcții de maşini, chimie, petrochimie şi medicamente, prelucrarea lemnului, celuloză şi hârtie, textile, alimentară ş.a. O mare parte din aceste industrii au oportunități şi premise favorabile de dezvoltare, atât prin resursele naturale de care dispun toate județele componente ale regiunii, cât şi prin existența unor zone cu infrastructuri industriale insuficient utilizate (oraşele reşedință de județ şi alte localități, cum sunt: Roman, Tg. Neamț, Paşcani. Tg. Frumos, Huşi. Dorohoi, Buhuşi).

Un domeniu cu tradiție în economia regiunii, care poate fi un pol de atracție pentru investiții directe, îl constituie exploatarea şi prelucrarea lemnului, în special în perimetrul unor bazine forestiere din județele Suceava, Bacău şi Neamț.

2.2.2. Regiunea de dezvoltare Sud-Est

În componența Regiunii Sud-Est intră județele: Brăila. Buzău, Constanța, Galați, Tulcea şi Vrancea, a căror suprafață reprezintă 15% din teritoriul țării, iar populația, cca 13% din totalul țării.

2.2.2.1. Situația economică

a. Sectorul primar Economia regiunii este dominată de sectorul agricol, ca urmare a existenței condițiilor naturale favorabile dezvoltării acestei activități. Terenurile agricole se întind pe 65% din suprafața regiunii şi reprezintă 15,7% din suprafața agricolă a țării. În plus, natura diversă a acestor terenuri permite folosirea lor pentru toate formele de culturi agricole: cereale, viticultură, horticultură etc. Totodată, agricultura atrage peste 40% din populația ocupată a regiunii.

b. Sectorul secundar Activitatea *industrială* este concentrată în special în municipiile reşedinţă de judeţ (Brăila, Buzău, Constanţa, Galaţi, Tulcea şi Focşani) şi are o structură foarte diversificată, fiind reprezentată prin aproape toate subramurile ei.

c. Sectorul terţiar Configuraţia geografică a judeţelor în teritoriu îi asigură Regiunii Sud-Esl un *potenţial turistic* ridicat, reprezentat prin diverse forme de practicare (produse turistice):

- *turismul de litoral* (41% din capacitatea de cazare a ţării);
- *turismul ecologic* (Delta Dunării – declarată "rezervaţie a biosferei");
- *turismul montan* (zonele montane din judeţele Vrancea şi Buzău);
- turismul balnear;
- turismul cultural-istoric;
- agroturismul;
- turismul de croazieră (ex.: zona Tulcea-Sulina, cu acces spre Deltă ş.a.)

Şi în această regiune potenţial turistic nu este cunoscut şi exploatat la adevărata lui valoare.

d. Profilul industrial al regiunii Activitatea economică a regiunii se caracterizează prin intrarea în declin a ramurilor industriale, ceea ce a generat lichidarea şi/sau restructurarea marilor întreprinderi şi înfiinţarea de întreprinderi mici şi mijlocii, pe parcursul ultimului deceniu.

La sfârşitul anului 1998, în Regiunea Sud-Est s-a realizat 13,1% din *produsul intern brut naţional,* contribuţia industriei fiind de 28,6%, mult superioară celorlalte activităţi economice.

Tabelul nr. 2.10

Produsul intern brut regional în anul 1999

- miliarde lei, preţuri curente -

Activităţi	România	Regiunea Sud-Est	% din PIB naţional	% din PIB regional
Agricultură	52212,3	7433,5	14,2	15,3
Silvicultură, expl. forestieră	1551,5	121,7	7,8	0,2
Industrie	103053,7	13943,1	13,5	28,6
Construcţii	18731,4	2846,1	15,2	5.8
Comerţ şi turism	49494,3	6299,6	12,7	12,9
Transport şi depozitare	22890,9	2977,7	13,0	6,1
Poştă şi telecomunicaţii	11580,6	1131,6	9,8	2.3
Activităţi financiare, bancare şi de asigurări	6529,1	637,5	9,8	1,3
Produsul intern brut regional, total	371193,8	48721,6	13,1	100,0
Produsul intern brut regional/ locuitor (lei)	16495445	16555113	100,4	_

***Sursa**: INS* – Anuar statistic. *2000.*

Din totalul *unităţilor tocate active* care participă la formarea produsului intern brut regional (PIBR), doar 11% au profil industrial, dar deţin cea mai mare pondere în grupa societăţilor cu peste 250 de salariaţi (53,2%) şi un procent semnificativ (43.0) în rândul agenţilor economici de mărime medie (50-249 de salariaţi) (tabelul nr. 2.11).

Tabelul nr. 2.11

Unităţi locale active din industrie, comerţ şi alte servicii, în 1999

- nr. unităţi, în% -

Activităţi	Total		din care: pe grupe, după numărul de salariaţi							
			0-9		10-49		50-249		peste 250	
Regiunea Sud-Est	100,0	100,0	90,1	100,0	6,9	100,0	2.3	100,0	0,7	100,0
Industrie – total din care:	11,0	100	69,7	8,5	18,0	28.7	8,9	42.9	3,4	53,2
- extractivă	0,2	100	25.8	X	40,3	0,8	21,0	1,3	12,9	2,7
- prelucrătoare	10,7	100	71.0	8,4	17.8	27,6	8.6	40,3	2,6	40,7
- energie electrică, termică, gaze	0,1	100	11,1	X	11.1	0,3	24,1	1,3	53.7	9,8
Construcţii	3,3	100	64.9	2,4	20,7	10.0	11,4	16,6	3,0	14,2
Comerţ şi turism	74,7	100	94,7	74,5	4,6	49,5	0,7	20,5	X	7,1
Alte servicii	11,0	100	86,9	14,6	7.4	11,8	4,1	20,0	1,6	25,6

***Sursa**. INS* – Anuar statistic. *2000.*

Conform rezultatelor din prelucrarea informaţiilor statistice, la sfârşitul anului 1999, economia Regiunii Sud-Est era dominată de întreprinderi micro, mici şi mijlocii, cele mari reprezentând doar 0,7% din totalul unităţilor locale active. Majoritatea întreprinderilor mari se găseau în *industria prelucrătoare* (40,7%). Sectorul terţiar cuprindea cele mai numeroase unităţi locale active (85,7%), grupate cu preponderenţă în categoria microîntreprinderilor (89,1%).

Industria prelucrătoare reprezintă aproximativ 98% din industria totală a regiunii, subramurile acesteia regăsindu-se în toate judeţele componente, cu niveluri diferite de concentrare şi, uneori, de specializare. Astfel:

• *industria petrochimică* este concentrată în judeţul Constanţa (Năvodari, Constanţa):

• *industria metalurgică* – în Buzău, Galaţi, Tulcea;

• *industria constructoare de maşini* – în Brăila, Buzău, Constanţa, Galaţi;

• *industria materialelor de construcţii* – în Constanţa (Medgidia);

• *industria textilă şi a confecţiilor* – în Brăila. Constanţa şi Tulcea;

• *industria prelucrării lemnului, celulozei şi hârtiei* – în Buzău, Brăila, Constanţa, Vrancea;

• *industria alimentară* este prezentă în majoritatea oraşelor din judeţele regiunii.

La nivelul regiunii, *industria extractivă* este concentrată pe teritoriul judeţului Constanţa (Petromar Constanţa exploatează resursele de hidrocarburi de pe platforma continentală a Mării Negre).

Tot în judeţul Constanţa funcţionează o componentă majoră a infrastructurii industriei energetice – Centrala Nucleară Cernavodă.

Pe parcursul ultimului deceniu, o serie de unităţi industriale reprezentative din Regiunea Sud-Est au beneficiat atât de investiţii străine, cât şi autohtone.

Interesul investitorilor străini a fost diferenţiat pe judeţe. Cele mai atractive pentru *capitalul străin* au fost societăţile comerciale din judeţul Constanţa, profilate pe diverse activităţi industriale: construcţii şi reparaţii navale, extractivă. textile-confecţii, alimentară etc.

Participarea capitalului străin în celelalte judeţe a fost orientată, în proporţii mult mai reduse, în ramurile industriei prelucrătoare, predominante pe plan local.

Investiţiile brute ale unităţilor active din industria regiunii la sfârşitul anului 1999 au însumat cea 26.600 miliarde lei, reprezentând peste 85% din total. Principatul beneficiara fost sectorul energetic (82,4%).

Cifra de afaceri derulată de unităţile industriale din judeţele Regiunii Sud-Est în anul 1999 s-a situat la un nivel de 44,8% din totalul regional, mult superior în comparaţie cu celelalte sectoare.

Şi la acest indicator, ponderea o deţin unităţile cu peste 250 de salariaţi (82,0%), majoritatea aparţinând industriei prelucrătoare (60,3%).

Spre deosebire de sectorul industrial, volumul cifrei de afaceri din comerţ şi turism (36,8%) s-a înregistrat, cu preponderenţă, în unităţile foarte mici (46,0%) şi mici (29,6%), aşa cum rezultă din următorul tabel.

Tabelul nr. 2.12

Cifra de afaceri a unităţilor active din industrie, construcţii, comerţ şi alte servicii, în 1999

-%-

Activităţi	Total		din care: pe grupe, după numărul de salariaţi							
			0-9		10-49		50-249		peste 250	
Regiunea Sud-Est	100,0	100,0	100,0	20,8	100,0	15,8	100,0	11,6	100,0	51,8
Industrie, total, din care:	44,8	100,0	5,8	2,7	17,8	6,3	35,0	9,1	70,9	82,0
- extractivă	0,8	1.9	*)	*)	0,1	*)	0,4	0,1	1,5	1,7
- prelucrătoare	34,9	77,9	5,8	2,7	17,6	6,3	33.4	8,7	52,2	60.3
- energetică	9,1	20,2	-	-	0,1	*)	1.2	0,3	17,2	20,0
Construcţii	6,0	100,0	2,8	9,8	7,3	19,4	12,1	2,3	5,5	47,3
Comerţ şi turism	36,8	100,0	81,5	46,0	69,0	29,6	36,0	11,3	9,3	13,1
Alte servicii	12,4	100,0	9,9	16,6	5,9	7,5	16,9	15,8	14,3	60,1

**) sub 0,1%.*

Sursa: INS – Anuar statistic. *2000.*

2.2.2.2. Forța de muncă din activitatea industrială

Populația ocupată înregistrată la sfârşitul anului 1999 în regiune era de 1.074 mii de persoane, reprezentând 12,8% din totalul țării.

Pe principalele activități economice, persoanele ocupate au fost repartizate în proporție de 44,0% în agricultură şi silvicultură, 20.0% în industrie, 10,4% în comerț şi turism, 25.6% în alte sectoare de activitate.

Şi la nivelul județelor componente ale regiunii, repartiția persoanelor ocupate pe sectoare de activitate are aceeaşi configurație.

Ponderea populației ocupate pe sectoare de activități a fost superioară mediei la nivelul regional în județele: Buzău şi Vrancea în agricultură şi silvicultură: Brăila şi Galați în industrie; Constanța şi Vrancea în comerț, turism şi alte activități.

În structură, *populația ocupată in industrie* predomină în ramurile prelucrătoare, în toate județele regiunii, cu valori superioare mediei în Brăila (27,5%) şi Galați (23,0%) şi cu valoarea minimă (11,7%) în Constanța (tabelul nr. 2.13).

Numărul mediu al salariaților din Regiunea Sud-Est era în anul 1999 de 612.5 mii de persoane, respectiv 12,9% din numărul total la nivel național. Structura acestui indicator pe principalele activități economice şi pe județele din regiune este reflectat în tabelul nr. 2.14.

La nivelul regiunii, salariații din sectorul industrial dețin o pondere superioară celorlalte sectoare de activitate (35,6%). ramurile predominante fiind cele prelucrătoare (85,6%). Peste media regiunii se situau județele Brăila (40,9%), Buzău (40,0%), Galați (43,0%), Vrancea (40,0%).

Județul Tulcea se situa aproape de medie (32,9%), în timp ce Constanța era mult sub medie (24,0%), aici ponderea deținând-o salariații din activitățile de comerț, turism, transport, depozitare şi alte servicii.

2.2.2.3. Concluzii

Analiza sintetică a structurii indicatorilor ce caracterizează activitatea economică pe ansamblul regiunii evidențiază următoarele aspecte:

Sectorul industrial, deşi s-a aflat în declin accentuat (până în anul 1999), este predominant în majoritatea județelor componente, în special prin *numărul mediu de salariați* (35,6%).

În unitățile industriale, *cifra de afaceri* a însumat 44.8% din volumul total înregistrat în regiune, iar *investițiile brute* au reprezentat peste 85%. Această situație se reflectă şi în cota de participare a industriei la constituirea *produsului intern brut regional,* care a fost de 28,6% în anul 1998.

În structura *industriei* regionale, preponderente sunt activitățile din ramurile industriale prelucrătoare, cu 85,6% din numărul salariaților şi 77.9% din cifra de afaceri aferente sectorului.

Industria prelucrătoare are o dispersie variabilă în județele regiunii, gradul de concentrare (după numărul de salariați) fiind mai mare în Galați (metalurgie, construcții navale, industrie alimentară), urmat de Buzău (metalurgie, construcții de maşini etc.), Brăila (construcții navale, industrie textilă, chimie ş.a.) şi Constanța (construcții navale, chimie, petrochimie, textile-confecții, industrie alimentară etc.).

Tabelul nr. 2.13

Populația ocupată pe activități ale economiei naționale și județe în 1999
(la sfârșitul anului)

Activități	Regiunea Sud-Est		Județul											
			Brăila		Buzău		Constanța		Galați		Tulcea		Vrancea	
	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%
Total	1073,9	100,0	128,8	100,0	192,6	100,0	276,4	100,0	232,1	100,0	90,8	100,0	153,2	100,0
Agricultură și silvicultură	472,7	44,0	55,4	43,0	105,3	54,7	93,7	33,9	87,3	37,6	41,4	45,6	89,6	58,5
Industrie - total din care:	214,6	20,0	32,2	25,0	36,3	18,8	43,2	15,6	59,7	25,7	16,9	18,6	26,3	17,2
- extractivă	8,9	0,8	1,4	1,1	2,3	1,2	3,0	1,1	1,2	0,5	0,8	0,9	0,2	0,1
- prelucrătoare	184,5	17,2	27,5	21,3	31,8	16,5	32,5	11,7	53,5	23,0	15,0	16,5	24,2	15,8
- energie electrică, termică, gaze	21,2	2,0	3,3	2,6	2,2	1,1	7,7	2,8	5,0	2,2	1,1	1,2	1,9	1,3
Comerț și turism	112,2	10,4	11,7	9,1	15,9	8,3	42,8	15,5	22,7	9,8	8,9	9,8	10,2	6,7
Alte activități	274,4	25,6	29,5	22,9	35,1	18,2	96,7	35,0	62,4	26,9	23,6	26,0	27,1	17,6

Sursa: INS – Anuar statistic, *2000.*

Tabelul nr. 2.14

Numărul mediu al salariaților pe activități economice și județe, în 1999

Activități economice	Regiunea Sud-Est		Județul											
			Brăila		Buzău		Constanța		Galați		Tulcea		Vrancea	
	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%
Total	612,5	100,0	77,8	100	93,0	100,0	178,0	100,0	151,0	100,0	50,4	100,0	62,3	100,0
Agricultură și silvicultură	46,7	7,6	8,7	11,2	8,9	9,6	12,1	6,8	7,2	4,8	3,9	7,7	5,9	9,5
Industrie - total din care:	218,1	35,6	31,8	40,9	37,1	40,0	42,7	24,0	65,0	43,0	16,6	32,9	24,9	40,0
- extractivă	10,0	1,6	1,6	2,1	2,6	2,8	3,3	1,9	1,5	1,0	0,8	1,6	0,2	0,3
- prelucrătoare	186,6	30,5	26,8	34,4	32,3	34,8	31,7	17,8	58,3	38,6	14,7	29,2	22,8	36,6
- energie electrică, termică, gaze	21,6	3,5	3,4	4,4	2,2	2,4	7,7	4,3	5,2	3,4	1,2	2,4	1,9	3,1
Comerț și turism	94,4	15,4	10,3	13,2	11,3	12,2	36,9	20,7	20,3	13,4	8,7	17,3	7,0	11,2
Alte activități	253,3	41,4	27,0	34,7	35,7	38,4	86,3	48,5	58,5	38,7	21,2	42,1	24,5	39,3

Sursa: INS - Anuar statistic, *2000.*

Spre deosebire de celelalte județe, pe teritoriul județului Constanța funcționează cea mai mare unitate de furnizare a *energiei* (Centrala Nucleară Electrică – Cernavodă), ceea ce îi conferă o anumită specializare în domeniul industrial şi un real potențial de dezvoltare, în perspectivă.

2.2.3. Regiunea de dezvoltare Sud – Muntenia

Regiunea Sud include județele Argeş, Călăraşi, Dâmbovița, Giurgiu, Ialomița, Prahova şi Teleorman cu o întindere de 34,5 mii kmp (14,5% din teritoriul țării) şi o populație de peste 3.480 mii de locuitori (15,5% în total).

2.2.3.1. Potențialul economic

a. Agricultură şi silvicultură

Teritoriul regiunii este ocupat în proporție de 70% de câmpie şi cuprinde în totalitate județele Călăraşi, Giurgiu, Ialomița şi Teleorman. Alături cu zonele de câmpie din celelalte județe (Argeş, Dâmbovița, Prahova), *suprafața agricolă* însumează peste 71% din suprafața regiunii, din care 80% sunt terenuri arabile.

În prezent, sectorul privat deține peste 71% din suprafața agricolă. Acest potențial agricol îi asigură regiunii primul loc pe țară în producția agricolă vegetală.

Eficiența exploatării suprafețelor agricole este diminuată totuşi de slaba dotare tehnică cu maşini şi utilaje agricole, precum şi de fărâmițarea excesivă a terenurilor aflate în proprietate privată.

În regiune sunt create condiții naturale favorabile şi pentru culturile din viticultură şi pomicultură ce pot fi practicate pe dealuri, care reprezintă cea 20% din suprafață.

Pădurile şi alte terenuri cu vegetație forestieră dețin 20% din suprafața regiunii, fiind o sursă importantă de masă lemnoasă şi un mediu propice de adăpostire a diverselor specii de floră şi faună.

O altă sursă de care dispune regiunea este constituită din *rețeaua hidrografică, lacurile naturale şi antropice* cu folosință complexa (Vidraru – Argeş, Văcăreşti şi Pecineagu – Dâmbovița).

Aceste resurse au un rol deosebit, atât în dezvoltarea economiei regionale, cât şi naționale, având utilizare în toate domeniile de activitate.

b. Turism Prin subregiunea sa nordică, formată din județele Argeş, Dâmbovița şi Prahova, Regiunea Sud oferă toate formele de *turism:*

• tratament şi odihnă în stațiuni balneoclimaterice;

• odihnă şi sport în stațiunile montane;

• turism cultural şi istoric.

În zona sudică a regiunii, riverană fluviului Dunărea, cadrul natural existent este un potențial important în domeniul turismului, încă neexploatat.

c. *Industria*

Pe ansamblul regiunii; industria a fost intens dezvoltată până în anul 1989. datorită existenței unor bogate resurse naturale. Spațial, economia din

acest teritoriu este structurată preponderent pe industrie în judeţele din nord şi pe agricultură în cele din sud.

Subregiunea nordică, alcătuită din judeţele Argeş, Dâmboviţa şi Prahova, are un grad mare de industrializare şi. În consecinţă, se confruntă cu efectele deosebit de grave ale declinului economic al tuturor unităţilor existente aici.

Subregiunea sudică, în care sunt cuprinse judeţele Călăraşi, Giurgiu, Ialomiţa şi Teleorman, este o zonă tradiţional subdezvoltată, cu industrializare artificială. Majoritatea unităţilor industriale reprezentative şi-au redus mult capacităţile de producţie sau au fost închise, ca efect al impactului sever al procesului tranziţiei la economia de piaţă, fn această situaţie se află unităţile din cele patru reşedinţe de judeţ (Alexandria, Călăraşi, Giurgiu, Slobozia), precum şi alte centre urbane: Turnu Măgurele, Zimnicea, Videle, Oltenița, Feteşti.

Industria regiunii are structura bazată pe ramuri prelucrătoare, caracteristice fiind:

• industria chimică şi petrochimică (Prahova, Argeş, Dâmboviţa);

• construcţii de maşini şi echipamente (Prahova, Argeş, Teleorman);

• industria textilă, a confecţiilor şi alimentară, preponderente în partea sudică a regiunii (Călăraşi, Giurgiu, Ialomiţa, Teleorman).

Industria extractivă de petrol, gaze naturale şi agregate minerale se regăseşte în toată regiunea, mai puţin în judeţul Ialomiţa.

Numărul *unităţilor active din industrie,* pe ansamblul regiunii, era de 4.123, în anul 1999, respectiv 10,9% din total, majoritatea fiind repartizate în industria prelucrătoare (96,2%), preponderent în microîntreprinderi (64,3%).

Tabelul nr. 2.15

Unităţile locale active din industrie, construcţii, comerţ şi alte servicii, în anul 1999

Activităţi	Regiunea Sud		Număr de unităţi pe grupe, după numărul de salariaţi							
			0-9		10-49		50-249		peste 250	
	nr. unităţi	%	nr. unităţi	%	nr. unităţi	%	nr. unităţi	%	nr. unităţi	%
Total	37949	100,0	33791	100,0	2865	100,0	923	100,0	370	100,0
Industrie - total din care:	4123	10,9	2578	7,6	889	31,0	412	44,6	244	65,9
- extractivă	96	0,3	26	0,1	25	0,9	17	1,8	28	7,6
- prelucrătoare	3965	10,4	2546	7,5	855	29,8	376	40,0	185	0,5
- energie electrică, termică, gaze naturale	62	0,2	3		9	0,3	19	2,1	31	8,4
Construcţii	1192	3,1	687	2,0	295	10,3	169	18,3	41	11,1
Comerţ şi turism	29831	78,6	28174	83,4	1436	50,1	200	21,7	21	5,7
Alte servicii	2803	7,4	2353	7,0	245	8,6	142	15,4	64	17,3

* - *sub 0,1.*

Sursa: INS - Anuar statistic, *2000.*

Unitățile mari reprezentau 5,9% din total industrie, iar cele din sectoarele industriei prelucrătoare, 4,5%.

Volumul cifrei de afaceri însumate la nivelul *agenților economici industriali* din Regiunea Sud în anul 1999 a fost de 51.483 miliarde lei, adică peste 49% din cifra totală a regiunii. Acest volum s-a derulat în proporție de 84,3% de către unitățile mart (peste 250 de salariați), iar din acestea 81,2% aparțin industriei prelucrătoare.

Unitățile active de pe teritoriul regiunii au beneficiat de fonduri reduse de *investiții directe,* raportate la nivelul național (9.0%). Cea mai mare parte din aceste fonduri a fost alocată industriei (81,5%). cu precădere întreprinderilor mari (93,7%). Principalul beneficiar a fost sectorul energetic, cu peste 59% din total, restul fondurilor fiind împărțit între industriile prelucrătoare (30%) şi extractivă (11%).

Produsul intern brut regional a fost constituit în proporție de 30,2% cu aportul unităților industriale. Totodată, industria regională a avut o contribuție importantă la formarea produsului intern brut din acest sector, la nivel național, cu o cotă de 14,5%.

Tabelul nr. 2.16

Produsul intern brut regional în anul 1998

- miliarde lei -

Activități	România	Regiunea Sud	% din PIB național	% din PIB regional
Agricultură şi silvicultură	53763,8	9253,9	17,2	18,7
Industrie	103053,7	14971,1	14,5	30,2
Construcții	18731,4	2210,0	11,8	4,5
Comerț şi turism	49494,3	5061,1	10.2	10,2
Alte activități	146150,6	18020,2	12,3	36.4
Produsul intern brut – total	371193,8	49516,3	13,3	100,0
Produsul intern brut/locuitor (lei)	16495445	14199851	86.0	_

***Sursa**: INS* – Anuar statistic, *2000.*

2.2.3.2. Forța de muncă

Populația ocupată în economia regiunii a avut o tendință permanentă de scădere, începând cu anul 1993, astfel încât, de la 1.576,2 mii de persoane, a ajuns la 1.294,9 mii de persoane ta sfârşitul anului 1999 (-17,8%).

Pe sectoare de activitate, diminuări importante s-au produs în industrie (-35,5%), în special în industria prelucrătoare.

În agricultură şi silvicultură, scăderea a fost de 11,5%, iar în sectorul comerțului şi serviciilor, de 4,7%.

Concomitent cu aceste diminuări au intervenit modificări în structura populației ocupate. Astfel, a crescut procentul de ocupare, atât în agricultură şi silvicultură (de la 40,6 la 47,1), cât şi în servicii (de la 23,1 la 28,1), dar a scăzut în industrie cu 6,7 puncte procentuale (de la 31,4% la 24,7%).

Structura populației ocupate la sfârşitul anului 1999 este prezentată în tabelul nr. 2.17.

Tabelul nr. 2.17

Populația ocupată pe activități ale economiei naționale și județe în 1999

Activități	Regiunea Sud mii pers./ % din total regiune	Județul						
		Argeș	Călă-rași	Dâmbo-vița	Giurgiu	Ialomița	Pra-hova	Teleor-man
		mii pers./ %	mii pers./ %	mii pers./ %	mii pers./ %	mii pers./ %	mii pers./ %	mii pers./ %
Total	1294,9	278,0	111,0	207,9	101,0	106,1	298,1	192,8
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Agricultură și silvicultură	609,9	98,9	69,9	100,0	66,0	63,7	90,8	120,6
	47,1	35,6	63,0	48,1	65,4	60,0	30,5	62,6
Industrie	319,3	97,6	15,4	53,7	10,6	12,4	98,5	30,9
	24,7	35,1	13,8	25,8	10,5	11,7	33,0	16,0
Construcții	43,4	10,2	2,2	4,9	2,3	3,0	17,5	3,3
	3,4	3,7	2,0	2,4	2,3	2,8	5,9	1,7
Comerț și turism	117,1	25,5	7,1	19,1	6,4	11,7	32,5	14,8
	9,0	9,2	6,4	9,2	6,3	11,0	10,9	7,7
Alte activități	205,2	45,8	16,4	30,2	15,7	15,3	58,8	23,2
	15,8	16,4	14,8	14,5	15,5	14,4	19,7	12,0

Sursa: INS – Anuar statistic. *2000.*

Tabelul nr. 2.18

Numărul mediu de salariați, pe activități ale economiei și județe, în 1999

Activități	Regiunea Sud mii pers./ % din total regiune	Județul						
		Argeș	Călă-rași	Dâmbo-vița	Giurgiu	Ialomița	Pra-hova	Teleor-man
		mii pers./ %	mii pers./ %	mii pers./ %	mii pers./ %	mii pers./ %	mii pers./ %	mii pers./ %
TOTAL	659,8	172,6	49,1	96,9	37,3	46,8	183,8	73,3
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Agricultură și silvicultură	46,8	4,9	9,8	4,3	4,9	9,5	6,0	7,4
	7,1	2,8	20,0	4,4	13,2	20,3	3,3	10,1
Industrie - total	300,2	97,2	15,9	49,8	11,2	10,9	84,7	30,5
	45,5	56,3	32,4	51,4	30,0	23,3	46,0	41,6
- extractivă	31,2	6,1	0,2	8,0	2,0	0,3	8,9	5,8
	4,7	3,5	0,4	8,3	5,4	0,6	4,8	7,9
- prelucrătoare	246,2	84,8	13,9	38,1	7,4	9,2	69,9	22,9
	37,0	49,1	28,3	39,3	19,8	19,7	38,0	31,2
- energie electrică, termică, gaze naturale	22,8	6,3	1,8	3,7	1,8	1,4	5,9	1,9
	3,5	3,7	3,7	3,8	4,8	3,0	3,2	2,6
Construcții	39,7	9,5	2,0	4,4	2,3	2,8	15,5	3,2
	6,0	5,5	4,0	4,6	6,2	6,0	8,4	4,4
Comerț și turism	87,6	20,0	5,3	12,0	4,6	9,7	25,1	10,9
	13,3	11,6	10,8	12,4	12,3	20,7	13,7	14,9
Alte activități	185,5	41,0	16,1	26,4	14,3	13,9	52,5	21,3
	28,1	23,8	32,8	27,2	38,3	29,7	28,6	29,0

Sursa: INS – Anuar statistic. *2000.*

Județele Argeş şi Dâmbovița depăşesc media regională, mai mult de jumătate din salariații de pe teritoriul lor fiind cuprinşi în unitățile cu profil industrial (56,3%, respectiv 51,4%).

Județul Prahova se situează la nivelul mediei regionale (46,0%), iar județul Sibiu în apropierea acesteia (cu 41.6%).

La polul opus se află județul Ialomița, unde populația salariată în activitățile industriale reprezintă 23,3%, nivel apropiat de proporția celor din agricultură (20,3%).

2.2.3.3. Concluzii

Sectorul industrial al regiunii este complex şi diversificat, fiind prezente toate ramurile, cu preponderență cele *prelucrătoare,* în special rafinarea petrolului, construcții de maşini şi echipamente chimice, industria chimică.

Industria extractivă şi energetică are unități reprezentative în majoritatea județelor componente.

Principalele întreprinderi industriale sunt concentrate în partea de nord a regiunii, în județele Argeş, Dâmbovița şi Prahova.

În partea de sud, predomină activitățile agricole, favorizate de existența principalei resurse naturale – terenurile agricole. Județele componente (Călăraşi, Giurgiu, Ialomița, Teleorman) nu au dispus de un potențial natural suficient pentru crearea unor unități industriale viabile, care să nu depindă în totalitate de materii prime din import. Ca urmare, majoritatea întreprinderilor industriale din aceste județe au intrat într-un accentuat declin economic, ceea ce a determinat restructurarea şi chiar închiderea unor capacități de producție (două combinate de îngrăşăminte chimice în Ialomița şi Teleorman: un combinat de celuloză şi hârtie în județul Călăraşi: două şantiere navale în Giurgiu şi Călăraşi: Combinatul de produse chimice – Giurgiu; Combinatul de utilaj greu – Giurgiu; Combinatul siderurgic Călăraşi etc.)

Activitățile industriale sunt concentrate în special în centrele reşedință de județ şi în unele zone urbane mai mari, în ambele zone ale regiunii,

2.2.4. Regiunea de dezvoltare Sud-Vest – Oltenia

Regiunea are în componență județele Dolj. Gorj. Mehedinți, Olt şi Vâlcea, care totalizează peste 12% din suprafața țării şi cea 10,7% din populație.

2.2.4.1. Potențialul economic

a. Sectorul primar

Suprafețe agricole mai întinse se găsesc în vestul regiunii, cuprinzând o mare parte a județelor Olt, Dolj, Mehedinți. La nivelul regiunii, doar două județe (Olt şi Dolj) dețin cea 70% din totalul suprafețelor cultivate şi, ca urmare, ponderea în majoritatea categoriilor de culturi.

Terenurile agricole se află în proporție de 86% în proprietate privată, nivel superior mediei pe țară cu cea 3 puncte procentuale

Pe ansamblul regiunii, agricultura se practică preponderent pe suprafețe reduse, exploatarea pământului se face în proporție majoritară în sistem privat individual, astfel încât productivitatea muncii în sector este scăzută. La acestea se mai adaugă insuficiența inventarului agricol (de exemplu, la un tractor fizic revine o suprafață arabilă de 59 ha, cu 2 ha mai mult decât media națională).

Regiunea Sud-Vest beneficiază de aproape 855 mii ha de terenuri cu vegetație *forestieră,* respectiv 13% din totalul acestor suprafețe ia nivel național. Această resursă naturală se găseşte în proporție de 66% în județele Vâlcea şi Gorj.

b. *Sectorul secundar*

Industria Regiunii Sud-Vest nu prezintă caracteristici substanțial diferite de cele ale industriei româneşti In ansamblul ei.

Industrializarea forțată în perioada anterioară anului 1989 a avut consecințe negative prin apariția unor întreprinderi supradimensionate, cu un număr mare de salariați care, în procesul de tranziție la economia de piață de după 1990. au generat numeroase probleme socio-economice.

Cea mai afectată zonă a regiunii este partea de nord (județul Gorj), unde *exploatările miniere* au devenit nerentabile, iar restructurarea activităților a dus la apariția unui mare număr de şomeri, cu implicații majore în plan economic şi social. Ca urmare, unele localități miniere au fost declarate *zone defavorizate,* pentru a beneficia de facilitățile de relansare economică prevăzute în acest scop în reglementări specifice (zonele Albeni. Schela. Motru-Rovinari).

O altă componentă industrială importantă a regiunii o constituie industria prelucrătoare, concentrată în principalele centre urbane, cu precădere în reşedințele de județ.

c. Sectorul terțiar

După 1990, activitățile din domeniul serviciilor au înregistrat evoluții pozitive, în special cele cu profil *comercial.* Pe lângă serviciile tradiționale, au apărut şi altele specifice economiei de piață, precum: servicii de consultanță, reclamă şi publicitate, intermedieri de afaceri etc.

Serviciile turistice se sprijină atât pe condițiile naturale, cât şi pe baza materială existentă în regiune. Prin aşezarea geografică, are în componentă zone turistice cu caracteristici complexe: relief variat, resurse naturale, fond cinegetic şi piscicol etc.

Baza turistică dezvoltată (unități de cazare în toate județele componente şi o bună infrastructură) oferă multiple posibilități de practicare a diverselor forme de turism: balnear, cultural-ştiințific. montan.

Agroturismul constituie o oportunitate esențială pentru dezvoltarea economică a localităților rurale din regiune, prin revitalizarea meşteşugurilor tradiționale: țesutul, olăritul, cojocăritul, prelucrarea lemnului. În cadrul unor unități de mică industrie.

d. Profilul industrial

Activităţile industriale din Regiunea Sud-Vest este concentrată în marile centre urbane, cu excepţia celor din ramura extractivă (miniere).

Industria, foarte diversificată, este dominată de ramurile prelucrătoare în toate sectoarele specifice: metalurgie, construcţii de maşini, chimie, materiale de construcţii, prelucrarea lemnului, textile. Încălţăminte, industria alimentară.

Unităţile locale active din industrie au o pondere de 11.0% din totalul celor existente în regiune, iar din acestea. 96% se găsesc în ramurile prelucrătoare. majoritatea (71.9%) grupate în categoria microîntreprinderilor (0-9 salariaţi). Unităţile cu peste 250 de salariaţi reprezintă 5.3% în structura industriei şi 66.0% în totalul grupei din regiune.

Tabelul nr. 2.19.

Unităţi locale active din industrie, construcţii, comerţ şi alte servicii, în 1999

Activităţi	Total		din care: pe grupe, după numărul de salariaţi							
			0-9		10-49		50-249		peste 250	
	nr. unităţi	%	nr. unităţi	%	nr. unităţi	%	nr. unităţi	%	nr. unităţi	%
Industrie – total din care;	3149	11,0	2191	8,5	561	28,9	220	36,3	167	66,0
- extractivă	64	0.2	15	0,1	19	1.0	5	0,8	25	9,9
- prelucrătoare	3021	10,6	2171	8,4	542	27.9	195	32,2	113	44,7
- energie electrică, termică, gaze	64	0,2	5	*)	10	*)	20	3,3	29	11,4
Construcţii	897	3,1	516	2,0	204	10,5	145	24,0	31	12,2
Comerţ şi turism	22603	78,8	21475	83,0	978	50,3	140	23,1	10	4,0
Alte servicii	2026	7.1	1691	6,5	201	10,3	99	16,4	45	17,8
Regiunea Sud-Vest	28675	100,0	25873	100.0	1944	100,0	605	100,0	253	100,0

**) sub 0,1%.*

***Sursa**: INS* – Anuar statistic, 2000

Cifra de afaceri în industrie, la sfârşitul anului 1999, a fost de peste 44 mii mld. lei, reprezentând 54.7% din realizările totale ale regiunii. Şi la acest indicator, industria prelucrătoare este majoritară, cu peste 63% din totalul sectorului şi aproape 35% la nivelul regiunii.

Tabelul nr. 2.20.

Cifra de afaceri a unităţilor din industrie, construcţii, comerţ şi alte servicii, în 1999

Activităţi	Total		din care: pe grupe, după numărul de salariaţi							
			0-9		10-49		50-249		peste 250	
	mld. lei	%	mld. lei	%	mld. lei	%	mld. lei	%	mld. tei	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Regiunea Sud-Vest	80502	100,0	17171	100,0	9769	100.0	5515	100,0	48047	100,0
Industrie – total, din care:	44075	54,7	1102	6,4	1946	19,9	2159	39,1	38868	80.9
- extractivă	4688	5,8	*)	*)	3	*)	8	0,1	4677	9,7
- prelucrătoare	27924	34.7	1101	6.4	1928	19.7	1998	36,2	22897	47,7
- energie electrică, termică, gaze	11463	14,2	1	*)	15	0,2	153	2,8	11294	23,5
Construcţii	4063	5,7	273	1,6	488	5,0	949	17,2	2893	6,0
Comerţ şi turism	26634	33,1	15172	88,4	6505	66,6	1915	34,7	3042	6,3
Alte servicii	5190	6,4	624	3,6	830	8,5	492	9,0	3244	6,8

**) sub 0.1%.*

***Sursa**: INS* – Anuar statistic, *2000.*

Volumul cel mai important al cifrei de afaceri, 88,2%, s-a derulat în întreprinderile mari, reprezentative pentru industria regiunii din ramurile construcţiilor de maşini, metalurgiei, chimiei etc.

Investiţiile brute ale unităţilor active din industria Regiunii Sud-Vest au totalizat 91,7%, majoritatea fondurilor fiind orientate spre întreprinderile mari din judeţele componente (97,0%), în sectoarele industriei energetice (59,6%) şi prelucrătoare (35,1%).

Investiţiile străine erau prevăzute în anul 1999 cu preponderenţă în judeţul Dolj (46,7% din numărul total al firmelor cu participare de capital străin din regiune, de aproximativ 1800).

În celelalte judeţe, investitorii străini au participat în număr mult mai redus la formarea capitalului străin: Vâlcea – 17,8%, Mehedinţi – 14,8%, Olt – 10,9%. Gorj – 9,8%.

Raportat la nivel naţional, capitalul străin investit în unităţile industriale din regiune reprezintă doar 2,2%, un volum mic în comparaţie cu potenţialul economic existent pe acest teritoriu.

Produsul intern brut regional (PIBR) s-a realizat în proporţie de 29,4% prin participarea sectorului industrial, 18,8% din agricultură şi silvicultură, 10,5% din comerţ, hoteluri şi restaurante, 41,3% din alte activităţi.

Pe ansamblu, regiunea contribuia cu 9,6% la constituirea produsului intern brut al ţării în anul 1998, iar la nivelul sectorului, industria participa cu 10.2% (tabelul nr 2.21).

Tabelul nr. 2.21.

Produsul intern brut regional în anul 1998

- miliarde lei -

Activităţi	România	Regiunea Sud-Vest	% din PIB naţional	% din PIB regional
Agricultură şi silvicultură	53763,8	6736,4	12,5	18,9
Industrie	103053,7	10521,7	10,2	29,4
Construcţii	18731,4	1897,1	10,1	5,3
Comerţ şi turism	49494,3	3745,3	7,6	10,5
Alte activităţi	146150,6	12841,7	8,8	35,9
Produsul intern brut – total	371193,8	35742,2	9,6	100,0
Produsul intern brut/locuitor (lei)	16495445	14803014	89,7	-

2.2.4.2. Forţa de muncă

Regiunea Sud-Vest avea în anul 1999 o populaţie totală de 2410,9 mii de persoane, din care 1.294,9 mii constituiau *populaţia ocupată,* 53,7%.

Tabelul nr. 2.22.

Populaţia ocupată pe activităţi ale economiei naţionale şi judeţe, în 1999

Activităţi	Regiunea Sud-Vest		Judeţul									
			Dolj		Gorj		Mehedinţi		Olt		Vâlcea	
	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%
Total	955,9	100,0	302.6	100,0	151,9	100,0	131,3	100,0	190,3	100,0	179,8	100,0
Agricultură şi silvicultură	474,3	49,6	154.9	51.2	55,5	36,5	70,7	53,8	110,4	58,0	82,8	46,0
Industrie	192,6	20,1	51,1	16,9	45,2	29,8	24,5	18,7	33,0	17,3	39,0	21,7
Construcţii	40.4	4,2	11,8	3,9	8,6	5,7	5,1	3,9	6.8	3,6	8,1	4,5
Comerţ şi turism	90,1	9,4	33,3	11.0	15,5	10,2	11,4	8,7	11,1	5,9	18,8	10,5
Alte activităţi	158,5	16,6	51,5	17,0	27,1	17.8	19,6	14,9	29,0	15,2	31,1	17,3

Sursa: INS – Anuar statistic, *2000.*

La nivelul regiunii, ponderea o deţin persoanele ocupate în activităţile agricole, cu 49,6%.

Această medie este superioară în judeţele Dolj (51,2%), Mehedinţi (53,8%) şi Olt (58,0%).

Populaţia ocupată în sectorul industrial reprezintă 20,1% pe ansamblul regiunii, proporţie depăşită în Mehedinţi (29,8%) şi Vâlcea (21,7%).

Datele statistice relevă gradul redus al ocupării populaţiei în sectorul serviciilor (în special în comerţ şi turism) în toate judeţele componente, comparativ cu potenţialul lor economic (tabelul nr. 2.23)

Numărul mediu al salariaților din Regiunea Sud-Vest în anul 1999 era de 467.8 mii de persoane, respectiv 9.8% din totalul țării.

Repartizarea pe principalele activități ale economiei şi pe județe este prefigurată în tabelul nr. 2.23.

În structura numărului mediu de salariați pe activități economice, ponderea o deține *industria,* cu 41,0% la nivelul regiunii. Şi la nivelul fiecărui județ sectorul industrial are cel mai mare procent de salariați, care se situează în general în apropierea mediei regionale (Mehedinți – 40,8% Vâlcea – 41,7%. Olt – 42,4%), cu excepția județului Dolj (35.0%) şi Gorj (49,0%) care se abat de la medie.

Forța de muncă salariată este majoritară în ramurile industriei prelucrătoare în județele Dolj (28,5%), Mehedinți (31,7%), Olt (36,2%) şi Vâlcea (32,2%), iar în Gorj. În industria extractivă (23,6%).

Tabelul nr. 2.23

Numărul mediu de salariați, pe activitățile economiei şi județe, în 1999

Activități	Regiunea Sud-Vest		Județul									
			Dolj		Gorj		Mehedinți		Olt		Vâlcea	
	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%
TOTAL	467,8	100,0	145,8	100,0	92,3	100,0	59,0	100,0	79,1	100,0	91,6	100,0
Agricultură şi silvicultură	23,5	5,0	8,3	5,7	2,7	2,9	3,3	5,6	6,0	7,6	3,2	3,5
Industrie – total din care:	192,0	41,0	51,0	35,0	45,2	49,0	24,1	40,8	33,5	42,4	38,2	41.7
- extractivă	31,7	6,8	2,1	1,4	21,8	23,6	1,6	2,7	2,4	3,0	3,8	4,1
- prelucrătoare	134,3	28,7	41,5	28,5	16,0	17,4	18,7	31,7	28,6	36,2	29,5	32,2
- energie electrică, termică, gaze	26,0	5,5	7,4	5,1	7,4	8,0	3,8	6,4	2,5	3,2	5,0	5,4
Construcții	35,6	7,6	10,7	7,3	7,5	8,1	4,2	7,2	5,7	7,2	7,5	8,2
Comerț şi turism	70,4	15,1	27,6	18,9	11,7	12,7	8,7	14,7	8,4	10,6	14,0	15,3
Alte activități	146,3	31,3	48,2	33,1	25,2	27,3	18,7	31,7	25,5	32,2	28,7	31,3

Sursa: *INS* – Anuar statistic, *2000*

2.2.4.3. Concluzii

Din analiza rezultatelor obținute prin producerea informațiilor statistice referitoare la activitatea industrială a Regiunii Sud-Vest. se poate afirma că:

• sectorul industria! este predominant în economia regiunii, având în vedere ponderile superioare la principalii indicatori, în anul 1999:

- numărul mediu de salariați – 41,0%;

- cifra de afaceri a unităților industriale – 54,7%; investițiile brute din industrie – 91,7%:

- produsul intern brut din industrie/PIBR – 29,4% (în anul 1998);

• în structura industriei, pe ansamblul regiunii, preponderente sunt ramurile prelucrătoare, cu 70,0% din numărul salariaților şi 63,4% din cifra de afaceri. Activitățile industriei prelucrătoare sunt diversificate şi concentrate în special în oraşele reşedință de județ. De exemplu, în:

Dolj (Craiova) – construcții de maşini, electrotehnică, utilaj greu, chimie, materiale de construcții, prelucrarea lemnului, textile-încălțăminte. industrie alimentară etc.

Mehedinți (Drobeta Turnu Severin) – industrie extractivă (apă grea etc.) construcții de maşini, prelucrarea lemnului, industrie alimentară etc.

Olt (Slatina) – industrie chimică, metalurgie, industrie alimentară, textile-confecții, materiale de construcții etc.

Vâlcea (Rm.Vâlcea) – industrie chimică, prelucrarea lemnului, industrie alimentară.

Județul Gorj face excepție de la regula menționată, în sensul că aici predomină *industria extractivă,* prin prezența numeroaselor exploatări miniere de cărbune şi petrol. Industria prelucrătoare existentă în județ este strict dependentă de activitatea minieră, cele mai importante întreprinderi aflându-se în Tg. Jiu şi producând echipamente şi utilaje miniere. Tot aici se găsesc unități care aparțin ramurii materialelor de construcții, prelucrării lemnului, industriei alimentare.

2.2.5. Regiunea de dezvoltare Vest

Regiunea Vest este formată din județele Arad. Caraş-Severin, Hunedoara şi Timiş, care se întind pe o suprafață reprezentând 13.4% din teritoriul țării. În acest spațiu locuieşte peste 9.0% din populația României.

2.2.5.1. Profilul economic al regiunii

Teritoriul regiunii poate fi împărțit în două subregiuni, diferențiate de caracteristici structurale distincte din punct de vedere socio-economic.

Prima subregiune include județele Caraş-Severin şi Hunedoara, la care se adaugă oraşul Nădrag situat în județul Timiş. Caracteristica principală a zonei o constituie preponderența marcantă a industriei extractive, siderurgice, metalurgice şi a celor conexe constructoare de maşini, toate aflate în declin economic accentuat.

Ca o consecință a restructurării industriale a sectoarelor menționate, această subregiune se confruntă cu probleme deosebite privind poluarea mediului, pe de o parte, şi cu o rată a şomajului foarte ridicată, mult superioară mediei pe țară, pe de altă parte.

Ce-a de-a doua subregiune cuprinde teritoriile judeţelor Arad şi Timiş şi este caracterizată prin diversificarea mai mare a industriei, predominante fiind ramurile prelucrătoare. Rata şomajului, determinată de declinul industriei chimice şi alimentare, precum şi de restructurările întreprinderilor din zonă, a fost inferioară mediei pe ţară.

Un alt aspect al acestei subregiuni este ponderea mare a activităţilor agricole, majoritatea populaţiei active din cele două judeţe (Arad şi Timiş) fiind ocupată în acest sector.

a. *Agricultură şi silvicultură*

Regiunea Vest dispune de un mare *potenţial agricol,* constând în existenţa unor importante suprafeţe agricole, şi de condiţii pedoclimatice favorabile.

Terenurile agricole ocupă 14,0% din suprafaţa regiunii, cele mai întinse fiind în judeţele Arad şi Timiş.

Urmare a procesului de privatizare, proprietăţile agricole au fost excesiv fărâmiţate, ceea ce a condus la valorificarea insuficientă şi puţin eficientă a potenţialului agricol regional. La aceasta se adăugă şi gradul redus al dotărilor cu utilaje şi echipamente agricole.

Silvicultura din regiune este bine reprezentată în judeţele Caraş-Severin şi Hunedoara, care deţin cea mai mare suprafaţă împădurită, totalizând împreună aproape 723 mii ha. În consecinţă, cele două judeţe pun în circuitul economic un volum important de masă lemnoasă şi, totodată, deţin mari firme de prelucrare a lemnului.

b. Serviciile

Evoluţia *sectorului de servicii* la nivel regional este dependentă de dezvoltarea globală a economiei regionale, de puterea de cumpărare a populaţiei. Deşi, după anul 1990, activităţile de prestări servicii au avut o evoluţie pozitivă, contribuţia lor la crearea de noi locuri de muncă a fost diminuată de declinul sectorului industrial (reducerea activităţilor din transporturi). În schimb, s-au dezvoltat serviciile din domeniul financiar-bancar, de asigurări, telefonie, internet, precum şi cele din administraţia publică.

O dinamică superioară au avut serviciile comerciale prin extinderea reţelei comerciale, atât în mediul urban, cât şi în mediul rural, îmbunătăţirea distribuţiei teritoriale a unităţilor comerciale şi diversificarea lor.

c. *Turismul*

Cadrul geografic şi resursele naturale asigură regiunii condiţii deosebite pentru practicarea diverselor forme de turism:

• montan (M. Retezatului, Parângului, Zarandului etc.) care include şi o serie de parcuri naţionale, lacuri de acumulare, peisaje carstice, lacuri glaciare etc.;

• balnear (numeroase staţiuni balneare, care valorifică izvoarele de ape minerale);

• cultural-istoric (o reţea bogată de monumente istorice şi de arhitectură);

• agroturismul (poate fi dezvoltat în special în vestul regiunii, unde potenţialul este reprezentant atât de gospodăriile populaţiei, cât şi de spaţiile monahale şi cabanele de vânătoare).

Ca şi în alte regiuni ale ţării, acest potenţial turistic este insuficient valorificat, ceea ce a făcut ca turismul, sub toate formele, să intre într-un pronunţat declin economic în ultimii ani.

d. Industria

Sectorul industrial al regiunii este diversificat şi complex. După cum am menţionat mai sus, în regiune s-au creat şi tind să se accentueze unele disparităţi economice. Judeţele Hunedoara şi Caraş-Severin sunt puternic industrializate în ramuri tradiţionale – minerit şi siderurgie – în timp ce judeţele Arad şi Timiş dispun de o industrie variată din ramura prelucrătoare: alimentară, chimică, uşoară, prelucrarea lemnului, construcţii de maşini etc.

Un alt aspect specific îl constituie existenţa zonelor monoindustriale metalurgice şi miniere, în special în judeţul Hunedoara, care au generat cel mai important număr de şomeri, ca urmare a declinului foarte accentuat din cele două domenii industriale.

Zonele monoindustriale miniere aflate în dificultate datorită restrângerii de activitate au fost declarate "zone defavorizate'[1], astfel:

• în judeţul Caraş-Severin: zonele miniere Rusca Montană, Bocşa, Moldova Nouă-Anina;

• în judeţul Hunedoara: zonele miniere Brad şi Valea Jiului.

Unităţile locale active din industrie deţineau o pondere de 14,5% din totalul unităţilor existente în regiune la sfârşitul anului 1999, iar din acestea, 97,1% aparţineau industriei prelucrătoare, majoritatea fiind încadrate în categoria microîntreprinderilor (66,6%).

În industria extractivă şi energetică, unităţile majoritare fac parte din categoria celor mari (peste 250 de salariaţi), în proporţie de 40,6%, respectiv 45,1%.

Tabelul nr. 2.24.

Unităţi locale active din industrie, construcţii, comerţ şi alte servicii, în anul 1999

Activităţi	Total		din care: pe grupe, după numărul de salariaţi							
			0-9		10-49		50-249		peste 250	
	nr unităţi	%	nr. unităţi	%	nr. unităţi	%	nr. unităţi	%	nr. unităţi	%
Regiunea Vest	27375	100,0	23561	100,0	2696	100,0	853	100,0	265	100,0
industrie – total din care:	3974	14,5	2589	11,0	789	29,3	414	48,5	182	68,7
- extractivă	64	0,2	19	0,1	10	0,4	9	1,1	26	9,8
- prelucrătoare	3859	14,1	2569	10,9	777	28,8	380	44,5	133	50,2
- energie electrică. termică, gaze	51	0,2	1	*)	2	0,1	25	2,9	23	8,7
Construcţii	1044	3,8	666	2,8	217	8,0	127	14,9	34	12,8
Comerţ şi turism	18785	68,6	17192	73,0	1394	51,7	186	21,8	13	4,9
Alte servicii	3572	13,1	2669	11,2	296	11,0	126	14,8	36	13,6

*) *sub 0,1%.*

***Sursa**: INS* – Anuar statistic, *2000.*

Cifra de afaceri în unităţile industriale a însumat peste 29.500 miliarde lei, respectiv 39,6% din volumul total al regiunii. Principala contribuţie au avut-o agenţii economici din industria prelucrătoare (68.0%), preponderenţi fiind cei cu peste 250 de salariaţi (63,7%).

Un volum superior al cifrei de afaceri din industrie s-a înregistrat în comerţ şi turism (42,0%), cu preponderenţă în unităţile foarte mici (45,9).

Fondurile de *investiţii* au fost orientate pe două direcţii principale: majorarea capitalului social în societăţile existente şi construirea de noi societăţi.

Investiţiile străine s-au concentrat mai mult în industria uşoară, chimie, echipamente electronice, industria alimentară, construcţii de maşini, prelucrarea lemnului

Distribuţia regională a capitalului străin investit în regiune evidenţiază că, în anul 1998, judeţul Timiş a beneficiat de cel mai mare volum destinat producţiei, urmat de Arad, Caraş-Severin şi Hunedoara.

Investiţiile brute alocate unităţilor industriale în anul 1999 au însumat 26.860 miliarde lei, adică 88,7% din fondurile totale ale regiunii.

Principalele beneficiare au fost întreprinderile mari din sectoarele industriilor prelucrătoare (37,6%) şi energetice (39,4%), industriei extractive revenindu-i doar 16.0%.

Produsul intern brut regional constituit în anul 1998 a reprezentat 9,6% din produsul intern brut naţional, aportul industriei fiind superior celorlalte activităţi (23,2%).

Tabelul nr. 2.25

Produsul intern brut regional în anul 1998

- miliarde lei -

Activităţi	România	Regiunea Vest	% din PIB naţional	% din PIB regional
Agricultură şi silvicultură	53.763,8	6003,8	11,2	16,9
Industrie	103.053,7	8217,7	8,0	23.2
Construcţii	18.731,4	1772,3	9,5	5,0
Comerţ şi turism	49.494,3	4552,8	9,2	12.8
Alte activităţi	146.150,6	14.924,8	10,2	42,1
Produsul intern brut – total	371.193,8	35.471,4	9,6	100,0
Produsul intern brut/locuitor (lei)	16495445	15630360	94,8	-

***Sursa**: INS* – Anuar statistic. *2000.*

2.2.5.2. Forţa de muncă

Populaţia ocupată a Regiunii Vest totaliza 780,4 mii de persoane la sfârşitul anului 1999, ceea ce înseamnă 9,3% din totalul ţării.

În structură, preponderent este segmentul de populaţie din agricultură şi silvicultură (36,7%), urmat de cele din industrie (26,2%) şi comerţ-turism (11,6%).

În structura economiei judeţelor componente ale regiunii, ponderea populaţiei ocupate în agricultură şi silvicultură este superioară celei din industrie, cu excepţia judeţului Hunedoara (30,9% şi 32,7%).

Tabelul nr. 2.26

Populaţia ocupată pe activităţi ale economiei naţionale şi judeţe, în 1999

Activităţi	Regiunea Vest		Judeţul							
			Arad		Caraş-Severin		Hunedoara		Timiş	
	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%
Total	780,4	100,0	179,4	100.0	134,0	100,0	187.9	100,0	279,1	100,0
Agricultură şi silvicultură	286,4	36,7	65,7	36,6	59,2	44,2	58,0	30,9	103,5	37,1
Industrie	204,3	26,2	42,4	23,7	34,2	25,5	61,5	32,7	66,2	23,7
Construcţii	33,5	4,3	7,4	4,1	5,2	3,9	9,6	5,1	11,2	4,0
Comerţ şi turism	90,5	11,6	25,1	14,0	10,7	8,0	19.9	10,6	34,8	12,5
Alte activităţi	165,7	21,2	38,8	21,6	24,7	18,4	38,9	20,7	63,4	22,7

***Sursa**: INS* – Anuar statistic. *2000.*

Numărul mediu al salariaţilor din regiune era de 476,8 mii de persoane la sfârşitul anului 1999, reprezentând 10,0% din populaţia salariată a ţării. Cea mai mare parte din această componentă a forţei de muncă a activat în sectorul industrial (42,3%).

Tabelul nr. 2.27

Numărul mediu al salariaţilor pe activităţi ale economiei şi pe judeţe, în 1999

Activităţi	Regiunea Vest		Judeţul							
			Arad		Caras-Severin		Hunedoara		Timiş	
	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%
Total	476,9	100,0	106,4	100,0	72,5	100,0	125,2	100,0	172,8	100,0
Agricultură şi silvicultură	27,4	5,7	8,9	8,3	3,4	4,7	3,0	2,4	12,1	7,0
Industrie	201,7	42,3	40.2	37,8	33,6	46,3	62,5	50,0	65,4	37,8
- extractivă	32,2	6.7	2,3	2,2	5.5	7,6	22,6	18,1	1,8	1.0
- prelucrătoare	150,6	31.6	35,0	32,9	25,4	35,0	31,8	25,4	58,4	33,8
- energie electrică, termică, gaze	18,9	4,0	2,9	2,7	2,7	3,7	8,1	6,5	5,2	3,0
Construcţii	33,6	7,1	6,7	6,3	5,1	7,0	9,8	7,8	12,0	7,0
Comerţ şi turism	66,3	13.9	16,6	15,6	7,1	10,0	15,3	12,2	27,3	15,8
Alte activităţi	147,9	31,0	34,0	32,0	23,3	32.0) 34,6		27,6	56,0	32,4

***Sursa**: INS* – Anuar statistic, *2000.*

Având în vedere structura numărului de salariaţi ta nivelul judeţelor, se poate afirma că Hunedoara are cel mai mare grad de industrializare, concentrând 50,0% din salariaţi în aceste activităţi. Şi în judeţul Caraş-Severin ponderea salariaţilor din industrie (46,3%) este mult superioară comparativ cu celelalte sectoare şi uşor superioară mediei regionale (42,3%).

In structura industriilor judeţene predomină industriile prelucrătoare, unde media salariaţilor este superioară mediei regionale (31,6%), cu excepţia judeţului Hunedoara, cu o medie inferioară acestui nivel (25,4%). În acest judeţ se remarcă ponderea mare a salariaţilor din industria extractivă, respectiv 18,1% din totalul judeţului şi 70,2% din ramura respectivă, la nivelul regiunii. Tot pe teritoriul judeţului Hunedoara este concentrat şi cel mai mare număr de salariaţi din industria energetică a regiunii (42,9%).

2.2.5.3. Concluzii

Potenţialul economic existent în cele patru judeţe asigură Regiunii Vest un nivel de dezvoltare care o plasează între primele locuri la nivel naţional. Resursele naturale aflate pe teritoriul ei au facilitat o dezvoltare pronunţată şi diversificată a industriei.

Datorită unei politici de industrializare deficitare, în regiune au apărut dezechilibre majore în ceea ce priveşte repartiţia şi nivelul de dezvoltare a diverselor sectoare industriale în teritoriu.

Aceste dezechilibre s-au accentuat după 1990, o dată cu declanşarea recesiunii economice, care a dus la încetarea activităţii economice, în special din industria tradiţională a regiunii – minerit şi siderurgie (alături de industria construcţiilor de maşini conexă).

Cele mai afectate de procesul restructurărilor sunt judeţele Hunedoara şi Caraş-Severin, pe teritoriul cărora s-au dezvoltat industriile amintite, declinul economic al acestora fiind aproape global.

Diminuarea drastică a activităţilor miniere şi din siderurgie a determinat modificarea structurii industriale regionale în favoarea industriei prelucrătoare, preponderentă în judeţele Timiş şi Arad.

Cu toate că în sectoarele minier şi siderurgic" activitatea industrială s-a redus substanţial, în judeţele Hunedoara şi Caraş-Severin. ele deţin ponderi însemnate în producţia industrială, antrenând o mare parte din forţa de muncă. Ca urmare, cele două sectoare sunt considerate priorităţi de dezvoltare la nivelul regiunii. Pentru a beneficia de anumite facilităţi de redresare economică, au fost delimitate două subregiuni de dezvoltare, care includ zonele industriale siderurgice şi miniere în declin accentuat:

• zona de vest de declin industrial-metalurgic Caraş-Severin-Hunedoara-Timiş, cuprinzând oraşele Reşiţa şi Oţelul Roşu (Caraş-Severin), Hunedoara şi Călan (Hunedoara), Nădrag (Timiş) ;

• zona minieră vest, cuprinzând o serie de localităţi miniere din judeţele Caraş-Severin şi Hunedoara.

Zona minieră vest beneficiază deja de facilitățile prevăzute în Legea zonelor defavorizate, care, completate cu programe de dezvoltare specifice, ar trebui să contribuie la relansarea activității din ambele sectoare industriale.

Aspecte ale declinului industrial se înregistrează şi în ramurile industriei prelucrătoare: construcții de maşini, industria chimică, textilă etc. Există însă şi ramuri cu perspective de relansare, ca de exemplu: electrotehnică, mijloace de transport feroviar, industria alimentară.

2.2.6. Regiunea de dezvoltare Nord-Vest

Regiunea Nord-Vest include județele Bihor, Bistrița-Năsăud, Cluj, Maramureş, Satu-Mare şi Sălaj. Suprafața ei se întinde pe 14,3% din teritoriul național, iar populația însumează aproximativ 12,0% din populația țării.

2.2.6.1. Potențialul economic

a. Agricultură şi silvicultură

Regiunea dispune de o varietate a formelor de relief, predominante fiind dealurile şi munții. Aceste condiții naturale asigură practicarea unor *activități agricole* complexe.

În zonele depresionare. de-a lungul cursurilor de apă şi pe terasele din nord-vestul şi sud-estul regiunii se află *terenurile agricole,* care reprezintă 60,8% din suprafața regiunii şi 14.0% din suprafața agricolă a tării.

Structura suprafeței agricole este dominată de terenurile arabile (48,0%) şi păşuni (31,0%). În ceea ce priveşte forma de proprietate, sectorului privat îi revine peste 70% din terenul agricol regional.

Agricultura privată se caracterizează printr-o fărâmițare excesivă a terenurilor, predominând fermele mici de 1-5 ha. care nu pot fi exploatate eficient.

Dotarea agriculturii din județele regiunii, deşi este superioara mediei pe țară (46 ha/tractor, comparativ cu 57 ha/tractor), este considerată insuficientă.

Regiunea are şi un potențial zootehnic important. În zonele montane s-au dezvoltat activitățile specifice acestui domeniu, în special creşterea ovinelor şi bovinelor.

Producția animală obținută pe parcursul unui an de activitate reprezintă cea 43% din producția agricolă totală a regiunii şi 15% din cea a țării.

Suprafața regiunii este ocupată în proporție de 30% cu păduri, importante surse de furnizare a materialului lemnos necesar în industria prelucrării lemnului (fag, molid, brad, gorun, stejar etc.)

Pe lângă asigurarea fondului forestier, pădurile adăpostesc şi o bogată faună, cu caracteristici diverse, în funcție de forma de relief.

b. Turismul Potențialul turistic natural prezent prin toate componentele lui oferă posibilități multiple de practicare a acestei activități:

• turismul montan (Munții Rodnei, Oaş, Gutâi. Țibleş, Apuseni etc.);

• speo-turismul (peşterile din Munții Apuseni şi Munții Rodnei);

• balneo-turismul (numeroase stațiuni balneo-climatice şi de odihnă);

• turismul în arii protejate: Parcul Național Munții Rodnei, Parcul Munții Apuseni şi rezervațiile pe care le include etc.;

• turism cultural-ştiințific;

• agroturismul.

În regiune exista o bază turistică importantă, dar insuficient valorificată.

c. Industria

Pe cuprinsul Regiunii Nord-Vest există diverse resurse: ale subsolului (minereuri feroase şi neferoase, cărbuni, gaze naturale, ape termale şi minerale), pentru materiale de construcții şi energetice (apele Someşului, Arieşului şi Crişului).

Aceste resurse au constituit baza de dezvoltare a industriei miniere. materialelor de construcții, prelucrării lemnului, construcțiilor de maşini, chimice, textile-pielărie, a porțelanului şi hârtiei etc. În consecință, pe teritoriul regiunii sunt reprezentate toate ramurile industriale, dar dispersia lor în cele şase județe este diferențiată. Astfel, județele Cluj, Bihor şi Satu Mare sunt industrializate şi mai dezvoltate din punct de vedere economic decât celelalte (Bistrița-Năsăud, Maramureş şi Sălaj).

În județele mai puțin dezvoltate au apărut localități monoindustriale, în special în zonele miniere (Maramureş) şi tradițional agrare, în care populația este dependentă de o singură activitate (Bistrița-Năsăud şi Sălaj).

Unitățile industriale sunt amplasate în general în localități urbane mari, oraşele mici având de regulă profil monoindustrial.

Pe ansamblul regiunii, în anul 1999, din cei 43,5 mii de agenți economici, aproximativ 17% activau în sectorul industrial, preponderent în unitățile ramurilor prelucrătoare (97,8%). La rândul lor, aceste unități se încadrau majoritar în categoria microîntreprinderilor (72,8%), în timp ce unitățile mari erau în număr foarte redus (3,0%).

Tabelul nr. 2.28

Unitățile locale active din industrie, construcții, comerț şi alte servicii, în anul 1999

Activități	Regiunea Nord-Vest		Număr de unități pe grupe, după numărul de salariați							
			0-9		10-49		50-249		peste 250	
	nr. unități	%	nr. unități	%	nr. unități	%	nr. unități	%	nr. unități	%
Total	43500	100,0	38255	100,0	3783	100,0	1092	100,0	370	100,0
Industrie – total din care:	7376	17,0	5283	13,8	1261	33,3	565	51,7	267	72,2
- prelucrătoare	7215	16,6	5249	13,7	1233	32,6	516	47,3	217	58,6
Construcții	1829	4,2	1295	3,4	344	9,1	158	14,5	32	8,6
Comerț şi turism	28322	65,1	26291	68,7	1787	47,2	224	20,5	20	5,4
Alte servicii	5973	13,7	5386	14,1	391	10,4	145	13,3	51	13,8

***Sursa**: INS* – Anuar statistic. *2000.*

Volumul total al *cifrei de afaceri* a unităților active din regiune a fost de 84.570 miliarde lei, cota de participare a *societăților comerciale industriale* fiind de peste 50,0%. Industria prelucrătoare a realizat peste 81,0% din nivelul sectorului, cu preponderență în unitățile mari (56,6%).

Fondurile de *investiții brute* alocate agenților economici care au activat pe teritoriul Regiunii Nord-Est în anul 1999 au fost foarte reduse (19.972 miliarde lei), atingând doar 8,5% din fondurile totale investite la nivel național. Principalul beneficiar a fost sectorul industrial, cu 82,2% din volumul total al regiunii, iar în cadrul acestuia, cea mai mare parte a revenit unităților mari din sistemul energetic (64%).

Produsul intern brut creat la nivelul regiunii în anul 1998 (44.665 miliarde lei) a reprezentat 12,0% din produsul intern brut național. *Industria* a contribuit cu 26,5% la constituirea acestuia, agricultura şi silvicultura cu peste 16,0%, comerțul şi turismul cu aproximativ 12,0%.

Tabelul nr. 2.29

Produsul intern brut regional în anul 1999

- miliarde lei -

Activități	România	Regiunea Nord-Vest	% din PIB național	% din PIB regional
Agricultură şi silvicultură	53763,8	7175,5	13,3	16,1
Industrie	103053,7	11852,4	11,5	26,5
Construcții	18731,4	1932,8	10,3	4,3
Comerț şi turism	49494,3	5174,5	10,5	11,6
Alte activități	146150,6	18529,7	12,7	41,5
Produsul intern brut – total	371193,8	44664,9	12,0	100,0
Produsul intern brut /locuitor (lei)	16495445	15630360	94,8	-

Sursa: *INS* – Anuar statistic, *2000*

Informațiile statistice evidențiază că industria regională a avut o contribuție semnificativă la realizarea produsului intern brut național (11,5%), ca şi celelalte activități economice (agricultură – 13,3%, comerț şi turism – 10,5% etc.). Cu toate acestea, produsul intern brut regional pe locuitor se situează sub media la nivel național.

2.2.6.2. Forța de muncă

Populația ocupată a regiunii totaliza 1.147,7 mii de persoane la sfârşitul anului 1999, reprezentând 13,6% din numărul persoanelor ocupate la nivel național.

În structura pe activități economice, ponderea o dețin agricultura şi silvicultura (45,3%), urmate la mare distanță de industrie (23,7%), comerț şi turism (9,4%), alte activități (21,6%).

Configurația distribuției populației ocupate pe activități scoate în evidență slaba dezvoltare a sectorului terțiar, în special a serviciilor regionale.

Tabelul nr. 2.30

Populația ocupată pe activități ale economiei naționale și județe în 1999

Activități	Regiunea Nord-Vest		Județul											
			Bihor		Bistrița Năsăud		Cluj		Maramureș		Satu Mare		Sălaj	
	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%
Total	1147,7	100,0	262,1	100,0	119,4	100,0	291,8	100,0	207,7	100,0	152,5	100,0	114,2	100,0
Agricultură și silvicultură	519,4	45,3	121,9	46,5	61,2	51,3	104,6	35,8	103,8	50,0	78,4	51,4	49,5	43,4
Industrie	272,3	23,7	60,7	23,1	23,8	19,9	72,5	24,9	46,4	22,3	33,6	22,0	35,3	30,9
Construcții	38,9	3,4	7,3	2,8	3,8	3,2	13,7	4,7	5,5	2,6	5,4	3,6	3,2	2,8
Comerț și turism	107,7	9,4	28,2	10,8	10,1	8,4	32,4	11,1	18,2	8,8	11,8	7,7	7,0	6,1
Alte activități	209,4	18,2	44,0	16,8	20,5	17,2	68,6	23,5	33,8	16,3	23,3	15,3	19,2	16,8

Sursa: INS - Anuar statistic, *2000.*

Tabelul nr. 2.31

Numărul mediu de salariați, pe activități ale economiei și județe, în 1999

Activități	Regiunea Nord-Vest		Județul											
			Bihor		Bistrița Năsăud		Cluj		Maramureș		Satu Mare		Sălaj	
	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%
Total	596,1	100,0	134,9	100,0	54,3	100,0	178,8	100,0	100,2	100,0	71,4	100,0	56,6	100,0
Agricultură și silvicultură	21,9	3,7	4,8	3,6	1,9	3,5	5,7	3,2	3,4	3,4	3,9	5,5	2,2	3,9
Industrie din care:	265,4	44,5	59,5	44,1	22,8	42,0	75,6	42,3	46,0	45,9	31,8	44,5	29,7	52,5
- extractivă	19,3	3,2	4,4	3,3	1,2	2,2	2,2	1,2	8,7	8,7	0,8	1,1	2,1	3,7
- prelucrătoare	226,7	38,0	49,8	36,9	19,7	36,3	67,2	37,6	35,0	34,9	29,0	40,6	25,9	45,8
- energie electrică, termică, gaze	19,4	3,3	5,3	3,9	1,9	3,5	6,2	3,5	2,3	2,3	2,0	2,8	1,7	3,0
Construcții	36,2	6,1	6,9	5,1	3,7	6,8	12,2	6,8	5,4	5,4	4,9	6,9	3,1	5,5
Comerț și turism	83,1	13,9	23,9	17,7	7,4	13,6	23,8	13,3	14,6	14,6	9,3	13,0	4,1	7,2
Alte activități	189,5	31,8	39,8	29,5	18,5	34,1	61,5	34,4	30,8	30,7	21,5	30,1	17,5	30,9

Sursa: INS – Anuar statistic, *2000.*

Gradul de ocupare a populației în *activitățile industriale* este superior mediei pe țară în județele Cluj (24,9%) şi Sălaj (30,9%). În agricultură, majoritatea județelor au ponderi superioare mediei pe țară, diferențe mai mari având Bistrița-Năsăud şi Satu-Mare.

Numărul mediu al salariaților din economia regională ajunsese în anul 1999 la 596 mii de persoane, adică 12,5% din forța de muncă salariată a țării.

Structura populației salariate pe activități economice este dominată de *sectorul industrial,* atât la nivelul regiunii (44,5%), cât şi în cadrul fiecărui județ. Din acest punct de vedere, județul Sălaj se detaşează față de media regională cu 8 puncte procentuale, celelalte situându-se la nivelul acestei medii sau în imediata ei apropiere.

Ponderea *industriei prelucrătoare* este net superioară celorlalte ramuri industriale în toate județele regiunii, cu valori cuprinse între 76,1% (Maramureş) şi 91,2% (Satu Mare).

În *industria extractivă a* regiunii lucrau 19,3 mii de salariați, din care 13,1 mii se găseau în județele Bihor (4,4 mii) şi Maramureş (8,7 mii).

În *industria energetică* activa acelaşi număr de salariați (19,4 mii de persoane), dar aceştia au fost mai numeroşi în județele Bihor (5,3 mii de persoane) şi Cluj (6,2 mii de persoane).

2.2.6.3. Concluzii

Potențialul industrial al Regiunii Nord-Vest este complex, dar există discrepanțe între județele componente în ceea ce priveşte repartiția acestuia pe teritoriul lor. Astfel:

• în vestul şi sudul regiunii s-a conturat zona județelor cu grad superior de industrializare: Cluj, Bihor, Satu Mare.

• în centrul şi estul regiunii se găsesc județele mai puțin industrializate sau cu o economie preponderent agricolă: Bistrița-Năsăud, Maramureş şi Sălaj.

O altă caracteristică a sectorului industrial o constituie prezența numeroaselor localități monoindustriale, îndeosebi în județele Maramureş, Bihor şi Sălaj, în domeniul minier.

Structura industriei este diversificată, cuprinzând majoritatea ramurilor prelucrătoare, la care se adaugă industria extractivă şi energetică.

Profilul industrial este configurat de industria construcțiilor de maşini, prelucrarea metalelor, chimică, materialelor de construcții, prelucrarea lemnului, textilă, alimentară şi, în proporție mai redusă, de industria extractivă.

2.2.7. Regiunea de dezvoltare Centru

Regiunea Centru este formată din județele Alba, Braşov, Covasna, Harghita, Mureş şi Sibiu. Suprafața acestei regiuni acoperă 14,3% din teritoriul țării, iar populația reprezintă 11,8% din populația totală a României.

2.2.7.1. Caracteristici economice

Economia regiunii este dominată de sectoarele neagricole, industria concentrând peste 33% din populația ocupată.

a. *Agricultura şi silvicultura*

Relieful foarte diversificat al regiunii a permis dezvoltarea unei *agriculturi* variate, cu activități tipice zonelor de munte, deal şi câmpie. În zonele montane se practică zootehnia, în zona colinară viticultura şi pomicultura dețin o pondere importantă, iar în zona depresionara şi în luncile râurilor sunt predominante culturile vegetale (cartofi, sfeclă de zahăr, plante textile etc.).

Suprafața agricolă a regiunii cuprinde circa 40% teren arabil. 58,6% păşuni şi fânețe, 1,6% vii şi livezi.

Gradul de acoperire în utilaje agricole necesare înființării culturilor şi recoltării producției este superior nivelului național. Suprafața arabilă ce revine la un tractor fizic este de 35 ha, față de media țării de 57 ha.

În cea mai mare parte, terenurile agricole se găsesc în proprietate privată, cu un grad mai mare de parcelare, ceea ce a dus la obținerea unor producții reduse la ha, exploatarea acestora fiind incompletă.

Regiunea Centru are peste 36% din suprafață acoperită cu păduri, ceea ce îi asigură un *potențial silvic* deosebit. Aici sunt constituite resurse însemnate de masă lemnoasă, necesară circuitului economic.

b. Turismul

Prin factorii de relief şi mediu, prin diversitatea peisagistică şi culturală, Regiunea Centru oferă multiple posibilități de practicare a turismului:

• turism montan (Poiana Braşov, Predeal, Păltiniş etc.);

• turism balneo-climateric (prin bogata rețea a stațiunilor de profil existente în toate județele componente);

• turism cultural-ştiințific, în numeroase localități pe teritoriul cărora se găsesc cetăți medievale fortificate şi monumente arhitecturale de mare valoare istorică şi culturală. Alte obiective de interes ştiințific sunt rezervațiile naturale, parcurile naționale (Piatra Craiului, Parcul dendrologic Gurghiu);

• agroturismul, ca alternativă la turismul tradițional, cu perspectivă de dezvoltare în zona Bran, zona etnografică Mărginimea Sibiului, Munții Apuseni ş.a.

c. *Industria*

Sectorul industrial al regiunii este caracterizat prin marea diversitate a ramurilor care s-au dezvoltat, în timp, pe teritoriul celor şase județe. În prezent se constată existența a două zone tradițional industrializate:

• județul Braşov, unde predomină construcțiile de maşini, şi Sibiu, profilat pe construcții de maşini, industrie alimentară şi textilă;

• celelalte patru județe – Alba, Covasna. Harghita şi Mureş – au industrii bazate în principal pe exploatarea resurselor naturale locale (gaz metan, minereuri neferoase, lemn etc.).

Unitățile industriale sunt amplasate în general în localitățile urbane mari.

În cazul amplasării lor în oraşe mici, localităţile respective devin mono-industriale. Acestea sunt specifice zonelor miniere (Bălan – judeţul Harghita. Baraolt – judeţul Covasna, Abrud şi Câmpeni – judeţul Alba – declarate zone defavorizate), dar sunt create şi în metalurgie, chimie, construcţii de maşini (Aiud, Cugir, Zlatna – judeţul Alba; Copşa Mică – judeţul Sibiu; Târnăveni şi Luduş – judeţul Mureş; Făgăraş şi Victoria – judeţul Braşov ş.a.).

Procesul de restructurare industrială a afecta toate unităţile industriale din judeţele regiunii, dar cele mai mari probleme au apărut în industria minieră, construcţii de maşini, chimie, textile şi prelucrarea lemnului.

Principalele cauze care au determinat declinul economic al unităţilor industriale au fost: ineficienta economică şi gradul înalt de poluare (în special în industria extractivă).

Unităţile industriale active în anul 1999 reprezentau cea 19% din numărul total al agenţilor economici activi din regiune. Cea mai mare parte a societăţilor industriale se găseau în ramurile prelucrătoare (98%), în categoria micro-întreprinderilor (71,5%).

Tabelul nr. 2.32

Unităţi locale active din industrie, construcţii, comerţ şi alte servicii, în 1999

Activităţi	Regiunea Centru		Număr de unităţi pe grupe, după numărul de salariaţi							
			0-9		10-49		50-249		peste 250	
	nr. unităţi	%	nr. unităţi	%	nr. unităţi	%	nr. unităţi	%	nr. unităţi	%
Total	38725	100,0	33551	100,0	3597	100,0	1200	100,0	377	100,0
Industrie din care:	7319	18,9	5151	15,3	1276	35,5	606	50,5	286	75,8
- extractivă	64	0,2	18	*)	22	0,6	10	0,8	14	3,7
- prelucrătoare	7171	18,5	5129	15,3	1241	34,5	563	46,9	238	63,1
- energie electrică, termică, gaze	84	0,2	4	*)	13	0,4	33	2,8	34	9,0
Construcţii	1585	4,1	1053	3,2	311	8,6	191	15,9	30	8,0
Comerţ şi turism	24504	63,3	22595	67,3	1651	45,9	243	20,3	15	4,0
Alte activităţi	5317	13,7	4752	14.2	359	10,0	160	13,3	46	12,2

**) sub 0,1%.*

***Sursa**: INS* – Anuar statistic, *2000.*

Unităţile mari (cu peste 250 de salariaţi) activau, în majoritatea lor (32,5%), tot în industria prelucrătoare, dar pe ansamblul industriei regionale ponderea lor era foarte redusă (5,2%).

Volumul *cifrei de afaceri a unităţilor industriale* active, înregistrat în anul 1999, reprezenta 48,6% din totalul regiunii şi s-a derulat în proporţie de 37% în

unităţile industriei prelucrătoare, majoritatea (64,5%) fiind încadrate în categoria întreprinderilor mari.

Investiţiile brute alocate industriei au însumat cea 16,4 mii miliarde lei, respectiv 78,8% din fondurile totale ale regiunii în anul 1999. Din acest volum, "aproximativ 85% au fost destinate întreprinderilor mari, preponderente fiind cele din sectorul energetic (62,2%), urmate din cele din ramurile prelucrătoare (30,1%) şi extractive (7,7%).

Produsul intern brut realizat în regiune (47173,7 miliarde lei) a participat în proporţie de 12,7% la constituirea produsului intern brut naţional în anul 1998, aportul industriei fiind de 15,6%.

Contribuţia principală la formarea PIB regional au avut-o societăţile industriale, cu 34%, nivel mult superior celorlalte activităţi economice (agricultură şi silvicultură – 13,7%, comerţ şi turism – 12,8%).

De remarcat că valoarea produsului intern brut ce revine pe un locuitor din regiunea "Centru" este superioară valorii medii la nivel naţional, aşa cum rezultă din următorul tabel.

Tabelul nr. 2.33

Produsul intern brut regional în anul 1998

- miliarde lei -

Activităţi	România	Regiunea Centru	% din PIB naţional	% din PIB regional
Agricultură şi silvicultură	53763,8	6467,0	12,0	13,7
Industrie	103053,7	16027,9	15,6	34,0
Construcţii	-18731,4	2129,6	11,4	4,5
Comerţ şi turism	49494,3	6049,7	12,2	12,8
Alte activităţi	146150,6	16499,5	11,3	35,0
Produsul intern brut – total	371193.8	47173,7	12,7	100,0
Produsul intern brut /locuitor (lei)	16495445	17768983	107,7	-

***Sursa**: INS* – Anuar statistic. *2000.*

2.2.7.2. Forţa de muncă

La sfârşitul anului 1999, *populaţia ocupată* a regiunii reprezenta 40% din populaţia totală a regiunii.

Pe activităţi economice, această componentă a forţei de muncă era egal repartizată în agricultură şi silvicultură (33,3%) şi industrie (33,2%).

La nivelul judeţelor, acest echilibru între cele două sectoare nu se regăseşte. Cu excepţia judeţului Alba, unde există o diferenţă de numai 6 puncte procentuale, în restul judeţelor diferenţele sunt semnificative. În acest sens, se remarcă Harghita şi Mureş cu ponderi mult superioare în agricultură (44,2%, respectiv 42,6%), precum şi judeţul Braşov, în industrie (43,4%).

Cea de-a doua componentă importantă a forţei de muncă, *numărul mediu al salariaţilor,* era în regiune de 652,4 mii de persoane, ceea ce semnifică 13,7% din totalul ţării.

Tabelul nr. 2.34

Populația ocupată pe activități ale economiei naționale și județe în 1999

Activități	Regiunea Centru		Județul											
			Alba		Brașov		Covasna		Harghita		Mureș		Sibiu	
	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%
Agricultură și silvicultură	354,1	33,3	67,8	39,1	47,7	18,8	34,4	39,0	62,2	44,2	100,5	42,6	40,4	23,8
Industrie	352,5	33,2	57,6	33,2	110,2	43,4	24,1	27,4	37,4	26,6	61,8	26,2	61,4	36,2
Construcții	40,0	3,8	4,7	2,7	13,9	5,5	1,9	2,2	2,7	1,9	9,3	4,0	7,5	4,4
Comerț și turism	118,5	11,2	13,5	7,8	31,4	12,3	11,8	13,4	15,3	10,9	22,5	9,6	24,0	14,1
Alte activități	196,5	18,5	29,9	17,2	50,7	20,0	15,8	18,0	23,1	16,4	41,6	17,6	36,5	21,5
Total	1061,6	100,0	173,5	100,0	253,9	100,0	88,0	100,0	140,7	100,0	235,7	100,0	169,8	100,0

Sursa: INS - Anuar statistic, *2000*

Tabelul nr. 2.35

Numărul mediu de salariați, pe activități ale economiei și județe, în 1999

Activități	Regiunea Centru		Județul											
			Alba		Brașov		Covasna		Harghita		Mureș		Sibiu	
	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%
Total	652,4	100,0	89,4	100,0	183,1	100,0	53,9	100,0	76,0	100,0	128,3	100,0	121,7	100,0
Agricultură și silvicultură	31,9	4,9	4,1	4,6	8,4	4,6	4,0	7,4	4,7	6,2	6,8	5,3	3,9	3,2
Industrie din care:	318,1	48,8	46,7	52,2	91,6	50,0	24,2	44,9	36,7	48,3	58,6	45,7	60,3	49,6
- extractivă	14,1	2,2	4,3	4,8	1,1	0,6	1,7	3,2	3,1	4,1	2,9	2,3	1,0	0,8
- prelucrătoare	282,8	43,3	38,7	43,3	85,2	46,5	21,2	39,3	32,1	42,2	50,2	39,1	55,4	45,5
- energie electrică, termică, gaze	21,2	3,3	3,7	4,1	5,3	2,9	1,3	2,4	1,5	2,0	5,5	4,3	3,8	3,1
Construcții	37,9	5,8	4,6	5,1	13,0	7,1	1,9	3,5	2,7	3,6	8,9	6,9	7,0	5,8
Comerț și turism	90,9	13,9	9,3	10,4	25,4	13,9	9,3	17,3	10,9	14,3	16,8	13,1	19,2	15,8
Alte activități	173,6	26,6	24,7	27,6	44,7	24,4	14,5	26,9	21,0	27,6	37,2	29,0	31,3	25,7

Sursa: INS – Anuar statistic. *2000.*

În structura salariaților pe activități economice, industria deține 48,8%, pondere superioară mediei pe țară (41,8%); agricultura şi silvicultura, cu 4,9%, se situau în apropierea mediei naționale (5,0%).

În cadrul județelor, industria din Alba şi Braşov a atras 52,2%, respectiv 50,0% din numărul salariaților, situându-se, astfel, peste media regiunii.

Fiind predominantă în structura industriei, ramura prelucrătoare a atras 89% din populația salariată din acest sector al regiunii, iar la nivelul județelor, această proporție este superioară în Braşov (93,0%) şi Sibiu (91,9%), celelalte județe situându-se uşor sub media regiunii.

În industria extractivă, salariații au fost concentrați în proporții mult superioare mediei regionale (4,4%) în județele Alba (9,2%), Covasna (7,0%) şi Harghita (8,4%).

În sectorul energetic, forța de muncă salariată este proporțional superioară mediei regionale în Alba şi Mureş.

2.2.7.3. Concluzii

Structura economică a Regiunii Centru este predominant *industrială* şi în condițiile recesiunii economice pronunțate, care s-a manifestat prin declinul accentuat al tuturor unităților industriale din teritoriu.

Regiunea se confruntă cu probleme deosebite datorită existenței *zonelor monoindustriale din industria extractivă şi siderurgie* (județele Alba, Harghita, Covasna), declarate "zone defavorizate", în urma restructurării sectoarelor respective. Prin închiderea multor capacități de producție, a fost disponibilizată o mare parte a forței de muncă, ceea ce a însemnat o rată înaltă a şomajului.

Profilul industrial al regiunii este marcat de *ramurile prelucrătoare* (construcții de maşini, metalurgie, chimie, prelucrarea lemnului, materiale de construcții, industria textilă-încălțăminte, alimentară), dispersate diferențiat în teritoriu, mai concentrate fiind în județele Braşov, Sibiu şi Alba.

2.2.8. Regiunea de dezvoltare Bucureşti-Ilfov

Regiunea are în componență două unități administrative diametral opuse din punct de vedere al mărimii şi structurii socio-economice.

Din suprafața totală a regiunii de 1821 km^2, municipiul Bucureşti deține 12.5% şi este plasat în centrul teritorial al județului Ilfov.

Populația regiunii este distribuită invers proporțional cu dimensiunea celor două unități teritoriale: în municipiul Bucureşti trăiesc aproximativ 88% din locuitorii regiunii, restul de 12% în județul Ilfov.

2.2.8.1. Structura economică

Economia regiunii poartă amprenta structurii teritoriale interne, dominate de prezența municipiului Bucureşti, unde se concentrează aproape în totalitate potențialul industrial.

În cealaltă unitate teritorială, județul Ilfov, activitățile economice sunt preponderent agricole, excepție făcând unele localități învecinate capitalei.

a. *Agricultura*

Resursele naturale de care beneficiază zonele rurale din regiune sunt favorabile majorității tipurilor de culturi agricole.

Terenurile agricole ocupă peste 61% din suprafața regiunii şi 1,2% din suprafața agricolă a țării.

Fiind situate în zonă de câmpie, terenurile agricole sunt în proporție de 94,6% suprafețe arabile.

Din suprafața agricolă a regiunii, 79% revine sectorului privat, unde parcelarea excesivă a proprietății agricole împiedică practicarea unor activități eficiente din punct de vedere economic.

Agricultura județului Ilfov prezintă anumite caracteristici:

• dezvoltarea bazinului legumicol în sud-estul regiunii;

• potențial ridicat al dezvoltării sectorului zootehnic;

• prezența unor institute de cercetare cu profil agricol, care au susținut activitățile din domeniu;

• lipsa poluării foarte accentuate (industrializarea nu a afectat regiunea în perioada de expansiune);

• populația ocupată în agricultura regiunii are tendință de scădere permanentă, în contrast cu evoluția acesteia la nivel național.

O problemă importantă şi, în acelaşi timp, comună tuturor regiunilor țării o constituie slaba dotare tehnică a agriculturii cu maşini şi utilaje de specialitate.

b. Industria

Sectorul industrial constituie principalul domeniu de activitate din economia municipiului Bucureşti şi, implicit, a regiunii. În județul Ilfov, activitatea industrială este prezentă în oraşul Buftea şi comunele: Popeşti Leordeni. Glina. Chiajna, Bragadiru, Otopeni, Voluntari şi Ştefăneşti. Unitățile industriale din această zonă a regiunii aparțin în general industriei alimentare şi, în mai mică măsură, construcțiilor de maşini.

Sistemul industrial al municipiului a fost format din nouă platforme industriale: Dudeşti, IMGB, Militari, Obor, Pipera, Popeşti-Leordeni, Progresul, Republica şi Vitan, importanța platformelor industriale a scăzut, după 1990, în mod constant.

Conform informațiilor statistice, cele nouă zone industriale deținеau în anul 1990 o pondere de 84% în cifra totală de afaceri a municipiului, iar în anul 1997, aceasta scăzuse la 41%. Cea mai drastică scădere s-a produs în zonele Republica şi Popeşti-Leordeni, cu 75% şi 65%, iar cea mai mică, în perimetrele industriale Dudeşti şi Militari, cu 12% şi 22%.

Numărul salariaților din cele nouă zone industriale s-a diminuat în proporții diferite, de la 13% pe platforma Dudeşti la 63% în Pipera.

Producția industrială a înregistrat un ritm mai lent de scădere în comparație cu media la nivel național, astfel încât ponderea acesteia în producția industrială a țării a crescut de la 11,1 în anul 1991 la cca 17% în 1997.

În structură, producția industrială a evoluat pe trei direcții principale:

• creşterea ponderii în totalul țării a industriei poligrafice (de la 49,1% la 51,8%), alimentare (de la 10,8% la 20,2%), construcții de maşini şi echipamente (în procente mai reduse);

• scăderea ponderii în totalul țării a industriei electrotehnice (de la 60,3 la 30,4%), electronice (de la 72,1%, la 40,2%), tehnică de calcul (de la 66,5% la 27,3%), pielăriei şi încălțămintei, aparaturii medicale;

• ponderi relativ constante la industria textilă, celuloză şi hârtie etc. *Unitățile active în sectorul industrial* al Regiunii Bucureşti-Ilfov reprezintă peste 15% din numărul total al unităților de profil la nivel național şi cea 10% din totalul regiunii. Societățile comerciale aparțin în proporție de 99% ramurilor prelucrătoare-şi fac parte, cu precădere (71%), din categoria microîntreprinderilor. Întreprinderile mari sunt în număr foarte redus (3,8%).

Cifra de afaceri înregistrată în regiune la sfârşitul anului 1999 reprezenta aproape 31% din valoarea totală la nivel național.

Agenții economici din industrie au contribuit cu aproximativ acelaşi procent (31) la realizarea valorii totale a regiunii (279.713 miliarde lei). Cea mai mare parte din cifra de afaceri s-a derulat în întreprinderile mari industriale (70,4%), repartizate, în proporții sensibil apropiate, în industria prelucrătoare (31,0%) şi sectorul energetic (29,5%).

Volumul total al *investițiilor brute* din Regiunea Bucureşti-Ilfov a fost în anul 1999 de aproape de 60 mii miliarde lei, respectiv 14,0% din fondurile totale ale unităților active din sectoarele neagricole ale țării. Industriei regionale i-au revenit peste 40% din aceste fonduri, care au fost alocate în proporții relativ apropiate între industria prelucrătoare (50,3%) şi sectorul energetic (49,1%).

Produsul intern brut realizat de unitățile economice ale regiunii a reprezentat 16,6% din nivelul total al țării.

Tabelul nr. 2.36.

Produsul intern brut regional în anul 1998

Domeniul	România	Regiunea Bucureşti-Ilfov	% din PIB național	% din PIB regional
Agricultură şi silvicultură	53763,8	825,4	1,5	1,4
Industrie	103053,7	15137,8	14,7	24,5
Construcții	18731,4	3784,3	20,2	6,1
Comerț şi turism	49494,3	12930,9	26,1	21,0
Alte activități	146150,6	28994,4	19,8	47,0
Produs intern brut – total	371193,8	61672,8	16,6	100,0
Produs intern brut /locuitor (lei)	16495445	26896839	163,1	-

***Sursa**: INS* – Anuar statistic, *2000.*

Aportul principal la constituirea produsului intern brut regional îl au industria, cu cea 25%, şi serviciile comerciale (inclusiv turismul).

În ceea ce priveşte valoarea acestui indicator pe locuitor, aceasta este mult superioară mediei la nivel național (163,1%).

2.2.8.2. Forța de muncă

Populația ocupată a regiunii la sfârşitul anului 1999 ajunsese la 721,8 mii de persoane, ceea ce a însemnat 8,6% din numărul total al țării. În structura pe activități, industria deține principala pondere – 29,6%, urmată de comerț şi turism, cu 13,6%. Populația ocupată în activitățile celor două sectoare este preponderent localizată în municipiul Bucureşti: în industrie – 89%, în comerț şi turism – 91,7%. În agricultură activează 7,3% din totalul regiunii, din care 93% se află pe teritoriul județului Ilfov.

Numărul mediu al salariaților din regiune era de 625.4 mii de persoane în anul 1999. fiind concentrate în proporție de 91,5% pe teritoriul municipiului Bucureşti.

Tabelul nr. 2.37.

Numărul mediu al salariaților pe activități ale economiei şi pe județe, în 1999

Activități	Regiunea Bucureşti-Ilfov		M. Bucureşti		Jud. Ilfov	
	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%
Total	625,4	100,9	572.2	100,0	53,2	100,0
Agricultură şi silvicultură	8,5	1.4	4,1	0,7	4,4	8,3
Industrie	213,8	34,2	191,3	33,4	22,5	42,3
- extractivă	1.6	0,3	1.4	0,2	0,2	0,4
- prelucrătoare	189,8	30,3	168,0	29,4	21,8	40,1
- energie electrică, termică, gaze	22,4	3,6	22,0	3,8	0,4	0,7
Construcții	44,1	7,0	42,2	7,4	1,9	3,6
Comerț şi turism	79,0	12,6	73,0	12,8	6,0	11.3
Alte activități	280,0	44,8	261,6	45,7	18,4	34,6

***Sursa**: INS* – Anuar statistic, *2000.*

Din totalul forței de muncă salariate regionale, peste 34% este cuprinsă în sectorul industrial, care atrage aproape 89% în activitățile ramurilor prelucrătoare.

2.2.8.3. Concluzii

Industria continuă să rămână principalul domeniu de activitate din municipiul Bucureşti.

În procesul de restructurare, ramurile industriale au avut evoluții diferențiate:

• au avut o dinamică ascendentă semnificativă industria alimentară şi cea energetică;

• a scăzut ponderea în industria capitalei a construcțiilor de maşini, utilajelor şi echipamentelor, precum şi a industriei textile.

Capitolul 3
STUDIU DE CAZ – ZONA MUNȚILOR APUSENI

3.1. Caracterizarea zonei Munților Apuseni

Zona „Munții Apuseni", prin delimitarea naturală pregnantă în partea de vest a României, între podişul Transilvaniei şi Câmpia Tisei, şi prin caracteristicile etnografice, demografice şi economice, constituie o entitate economică-geografică şi istorică bine definită. Această zonă cuprinde, pe lângă ariile montane propriu-zise, care reprezintă circa 76% din suprafața totală, şi unele teritorii şi aşezări periferice, pe considerentul că, prin situarea lor la contactul cu muntele, economia lor este puternic angrenată în zona montană. Zona de munte se prezintă sub forma unor masive centrale înalte de până la aproape 1850 metri, din care se desprind ramificații montane spre toate direcțiile şi a căror altitudine scade spre extremități la mai puțin de 700 m.

Suprafața totală a zonei studiate este de circa 16.200 km^2 (cca 7% din suprafața țării), iar populația este de cca 674.600 de locuitori (cca 3% din populația țării), rezultând o densitate medie de 42 locuitori/km^2. Repartizarea zonei pe cele şase județe aferente se prezintă astfel:

Tabelul nr. 3.1

Județul	Suprafața – km^2	Pondere%	Populația	Pondere%
Total	16200	100,0	674600	100,0
Alba	2999	18,5	109500	16,2
Arad	4256	26,3	138500	20,5
Bihor	3164	19,5	160300	23,8
Cluj	2391	14,8	76100	11,3
Hunedoara	2095	12,9	75700	11.2
Sălaj	1293	8,0	114500	17,0

Suprafața agricolă reprezintă 49,5% din total, iar în cadrul acesteia cca 61,2% este reprezentată de pajişti şi fânețe şi numai 36,2% este teren arabil. Această structură a fondului funciar determină dominanța sectorului zootehnic în economia agricolă a zonei, numărul de animale la 100 ha de teren agricol fiind apropiat de media pe țară în cazul bovinelor şi uşor mai redus la ovine, caprine şi porcine.

Existența unor importante resurse minerale (în principal minerale neferoase), forța de muncă şi tradițiile meşteşugăreşti fac din zona Munților Apuseni o arie de activități industriale diverse, cuprinzând: extracția şi prelucrarea

de minereuri şi materiale de construcții, exploatarea şi prelucrarea lemnului, prelucrarea materiilor prime agricole, fabricarea sticlei, construcțiile de maşini etc.

Pădurile, cu un procent de 42,8% din totalul suprafeței zonei, constituie un potențial deosebit pentru desfăşurarea unor activități legate de exploatarea şi prelucrarea lemnului şi a fructelor de pădure şi, în acelaşi timp, un factor de protecție (a apelor, a terenurilor şi, în general, a mediului înconjurător) şi de recreere de importanță vitală.

Zona Munților Apuseni beneficiază şi de un potențial turistic ce poate fi considerat ca unul dintre cele mai valoroase din țară. Acest potențial este constituit din marea diversitate a peisajului, a florei şi faunei, din condițiile climatice favorabile, izvoare cu ape minerale, precum şi din resurse antropice reprezentate prin monumente istorice şi de arhitectură, artă populară, meşteşuguri tradiționale, manifestări artistice.

Gradul de urbanizare a zonei este redus, cca 30%, rețeaua de localități urbane fiind constituită dintr-un municipiu – Zalău – şi 15 oraşe, toate oraşe mici cu mai puțin de 20.000 de locuitori (opt dintre acestea având sub 10.000 de locuitori).

Rețeaua de localități rurale este constituită din 1253 de sate grupate în 163 de comune. Caracteristic pentru zona Munților Apuseni este dominanța absolută a satelor micii şi foarte mici, şi anume 348 de sate sub 100 de locuitori, din care 42 de sate având sub 20 de locuitori. Un sat (Bolcăneşti – Alba) este total depopulat. Numărul de sate cu 100-499 de locuitori este de 578. Densitatea satelor la 100 km^2 este superioară mediei pe țară (7,9 sate/100 km^2 față de 5,5 sate/100 km^2), remarcabilă fiind situația din Țara Moților, unde densitatea este de 22,3 localități/100 km^2.

Rețeaua de căi de comunicații este reprezentată prin 4.874,3 km de drumuri publice, din care 45% modernizate, 587,4 km de cale ferată, din care 30% linii duble. Zona beneficiază de o rețea hidrografică bogată. Calitatea apelor de suprafață este însă puternic afectată de deversarea apelor uzate neepurate corespunzător, provenite de la exploatările minere, întreprinderi industriale şi de la populație. Numărul localităților rurale care dispun de sisteme centralizate de alimentare cu apă este de numai 47, iar al celor cu canalizare de 24.

Alimentarea cu energie electrică a zonei se face cu precădere prin linii de medie tensiune (20 KV), consumul mediu de energie pe gospodărie fiind redus (cca 700 kwh/an față de o medie pe țară de 1.042 kwh/pe an). Există 104 sate (cu 1.377 de gospodării) complet neelectrificate, iar alte 2.625 de gospodării din satele electrificate nu sunt conectate la rețeaua electrică.

Zona studiată beneficiază de arii protejate cu valoare de patrimoniu național (parc național, rezervații naturale, rezervații ştiințifice, monumente ale naturii), dintre care cea mai importantă este Parcul Național Apuseni.

Zonele construite cu valoare de patrimoniu cultural-istoric sunt prezente sub formă de: monumente şi situri arheologice; monumente de arhitectură laică

şi religioasă; monumente de arhitectură populară; ansambluri şi situri istorice comemorative. Specifice pentru acest teritoriu sunt casele şi bisericile de lemn (cca 157 fiind din secolul al XXVIII-lea).

3.2. Poli de dezvoltare economică în zona Munților Apuseni

Dezvoltarea reprezintă un proces ierarhizat, astfel încât anumite activități economice joacă rolul de motor al creşterii. În teoria dezvoltării regionale, aceste activități sunt asimilate polilor de creştere economică.

Principalele activități economice din zona Munților Apuseni care pot candida la un astfel de statut sunt:

• Industria extractivă va fi în continuare o componentă de bază a activității industriale din zonă. Deşi exploatările aurifere şi argintifere sunt vechi, există încă suficiente rezerve neexploatate. Pilonul central al revigorării mineritului auro-argintifer îl reprezintă Roşia Montană. Aici există rezerve estimate de circa 300 tone de aur şi peste 1.600 tone de argint. Durata de exploatare la o rată de prelucrare de 20 milioane de tone pe an este de peste 11 ani. Conform studiului de fezebilitate realizat de compania *Gabriel Resources Limited,* vor fi deschise cartere de exploatare în localitățile Cetate, Cirnic, Ornea şi Jig, urmând a fi studiate şi alte oportunități. Uzina de procesare se va situa între văile Sălişte şi Roşia Montană. Se estimează un profit de 275 dolari pentru fiecare uncie de aur şi de circa 5 dolari pentru fiecare uncie de argint, rata de rentabilitate estimată fiind de circa 30,5%. Se estimează că exploatarea va oferi circa 1.850 de locuri de muncă în activități directe şi va provoca atragerea a încă 3.750 de lucrători din activități conexe. Acționarul majoritar al societății *Roşia Montană Gold Corporation* este compania *Gabriel Resources Limited* (75% din acțiuni), statul român participând cu 25% din acțiuni, având, de asemenea, prioritate la cumpărarea aurului şi argintului. Prin crearea şi îmbunătățirea unor drumuri de acces, prin impactul pe care îl va avea asupra unor activități economice din amonte şi din aval, prin crearea de noi locuri de muncă, prin veniturile generate, această exploatare poate contribui foarte mult la revigorarea zonei Roşia Montană şi poate avea o contribuție importantă ta îmbunătățirea nivelului de trai al populației din zonă. În plus, succesul exploatării de la Roşia Montană poate redeştepta interesul pentru alte exploatări minere din zonă, cum ar fi: Baia de Arieş – jud. Alba: Criscior-Gura Barza – Jud. Hunedoara; polimetale – Certej. Voita, Gura Barza, Ruda-Brad – jud. Hunedoara; bauxită – Dobroteşti – jud. Bihor; fier şi cupru – Roşia Poieni – județul Alba, satul Masca – corn. Iara, județul Cluj etc.

• Industria uşoară – pielărie, încălțăminte, prelucrarea lânii şi cânepei – la Ineu, Pâncota, Stei, Sebiş, Beiuş, Zalău etc. Având în vedere creşterea cererii pentru produse vestimentare naturale (în special pentru țesături de in şi cânepă), există perspective serioase pentru dezvoltarea industriei uşoare în zonă. În condițiile unui sprijin eficient şi bine coordonat pentru agricultura din

zonă, aceste perspective ale industriei uşoare pot deveni realitate într-un interval de timp scurt.

• Agricultura este practicată pe 820.023 ha, din care păşunile şi fânețele reprezintă 61,4% pe ansamblu, din care 60% se află în proprietate privată, restul fiind în administrația ocoalelor silvice. Producțiile agricole vegetale şi animale sunt reduse: 1.470 kg/ha la grâu, 1.678 kg/ha la porumb boabe, 10.660 kg/ha la cartofi etc. Dintre comunitățile rurale cele mai cunoscute pentru creşterea animalelor, amintim: Hălmagiu, Păuliş, Săvârşin, Vârfurile, Horea, Avram Iancu, Arieşeni, Căbeşti, Lazuri de Beiuş, Vata de Jos, Buciumi etc. Considerăm că baza dezvoltării agricole din zonă o reprezintă zootehnia, cu condiția să fie încurajate fermele moderne, cu multe animale cu o zestre genetică superioară. Există în prezent facilități pentru importul unor rase de animale superioare atât din SUA, cât şi din Uniunea Europeană. În condițiile în care se vor rezolva şi modalitățile de creditare, zootehnia din Munții Apuseni va putea fi un important pilon al dezvoltării economice. Pomicultura şi-a restrâns suprafețele în favoarea păşunatului. Soiurile pomicole reprezentative sunt date de prun, măr, păr, dar producțiile sunt mici şi slabe din punct de vedere calitativ. Foarte reduse sunt plantațiile de zmeură, coacăz, afin, scoruş, deşi ar fi condiții favorabile pentru extindere. Considerăm că există o conjunctură bună privind exportul de fructe de pădure în Uniunea Europeană, ceea ce ar face foarte profitabilă susținerea înființării de plantații de fructe de pădure. Din totalul populației active, doar 30% lucrează efectiv în agricultură (cu ocupația de bază), ponderi mai ridicate înregistrându-se în județele Alba şi Sălaj. Populația activă care revine la 100 ha de teren agricol este de doar 11 persoane (sub media pe țară de 15,7%). in plus, această populație este puternic îmbătrânită.

• **Silvicultura** se sprijină pe un fond forestier care ocupă 6.685.550 ha, din care 26% sunt răşinoase. Exploatarea masei lemnoase nu este echilibrată, iar drumurile forestiere sunt insuficiente. Importante centre de prelucrare a lemnului se găsesc în localitățile: Pâncota, Sebiş, Bârzava, Gurahonț (Arad), Vata de Jos (Hunedoara), Arieşeni, Câmpeni, Albac (Alba), Huedin, Ciucea (Cluj), Aleşd, Beiuş, Rieni, Finiş (Bihor), Zalău (Sălaj). Având în vedere revigorarea industriei mobilei în România, considerăm ca fiind foarte bună conjunctura pentru activitățile forestiere, cu condiția unei exploatări raționale a resurselor lemnoase din zonă. Înființarea unei burse a lemnului în zonă sau a unei piețe organizate ar putea evita degradarea mediului prin defrişări necontrolate.

• **Materialele de construcții –** argile, calcare, marne, pietriş, cuarț, feldspați, marmură – se exploatează în multe perimetre din zonă, iar întreprinderile specializate se găsesc la Aştileu, Lungaşu de Jos, Pădurea Neagră (sticlă) din județul Bihor, Huedin, Gilău în județul Cluj, Pâncota, Sebiş, Ineu în județul Arad, Băița, Chişcădaga şi Crişcior în Hunedoara şi la Vințu de Jos în județul

Alba. Privatizarea fabricii de ciment de la Chişcădaga, ca şi a altor exploatări de materiale de construcții va revigora industria de profil din zonă[1].

• **Industria turistică** poate fi un factor foarte important de relansare economică. Zona Munților Apuseni are cu adevărat calități pentru dezvoltarea turismului. Aici sunt importante resurse de factori terapeutici (ape minerale şi nămoluri), ca şi un mediu echilibrat. În plus, resursele etnografice şi istorice sunt de primă calitate. Potențialul de poziție at zonei este foarte important atât în raport cu cererea internă, cât şi cu cea externă. Din punct de vedere al cererii interne, există câteva oraşe mari apropiate care pot furniza suficienți turişti pentru compensarea variației de fluxuri intersezoniere: Timişoara, Arad, Cluj, Oradea, Deva. În privința fluxurilor externe, considerăm ca foarte favorabilă situarea în vestul țării. Aeroporturile de la Timişoara şi Cluj pot deveni principalele porți de acces spre zona Munților Apuseni. Actuala campanie de relansare a turismului românesc pe piețele internaționale poate reprezenta o bună oportunitate pentru revigorarea turismului din zonă. În privința resurselor balneare, amintim stațiunile de la Geoagiu, Lipova, Vața de Jos, Moneasa, Stâna de Vale, Beliş-Fântânele, resursele carstice prezente în zonele Padiş-Scărişoara, Băița-Almaş, Vaşcău. Acestora li se adaugă şi câteva zone etnografice de mare originalitate – Țara Moților de pe bazinul superior al Crişului Alb, Țara Zarandului, Depresiunea Beiuşului, zona Sălaj şi Huedin. Spațiile de cazare omologate cuprind 6.869 de locuri, unde ponderea cea mai mare o dețin hotelurile din stațiuni cu 3.332 locuri, vilele cu 1.633 locuri şi cabanele cu 907 locuri. O alternativă din ce în ce mai dezvoltată la turismul standard o reprezintă turismul rural. În zona studiată există mai multe gospodării omologate pentru această formă de turism, astfel: județul Alba (48) în satele Albac -25, Horea – 5, Bucium – 10, Garda de Sus – 6, Scărişoara – 2; județul Bihor (51) în localitățile Pietroasa – 5, Chişcău – 7. Giuleşti – 3, Gurani – 4, Cristianii de Jos – 4, Hănchiriş – 4, Tărcaia – 3, Finiş -7, Ioaniş – 5, Căbeşti – 2, județul Cluj (60) repartizate în localitățile Ciucea, Poieni, Săcuieni. Margău. Călățele, Beliş, Râşca, Căpuşu Mare, Băişoara; județul Sălaj (23) repartizate în localitățile Almaş, Buciumi, Plopiş, Fildu de Jos, Cuzăplac, Cizer. În raport cu numărul mare de gospodării existente şi resursele din zonă, se poate spune că există un cadru prielnic pentru dezvoltarea turismului rural. Caracteristicile zonei (localități răsfirate) fac foarte oportună dezvoltarea turismului rural în zona Munților Apuseni. Considerăm că Legea privind aprobarea *Planului de amenajare* a *teritoriului național (secțiunea a III-a, zone defavorizate)* oferă condiții excelente pentru dezvoltarea turismului rural. Pe lângă instituirea rezervației naturale Munții Apuseni, acest act normativ delimitează o serie (peste 130) de obiective naturale protejate, din care amintim: Detunata Goală, Râpa Roşie, Pintenii din

[1] Conform unui studiu realizat de dr. Dorel Ailenei şi de drd. Marin Comşa pentru Ministerul Industriei şi Comerțului, cererea pentru materiale de construcții se va dubla în perspectiva anilor 2010.

Coasta Jinei, Sânca Grunzii, Peştera Ghețarul Scărişoarei, Peştera Ghețarul de la Vârtop, Cheile Râmețului. Pădurea Vodolm, Poiana de narcise de la Negrileasa, Molhaşurile Căpățânei, Iezerul Şurianului, Cheile Intregaide, Cheile Vălişoarei, Iezerul Ighiel. Tăul fără fund de la Băgău, Cheile Gârdişoarei, Chile Ordâncuşei, Chile Albacului, Cheile Văii Morilor, Cheile Pociovalştei, Cheile Caprei, Izbucul Poliței, Izbucul Mătiseşti, Piatra Corbului, Peştera Valea Morii, Pădurea Sic, Locul fosilier Monrostia, Locuf fosilier Zăbalț, Arboretul Macea, Balta Rovina, Balta Şoimuş, Dosul Laurului etc.

Pentru valorificarea potențialului turistic al zonei în general şi a turismului rural în special sunt necesare următoarele măsuri:

• identificarea resurselor turistice mai puțin cunoscute şi atragerea lor în produse turistice originale;

• diversificarea produselor turistice pe tipuri de ofertanți şi categorii de servicii turistice oferite;

• încurajarea atragerii capitalului privat, ca şi a unor noi forme de management mai performant;

• realizarea de programe de învățământ liceal care să includă şi ore dedicate industriei şi serviciilor turistice;

• crearea de centre pilot de inițiere a adulților în vederea derulării afacerilor de turism, cu acordarea de consultantă pentru obținerea de credite avantajoase;

• modernizarea căilor de comunicație pentru facilitarea accesului în majoritatea localităților rurale;

• colaborarea cu Ministerul Muncii şi Protecției Sociale, cu reprezentanții Agenției Naționale pentru Ocuparea şi Formarea Profesională privind formele de instruire de profil;

• colaborare cu asociațiile patronale şi confederațiile sindicale privind strategiile de pregătire profesională a personalului angajat sau în curs de formare;

• atragerea de fonduri pentru pregătire profesională atât de la bugetul de stat, cât şi prin programe europene – PHARE, Tempus, Consultor, Progres etc.;

• acordarea de sprijin logistic şi financiar pentru constituirea Centrelor regionale de formare profesională continuă;

• sprijinirea fundațiilor şi a organizațiilor neguvernamentale în organizarea cursurilor de pregătire şi formare profesională, conform ultimelor cerințe ale industriei turistice.

Anexa nr. 1

Lista codurilor indicatorilor economici și sociali ai zonei Munților Apuseni

Cod	Denumire indicator
	Echiparea teritoriului
1301	Suprafața totală - ha
1302	Locuințe existente
1303	Locuințe în proprietate publică
1314	Locuințe în proprietate privată
1304	Suprafața locuibilă - total
1315	Suprafața locuibilă - proprietate publică
1316	Suprafața locuibilă - proprietate privată
1307	Lungimea rețelei de distribuție a apei potabile - km
	Populația
1401	Populația totală
1402	Femei
1403	Populația cu domiciliul în localitate
1404	Născuții vii
1405	Decedați
1407	Stabiliri de domiciliu în localitate
1408	Plecări din localitate
	Forța de muncă
1500	Salariați total
1514	Număr mediu de salariați în agricultură
1502	Număr mediu de salariați în industrie - total
1516	Număr mediu de salariați în industria prelucrătoare
1518	Număr mediu de salariați în construcții
1519	Numar mediu de salariati în comerț
1520	Număr mediu de salariați în transporturi
1521	Număr mediu de salariați în activități financiare
1522	Număr mediu de salariați în administrație publică
1523	Număr mediu de salariați în învățământ
1524	Număr mediu de salariați în activitățile de sănătate și ocrotire socială
	Agricultură
1807	Suprafața agricolă după modul de folosință - ha
1808	Suprafața arabilă - ha
1811	Suprafața pășuni
1812	Suprafața fânețe
1813	Suprafața cultivată cu grâu și secară
1815	Producția totală de grâu și secară
1817	Suprafața cultivată cu porumb

Cod	Denumire indicator
1819	Producția totală de porumb - tone
1822	Suprafața cultivată cu cartofi
1824	Producția totală de cartofi - tone
1830	Suprafața cultivată cu sfeclă de zahăr
1832	Producția totală de sfeclă de zahăr
1834	Suprafața cultivată cu legume
1836	Producția totală de legume
1840	Producția totală de fructe
1842	Bovine total
1844	Bovine în gospodăriile populației
1845	Porcine total
	Învățământ
2101	Unități de învățământ - total
2102	Grădinițe de copii
2108	Copii înscriși în grădinițe
2109	Elevi total
2110	Elevi în învățământul primar
2132	Elevi în învățământul gimnazial
2133	Personal didactic - total
2115	Elevi în învățământul preșcolar
2116	Elevi în învățământul gimnazial
2122	Săli de clasă și cabinete școlare
2123	Laboratoare școlare
	Cultură și artă
2207	Biblioteci - total
2208	Biblioteci publice
2209	Abonamente radio
2210	Abonamente tv
	Ocrotirea sănătății
2303	Medici sector public
2304	Personal mediu sanitar
2328	Dispensare medicale - sector public
2329	Dispensare medicale teritoriale

Capitolul 4
CONCLUZII

Economia românească este foarte dependentă de industrie pentru asigurarea creşterii economice şi crearea de locuri de muncă. În perioada de tranziție, industria românească a înregistrat un declin semnificativ ca pondere în formarea PIB şi ca număr de salariați.

Participarea industriei la crearea **valorii adăugate brute** a scăzut semnificativ în cursul anilor '90 (31% în 1999 față de 43% de anul 1990). Există semne de redresare în ultimul an.

Evoluția **producției industriale** nu a fost uniformă. Între 1990 şi 1992 s-a înregistrat o scădere a producției, fiind urmată de o creştere până în anul 1996, pentru ca după această dată să scadă semnificativ.

Producția industrială în anul 1999 a înregistrat o scădere cu peste 20% față de 1995, declinul fiind determinat de subutilizarea multor întreprinderi şi de existența unor disponibilizări masive, precum şi de reducerea cererii. Scăderea producției industriale a avut loc în toate cele trei sectoare (în industria extractiva şi în sectorul energiei electrice şi termice, gaze şi apă cu peste 26%, iar în industria prelucrătoare cu aproximativ 20%).

Industria extractivă deținea în anul 1998 aproape 7% din totalul producției industriale (față de 9% în 1991). Declinul acestui sector s-a datorat scăderilor de producție înregistrate la toate tipurile de exploatări (cărbune, gaze naturale, minereuri metalifere).

Industria prelucrătoare avea în anul 1998 un aport de aproximativ 80% la crearea producției industriale, contribuție în scădere cu circa 3 puncte procentuale față de anul 1991, iar ponderea sectorului de energie electrică şi termică, gaze şi apă a fost de 14,5% (față de 7,6% în 1991).

Din cauza pierderii piețelor tradiționale din Europa de Est şi ca urmare a programelor de restructurare inițiate de guvern în industriile metalurgică, chimică şi petrochimică, care au condus la o reducere drastică a producției şi la disponibilizări semnificative de personal, capacitățile de producție din aceste ramuri au devenit excedentare.

Sectorul privat din industrie a contribuit cu peste 48% la crearea valorii adăugate din industrie (față de numai 5,7% în 1990). Dezvoltarea sectorului privat în industrie a evoluat mai lent comparativ cu alte sectoare de activitate.

Cea mai mare parte a întreprinderilor industriale private au până la 10 salariați; întreprinderile de dimensiuni mai mari (10-49 de salariați) au cunoscut o expansiune rapidă. Procesul de privatizare a întreprinderilor publice cu peste 250 de salariați s-a derulat mai greu, în totalul întreprinderilor private ponderea acestora fiind foarte mică. În anul 1999, din volumul total al producției industriale, sectorul privat realiza peste 31%.

Populația ocupată în industrie însuma la finele anului 1998 peste 2.300 mii de persoane, reprezentând peste 26% din totalul populației ocupate în economie; dintre aceştia aproximativ 30% lucrau în sectorul privat.

Populația ocupată în sectorul industrial a cunoscut schimbări semnificative după 1991:

• în industria extractivă populația ocupată a scăzut cu peste 30% în intervalul 1991-1997;

• în industria prelucrătoare populația ocupată a scăzut cu aproape 40%;

• în industria de energie electrică şi termică, gaze şi apă populația ocupată a crescut cu peste 20%.

Cele mai mari reduceri ale forței de muncă au fost înregistrate în industriile în care existau capacități de producție excedentare şi performanțe scăzute (industria extractivă, industria chimică), precum şi în industriile care, din cauza competiției străine puternice, au parcurs un proces dur de restructurare (industria textilă, industriile producătoare de echipamente de comunicații, de aparatură radio-TV).

Tabelul nr. 4.1.

Evoluția numărului de salariați în ramurile industriale cu cele mai importante disponibilizări

Nr. crt.	Ramuri industriale	Efectivul de salariați la 31 decembrie		Anul 1997 în% față de 1992
		1992	1997	
1.	Industria extractivă – minereuri metalifere	61500	31000	50,4
2	Mijloace ale tehnicii de calcul şi de birou	3600	3000	83,3
3.	Industria textilă şi produse textile	307600	158000	51,4
4.	Industria extractivă – cărbune	102600	55000	53.6
5.	Echipamente, aparate de radio. televiziune şi comunicații	24700	17000	68.8
6.	Prelucrarea cauciucului şi a maselor plastice	64900	41000	63.2
7.	Chimie, fibre sintetice şi artificiale	152700	119000	77.9
8.	Maşini şi aparate electrice	84000	62000	73,8
9.	Mobilier	154100	126000	81,8
10.	Alte mijloace de transport (cu excepția celor rutiere)	108100	84000	77,7

***Sursa**: Comisia Națională pentru Statistică* – Anuarul statistic al României, *1993 şi 1998.*

În perioada 1991-1998, numărul mediu de salariați din industria românească a scăzut cu peste 37%. Disponibilizări semnificative au avut loc în acele industrii a căror producție a continuat să scadă.

Produsele industriale româneşti continuă să nu întrunească standardele internaţionale de calitate şi rămân necompetitive în ce priveşte costurile, în pofida existenţei unei forţe de muncă bine calificate şi a tradiţiei industriale.

Investiţiile realizate în industria românească au avut o evoluţie fluctuantă după 1990. În anul 1999, investiţiile totale din economie au fost orientate spre industrie în proporţie de 41%. Din totalul investiţiilor în industrie, industria prelucrătoare deţinea peste 73%.

Figura nr. 4.1

Evoluţia investiţiilor în industrie
(1990=100)

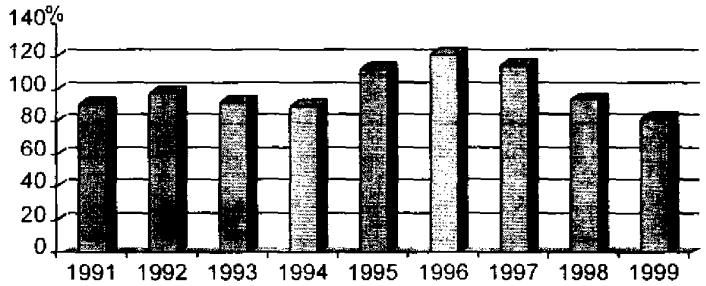

Sursa: CNS – Anuarul statistic al României, *1997 şi 1998.*

Investiţiile din industrie s-au făcut în principal pentru achiziţionarea de utilaje (inclusiv mijloace de transport) şi pentru lucrări de construcţii. În sectorul energiei electrice şi termice, investiţiile s-au diminuat continuu începând cu anul 1996, astfel încât în 1997 reprezentau aproximativ 80% din investiţiile realizate în acest sector în anul 1990. În anul 1999, ponderea investiţiilor realizate în acest sector reprezenta aproape 10% din totalul investiţiilor din economie şi 23% din investiţiile realizate în industrie.

Productivitatea muncii pe salariat în industria românească a fluctuat semnificativ în perioada 1990-1998: în 1992 a cunoscut o scădere faţă de 1990, a urmat o uşoară creştere între 1993 şi 1996, după care trendul a fost din nou descrescător. În perioada 1996-1998, numai câteva ramuri ale industriei prelucrătoare au înregistrat creşteri semnificative ale productivităţii muncii. Este vorba despre industriile de înaltă tehnologie, cum ar fi cele producătoare de maşini şi aparate electrice (+50,5% comparativ cu 1995), industria mijloacelor de transport rutier (+113,6%) şi industria altor mijloace de transport (+34,9%).

Productivitatea a continuat să scadă în anul 1998 comparativ cu 1995 cu peste 20% în unele ramuri prelucrătoare, cum ar fi: confecţii din textile, blănuri şi piele, chimie şi fibre sintetice şi artificiale, prelucrarea cauciucului şi a maselor plastice, construcţii metalice şi produse din metal. Această scădere a pro-

ductivității este consecința pregătirii manageriale nesatisfăcătoare, a insuficienței calificării forței de muncă şi a unei înțelegeri inadecvate a standardelor internaționale de calitate a producției.

Cu toate că în anul 1998 producția a fost mai mică în ramurile extractive comparativ cu 1995, productivitatea pe salariat a înregistrat creşteri cu, 13 procente datorită reducerii efectivului de salariați.

În perioada 1996-1998 se manifestă o tendință de creştere a **ponderii întreprinderilor active mici** şi **mijlocii,** atât ca număr, cât şi ca valoare a cifrei de afaceri. Procesul de privatizare a întreprinderilor cu capital public de dimensiuni mari se derulează lent, aproape jumătate din cifra de afaceri a întreprinderilor active din economie fiind obținută în întreprinderile cu 250 de salariați şi peste, deşi numărul acestor unități este foarte redus (aproape 1% din totalul unităților active în anul 1998).

Figura nr. 4.2

Structura numărului total de întreprinderi active, pe grupe de mărime şi pe activități ale economiei naționale, în anul 1998

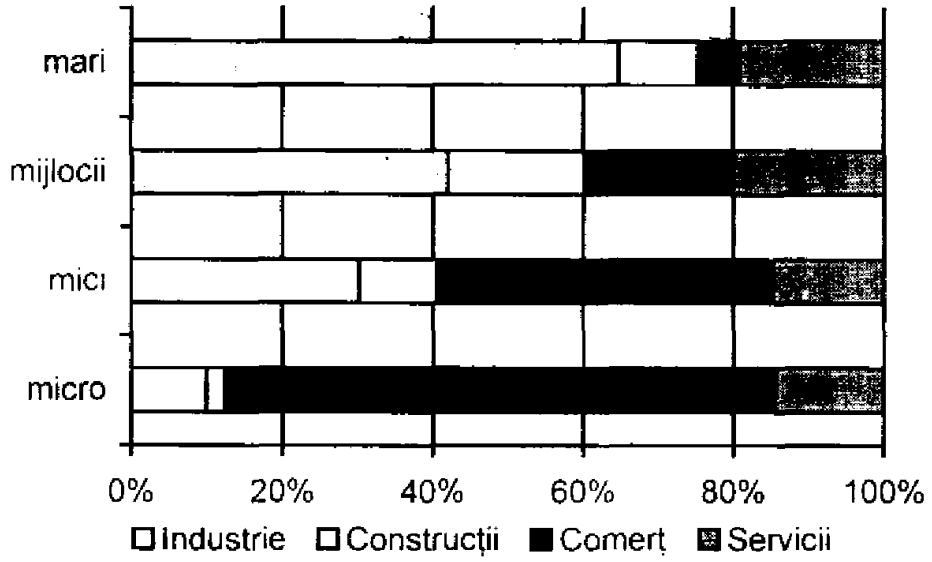

***Sursa**: Comisia Națională pentru Statistică.*

În România, IMM-urile reprezentau în 1998 peste 95% din totalul întreprinderilor industriale active. Evoluția numărului de IMM-uri din industrie a fost crescătoare în perioada 1992-1998, la sfârşitul intervalului numărul unităților active dublându-se. În industrie, majoritatea IMM-urilor funcționează în ramurile: alimentară şi băuturi, industria confecțiilor din textile, blănuri şi piele, în prelucrarea lemnului şi producția de mobilier.

Structura pe activităţi ale economiei naţionale arată atractivitatea deosebită a activităţii comerciale pentru micii întreprinzători şi accesul relativ facil în acest domeniu.

Tabelul nr. 4.2

Structura IMM-urilor pe principalele activităţi ale economiei naţionale, în anul 1998

Ramura	Structura numărului total de IMM-uri,%	Structura numărului de salariaţi din IMM-uri –%	Numărul mediu de salariaţi / IMM
Total IMM	100,0	100,0	6,6
Industrie	12,2	29,9	16,3
Construcţii	3,3	10,9	21,8
Comerţ	69,8	42,4	4,0
Alte servicii	14,7	16,8	8,4

Notă: Alte servicii includ: hoteluri şi restaurante, transport şi depozitare, poştă şi telecomunicaţii, tranzacţii imobiliare, închirieri şi activităţi de servicii prestate in principal întreprinderilor, alte activităţi de servicii colective, sociale şi personale. Sursa: Comisia Naţională pentru Statistică.

Ponderea personalului din întreprinderile industriale mici şi mijlocii în personalul total al întreprinderilor din industrie a fost în permanentă creştere în perioada 1992-1998, de la aproximativ 9% la peste 25%. În aceeaşi măsură a evoluat şi ponderea cifrei de afaceri realizată de IMM-urile active în totalul cifrei de afaceri din industrie.

Tabelul nr. 4.3

Structura întreprinderilor active din industrie, a numărului de salariaţi, a cifrei de afaceri şi a investiţiilor brute, după mărimea întreprinderilor, în anul 1998

-%-

	Structura numărului total de Întreprinderi	Structura numărului total de salariaţi	Structura cifrei de afaceri	Structura investiţiilor brute
Total	100,0	100,0	100,0	100,0
Microîntreprinderi (0-9 salariaţi)	69,9	4,4	2,9	3,5
Întreprinderi mici (10-49 salariaţi)	18,5	7,6	8,0	3,5
Întreprinderi mijlocii (50- 249 salariaţi)	7,1	13,5	11,5	6,4
Întreprinderi mari (250 salariaţi şi peste)	4,5	74,5	77,6	86,6

***Sursa**: Comisia Naţională pentru Statistică.*

Spre deosebire de societăţile comerciale mici şi foarte mici, care se concentrează în proporţie de peste 70% în sectorul terţiar (îndeosebi comerţ), societăţile de dimensiuni mijlocii desfăşoară preponderent activităţi de industrie şi

construcții (peste 60%), dar şi activități de comerț, agricultură, transport şi depozitare. Trei sferturi din societățile comerciale private de dimensiuni mari – cu 250 de salariați şi peste – sunt concentrate în sectorul industrial şi construcții. Pe ramuri industriale, indiferent de mărime, societățile comerciale cu capital privat care desfăşoară activități industriale aparțin, de regulă, ramurilor alimentară şi băuturi, industriei uşoare, prelucrării lemnului şi producției de mobilier.

Tabelul nr. 4.4

Densitatea întreprinderilor cu mai puțin de 250 de salariați

- *numărul* de *IMM* -

	1996	1997	1998
- la 1000 de locuitori	13,7	13,9	14,3
- la 1000 de persoane active civile (BIM)	26,4	26,7	27,7
- la 1000 de persoane ocupate civile (BIM)	28,3	28,4	29,6

***Sursa**: Comisia Națională pentru Statistică.*

Totuşi, este recunoscut faptul că IMM-urile, deşi generează noi locuri de muncă, nu funcționează eficient sau efectiv, majoritatea fiind mai degrabă în fază * de supraviețuire, decât în faza de creştere.

Principalele probleme cărora IMM-urile trebuie să le facă față sunt:

• accesul dificil la sursele financiare (capital insuficient, nivel ridicat al garanțiilor cerute de sistemul bancar, nivel ridicat al dobânzilor);

• acces dificil la sedii şi la infrastructura de bază (inclusiv infrastructura fizică);

• nivel scăzut al transferului tehnologic şi al implementării inovărilor;

• politici de marketing inadecvate.

Procesul de restructurare industrială după 1990 a avut un ritm lent, care nu a soluționat nici până în prezent problema marilor întreprinderi de stat cu pierderi. La sfârşitul anului 1999, capitalul privatizat al societăților comerciale de stat reprezenta 30% din total. În sectorul companiilor naționale de stat şi al regiilor autonome, privatizarea practic nu a început, iar capitalul lor reprezintă peste 50% din total.

Un important program de restructurare a întreprinderilor industriale se realizează prin programul RICOP. În cadrul programului RICOP, Consiliul de Administrație al FPS a aprobat restructurarea, până la sfârşitul anului 2000, a 14 întreprinderi din Regiunile Nord-Est, Sud, Sud-Vest Centru. Aceste restructurări vor conduce ia disponibilizarea a 5100 de salariați. Acest program de restructurare va fi corelat cu alte două programe convenite cu Banca Mondială: Private Sector Adjustement Program şi Development of Private Sector.

O altă problemă a țării o reprezintă faptul că în locul micilor întreprinderi închise nu s-au realizat strategii de implementare a altor tipuri de activități. Nu a apărut acea alternativă necesară care să înlocuiască vechea industrie ener-

gofagă, ineficientă şi neconcurențială, cu structuri economice adecvate economiei de piață. Pe de o parte, s-au menținut marile combinate generatoare de pierderi, iar pe de altă parte, au fost închise, fără discernământ, întreprinderi industriale mici şi mijlocii care puteau fi în parte restructurate şi salvate. O parte din aceste întreprinderi puteau constitui nucleele pentru o modernizare care ar fi cuprins treptat o mare parte a industriei României. În acest fel, s-a deteriorat nu numai structura economică a acestor centre, dar s-au înregistrat plecări ale personalului specializat, migrarea lor în alte meserii şi, în ultimă instanță, descalificarea lor.

Nu este lipsit de importanță că, în afara câtorva exemple de întreprinderi cu capital integral străin, noile întreprinderi industriale apărute după 1990 nu au specializări bine conturate, capabile să reziste la masiva concurență externă, nu dețin un grad corespunzător al tehnologiei, fluxuri tehnologice moderne, manifestând astfel caracteristicile unei industrii cu caracter efemer.

Un mare pericol în cazul zonelor industriale supuse restructurării îl reprezintă pierderea, prin migrație, a forței de muncă calificate. Dacă unele zone industriale rămân o perioadă mai îndelungată de timp fără activitate economică viabilă până la restructurare, care este un proces de durată, s-a constatat că acestea pierd, în detrimentul unor regiuni sau ai țării, populația bine pregătită şi capabilă de activitate novatoare. O dată cu înnoirea sau, după caz, refacerea structurii economice, precum şi a infrastructurii, apar speranțele în legătură cu stabilizarea forței de muncă, diminuarea poluării mediului, în special în zonele înainte industrializate şi dens populate.

În prezent, populația ocupată în industrie, de aproximativ 2 milioane de persoane, reprezintă 26% din totalul populației ocupate în economie, iar 30% din populația ocupată în industrie lucrează în sectorul privat.

În industrie, datorită costurilor mai ridicate pentru crearea unui loc de muncă şi susținerea dezvoltării unei întreprinderi private, procesul de privatizare s-a desfăşurat mai lent, valoarea adăugată a ramurii fiind susținută numai în proporție de 48,7% de sectorul privat (5,7% în 1990). Cu toate aceste dificultăți, se remarcă totuşi o creştere constantă a aportului activității private în ramurile productive.

Investițiile realizate în economie în anul 1999 au însumat 70.571,8 miliarde lei, în scădere în termeni reali cu 12,3% comparativ cu anul precedent. Comparativ cu anul 1990, investițiile în economie s-au redus cu peste 20%.

Pe activități ale economiei naționale, fondurile de investiții au fost orientate către industria prelucrătoare, pentru achiziționarea de utilaje şi mijloace de transport, precum şi spre agricultură, energie electrică şi termică, gaze şi apă, tranzacții imobiliare.

Figura nr. 4.3

Evoluția ponderii sectorului privat la crearea produsului intern brut şi în numărul mediu de salariați, în perioada 1990-1999

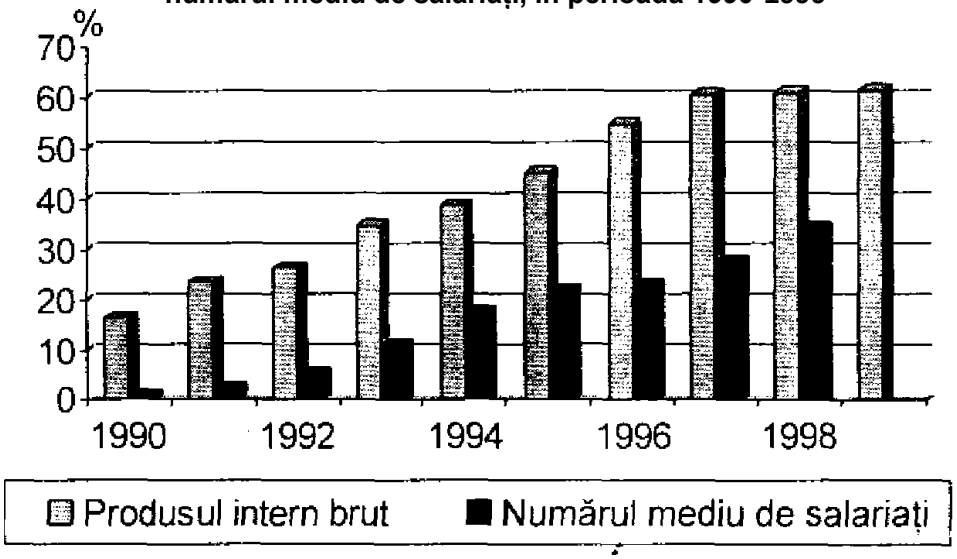

Activitatea privată s-a impus cu mai mare dificultate în industrie, fiind singura activitate în care sectorul privat a reprezentat sub 50% din producția industrială în anul 1999. Aceasta se explică prin numărul ridicat de întreprinderi industriale de dimensiuni mari, care au acumulat datorii substanțiale şi sunt generatoare de pierderi, nefiind astfel atractive pentru investitorii privați. Ramurile în care sectorul privat s-a extins mai rapid au fost cele care au reuşit să realizeze şi venituri din export, în această categorie fiind incluse industria alimentară, industria uşoară, prelucrarea lemnului, mobilier.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE
NR. 3-4-5/2002

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE A INDUSTRIEI

POLITICA DE PROTECȚIE A MEDIULUI ÎN CONDIȚIILE INTEGRĂRII ROMÂNIEI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ – IMPACTUL ASUPRA COMPETITIVITĂȚII INDUSTRIALE -

Marius BULE ARCĂ, Marina BĂDILEANU,
Cristian SIMA, Cornelia NEAGU

CENTRUL DE INFORMAREA ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Coordonator de program şi temă:
dr. Marius BULEARCĂ
Autori: dr. Marius BULEARCĂ
dr. Marina BÂDILEANU
dr. Cristian SIMA
drd. Cornelia NEAGU

.

CUPRINS

INTRODUCERE 103

PARTEA I. POLITICI, INSTRUMENTE SI MĂSURI DE CONFORMARE A ACTIVITĂȚILOR INDUSTRIALE CU CERINȚELE PROTECȚIEI MEDIULUI 104

CAPITOLUL 1. POLITICI DE PROTECȚIE A MEDIULUI UTILIZATE ÎN ȚĂRILE UNIUNII EUROPENE. POSIBILITĂȚI ŞI LIMITE DE APLICARE ÎN ROMÂNIA 104

1.1. Politici de protecție a mediului utilizate în țările Uniunii Europene 104

1.2. Posibilități şi limite de aplicare în România 107

CAPITOLUL 2. CERINȚE PREVĂZUTE ÎN ACQUIS-UL COMUNITAR DE MEDIU CARE VIZEAZĂ DOMENIUL INDUSTRIAL 117

2.1. Conformarea cu cerințele Directivei privind prevenirea şi controlul integrat al poluării industriale, nr. 96/61 (IPPC) 117

2.2. Conformarea cu cerințele Directivei nr. 96/82/EEC privind controlul pericolului de accident major implicând substanțe periculoase SEVESO II (COMAH) 123

2.3. Conformarea cu cerințele Directivei nr. 88/609/EEC privind limitarea emisiilor de poluanți specifici în atmosferă prin instalații mari de ardere (LCP) 126

2.4. Conformarea cu cerințele Directivei nr. 1999/13/EEC privind limitarea emisiilor de compuşi organici volatili datorate utilizării solvenților în anumite activități şi instalații (VOC) 130

2.5. Conformarea cu cerințele Regulamentului nr. 1836/93 privind schemele voluntare de eco-management şi audit (EMAS) 131

2.6. Conformarea cu cerințele Regulamentului nr. 880/92 privind eco-etichetarea 132

CAPITOLUL 3. INSTRUMENTE ECONOMICE ŞI DE REGLEMENTARE UTILIZATE ÎN CONTROLUL POLUĂRII INDUSTRIALE 141

ANEXE 147

PARTEA II-A. PROBLEME ECOLOGICE DETERMINATE DE RAMURILE POLUATOARE ALE INDUSTRIEI ROMÂNEŞTI 158

CAPITOLUL 4. EFECTELE PRINCIPALELOR RAMURI POLUATOARE ALE INDUSTRIEI ROMÂNEŞTI ASUPRA FACTORILOR DE MEDIU 158

CAPITOLUL 5. SITUAȚIA TEHNOLOGICĂ, ACTUALĂ ŞI DE PERSPECTIVĂ, A PRINCIPALELOR RAMURI POLUATOARE 164
5.1. Industria extractivă a petrolului, gazelor naturale şi prelucrarea primară a petrolului 164
5.2. Industria extractivă a cărbunelui 166
5.3. Industria siderurgică 168
5.4. Industria de producere a energiei electrice şi termice 170
CAPITOLUL 6. PROBLEME ECOLOGICE SPECIFICE GENERATE DE INDUSTRIILE POLUATOARE 171
6.1. Industria extractivă a petrolului, gazelor naturale şi prelucrarea primară a petrolului 171
6.2. Industria extractivă a cărbunelui 176
6.3. Industria siderurgică 180
6.4. Industria de producere a energiei electrice şi termice 186
CAPITOLUL 7. MĂSURI DE CONFORMARE CU CERINȚELE DE PROTECȚIE A MEDIULUI, APLICABILE ÎN RAMURILE INDUSTRIALE 190
7.1. Industria extractivă a petrolului, gazelor naturale şi prelucrarea primară a petrolului 190
7.2. Industria extractivă a cărbunelui 192
7.3. Industria siderurgică 194
7.4. Industria de producere a energiei electrice şi termice 196
PARTEA A III-A. IMPACTUL POLITICII DE PROTECȚIE A MEDIULUI ASUPRA COMPETITIVITĂȚII INDUSTRIALE 199
CAPITOLUL 8. MODEL DE ECHILIBRU GENERAL AL ECONOMIEI NAȚIONALE – POSIBILITĂȚI ŞI LIMITE DE FOLOSIRE PENTRU ANALIZA INFLUENȚEI POLITICII DE MEDIU ASUPRA COMPETITIVITĂȚII INDUSTRIALE 199
CAPITOLUL 9. EFECTE POZITIVE ŞI NEGATIVE ALE CONFORMĂRII INDUSTRIILOR POLUATOARE CU CERINȚELE PROTECȚIEI MEDIULUI 212
Concluzii 222
ANEXE 226

Introducere

În cadrul programului de cercetare „Utilizarea eficientă a resurselor naturale în industrie şi politici de protecție a factorilor de mediu” desfăşurat în perioada 1999 – 2001, colectivul sectorului a abordat tema „Politica de protecție a mediului şi impactul acesteia asupra competitivității industriale în condițiile integrării României în Uniunea Europeană”.

În partea I „Politici, instrumente şi măsuri de conformare a activităților industriale cu cerințele protecției mediului” am făcut o amplă incursiune în documentele Uniunii Europene referitoare la problemele de mediu, pe de o parte, şi am încercat să identificăm posibilitățile şi limitele de aplicare a directivelor de mediu din UE la condițiile țării noastre, pe de altă parte. Prezentarea cerințelor prevăzute în acquis-ul comunitar de mediu care vizează domeniul industrial s-a făcut cu scopul de a arăta țintele către care trebuie să se îndrepte rezolvarea problemelor de mediu cu care se confruntă sectoarele industriei româneşti.

În partea a II-a „Problemele ecologice determinate de ramurile poluatoare ale industriei româneşti” cercetarea s-a axat pe identificarea efectelor principalelor ramuri poluatoare româneşti, pe prezentarea situației tehnologice a acestora, cu impact asupra factorilor de mediu, precum şi pe abordarea problemelor ecologice specifice generate de industria poluatoare, ca şi pe identificarea măsurilor de conformare cu cerințele de protecție a mediului, conform celor desprinse din cerințele identificate în partea I a studiului.

În partea a III-a „Impactul politicii de protecție a mediului asupra competitivității industriale”, cu ajutorul unui model de echilibru general al economiei naționale, am încercat să cuantificăm efectele pozitive şi negative ale conformării industriilor poluatoare cu cerințele protecției mediului. Cele patru studii de caz prezentate în lucrare arată impactul influenței unei taxe asupra emisiilor de CO_2 asupra diferitelor sectoare economice, din analizele efectuate rezultând faptul că o taxă mai mare de 5 $/tonă CO_2 nu este aplicabilă în cazul economiei României, acest nivel fiind un prag limită, motiv pentru care în studiu opțiunea noastră s-a îndreptat către stabilirea unei taxe de 2 $/tonă CO_2. La acest nivel al taxei din sistemul electroenergetic național va rezulta o sumă de 100 mil. de dolari care se poate repartiza către alte sectoare economice. În scopul creşterii eficienței ecologice a acestora.

Construirea şi utilizarea modelului necesita un fond important de date cu o structură cât mai detaliată, motiv pentru care în cercetările viitoare ne propunem dezagregarea sectorului „industrie prelucrătoare”, în scopul evidențierii impactului politicii de mediu asupra ramurilor poluatoare (metalurgia, industria chimică şi petrochimică, industria materialelor de construcții etc.).

Autorii

Partea I
POLITICI, INSTRUMENTE SI MĂSURI DE CONFORMARE A ACTIVITĂȚILOR INDUSTRIALE CU CERINȚELE PROTECȚIEI MEDIULUI

Capitolul 1
Politici de protecție a mediului utilizate în țările Uniunii Europene. Posibilități şi limite de aplicare în România

Comisia Europeană pleacă de la premisa conform căreia între creşterea economică şi menținerea unui nivel acceptabil al calității mediului nu există o contradicție intrinsecă. Astfel, măsurile de integrare a politicilor economice şi de mediu ar trebui să reducă simultan poluarea şi să îmbunătățească performanțele funcționării economiei.

1.1. Politici de protecție a mediului utilizate în țările Uniunii Europene

În prezent, politica economică a Uniunii Europene urmăreşte, în principal, stabilitatea şi funcționarea piețelor. În acelaşi timp, pentru o multitudine de produse şi servicii de mediu nu există piețe sau acestea nu sunt funcționale, dând naştere ineficientei economice. În consecință, cea mai bună strategie de integrare a problemelor mediului în politica economică trebuie să fie îndreptată către crearea sau îmbunătățirea funcționării piețelor bunurilor şi serviciilor de mediu.

Comisia Europeană, în raportul său către Consiliul şi Parlamentul Europei, pledează pentru un număr de soluții de îmbunătățire a funcționării piețelor produselor şi serviciilor de mediu:

- fixarea corectă a prețurilor bunurilor de mediu;
- definirea drepturilor de proprietate pentru bunurile şi serviciile de mediu, astfel încât acestea să poată fi puse în aplicare prin lege şi să fie comercializabile;
- determinarea unui preț care trebuie plătit (price to pay) (sub forma unei taxe sau impozit) pentru poluare;
- stabilirea unor sisteme de garanții rambursabile pentru încurajarea reciclării;
- subvenționarea bunurilor şi serviciilor care generează efecte ecologice pozitive;

- negocierea unor acorduri specifice cu industria;
- intensificarea furnizării de informații despre caracteristicile ecologice ale bunurilor şi serviciilor.

Comisia Europeană propune efectuarea unor analize asupra implicațiilor ecologice ale sistemelor de impozitare aplicate de statele Uniunii Europene. Aceste analize vor trebui să includă efectele subvențiilor, taxelor, scutirilor şi reducerilor de taxe asupra mediului înconjurător.

De asemenea, Comisia Europeană a decis să elaboreze un set de indicatori (compatibili cu indicatorii structurali care au rezultat în urma întrunirii de la Lisabona a Consiliului Europei), cu ajutorul cărora să fie posibilă monitorizarea stadiului integrării politicilor economice cu cele de mediu şi evidențierea importanței problemelor de mediu în reformele structurale ale economiei europene, indicatorii se încadrează în patru categorii:

- cei care arată eficiența utilizării instrumentelor economice (de exemplu, nivelul veniturilor rezultate din taxele de mediu, eficiența utilizării permiselor comercializabile şi a negocierii unor acorduri);
- cei care măsoară influențele politicilor şi măsurilor dăunătoare mediului (de exemplu, indicatori privind importanța impactului subvențiilor);
- cei care indică valoarea componentelor mediului (indicatori ai economisirii şi avuției care încearcă să surprindă impactul epuizării şi degradării resurselor naturale);
- cei care se referă la industriile „de mediu'[7] (de exemplu, indicatori privind cheltuielile „reparării'* daunelor provocate de poluare şi oferta de servicii de mediu).

În viziunea Comisiei Europene, elementele de bază ale unei strategii comunitare de integrare a mediului în politica economică sunt:

- adoptarea unei abordări graduale şi credibile a integrării problemelor de mediu, abordare bazată pe o analiză a informațiilor ştiințifice şi tehnice disponibile, a condițiilor de mediu din diferitele regiuni ale Uniunii Europene şi a potențialelor costuri şi beneficii ale acțiunii sau, dimpotrivă, a lipsei de acțiune;
- inițierea unei abordări conforme cu Strategia de dezvoltare durabilă adoptată în iunie 2001:
- adoptarea unei abordări care să țină seama de contribuția politicilor fiscale şi bugetare la integrarea mediului, inclusiv de eficiența instrumentelor economice în atingerea obiectivelor de mediu;
- eliminarea subvențiilor care dăunează mediului.

Interdependențele dintre competitivitatea industrială şi protecția mediului au făcut obiectul, în anul 1992, al unei rezoluții a Consiliului Industriei, prin care acesta a decis să integreze obiectivele de mediu în politica industrială a Uniunii Europene.

Concluziile întrunirii Consiliului Industriei din 29 aprilie 1999 asupra integrării mediului şi dezvoltării durabile în politica industrială a Uniunii Europene au subliniat importanța:

- aplicării unor practici durabile de producție şi consum; pentru aceasta este necesară promovarea unui management responsabil, creşterea conştientizării factorilor de decizie din domeniul industrial şi încurajarea modificărilor în comportamentul consumatorilor;
- îmbunătățirea cooperării şi schimbului de informații între instituțiile cu responsabilități în domeniul dezvoltării industriale şi al protecției mediului. pentru a pune în aplicare politici şi măsuri direcționate către dezvoltarea durabilă;
- evaluarea permanentă a impactului pe care politicile industriale le-ar putea avea asupra mediului şi a impactului acestora asupra competitivității industriei europene şi angajării forței de muncă.

Consiliul Industriei arată că sporirea protecției mediului nu ar trebui să dăuneze competitivității Uniunii Europene pe piața mondială. Dimpotrivă, integrarea factorilor de mediu în politica economică ar trebui să sporească eficiența şi deci să îmbunătățească competitivitatea Uniunii.

Experiența acumulată în ultimii ani permite identificarea posibilităților şi limitelor, a condițiilor economice şi politice necesare asigurării succesului aplicării politicilor şi instrumentelor de mediu în țările candidate la integrarea în UE. Acestea se referă la existența:

- *stabilității economice şi politice,* ambele contribuind la eficacitatea aplicării politicilor de mediu. O situație instabilă orientează actul decizional către obiective pe termen scurt şi determină rate ale dobânzii mai mari pentru investițiile în domeniul protecției mediului. De asemenea, instabilitatea economică este însoțită de inflație care „erodează" taxele asupra poluării în cazul în care nu există un mecanism automat de reevaluare;
- *pieților concurențiale,* astfel încât, firmele poluatoare monopoliste să nu poată trece noile costuri ale aplicării politicilor pe seama consumatorilor;
- *pieților dezvoltate pentru serviciile de mediu,* care să ofere posibilitatea unor opțiuni alternative pentru agenții economici poluatori;
- *cadrului legislativ specific,* în concordanță cu celelalte legi adoptate. Or, în țările aflate în tranziție, legislația este adesea neclară, contradictorie şi supusă unor frecvente modificări;
- *implicării politice,* deoarece sprijinul autorităților guvernamentale este important pentru lansarea oricărui nou program;
- *consensului intre grupurile de interes,* prin stimularea cooperării firmelor, informarea publicului şi participarea acestora, inclusiv prin presiunile exercitate de organizațiile neguvernamentale asupra poluatorilor şi autorităților locale.

Capacitatea de punere în aplicare este „călcâiul lui Ahile” al celor mai multe politici care vizează îmbunătățirea calității mediului. Una dintre principalele probleme este neputința de a construi o rețea instituțională adecvată. În acelaşi timp, statisticile din unele țări atestă că lipsa experienței în domeniu conduce la o subestimare periculoasă a necesității sprijinului instituțional.

1.2. Posibilități şi limite de aplicare în România

Programul Național de Acțiune pentru Protecția Mediului este conceput ca o componentă a programului de restructurare şi dezvoltare. Potrivit evaluărilor Comisiei Europene, României i-ar fi necesare cheltuieli anuale pentru protecția mediului de circa 60-70 de dolari/locuitor.

1. Programele de acțiune pe termen mediu:

a) protecția şi conservarea naturii, a diversității biologice şi utilizarea durabilă a componentelor acesteia, dezvoltarea şi buna administrare a rețelei naționale de arii protejate, în acord cu strategiile, politicile şi practicile puse în aplicare la nivel european şi internațional; realizarea programului național de măsuri tehnice de evaluare şi finanțare a costurilor reducerii emisiilor de gaze cu efect de seră, în concordanță cu prevederile Convenției-cadru pentru Schimbări Climatice (1992) şi ale Protocolului de la Kyoto (1997);
b) aplicarea fermă a legislației de mediu (Legea nr. 137/1995); adoptarea unui sistem de norme, standarde şi reglementări compatibile cu exigențele UE;
c) stimularea producției ecoeficiente şi a consumului durabil;
d) descentralizarea sistemului industrial;
e) introducerea şi utilizarea instrumentelor economice pentru protecția mediului.

2. În perioada 2000-2004, România va urmări alinierea politicii şi practicii de mediu la directivele UE. În acest scop, se va acționa pentru:

a) evaluarea capitalului natural al României în acord cu diversitatea şi vulnerabilitatea actuală a acestuia, dezvoltarea rețelei naționale de arii protejate;
b) inițierea măsurilor de refacere a capitalului natural în zonele deteriorate;
c) dezvoltarea managementului durabil al resurselor de apă în acord cu prevederile Conferinței de Ea Dublin (1992) şi ale Summit-ului de la Rio de Janeiro (1992);
d) asigurarea integrității fondului forestier național în condițiile schimbării formei de proprietate şi de management, fiind necesare, în acest sens, reglementări legale severe care să împiedice reducerea suprafeței actuale a pădurilor, precum şi întregirea fondului până la nivelul de 27,3% din teritoriul țării, la orizontul anilor 2004-2005;

e) realizarea programului național de amenajare şi utilizare durabilă a solurilor şi de combatere a eroziunii acestora;
f) realizarea programului național de gestiune a deşeurilor urbane şi industriale, de reciclare şi refolosire a produselor şi materialelor;
g) construirea instrumentelor financiare necesare referitoare la mediu, pentru preluarea graduală a acquis-ului comunitar, în special în ceea ce priveşte domeniul exploatării apei, protecției mediului în industrie, agricultură, protecția solului şi a terenurilor degradate, protecția organică şi certificarea produselor organice:
h) consolidarea capacităților instituționale şi formarea componentelor necesare realizării unui parteneriat între instituțiile de mediu din România şi cele ale UE, asigurându-se astfel suportul administrativ necesar valorificării oportunităților şi avantajelor majore oferite de UE prin strategiile şi instrumentele destinate sprijinirii țării noastre în procesul de pregătire pentru aderare;
i) constituirea Fondului pentru mediu, ca principal instrument în sprijinul realizării obiectivelor prioritare din Planul național de acțiuni pentru protecția mediului şi din Planul național de aderare la UE;
j) formarea cadrului juridic şi instituțional pentru facilitarea şi stimularea dialogului dintre autorități şi societatea civilă asupra strategiei, politicilor, programelor şi deciziilor privind mediul şi dezvoltarea socioeconomică a țării.

3. Accentul politicii de mediu se va deplasa dinspre măsurile şi acțiunile corective înspre cele preventive. Din această perspectivă, se vor urmări:

a) dezvoltarea sistemului de monitoring integrat al mediului, a sistemului informațional de mediu, precum şi a sistemului de raportare a evoluției stării mediului, ca instrumente esențiale de fundamentare a deciziilor de protecție a mediului, de evaluare a îndeplinirii țintelor politicii naționale de mediu şi de informare a publicului;
b) producția eco-eficientă şi consumul durabil vor reprezenta elementele fundamentale ale strategiei preventive integrate de protecție a mediului pe termen lung. De asemenea, se va urmări promovarea standardelor ISO 14000 şi EMAS, în scopul realizării unor procese, produse şi servicii eco-eficiente, cu riscuri minime asupra oamenilor şi asupra capitalului natural; promovarea standardelor ISO 14000, îndeosebi în sectorul întreprinderilor mici şi mijlocii reprezintă o urgență;
c) descentralizarea sistemului instituțional se va realiza prin aplicarea consecventă a principiului autonomiei administrative şi a principiului „poluatorul plăteşte”; se vor stabili componente de protecție a mediului la nivelul comunităților locale, reprezentate de autoritățile locale, şi se vor încuraja politicile preventive de protecție a mediului la nivelul agenților economici, cu efecte în reducerea cheltuielilor bugetare;
d) politica de mediu pe termen lung prevede creşterea graduală a pon-

derii instrumentelor economice în detrimentul instrumentelor de comandă şi control. În acest sens. se va avea în vedere restructurarea subvenţiilor bugetare, prin reducerea sprijinului acordat activităţilor cu impact negativ asupra mediului şi stimularea activităţilor care reduc evacuările de poluanţi în mediu sau contribuie la reconstrucţia şi conservarea ecologică, introducerea unor taxe pe emisiile de poluanţi în mediu, promovarea unor acte negociabile de reglementare;

e) România va sprijini aplicarea instrumentelor economice la nivel internaţional (taxele internaţionale sau taxele naţionale armonizate, cotele părţi negociabile ale emisiilor de gaze cu efect de seră. implementarea în asociere, conform Convenţiei Cadru pentru Schimbări Climatice, mecanismul de dezvoltare „curată", conform Protocolului de la Kyoto).

În perioada septembrie 2000 – iunie 2001, Ministerul Apelor Pădurilor şi Protecţiei Mediului (MAPPM) a urmărit elaborarea şi promovarea de acte normative în vederea armonizării legislaţiei naţionale cu acquis-ul comunitar, implementarea strategiilor sectoriale, a „Strategiei protecţiei mediului în România pe termen scurt şi mediu (2000-2004)" şi, totodată, consolidarea şi eficientizarea cadrului instituţional existent.

De asemenea, începând cu luna aprilie 2001. MAPPM. Împreună cu instituţiile administraţiei publice centrale implicate în acţiuni vizând protecţia mediului înconjurător, au elaborat, sub coordonarea Ministerului Integrării Europene, forma preliminară a documentului de poziţie pentru capitolul „Protecţia mediului", care a fost trimis la Comisia Europeană, spre analiză, in data de 9 iunie 2001.

Din punct de vedere ai armonizării legislaţiei, în conformitate cu obiectivele stabilite în PNAR 2000, au fost elaborate şi promovate acte normative care contribuie ia transpunerea acquis-ului comunitar de mediu. O atenţie deosebită a fost acordată, în acelaşi timp, şi evaluării financiare a implementării şi controlului aplicării Directivelor costisitoare în acest sector.

În acest sens, cu sprijinul financiar al UE, MAPPM a analizat perioadele de timp şi costurile necesare pentru implementarea efectivă a acquis-ului comunitar şi a identificat domeniile în care se impun perioade de tranziţie în momentul aderării României la UE. Această estimare va fi necesară nu numai pentru definirea termenelor implementării reale a legislaţiei comunitare, dar şi pentru planificarea şi managementul investiţiilor necesare în scopul îndeplinirii criteriilor de aderare.

Totodată, pentru realizarea proiectelor prioritare în domeniul protecţiei mediului, în scopul accelerării procesului de implementare a noii legislaţii, a fost adoptată Legea nr. 73/2000 privind Fondul de Mediu. În scopul operaţionalizării Fondului de Mediu, la 17 mai 2001, a fost aprobată Ordonanţa de urgenţă a Guvernului pentru modificarea şi completarea acestei legi.

Pentru o primă etapă, au fost identificate împreună cu Ministerul Finanțelor Publice, câteva surse de constituire a fondului, prin impunerea de cote la: exportul de buşteni, exportul de deşeuri feroase şi neferoase, importul de deşeuri de hârtie şi introducerea pe piață a produselor chimice toxice şi periculoase.

Au fost definite, de asemenea, tipurile de proiecte care vor fi considerate eligibile pentru finanțare din acest fond şi care vizează:

- controlul şi reducerea poluării aerului, apei şi solului, inclusiv prin utilizarea unor tehnologii curate;
- protecția resurselor naturale;
- gestionarea sau reciclarea deşeurilor;
- tratarea şi/sau eliminarea deşeurilor periculoase;
- protecția şi conservarea biodiversității;
- educația şi conştientizarea privind protecția mediului.

Armonizarea legislativă

Legislație orizontală

În domeniul evaluării impactului asupra mediului a fost adoptată Legea nr. 22/2001 privind ratificarea Convenției de la Espoo privind evaluarea impactului asupra mediului în context transfrontier (MO nr. 105/1 martie 2001) care armonizează Directiva Consiliului nr. 85/337/EEC privind evaluarea impactului produs asupra mediului de unele proiecte publice şi private.

Totodată. În vederea asigurării unei informații corespunzătoare de mediu (Directiva nr. 90/313/EEC privind accesul liber la informația de mediu) a fost aprobat Ordinul ministrului nr. 1325/22 septembrie 2000 privind participarea publicului, prin reprezentanții săi, la pregătirea planurilor, programelor, politicilor şi legislației privind mediul (MO nr. 580/20 noiembrie 2000).

Pentru transpunerea Regulamentului Consiliului (EEC) nr. 1210/90. modificat prin Regulamentului Consiliului (EC) nr. 933/1999 privind înființarea Agenției Europene de Mediu şi a Rețelei Europene de Informare şi Observare pentru Mediu (EIONET) Ea data de 9 octombrie 2000, a fost semnat la Bruxelles acordul între Comunitatea Europeană şi România privind participarea României la Agenția Europeană de Mediu şi la Rețeaua Europeană de Informare şi Observare (EIONET). Proiectul de lege pentru ratificarea acestui acord a fost aprobat de către Guvern în cursul lunii iunie.

România participă totodată la Programul comunitar LIFE III, în baza Deciziei Consiliului de asociere România – UE nr. 3/2001 privind adoptarea condițiilor şi modalităților de participare a României la instrumentul financiar pentru protecția mediului. Dintre proiectele transmise Comisiei Europene, au fost selectate patru proiecte în cadrul LIFE – Natura şi cinci proiecte în cadrul LIFE – Mediu.

Proiectul de HG privind plata contribuţiei României pentru anii 2001 şi 2002 în vederea participării la acest program al Comunităţii Europene a fost elaborat şi se află în procedura de avizare de către ministerele interesate.

Calitatea aerului şi schimbări climatice

Pentru asigurarea unui cadru legislativ adecvat în domeniul calităţii aerului şi în vederea transpunerii prevederilor Directivei Consiliului nr. 96/62/EEC privind managementul şi evaluarea calităţii aerului a fost adoptată OUG nr. 243/2000 privind protecţia atmosferei (MO nr. 633/6 decembrie 2000). Aceasta se află în prezent în Parlament pentru analiză şi adoptare prin lege.

Pentru transpunerea Directivei Consiliului 93/12/EEC privind reducerea conţinutului de sulf în anumiţi combustibili lichizi a fost adoptată HG nr. 1336/2000 privind reducerea conţinutului de sulf din motorină (MO nr. 687/21 decembrie 2000).

În domeniul schimbărilor climatice, a fost adoptată Legea nr. 22/2001 pentru ratificarea Protocolului la Convenţia-cadru a Naţiunilor Unite pentru schimbări climatice, adoptat la Kyoto, la 11 decembrie 1997 (MO 81/16 februarie 2001).

Managementul deşeurilor

Începând din aprilie 2001, sunt în curs de elaborare Strategia naţională şi Planul de acţiune pentru managementul deşeurilor.

Totodată, pentru transpunerea Directivei-cadru a UE privind deşeurile nr. 75/442/EEC, a fost aprobată OU nr. 78/2000 privind regimul deşeurilor (MO nr. 283/22 iunie 2000), care în prezent se analizează în cadrul Parlamentului României pentru adoptare prin lege.

În cursul anului 2001 au fost adoptate şi alte acte normative importante privind managementul deşeurilor: OU nr. 11/2001 pentru achiziţionarea metalelor şi deşeurilor neferoase şi OU nr. 16/2001 privind gestionarea deşeurilor industriale reciclabile (MO nr. 66/7 februarie 2001).

Calitatea apei

Pentru transpunerea Directivei nr. 91/676/EEC, a fost adoptată HG nr. 964/ 2000 pentru aprobarea Planului naţional de protecţie a apelor împotriva poluării cu nitraţi proveniţi din surse agricole (MO nr. 526/25 octombrie 2000).

Referitor la stabilirea zonelor sensibile în conformitate cu Directiva nr. 91/271/EEC privind epurarea apelor uzate urbane până în prezent au fost desfăşurate următoarele activităţi:

- Compania Naţională „Apele Române” a realizat o identificare a apelor (secţiuni de cursuri de apă şi lacuri naturale şi artificiale) care prezintă fenomene de eutrofizare;
- În cadrul proiectului de twinning cu Franţa a fost elaborat un proiect de Metodologie pentru determinarea zonelor sensibile, conform căruia se va

lua în considerare aportul de fosfor în ape: această metodologie se află în faza finală de analiză şi va fi prezentată în Grupul interministerial de lucru pentru aprobare.

- după aprobarea Metodologiei, Compania Națională „Apele Române" va realiza delimitarea acestor zone sensibile până la sfârşitul anului 2002 (cu o identificare preliminară până la sfârşitul anului 2001).

În domeniul gospodăririi apelor, în conformitate cu cerințele Directivei-cadru în domeniul calității apelor, a fost aprobată HG nr. 1212/2000 privind aprobarea Regulamentului de organizare şi funcționare a Comitetelor de bazin (MO nr. 644/2000). Aceste organisme se vor constitui din reprezentanți ai MAPPM, Ministerului Sănătății şi Familiei (MSF), reprezentanți ai autorităților administrației publice locale, reprezentanți ai Companiei Naționale „Apele Române", Autorității Naționale pentru Protecția Consumatorului, reprezentanți ai organizațiilor neguvernamentale de protecție a mediului care activează în zonă. Printre atribuțiile acestor organisme se evidențiază avizarea schemelor de gospodărire a apelor pe bazine hidrografice, aprobarea încadrării în categorii de calitate a apelor, cursurilor de apă din acel bazin hidrografic, analiza şi recomandarea priorităților de finanțare, precum şi informarea. În acest sens, a autorităților administrației publice centrale şi locale.

Pentru armonizarea cu prevederile Directivei nr. 77/795/EEC. care stabileşte o procedură comună pentru schimbul de informații privind calitatea apelor dulci de suprafață, a fost inițiat un amplu proces de acreditare a laboratoarelor de gospodărire a apelor.

Totodată, Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Protecția Mediului este în curs de pregătire ca laborator de referință națională şi pentru acreditarea laboratoarelor Inspectoratelor de Protecție a Mediului.

Protecția naturii

Pentru transpunerea Directivei nr. 92/43/EEC privind conservarea habitatelor naturale, a florei şi faunei sălbatice, precum şi a Directivei nr. 79/409/EEC privind conservarea păsărilor sălbatice a fost adoptată OU nr. 236/2000 privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatelor naturale, a florei şi faunei sălbatice (MO nr. 625/4 decembrie 2000), care în prezent se află în Parlament pentru adoptare prin lege.

Controlul poluării industriale şi managementul riscului

Responsabilitățile instituțiilor administrației publice centrale şi locale în cadrul procesului de armonizare a legislației naționale cu cerințele acquis-ului comunitar în domeniul poluării industriale sunt următoarele:

- transpunerea directivelor specifice, precum şi elaborarea programelor de implementare a noii legislații: organizarea grupului de lucru sectorial, condus de reprezentantul MAPPM, din care fac parte reprezentanții celorlalte ministere interesate;

- implementarea şi controlul:
- emiterea autorizaţiilor, inspecţie, monitoring, control: MAPPM şi Inspectoratele Teritoriale de Protecţie a Mediului;
- elaborarea şi aplicarea planurilor de reducere a emisiilor, prin introducerea celei mai bune tehnologii disponibile: MAPPM, Ministerul Industriei şi Resurselor (MIR), Ministerul Dezvoltării şi Prognozei (MDP), Ministerul Agriculturii, Alimentaţiei şi Pădurilor (MAAP);
- controlul aplicării reglementărilor în vigoare: Ministerul Justiţiei (MJ) şi Ministerul de Interne (MI);
- identificarea mecanismelor financiare de implementare: MFP, MIR;
- dezvoltarea planurilor de reducere a emisiilor: MSF, Ministerul Educaţiei şi Cercetării (MEC);
- dezvoltarea sistemului de comunicare şi înregistrare a datelor IPPC: Ministerul Comunicaţiilor şi Tehnologiei Informaţiei;
- dezvoltarea planurilor de management al riscului: MI.

Substanţe chimice şi organisme modificate genetic

În vederea transpunerii Reglementărilor Consiliului nr. 3093/94 privind substanţele care depreciază stratul de ozon. a fost adoptată Legea nr. 9/2001 privind aprobarea OU nr. 24/2000 pentru adoptarea Amendamentului de ta Copenhaga la Protocolul de la Montreal privind substanţele care epuizează stratul de ozon (MO nr. 61/5 februarie 2001), şi Legea nr. 150/2001 pentru acceptarea Amendamentului la Protocolul de la Montreal privind substanţele care epuizează stratul de ozon, adoptat la Montreal, la cea de-a noua reuniune a părţilor (MO 181/10 aprilie 2001).

Proiectul de Lege pentru aprobarea OUG nr. 49/2000 privind regimul de obţinere, testare, utilizare şi comercializare a organismelor modificate genetic prin tehnicile biotehnologiei moderne, precum şi a produselor rezultate din acestea (MO nr. 48/31 ianuarie 2000), care transpune prevederile Directivei nr. 90/219/ EEC privind utilizarea în condiţii de izolare a microorganismelor modificate genetic, amendată prin Directiva nr. 98/81/EEC. şi ale Directivei nr. 90/220/EEC privind introducerea deliberată în mediu şi plasarea pe piaţă a organismelor modificate genetic, amendată prin Directiva nr. 2001/18/CE se află în Parlament pentru aprobare.

Pentru transpunerea unor prevederi ale Directivei nr. 67/548/EEC, a fost adoptată OU nr. 200/2000 privind clasificarea, etichetarea, ambalarea substanţelor şi preparatelor chimice periculoase (MO nr. 593/22 noiembrie 2000), aceasta fiind la Parlament pentru aprobare prin lege.

Siguranţa nucleară

În domeniul preluării acquis-ului comunitar, CNCAN a emis „Normele Fundamentale de Securitate Radiologică”. aprobate prin Ordinul nr. 14/24 ianuarie 2000 al preşedintelui CNCAN şi publicate în MO al României nr. 404/29

august 2000. Aceste Norme transpun Directiva Consiliului nr. 96/29/Euratom pentru stabilirea standardelor de securitate de bază privind protecția sănătății lucrătorilor şi a publicului împotriva pericolelor generate de radiațiile ionizante, cu excepția prevederilor referitoare la supravegherea medicală.

Pentru aceasta, până la apariția unei noi reglementări, se aplică vechile cerințe stipulate în Normele de Securitate Nucleară – Normele Republicane de Radioprotecție emise în 1976. Pentru transpunerea acestor prevederi, MSF a elaborat un proiect de norme privind cerințele de supraveghere medicală care a fost trimis spre avizare instituțiilor implicate.

Totodată, CNCAN a promovat un proiect de lege pentru amendarea art. 8 din Legea nr. 111/1996, republicată privind desfăşurarea în siguranță a activităților nucleare, în scopul de a permite autorizarea cabinetelor medicale particulare care utilizează surse radioactive. Acest proiect de lege a primit avizul celor două camere ale Parlamentului, urmând să fie înaintat spre promulgare, preşedintelui României.

Infrastructura de mediu

În vederea modernizării şi reabilitării infrastructurii de mediu. România a obținut finanțarea prin Programul ISPA pentru:

- cinci proiecte pentru anul 2000, dintre care patru proiecte – Constanța, Craiova, Iaşi şi Valea Jiului – Danutoni vizează dezvoltarea sistemelor de alimentare cu apă şi canalizare şi asigurarea epurării apelor uzate în conformitate cu cerințele UE şi un proiect – Piatra Neamț, în domeniul colectării selective a deşeurilor menajere;
- patru proiecte pentru anul 2001: dintre care trei (Brăila, Arad şi Cluj) pentru reabilitarea rețelelor de alimentare cu apă şi canalizare şi modernizarea stațiilor de epurare a apelor uzate şi un proiect de asistență tehnică pentru pregătirea unei aplicații ISPA privind infrastructura pentru gospodărirea apei în municipiul Bucureşti.

În vederea creării cadrului instituțional necesar derulării programului ISPA a fost semnat, la data de 20 octombrie 2000, la Bucureşti, Memorandumul de înțelegere privind utilizarea Fondului Național pentru ISPA, între Guvernul României şi Comunitatea Europeană, care a fost adoptat prin HG nr. 1328/2000. Prin semnarea acestui document, Fondul Național din cadrul MFP asigură funcția de trezorerie centrală pentru asistența financiară nerambursabilă din partea UE, obiectivele şi atribuțiile sale, stabilite în contextul Programului PHARE, fiind extinse şi pentru ISPA.

Totodată, ca urmare a prevederilor HG nr. 1328/2000 (MO nr. 705/29 decembrie 2000), primul ministru a desemnat, prin Decizia nr. 189/2001. pe ministrul integrării europene în calitate de coordonator național ISPA şi pe secretarul de stat responsabil cu integrarea europeana din cadrul MFP în calitate de responsabil național cu autorizarea finanțării ISPA.

CE MAI ESTE DE FĂCUT PENTRU ACCEPTAREA ACQUIS-ULUI COMUNITAR

România acceptă acquis-ul comunitar privind capitolul 22 – Protecția mediului înconjurător, în vigoare la data de 31 decembrie 2000.

România şi-a asumat unilateral data de 1 ianuarie 2007 ca ipoteză de lucru pentru încheierea pregătirilor de aderare la Uniunea Europeană.

România va implementa acquis-ul comunitar în domeniul protecției mediului până la data aderării, cu excepția următoarelor acte comunitare:

Calitatea aerului

• Directiva Consiliului nr. 94/63/EC privind controlul emisiilor de compuşi organici volatili (COV) rezultați din depozitarea benzinei şi distribuția sa de la terminale la stațiile service, pentru care se solicită o perioadă de tranziție de trei ani, până în anul 2010.

Managementul deşeurilor

Directiva nr. 94/62/EC privind ambalajele şi deşeurile de ambalaje, pentru care se solicită o perioadă de tranziție de trei ani. până în anul 2010.

• Directiva nr. 99/31/EC privind depozitarea deşeurilor, pentru care se solicită o perioadă de tranziție de zece ani, până în anul 2017;

• Directiva Consiliului nr. 2000/76/EC privind incinerarea deşeurilor, pentru care se solicită o perioadă de tranziție de trei ani, până în anul 2010.

Calitatea apei

• Directiva nr. 91/271/EEC privind epurarea apelor uzate urbane, pentru care se solicită o perioadă de tranziție de 15 ani, până în anul 2022;

• Directiva nr. 98/83/EC privind calitatea apei destinate consumului uman, pentru care se solicită o perioadă de tranziție de 15 ani, până în anul 2022;

• Directiva nr. 76/464/EEC privind descărcarea substanțelor periculoase (şi a celor 7 directive-fiice), pentru care se solicită o perioadă de tranziție de opt ani, până în anul 2015;

• Directiva nr. 91/676/EEC privind protecția apelor împotriva poluării cu nitrați proveniți din surse agricole, pentru care se solicită o perioadă de tranziție de şapte ani, până în anul 2014.

Controlul poluării industriale şi managementul riscului

• Directiva Consiliului nr. 96/61/EC privind prevenirea şi controlul integrat al poluării (IPPC), pentru care se solicită o perioadă de tranziție de opt ani, până în anul 2015.

• Directiva Consiliului nr. 1999/13/EC privind limitarea emisiilor de compuşi organici volatili datorate utilizării solvenților în anumite activități şi instalații

(COV) pentru care se solicită o perioadă de tranziție de opt ani, până în anul 2015.

• Directiva Consiliului nr. 88/609/EEC privind limitarea emisiilor de poluanți specifici în atmosferă prin instalații mari de ardere (LCP), pentru care se solicită o perioadă de tranziție de cinci ani. până în anul 2012.

Datorită dinamicii procesului de dezvoltare a acquis-ului comunitar de mediu, România este pregătită să examineze în continuare noul acquis comunitar în acest domeniu, intrat în vigoare după 31 decembrie 2000 şi să informeze sistematic Conferința pentru Aderare sau Consiliul de Asociere cu privire la stadiul transpunerii şi implementării acestuia.

România face trimitere, privitor la acest capitol, la informațiile furnizate în cursul procesului de examinare analitică şi este de acord cu transmiterea continuă a acestora către statele membre ale Uniunii Europene.

Capitolul 2
Cerințe prevăzute în acquis-ul comunitar de mediu care vizează domeniul industrial

Conform prevederilor Agendei 2000, fiecare țară candidată la integrarea în Uniunea Europeană va trebui să adopte întregul acquis comunitar şi să-şi adapteze în mod corespunzător sistemul administrativ. Transpunerea[1] directivelor va însemna nu numai preluarea „ad litteram" a prevederilor, ci şi amendarea, revocarea sau schimbarea legislației naționale pentru a evita discrepanțele şi a reflecta conținutul celei comunitare. Astfel, din capitolul „Controlul Poluării Industriale şi Managementul Riscurilor" al acquis-ului, România va trebui să preia:

1. Directiva nr. 96/61/EEC privind prevenirea şi controlul integrat ai poluării (IPPC);
2. Directiva nr. 96/82/EEC privind controlul pericolului de accident major implicând substanțe periculoase SEVESO II (COMAH);
3. Directiva nr. 88/609/EEC privind limitarea emisiilor de poluanți specifici în atmosferă, prin instalații mari de ardere (LCP);
4. Directiva nr. 1999/13/EEC privind limitarea emisiilor de compuşi organici volatili datorate utilizării solvenților în anumite activități şi instalații (VOC);
5. Regulamentul nr. 1836/93 privind schemele voluntare de eco-management şi audit (EMAS);
6. Regulamentul nr. 880/92 privind eco-etichetarea.

Directivele IPPC, SEVESO II, LCP şi VOC sunt destinate prevenirii şi reducerii poluării provenite din activități industriale, fiind foarte strâns legate între ele; în consecință, transpunerea şi aplicarea acestora va avea loc în paralel, necesitând o corelare deosebit de strictă.

Legile care vizează protecția mediului existente în România diferă substanțial de cele ale Uniunii Europene, fiind necesare eforturi considerabile pentru amendarea legislației existente şi elaborarea unor noi reglementări pentru a se realiza conformarea (anexa nr. 2.1).

2.1. Conformarea cu cerințele Directivei privind prevenirea şi controlul integrat al poluării industriale, nr. 96/61 (IPPC)

Scopul principal al transpunerii Directivei IPCC este stabilirea unui sistem de autorizare pentru prevenirea integrată a poluării în România, destinat:

---

[1] Transpunerea acquis-ului implică luarea măsurilor legislative şi administrative obligatorii de către autoritatea competentă pentru încorporarea în sistemul de drept național a obligațiilor, drepturilor şi sarcinilor cuprinse în Directivele UE.

- reglementării tuturor categoriilor de impact asupra mediului;
- introducerii noțiunii de Tehnologie Optimă Disponibilă (Best Available Technique – BAT);
- adoptării unui program de abordare individuală a autorizării;
- interzicerii punerii în funcțiune a instalațiilor înainte de eliberarea autorizației de mediu.

IPCC prevede că toate activitățile enumerate în anexa nr. 1 a Directivei necesită o autorizație integrată până în anul 2007 (cele noi, imediat). Grupele de activități specificate sunt următoarele:

- activitățile industriale;
- instalațiile mari de ardere;
- rampele de gunoi;
- incineratoarele de deşeuri;
- fermele de porci şi păsări.

Încă nu s-a stabilit dacă sistemul intern de autorizare IPPC va cuprinde numai instalațiile specificate în Directivă sau toate activitățile economice avute în vedere de actualul sistem de autorizare aplicat în România (Legea nr. 137/1995 şi Ordinul nr. 125/96). Menționăm că. În prezent, sistemul românesc de autorizare nu respectă în totalitate cerințele Directivei IPPC.

Recomandabilă ar fi stabilirea unui sistem unic de autorizare care poate conține prevederi şi proceduri comune pentru toate instalațiile, şi prevederi speciale pentru instalațiile din anexa nr. 1 a Directivei IPPC. În acest scop, va trebui revizuită/amendată actuala reglementare (Ordinul nr. 125/96) sau elaborat un nou act legislativ; definițiile din anexa Legii Protecției Mediului vor trebui şi ele modificate în sensul celor ale Uniunii Europene.

Cererile de autorizare trebuie să conțină informații asupra: modului de utilizare a materiilor prime şi materialelor, apei şi energiei (nivelul consumurilor); emisiilor şi deversărilor; generării deşeurilor (minimizarea cantităților de deşeuri prin reciclare, ori de câte ori este posibil); zgomotelor şi vibrațiilor; prevenirii accidentelor; protecției terenurilor; monitorizării eficienței utilajelor de producție, a echipamentelor de depoluare şi a emisiilor. Cu alte cuvinte, analiza condițiilor de autorizare se va face printr-o abordare integrată, prin care să se identifice soluțiile „optime pentru mediu, în ansamblul său”. Autorizația eliberată de autoritatea competentă trebuie să includă condițiile care vor asigura respectarea obligațiilor de către titularul activității. Un fapt demn de subliniat este acela că Directiva IPPC cere *respectarea în orice condiții a standardelor de calitate* a *mediului*

Directiva prescrie utilizarea Tehnologiilor Optime Disponibile (Best Available Techniques) – BAT. Definirea BAT pentru fiecare întreprindere în parte se va baza pe criteriile enumerate în anexa nr. 4 a Directivei (dintre criterii menționăm tipul tehnologiilor utilizate, vârsta instalațiilor). Prin intermediul autorizației nu se va impune utilizarea unei anumite tehnologii, dar se vor specifica valorile limită ale emisiilor conform Notelor EU BAT (tabelul nr. 2.1). Dacă

soluția nu este fezabilă din punct de vedere economic pentru întreprinderile existente, autorizația trebuie să cuprindă planuri de conformare; Directiva nu specifică limite de timp pentru aplicarea BAT.

Tabelul nr. 2.1

Planul Uniunii Europene de elaborare a Notelor BAT

Domeniul	An
Celuloză şi hârtie; metalurgie feroasă; var şi ciment; sisteme de răcire	1997
Produse clor-alcaline; prelucrare metale feroase; prelucrare neferoase; sticlă, tăbăcării, textile; sisteme de monitorizare	1998
Rafinării; substanțe organice de volum mare; substanțe anorganice gazoase şi lichide de volum mare: fierării şi topitorii; zootehnie intensivă; emisii din stocarea materialelor în volum mare sau periculoase; sisteme comune de tratare/ gospodărire a apelor şi gazelor în sectorul chimic	1999
Lichefierea cărbunelui; azbest, ceramică; polimeri; substanțe anorganice solide de volum mare; incinerarea deşeurilor periculoase; abatoare/cadavre de animale; alimentație, produse lactate	2000
Instalații mari de ardere; prelucrarea suprafețelor metalice; substanțe anorganice speciale; substanțe organice fine; incineratoare municipale de deşeuri; eliminarea deşeurilor nepericuloase; gropi de gunoi; prelucrări de suprafață cu solvenți	2001

***Sursa**: http://eippcb.jrc.es.*

Directiva IPCC impune, de asemenea:

- necesitatea inspecțiilor periodice;
- revizuirea şi actualizarea periodică a autorizațiilor;
- obligativitatea raportării, de către întreprinderi, a oricărei modificări care afectează mediul şi a actualizării autorizației în cazul unor schimbări substanțiale;
- accesul publicului la cererile de autorizare şi rezultatele monitorizărilor;
- informarea Uniunii Europene asupra valorilor limită ale emisiilor stabilite prin autorizație;
- consultarea cu statele vecine privind poluarea din surse importante (poluare transfrontieră).

IPCC oferă şi posibilitatea eliberării unor autorizații separate (pentru apă, deşeuri, aer,) cu condiția ca toate să conțină secțiuni în care să se explice modul în care s-a asigurat într-o măsură „viabilă din punct de vedere economic" şi că „a fost aleasă soluția cea mai bună pentru *mediu in ansamblul său".*

Pentru aplicarea IPCC în România sunt necesare:

- înființarea unei direcții în cadrul MAPPM care să răspundă de controlul sectorului industrial;
- desemnarea autorităților competente pentru autorizarea şi inspecția activităților care intră sub incidența IPPC (probabil APM);
- compararea sistemului actual de autorizare, cu schema IPPC şi lua-

rea unei deciziei dacă în România se vor aplica unul sau mai multe sisteme de autorizare (cel existent şi cel conform IPPC);
- întocmirea unei liste a activităţilor IPPC conform anexei nr. 1 a Directivei (pe judeţe);
- construirea unei bănci de date specializate;
- consultarea cu unele state membre cu experienţă în autorizarea integrată sau cu ţări candidate care au implementat aceasta Directivă;
- întocmirea unui plan realist (plan de programare) pentru autorizarea IPPC a întreprinderilor existente (implicarea APM şi a organizaţiilor industriale):
- asigurarea personalului necesar pentru eliberarea autorizaţiilor şi efectuarea inspecţiilor conform planului de autorizare a întreprinderilor existente, astfel încât să nu intre în vigoare legislaţia IPPC înainte de asigurarea capacităţilor administrative necesare;
- asigurarea bazei legale şi calificarea personalului pentru o aplicare corectă în caz de neconformare a întreprinderilor;
- efectuarea unor studii-pilot care să ofere baza de redactare a instrucţiunilor;
- elaborarea programelor de instruire;
- informarea/implicarea industriei şi sectorului agricol din timp, înainte de intrarea în vigoare a legislaţiei;
- evaluarea procedurilor existente şi a regulilor de acces ale publicului la informaţie;
- coordonarea cu implementarea Convenţiei de la Arhus;
- identificarea surselor de informaţie pentru BAT;
- elaborarea instrucţiunilor (formatul cererilor şi al autorizaţiilor), a instrucţiunilor privind modul de evaluare a unei cereri, a celor de stabilire a condiţiilor care să asigure soluţii „optime pentru mediu în ansamblu”, definiţia BAT, monitorizare etc.

Tabelele de Concordanţă (întocmite în luna aprilie a anului 1999) în cadrul procesului de „Screening” de la Bruxelles demonstrează că actualul sistem de autorizare din România, stabilit conform Legii nr. 137/95 şi a Ordinului Ministrului nr. 125796, nu respectă prevederile Directivei IPPC. Principalele deficienţe identificate au fost următoarele:
- unităţile industriale nu sunt evaluate în mod individual;
- unităţile industriale pot funcţiona fără autorizaţie;
- nu există un sistem de utilizare a BAT pentru stabilirea valorilor limită de emisii specificate în autorizaţii;
- avizul de apă se obţine separat – sistemul de autorizare nu este deci total integrat;
- autorizaţiile nu conţin şi alte tipuri de măsuri în afară de condiţiile normale de funcţionare (prevederi pentru accidente etc.);
- definiţiile actuale nu sunt echivalente cu definiţiile IPPC.

Pentru transpunerea Directivei nr. 96/61/EEC privind controlul şi prevenirea integrată a poluării, a fost adoptat Ordinul Ministrului Apelor, Pădurilor şi Protecției Mediului nr. 541/2000. pentru „aprobarea Normelor tehnice privind organizarea şi desfăşurarea activităților de inspecție şi control în domeniul protecției mediului”. Ordinul se referă la Normele privind cadrul tehnic şi metodologic necesar pentru inspecția în domeniul mediului, fiind astfel implementate principii de inventariere a surselor poluatoare în conformitate cu cele înscrise în anexa nr. 2.1 a Directivei menționate.

S-a efectuat, de asemenea, un inventar al agenților economici cu impact major, în conformitate cu cerințele Directivei IPPC şi s-au identificat zonele critice din punct de vedere al protecției mediului (hot spots).

Inventarul preliminar al instalațiilor din România care intră sub incidența IPPC (care nu include şi industria alimentară, fermele de animale şi gropile de gunoi – 80 pentru deşeuri periculoase şi 207 rampe municipale) cuprinde un număr de 873 de unități. Dintre acestea, 728 se află încă in funcțiune (tabelul nr. 2.2).

Tabelul nr. 2.2

Inventarul preliminar al instalațiilor din România care intră sub incidența Directivei IPCC

Categoria	Total	In funcțiune în anul 1999
1.1 Instalații de ardere cu capacitate instalată mai mare de 50 MW	37	36
1.2 Rafinării de țiței şi gaze	21	13
2.2 Instalații pentru fontă şi oțel cu capacități de peste 2,5 t/h	109	109
2.5 Metale neferoase	7	7
3. Clincher de ciment în cuptoare rotative de peste 500t/zi; var în cuptoare rotative de peste 50 t/zi: alte cuptoare peste 50 t/zi	74	43
3.2 Azbest	16	11
3.3 Fabrici de sticlă – peste 20 t/zi	94	73
3.4 Substanțe minerale – peste 20 t/zi	1	1
3.5 Instalații de fabricare materiale ceramice cu capacități de peste 75 t/zi şi/sau cu capacitatea cuptorului de peste 4 mc, şi densitate 300kg/mc	48	47
4.1 a) Hidrocarburi simple	7	5
4.1 b) Hidrocarburi oxigenate	37	30
4.1 d) Hidrocarburi cu azot	5	0
4.1 f) Hidrocarburi cu halogeni	6	6
4.1 h) Material plastic de bază	14	11
4.1 i) Cauciuc sintetic	12	12
4.1 j) Vopsele şi pigmenți	14	11
4.1 k) Agenți activi de suprafață şi surfactanți	9	7
4.2 a) Gaze	11	6

Categoria	Total	In funcțiune în anul 1999
4.2 b) Acizi	14	10
4.2 c) Baze	6	4
4.2 d) Săruri	13	12
4.2 e) Nemetale	2	2
4.3 Producție de îngrăşăminte cu P, N sau K	20	20
4.4 Fabricare produse fitosanitare şi biocide	1	1
4.5 Produse farmaceutice din procese chimice sau biologice	93	46
4.6 Instalații chimice pentru producerea explozibililor	1	1
6.2 Instalații de pretratare sau vopsire a fibrelor cu capacități de peste 10 t/zi	185	182
6.7 Instalații de tăbăcărie pentru piei, blănuri cu capacități de peste 12 t/zi	10	7
Total	873	728

***Sursa**: MAPPM*

Evidențele arată că multe întreprinderi nu se pot conforma condițiilor actualului sistem de autorizare din România. O primă estimare arată că, până în prezent, numai circa 25% din toate instalațiile IPPC au fost autorizate. Aproximativ 80% dintre deținătorii de autorizații nu respectă condițiile acestora şi, prin urmare, APM au întocmit programe de conformare.

Planurile de conformare constau dintr-un calendar care poate fi negociat între companie şi APM; respectarea în totalitate a valorilor limită de emisie şi a altor norme de protecție a mediului trebuie însă realizată şi nu poate fi negociată.

Toate instalațiile noi pentru care se solicită autorizarea după 1 noiembrie 2005 vor trebui să obțină o autorizație integrată înainte de a putea intra în funcțiune. Construcția de noi instalații industriale va trebui să respecte imediat, prin abordarea BAT, valori limită de emisie foarte stricte.

Acelaşi regim se va aplica şi pentru utilajele existente care vor suferi modificări substanțiale. În perioada 1 noiembrie 2005 – 1 noiembrie 2015, toate activitățile care intră sub incidența IPCC vor trebui să fie autorizate pentru a se mai putea desfăşura. Diferitele ramuri industriale vor fi programate pentru solicitarea autorizației integrate conform unei scheme de tranziție (calendar •conform căruia întreprinderile IPPC vor trebui să solicite autorizații IPPC). Toate cerințele specifice privind crearea unui sistem de autorizare integrată în conformitate cu Directiva IPPC vor fi transpuse într-o nouă Hotărâre de Guvern, până la 1 noiembrie 2003.

Viitorul sistem de autorizare trebuie să găsească un echilibru între posibilitățile de protecție a mediului şi cele de dezvoltare economică ale industriei din România.

2.2. Conformarea cu cerințele Directivei nr. 96/82/EEC privind controlul pericolului de accident major implicând substanțe periculoase SEVESO II (COMAH)

Propunându-şi să reducă riscurile de accident major şi să limiteze consecințele asupra sănătății umane şi a mediului ale accidentelor care implică substanțe periculoase din întreprinderi industriale, SEVESO II conține prevederi privind: siguranța muncii, siguranța publică în afara incintei întreprinderii, siguranța mediului şi a proprietății.

Realizarea transpunerii Directivei este programată pentru anul 2003. iar intrarea în vigoare a legislației în anul 2005. Toate întreprinderile vor fi obligate să depună notificări, conform articolului 6 din Directivă, înainte de anul 2007, iar cele care intră sub incidența articolului 9 vor fi solicitate să depună rapoarte de siguranță în perioada anilor 2005 – 2013, conform unei „programări SEVESO". Această programare va fi corelată cu pianul de depunere a cererilor de autorizare pentru IPPC – „programarea IPPC"[1].

Întreprinderile trebuie să respecte prevederile Directivei în cazul în care substanțele periculoase depozitate (enumerate în anexele 1 şi 2 ale SEVESO) depăşesc cantitățile specificate. Numărul firmelor din România care vor necesita autorizări SEVESO nu este cunoscut deocamdată. Totuşi, o primă estimare bazată pe lista de activități IPPC sugerează că aproximativ 50 de societăți comerciale se încadrează în articolul 9 din Directiva SEVESO II.

Trebuie să menționăm că Directiva nu se aplică pentru:

- instalațiile militare;
- pericolul de radiații ionizante;
- transportul substanțelor periculoase şi depozitarea temporară a acestora;
- transportul prin conducte;
- prospectarea şi exploatarea mineralelor în mine şi cariere sau prin foraje;
- gropi de gunoi (risc de explozie a metanului).

Pentru fiecare substanță menționată în anexele nr. 1 şi 2, sunt stabilite două tipuri de valori prag – superioară şi inferioară (presupunându-se că riscul prezentat de o instalație creşte în raport cu cantitatea de substanțe prezente pe amplasament) – întreprinderile fiind clasificate în funcție de cantitățile de substanțe periculoase deținute. Directiva impune mai multe obligații întreprinderilor din categoria superioară, decât celor din categoria inferioară.

Dintre obligațiile titularilor de activități putem menționa:

---

[1] Se poate avea în vedere programarea pentru autorizarea SEVESO a întreprinderilor care intră sub incidența articolului 9 cu doi ani înaintea programării pentru autorizarea IPPC. Aceasta, deoarece evaluarea riscurilor face parte din solicitarea – şi eliberarea – autorizației IPPC.

- întreprinderile din categoria superioară sunt obligate să întocmească un raport de siguranță. Celelalte trebuie doar să notifice autoritățile asupra existenței substanțelor;
- ambele categorii trebuie să prevină accidentele, să elaboreze politici de prevenire a accidentelor majore şi să se asigure de aplicarea corespunzătoare a acestora. Orice accident sau pericol de accident trebuie raportat autorităților;
- Întreprinderile din categoria superioară trebuie sa prezinte planuri interne şi externe de urgență şi informații pentru public.

Dintre obligațiile autorităților enumerăm:

- analiza rapoartelor de siguranță şi impunerea de măsuri mai stricte sau a încetării activității, în caz de necesitate;
- identificarea grupurilor de întreprinderi în care poate avea loc „efectul dominoului”;
- asigurarea că nici o întreprindere nu poate începe activitatea înainte ca raportul de siguranță să fie prezentat şi analizat;
- raportarea accidentelor către Uniunea Europeană;
- inspectarea periodică a întreprinderilor;
- luarea în considerare a obiectivelor SEVESO II în politica de stabilire a folosinței terenurilor.

De altfel, anexele Directivei cuprind:

1. lista substanțelor nominalizate şi a valorilor prag care determină încadrarea întreprinderii în „categoria superioară” sau „inferioară”;

2. lista criteriilor pentru celelalte substanțe şi valorile-prag care determină încadrarea întreprinderii în „categoria superioară” sau inferioară”;

3. datele care trebuie prezentate în raportul de siguranță (de către întreprinderile din categoria superioară);

4. cerințele pentru planurile interne şi externe de urgență care trebuie prezentate de întreprinderile din categoria superioară;

5. elementele şi informațiile ce trebuie prezentate publicului de întreprinderile din categoria superioară;

6. criteriile de notificare a Comisiei Europene în caz de accident major.

Pentru aplicarea în România a Directivei nr. 96/82/EEC, vor fi necesare:

- stabilirea autorităților competente pentru analizarea rapoartelor de siguranță şi efectuarea inspecțiilor (o singură autoritate sau un grup (comitet) de autorități);
- difuzarea tuturor notelor de îndrumare ale Uniunii Europene elaborate de grupurile de lucru ale statelor membre şi publicate de ISPRA, Italia:
- interpretarea substanțelor din anexa nr. 2 a Directivei (cu ajutorul instrucțiunilor Uniunii Europene);
- stabilirea modalității de transpunere a prevederilor Directivei în legislația românească; identificarea întreprinderilor din categoria superioară şi inferioară (probabil prin publicarea unui ordin prin care să se

ceară întreprinderilor să prezinte informații despre substanțele periculoase pe care le au depozitate şi despre cantitățile acestora (capacitate) – crearea unei baze de date;

- stabilirea termenelor de prezentare a rapoartelor de siguranță;
- punerea la punct a unor sisteme de inspecție conform notelor de îndrumare publicate de ISPRA, Italia;
- asigurarea că planificarea folosinței terenurilor ține seama de prevenirea accidentelor cu consecințe pentru om şi mediu (de exemplu, să nu se proiecteze cartiere noi de locuințe în apropierea întreprinderilor periculoase, şi invers).

De altfel, MAPPM a elaborat programul acțiunilor necesare transpunerii şi aplicării Directivei SEVESO II (tabelul nr. 2.3).

Tabelul nr. 2.3

Acțiuni necesare pentru aplicarea în România a Directivei SEVESO II

Acțiuni	Responsabil	Anul
Stabilirea grupului de lucru şi analiza necesarului de resurse	MAPPM	1999
Numirea unui Secretariat de risc care să răspundă de legislația, implementarea şi urmărirea aplicării prevederilor SEVESO	MAPPM	2001
Crearea unui grup de lucru SEVESO format din autorități centrale competente pentru coordonarea implementării Directivei	MAPPM, membrii din: Ministerul Muncii şi Protecției Sociale, ICIM, MI şi institutele sale de resort, Comandamentul Protecției Civile, MS, ISPB, organizații patronale, sindicate, asociații de IMM, Ministerul de interne – Departamentul Pompieri al Administrației Publice Locale, MLPAT etc.	2001
Inventarul activităților SEVESO din România	Grupul de lucru SEVESO	2001
Analiza detaliată a legislației şi reglementărilor existente şi evaluarea necesității unei HG integrate pentru toate domeniile; eventuala revocare a HG existente.	Grupul de lucru SEVESO	2002
Stabilirea autorităților care să se ocupe de: - notificări; - politici de prevenire; - rapoarte de siguranță; - planuri de urgență; - raportarea accidentelor; - planuri de inspecție; - raportare la UE.	Grupul de lucru SEVESO Eventual, adaptarea sistemului existent bazat pe folosirea angajaților Protecției Civile din județe.	2002

Acțiuni	Responsabil	Anul
Construirea unui sistem computerizat de înregistrare a întreprinderilor	Grupul de lucru SEVESO	2003
Elaborarea tuturor schemelor necesare pentru: - programări; înregistrare; - inspecții; raportare la UE etc.	Grupul de lucru SEVESO	2004
Plan de programare a întreprinderilor existente	Grupul de lucru SEVESO – cu aprobarea Guvernului	2004
Plan de educare, instruire şi asistență pentru autoritățile din grupul de lucru şi publicul larg	Grupul de lucru SEVESO	2001
Educare, instruire şi asistență	Grupul de lucru SEVESO (+ consultanți străini)	2001-2006
Programarea întreprinderilor existente în vederea conformării	Secretariatul de risc	2005-2013

Sursa. *MAPPM.*

2.3. Conformarea cu cerințele Directivei nr. 88/609/EEC privind limitarea emisiilor de poluanți specifici în atmosferă prin instalații mari de ardere (LCP)

Prin LCP sunt stabilite valorile maxime admisibile pentru emisiile de SO_2, NO_x şi particule generate de instalațiile noi cu capacități mai mari de 50 MW şi, pentru întreprinderile vechi, nivelurile-țintă de reducere a emisiilor, având ca termen de referință anul 1980.

Statele membre ale Uniunii Europene, sunt obligate să diminueze, în medie, cu 30% emisiile de NO_x şi cu 59% emisiile de SO_2 față de nivelul înregistrat în anul 1980 (anexa nr. 1 a Directivei).

Pentru aplicarea în România va fi necesară identificarea instalațiilor care intră sub incidența LCP (pe care le vom denumi în continuare instalații LCP) şi întocmirea unui program național de reducere a poluării ce va fi negociat cu Uniunea Europeană. MAPPM şi-a propus să realizeze transpunerea Directivei LCP în legislația internă până în anul 2003. De asemenea. Ordinul Ministeriat pentru transpunerea Directivei va intra în vigoare în anul 2005, ceea ce va impune ca instalațiile ce intră sub incidența LCP să se conformeze cu normele Uniunii Europene începând din acest an.

Directiva nr. 88/609/EEC vizează:

- centralele electrice;
- centralele termice;
- centralele termoelectrice;
- rafinăriile;
- cuptoarele înalte;

- Alte instalații de topitorie şi producere a căldurii.

În prezent se discută un proiect de Directivă ("Directiva plafon") care va elimina treptat abordarea sectorială, propunându-şi reducerea emisiilor de NO_x. SO_2 compuşi organici volatili (COV) şi NH_3 în toate activitățile industriale.

Evaluarea preliminară a instalațiilor existente în România, ce intră sub incidența LCP arată existența a 67 de unități de acest tip, distribuția acestora pe ramuri industriale fiind următoarea:

- producerea energiei electrice şi termice – 39 de unități, cu instalații LCP, având capacități de producție cuprinse între 50 şi 1000 MW;
- fabricarea cimentului şi a altor materiale de construcții – cinci unități cu instalații LCP, având capacități cuprinse între 50 şi 300 MW;
- construcții de maşini – 3 unități, cu o capacitate a instalațiilor LCP între 50 şi 100 MW;
- rafinarea petrolului – zece unități;
- topitorii – aproximativ zece unități (inventarul nu a fost încă definitivat).

Se estimează că, în anul 2007, circa 60 de instalații LCP (din cele existente în prezent) se vor afla în funcțiune.

După cum am menționat, în Directiva nr. 88/609/EEC, anul de referință pentru stabilirea cerințelor de reducere a emisiilor de SO_2 şi NO_x este 1980. În România nu există însă date statistice privind emisiile generate de instalațiile specificate în Directivă în anul 1980. Informațiile disponibile se referă la emisiile totale naționale de SO_x (exprimat ca SO_2) şi NO_x (exprimat ca NO_2), fiind obținute prin calcule bazate pe factori de emisie, conform IPCC (tabelul nr. 2.4).

Tabelul nr. 2.4

Emisiile totale anuale de SO_x şi NO_x, în România, în perioada 1980 – 1996

- mii tone -

	1980	1982	1984	1986	1988	1990	1992	1994	1996
SO_x	1055	1104	1223	1293	1469	1311	951	912	1118
NO_x	523	516	546	559	590	546	357	319	342

***Sursa**: institutul Național de Statistică şi Studii Economice (INSSE).*

Începând din 1989, Institutul Național de Statistică şi Studii Economice (INSSE) oferă informații privind nivelul total al emisiilor de SO_x şi NO_x pentru diferite categorii de surse (tabelul nr. 2.5).

Ponderea emisiilor rezultate din instalațiile LCP în totalul emisiilor la scară națională variază între 76,6 şi 79,6% la SO_x şi între 39,2 şi 46,6% la NO_x. În perioada 1989 – 1996, emisia medie a fost de 77,8% la SO_x şi de 42,7% la NO_x. În consecință, se pot obține valorile aproximative ale emisiilor provenite din instalațiile mari de ardere în anul 1980 (tabelul nr. 2.6).

Tabelul nr. 2.5

Emisiile totale anuale de SO_x şi $N0_X$ provenite din instalaţii mari de ardere, în România, în perioada 1989-1994

- mii tone -

Sursa	1989		1990		1991		1992		1993		1994	
	SO_x	NO_x	SO_x	NO,	SO_x	NO_x	SOx	NO_x	SO_x	NO_x	SO_x	NO_x
1*	1078	191	903	167	706	133	659	110	643	98	632	98
2**	130	79	109	64	91	49	81	43	79	38	78	38
Total	1208	270	1012	231	797	182	740	153	722	136	710	136

Notă: ** Producţia de energie electrică şi termică;*
*** întreprinderi industriale şi procese industriale de ardere.*
Sursa: *Institutul Naţional de Statistică şi Studii Economice (INSSE).*

Tabelul nr. 2.6

Anul	Total emisii (mii tone)		Proporţie medie a emisiei din instalaţii mari de ardere, din totalul naţional de emisii (%)		Emisii din instalaţii mari de ardere (mii tone)	
	SO_x	NO_x	SO_x	NO_x	SO_x	NO_x
1980	1055	523	77,8	42,7	820,8	223.3

Ministerul Industriei şi Resurselor consideră că este recomandabil să se propună Comisiei Europene să accepte valorile emisiilor de SO_x şi NO_x din 1989 ca valori de referinţă pentru stabilirea programului de reducere a acestora. În sprijinul acestei propuneri au fost aduse următoarele argumente:

- potrivit Protocolului de la Kyoto, anul 1989 a fost acceptat ca an de referinţă pentru stabilirea nivelurilor de emisii faţă de care se stabilesc nivelurile de reducere a gazelor cu efect de seră;
- În general, ţara noastră „importă" poluare cu SO_2; emisiile specifice de SO_x şi NO_x pentru România se situează sub media înregistrată în Uniunea Europeană (tabelul nr. 2.7).

Tabelul nr. 2.7

Emisiile specifice de $SO_{,,}$ şi NO_x în România comparativ cu Uniunea Europeană

kg loc/an

Poluant	România						Medie anuală UE-1990
	1989	1990	1991	1992	1993	1994	
SO_x	58,6	50,5	40,2	36,9	36	35,6	57
NO_x	18,8	17,9	15,3	12	10,7	10,6	37

Legislaţia românească de referinţă pentru Directiva nr. 88/609/EEC cuprinde:

- Legea Protecţiei Mediului nr. 137/1995 (art. 8, 40, 46 şi anexa nr. II paragraful 2.1);

• Ordinul MAPPM nr. 125/1996 privind procedurile de reglementare a activităţilor sociale şi economice cu impact asupra mediului;

• Ordinul MAPPM nr. 462/1993 pentru aprobarea condiţiilor tehnice de protecţie a atmosferei şi normele metodologice de determinare a emisiilor poluante din surse staţionare.

Ordinul MAPPM nr. 462/1993 stabileşte valorile limită de emisie pentru instalaţiile de ardere noi şi cele existente. Limitele de emisie sunt conforme celor din Directiva Uniunii Europene (tabelul nr. 2.8 a, b, c), cu excepţia celor prevăzute pentru particulele solide provenite din instalaţii cu putere instalată de peste 500 MW/h (100mg/Nm_3 în România, faţă de 50 în Directivă).

Tabelul nr. 2.8

Compararea valorilor limită de emisie la SO_2, NO_2 şi pulberi cuprinse în Directiva LCP şi din legislaţia românească

Poluanţi	U.m.	Locul	Putere calorică (P) MW/h			
			Sub 50	50-300	300-500	Peste 500
$S0_2$	mg/Nm.c.	România	1700	1700	400	400
		UE	1700	1700	1700-400	400
NO_x	mg/Nm.c.	România	450	450	450	450
		UE	450	450	450	450
Pulberi	mg/Nm.c.	România	50	50	50	50
		UE	50	50	50	50

Sobe Solid (cărbune, lemn) VLE	U.m.	Locul	Putere calorică (P) MW/h			
			Sub 50	50-300	300-500	Peste 500
SO_2	mg/Nm.c.	România	2000	2000-400 variaţie lineară	2000^100 variaţie lineară	400
		UE	2000	2000-1300	1300-400	400
NO_x	mg/Nm.c.	România	500	400	400	400
		UE	650 (1300 sub 10% compuşi volatili)			
Pulberi	mg/Nm.c.	România	50	50	50	50
		UE	100	100	100	50

Gaze VLE	U.m.	Locul	Putere calorică (P) MW/h			
			Sub 50	50-300	300-500	Peste 500
SO_2	mg/Nm.c.	România	35	35	35	35
		UE	35 pentru combustibili gazoşi în general; 800 pentru gaze cu putere calorică rezultate din gazeificarea reziduurilor de rafinărie, gaze de cocsificare, gaze de furnal			

Gaze VLE	U.m.	Locul	Putere calorică (P) MW/h			
			Sub 50	50-300	300-500	Peste 500
NO_X	mg/Nm.c.	România	350	350	350	350
		UE	350			
Pulberi	mg/Nm.c.	România	5	5	5	5
		UE	5; 10 pentru cuptoare înalte; 50 pentru gaze de oțelărie utilizate în altă parte			

Prin articolul 10 al OM nr. 462/1993 sunt stabilite, de asemenea, pentru instalațiile de ardere existente, termene limită pentru conformarea cu valorile limită de emisii. Aplicarea acesteia este însă împiedicată de inexistența bazei legale pentru aplicarea sancțiunilor. Astfel, deşt legislația internă respectă Directiva LCP şi există un program de reducere a emisiilor, lipseşte capacitatea administrativă pentru aplicarea acesteia.

2.4. Conformarea cu cerințele Directivei nr. 1999/13/EEC privind limitarea emisiilor de compuşi organici volatili datorate utilizării solvenților în anumite activități şi instalații (VOC)

Prin Directiva VOC se doreşte stoparea utilizării anumitor substanțe periculoase şi reducerea emisiilor de compuşi organici volatili (COV) din anumite activități industriale. Aceste activități intră sub incidența Directivei dacă se utilizează COV în cantități ce depăşesc valorile de prag menționate în anexa nr. 1A. Directiva prevede printre altele:

- Înlocuirea celor mai periculoase substanțe (mutagene, carcinogene, toxice) în măsura în care este posibil;
- respectarea valorilor limită pentru emisii în aer (gaze reziduale), emisii fugitive şi emisii totale;
- elaborarea planurilor de reducere a emisiilor; în anumite cazuri întocmirea unor planuri de gestionare a solvenților şi monitorizarea emisiilor. Transpunerea Directivei VOC în cadrul legislativ din România se va finaliza

În anul 2003; noul Ordin al Ministrului privind „limitarea emisiilor de compuşi organici volatili provenind din utilizarea solvenților organici în anumite activități şi instalații din România” va trebui să intre în vigoare în anul 2005. Deoarece aplicarea completă a cerințelor Directivei VOC se va realiza în anul 2015, toate instalațiile/activitățile supuse prevederilor Directivei vor trebui să se conformeze valorilor limită ale emisiilor până la acea dată. Implementarea Directivei VOC va fi corelată cu cea a IPPC.

Autoritățile publice trebuie să se asigure că toate activitățile care intră sub incidența Directivei sunt autorizate sau, cel puțin. Înregistrate. Dacă activitatea este supusă autorizării conform IPPC, i se va acorda o astfel de autorizație care va include şi prevederile directivei VOC.

Pentru implementarea VOC în România vor fi necesare:

- inventarierea generatorilor de compuşi organici volatili din țară (utili-

zând inventarele de emisii – de exemplu, CORINAIR);

• compararea valorilor limită de emisie existente, cu valorile din Directiva VOC;

• autorizarea activităților generatoare de compuşi organici volatili prevăzându-se valori limită ale emisiilor;

• raportarea rezultatelor către Uniunea Europeană;

• întocmirea instrucțiunilor pentru planurile de management, monitoring, evaluare a conformării etc.;

• asigurarea capacității necesare a laboratoarelor pentru efectuarea măsurătorilor şi a analizelor prescrise în Directivă.

Valorile limită ale emisiilor din legislația internă (Ordinul Ministrului nr. 462/1993) se bazează pe legislația elvețiană. Ordinul MAPPM nr. 462/1993 adoptă structura din TA-Luft cu diferite valori limită de emisii, pentru diferite clase de substanțe, în funcție de toxicitatea şi nocivitatea potențială a substanțelor. Ordinul nr. 462/1993 tratează şi solvenții organici carcinogeni şi halogenați, dar nu specifică obligația de a elimina treptat substanțele carcinogene şi mutagene, conform cerințelor articolului nr. 6 din Djrectiva VOC (1999/13/EEC).

În prezent nu există un inventar al numărului de activități din România ce intră sub incidența Directivei VOC; este în curs de desfăşurare un proiect de asistență pentru programul de acțiune pentru protecția mediului – EAPS (finanțat de USAID). Acest program are ca obiect instruirea personalului pentru utilizarea modelelor CORINAIR şi AP 42 al Agenției Americane pentru Protecția Mediului şi a programelor de modelare a dispersiei emisiilor în aer. Pe baza proiectului EAPS se va putea elabora un inventar detaliat al societăților care intră sub incidența Directivei VOC.

Potrivit OM nr. 462/1993, instalațiile industriale trebuie să respecte valorile limită de emisii echivalente cu cele stabilite în Directiva VOC. Totuşi, în opinia experților MAPPM, multe firme industriale nu se vor putea conforma unor valori limită atât de stricte ale emisiilor.

2.5. Conformarea cu cerințele Regulamentului nr. 1836/93 privind schemele voluntare de eco-management şi audit (EMAS)

Regulamentul EMAS stabileşte schemele voluntare de eco-management şi audit pentru întreprinderile industriale care îşi propun promovarea unor performanțe mai bune de mediu. Prin aceste* scheme, firmele sunt obligate să elaboreze şi să aplice politici, programe şi sisteme de eco-management, să auditeze activitățile şi să facă publice rapoartele privind performanțele obținute în protecția mediului.

“Voluntarii” trebuie să ia următoarele măsuri:

• să adopte o politică de mediu, care să includă respectarea instrumentelor de reglementare, să aducă permanent îmbunătățiri performanțelor ecolo-

gice şi să reducă impactul asupra mediului;

- să efectueze un studiu de mediu pe amplasament;
- să aplice un program de protecție şi un sistem de management al mediului. Prin Decizia Comisiei Europene, din 16 aprilie 1997, se recunoaşte că sistemul de standarde ISO 14001/1996 (care stabileşte specificațiile pentru sistemele de management al mediului) este conform cu prevederile regulamentului EMAS.

Regulamentele Uniunii Europene nu trebuie transpuse, înainte de aderare, în legislația națională a statelor candidate. Totuşi trebuie luate anumite măsuri administrative pentru a permite intrarea în vigoare a acestora în momentul aderării:

- stabilirea unui sistem de acreditare şi control al auditorilor de mediu;
- transmiterea, din 6 în 6 luni. către Comisia Europeană, a listei actualizate a auditorilor de mediu acreditați:

EMAS cere statelor membre să constituie foruri competente, independente şi neutre, însărcinate cu înregistrarea întreprinderilor care doresc aplicarea schemelor voluntare.

În România există deja firme care respectă regulamentul EMAS. Astfel, OLTCHIM SA a fost certificată conform ISO 14001 de către compania germană TUV. În județul Bacău, cu sprijinul Agenției daneze pentru Protecție a Mediului, nouă alte societăți au încheiat faza de audit de mediu cu auditori internaționali şi aşteaptă obținerea certificatului ISO 14001: RAFO Oneşti, SC CHIMCOMPLEX Borzeşti, Rafinăria Dărmăneşti, SC CAROM SA. CET Borzeşti I şi II. CET Bacău, LETEÂ Bacău, SOFERT Bacău, SC Mecanica Bacău.

Alte companii din țară vor continua să implementeze standardele europene din seria ISO 14000. În paralel, MAPPM depune eforturi pentru organizarea unor structuri interne de acreditare a auditorilor de mediu şi pentru crearea structurilor prevăzute în regulamentul EMAS. Procedurile şi secretariatul EMAS din România vor fi stabilite cu un an înaintea aderării la Uniunea Europeană.

2.6. Conformarea cu cerințele Regulamentului nr. 880/92 privind eco-etichetarea

Regulamentul nr. 880/92/EEC privind schema de acordare a eco-etichetei Uniunii Europene îşi propune promovarea proiectării, producției, comercializării şi utilizării produselor cu impact redus asupra mediului pe tot parcursul ciclului lor de viață. Regulamentul caută, de asemenea, să ofere consumatorilor, informații mai bune privind impactul produselor asupra mediului. Regulamentul nu se aplică produselor alimentare, farmaceutice şi băuturilor, substanțelor periculoase, acestea fiind supuse reglementărilor din Directivele nr. 67/548/EEC sau 88/379/EEC.

Sistemul de standarde internaționale ISO 14000 referitoare la managementul mediului include cerințe de eco-etichetare în seria 14020 – 14025.

Potrivit acestora, obiectivul eco-etichetării este acela de a încuraja cererea şi oferta de produse şi servicii care nu dăunează mediului.

Condițiile de acordare a eco-etichetei pentru fiecare grup de produse trebuie determinate de către un Comitet format din reprezentanții statelor membre, după un proces de consultări în care sunt implicate toate grupurile de interes din industrie, comerț, consumatori şi organizații de protecție a mediului. Acordarea eco-etichetei pentru un grup de produse durează trei ani.

Prin Decizia Comisiei nr. 93/326/EEC sunt stabilite costurile obținerii eco-etichetei. Astfel, se specifică taxele ce trebuie plătite o dată cu cererea de aplicare a eco-etichetei şi a celor anuale, de utilizare a acesteia.

Ca şi în cazul EMAS, statele membre trebuie să desemneze un for competent, a cărui componență să îi garanteze independența şi neutralitatea, care să primească cererile de eco-etichetare, să încaseze taxele şi să evalueze performanțele de mediu ale produsului în raport cu criteriile specificate, şi să decidă acordarea eco-etichetei (Secretariatul Eco-Label). Secretariatul răspunde, de asemenea, de asigurarea informării consumatorilor şi întreprinderilor cu privire la schema de acordare a eco-etichetei. Eticheta nu poate fi folosită de state care nu sunt membre ale Uniunii Europene.

Ca şi EMAS, Regulamentul de eco-etichetare poate fi aplicat în România din momentul aderării la UE. Este necesară însă baza legală pentru crearea Comitetului şi Secretariatului pentru eco-etichetare.

Țara noastră a făcut câțiva paşi în direcția aplicării sistemelor de eco-etichetare prin elaborarea standardelor de determinare a biodegradabilității detergenților, adaptarea metodei analizei ciclului de viață a produselor, elaborată de Agenția SUA pentru Protecția Mediului, şi utilizarea acesteia în metalurgie (sinterizarea şi fabricarea fontei).

CE MAI ESTE DE FĂCUT PENTRU CONTROLUL POLUĂRII INDUSTRIALE ŞI MANAGEMENTUL RISCULUI

În perspectiva integrării europene, pentru îndeplinirea responsabilităților generale ale actualei structuri se acordă prioritate problemelor identificate ca fiind de importanță majoră pentru procesul de pregătire a aderării la Uniunea Europeană.

Unitățile industriale aflate sub incidența prevederilor acestor directive sunt evaluate, în prezent, conform prevederilor legislației naționale în vigoare.

Astfel, nu există un sistem de utilizare a celor mai bune tehnici disponibile (BAT) ca sistem de referință pentru stabilirea valorilor limită de emisie în autorizație, iar acestea nu conțin prevederi referitoare la funcționarea acestor unități în situații excepționale, ca de exemplu funcționare în caz de producere a unor accidente tehnice, avarii etc.

Definițiile prevăzute în legislația națională nu sunt conforme cu definițiile prevăzute de directivele UE.

Din inventarul preliminar efectuat s-au pus în evidență 746 de instalații supuse prevederilor Directivei IPPC.

Cadrul instituțional pentru implementarea acestor Directive va fi asigurat:

- La nivel central de:
  - Ministerul Apelor şi Protecției Mediului, împreună cu Comisia Națională pentru Controlul Activităților Nucleare;
  - Ministerul Administrației Publice;
  - Ministerul Agriculturii, Alimentației şi Pădurilor;
  - Ministerul Industriei şi Resurselor;
  - Ministerul Sănătății şi Familiei;
  - Ministerul Lucrărilor Publice, Transporturilor şi Locuinței.
- La nivel local de:
  - Inspectoratele de Protecție a Mediului;
  - Inspectoratele de Protecție Civilă Județene;
  - Inspectorate Teritoriale de Muncă;
  - Consiliile județene; Primăriile şi consiliile locale.

Acquis-ul comunitar în acest domeniu este parțial transpus. Transpunerea totală a acquis-ului se va realiza prin modificarea şi completarea cadrului legislativ național.

În acest sens, un obiectiv important în vederea transpunerii şi implementării prevederilor comunitare îl constituie crearea unui Registru Național (baza de date) cu toate datele necesare procesului de armonizare prevăzute de cerințele directivelor din acest domeniu.

De asemenea, până în anul 2003 urmează să se realizeze Registrul de poluanți emişi (EPER) şi introducerea acestuia în Registrul de Poluanți Emişi şi Transferați (PRTR), în conformitate cu prevederile Deciziei Comisiei Europene nr. 2000/479/EC.

Pentru crearea procedurilor şi efectuării evaluării în conformitate cu prevederile Directivei SEVESO, până în anul 2003 se va înființa un Secretariat de risc în cadrul Ministerului Apelor Pădurilor şi Protecției Mediului. Secretariatul tehnic permanent va propune măsuri de protecție, intervenție pentru refacere şi reabilitare, şi va urmări conformarea cu prevederile Directivei.

Acest secretariat va fi compus din cinci persoane şi va coordona activitatea de evaluare a riscului, precum şi de punere în aplicare a prevederilor Directivei SEVESO.

Până în anul 2015, toate activitățile existente vor trebui să se conformeze cerințelor Directivei nr. 96/61/EC privind prevenirea şi controlul integrat al poluării şi Directivei nr. 1999/13/CE privind limitarea emisiilor de compuşi organici volatili provenind din utilizarea solvenților organici în anumite activități şi instalații (COV). Conformarea cu cerințele Directivei nr. 88/609/EEC va trebui să se facă până în anul 2012.

• **Directiva nr. 96/61/EC privind prevenirea şi controlul integrat al poluării** (IPPC)

România solicită o perioadă de tranziție de 8 ani, până în anul 2015.

Perioada de tranziție este solicitată pentru activitățile existente pentru a căror conformare sunt necesare investiții de durată în vederea implementării BAT şi atingerii valorilor de emisie prin utilizarea BAT.

Toate cerințele specifice privind crearea unui sistem de autorizare integrată în conformitate cu Directiva IPPC vor fi transpuse prin Hotărâre de Guvern până la sfârşitul anului 2001. În cadrul Programului PHARE'98 – componenta de asistență tehnică, MAPPM beneficiază de asistență pentru elaborarea acestui proiect de HG.

În ceea ce priveşte corelarea prevederilor HG care transpune prevederile Directivei IPPC cu legislația în vigoare se are în vedere crearea de acte subsecvente pentru realizarea unei strategii de implementare şi a unui calendar în acord cu cerințele actului de autorizare integrată.

Prin emiterea Ordinului Ministrului Apelor, Pădurilor şi Protecției mediului nr. 541/2000 pentru aprobarea Normelor Tehnice privind organizarea şi desfăşurarea activității de inspecție şi control în domeniul protecției mediului se oferă cadrul tehnic şi metodologic necesar desfăşurării activității de control ecologic şi se asigură implementarea principiilor de inventariere a surselor poluatoare, în conformitate cu prevederile Directivei IPPC, anexa nr. 1, precum şi cu principiul utilizării celor mai bune tehnici disponibile.

Calendarul legislativ pentru transpunerea prevederilor acestei directive este următorul:

- Adoptarea Hotărârii de Guvern pentru Prevenirea şi Controlul Integrat al Poluării (IPPC) 2001
- Amendarea Ordinului Ministrului Apelor, Pădurilor şi Protecției Mediului nr. 756/1997 pentru aprobarea reglementării privind evaluarea poluării mediului, 2002
- Amendarea Ordinului Ministrului Apelor, Pădurilor şi Protecției Mediului nr. 184/1997 pentru aprobarea procedurii de realizare a bilanțurilor de mediu, 2002

În anul 1999 a fost elaborat un inventar preliminar al agenților economici cu impact major asupra mediului şi au fost identificate zonele critice din punctul de vedere al protecției mediului. Acest inventar a fost reactualizat pe baza strategiei IPPC, urmând a se efectua programarea pentru solicitarea şi obținerea autorizației integrate de mediu.

În vederea fundamentării perioadei de tranziție şi pentru identificarea sectoarelor relevante ale activităților existente, pe parcursul anului 2002 se are în vedere realizarea, împreună cu MIR. a unei strategii de implementare, care are ca parte componentă şi reinventarierea instalațiilor ce cad sub incidența prevederilor IPPC.

Calendarul pentru implementarea acestei directive a fost stabilit în conformitate cu Programul de armonizare legislativă în domeniul Controlului Poluării Industriale, fiind necesare următoarele măsuri:

- înființarea în cadrul Direcției de Control Ecologic şi Monitoring al Ministerului Apelor Pădurilor şi Protecției Mediului a unui compartiment de control al poluării industriale, cu rol de autoritate competent, cu un efectiv de cinci persoane şi creşterea numărului de personal la 25 de angajați, până în anul 2015 (anul prevăzut pentru finalizarea implementării);
- identificarea şi stabilirea celor mai bune tehnici disponibile pentru sectoarele industriale din domeniul de coordonare luându-se în considerare principiile stabilite în art. 3 al Directivei;
- evaluarea costurilor de implementare şi conformare cu prevederile directivei;
- realizarea unui inventar al activităților industriale şi a unei baze de date pentru informațiile solicitate de prevederile directivelor: IPPC, SEVESO II. LCP. COV.
- crearea unui sistem de autorizare integrată în conformitate cu Directiva;
- elaborarea unui program etapizat pentru diferitele sectoare industriale prin consultarea operatorilor industriali relevanți, etapele specifice fiind stabilite pe baza unui set de criterii cum ar fi nivelul impactului asupra calității mediului şi a sănătății populației;
- instruirea şi atestarea personalului, avându-se în vedere respectarea următoarelor obligații:
  - Toate instalațiile noi prevăzute în anexele Directivei vor fi obligate să obțină autorizație integrată înainte de punerea în funcțiune în conformitate cu prevederile Hotărârii de Guvern (2001). În cazul instalațiilor noi, conformarea cu noile prevederi legislative se va face încă din faza de studiu de fezabilitate, prin colaborare cu autoritatea de mediu. Toate instalațiile existente prevăzute în anexele Directivei care vor suferi modificări substanțiale după 1 ianuarie 2002 sunt obligate să obțină o autorizație integrată înainte de punerea în funcțiune.
  - Toate instalațiile existente vor trebui ca în perioada 2002 – 2003 să solicite şi să obțină, pentru a putea funcționa, autorizația de mediu, în baza unui program pentru conformare, cu realizare etapizată până în anul 2015. Programarea pentru solicitarea autorizației integrată se va face pe sectoare industriale, pe baza unui calendar. Toate autorizațiile integrate vor trebui să se conformeze prevederilor din noua Hotărâre de Guvern.
  - Competențele legale corespunzătoare necesare implementării Directivei IPPC se vor stabili prin Hotărârea de Guvern ce transpune

prevederile acestei Directive.

Sistemul actual de autorizare urmează să fie adaptat în conformitate cu cerințele Directivei IPPC. iar procedura şi competențele de emitere a acordurilor şi autorizațiilor vor fi stabilite prin Ordin al Ministrului Apelor, Pădurilor şi Protecției Mediului.

Prin Ordinul ministrului Apelor, Pădurilor şi Protecției Mediului nr. 541/20 O au fost stabilite principiile de efectuare a controlului conformității (inspecție).

Din inventarul preliminar efectuat rezultă că un număr de cea 746 de unități economice trebuie să se supună prevederilor acestor Directive.

Pentru aplicarea celor mai bune tehnici disponibile este necesară alocarea de fonduri suplimentare. În prezent, nu dispunem de date privind valoarea fondurilor necesare pentru implementarea la nivelul operatorului industrial. Privitor la BAT şi procesul de dezvoltare a acestor tehnici se intenționează colaborarea cu organisme specifice ale UE şi internaționale.

Pentru evaluarea necesarului de personal şi nivelului de pregătire a acestuia se are în vedere detalierea cerințelor specifice rezultate în urma evaluării, ce se va efectua în cadrul strategiei de implementare propuse a se realiza până la sfârşitul anului 2002.

• **Directiva Consiliului nr. 88/609/EEC privind limitarea emisiilor în atmosferă a anumitor poluanți de la instalații mari de ardere** (LCP) România solicită perioada de tranziție de cinci ani, până în anul 2012, deoarece majoritatea instalațiilor de ardere utilizează combustibili fosili indigeni cu conținut ridicat de sulf, fiind necesară dotarea cu instalații de desulfurare şi denitrificare. Costurile necesare dotării vor fi evaluate până la sfârşitul anului 2002. Tot în acest interval de timp se va finaliza strategia şi planul de acțiune pentru reducerea emisiilor de SO_2 şi NO_x, în conformitate cu prevederile Directivei.

Transpunerea prevederilor Directivei se va realiza în anul 2002 printr-un Ordin comun al Ministrului Apelor şi Protecției Mediului şi Ministrului Industriei şi Resurselor.

Instalațiile LCP noi aflate în construcție şi cele existente, la care se vor efectua modificări substanțiale vor trebui să se conformeze o dată cu intrarea în vigoare a acestuia.

Pentru instalațiile existente, OM va include un program etapizat pentru reducerea emisiilor de SO_2 şi $NO_„$, astfel:

• Pentru SO_2:
- reducere de 40%;
- reducere de 50%;
- reducere de 70%.

• Pentru NO_x:
- reducere de 20%, 2007;
- reducere de 40%, 2012.

Planul de reducere a emisiilor conform prevederilor acestei Directive va fi implementat până în anul 2012. Motivația acestei cereri constă în:

- costurile necesare realizării instalațiilor de monitorizare în flux continuu:
- realizarea unei strategii de către Ministerul Industriei şi Resurselor privind reducerea emisiilor de SO; şi NO_x;

Realizarea unui plan de acțiune în vederea implementării acestora. România solicită acceptarea anului 1989 ca an de referință pentru raportarea emisiilor.

- în activitatea economică, în general şi în cea industrială, anul 1989 a fost an de vârf în care toate instalațiile existente au lucrat la capacitatea maximă;
- Acest an a fost acceptat ca an de referință pentru stabilirea nivelurilor de reducere a emisiilor de gaze cu efect de seră, în conformitate cu prevederile Protocolului de la Kyoto;
- În România nu există nici o zonă în care emisiile SO_2 să depăşească limitele pentru zone critice, conform datelor de monitorizare deținute de MAPPM.

- **Directiva Consiliului nr. 96/82/EC privind controlul accidentelor majore care implică substanțe periculoase** (SEVESO)

România nu solicită perioadă de tranziție pentru implementarea acestei Directive.

Transpunerea se va realiza în anul 2002 prin adoptarea a două Hotărâri de Guvern care vor cuprinde procedurile pentru:

- realizarea inventarului privind controlul substanțelor periculoase;
- programarea întreprinderilor existente la prezentarea raportului de siguranță.

La implementarea prevederilor acestor acte normative se vor avea în vedere următoarele aspecte:

- toate societățile existente vor trebui să depună notificări conform art. 6 al Directivei până în anul 2007:
- toate societățile existente supuse prevederilor art. 9 al Directivei vor fi obligate să depună rapoarte de siguranță începând cu anul 2003, conform unei „programări SEVESO". Această programare trebuie coordonată cu planul de depunere a cererilor de autorizare pentru IPPC – „programarea IPPC". Se poate avea în vedere programarea societăților pentru evaluare în conformitate cu prevederile art. 9 al Directivei SEVESO o dată cu programarea pentru autorizarea integrată.

Pentru ca operatorii industriali să respecte prevederile noilor acte normative, autoritatea de mediu va realiza un program riguros pentru conformare, care să conțină cerințe specifice în actul de autorizare. De asemenea, se vor

elabora norme de aplicare pentru punerea în practică a cerințelor cu termen final de respectare de 1 an de la intrarea în vigoare.

Evaluarea costurilor de implementare la nivelul operatorului industrial va fi realizată în cadrul programului pentru conformare, solicitat de noul act de autorizare.

Un pas important în implementarea Directivei îl constituie înființarea Secretariatului de Risc în cadrul Ministerului Apelor, Pădurilor şi Protecției Mediului, care va avea principalele responsabilități în:

- coordonarea autorităților relevante pentru aplicarea acestei Directive
- inventarierea întreprinderilor supuse Directivei
- planificarea pentru prezentarea rapoartelor de siguranță.

Pentru realizarea şi implementarea activității Secretariatului de Risc, MAPPM va solicita sprijin PHARE.

Un obiectiv important îl constituie asigurarea capacității autorităților competente pentru evaluarea şi prelucrarea rapoartelor de siguranță.

Pentru evaluarea costurilor privind punerea în practică a prevederilor noului act normativ MAPPM va primi sprijin PHARE 2000 – componenta de twinning.

În vederea coroborării cu cerințele Directivei IPPC şi SEVESO pentru controlul poluării industriale în context transfrontalier. România va ratifica în anul 2002 Convenția privind efectele transfrontaliere ale accidentelor industriale, semnată la Helsinki în anul 1992.

• **Directiva Consiliului nr. 1999/13/CE privind limitarea emisiilor de compuşi organici volatili provenind din utilizarea solvenților organici în anumite activități şi instalații** (COV)

România solicita o perioadă de tranziție de opt ani, până în anul 2015, deoarece din inventarul preliminar efectuat rezultă că, în țară, un număr de cea 235 de unități economice trebuie să se supună prevederilor acestei Directive. Transpunerea Directivei COV în cadrul legislativ din România se va realiza în anul 2003 printr-un Ordin Comun al ministrului Apelor. Pădurilor şi Protecției Mediului şi ministrului Industriei şi Resurselor privind limitarea emisiilor de compuşi organici volatili rezultați din utilizarea solvenților organici în anumite activități şi instalații.

Toate instalațiile/activitățile care cad sub incidența prevederilor Directivei vor trebui să se conformeze la valorile limită de emisie stabilite în Directiva COV.

Implementarea Directivei COV va fi strâns corelată cu implementarea Directivei IPPC în ceea ce priveşte alcătuirea registrului de poluanți emişi în mediu, precum şi pentru trasarea unui plan de reducere a emisiilor.

Valoarea fondurilor de investiții necesare pentru implementarea acestei directive vor fi determinate ulterior.

Pentru realizarea evaluării costurilor este necesar ca Ministerul Industriilor şi Resurselor împreună cu Ministerul Apelor, Pădurilor şi Protecției Mediului să elaboreze o strategie sectorială şi globală până la sfârşitul anului 2002. În funcție de valoarea obținută şi de posibilitățile financiare ale agenților economici trebuie stabilit un mecanism financiar care să permită agenților economici să se adapteze cât mai rapid acestor cerințe.

• **Regulamentul Consiliului nr. 1836/93 care permite companiilor participarea voluntară în sectorul industrial, în schema de audit şi management ecologic comunitar**

În anul 2003 va fi adoptat Ordinul Ministrului Apelor, Pădurilor şi Protecției Mediului privind auditul şi managementul ecologic, în cursul aceluiaşi an urmând să fie stabilite structurile instituționale necesare şi Procedurile EMAS.

Până la data aderării, România va asigura cadrul instituțional şi juridic necesar pentru aplicarea directă a acestui Regulament în momentul în care devine stat membru al UE.

• **Regulamentul Consiliului nr. 198072000/EC privind procedura de atribuire a etichetei ecologice comunitare**

Până la sfârşitul anului 2001 va fi promovată Hotărârea de Guvern privind procedura de atribuire a etichetei ecologice care va conține prevederi referitoare la:

- desemnarea organismului național competent care să primească solicitările de acordare a etichetei ecologice, să evalueze în raport cu criteriile specifice performanțele de mediu ale produsului şi să decidă asupra gradului de conformitate cu cerințele eco-etichetei;
- contractul standard privind condițiile de utilizare a etichetei ecologice. Pentru preluarea directă a legislației UE în acest domeniu, până în momentul aderării, este necesară preluarea standardelor referitoare ia metodele de analiză stipulate de deciziile pentru stabilirea criteriilor specifice de acordare a etichetei diferitelor grupe de produse.

Deciziile subsecvente urmează să fie transpuse în perioada 2003-2004.

Până la data aderării. România va asigura cadrul instituțional şi juridic necesar pentru aplicarea directă a acestui Regulament în momentul în care devine stat membru al UE.

Capitolul 3
Instrumente economice şi de reglementare utilizate în controlul poluării industriale

În țările dezvoltate, abordarea de tip comandă şi control a fost preponderentă în elaborarea politicilor de mediu. Aceasta abordare se bazează, în principal, pe aplicarea unor ***instrumente de reglementare,*** precum: *standardele, permisele şi licențele, controlul direct* al utilizării solului şi apei.

Standardele sunt mijloacele predominante utilizate pentru reglementarea directă a calității mediului. Acestea reflectă obiectivele stabilite în domeniul protecției mediului şi stabilesc nivelul sau concentrația admisă a anumitor substanțe sau emisii în aer. apă, sol sau în produsele destinate consumului. Principalele *tipuri de standarde* sunt: *standardele de calitate a mediului ambiant, standardele pentru emisii sau efluenți, standardele pentru tehnologii, standardele de performanță, standardele pentru produse şi standardele pentru procese.* Standardele pot include, de asemenea, specificații tehnologice care vizează performanțele sau designul echipamentelor sau construcțiilor. Diferitele tipuri de standarde sunt, de fapt, niveluri de referință pentru evaluarea calității mediului şi țeluri de atins prin intermediul acțiunilor legislative. În general, standardele sunt stabilite de autoritățile guvernamentale.

Alte instrumente importante utilizate în controlul poluării sunt *permisele. licențele sau alte autorizații.* Permisele şi licențele pot fi acordate în scopul îndeplinirii condițiilor impuse de anumite standarde ecologice, astfel: amplasarea unor uzine în locuri în care se minimizează impactul ecologic asupra aşezărilor urbane şi a unor instalații de tratare a apelor uzate, instalarea de echipamente de control al poluării într-o anumită perioadă de timp. sau adoptarea altor măsuri de protecție a mediului.

Avantajul principal al permiselor şi licențelor este facilitarea aplicării programelor ecologice, prin includerea într-un document scris a tuturor obligațiilor unui agent economic în domeniul controlului poluării. De asemenea, permisele pot fi retrase sau suspendate în funcție de nevoile economiei naționale sau alte interese sociale.

Dezavantajul utilizării permiselor constă în necesitatea efectuării unor controale permanente şi a raportărilor periodice din partea agentului economic, fapt care determină costuri tranzacționale mari.

Deşi aplicarea instrumentelor de reglementare a condus la progrese substanțiale în reducerea poluării, această soluție a fost criticată ca ineficientă din punct de vedere economic şi dificil de pus în aplicare. Într-adevăr, instituțiile (de exemplu, Agențiile de mediu) responsabile pentru punerea în practică a reglementărilor, trebuie să dețină informații detaliate asupra proceselor de pro-

ducție şi diferitelor instalații necesare pentru controlul poluării. Diversitatea activităților economice face ca obținerea informațiilor şi expertizarea fiecărui proces de producție să fie foarte costisitoare atât din punct de vedere financiar, cât şi al timpului alocat. Alte probleme legate de această abordare sunt costurile ridicate de control al poluării care lasă agenților economici puține oportunități de a beneficia de avantajele de scară. Cu toate că standardele pot fi aplicate diferențiat, în funcție de vechimea şi tipul instalațiilor, majoritatea poluatorilor care folosesc aceleaşi tehnologii de producție sunt obligați să se alinieze la aceleaşi standarde. Un alt dezavantaj este flexibilitatea redusă a sistemului de instrumente de reglementare pentru poluatorii care au investit deja în anumite sisteme de control al poluării. În consecință, o dată ce standardele au fost atinse, sistemul oferă prea puține stimulente pentru inovarea în domeniul tehnologiilor de control al poluării. Mai mult, această abordare este ineficientă în rezolvarea unor probleme ecologice recente, cum sunt sursele dispersate de poluare a apelor, deşeurile menajere şi problemele globale de mediu (degradarea stratului de ozon, sau modificările climatice, scăderea biodiversității etc.).

În ultimii ani, țările dezvoltate au pus în aplicare o gamă foarte variată de ***instrumente economice*** destinate controlului poluării. Printre acestea se numără: *taxele asupra poluării, permisele comercializabile, subvențiile, sistemele de garanții rambursabile* etc.

Scopul utilizării acestor instrumente a fost acela de a conferi o mai mare flexibilitate şi eficacitate măsurilor de control al poluării; cele mai multe dintre acestea funcționează ca stimulente pentru poluatori în identificarea şi aplicarea celor mai eficiente mijloace de atingere a obiectivelor ecologice. Folosirea instrumentelor economice duce la respectarea principiilor „Poluatorul plăteşte” şi „Utilizatorul plăteşte”. Conform primului principiu, poluatorul plăteşte o penalizare financiară mai mare sau mai mică în funcție de poluarea pe care o provoacă, sau primeşte o recompensă pentru desfăşurarea unor activități de protecție a mediului. Conform celui de-al doilea principiu, utilizatorul unei resurse plăteşte costul social integral al ofertei de resurse (de exemplu, centralele electrice plătesc furnizarea apei şi serviciilor adiacente, inclusiv costurile de tratare).

În timp ce unele instrumente economice impun agenților economici, costuri directe (de exemplu, taxele asupra volumului şi toxicității fluidelor evacuate, sistemele plată pentru colectarea şi eliminarea deşeurilor menajere, garanțiile rambursabile pentru ambalaje), altele determină costuri indirecte (de exemplu. taxele asupra poluării aplicate produselor intermediare – taxe pe combustibili).

Prin ***taxele asupra poluării*** se stabilesc sumele care vor fi plătite pentru fiecare unitate de agent poluant evacuat în mediu, lăsând incert nivelul rezultat al calității mediului. Aplicarea acestora este adecvată atunci când dauna unităților suplimentare (marginale) de poluare poate fi estimată cu precizie şi mai puțin indicată în cazul în care se doreşte atingerea unor caracteristici precise ale cali-

tății mediului. Aceste taxe includ: *taxele asupra efluenților şi emisiilor, taxele utilizatorilor, taxele pe produse, taxele administrative şi taxele diferențiate.*

Taxele asupra efluenților şi emisiilor (TEE) sunt sume stabilite în funcție de cantitatea şi/sau calitatea poluanților evacuați, care trebuie plătite de către agenții economici responsabili. Printr-un astfel de sistem de taxe, poluatorul trebuie să plătească o anumită sumă pentru fiecare unitate de poluare evacuată în apele de suprafață sau emisă în atmosferă. În general, TEE sunt utilizate concomitent cu standardele şi permisele, astfel încât cerințele de calitate a mediului ambiant să fie atinse cu costuri minime.

Calculul nivelului TEE se bazează pe măsurători ale poluării dispersate în mediu. De exemplu, pentru controlul poluării apei, nivelul taxei se poate determina în funcție de:

- obiectivele privind calitatea apei;
- costurile de finanțare a unui program de eliminare a poluării;
- standardele efluenților.

Teoretic, TEE prezintă următoarele **avantaje:**

- obligă firmele să reducă poluarea, în condițiile unor costuri mai mici decât în cazul celor rezultate din aplicarea instrumentelor de reglementare;
- oferă stimulente investiționale în noi tehnologii de control al poluării;
- sunt generatoare de venituri care pot fi utilizate pentru finanțarea şi îmbunătățirea activităților de protecție a mediului;
- pot compensa, cel puțin parțial, costurile neplătite de agenții economici, şi suportate de întreaga societate. Acestea includ cheltuielile guvernamentale de elaborare şi punere în aplicare a reglementărilor de mediu, şi costurile determinate de poluarea care se înscrie în limite legale, dar totuşi provoacă daune mediului.

Principalele **dezavantaje** ale TEE se referă ta următoarele considerente:

- firmele preferă întotdeauna controlul poluării prin standarde, unui sistem de plăți care determină aceleaşi costuri de depoluare, deoarece plata pentru emisiile şi efluenții ce depăşesc valorile specificate în standarde va conduce la costuri totale mai mari;
- nu există nici o metodologie ştiințifică sau politică unanim acceptată pentru stabilirea unor valori monetare pentru daunele asupra mediului;
- stabilirea TEE este complicată deoarece amplasarea surselor de poluare influențează dimensiunile daunei asupra calității mediului ambiant, impunând niveluri diferite ale taxelor pentru fiecare firmă. Vor apărea astfel zone privilegiate (caracterizate de taxe mai reduse) care vor intra în competiția pentru dezvoltarea economică, penalizând zonele în care se fac încercări de îmbunătățire a calității mediului;
- În cele mai multe zone, autoritățile locale nu vor fi capabile să facă față planificării, analizei, monitorizării, aplicării, negocierilor impuse de un sistem de TEE;
- definirea frontierelor regionale pentru a determina nivelul sumelor ca-

re trebuie plătite poate prezenta dificultăți majore (de exemplu, în cazul resurselor de apă, cursurile de apă sunt cunoscute, dar, în cele mai multe cazuri, nu este clarificată extinderea jurisdicției autorităților de-a lungul frontierelor; în cazul căilor aeriene, problemele sunt mult mai complexe datorită variațiilor dispersiei poluării).

În practică, TEE sunt utilizate mai mult pentru controlul poluării apei decât al aerului, fiind, în general, destinate colectării de fonduri pentru finanțarea activităților de protecție a mediului.

Taxele utilizatorului (TU) sunt cheltuieli directe ale firmelor poluante destinate acoperirii costurilor activităților publice sau colective de depoluare. TU sunt utilizate în colectarea şi tratarea deşeurilor menajere şi pentru evacuarea apelor uzate la canalizare. De exemplu, în cazul controlului poluării apei, TU sunt sume plătite autorităților din-domeniul apei pentru a permite evacuarea apelor uzate în canalizare. Prin TU, determinate în funcție de caracteristicile efluentului, autoritatea publică este recompensată pentru efortul depus în tratarea acestor ape. În acelaşi timp, nivelul TU arată că firmele au un stimulent economic pentru îmbunătățirea calității efluenților.

Taxele pe *produse (TP)* sunt sume adăugate prețurilor produselor finale sau intermediare care provoacă poluare, fie în faza de producție, fie în cea de consum sau pentru care este necesar un sistem special de eliminare după utilizare. TP funcționează la fel ca TEE prin aceea că permit poluatorului să găsească cele mai eficiente mijloace de reducere a poluării. De exemplu, ca rezultat al Directivei Consiliului Europei de a adopta măsuri de reciclare a deşeurilor de uleiuri, toate țările membre ale Uniunii Europene, cu excepția Danemarcei, au stabilit o taxă asupra uleiurilor lubrifiante. Sistemul implică o taxă asupra acestor produse şi acordarea de subvenții pentru reciclarea acestora. În Norvegia şi Suedia alte TP legate de obiectivele de protecție a mediului includ pe cele aplicate pentru ambalajele nereturnabile. baterii, pesticide.

Taxele administrative (TA) sunt sume plătite autorităților publice pentru servicii, cum sunt: analiza documentațiilor şi acordarea autorizațiilor de funcționare sau aplicare a reglementărilor de mediu (în Norvegia, TA sunt stabilite pentru finanțarea activităților de control al poluării în piscicultura, în agricultură, controlul emisiilor din sursele industriale şi autorizarea produselor chimice). TA sunt similare TP prin aceea că nivelurile acestor sume sunt, de obicei, scăzute şi nu oferă stimulente semnificative pentru modificarea modurilor de consum.

Taxele diferențiate (TD) sunt utilizate pentru promovarea consumului de produse sigure din punct de vedere ecologic. TD implică combinarea a două suprataxe care se adaugă la TP: o taxă pozitivă pentru produsele poluante şi o taxă negativă pentru o alternativă mai curată. TD este utilizată. În principal, în transporturi pentru a descuraja achizițiile de vehicule sau combustibili poluanți (taxarea diferențiată a benzinei cu şi fără plumb este o practică obişnuită în Europa).

Crearea pieţelor. Pieţele specifice protecţiei mediului pot fi create în condiţiile în care agenţii economici cumpără „drepturi" de poluare (realizate sau probabile) sau vând aceste „drepturi" altor agenţi economici. Astfel de pieţe pot fi formate cu ajutorul **permiselor comercializabile şi asigurărilor pentru răspundere.**

Permisele comercializabile (PC). Printr-un sistem de PC, autorităţile determină calitatea dorită a mediului, definită printr-un nivel admisibil al emisiilor sau un standard de calitate. Acest nivel al calităţii mediului este apoi exprimat printr-un număr total de emisii poluante care pot fi evacuate în mediu. Apoi, sub forma permiselor, se acordă firmelor „drepturi de poluare". Permisele pot fi comercializate între poluatori. Cererea de permise este dedusă din costurile marginale de depoluare ale agenţilor economici: poluatorul va cheltui pentru protecţia mediului atâta timp cât costul marginal de depoluare este mai mic sau egal cu costul de cumpărare a unui permis.

Există două posibilităţi de implementare a unui sistem de PC:

a) licitaţii organizate de stat pentru achiziţionarea permiselor;

b) distribuirea liberă a permiselor pentru poluatori, urmată de comercializarea între aceştia pentru a se stabili preţul pieţei.

În prima variantă, permisele sunt vândute la preţuri care pot să reflecte fie cea mai mică ofertă acceptată, fie cea mai mare ofertă respinsă sau o valoare intermediară. Permisele sunt acordate firmelor care au prezentat cele mai bune oferte. În a doua variantă, permisele pot fi distribuite după criterii, cum ar fi: valoarea adăugată realizată de firme.

Cel mai important avantaj al programelor de acordare a PC este generarea de venituri. Sistemele de PC au, de asemenea, un avantaj faţă de sistemele de taxe asupra poluării prin aceea că ele asigură nivelul stabilit ai calităţii mediului. Sistemul permite, de asemenea, o mare flexibilitate temporală: poluatorii pot investi în tehnologii de reducere a emisiilor în perioadele avânt al dezvoltării. Un alt avantaj important al acestui sistem este că facilitează creşterea economică continuă în zonele poluate, fără a permite noi creşteri ale nivelului poluării.

Asigurările pentru răspundere reprezintă un alt mecanism de creare a pieţei specifice protecţiei mediului, prin care riscurile de penalizare pentru daunele ecologice sunt transferate de la companiile individuale sau agenţiile publice către companiile de asigurare. Primele de asigurare reflectă mărimea probabilă a daunei şi probabilitatea de apariţie a acesteia. Primele sunt mai mici atunci când procesele industriale sunt sigure din punct de vedere ecologic sau dacă. În cazul accidentelor, determină daune mai mici asupra mediului.

Subvenţiile se pot acorda sub forma unor *donaţii (granturi), credite cu dobânzi preferenţiale şi reduceri sau scutiri de taxe* care îi determină pe poluatori să-şi modifice atitudinea faţă de mediu. De exemplu, guvernele oferă donaţii industriei pentru:

- finanţarea achiziţiilor de echipamente de depoluare;

- pregătirea ecologică a personalului;
- programe de cercetare şi dezvoltare tehnologică;
- recuperarea şi reciclarea resurselor.

Reducerile sau scutirile de taxe se aplică pentru firmele care adoptă practici manageriale şi tehnologii de producţie care reduc emisiile de poluanţi. În unele cazuri, autorităţile oferă reduceri de taxe firmelor industriale pentru ca acestea saşi amplaseze fabricile mai departe de localităţile urbane. Extinderea până la care reducerile de taxe pot fi utilizate în scopuri ecologice depinde de sistemul specific de taxe şi orientarea politică a ţării. Reducerile de taxe ar trebui practicate numai atunci când se poate dovedi cu claritate că protejarea mediului sau reamplasarea unităţilor productive creează dificultăţi financiare severe firmelor.

Deşi subvenţiile pot constitui un stimulent pentru industrie în reducerea poluării, acestea nu descurajează activităţile poluante şi nici nu încurajează modificările proceselor de producţie sau nivelul inputurilor de materii prime. Deci, cheltuielile de subvenţionare a controlului poluării industriale sunt suportate de cei care îşi plătesc taxele.

Sistemele de garanţii rambursabile *(SGR). Î*n acest caz, consumatorii trebuie să plătească o garanţie pentru produsele cumpărate care pot fi poluante. În cazul In care consumatorii sau utilizatorii produsului îl returnează unui centru specializat în reciclare sau eliminare, garanţia va fi rambursată. SGR este aplicat produselor refolosibile cum sunt: ambalajele pentru băuturi şi alte produse alimentare, bateriile de acumulatori, ambalajele pesticidelor etc.

Pentru a pune în aplicare SGR sunt necesare noi structuri organizatorice răspunzătoare pentru colectarea şi reciclarea produselor şi substanţelor. Unul dintre avantajele SGR este că managementul sistemului rămâne apanajul sectorului privat. Un dezavantaj al acestor sisteme este că singura posibilitate de a recupera investiţiile în instalaţiile de colectare, reciclare şi eliminare şi cheltuielile de administrare a acestora este creşterea preţurilor produselor.

În practică, instrumentele economice vin în completarea reglementărilor directe, în scopul realizării obiectivelor ecologice şi colectării de fonduri pentru finanţarea activităţilor de control al poluării. Instrumentele economice şi de reglementare pot fi aplicate pe parcursul întregului ciclu de viaţă a produselor.

În pofida avantajelor teoretice evidente ale utilizării instrumentelor economice comparativ cu cele de comandă şi control (reglementare), există posibilitatea ca performanţele unor programe de aplicare a unor taxe incorect calculate să fie sub aşteptări.

În România, sistemul de instrumente economice utilizate în controlul poluării (anexa nr. 3.1) este deosebit de „sărac”. Mai mult, diferitele taxe şi impozite sunt, în fapt, surse de venituri pentru bugetul de stat care nu se regăsesc în finanţarea măsurilor de protecţie a mediului.

ANEXE

Anexa nr. 2.1

Legislația românească actuală care va trebui modificată în vederea conformării cu Directivele acquis-ului comunitar de mediu

Actul legislativ	Anul adoptării	Directiva de referință	Autoritate responsabilă	Scurt rezumat
HG nr. 511/1994 pentru adoptarea măsurilor de prevenire şi reducere a poluării mediului provocată de unele societăți comerciale	1994	IPPC	MAPPM, MI	Enumera patru întreprinderi, care trebuie să reducă impactul asupra mediului datorat activității acestora şi impune transportul anumitor deşeuri de cenuşă şi clorură de calciu la stațiile de tratare. Întreprinderile vor trebui să suporte costurile manipulării, transportului şi depozitării deşeurilor. MIC şi MAPPM răspund de supravegherea acestor proceduri
OM nr. 1032/1997 pentru a-probarea „Normelor Tehnice privind activitatea de Inspecție în domeniul protecției mediului”	1997	IPCC D. 96/61	MAPPM, APM, Administrația Rezervației Biosferei „Delta Dunării”	Conține procedurile de inspecție pentru autoritățile locale şi centrale, referitoare la orice activitate care are sau poate avea un impact asupra mediului; inspecția poate fi preventivă, de întreținere şi reducere sau în scopuri coercitive, iar inspectorii trebuie să fie acreditați de către MAPPM.
OM 125/1996 pentru aprobarea procedurii de reglementare a activităților sociale şi economice cu impact asupra mediului	1996	IPPC-96/61 SEVESO 96/82/ LCP- 88/609 Incinerarea deşeurilor	MAPPM,APM	Conține reglementările de autorizare pentru activitățile cu impact asupra mediului, procedura de solicitare şi condițiile de eliberare a autorizației
OM nr. 756/1997 pentru aprobarea reglementarii privind evaluarea poluării mediului	1997	IPPC 96/61	MAPPM	Stabileşte bazele evaluării poluării mediului, folosind în acest scop o abordare integrată; defineşte „pragurile de alertă” şi „pragurile de intervenție” pentru poluarea aerului, apei şi solului

Actul legislativ	Anul adoptării	Directiva de referință	Autoritate responsabilă	Scurt rezumat
STAS nr. 12574/1987 privind cerințele de calitate a aerului în zone protejate	1987	IPPC, Directiva 84/360	MS	Stabileşte concentrațiile atmosferice maxime admisibile pentru unele substanțe poluante în zonele protejate.
HG nr. 730/1997 pentru aprobarea Normativului NTPA-001 privind stabilirea limitelor pentru poluanții din apele uzate deversate în resursele de apă	1997	Subst. Periculoase în apă 76/464: art. 4, 5, tabel 1,2	MAPPM, MS, CN „Apele Române”	Se referă la cerințele de calitate pentru apele uzate – indiferent de provenienţă – deversate în resursele de apă
OM nr. 645/1997 pentru adoptarea Normativului NTPA-002/1997 privind cerințele pentru deversarea apelor uzate în sistemul de canalizare a localităților	1997	SP în apă 76/464: art.5, Indicatori de calitate	MAPPM, MS	Se referă la calitatea apelor uzate, provenite din activități economice sau sociale, ce urmează a fi deversate în sistemele de canalizare; apele nu pot fi deversate dacă conțin vreuna dintre substanțele specificate în Normativ
IRS ISO 14001	1997	Eco-etichetare	IRS	identic cu standardul UE, EN ISO 14001/1996, şi conține cerințe de elaborare, implementare, întreținere şi evaluare a unui sistem de management de mediu
STAS nr. 13339 etichetare pentru eficiență energetică eco-etichetare		Eco-etichetare	OPC	Conține normele şi metodele de etichetare; eticheta trebuie să indice consumul de energie şi eficiența energetică a produsului
HG nr. 857/1996 privind etichetarea energetică a frigiderelor casnice (consum de energie)	1996	Eco-etichetare Reg. 880/92	IRS, OPC	Priveşte etichetarea standard pentru eficiența energetică a frigiderelor casnice înainte de vânzare sau închiriere; etichetarea este obligatorie pentru produsele fabricate în România şi în străinătate, care funcționează cu energie din rețeaua de joasă tensiune
OG nr. 4/1995 privind producerea,	1995	Eco-etichetare	MAPPM, MAA, MIC, Comisia Interministerială	Pentru a fabrica şi/sau comercializa produse de protecție a plantelor, agenții

Actul legislativ	Anul adoptării	Directiva de referință	Autoritate responsabilă	Scurt rezumat
vânzarea şi utilizarea pesticidelor			pentru omologarea produselor de protecție a plantelor	economici trebuie să obțină omologarea din partea Comisiei Interministeriale de omologare a produselor de protecție a plantelor
OM (MS) nr. 201/1997 pentru aprobarea Normelor metodologice pentru acordarea avizului sanitar, recomandării şi autorizării sanitare	1997	Eco-etichetare dec. 96/13/EC IPPC 96/61	Inspectorate Locale de Sănătate Publică	Se referă la avizul şi autorizația sanitară a tuturor fazelor proiectelor de investiții şi ale activităților; stabileşte condițiile tehnice şi juridice pe care trebuie să le respecte pentru a preveni orice situație ce ar putea pune în pericol sănătatea publică
OG nr. 30/1998 privind activitățile de standardizare în România şi acreditarea forurilor de atestare şi laboratoarelor	1998	Regulamentul EMAS	MEC	Priveşte activitatea de standardizare în România şi unele măsuri de acreditare a organelor de atestare şi laboratoarelor
OG 38/1998 privind acreditarea şi infrastructura de evaluare a conformării	1998	Regulamentul EMAS-1973/92	Asociația pentru Acreditare, MEC	Stabileşte cadrul de bază pentru acreditarea organismelor şi laboratoarelor, în mod voluntar şi inițiază Asociația de Acreditare pentru promovarea acreditării şi certificării, conformării şi asigurarea integrității organismelor de acreditare şi laboratoarelor; promovează principiul liberei circulații a bunurilor şi serviciilor
OM nr. 462/1993 pentru aprobarea condițiilor tehnice de protecție a atmosferei şi a normelor metodologice privind emisiile poluante din surse staționare	1993	LCP 88/609 Eco-etichetare (art.22) IPPC 96/61	MAPPM	Stabileşte condițiile tehnice pentru protecția atmosferei şi normele metodologice privind determinarea poluanților emişi în atmosferă din surse staționare noi şi existente; stabileşte valorile limită de emisii şi imisii pentru SOx, NOx, particule şi alți poluanți
Legea nr. 40/1990 privind organizarea şi funcționarea MApN	1990	SEVESO	MApN	Stabileşte sarcinile MApN privind coordonarea unităților sale implicate în combaterea incendiilor, în acțiuni de salvare şi evacuare

Actul legislativ	Anul adoptării	Directiva de referință	Autoritate responsabilă	Scurt rezumat
Legea nr. 98/1992 pentru ratificarea Convenției pentru Protecția Mării Negre împotriva Poluării	1992	SEVESO	Comisia pentru protecția mediului marin al Mării Negre	Obligă părțile să limiteze deversarea în Marea Neagră a oricărei substanțe inclusă în anexă şi să întreprindă acțiuni comune de reducere a poluării în situații de urgență
HG nr. 209/1997 pentru aprobarea Regulamentului de organizare şi funcționare a Comisiei Guvernamentale de Apărare împotriva Dezastrelor	1997	SEVESO	Comisia Guvernamentală de Apărare Împotriva Dezastrelor	Hotărârea aprobă Regulamentul de organizare, funcționare şi dotare a Comisiei de Apărare împotriva Dezastrelor şi stabileşte obligațiile Comisiei şi ale Secretariatului acesteia
HG nr. 615/1992 pentru aprobarea Regulamentului de apărare împotriva inundațiilor, condițiilor atmosferice periculoase şi accidentelor la construcții hidrotehnice	1992	SEVESO	MAPPM, MApN, CM „Apele Române”, Comisia Centrală de apărare împotriva inundațiilor, condițiilor atmosferice periculoase şi accidentelor la construcții hidrotehnice	Decizia aprobă Regulamentul de apărare împotriva inundațiilor, condițiilor atmosferice periculoase şi a accidentelor la construcțiile hidrotehnice; stabileşte obligațiile autorităților centrale şi locale în caz de dezastru, precum şi sistemul de informare
HG nr. 594/1991 şi 223/ 1992 privind normele de transport (inclusiv transportul Mărfurilor şi substanțelor periculoase)	1992	SEVESO	MT, Dept. Administrației Publice Locale	Orice transport de bunuri trebuie autorizat pentru a putea circula; licența este solicitată de către agentul economic, eliberată de autoritățile rutiere şi confirmă capacitatea agentului de a efectua transportul în condiții de siguranță
HG nr. 172/1997 pentru aprobarea Registrului Național al Substanțelor Chimice şi Potențial Periculoase şi a Regulamentului acestuia (RNSCPP)	1997	SEVESO	Registrul Național al Substanțelor Chimice şi Potențial Periculoase	Aprobă Registrul Național al Substanțelor Chimice şi Potențial Periculoase (RNSCPP) şi Regulamentul de organizare şi funcționare al acestuia; RNSCPP este o comisie interministerială numită pentru elaborarea strategiei naționale de gestionare a acestor substanțe, care cooperează cu organe internațio-

Actul legislativ	Anul adoptării	Directiva de referință	Autoritate responsabilă	Scurt rezumat
				nale similare (ex. Registrul Internațional ONU al Substanțelor Chimice şi Potențial Periculoase)
OG nr. 60/1997 privind apărarea împotriva incendiilor	1997	SEVESO	Autoritățile centrale şi locale	Specifică obligațiile autorităților centrale şi locale de prevenire şi reducere a riscului de incendiu şi îndatoririle în caz de producere
OM nr. 278/1997 pentru aprobarea „Metodologiei-cadru de elaborare a planurilor de prevenire a poluărilor accidentale”	1997	SEVESO	MAPPM, CN „Apele Române”	Conține metodologia de elaborare a planurilor de prevenire şi reducere a poluărilor accidentale. Trebuie efectuat un inventar al activităților potențial poluante de către Apele Române, pentru a identifica planul/strategia necesare
HG nr. 168/1997 privind regimul produselor şi serviciilor care pot pune în pericol viața, sănătatea, siguranța muncii şi protecția mediului	1997	SEVESO 96/82	Administrația Publică Centrală şi Locală	Priveşte statutul produselor şi serviciilor care pot pune în pericol viața, sănătatea, siguranța muncii şi mediul; aceste servicii şi produse trebuie să fie însoțite de un certificat de conformare pentru a putea circula pe piață
Legea nr. 124/1995 pentru a-probarea OG 47/1994 privind protecția împotriva dezastrelor	1995	SEVESO 96/82 art. 2(b), 3, 16(a)(d), 22<c)	Comisia Națională Împotriva Dezastrelor, condusă de primul ministru, MIC, MAA, MI	Conține măsuri de prevenire, intervenție şi refacere în caz de dezastru din cauze naturale sau de altă natură, pentru a reduce efectele sale sociale, economice şi de mediu; numeşte de asemenea comişii speciale de acțiune în cazul diferitelor situații de dezastru şi enumera atribuțiile acestora.
HG nr. 264/1991 privind sarcinile MAPPM în caz de inundații	1991	SEVESO	MAPPM	Stabileşte sarcinile MAPPM de elaborare a strategiei naționale de organizare a apărării împotriva inundațiilor
LEGEA nr. 69/1991 privind sarcinile autorităților centrale de prevenire şi	1991	SEVESO	MApN, MAPPM	Stabileşte măsurile pe care trebuie să le ia autoritățile centrale pentru a preveni şi reduce dezastrele, calamitățile, incendiile, epidemiile

Actul legislativ	Anul adoptării	Directiva de referință	Autoritate responsabilă	Scurt rezumat
reducere a dezastrelor				şi pentru a limita consecințele
Legea Protecției Civile 106/1996	1996	SEVESO 96/82: art. 2(b), 13,24-26,37	MApN. MI, MIC. MAA. MS, MT, MLPAT, MAPPM, Crucea Roşie, adm. locală etc.	Prevede strategia națională în caz de dezastre, inclusiv cele ce afectează calitatea mediului; răspunderea pentru acțiune este împărțită între mai multe instituții, fiecare cu sarcini specifice în prevenirea şi reducerea efectelor dezastrelor
OM nr. 184/1997 pentru aprobarea procedurii de efectuare a bilanțurilor de mediu	1997	SEVESO 96/82: art. 2, 16,18(b) LCP 88/609: IPPC 96/61	MAPPM, APM	Stabileşte procedura de evaluare a bilanțurilor, tipurile acestora, conținutul şi domeniile de interes cerute de procesul de autorizare, la schimbarea proprietarului sau destinației sau la încetarea activităților economice şi sociale cu impact asupra mediului
Decret 466/1979 privind regimul substanțelor şi produselor toxice	1980	SEVESO 96/82: art. 2, 8, 9, anexa nr. 1 (2). (3) anexa nr. 2 (7)	MI, MS, MAA, MIC, CM "Apele Române"	Reglementează producerea, depozitarea şi orice activitate care priveşte circulația produselor şi substanțelor toxice, cultivarea în scopul producerii plantelor ce conțin astfel de substanțe, ca şi experiențele cu produse şi substanțe toxice
HG nr. 172/1997 pentru constituirea Registrului Național pentru Substanțe Potențial Toxice	1997	SEVESO	MAPPM, MS, MLSP	Aprobă Regulamentul de organizare şi funcționare a Registrului Național pentru Substanțe Chimice Potențial Toxice. Aceasta este o comisie interministerială formată din miniştri şi patru experți ai autorităților centrale de sănătate, protecția muncii şi a mediului.
Legea nr. 8/91 pentru ratificarea Convenției privind poluarea atmosferică transfrontieră ta distanță	1991	SEVESO	LCP, Incinerarea deşeurilor	Aduce în atenția internațională preocuparea pentru poluarea transfrontieră la distanță, țările care o ratifică asumându-şi obligația de a dezvolta tehnici de reducere a emisiilor de sulf şi alți poluanți majori şi de a coopera la schimbul de informații în domeniu.

Sursa: *MAPPM*

Anexa nr. 3.1

Instrumente economice utilizate în controlul poluării, în România, în anul 1999

Instrumentul	Obiectivul taxei/ impozitului	Obiectul taxei	Nivelul taxei	Venituri totale	Autoritatea care colectează veniturile	Utilizarea veniturilor provenite din taxe	Observații
1	2	3	4	5	6	7	8
Taxe/impozite asupra energiei **Taxe/impozite asupra combustibililor**							
Accize	Colectare de venituri	Benzină cu plumb Benzină fără plumb Motorină	3.817.915 lei/kl; 232 EUR/kl 3.692.762 lei/kl; 225 EUR/kl 1.903.553 lei/kl; 116 EUR/kl	528.800 mil.lei; 32,15 mil EUR 68.000 mil. lei; 4,15 mil EUR 103.200 mil. lei; 6,27 mil. EUR	Ministerul de Finanțe	Bugetul de stat	
Taxa de drum	Colectare de venituri	Benzină cu plumb Benzină fără plumb Motorină	330.396 lei/kl; 20 EUR/kl 296.898 lei/kl; 18 EUR/kl 406.091 lei/kl; 25 EUR/kl	45.200 mil.lei; 2,75 mil EUR 5.000 mil. lei; 0,3 mil. EUR 11.200 mil. lei; 0,68 mil. EUR	Agenția Națională a Drumurilor	Fondul de drum	
TVA	Colectare de venituri	Benzină cu plumb Benzină fără plumb Motorină	22% 22% 22%	92.000 mil.lei; 5,6 mil. EUR 54.000 mil. lei; 3,3 mil. EUR 92.400 mil. lei; 5,6 mil. EUR	Ministerul de Finanțe	Bugetul de stat	

1	2	3	4	5	6	7	8
Alte produse energetice							
Accize	Colectare de venituri	Combustibil lichid uşor Combustibil lichid greu Cărbune Gaz natural Electricitate Termoficare					Va fi introdusă acciza pentru combustibil lichid
Taxe vamale (la import)	Colectare de venituri	Light Gaz natural	182.500 lei/tonă; 11,1EUR/tonă 73.000 ei/km^3; 4,44 EUR/ km^3		Ministerul de Finanţe	Bugetul de stat	
Taxa pe CO_2							
TVA		Combustibil lichid uşor Combustibil lichid greu Cărbune Gaz natural Electricitate					
Taxe asupra emisiilor în atmosferă							
Amendă pentru nerespectarea standardelor	Stimularea protecţiei mediului	22 de poluanţi ai aerului, inclusiv NO_x, SO_2 şi pulberi	Lei (în funcţie de fiecare caz de nerespectare a standardelor)	6.700 mil. lei; 0,41 mil. EUR (în total)	Agenţiile de Protecţie a Mediului	Bugetul de stat	
Taxa pe CO_2							

1	2	3	4	5	6	7	8
Taxe legate de transporturi							
Taxă vamală (la import)	Colectare de venituri	Valoarea vehiculului	20% din preţul cu amănuntul		Ministerul de Finanţe	Bugetul de stat	
Impozitul anual pentru maşină	Colectare de venituri		80.000-200.000 lei; 4,86-12,16 EUR		Ministerul de Finanţe	Bugetul de stat	
Taxa de drum	Recuperare a costurilor		Depinde de capacitatea motorului		Ministerul de Finanţe	Bugetul de stat	
Inputuri pentru agricultură							
Pesticide							
Îngrăşăminte							
Taxe pe produs referitoare la deşeuri							
Baterii Acumulatoare Pungi Ambalaje							
Cauciucuri uzate							
Becuri							
Lubrifianţi							
Deşeuri							
Taxa pentru deşeurile urbane	Stimulent pentru protecţia mediului	Taxă lunară/ persoană Taxă pentru întreprinderi	5.000 lei; 0,3 EUR 150.000 lei/m.c.; 9,1 EUR/m.c.		Municipalitate	Bugetul local	
Penalităţi pt. nerespectarea reglement. privind deşeurile							

Sisteme de garanţii rambursabile							
Taxe pentru managementul deşeurilor nucleare							
Instrumente pentru managementul calităţii apei							
Taxă pentru consumul de apă Taxă pentru tratarea apei	Recuperarea costurilor Recuperarea costurilor	Bucureşti: apa potabilă Apa industrială	Bucureşti: 2.670lei/m.c.; 0,16 EUR/m.c. 632 lei/m.c.; 0,038 EUR/m.c. Bucureşti: 349lei/m.c.; 0,16 EUR/m.c.		Comp. locale de apă Municipalităţi		Există variaţii mari între localităţi Există variaţii mari între localităţi
Taxe asupra efluenţilor	Recuperarea costurilor	Direct (în apele de suprafaţă): - suspensii solide - BOD Indirect (la canalizare)	29.494 lei/tonă; 1,79 EUR/tonă 119.249 lei/tonă; 7,25 EUR/tonă 616 lei/m.c.; 0,037 EUR/m.c.	47.252 mil. lei; 2,87 mil EUR (pentru suspensii solide şi BOD)	Compania Naţională "Apele Române" Companiile locale de apă	Bugetul de stat Companiile locale de apă	
Penalizări pentru nerespectarea standardelor	Conformare la standarde	Lei/kg Lei/m.c. de apă uzată	Variază Maxim de 5 ori taxa asupra efluenţilor la canalizare	9.120 mil. lei; 0,55 mil. EUR	Compania Naţională "Apele Române" Companiile locale de apă	Bugetul de stat Companiile locale de apă	

1	2	3	4	5	6	7	8
Instrumente pentru managementul calității apei							
Taxă pentru prelevarea apei	Colectare de venituri	Uz intern din: - ape interioare de suprafață - Dunăre - pânză freatică	80,9 lei/m.c.; 0,005 EUR/m.c. 9,7 lei/m.c.; 0,0006 EUR/m.c. 93,9 lei/m.c.; 0,006 EUR/m.c.	23.496 mil. lei; 1,43 EUR/m.c	Compania Națională "Apele Române"	Bugetul de stat	

Sursa: www.inforeuropa.com

Partea II-a
PROBLEME ECOLOGICE DETERMINATE DE RAMURILE POLUATOARE ALE INDUSTRIEI ROMÂNEŞTI

Capitolul 4
Efectele principalelor ramuri poluatoare ale industriei româneşti asupra factorilor de mediu

În prezent, datorită reducerii producției industriale, dar şi ca urmare a unor măsuri de protecție a mediului adoptate, nivelul poluării din țara noastră se află sub nivelul mediu înregistrat în țările Uniunii Europene (datorită scăderii producției industriale în majoritatea industriilor).

Calitatea atmosferei

În România, starea atmosferei este determinată de următoarele categorii de poluare: poluarea de fond, poluarea de impact, frecvența şi distribuția ploilor acide, prezența ozonului troposferic şi a celui stratosferic, situația gazelor cu efect de seră şi manifestările schimbărilor climatice.

Poluarea de fond se înregistrează în zonele în care influența surselor de poluare nu se manifestă în mod direct. Din analiza comparativă a emisiilor de poluanți se constată tendința de scădere, în perioada 1991-1998, a concentrațiilor de oxizi de sulf şi azot şi o uşoară creştere a concentrației de ozon troposferic (tabelul nr. 4.1).

Tabelul nr. 4.1

Evoluția, în perioada 1991-1998, a concentrațiilor poluanților gazoşi din aer, măsurate la stațiile de control al poluării de fond din România*

Poluant	UM	1991-1995	1996	1997	1998
Dioxid de sulf	mg/mc	SDL-4,91	SDL-4,82	SDL-1,95	DL-2,53
Dioxid de azot	ug/mc	0-9,89	0-10,42	0-3,23	0-2,8
Ozon troposferic	ug/mc	0-7,6	0-10,11	0-10,62	0-11,77

** SDL – sub limita de detecție.*

***Sursa**: Raportul „Starea mediului", 1998, elaborat de MAPPM.*

Poluarea de impact se produce în zonele aflate sub impactul direct al surselor de poluare. Concentrațiile medii anuale de dioxid de sulf şi dioxid de azot se găsesc, în general, sub concentrația maximă admisă, înregistrându-se depăşiri în câteva zone unde se găsesc mari centrale termoelectrice. Depăşirea concentrației medii de amoniac în 25 de localități este determinată, în special, de prezența, în zonele respective, a combinatelor de îngrăşăminte chimice. Pentru pulberile în suspensie şi sedimentabile, nivelul de impurificare a atmosferei a crescut uşor în perioada 1995-1998.

Din studiul distribuției în spațiu a claselor de *precipitații* se constată existența, pe arii extinse, a precipitațiilor acide cu conținut ionic mediu şi mare, în special în vestul şi sudul țării, aflate sub influența directă a activităților industriale sau a aglomerărilor urbane. Zonele în care s-au înregistrat precipitații cu conținut ionic având caracter neutru sau predominant alcalin au fost acele zone afectate de transportul de praf, purtat de vânt, provenit de pe haldele de steril sau de transportul de amoniac provenit din surse antropice. În zonele în care s-au înregistrat concentrații ridicate ale ionilor de sulfat, azotat, clorură, calciu şi amoniac în apele de precipitații, se evidențiază preponderența aportului surselor antropice locale aflate la distanță mică şi medie.

Ozonul troposferic şi oxidanții fotochimici sunt măsurați cu regularitate în România, zonele cele mai afectate de poluarea cu ozon troposferic fiind cele urbane, întrucât precursorii acestuia (oxizii de azot şi compuşii organici volatili) provin, în special, din activitățile industriale şi din traficul rutier.

Ozonul stratosferic asigură protecția planetei împotriva radiațiilor ultraviolete. Măsurătorile din ultimii ani evidențiază o tendință generală de descreştere a grosimii stratului de ozon, ceea ce a determinat aplicarea pe scară largă a prevederilor Protocolului de la Montreal. In prezent se află în derulare proiecte de retehnologizare a marilor utilizatori de substanțe ce distrug stratul de ozon, luându-se concomitent măsuri de control al comerțului internațional cu substanțe şi echipamente supuse prevederilor Protocolului.

Cele mei importante *gaze* care produc *efectul de seră* sunt: dioxidul de carbon, metanul, oxizii de azot, ozonul şi clorofluorocarburile, vaporii de apă, toate acestea intrând sub incidența Protocolului de la Kyoto. În 1998 a continuat implementarea măsurilor stabilite prin acest Protocol. Acesta are ca obiective de bază respectarea angajamentelor de reducere a emisiilor de gaze cu efect de seră cu 8% comparativ cu anul de referință 1989 şi adoptarea unui set de mecanisme de piață, inclusiv pentru permise de comercializare transferabile. Principalele surse generatoare de gaze cu efect de seră sunt: activitățile de producere a energiei electrice şi termice, în general extracția şi arderea combustibililor fosili, utilizarea solvenților, transporturile rutiere, tratarea şi depozitarea deşeurilor.

Calitatea apelor

Evaluarea calității *apelor de suprafață* a fost efectuată luând în considerare încadrarea în categorii de calitate, conform prevederilor STAS nr.

4706/1988. Astfel, râurile supravegheate în anul 1998, se repartizează astfel: categoria I (utilizabile pentru consum – potabile) – peste 58%; categoria a II-a (corespunzătoare pentru amenajări piscicole, procese tehnologice industriale, agrement) peste 27%; categoria a MI-a (corespunzătoare pentru irigații, alimentări industriale) – circa 6%; categoria D (apă degradată) – circa 9%. În anul 1998, fața de 1997, s-a constatat o scădere evidentă a cursurilor de apă de categoria a III-a şi degradată, ca urmare a diminuării surselor punctiforme de poluare. În consecință, s-a înregistrat o diminuare a emisiilor de azot, fosfor şi pesticide din sectorul agricol, în paralel cu descreşterea conținutului de metale grele şi substanțe organice greu biodegradabile provenind din sectoarele industriale.

Principalele probleme cu care se confruntă gospodărirea apelor de suprafață sunt: existența azotaților în apele freatice, acumularea de metale grele şi compuşi organici greu degradabili existenți în sedimente, conținutul ridicat în nutrienți (azot şi fosfor) al apelor uzate supuse procesului de epurare.

Dunărea, al doilea fluviu european ca lungime, se regăseşte în proporție de 28% pe teritoriul României. Din amonte, fluviul aduce, importante cantități de poluanți,' apele sale încadrându-se, la intrarea în țară, în categoria a II-a.

În anul 1998, activitatea de supraveghere a calității *apelor lacurilor a* relevat că, dintre acestea, 64% s-au încadrat în categoria I de calitate, 14,1% în categoria a II-a, 14,1% în categoria a III-a şi 2,1% în categoria D.

Supravegherea calității *apelor subterane* se desfăşoară la nivelul bazinelor hidrografice, iar în cadrul acestora, pe structuri acvifere.

Analiza datelor existente relevă următoarele categorii de poluare a apelor subterane:

- poluare cu produse petroliere şi compuşi fenolici în zona Prahova-Teleajen;
- poluarea cu îngrăşăminte minerale în zonele: Târgu Mureş, Arad, Craiova, Râmnicu Vâlcea şi Roznov;
- poluare cu produse rezultate din procese industriale: Victoria, Făgăraş, Codlea, Işalnița, Craiova;
- poluare cu produse menajere şi produse rezultate din zootehnie: Cărei, Halciu, Băileşti, Beregsău.

Calitatea apei *Mării Negre* este marcată în mod deosebit de aportul de nutrienți proveniți din Dunăre şi din sursele de pe uscat. Datele obținute scot în evidență scăderea conținutului în compuşi minerali, nivelul concentrației de metale grele şi al radioactivității fiind comparabil cu cel al anilor trecuți, constatându-se însă creşterea nivelului, de contaminare cu hidrocarburi. Parametrii care reflectă în mod direct calitatea apei marine, şi anume scăderea gradului de oxigenare şi creşterea alcalinității, indică, de asemenea, o epurare insuficientă a apelor uzate deversate.

Analiza statistică a situației principalelor surse de *ape uzate* demonstrează că față de un volum total evacuat de 6.013,967 mil. mc/an, 3.032,868

mil. mc/an, constituie ape uzate care trebuie epurate. Din acest volum, numai 558,15 mii. mc/an (18%), au fost suficient epurate.

Referitor la aportul de ape uzate repartizat pe activităţi, cel mai mare volum de astfel de ape a fost evacuat de unităţile din domeniile: energie electrică şi termică, metalurgie feroasă şi neferoasă, chimie anorganică şi organică, gospodărire comunală etc.

Calitatea solurilor

Principalele tipuri de poluare şi fenomene naturale care influenţează starea solurilor sunt:

- poluarea chimică a solurilor agricole (cea mai răspândită şi cu efectele cele mai puternice fiind cea cu metale grele), care afectează 0,9 milioane hectare;
- poluarea cu petrol şi apă sărată de la exploatările petroliere;
- deteriorarea terenurilor prin depuneri de deşeuri industriale şi urbane, care, pe lângă contaminarea solului, pot determina poluarea severă a pânzei freatice şi pot genera gaze toxice şi periculoase;
- sărăturarea solurilor, care se resimte pe circa 0,6 milioane de hectare, cu unele tendinţe de extindere în perimetrele irigate sau drenate şi exploatate neraţional;
- eroziunea eoliană, care se manifestă pe 0,4 milioane hectare, cu pericol de extindere, cunoscut fiind faptul că în ultimii ani au fost defrişate păduri şi perdele de protecţie din zonele vulnerabile faţă de acest proces de degradare;
- eroziunea hidrică, care afectează circa 6.3 milioane de hectare, din care 2,3 milioane de hectare amenajate cu lucrări antierozionale;
- alunecările de teren, care afectează circa 0,7 milioane de hectare;
- deteriorarea structurii şi compactarea soiului se manifestă pe 6,5 milioane de hectare;
- seceta, care se manifestă atât în zonele agricole, cât şi în zonele forestiere.

Starea mediului în aşezările urbane

Problemele prioritare de mediu în zonele urbane sunt: calitatea slabă a aerului (datorată, în principal, activităţilor industriale şi traficului urban) şi gospodărirea deşeurilor urbane.

Poluanţii atmosferici iritativi (pulberile solide în suspensie, oxizii de carbon şi dioxid de sulf) sunt cei mai răspândiţi şi au o importanţă deosebită, ţinând seama de numărul mare de persoane expuse; aceştia se acumulează îndeosebi în zonele cu trafic intens şi în cele industriale.

Depozitele de deşeuri solide menajere, cu mici excepţii, nu sunt amenajate într-un sistem de depozitare controlată. Ele constituie zone periculoase, insalubre, cu pericol de impurificare a apelor subterane şi de suprafaţă, dega-

jând mirosuri neplăcute şi favorizând menţinerea şi înmulţirea unor focare generatoare de boli.

Specialiştii din cadrul Ministerului Apelor, Pădurilor şi Protecţiei Mediului şi Ministerului Sănătăţii Ministerul au fost identificat, în anul 1998, 14 aşa-numite „puncte fierbinţi" în zonele urbane (tabelul nr. 4.2).

Tabelul nr. 4.2

„Puncte fierbinţi" identificate de Ministerul Apelor, Pădurilor şi Protecţiei Mediului şi Ministerul Sănătăţii

Nr.	Zona şi tipul de industrie	Poluanţi
1.	Copşa Mică – metalurgie neferoasă, ind. chimică (inclusiv chimia gazului metan)	SO_K. negru de fum, aerosoli cu Pb, Cd, Cu, Zn
2.	Baia Mare – metalurgie neferoasă	SO_x, aerosoli cu Pb, Cd, Cu, Zn, H_2S0_4
3.	Zlatna – neferoase	Sox, aerosoli cu Pb, Cd, Cu, Zn, H_2SO_4
4.	Ploieşti – Valea Călugărească – ind. chimică şi petrochimică	SO_2, NO_2, COV, suspensii cu sulfaţi, Fe, fluoruri
5.	Oneşti-Borzeşti – ind. Chimică şi petrochimică	COV, compuşi de sinteză, CO, particule grele
6.	Bacău – ind. chimică, celuloză şi hârtie	NO_x, NH_3, CS_2, H_2S, aerosoli cu compuşi de sinteză, particule în suspensie
7.	Suceava – ind. energetică, chimică, celuloză şi hârtie	CO. CO_2, CS_2, H_2S, NO_x, particule în suspensie
8.	Piteşti – ind. chimică şi petrochimică	SO_2, NO_x, COV, aerosoli cu compuşi de sinteză, particule în suspensie, particule grele
9.	Târgu Mureş – ind. chimică	NO_x NH_3, aerosoli cu acid azotic şi produse rezultate din sinteza coloranţilor azotici, particule în suspensie
10.	Turnu Măgurele – ind. chimică (îngrăşăminte)	NO_x, NH_3, NOx, aerosoli cu acid sulfuric, particule în suspensie
11.	Tulcea – metalurgie neferoasă	NO_x, NH_3 aerosoli
12	Craiova – Işalniţa – ind. chimică (îngrăşăminte), energetică	NO_x, NH_3, CO, CO_2, COV, aerosoli bogaţi în acizi minerali, particule în suspensie
13	Braşov – energetică, ind. chimică şi petrochimică	Aerosoli cu mangan
14	Govora – Rm. Vâlcea – ind. chimică	Acid clorhidric, clor gazos, particule în suspensie
Alte regiuni poluate		
1.	Slatina – metalurgie neferoasă	Fluor, acid fluorhidric, aerosoli cu fluor, particule în suspensie
2.	Hunedoara-Călan – metalurgie feroasă	SO_x, aerosoli cu acid sulfuric. particule în suspensie
3.	Târnăveni – ind. chimică	SO_2. NO_x, amoniac, particule în suspensie, Cr
4.	Năvodari-Midia – ind. chimică şi petrochimică	SO_2. NO_x, H_2SO_4, fluoruri, aerosoli cu compuşi anorganici, COV
5.	Săvineşti-Roznov – ind. chimică (fire şi fibre sintetice, îngrăşăminte)	COV, CS_2, H_2S, NOx, NH_3, compuşi anorganici, aerosoli cu compuşi ce conţin sulf
6.	Galaţi – metalurgie feroasă.	Poluanţi iritanţi şi CO

***Sursa**: Raportul „Starea mediului". 1998. elaborat de MAPPM.*

Situația deşeurilor industriale

În 1997, s-au produs în România 217,5 milioane de tone de deşeuri, rezultând o reducere cu 10-25% față de anul 1986, datorită reducerii activităților economice, mai ales în domeniul minier. În anul 1998, structura deşeurilor în funcție de sursa de proveniență arăta că deşeurile industriale aveau ponderea majoritară (circa 95% din totalul deşeurilor generate).

Principalele tipuri de deşeuri industriale şi agricole produse în 1998, în România, au fost următoarele: steril din exploatările miniere şi cariere, cenuşi, deşeuri metalurgice, nămoluri industriale, deşeuri metalice.

Din cele prezentate anterior, putem identifica cu certitudine (fără a putea, însă face un clasament general, datorită complexității şi diversității fenomenelor de poluare generate de diferitele ramuri industriale) principalii poluatori industriali:

- industria extractivă a cărbunelui şi minereurilor feroase şi neferoase;
- industria de producere a energiei electrice şi termice;
- industria extractivă a petrolului şi gazelor naturale;
- chimia şi petrochimia;
- industria metalurgică (neferoasă şi feroasă);
- producerea celulozei şi hârtiei;
- industria materialelor de construcții.

În urma studiilor efectuate, Ministerul Apelor, şi Protecției Mediului, apreciază că ramurile menționate anterior dețin o pondere de peste 80% din nivelul poluării înregistrate în România.

Capitolul 5
Situaţia tehnologică, actuală şi de perspectivă, a principalelor ramuri poluatoare

Industria extractivă, de prelucrare primară şi de producere a energiei electrice şi termice se prezintă la pragul între două milenii încă în plin proces de restructurare organizatorică şi funcţională, şi de schimbare a formei de proprietate. Toate aceste procese au indus şi continuă să influenţeze performanţele economice ale acestor industrii, creşterea competitivităţii fiind un obiectiv major în vederea integrării lor, alături de celelalte ramuri ale economiei naţionale în structurile UE.

5.1. Industria extractivă a petrolului, gazelor naturale şi prelucrarea primară a petrolului

a. În pofida scăderii treptate a producţiei de petrol, cantitatea de 6,1 mii. de tone extrasă în anul 1999, situează România încă pe locul II în Europa de Est (după Rusia), şi pe locul V în Europa (după Rusia, Norvegia, Anglia şi Danemarca).

Poziţia sa privilegiată pe plan mondial rezultă, mai ales, ca urmare a calităţii petrolurilor produse care se situează la nivele comparabile cu petrolurile cele mai bune extrase în zonele cu potenţial mare (tabelul nr. 5.1).

Din punctul de vedere al compoziţiei, petrolurile româneşti sunt predominant parafinnaftenice, putând fi utilizate cu succes atât la producţia de carburanţi, cât şi la fabricaţia de uleiuri minerale sau extracţia de hidrocarburi aromatice. Conţinutul redus de sulf (sub 0,5%), punctul de congelare cu valori sub 0°C şi vâscozitatea redusă, determină cheltuielile de prelucrare relativ reduse (deoarece nu mai este nevoie de instalaţii complementare pentru desulfurare sau de catalizatori speciali). Aceste calităţi, reduc de asemenea, substanţial cheltuielile de transport şi depozitare.

Procentul de produse albe şi densitatea API fiind ridicate, aceste petroluri pot fi valorificate eficient în instalaţii cu randamente de procesare corespunzătoare standardelor internaţionale.

b. În ceea ce priveşte producţia de gaze naturale, cu toate că România a înregistrat în ultimii ani o scădere accentuată, prin cantitatea de 14,6 mld.mc produşi în anul 1999, se situa încă pe locui V între ţările europene.

Calitatea gazelor naturale româneşti este net superioară altor gaze (peste 99% metan cu excepţia gazelor de sondă), spre deosebire, de exemplu, de gazele naturale ruseşti al căror conţinut în metan poate scădea până la 93%. Puritatea foarte mare şi procentul redus de compuşi cu sulf le fac apte pentru a

fi utilizate pe scară largă pentru chimizare (producția de amoniac, metanol, mono-meri etc.), micşorând foarte mult cheltuielile de procesare şi mărind procentul de conversie în produse chimice extrem de utile economiei naționale.

Tabelul nr. 5.1

Caracteristicile petrolurilor din țară comparativ cu cele din import

Caracteristica	U.M.	Țiteiuri din import				Țiteiuri din țară				Total petrol țară
		Iranian greu	Iranian ușor	Ural	Brent	Grupa 1 Țiteiuri selecționate parafinoase și naftenice (C și A)	Grupa 2 Țiteiuri semiparafinoase (A1 și A3 Vest)	Grupa 3 Țiței asfaltos (A3 Barcău)	Grupa 4 Țiteiuri neparafinoase (A3 neselecționat, B rest, C rest)	
1. Caracteristicile petrolului										
- densitate API	Grade	31,0	34,0	34,0	37,9	34,0	33,6		24,5	
- conținut de sulf	% gr.	1,60	1,40	1,80	0,50	0,28	0,24	0,24	0,22	
- vâscozitate la 40°C	°ST	10,0	8,0	8,0	5,0	8,1	7,3		17,6	
- punct de congelare	°C	-10,0	-15,0	-10,0	-15,0					
2. Randamente în produse de distilare primară										
- benzină	% gr.	18,4	20,7	20,2	21,0	20,61	18,50	1,30	15,37	16,53
- petrol și motorină	% gr.	23,3	27,8	29,0	33,0	23,45	18,38	12,00	23,20	22,12
- produse albe-total	% gr.	41,1	48,5	49,2	54,0	44,06	36,88	13,30	38,57	38,65
- păcură		56,9	50,5	49,1	54,8	27,00	61,63	86,70	60,45	60,25

***Sursa**: Institutul Național de Statistică şi Balanța energetică, 1999.*

În completare, trebuie menționat faptul că instalațiile de procesare din România sunt profitabile şi adaptate pentru a prelucra cu precădere petroluri şi gaze naturale din țară, cu caracteristicile menționate, iar transformarea lor pentru a funcționa numai cu materii prime din import ar necesita investiții suplimentare substanțiale şi ar determina asigurarea permanentă cu petroluri şi gaze naturale având calitate asemănătoare deci cheltuieli mai mari cu importul de resurse energetice petroliere, prin asigurarea unor surse externe pe termen lung.

Având în vedere elementele prezentate şi ponderea ridicată (peste 50%), pe care petrolul şi gazele naturale o ocupă ca resurse energetice primare într-o țară cu un potențial hidroenergetic şi nuclear limitat şi cu o producție de cărbune caracterizată prin costuri mari de extracție, rezultă clar caracterul de ramură strategică pe care industria de petrol şi gaze l-a avut şi va continua să-l aibă şi în viitor.

c. Sectorul de rafinare din România se caracterizează global printr-o capacitate de prelucrare mare şi un grad de complexitate ridicat; capacitatea totală de prelucrare de 34 mii. de tone petrol/an, este încărcată în prezent la doar 30% din potențial (9,9 mii. de tone).

Sistemul de prelucrare a petrolului a fost conceput ca un sistem integrat de rafinare cuprinzând instalații de prelucrare secundară a produselor petroliere (instalații de rafinare catalitică, cracare catalitică şi tratare cu hidrogen a dis-

tilatelor medii) în rafinăriile mari, în timp ce rafinăriile mici trimit o mare parte din produsele distilate spre cele mari pentru prelucrarea lor secundară.

Rafinăriile mari au fost destinate să prelucreze în special petroluri din import, sulfuroase, în timp ce rafinăriile mici prelucrează în exclusivitate petroluri indigene nesulfuroase. toate rafinăriile mari au în structura lor instalații de tratare catalitică cu hidrogen, reformare catalitică şi cracare catalitică, ceea ce a condus la producții mai mari de benzine octanice.

Din punctul de vedere al adâncimii de prelucrare, rafinăriile mari din România sunt rafinării de conversie adâncă, toate având în profilul lor instalații de cracare catalitică şi instalații de cocsare (cu excepția ARPECHIM), ajungându-se pe această cale la valorificarea adâncă a petrolului prelucrat, respectiv 65% produse albe şi 6% gaze pentru chimizare şi gaze combustibile, restul fiind reprezentat de celelalte produse (uleiuri lubrifiante, bitum, vaseline, combustibili lichizi şi consum tehnologic).

De altfel, factorul de complexitate (indicele Nelson) al rafinăriilor mari din România este comparabil cu cel al rafinăriilor din SUA şi este mai ridicat decât al multor rafinării din Europa şi Asia.

O altă caracteristică a sistemului de rafinării din România este aceea că rafinăriile mici pot funcționa împreună cu rafinăriile mari din vecinătate prin sistemul de transferuri de produse semifabricate (intermediare), pentru care există şi experiența şi mijloacele minime de realizare.

5.2. Industria extractivă a cărbunelui

În anul 1990 industria extractivă a cărbunelui din România se prezenta în fața cerințelor impuse de economia de piață cu peste 70% din capacitățile puse în funcțiune, rezervele fiind constituite din zăcăminte sărace, iar extracția realizându-se cu tehnologii neperformante ca o consecință a folosirii de utilaje uzate tehnic şi moral. Practic, mai mult de jumătate din exploatările miniere existente în acest moment, nu pot face față cerințelor economiei de piață.

Astăzi, după zece ani, tehnologiile folosite pentru extracția şi prepararea cărbunelui se caracterizează sintetic prin următoarele aspecte definitorii:

• *Metodele de exploatare (extracție) şi preparare sunt în mare măsură la nivelul celor utilizate pe plan european şi mondial.*

În România s-a trecut treptat de la exploatarea până nu demult a majorității zăcămintelor de cărbune, prin abataje tip cameră şi stâlp (metodă foarte anevoioasă şi cu multe inconveniente economice) la exploatarea în abataje cu front lung şi la exploatarea în două felii, care sunt încă moderne şi rămân în topul metodelor folosite în prezent. Caracteristic este faptul că, datorită conținutului redus în substanță utilă, volumul de steril evacuat la suprafață este foarte mare.

În ceea ce priveşte mineritul la suprafață sunt utilizate mai multe metode, care oricum se caracterizează prin suprafețe întinse scoase din circuitul agri-

col. În zona de minerit în carieră, fie sunt descopertate suprafețe sub forma unor fâşii, sterilul de pe suprafețele recent descopertate fiind transferat în zonele în care s-a încheiat exploatarea, fie descoperta este mutată în afloriment şi tăierile progresive sunt făcute în pantă până când ponderea descopertei, comparativ cu stratul de cărbune exploatat, are un nivel neeconomic.

Cărbunele extras este supus spălării. Prin această operațiune se îndepărtează între 10-70% din materia minerală (schimbându-se compoziția de cenuşă şi proprietățile de ardere), 35% din conținutul de sulf al cărbunelui, şi se creşte puterea calorifică a cărbunelui la valori de 26%. După spălare, cărbunele trebuie să fie separat de orice agenți chimici utilizați şi deshidratat; se impune apoi separarea, pe baza diferențelor de proprietăți magnetice, a tuturor materiilor anorganice şi într-o proporție de 25-70% a celor organice şi a sulfului.

• *Utilajele şi echipamentele folosite la extracție, preparare şi transport sunt uzate fizic şi moral,* fiind realizate pe bază de licențe din anii 1960-1970 şi realizează indici medii de funcționare a liniilor tehnologice (0,1-0,12) mult mai reduşi decât cei realizați pe plan mondial (0,25 – 0,35).

• *Performanțele tehnice şi economice ale tehnologiilor practicate* sunt reduse ca efect al condițiilor geologico-miniere dificile de zăcământ şi a fiabilității scăzute a utilajelor din dotare, care sunt şi neperformante. Astfel, viteza de avansare a abatajelor cu front lung este de 25-30 m/lună, cu mult sub cele realizate pe plan mondial, iar fiabilitatea redusă a utilajelor miniere generează costuri ridicate de exploatare, folosirea unui personal numeros pentru întreținere şi reparații, productivitate scăzută a muncii şi consumuri energetice mari.

• *Nivelul producției extrase mecanizat a variat de la un an la altul în funcție de o serie de factori dintre care menționăm:*

- reducerea timpului de lucru după anul 1989, de la 6-7 zile pe săptămână la 5 zile, cu toate consecințele negative care decurg din aceasta;
- adâncimea nivelului de exploatare, la majoritatea unităților, influențează într-o mare măsură funcționarea utilajelor, deoarece presiunile hidrostatice cresc direct proporțional cu diferența de nivel şi sunt din ce în ce mai greu de stăpânit;
- coborârea nivelului de exploatare, care a determinat lungirea considerabilă a căilor de transport,'atât pentru producție, cât şi pentru personal, consumându-se tot mai mult din timpul destinat operațiunilor productive.

• *Insuficiența surselor pentru cheltuieli de capital nu a permis în ultimii ani derularea unui program coerent de modernizare a minelor, carierelor şi uzinelor de preparare, atât sub aspect tehnologic, cât şi pentru înlocuirea echipamentelor vechi.*

Performanțele economice ale industriei miniere din România arată că activitatea operatorilor minieri din exploatarea cărbunelui brun şi a huilei este neeconomică, fapt pentru care trebuie restructurată prin închiderea minelor neviabile şi sprijinirea minelor cu perspective de a deveni eficiente, prin modernizare şi retehnologizare.

În baza previziunilor referitoare Ea diminuarea cererii de cărbune de către termocentrale, principalul consumator, capacitățile existente în carierele de lignit din Oltenia, care realizează cel mai scăzut cost, comparabil cu prețurile pe plan internațional, pot asigura necesarul anual de cărbune, până la un nivel de circa 35 milioane de tone.

Ca urmare, Guvernul şi-a propus să restructureze sectorul, prin încurajarea investițiilor private în producerea de energie şi reducerea poluării. În această privință, se preconizează ca viitoarele companii private de producere a energiei să treacă la folosirea cărbunelui şi a gazului metan, pentru producerea energiei în ciclu combinat.

Concentrarea resurselor producătorilor de lignit se va face asupra carierelor, iar acolo unde se justifică economic şi nu sunt implicații sociale majore, continuându-se şi exploatarea în subteran. În acest sens, subvențiile pentru mineritul subteran, vor fi reduse şi treptat eliminate, iar întreprinderile, o dată transformate în societăți comerciale pe acțiuni, vor fi încurajate să se restructureze, prin eliminarea activității de exploatare cu costuri ridicate. De asemenea, se prevede acordarea de stimulente pentru încurajarea creării de societăți mixte private, pentru operare în cariere, ca mijloc de reducere ulterioară a costurilor de producție şi de susținere cu investiții a dezvoltării acestora.

Pentru sectorul carbonifer şi energetic, ca o nouă soluție de restructurare, s-au inițiat şi se vor inița în continuare acțiuni, pentru realizarea unor sisteme integrate cu producătorii interni de cărbune şi de energie, în conformitate cu strategia sectorului energetic.

5.3. Industria siderurgică

Producția de oțel brut în România, avea să atingă un nivel maxim în 1989 de 14,4 mii de tone, în timp ce producția industriei siderurgice a fost de 134 mii de tone.

După 1990, deşi acest sector cunoaşte, la fel ca întreaga economie, evoluții descrescătoare, rămâne totuşi cu o pondere importantă în ansamblul producției industriale a țării. În mod firesc însă, ca urmare a scăderii cererii pe piața internă, dar şi ca urmare a crizei oțelului la nivel mondial, activitatea siderurgică a cunoscut un regres considerabil, în special în anul 1999, unitățile din acest sector fiind obligate să-şi reducă producția şi să înregistreze pierderi importante.

Între anii 1994-1998 producția de oțel brut s-a stabilizat la 6-6,5 mii. de tone. Implicit, o stabilizare la nivelul de 2000 mii de tone a cunoscut şi producția de oțel aliat în această perioadă. În anul 1999 s-a înregistrat o scădere semnificativă a producției care a atins un nivel de numai 4392 mii de tone oțel brut, respectiv 1746 oțel aliat.

În structura actuală, *industria siderurgică românească* este caracterizată de existența a două tipuri de unități productive:

a) **cu ciclu integrat de fabricaţie,** având două variante tehnologice de elaborare a oţelului prin:

- prelucrarea fontei lichide: C.S Reşiţa, SIDERURGICA Hunedoara, SIDEX Galaţi;
- prelucrarea fierului vechi: COS Târgovişte, SIDERCA Călăraşi, INDUSTRIA SÂRMEI Câmpia Turzii;

b) **cu ciclu de fabricaţie bazat pe prelucrarea semifabricatelor** (furnizate în general de unităţile cu flux integrat) şi realizarea de produse finite (ţevi fără sudură, laminate lungi, laminate plate): REPUBLICA Bucureşti, LAMINORUL Focşani, OTELINOX Târgovişte etc.

În total, siderurgia românească are în componenţă 33 de societăţi comerciale. Profilul de activitate al acestora, extrem de divers acoperă practic în totalitate necesităţile interne de produse din fontă şi oţel.

Producţia de oţel brut a României se realizează în 7 combinate, dintre care unul – SIDEX S.A., specializat în fabricaţia de produse plate, dar şi cu o producţie semnificativă de semifabricate pentru produse lungi -. iar celelalte 6 cu specializare în fabricaţia de produse lungi pline (COS Târgovişte, Siderurgica Hunedoara, ISCT Câmpia Turzii, C.S. Reşiţa, GAVAZZI STEEL Oţelu Roşu. SIDERCA Călăraşi).

Trecerea la economia de piaţă s-a resimţit prin scăderea generală a cererii de metal, pe fondul unui regres economic general. După o cădere continuă a producţiei, între 1990-1992, începând cu anul 1993 şi terminând cu anul 1998, producţia a marcat un nivel mediu relativ stabilizat de 6,0-6,5 mii. de tone de oţel/an.

În anul 1999 o serie de evenimente externe (criza politică din Kosovo, criza mondială a oţelului), coroborate cu capacitatea scăzută de absorbţie a pieţei interne a oţelului şi produselor din oţel, a condus la scăderea dramatică a producţiei la numai 4,2 mii. de tone şi intrarea societăţilor producătoare într-un impas financiar grav. Anul 2000 a însemnat o uşoară revigorare a cererii de metal şi în consecinţă o creştere a producţiei de oţel la un nivel de 4,5 mii. de tone.

În aceste condiţii, ponderea unităţilor siderurgice în producţia de oţel brut a fost afectată astfel: modificarea climatului economic a determinat comportări diferite ale societăţilor siderurgice. Cele mai fragile s-au dovedit a fi cele două unităţi cu flux integrat pe tehnologie Simens-Martin şi turnare 100% în lingou – SIDERURGICA Hunedoara şi CS Reşiţa, care fie datorită structurii, fie datorită costurilor de fabricaţie şi-au îngustat cel mai mult piaţa, înregistrând rate de scădere duble faţă de media ramurii; unităţile care au rezistat cel mai bine competiţiei în noul climat economic au fost SIDEX Galaţi pentru producţia de produse plate (şi semnifabricate pentru profile lungi), alături de ISCT Câmpia Turzii şi SIDERCA Călăraşi pentru producţia de profile lungi, cu cele mai mici rate de scădere a producţiei de oţel brut, sub media ramurii; producţia de oţel brut a României a cunoscut în această perioadă o concentrate favorabilă a fa-

bricației pe fluxul cel mai performant, SIDEX Galați mărindu-şi ponderea cu aproape 15% în valoare absolută, în timp ce SIDERURGICA Hunedoara şi CS Reşița şi-au diminuat importanța ca producători, în termeni relativi cu cea 50%.

Semnale pozitive sunt înregistrate în ceea ce priveşte creşterea ponderii oțelului prin turnare continuă (TC) la toate unitățile care au utilizat această metodă de turnare (deci şi pe întreaga siderurgie de la 36,7% la 57,2%). Cu tot progresul realizat, SIDEX Galați menține o pondere ridicată de oțel lingou (26,7%), rămânând astfel tributar unor costuri de producție mai ridicate deci dispune de o capacitate TC şleb neutilizată în OLD 1.

5.4. Industria de producere a energiei electrice şi termice

În prezent, puterea instalată a centralelor electrice care intră în componența Sistemului Energetic Național (SEN) se ridică la 22589 MW, din care 54% în centrale electrice pe bază de cărbune şi hidrocarburi, 36% în unități hidroelectrice, 3,2% în unitatea nucleară de 705 MW de la Cernavodă şi restul de 6.8% în unități de producție care utilizează alte tipuri de resurse energetice.

SEN dispune de capacitățile de producție necesare acoperirii consumului chiar şi în condițiile unei viitoare creşteri a consumului la vârf de sarcină, existând capacități disponibile totalizând 1500-2000 MW atât în centrale hidro, cât şi în cele pe hidrocarburi. Deşi situația pare favorabilă, necesitatea creşterii eficientei utilizării resurselor primare de energie impune aplicarea unui vast program de reabilitare şi dezvoltare a SEN.

Deoarece nivelul tehnologiilor utilizate în centralele termoelectrice este cei al anilor 1960-1970, grupurile energetice din dotarea acestora au realizat, în ultimii ani, o disponibilitate de timp de numai 30-50%, datorită, în principal uzurii acestora.

Situația economico-financiară a industriei energetice este caracterizată în *Strategia națională de dezvoltare energetică pe termen mediu* ca „permanent încordată. În principal, unitățile din fostul CON EL, CNLO, CNH, PETROM şi ROMGAZ au funcționat, practic, ca „bănci” pentru diverse categorii de consumatori, acumulând importante creanțe care au generat restanțe la plata furnizorilor de combustibili. Blocajul financiar a afectat toți agenții economici din lanțul energetic, împiedicând plata obligațiilor către stat. finanțarea investițiilor din surse proprii şi, mai ales, plățile către furnizorii interni şi externi de resurse energetice pentru perioada de iarnă, luând forma unor crize energetice grave”.

Capitolul 6
Probleme ecologice specifice generate de industriile poluatoare

Analiza influențelor principalelor industrii poluatoare asupra mediului înconjurător arată diversitatea categoriilor de impact şi complexitatea măsurilor de conformare la acquis-ul comunitar în domeniu.

6.1. Industria extractivă a petrolului, gazelor naturale şi prelucrarea primară a petrolului

Activitatea de extracție a petrolului şi gazelor naturale, pe de o parte, cât şi cea de transport, stocare şi depozitare a petrolului şi gazelor naturale, dar şi cea de rafinare a petrolului, pe de altă parte se caracterizează prin importante emisii poluante.

Emisiile de gaze cu efect de seră la nivelul anului 1999 din sistemele de extracție, transport şi stocare a petrolului şi gazelor naturale (emisiile de CH_4), sunt prezentate în tabelul nr. 6.1, în timp ce pentru produsele de rafinare, inclusiv potențialul de carbon stocat în aceste produse, sunt analizate în tabelul nr. 6.2 (emisiile de C), iar emisiile de CO_2 în tabelul nr. 6.3.

Referitor la calitatea produselor petroliere obținute prin rafinarea petrolului, se pot sublinia următoarele aspecte:

• *Calitatea benzinelor*

Începând cu anii '90-'95, producția mondială de benzine auto este din ce în ce mai afectată de schimbările survenite în regulamentele ecologice care se reflectă în tehnologiile de baza, în cerințele de utilizare în motoare şi în cererea consumatorilor.

Reformularea benzinelor auto româneşti în conformitate cu noile specificații de calitate implică utilizarea de produşi oxigenați şi de fracții octanice fără aromatice (izomerizate, alchilate) împreună cu benzinele reformate aromatizate şi de cracare catalitică.

Aceste specificații se regăsesc în următoarele norme de calitate a benzinelor auto (tabelul nr. 6.4).

• *Calitatea motorinelor*

Indicii de calitate ai motorinelor au evoluat spre creşterea restricțiilor privind emisiile de noxe din motoarele Diesel. De altfel, majoritatea țărilor UE s-au orientat spre motorine cu conținut foarte scăzut de sulf şi indice cetanic ridicat. La motorinele româneşti, conținutul de sulf se situează între 0,2% şi 0,05%. Utilizarea unor astfel de motorine, cu conținut de sulf foarte scăzut, reduce cu 97% emisiile de oxizi de sulf, cu 50% emisiile de fum şi cu 10-30% emisiile de azot şi particule solide.

Tabelul nr. 6.1

Emisiile de CH_4 de la sistemele de extracție, transport și stocare a petrolului și a gazelor naturale, în anul 1999

Categoria	Activitatea	Cantitatea - PJ -	Factor de emisie - kg CH_4/PJ -	Emisia de CH_4 - kg -	Emisia de CH_4 - mii tone -
				3 = 1*2	4 = 3/10^6
A. Sisteme Petrol					
Producție	Petrol produs	249,5	300	74850	0,075
Transport	Petrol încărcat în rezervoare*	431,8	745	321691	0,322
Rafinare	Petrol rafinat	407,1	90	36639	0,037
Stocare	Petrol rafinat	407,1	20	8142	0,008
TOTAL CH_4 din petrol			*	441322	0,441
B. Sisteme gaze naturale					
Producție/Prelucrare	Gaz produs	480,5	288000	138384000	138,384
Transport și distribuție	Gaz consumat	564,6	364300	205683780	205,684
Alte scurgeri	Gaz consumat	564,6	*	91751500	91,572
	- nonrezidențial	479,5	175000	83912500	83,913
	- rezidențial	85,1	90000	7659000	7,659
TOTAL CH_4 din gaze = gaz produs + gaz consumat		*	*	435639280	435,639
C. Eșaparea și arderea gazelor la gura coșului					
	Petrol și gaz produs	0,0	*	0	0,000
	- Petrol	0,0	-	-	-
	- Gaz	480,5	6000	2883000	2,883
TOTAL CH_4 din petrol și gaze		*	*	438963602	438,964

Notă: ** Cantitatea de petrol transportat în rezervoare = petrol produs + import + variația de stoc la producător:*

– import = 17976944GJ = 179,7 PJ;

*– variația de stoc la producător = [stoc 31.12.1999 – stoc 01.01.1999][t]*1,3988*29,3 = [GJ];*

*Deci: variația de stoc la producător = (249461-186217)t*1,3988*29,3≈2592045,22GJ=2,6PJ;*

Sursa: *Institutul Național de Statistică și Balanța energetică, 1999.*

Tabelul nr. 6.2

Estimarea cantității de carbon stocat în produse

Combustibili	Consum aparent - GJ -	Producția internă - GJ -	Cantitate combustibil estimată - GJ -	Factor de emisie - kg C/GJ -	Potențial emisie de carbon - kg C -	Fracția de carbon stocat	Carbon stocat - kg C -
			3=1+2		5=3*4		7=5*6
A	1	2	3	4	5	6	7
Bitum de petrol	* 2054047	- 7184389	9238436	22,0	203245592	1,0	203245592
Lubrifianți	* 814569	- 4350816	5165385	20,0	103307700	0,50	51653850
Benzină pentru chimizare	-	** 16865813	16865813	20,0	337316260	0,80	269853008
Motorină pentru chimizare	-	** 1949944	1949944	20,2	39388869	0,50	19694434
Gaze naturale pentru chimizare	-	** 41839609	41839609	15,3	640146018	0,33	211248186
Păcură pentru chimizare	-	** 1502416	1502416	21,1	31700978	0,50	15850489
Cărbune cocsificabil	# 4137908	-	4137908	25,8	106758026	0,75	80068520
GPL	0	** 0	0	17,2	0	0,80	0
TOTAL	x	x	80699511	x	1461863443	x	851614079

Notă: ** Datele se regăsesc în tabelul nr. 3, col.1;*

*** consumul final de combustibili în scopuri neenergetice în industrie;*

*# consum aparent (din tab. nr. 3, col.1)*0,06; - datele au fost preluate din Balanța energetică.*

Sursa: *Institutul Național de Statistică și Balanța energetică, 1999.*

Tabelul nr. 6.3

Emisiile de CO_2 de la sursele energetice în anul 1999

Combustibili	Consum aparent - GJ -	Factor de emisie - kgC/GJ -	Potențial de emisie - kg -	Carbon stocat - kg C -	Emisia netă de C - kg C -	Fo	Emisia actuală de C - kg C -	C1	Emisia actuală de CO_2 - kg CO_2 -
			3=1*2		5=3-4		7=5*6		9=7*8
Total combustibili	1422163481	X	28800506341	939624301	27973448544	X	27661483721	X	101425440312
A. Combustibili lichizi	430393732	X	8620977386	553077602	8180466288	X	8098661625	X	29695092625
Combustibili primari	439849959	X	8763991780	0	8763991780	X	8676351863	X	31813290163
1) Petrol	428061602	20,0	856123040	0	8561232040	0,99	8475619720	44/12	31077272305
2) Gazolină și etan	11788357	17,2	202759740	0	202759740	0,99	200732143	44/12	736017858
Combustibili/prod.sec.	-9456227	X	-143014395	553077602	-583525493	X	-577690238	X	-21181197538
3) Benzină	-39534227	18,9	-747196890	194378544	-829008930	0,99	-820718841	44/12	-3009302417
4) Petrol pt. reactoare	1501068	19,5	29270826	0	29270826	0,99	28978118	44/12	106253098
5) Alte petroluri	-266601	19,6	-5225380	0	-5225380	0,99	-5173126	44/12	-18968128
6) Motorină	20664293	20,2	417418719	4650838	412767881	0,99	408640202	44/12	1498347407
7) Păcură	3352447	21,1	70736632	26438606	44298026	0,99	43855045	44/12	160801833
8) GPL	-321567	17,2	-5530952	0	-5530952	0,99	-5475643	44/12	-20077357
9) Bitum de petrol	2054047	22,0	45189034	245797574	-200608540	0,99	-198602455	44/12	-728209000
10) Lubrifianți	814569	20,0	16291380	81812040	-65520660	0,99	-64865453	44/12	-237839996
11) Cocs de petrol	-1275019	27,5	-35063023	0	-35063023	0,99	-34712392	44/12	-127278772
12) Alți comb. lichizi	3554763	20,0	71095260	0	71095260	0,99	70384307	44/12	258075794
B. Combustibili gazoși	586818026	X	8978315798	249737652	8728578146	X	8684935255	X	31844762602
13) Gaze naturale	586818026	15,3	8978315798	249737652	8728578146	0,995	8684935255	44/12	31844762602

Notă: *Benzină = total benzină-alte benzine; Alte petroluri = total petroluri-petroluri-petroluri pt.reactoare;*
Lubrifianți = uleiuri minerale+vaselină+parafină.

Sursa: *Institutul Național de Statistică și Balanța energetică, 1999.*

Tabelul nr. 6.4

Normele de calitate pentru benzinele auto

Caracteristici	U.M.	Valoarea pentru	
		Benzinele REGULAR	Benzinele PREMIUM
1. Densitatea d_4^{20}	G/cm^3	-	Max.0,75
2. Presiune vapori (RVV)	mmHg	-	370-410
3. COR	-	90	95
4. COR + COM/2	-S	87	90
5. Conținut oxigen	% gr.	-	2-2,7
6. Conținut MTBE	% vol.	-	11-15
7. Conținut aromate, din care:	% vol.	-	2,3
- benzen	% vol.	-	2,3
- olefine	% vol.	-	Max.10
8. Conținut Pb	G/l	-	Max.0,013 (se recomandă fără Pb)
9. Temperatura finală de fierbere	^0C	-	220

***Sursa**: Institutul Național de Statistică si Balanța energetică, 1999.*

Un factor important calitativ este şi limitarea conținutului de hidrocarburi aromatice în motorine la 10-20% voi., de la 30-35% cât este admis în prezent. Celelalte caracteristici, adică temperatura de filtrabilitate şi de congelare, şi densitatea, sunt încă cele uzuale impuse atât de climat, cât şi de criteriile de comercializare (tabelul nr. 6.5).

Tabelul nr. 6.5

Normele de calitate pentru motorinele auto

Caracteristica	U.M.	Valoarea
1. Densitatea d_{15}^{15}	G/cm^3	0,81-0,84
2. Cifra cetanică	-	40-45
3. Conținut de sulf	% S	0,6
4. Temperatura de tulburare	^0C	-10
5. Temperatura de filtrabilitate	^0C	-12
6. Conținut aromatice	% vol.	10-20
7. Vâscozitate la 40^0C	Cst.	2-4,5

***Sursa:** Institutul Național de Statistică si Balanța energetică, 1999.*

• Calitatea combustibililor grei (păcură, distilat vid)

Calitatea combustibililor de focare nu a avut o evoluție cu o tentă generală de îmbunătățire, ci, mai degrabă, s-au impus restricții de calitate pe zone, cum ar fi zonele litorale sau zonele marilor aglomerări de populație. În care

combustibilii grei admişi trebuie să îndeplinească condiţiile privind conţinutul de sulf sub 1%, pentru zonele urbane, şi peste 1% în zonele rurale.

Un alt criteriu de diferenţiere a calităţii combustibililor lichizi pentru termocentrale este puterea instalată (sub 60 MW şi peste 60 MW), restricţiile fiind mai severe la centralele de putere mare.

Realizarea combustibililor lichizi de focare este mult îngreunată în România de scăderea continuă a ponderii producţiei de petrol indigen, nesulfuros, şi de caracterul aleatoriu al sortimentelor de petrol importat.

• **Calitatea uleiurilor lubrifiante**

Piaţa uleiurilor lubrifiante de caracterizează printr-o diversitate extrem de mare de produse, ca şi prin evoluţia rapidă a normelor de calitate a acestora.

În domeniul uleiurilor parafinoase, normele de calitate sunt (tabelul nr. 6.6):

Tabelul nr. 6.6

Normele de calitate pentru uleiurile parafinoase

Caracteristica	U.M.	Valoarea
1. Indicele de vâscozitate	Cst.	95-100
2. Punct de curgere	^{0}C	-10
3. Temperatura de inflamare	^{0}C	210
4. Conţinut carbon aromatic	% vol.	4-8
5. Conţinut policiclice	ppm	20
6. Pierderi evaporare NOAK	% vol.	15

Sursa: *Institutul Naţional de Statistică şi Balanţa energetică, 1999.*

Menţionăm că aceste caracteristici se referă la uleiurile obţinute prin procesele clasice, în timp ce uleiurile obţinute prin procese de hidrocracare au caracteristici superioare.

În ceea ce priveşte uleiurile de bază naftenice (produse de ASTRA Ploieşti), calitatea lor este în general la nivelul standardelor europene.

6.2. Industria extractivă a cărbunelui

Una dintre problemele-cheie care afectează In general sectorul carbonifer este problema protecţiei mediului, problemă care se amplifică şi datorită închiderii unui număr mare de mine şi cariere, deoarece aceste exploatări nu pot fi părăsite complet nici la finele extracţiei. Ansamblul problemelor de mediu generate de desfăşurarea activităţii de extracţie a cărbunelui trebuie analizate şi soluţionate separat pe sectoarele în care acestea se produc.

a. Extracţia şi prepararea cărbunelui

Ca multe activităţi industriale, extracţia cărbunelui generează un impact major asupra mediului, intensitatea acestuia fiind în strânsă dependenţă de

tipul de minerit practicat, geografia şi ecologia zonei afectate, precum şi de atitudinea publică referitoare la această problemă. Multe aspecte controversate ale mineritului modern decurg din faptul că în industria extractivă trebuie să se lucreze cu volume enorme de steril şi deşeuri de la preparație.

Poluarea solului

În ambele situații, atât în mineritul în subteran, cât şi în carieră, aceste deşeuri sunt, în mod normal, prelucrate în imediata apropiere a zonei de extracție. Caracteristicile deteriorării şi ale suprafeței terenurilor afectate pot varia mult, putând exista, într-o singură mină o mare varietate de tehnici aplicate pentru soluționarea acestor probleme. O demarcare generală poate fi făcută între restaurare, în care terenul revine la utilizarea şi topografia inițială, şi recuperare, în care se creează utilizări şi topografii diferite.

• *Deşeurile produse de mineritul în subteran.* Mineritul în subteran produce câteva tipuri de deşeuri, incluzând pe cele rezultate de la realizarea puțurilor de mină şi a galeriilor pentru aducerea la suprafață a cărbunelui, materialele provenite din interiorul zăcământului şi reziduurile de la stațiile de preparare, ponderea materialelor minerale rezultate din extragerea cărbunelui dublându-se începând cu 1950, în principal, datorită tăierii selective, prin utilizarea echipamentului mecanizat.

În prezent, problema tratării producției de deşeuri este reprezentată de necesitatea tratării gropilor de gunoi vechi, multe din acestea aflate în stare avansată de deteriorare. Se adaugă impactul vizual produs de acestea, multe devenind instabile din punct de vedere structural, ca urmare a umezirii, în special cele aflate în pante abrupte.

Expunerea la umezeală şi emisiile de gaze pot provoca instabilitatea chimică a deşeurilor minerale. De asemenea, se pot degaja emisii toxice fn momentul producerii oxidării unor componente (cum ar fi piritele) producând compuşi acizi, existând pericolul de a fi preluate de apele locale. Ca reacție, se poate produce căldură din combustia particulelor de cărbune care au rămas în deşeurile materiale. Se cunosc câteva sute de gropi de gunoi în care s-au produs combustii spontane, producând un procent redus, dar semnificativ, pe plan local, din emisiile naționale de dioxid de sulf (1,8%), particule fine (1.4%), monoxid de carbon (1,2%). Condițiile de deficit de oxigen în care s-a produs combustia pot produce nivele ridicate de amoniac şi materii organice policiclice. Depozitarea cu grijă, compactarea sau tratarea previn combustia spontană a acestora. Aceste metode ajută ia repunerea în circuitul productiv, în special ca terenuri agricole.

• *Deşeurile provenite din carierele de cărbune.* În cariere, ponderea decopertării pentru obținerea cărbunelui este de 25:1, acest volum mare de deşeuri fiind de obicei returnat în excavații, când mineritul este încheiat. În plus, probleme similare sunt întâlnite deseori cu gropile de gunoi, acestea produ-

când perturbarea fluxurilor de ape subterane, emanații toxice şi alți poluanți, eroziunea şi surparea pantelor instabile,

Cea mai bună practică de refacere a terenurilor este ca descoperta din excavările efectuate recent şi situate în apropierea zonelor de exploatare să fie tasată, acoperită cu teren fertil şi replantata. Această metodă necesită susținere financiară pentru mai mulți ani, ceea ce presupune costuri foarte mari. Factorii care afectează succesul acestei metode sunt: nivelul de aciditate sau alcalinitate a solului, prezența umidității, gradul de compactare a terenului, temperatura, prezența factorilor nutritivi şi a microorganismelor necesare.

Pe ansamblul activității de exploatare a cărbunelui din România. Începând cu anul 1952 până în prezent, au fost afectate 17 mii de ha de teren, din care numai cea 2 mii de ha au fost redate în circuitul inițial. Anual sunt expropriate şi scoase din circuitul agricol şi silvic 700-800 de ha de teren din zonele de extracție (în special, la lignit), iar pe măsura închiderii activității de exploatare sunt necesare refertilizări şi revenirea la folosința inițială.

Din aceste terenuri, cea 15 mii de ha sunt afectate de activitatea minieră din bazinele carbonifere ale Olteniei (13,2 mii de ha pentru cariere şi halde – 0,5 ha pentru mine şi 1,3 mii de ha pentru construcții şi instalații industriale). Până la epuizarea rezervelor (aproximativ jumătatea secolului XXI) suprafața de teren afectată de exploatarea cărbunelui va fi de cea 30 mii de ha, din care cea 25 mii de ha din bazinul carbonifer al Olteniei. Din suprafețele afectate, 80% sunt terenuri agricole şi 20% foste păduri. Studii elaborate ICSITPLM estimează costurile necesare restaurării astfel: 11 300 $/ha pădure, 17 600 $/ha teren agricol şi 2 100 $/ha de teren ameliorat.

Lucrările de amenajări hidrologice executate până în prezent în bazinul Olteniei au creat condiții pentru protejarea contra inundațiilor a unei suprafețe de teren de 7,7 mii de ha. În ceea ce priveşte strămutările, au fost afectate peste 2000 de gospodării individuale, 40 de construcții social – cultural – economice şi 11 aşezăminte de cult.

Mai puțin drastic, dar încă semnificativ, este impactul exercitat de exploatarea cărbunelui asupra altor factori de mediu, care este prezentat în continuare.

Calitatea apei

În ceea ce priveşte apa, în foarte multe cazuri, prin excavare, au fost distruse sursele de alimentare (pungile cu apă freatică) sau au fost produse deteriorări ale calității, aceasta, nemaiputându-se consuma din cauza impurităților şi microorganismelor care au invadat-o. Astfel, procurarea apei potabile, în multe localități, a devenit anevoioasă, presupunând deplasări la mari distanțe. De exemplu, la Rovinari, din cauza insuficientei filtrări şi a conductelor sparte calitatea apei potabile este necorespunzătoare, conținând impurități şi microorganisme.

Activitatea de extracție a cărbunelui modifică totodată regimul hidrografic şi hidrologic. Anual, în România, din activitatea unităților miniere producătoare de lignit, sunt evacuate în apele râurilor 4 mii m^3 ape de mină şi 86 mil. m^3 ape de carieră.

Totodată, activitățile miniere afectează cursurile unor râuri şi afluenți ai acestora, făcând necesare lucrări complexe. De la începutul lucrărilor miniere şi până în prezent, în bazinele Olteniei, s-au executat 11 lucrări importante de regularizări de cursuri, cu o lungime totală de 76,1 km, diminuându-se zonele expuse la inundații cu 7680 de ha.

Calitatea apelor poate fi afectată de infiltrările provenite de la lucrările abandonate sau de deşeurile miniere. Drenarea minelor de substanțele acide este o problemă deosebită în cazul lucrărilor scoase din uz, unde emanațiile de sulf reacționează cu aerul şi apa şi formează acidul sulfuric, care este preluat de fluxurile de ape subterane.

Calitatea aerului

Poluarea mediului rezultă şi din dezintegrarea solidelor din mine, particulele care pot produce praf, care contaminează solul şi apa, erodează clădirile şi sunt inspirate de populație producând afecțiuni ale plămânilor. De exemplu, în zona Rovinari această poluare are ca sursă praful provenit de la complexul Rovinari şi de la benzile transportoare, dar mai ales de la fumul evacuat de la termocentralele Rogojelu şi Turceni. Conținutul de SiO_2 este depăşit uneori, în special la halde dar caracteristica pulberilor de a sedimenta la distanțe mici, față de surse, face ca acest aspect să fie de interes local.

În general, poluarea aerului este în cea mai mare parte afectată de minele de suprafață, care difuzează pe o suprafață întinsă solide instabile. Depozitarea deficitară a deşeurilor şi aerul utilizat pentru uscarea cărbunelui pot reprezenta o sursă importantă de praf. Multe țări exercită un control strict asupra emisiilor de particule din mine şi a practicilor de operare – acoperire, ecranare şi captare a prafului prin includerea de pulverizatoare de apă – reducând această poluare la niveluri acceptabile.

În ceea ce priveşte poluarea sonoră a atmosferei, în urma efectuării măsurătorilor de zgomot şi prelucrarea datelor, în majoritatea cazurilor, nivelul de zgomot la limita actuală a incintelor este mai mare decât limita maximă admisă de 65 dB. Distanța la care nivelul de zgomot scade sub această valoare este de 30-80m şi nu depinde de configurația zonei respective.

Deteriorarea subsolului – Surpările

Un impact exclusiv asociat cu mineritul subteran este alunecarea terenurilor şi deformarea suprafețelor – denumite surpări – cauzate de prăbuşirea lucrărilor abandonate sau ca urmare a închiderilor de mine. Consecințele pot fi severe, deşi acestea depind de extinderea şi utilizarea terenurilor afectate, natura deplasărilor şi a fisurilor produse. Efectele tipice includ alterarea pantelor şi dislocarea pe verticală a terenurilor, cu modificarea cursurilor de ape, a şoselelor, căilor ferate sau rețelei de conducte şi creează modificări în structurile stabile cauzând pagube.

Deoarece prevenirea surpărilor nu a constituit o prioritate pentru operatorii minieri, arii întinse de exploatări miniere au suferit pagube majore.

Introducerea noilor tehnologii subterane va aduce beneficii şi costuri de mediu care sunt în prezent dificil de cuantificat.

b. Transportul cărbunelui

Toate modalităţile de transport ale cărbunelui – cale ferată, camion, barje, vapor, benzi transportoare şi, indirect, linii de tensiune – au impact asupra mediului şi a sănătăţii. Multe moduri de transport sunt generatoare de noxe, impacturi vizuale şi degajări de praf de cărbune în atmosferă.

Multe dintre aceste impacturi ale transportului sunt concentrate în zone care generează mici beneficii economice din producţia sau utilizarea cărbunelui transportat. În opoziţie cu operatorii minieri existenţi şi dezvoltarea altora noi, facilităţile de transport al cărbunelui pot constitui o constrângere semnificativă asupra creşterii utilizării cărbunelui în viitor.

c. *Utilizarea cărbunelui (combustia)*

Combustia cărbunelui produce o gamă largă de substanţe solide şi gazoase care pot afecta suprafeţe întinse de teren şi de ape, toate acestea putând avea efecte dăunătoare asupra mediului şi sănătăţii.

Astfel, diferitele gaze specifice combustiei cărbunilor (dioxid de sulf – sulful conţinut în cărbune, nitrogenul – rezultat din combustie, monoxidul de carbon – rezultat din combustia incompletă, ozonul, hidrocarburilor aromate) au influenţe majore asupra stării de sănătate a populaţiei (toxicitatea acută – creşterea afecţiunilor respiratorii, iritaţii ale ochilor, dureri de cap; toxicitate cronică – modificări în funcţiile plămânilor, creşterea riscului de afecţiuni coronariene).

În aceiaşi timp, substanţele solide sub formă de particule (sulfaţi – conversia SO_2, nitriţi, arsenic, beriliu, cadmiu, mercur) au, la rândul lor. influenţe majore asupra stării de sănătate a populaţiei (toxicitate acută – creşterea bolilor respiratorii: toxicitate cronică – afecţiuni respiratorii, cancer, boli cardiovasculare, afectarea sistemului nervos).

6.3. Industria siderurgică

Siderurgia este una dintre ramurile puternic poluante ale industriei româneşti. datorită tehnologiilor învechite, a utilajelor în mare parte uzate fizic şi moral şi a dotărilor insuficiente în vederea depoluării.

Poluarea generată de activităţile industriale din sectorul siderurgic are un impact deosebit asupra aerului, asupra apei şi asupra solului, efectele specifice fiind prezentate în continuare.

Impactul asupra aerului

Cei mai importanţi poluanţi atmosferici generaţi în uzinele siderurgice din România sunt pulberile şi poluanţii gazoşi sub formă de SC_x NO_x, CO_x, CO, COV.

a) *Pulberile (praful antrenat în curenţi de aer)*

Ele se pot acumula atât în haldele de producție, cât şi în zonele limitrofe acestora, in concentrații care depăşesc de câteva ori normele de emisie prevăzute.

Media anuală a pulberilor în suspensie, înregistrată 1998 în apropierea combinatelor siderurgice a fost de circa 200 $\mu g/m^3$, față de limita de 75 $\mu g/m^3$ prevăzută în normele actuale aprobate la nivel de UE.

Media lunară a pulberilor sedimentabile a atins valori de circa 50 g/m^3 x lună în perimetrul uzinelor deci de cca 3 ori mai mult decât valoarea admisibilă, care este de 17 g/m^3 x lună.

Practic, toate sectoarele dintr-un combinat integrat, mai puțin turnarea continuă şi laminoarele, constituie importante surse de praf.

Din depozitele de materii prime se degajă mari cantități de praf de minereuri cărbune, fondanți (calcar, dolomită), De asemenea, de la cocserie se degajă praf de cărbune şi de cocs, şi din sectorul de aglomerare pulberi de minereuri, calcar, cocs, aglomerat. Oprirea în 1998-1999 a fabricației de cocs la Siderurgica Călăraşi şi a celei de fontă la Siderurgica Hunedoara, precum şi închiderea bateriilor de cocsificare şi a furnalelor de la Reşița, fac ca în prezent problemele de poluare în aceste zone să fie rezolvate. Aceste probleme se manifestă în continuare însă în vecinătatea combinatului de la Galați şi la Căian.

Secțiile de elaborare a fontei şi a oțelului generează, la rândul lor, pulberi bogate în oxizi de fier, adică emisii de praf de furnal, praf de convertizor, respectiv praf de la cuptorul electric. De asemenea, la turnarea oțelului, transvazare şi aliere apar emisii, cum ar fi, fumurile brune. Apariția acestor poluanți impune necesitatea creşterii eficienței captării şi a indicelui de reciclare a prafului. În afara conținutului ridicat de,oxizi de fier, aceste pulberi rezultate în procesele de elaborare se caracterizează prin conținuturi relativ ridicate de metale grele, cum ar fi: Cd. Cr, Ni, Hg, Pb, Se, Zn etc., unele dintre ele deosebit de nocive cum ar fi: Cr, Ni.

Se semnalează, de asemenea, prezența pulberilor bogate în $Si0_2$. Al_20_3. MgO, CaO în secțiile de materiale refractare.

În cadrul sectorului de laminare apar degajări mai importante de praf doar în timpul operației de flamare.

O sursă importantă de poluare cu fumuri brune, bogate în oxid de fier. caracteristică elaborării oțelului în cuptoare Siemens-Martin a dispărut în ultimii doi ani ca urmare a închiderii capacităților de la Hunedoara şi Reşița.

Determinările efectuate în' ultimii ani în uzinele siderurgice româneşti au ilustrat depăşiri ale limitei admise de Ordinul nr. 462/1993 emis de Ministerul Mediului pentru concentrația de praf (50 mg/Nm^3), şi anume, valori de 100-110 mg/Nm^3.

a) *Poluanții gazoşi*

In ceea ce priveşte emisiile de poluanți gazoşi, ele însoțesc toate procesele" fizico-chimice, mari consumatoare de energie. Deci, pornind de la aglomerare şi până la laminare, emisiile gazoase însoțesc practic toate procesele tehnologice. Cei mai „nocivi" poluanți sunt gazele degajate în timpul proceselor de generare a energiei necesare proceselor siderurgice, şi anume: CO, $C0_2$, NO_x, COV (figura nr. 6.1).

Figura nr. 6.1

Nivelul emisiilor de poluanți atmosferici rezultați din industria siderurgică

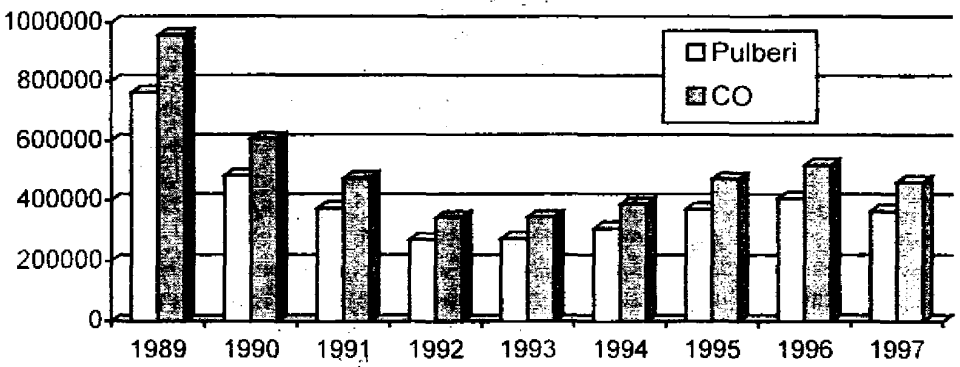

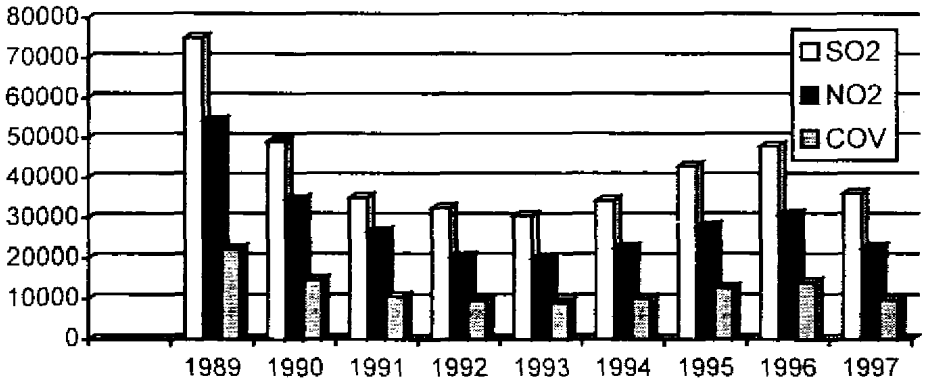

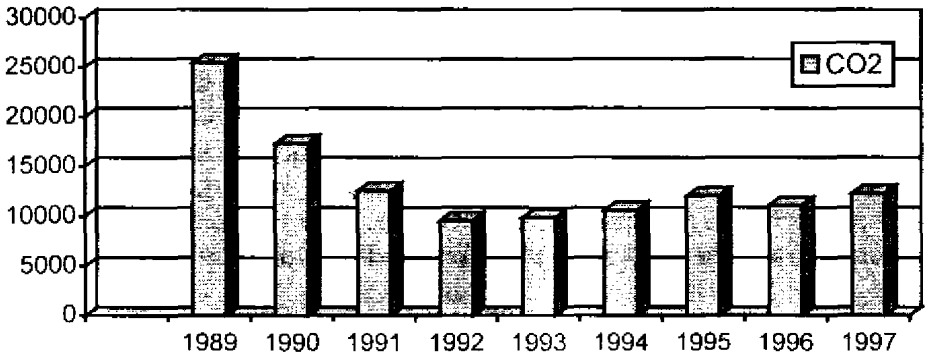

O parte dintre aceste emisii gazoase se degajă în procesele de ardere a combustibililor gazoşi în camerele de combustie ale bateriilor de cocsificare, la arderea cocsului, pe banda de aglomerare, la arderea cocsului în zona turbionară din faşă gurilor de vânt în furnal, la arderea combustibililor gazoşi în caupere, în cuptoarele de reîncălzire şi recoacere, precum şi în centralele termice. Gazele de combustie conțin CO_2, CO, NO_x, şi eventual SO_2.

Acestor emisii li se adaugă emisiile generate în timpul transformărilor fizico-chimice suferite de materiile prime în timpul proceselor de: cocsificare (COV, H_2S, amoniac din procesul de distilare a cărbunilor); aglomerare (SO_2, ca urmare a oxidării suflului din minereuri şi COV provenite special din țunderul uleios); elaborarea fontei (CO_2, CO în urma reducerii oxizilor din minereuri şi a gazeificării cocsului): elaborarea oțelului (CO, CO_2, SO_x, NO_x rezultate la oxidarea elementelor însoțitoare din fontă şi din fierul vechi; 0_2 insuflat în convertizor. La elaborarea oțelului în cuptorul electric, emisiile de CO sunt mai scăzute decât cele degajate în convertizor, în schimb se înregistrează emisii mai importante de NO_x şi COV, provenite din uleiurile prezente în fierul vechi); laminare (emisii de vapori de SO_x şi NO_x de la decapări şi emisii de CO_x de la cracarea şi volatilizarea uleiurilor utilizate la lubrifierea şi răcirea cilindrilor de laminor).

Modificările în structura tehnologică a siderurgiei româneşti au condus la diminuarea sau eliminarea unor surse de poluare ca urmare a închiderii unor instalații de cocsificare (Reşița şi Hunedoara), a unor furnale (Hunedoara) şi a unor laminoare (Călăraşi). De asemenea, trecerea de la elaborarea oțelului în cuptoare Siemens-Martin la cea în cuptoare electrice permite un mai bun control al emisiilor gazoase şi o diminuare însemnată a consumurilor energetice.

Impactul asupra apei

industria siderurgica din România, în forma sa integrată, este considerată una dintre ramurile mari consumatoare de apă (figura nr. 6.2). Alimentarea cu apă a platformelor siderurgice şi evacuarea apelor reziduale provenite din procesele specifice se face din, apele respectiv în apele de suprafață.

Cantitatea de apă necesară unui combinat siderurgic este de 200-250 m^t oțel (această cantitate este folosită diferențiat, în funcție de procesele tehnologice, astfel: uzina cocsochimică 11%, furnale aglomerare 21%, oțelării 14%, laminare 27%, utilități 27%).

Încărcătura poluantă a apelor provenite din instalațiile proceselor siderurgice poate fi grupată în două categorii generale, astfel:

a) reziduuri toxice: cationii metalelor grele (Fe^{2+}, Fe^{3+}, Pb^{2+}, Mn^{2+}, Zn^{2+}, Cu^{2+}, Cr^{3+}. Cr^{6+}) anionii ($S0^2_4$, Cl. S^2, CN , SCN etc.) şi suspensii;

b) compuşi organici (fenoli, benzen, uleiuri, gudroane etc.).

Figura nr. 6.2

Dinamica poluării apei în industria siderurgică

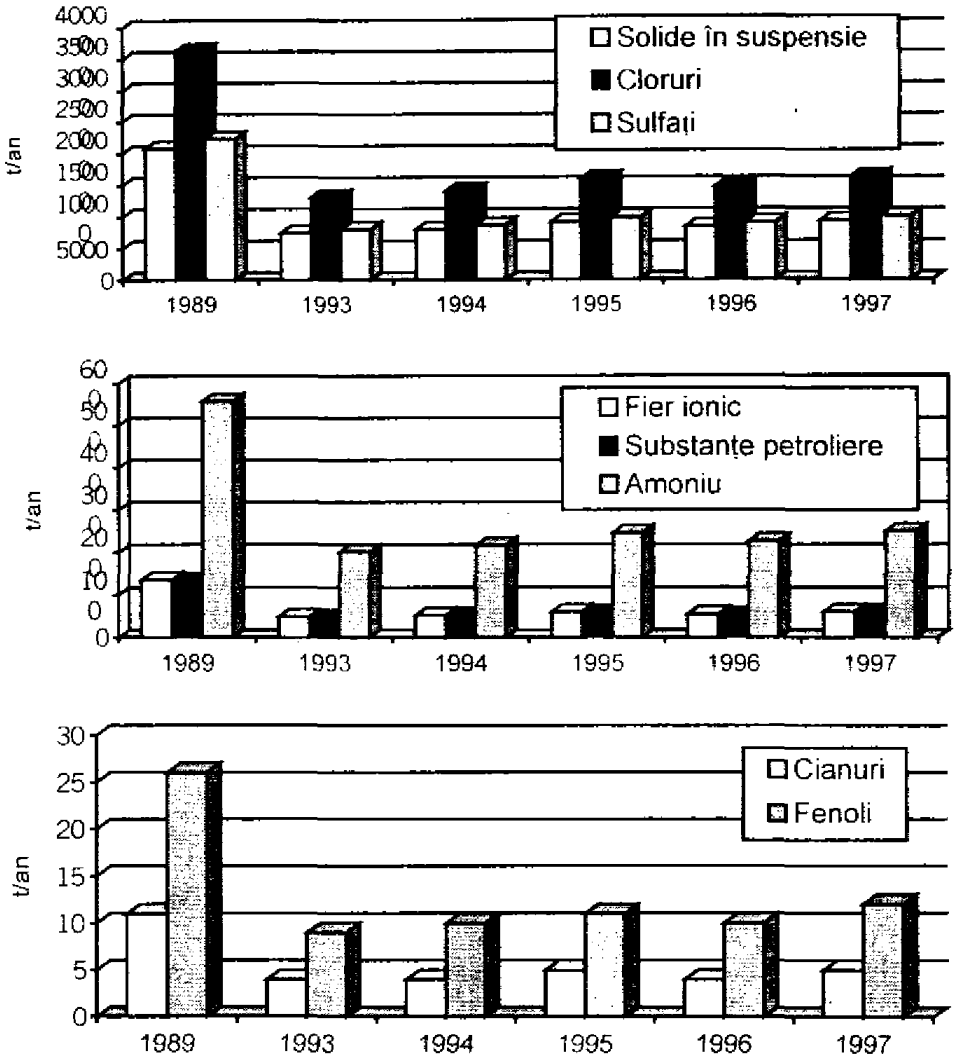

Cocseriile au cel mai înalt grad de poluare a apei, drept urmare reducerea numărului acestora va avea ca rezultat o îmbunătățire majoră în comparație cu situația anterioară. Stațiile de epurare a apei uzate, aferente sectoarelor poluante au o configurație specifică în funcție de poluantul care trebuie îndepărtat, ele constând. În principal, din instalații cu trepte mecanice (decantare, filtrare, flotație), chimice (neutralizare) şi biologice (tratare cu şlam activat).

Instalațiile existente nu au randamente corespunzătoare pentru reducerea concentrațiilor de noxe până la nivelul impus, fiind necesare măsuri de modernizare sau retehnologizare a acestora.

Impactul asupra solului

Principalele surse de poluare a solului din incinta şi împrejurimile combinatelor siderurgice sunt: emisiile atmosferice de poluanți (pulberi cu metale grele, SO_2 NO_2), care ajungând în contact direct cu solul conduc la infestarea acestuia: depozitele de deşeuri: iazurile de decantare.

Cercetările pedologice privind calitatea solului din aceste zone au evidențiat prezenta metalelor grele (Cr, Ni, Cu, Pb, Cd) în concentrații ridicate însă sub limita maximă admisibilă.

Prezența metalelor grele în cantități peste cele normale modifică proprietățile fizico-chimice ale solului şi îi reduce activitatea biologică având ca efect nefavorabil riscul potențial de creştere a concentrației acestora în plantele de cultură, iar prin consumarea acestora riscul ajunge la om şi la animale.

Ținând seama de faptul că solul reprezintă baza productivă pentru agricultură şi silvicultură, şi, în acelaşi timp, este un acumulator şi un filtru pentru substanțele nocive sunt necesare eforturi considerabile pentru păstrarea calității lui în limite normale.

Impactul produs de deşeuri

În urma proceselor tehnologice din siderurgie rezultă o cantitate apreciabilă de deşeuri, atât în stare solidă, cât şi lichidă.

O parte dintre deşeurile rezultate se valorifică prin introducerea lor în fluxul productiv sau prin comercializare, iar alta se depozitează.

Ponderea deşeurilor solide din siderurgie în România este de cca 800 kg deşeuri/tonă oțel (numai 50% reciclate), în timp ce în UE cca 500 kg deşeuri/tonă oțel (80% din acestea reciclate).

Zgurile se clasifică astfel:

• zguri de furnal – amestec de oxizi ai elementelor conținute în materia primă, în cenuşa cocsului şi în fondanții utilizați (în principal, CaO, SiO_2, MgO, Al_2O_3); în general, zgura de furnal se reutilizează în industria cimentului şi în construcțiile civile;

• zgurile de oțelărie – în care predomină CaO = 40% şi oxizii de fier 30% alături de SiO_2, MgO, MnO, P_2O_5, Al_2O_3, S. Utilizarea acestor zguri este mai dificilă din cauza compoziției acestora.

Sub aspect cantitativ, o alta sursă importantă o constituie molozurile şi deşeurile refractare, cu cea 200000 de tone/an. Acestea sunt amestecuri eterogene formate din cărămizi şi lianți. Chimic, sunt amestecuri în diferite procente de oxizi de Si, Fe, Al, Ca, Mg, Cr. Se reciclează în special în industria materialelor refractare.

Concluziile măsurătorilor din anul 2000

• Standardele de calitate pentru aer au fost în general respectate, cu excepția particulelor de praf în suspensie. Aceasta se datorează, în special, proastei funcționări a filtrelor pentru desprăfuirea gazelor arse de la cuptoarele electrice. Valoarea prescrisă este de 50 mg/Nm^3, ea fiind foarte uşor de menținut în condiții normale. În plus, la combinatele Industria Sârmei Câmpia Turzii şi Siderca Călăraşi s-a constatat o proastă colectare a gazelor emanate în vederea desprăfuirii.

• În ceea ce priveşte apele uzate – după tratare – în general, se înscriu în normele admisibile, dar analiza acestora nu este făcută în mod sistematic;

• Controlul zgomotului efectuat în imediata apropiere a uzinelor siderurgice arată că, în general, sunt respectate valorile admisibile; sunt constatate depăşiri în secțiile de forje unde se impune purtarea echipamentelor speciale de protecție.

• Procentul de tratare a deşeurilor este, în general, satisfăcător, cu toate că există varietăți de deşeuri ce sunt tratate în mică măsură, cum ar fi, tunderul şi produsele refractare uzate.

6.4. Industria de producere a energiei electrice şi termice

Industria energetică românească, caracterizată printr-un nivel tehnologic mediu, printr-o dotare necorespunzătoare cu aparatură de măsură şi control, prin utilizarea cărbunilor inferiori (lignit) şi a păcurii cu conținut ridicat de sulf, nu reuşeşte să satisfacă nici măcar cerințele impuse de legislația privind protecția mediului înconjurător în vigoare care însă nu corespunde exigențelor pe plan internațional. În România, ponderea emisiilor poluante generate de centralele electrice în totalul emisiilor se ridică la 74% pentru SO_2, 23% pentru NOx, 45% pentru pulberi, respectiv 41% pentru CO_2.

În domeniul nuclear, se poate afirma că România are reglementările armonizate cu cele din țările care fac parte din EURATOM. România este membră cu drepturi depline a Grupului Furnizorilor Nucleari (“Clubul de la Londra”), a Comitetului Exportatorilor Nucleari (“Comitetul Zangger”). De asemenea, România aplică normele de securitate internațională BSS (Basic Safety Standards) editate de AIE.

Impactul asupra atmosferei.

Măsurătorile şi studiile de evaluare a impactului au evidențiat următoarele:

• În general, nu se înregistrează depăşiri ale normelor de imisii;

• la termocentralele pe cărbune, la care încă nu s-au modernizat electrofiltrele, se constată depăşiri ale normelor de emisii la pulberi;

• la termocentralele care funcționează pe păcură apar depăşiri ale normelor de emisii atunci când se utilizează păcură cu conținut de sulf mai mare de 1-2%;

• nu se depăşesc normele de emisii la NO_x şi norma globală de SO_2 pentru cazanele pe cărbune.

După o creştere continuă până în anul 1989 (nivelul maxim), emisiile au înregistrat o importantă descreştere datorată, atât reducerii producţiilor de energie electrică şi termică, cât şi măsurilor organizatorice şi tehnice luate pentru creşterea eficienţei energetice şi reducerea poluării mediului (figura 6.3 a, b, c, d).

Figura nr. 6.3

Evoluţia emisiilor în atmosferă, în perioada 1985-1998, de:
a) SO_2; b) NO_x; c) pulberi; d) CO_2

a) Evoluţia emisiilor de SO_2

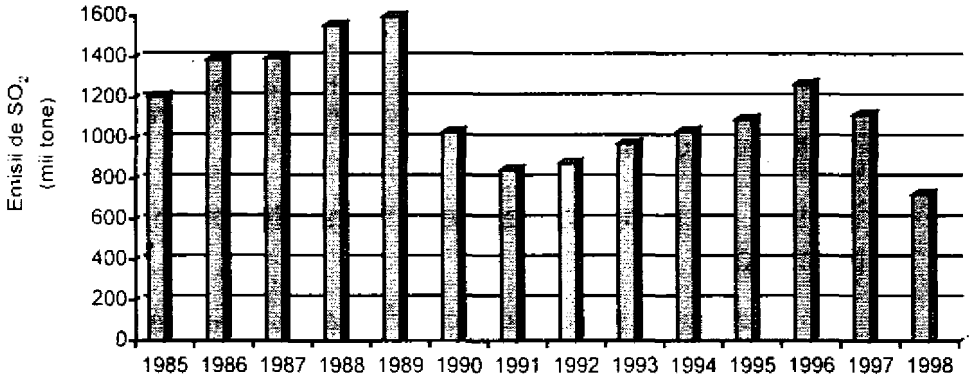

b) Evoluţia emisiilor de NO_x

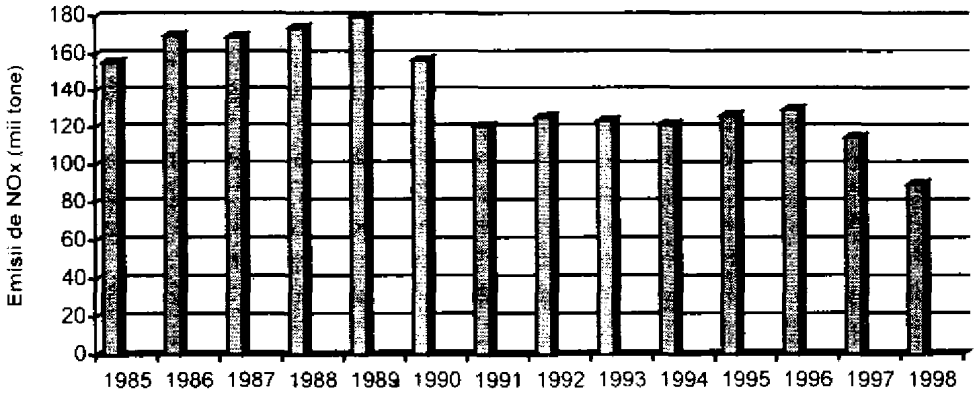

c) Evoluția emisiilor de pulberi

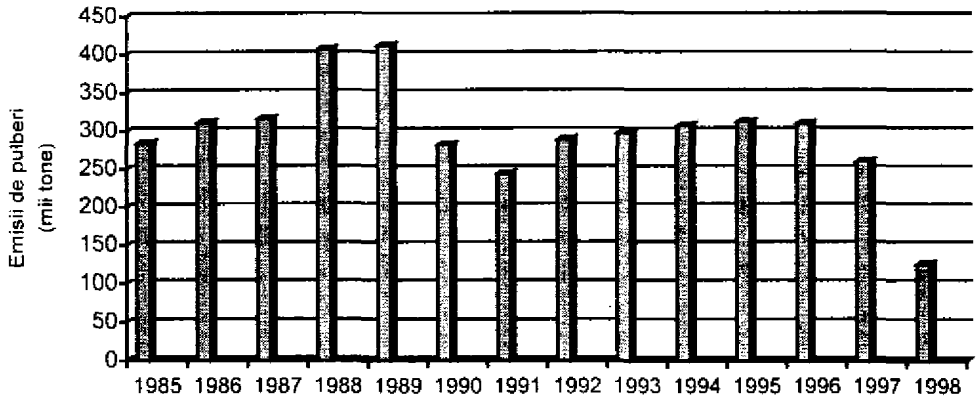

d) Evoluția emisiilor de CO_2

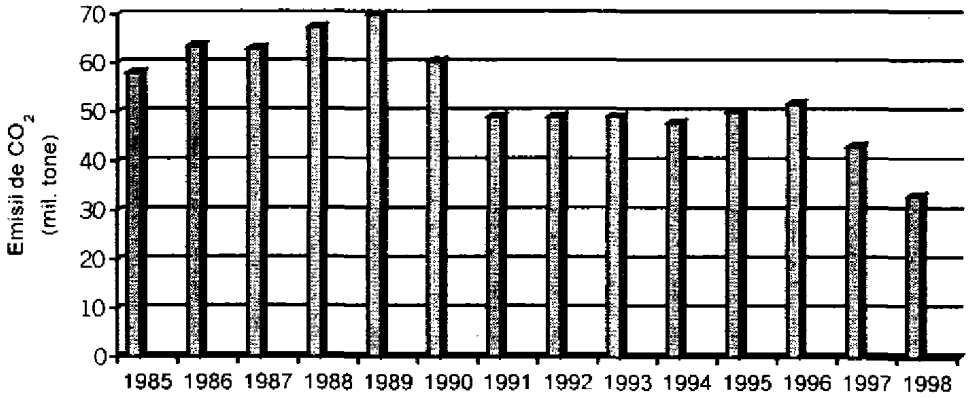

Sursa: *Țuțuianu O., Binig V. ş.a.,* „Raport de mediu" CONEL 1997-1998, *Muntenia Product, 1999.*

Impactul asupra apelor

Termocentralele pe hidrocarburi evacuează apele uzate după tratare şi neutralizare în rețeaua de canalizare sau direct în emisari. Termocentralele pe cărbune introduc apele uzate în circuitul închis de transport al zgurii şi cenuşii între centrală şi depozit. Fiecare termocentrală este dotată cu instalație de neutralizare a apelor uzate evacuate. Termocentralele (cu excepția CTE Brăila) au scheme de răcire în circuit mixt, (cu turnuri de răcire), astfel că nu produc poluări termice semnificative ale râurilor.

Impactul asupra solului

Din studiile efectuate până în prezent, rezultă că, în general, nu se depăşeşte pragul de alertă. Cercetările continuă pentru, a permite evidențierea aportului centralelor la poluarea solului cu metale grele, prin acumularea, în timp, a acestora. Din arderea cărbunilor rezultă importante cantități de zgură şi cenuşă care se transportă pe cate hidraulică la depozite. Suprafața acestor depozite totalizează aproximativ 2500 de hectare. În anul 1997, au fost depozitate 8867 mii de tone de zgură şi cenuşă. În acelaşi timp, au fost valorificate numai 15 mii de tone. Studiile efectuate au demonstrat că cenuşa uscată (după electrofiltre) poate fi folosită pentru materiale de construcții, în construcțiile de drumuri, la acoperirea excavațiilor. Unii specialişti consideră că radioactivitatea cenuşilor de termocentrală nu constituie o barieră în utilizarea lor.

În concluzie, putem sublinia faptul că, deşi nivelul poluării sa redus ca urmare a scăderii producției şi a ponderii sporite a centralelor hidroelectrice şi a celei nucleare, atenția trebuie concentrată asupra diminuării emisiilor de $S0_2$ şi de pulberi.

Capitolul 7
Măsuri de conformare cu cerințele de protecție a mediului, aplicabile în ramurile industriale

Pentru creşterea competitivității industriale România trebuie să facă eforturi substanțiale pe multiple planuri. O latură importantă o reprezintă conformarea cu cerințele de protecție a mediului impuse de UE, fără de care produsele industriale româneşti nu vor putea accede pe piața europeană. În aceste condiții, în toate ramurile industriale vor trebui întreprinse măsuri de aliniere la cerințele de protecție a mediului impuse la nivelul UE. Pentru industria extractivă, de prelucrare primară şi de producere a energiei electrice şi termice aceste măsuri vizează obiective specifice, privind protecția factorilor de mediu, care sunt detaliate în continuare.

7.1. Industria extractivă a petrolului, gazelor naturale şi prelucrarea primară a petrolului

• *Extracția de petrol şi gaze*

Problema asigurării calității mediului înconjurător în limitele admise desfăşurării în condiții naturale a vieții şi activităților umane, impuse pentru activitatea petrolieră, care se desfăşoară pe un areal mare şi care, prin produsele obținute şi prin tehnologiile aplicate pentru extragerea lor, este, de regulă, poluantă, impune organizarea unui cadru adecvat care să asigure:

- prevenirea impactului proceselor de exploatare asupra mediului;
- reorientarea spre tehnologii şi tehnici de extracție cu un grad redus de poluare;
- refacerea calității mediului în zonele deja poluante sau care sunt afectate ca urmare a unor situații accidentale.

În consecință, măsurile de conformare cu cerințele de protecție a mediului în activitățile de extracție a petrolului şi gazelor naturale sunt:

- utilizarea tehnicilor de determinare a nivelurilor de poluare specifice diferiților agenți poluanți (CH_4, CO_2, C), şi de reducere a acestor niveluri în limitele admise;
- utilizarea tehnologiilor de refacere a calității solurilor şi a pânzelor freatice poluate cu petrol şi apă sărată, în condițiile în care se estimează că, în principal, această suprafață ar putea fi cea 5000 de ha;
- utilizarea tehnologiilor de exploatare care să înlocuiască procedeele de extracție puternic poluante cum este cazul combustiei subterane care generează cea 4,5 mil.Nm^3/zi gaze de combustie care se disipează în atmosferă;

- utilizarea tehnologiilor pentru curățarea apelor;
- asigurarea unor sisteme de inspecție-monitoring a conductelor magistrale de transport care să reducă riscul poluării datorat spargerilor accidentale;
- înlocuirea conductelor de transport care au un grad mare de uzură şi durata de viață depăşită etc. ,

Acest program de reorientare a activității în domeniul prevederii poluării în sectorul extracției hidrocarburilor necesită cea. 200 mii. de dolari pentru următorii cinci ani.

• *Prelucrarea petrolului – rafinare şi petrochimie*

Unele dintre măsurile necesare alinierii ia noile cerințe de calitate au fost sau sunt în curs de realizare prin transformarea unora dintre instalațiile neutilizate existente în rafinării. În acest sens, la PETROBRAZI a fost realizată o instalație de MTBE prin modificarea unei instalații de hidrogenare nefolosită, iar la ARPECHIM a fost transformată instalația refolosită de fracționare a gazelor tot în instalație de MTBE.

Pentru îmbunătățirea calității benzinelor, principalele măsuri vizează:

- mărirea producției de MTBE şi producerea de TAME, EȚBE şi/sau metoxilați în fracția uşoară a benzinei de cracare catalitică;
- producerea de alchilat pe instalația existentă la PETROTEL;
- producerea de izomerizate folosind fracția C_5-C_6 şi rafinate de benzină de la extracția de aromatice la PETROBRAZI şi PETROMIDIA;
- introducerea unui reactor suplimentar cu catalizator zeolitic modificat în instalațiile de reformare catalitică, care să ducă la creşterea cifrei octanice;
- separarea fracției de benzină supusă reformării, în fracție incluzând în reactor suplimentar, şi supunerea fracției c_{7+} reformării; aceste măsuri vor conduce la obținerea de benzine cu conținut minim de benzen, răspunzând cererilor exprimate în viitor pe piața europeană etc.

În ceea ce priveşte măsurile pentru îmbunătățirea calității motorinelor, aceste acțiuni se referă la:

- retehnologizarea unor instalații din rafinării prin modificarea sistemului catalitic şi al parametrilor de reacție pentru realizarea motorinelor cu max. 0,05% sulf;
- retehnologizarea unor instalații existente pentru hidrogenarea motorinelor de cocsare în amestec cu motorine primare pentru a le aduce la calitatea produselor comerciale competitive (cifră octanică 46-48);
- tehnologizarea şi introducerea procesului de hidroizonorizare în sistemul catalitic al unor instalații existente pentru a capta temperatura de congelare şi filtrabilitate (-15°C), chiar la nivelul scoaterii petrolului pe componente pentru a-l utiliza la obținerea de combustibil reactor.

Pentru îmbunătățirea calității combustibililor grei, principalele măsuri au în vedere:

- hidrodesulfurarea distilatelor în vid în vederea creşterii performanţelor instalaţiilor de cracare catalitică;
- hidrodesulfurarea păcurii, după ce se identifică sursa de hidrogen;
- dezvoltarea unor tehnologii de fabricare a aglutinaţilor pentru cocsificarea cărbunilor care va scădea aportul componentelor grele în totalul producţiei de pacuri combustibile.

În ceea ce priveşte îmbunătăţirea calităţii uleiurilor lubrifiante, principalele măsuri urmăresc:

- retehnologizarea instalaţiei de hidrofinare prin introducerea unui reactor separat de hidrofinare, în scopul scăderii punctului de congelare a uleiurilor sub valoarea de -10°C;
- construirea unei instalaţii de hidrotratare pentru uleiuri albe şi parafină în vederea eliminării grudoanelor acide şi reducerii corespunzătoare a poluării etc.

Programul de reorientare a activităţii în domeniul prevenirii poluării şi încadrarea în normele de calitate în sectorul de rafinare a petrolului necesită cea 150 mii. de dolari.

Referitor la materiile prime petrochimice, principalele acţiuni vizează:

- Îmbunătăţirea calităţii şi diversificarea sortimentală a producţiei la instalaţiile de negru de fum (ARPECHIM);
- retehnologizarea fazei de uscare şi realizarea unei instalaţii de brichetare cianură de sodiu pentru 5000 tone/an;
- modernizarea secţiei de granulare, ambalare şi peletizare în instalaţia de anhidridă ftalică (SOLVENTUL);
- retehnologizarea instalaţiilor de DMT, în scopul îmbunătăţirii calităţii produselor finite;
- sistematizarea şi optimizarea reţelelor de distribuţie a energiei termice, modernizarea cuptoarelor tehnologice, instalarea de recuperatoare de căldură, înlocuirea ejectoarelor cu abur cu pompe de vid (aceste măsuri conduc la economii substanţiale: 18500 tec/an – la ARPECHIM; 12000 tec/an – la CAROM).

Programul de reorientare a activităţii în domeniul prevenirii poluării mediului şi încadrare în normele de calitate în sectorul de petrochimie necesită cea 75 mii. de dolari.

7.2. Industria extractivă a cărbunelui

Datorită numărului mare de mine care trebuie închise şi a experienţei reduse în acest domeniu, precum şi pentru realizarea unei închideri rapide şi la costuri acceptabile, Guvernul a creat un organ specializat care are ca sarcină principală coordonarea acţiunilor de închidere fizică a minelor, reabilitarea ecologică a zonelor miniere şi gestionarea raţională a fondurilor alocate atât de către Guvern, cât şi de alte organisme internaţionale.

Una dintre problemele-cheie care afectează în general sectorul carbonifer este problema protecției mediului, problemă care se amplifică ca urmare a închiderii unui număr atât de mare de mine şi cariere (64 de obiective miniere până în anul 2003).

În ceea ce priveşte închiderile de mine, autoritatea competentă desemnată prin lege este *Agenția Națională pentru Protecția Mediului,* organ complet descentralizat al Ministerului Apelor, Pădurilor şi Protecției Mediului (MAPPM).

Din colaborarea cu Banca Mondială pentru a sprijini Guvernul în elaborarea unui studiu de evaluare ecologică sectorială a rezultat principalul obiectiv, şi anume identificarea şi descrierea surselor de poluare existente şi potențiale, precum şi a parametrilor acestora, urmărindu-se: evacuările de ape din minele active sau abandonate, cu indicarea debitelor; emanațiile de metan; praful provenit din manipularea şi depozitarea cărbunilor; depozitarea sterilului de cărbune – tipuri, cantități, suprafață acoperită, potențialul de infiltrare prin roci a apelor acide; deversările din bazinele de sedimentare; alte surse de contaminare, cum ar fi: scurgerile accidentale de petrol sau combustibili lichizi.

Pe baza informațiilor de mai sus, coroborate cu Programele de reabilitare elaborate de întreprinderile miniere şi de Agențiile Regionale de Protecție a Mediului, principalele măsuri de conformare la cerințele de mediu sunt:

- indicarea zonelor miniere cărora trebuie să li se acorde o mai mare atenție sau prioritate în viitor, deoarece prezintă un grad ridicat de pericol pentru sănătatea oamenilor, sau afectează ecosisteme valoroase;
- evaluarea raportului costuri/avantaje ale diferitelor opțiuni de reabilitare a terenurilor;
- evaluarea ansamblului de sarcini privind reabilitarea terenurilor afectate de lucrările miniere în curs de închidere;
- estimarea costurilor totale prevăzute pentru reabilitarea mediului în cadrul programelor de închidere a minelor;
- identificarea zonelor unde se impune elaborarea şi aplicarea unor studii de mediu detaliate.

Planificarea acțiunilor de protecție a mediului inclusă în programul de reabilitare a mediului trebuie să se facă ținându-se seama de realizările concrete din fiecare zonă însă principala problemă în calea definitivării lor o constituie resursele financiare necesare, problemă care, în anumite situații, nu şi-a găsit soluție, necesitând un sprijin substanțial din partea organismelor internaționale.

Dacă refacerea mediului este una din principalele priorități din România, pe un loc similar se găsesc măsurile pentru prevenirea deteriorării sau poluării mediului.

În acest sens, în România se acordă o atenție dintre ce în ce mai mare tehnologiei de producere a cărbunelui curat, tehnologii care să reducă emisiile de noxe (CO, SO_2, NO_x) provenite din arderea cărbunilor. Majoritatea unităților producătoare de energie din țările central şi est-europene au fost constituite

fără echipamente de control al emisiilor, iar măsurile de implementare a tehnologiilor cărbunelui curat au fost până în prezent timide.

România nu a făcut excepție de la regulă, singurele tatonări din domeniu fiind un studiu de evaluare a cărbunelui din România pentru utilizarea acestuia în boilere de provenienţă britanică cu alimentare şi ardere pe la partea inferioară, şi demararea unei colaborări externe a Institutului pentru Proiectări Miniere (IPROMIN) pentru utilizarea tehnologiei cărbunelui curat, în cadrul întreprinderilor mici şi mijlocii şi pentru consum casnic.

Trebuie avut în vedere faptul că utilizarea acestor tehnologii urmăreşte în acelaşi timp rezolvarea problemelor poluării transfrontaliere şi, lucrul cel mai important, dezvoltarea unor noi oportunități de afaceri şi locuri de muncă în regiunile miniere care se confruntă cu un nivel ridicat al smog-ului.

7.3. Industria siderurgică

Scăderea producției de oțel şi, mai ales, restructurarea producției a condus la luarea unor măsuri de închidere a unor capacități de producție. Efectul acestor închideri de capacități a fost reducerea poluării în zonele respective.

- Metoda integrată de producere a oțelului se mai foloseşte numai la combinatul Sidex Galați. Uzinele de cocsificare, instalațiile de sintetizare şi furnalele au fost închise la Hunedoara şi la Reşița. Acelaşi lucru s-a întâmplat cu cuptoarele Siemens Martin atât de la Hunedoara, cât şi de la Reşița. Aceasta a condus la dispariția unora dintre cele mai importante surse de poluare.
- Uzinele integrate de la Hunedoara şi Reşița au fost transformate, trecând la elaborarea oțelului în cuptoare electrice pentru produse lungi; se manifestă tendința de generalizare a procesului de turnare continuă şi de specializare a laminoarelor.

Sub directa supraveghere a MAPPM au fost făcute permanent măsurători pentru stabilirea nivelului de poluare atât în uzinele siderurgice, cât şi în zonele limitrofe acestora.

În prezent, condițiile de evaluare a poluanților sunt stabilite de reglementări şi standarde emise de Ministerul Apelor, Pădurilor şi Protecției Mediului aliniate la standardele UE. Astfel, pentru apele uzate, măsurarea noxelor se face după Legea nr. 8/1974 şi Standardul de calitate STAS nr. 4708/1988. La acestea se adaugă HG nr. 861/1993 şi HG nr. 138/1994, hotărâri ce aliniază legislația internă la cea a UE şi se referă la limitele privind consumurile de apă din sursele naturale, precum şi la contravenții în cazul depăşirii acestora şi a cantității de noxe evacuate.

Reglementări asemănătoare găsim şi în cazul prafului în suspensie, a emanațiilor de gaze etc.

Cu toate acestea, în vederea evitării poluării, trebuie luate măsuri de ordin tehnic şi tehnologic.

Aceste măsuri constau în:

- Îmbunătățirea funcționării filtrelor pentru desprăfuirea gazelor arse în procesele de elaborare a oțelului;
- Îmbunătățirea modalității de colectare a gazelor arse;
- respectarea tehnologiilor de preparare, tratare, aliere etc. a oțelului şi fontei;
- Înlocuirea tehnologiilor poluante învechite cu cele mai puțin poluante care conduc, implicit, şi la reducerea consumurilor energetice şi de materii prime (continuarea implementării turnării continue, precum şi a aplicării procedeelor speciale de turnare, adaptate tipului de metal ce se doreşte a fi obținut);
- reducerea consumului de apă şi scăderea cantității de ape uzate deversate;
- tratarea apelor uzate înaintea deversării acestora în iazurile de decantare;
- reducerea nivelului de zgomot în imediata apropiere a combinatelor prin folosirea unor tehnologii adecvate de protecție (folosirea ecranelor antizgomot etc.);
- amenajarea unor halde nepoluante care nu permit infiltrări de apă în pânza freatică, antrenări de praf sau emisii de gaze toxice;
- refolosirea deşeurilor în construcții sau pentru amenajarea de drumuri (zgura şi refractarele).

Conformarea la cerințele de protecție a mediului a impus angajarea unor importante investiții. Valoarea investițiilor depăşeşte 50 mii. de dolari, iar măsurile vizează:

- reducerea emisiilor poluante în atmosferă sau la suprafața apei;
- economia de energie;
- economia de materii prime;
- reducerea consumului de materiale refractare;
- Îmbunătățirea fluxului tehnologic.

Investiții importante sunt în derulare la combinatul Sidex Galați (secția de preparare a cărbunelui, modernizarea electrofiltrelor şi a instalațiilor de desprăfuire, secția de epurare a gazelor, secția pentru sulfatul de amoniu, injecția de praf de cărbune la furnalul nr. 2, desprăfuirea platformelor de turnare la furnalele nr. 4 şi 5), Siderca Călăraşi (echipamentul EAF pentru scurgerea zgurei), Combinatul Siderurgic Reşița (turnarea continuă), Siderurgica Hunedoara (retehnologizarea EAF nr. 3 de 100 tone), Promet (înlocuirea decapării chimice cu cea mecanică) etc.

Pentru ca siderurgia românească să se adapteze la cerințele UE trebuie să fie eficientă din punct de vedere economic şi să răspundă cerințelor de mediu. Satisfacerea acestor necesități impun investiții importante, care implică atât statul, cât şi firmele care au cumpărat o serie de combinate siderurgice.

7.4. Industria de producere a energiei electrice şi termice

Integrarea din punct de vedere energetic a României în structurile Uniunii Europene va însemna, pe lângă îndeplinirea cerințelor impuse de legislația existentă în capitolul „Controlul poluării industriale şi managementul riscurilor", şi respectarea condițiilor stabilite de două importante documente din acest domeniu: *Tratatul Cartei energiei şi Protocolul pentru eficiența energetică;* acestea stabilesc condițiile de cooperare în domeniul energiei şi conțin ca principale prevederi promovarea stabilirii prețurilor energiei pe baza principiilor economiei de piață, reflectarea în prețuri a costurilor şi beneficiilor de mediu pe întreg ciclul energetic, promovarea eficienței energetice, utilizarea combustibililor curați şi a resurselor regenerabile de energie.

România a făcut un pas însemnat spre conformarea cu cerințele acquisului comunitar prin adoptarea legii nr. 199/2000 privind utilizarea eficientă a energiei.

Alt fapt demn de menționat este acela că acțiunile începute în cursul anului 2000 privind ratificarea unor protocoale internaționale referitoare la protecția mediului, cu implicații deosebite asupra sectorului energetic, au fost finalizate la începutul anului 2001. Astfel, Decretul prezidențial nr. 136/2000 s-a finalizat prin promulgarea *Legii privind evaluarea impactului asupra mediului în context transfrontier* adoptată la Espoo la 25 februarie 1991 (Legea nr. 22/2001). Un alt fapt semnificativ este acela că Decretul prezidențial nr. 360/2000 care prevede ratificarea Protocolului de la Kyoto la Convenția-cadru a Națiunilor Unite asupra schimbărilor climatice, adoptat la 11 decembrie 1997, s-a finalizat în 2001 prin promulgarea Legii nr. 3/2000, prin Decretul prezidențial nr. 16/31 ianuarie 2001. În domeniul energetic, pentru integrare sunt necesare următoarele măsuri:

- organizarea sectorului energetic în conformitate cu structurile internaționale;
- respectarea normelor şi practicilor comunitare de protecție a mediului;
- alocarea de resurse financiare şi stimularea investițiilor pentru reducerea impactului generării şi utilizării energiei asupra mediului;
- creşterea eficienței energetice.

Direcțiile de acțiune pentru o dezvoltare durabilă sunt:

- promovarea tehnologiilor de producere a energiei, eficiente şi cu efecte reduse asupra mediului;
- folosirea unor instrumente fiscale adecvate;
- intensificarea activității de cercetare-dezvoltare;
- promovarea unor acțiuni în vederea creşterii eficienței energetice la consumatori;
- introducerea şi stimularea creşterii competiției pe piața internă a energiei. Cheltuielile destinate protecției mediului efectuate de Compania Națională de Electricitate au fost direcționate, în anul 1998,

în principal către activitățile de protejare a atmosferei, a soțului şi a apelor subterane, dar şi către recuperarea şi reciclarea deşeurilor (tabelul nr. 7.1).

Tabelul nr. 7.1

Cheltuieli pentru activități de protecție a mediului efectuate de CONEL în anul 1998

- mld.lei -

Activități	Total	Investiții	Cheltuieli
Reducerea emisiilor în atmosferă	77,8	34,7	43,1
Prevenirea poluării apei	48,5	15,8	32,7
Colectarea, tratarea, recuperarea şi reciclarea deşeurilor	43,7	35,0	8,7
Depoluarea solului şi a apelor subterane	61,0	51,0	10,0
Reducerea zgomotului	1.6	0,2	1,4
Protecția şi conservarea terenurilor, a faunei şi florei	27,0	14,8	12,2
Măsurare, control, analize	5,4	1,7	3,7
Instruire, studii, cercetări	7,3	0.3	7,0
TOTAL	272,3	153,5	118,8

***Sursa**: Țuțuianu O., Binig V. ş.a.,* „Raport de mediu CONEL" 1997-1998, *Muntenia Product. 1999.*

Strategia actuală de protecție a mediului a SC Termoelectrica SA se înscrie în direcțiile precizate în Planul național de acțiune pentru protecția mediului şi Strategia națională pentru dezvoltare durabilă. Aceste documente sunt preluate şi în Strategia națională de dezvoltare economică a României pe termen mediu şi în Programul de guvernare 2000-2004. Astfel, liniile directoare generale ale politicii de mediu adoptate de Termoelectrica urmăresc:

- inițierea de studii tehnico-economice privind evaluarea costului măsurilor necesare pentru încadrarea obiectivelor SC Termoelectrica SA în condițiile impuse de legislația română în vigoare (etapa I) şi, respectiv, cele impuse de alinierea României la acquis-ul comunitar de mediu (etapa a II-a), în scopul fundamentării unei politici a MAPPM realiste şi ponderate de reglementări;
- declanşarea unor acțiuni pentru determinarea MAPPM să promoveze cadrul legislativ necesar producătorilor români de energie în negocierea dreptului de emisii cu efect de seră;
- orientarea politicii de mediu spre acțiuni preventive în locul celor corective, care sunt mult mai costisitoare.

Măsurile care urmează să fie adoptate vor considera eficiența energetică drept cea mai importantă cale de reducere a poluării. Acțiunile preconizate sunt:

1. *Pentru protecția atmosferei:*

- repararea, reabilitarea, retehnologizarea instalațiilor de desprăfuire electrostatică cu care sunt echipate blocurile funcționând pe cărbune,

astfel încât concentrația de pulberi în gazele arse să se încadreze în prevederile legislației de mediu în vigoare:

- modernizarea instalațiilor de ardere a combustibililor, astfel încât conținutul de NO_x în gazele arse să fie minim;
- utilizarea de păcură cu conținut redus de sulf (sub 1%) în toate termocentralele şi, în special, în marile aglomerări urbane din Bucureşti. Constanța, Iaşi, Timişoara, Arad;
- continuarea acțiunii de protejare a suprafețelor depozitelor de zgură şi cenuşă împotriva spulberărilor, prin lucrări de copertare şi creare de perdele arboricole la limita depozitelor, precum şi utilizarea tehnologiilor mai puțin poluante;
- monitorizarea, cu instalații fixe şi mobile a emisiilor poluante, pentru întregul parc de termocentrale şi a calității apelor uzate evacuate în emisar sau în haldele de zgură şi cenuşă.

2. *Pentru protecția solului:*

- supravegherea permanentă a digurilor depozitelor de zgură şi cenuşă pentru a putea preveni eventualele ruperi ale acestora, redarea în circuitul agricol a depozitelor de zgură şi cenuşă cu capacitate de stocare epuizată, supravegherea permanentă a forajelor din jurul depozitelor de zgură şi cenuşă pentru depistarea la timp a infestării pânzei freatice cu substanțe poluante şi luarea măsurilor corective;
- încurajarea acțiunilor de valorificare industrială a cenuşii;

3. *Pentru protecția apei:*

- recuperarea apelor de hidrotransport în procent cât mai mare pentru a se evita pătrunderea acestora in pânza freatică.

Partea a III-a
IMPACTUL POLITICII DE PROTECȚIE A MEDIULUI ASUPRA COMPETITIVITĂȚII INDUSTRIALE

Capitolul 8
Model de echilibru general al economiei naționale – posibilități şi limite de folosire pentru analiza influenței politicii de mediu asupra competitivității industriale

Comisia Europeană a identificat câteva categorii de indicatori destinați evaluării impactului politicilor de mediu asupra structurii economiei Uniunii Europene (vezi capitolul nr. 1). O parte dintre aceşti indicatori vor fi utilizați, în cele ce urmează, pentru analiza influențelor aplicării politicilor şi instrumentelor de protecție a mediului asupra competitivității sectoarelor economiei naționale, cu referiri speciale asupra sectorului energetic şi a ramurilor industriei prelucrătoare.

Putem grupa aceşti indicatori astfel:

a) indicatori care reflectă eficacitatea aplicării politicilor de mediu: volumul veniturilor rezultate din aplicarea taxelor asupra poluării; evoluția ratei de schimb leu/dolar; modificarea nivelului şi identificarea destinației reale a veniturilor şi cheltuielilor bugetare; rata de impozitare; rata economisirii; evoluția cererii finale a gospodăriilor populației.

b) indicatori care reflectă influența politicilor de mediu asupra competitivității sectoarelor: excedentul brut de exploatare; formarea brută a capitalului fix; consumurile intermediare; nivelul remunerării salariaților; volumul exporturilor şi importurilor.

Modelele tip Echilibru General sau Modelele Computable General Equilibrium (CGE) sunt sisteme de relații cuantificabile *generale* cu ajutorul cărora poate fi descrisă economia în ansamblu, la un nivel de abstractizare şi agregare ridicat, vizând diferite piețe aflate în interacțiune; sunt modele de *echilibru* deoarece ele includ ipoteza că fiecare piață se va regăsi în situația de clearing prin intermediul mecanismului prețurilor, care echilibrează cererea şi oferta; sunt modele „*calculabile”* prin aceea că folosesc ecuații cu parametri care presupun valori reale (valorile anumitor parametri se bazează pe estimări econometrice ce pot fi regăsite în literatura de specialitate, în timp ce altele sunt determinate în faza de calibrare a modelului). De asemenea, majoritatea modelelor de tip CGE sunt compatibile cu fundamentele microeconomiei, în

măsura în care funcțiile. cererii şi ofertei țin seama de obiectivul maximizării utilității şi profitului, nucleul teoriei economice neoclasice a comportamentului consumatorului şi producătorului. Trebuie să menționăm faptul că modelul permite o analiză *statică* a influențelor diferitelor politici macroeconomice asupra unei mari diversități de indicatori, cum sunt: producția şi consumul intern, importurile şi exporturile, ocuparea forței de muncă, rata de schimb, nivelul salariilor, veniturile şi cheltuielile bugetare, excedentul brut de exploatare, reducerile de emisii poluante etc.

Baza informațiilor statistice utilizate în procesul de modelare este constituită de tabelul Input-Output, a cărui concepție îi aparține lui Wassily Leontief. Tabelul Input-Output descrie fluxul de bunuri materiale şi servicii dintre diferitele sectoare (activități); acesta nu se rezumă însă la o simplă descriere, ci se constituie într-un instrument ştiințific care face posibilă o serie întreagă de calcule economice pentru analiza dezvoltării economice, ca şi pentru prevederea evoluției ulterioare, în variate ipoteze.

Interdependențele dintre ramuri, concretizate în livrările reciproce, sunt exprimate printr-un sistem de ecuații ("ecuații de balanță, „ecuații intrări-ieşiri", „ecuațiile lui Leontief), iar tabelul apare ca un model matematic sau o metodă de programare liniară şi dinamică.

Posibilitățile de utilizare a acesteia în analiza diferitelor fenomene economice sunt condiționate de o serie întreagă de factori, între care apar ca fundamentali:

- volumul şi calitatea informației pe care se bazează, fiind necesare date statistice din balanța de mediu şi dezagregarea acestora pe ramuri industriale, conform celor prezentate în balanța legăturilor dintre ramuri;
- conținutul dat categoriilor economice cu care se operează, fiind necesară omogenizarea diferitelor accepțiuni şi aria de cuprindere a fiecărei categorii în parte;
- modul în care volumul de informații este omogenizat, redus şi structurat spre a fi înscris pe linii şi coloane;
- interpretarea informației în procesul de agregare a tabelului;
- modalitățile de calcul al valorilor şi prețurilor;
- prognoza rea cât mai exactă a schimbărilor tehnologice şi a efectelor lor economice;
- criteriile de optimizare, în cazul folosirii metodei în planificare etc. „Metoda Input-Output – arată Leontief – este o adaptare a teoriei neoclasice a echilibrului general la studiul empiric al interdependențelor cantitative dintre activitățile economice corelate".

În elaborarea concepției sale, Leontief a pornit de la postulatul unui raport constant între producția unei ramuri şi consumurile sale productive, ceea ce a supus modelul unor serioase confruntări teoretice şi practice, mai ales în condițiile procesului contemporan de permanentă şi accelerată reînnoire tehnică a producției. Sunt semnificative în acest sens şi precizările pe care Leontief le făcea în 1968, în legătură cu dezvoltarea analizei intrări-ieşiri prin căutările îndreptate spre elaborarea unui nou model caracterizat, în principal, prin caracterul *dinamic* şi capacitatea de utilizare previzională prin *anticiparea schimbărilor în tehnologie.*

Principala expresie practică pe care o capătă modelul lui Leontief este Balanța legăturilor dintre ramurile economiei naționale (BLR) sau, în altă formulare, Conturile economiei naționale. Eficiența balanței este condiționată, în principal, de gradul ei de precizie şi de posibilitățile concrete de transpunere a concluziilor deduse, în decizii de politică economică.

Pentru analiza influenței politicii de mediu asupra competitivității industriale prin rularea modelului CGE este necesară elaborarea Matricii Sociale de Contabilitate (Social Accounting Matrix), care, de fapt. este o formă extinsă a tabelului Input-Output (UN, 1999). Informațiile statistice prezentate sub formă matricială vor constitui datele de intrare indispensabile pentru obținerea rezultatelor procesului de modelare.

Matricea Socială de Contabilitate (MSC), construită pe baza datelor existente în Conturile Naționale 1994-1995 şi publicate în anul 1998 de către Comisia Națională pentru Statistică, este împărțită în trei mari blocuri. Primul reprezintă producția internă a diferitelor sectoare de activitate. Cele 34 de activități ce se regăsesc în Conturile Naționale au fost agregate pe şapte domenii, după cum urmează: *agricultură; minerit; industrie prelucrătoare; energie, gaze, apă; construcții; transporturi; servicii. Î*n consecință, primul bloc al MSC (tabelul nr. 8.1) conține şapte coloane (nr. 1-7 din tabelul nr. 8.1). Prima secțiune a acestui bloc, o matrice pătratică formată din şapte linii şi şapte coloane, reflectă tabelul clasic Input-Output. În completarea acestui bloc vin câteva linii suplimentare, ca de exemplu „Gospodăriile populației”[1] şi „Excedentul brut de exploatare”[2]. Utilitatea acestor linii adiționale constă în aceea că permit vizualiza-

[1] *Gospodăriile populației reprezintă sectorul care include unitățile instituționale rezidente a căror funcție principală o constituie consumul sau eventual producția daca aceasta se realizează de către întreprinzătorii individuali sau asociațiile familiale. Resursele principale ale acestor unități provin din remunerarea muncii, venituri din proprietate, transferuri de la alte sectoare sau din vânzarea producției de bunuri şi servicii realizate (CNS. BNR. 1998, p. 166).*

[2] *Excedentul brut de exploatare este soldul contului de exploatare şi arată ceea ce rămâne din valoarea nou creată în procesul de producție după remunerarea salariaților şi plata impozitelor legate de producție (CNS. BNR, 1998, p. 166)*

rea faptului că veniturile, fie că provin din „Remunerarea salariaților", din profiturile „Societăților şi cvasi-societăților nefinanciare – SQS"[1] sau din transferurile „Administrației publice"[2] sunt alocate populației, agenților economici din străinătate ("Restul lumii"[3]) sau din nou către „Administrația publică". În MSC, ca şi în tabelul Input-Output. liniile descriu ieşirile, iar coloanele – intrările.

Al doilea bloc al MSC este format din următoarele şapte coloane (nr. 8-14 din tabelul nr. 8.1). Valorile prezentate în matricea diagonală reflectă producția internă (ce rezultă din primul bloc) din care au fost scăzute exporturile. Aceste valori reprezintă, de fapt. producția internă a diferitelor sectoare de activitate. destinată consumului intern. La aceasta se adaugă importurile pentru care se plătesc taxe vamale reflectate în linia „Administrație publică".

Suma valorilor înscrise în coloanele celui de-al doilea bloc reprezintă consumurile interne, la nivel sectorial, care includ consumurile intermediare, cererea finală a gospodăriilor populației, a administrației publice şi formarea brută a capitalului fix[4].

Cel de-al treilea bloc al MSC include printre altele (coloanele nr. 15-21 din tabelul nr. 8.1), „Formarea brută a capitalului fix", şi „Remunerarea salariaților". Valorile înscrise în coloana intitulată „Restul lumii" reflectă exporturile. Corectitudinea demersului de elaborare a MSC poate fi verificată cu ajutorul condiției de echilibrare. Astfel, valorile prezentate în linia care conține valorile totale, trebuie să fie egale cu cele existente în coloana corespunzătoare valorilor totale.

Pentru realizarea obiectivelor modelării, am introdus, tot ca date de intrare, valorile emisiilor de $C0_2$, CO, CH_4, N_20, NO_x, $S0_2$ şi compuşi organici volatili (COV) generate de cele şapte sectoare de activitate (tabelul nr. 8.2).

---

[1] *Societățile şi cvasisocietățile nefinanciare cuprind unitățile instituționale nefinanciare a căror funcție este producerea de bunuri şi servicii nefinanciare destinate pieței şi ale căror resurse principale provin din vânzarea producției. In acest sector se include activitatea regiilor autonome şi a societăților comerciale nefinanciare (CNS. BNR, 1998, p. 169).*

[2] *Administrația publică cuprinde unitățile instituționale a căror funcție principală este de a produce servicii nedestinate pieței pentru colectivitate şi de a efectua operații de redistribuire* a *veniturilor statului. Sursele de finanțare a unităților incluse în acest sector sunt bugetul public, fondurile extrabugetare, fondurile proprii (CNS. BNR. 1998, p. 164).*

[3] *Restul lumii reprezintă un ansamblu de conturi care reflectă operațiunile care se desfăşoară intre unitățile rezidente şi unitățile nerezidente (CNS. BNR. 1998, p. 169).*

[4] Formarea brută a capitalului fix reprezintă valoarea bunurilor durabile (destinate altor scopuri decât cele militare) achiziționate de unitățile producătoare rezidente cu scopul de a fi utilizate timp de cel puțin un an în procesul de producție, precum şi valoarea serviciilor încorporate în bunurile de capital fix (CNS, BNR, 1998, p. 166).

Tabelul nr. 8.1.

Matricea Socială de Contabilitate (Social Accounting Matrix) elaborată cu ajutorul datelor statistice ale economiei românești din anul 1995

Nr. crt.	Sector/Sector	Agricultură	Minerit	Industrie	Energie, gaze, apă	Construcții	Transporturi	Servicii	Agricultură	Minerit	Industrie
1	Agricultură								25041		
2	Minerit									9919,6	
3	Industrie										48991,7
4	Energie, gaze, apă										
5	Construcții										
6	Transporturi										
7	Servicii										
8	Agricultură	6043,9	1,5	7313,6	4,2	11	4,7	217,7			
9	Minerit	422,4	4377,8	2734,4	3228	434,5	879,5	466,9			
10	Industrie	2946	1109,9	19360,4	612,2	3426,5	1901,8	5800,3			
11	Energie, gaze, apă	668,6	669,6	3467,2	1460,7	431	457,1	707,2			
12	Construcții	126,3	59,8	186	104,6	796	129,8	348			
13	Transporturi	419,2	972,3	1248,4	200,5	460	415,4	682,2			
14	Servicii	313,8	129,7	1001,1	139,7	727,8	373	3688			
15	Remunerarea salariaților	1898,7	1695,1	7423,4	986,8	1871,2	2163,2	6340,9			
16	FBCF*	12343,6	1137	9979,6	1574,7	251,6	3036,9	7969,8			
17	SQS**										
18	Gospodăriile populației										
19	Administrația publică	512,2	1082,6	10507,9	512,6	3041,1	630,1	-6510,1	24,1	71,8	1093
20	EBE***										
21	Restul lumii								254,4	5121,4	15789,8
22	Total	25694,7	11235,3	63222	8824	11450,7	9991,5	19710,9	25319,5	15112,8	65874,5

Nr. crt.	Energie, gaze, apă	Con-strucții	Trans-porturi	Servicii	Remune-rarea salariaților	FBCF	SQS	Gospodă-riile populației	Adminis-trația publică	EBE	Restul lumii	Total
1											653,7	25694,7
2											1315,7	11235,3
3											14230,3	63222
4	8772,5										51,5	8824
5		11168,2									282,5	11450,7
6			8290,9								1700,6	9991,5
7				18023,7							1687,2	19710,9
8								10311	307,9	1104		25319,5
9								1879,9	122	567,4		15112,8
10								22178,2	1072,7	7466,5		65874,5
11								910,7	47,4	0		8819,5
12								859,3	356,6	8245,1		11211,5
13								3864,9	555,4	0		8818,3
14								8359,5	5339,1	127		20198,7
15												22379,3
16												36293,2
17						36293,2						36293,2
18					22379,3		23484,4		4834,2			50697,9
19	0,1	0	0	0			3109,2	163,3	0			14237,9
20							9699,6	2171,1	1602,6		4036,7	17510
21	46,9	43,3	527,4	2175								23958,2
22	8819,5	11211,5	8818,3	20198,7	22379,3	36293,2	36293,2	50697,9	14237,9	17510	23958,2	506853,6

Notă: FBCF - Formarea brută a capitalului fix;*
*** SQS - Societăți și cvasisocietăți nefinanciare;*
**** EBE - Excedentul brut de exploatare.*
Sursa: Date preluate și prelucrate din "Conturile Naționale 1994-1995", lucrare elaborată de Comisia Națională pentru Statistică și Banca Națională a României, septembrie 1998.

Tabelul nr. 8.2.

Emisiile de poluanți ai atmosferei, pe sectoare de activitate

- mii tone/an -

	Agricul-tură	Minerit	Industrie	Energie. gaze, apă	Construcții	Transpor-turi	Servicii
CO_2	-8976,2	2880,9	48114,2	51748,0	2788,3	13132,8	2552,2
CO	263,7	0,9	647,9	17,2	65,9	522,6	640,2
CH_4	387,1	755,0	9,3	2,4	0.2	2,7	288,5
N_20	7,7	0,2	8,1	6,3	0,1	0,3	1,9
NO,	14,8	6,0	39,8	117,5	2,9	155,0	19,0
SO_2	7,5	3,8	92,8	823,2	9,7	28,1	77,8
COV	1,0	97,2	26,6	2,2	0,4	71,6	77,3

***Sursa**: Comisia Națională pentru Statistică.* Mediul înconjurător în România, *ediția 1998.*

Remarcăm, în cazul sectorului „agricultură" care include şi resursele forestiere, că datele statistice reflectă efectul de sechestrare a carbonului. Observăm, de asemenea, cantitatea uriaşă de bioxid de carbon (peste 50 milioane tone pe an) pe care o generează sectorul energetic.

Acestea fiind. În principal, datele de intrare necesare demersului nostru cognitiv, putem trece la descrierea succintă a structurii modelului Computable General Equilibrium.

Vom începe prin atribuirea indicilor pentru cele şapte sectoare ale economiei naționale:

i = (AGR, MIN, MAN, EGW, CON, TRA, SER)

Indicele j va fi desemnat acelor sectoare ale căror bunuri sau servicii pot face obiectul comerțului internațional (în cazul nostru toate sectoarele; dacă spre exemplu, sectorul resurselor de apă era de sine-stătător în datele statistice, acesta ar fi făcut obiectul unei categorii aparte, şi anume a bunurilor necomercializabile).

j = (AGR, MIN, MAN, EGW, CON, TRA, SER)

Variabilele endogene utilizate în ecuațiile modelului (tabelul nr. 8.3) includ producțiile sectoarelor menționate anterior, consumurile de bunuri şi servicii rezultate din aceste sectoare, prețurile mărfurilor respective şi ale produselor importate, volumul importurilor şi exporturilor, indicatori care reflectă cererea de muncă şi capital, sau situația bugetului de stat, cursul de schimb leu/dolar etc.

Tabelul nr. 8.3

Variabilele endogene utilizate în modelul CGE

Nr. cit	Variabile endogene	Descrierea variabilei
1.	DP;	Preţul, convertit în lei, de pe piaţa internă a produselor importate după plata taxelor vamale
2.	NP	Preţul net
3.	Pi	Preţul de echilibru (market clearing price)
4.	CP;	Preţul compus Armington
5.	IM,	Importuri
6.	Dj	Consumul intern
7.	x,	Producţia diferitelor sectoare de activitate
8.	Li	Cererea de muncă
9.	Hi	Profiturile sectoarelor de activitate (excedentul brut de exploatare)
10.	E.	Exporturile sectoarelor
11.	c_t	Consumul final al gospodăriilor populaţiei (are indicele T deoarece fiecare bun este destinat consumului final)
12.	K,	Formarea brută a capitalului fix
13.	W	Rata salariului la nivelul economiei naţionale
14.	ER	Rata de schimb leu/dolar
15.	Y	Venitul brut ai gospodăriilor populaţiei
16.	NY	Venitul net al gospodăriilor populaţiei
17.	TOTSAV	Economia brută
18.	GOVREV	Veniturile bugetare
19.	GOVEX	Cheltuielile bugetare
20.	GSAV	Economiile statului
21.	TAXCOR	Veniturile SQS

***Sursa**: Dufoumaud Ch. M.,* Working document for training in the Computable General Equilibrium Approach, *prezentat la seminarul „Macro-Economic Modeling for Climate Planning" organizat de Institute of International Education, Boston, Massachusetts, 2000.*

Parametrii ce vor fi întâlniţi în cadrul prezentării structurii modelului CGE (tabelul nr, 8.4) cuprind, pe lângă coeficienţii Input-Output, coeficienţi de elasticitate, rate ale impozitării şi ale economisirii, ponderi ce reflectă destinaţia veniturilor populaţiei etc.

Tabelul nr. 8.4

Parametrii utilizați în modelul CGE

Nr. crt.	Parametrul	Descrierea parametrului
1.	ind_i	Impozite indirecte
2.	t_i	Taxe vamale
3.	$a_{i,j}$	Coeficienții Input-Output
4.	σ_i	Coeficientul de elasticitate a substituției între produsele din import și cele rezultate din producția internă
5.	δ_i	Parametru Armington
6.	ρ_i	Parametru de substituție în funcția de producție CES
7.	α_i	Parametru de pondere în funcția de producție cu valoare adăugată
8.	θ_i	Coeficientul de elasticitate a substituției între muncă și capital în funcția de producție
9.	ε_{ik}	Coeficientul de elasticitate a substituției între produsele comercializabile pe piața internațională și cele necomercializabile
10.	γ_i	Parametru de pondere în funcția Elasticitate Constantă a Transformării (CET)
11.	η_i	Ponderea din venitul net al gospodăriilor populației alocată pentru bunul "i"
	ϖ_i	Ponderea din economia brută alocată formării brute a capitalului fix (investițiilor) pentru fiecare sector de activitate
	inc	Rata de impozitare a veniturilor aplicate gospodăriilor populației
	sav	Rata economisirii populației
	c	Rata de impozitare a veniturilor aplicate SQS
	și	Ponderea din bugetul familial utilizată pentru achiziționarea bunului "i"

***Sursa**: Dufournaud Ch. M.*, Working document for training în the Computable General Equilibrium Approach, *prezentat la seminarul "Macro-Economic Modeling for Climate Planning" organizat de Institute of International Education, Boston, Massachusetts, 2000*

Variabilele exogene (tabelul nr. 8.5) vizează prețurile internaționale ale bunurilor şi serviciilor furnizate de cele şapte sectoare, transferurile guvernamentale, indicele general al prețurilor etc.

Tabelul nr. 8.5

Variabile exogene utilizate în **modelul CGE**

Nr. crt.	Variabila	Descrierea variabilei
1.	WP,	Preţul pe piaţa mondială a bunurilor şi serviciilor
2.	K,	Capitalul fix
3.	TRANS	Transferurile guvernamentale către gospodăriile populaţiei
4.	DEF	Economiile rezidenţilor străini
5.	GWORL	Transferurile guvernamentale către „restul lumii”
6.	NUM	Valoarea indicelui preţurilor în cazul de bază
7.	L	Forţa de muncă totală

***Sursa**: Dufoumaud Ch. M.,* Working document for training in the Computable General Equilibrium Approach, *prezentat la seminarul „Macro-Economic Modeling for Climate Planning” organizat de Institute of International Education, Boston. Massachusetts. 2000.*

În continuare, vom prezenta ecuaţiile utilizate în cadrul modelului CGE. Preţurile c.i.f., practicate pe piaţa internă, ale produselor importate sunt definite astfel (Dufoumaud Ch.M., 1997):

$$DP_j = \overline{WP_j} \cdot ER \cdot (1 + t_j)$$

Preţurile nete sunt date de ecuaţia:

$$NP_i = P_i - \sum_j a_{j,i} \cdot CP_j - \sum_i a_{l,i} \cdot P_l$$

Putem remarca distincţia dintre *CP*< şi P_J, pentru a sublinia diferenţa dintre bunurile intermediare ce provin din categoria celor comercializabile, respectiv din categoria celor necomercializabile pe pieţele internaţionale.

Condiţia Armington de rangul întâi pentru produsele comercializabile pe pieţele internaţionale este următoarea:

$$\frac{IM_j}{D_j} = \left(\frac{DP_j}{P_j}\right)^{\sigma_j} \cdot \left(\frac{\delta_j}{1-\delta_j}\right)^{\sigma_j}$$

Renunţând la indici, pentru simplificare, condiţia Armington rezultă din minimizarea următoarei funcţii Lagrange condiţionate:

$$\pounds = DP \cdot IM + P \cdot D + \lambda \cdot \left[X - \left(\delta \cdot IM^{-\rho} + (1-\delta) \cdot D^{-\rho}\right)^{\frac{1}{\rho}} \right]$$

Prin diferenţierea funcţiei Lagrange în funcţie de IM, respectiv D, se obţin:

$$\frac{\partial \pounds}{\partial IM} = DP - \lambda \cdot \left(-\frac{1}{\rho}\right) \cdot \left(\delta \cdot IM^{-\rho} + (1-\delta) \cdot D^{-\rho}\right)^{-\frac{1}{\rho}-1} (-\rho) \cdot \delta \cdot IM^{-\rho-1} = 0$$

$$\frac{\partial \pounds}{\partial D} = P - \lambda \cdot \left(-\frac{1}{\rho}\right) \cdot \left(\delta \cdot IM^{-\rho} + (1-\delta) \cdot D^{-\rho}\right)^{-\frac{1}{\rho}-1} (-\rho) \cdot (1-\delta) \cdot D^{-\rho-1} = 0$$

Făcând raportul şi simplificând obținem:

$$\frac{IM_j}{D_j} = \left(\frac{DP_j}{P_j}\right)^{\sigma_j} \cdot \left(\frac{\delta_j}{1-\delta_j}\right)^{\sigma_j}$$

Condiția Armington necesită o ecuație a prețului compus:

$$CP_j \cdot (IM_j + D_j) = DP_j \cdot IM_j + P_j \cdot D_j$$

Consumul intern este dat de:

$$D_k = X_k - E_k$$

Funcția de producție este următoarea:

$$X_i = \left(\alpha_i \cdot L_i^{-\rho_i} + (1-\alpha_i) \cdot \overline{K}_i^{-\rho_i}\right)^{\frac{1}{\rho_i}}$$

Capitalul fiind fix, CGE este un model pe termen scurt. Cererea de forță de muncă este:

$$L_i = \left(\frac{NP_i}{W}\right)^{\theta_i} \cdot \alpha_i^{\theta_i} \cdot X_i$$

Renunțând din nou la indici, pentru simplificare, ecuația anterioară este dedusă din maximizarea funcției condiționate Lagrange, după cum urmează:

$$\pounds = NP \cdot X - W \cdot L + \lambda \cdot \left[X - \left(\alpha \cdot L^{-\rho} + (1-\alpha) \cdot \overline{K}^{-\rho}\right)^{\frac{1}{\rho}}\right]$$

Prin diferențierea funcției Lagrange în funcție de L, respectiv X se obțin:

$$\frac{\partial \pounds}{\partial L} = -W - \lambda \cdot \left(-\frac{1}{\rho}\right) \cdot \left(\alpha \cdot L^{-\rho} + (1-\alpha) \cdot \overline{K}^{-\rho}\right)^{\frac{1}{\rho}-1} (-\rho) \cdot \alpha \cdot L^{-\rho-1} = 0$$

$$\frac{\partial \pounds}{\partial X} = NP + \lambda = 0$$

În final se obține:

$$L = \left(\frac{NP}{W}\right)^{\sigma} \cdot \alpha^{\sigma} \cdot X \quad \text{unde } \sigma = 1/(1+\rho)$$

Profiturile obținute de diferitele sectoare (excedentul brut de exploatare) sunt definite astfel:

$$\Pi_i = NP_i \cdot X_i - W \cdot L_i$$

Cererea la export este dată de ecuația următoare:

$$\frac{E_k}{D_k} = \left(\frac{WP_k}{P_k}\right)^{\varepsilon_k} \cdot \left(\frac{1-\gamma_k}{\gamma_k}\right)^{\varepsilon_k}$$

Renunțând la indici, condiția coeficientului constant de elasticitate a transformării se obține din următoarea problemă de maximizare a funcției condiționate de tip Lagrange:

$$£ = WP \cdot E + P \cdot E + \lambda \cdot \left[Q - \left(\gamma \cdot E^{\rho} + (1-\gamma) \cdot D^{\rho}\right)^{\frac{1}{\rho}} \right]$$

Prin diferențierea funcției Lagrange rezultă:

$$\frac{\partial £}{\partial E} = WP - \lambda \cdot \left(\frac{1}{\rho}\right) \cdot \left(\gamma \cdot E^{\rho} + (1-\gamma) \cdot D^{\rho}\right)^{\frac{1}{\rho}-1} (\rho) \cdot \gamma \cdot E^{\rho-1} = 0$$

$$\frac{\partial £}{\partial D} = P - \lambda \cdot \left(\frac{1}{\rho}\right) \cdot \left(\gamma \cdot E^{\rho} + (1-\gamma) \cdot D^{\rho}\right)^{\frac{1}{\rho}-1} \cdot D^{\rho-1} = 0$$

Prin raportarea celor două ecuații şi simplificare, rezultă:

$$\frac{E_k}{D_k} = \left(\frac{WP_k}{P_k}\right)^{\varepsilon_k} \cdot \left(\frac{1-\gamma_k}{\gamma_k}\right)^{\sigma_k}$$

Veniturile brute ale sectorului casnic sunt definite în felul următor:

$$Y = W \cdot \sum_i L_i + (1-c) \cdot \sum_i \Pi_i + \overline{TRANS}$$

Veniturile nete ale gospodăriilor populației sunt descrise de următoarea ecuație:

$$NY = (1 - sav) \cdot (1 - inc) \cdot Y$$

Consumul gospodăriilor populației de bunuri comercializabile pe piața internațională este definit ca:

$$CP_j \cdot C_j = \eta_j \cdot NY$$

Consumul gospodăriilor populației de bunuri necomercializabile este dat de:

$$P_l \cdot C_l = \eta_l \cdot NY$$

Ecuațiile anterioare sunt deduse prin maximizarea funcției de utilitate Cobb-Douglas supusă unei restricții bugetare:

$$£ = \prod_i Q_i^{s_i} + \lambda \cdot \left(NY - \sum_i P_i \cdot Q_i \right)$$

unde Q_i reprezintă consumul gospodăriilor populației de bunuri „*i*", *NY* veniturile gospodăriilor populației şi *P-*, prețul bunului *I*. Menționăm faptul că $\sum_i s_i = 1$.

Prin diferențierea funcției de tip Lagrange în funcție de Q_I şi λ şi rezolvarea simultană a sistemului de ecuații obținut, rezultă câte o funcție a cererii pentru fiecare bun sau serviciu „i":

$$Q_i = \frac{s_i \cdot NY}{P_i}$$

Ecuațiile ce descriu formarea brută a capitalului fix urmează aceeaşi cale. Astfel, în cazul sectoarelor ale căror bunuri sau servicii sunt comercializate pe piața internațională ecuațiile sunt:

$CP_i \cdot K_k = \varpi_i \cdot TOTSAV$, iar pentru restul sectoarelor: $P_i \cdot K_i = \varpi_i \cdot TOTSAV$

Suma parametrilor *TU* este egală cu unitatea. Economisirea, la nivel național, este dată de:

$$TOTSAV = sav \cdot Y \cdot (1 - inc) + GSAV + DEF$$

Veniturile la bugetul de stat, care provin din impozitele indirecte, impozitele pe venituri şi din taxele vamale, taxele aplicate firmelor (societăților şi cvasi-societăților nefinanciare) rezultă din ecuația:

$$GOVREV = \sum_i ind_i \cdot P_i \cdot X_i + inc \cdot Y + \sum_i t_i \cdot DP_i \cdot IM_i + TAXCOR$$

Cheltuielile bugetare, care reprezintă suma cheltuielilor efectuate pentru achiziționarea de bunuri şi servicii de către stat şi pentru transferurile guvernamentale către „restul lumii", sunt date de relația:

$$GOVEX = CP_{SER} \cdot \overline{G}_{SER} + \overline{GWORL}$$

Veniturile rezultate din impozitarea firmelor rezultă din aplicarea ratei de impozitare la excedentul brut de exploatare:

$$TAXCOR = c \cdot \sum_i \Pi_i$$

Evident, economiile bugetare (sau deficitul) sunt egale cu diferența dintre veniturile şi cheltuielile efectuate de la bugetul de stat:

$$GSAV = GOVREV - GOVEX$$

Balanța comercială este reflectată de diferența dintre valoarea exporturilor şi cea a importurilor:

$$BAL = \overline{WP}_k \cdot E_k - DP_k \cdot IM_k$$

Condiția de echilibru pe piața muncii este dată de relația:

$$\overline{L} = \sum_i L_i$$

Condiția de echilibru pe piețele bunurilor şi serviciilor comercializabile pe piața internațională este sintetizată prin:

$$D_j + IM_j = \sum_i a_{i,j} \cdot X_j + C_j + E_j + K_j + G_j$$

Pentru restul bunurilor şi serviciilor, condiția de echilibru este:

$$X_l = \sum_i a_{l,i} \cdot X_i + C_l + E_l + K_l + G_l$$

În final, indicele general al prețurilor este dat sub forma unei relații de tip Cobb-Douglas, după cum urmează:

$$NUM = \prod_j \left(\frac{CP_j}{\eta_j} \right)^{\eta_j} \cdot \prod_k \left(\frac{P_k}{\eta_k} \right)^{\eta_k}$$

Capitolul 9
Efecte pozitive şi negative ale conformării industriilor poluatoare cu cerințele protecției mediului

Prezentăm, în continuare, rezultatele cercetărilor efectuate cu sprijinul institutului pentru Educație Internațională (Institute of International Education) din SUA. Am efectuat patru studii de caz, astfel:

- Cazul de bază (Base Case) – aplicarea unor taxe diferite asupra emisiilor de CO_2: 2 $/t$CO_2$, 3 $/t$CO_2$,5 $/t$CO_2$,10 $/t$CO_2$, 20 $/t$CO_2$;
- Cazul analizei de sensibilitate (Sensitivity Analysis) – efectuarea unor analize de sensibilitate a modelului;
- Cazul sporirii eficienței în sectorul energetic (Efficiency Gain) – îmbunătățirea eficienței în sectorul energetic prin modificarea coeficienților Input-Output;
- Cazul sprijinirii agriculturii (Agriculture Support) – întărirea sectorului agricol prin direcționarea veniturilor rezultate din taxa pe carbon, către acest sector.
- După cum am menționat anterior, modelul utilizat permite, între altele, analiza influenței taxelor pe carbon, în cele patru cazuri, asupra ratei de schimb leu/dolar (figura nr. 9.1). Se poate constata faptul că introducerea acestei noi taxe, fără alte măsuri compensatorii, va conduce la deprecierea monedei naționale. Dacă dimpotrivă, această măsură va fi însoțită fie de creşteri ale eficienței în sectorul energetic, fie de sprijinirea sectorului agricol, se va înregistra o apreciere a monedei naționale. De reținut este faptul că dacă măsurile de creştere a eficienței sunt, exceptate de la povara taxelor începând de la o valoare de 5$/t CO_2, moneda începând să se deprecieze, fluxul de venituri către agricultură duce în continuare la întărirea monedei naționale.

Figura nr. 9.1

Influențe ale taxei pe CO_2 asupra ratei de schimb leu/dolar, în cele patru studii de caz

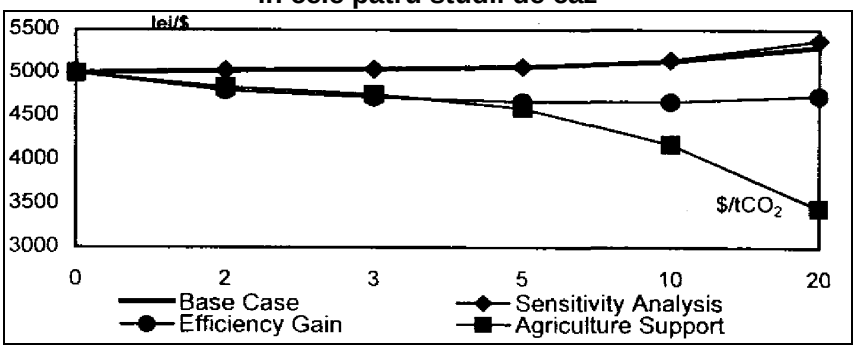

Am considerat, de asemenea, interesantă prezentarea implicațiilor taxelor pe carbon asupra veniturilor populației (figura nr.10 din anexa 9.1.). Se observă că numai sporirea eficienței în industria energetică poate anihila (însă numai până la o valoare de maxim 5$/tonă de CO_2) povara unor taxe pe carbon. În acest scenariu se înregistrează, inițiat, o creştere a veniturilor populației.

Rezultatele cercetărilor permit analiza reacției diferitelor sectoare ale economiei la diferite niveluri ale taxelor asupra poluării (anexa nr. 9.1). De exemplu, în cazul aplicării unei taxe asupra CO_2, sectorul energetic apare ca fiind cel mai defavorizat – figura nr. 7 din anexa nr. 9.1. – (aşa după cum era de aşteptat, fiind cel mai mare generator de bioxid de carbon); astfel, valoarea excedentului brut de exploatare scade în mod dramatic de la circa 1600 mld. de lei atunci când nu există taxe pe CO_2 la 1400 mld. de lei pentru o taxă de 2$/tona de CO_2. la 1200 mld. de lei pentru o taxă de 3$/tona de CO_2, la 1000 mld. de lei pentru o taxă de 5$/tona de CO_2, la 600 mld. de lei pentru o taxă de 10$/tona de CO2 şi la numai 200 mld. de lei pentru o taxă de 20$/tona de CO_2.

Există sectoare care vor înregistra creşteri substanțiale ale excedentului brut de exploatare, aşa după cum este cazul sectorului construcțiilor (figura nr.8 din anexa nr. 9.1). Astfel, valoarea excedentului brut de exploatare creşte de la circa 250 mld. de lei în condițiile absenței unei taxe pe CO_2 la 500 mld. de lei la 2$/tona de CO_2, la 600 mld.lei pentru o taxă de 3$/tona de CO_2. ia 1000 mld. de lei pentru o taxă de 5$/tona de CO_2, la 2000 mld. de lei pentru o taxă de 10$/tona de CO_2 şi la un impresionant 7000 mld. de lei pentru o taxă de 20$/tona de CO_2.

Totodată, pe măsură ce taxa pe CO_2 creşte remunerarea salariaților din sectorul de construcții creşte constant de la 2000 mld. de lei la circa 4000 mld. de lei (figura nr. 1 din anexa 9.1.). În acelaşi timp, în celelalte sectoare ale economiei naționale, nivelul salariilor fie rămâne aproximativ constant indiferent de nivelul taxei (agricultură, minerit, industria prelucrătoare şi sectorul energetic) fie scade uşor (transportul şi servicii).

Aplicarea unei taxe asupra emisiilor de CO_2 conduce în cazul agriculturii la o scădere uşoară a excedentului brut de exploatare de la circa 12500 mld. de lei pentru taxele de 2$/tona de CO_2, 3$/tona de CO_2, 5$/tona de CO_2 şi 10$/tona de CO_2, până la 8000 $/tona de CO_2. Aceeaşi tendință de reducere uşoară a excedentului brut de exploatare se înregistrează şi în industria prelucrătoare, pe ansamblul ei, care scade de la circa 10000 mld. de lei în cazul unei taxe de 2$/tona de CO_2, 3$/tona de CO_2, 5$/tona de CO_2, la 9000 mld. de lei pentru 10$/tona de CO_2 ajungând la 6000 $/tona de CO_2 în cazul unei taxe de 20$/tona de CO_2.

Cercetările efectuate permit, de asemenea, evidențierea influenței taxelor pe emisiile de CO_2 asupra exportului. Prin analiză s-a prezentat influența asupra exporturilor sectorului agricol (figura nr. 3 din anexa 9.1.), al căror nivel creşte de la circa 650 mld.lei până la 900 mld. de lei în cazul unei taxe de 20

$/tona de CO_2 în timp ce exporturile din industria prelucrătoare scad de la 50 mld. de lei până la 20 mld. de lei în cazul unei taxe de 20$/tona de CO_2.

Se pot astfel anticipa modificările structurale ale economiei datorate unei politici destinate protecţiei mediului.

Modelul CGE permite, de asemenea, cuantificarea nivelului reducerilor emisiilor de poluanţi corespunzător fiecărui nivel al taxelor (figura nr. 9.2). Se poate identifica, de asemenea, mixul de politici care trebuie să însoţească decizia fiscală pentru a se putea realiza atât obiectivele de protecţie a mediului, cât şi acelea de sporire a bunăstării populaţiei.

Figura nr. 9.2.
Reduceri ale emisiilor de CO_2 corespunzătoare diferitelor niveluri de taxe, în cele patru studii de caz

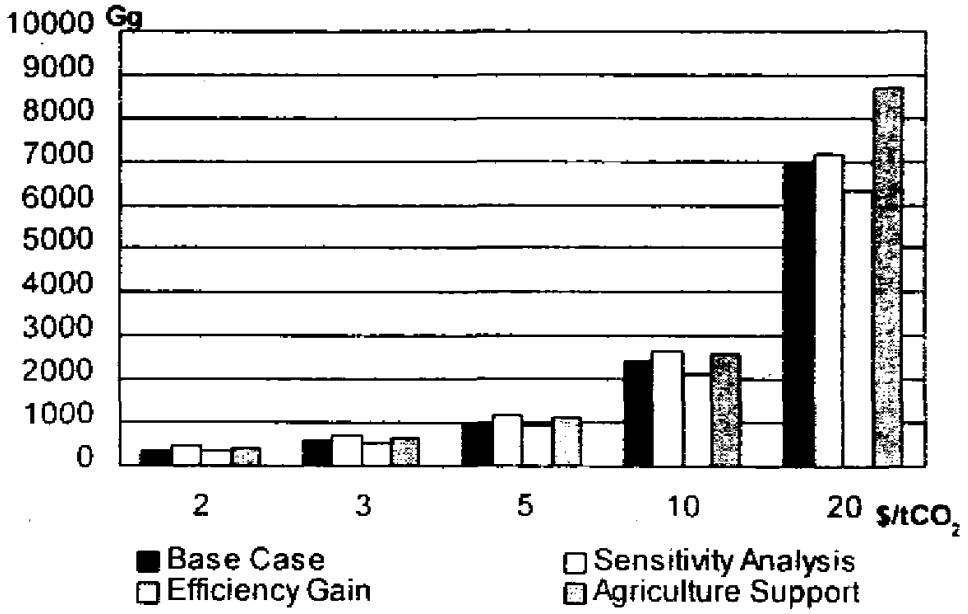

Pe baza analizelor efectuate cu ajutorul modelului CGE putem formula următoarele concluzii:

- o taxă mai mare de 5$/t CO_2 nu este aplicabilă în cazul economiei României. *Considerăm că un nivel de 5$/t CO_2 este un prag Urnită, opţiunea noastră îndreptându-se către stabilirea unei taxe de 2$/t CO_2;*
- sprijinirea agriculturii este esenţială pentru întărirea monedei naţionale;
- taxele asupra emisiilor de CO_2 au un efect negativ asupra bunăstării populaţiei, cu excepţia cazului creşterii eficienţei în sectorul Energie,

Gaze, Apă;

- sectorul Energie, Gaze, Apă va avea cel mai mult de pierdut ca urmare a aplicării unor taxe asupra emisiilor de CO_2;
- cele mai importante reduceri ale emisiilor de CO_2 se înregistrează în sectoarele energie, gaze, apă şi transporturi. În construcții se vor înregistra creşteri ale emisiilor de CO_2.

Ținând seama de emisiile de bioxid de carbon generate de Sistemul Electroenergetic Național (de aproximativ 50 milioane de tone anual), la un nivel al taxei de 2 $/tona de CO_2 va rezulta o sumă totală de 100 milioane de dolari care ar trebui să se regăsească în prețurile licitate de centralele termoelectrice la bursa de electricitate, cu toate consecințele implicite asupra competitivității acestora.

De asemenea, în condițiile în care emisia specifică anuală de CO_2 în termocentralele care funcționează pe bază de combustibili fosili se ridică la aproximativ 1 tonă/MWh (de exemplu, in anul 1998 emisia specifică de bioxid de carbon raportată la producția de energie electrică obținută din termocentralele pe combustibili fosili a fost de 1112 g/kWh), rezultă o creştere a prețului energiei electrice cu 2$/MWh, ceea ce echivalează cu o creştere procentuală de cea 4%.

În cercetările noastre viitoare ne propunem:

- actualizarea datelor existente în Matricea Socială de Contabilitate, pe măsura publicării, de către Institutul Național de Statistică şi Studii Economice, a unor noi „Conturi Naționale”:
- analiza influențelor altor instrumente economice utilizate în controlul poluării şi recomandate în acquis-ul comunitar, asupra competitivității sectoarelor economiei naționale;
- dezagregarea sectorului „Industrie prelucrătoare” în scopul evidențierii ramurilor poluatoare, cum sunt: metalurgia, industria chimică şi petrochimică. industria materialelor de construcții.

Anexa nr. 9.1

Influențe ale taxelor pe emisiile de bioxid de carbon asupra indicatorilor economici (rezultate obținute cu ajutorul modelului CGE)

Figura nr. 1

Influența taxelor pe emisiile de CO_2 asupra factorului muncă

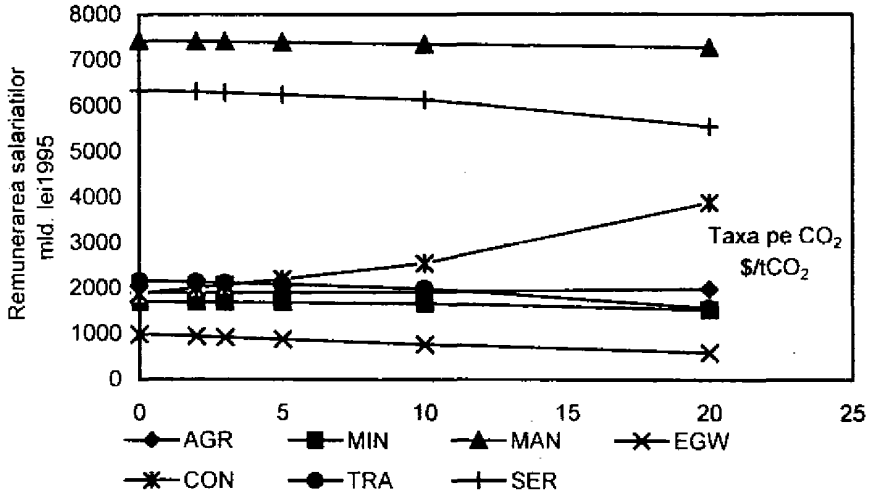

Figura nr. 2

Influența taxelor pe emisiile de CO_2 asupra cheltuielilor bugetare

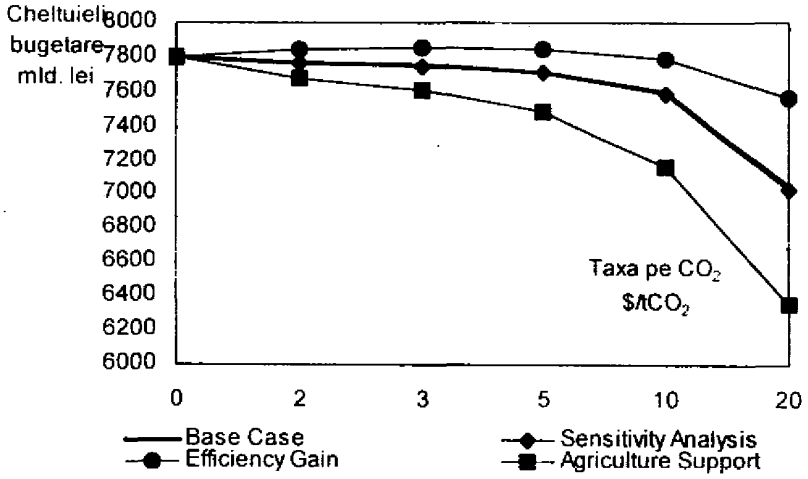

Figura nr. 3

Influența taxelor pe emisiile de CO_2 asupra exporturilor sectorului agricol

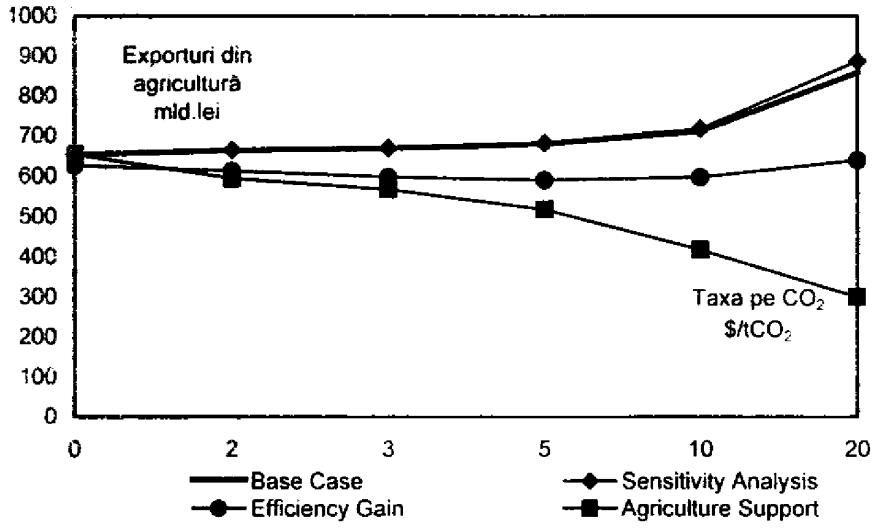

Figura nr. 4

Influența taxelor pe emisiile de CO_2 asupra exporturilor din industria prelucrătoare

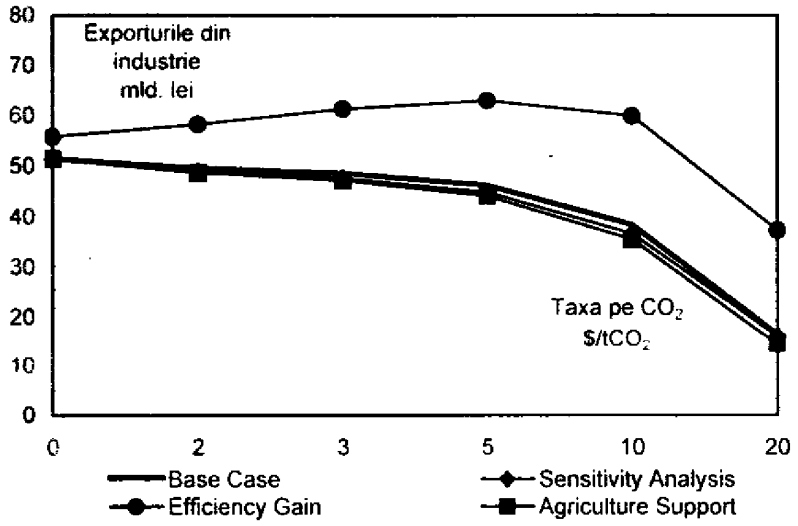

Figura nr. 5

Influența taxei pe emisiile de CO_2 asupra excedentului brut de exploatare (EBE) din agricultură

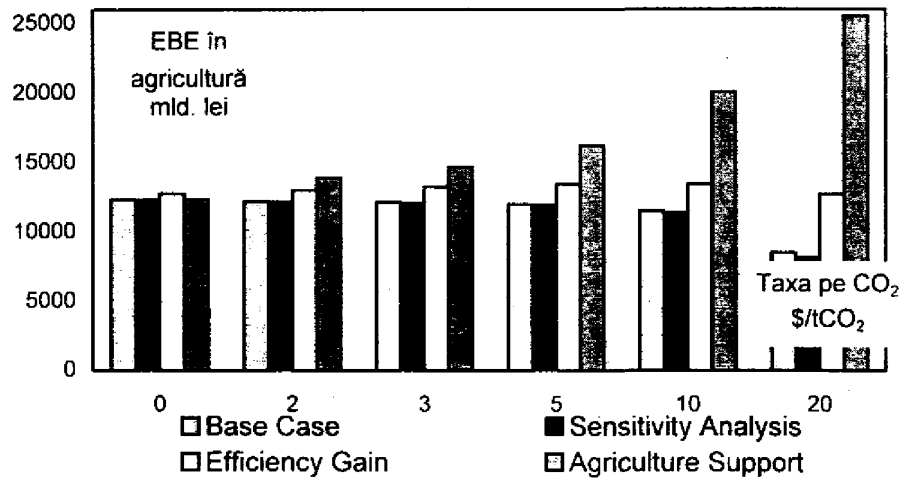

Figura nr. 6

Influențe ale taxei pe emisiile de CO_2 asupra excedentului brut de exploatare (EBE) din industria prelucrătoare

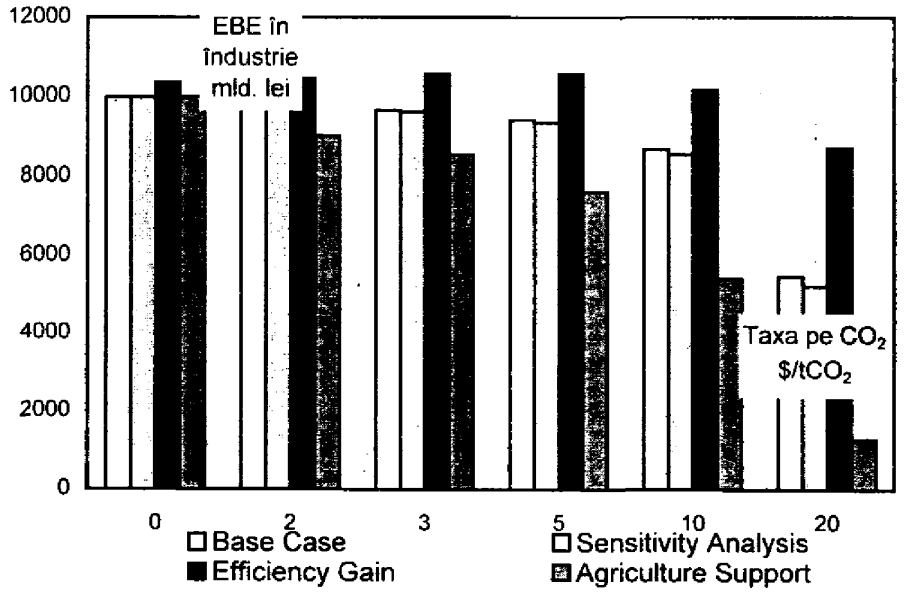

Figura nr. 7

Influența taxei pe emisiile de CO_2 asupra excedentului brut de exploatare (EBE) din sectorul energetic

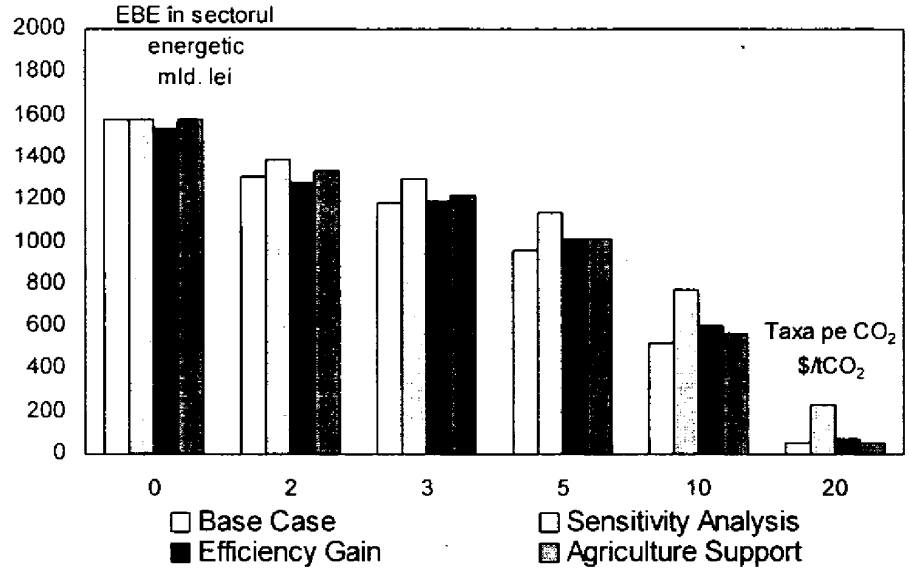

Figura nr. 8

Influențe ale taxei pe emisiile de CO_2 asupra excedentului brut de exploatare din sectorul construcțiilor

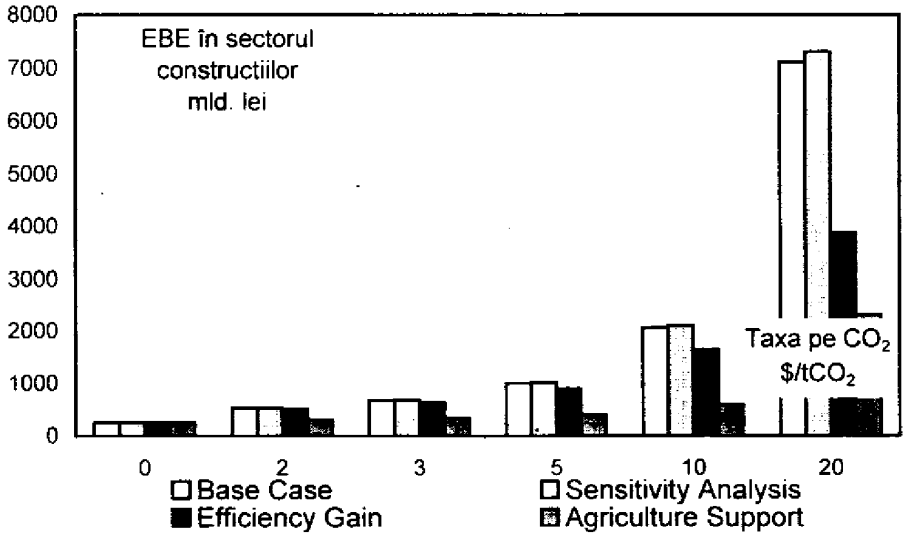

Figura nr. 9

Reducerile de emisii de CO_2, la diferite niveluri ale taxelor, în sectoarele economiei naționale

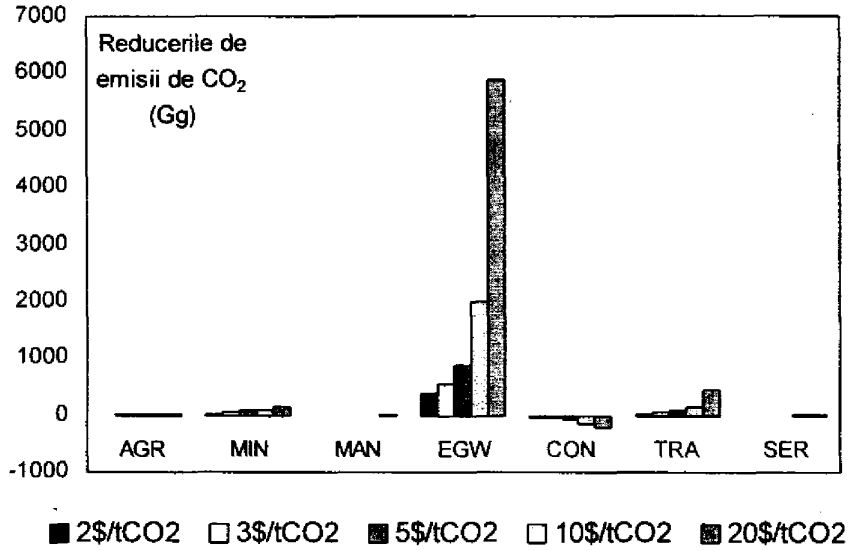

Figura nr. 10

Influența taxei pe emisiile de CO_2 asupra veniturilor gospodăriilor populației

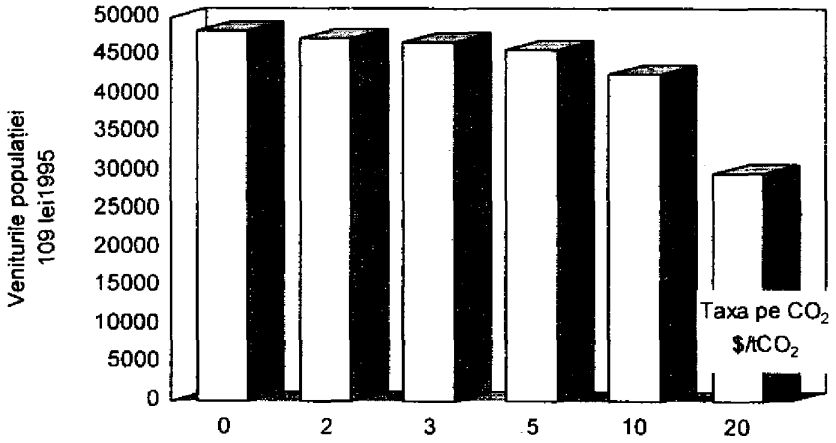

Figura nr. 11

Influența taxei pe emisiile de CO_2 asupra economiilor, veniturilor și cheltuielilor bugetare, ratei de schimb și impozitelor aplicate firmelor

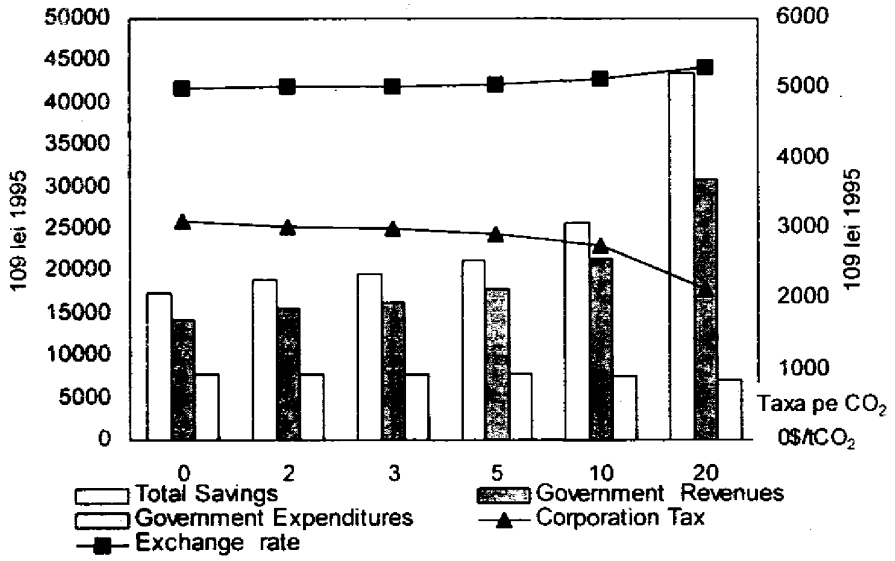

Figura nr. 12

Influența taxei pe emisiile de CO_2 asupra deficitului comercial (importuri – exporturi)

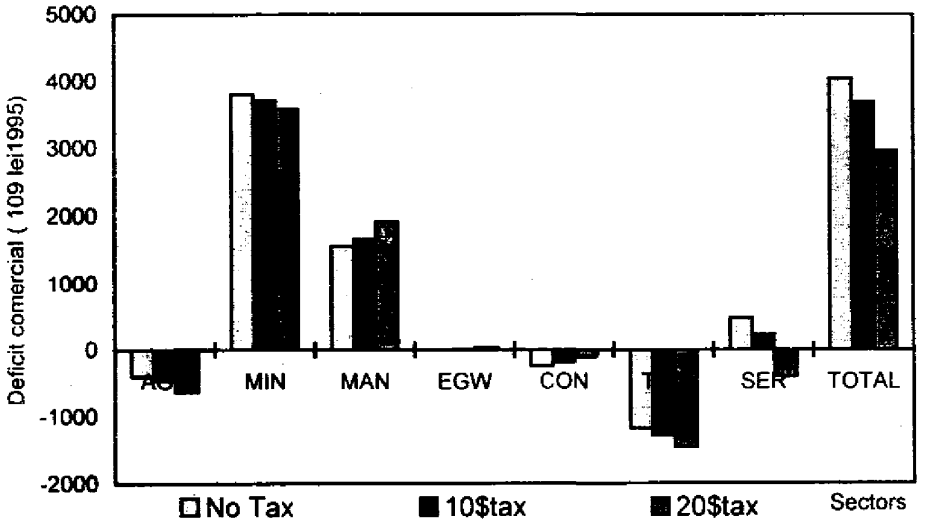

Concluzii

Aderarea României la structurile economice ale UE este un proces lungişi dureros. Deşi înțeles şi conştientizat atât la nivelul factorilor de decizie, al oamenilor politici, în special, cât şi la nivelul populației totuşi atingerea tuturor parametrilor ceruți pentru integrare solicită eforturi considerabile, financiare, materiale şi umane.

Încadrarea în parametrii de competitivitate pe care industria românească, în special, şi întregul complex economic, în general, trebuie să o realizeze impune atingerea unor performanțe atât în plan tehnic şi tehnologic, cât şi în planul eficienței economice şi energetice, dar şi armonizarea cadrului organizatoric şi legislativ cu cel din Uniunea Europeană.

Ca o consecință, o atenție deosebită trebuie acordată încadrării în cerințele de mediu şi conformarea la standardele impuse la nivelul UE în ceea ce priveşte protecția mediului înconjurător.

Industria românească, care, în general, are un grad scăzut de competitivitate față de performanțele realizate în țările membre UE, continuă să înregistreze încă rămâneri în urmă în ceea ce priveşte eficiența economică, tehnologică şi energetică, pe de o parte, dar şi emisii poluante mult peste nivelurile admise, pe de altă parte.

Procesul de integrare al României în structurile UE trebuie, astfel, tratat în toate domeniile de activitate. În cadrul studiului din acest an, **Politica de protecție a mediului şi impactul acesteia asupra competitivității industriale în condițiile integrării României în UE,** cercetările întreprinse au încercat să analizeze condițiile şi eforturile făcute pentru integrarea sectorului primar al economiei naționale (industria extractivă şi energetică) în standardele UE, dar şi efectele previzibile pe care aceste măsuri le vor induce în ramurile amintite în ceea ce priveşte competitivitatea industriei.

Eforturile pentru integrarea României în structurile UE. sunt considerabile. Pentru armonizarea legislației cu cea din UE şi aplicarea ei s-au evidențiat patru probleme majore legate de aceste costuri.

1. Costurile totale pentru armonizare exprimă efortul financiar real pe care România îl face în vederea îmbunătățirii stării factorilor de mediu; cu toate acestea, indicatorul supraestimează costurile adiționale necesare pentru respectarea legislației UE.

2. Costurile armonizării, depind de o serie de estimări (creştere economică, politica industrială şi de mediu etc.), astfel încât nu poate fi „izolat” un singur cost al armonizării. Cea mai bună estimare a nivelului costurilor variază în funcție de ipotezele considerate.

3. Costurile armonizării supradimensionează costurile economice reale ale societății deoarece nu iau în considerare şi beneficiile economice induse de

îmbunătățirea calității factorilor de mediu.

4. Costurile nu acoperă în mod uniform toate sectoarele economiei sau problemele ecologice (cel mai bine acoperite sunt apele urbane uzate, aerul şi deşeurile).

De altfel, la nivelul țărilor în tranziție eforturile sunt uriaşe (tabelul nr. 1) per total, costurile investiționale pentru armonizarea legislației de mediu cu cea din UE se ridică la peste 100 mld. de euro, adică cca 1100 euro/locuitor. Aceste costuri acoperă cheltuielile pentru furnizarea apei, canalizare, tratarea apelor uzate, poluarea aerului datorită termocentralelor şi gestiunea deşeurilor.

Se observă cu uşurință că efortul financiar pe care România îl va suporta în viitorii ani este, după Polonia, cel mai important dintre toate țările în tranziție către economia de piață, atât la apă (10,1 mld. de euro), cât şi la aer (9,1 mld. de euro), în timp ce la deşeuri ocupăm penultimul loc (1,0-2,7 mld. de euro).

Dacă investițiile totale de 20,2-22,0 mld. de euro poziționează țara noastră pe locul doi, după Polonia, din punctul de vedere al volumului, totuşi, în medie, costurile armonizării sunt de 943 euro/locuitor, ceea ce plasează România pe penultimul loc, înaintea Poloniei, sub media țărilor în tranziție.

Costurile anuale de capital şi exploatare sunt estimate la 8-12 mld. de euro, adică 80-120 euro/locuitor (tabelul nr. 2). Deşi aceste cheltuieli reprezintă 2/3 din costurile ecologice medii anuale pe locuitor la nivelul țărilor membre UE, aceste costuri reprezintă un procent şi mai important din produsul intern brut al țărilor în tranziție.

În ceea ce priveşte cheltuielile anuale de capital şi operare, efortul României este de asemenea considerabil, plasând țara noastră tot pe locul al doilea, după Polonia, la apă (851 mld. de euro), pe locul al treilea, după Polonia şi Bulgaria, la deşeuri (650 mld. de euro) şi pe penultimul loc la aer (198 mld. de euro). Cu toate acestea, în medie cheltuielile totale de capital şi exploatare sunt de 1149-1699 mii. de euro, ceea ce poziționează România pe locul al doilea, după Polonia, peste media țărilor în tranziție.

Pornind de la aceste considerente, este evident faptul că în România, pentru anumite ramuri industriale măsurile de conformare la legislația de mediu pot fi realizate prin ajustări tehnico-economice, dar pentru altele, pe lângă aceste ajustări sunt necesare şi măsuri pe termen lung privind cadrul instituțional, organizatoric şi de mediu (industria chimică, industria extractivă).

Relevarea costurilor uriaşe pe care le implică măsurile pentru încadrarea în standardele de mediu este importantă pentru identificarea celor mai eficiente abordări privind creşterea competitivității şi atingerea obiectivelor de mediu. Constrângerile financiare constituie o barieră potențială majoră în calea integrării României în structurile UE.

Aceste costuri şi impactul lor vor depinde de planificarea în timp a investițiilor şi selectarea celor mai eficiente măsuri de politică industrială şi de mediu. Toate acestea constituie comandamente importante pentru țările în tranziție şi țările membre UE în definirea eficienței şi a căilor de armonizare a legislației de mediu.

Tabelul nr. 1

Totalul investițiilor pentru armonizarea legislației de mediu a țărilor în tranziție

- mil. euro -

Țara	Apa			Aerul	Deșeurile		Investițiile totale		Total/
	Furnizarea de apă	Apele uzate	Total		minim	maxim	Total minim	Total maxim	locuitor (EURO)
Polonia	4,4	13,7	18,1	13,9	2,2	3,3	34,2	35,3	927
Ungaria	3,5	3,1	6,6	2,7	2,1	4,4	11,5	13,7	1306
Cehia	2,2	1,1	3,3	6,4	8	3,8	10,4	13,4	1427
Slovacia	1,0	0,9	1,9	1,9	0,3	1,60	4,1	5,4	760
Bulgaria	2,2	2,7	4,9	5,1	1,8	5,1	11,7	15,0	1668
România	3,8	6,3	10,1	9,1	1,0	2,7	20,2	22,0	943
Țările baltice, total				8,45	0,45	0,85	8,90	9,30	1148
- Estonia	0,13	1,38	1,50	-	-	-	1,50	1,50	-
- Letonia	0,11	1,60	1,71	-	-	-	1,71	1,71	-
- Lituania	0,11	2,27	2,38	-	-	-	2,38	2,38	-
Slovenia	-	-	-	0,69	1,15	1,15	1,84	1,84	-
Total	17,5	33,1	50,5	48,2	9,7	22,7	108,4	121,5	1140
% din total maxim	14	27	42	40				100	

Sursa: *Compliance Costing for Approximation of EU Environmental Legislation în the CEEC, European Commission, aprilie 1997.*

Tabelul nr. 2

Cheltuielile de capital şi de operare pentru armonizarea legislaţiei UE în ţările în tranziţie

	Apele uzate			Aerul			Deşeurile			Total	
	Capital	Operare	Total	Capital	Operare	Total	Operare min.	Operare max.	Total	Minim	Maxim
Polonia	760	625	1385	-	-	1557	350	1700	-	3292	4642
Ungaria	210	173	383	-	-	456	150	750	-	989	1589
Cehia	155	170	324	-	-	741	105	560	-	1170	1625
Slovacia	81	88	169	-	-	305	45	240	-	519	714
Bulgaria	189	147	336	-	-	159	200	950	-	695	1445
România	466	385	851	-	--	198	100	650	-	1149	1699
Tările baltice, total					-	19	50	200	-	69	219
- Estonia	32	27	59	-	-	-	-	-	-	59	59
- Letonia	54	44	98	-	-	-	-	-	-	98	98
- Lituania	76	62	138	-	-	-	-	-	-	138	138
Slovenia	-	-	-	-	-	126	-	-	-	126	126
Total	2023	1719	3742	-	--	3561	1000	5050	-	8303	12353
Cheltuieli pe locuitor	19	17	36	-	-	34	10	49	-	79	118

Sursa: *Compliance Costing for Approximation of EU Environmental Legislation în the CEEC, European Commission, aprilie 1997.*

ANEXE

Anexa nr. 1

Model de calcul al preţurilor concurenţiale ale serviciilor de furnizare a energiei electrice (SFEE)

Determinarea preţurilor concurenţiale presupune parcurgerea următoarelor etape:

1. pornind de la cererea de referinţă, se calculează costul marginal de exploatare pentru fiecare perioadă de timp;
2. pentru a reflecta creşterea probabilităţii întreruperii SFEE, se ajustează preţul cu CdF în perioadele când cererea de electricitate se apropie de capacitatea disponibilă (valoarea fiabilităţii);
3. se adaugă costurile medii de transport şi distribuţie;
4. se ajustează cererea, pentru fiecare perioadă de timp, pentru a surprinde elasticitatea acesteia la modificarea preţurilor;
5. se repetă etapele 1-4, până când modificarea cererii de la iteraţia precedentă este mai mică de 1%.

Coeficientul de fiabilitate reflectă costul menţinerii unei marje de siguranţă pentru generarea de energie şi pentru acoperirea cererii de energie. Acest cost poate fi cuantificat în mai multe feluri. CdF este evaluat pe baza estimărilor costurilor marginale anticipate ale energiei nelivrate. Se presupune, că, cei care consumă vor întrerupe utilizarea energiei atunci când preţul spot al energiei va depăşi costurile aferente energiei nelivrate. Costurile energiei nelivrate pot fi evidenţiate cu ajutorul mecanismelor de contractare ale serviciilor de energie, prin care consumatorilor le sunt oferite diferite niveluri de fiabilitate (o probabilitate mai mare sau mai mică de întrerupere a SFEE) pentru diferite preţuri contractate, şi cu ajutorul răspunsurilor comportamentale ale participanţilor la piaţa spot, la preţurile spot.

Energia nelivrată reprezintă diferenţa dintre ofertă şi cerere în perioadele în care, la un preţ dat, cererea depăşeşte oferta. Energia nelivrată anticipată este o cantitate dedusă cu ajutorul distribuţiilor stohastice ale cererii şi ofertei. Nivelul anticipat al energiei nelivrate, pentru fiecare regiune şi pentru fiecare perioadă de timp, poate fi calculat pe baza următoarelor date:

- capacitatea fiecărei centrale generatoare, în fiecare regiune, pentru flecare sezon al anului (capacitatea totală ajustată cu întreruperile planificate);
- probabilităţile de întrerupere forţată a fiecărei centrale;
- date stohastice privind sarcina orară (previziuni ale cererilor de energie cu un factor de incertitudine care creează distribuţii probabilistice din valorile deterministe ale cererii).

Costul energiei nelivrate (sau valoarea energiei nelivrate) constituie o ipoteză de intrare, datorită dificultăţilor de estimare a valorii energiei nelivrate.

Astfel, costurile suportate de consumatori pot să varieze foarte mult. Estimările variază între 2 dolari şi 25 de dolari/kWh şi sunt influențate de tipul de consumator, ora întreruperii SFEE şi durata acesteia. În cazul în care costul revelat pentru consumatori, determinat de o întrerupere, este mai mic decât valoarea ipotetică pe care o utilizează planificatorii sistemului energetic, înseamnă că rezerva turnantă poate fi redusă. Scăderea rezervei are implicații importante asupra costurilor de exploatare a sistemului şi a prețurilor electricității.

Matematic, costul energiei nelivrate, poate fi reprezentat ca:

$$C_{ryt} = (\partial EN/\partial G)_{ryt} \bullet V(EN)$$

unde:

Cryt – costul energiei nelivrate în anul y, perioada f, pentru regiunea r (lei/kWh);

$(\partial EN/\partial G)_{ryt}$ – valoarea presupusă a unui kWh de energie nelivrată (costul pentru consumator al unui kWh pe perioada unei întreruperi, lei/kWh).

În concluzie, prețul spot al electricității în condiții concurențiale este dat de relația:

$$Pcomp_{ryt} = E_{ryt} + C_{ryt} + GA_{ry} + Tax_{ryt} + TD_{ry}$$

unde:

$Pcomp_{ryt}$ – prețul concurențial al energiei livrate în regiunea *r,* anul y, perioada t (lei/kWh);

Eryt – costul marginal de exploatare n regiunea *r,* anul y, perioada t (costurile variabile de exploatare ale ultimei centrale intrate în funcțiune în perioada t, lei/kWh);

Cryt – costul energie nelivrate pentru anul y, perioada f, pentru regiunea *r* (lei/kWh);

GAry – cheltuielile generale şi administrative pentru regiunea r şi anul y (lei/kWh);

Taxryt – recuperarea tuturor taxelor în regiunea r. anul y, perioada *t* (lei/kWh);

TDry – costurile medii de transport şi distribuție în regiunea *r,* anul y (lei/kWh).

Anexa 2

CHESTIONAR
privind identificarea şi ierarhizarea funcţiilor serviciilor de furnizare a **energiei electrice**
ACADEMIA ROMANĂ INSTITUTUL DE ECONOMIE A INDUSTRIEI

Stimată Doamnă/Stimate Domnule .....

În cadrul studiului intitulat „MODERNIZAREA TARIFARĂ A SERVICIILOR DE FURNIZARE A ENERGIEI ELECTRICE PE BAZA ANALIZA VALORII" am încercat să identificăm funcţiile principale[1] şi auxiliare[2] (anexă) care contribuie la realizarea valorii de întrebuinţare a serviciilor de furnizare a energiei electrice (SFEE).

Ca expresie a nevoii sociale la care răspunde, valoarea de întrebuinţare a SFEE a fost definită astfel:

SFEE permit desfăşurarea unei game variate de activităţi, prin livrarea de energie electrică în condiţii de calitate şi continuitate în alimentare, cu respectarea principiilor dezvoltării durabile, cu costuri minime.

Obiectivul studiului este realizarea îmbunătăţirii tarifelor SFEE prin analiza costurilor aferente funcţiilor acestor servicii.

Pentru o ierarhizare corectă a funcţiilor identificate este necesară consultarea unui număr cât mai mare de specialişti în domeniu. De aceea, apelăm la bunăvoinţa dumneavoastră de a completa chestionarul anexat.

Cu mulţumiri,
Dr. Marina Bădileanu

[1] Funcţia principală este funcţia care corespunde scopului principal căruia îi este destinat obiectul studiat şi care contribuie direct la realizarea valorii de întrebuinţare.

[2] Funcţia secundară (auxiliară) este funcţia care serveşte la îndeplinirea sau completarea funcţiei principale şi care contribuie indirect la realizarea valorii de întrebuinţare a obiectului.

Numele și prenumele . . . . . .
Instituția. . . . . .
Funcția. . . . . .

1. Ierarhizați prin numerotare cu cifre de la 1 la 12 (în ordinea importanței), **funcțiile principale** ale serviciilor de furnizare a energiei electrice.
   Asigurarea producției de energie electrică în condiții de eficiență economică ☐
   Asigurarea transportului energiei electrice în condiții de eficiență economică ☐
   Asigurarea distribuției energiei electrice în condiții de eficiență economică ☐
   Asigurarea viabilității financiare a furnizorilor de energie electrică ☐
   Promovarea concurenței ☐
   Stimularea economiei de energie ☐
   Asigurarea continuității alimentării cu energie electrică ☐
   Asigurarea furnizării unui produs (electricitate) de calitate bună ☐
   Promovarea unor relații corecte cu consumatorii de energie electrică ☐
   Testarea percepțiilor și preferințelor consumatorilor ☐
   Îndeplinirea aspirațiilor de confort ale clienților ☐
   Aplicarea managementului de mediu ☐

2. Considerați că funcțiile identificate acoperă întreaga gamă de funcții ale serviciilor de furnizare a energiei electrice?

   Da ☐ Nu ☐

3. Dacă răspunsul la întrebarea nr. 2 este NU, vă rugăm să menționați funcțiile care au fost omise în analizele efectuate.

---

4. Observații

Anexă la chestionar

Nomenclatorul de funcţii ale serviciilor de furnizare a energiei electrice

Simbol funcţie	Denumirea funcţiei	Felul funcţiei*	Interde-pendenţe între funcţii
A.	Asigurarea producţiei de energie electrică în condiţii de eficienţă economică	P/O/E	
B.	Diversificarea surselor de aprovizionare cu combustibil	A/E	Auxiliară funcţiei A
C.	Asigurarea adecvării la resursele naţionale disponibile	A/E	Auxilliară funcţiei A
D.	Încurajarea formării unor curbe de sarcină care determină costuri minime	A/E	Auxiliară funcţiei A
E.	Coordonarea activităţii de prognoză a cererii de energie electrică	A/E	Auxiliară funcţiei A
F.	Asigurarea transportului energiei electrice în condiţii de eficienţă economică	P/O/E	
G.	Asigurarea distribuţiei energiei electrice în condiţii de eficienţă economică	P/O/E	
H.	Asigurarea viabilităţii financiare a furnizorilor de energie electrică	P/O/E	
I.	Alocarea eficientă a resurselor	A/E	Auxiliară funcţiei H
J	Minimizarea costurilor tranzacţionale	A/E	Auxiliară funcţiei H
K.	Promovarea exportului de energie electrică	A/O/E	Auxiliară funcţiei H
L.	Promovarea concurenţei	P/S/N	
M.	Încărcarea centralelor în ordinea de merit stabilită (coordonează producţia)	A/N	Auxiliară funcţiei L
N.	Stimularea economiei de energie	P/O/E	
O.	Asigurarea continuităţii alimentării cu energie electrică	P/O/E	
P.	Asigurarea rezervei optime de putere	A/E	Auxiliară funcţiei O
R.	Menţinerea stabilităţii sistemului de transport al energiei electrice	A/E	Auxiliară funcţiei O
S.	Asigurarea flexibilităţii Sistemului Electroenergetic Naţional	A/E	Auxiliară funcţiei O
T.	Asigurarea fiabilităţii Sistemului Electroenergetic Naţional	A/E	Auxiliară funcţiei O
U.	Asigurarea furnizării unui produs (electricitate) de calitate bună	P/O/E	

Simbol funcție	Denumirea funcției	Felul funcției*	Interde-pendențe între funcții
V.	Asigurarea aderării la UCPTE	A/E	Auxiliară funcției U
X.	Promovarea unor relații corecte cu consumatorii de energie electrică	P/O/E	
Y.	Alocarea nepărtinitoare (echitabilă) a costurilor între consumatorii de energie electrică	A/N (E)	Auxiliară funcției X
Z.	Asigurarea transparenței prețurilor energiei electrice	A/N	Auxiliară funcției X
W.	Asigurarea, în mod nediscriminatoriu, a energiei electrice	A/E	Auxiliară funcției X
AA.	Asumarea responsabilității față de clienți	A/E	Auxiliară funcției X
AB.	Testarea percepțiilor și preferințelor consumatorilor	P/S/N	
AC.	Asigurarea unui grad rezonabil de stabilitate a tarifelor	A/N	Auxiliară funcției AB
AD.	Diferențierea produsului electricitate pe baza fiabilității și calității	A/O/N	Auxiliară funcției AB
AE.	Îndeplinirea aspirațiilor de confort ale clienților	P/S/E	
AF.	Aplicarea managementului de mediu	P/O/E	
AG.	Internalizarea externalităților de mediu	A/N	Auxiliară funcției AF
AH.	Încadrarea în limitele stabilite pentru emisii	A/E	Auxiliară funcției AF
AI.	Încadrarea în limitele de zgomot	A/E	Auxiliară funcției AF
AJ.	Încadrarea în limitele privind poluarea electromagnetică	A/E	Auxiliară funcției AF
AK.	Gestionarea deșeurilor	A/E	Auxiliară funcției AF
AL.	Asigurarea securității nucleare	A/E	Auxiliară funcției AF
AM.	Asigurarea unui aspect estetic al instalațiilor	A/E	Auxiliară funcției AF

* *Notă: P – funcție principală*
A – funcție auxiliară (secundară);
O – funcție obiectivă;
S – funcție subiectivă;
E – funcție existentă;
N – funcție nouă.

Anexa nr. 3

METODOLOGII DE CALCUL[1]

A. METODOLOGIE DE ALOCARE A CHELTUIELILOR ÎNTRE ENERGIA ELECTRICĂ ŞI TERMICĂ LA CENTRALELE ELECTRICE DE COGENERARE EXISTENTE

SCOP

Metodologia stabileşte modul în care se realizează alocarea cheltuielilor centralelor electrice de cogenerare – CET, pe cele două forme de energie produse, electrică şi termică. *Costurile rezultate în urma aplicării metodologiei stau la baza fundamentării tarifelor pentru energia electrică şi termică.*

GLOSAR DE TERMENI

agent termic sau purtător de energie termică – fluidul utilizat pentru a acumula, transporta şi a ceda energia termică:

CAE – cazan de abur energetic (de înaltă presiune);

CAI – cazan de abur industrial;

CAF – cazan de apă fierbinte;

CET – termocentrală echipată cu turbine de cogenerare;

CT - centrală termică;

CTE – termocentrală echipată cu turbine de condensație;

indice de cogenerare – raportul dintre energia electrică produsă prin destinderea aburului extras pe o priză şi energia termică livrată cu acesta (kWh /kWh_t);

grup energetic – ansamblul turbină – generator electric;

regim de condensație – regimul de funcționare a turbinei în care se produce numai energie electrică;

regim de cogenerare – regimul de funcționare a turbinei în care energia termică este produsă combinat şi simultan cu energia electrică;

SRR – stație de reducere răcire a aburului;

turbina de cogenerare – turbina de contrapresiune sau turbina de condensație cu prize fixe şi / sau reglabile din care se extrage abur pentru livrarea de energie termică unui consumator de tip industrial, agricol sau urban;

turbina de condensație – turbină de condensație pură.

DOCUMENTE DE REFERINȚĂ

OUG nr. 29 /1998, privind înființarea, organizarea şi funcționarea ANRE.
OUG nr. 63 /1998, privind energia electrică şi termică.

---

[1] Metodologiile prezentate în această anexă au fost preluate de pe site-ul INTERNET al Autorității Naționale de Reglementare în domeniul Energiei (ANRE): www.anre.ro.

Metodologia pentru analiza consumului total de combustibil în centrale termoelectrice – Regia Autonomă de Electricitate, Bucureşti 1995.

Studiu privind defalcarea pe produse a cheltuielilor din CET pentru producerea combinată a energiei electrice şi termice, ISPE, Bucureşti noiembrie 1993.

Studiu privind defalcarea pe produse a cheltuielilor din CET pentru producerea combinată a energiei electrice şi termice, ISPE, Bucureşti septembrie 1994.

PREZENTAREA METODOLOGIEI

Alocarea cheltuielilor pe cele două forme de energie, electrică şi termică, se efectuează pe baza comparării cheltuielilor totale la producerea combinată, cu cele estimate la producerea separată a energiei electrice şi termice.

Alocarea cheltuielilor pe cele două produse a avut ia bază principiul tratării nediscriminatorii a celor două forme de energie.

Metoda repartizează cheltuielile totale ale funcționării CET în trei etape:

- alocarea cheltuielilor cu combustibilul;
- alocarea cheltuielilor pentru recuperarea investițiilor – cheltuielile cu amortizarea şi cheltuielile financiare aferente rambursării creditelor contractate pentru producerea combinată;
- alocarea celorlalte cheltuielilor comune.

ALOCAREA CHELTUIELILOR CU COMBUSTIBILUL

Energia electrică totală E_{total} [MWh] este suma dintre energia produsă în regim de condensație (E_{cd}) şi cea produsă în regim de cogenerare (E_{cogen}).

Energia termică totală produsă din CET (Q_{CET}) este egală cu suma dintre următoarele energii:

- prelevată din prizele turbinei de cogenerare, produsă în regim de cogenerare (Q_{cogen});
- produsă în CAI (Q_{CAI});
- produsă în CAF (Q_{CAF});
- livrată prin SRR (Q_{SRR}). din cazanele de abur energetic.

$$Q_{CET} = Q_{cogen} + (Q_{CAI} + Q_{CAF} + Q_{SRR}) \quad (1)$$

Energia termică produsă în regim de cogenerare este egală cu suma energiilor termice prelevate din prizele de extracție (Q_p) ale turbinelor:

$$Q_{cogen} = S\ Qp \quad (2)$$

La sarcina electrică reală a grupului (P), pentru fiecare priză de extracție se determină conform „Metodologiei pentru analiza consumului total de combustibil în centrale termoelectrice”, valoarea indicelui de cogenerare:

$$y_p = f(y_P^N) \quad (3)$$

unde y_P^N reprezintă indicele de cogenerare al prizei la funcționarea grupului energetic ia sarcină nominală (P^N);

$y_P^N = f(P_p, P_0, t_0)$ – valoarea nominală a indicelui de cogenerare se determină în funcție de presiunea nominală a prizei de extracție şi de parametrii aburului viu ta intrare în turbină.

Energia electrică produsă în regim de cogenerare:

$$E_{cogen} = S\ (yp * Qp)\ (4)$$

Energia electrică produsă în regim de condensație:

$$E_{cd} = E_{total} - E_{cogen}\ (5)$$

Consumul de combustibil aferent producerii energiei electrice în partea de condensație a grupurilor de cogenerare:

$$B_{cd} = b_{cd} * E_{cd}\ (6)$$

unde bcd reprezintă consumul specific de combustibil al grupului la producerea energiei electrice în regim de condensație.

Se calculează consumul de combustibil pentru producerea exclusivă a energiei termice CAI şi CAF, precum şi în cazanele de abur energetic:

$$Bv = B_{CAF} + B_{CAI} + B_{SRR}\ (7)$$

B_{SRR} reprezintă cantitatea de combustibil aferentă producerii Q_{SRR} în cazanele de abur energetic. Aceste cantități se stabilesc pe baza datelor de exploatare măsurate /înregistrate.

Consumul de combustibil corespunzător producerii simultane şi combinate a energiei electrice şi termice:

$$B_{cogen} = B_{Qcogen} + B_{Ecogen}\ (8)$$

$$B_{cogen} = B_{total}^{CET} - B_{cd} - B_v\ (9)$$

Cantitatea de combustibil B_{cogen} pentru producerea combinată a energiei electrice şi termice se împarte utilizând coeficienții X_{Ecogen} şi X_{Qcogen}.

Coeficienții de alocare a consumului de combustibil iau în considerare consumurile specifice de combustibil în cazul producerii separate a energiei electrice în centrale termoelectrice, b_{CTE} şi a energiei termice în centrate termice, b_{CT} şi se definesc astfel: pentru căldură:

$$X_{Qcogen} = \frac{Q^{livrată}_{cogen}}{\frac{b_{CTE}}{b_{CT}} \times E^{livrată}_{cogen} + Q^{livrată}_{cogen}}\ (10)$$

pentru energie electrică:

$$X_{Ecogen} = \frac{\frac{b_{CTE}}{b_{CT}} \times E^{livrată}_{cogen}}{\frac{b_{CTE}}{b_{CT}} \times E^{livrată}_{cogen} + Q^{livrată}_{cogen}}\ (11)$$

unde $E^{livrată}_{cogen}$, $Q^{livrată}_{cogen}$ reprezintă energia electrică, respectiv energia termică, livrate în cogenerare;

Valorile medii ale raportului b_{CTE} / b_{CT}, diferențiate pe tipuri de combustibil sunt prezentate în tabelul nr. 1.

Prin aplicarea coeficienților de defalcare se determină:

• cantitatea de combustibil pentru producerea energiei termice în regim de cogenerare:

$$B_{Qcogen} = X_{Qcogen} \times B_{cogen} \quad (12)$$

• cantitatea de combustibil pentru producerea energiei electrice în regim de cogenerare:

$$B_{Ecogen} = X_{Ecogen} \times B_{cogen} \quad (13)$$

Cheltuielile aferente cantităților de combustibil B_{Qcogen} şi B_{Ecogen}, CB_Q, respectiv CB_E, se stabilesc în conformitate cu evidențele financiar-contabile, utilizând prețul mediu al combustibilului pe perioada de calcul.

ALOCAREA CHELTUIELILOR PENTRU RECUPERAREA INVESTIȚIEI

Defalcarea cheltuielilor pentru recuperarea investiției este dependentă de raportul dintre cheltuielile specifice pentru realizarea de capacități echivalente de producere separată.

Coeficienții de alocare a cheltuielilor pentru recuperarea investiției (CI) iau în considerare cheltuielile specifice pentru realizarea unor capacități separate şi se definesc astfel:

• pentru căldură:

$$Y_Q = \frac{PQ_{cogen}}{\frac{ci_{CTE}}{ci_{CT}} \times PE_{cogen} + PQ_{cogen}} \quad (14)$$

• pentru energie electrică:

$$Y_E = \frac{\frac{ci_{CTE}}{ci_{CT}} \times PE_{cogen}}{\frac{ci_{CTE}}{ci_{CT}} \times PE_{cogen} + PQ_{cogen}} \quad (15)$$

în care:

PE_{cogen} – capacitatea instalată aferentă producerii energiei electrice în regim de

cogenerare (MW):

PQ_{cogen} – capacitatea instalată aferentă producerii energiei termice în regim de cogenerare (MW);

ci_{CTE} – cheltuielile specifice generate de recuperarea investițiilor făcute într-o centrală termoelectrică (mld. lei / MW);

ci_{CT} – cheltuielile specifice generate de recuperarea investițiilor făcute într-o

centrală termică (mld. lei / MW). Valorile medii ale raportului CI_{CTE} / ci_{CT}, diferențiate pe tipuri de combustibil sunt prezentate în tabelul nr. 1.

Prin aplicarea coeficienților de alocare se determină:

• cheltuielile pentru recuperarea investițiilor făcute pentru capacitățile de producere a energiei termice în regim de cogenerare:

$$CI_Q = Y_Q \times CI \quad (16)$$

• cheltuielile pentru recuperarea investițiilor făcute pentru capacitățile de producere a energiei electrice în regim de cogenerare:

$$CI_E = Y_E \times CI \quad (17)$$

ALOCAREA CELORLALTE CHELTUIELI COMUNE

Celelalte cheltuieli C^T se împart în următoarele componente:

• cheltuieli pentru prepararea agentului termic (tratarea chimică şi termică a apei de adaos necesară acoperirii pierderilor tehnologice din centrală, mai puțin cele pentru CAI şi CAF) – $C_{agent\ termic}$;

• alte cheltuieli comune aferente cogenerării – C_{omune}.

$$C^T = C_{agent\ termic} + C_{comune}$$

(18)

Cheltuielile C^T se repartizează între energia electrică şi energia termică:

• pentru energia electrică:

$$C^T_E = Z_E x C^T \quad (19)$$

• pentru căldură:

$$C^T_Q = Z_Q \times C^T \quad (20)$$

Coeficienții de alocare Z_E şi Z_Q sunt stabiliți după un criteriu similar cu cel aplicat la alocarea cheltuielilor pentru recuperarea investițiilor şi se calculează astfel:

$$Z_Q = \frac{PQ_{cogen}}{\frac{cf_{CTE}}{cf_{CT}} \times PE_{cogen} + PQ_{cogen}} \quad (21)$$

$$Z_E = \frac{\frac{cf_{CTE}}{cf_{CT}} \times PE_{cogen}}{\frac{cf_{CTE}}{cf_{CT}} \times PE_{cogen} + PQ_{cogen}} \quad (22)$$

în care:

PE_{Cogen} – capacitatea instalată aferentă producerii energiei electrice în regim de

cogenerare (MW);

PQ_{cogen} – capacitatea instalată aferentă producerii energiei termice în regim de cogenerare (MW);

cf_{CTE} – cheltuielile specifice de exploatare făcute într-o centrală termoelectrică (mii. lei / MW);

cf_{CT} – cheltuielile specifice de exploatare făcute într-o centrală termică (mii. lei/ MW). Valorile medii ale raportului cf_{CTE} / cf_{CT}, diferențiate pe tipuri de combustibil sunt prezentate în tabelul nr. 1.

CALCULUL CHELTUIELILOR TOTALE AFERENTE ENERGIEI ELECTRICE, RESPECTIV ENERGIEI TERMICE PRODUSE ÎN REGIM DE COGENERARE

În final, cheltuielile vor fi:

- pentru energia electrică: $C_E = CB_e + CI_E + C^T_E$(23)
- pentru energie termică: $C_Q = CB_Q + CIQ + C^TQ$(24)

Cunoscând cheltuielile pe produse şi cantitățile de energie electrică şi energia termică livrate în cogenerare se pot determina costurile pentru cele două produse.

În cazul în care producătorul livrează energia electrică pe piața concurențială, dacă doreşte poate fixa prețul energiei termice la o valoare mai mică decât costul unitar rezultat din metodologie.

Tabelul nr. 1

Valoarea medie a rapoartelor din cheile de defalcare, diferențiate pe tipuri de combustibil

Tip combustibil	b_{CTE} / b_{CT}	ci_{CTE} / ci_{CT}	cf_{CTE} / cf_{CT}
Cărbune	2.78	3.86	3.74
	(2.40)	(3.32)	(3.22)
Hidrocarburi	2.55	4.11	3.84
	(2.20)	(3.54)	(3.31)</TBODY>

NOTA: Valorile din paranteze se utilizează atunci când pentru calculul cheilor de defalcară, energia electrică este exprimată în MWh, iar energia termică în Gcal, şi nu în unități ale SI.

B. METODOLOGIA DE STABILIRE A TARIFULUI PENTRU TRANSPORTUL ENERGIEI ELECTRICE

SCOP

Metodologia stabileşte modul de calcul al tarifelor la transportul energiei electrice, diferențiate pe noduri de rețea.

GLOSAR DE TERMENI

Energie	Energia activă exprimată în MWh
Energie transportată	Cantitatea de energie electrică activă pentru care se asigură serviciul de transport, măsurată în punctul (punctele) de livrare în rețeaua electrică de transport
Serviciu de transport	Asigurarea transmiterii unei cantități precizate de energie electrică activă între două sau mai multe puncte ale SEN, prin rețeaua electrică de transport, îndeplinind prevederile normativelor privind siguranța şi calitatea.
Tarif de transport	Sistem de prețuri reglementate la nivel de nod sau zonă de rețea, pentru serviciul de transport al energiei electrice. Cuprinde componente de cheltuieli de funcționare, de exploatare şi dezvoltare, fixe şi variabile, dar şi componente care exprimă efectul congestiilor în rețea asupra costului producției de energie şi oportunitățile de piață create de rețea, participanților la piață.

CONSIDERAȚII GENERALE

1. Tarifele de transport recuperează cheltuielile determinate de folosirea sistemului de transport (nu sunt cuprinse cheltuielile de conectare la acest sistem).

2. Tarifele de transport sunt bazate pe costuri nodale, iar nodurile rețelei se definesc pentru producători, consumatori eligibili şi furnizori (noduri echivalente).

Prin convenție, costul transportului energiei electrice se plăteşte integral de către producătorii de energie electrică care utilizează acest serviciu, după o relație de tipul:

$$CT_i = \sum_i E_{ij} x_{Tij}\, t_{Tij},$$ în care,

- indicele (i) se referă la nodurile producătoare;
- indicele (j) se referă la nodurile consumatoare;
- E_{ij} este energia transportată de la nodul i la nodul j;
- t_{Tij} este tariful de transport al energiei între nodurile i, respectiv j, definit ca sumă de costuri marginale nodale (C_M):
- $t_{Tij} = (C_{Mi} + C_{Bi}) + C_{Mj}$
- C_{Bi} este componenta tarifului ce rezultă dintr-o taxă percepută asupra beneficiului realizat de producător.

3. Printr-o alocare adecvată a costului serviciului de transport pe tipuri de utilizatori ai acestor servicii (producători, furnizori, consumatori eligibili) se poate dezvolta optim rețeaua de transport şi se pot amplasa optim marii consumatori şi producția de energie electrică.

4. Rețeaua de transport asigură două tipuri de servicii:

a) transportul energiei de ta producători, la furnizorii en detail sau la consumatorii eligibili;

b) crearea de oportunități de piață pentru participanți.

În principiu, ambele servicii pot fi plătite printr-o alocare corespunzătoare a costului total al transportului.

5. Costul transportului energiei (serviciul corespunzător pct. 4 a) este determinat de cheltuielile pentru: recuperarea capitalului, întreținerea şi reparația instalațiilor, acoperirea pierderilor de energie, controlul şi siguranța sistemului, costurile adiționale pe care le generează restricțiile de circulații de puteri etc.

5.1. Limitările (restricțiile) impuse de rețeaua de transport conduc la creşterea prețului energiei datorită cheltuielilor suplimentare de producție determinate de funcționarea unor unități mai puțin eficiente. Aceste cheltuieli, determinate de restricțiile de rețea, trebuie luate în considerare la stabilirea costului transportului de energie electrică.

Se consideră că există restricții în transportul energiei electrice atunci când circulația de putere între două noduri sau zone ale rețelei este limitată din punct de vedere al normelor privind siguranța SEN, iar acest lucru are consecințe asupra modului în care urmează a fi dispecerizate unitățile de producere din cele două zone. Rețeaua de transport dezvoltă piața energiei, iar restricțiile de rețea (sau congestiile) izolează piețele. Identificarea acestor restricții şi evaluarea cheltuielilor aferente, se înscriu în problematica stabilirii ordinii de merit, cu respectarea restricțiilor de rețea. Restricțiile de transport vor fi luate în considerare la calculul costului transportului energiei electrice şi reglementate cu prilejul primei revizuiri a tarifului de transport, moment în care se va introduce un nou serviciu de sistem pe baza căruia operatorul de sistem va putea asigura şi plăti aceste diferențe de preț de producție.

6. Oportunitățile de piață create de rețea pentru producători (corespunzător serviciului de la pct. 4 b) reprezintă beneficiile producătorilor rezultate ca urmare a accesului acestora la consumatori, prin intermediul rețelei.

Aceste beneficii apar ca diferențe între prețul solicitat (determinat în general de costuri) şi prețul primit pe piață.

METODOLOGIA DE ALOCARE A COSTULUI SERVICIULUI DE TRANSPORT

1. Cheltuieli totale estimate pentru rețeaua de transport

1.1. Cheltuielile totale (CTT) efectuate de către operatorul de transport pentru asigurarea serviciului de transport se referă la funcționarea, exploata-

rea, modernizarea şi dezvoltarea reţelei şi se evidenţiază distinct pe următoarele două categorii:

a) *Cheltuielile propriu-zise de exploatare – dezvoltare* a reţelei, care sunt atribuite în contabilitatea de gestiune, următoarelor activităţi:

- exploatarea reţelei;
- întreţinerea reţelei;
- reparaţii ale reţelei;
- reparaţii capitale şi investiţii (inclusiv serviciul datoriei);
- siguranţa (tehnică şi a muncii);
- serviciile către clienţi;
- servicii generale.

b) *Cheltuielile cu pierderile de energie electrică,* localizate în liniile şi staţiile reţelei de transport, se pot calcula pentru regimuri caracteristice de funcţionare dintr-un an.

1.2. Cheltuielile totale şi implicit venitul total necesar operatorului de transport, se determină ca sumă a cheltuielilor descrise la pct. a) şi b).

2. Alocarea cheltuielilor totale, pe noduri ale reţelei

2.1. Cea mai corectă alocare a costului transportului energiei este asigurată de costurile marginale (nodale) pe termen lung. Economiştii arată că optimul social se obţine atunci când preţurile bunurilor şi serviciilor sunt stabilite pe baza costurilor marginale.

2.2. Determinarea costurilor marginale în nodurile reţelei de transport.

a) Se calculează costurile nodale (C_{ak}) corespunzătoare cheltuielilor de la 1.1 a) pentru regimuri de funcţionare caracteristice ale reţelei: de vârf de iarnă şi vară; de gol de iarnă.

b) Se determină reţeaua echivalentă de calcul de tipul REI-Dimo:

- nodurile reţelei de transport în care unul sau mai mulţi producători introduc puterea în reţea. Nodurile sunt cele în care producătorii sunt conectaţi direct precum şi cele în care producătorii conectaţi la *4*10 kV introduc o putere de minim 50 MW în reţeaua de transport;
- nodurile echivalente pentru furnizori (care concentrează sarcina cerută de aceştia);
- nodurile din care se alimentează consumatorii eligibili.

c) Costurile C_ai< determinate pentru nodurile reţelei reale de transport se redistribuie în nodurile reţelei echivalente, prin metoda de eliminare succesivă Gauss.

d) Pe reţeaua echivalentă se determină costurile marginale nodale corespunzătoare costurilor C_ai< distribuite. Costurile marginale se aproximează pe baza diferenţelor de costuri în fiecare nod al reţelei, în regimurile echivalente calculate.

e) Pe reţeaua echivalentă se determină costurile marginale nodale datorate pierderilor şi restricţiilor.

f) Se calculează costurile marginale nodale totale, prin însumarea celor două componente.

METODOLOGIA DE CALCUL AL TARIFELOR DE TRANSPORT

În relațiile de mai jos indicele (k) se referă la orice nod al rețelei echivalente, indicele (i) se referă la nodurile generatoare, iar indicele (j) la nodurile consumatoare.

a) Se calculează costurile marginale totale medii anuale pentru fiecare nod al rețelei echivalente, precum şi energia totală anuală transportată prin nodul respectiv:

$$C_{MK} = \sum_{IBD} C_{MK} x E_k / \sum_{IBD} E_k$$

unde $\sum_{IBD}$ semnifică suma: pe toate intervalele de funcționare dintr-un an, corespunzătoare regimurilor caracteristice sau, după caz, pe intervalele bază de decontare.

Costul marginal total nodal de transport este:

$$C_{Tk} = C_{Mk}$$

b) Pentru o tranzacție (contract de transport), tariful aferent de transport t_{Tij} se determină ca produs între suma costurilor marginale totale în nodurile i şi j şi coeficientul reglementat de profit.

$$t_{Tij} = (C_{Ti} + C_{Tj}) k \quad \text{(lei/MWh)},$$

unde k = coeficient supraunitar prin care se stabileşte profitul reglementat. Costul transportului pentru tranzacția respectivă (CT) se calculează ca produs între energia transportată (E_c) şi tariful de transport:

$$CT = E_c \text{ x } t_{Tij} \text{ (lei)}$$

c) La derularea contractelor, energiile transportate de la producători la consumatori pot să difere față de valorile contractuale, datorită libertății producătorilor de a alege unitățile producătoare. Aceste energii vor fi stabilite prin calcule de regimuri staționare pe rețeaua echivalentă. Producătorii care debitează în rețeaua de 110 kV vor plăti numai pentru energia eventual introdusă în rețeaua de transport prin nodurile la care aceasta este conectată.

DISPOZIȚII FINALE

1. Tarifele de transport se dau publicității în Monitorul Oficial.

2. Tarifele sunt valabile un an de la intrarea în vigoare, cu posibilitatea revizuirii în termen de cel mult şase luni. Cu acest prilej, ANRE va revizui şi nivelul profitului, în sensul introducerii unei relații de tip preț plafonat (“price cap”).

3. Propunerile de revizuire sau, după caz. fundamentarea rămânerii în vigoare a tarifelor de transport, se transmit de către CONEL SA la ANRE, în vederea aprobării.

C. METODOLOGIA DE STABILIRE A TARIFULUI PENTRU SERVICIUL DE DISTRIBUȚIE A ENERGIEI ELECTRICE

SCOP

Metodologia stabileşte modul în care sunt calculate tarifele pentru serviciul de distribuție a energiei electrice.

DEFINIȚII ŞI PRESCURTĂRI

Energie activă/reactivă distribuită	Cantitate de energie electrică activă/reactivă pentru care se asigură serviciul de distribuție, măsurată în punctul/punctele de livrare la utilizatorii serviciului de distribuție
Rețea electrică de distribuție	Rețea electrică de curent alternativ cu tensiunea cuprinsă între 0,4 kV şi 110 kV inclusiv, prin care se vehiculează puteri electrice de la nodurile sursă, la punctele de racordare ale consumatorilor
Operator de distribuție (Compania de distribuție)	Structura operațională având misiunea de a asigura exploatarea, funcționarea, întreținerea, modernizarea şi dezvoltarea rețelei de distribuție
Serviciu de distribuție	Serviciu care constă In exploatarea, întretăierea, dezvoltarea rețelei de distribuție în scopul transmiterii energiei electrice de la – producători/operator de transport/alți distribuitori la consumatorii finali, conform contractelor încheiate, în condiții corespunzătoare de siguranță şi calitate
Distribuție	Activitate organizată pentru transmiterea energiei electrice, prin rețelele cu tensiuni de cel mult 110W, de la transportator sau producător până la instalațiile consumatorilor finali de energie electrică
Tarif de distribuție	Sistem de prețuri reglementate, structurate pe elemente de rețea şi niveluri de tensiune, pentru serviciul de distribuție a energiei electrice
FIT	Foarte înaltă tensiune: 220kV; 400kV; 750kV
IT	înaltă tensiune: 110 kV
MT	Medie tensiune: tensiune cuprinsă în intervalul 1-1 IOkVexdusiv (6 kV; 10 kV; 20 kV; 30-35 kV>.
JT	Joasă tensiune: = < 1 kV; uzual 0,4kV

CONSIDERAȚII GENERALE

1. *Operatorul de distribuție* asigură pe piața energiei electrice, următoarele două categorii de servicii:

a) serviciul de distribuție;

b) serviciile de sistem ale rețelelor de distribuție a energiei electrice, care constau în asigurarea puterii reactive şi reglajul tensiunii.

2. *Tarifele de distribuție* se determină pentru fiecare operator de distribuție şi recuperează cheltuielile aferente utilizării rețelelor de distribuție ale aces-

tuia (nu sunt cuprinse cheltuielile de conectare la acest sistem care vor face obiectul unei reglementări specifice). *Tarifele de distribuție* sunt unice pe teritoriul unui *operator de distribuție.*

3. *Tarifele de distribuție* se stabilesc pentru serviciul de distribuție prestat:

- furnizorilor alimentați din rețeaua de distribuție;
- consumatorilor eligibili alimentați din rețeaua de distribuție;
- altor operatori de distribuție/operatorului de transport pentru tranzitul energiei.

4. *Tarifele de distribuție* se calculează pe baza datelor dintr-un an calendaristic, de către *Operatorul de distribuție,* în conformitate cu prezenta metodologie şi se aprobă de *ANRE* cu avizul Oficiului Concurenței.

5. *Tarifele de distribuție* se pot revizui periodic, o dată cu revizuirea tarifelor reglementate pentru consumatorii finali şi dacă se înregistrează o variație a costurilor unitare mai mare de 5% față de cele previzionate.

6. *Rețeaua de distribuție* se împarte în următoarele grupe de elemente de rețea:

- linii 110kV (inclusiv stații de conexiune);
- puncte de transformare 110kV/MT;
- linii MT (inclusiv stații de conexiune);
- puncte de transformare MT/JT;
- linii JT (inclusiv puncte de conexiune);

7. Pentru fiecare dintre grupele de elemente de rețea precizate la pct. 6. se stabilesc *tarife specifice* de tip monom (lei/kWh) pe nivel de tensiune şi pe tip de instalații, după cum urmează:

- tarif pentru linii 11 OkV;
- tarif pentru puncte de transformare 110kV/MT;
- tarif pentru linii MT;
- tarif pentru puncte de transformare MT/JT;
- tarif pentru linii JT.

8. *Tariful de distribuție* se calculează, în funcție de punctele de racordare la *rețeaua de distribuție* ale părților contractante, prin însumarea tarifelor specifice şi se aplică cantităților de energie electrică la locul de livrare.

9. Pentru evidențierea efortului propriu de reducere a costurilor anuale de către *Operatorul de distribuție,* la stabilirea *tariful de distribuție* a energiei electrice se are în vedere corecția cu un coeficient subunitar, care să exprime creşterea productivității activității.

10. În cazul utilizării rețelei de distribuție la transportul energiei (în regimurile în care rețeaua de 110kV preia funcțiunile rețelei de transport), tariful utilizat pentru facturarea transportului este cel specific rețelei de 110kV, precizat la pct. 7.

11. Costurile ocazionate de furnizarea energiei electrice se recuperează prin tariful de furnizare, care face obiectul unei alte metodologii.

12. Principiul de reglementare ai *Operatorului de distribuție* are la bază prevederea unei rate a profitului brut aplicat ta costurile totale.

13. La determinarea tarifelor de distribuție se are în vedere o cotă parte din costurile aferente stațiilor electrice de 110 kV şi MT ale producătorilor, corelate cu serviciul de distribuție îndeplinit. Operatorul de distribuție achită producătorilor, valoarea serviciilor de conexiune-transformare efectuate.

JUSTIFICAREA COSTURILOR TOTALE ŞI REGLEMENTAREA VENITURILOR

1. Costurile reglementate cuprind costurile de exploatare şi întreținere, costurile pentru acoperirea consumului propriu tehnologic şi costurile financiare pentru dezvoltare.

A. *Costurile de exploatare şi întreținere a rețelei* referitoare la:

- exploatarea rețelei (asigurarea calității, lucrări operative, control periodic);
- mentenanță preventivă, corectivă şi predictivă a rețelei (întreținere, intervenții, reparații cu mijloace proprii);
- reparațiile rețelei cu terții;
- siguranța (tehnică şi a muncii);
- serviciile către clienți;
- serviciile generale;
- amortizări;
- cheltuieli conexe pentru investiții.

B. *Costurile pentru consumul propriu tehnologic, în liniile şi stațiile rețelei de distribuție.*

C. Costurile financiare pentru dezvoltare:

- dobânzi, comisioane bancare şi altele asimilate (credite externe scadente în anul curent);
- diferențe de curs valutar pentru rate scadente angajate în valută cu garanția statului (rambursări în anul curent).

2. *Costurile care stau la baza tarifelor de distribuție* se justifică pe baza legislației financiar-contabile în vigoare.

3. Pentru fiecare grupă de elemente de rețea definită la pct. 6 (precizată prin indicele „j”) se determină instalațiile componente şi energia electrică livrată prin acestea $E_{J,}$ pentru serviciul de distribuție destinat consumatorilor eligibili $E_{CE\cdot J}$, furnizorilor (consumatorilor captivi) $E_{F\cdot J}$, cat şi tranzitului destinat altor operatori de distribuție/operatorului de transport $E_{T,J}$.

$Ej = Ec_{E,I} + E_{F\cdot J} + E_{T\cdot J}$(kWh)

4. Pentru fiecare dintre grupele de elemente de rețea definite la pct. 7 se determină costul asociat Cj prin însumarea componentelor C| determinate de structura de la pct. 1. (precizat prin indicele”i”).

$$C_J = \sum C_{I,J} \text{ (lei)}$$

5. Costul total reglementat al *Operatorului de distribuție,* C este obținut prin însumarea costurilor totale reglementate ale grupelor de elemente de rețea.

$$C = \sum C_J \text{ (lei)}$$

6. Profitul fiecărei grupe de elemente de rețea se determină:

$$P_J = (\sum C_{I,J}) \times k_P / 100 \text{ (lei)}$$

unde k_P – rata profitului brut (%)

$C_{I,J}$ – costurile aferente structurii descrise la pct.1. (lei)

Se aplică o rată a profitului brut de 8% pe an față de costurile totale calculate în USD.

7. Profitul total reglementat al *Operatorului de distribuție,* P este obținut prin însumarea profiturilor totale reglementate ale grupelor de elemente de rețea.

$$P = \sum P_J \text{ (lei)}$$

8. Pentru fiecare din cete cinci grupe de elemente de rețea precizate la pct. 7 se determină venitul total VT_j ca fiind:

$$VT_J = C_J + P_J \text{ (lei)}$$

9. Venitul total reglementat al *Operatorului de distribuție,* VT este obținut prin însumarea veniturilor totale reglementate ale grupelor de elemente de rețea.

$$VT = \sum VT_J = C + P \text{ (lei)}$$

CALCULUL TARIFULUI SERVICIULUI DE DISTRIBUȚIE

1. Tarifele specifice de distribuție pentru fiecare grupă de elemente de rețea se calculează ca fiind raportul dintre suma veniturilor totale VTj determinată la pct.8. şi suma energiilor livrate consumatorilor Ej determinată la pct.3.:

$$t_J = VT_J / E_J \text{ (lei/ kWh)}$$

Aceste tarife sunt:

- tarif pentru linii 110kV - $t_{LE,110}$;
- tarif pentru puncte de transformare 110kV/MT – $t_{TR,110/MT}$;
- tarif pentru linii MT - $t_{LE,MT}$;
- tarif pentru puncte de transformare MT/JT - $t_{TR,MT/JT}$;
- tarif pentru linii JT - $t_{LE,JT}$.

Tariful* de *distribuție pentru consumatorii eligibili şi serviciile proprii ale centralelor

2. Tariful serviciului de distribuție pentru consumatorii eligibili şi pentru serviciile proprii ale centralelor $t_{D.cE}$ se determină prin însumarea tarifelor specifice corespunzătoare grupelor de elemente de rețea parcurse de fluxul energetic:

$$t_{D,CE} = \sum t_j$$

Tariful de distribuție pentru furnizori

3. Tariful serviciului de distribuție pentru furnizori $t_{D.F}$ se determină prin însumarea după caz, a tarifelor specifice corespunzătoare grupelor de elemente de rețea parcurse spre punctele de consum ale:

• consumatorilor racordați la liniile de 110kV

$$t_{D,F,110} = t_{LE,110} \text{ (lei/kWh)}$$

• consumatorilor racordați la barele de MT ale unei stații de 110kV/MT

$$t_{D,F,110/MT} = t_{LE,110} + t_{TR,110/MT} \text{ (lei/kWh)}$$

• consumatorilor racordați la liniile de MT

$$t_{D,F,MT} = t_{LE,110} + t_{TR,110/MT} + t_{LE,MT} \text{ (lei/kWh)}$$

• consumatorilor racordați la barele de JT unei stații de MT/ JT

$$t_{D,F,MT/JT} = t_{LE,110} + t_{TR,110/MT} + t_{LE,MT} + t_{TR,MT/JT} \text{ (lei/kWh)}$$

• consumatorilor racordați ia liniile de JT

$$t_{D,F,JT} = t_{LE,110} + t_{TR,110/MT} + t_{LE,MT} + t_{TR,MT/JT} + t_{LE,JT} \text{ (lei/kWh)}$$

Tariful de distribuție pentru transportul energiei electrice

4. În cazul utilizării rețelei de distribuție la transportul energiei electrice, tariful utilizat pentru facturarea transportatorului este cel specific rețelei de 110kV, t_{LE}, 110 precizat la pct.1.

5. În cazul în care furnizorul/consumatorul eligibil/producătorul beneficiază de serviciul de distribuție asigurat de doi sau mai mulți operatori de distribuție, beneficiarul acestui serviciu va plăti fiecărui operator un tarif de distribuție ce rezultă din însumarea tarifelor specifice corespunzătoare grupelor de elemente de rețea parcurse de fluxul energetic.

6. Tariful serviciului de distribuție se aplică pentru energia electrică măsurată la punctul de delimitare cu utilizatorul acestui serviciu.

D. METODOLOGIA DE STABILIRE A TARIFELOR PENTRU SERVICIILE DE SISTEM

SCOP

Metodologia stabileşte modul în care sunt calculate tarifele pentru serviciile de sistem (tehnologice), care se plătesc distinct furnizorilor de servicii, şi anume:

- energia activă pentru acoperirea pierderilor de energie în rețeaua de transport
- reglajul secundar frecvență putere (reglaj f/P)
- rezerva de putere corespunzătoare reglajului terțiar
- puterea reactivă necesară pentru reglajul tensiunii (reglaj U/Q)

GLOSAR DE TERMENI

<TBODY>Aprobări	Aprobări, licențe, consimțăminte şi autorizații acordate deja sau care vor fi acordate de Autoritatea Competentă
Autoritate Competentă	Autoritatea Națională de Reglementare în domeniul Energiei – AN RE; elaborează metodologia de calcul a prețurilor şi tarifelor aplicabile activităților de monopol natural şi aprobă sistemele de prețuri şi tarife pentru aceste activități.
Banda primară de reglaj al tensiunii	Zona din diagrama P-Q de funcționare a unui generator sincron în care energia reactivă produsă/absorbită nu se plăteşte
Banda secundară de reglaj al tensiunii	Zonele din diagrama P-Q de funcționare a unui generator sincron în care producerea/absorbția energiei reactive se face cu costuri ridicate şi solicitări mari ale acestuia şi în care se plăteşte energia reactivă produsă
Interval Bază de Decontare (IBD)	0 perioadă de timp de o oră cu începere cu prima secundă a orei oficiale a României
Operator comercial	Structura operațională care asigură (mijloceşte), pe piața energiei, încheierea aranjamentelor comerciale cu energie electrică, referitoare la cantitățile tranzacționate şi la preț
Operator de sistem (DEN-entitate CON EL)	Structura operațională care asigură funcționarea coordonată a instalațiilor de producere, transport şi distribuție (la tensiunea de 110 kV) a energiei electrice şi termice, componente ale SEN.
Operatorul de transport	Structura operațională care deține, exploatează, întreține, modernizează şi dezvoltă rețeaua de transport a energiei electrice
Producător de energie electrică	Persoană juridică, titular al unei licențe de exploatare comercială a unei capacități de producere, având ca specific activitatea de producere a energiei electrice în scopul vânzării
Regimuri caracteristice de funcționare a rețelei	Regimuri frecvent întâlnite în funcționarea rețelei şi care prezintă interes pentru programarea sau analiza funcționării SEN, cum ar fi: vârf seară sau gol noapte de iarna şi de vară sau regimurile calculate pentru fiecare IBD al zilelor caracteristice
Regulamentul de Programare şi Dispeceri-	Document normativ care stabileşte regulile aplicate de Operatorul de sistem şi de Operatorul comercial în vederea exploatării coordo-

zare	nate a instalațiilor SEN
Restricții de rețea (congestii)	Situații care pot apărea în exploatare, când circulația de putere între două noduri sau zone ale rețelei este limitată din punct de vedere al normelor privind siguranța SEN, iar acest lucru are consecințe asupra modului în care urmează a fi dispecerizate unitățile de producere din cele două zone
Rețea electrică	Ansamblu de linii şi stații electrice conectate între ele, eventual interconectate cu alte rețele
Rețea electrică de transport	Rețea electrică de înaltă tensiune de 220 kV şi mai mult, prin care se transportă la distanță puteri electrice importante
Servicii de sistem	Servicii asigurate, de regulă, de către producători, la cererea Operatorului de sistem, necesare pentru menținerea nivelului de siguranță în funcționare a SEN, precum şi a calității energiei electrice transportate, la parametrii ceruți de normativele în vigoare.
Sistem electroenergetic național – SEN	Ansamblul instalațiilor electroenergetice interconectate, situate pe teritoriul țării prin care se realizează producerea, transportul, distribuția şi utilizarea energiei electrice
Tranzacție	Angajament comercial (contract) sau înțelegere pe piața spot între doi participanți la piața energiei electrice, valabil pe o perioadă dată, prin care unul se obligă să vîndă (producă) iar celălalt sa cumpere (consume) o cantitate prestabilită de energie electrică, la un anumit preț şi în anumite condiții de plată. </TBODY>

CONSIDERAȚII GENERALE

1. Serviciile de sistem oferă SEN capacitatea de a prelua fluctuațiile aleatoare ale sarcinii, şi de a menține frecvența de funcționare în limitele normate în situații de avarii sau de deficit cronic de putere. Tot prin serviciile de sistem se asigură menținerea tensiunilor în benzile admise, în regimuri normate şi de avarie, precum şi posibilitatea repornirii SEN după o cădere totală a sistemului în ansamblu sau a unei părți al acestuia.

2. Furnizorii de servicii plătite de sistem trebuie să fie calificați de către operatorul de sistem, pe baza unei proceduri avizate de autoritatea competentă.

METODOLOGIA DE DETERMINARE A TARIFELOR PENTRU SERVICIILE DE SISTEM

Energia activă pentru acoperirea pierderilor în rețeaua de transport

• În procesul de transport al energiei electrice, în elementele rețelei electrice de transport se produc pierderi de energie activă. Pentru echilibrarea balanței producție – consum la nivelul SEN, operatorul de sistem are obligația de a compensa aceste pierderi, prin contractarea energiei electrice necesare cu producătorii.

• Energia activă pentru acoperirea pierderilor în rețeaua de transport se contractează pe bază de oferte, la un preț care nu poate depăşi prețul mediu al

energiei contractate pe piața en gros reglementată.

Reglajul secundar frecvență – putere (f/P):

• Grupurile se califică să participe la reglajul secundar frecvență – putere (f/P) în funcție de caracteristicile lor tehnice şi ale instalațiilor de reglare aferente.

• Se plăteşte banda totală de reglaj B_r [MW], înmulțită cu timpul de funcționare în regim de reglaj T_r[h], la tariful W [lei/MWh]:

S [lei] = B_r [MW] x T_r [h] x $t_{f/P}$ [lei/MWh]

• Tariful W, se reglementează de către ANRE, la propunerea justificată a furnizorului serviciului.

• Justificarea tarifului se face pe baza energiei produse pe durata reglajului, a pierderilor şi cheltuielilor suplimentare care pot fi alocate acestui serviciu, cum ar fi:

- pierderi de randament la funcționarea cu sarcini parțiale;
- cheltuieli cu energia suplimentară consumată pentru reglaj;
- cheltuieli cu uzura suplimentară a subansamblelor care participă la reglaj.

Rezerva de putere corespunzătoare reglajului terțiar

1. Plata serviciului se efectuează pentru rezerva de putere activă asigurată P_{RT}[MW], înmulțită cu timpul T [h] cât aceasta a fost ținută la dispoziție la cererea operatorului de sistem, la tariful t_{PRT} [lei/MWh] şi, de asemenea, pentru energia produsă E_{RT} [lei/MWh]. la tariful t_{ERT} [lei/MWh]:

S [lei] = P_{RT} [MW] x T [h] x t_{PRT} [lei/MWh]+ E_{RT} [lei/MWh] x t_{EBT} [lei/MWh]

2. Tarifele pentru rezerva terțiară de putere activă t_{PRT}, şi pentru energia produsă, t_{ERT}, se reglementează de către ANRE la propunerea justificată din partea furnizorului serviciului.

3. Se stabilesc tarife diferențiate pentru următoarele tipuri de rezervă:

3.1. Rezerva turnantă. Se defineşte ca diferență între puterea maximă disponibilă în funcțiune şi puterea momentană la care funcționează grupul. Rezerva turnantă poate fi pusă la dispoziția operatorului de sistem, la cerere, în maximum 5 minute, pe durată nelimitată.

• Justificarea tarifului se face pe baza pierderilor şi cheltuielilor suplimentare care pot fi înregistrate de furnizor ca urmare a funcționării la sarcini parțiale.

3.2. Rezerva terțiară rapidă. Este rezerva disponibilă în grupuri cu timp de pornire şi preluare a sarcinii mai mic de 30 min.

• Justificarea tarifului se face pe baza costurilor suplimentare ce pot fi înregistrate de furnizor ca urmare a menținerii în rezervă a grupului, şi a costurilor de pornire.

3.3. Rezerva terțiară lentă. Este rezerva disponibilă în grupuri cu timp de pornire şi preluare a sarcinii mai mic de 7 h.

• Justificarea tarifului se face pe baza costurilor suplimentare ce pot fi înregistrate de furnizor ca urmare a menținerii în rezervă a grupului şi a costuri-

lor de pornire.

• **Puterea reactivă necesară pentru reglajul secundar al tensiunii (reglaj U/Q)**

1. Generatoare sincrone

• Reglajul tensiunii prin producerea / absorbția de energie electrică reactivă conform diagramei de funcționare P/Q a grupului, constituie o obligație şi totodată o condiție de conectare a. oricărui grup generator la rețeaua electrică.

• Generatoarele care îndeplinesc condițiile pentru a li se plăti energia ʳeactivă se califică de către operatorul de sistem. Condițiile de calificare sunt:

- existența mijloacelor de măsurare şi control a energiei reactive produse/absorbite în benzile secundare de reglaj ale tensiunii;

- existența diagramelor de funcționare P-Q ale grupurilor, convenite între părți, la: operatorul de sistem, operatorul comercial, furnizorul de servici;

- situarea grupului într-o zonă a SEN definită ca având dificultăți în privința reglajului tensiunii;

- se plăteşte numai energia reactivă produsă/absorbită, la cererea operatorului de sistem, în benzile secundare de reglaj al tensiunii, la tariful toc şlei/Mvarhț;

- tariful, toc, se reglementează de către AN RE, la propunerea justificată a furnizorului serviciului;

- Justificarea tarifului se face pe baza cheltuielilor suplimentare necesitate de funcționarea generatoarelor în zona benzilor secundare de reglaj. Se pot stabili tarife diferite pentru cele două zone (funcționare în regim inductiv sau în regim capacitiv);

- Benzile secundare de reglaj al tensiunii pentru generatoarele calificate se stabilesc de comun acord între părțile interesate (operatorul de sistem şi producători).

Benzile secundare de reglaj al tensiunii se definesc pentru fiecare tip de grup sub formă de tabele, Q – f(P)

Putere activă (P)	Zona Q1(Q – inductiv)	Zona Q2 (Q – capacitiv)

- Operatorii de sistem şi comerciali vor dispune de aceste tabele pentru toate grupurile calificate. Cunoscând în fiecare palier orar puterea activă şi reactivă la care a funcționat grupul, operatorul comercial determină dacă grupul generator a funcționat în zona benzilor secundare de reglaj, precum şi cantitatea de energie reactivă care se plăteşte: $Q_p = Q_F - Q_I$, dacă $Q_F > Q_i$ (zona Q1 inductiv), respectiv

$Q_p = Q_2 – Q_F$. dacă $Q_F < Q_2$ (zona Q2, capacitiv)

2. Compensatoare sincrone

• Se plăteşte energia reactivă produsă sau absorbită, Q_{Cs} şMvarhț, în

baza programului de funcționare sau la cererea expresă a operatorului de sistem, la tariful t_{QCS} [lei/Mvarh].

• Tariful, t_{QCS}, se reglementează de către ANRE, cu consultarea operatorului de sistem, la propunerea justificată a furnizorului serviciului.

• Justificarea tarifului se face pe baza cheltuielilor totale (inclusiv energia activă consumată în regim de compensator).

3. Surse statice de putere reactivă

• Se plăteşte energia reactivă produsă sau consumată, Q_{SS} [Mvarh], în baza programului de funcționare sau la cererea operatorului de sistem, la tariful t_{QSS} [lei/Mvarh].

• Tariful t_{QSS} se reglementează de către ANRE, cu consultarea operatorului de sistem, la propunerea justificată a furnizorului serviciului.

• Justificarea tarifului se face pe baza cheltuielilor totale (inclusiv pierderile de putere activă în sursele statice de putere reactivă).

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE
NR. 6-7/2002

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

OCUPAREA ŞI ŞOMAJUL ÎN ROMÂNIA

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Autori:
dr. Steliana PERȚ
dr. C-tin CIUTACU
dr. Florin-Marius PAVELESCU
dr. Valentina VASILE
dr. Diana PREDA
Petru MAZILESCU
Raluca NEGRUȚ

Studiul cuprins în acest volum reprezintă suportul dezbaterii publice organizate de INCE în pregătirea punctului de vedere ai institutului pentru Consiliul Consultativ pe Probleme Economice şi Sociale a! preşedintelui României.

CUPRINS

1. CONSIDERAȚII INTRODUCTIVE 259
2. ROLURI/FUNCȚII ALE OCUPĂRII 263
3. OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ – COPILUL VITREG AL TRANZIȚIEI 270
3.1. Precizări sumare 270
3.2. Zece ani de criză sistemică a ocupării forței de muncă 271
3.3. Dimensiuni, caracteristici şi tendințe ale evoluției volumului ocupării 272
3.4. Continuitate şi discontinuitate în evoluțiile structurii ocupării forței de muncă 278
4. ŞOMAJUL CRONIC – DEZECHILIBRU FUNCȚIONAL AL PIEȚEI MUNCII. DIMENSIUNI. CARACTERISTICI. TENDINȚE PE TERMEN SCURT, MEDIU ŞI LUNG 290
4.1. Dimensiuni şi intensitate 290
4.2. Vulnerabilitate diferită în fața riscului de şomaj 291
5. TRANZIȚIA DE LA ŞCOALĂ LA MUNCĂ – ÎNTRE ASPIRAȚII ŞI REALITĂȚI 297
5.1. Confruntarea dintre cererea economică şi, respectiv, cea socială de educație şi formare profesională 297
5.2. Caracteristici şi semnale ale tranziției de la şcoală ta muncă 299
6. CRIZA MECANISMELOR ŞL POLITICILOR DE OCUPARE 302
6.1. Productivitatea muncii – măsură a eficienței dezocupării forței de muncă 302
6.2. Costul forței de muncă – mecanism de descurajare a ocupării şi de stimulare a muncii la negru 304
6.3. Costul total al forței de muncă – mecanism de descurajare a ocupării în sectorul formal al economiei 313
6.4. Politicile pieței muncii între stimularea ocupării şi protecția socială 315
7. ANUL 2000 – MOMENT DE RĂSCRUCE AL STĂRII ŞL EVOLUȚIEI OCUPĂRII? DURABILITATE ŞI CONJUNCTURĂ 320
7.1. Nou şi vechi în starea şi evoluția ocupării (anii 2000 şi 2001) 321
7.2. Politicile pieței muncii. Schimbări notabile în raportul măsuri active – măsuri pasive 325
7.3. Lecțiile tranziției 330
8. ÎN LOC DE CONCLUZII – PRIORITĂȚI ŞI DIRECȚII DE CERCETARE ŞI ACȚIUNE 333

8.1. Constatări de sinteză 333
8.2. Priorități şi direcții de acțiune 336
8.3. Unele probleme de cercetare 340

"Nici o raţiune nu justifică ca un nivel ridicat al şomajului să fie considerat încă normal într-o ţară europeană. Noi dorim ca cetăţenii europeni să beneficieze de un număr sporit de locuri de muncă de cantate mai bună. Ne fixăm noi obiective ambiţioase: să eradicăm analfabetismului, să oferim tuturor posibilitatea de a participa la acţiuni de educaţie şi formare profesională pe parcursul întregii vieţi, terminând cu capcana sărăciei. Nu vom tolera formarea unei clase de „lucrători-săraci" în Europa. Locuri de muncă de calitate pentru o forţă de muncă de. calitate, acesta este obiectivul nostru." (Anna Diamantopoulou, Comisar european pentru ocupare şi politică socială, 2000).

1. CONSIDERAŢII INTRODUCTIVE[1]

Ocuparea resurselor umane (forţei de muncă) este un proces economico-social, cultural educativ şi formativ de creare, dezvoltare, restructurare, îmbogăţire şi dezvoltare a conţinutului(lor) locurilor de muncă, de angajare /asigurare a resurselor de muncă necesare, inclusiv a regenerării şi reproducerii biologice şi economice a acestora, precum şi de recompensare /remunerare, motivare şi stimulare a forţei de muncă.

Ocuparea – astfel definită – reprezintă conţinutul principal, fundamentul existenţei şi funcţionării pieţei muncii, nucleul dur al acesteia. Din optica pieţei muncii, ocuparea apare ca un proces bidimensional cu caracter anticipativ, prospectiv. Se adresează atât cererii de forţă de muncă a sistemului economico-social (ca volum, intensitate, structuri, dinamică etc.) cât şi ofertei de forţă de muncă cu caracteristici demografice, educaţional-profesionale, motivaţionale etc.

Materializarea în fapt, la scară macrosocială, sectorială teritorial-regională sau la nivel de firmă /organizaţie implică procese interconectate de angajare, menţinere, mobilitate, migrare, redistribuire şi* dezvoltare (orientare,

[1] Analiza stării ocupării forţei de muncă – ca segment definitoriu al stării sociale a naţiunii – nu poate fi redusă /limitată numai la nivelul anului 2001. Şi, aceasta din două categorii de considerente: a) ocuparea forţei de muncă are caracter procesual; este rezultanta acţiunii interconectate, cu sensuri şi intensităţi diferite derulate pe parcursul mai multor ani, cu un anumit decalaj în raport cu acţiunea factorilor care declanşează-ţi întreţin fenomenele şi tendinţele din domeniul ocupării; b) cu foarte puţine excepţii (datele demografice cu privire la populaţia în vârstă de muncă, numărul, structurile şi rata şomajului înregistrat) celelalte informaţii statistice nu sunt încă definitivate şi publicate pentru anul 2001. Încercările de estimare a unor proporţii şi tendinţe ale ocupării, în lipsa unui minim de informaţii credibile sunt riscante. Nutrim însă speranţa, în baza unor programe ale MMSS şi MEC şi a altora de asistenţă internaţională (UE, BM ş.a.) că fenomenele şi tendinţele pozitive apărute în unele componente ale ocupării forţei de muncă începând cu anul 2000 se vor menţine.

consiliere şi formare profesională) – a forţei de muncă, prin intermediul unor instituţii şi politici specializate, publice şi private, al unor tehnici, metode şi proceduri adecvate.

În al doilea rând, ocuparea resurselor umane depăşeşte sfera propriu-zisă a muncii salariate, raportându-se la întreaga gamă de activităţi şi structuri care asigură un loc de muncă, un tip bine definit de activitate şi, pe cale de consecinţă, un venit recompensatoriu – cel puţin sub aspect economic, etic şi al aspiraţiilor pentru cel care desfăşoară o anumită activitate creatoare de valoare adăugată. Ca atare, presupune pe de o parte, un pachet sincronizat de norme şi reglementări juridice, iar pe de alta, un partaj al responsabilităţilor şi o conlucrare între actorii implicaţi în acest proces, acompaniate, în fiecare caz în parte, de capacitatea de implicare şi asumare a responsabilităţii pentru soluţii viabile pe termen mediu şi lung în zona proprie de acţiune.

În al treilea rând, dreptul la muncă operaţionalizat prin ocupare în condiţii nediscriminatorii, prin performanţă la nivel societal şi individual, este un drept fundamental al omului, la fel ca şi cel la educaţie, la alegerea liberă a profesiei. Acesta este stipulat în „Declaraţia privind drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului" adoptată de ONU în 1948. A devenit, în baza declaraţiei amintite, un drept constituţional[1] materializat prin legi şi alte norme juridice, uneori extreme, prin cutume, şi coduri valorice inclusiv etice, care răspund unui pachet de exigenţe ale ocupării forţei de muncă, într-o largă şi sistemică perspectivă.

Sigur, privite istoric, în procesul de apariţie, dezvoltare, restructurare /înnoire şi readecvare instituţiile, mecanismele şi politicile de ocupare au fost şi mai rămân încă dependente de o anume doctrină economică şi politică, de anumite curente de gândire, ca şi de modelul cultural prevalent.

Fiecare dintre acestea însă sub aspect temporal şi spaţial, au limite instituţionale, sociale, cultural – educative şi profesional-formative, care, orice s-ar spune, le îngustează zona şi perioada unei acţiuni eficiente.

În plus, nu trebuie neglijat – mai ales într-un domeniu atât de sensibil la tot felul de „viruşi şi bacterii" – cum este ocuparea – că oricât de „perfecte", de performante ar fi teoriile şi mecanismele lor de susţinere într-un anumit mediu economic şi social, se pot dovedi inadecvate în alte condiţii.

Fără prea multe comentarii, remarcăm în acest context două elemente: a) eficienţa puţin reuşită sub aspectul ocupării a politicilor şi instituţiilor tranziţiei

[1] În Constituţia României sunt stipulate principiile menite să creeze mediul necesar respectării a ceea ce denumim dreptul la ocupare, venit decent /remuneratoriu, securitate socială. Astfel în art. 38. 39, 43,45 se menţionează printre altele: dreptul la muncă nu poate fi îngrădit, ca şi dreptul la protecţie socială, în caz de pierdere temporarii a locului de muncă; dreptul la securitate /asistenţă socială; egalitatea de şanse, oportunităţi şi tratament; protecţia minorilor şi a tinerilor; interzicerea muncii forţate; dreptul la asociere şi negocieri colective. În acest context este reţinută şi obligaţia statului de a lua măsuri care să ducă la dezvoltarea economiei, la crearea unor oportunităţi de ocupare, a asigurării unui nivel de trai decent pentru toţi cetăţenii, inclusiv prin protecţia socială a categoriilor defavorizate.

în cele mai multe țări din spațiu! est – european în care se constată extinderea sărăciei şi adâncirea polarizării economice şi sociale; b) experiența Uniunii Europene care după mai bine de două decenii de aplicare a unor .politici neoliberale a condus – potrivit opiniei multor specialişti – la un cerc vicios, la o criză persistentă a ocupării şi la dificultăți economice crescânde, privind posibilitatea de a face față exigențelor tot mai presante ale asigurării securității sociale, în accepția sa cea mai largă.

Oricum în prezent, câştigă teren în planul gândirii teoretice şi, respectiv, în cel politico-pragmatic ideea potrivit căreia soluționarea durabilă a problemelor ocupării, nu uşoare şi nu puține, necesită punerea în acțiune în mod flexibil a unui mix de mecanisme şi proceduri de sorginte doctrinară diferită prin care să se creeze un coridor de conciliere a nevoilor economice cu cele sociale. Iar, dacă ne referim concret la România, este evident că aceasta nu are o altă alternativă decât înscrierea în spațiul european al ocupării şi educației, pornind de la evaluarea corectă a mediului economico-social național, a impactului diferitelor tipuri de măsuri asupra ocupării forței de muncă. Dezarticularea componentelor reformei, calitatea slabă a multor politici, inclusiv în domeniul ocupării, sincopele în funcționarea parteneriatului social, deficitul de performanță şi, mai ales, întârzierea finalizării unor reforme inclusiv în domeniul pieței muncii sunt factori care au întreținut criza prelungită a ocupării forței de muncă, cu întreaga gamă de efecte de antrenare ale acesteia.

În favoarea concluziei noastre pledează o mulțime de factori /condiții. Ne vom referi doar la doi dintre aceştia.

Valorificarea şi valorizarea celei mai importante resurse de care dispune o țară este o axiomă a ştiinței şi practicii economice, iar, în spațiul central şi est-european, după Polonia, România este a doua țară din punctul de vedere al numărului de resurse de muncă. Or, aici au intervenit – din rațiuni dintre cele mai diverse – strangulări de neadmis care au, pe termen mediul şi lung, efecte adverse sau perverse. România dispunea la începutul tranziției şi încă mai dispune, sub aspect cantitativ /calitativ, al costului forței de muncă, de avantaje comparative şi, respectiv, competitive, de un însemnat potențial de muncă şi creație.

Al doilea element, se pare mai puțin înțeles de cei cu competențe în domeniu – derivă dintr-o altă – axiomă a ştiinței economice potrivit căreia o *economie, o societate este tot atât de eficientă economic şi social, tot atât de performantă, de funcțională, pe cât de interesați, motivați, satisfăcuți şi eficienți sunt oamenii care o compun.* Ocuparea devine astfel componentă de bază a dezvoltării umane durabile, cu impact puternic inclusiv asupra relațiilor intra şi intergenerationate. Ca atare, în teoria şi practica economică se remarcă tranziția de la relația tridimensională CREŞTERE – COMPETITIVITATE – OCUPARE (puternic susținută la sfârşitul anilor '80 şi începutul anilor '90) la relația CREŞTERE – COMPETITIVITATE – OCUPARE – DEZVOLTARE UMANĂ DURABILĂ.'

Judecând însă prin prisma evoluțiilor din ultimul deceniu, potențialul uman nu a fost şi nici nu este corespunzător valorificat – dată fiind ruptura dintre economia nominală şi cea reală, calitatea, incoerența şi erorile politicilor de reformă, disfuncționalitățile mecanismelor de punere în operă şi monitorizare a acestor politici. De regulă, din perspectiva managementului guvernamental întreaga problematică a ocupării – ca volum, structuri, tendințe etc. – este „aruncată" în sarcina unui singur minister sau cel mult două – trei; comunicarea intra şi interinstituțională, dialogul şi parteneriatul social, ca şi transparența sunt deficitare. Efectul ce) mâi vizibil, resimțit diferit de variatele categorii de forță de muncă este: declinul persistent al ocupării, precarizarea şi degradarea acesteia, deplasări structurale atipice, neperformante, pierderi de calificare, îndemânare, cunoştințe – în fapt decapitalizarea severă a capitalului uman, prin lipsa exercițiului muncii, a ocupării durabile, ca şi printr-o forță de atracție mai mică în învățământul secundar (liceal şi profesional). Unul dintre puținele atuuri cu care România pornea pe drumul tranziției şi care oferea o notă optimistă şi alimenta speranțele redresării rapide a economiei – potențialul uman – riscă să fie risipit, amplificând prin aceasta, lipsa capitalului financiar, a investițiilor. Devalorizarea şi dezinvestirea în capitalul natural şi în cei social par a deveni reguli ale jocului pe o piață imperfectă şi nefuncțională. De mai bine de zece ani asistăm, suntem confruntați cu un proces consolidat de *extemalizare* a beneficiilor care rezultă din ocuparea şi folosirea forței de muncă şi de *intemalizare* a costurilor economice şi sociale ale unei reforme care nu şi-a găsit cadență; costul tranziției pentru multe categorii de forță de muncă şi sociale depăşeşte pragul de suportabilitate.

2. ROLURI/FUNCȚII ALE OCUPĂRII

Prin definiție, ocuparea forței de muncă este un proces complex, multidimensional, cu multiple roluri /funcții care se cere abordat şi tratat în integralitatea sa.

a) Rol economic care are determinări diverse şi se manifestă concomitentpe mai multe planuri /dimensiuni:

- forța de muncă, omul este nu numai principalul factor de producție, ci şi factorul activ al dezvoltării: valorifică şi pune în acțiune ceilalți factori de producție în procesul de producere a bunurilor şi serviciilor comerciale şi necomerciale, ia cote calitative şi competitive cât mai performante; valorificând ceilalți factori de producție se valorifică şi valorizează pe sine;
- factor inovator şi creativ, iar prin aceasta, are un rol important în crearea locurilor de muncă de antrenare, cu forță de propulsie ridicată şi de stimulare a generării, în domenii conexe, a locurilor de muncă de însoțire. De altfel, bătălia /competiția pentru progres şi dezvoltare durabilă se concretizează înainte de toate în sectorul de inovare şi creație, al cunoaşterii, informației şi comunicațiilor, în al doilea rând în cel al transferului de tehnologie şi numai în final în cel de execuție şi vânzări;
- asigurarea venitului (sub formă de salariu sau a venitului din activități independente) necesar pentru refacerea capacității de muncă consumate, ca şi pentru reproducerea ia cote calitative superioare a ofertei de forță de muncă (cheltuielile pentru educația copiilor, pentru perfecționare profesională etc.);

■ contribuie prin sistemul de taxe, impozite, cotizații sociale etc., suportate în proporții diferite, de angajator şi, respectiv, de angajat la:

- formarea veniturilor bugetului statului;
- constituirea fondului de şomaj;
- formarea veniturilor bugetului de asigurări sociale;
- constituirea unei mulțimi (mult prea multe) de fonduri cu destinație specială.

b) Rol educativ – formativ cu o relevanță deosebită pentru motivarea şi stimularea educației şi formării profesionale pe tot parcursul vieții, a adaptabilității şi mobilității teritorial-geografice, sectoriale, profesionale a forței de muncă. Acesta reprezintă, practic, spațiul în care nevoile pieței muncii, ca expresie a cererii de competențe se întâlnesc cu oferta de competențe a sistemului de educație şi formare profesională, formal şi informai. Se adresează cu deosebire celor trei mari categorii de participanți: a) populația şcolară aflată în proces de pregătire în vederea integrării pe piața muncii, căutării şi găsirii locurilor de

muncă; b) populația ocupată, care din diverse rațiuni, trebuie să facă față proceselor de reconversie profesională, restructurare a sistemului de ocupații şi a conținutului calificării; c) persoanelor în căutarea unui loc de muncă, cu predilecție a şomerilor înregistrați la agențiile de ocupare a forței de muncă. Astfel privită, funcția educativ-formativă în relația sa de dependență cu ocuparea vizează procese cum sunt:

- inserția pe piața muncii a celor noi sosiți pentru prima dată pe această piață, în special a persoanelor care părăsesc sistemul şcolar. Este aşa-numitul proces de tranziție de ia şcoală la activitate, cu o funcție deosebită în prevenirea şi /sau limitarea şomajului tinerilor;
- menținerea în activitate – via programe de progres în carieră, educație permanentă a adulților, mobilitate etc. – a populației ocupate;
- reintegrarea în activitate a şomerilor, ca şi a persoanelor care şi-au întrerupt pentru o anumită perioadă activitatea;
- evitarea fenomenelor frecvente de subocupare şi pierdere de potențial uman din această cauză;
- îngustarea zonei de manifestare a şomajului de lungă durată;
- limitarea descurajării forței de muncă, cu deosebire a anumitor categorii care provin mai ales din rândul persoanelor aflate în şomaj de lungă durată. În toate procesele amintite – a căror listă nu a fost epuizată – alături de dezvoltarea cunoştințelor, deprinderilor de muncă, a unor altor tipuri de comportamente prin ocupare, prin exercitarea unei activități aducătoare de venit, o funcție esențială în condițiile tranziției (când se manifestă şi unele comportamente contra productive), este deținută de introducerea în conținuturile procesului de învățare a unor cunoştințe şi deprinderi noi de tipul: cum să fii competitiv; cum să cauți un loc de muncă; cum să te autoevaluezi corect, (cunoştința de sine) ce eşti, ce poți să faci, ce performanțe ai obținut. Acestea vor genera noi mentalități şi sisteme de valori care nu pot fi menținute şi dezvoltate în afara ocupării, chiar şi atunci când învățarea va deveni o alternativă sau o componentă intrinsecă a ocupării.

c) Social (sociocultural). Ocuparea forței de muncă prin efectele sale benefice, multiple de antrenare şi diseminare, îndeplineşte un important rol sociocultural. Ocuparea forței de muncă – via venituri recompensatorii, motivante şi stimulative pentru actorii sociali implicați – este de departe principalul, într-un anumit fel poate unicul, *suport al prevenirii şi limitării sărăciei, inclusiv a sărăciei extreme, a proporțiilor şi intensității acesteia.* Ca atare, acțiunea sa se concretizează în zone cum sunt:

- contracararea fenomenelor şi proceselor de polarizare socială – atât de puternice, nelegitimate economic în economiile est-europene în tranziție, de evitare în măsură crescândă a apariției şi în-

groşării unei *clase de lucrători săraci*[1];

- mecanismul de bază al menținerii şomajului în limitele echilibrului economic şi ale suportabilității sociale, în măsura în care acesta funcționează vizează contracararea derapajelor costisitoare induse de imperfecțiunile pieței, şi, mai ales, de erori de politică economică şi socială[2]. A reduce, mai mult sau mai puțin, restructurarea, la disponibilizarea personalului, în condițiile comprimării cererii de forță de muncă, prin mecanisme care ies din sfera regulilor de joc ale unei piețe funcționale, neloiale, este un fenomen nociv cu consecințe economice şi sociale dure şi de durată;
- evitarea descurajării sociale şi a transformării unei părți a resurselor de muncă, a capitalului uman din resursă efectivă, creatoare de valori, materiale şi spirituale, într-o masă de persoane asistate social sau care ies din sfera oricărei protecții. Şi, din păcate, multe dintre aceste categorii amplifică delicventa în diversele sale forme de manifestare;
- ocuparea – în sensul cel mai cuprinzător al noțiunii – este singurul mecanism de asigurare a securității şi protecției sociale pentru persoanele aflate temporar în dificultate prin:
  - crearea resurselor necesare susținerii unei protecții sociale suficiente /decente şi echitabile. În acest cadru echilibrul dintre mecanismele de prelevare /protecție socială şi cele de transferuri sociale au o relevanță deosebită. Altfel, acestea se transformă, în instrumente de „redistribuire a sărăciei sau a insuficienței mijloacelor" în cel mai fericit caz, după cum, în cel mai nefericit caz pot conduce la „redistribuiri în favoarea celor care nu au nevoie de ele";
  - evitarea nu numai a „ingineriilor financiare", ci şi a „ingineriilor juridice", prin care se pot masca adevăratele proporții ale efectelor sociale ale dezocupării, subocupării, descurajării şi decapitalizării capitalului uman;
- reintegrarea într-o activitate utilă, schimbarea mentalității care va generaliza, evident şi cu sprijinul instituțiilor cu competențe în domeniu, efecte în ce priveşte căutarea activă a unui loc de muncă,

---

[1] Simplul fapt că în România în anul 2002, cheltuielile pentru locuință ajung să depăşească uneori cu mult salariul minim pe economie, în condițiile existenței a peste un milion de şomeri, a mai bine de 700.000 de familii asistate social, că rata subocupării şi, respectiv, cea a descurajării – cu deosebire pentru categoriile de forță de muncă cele mai vulnerabile (tineri 15-24 de ani, persoane în jurul vârstei de 45-50 de ani, femei etc.) oferă o imagine (incompletă) a dimensiunii acestei păturii de lucrători săraci.

[2] În acest context, noua lege privind "Sistemul asigurărilor pentru şomaj şi stimularea ocupării forței de muncă" (nr. 76 /2002) are, în opinia noastră, o serie de neajunsuri care ar putea să provoace efecte adverse în raport cu intențiile promotorilor acesteia.

acceptarea schimbării,adaptabilitate şi mobilitate, învățare permanentă, autodezvoltare/autoevaluare susținând astfel, prin motivații sporite, realizarea aspirațiilor personale, în consens cu exigențele impuse de dinamica accelerată a lumii ocupării într-o societate tot mai globalizată.

d) Rol politic. Avem în vedere funcția – controversată de altfel – a ocupării şi formării resurselor umane prin luarea în considerare a unui ansamblu de factori care, în primă şi ultimă instanță îi imprimă acesteia un. important rol politic. Acesta se exercită pe mai multe planuri între care:

- crearea – prin integrare într-o activitate utilă – a condițiilor de exercitare a drepturilor şi libertăților democratice. Este un proces de înțelegere, adeziune, învățare şi participare la viața socială, ta apărarea democrației, la sesizarea riscurilor induse de neluarea în considerare sau încălcarea, cu bună ştiință a acestora. În acest caz participarea la o anume activitate utilă conduce direct ia integrare socială, ia evitarea marginalizării sociale;
- reforma pieței muncii implică, în orice condiții, combinarea atentă a fenomenelor de dereglementare cu cele de reglementare şi, într-o anumită etapă, de rereglementare. Acesta este un proces dificil care priveşte (ar trebui să privească) în formulă sistemică: legile şi normele juridice care statuează regulile de joc pe cea mai imperfectă piață, cea a muncii; descifrarea procesului istoric al evoluției acestei piețe în relațiile sale de comunicare cu celelalte piețe, pe sensul de la acțiunea „mâinii invizibile" la cea a „pumnului invizibil". Ceea ce implică raporturi de forțe, totdeauna între partenerii sociali, totdeauna inegale, concomitent cu traiectoria evoluției acestora spre consens şi participare, asumare de responsabilități etc. (prin sărăcie, căutarea consensului este gratuită, neproductivă);
- globalizarea – ca fenomen de masă cu rezonanță puternică în ceea ce priveşte ocuparea şi modelul viitor al acesteia – cu cele patru libertăți: de circulație, (a capitalurilor, a bunurilor şi serviciilor, a persoanelor, a forței de muncă) are efecte benefice şi mai puțin benefice distribuite inegal între actorii care se întâlnesc pe fiecare dintre piețele menționate; într-o lume marcată de polarizare este însoțită de derapaje de comunicare, de disparități intra şi intergenerationale;
- comunicare, dialog, parteneriat şi concertare socială, bazate pe informare/consultare, pe loialitate şi încredere reciprocă care fac din negocierea colectivă un mecanism de reglare deopotrivă a funcționării pieței muncii, de aşezare a relațiilor interumane pe un alt sistem de valori şi coduri valorice, în care respectul demnității umane, a drepturilor negociate/câştigate ale oamenilor se „cer respectate; motivarea devine pârghie a participării şi satisfacției individuale şi sociale;

- mecanism de realizare a coeziunii sociale centrată pe valori umane. Integrarea economică şi socială prin ocuparea resurselor umane, utilizarea capitalului uman este nu doar un mecanism, ci liantul, cimentul a cărei formulă magică (mai mult sau mai puțin descifrată) evită clivajele social politice, risipa celei mai de seamă avuții a oricărei națiuni. Şi aceasta cu atât mai mult cu cât, acumularea şi cronicizarea unor blocaje ale ocupării forței de muncă o poate transforma într-o bombă socială cu efect şi consecințe asemănătoare unor atacuri teroriste. Devine astfel nu doar o problemă de securitate individuală şi socială, ci una de securitate națională şi regională, asemănătoare securității alimentare, de exemplu.

În ultimă instanță ar trebui mai bine şi mai mult înțelese de către cei ce fac politica, importanța şi funcțiile ocupării, inclusiv ca proces de învățare pe întregul parcurs al vieții, în raport cu unele „reguli" economice care s-au dovedit artificiale, insuficient adaptate realităților din economie şi societate, de tipul „stabilizării macroeconomice", privită în sine, mai mult sau mai puțin decuplată de economia reală şi de politicile tradiționale de creştere şi dezvoltare economică. Revitalizarea ocupării este o cerință şi o prioritate a Modelului Social European susținută prin Strategia Europeană a Ocupării ("Procesul Luxemburg") adoptată ca urmare a Deciziei Consiliului European de la Luxemburg din decembrie 1997.[1]

Din rolurile /funcțiile ocupării derivă o serie de reguli de joc, de principii care guvernează aşa-numita „piață a ocupării", ca şi o serie de întrebări care necesită reacții pragmatice, operaționale capabile să facă din ocupare o pârghie a creării unei piețe funcționale a muncii, a integrării în Modelul Social European. Dintre acestea amintim următoarele, cu mențiunea că fiecare se adresează tuturor actorilor implicați:

a) *asigurarea de locuri de muncă corespunzătoare*[2] pentru cei care solicită,prin diverse metode asemenea locuri de muncă.

---

[1] Strategia Europeană a Ocupării (SEO) – în conformitate cu Rezoluția Consiliului European din decembrie 1997 – este concepută ca un program integrat multianual care vizează simultan trei aspecte: a) continuarea şi dezvoltarea unei politici macroeconomice coordonate care se sprijină pe o piață internă performantă; b) mobilizarea ansamblului de politici comunitare în serviciul ocupării (s.n.) în conformitate cu principiile Tratatului de la Amsterdam; c) coordonarea politicilor de ocupare ale statelor membre, pe baza orientărilor comune care privesc concomitent obiectivele şi mijloacele hotărâte în comun şi, respectiv, convergența obiectivelor stabilite în comun, controlabile şi în permanență actualizate, care ar trebui să fie inserate în planuri de acțiune naționale pentru ocupare, elaborate de statele membre (Les ligues directrices pour l'emploi en 1998. Resolution du Conseil du 15 decembre 1997).

[2] Prin locuri de muncă corespunzătoare înțelegem locuri de muncă concordante cu nivelul de educație şi calificare, care oferă şanse /oportunități de progres în carieră, de învățare continuă, iar prin adaptabilitate şi mobilitate întrunesc şi atributul de durabilitate (a nu se confunda cu stabilitatea pe post), ca suport al unui pachet recompensatoriu performant şi motivant.

Este vorba de soluționarea unor probleme metodologice privind: sistemul informațional al pieței muncii şi cel ai pieței educației şi formării profesionale, de definirea clară şi consonantă ca conceptelor cu care se operează, a metodelor de analiză şi proiectare a posturilor şi, respectiv, de evaluare şi certificare a calificărilor. În al doilea rând, avem în vedere delimitarea mai bună a competențelor celor care sunt implicați în procesele de ocupare şi asumarea de către fiecare actor a răspunderilor care îi revin în zona sa de competență. Dacă în cazul muncii salariate aceasta se exprimă prin relațiile dintre angajator şi angajat, dintre reprezentanții acestora, în cazul activităților independente şi al profesiilor liberale se exprimă prin dezvoltarea spiritului antreprenorial şi a mecanismelor prin care acestea se realizează;

b) *inserția* pe piața muncii a noilor intrați, cu accent pe cei aflați pentru prima dată în aceasta situație, în special persoanele ieşite din sistemul educativ. „Tranziția de la şcoală la muncă" s-a conturat deja ca una dintre problemele cele mai dificil de soluționat pentru funcționarea pieței muncii. În acest domeniu se concentrează o mulțime de probleme care sunt generate de funcționarea tuturor piețelor;

c) *evitarea decapitaiizării* capitalului uman prin subutilizare sau subocupare, deşcotarizare şi abandon şcolar înainte de a obține o calificare certificată, şi, nu în ultimul rând, prin calitatea procesului educativ – formativ. Multe dintre acestea fac trimitere la reforma sistemului de învățământ, la dezarticulările şi blocajele de comunicare dintre piața muncii şi piața educației şi formării profesionale;

d) crearea la toți actorii sociali a unor noi mentalități şi comportamente cu privire la modelul de ocupare, a calității locului de muncă, în consens cu calitățile profesionale efective ale ofertei de forță de muncă;

e) (re)echilibrarea structurilor de ocupare, demografice (vârstă, sex), sectoriale, pe activități (ramuri /subramuri), statut profesional şi ocupațional, nivelşi structură a remunerării şi a veniturilor;

f) egalitate de şanse /oportunități şi tratament pe piața muncii;

g) articularea politicilor macroeconomice, de restructurare, de investiții, de educație şi formare profesională, fiscale şi de credit, sociale etc. din perspectiva relansării ocupării. Aceasta este calea productivă de detensionare a constrângerilor şi presiunilor bugetare cu care se confruntă în prezent multe țări, inclusiv cele dezvoltate. România se remarcă în acest domeniu printr-o poziție fragilă, cu atât mai mult cu cât nici soluțiile adoptate în ultima vreme (între care Legea privind sistemul asigurărilor de şomaj şi stimularea ocupării forței de muncă, nr. 76/2002) nu vor putea, în opinia noastră, să elimine o serie de blocaje, să limiteze munca la negru, să încurajeze căutarea activă a unui loc de muncă ş.a. S-ar putea ca efectele reale să fie mult sub cele aşteptate sau unele dintre ele să aibă caracter contrar celui scontat prin legislația sau mecanismele puse în joc, ca şi prin tendința de centralizare a unor competențe

la M.M.S.S. sau de creare a unor noi instituții a căror necesitate şi eficiență practică rămân discutabile.

În concluzie este nevoie de o nouă filosofie a ocupării forței de muncă în consens cu directivele şi obiectivele stabilite prin Strategia Europeană pentru Ocupare la orizont 2010:

- crearea la nivelul Uniunii Europene lărgite a „celei mai competitive şi dinamice economii a cunoaşterii şi comunicațiilor";
- relansarea pe plan politico-pragmatic a ocupării depline a forței de muncă; ceea ce înseamnă un alt tip de conjugare a politicilor economice şi sociale: punerea în serviciul ocupării a tuturor celorlalte politici. Acestea din urmă devin mecanisme practice ale sporirii şi modernizării structurilor ocupării forței de muncă, ale dezvoltării umane durabile, concomitent cu continuarea reformelor pieței muncii şi a celei a educației şi formării profesionale ca atare;
- sporirea ponderii cheltuielilor pentru măsurile active în bugetul-pieței muncii la cel puțin 20%, comparativ cu 4-5% în prezent (deja acest nivel este atins de unele țări membre ale Uniunii Europene);
- accent mai mare-pe măsurile de prevenire a creşterii şomajului, având drept grupuri-țintă tinerii în vârstă de 15-24 de ani, ca şi persoanele în vârstă de 45-50 de ani;
- combaterea şomajului de lungă durată, cu proporții îngrijorătoare, a descurajării şi decapitalizării unui important segment al resurselor umane;
- încurajarea – inclusiv prin măsuri de politică fiscală – a rămânerii pe piața muncii a persoanelor ajunse la vârsta legală de pensionare;
- continuarea şi adâncirea reformelor pieței muncii;
- perfecționarea şi adecvarea sistemului informațional al pieței muncii astfel încât acesta să răspundă în condiții eficiente exigențelor gestionării ocupării, a resurselor umane în general.

În acest cadru sumar schițat educația şi formarea profesională pe parcursul întregii vieți, dialogul şi parteneriatul social sunt axe fundamentale care se regăsesc în fiecare din cei patru piloni ai Strategiei Europene pentru Ocupare. În acest mod se creează, practic, terenul de convergență a spațiului european ai ocupării cu cel educațional şi cu cel al dialogului social într-un nou model al societăților europene şi al valorilor pe care le promovează. Evident, România nu se poate situa în afara acestui spațiu. Dar pentru aceasta este nevoie de o nouă şi adecvată abordare a problematicii ocupării forței de muncă, dezvoltării şi folosirii capitalului uman şi social.

3. OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ – COPILUL VITREG AL TRANZIȚIEI

3.1. Precizări sumare

Crearea unei economii de piață funcționale în perioada de tranziție implică .în mod necesar şi o reformă multidimensională a pieței muncii. În mod implacabil aceasta ar trebui să vizeze concomitent şi în mare măsură cumulativ, componente, cum sunt cele: instituțional – legislative, structural – calitative, alocare/realocare a resurselor de muncă, mecanismele şi regulile de joc specifice, inclusiv dialogul şi parteneriatul social, sistemul de (inter) comunicare cu celelalte piețe, ca şi cu segmente ale populației în vârstă de muncă aflate în afara perimetrului pieței muncii (educație şi formare profesională, populație neocupată din varii motive). Evident, aceasta necesită ample şi bine sincronizate „acte" de dereglementare a vechiului sistem de funcționare a pieței dirijate a muncii şi, respectiv, de reglementare/rereglementare, de instituționalizare a unor reguli de joc, mentalități şi comportamente ale actorilor sociali şi economici, o mai mare deschidere/flexibilitate a fiecăruia dintre subsistemele sistemului social – economic. Este vorba, în ultimă analiză de „construirea" cadrului minim necesar creării unui nou şi mai productiv patern de ocupare, în conformitate cu regulile de joc ale economiei de piață şi cu particularitățile pieței muncii. Fiind vorba de o piață de un fel deosebit, o piață care se „supune" cel mai puțin condițiilor /criteriilor ideale ale concurenței perfecte, ca şi de caracteristicile ca atare ale „mărfii" care circulă pe această piață, fără îndoială că acesta este un proces pe cât de necesar, pe atât de dificil de realizat, un proces relativ îndelungat, un proces care se cere abordat cu maximă atenție în consens cu realitățile şi dinamica vieții reale, un proces în permanență monitorizat cu răspundere (re) evaluat şi corectat, luând în considerare şi directivele şi recomandările Comisiei Europene pentru SEO.

În România, sub aspect constructiv – instituțional bazele minimale ale tranziției la o nouă piață a muncii /a ocupării au fost puse din anul 1991 printr-un set de acte normative care vizau, în principal, acoperirea unor zone de vid legislativ (legea nr. 1 /1991, republicată în 1994, de exemplu) şi statuarea unor mecanisme noi de reglementare a funcționării pieței muncii (liberalizarea formării salariilor, negocierea colectivă, salariul minim, organizarea sindicală ş.a.). Cadrul legislativ şi instituțional creat a fost completat şi corectat în decursul anilor. Cu toate acestea, piața muncii este, încă, departe de a-şi îndeplini funcția principală de (re) alocare eficientă a forței de muncă pe sectoare, categorii socio-profesionale, teritoriu etc., de a susține ocuparea forței de muncă şi a

asigura securitatea venitului din muncă[1]; prin urmare, dificultățile, carențele cele mai multe şi mai puternice se concentrează în plan **funcțional** atât sub aspectul implementării şi respectării legilor, al competențelor şi implicării instituțiilor specializate, ai mecanismelor puse în operă etc.

În plus, există încă zone neacoperite sub aspect legislativ (Codul Muncii, de exemplu), după cum există instabilitate legislativă, păguboase dezarticulări temporale în ceea ce priveşte reglementarea relațiilor industriale, managementul resurselor umane la-scară macro şi microsocială, a construcției prin parteneriat a consensului social şi legi/reglementări depăşite de dinamica şi caracteristicile economiei reale.

3.2. Zece ani de criză sistemică a ocupării forței de muncă

Criza ocupării forței de muncă în România al căror semnale apăruseră înainte de decembrie 1989, nu numai că s-a accentuat în anii '90, dar a cuprins şi noi segmente, generând noi şi puternice dezechilibre şi distorsiuni cu efecte economice şi sociale de durată şi costisitoare. Practic, criza ocupării a devenit nu numai persistentă, prelungindu-se pe parcursul a cel puțin zece ani, dar a căpătat şi atributul de sistemică, deoarece afectează în ansamblul său, ocuparea forței de muncă. Este vorba de:

- participarea populației potențial active (în vârstă de 15-64 de ani) la forța de muncă;
- volumul total al ocupării forței de muncă (în anul 2000, de exemplu, populația ocupată se situa aproximativ la nivelul celei din 1950);
- intensitatea participării la forța de muncă şi a ocupării, reflectată prin ratele de participare /activitate şi cele de ocupare;
- echilibrul dintre populația producătoare de resurse, de venituri şi populația pre şi postactivă, în genere, cea care constituie în diferite proporții subiect al securității /asistenței sociale;

[1] Este adevărat că, după aprecierile specialiştilor OECD, sub aspectul constructiv – instituțional, piața muncii din România este una liberă, asemănătoare celor din țările dezvoltate. Există şi opinii ale experților PNUD şi, respectiv, ale CE potrivit cărora – „...slaba performanță economică şi restructurările asociate procesului de tranziție din ultimii zece ani au afectat posibilitățile şi oportunitățile angajării forței de muncă. „...Scăderea procentului populației angajate nu a fost neapărat determinată de implementarea reformelor, ci mai degrabă, de incapacitatea Guvernului (oricare ar fi fost acesta, n.n.) de a administra procesul de restructurare şi de a formula o strategie pentru tranziția sectorului forței de muncă. (Raportul Național al Dezvoltării Umane, România, 2000). În Raportul de țară al CE privind „Evaluarea de către UE a politicilor sociale şi de angajare pentru anul 2000 (cap. 13) se menționa: „...Nivelul problemelor cu care România se confruntă în ceea ce priveşte piața forței de muncă este mult mai mare decât indică datele agregate privind angajarea forței de muncă şi şomajului' ("Raport periodic al Comisiei privind progresul României în vederea aderării 2000", CE. Bruxelles, noiembrie 2000).

- structurile ocupaționale – anvergura, intensitatea, sensul acestor modificări acompaniate de pierderi de productivitate şi competitivitate, de risipă de capital uman;
- mecanismele de gestionare a ocupării forței de muncă, calitatea şi funcționalitatea acestora;
- şomaj cronic de proporții, cu puternice incidențe asupra tinerilor în vârstă de 15 – 25 de ani, a persoanelor în vârstă de 45 – 50 de ani;
- decapitalizarea capitalului uman prin subocupare, şomaj şi şomaj de lungă durată de proporții, prin slaba calitate a unei părți a ofertei de forță de muncă;
- riscul emigrării tinerilor bine pregătiți profesional, dar şi a altora pentru meserii şi ocupații care nu solicită calificări înalte;
- calitatea în general slabă a politicilor de ocupare, formare şi dezvoltare umană, eficiența redusă a acestora în ceea ce priveşte ocuparea şi beneficiile aduse de aceasta privind prosperitatea fiecărui cetățean şi nu doar al unui segment redus al populației care, practic, iese din „ordinea de drept" a funcționării corecte a economiei de piață. În acest domeniu eficiența guvernării, capacitatea instituțională a acesteia se dovedesc reduse, departe de a satisface nevoile şi aşteptările oamenilor.

Ca şi în celelalte domenii, calitatea politicilor economice şi articularea acestora cu cele de ocupare, de venituri, educațional – profesionale şi de securitate socială, eficiența acestor politici sunt vectorii principali care conduc, în ultimă instanță, la valorificarea şi dezvoltarea celei mai importante resurse ale națiunii.

Or, în perioada de tranziție procesele au evoluat de o asemenea manieră încât se poate spune – evident exagerând într-o anumită măsură – că, în numele eficientizării economiei, al sporirii performanțelor, ținta nu a fost ocuparea şi realocarea eficientă a forței de muncă, caracterul remuneratoriu şi securitatea venitului din muncă, ci mai degrabă *dezocuparea şi precarizarea ocupării, decapitalizarea* – prin mijloace diverse – a capitalului uman. Din păcate, efectele economice ale unui asemenea comportament s-au îndepărtat de cele scontate, fiind mat degrabă adverse în planul volumului, structurii şi eficienței ocupării.

3.3. Dimensiuni, caracteristici şi tendințe ale evoluției volumului ocupării

3.3.1. În ultimul deceniu al secolului 20, populația potențial activă în vârstă de 15 – 64 de ani, s-a menținut relativ stabilă, în jur de 15,3 milioane persoane, cu oscilații, demografic determinate, de la un an la altul şi o uşoară tendință de sporire în anul 2000 comparativ cu 1990. Dacă, în anul 2000, populația totală înregistrează față de anul 1990 un spor negativ de 772 mit de per-

soane, populația în vârstă de 15 – 64 de ani înregistrează un spor pozitiv de 18,2 mii de persoane, ponderea acesteia în populația totală crescând de fa 66,1% în anul 1990 la 68,4% în anul 2000 (anexele nr. 1 şi 2).

Caseta nr. 1

Unele precizări legate de populația potențial activă

Calitatea de resursă efectivă de muncă a persoanelor în vârstă de 15 -64 de ani este influențată /dependentă, *în primul rând,* de rata globală de cuprindere în învățământ a populației în vârstă de 15 – 24 de ani care, în general, a înregistrat, mai ales în prima parte a deceniului o tendință de scădere, cu deosebire în învățământul secundar (liceal şi profesional – $ISCED_{3g}$ + $ISCED_{3v}$), ca şi de procesul de abandon şcolar, cantonat, în principal, ia grupa de vârstă de 15 – 18 – 20 de ani. *În al doilea rând,* este influențată de starea de sănătate a populației în vârstă de 15 – 64 de ani care oferă măsura capacității reale, efective de participare la forța de muncă.
În fine, aceasta este influențată şi de accentuarea procesului de îmbătrânire demografică a populației. Practic, avantajul relativ (de 7 – 8 decenii)de care dispunea România din punct de vedere al structurii populației pe grupe de vârstă la debutul tranziției la economia de piață a fost anulat în ultimul deceniu al secolului XX şi, cu certitudine, îmbătrânirea demografică se va accentua. Aceste procese demografice şi educațional – formative îşi pun amprenta asupra volumului resurselor de muncă posibil de atras în activitate şi. implicit, al ocupării, ca volum şi rate – ale calității ofertei viitoare de forță de muncă.

Dacă numărul populației în vârstă de 15 – 64 de ani a rămas relativ constant, evoluțiile diferitelor categorii care o compun au fost divergente (graficul nr. 1).

Graficul nr. 1

Evoluții absolute ale diferitelor categorii de populație în vârstă **de muncă (1990-2000)**

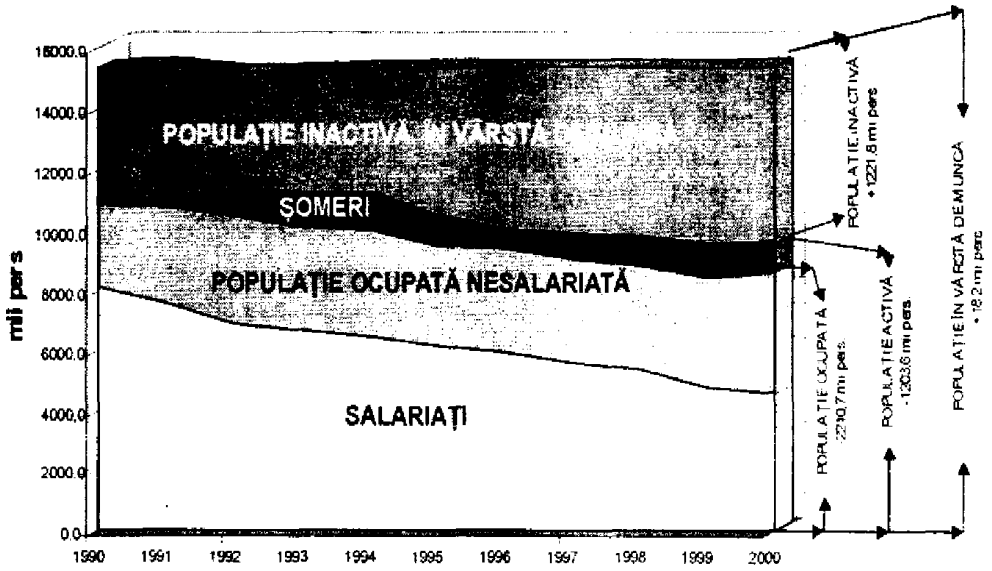

Ca urmare, în condițiile reducerii speranței medii de viață, sarcina de susținere de către populația ocupată a celei inactive şi a şomerilor devine tot mai grea; Este dificil, dacă nu chiar imposibil, de a răspunde exigențelor unui nivel de trai decent şi de a asigura dezvoltarea unor sectoare vitale ale societății, cum sunt: învățământul, cercetarea ştiințifică, sănătatea şi asistența socială. De aici, puternice tensiuni bugetare, înainte de toate asupra bugetului de asigurări sociale, accentuate de rata redusă de colectare a taxelor/cotizațiilor în acest domeniu, cu deosebire şi de practicarea unei politici păguboase de eşalonare (chiar anulare) a unor asemenea obligații către buget ale marilor datornici atât din întreprinderile cu capital majoritar de stat, cât şi din cel privat.

3.3.2. *Populația activă civilă* – potrivit datelor din Balanța forței de muncă, elaborată de INS – în anul 2000, a fost de peste 9.636 mii de persoane, mai mică cu 1.204 mii de persoane față de 1990 (10.840 mii de persoane). Soldul negativ din anul 2000 este rezultatul unor evoluții diferite ca sens de la un an la altul (+/-) (anexa nr. 2) determinate cu o singură excepție de creşterea şomajului[1].

[1] Populația activă totală sau civilă este formată, după caz. din populația ocupată totală sau civilă la care se adiționează şomerii. În sens BIM (AMIGO). sau cei înregistrați la agențiile de ocupare a forței de muncă.

3.3.3. *Populația civilă ocupată* – structura cea mai importantă a pieței muncii în anul 2000 a fost de 8.629 mii de persoane, cu o scădere în raport cu anul 1990 de aproape 2.211 persoane, (anexele nr. 1 şi 2)

Declinul ocupării forței de muncă s-a instalat ca tendință şi caracteristică persistentă, de lungă durată, fără un impact notabil, aşa cum se credea /spera, asupra performanței economice, creării unei piețe a muncii funcționale şi, pe cale de consecință, asupra remunerării muncii, a motivării şi satisfacției în muncă, asupra standardului de viață al marii majorități a populației. Rădăcinile acestui proces descurajant şi pauperizant se găsesc în starea economiei naționale, aflată în criză prelungită -, în dezarticulările componentelor reformei, ca şi în erorile de management ale politicii de ocupare, focalizată cel mai adesea pe tratarea efectelor şi, în măsură cu totul nesatisfăcătoare, a cauzelor generatoare ale acestei situații economico-sociale. Explicația reală a distorsiunilor care se manifestă pe piața muncii, a „înfloririi" pieței paralele a muncii, a „bătăliei" fără precedent pentru locuri de muncă temporare, cu statut inferior în străinătate, a emigrației controlate, dar mai ales necontrolate a segmentului de forță de muncă cel mai productiv, rezidă, în principal, în criza acută a locurilor de muncă, a oportunităților de a munci, asociată cu politici de remunerare şi fiscale inadecvate, mult prea restrictive în unele segmente ale economiei sau pentru anumite categorii ale populației ocupate, şi laxe în altele, şi nu în lipsa dorinței de a munci a românilor.

3.3.4. *Scăderea dramatică a ocupării forței de muncă* a fost indusă, mai ales, de reducerea numărului de salariați – cea mai importantă categorie socio-ocupațională. Comprimarea severă a cererii de forță de muncă cu statut de salariat – derulată pe fondul unor modificări structurale de amploare, având adesea caracter haotic – s-a manifestat în marea majoritate a activităților din economie (graficul nr. 2). Astfel, soldul creării /dispariției de locuri de muncă cu statutul de salariat în perioada 1990 – 2000 a fost negativ, – 3.340 mii de persoane,ponderea salariaților în populația civilă ocupată scăzând de la 75,1% în 1990 la 53,6% în 2000 (anexele nr. 1 şi 2).

Graficul nr. 2 Evoluția (+/-) numărului mediu de salariați în perioada 1990-2000

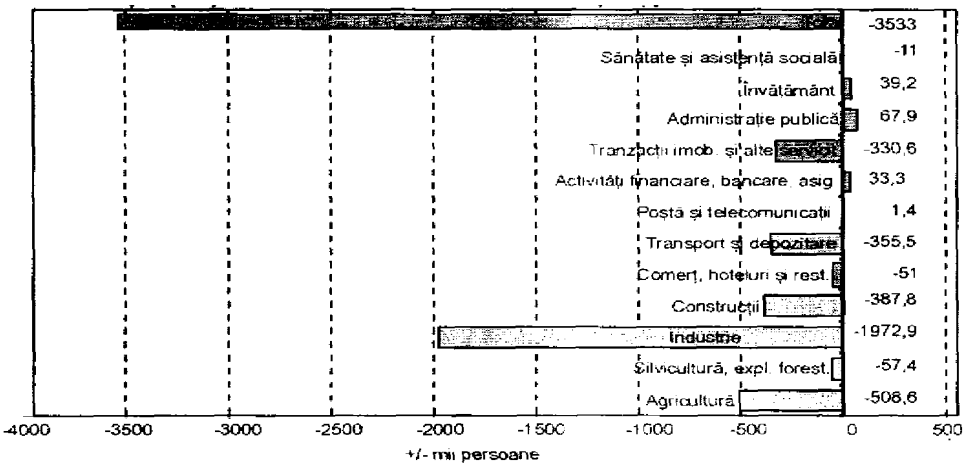

3.3.5. În mod sintetic – privite prin prisma nivelului absolut şi a celui relativ, al evoluției indicatorilor-cheie ai volumului ocupării, a traiectoriilor descendente ale ocupării – este evident că, în fapt, capacitatea economiei de a crea locuri de muncă durabile, de a menține prin politici şi mecanisme operaționale de realocare a forței de muncă pe activități, teritorii etc., un nivel acceptabil al ocupării a fost (şi este încă) nu numai limitată, dar şi tot mai fragilă (graficul nr. 3).

Graficul nr. 3.
Evoluția populației în vârstă de muncă, a populației active, a celei ocupate şi a numărului de salariați (1990-2000)

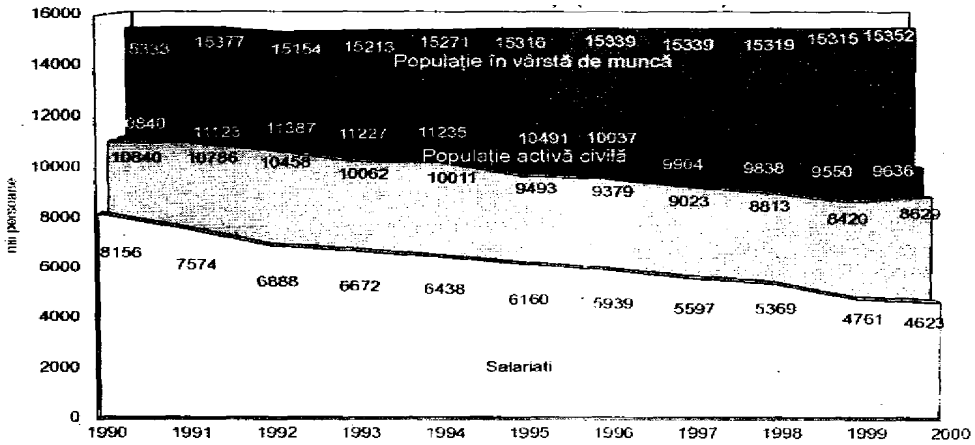

Sectorul privat, şi respectiv IMM nu au întrunit condițiile de absorbție a populației eliberate din sectorul public, din marile întreprinderi cu capital majoritar de stat. Este adevărat că la nivel global ponderea populației ocupate în sectorul privat a sporit de la 9% în 1990 la 70,4% în 2000. Dar, dacă luăm în considerare doar salariații, atunci concluzia se nuanțează.

Astfel, în timp ce ponderea salariaților în populația ocupată în anul 2000 a fost de 53,6%, cea a salariaților ocupați în sectorul privat era cu aproape 10 puncte procentuale mai redusă, respectiv 45%.

3.3.6. *Ratele de activitate* şi, respectiv, cele de ocupare ale populației totale şi a celei în vârstă de 15 – 64 de ani – măsură sintetică a intensității proceselor şi fenomenelor cu conotații negative sau pozitive pe piața muncii – a înregistrat, de asemenea până în anul 2000 evoluții descendente accentuate (anexele nr. 1 şi 2).

Rata brută de activitate (a populației totale) se reduce în anul 2000 cu aproape 4 puncte procentuale, de la 46,7% în 1990 la 43% în 2000, în timp ce rata de activitate a populației în vârstă de 15 – 64 de ani scade cu circa 8 puncte procentuale, de la 70,7% la 62,8% (graficul nr. 4).

Graficul nr. 4

Evoluția ratelor de activitate (1990-2000)

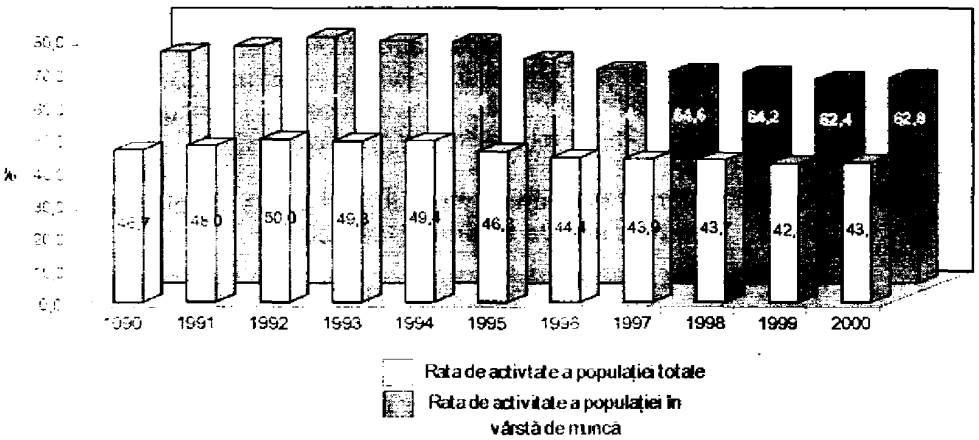

Evoluția descendentă a ratelor de ocupare este mai accentuată şi mai accelerată decât a celor de activitate.

Astfel, rata globală de ocupare a populației totale se reduce cu peste 7,2 puncte procentuale (comparativ cu 4 puncte procentuale, în cazul ratei brute de activitate), de la 46,7% în anul 1990 la 38,5% în anul 2000, în timp ce rata de ocupare a populației în vârstă de 15 – 64 de ani scade dramatic de la

70,7% în anul 1990 la 56,2% în 2000. cu 14,5 puncte procentuale (anexele nr. 1 şi 2, graficul nr. 5).

Graficul nr. 5

Evoluții ale ratelor de ocupare (1990-2000)

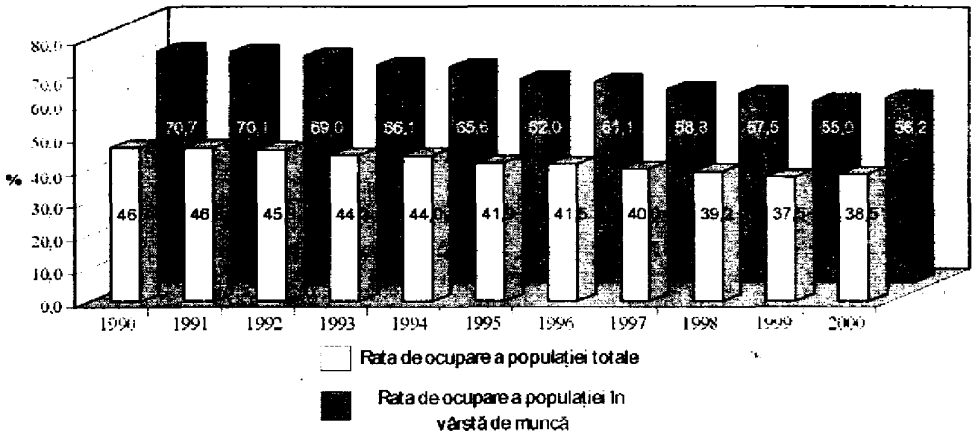

3.4. Continuitate şi discontinuitate în evoluțiile structurii ocupării forței de muncă

După 1990, ca de altfel şi pe parcursul celor 50 de ani anteriori, s-au produs deplasări de mare amplitudine ale structurilor de ocupare. Aceste schimbări sunt marcate însă de evoluții contrastante, contradictorii şi nonproductive în plan economic şi socio-uman, de „răsturnări" de sensuri şi intensități cu impact, nu de puține ori violent asupra utilizării şi dezvoltării resurselor umane. Din păcate, în perioada de tranziție, din varii motive, conotațiile acestor deplasări sunt mai curând negative decât pozitive, cu tendințe divergente şi efecte de distanțare în raport cu exigențele progresului economic şi social, cu procesele, fenomenele şi tendințele structurilor de ocupare a forței de muncă din țările dezvoltate. *România se îndreaptă spre un model al structurii ocupării forței de muncă care pare a fi "propriu"(!), atipic (ca să nu spunem arhaic), dar, din păcate nestimulativ, neeficient şi necompetitiv comparativ cu piața internă a Uniunii Europene* şi nu numai.

Un asemenea proces pe care îl apreciem ca având efect distructiv şi dezechilibrant, este, practic, nu numai puțin estimat, ci şi mai puțin luat în considerare în elaborarea strategiilor/politicilor de ocupare. Consecințele se reflectă direct şi puternic în tensiuni bugetare, în special la nivelul bugetului de asigurări sociale, în fragilizarea venitului marii majorități a populației, în înăsprirea nelegitimată economic şi social a politicilor fiscale dincolo de pragul de supor-

tabilitate fie al individului, fie al agentului economic – prag care se cere apreciat nu **pur** şi simplu prin comparații internaționale, ci având în vedere venitul pe locuitor din România şi dinamica acestuia. Din această optică stoparea tendințelor/proceselor nonproductive, inversarea sensului şi intensității deplasărilor structurate, sporirea – prin politici articulate – a convergenței cu structurile ocupaționale din țările dezvoltate, înainte de toate cu cele membre ale Uniunii Europene ar trebui să constituie una dintre prioritățile absolute ale guvernării, instrument de primă mărime în combaterea sărăciei, inclusiv prin măsuri şi politici adecvate, şi evitarea creării „unei clase de lucrători săraci", deprofesionalizați, fără nici cea mai firavă concepție şi gândire asupra unei cariere sau asupra unui parcurs profesional al vieții active.

3.4.1. **Configurația structurii sectoriale** a **ocupării** a **suferit modificări de amploare.**

În sectorul primar, în anul 2000, erau ocupate 3.570 mii de persoane. Aceasta înseamnă, în cifre absolute, un spor de 468 mii de persoane față de 1990; populația ocupată în acest sector reprezenta în acelaşi an 41,4% din totalul populației ocupate, față de 29% în 1990 (un spor de 12,4 puncte procentuale); statistic, *numărul celor care lucrează în agricultură în România reprezintă aproape jumătate din totalul agricultorilor celor 15 țări din Uniunea Europeană,*

Graficul nr. 6

Populația ocupată pe sectoare ale economiei – cifre absolute (1990-2000)

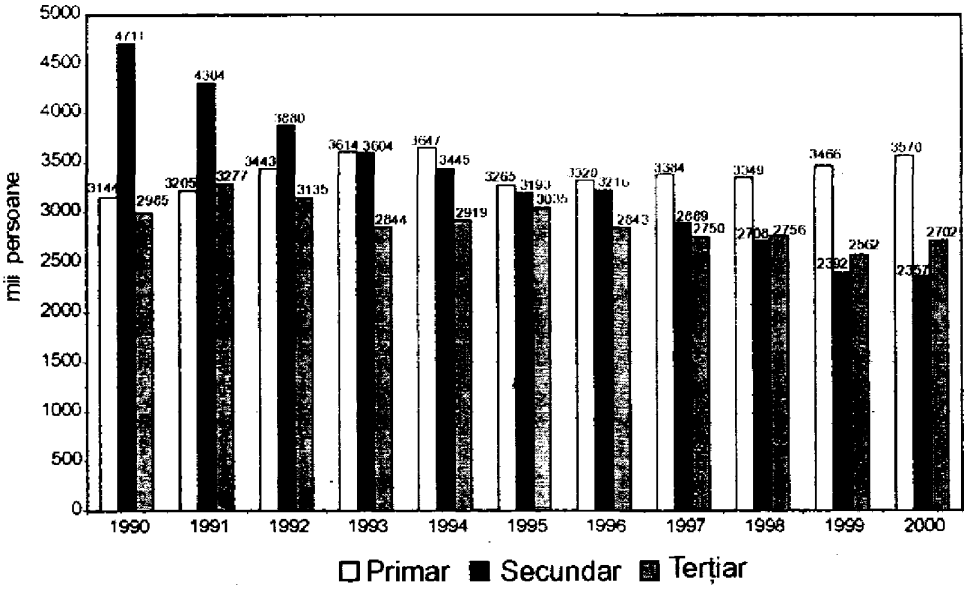

Sectorul secundar se remarcă drept cel mai mare perdant de locuri de muncă. În anul 2000, concentra 2.357 mii de persoane, ceea ce comparativ cu anul 1990 reprezintă un *spor negativ* de 2.354 mii de persoane. Ca urmare, ponderea populației ocupate în acest sector în totalul populației ocupate se **reduce** cu 16,1 puncte procentuale, de la 43,5% în 1990 la 27,3% în 2000. Dacă în țările membre UE, la o persoană ocupată în agricultură revin 5-10 persoane ocupate în industrie, în România, raportul – calculat pe baza statisticii oficiale – este bulversat, 7,45 *persoane ocupate în agricultură pentru o persoană ocupată în industrie.* Numărul şi ponderea înaltă a populației ocupate în agricultură – interpretată adesea ca suprapopulație agricolă – în ciuda oricăror motivații sau explicații, constituie pentru România la începutul secolului XXI, un handicap structural major, una dintre tarele politicii şi funcționării mecanismelor economice. În condițiile celor două procese /tendințe majore, diferite însă ca sens (+ /), structura ocupării se deplasează de la aşa-numita „industrializare forțată" spre „reagrarizare", de asemenea „forțată" de interese vitale, de „nevoia" de subzistență a celor care nu-şi găsesc un loc de muncă şi o sursă de venit, în condițiile în care capacitatea de ocupare şi performanța sectorului de servicii – subdezvoltat de altfel, cu puternice caracteristici de subzistență şi pseudo-terțializare. (anexa nr. 3 şi graficul nr. 7).

Graficul nr. 7

Evoluții anuale ale numărului populației ocupate, pe sectoare ale economiei

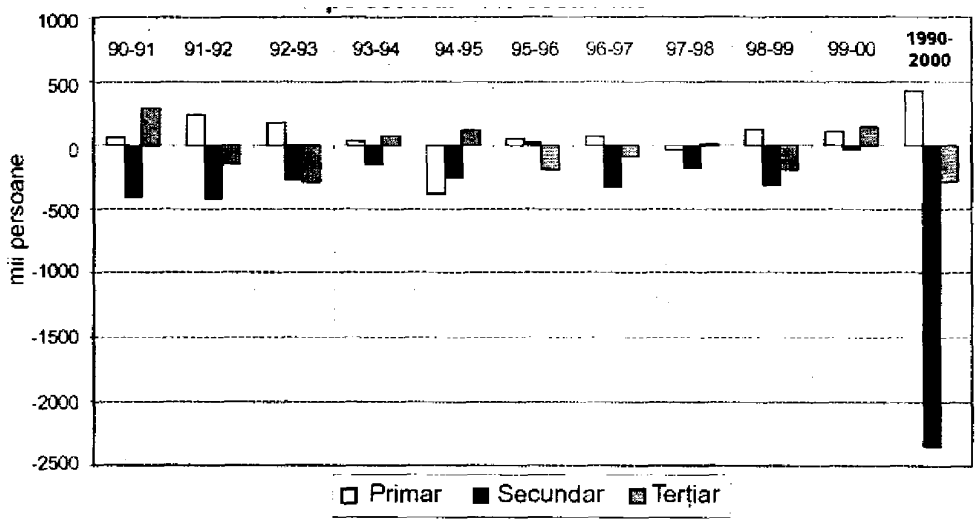

În realitate sectorul de servicii nu şi-a dovedit pe deplin calitatea de creator de noi locuri de muncă de absorbant al persoanelor eliberate din sectorul

secundar. Mai mult, în cifre absolute, în termeni de persoane fizice a fost el însuşi generator de şomaj şi precarizare a ocupării forţei de muncă. Această funcţie a sectorului de servicii a fost „transferată" agriculturii care, pe calea migraţiei de reîntoarcere, în lipsa altei alternative, a devenit zona de refugiu a unei bune părţi a populaţiei eliberate din sectorul primar. Acest tip de migraţie internă dinspre urban spre rural, dinspre industrie spre agricultură, întruneşte atributele unei migraţii de subzistenţă, determinată de comprimarea drastică a cererii de forţă de muncă în sectorul secundar.

Comportamentul în materie de ocupare a diverselor activităţi (ramuri, subramuri etc.) din economie a fost diferit (anexa nr. 5). În condiţiile .în care ocuparea totală s-a redus cu peste 2.200 mii de persoane, agricultura, sănătatea şi asistenţa socială, învăţământul, activităţile financiar-bancare şi de asigurări, comerţul, hotelurile şi restaurantele au înregistrat sporuri pozitive ale ocupării; altele. Înainte de toate, industria, construcţiile, tranzacţiile imobiliare transportul şi depozitarea, silvicultura şi economia forestieră, dimpotrivă se înscriu pe o curbă continuu descendentă, cu importante şi „durabile" sporuri negative. Soldul acestor evoluţii divergente atât ca sens, cât şi ca intensitate a fost negativ, în anul 2000, în cifre absolute şi relative, ocuparea fiind inferioară celei din 1990 (grafic nr. 8)..

Graficul nr. 8

Evoluţia (+/-) numărului populaţiei ocupate pe activităţi ale economiei naţionale

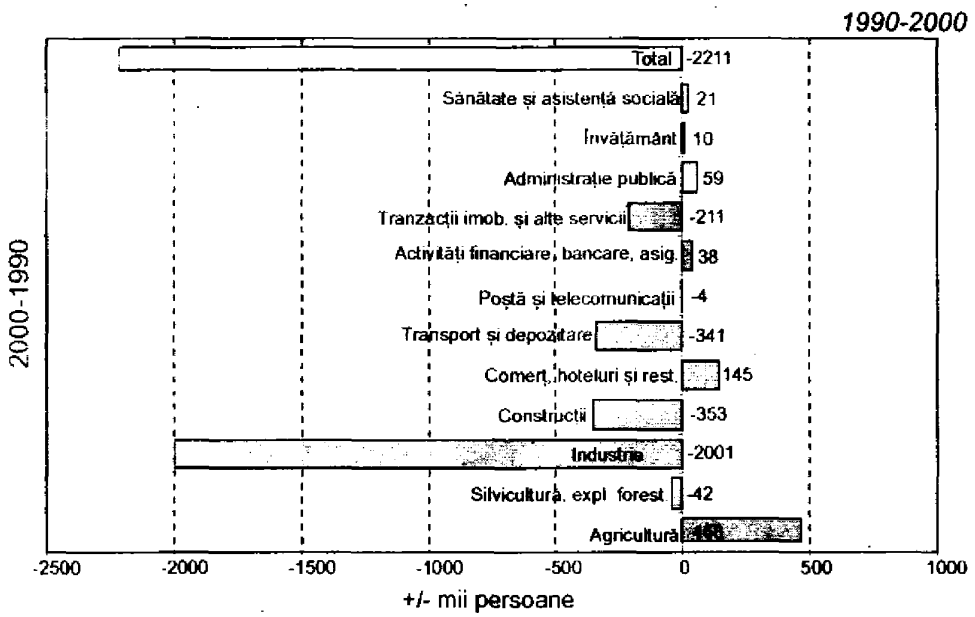

În sectorul de servicii, în anul 2000 erau ocupate 2.702 mii de persoane, ceea ce comparativ cu 1990, echivalează cu o scădere de 283 mii de persoane, deşi ca pondere ocuparea în servicii sporeşte uşor, de la 27,5% la 31,3%. Evident, sectorul de servicii îşi poate manifesta capacitatea de ocupare, inclusiv prin crearea de locuri de muncă de antrenare, numai prin întrunirea cumulativă a unor condiţii (investiţii în crearea de locuri de muncă în sectorul secundar, sporirea cererii de servicii de producţie şi de consum, ceea ce implică performanţă economică şi venituri pe măsură în sectorul primar şi secundar).

Oricum am privi modelul structurii de ocupare existent în prezent, acesta este neperformant, nu susţine eficienţă şi competitivitatea pe piaţa internă şi externă şi nici motivaţia pentru învăţare pe tot parcursul vieţii, pentru competenţă şi, respectiv, îmbunătăţirea calităţii ofertei forţei de muncă. După cum, în condiţiile unor sincope şi blocaje ale reformei sistemului de educaţie şi formare profesională întârzie procesul de compatibilizare cu sistemele din ţările dezvoltate. Evoluţiile din deceniul trecut sunt absolut singulare, nu se regăsesc în nici o ţară dezvoltată sau în tranziţie şi – aşa cum practica o dovedeşte – nu pot fi explicate şi tratate prin teorii şi politici clasice de manual (graficul nr. 9). În ansamblu, acest model structural este rezultatul slabei adecvări la realitate a politicilor economice şi sociale.

Graficul nr. 9

Evoluţia structurii sectoriale a populaţiei ocupate

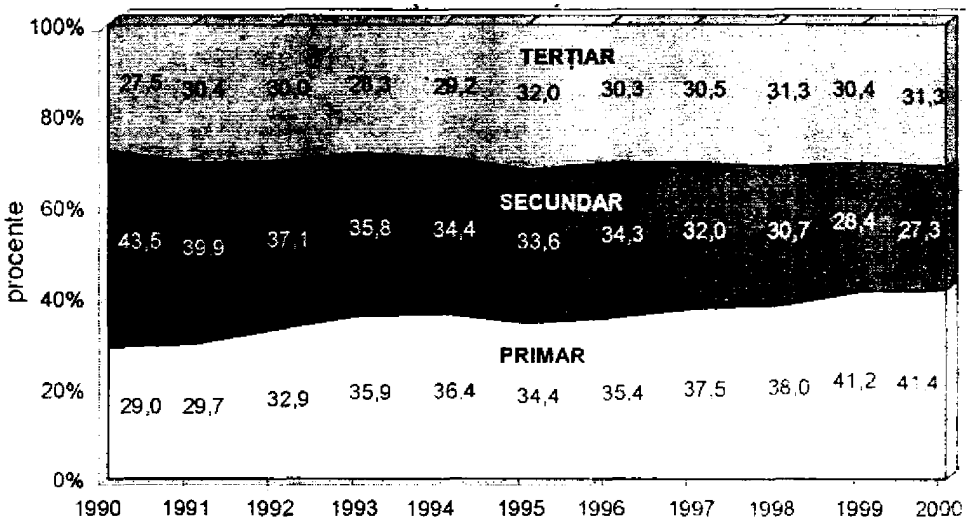

3.4.2. *Pe forme de proprietate,* structura de ocupare a forţei de muncă se mişcă cu consecvenţă (cu o viteză în unele domenii mai mică decât cea nece-

sară) pe o traiectorie care, într-o perspectivă nu prea îndepărtată, tinde să devină simetrică şi convergentă, cu cea din țările cu o economie de piață matură.

Trei sunt procesele şi tendințele care caracterizează evoluția ocupării (anexa nr. 4) pe forme de proprietate şi anume:

a) *reducerea* semnificativă şi continuă a populației ocupate în sectorul public cu aproape 6.275 mii de persoane, de la 7,902,6 mii în 1990 la 1.628.0 în anul 2000;
b) *sporirea,* de asemenea continuă, a populației ocupate în sectorul privat, cu mai mult de 3.686 mii de persoane, de la circa 2.397 mii de persoane în 1990 la 6.074 mii de persoane în 2000. De menționat, însă. că există mari diferențe pe activități în ceea ce priveşte ocuparea în sectorul privat, rata cea mai înaltă înregistrându-se în agricultură, în timp ce industria, de exemplu, se situează sub media pe economie (mai mult de 50% din populația ocupată în acest sector activează într-o agricultură parcelată, de mică productivitate şi de subzistență);
c) *creşterea* puternică până în 1998 a populației ocupate în sectorul mixt (inclusiv sectorul cooperatist şi obştesc). Dacă în 1991, în acest sector erau ocupate 19,2 mii persoane, în 1998 numărul acestora depăşeşte 1.117 mii de persoane, pentru ca în 1999 să se reducă cu 221 mii de persoane, iar în anul 2000 comparativ cu 1999 să înregistreze un spor de cea 32 mii persoane. Indiferent de aceste variații de la un an la altul tendința este de sporire. În 2000, comparativ cu 1991, populația ocupată în sectorul mixt a crescut cu 908,5 mii persoane, (graficul nr. 10)

Graficul nr. 10

Evoluția populației ocupate pe forme de proprietate (1990-2000)

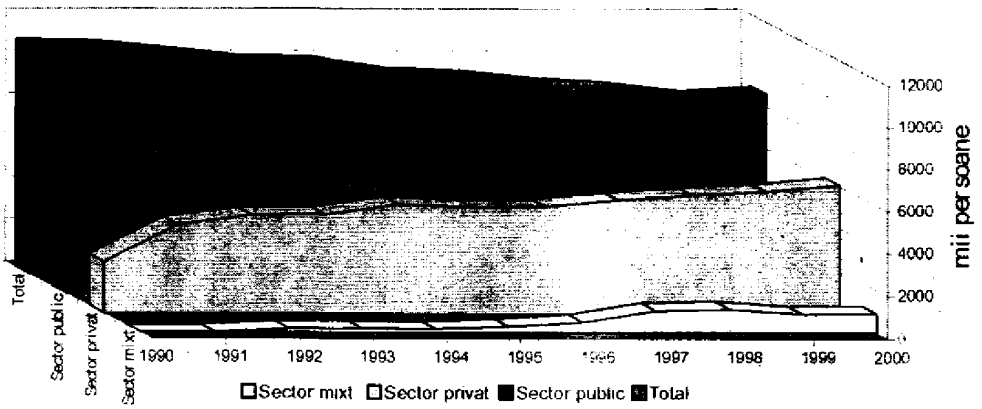

Ca urmare a acestor modificări puternice, dar diferite ca sens şi intensitate în anul 2000 ponderea populației ocupate pe forme de proprietate, comparativ cu 1990 (1991) s-a modificat semnificativ:

	1990	**2000**
Sector public	72,9	18,9
Sector privat	22,1	70,4
Sector mixt	0,0	10,7

În concluzie, pe baza informațiilor de care am beneficiat, se poate aprecia că, puterea de absorbție a populației disponibilizate din sectorul public de către sectorul privat şi cel mixt a fost limitată: peste 1.780 mii de persoane, circa 30% din sporul negativ al populației ocupate în sectorul public se regăseşte în populația ocupată în celelalte două sectoare menționate (anexa nr. 4).

A doua concluzie, la fel de relevantă, priveşte ponderea sensibil mai mică a salariaților ocupați în sectorul privat comparativ cu cea a populației ocupate în acest sector. Aceasta este consecința firească a ratei de privatizare sensibil diferite pe activități (graficul nr. 11).

În anul 2000 în timp ce ponderea sectorului privat în populația ocupată era de 75%, proporția deținută în numărul de salariați era cu peste 30 de puncte procentuale mai mică, respectiv 44,5%.

Graficul nr. 11

Ponderea sectorului privat în totalul populației ocupate şi al salariaților

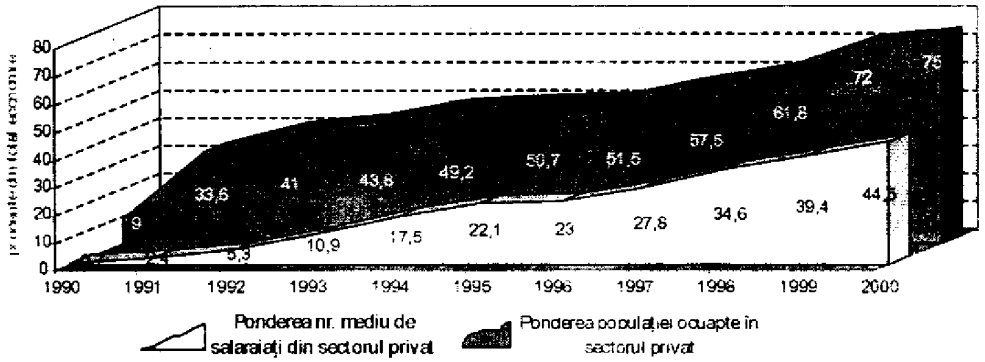

3.4.3. Structura populației ocupate după statutul profesional – în condițiile liberalizării economiei, ale privatizării ş.a. – s-a transformat. Potrivit datelor din „Ancheta asupra forței de muncă în gospodării" (AMIGO) pentru perioada 1996 -2000 principalele mutații sunt următoarele:

- reducerea numărului şi ponderii salariaţilor în populaţia ocupată totală Astfel, în anul 2000, în condiţiile diminuării populaţiei ocupate totale cu 171 mii de persoane faţă de 1996, numărul de salariaţi a fost mai mic cu 783 mii de persoane, ponderea acestora în totalul ocupării reducându-se de la 62,4% la 56%;
- paradoxal, dar explicabil prin deteriorarea stării generale a economiei în deceniul abia încheiat, în anul 2000 comparativ cu 1996 numărul patronilor este mai mic cu 21,9 mii de persoane (119,5 mii de persoane în 2000 şi, respectiv, 141,4 mii în 1996);
- lucrătorii pe cont propriu şi lucrătorii familiali neremuneraţi se înscriu pe o curbă ascendentă, dar, desigur cu semnificaţii economice şi sociale diferite. Astfel, lucrătorii independenţi au înregistrat un spor absolut de peste 327 mii de persoane, iar lucrătorii familiali neremuneraţi au crescut cu 325 mii de persoane. In consecinţă, ponderea acestor categorii în populaţia ocupată totală în anul 2000 a fost de peste 23% în cazul lucrătorilor pe cont propriu, respectiv, 19,3% în cel al lucrătorilor familiali neremuneraţi;
- împreună aceste două categorii deţin peste 42% din totalul populaţiei ocupate în funcţie de statutul profesional, pondere considerabil superioară celei din ţările membre ale Uniunii Europene. În plus, nu putem să nu observăm că sporirea numărului şi ponderea relativ mare a lucrătorilor familiali neremuneraţi reprezintă mai curând o formă de precarizare a ocupării şi, implicit, a venitului (“neremuneraţi”). Dacă luăm în considerare gradul de concentrare mai mare a acestei categorii ocupaţional profesionale în mediul rural, concluzia se impune de la sine atât în ceea ce priveşte satisfacerea unor nevoi fundamentale ale lucrătorilor familiali neremuneraţi, cât şi în ce priveşte nevoia diversificării activităţilor din mediul rural pentru a fi combătute /limitate efectele subocupării, a desfăşurării unor activităţi cu caracter de subzistenţă.

3.4.4. în contextul caracterizării stării ocupării în România, a efectelor economice şi sociale ale acesteia, o semnificaţie aparte o are gradul de extindere a muncii salariate. Aceasta exprimă, în bună măsură, şi stadiul de formare şi funcţionalitatea economiei de piaţă, în primul rând ale pieţei muncii.

În perioada 1990 – 2000, procesul şi tendinţa dominantă a evoluţiei salariaţilor a fost de reducere persistentă, deopotrivă ca număr, cât şi ca pondere în diversele categorii ale populaţiei.

În primul rând, în 2000 faţă de 1990 numărul de salariaţi s-a redus cu peste 3.500 mii de persoane, de la 8.156 mii de persoane la 4.623 mii de persoane (anexa nr. 1). Aceasta echivalează cu o reducere a ratei de extindere a muncii salariate de la 75,2% la 53,6% (anexa nr. 2). Menţionăm că în ţările dezvoltate, membre UE şi OECD, această rată are valori cuprinse între 80% –

90% – 95% din populația ocupată. Şi, în această situație România pare a se izola, a se singulariza ca model al construirii unor structuri ocupaționale compatibile cu cerințele funcționalității economiei de piață.

În al doilea rând, este de remarcat că ponderea salariaților în 2000 a fost mai mică decât în 1990 în raport cu toate categoriile de populație: (graficul nr. 12)

- de la 35,1% la 20,6% în populația totală;
- de la 53,2% la 30,1% în populația în vârstă de 15 – 64 de ani;
- de la 75,2% la 48% în populația civilă activă;
- de la 75,2% la 53,6% în populația civilă ocupată.

Graficul nr. 12

Evoluția ponderii salariaților în diferite categorii de populație 1990-2000

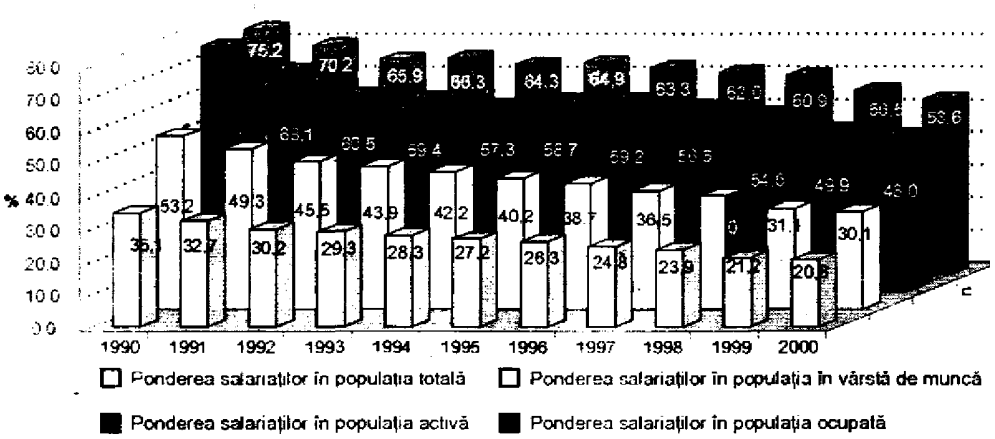

În al treilea rând, există diferențe mari şi în creştere în ceea ce priveşte rata de extindere a muncii salariate pe activități din economia națională (anexa nr. 5).

De regulă, şi aceste diferențe se înscriu pe o traiectorie descendentă. Dacă în anul 1990, în raport cu media pe economie de 75,2% ponderea salariaților în populația civilă activă oscila între 21,4% în agricultură şi 120,2% în silvicultură şi economie forestieră, cele mai multe ramuri având niveluri ale ponderii de peste 95%. În anul 2000, față de o pondere medie la nivelul întregii economii de 53.6%. amplitudinea diferențelor este apreciabil mai mare, între 4,2% şi 105,5% în aceleaşi ramuri. În acest din urmă caz, este de reținut şi faptul că dispersia celorlalte activități este mai mare – 66,4% în tranzacții imobiliare, 75% în comerț, hoteluri şi restaurante, 84,8% în transporturi, 100,4% în

poştă şi telecomunicații, 100,6% în administrație publică. În timp ce, în 1990 în limitele date de deschiderea diapazonului se manifesta un fenomen de concentrare în jurul unei rate de 95%, în 2000, dimpotrivă, se constată, între aceleaşi limite, o mai mare diversificare.

Dincolo de dimensiunea statistică a fenomenelor şi proceselor menționate, aducerea numărului şi ponderii salariaților, îndrăznim să spunem mult sub masa critică necesară, are efecte nocive, de lungă durată, cu o zonă extinsă de cuprindere referitoare la: statutul socioprofesional, securitatea venitului, formarea veniturilor bugetare nu prin politici agresive de taxe şi impozite, ci prin lărgirea masei contribuabililor şi o mai bună colectare a taxelor şi impozitelor, înclinația spre economisire şi investiții productive, crearea de noi locuri de muncă durabile. Îngustarea zonei de activități speculative, limitarea proporțiilor pieței paralele a muncii, întărirea motivației muncii, participarea şi performanța, inclusiv risipa de capital uman. În cele din urmă reducerea proporțiilor muncii salariate „stimulează /susține" sărăcia, devine mecanism de lărgire a ariei acesteia, de polarizare economică şi socială.

Stoparea acestor procese prin noi politici şi mecanisme se detaşează ca o prioritate a reconsiderării ocupării în condițiile realizării unei creşteri economice sănătoase şi durabile, în ritmuri care să permită depăşirea stării de boală şi convalescență prin tratamente adecvate, implicare şi asumare a răspunderilor de către toți actorii sociali.

3.4.5. Precarizarea ocupării forței de muncă îmbracă forme dintre cele mai variate, cum sunt: subocuparea, respectiv munca sub durata normală (legală, obişnuită) a săptămânii de lucru, munca cu timp parțial, în cazul în care solicitantul de loc de muncă nu are (nu a găsit) un loc de muncă cu timp complet; locuri de muncă temporare sau munci sezoniere; subperformanță; subremunerare (indiferent de performanța obținută) şi fragilizarea venitului din muncă în raport cu evoluția prețurilor celorlalți factori de producție; acceptarea de locuri de muncă sub nivelul de competență a celui care caută un loc de muncă; descurajare şi ieşire de pe piața muncii, precum şi o serie de metode de ocupare precare, folosite de agenții economici (ca de pildă, rotația angajării de probă şi disponibilizări /noi angajări pentru a beneficia de unele facilități etc.).

Informațiile necesare analizei acestor procese sunt insuficiente şi, din rațiuni diverse, inclusiv metodologice, puțin fiabile. Cele mai multe şi complete informații sunt oferite de „Ancheta asupra forței de muncă în gospodării" (AMIGO), realizată trimestrial şi anual de Institutul Național de Statistică, ca şi alte anchete ale INS, cum ar fi cele privind bugetele de familie, costul forței de muncă, formarea profesională continuă.

În plus, nu de puține ori în ultimii ani, aspecte ale precarizării şi ocupării au fost interpretate ca măsuri ale „instalării" unui nou model de ocupare, al apariției aşa-numitelor forme atipice de ocupare. Dacă la prima vedere lucrurile

ar putea fi astfel interpretate, o analiză mai atentă conduce la concluzia că un astfel de tip /model de ocupare, în condițiile tranziției din România, reprezintă mai curând o formă de precarizare a ocupării şi a venitului, singura alternativă în lipsa altei oportunități de a găsi un loc de muncă corespunzător, cu timp complet. C alternativă care se dovedeşte însă nedurabilă sub aspectul utilizării performante a resurselor umane şi, totodată, insuficientă din punct de vedere al venitului realizat, a calității locului de muncă. Şi acestea cu atât mai mult cu cât, după trei ani de aplicare a Strategiei Europene a Ocupării (SEO) în țările membre ale UE, au apărut o serie de fenomene şi tendințe noi, care pun sub semnul întrebării opinii de largă circulație în literatura şi practica economică, privind evoluția paternului de ocupare, înainte de lansarea aşa numitului „Proces Luxemburg". Unele dintre „ortodoxismele" ultimelor două decenii se cer, cel puțin deocamdată, reconsiderate prin prisma acestor noi evoluții, în măsura în care acestea se vor dovedi durabile. Este ceea ce au făcut şi fac în continuare SEO şi Planurile de Acțiune Anuale pentru Ocupare ale fiecărei țări membre.

În ceea ce priveşte subocuparea – definită prin prisma duratei muncii, potrivit metodologiei extrem de permisive a Biroului Internațional al Muncii ("să fii lucrat cel puțin o oră în săptămâna de referință") – menționăm că în anul 2000 peste 13% din persoanele ocupate au lucrat mai puțin de 30 de ore pe săptămână, 4,8% sub 21 ore pe săptămână, iar 8,3% între 21 – 30 ore.

Există însă diferențe semnificative în funcție de statutul profesional: astfel, au lucrat până la 30 de ore pe săptămână: circa 5% dintre salariați, 43,3% dintre lucrătorii familiali neremunerați, 33,8% dintre lucrătorii pe cont propriu şi 25% dintre membrii cooperatori. S-ar putea vorbi de un proces de concentrare a subocupării, din cauze independente de persoana* ocupată, la lucrătorii familiali neremunerați şi lucrătorii independenți, unii dintre aceştia din urmă fiind supuşi presiunii reducerii cererii interne de bunuri şi servicii, sau caracterului sezonier al activității pe care o desfăşoară.

Rata de subocupare, calculată ca raport între numărul de persoane subocupate şi populația totală ocupată, este mai mare la tineri în vârstă de 15 – 24 de ani, la bărbați şi în mediul rural. Peste 78% din persoanele subocupate în 2000 erau bărbați, 34,4% dintre respectivele persoane erau în vârstă de 35 – 49 de ani, circa 34% erau în vârstă de 15 – 24 de ani, iar 68% îşi desfăşurau activitatea în mediul rural.

De asemenea, în anul 2000 peste 165 mii de persoane au ocupat locuri de muncă temporare (în medie 3-6 luni), 64% dintre aceştia declarând că nu au găsit un alt loc de muncă durabil. Dispariția acestor locuri de muncă, încetarea contractelor cu durată determinată sunt surse de alimentare a şomajului, concretizate prin variații lunare, trimestriale ratei numărului şi ratei celor aflați în şomaj. În realitate, intensitatea neocupării este totdeauna mai mare decât cea reflectată prin rata şomajului înregistrat.

Munca cu timp parțial oscilează în jurul a 16 – 17% din totalul persoanelor ocupate. Dar, dincolo de această pondere, alarmant este faptul că peste 93% din numărul acestora doreau să lucreze mai mult, să ocupe un loc de muncă cu timp complet; peste 73% dintre bărbați şi aproape 67% dintre femei erau dispuşi să înceapă lucrul imediat, dacă ar fi găsit un loc de muncă corespunzător.

Pentru a avea o imagine mai corectă a ocupării, credem că alături de indicatorii exprimați în persoane fizice, ar fi util şi calculul tuturor acestor indicatori în *echivalent timp de muncă complet.* Imaginea oferită ar reflecta mai corect starea ocupării forței de muncă.

Persoanele descurajate – efect direct al şomajului de lungă durată, al incapacității de a găsi un loc de muncă convenabil – şi-au pierdut sau sunt pe cale de a-şi pierde atributul de resursă de muncă. Practic au ieşit de pe piața muncii tinzând să îngroaşe masa asistaților social. Aceste persoane sunt incluse din punct de vedere statistic în populația inactivă. An de an, din 1994 – când a avut loc prima „Anchetă asupra forței de muncă în gospodării" (AMIGO) – numărul celor descurajați a ajuns la câteva sute de mii.

În anul 2000, de exemplu, numărul persoanelor descurajate a fost de 307 mii de persoane, în creştere față de 1996 (280 mii). Rata de descurajare, calculată ca raport între numărul de persoane descurajate şi populația activă, oscilează între 2,7% şi 5,6%. Cele mai afectate categorii de forță de muncă descurajată sunt: femeile, cu o pondere în totalul persoanelor descurajate de 54,2% în 1996 şi 58,9% în 2000; tinerii în vârstă de 15 – 24 de ani, 0,1% în 1996 şi 32,7% în 2000; forța de muncă din grupa 25 – 34 de ani, 21% în 1996 şi circa 25% în 2000; o tendință de sporire puternică se înregistrează la grupa de vârstă 35 – 49 de ani, de la 22% la 31%, şi la cei în vârstă de 50 – 64 de ani, de la 6,6% la 11,4%. Semnalăm, de asemenea, tendința ascendentă a numărului şi ponderii persoanelor descurajate, care creşte de la 43,2% la 60,2% în mediul urban, şi descrescătoare în rural, 56,8% şi, respectiv 39,8% în 2000.

Cauzele descurajării – aşa cum rezultă din ancheta AMIGO – sunt, în principal următoarele (în anul 2000):

- 58,8% au căutat de lucru şi nu au găsit şi, în consecință, au renunțat să mai caute;
- 33,2% apreciază că nu există locuri de muncă disponibile sau nu ştiu să caute;
- 6,6% apreciază că nu au acces pe piața muncii din cauza vârstei. Proporțiile, intensitatea şi structura pe cauze a descurajării, atrag atenția asupra unor aspecte privind: eficiența, corecta structurare a serviciilor de ocupare, fie ele publice sau private; corelația cantitativă şi structural-calitativă dintre cererea de forță de muncă, pe calificări, formulată de piața muncii şi oferta de calificări a sistemului de educație şi formare profesională. De aceea, apreciem că aceasta ar trebui să devină, în măsură sporită, element de fundamentare a strategiilor şi politicilor de ocupare, de combatere a marginalizării sociale de inserție pe piața muncii şi (re)integrare în activitate.

4. ŞOMAJUL CRONIC – DEZECHILIBRU FUNCȚIONAL AL PIEȚEI MUNCII. DIMENSIUNI. CARACTERISTICI. TENDINȚE PE TERMEN SCURT, MEDIU ŞI LUNG

Incoerențele multiple ale procesului de reformă a economiei au generat, între altele, explozia şi apoi cronicizarea şomajului. Acceptat inițial, poate prea uşor din punct de vedere politico-teoretic şi pragmatic, ca un râu necesar al unui sistem economico-social dinamic, cum este economia de piață, şomajul s-a transformat dintr-un fenomen „tranzițional" într-unui tipic al peisajului economiei româneşti din ultimul deceniu al secolului XX.

4.1. Dimensiuni şi intensitate

4.1.1. La sfârşitul anului 2000, numărul şomerilor înregistrați se ridica la 1.007,1 mii persoane, respectiv 10,5% din totalul populației active. Față de 1991, când au fost realizate primele înregistrări ale şomajului, se poate constata o creştere de aproape trei ori a numărului de şomeri înregistrați, de la 337,4 mii la peste un milion Ea sfârşitul anului 2000 (anexa nr. 1).

4.1.2. *Rata şomajului înregistrat* – măsură a intensității acestui fenomen cu multe efecte economice şi sociale dezechilibrante şi destructurante – în aceeaşi perioadă sporeşte mai mult de trei ori: de la 3% în 1991 la 11,8% în 1999 şi 10,5% în anul 2000 (anexa nr. 1).

Pe fondul sporirii continue a numărului şi ratei de şomaj înregistrat, în interiorul perioadei, de la un an la altul, există diferențe de sens şi intensitate a evoluțiilor. Dacă luăm în considerare şomerii înregistrați, este de reținut că în 1995,1996 şi 1999, comparativ cu anii anteriori (1994 şi 1998), acesta se reduce cu 225,5 mii de persoane în 1995, cu 340 mii de persoane în 1996 şi, respectiv, cu 123,2 mii de persoane în 1999 (anexa nr. 2). Între aceiaşi ani, rata şomajului înregistrat se reduce cu: 1,4 puncte procentuale în 1995 față de 1994, cu 3 p.p. În 1996 comparativ cu 1995, cu 1,4 p.p. În 2000 față de 1999, respectiv de la 10,9% în 1994 la 9,5% în 1995, 6,6% în 1996 şi, respectiv, 10,5% în 2000 față de 11,8% în anul 1999 (anexa nr. 2; graficul nr. 13).

Din păcate, procesul menționat nu este neapărat şi favorabil, din moment ce nu se regăseşte şi în dinamica pozitivă a ocupării în perioadele menționate. Mai mult, acesta este rezultatul promovării unor politici de creştere economică nesănătoasă, al întârzierii sau al caracterului, mai mult sau mai puțin haotic, al restructurării şi privatizării, ca şi al acumulării, an de an, a unor mari datorii față de buget, al creditelor neperformante şi al creşterii alarmante, dincolo de orice limită acceptabilă, a arieratelor în economie.

Graficul nr. 13

Numărul de şomeri înregistraţi şi rata şomajului

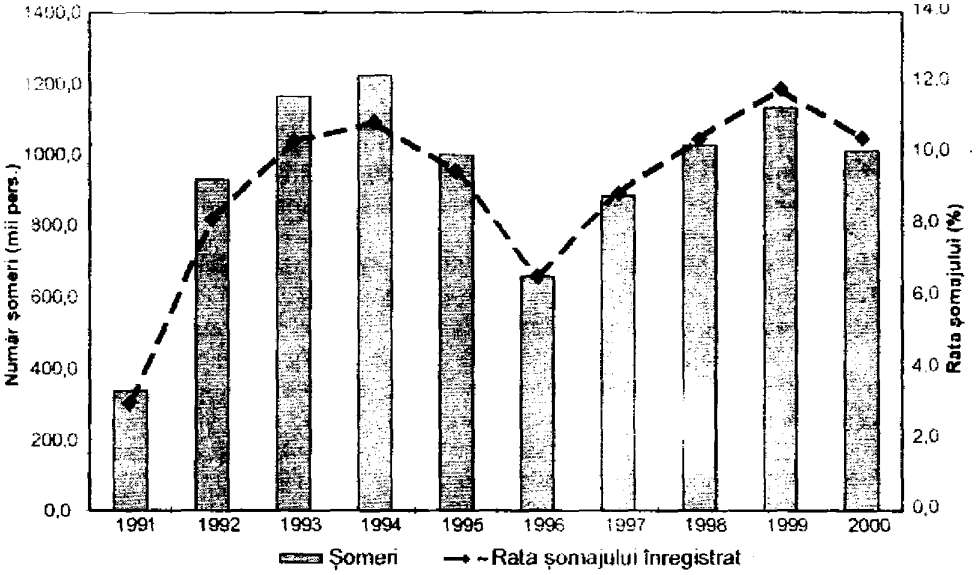

4.2. Vulnerabilitate diferită în faţa riscului de şomaj

4.2.1. Pe parcursul unui deceniu, structura şi caracteristicile demografice şi socioeconomice ale şomajului s-au modificat considerabil, sub numeroase faţete. Din analiza acestor deplasări rezultă că:

- riscul în faţa acestui fenomen a fost şi rămâne diferit. În funcţie de vârstă, sex, ramură de activitate, nivel de educaţie şi formare profesională, meserie/profesie, precum şi în funcţie de caracteristicile demoeconomice ale uneia sau alteia dintre zone, localităţi etc.;
- capacitatea sectorului privat – din multe şi „corelate" cauze – s-a dovedit limitată în ceea ce priveşte crearea de noi locuri de muncă şi absorbţia persoanelor active eliberate din sectorul marilor întreprinderi cu capital majoritar /integral de stat;
- comportamentul managerilor companiilor naţionale (regii autonome), de conservare „cu orice preţ" a personalului, în detrimentul restructurării şi investiţiilor purtătoare de eficienţă şi profit. Acesta a fost. vrând-nevrând încurajat de slaba capacitate guvernamentală de gestionare eficientă a propriului său patrimoniu, prin acceptarea – mai curând tolerarea – unor salarii nejustificate de performanţele obţinute, şi

dereglarea, pe această cale, a raporturilor între nivelurile salariilor din diferite sectoare, ramuri, profesii. Nu în ultimul rând, se cuvine invocat şi comportamentul confederaţiilor sindicale puternice în sectoarele menţionate, care – făcându-şi poate datoria, care le revenea în condiţii de inflaţie înaltă, cu 2 şi 3 cifre – au întreţinut în permanenţă, o stare de tensiune socială, neacordând, în fapt, atenţia cuvenită restructurării şi modernizării, investiţiilor etc.;

- performanţele încă modeste ale instituţiilor specializate – înainte de toate ale instituţiilor pieţei muncii – în ceea ce priveşte gestionarea ocupării forţei de muncă, prevenirea şi combaterea şomajului;
- În fine, din acest sumar inventar nu se poate omite nici comportamentul ca atare al şomerilor, care multă vreme s-au „complăcut" cu acest statut, completându-şi veniturile din alte surse, sau „asumându-şi" voit sau nevoit, din lipsă de informare şi consiliere, riscul de a fi scos de pe piaţa muncii.

4.2.2. Analiza structurii şomerilor după regimul de indemnizare pune în lumină tendinţa constantă de reducere a numărului celor care beneficiau de ajutor de şomaj şi, respectiv, de sporire a celor care beneficiau de alocaţie de sprijirt, iar începând cu 1997 de plăţi compensatorii, în cazul concedierilor colective; sporeşte, de asemenea, ponderea persoanelor în căutarea unui loc de muncă, înscrise la agenţiile de forţă de muncă, care nu întrunesc condiţiile de a beneficia de regimul de asigurare sau de asistenţă. Cea mai mare parte a acestora erau şomeri de lungă durată, care, conform legislaţiei în vigoare până la 1 martie 2002, depăşiseră 27 de luni de şomaj (anexa nr. 6; graficul nr. 14).

Graficul nr. 14

Structura şomerilor după regimul de indemnizare – anul 2000

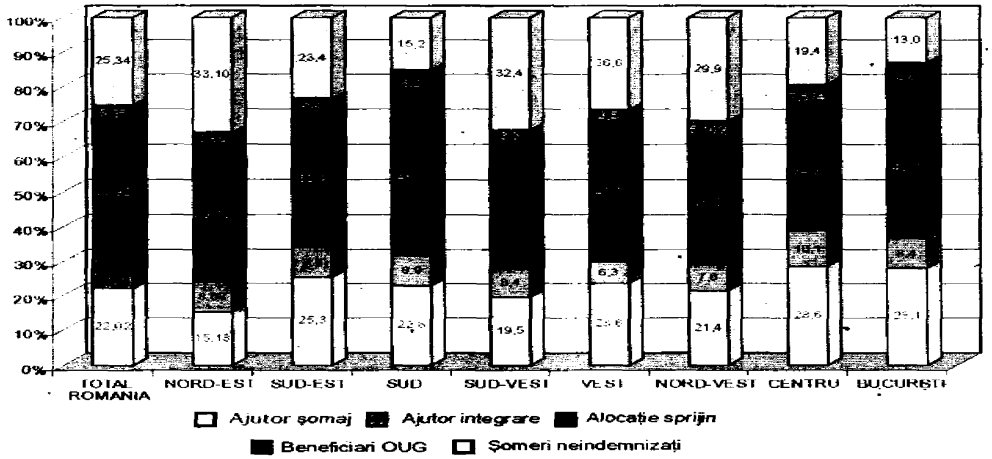

Ponderea şomerilor care au beneficiat de ajutor de şomaj şi ajutor de integrare profesională (2/0 zile) s-a redus de la 78,8% în 1991, la 34,2% în 2000; în schimb, beneficiarii de alocaţie de sprijin (18 luni) îşi sporesc ponderea de la 25,8% în 1992 la 39,5%; cei care au primit plăţi compensatorii au avut o evoluţie crescătoare în anii 1997 şi 1999, după care îşi diminuează ponderea, până la 5,3% în anul 2000. În consecinţă, ponderea persoanelor înscrise la agenţiile de forţă de muncă, dar care nu beneficiază de nici un fel de sprijin, creşte de mai bine de 2,5 ori în perioada 1992 – 1999, de la 9,3% la 23%.

4.2.3. Cele mai vulnerabile categorii de forţă de muncă, în întreaga perioadă, s-au dovedit a fi *tinerii* în vârstă de 15 – 24 ani, *femeile,* persoanele aflate în vecinătatea vârstei de 50 de ani, populaţia cu nivel de pregătire mediu (liceal şi profesional) (anexa nr. 7).

Astfel, potrivit datelor AMIGO, rata de şomaj a tinerilor în vârstă de 15 – 24 de ani este de circa 2 – 3 ori mai mare, atât la bărbaţi cât şi la femei, comparativ cu media ratei întregii populaţii active:

Rata şomajului BIM (%)

Total categorii de vârstă	1994	2000
Ambele sexe	8,2	7,1
Bărbaţi	7,7	7,7
Femei	8,7	11,2
Tineri 15-24 ani		
Ambele sexe	22,5	18,6
Bărbaţi	20,2	19,6
Femei	25,7	17,2

Cât priveşte vulnerabilitatea femeilor în faţa riscului de şomaj sunt de observat două procese diferite:

a) până în anul 1996, ponderea femeilor în numărul total al şomerilor era superioară celei a bărbaţilor (61,8% în 1991 şi, respectiv 54,1% în 1996); aceeaşi caracteristică se remarcă şi în ceea ce priveşte rata'de şomaj a femeilor, care este permanent superioară comparativ cu cea a bărbaţilor şi cu cea a ambelor sexe: 4% faţă de 2,2% ş'i, respectiv, 3% în 1991; se ajunge însă ca, în 1998, cele trei rate (totală, a bărbaţilor şi a femeilor) să se egalizeze, atingând valoarea de 10,4%;
b) ulterior anului 1998, atât ponderea femeilor în totalul şomerilor, cât şi rata de şomaj a acestora devin inferioare celor ale bărbaţilor. La începutul anului 2002, ponderea a fost de 44,4%, iar rata de şomaj a fost de 11,4% (comparativ cu 55,6% şi 13,3%).;

Cu toate acestea, în raport cu ponderea femeilor în populația în vârstă de 15 – 64 de ani, în cea activă şi în cea ocupată, acestea îşi mențin atributul de categorie defavorizată pe piața muncii.

Aceste evoluții sunt, în principal, consecința proceselor de restructurare industrială. Dacă la începutul derulării procesului de reformă, restructurarea s-a focalizat pe activități în care ponderea femeilor era ridicată (industrie uşoară), iar şomajul înregistrat a însemnai blocarea accesului la menținerea sau: Gândirea acelor locuri de muncă accesibile de regulă populației feminine, ulterior procesul de restructurare a economiei, şi în primul rând. a industriei, a deplasat în mod semnificativ riscul intrării în şomaj către bărbați şi persoanele din grupa de vârstă de 45 de ani şi peste.

Asemenea evoluții pot semnifica şi un alt fapt: femeile sunt mai docile şi acceptă mai uşor o remunerare situată la limita reglementărilor privind salariul minim sau a altor condiții de muncă.

Pe de altă parte, aceste fenomene, procese şi tendințe, în interacțiunea lor. relevă un aspect semnificativ pentru elaborarea politicilor de ocupare şi combatere a şomajului şi anume: sporirea de la un an la altul a *componentei structurale a şomajului.* Ca atare, spre deosebire de şomajul conjunctural, mai uşor de resorbit după încetarea stării de recesiune, şomajul structural pune decidenților numeroase probleme, care depăşesc perimetrul de acțiune al pieței muncii şi al politicilor specifice acesteia. Prin urmare, ca importanță şi efecte, coordonarea şi concertarea diferitelor politici şi mecanisme – care într-un fel sau altui, în măsură mai mare sau mai mică, se regăsesc în structurile şi dinamica ocupării şi şomajului – se cer situate în prim plan.

În acelaşi timp, a continuat să se manifeste blocajul integrării pe piața forței de muncă a unor noi categorii de persoane active. Conform „Anchetei asupra forței de muncă în gospodării" (AMIGO) în anul 2000, mai mult de o treime dintre şomeri nu avuseseră anterior nici un loc de muncă, erau deci persoane intrate pentru prima dată pe piața muncii. Între aceştia, circa 75% erau persoane în vârstă de sub 25 de ani, cea mai mare parte fiind absolvenți ai diferitelor forme de învățământ.

Cât priveşte şomerii care aveau deja o anumită experiență profesională, deci fiind produşi de disponibilizări, se constată că:

- 70,2% au ajuns în această situație datorită concedierilor sau reducerilor de personal;
- 7,7% datorită falimentului firmelor la care au lucrat;
- 12,8% ca urmare a încetării unei munci temporare.

În fine, după 1997, sectorul privat a devenit şi el „furnizor" de şomaj; în anul 2000, circa 48% dintre şomeri proveneau din sectorul privat al economiei.

4.2.4. Pe niveluri de *instrucție şi formare profesională,* cele mai afectate categorii de forță de muncă – cum vom constata şi în capitolul următor – sunt: persoanele cu pregătire secundară (liceu şi şcoală profesională), care dețin, cu

mici variații, 33 – 34% din numărul şomerilor, urmate în ordine de absolvenți ai învățământului postliceal, de cei care au absolvit doar învățământul obligatoriu sau nu au terminat şcoala; cele mai mari şanse de a accede pe piața muncit şi a găsi un loc de muncă convenabil le au absolvenții învățământului superior de scurtă şi lungă durată (anexa nr. 9).

4.2.5. *Durata medie a şomajului şi structura acestuia in funcție de perioada de inactivitate* (şomaj) reprezintă, atunci când depăşesc anumite marje, un *semnal de avarie* extrem de sintetic asupra gravității cu care evoluează fenomenele de subocupare, indicând totodată gradul de eficiență /ineficientă a politicilor de prevenire şi combatere a şomajului, ca fenomen care atrage costuri economice şi social – umane majore, atât la nivel macro sau mezoeconomic, cât şi la nivel de individ (anexa nr. 8).

În anul 2000, durata medie a şomajului BIM a fost de 22 luni, cu diferențe pe grupe de vârstă care se înscriu între 12,5 luni pentru tineri în vârstă de 15 – 24 de ani. 13,1 luni pentru grupa de vârstă de 25 34 de ani şi 21,3 luni pentru cei în vârstă de 50 de ani şi peste.

Sub acest aspect, cea mai importantă şi sensibilă problemă este, desigur, *şomajul de lungă durată. Î*n România acesta atinge proporții mai mult decât alarmante.

Graficul nr. 15

Structura şomerilor după durata şomajului, pe grupe de vârstă

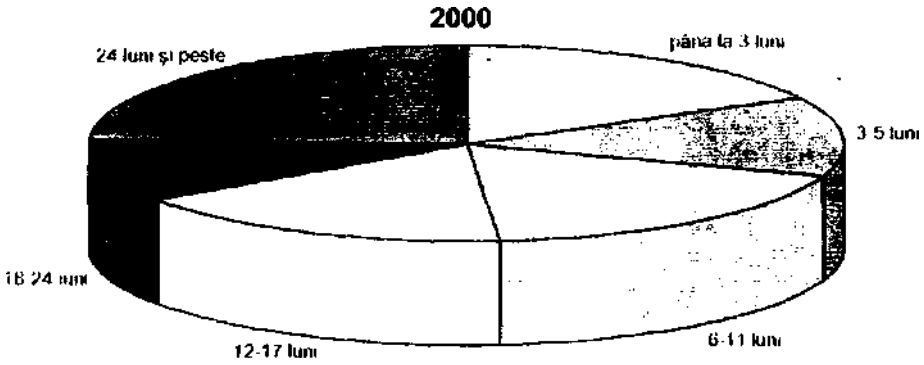

Aşadar, peste 50% din numărul şomerilor se aflau în şomaj de 12 luni şi peste; din totalul acestei grupe, 44% erau în şomaj de 24 luni şi peste, în timp ce în totalul şomerilor BIM, 24% erau în şomaj de peste doi ani.

4.2.6. *Disparități şi mutații teritoriale*

În teritoriu, rata şomajului prezintă variații considerabile, atât în cadrul regiunilor de dezvoltare, cât şi în interiorul județelor. Semnificativ apare faptul

că dezechilibrele dintre cererea şi oferta de forță de muncă, dintre proporțiile şi intensitatea şomajului, nu se manifestă atât între regiunile de dezvoltare, cât mai ales în interiorul acestora.

În fine, deşi deocamdată nu dispunem de informații statistice sistematice şi fiabile, semnalăm apariția unor numeroase *arii de deşertificare economică,* cu deosebire în zone monoindustriale, de constituire din acest motiv a numeroase bazine, caracterizate prin lipsa aproape totală a posibilităților de ocupare: în numeroase oraşe sau zone, chiar de dimensiuni medii (Reşița, Botoşani, Mizil, Valea Jiului, pentru a nu da decât câteva exemple), fie că nu mai funcționează nici o întreprindere care să reprezinte un suport al ocupării durabile, fie că textura economică a zonei respective este puternic afectată. Evident, soluționarea unor asemenea situații „punctuale", dramatice, solicită cu totul alt set de politici de creştere şi dezvoltare umană durabilă, care pe termen scurt se asortează prea puțin sau deloc cu filosofia politicilor de macrostabilizare economică.

Creşterea ratei şomajului pe parcursul anilor '90 a antrenat importante cheltuieli pentru protecția socială. În funcție de disponibilitățile bugetului de asigurări sociale, dar şi de comportamentul instituțional al autorităților publice în ceea ce priveşte legătura dintre nivelul ajutorului de şomaj şi imprimarea unei atitudini/mentalități de căutare a unui loc de muncă, raportul dintre ajutorul de şomaj şi salariul mediu, ca şi dintre primul şi salariul minim, a prezentat variații sensibile.

În raport cu salariul /venitul mediu net, valoarea medie a venitului de înlocuire în caz de şomaj s-a deteriorat sensibil: de la circa 43% (42,9%) în 1991 ia 36,7% în anul 1999. Dacă raportăm însă venitul de înlocuire la salariul minim, dimpotrivă pare că cel dintâi se apreciază: în 1991, de exemplu raportul dintre ajutorul de şomaj şi salariul minim a fost de 63,6% pentru ca în 1999 să ajungă la 136,9% (în acelaşi an alocația de sprijin reprezenta 61,3% din salariul minim, iar ajutorul de integrare profesională 80,1%). Dar, dacă luăm în considerare aceste din urmă cifre, conjugate cu ponderea şomerilor care au beneficiat de aceste tipuri de ajutoare /alocații, aşa-numita apreciere este sensibil mai mică.

Oricum, o analiză mai atentă a acestor date arată că nu se poate stabili o legătură clară între dimensiunea bănească a protecției sociale, reprezentată de cele trei tipuri de ajutoare, rata şomajului şi cotizațiile plătite de angajat şi angajator în acest scop. În mod indirect, constatarea de mai sus reprezintă însă un argument în plus în favoarea ideii că una dintre cauzele majore ale şomajului este comprimarea puternică a cererii de forță de muncă în sectorul vechilor întreprinderi, constituite în perioada economiei de comandă, alături de persistența unor însemnate bariere în calea atragerii forței de muncă în cadrul unor noi activități utile din punct de vedere economic şi social, capacitatea limitată inclusiv printr-o legislație stufoasă şi instabilă a IMM şi a sectorului privat – de a susține prin investiții productive, performante, crearea de noi locuri de muncă şi, implicit, menținerea ocupării la nivelul echilibrului social, atât de necesar creşterii economice durabile şi combaterii sărăciei.

5. TRANZIȚIA DE LA ŞCOALĂ LA MUNCĂ[1] – ÎNTRE ASPIRAȚII ŞI REALITĂȚI

Integrarea în activitate într-o perioadă rațională a absolvenților unei forme de învățământ, începând cu cel obligatoriu şi sfârşind cu cel superior, şi a celor care din diferite motive părăsesc sistemul şcolar înainte de finalizarea studiilor s-a impus ca una dintre cele mai complexe şi dificil de soluționat probleme ale relațiilor dintre piața muncii şi piața educației şi formării profesionale a forței de muncă. Acest proces tensionat al cărui subiect este forța de muncă tânără pune în discuție funcționalitatea dinamică a relațiilor dintre cele două piețe menționate sub aspect cantitativ şi structural calitativ, validitatea sistemului informațional pe baza căruia se iau decizii cu bătaie lungă pe fiecare dintre aceste piețe, eficiența sistemului instituțional al pieței muncii, inclusiv a sistemului de stimulente pentru încurajarea angajării absolvenților. Aceste aspecte ridică totodată numeroase probleme privind fiabilitatea structurilor şi mai ales a curriculum/conținuturilor şi calității învățării. Din acest sumar inventar nu pot fi omise o serie de aspecte comportamentale ale actorilor sociali implicați la diferite niveluri în gestionarea relației dintre piața muncii şi cea a educației. Cu alte cuvinte, tranziția de la şcoală la muncă exprimă, în primă şi ultimă instanță, pe de o parte, capacitatea de reacție a instituțiilor şi organismelor implicate deopotrivă în nevoile pieței ca atare, luând însă în considerare şi aspirațiile tinerei generații. Pe de altă parte, exprimă capacitatea de anticipare şi adaptare rapidă, de învățare continuă a produselor sistemului de educație şi formare profesională.

5.1. Confruntarea dintre cererea economică şi, respectiv, cea socială de educație şi formare profesională[2]

În încercarea de identificare a cauzelor care generează şi întrețin deficiențele şi dificultățile mari ale pasajului de la şcoală la activitate am ajuns la următoarele concluzii:

---

[1] Informații furnizate de modulul special inclus în „Ancheta forței de muncă în gospodării"(AMIGO), tr, 111/2000. S-a constituit subiect al anchetei populația în vârstă de 15 – 24 de ani care au părăsit sistemul şcolar în perioada 1990 – 2000: circa 5 milioane de persoane active;4,4 milioane de persoane ocupate; 2,4 milioane de persoane inactive; 5 mii de şomeri BIM. Rata de activitate a"acestei cohorte de populație a fost de 67,4%, cea de ocupare de 60,5%,iar cea de şomaj de 10,2%, cu diferențe sensibile pe sexe şi grupe de vârstă. S-au luat în considerare doar persoanele care nu aveau loc' de muncă în timpul anchetei, iar căutarea unui loc de muncă a fost continuă şi activă timp de cel puțin 30 de zile.

[2] Corespunzător metodologiei UNESCO, cererea economică de educație şi formare profesională, exprimă nevoile de competențe ale pieței muncii. În general ale societății. Cererea socială de educație şi formare profesională este expresia aspirațiilor /dorințelor individuale ale populației tinere (sau ale familiei acestora) în ceea ce priveşte viitorul lor profesional, cariera.

5.1.1. Din raţiuni diverse legate de mobilitatea şi. am spune. În unele situaţii abilitatea/fragilitatea structurilor economice, de distorsiunile de pe toate pieţele şcomunicarea defectuoasă dintre acestea, din lipsa resurselor financiare şi umane necesare, cererea de calificări, de competenţe fără a minimaliza preocupările ş-unele progrese în domeniu – este prea puţin studiată şi cunoscută. Ca atare aceasta poate sta prea puţin la baza stabilirii pe termen mediu şi lung a necesarului de forţă de muncă calificată în toate structurile sale. În raport cu dinamica economiei în condiţiile actuale, clasificarea ocupaţiilor, elaborarea standardelor ocupaţionale şi, pe această bază a celor de pregătire sunt rămase în urmă. În principal, din acest motiv educaţia nu precede, nu vine în întâmpinarea la cotele calitative necesare, cererii de competenţe (Edgar Faune. 1964). iar pe cale de consecinţă, integrarea /reintegrarea în activitate este serios afectată.

Cele două pieţe evoluează mai mult sau mai puţin, de sine stătător, paralel iar. relaţiile dintre ele apar nu de puţine ori tensionate şi /sau îmbracă forma 'risipei de resurse", societatea respinge produsele de care nu (mai) are nevoie (Edgar Faune, 1964).

5.1.2. *Sistemul informaţional,* atât al pieţei muncii cât şi cel al pieţei educaţiei şi formării profesionale este, la rândul său deficitar şi incoerent Nu oferă suficient suport nici pentru cunoaşterea cererii economice şi nici a celei sociale de educaţie şi formare profesională. S-ar putea spune că aceasta este una dintre verigile cele mai slabe ale construirii /menţinerii unei relaţii funcţionale şi eficiente în plan societal şi individual între cele două pieţe anterior invocate ca şi între cererea economică şi cea socială de calificări şi competenţe. Evident, o concordanţă perfectă între acestea nu se poate şi nici nu este necesară, dar corelarea dinamică. În limitele realizării masei critice a acestora este o cerinţă care nu mai poate fi neglijată. Numai pe un astfel de fundament se va realiza mobilitatea şi adaptabilitatea firmelor /instituţiilor şi a lucrătorilor – unul dintre cei patru piloni ai Strategiei Europene pentru Ocupare

5.1.3. Desigur, educaţia în mod necesar depăşeşte şi trebuie să depăşească, nevoile propriu-zise ale pieţei muncii la un moment dat, oferind cunoştinţe, formând deprinderi şi comportamente care vor permite integrarea în mediul socioeconomic, participarea la viaţa cetăţii. Dar, funcţia sa primordială rămâne formarea calificărilor, a competenţelor care hrănesc, alimentează şi susţin, prin integrarea în activitate, progresul economic şi social, inclusiv formarea aptitudinilor de a învăţa continuu, de a învăţa să înveţi. Or. la o analiză chiar sumară oferta de calificări, de formare profesională a sistemului de învăţământ se detaşează, dacă nu chiar se îndepărtează atât de cererea pieţei muncii, cât şi de multe dintre aspiraţiile generaţiei tinere. Oricâte inovaţii se introduc în sistemul de educaţie, acesta rămâne marcat de o stare inerţială. Prin comportamente, operatorii din sistem, tind spre conservare. Se lasă impresia că educa-

ția şi formarea profesională – poate cea mai extinsă „industrie” a contemporaneității funcționează mai mult ca un sistem închis decât unul deschis la intrare şi ieşire, deopotrivă către şi spre piața muncii, respectiv aspirații, dorințe, şanse de realizare a tinerilor.

Cu atât mai mult cu cât, din rațiuni economice (resurse financiare), dar şi din motive care țin de existența unui anume imobilism al personalului didactic. deschiderea încă ineficientă spre „formarea formatorilor”, a unui alt tip de cadru didactic, cu alte mentalități etc., a apărut un fenomen periculos în opinia noastră de *polarizare* a învățământului care conduce ia deficite de calificări superioare. mai ales în mediul rural.

Dincolo de factorul economic, cu pondera in generarea acestui proces. sistemul insuficient de dezvoltat de testare, orientare şi consiliere profesională. Începând cu învățământul gimnazial şi continuând pe tot parcursul vieții active deține ponderea sa în generarea neconcordanțelor dintre aspirații şi realitate, a abandonului şcolar, a navigării pe diverse trasee fără finalizare, a demotivării, nonsatisfacției şi descurajării.

5.2. Caracteristici şi semnale ale tranziției de la şcoală ta muncă

Descurajarea, subocuparea şi precarizarea ocupării, şomajul cronic, cu deosebire şomajul tinerilor şi cel de lunga durată, constituie handicapuri economice şi sociale majore ale tranziției la economia de piață. Capacitatea de reacție a economiei – aşa cum am menționat deja – în fața acestor fenomene şi procese cu caracter persistent, dar şi eficiența discutabilă a unor măsuri aplicate până în prezent, se mențin modeste.

5.2.1. Potrivit datelor Anchetei complementare „Tranziția de la şcoală la muncă” inserția pe piața muncii a celor care au ieşit din sistemul educațional se desfăşoară cu mari dificultăți. Astfel, din totalul persoanelor care în perioada 1990 – 2000 au ieşit din sistemul educațional doar 48.4% şi-au găsit un loc de muncă semnificativ[1] (54% bărbați şi 46% femei; 68% in urban şi, respectiv 32% în rural).

5.2.2. În funcție de criteriul durata necesară pentru găsirea *unui loc de muncă semnificativ,* se constată un proces de polarizare: 50% şi-au găsit un asemenea loc de muncă într-o perioadă de până la 3 luni, iar 36,8% într-o perioadă de 12 luni şi peste. Din aceştia din urmă, pentru 64% durata găsirii unui loc de muncă semnificativ depăşeşte 24 luni (anexa nr. 10). În această din urmă categorie se regăsesc persoanele cu nivel redus de instruire – 32,3% din-

[1] Locul de muncă semnificativ, în sensul anchetei, este definit de acel loc de muncă în care persoana a lucrat o perioadă de minim 6 luni cu o durată medie obişnuită a săptămânii de lucru de cel puțin 20 de ore; s-a luat în considerare numai primul loc de muncă semnificativ; nu s-au luat în considerare activitățile ocazionale. În opinia noastră, definiția este destul de largă, se detaşează de ceea ce în Strategia Europeană a Ocupării este definit ca loc de muncă durabil sau loc de muncă de calitate.

tre absolvenții învățământului gimnazial, 76% dintre absolvenții învățământului primar şi 85% dintre cei care nu au terminat şcoala primară. În plus, există diferențe sensibile în funcție de nivelul şcolii absolvite (superior, postliceal, secundar, gimnazial, primar), pe sexe, medii de rezidență; durata găsirii primului loc de muncă semnificativ este mai mare pentru femei şi persoanele din mediul rural.

De regulă, pentru cei cu nivel de pregătire mai înalt perioada de căutare a unui loc de muncă semnificativ are o durată inferioară mediei naționale (anexa nr. 11).

Oportunitățile pentru forța de muncă bărbătească sau cea din mediul urban sunt mai mari comparativ cu cele ale femeilor şi, respectiv, ale celor din mediul rural.

Pe grupe de vârstă tinerii de 15 – 24 de ani apar defavorizați; procesul de polarizare este mai pronunțat: 44% îşi găsesc un loc de muncă semnificativ într-un interval de până la 3 luni, iar 43% în mai mult de 12 luni, dintre aceştia 65% şi-au găsit un loc de muncă semnificativ în 24 de luni şi peste (anexa nr. 11).

5.2.3. Distribuția pe forme de proprietate şi nivel de educație a persoanelor care şi-au găsit un loc de muncă semnificativ oferă, de asemenea, informații interesante şi utile. La nivel global, 54,2% şi-au găsit primul loc de muncă semnificativ în sectorul privat. Există însă diferențe de comportament în funcție de nivelul de educație. Numai una din trei persoane cu studii universitare a optat pentru un loc de muncă în sectorul privat; 60,4% preferă sectorul public; 69,2% dintre absolvenții învățământului postliceal şi tehnic de specialitate s-au orientat, de asemenea, spre sectorul public. În cazul persoanelor cu studii secundare (liceal şi profesional şi gimnazial) cea 86% şi-au găsit loc de muncă semnificativ în sectorul privat (anexa nr. 12).

5.2.4. În ce priveşte durabilitatea primului loc de muncă semnificativ este-de notat că aproape 73% dintre angajați au lucrat 24 de luni şi peste şi doar 8,8% între 6-11 luni. Durabilitatea locului de muncă este mai mare la bărbați (76,2%) şi mai redusă la femei (68,5%).

5.2.5. În funcție de statutul profesional, partea covârşitoare, 90,2% au statut de salariați; 6,8% lucrători familiali neremunerați; 2,3% lucrători pe cont propriu; 0,5% patroni şi 0,2% membru al unei societăți agricole sau cooperative.

5.2.6. Distribuția pe grupe de ocupații a persoanelor care şi-au găsit un loc de muncă semnificativ relevă două procese demne de reținut. Muncitorii/meseriaşii cu 23,8% sunt preponderenți în structura ocupațională a celor care şi-au găsit un loc de muncă semnificativ (70% bărbați; 63,7% în mediul urban); lucrătorii operativi din servicii şi comerț reprezintă, 15,3%, iar specialişti cu ocupații intelectuale şi ştiințifice – 12,9%. O relevanță aparte pentru „egalitatea de şanse şi oportunități” în grupa conducătorilor şi funcționarilor superiori din administrația publică şi din instituțiile economice şi sociale o are faptul că

numărul bărbaților este de circa 5 ori mai mare decât cel al femeilor (anexa nr. 13).

5.2.7. Căutarea neîntreruptă a unui loc de muncă[1] constituie un alt indiciu în funcție de care se poate judeca tranziția de la şcoală la muncă, integrarea pe piața muncii a celor care ies din sistemul educațional. Circa 800 mii de persoane căutau neîntrerupt un loc de muncă (60,2% bărbați; 55,1% în mediul urban); dintre aceştia aproximativ 47% erau în căutarea unui loc de muncă de 12 luni şi peste (48,5% femei; 48,9% în mediul rural).

5.2.8. În fine, dacă ne raportăm la metodele de căutare a unui loc de muncă semnalăm că peste 55% din numărul celor care au căutat activ un loc de muncă au folosit mai multe metode. Distribuția persoanelor aflate în căutarea activă a unui loc de muncă este următoarea (anexa nr. 14):

- 26,1% sunt înregistrate la serviciul public de ocupare prin înscriere la o agenție de forță de muncă;
- 1,6% realizează demersuri pentru demararea unei activități pe cont propriu; 1,0% sunt înscrişi la agenții private care oferă servicii de ocupare; 2,7% au publicat anunțuri; 3,7% răspund ia anunțuri; 30,8% contactează direct patronii/angajatorii; 33,3% apelează la prieteni, rude, colegi, sindicate; 0,8% utilizează alte metode.

Dacă folosirea serviciului public de ocupare se situează în limitele ponderii din țările dezvoltate, surprinzătoare sunt:

a) ponderea extrem de mică a celor care încearcă să inițieze o afacere pe cont propriu, ca şi a celor care apelează la serviciile de ocupare furnizate de operatori privați în domeniu;
b) ponderea covârşitoare (peste 64%) a celor care folosesc fie relații directe cu ofertanții de tocuri de muncă, fie relațiile de familie, prieteni etc., aşa-numitul sistem în rețea care, dacă nu funcționează după criterii riguroase, introduce distorsiuni în managementul resurselor umane.

[1] Căutarea neîntreruptă a unui loc de muncă în conformitate cu metodologia anchetei se referă la persoanele care în momentul ocupării nu aveau nici un loc de muncă, extinzându-se pentru o perioadă de minimum o lună de zile de căutare continuă şi activă.

6. CRIZA MECANISMELOR ŞI POLITICILOR DE OCUPARE

Dacă pe parcursul a cel puțin zece ani ocuparea forței de muncă a fost marcată de puternica comprimare a cererii de forță de muncă, de semnificative fenomene de dezocupare şi precarizare, se pun firesc două întrebări: Care este *efectul economic util* al procesului de ajustare a cererii şi ofertei de forță de muncă, unde şi cum se manifestă? Este acesta (in măsura în care există) mai puternic decât efectele adverse cu o mare încărcătură de sărăcie şi rupturi păguboase de coeziune socială? A doua întrebare care se pune este în ce măsură şi în ce mod mecanismele şi politicile pieței muncii din ultimul deceniu al secolului XX sunt sau nu vinovate de starea ocupării şi impactul acesteia asupra creşterii sărăciei.

6.1. Productivitatea muncii – măsură a eficienței dezocupării forței de muncă

Evident, eficienta ocupării forței de muncă poate fi măsurată cu ajutorul unui sistem complex de indicatori economici şi sociali. Din rațiuni de disponibilitate a informațiilor am ales un singur indicator folosit pe larg în literatura do specialitate[1]: este vorba de *productivitatea aparentă a muncii,* calculată ca raport între valoarea adăugată brută (VAB) şi numărul de persoane ocupate. Pentru a avea imaginea mişcării (+ /-) a acestui indicator cu mare capacitate de sinteză am utilizat *indicele real al productivității aparente a muncii,* la nivelul economiei naționale şi pe activități (anexa nr. 15. graficul nr. 16).

Care sunt principalele constatări?

Mai întâi la nivelul economiei naționale se remarcă, pe fondul unei creşteri de 6,6% în 1999 față de 1990 (VAB /persoană ocupată) şi. respectiv. 5.1% (PIB/persoană ocupată) două perioade distincte: 1990 – 1994 în care declinul ambilor indicatori este o constantă şi a doua, după 1995 în care indicele are valori pozitive, cu variații în interiorul perioadei. La prima vedere se poate concluziona că efectul este pozitiv, productivitatea reală aparentă a muncii a sporit, forța de muncă ocupată a fost mai bine utilizată. Dacă însă luăm în considerare cei doi termeni ai raportului, din moment ce indicatorii de rezultate (VAB şi PIB) au avut o dinamică descendentă, sporul de productivitate pare a se fi realizat doar sau mai ales, pe seama reducerii populației ocupate.

---

[1] Multe aspecte privind eficiența ocupării, chiar dacă nu am folosit această expresie, sunt prezente şi în capitolele anterioare ale studiului nostru.

Graficul nr. 16

Evoluția reală a productivității naționale a muncii (VAB pe o persoană ocupată) în perioada 1990-1999

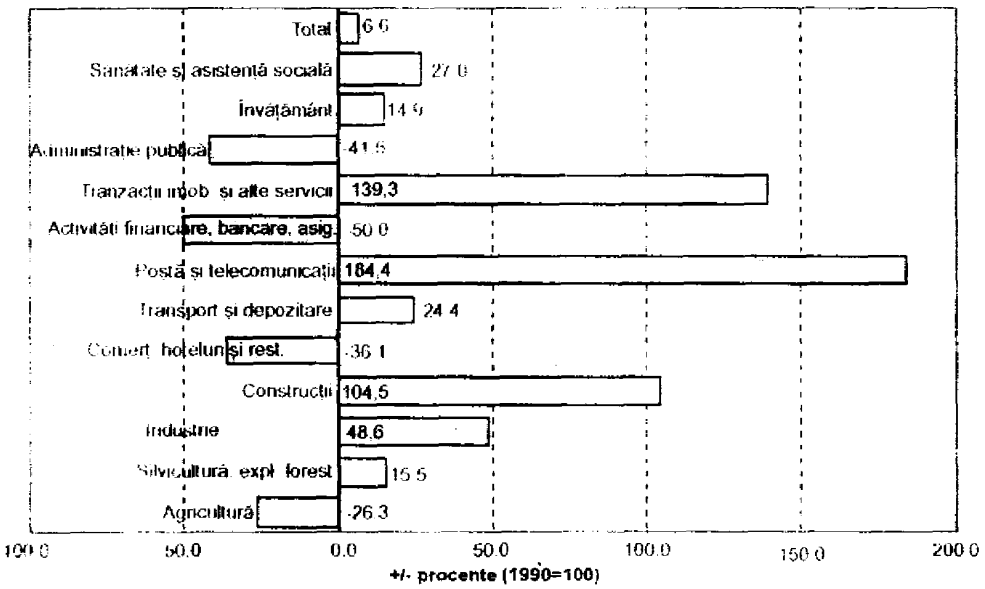

În plus, dacă luăm în considerare şi alte procese din economie, blocajul financiar, valoarea imensă a arieratelor, dezechilibrele bugetare, inflația, deprecierea cursului de schimb ş.a., este evident ca sporul de productivitate nu are prea multă substanță. Şi, aceasta, probabil că nici nu este posibil in condițiile recesiunii cu care România a fost confruntată şi a unor politici care au răspuns prea puțin condițiilor /realităților din economia României.

În al doilea rând, comportamentul diverselor activități din economie nu numai că este diferit – în funcție mai ales de volumul şi dinamica ocupării, de reuşitele /nereuşitele privatizării şi restructurării, de maniera de implicare a actorilor sociali etc. – dar, adesea este dificil de explicat. Pe ramuri de activitate se remarcă două tendințe pertinente şi persistente în anumite ramuri se constată sporirea randamentului utilizării forței de muncă, indicele productivității aparente a muncii fiind constant supraunitar (nivelul din 1999 depăşindu-l sensibil pe cel din 1990); în alte domenii se reduce eficiența utilizării forței de muncă ocupate. indicele având valori subunitare

Astfel, cea mai mare creştere de productivitate este realizată în domeniul poştei şi telecomunicațiilor (creştere continuă), urmată de tranzacții imobiliare şi alte servicii, de construcții, iar la distanță apreciabilă, de industrie transport şi depozitare, sănătate şi asistență socială, învățământ.

O dinamică negativă a productivității muncii se observă în domenii, cum sunt: financiar – bancar şi de asigurări(!) (-50%. explicabil, prin căderea/dispariția unor bănci, prin unele credite neperformante, dar şi prin politica de dezvoltare a băncilor, de efectuarea unor investiții pentru construcții de noi sedii etc.); administrație publică (-41,5%), comerț, hoteluri şi restaurante (-36,1%), agricultură (-26,3%).

Diferențele de sens şi intensitate ale productivității aparente a muncii sunt. În final, determinate de dinamica celor doi indicatori: valoarea adăugată brută şi populația ocupată.

În perioada analizată, pe total economie, ca şi în ramurile în care indicele productivității are valori supraunitare, raportul de eficiență se respectă, ocuparea reducându-se mai repede decât valoarea adăugată brută, (22,3% comparativ cu 17,2%). În unele ramuri cu trend negativ al productivității aparente a muncii, viteza de sporire a ocupării este mai rapidă decât cea a VAB, iar în termeni reali în nici una dintre activitățile menționate nu s-a depăşit nivelul din 1990 (agricultură, comerț, activități financiar-bancare, administrație publică). În fine, există şi cazuri în care VAB creşte (mai ales pe seama prețurilor şi tarifelor) în timp ce ocuparea scade (poştă şi telecomunicații, tranzacții imobiliare).

6.2. Costul forței de muncă – mecanism de descurajare a ocupării şi de stimulare a muncii la negru

Prin structura şi evoluția sa costul forței de munca din România a acționat permanent şi ascendent ca instrument de descurajare, a creării de locuri de muncă cu statut de salariat de către angajatori, de creare de noi locuri de muncă performante şi durabile, ca şi de demotivare a persoanelor ocupate pentru realizarea unor performanțe înalte, prin sporirea competitivității. În aceste procese antieconomice sunt implicate atât *politicile de salarii,* cât şi *politicile fiscale* promovate, după cum sunt implicate şi disfuncționalitățile parteneriatului social, (lipsa unei culturi a dialogului social şi a unor structuri eficiente şi credibile de realizare a acestuia la toate nivelurile organismului economico-social).

6.2.1. *Salariul şi politica salariată – instrument de echilibru sau de dezechilibru?*

Teoretic cei mai mulți specialişti consideră salariul ca *preț al muncii* (care se formează pe piață), ca mecanism de alocare /realocare a forței de muncă pe activități, ocupații, profesii, regiuni etc. Altfel spus. este vorba de ajustarea cererii şi ofertei de forță de muncă pe cea mai imperfectă dintre piețe. Dacă salariul se abate de la zona (punctul) de echilibru crescând prea mult, devine sursă de inflație. De aici, şi întregul pachet al teoriilor privind dereglementarea şi flexibilizarea pieței muncii în general, flexibilizarea salariilor sau, în unele situații ce! puțin moderarea creşterii salariului, ca instrument de ajustare a cererii şi ofertei de forță de muncă.

Mai nou, pe baza evoluțiilor din economia reală au apărut alte curente de gândire – care par mai adaptate condițiilor funcționării pieței muncii europene potrivit cărora salariul încetează să mai fie, pur şi simplu, preț al muncii, stabilit liber pe piață. Acesta este un barem negociat între partenerii /actorii sociali prin care se asigură concomitent remunerarea performanțelor realizate în activitatea depusă, ca şi condițiile financiare ale refacerii capacității de muncă şi ale reproducției la cote calitativ superioare a ofertei forței de muncă. În acest cadru se vorbeşte tot mai mult de *relația salariată* şi, respectiv, de *pachetul salariai.*

Dar, indiferent de noțiunile cu care se operează în condiții de existență a monopolului în anumite activități sau a unui raport de forțe sensibil inegal între partenerii sociali, natura şi funcțiile salariului (ca mecanism de echilibru macroeconomic, remunerare a muncii, de (re)alocare a forței de muncă) sunt marcate de numeroase tensiuni şi presiuni exercitate în special din cauza persistenței unui mediu inflaționist. În mare măsură, pe parcursul unui deceniu, nivelul, structura şi rapoartele de salarii din România relevă o politică salarială discriminatorie, demotivantă şi lipsită de cuplarea necesară cu cerințele dezvoltării umane durabile, a creşterii eficacității, competitivității şi bunăstării pe parcursul întregului deceniu.

Salariul – prin dimensiune (mărime), structură, dinamică nu s-a impus ca mecanism de distribuire eficientă, performantă a ofertei de muncă şi nici de motivare a unei munci de calitate. Dimpotrivă, incoerențele şi inconsecvențele politicilor salariale, diferențele de salarii fără fundament economic, indiferent de zona în care acestea se regăseau, au fost mai curând factori de „deprimare", de „decompresie" a interesului pentru muncă, performanță, competitivitate, au încurajat munca la negru, au deteriorat interesul pentru dezvoltarea profesională şi pentru competență, au stimulat şi au impus recurgerea la „exportul" legal şi ilegal al forței de muncă, cel mai adesea, în condiții discriminatorii.

Analiza nivelului câştigului salariai mediu net lunar pune în evidență gruparea ramurilor de activitate în trei categorii (anexa nr. 16).

a) ramuri cu niveluri ale salariului net situate cu mult peste cel mediu la nivel național: activități financiar – bancare şi de asigurări, industrie extractivă, energie, gaze, apă, administrație publică şi apărare, transport, depozitare, comunicații;
b) ramuri situate în vecinătatea mediei (+ /- 5, 6 procente): industrie (+4,6 procente în 2000), tranzacții imobiliare (+0,9 procente), învățământ (-4,4 procente);
c) ramuri situate mult sub nivelul câştigului mediu net pe total economie. Aici sunt cuprinse cele mai multe ramuri, limitele extreme având valori cuprinse între -37,1 procente în activitatea de pescuit şi -8 procente în industria prelucrătoare.

Paradoxal, pentru o economie de piață funcțională, dar nu şi pentru economia României în tranziție, această stratificare până la polarizare a activități-

lor din economie în funcție de câştigul salariai mediu net este (sau aşa pare) complet disociată de performanța, de contribuția acestora la dezvoltarea economică generală. Este, fără îndoială rezultatul unui dublu, dacă nu triplu monopol: at producției de bunuri şi servicii, al presiunilor sindicale mai mult sau mai puțin justificate, ca şi al unor înțelegeri de tip cartel: patronat – sindicate. În cazul sectorului financiar-bancar şi de asigurări nu poate fi vorba de sindicate, de presiuni, de performanță; aici intervin în totalitate modele extreme pe care organismele financiare internaționale nu le includ în sfera unor condiționarăți sau negocieri. Orice încercare de control, de ordonare, de aşezare a proceselor şi corelațiilor în ordinea lor naturală se izbeşte de zidul greu de străpuns al unor interese de grup care-şi apără poziția de „lideri" în ierarhia salariilor.

În aceste condiții formarea salariului, rapoartele de salarii, se autonomizează, se detaşează de legătura care derivă din participarea eficientă la muncă, din aportul individual sau colectiv.

Consecința acestor evoluții este reducerea drastică a ponderii câştigului salarial mediu net în VAB /un salariat – ca expresie a aprecierii şi recompensării muncii – (anexa nr. 17; graficul nr. 17).

Graficul nr. 17

Ponderea câştigului salarial mediu net în valoarea adăugată brută ce revine pe un salariat, în anii 1990 şi 1999

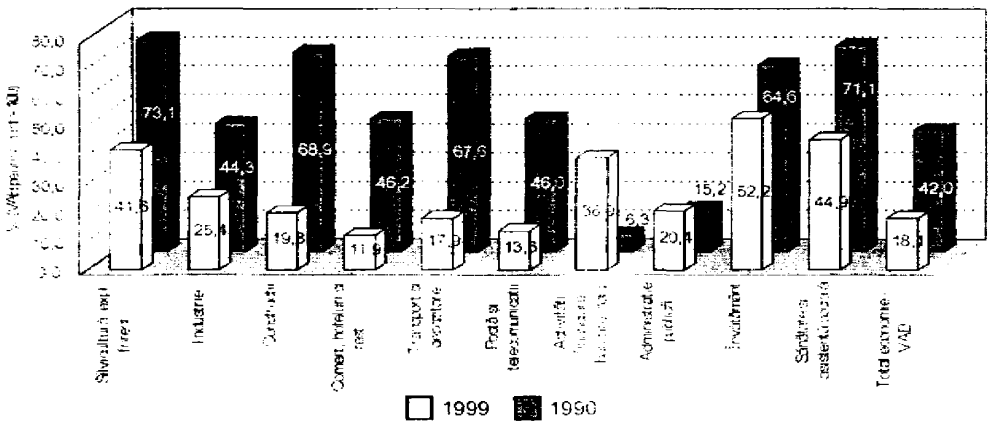

6.2.2. *Distribuția salariaților pe tranşe de salarii: concentrare şi polarizare*[1]. Statistica salariilor oferă date care permit relevarea situației grupării anga-

[1] Informații furnizate de INS din „Ancheta privind repartizarea salariaților după nivelul salariului brut de încadrare şi cel realizat™, Ancheta se realizează, începând din 1994, în luna octombrie a fiecărui an. Sunt luați în considerare doar salariații care în luna respectiva au lucrat cel puțin 23 zile

jaților în funcție de nivelul salariului brut din luna octombrie. Modul de prelucrare a acestora deşi estompează, într-o anumită măsură, amplitudinea procesului de polarizare, oferă totuşi o imagine convingătoare în ceea ce priveşte „consolidarea" unor aşa-numite pături de lucrători săraci.(graficul nr. 18)

Graficul nr. 18

Distribuția salariaților pe grupe de salarii brute în luna octombrie 1994,1998 şi 2001 (%)

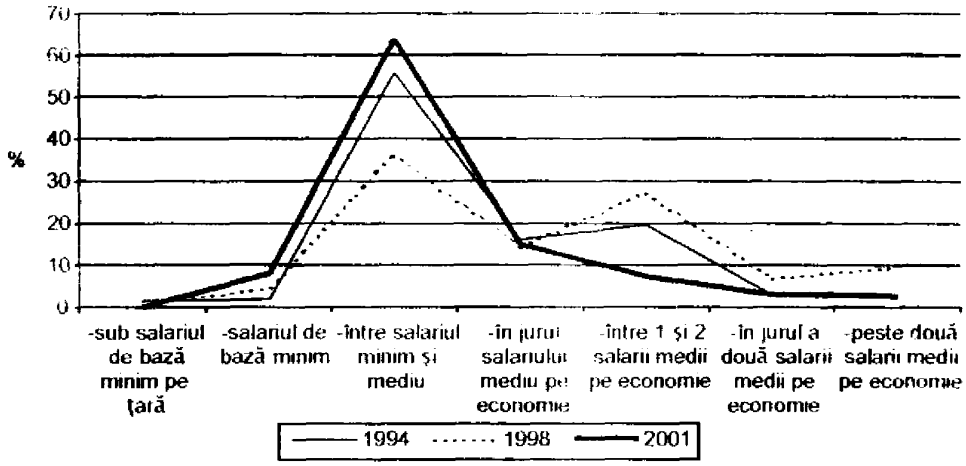

Principalele elemente care susțin această constatare sunt următoarele:

a) tendința tot mai accentuată de concentrare a salariaților pe tranşe de salarii brute în vecinătatea imediată a salariului minim brut pe economie;
b) proporția celor cu salarii sub nivelul salariului de bază minim pe țară s-a redus simțitor în 2001 față de 1994. ca urmare a aplicării prevederilor legale privind nivelul minim de remunerare care interzice angajarea cu un salariu inferior minimului stabilit de Executiv pentru timp complet;
c) ponderea celor remunerați la nivelul salariului minim este în creştere; față de 1994; proporția acestei categorii a crescut de 4 ori – de la 2% la 8.1% în octombrie 2001; această evoluție nu este corelată, de regulă, cu dinamica calificărilor, a structurii pe meserii şi profesii: poate va fi mai degrabă, un răspuns al economiei reale la accentuarea fiscalității cheltuielilor cu forța de muncă. Atât angajatorii, cât şi salariații îşi asumă riscurile (directe şi indirecte, imediate şi pe termen lung) legate de „dualismul" remunerării muncii, respectiv de complementaritatea remunerării salariaților din economia reală şi din economia paralelă. În acest fel, pe termen

scurt cei doi parteneri sociali dispun de venituri mai ridicate (salariații primesc bani mai mulți iar angajatorii „fac economie" din neplata obligațiilor fiscale aferente sumelor suplimentare acordate propriilor salariați din veniturile obținute pe piața neagră). Sistemul are însă efecte destimulative, neasiguratorii pentru salariat, întrucât acesta nu beneficiază, sub nici o formă, de protecție socială (asigurare în caz de şomaj, concedii de boală, CAS ş.a.) Pe de altă parte, asemenea practici au un impact puternic asupra formării veniturilor bugetare, din moment ce taxele, impozitele şi cotizațiile sociale nu sunt plătite nici de angajator şi nici de angajat Tensiunile bugetare cresc, iar bugetul de pensii devine tot mai încorsetat. Diversele modalități utilizate până în prezent nu au reuşit, în realitate, să genereze transferul salariaților de pe piața neagră a muncii pe piața oficială, formală. Dimpotrivă, mai degrabă au acționat ca mecanism de descurajare a ocupării în condiții legale;

d) ponderea celor cu salarii mai mari decât cel minim, dar mai reduse decât media pe economie creşte de la cea. 50% din total în 1994, la aproape 2/3 în 2001. Concentrarea veniturilor asociată cu o putere de cumpărare în descreştere evidențiază un proces dinamic de sărăcire generalizată a forței de muncă salariate şi, implicit, a gospodăriilor acestora. Efectele economice şi sociale ale proceselor menționate sunt dure: resurse mai reduse pentru susținerea categoriilor de populație dependente (pensionari, şomeri, asistați sub alte forme) şi disponibilități financiare tot mai limitate $_t$ pentru promovarea politicilor active de ocupare şi protecție prin venituri din muncă;

e) proporția celor ce obțin salarii brute în jurul nivelului minim se menține în linii mari la aceeaşi cotă – 16% în 1994 şi 15% în 2001. Îngrijorător este faptul că *relativa menținere a acestei proporții nu s-a realizat prin pasajul unor categorii de salariați de la niveluri de venituri inferioare la venituri superioare, ci dimpotrivă prin fluxuri inverse – de la venituri peste medie ta venituri sub medie.* Dimensiunea acestor fluxuri este relativ importantă, iar tendința nu este de neglijat – cele cea. 13 procente constituie un *semnal de alarmă* nu numai în legătură cu eficiența politicilor pieței muncii, ci şi în conexiune cu politicile globale;

f) ponderea celor ce obțin venituri situate la nivelul mediei pe economie şi dublu! acesteia a scăzut de aproape trei ori, respectiv de ia 19,6% în 1994, la doar 7,3% în 2001. Şi de această dată modificarea nu s-a realizat prin trecerea în tranşe superioare, ci prin coborâre pe trepte inferioare de venituri din munca salariată;

g) cei ce obțin venituri salariale mari reprezintă doar cea 5,5% din salariații ce au lucrat integral la momentul anchetei; uşoara creştere a

ponderii acestora – de la 5,4% în 1994 la 5,9% în 2001 – nu semnifică şi o creştere numerică, deoarece între cele două momente ocuparea în regim de muncă salariată s-a redus.

Imaginea obținută, deşi relevantă nu este completă, deoarece:

- s-au inclus în baza de date doar salariile celor care au lucrat cel puțin durata normală de muncă;
- diferențele dintre distribuția salariaților prin luarea în calcul a salariului de bază şi, respectiv, a salariului realizat, provin, în principal, din sporuri (inclusiv cele pentru ore suplimentare) care constituie venituri de completare, unele dintre ele neregulate;
- doar o mică parte dintre salariați reuşesc să obțină venituri superioare salariului de bază negociat – deplasarea curbei distribuției spre tranşele superioare nefiind deosebit de accentuată.

În aprecierile de ordin calitativ, credem că, nu trebuie omise însă veniturile salariale sau de tip salarial care se obțin din activități cu timp parțial sau din ocupații secundare. Veniturile obținute pe această cale sunt în general:

- de completare şi nu depăşesc decât rareori nivelul venitului salarial obținut la locul principal de muncă;
- ocazionale sau remunerează o activitate zilnică care nu depăşeşte durata de 3 ore (limita legală); ponderea celor care beneficiază de asemenea venituri este relativ modestă şi, apreciem noi în scădere în viitor deoarece sarcina fiscală aferentă s-a accentuat (inclusiv prin ultima măsură legislativă de sporire a obligațiilor fiscale apărută o dată cu noua lege a şomajului). Aceste tipuri de venituri nu acționează în mod semnificativ, în sensul creşterii nivelului câştigurilor din salarii (graficul nr. 19). Pentru „a evita total sau parțial" fiscalitatea asupra salariilor, IMM-urile şi microîntreprinderile practică un model de ocupare specific, bazat pe folosirea cu predilecție a două categorii de salariați: a) salariați permanenți remunerați parțial sau total; numărul acestora este foarte redus şi include doar personalul strict necesar pentru, funcționarea firmei, de multe ori nici acesta; b) salariați în perioada de probă sau temporari, cu sau mai ales fără contract de muncă, a căror fluctuație este ridicată, fără ca aceasta să fie direct dependentă de productivitatea individuală a muncii.

Graficul nr. 19

Distribuția salariaților pe grupe de salarii brute de bază şi realizate în luna octombrie 2001 (%)

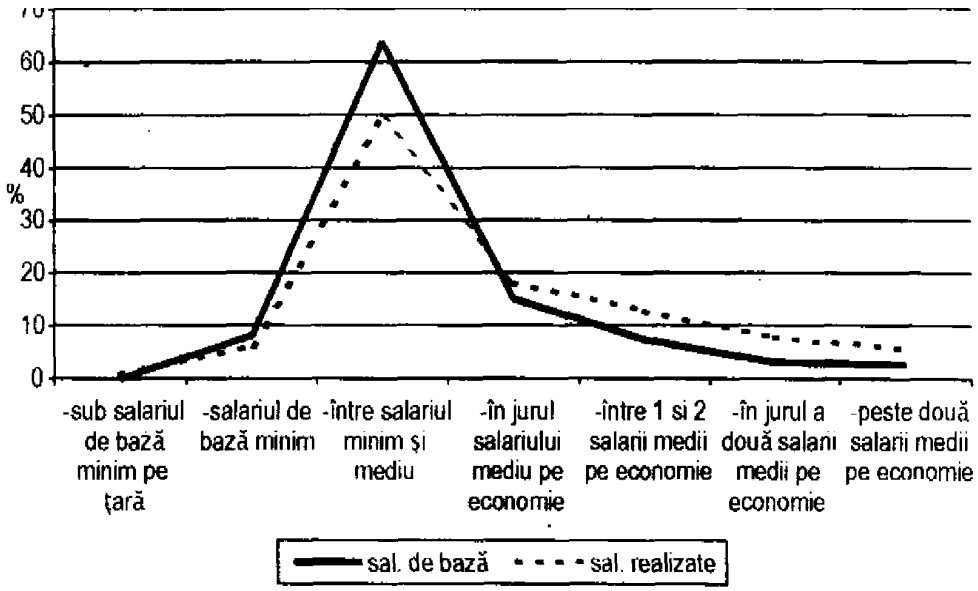

6.2.3. *Salariul* – considerat ca preț negociat al muncii – este pe de o parte cel mai puțin liberalizat şi în consecință este subevaluat în raport cu cel al celorlalți factori de producție, iar la nivel de individ sub şi în unele cazuri, pentru anumite categorii ocupaționale, supraevaluat în raport cu performanțele.

Dinamica salariului brut net în termeni nominali a fost sistematic incomparabil mai lentă decât cea a prețurilor bunurilor şi serviciilor. În întreaga perioadă postdecembristă, de implementare a reformei economice, salariul mediu lunar a oscilat în jurul a 100 de dolari. Evident, există diferențe pe activități şi categorii de ocupații. Din păcate, acestea de cele mai multe ori. au favorizat salariații din regii/companii naționale, înainte de toate manageri şi persoanele din consiliile de administrație ale acestora. În acelaşi timp. salariile s-au menținut an de an sub nivelul de competență şi performanță pentru personalul din sectoare vitale pentru progresul economiei, inclusiv pentru reuşita reformei economice, ca de exemplu cercetare ştiințifică, învățământ, sănătate şi asistență socială, ca şi pentru o bună parte a funcționarilor publici. Ca atare, pentru o mare parte a salariaților, prin mărimea şi structura sa, datorită „dezordinii" din sistemele de salarizare în condiții de inflație persistentă, generată de evoluțiile rapide în direcția alinierii la prețurile internaționale ale bunurilor şi serviciilor, salariul acordat pentru munca depusă. pentru rezultate, a avut mai ales

funcția de a asigura o anume protecție socială (o protecție socială mascată), o protecție socială fragilă.

În fond, singurul preț care se menține constant subevaluat şi. practic nealiniat la prețurile internaționale şi slab corelat cu performanța, este salariul. În genere venitul din muncă. În perioada de tranziție, datorită politicilor de salarii promovate – în ciuda unei legi a salarizării (nr. 14 /1991) în bună măsură corespunzătoare sub aspectul principiilor constructive şi funcționale – în România a apărut şi chiar a sporit aşa-numita clasă /pătură a „lucrătorilor săraci".

În condițiile creşterii accelerate a costurilor, inclusiv prin includerea în preț a pierderilor, risipei, furturilor, a erorilor de politică economică şi socială, a lipsei gestiunii riguroase a costurilor, ponderea salariilor în totalul costurilor de producție se reduce drastic, situându-se mult sub ponderile corespunzătoare din țările membre ale Uniunii Europene. Între salariu ca element de cost şi celelalte elemente de cost a apărut o ruptură care tinde să capete proporțiile /adâncimea unei prăpăstii. Astfel, ponderea câştigului salarial net în VAB /salariat şi în PIB s-a redus de la 42% în 1990 la 18,1% în 1999, respectiv de la 38,6% la 16,1% (anexa nr. 16). Cu excepția sectorului financiar – bancar şi de asigurări şi a administrației publice. În care ponderea salariilor în VAB /salariat sporeşte, de la 6,3% la 38,9% in primul caz şi de la 15.2% la 20.4% în cel de-al doilea. În toate celelalte activități din economie trendul este negativ. Sub aspectul mărimii. În anul 1999 doar în două activități din economie salariile depăşeau 40% din VAB /salariat: în sănătate şi asistență socială – 44,9% față de 71.1% în 1990. Învățământ – 52,2% comparativ cu 64.6% în 1990 (anexa nr. 16), fiind şi acestea oricum în scădere față de anul de referință.

În baza unei ipoteze false, cel puțin pentru economia României, potrivit căreia salariul este mecanismul principal de declanşare şi „susținere" a inflației, la nivel guvernamental s-au promovat cu insistență politici de salarii mici, de moderare a creşterii acestora.

Inflația, ca proces multifactorial şi multidimensional, schimbătoare ca tipologie s-a autoîntreținut pe parcursul unei perioade îndelungate, erodând în permanență puterea de cumpărare a salariului. Iar, politicile /metodele de indexare folosite în decursul timpului nu au reuşit decât să mențină în limite acceptabile şi suportabile, puterea de cumpărare a salariului/a venitului (graficul nr. 20).

În anul 2000, la nivelul întregii economii salariul real se situa în vecinătatea a 60% (58%) din cel din anul 1990. Pe genuri de activități însă date fiind valorile de pornire asociate cu măsurile de creştere a salariilor inclusiv cu metodele de indexare şi gradul de „compensare", prin sporirea salariilor, în raport cu evoluția indicelui prețurilor de consum, puterea de cumpărare a salariului nominal prezintă variații foarte mari situate între limite care merg de la circa 40% (pescuit, agricultură. construcții, comerț, hoteluri şi restaurante) şi 140% în sectorul bancar-financiar şi de asigurări.

Graficul nr. 20 Puterea de cumpărare a salariului mediu net, pe activități ale economic: naționale, în anul 2000 (1990= 100)

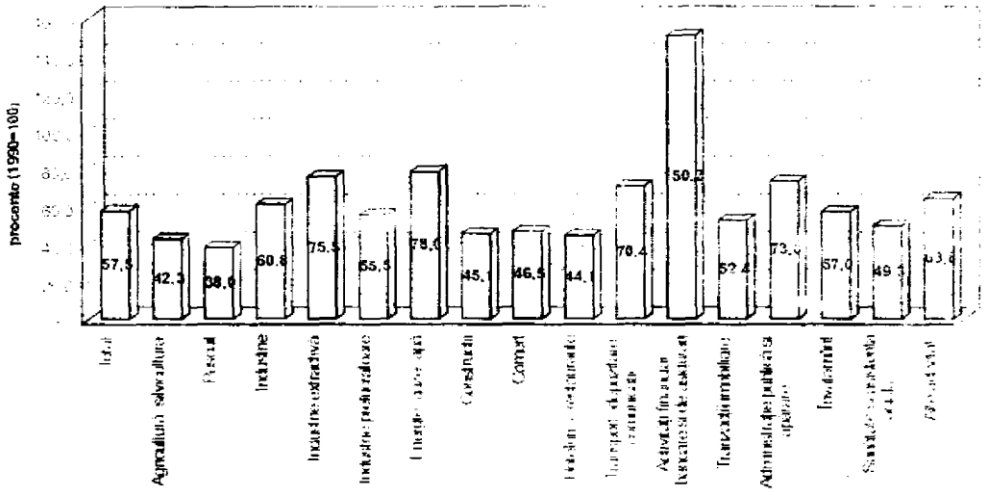

Într-o serie de ramuri scăderea puterii de cumpărare a salariului a fost mai mică în raport cu media. Este vorba de activități cum sunt cefe din industria extractivă, energie, gaze, apă, transporturi şi comunicații, în care în anul 2000 salariul real avea valori cuprinse între circa 65% şi aproape 80% comparativ cu anul de referință; sub media salariului real la nivelul economiei naționale, cu valori în jurul a 50 – 55% se situează tranzacțiile imobiliare, învățământul, sănătatea şi asistența socială.

Procesul de subevaluare a muncii în condiții de inflație înaltă şi persistentă este – aşa cum am văzut – asociat cu cel de polarizare a angajaților în funcție de salariul brut de încadrare şi cel realizat. Procesul de polarizare (uneori de suprapolarizare), de altfel insuficient reflectat sau surprins în informațiile statistice, conduce în mod direct la segmentare şi stratificare socială, la fracturi ale coeziunii sociale, alimentând pe diferite canale, în proporții variate, sărăcia.

În concluzie, prin prisma datelor şi analizelor prezentate apreciem că în România salariul nu a fost şi nici nu putea să fie factor determinant, major al inflației; în general, considerăm că nu a avut şi nu are, aşa cum se prezintă în prezent, caracter inflaționist. Dimpotrivă, ne asumăm riscul de a considera că nivelul scăzut al salariului este mai curând un handicap atât pentru integrarea în Uniunea Europeană, pentru atragerea unor investitori cu adevărat strategici, cât şi pentru motivarea în muncă, în dezvoltarea carierei, pentru standardul de viață al masei de salariați, pentru ieşirea din capcana sărăciei care pare a se fi instalai confortabil, asemenea unei tumori maligne pe un organism ale cărui funcții vitale sunt în derivă.

Până la urmă nivelul scăzut al salariului şi venitului din muncă, se transformă din mecanism de stabilizare macroeconomică în efect contrariu, blocând, pe calea comprimării severe a cererii de bunuri şi servicii solvabile, dezvoltarea producţiei şi, implicit, ocuparea forţei de muncă, anihilând eforturile de relansare economică; relansarea economică a României se poate face atât prin investiţii, dar, mai ales, prin consum.

6.3. Costul total al forţei de muncă – mecanism de descurajare a ocupării în sectorul formal al economiei

Constrângerile salariale /moderarea (uneori blocarea) creşterii salariilor în anumite sectoare (de regulă cete bugetare), coroborate cu lipsa de reguli stricte, de supraveghere a politicii de salarii în domeniul aşa-numitei proprietăţi private a statului, înainte de toate în marile companii naţionale, – care deţin, încă, monopolul într-o serie de activităţi de producţie şi de utilităţi/servicii – sunt asociate cu o fiscalitate **dură,** agresivă asupra forţei de munca; aceasta este suportată, în proporţii diferite, de angajator şi angajat /salariat (anexa nr. 17).

Gradul de fiscalitate, presiunea fiscală asupra costului muncii – deşi se aduc adesea argumente că este mai redus decât în alte ţări – este excesiv nu în sine, ci în raport cu mărimea venitului /veniturilor realizate în România.

6.3.1. Ponderea *veniturilor bugetare aferente salariului net,* cu o evoluţie oscilantă în deceniul trecut, dar crescătoare, se ridică la 58,6% în anul 2000 (14,8% impozit pe salariu şi 43,8% contribuţii sociale) comparativ cu 33,6% (17,5% şi 16,1%) în anul 1990 (anexa nr. 18).

6.3.2. *Costul total* a! forţei de muncă depăşeşte cu mult costul salarial propriu-zis (anexele nr. 19 şi 20). Practic, raportul dintre aceste două elemente efect al presiunii fiscale induse de sistemul de taxe şi impozite a fost în anul 2000 de 1:2 (grafic nr. 21).

Graficul nr. 21

Comparaţii între componentele costului salarial şi salariul net (1993 şi 2000)

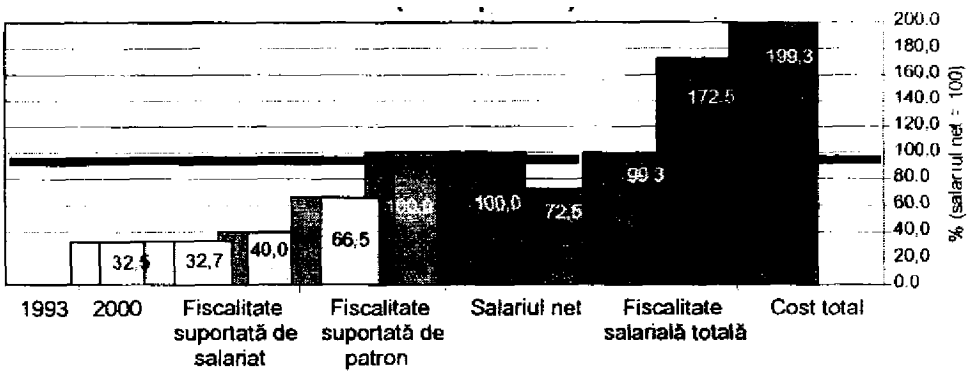

Dacă în anul 1993 (în raport cu salariul net = 100) fiscalitatea, ca element al costului total al muncit, a fost de 72,5% (32.5% suportată de salariat şi 40% de angajator), nivel suficient de ridicat cu efect cel puţin de frânare a ocupării, în anul 2000, aceasta a crescut Ea 99,3% (practic la 100%), din care salariatul suportă 32,7%, iar angajatorul 66,5%. Cu alte cuvinte, pentru fiecare persoană nou angajată cu statut de salariat, se cheltuieşte dublu salariului primit.

6.3.3. Efectele fiscalităţii înalte, a ponderii acesteia în costul total al muncii nu întârzie să se manifeste cu o intensitate sporită pe traiectele:

- descurajării ocupării forţei de muncă, reducerii numărului de salariaţi, a masei celor care ar putea să contribuie la formarea prin taxe, impozite, contribuţii la constituirea veniturilor bugetare, cu precădere a veniturilor bugetului de asistenţă socială;
- stimulării pieţei negre /gri a muncii, cu gama inerentă de consecinţe asupra angajatului şi, evident, a veniturilor bugetare. Se apreciază că pe piaţa neagră a muncii operează între 1,5 – 2 milioane de persoane. Aria de recrutare a acestora este foarte largă, variată, de la şomeri, elevi /studenţi, persoane inactive sau descurajate care nu şi-au găsit un loc de muncă, persoane angajate care acceptă un al doilea loc de muncă fără forme legale (secundar – în terminologia INS) pentru completarea veniturilor etc.;
- generării unei practici „neortodoxe" la limita dintre legalitate şi încălcarea legii în ceea ce priveşte ocuparea forţei de muncă (de tipul „rotaţiei" celor aflaţi în perioada de probă, discriminării, condiţii de muncă precare şa);
- favorizării /generării sărăciei, în proporţii alarmante, inclusiv a sărăciei extreme, formării şi lărgirii sferei de cuprindere a aşa-numitei „clase de lucrători săraci";
- colectării insuficiente, mult sub cota normată, a impozitelor şi taxelor menţionate asociată cu politica antieconomică de eşalonare /ştergere a unor asemenea obligaţii de către marii datornici din sectorul de stat şi privat;
- încurajării evaziunii fiscale;
- încurajării corupţiei, cu deosebire la nivelul instituţiilor publice, înainte de toate al pieţei muncii, dar nu numai.

Problema nu este nouă, este bine cunoscută. Dar. În opinia noastră, la nivelul Executivului şi Legislativului, nu se atacă cauzele fenomenului, ci se acţionează sau se încearcă să se acţioneze doar asupra efectelor. Mai mult. factori ai Executivului susţin politica fiscală în domeniul utilizării /folosirii forţei de muncă aproape ca unic mecanism de colectare a unor venituri atât de necesare securităţii sociale. *Semnalele lansate de confederaţiile patronale şi de cele sindicale reprezentative, de comunitatea ştiinţifica au rămas, până in pre-*

zent, fără răspuns sau nu au primit răspunsuri pe măsura gravității problemelor cu care se confruntă starea şi evoluția *ocupării, reflectate in efectele economice şi sociale a acesteia.*

6.4. Politicile pieței muncii între stimularea ocupării şi protecția socială

Ocuparea forței de muncă nu este doar o problemă a pieței muncii: aceasta reflectă funcționalitățile şi funcționarea tuturor piețelor, a comunicării şi contracarării efectelor rezultate din acțiunea acestora.

Dezechilibrele a căror geneză se află în funcționarea celorlalte piețe explodează în fapt, pe piața muncii – sub formă de asimetrii şi turbulențe economice, educaționale, sociale etc. Dar, oricât de bine dotată ar fi piața muncii sub aspect legislativ şi instituțional, singură nu poate să rezolve problemele ocupării. prevenirii şi combaterii şomajului. Tocmai de aceea a câştigat teren, materializându-se în SEO. ideea fundamentală potrivit căreia este nevoie de coordonare şi articulare a tuturor politicilor pentru susținerea ocupării forței de muncă, tinzând la orizontul anului 2010 spre ocupare deplină.

Cu atât mai mult este nevoie de o asemenea coordonare şi un management corespunzător al ocupării deoarece în România s-au acumulat numeroase probleme, iar sub diferite aspecte – în special cele ale structurilor de ocupare. evoluțiile par să se singularizeze cu efecte nu benefice, ci dimpotrivă.

6.4.1. *Relația măsuri active – măsuri pasive* Analiza raportului între măsurile de politică activă de ocupare şi cele pasive de protecție socială, care in fapt sunt un suport al susținerii inactivității, nemuncii, nonperformanței şi sărăciei, pe parcursul anilor 91 – 2000 scoate în evidență că. exceptând doi ani politicile pieței muncii nu au fost orientate suficient în direcția sprijinirii ocupării forței de muncă. Şi aceasta, în ciuda creării, (este adevărat cu multă întârziere) a unor instituții specializate (Agenția Națională pentru Ocupare – ANOFM; Consiliul Formării Profesionale a Adulților – CNFPA; Consiliul Național pentru Formare Profesională Continuă – CNFPC; Oficiul pentru Recrutarea şi Plasarea Forței de Muncă în Străinătate – ORPFMS, Inspecția Muncii şa.) în servicii de ocupare şi formare profesională, ca şi a unor reglementări juridice privind stimularea angajării absolvenților, încurajarea, prin credite cu dobândă mai mică, a IMM care oferă locuri de muncă pentru şomeri, a apariției şi dezvoltării unei rețele de centre de calificare, reconversie şi perfecționare profesională a şomerilor. De notat este şi faptul că s-a dezvoltat şi rețeaua de instituții private care furnizează servicii de ocupare şi formare profesională, de regulă acreditate de MMSS România a beneficiat în acest domeniu şi de un important sprijin internațional, asistență prin programe PHARE, ale FET sau Băncii Mondiale, ca şi de o serie de granturi realizate prin acorduri bilaterale.

Analiza volumului şi structurii cheltuielilor din fondul de şomaj prilejuieşte câteva constatări utile în procesul de revigorare a ocupării prin măsuri adecvate şi in consens cu orientările în domeniu ale UE (anexele nr. 21 şi 22):

a) preponderența an de an a măsurilor pasive, cu proporții cuprinse între 95.3% în 1993 şi 79,3% în 1995; în anul 2000 ponderea acestora a fost de 83.2%;
b) În ce priveşte structurarea cheltuielilor pentru măsuri pasive reținem:
   - reducerea, ca tendință generală, a cheltuielilor pentru plata ajutorului de şomaj de la 61.8% în 1991 (70,8% în 1992) la 21% în 2000, ceea ce corespunde modificării structurii şomerilor m funcție de durata perioadei de când se află în şomaj:
   - ajutorul de integrare profesională deține o pondere mică şi. surprinzător. În scădere, de la 8,3% în 1995 la 4% în 2000;
   - alocația de sprijin sporeşte puternic până în anii '95 /*96. de la 8% ia 32%. respectiv 26,5%, după care se reduce semnificativ la sub 10%. pentru ca începând din 1999 să-şi reia alura crescătoare. În anul 2000 fiind de 14.5%:
c) stimularea retragerii de pe piața muncii prin sistemul plăților compensatorii în cazul concedierilor colective promovate începând din 1997. printr-o serie de ordonanțe de urgență ale Guvernului, care în final au fost unificate într-un singur act normativ (OG nr. 98 /1999). Ponderea acestora in totalul cheltuielilor pasive este. pe de o parte, impresionantă, iar pe de alta. deşi tinde să se reducă, mai ales ca urmare a OUG nr. 98/1999, chiar şi în anul 2000 se menține mult peste nivelul celorlalte tipuri de cheltuieli pasive. Astfel, în 1997, acestea au avut o pondere de 54%, iar în 2000 de 34,4%. Sistemul plăților compensatorii s-a dovedit mult prea generos pentru posibilitățile economice ale României. Pe de altă parte, acesta a fost contra productiv şi pentru asigurarea unei securități decente a populației prin salariu sau venitul obținut din muncă şi nu prin mecanisme de redistribuire şi transferuri sociale fragile. Şi în consecință, nu a condus la rezultatele aşteptate în planul ocupării, indiferent de forma pe care aceasta putea s-oimbrace (salariat, lucrător independent, microafaceri, crearea de IMM etc.). A stimulat probabil, prin mecanisme neadecvate, restructurarea în anumite domenii de activitate, cu costuri sociale deosebit de mari. in fine, nu putem să nu observăm că fiind vorba de şomaj voluntar se poate pune în discuție dacă beneficiarii de plăți compensatorii puteau fi în acelaşi timp şi beneficiari ai regimului de indemnizare în caz de şomaj. După cum s-ar putea lua în discuție şi dimensiunea sa „coruptivâ". Înşelătoare.

Efectele economice şi sociale s-au concretizat, pentru cea mai mare parte a beneficiarilor de plăți compensatorii din zonele monoindustriale cu deosebire în şomaj de lungă durată, descurajare, în sărăcie generalizată pentru numeroase familii.

Prin aceste sublinieri nu subestimăm necesitatea unor mecanisme de protecție în caz de concedieri colective, dorim numai să atragem atenția asupra câtorva aspecte de importanță majoră:

- promovarea unui sistem de protecție socială în caz de concedieri colective, echilibrat din punct de vedere al costurilor pe care le generează;
- susținerea acestuia prin măsuri active de ocupare, încurajând prin acțiuni de preconcediere, orientare şi consiliere profesională, reconversia şi perfecționarea profesională, medierea, sprijinirea şi dezvoltarea spiritului antreprenorial al microafacerilor şi IMM; sporirea ocupării forței de muncă; descentralizare şi implicarea mai puternică a factorilor locali; gestionarea şi controlul fondurilor alocate pentru ocuparea forței de muncă şi protecția socială.

d) Cheltuielile pentru politici /măsuri active, şi 1996, au o pondere extrem de redusă în totalul cheltuielilor din fondul de şomaj; cu excepția anilor 1995 aceasta este aproape insignifiantă pentru un proces atât de costisitor cum este cel al creării de noi locuri de muncă şi sporire a ocupării. Dacă în 1991, măsurile active au reprezentat 2,8% din totalul cheltuielilor, în anii următori, '92 – '94, se reduce la 1,1% (în 1992) şi 1,5% (în 1993); în 1995 şi 1996. ponderea măsurilor active depăşeşte 10% (14,8% în 1995 şi 11,2% în 1996)[1]; începând cu 1997, ponderea cheltuielilor cu măsuri active se prăbuşeşte pur şi simplu, oscilând uşor între 2,2% – 2,4%; în anul 2000 aceasta a fost de 2,2%.

Cât priveşte structura internă a cheltuielilor pentru măsuri active (anexele nr. 21 şi 22) menționăm:

a) cheltuielile pentru calificarea şi recalificarea şomerilor în anul 1991 au reprezentat 1,9%, respectiv 50% din totalul cheltuielilor active; în anii următori reducându-se la ponderi cuprinse între 0,8% şi 0,2%, în 2000 acestea au fost de 0,3%;
b) plata absolvenților, oscilează între 0,3% (1997) şi 1% în 2000, în cele mai multe cazuri având valori sub 1%;
c) creditele acordate IMM, au ponderi relativ înalte în anii 1995 şi 1996 - 13,9% şi 10,1% – datorită facilităților acordate; începând din anul 1997, datorită unor carențe şi blocaje legislative, a politicii de dobânzi etc. ponderea acestora se reduce brusc de la 1,2% la 1,5%; în anul 2000 acestea au reprezentat 0,9%.

6.4.2. O *încercare de estimare a costului resorbției şomajului* Având în vedere situația internă necorespunzătoare, precum şi orientările UE în domeniul ocupării şi politicilor de ocupare este absolut necesară o gestionare mai

[1] Deşi acest salt corespunde creşterii economice pozitive realizate la mijlocul deceniului trecut, în opinia noastră dimensiunea lor ar putea fi influențată şi de o serie de aspecte metodologice.

bună a fondului de şomaj, în sensul sporirii volumului şi ponderii cheltuielilor pentru măsuri active.

O politică proactivă, revigorarea ocupării şi modernizarea structurii de ocupare sunt instrumente fundamentale în asigurarea securității venitului din muncă şi a individului, formarea fondurilor necesare protecției sociale, combaterea sărăciei şi a unei serii de fenomene antisociale şi antieconomice ce o acompaniază (delicventă, corupție ş.a.). Din această perspectivă este nevoie de o altă filosofie a ocupării şi o nouă strategie de formare şi utilizare a capitalului uman.

Pornind de la datele disponibile – furnizate de INS şi ANOFM – am încercat să estimăm pentru 1995 – 2000 necesarul de fonduri pentru resorbția şomajului în fiecare an din perioada menționată (anexa nr. 23). Principale constatări sunt:

- creditele de ordinul miliardelor de lei din fondul de şomaj pentru IMM, tind să se reducă: în 1995 acestea au însumat 112,6 miliarde de lei, iar în anul 2000 numai 86,6 miliarde de lei; exprimată în USD, la cursul mediu anual din cei doi ani, valoarea creditelor a scăzut de la 55,4 la numai 4 milioane de dolari;
- ca urmare, numărul locurilor de muncă nou create scade de la 14.239 în 1995 la 2.913 în 2000;
- costul (creditării) unui loc de muncă se înscrie pe o curbă ascendentă în lei de la 7,9 milioane de iei în 1995 la 29,7 milioane în 2000; exprimat în USD, costul scade de la 3820 USD în 1995 la numai 1370 USD în anul 2000;
- creditele necesare pentru resorbția tuturor şomerilor (prin aceeaşi manieră de creditare) ar depăşi considerabil, de 2,5 ori – 3/4 ori, cheltuielile totale din fondul de şomaj. Astfel în anul 1991 necesarul calculat a fost de 7893,906 miliarde față de 717,406 miliarde total cheltuieli din fondul de şomaj; 17.166,74 miliarde şi, respectiv, 3.215,599 miliarde în 1997, 29.948,75 miliarde față de 9.273,49 miliarde în anul 2000.

În lipsa altor informații aceste cifre cu caracter orientativ ne oferă doar o imagine parțială a ocupării. De ce parțială? Mai întâi pentru că s-a luat în considerare doar una dintre măsurile active de ocupare – creditarea creării/dezvoltării de IMM; în al doilea rând pentru că ocuparea forței de muncă poate şi trebuie să fie susținută prin multe alte politici de suport, a căror dimensiune şi eficiență, în mod necesar, ar trebui să fie comparativ mai mari. Avem în vedere îndeosebi dimensiunea, rolul şi stimulentele care se referă la rata de creştere economică, rata de economisire şi investiții. În al treilea rând, regândirea impactului politicii fiscale asupra ocupării forței de muncă şi a celei de creditare a agenților economici care creează locuri de muncă reprezintă un mecanism de prim ordin at susținerii ocupării, al pasajului de pe piața neagră a muncii pe piața oficială, cu pachetul său de efecte pozitive în ceea ce priveşte securitatea

venitului, crearea resurselor necesare unei protecții sociale decente, combaterea unor fenomene antisociale şi antieconomice (corupție, evaziune fiscală, delicventă). În fine, – pentru a nu insista prea mult – este nevoie de o mai mare implicare a companiilor şi administrațiilor locale, în sensul realizării unui parteneriat al responsabilității sociale pentru a valorifica mai bine sub aspect economic şi al ocupării forței de muncă, vocația fiecărei zone.

7. ANUL 2000 – MOMENT DE RĂSCRUCE AL STĂRII ŞI EVOLUȚIEI OCUPĂRII? DURABILITATE ŞI CONJUNCTURĂ[1]

Stoparea declinului economic şi, în consecință, relansarea – într-un ritm încă modest a creşterii economice în anul 2000. a creat premise favorabile şi pentru ocuparea forței de muncă.

Analiza indicatorilor – cheie ai ocupării forței de muncă în anii 2000 – 2001 relevă procese /tendințe noi, inversări de sensuri şi intensitate care vin în sprijinul ideii de revigorare a ocupării, chiar dacă acestea sunt încă fragile. În acelaşi timp. pune în evidență continuarea unor tendințe anterioare cu efecte economice şi sociale cumulate şi potențate care au condus şi conduc, dacă se vor menține, la fragilitatea stării ocupării forței de muncă şi la accentuarea /extinderea sărăciei.

În Raportul CE de evaluare a României pe 2001 (cap. 13 – Probleme sociale şi de ocupare) se apreciază că, în acest domeniu progresele. În anul 2001 tată de anul anterior au fost temperate (modeste), lente ca ritm şi insuficiente ca zonă de acoperire. Aşa de pildă, se menționează că în ceea ce priveşte dreptul muncii – în aşteptarea noului cod al muncii – nici o inițiativă majoră nu a fost înregistrată; există rămâneri în urmă în transpunerea acquis-ului comunitar referitor ia egalitatea de tratament între bărbați şi femei (chiar dacă în acest domeniu există. Începând din decembrie 2000 un plan național de acțiune pentru egalitatea de şanse): capacitatea instituțională a organismelor de gestionare a pieței muncii este încă slabă: ponderea ocupării în agricultură este nu numai deosebit de ridicată, ci şi în creştere; munca la negru este extinsă. Cele. mai evidente progrese sunt atribuite stabilizării macroeconomice în anul 2001, dialogului social, prin semnarea pactului social între Guvern şi Confederațiile patronale şi cele sindicale reprezentative la nivel național; ca şi creării ta nivel sectorial şi teritorial a comisiilor tripartite de dialog social cu caracter consultativ. Mai puține progrese s-au făcut în ceea ce priveşte dialogul social bi-

[1] Informațiile statistice pentru anul 2001 sunt încă sărace publicațiile statistice de bază pentru analiza ocupării în 2001 apar abia în partea a doua A anului (august /septembrie) Ca atare, am fost obligați să ne restrângem frontul analizei doar la informațiile existente. În unele segmente lipsa informațiilor a putu» fi suplinită de aprecieri calitative, în altele însă nu. În măsura în care analiza „Stării sociale a națiunii" devine o practică curentă în fiecare an se cere asigurarea unui pachet minim de informații, fără de care studiul nu poate fi consistent. Colectivul de autori mulțumeşte Institutului Național de Statistică. Direcției Generale de Forță de Munca şi Probleme Sociale din MMSS, precum şi Agenției Naționale de Ocupare a Forței de Munca pentru sprijinul acordat prin furnizarea unora dintre informațiile solicitate.

partit, inclusiv participarea lucrătorilor la procesul decizional în întreprinderi. Este în curs de elaborare, cu asistența UE, a programului național de ocupare în conformitate cu directivele şi recomandările CE pentru SEO şi Tratatul de la Amsterdam. Chiar dacă. România a progresat în anumite domenii se remarcă în Raport – este necesar să facă eforturi considerabile pentru a se alinia acquis-ului comunitar în domeniul politicilor sociale, al ocupării forței de muncă[1].

7.1. Nou şi vechi în starea şi evoluția ocupării (anii 2000 şi 2001)

În anul 2000 comparativ cu 1999. În condițiile menținerii relativ constante (în jur de 15,3 milioane de persoane) a populației în vârstă de 15 – 64 de ani. unii dintre principalii indicatori de volum şi intensitate ai ocupării îşi schimbă alura. Înscriindu-se pe o curbă pozitivă, înregistrând sporuri absolute şi relative, după caz. cu sens crescător sau descrescător. Chiar dacă în prezent dispunem de informații relativ complete pentru anul 2000 şi doar parțiale pentru anul 2001. apreciem că aceste procese şi tendințe au caracter de continuitate. Problema (care se ridică şi ar trebui să constituie o preocupare prioritară pentru actorii sociali implicați, înainte de toate, pentru factorul guvernamental, este dacă acestea se vor dovedi şi durabile sau vor fi doar conjuncturale.

7.1.1. *Principalele procese şi tendințe pozitive*

Din punctul de vedere al **volumului** ocupării (anexele nr. 1 şi 2) se constată următoarele:

a) populația activă civilă sporeşte în anul 2000 față de 1999 cu aproape 87 de mii de persoane;
b) populația ocupată civilă înregistrează un spor absolut de circa 210 mii de persoane;
c) numărul de şomeri înregistrați se reduce cu peste 123 mii de persoane.

Exprimate sub forma raportului dintre rata de creştere economică şi sporul relativ al ocupării, aceasta înseamnă că la un procent de creştere economică, ocuparea a sporit cu 0,10 procente. În aceeaşi perioadă la nivelul UE, în condițiile aplicării SEO, la un procent de creştere economică ocuparea a sporit cu 0,6 procente.

În ceea ce priveşte ratele care exprimă intensitatea participării la activitatea economico-socială şi a ocupării forței de muncă s-au înregistrat, de asemenea, progrese. Şi anume: (anexele nr. 1 şi 2)

a) *Rata de activitate a populației totale* sporeşte cu 1,5 p.p., de la 45.5% în 1999 la 47% în 2000; iar cea a populației în vârstă de 15 – 64 de ani cu 0,4 p.p. de la 62,4% la 62,8%;
b) *Rata de ocupare* a populației civile are, la rândul ei, o evoluție ascen-

[1] Rapport regulier 2001 sur les progres realises par la Roumanie sur ta voie de l'adhesion. CEE, Bruxelles, novembre 2001.

dentă. Astfel, rata de ocupare a populației totale sporeşte cu un p.p., de la 37,6% la 38,5%, iar cea a populației în vârstă de 16-64 de ani cu 1,2 p.p., de la 55% ta 56,2%;

c) *Rata de şomaj înregistrat* se reduce, are o dinamică negativă de -1,3 puncte procentuale în anul 2000 comparativ cu anul 1999, de la 11,8% la 10,5%.

Privite în ansamblu aceste procese şi tendințe (susținute şi de o serie de informații furnizate de ANOFM care însă nu acoperă întregul spectru problematic al studiului nostru) nu numai că s-au menținut şi în anul 2001, dar chiar s-au accentuat. Aceasta înseamnă, pe de o parte că mediul economic, de afaceri influențat şi de o serie de schimbări legislative, începe să-şi „reia" sau să-şi manifeste funcția de generator de locuri de muncă şi nu atât de şomaj. În plus, şi aceasta este o schimbare de filosofie politico – pragmatică, măsurile active ale pieței muncii au nu numai o pondere mai mare, ci şi o eficiență sporită.

7.1.2. *Mutații structurate între discontinuitate şi continuitate*

Evoluțiile structurale nu numai că nu au depăşit pragul critic, dar par, cu o singură excepție, a continua traiectoriile cu totul atipice şi singulare din perioada anterioară.

Tendința pozitivă – în opinia noastră – rezidă în sporirea populației ocupate în sectorul privat, de la 66,7% la 70,4%, cu 3,7 p.p.; aceeaşi tendință se constată şi în cazul salariaților. Dar, aici este de remarcat că, absolut numărul de salariați din economie continuă să scadă, mai lent este drept, -12,4 mii în 2000 fața de 1999. Ca atare, sporirea ponderii salariaților din sectorul privat de 5,1 p.p., de la 39,9% la 45% trebuie interpretată cu mult discernământ.

Cele mai multe dintre deplasările structurale nu sunt decât o continuare, cu o intensitate ceva mai redusă, a tendințelor cu caracter, în bună măsură, antieconomic şi cu efecte sociale destructurante, specifice tranziției din România. Poate că unele dintre acestea ar merita studiate de echipe interdisciplinare pentru a identifica mai bine sursele de generare şi întreținere a unor asemenea procese care „aşază structurile de ocupare din România într-un tablou greu asimilabil pe o piață concurențială".

Ne oprim doar asupra a două grupe de structuri ale ocupării forței de muncă:

a) structura ocupării pe sectoare ale economiei naționale (care este în fapt, şi rezultatul cumulat al evoluției structurilor pe activități din economie) păstrează configurația anterioară, evoluând în acelaşi sens:

- populația ocupată în agricultură înregistrează o tendință de sporire, deşi cu o viteză încetinită. In anul 2000 comparativ cu anul 1999, ponderea populației ocupate în agricultură sporeşte cu 0,2 p.p., depăşind sensibil nivelul de 40% (41,4%). După toate probabilitățile acest fenomen s-a manifestat şi în anul 2001;

- populația ocupată în sectorul secundar (industrie + construcții) are aceeaşi dinamică descrescătoare -1,1 p.p. În 2000 comparativ cu 1999;
- În fine, populația ocupată în servicii – 31,3% în 2000 a sporit, în cifre relative comparativ cu 1999 cu 0,9 p.p. Deşi se vorbeşte mult de capacitatea impresionantă a sectorului de servicii de a genera locuri de muncă pentru populația eliberată din sectorul secundar, ca şi pentru cea intrată pentru prima dată pe piața muncii, în România, chiar dacă sectorul de servicii este subdezvoltat, în condițiile actualei structuri a ocupării pe activități şi a nivelului veniturilor – respectiv a cererii solvabile de servicii pentru producție şi pentru populație, locul acestuia în crearea de locuri de muncă de antrenare şi acompaniere a fost „preluat", „substituit" de agricultură. Ceea ce este nu numai anacronic, dar influențează negativ valoarea şi dinamica indicatorilor de eficiență. În această situație, cu excepțiile de rigoare, ocuparea în sectorul serviciilor, ca şi în agricultură are pentru largi pături ale populației caracter de subzistență sau de ocupare precară. Ocuparea în servicii este un refugiu de criză, creşterea acesteia apare ca un proces pozitiv şi sustenabil, atunci când sectorul primar şi secundar cunosc un avânt economic şi nu o cădere liberă. În fine. În această zonă şi în asemenea ramuri se concentrează în mare măsură şi o parte a forței de muncă care lucrează la negru, sau din cei cu ocupații ocazionale etc.;

b) cât priveşte structura după statutul profesional, procesul descreşterii în termeni absoluți şi relativi a salariaților continuă, iar efectele economice şi sociale ale acestui fenomen se acumulează în sfera capacității de finanțarea unor servicii publice vitale pentru susținerea creşterii economice durabile învățământ, cercetare ştiințifică, sănătate şi asistență socială, apărare şi ordine publică, ca şi în sfera securității şi asistenței sociale. Capacitatea de susținere a sistemului de pensii, a protecției copilului, a protecției sociale a şomerilor, a persoanelor cu handicap, a persoanelor cu venituri mult sub venitul minim pe economie devine tot mai precară. Soluțiile preconizate,aflate cvasipermanent doar la nivelul unor discuții, par să nu poată fi aplicate într-un termen rezonabil, iar altele sunt considerate aberante,neconforme cu regulile economiei de piață. Sunt, în fapt, amânate soluții care vizează cauzele, şi susținute cele orientate mai ales spre atenuarea efectelor contra productive.

În plus, modelul care s-a dezvoltat şi consolidat în România – dacă luăm în considerare, de exemplu, proporția lucrătorilor familiali neremunerați – este departe de cel din țările dezvoltate, cu atât mai mult țările membre ale UE, chiar cele situate în zona inferioară a ierarhiei după indicele dezvoltării economice sau cel al dezvoltării umane (IDU).

În opinia noastră, numeroase probleme ale ocupării şi veniturilor în România sunt dependente concomitent şi corelat de revigorarea ocupării şi modernizarea structurii de ocupare a forţei de muncă, de relansarea procesului investiţional, singurul capabil să asigure locuri de muncă durabile, de calitate, performanţă-competitivitate şi venituri pe măsură;

c) reducerea şomajului înregistrat în anul 2001 constituie cea mai spectaculoasă* schimbare în structura populaţiei active civile, o continuare a tendinţei care a început să se manifeste din anul 2000. În decembrie 2001, numărul de şomeri înregistraţi a fost de aproape 827 de mii de persoane, ceea ce echivalează cu o reducere comparativ *cu* anul 2000 de 180 de mii depersoane. Rata totală de şomaj se reduce de la 10,5% la 8,6% (-1,9 p.p.), iar cea a şomajului femeilor de la 10,4% la 8,2% (-2,2 p.p.); ponderea femeilor în şomaj se menţine în jurui a 46% din numărul total al şomerilor: 29,7% din numărul total de şomeri indemnizaţi primeau ajutor de şomaj. 8.6% ajutor de integrare profesională, cu oscilaţii care se încadrează între 24,2% (Sud – Vest) şi 36,6% (Bucureşti): in ce priveşte ajutorul de şomaj, între 5,8% (Vest) şi 9,4% (Sud), în ce priveşte ajutorul de integrare profesională şi între 29,5% (Nord – Vest) şi 39,9% (Sud) (anexele nr. 24 şi 25). În anul 2001 comparativ cu 2000 au sporit numărul şi proporţia şomerilor proveniţi din sectorul privat al economiei. La nivelul întregii ţări aceasta este, practic de 52% (51,9%) cu o amplitudine mare a diferenţelor pe regiuni, între 20,7% în Bucureşti şi 66,3% în regiunea Nord – Vest (anexa nr. 26).

În 2001 distribuţia şomerilor înregistraţi în funcţie de durata şomajului a fost următoarea: 25,8% dintre şomeri erau în şomaj de mai puţin de 3 luni. 12,6% între 3-6 luni, 19.3% între 6-12 luni, iar 42.3% de 12 luni şi peste. Deci, *şomajul de lungă durată se menţine la cote ameninţător de ridicate.*

Pe grupe de vârstă, cele mai afectate categorii de şomeri rămân în continuare tinerii, în vârstă de până la 25 de ani. Aceştia reprezintă 35,4% din şomeri cu durata mai mică de 3 luni. 24,1% dintre şomeri cu o durată de 3 – 6 luni, 26,5% dintre cei aflaţi în şomaj de 6 – 9 luni, 30,3% dintre cei aflaţi în şomaj de 9 – 12 luni şi 39,4% în şomaj de 12 – 15 luni. Ponderi mari ocupă, de asemenea, persoanele din grupele de vârstă de 30 – 39 de ani şi respectiv 40 -49 de ani. Aşa de pildă, dintre persoanele aflate in şomaj de peste 27 luni, 45.9% erau în vârstă de 40 -49 de ani, iar 25,7% în vârstă de 30 – 39 de ani. Acestor două categorii de vârstă, este adevărat cu ponderi sensibil mai mici li se alătură şi şomerii în vârstă de 50 – 59 de ani (anexa nr. 27).

7.2. Politicile pieței muncii. Schimbări notabile în raportul măsuri active – măsuri pasive

Programul național de creştere a gradului de ocupare a forței de muncă în anul 2001, parte a Programului de guvernare în perioada 2001 – 2004, deschide, prin orientările şi măsurile promovate drumul unei noi şi mai puternice orientări în direcția stimulării ocupării, a unei reechilibrări a raportului dintre *măsurile active* şi *măsurile pasive* de ocupare şi protecție socială. În consens cu obiectivele SEO la orizontul anului 2010, noile orientări din România ar trebui să fie consecvente. promovate şi monitorizate cu fermitate şi perseverență.

Principalul obiectiv al programului menționat a fost stimularea ocupării forței de muncă şi reducerea şomajului prin diversificarea măsurilor active, creşterea volumului şi a ponderii resurselor alocate din bugetul fondului de şomaj pentru măsuri active[1].

Concret obiectivele stabilite urmăreau:

- creşterea gradului de ocupare a forței de muncă prin încadrarea în muncă a circa 174 de mii de persoane;
- reducerea ratei şomajului (menținerea ratei anuale sub 9,9%);
- echilibrarea cererii şi oferte) de forță de muncă pe piața muncii;
- focalizarea mai bună a măsurilor active spre grupuri – țintă defavorizate (femei, tineri, inclusiv cei proveniți din instituțiile de ocrotire socială, şomeri cu handicap etc.).

În vederea atingerii obiectivelor stabilite structura cheltuielilor din fondul de şomaj s-a modificat în favoarea măsurilor active de ocupare a forței de muncă şi a reducerii volumului şi ponderii celor pasive (anexa nr. 28).

7.2.1. *Măsuri active.* Dacă în anii anteriori ponderea măsurilor active de susținere a ocupării forței de muncă în totalul cheltuielilor din fondul de şomaj oscila în jurul a 2%, în anul 2001, aceasta a sporit de peste 5 ori reprezentând 11,7%, ceea ce echivalează cu peste 1.079 miliarde de lei[2].

---

[1] Concomitent cu Programul național de ocupare au fost aplicate şi două programe speciale care vizau ocuparea şi reducerea şomajului în zone în care rata şomajului era sensibil mai mare decât cea la nivel național. Este vorba de: Programul 70, destinat unui număr de 70 de localități cu o rată de şomaj foarte ridicată; Programul Valea Jiului orientat spre creşterea ocupării şi ameliorării condițiilor de viață din această zonă.

[2] în realitate, cheltuielile pentru ocuparea forței de munca sunt mai mari decât cele din fondul de şomaj, având în vedere cel puțin două elemente: investițiile generatoare de locuri de muncă; programele de asistență internațională – PHARE, Banca Mondială, Bilaterale, fiecare dintre acestea având o componentă de redistribuire şi încurajare a ocupării forței de muncă. Deşi am făcut demersuri pentru obținerea unor asemenea informații, până la data elaborării studiului nu am reuşit să intrăm în posesia lor. În acest context în încercarea de a aprecia într-o anumită măsură, relația dintre *importul – exportul* de şomaj nu am obținut informațiile minim necesare pentru forța de muncă care lucrează în străinătate pe bază de acorduri între state şi nici pentru imigranții din România care lucrează cu permis

S-a modificat, de asemenea sensibil, structura internă a cheltuielilor pentru măsuri active. Cea mat spectaculoasă şi, credem, eficientă deplasare o constituie sporirea volumului de credite acordate IMM care angajează şomeri. Acestea au depăşit 920 miliarde de lei, reprezentând 85,3% din totalul cheltuielilor pentru măsurile active. Modificările legislative, facilitățile acordate IMM – chiar dacă s-au manifestat blocaje, întârzieri în aplicare – au avut o contribuție importantă în schimbarea comportamentului IMM, care în anii anteriori au manifestat rețineri serioase în angajarea de asemenea credite. Ca urmare, numărul agenților economici care au solicitat, în condițiile de eligibilitate a programelor, credite a fost de 1.213. Pe această cale, s-au creat în anul 2001, 18.945 locuri de muncă din care au fost încadrați 9.473 şomeri (50% din noii angajați).

În al doilea rând, s-au intensificat acțiunile de informare, mediere, consiliere, de angajare a absolvenților diferitelor forme de învățământ şi formare profesională. Cu respectarea condițiilor legale, din fondul de şomaj se suportă o parte a salariului absolvenților angajați. În acest scop au fost cheltuite 118,6 miliarde de lei, respectiv 10,9% din totalul cheltuielilor. Ca urmare, au obținut locuri de muncă 14.987 de absolvenți, cu o rată de încadrare de 36%.

Dar, este de reținut că prevederile programului au fost realizate doar în proporție de 60%. Motivele sunt diverse: neconcordanța dintre cererea şi oferta de calificări, reținerea angajatorilor determinată de nesiguranța garantării locului de muncă pentru perioada stabilită prin lege, acompaniată de teama că va fi obligat să suporte costul salarial subvenționat din bugetul fondului de şomaj în cazul în care absolventul părăseşte locul de muncă înainte de termenul stabilit prin contract. Acest risc este real dată fiind rata comparativ mai înaltă de fluctuație a tinerilor în efortul de căutare a unui loc de muncă convenabil. Pe de altă parte, se manifestă şi din partea absolvenților reticențe determinate, în principal, de nivelul remunerării la debutul în activitate.

Surprinzător de mici, chiar dacă depăşesc de 2 ori nivelul anului 2000, ca volum şi pondere, sunt cheltuielile pentru calificarea /recalificarea şomerilor, care au reprezentat circa 40 miliarde lei, respectiv 3,8% din totalul cheltuielilor pentru măsuri active. De menționat este însă faptul că rata de integrare în activitate sporeşte sensibil față de perioadele anterioare, de la circa 25 – 30% la 60%* la nivel global, cu diferențe pe tipuri de cursuri[1]. Ca urmare, au fost reintegrați în activitate într-o perioadă de şase luni de la încheierea stagiului de pregătire 17.147 de şomeri.

---

de muncă sau personalul străin cu rezidență în România, angajat al unor firme străine sau chiar româneşti.

[1] În conformitate cu metodologia MMSS sunt organizate: cursuri de tipul I, care dețin 80% din totalul cursurilor de calificare /recalificare a şomerilor şi, potrivit aprecierilor ANOFM asigură o rată de încadrare de 100%. Având în vedere realitățile din economie, procentul de 100% ni se pare exagerat; măsuri de tipul II – 20% din total – cu o rată de (reintegrare de 60% a. absolvenților într-o perioadă de 6 luni de la absolvire.

Programul de măsuri active de combatere a şomajului persoanelor disponibilizate prin concedieri colective, finanțat dintr-un împrumut de la Banca Mondială, este focalizat pe: a), sporirea posibilităților de reintegrare profesională a persoanelor disponibilizate; b). sprijinirea autorităților locale pentru realizarea unor lucrări de interes comunitar; c). consultanță şi asistență pentru furnizorii de servicii de ocupare; d). monitorizarea şi evaluarea tuturor tipurilor de măsuri active care vin în sprijinul ocupării. Aplicarea ca atare a programului în anul 2001 a condus la următoarele rezultate:

- 24.262 de persoane şi-au lansat o afacere pe cont propriu, încadrându-se efectiv într-o activitate;
- 4.723 de persoane disponibilizate colectiv au fost reintegrate în activitate.

În fine, cele două programe speciale în acțiune – „Programul 70" şi „Programul Valea – Jiului" – şi-au adus contribuția la sporirea ocupării forței de muncă. Astfel, prin „Programul 70" au fost (re)încadrate în muncă 59.359 de persoane, iar prin „Programul Valea – Jiului" au fost create 7.654 de focuri de muncă.

Sintetizând, pe baza informațiilor ANOFM, contribuția măsurilor active din diverse surse de finanțare la crearea de noi locuri de muncă şi de redistribuire a forței de muncă, mai corect la susținerea ocupării forței de muncă a fost următoarea:

- total persoane ocupate (re)încadrate	182.531
în care:	
- credite IMM;	18.945
- absolvenți;	14.987
- bursa locurilor de muncă (total);	35.448
- calificare/recalificare;	17.147
- reîncadrare a celor disponibilizați colectiv;	4.723
- afaceri pe cont propriu;	24.262
- "Program 70";	59.359
- "Program Valea Jiului".	7.654

Din păcate nu putem spune, din lipsă de informații, câte locuri de muncă noi au fost create şi câți dintre noii angajați *au* fost (re)integrați pe locurile de muncă rămase libere din diverse motive. După cum nu putem face aprecieri credibile, susținute de informații fiabile, în ce priveşte calitatea şi durabilitatea locurilor de muncă în discuție. Pornind de la premisa că o parte a acestora sunt locuri de muncă temporare sau cu regim de muncă parțial este evident că exprimate în echivalent persoane cu timp de muncă complet, oferă o imagine modificată comparativ cu exprimarea ocupării în număr de persoane fizice.

În plus, evoluțiile numărului de şomeri înregistrați şi rata de şomaj înregistrat în primul trimestru al anului 2002 pun sub semnul întrebării durabilitatea tendințelor ocupării şi şomajul din anii 2000 – 2001. Deja în luna februarie 2002, numărul de şomeri depăşea 1,2 milioane de persoane, un spor față de

decembrie 2001 de peste 350 mii de persoane, rata de şomaj crescând de la 8,6% la 13,4%.

Din această perspectivă se poate aprecia că starea şi evoluția ocupării rămân critice, că măsurile întreprinse au efecte mai ales pe termen scurt.

Fără o creştere economică sănătoasă, cu o rată constant înaltă (de 4 – 5% pe an), fără structurarea performantă a economiei, fără capitalizarea întreprinderilor şi o rată înaltă de economisire şi investiții nu putem, deocamdată, vorbi de depăşirea dificultăților şi a efectelor cu care ocuparea se confruntă. După cum este dificil de a contura momentul şi traseele în care şi pe care întreaga problematică a ocupării din România – acumulată de-a lungul a mai multor decenii – va putea fi soluționată în consonanță cu obiectivele, directivele şi recomandările Uniunii Europene pentru SEO.

7.2.2. *Măsuri pasive.* Cheltuielile pentru măsuri pasive s-au redus, în anul 2001 acestea însumând 7.505 milioane de lei, ceea ce reprezenta 81,5% din totalul cheltuielilor din fondul de şomaj, pondere situată mult sub nivelul celui din anii anteriori, când aceasta depăşea sistematic 90% – până la 95% (anexa nr. 28).

Din totalul cheltuielilor pasive 57,9% sunt alocate pentru plata indemnizațiilor de şomaj (37,5% ajutor de şomaj; 15,2% alocație de sprijin; 5,2% ajutor pentru integrare profesională); 13,6% reprezintă indemnizații pentru industria de apărare (şomaj tehnic); 13,2% – plăți compensatorii în caz de concedieri colective. mult sub cota înregistrată între 1997 – 2000, iar 15,3% transferuri CAS.

7.2.3. În acest context, sigur că regimul asigurărilor pentru protecția socială a şomerilor şi stimularea ocupării are un rol important în politica guvernamentală. De aceea ne permitem un punct de vedere cu privire la noul sistem al asigurării pentru şomaj şi stimularea ocupării forței de muncă. Fără îndoială din rațiuni economice şi sociale era nevoie de noi reglementări în ceea ce priveşte combaterea şomajului, stimularea căutării active a unui loc de muncă, încurajarea ocupării.

Întrebarea care se pune este următoarea: noile reglementări au capacitatea efectivă de a împinge înainte ocuparea? Regimul asigurării în caz de şomaj poate singur să stimuleze ocuparea? Sigur că, prin „inginerii juridice" şi metodologice este posibil ca peisajul ocupării şi şomajului să fie înfrumusețat. Dar, aceasta nu soluționează problemele de fond, dificile ale ocupării, prevenirea şi combaterea şomajului. Dimpotrivă, s-ar putea să apară altele noi, iar cele vechi, cronice deja, să se agraveze.

Noua „Lege privind sistemul asigurărilor pentru şomaj şi stimularea ocupării forței de muncă"(nr. 76/2002), prin modificările de ordin juridic – mărimea indemnizației, perioada de acordare ş.a. – s-ar putea ca, aparent, statistic, să conducă în lunile care urmează la o reducere a şomajului, față de nivelul din februarie /martie 2002. Reducerea /creşterea şomajului rămân dependente, în noile condiții de indemnizare, de diferența dintre rata de intrare şi cea de ieşire

de sub incidența condițiilor stabilite prin lege, fără ca, în multe situații, statutul persoanei să se schimbe, după 6. 9 sau 12 luni, aceasta aflându-se tot în situația de şomer, de persoană aflată în căutarea unui loc de muncă, indiferent de felul în care este înregistrată statistic. Se produce un transfer din sfera asigurării pentru şomaj în cea a asistenței sociale. Costurile economice sunt mai mici, dar cele social umane sporesc.

În al doilea rând, deficiența cea mai importantă a noilor reglementări, în opinia noastră^ rezidă în faptul că în numele solidarității nu se respectă cele trei principii cumulative ale construirii sistemului de sprijinire a persoanelor rămase temporar fără loc de muncă, şi anume:

a) *principiul solidarității,* în virtutea căruia angajatul şi angajatorul contribuie prin cote stabilite prin lege, aplicate veniturilor salariate individuale şi totale realizate, la constituirea fondului de şomaj. Aceasta este zona securității sociale;
b) *principiul asigurării,* potrivit căruia în stabilirea venitului de înlocuire pe calea indemnizațiilor de şomaj se cere să se țină seamă şi de contribuția pe care fiecare salariat /persoană ocupată a adus-o ia formarea fondului de şomaj. Din acest punct de vedere nu se justifică stabilirea indemnizației unice. Cel mult, pentru a evita fenomene absolut aberante, s-ar putea avea în vedere un nivel maxim al indemnizației de şomaj;
c) *principiul echității.* Nerespectarea principiilor anterioare, în special a celui al asigurării duce automat la nerespectarea echității. Prin stabilirea cuantumului indemnizației de şomaj la nivelul de 75% din salariul minim brut pe țară, în vigoare la data stabilirii acestuia, chiar şi dacă se diferențiază perioada de acordare a acestuia în funcție de stadiul de cotizare, principiul echității este substituit de cel de egalizare.

În aceste condiții există toate şansele ca efectele noului sistem, (susținut cu insistență de reprezentanții MMSS prin necesitatea reală, a stimulării căutării active a unui loc de muncă) să fie în realitate adverse. S-ar putea, în cazul în care cererea de forță de muncă se comprimă în continuare şi investițiile în crearea de locuri de muncă sunt reduse, acest sistem să stimuleze mai ales munca la negru cu efecte atât în ceea ce priveşte securitatea socială a persoanei, cât şi a cuantumului veniturilor bugetului de şomaj şi, în genere, a celui de asigurări sociale. Faptul că rata de şomaj se va situa, probabil, în limitele stabilite prin Programul de Guvernare, starea ocupării va rămâne la fel de precară (în mod artificial o parte a persoanelor neocupate sunt „scoase" de pe piața muncii).

Oe asemenea, apare nu numai discutabilă, ci- şi costisitoare înființarea unui nou organism – „Comisia Națională de Promovare a Ocupării Forței de Muncă" ale cărei atribuții se suprapun cu cele ale ANOFM şi ale MMSS (de altfel preşedintele Comisiei Naționale de Ocupare este ministrul MMSS).

7.3. Lecțiile tranziției

În lipsa unei teorii economice adecvate unui proces de anvergura reformelor necesare tranziției la economia de piață, la realitățile din societatea românească, lecțiile ultimului deceniu ale secolului 20 şi începutul secolului 21 cu privire la ocuparea forței de muncă, la prevenirea şi combaterea şomajului, sunt numeroase, punctate de paradoxuri şi multiple efecte adverse. Într-o încercare de sistematizare ne-am oprit la următoarele aspecte, blocaje, efecte:

- *Transplantarea* unor modele şi practici chiar de succes în alte medii economice se dovedeşte păguboasă sub aspectul folosirii şi dezvoltării resurselor umane, al reproducției la cote superioare a ofertei de forță de muncă, a asigurării ocupării durabile, prevenirii şi combaterii şomajului. În practică, au rezultat ample procese de dezocupare, precarizare şi decapitalizare a resurselor umane, purtătoare de sărăcie şi polarizare; toate generațiile prezente au pierdut enorm în ultimii doisprezece ani, unii au pierdut aproape totul, iar vârsta nu le mai poate permite nici o speranță, alții, mai tineri, şi-au pierdut orizontul şi încrederea, fiind descurajați şi dezamăgiți; în fine, extrem de puțini subiecți pot afirma că tranziția a fost una de succes;
- *Ocuparea* forței de muncă nu poate fi lăsată la „mâna" aşa-zisului joc liber al pieței mai ales în condițiile în care piața muncii este cea mai imperfectă, iar în măsură importantă piața bunurilor şi serviciilor este mai mult sau mai puțin dominată de monopoluri publice /private – interne şi tot mai mult externe; pe de altă parte, raportul de forțe dintre partenerii sociali este inegal, fragil şi instabil. În condiții de accentuare a sărăciei, de privatizări nereuşite cu ştampilă clientelară, de restructurări haotice, de dezarticulări între componentele reformei, între politicile de stabilizare macroeconomică şi cele ale economiei reale, ocuparea forței de muncă se deteriorează cantitativ şi calitativ;
- *Marginalizarea* sau *tratarea reziduală* a ocupării, într-un moment în care la scară internațională (UE), se produc restructurări în plan teoretic şi politico – pragmatic „stimulează" nonperformanța prin remunerare precară, degradarea calității resursei umane prin şomaj şi neutilizare, introduce constrângeri bugetare în lanț, fragilizează – prin aceasta – însăşi securitatea socială a individului, iar în condițiile acumulării unei mase critice conduce la mişcări sociale de amploare. Dezocuparea şi şomajul de proporții şi lungă durată se pqt transforma într-o „bombă socială" cu explozie întârziată şi efecte dezastruoase;
- *Contradicții* şi, respectiv, apariția unor cercuri vicioase între nevoia de resurse umane competente pentru realizarea reformei şi subfinanțarea cronică a formării şi dezvoltării resurselor umane care, în final, are efecte de decapitalizare a celui mai de seamă capital – cel uman;

- *Slaba comunicare* (dacă nu chiar ruptura) între cererea de calificări, de pregătire, identificată pe piața muncii (atât cât se identifică) şi oferta de forță de muncă calificată a sistemului de educație şi formare profesională în ansamblul său, între piața muncii şi piața educației şi formării profesionale:
- *Sistemul informațional* al pieței muncii şi al ocupării – marcat de imprecizii în definirea conceptelor, de incoerențe în criteriile de definire a unuia sau altuia dintre indicatori şi între indicatori, ca şi de multe probleme/rezerve în ceea ce priveşte compatibilizarea indicatorilor din statistica națională cu cei din Strategia Europeană a Ocupării, nu poate, aşa cum se prezintă, servi gestionării prompte şi eficiente a proceselor de ocupare a forței de muncă. Dimpotrivă, favorizează decizii eronate cu efecte economice, sociale, educațional – formative de antrenare pe termen mediu şi lung. Unele dintre pierderile înregistrate nici nu mai pot fi recuperate;
- *Legislația* în vigoare privind ocuparea şi şomajul (inclusiv protecția în cazul concedierii colective prin plăți compensatorii) generoasă – ca principii constructive – nu a susținut ocuparea, crearea de noi locuri de muncă. Efectele adverse ale acesteia, inclusiv prin mijloace „neortodoxe", sunt numeroase, costisitoare pentru bugetul fondului de şomaj, în genere pentru bugetul de securitate socială. S-a produs o ruptură între conținutul, prevederile, mecanismele şi instituțiile puse în mişcare de o lege sau alta şi resursele necesare pentru administrarea şi gestionarea politicilor rezultate din legislația respectivă;
- *Lipsa unei strategii* coerente de formare, ocupare şi utilizare a resurselor umane şi a articulării diferitelor mecanisme de susținere a acestor procese este un handicap al reformei economice şi sociale din România. Ca atare, în mod eronat o seamă de derapaje economice, sociale, de disfuncționalități şi distorsiuni ale funcționării pieţelor sunt apreciate drept cost social al tranziției, drept o fatalitate care nu poate fi depăşită. Acest cost însă este inechitabil, discriminatoriu distribuit/suportat de membrii societății. Acestea sunt, în fapt, nu atât costuri obiective ale tranziției, cât mai ales costuri induse de desincronizări şi greşeli ale reformei, ca şi de managementul de slabă calitate al ocupării, formării, utilizării, dezvoltării, recompensării şi protejării resurselor umane;
- *Ocuparea forței de muncă* pe termen mediu şi lung nu se poate susține doar prin politici şi mecanisme de „strangulare" a cererii agregate de bunuri şi servicii şi, pe cale de consecință, a limitării oportunităților de ocupare a forței de muncă, de realizare a unui venit acoperitor, corespunzător performanțelor obținute;

- Ocuparea forței de muncă implică un proces susținut de investiții atât în sectorul privat, cât şi în cel public, cu accent pe crearea de locuri de muncă, de antrenare generatoare de valoare adăugată înaltă, ca şi de competitivitate;
- Ocuparea, prevenirea şi combaterea şomajului necesită un raport echilibrat între politicile active şi cele pasive ale pieței muncii, renunțarea la o serie de mecanisme (plăți compensatorii generoase) cu efecte pozitive minore, de scurtă durată, după cum se cer şi politici de investiții, dar şi fiscale, de susținere a ocupării forței de muncă, de crearea a ceea ce se cheamă locuri de muncă durabile;
- *Protecția socială* a persoanelor rămase temporar fără loc de muncă ar trebui în mod necesar să se sprijine pe trei principii interconectate:
  a) cel al *solidarității* sociale;
  b) cel al *asigurării* în caz de şomaj;
  c) cel al *echității sociale.*

Deficitul de finalizare şi performanță, ca şi cel de competență în gestionarea ocupării sub cele mai diverse aspecte, acționează ca o frână a reuşitelor diferitelor programe şi acțiuni.

Implicarea factorilor locali şi a companiilor în gestionarea ocupării forței de muncă dintr-o zonă sau alta se menține slabă. Valorificarea în interesul ocupării a resurselor şi vocației diferitelor zone este în suferință. Practic, lipseşte cultura administrației locale, parteneriatul cu agenții angajatori şi competența celor chemați să realizeze o concertare şi comunicare social-economică locală, regională şi națională.

8. ÎN LOC DE CONCLUZII – PRIORITĂȚI ŞI DIRECȚII DE CERCETARE ŞI ACȚIUNE

8.1. Constatări de sinteză

Starea ocupării forței de muncă în România – deşi se fac simțite şi semnele unei anume redresări – în aproape toate elementele, toate subsistemele care o definesc şi o caracterizează rămâne fragilă, incertă atât în sine, cât şi în relațiile cu celelalte segmente ale economiei şi societății. Judecată în ansamblu său este departe de a răspunde unor exigențe ale progresului economic, ale dezvoltării umane durabile. Ca atare, revigorarea ocupării, orientarea spre un model de ocupare competitiv, sau eficient economic şi social s-ar impune ca una dintre preocupările prioritare ale guvernării la toate nivelurile ierarhice, precum şi ale organizațiilor patronale şi, mai ales, ale celor sindicale.

În acest sens pledează o serie de argumente între care:

a) starea ocupării – nivel, intensitate, modernitate, egalitate de oportunități/şanse şi tratament etc. – se numără printre cei mai de seamă factori ai „suprapolarizării economice şi sociale, ai sărăciei, cu tendință de a căpăta atributul de „sărăcie generalizată", (nu numai prin dezocupare, subocupare, ci chiar şi pentru o bună parte a persoanelor considerate, statistic cel puțin, ocupate). Din această optică, privită pe cealaltă fațetă, creşterea volumului şi ratei de ocupare, în condiții de modernizare a structurii ocupării, devine (trebuie să devină) mecanismul fundamental în combaterea sărăciei, a excluderii sociale, a întăririi coeziunii sociale;

b) ocuparea forței de muncă, în esență un proces determinat, în principal, economic, reprezintă o zonă cu o mare încărcătură socială, care, în funcție de calitatea politicilor puse în operă, poate evolua spre consens sau, dimpotrivă, spre conflict social. Aşa-numita, „ocupare de protecție socială", larg stimulată prin mecanisme vizibile, dar mai ales oculte, inclusiv prin înțelegeri în spatele uşilor închise între manageri şi sindicate se dovedeşte în final, ineficientă „mâncând" din competitivitate şi, paradoxal, şubrezind prin salarii mici /modeste şi venit de înlocuire şi mai modest – protecția socială, ca atare. Efectele sunt deci resimțite la scară microeconomică, la nivel de agent economic, sectorial, macroeconomic, dar şi la nivel de individ (şi familie). Convergența dintre ocupare şi protecție socială reală se poate obține numai şi numai prin ocupare eficientă, prin recompensarea corectă a performanțelor, printr-o distribuire şi redistribuire atentă a fructelor dezvoltării, astfel încât să răspundă concomitent unor nevoi economice şi ale unora de protecție /securitate socială;

c) ocuparea forței de muncă este factor efectiv de reducere a presiunii sociale numai atunci când şi în măsura în care va atinge (sub aspect cantitativ

şi calitativ) masa critică a persoanelor ocupate care prin sistemul de impozitare, taxe, cotizații sociale, rațional distribuite şi suportabile la nivelul venitului din România vor contribui ia crearea resurselor necesare şi nu prin translatarea fără studii de impact a unor sisteme/metode aplicate în condiții economice şi sociale diferite, create pe parcursul a mai multor zeci de ani. Nu este vorba de a sări peste etape, ci de a găsi un sistem în conformitate cu legile pieței care ia însă în considerare realitățile noastre. În, opinia noastră aceasta este în prezent calea de realizare a relației necesare, funcționale dintre *creşterea economică relativ ridicată -> economisire şi investiții -+ ocupare -> protecție socială efectivă şi echitabilă.* Altfel, continuarea unora dintre tendințele din anii '90 nu vor avea ca rezultat decât procese de dezocupare şi precarizare, de descurajare a ocupării în consecință, de fragilizare a protecției sociale şi aşa destui de firavă; d) pe fondul, în general, suficient de alterat al ocupării forței de muncă există grupuri de populație activă, zone geografice şi bazine de ocupare puternic afectate, defavorizate:

- Tineretul, în special cel între 15 – 24 de ani, este în bună măsură debusolat de slaba perspectivă ca la terminarea studiilor să găsească un loc de muncă. Efectul imediat se transmite sistemului de educație şi formare profesională, prin comprimarea cererii în anumite domenii şi, cel puțin până acum, în dilatarea acesteia pentru altele care însă se apropie de „pragul economic de saturație", iar, de la sistemul de educație şi formare profesională, prin neadaptare, ecart între cererea şi oferta de forță de muncă, se transmite pieței muncii;
- Restructurarea economiei a generat şi va genera în continuare noi provocări pe piața muncii. De această dată sunt vizate mai ales persoanele în vârstă de 40-45 de ani şi peste, cu o înclinație mai redusă spre mobilitate profesională sau teritorială, mai ales că preocupările de stimulare în aceste segmente sunt slabe, iar comportamentele angajatorilor în mod frecvent discriminatorii;

Sistemul de plăți compensatorii – mult prea generos şi sjjficient de diferențiat pentru a nu spune discriminatoriu – s-a dovedit extrem de costisitor, blocant pentru politicile active şi prea puțin eficient pentru susținerea ocupării (crearea de noi locuri de muncă; activități pe cont propriu; lucrări comunitare etc.), chiar şi în condițiile în care au beneficiat de fonduri din programe internaționale (ca de exemplu PSAL I şi II, RICOP, PAEM ş.a.). Au fost afectați:

- *şomeri de lungă durată* (peste 12 luni şi o bună parte peste 24 luni) care, prin neutilizare şi au pierdut calitatea de „resursă de muncă potențială", s-au descalificat;
- *femeile,* în special, femeile singure (familii monoparentale) cu copii în întreținere;
- *persoanele cu handicap*;

- *zonele cu profil monoindustrial,* dependente de un anumit tip de activitate a cărui reducere sau dispariție dă naştere la fenomene de depopulare, de apariție a unor „zone moarte” sau a unor „locuri unde nu se întâmplă aproape nimic, în afară de sărăcie în masă, neşcolarizare şi abandon şcolar, infracționalitate.

Pe termen mediu şi lung toate aceste categorii de populație activă, respectiv zone, sunt supuse *riscului de excludere socială,* ceea ce contravine orientărilor Uniunii Europene în domeniu, exigențelor care guvernează „Modelul Social European”. Potrivit deciziilor Consiliului European de ia Lisabona şi Nisa (2000) politicile de combatere a excluderii sociale trebuie să capete forma unor programe naționale destinate realizării acestui obiectiv. Ca urmare, Consiliul European de la Goteborg (iunie 2001) a lansat țărilor candidate apelul de a înscrie obiectivele Uniunii în favoarea inserției sociale, în politicile lor naționale”;
e) cauzele şi factorii care au exercitat şi exercită presiuni asupra ocupării, şi anume:

- economică – declinul economic asociat cu măsurile de restructurare fără a fi, în numeroase situații, fundamentate pe studii de impact şi pe măsuri de combatere /atenuare a unor efecte nocive;
- cadrul instituțional şi legislativ atât din punctul de vedere al construcției şi coerenței sale, al stabilității, cât mai ales al aplicării şi funcționării;
- slaba legătură dintre piața muncii şi celelalte piețe; practic, tratamentul rezidual al ocupării şi accentul disproporționat pus pe alte tipuri de politici (macrostabilizare. fiscale şi de credit) au blocat ocuparea, atât în sectorul privat, cât şi în cel public;
- dezechilibrul persistent pe parcursul a cel puțin zece ani dintre măsurile active şi cele pasive ale pieței muncii;
- ponderea extrem de redusă a acțiunilor cu caracter preventiv în ceea ce priveşte creşterea şomajului în general şi transformarea şomajului de lungă durată într-o maladie cronică asupra căreia tratamentul cu „algocalmin sau aspirină” nu poate avea efectele dorite, prelungind practic boala spre starea de comă;
- măsurile de încurajare a rămânerii pe piața muncii au fost substituite cu măsuri antieconomice, de „stimulare” a ieşirii de pe piața muncii sau din perimetrul ocupării, ceea ce a accentuat până la cote imprevizibile presiunea socială asupra bugetului, îndeosebi asupra bugetului de asigurări sociale;
- comportamentul instituțional, inclusiv la nivel local, eficiența redusă a acestuia în planul ocupării forței de muncă, asociat cu cel al angajatorilor;
- dialogul social şi parteneriatul, deşi aparent beneficiază de cadrul de funcționare necesar, inclusiv de un pact social încheiat între cei trei

principali actori* (guvern, confederații sindicale şi uniuni patronale reprezentative la nivel național) începând din anul 2001 este marcat de blocaje. Aşa cum se remarcă în Raportul CE cu privire la România pe anul 2001, Consiliul economic şi social este în mod constant scurtcircuitat în procesul decizional", iar „structurile de dialog bipartit, în mod special, sunt deficitare" la nivel sectorial (pag. 73).

Prin prisma acestor considerente (constatări sintetice) apare ca o prioritate de prin ordin schimbarea filosofiei, comportamentului şi acțiunilor pragmatico-politice cu privire la ocuparea forței de muncă, combaterea şomajului, întărirea consensului şi coeziunii sociale. Ne „obligă", ne „condamnă" la o astfel de atitudine atât problemele grave, cu caracter exploziv acumulate la nivel național, cât şi cerința, tot La fel de importantă de aliniere la liniile directoare, obiectivele şi recomandările CE cu privire la Strategia Europeană pentru Ocupare valabile deopotrivă pentru țările membre UE, cât şi pentru cele candidate. În acest context se cere o gândire şi acțiune sistemică atât în interiorul pieței muncii (cu nucleul dur al acestuia – ocuparea forței de muncă), cât şi în relațiile dintre diferitele piețe şi politicile care le guvernează sau le promovează. Ceea ce înseamnă *articulare* privind la „Modelul Social European" sau mai bine zis „Social-Economic European", sau, altfel spus, punerea tuturor tipurilor de politici, prin mecanisme adecvate în *serviciul ocupării, al creşterii economice sănătoase şi dezvoltării umane durabile.* Pe deplin întemeiat pe analiza atentă a realităților din economia şi societatea românească în anul 2001, în Raportul CE înainte menționat se accentua că elaborarea unui raport de evaluare a progreselor şi neîmpliniților şi, respectiv, a unei"... strategii naționale pentru ocupare trebuie să fie considerată ca o prioritate națională (s.n). România trebuie să continue să dezvolte o politică activă de ocupare, să dezvolte capacitățile Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă, să întărească capacitățile administrative ale agenților locale de ocupare, în scopul ameliorării serviciilor propuse" (pag. 73).

8.2. Priorități şi direcții de acțiune[1]

Elaborarea strategiei şi planului național de acțiune pentru ocupare – în curs de derulare cu sprijinul UE, prin asistența Germaniei şi Olandei – implică un pachet de măsuri şi acțiuni prioritare care acoperă o zonă problematică largă. Care sunt, în opinia noastră aceste priorități, de natură să întărească capacitatea instituțională şi funcționată a pieței muncii, să susțină ocuparea şi să

[1] În acest paragraf nu ne propunem să identificăm domenii, activități în care s-ar putea crea locuri de muncă. În condițiile în care nu avem informațiile necesare sau chiar prin nonrăspuns şi amânare accesul la informații pentru cercetători este blocat, ar fi poate o acțiune prea puțin fundamentată sau un exercițiu intelectual cu rezonanțe practice minore, prea puțin concordante cu posibilitățile reale din economie. Şi aceasta, dincolo de unele acorduri guvernamentale care s-ar putea să „mențină" starea ocupării la cote scăzute.

reabiliteze sistemul de protecție socială? Pornind de la ipoteza fundamentală conform căreia transpunerea în practică a priorităților reținute de noi este dependentă de ritmuri investiționale şi de creştere economică relativ înalte, care să fie înregistrate fără sincope pe parcursul unei perioade lungi de timp, în condițiile de articulare/cornpatibilizare a politicilor puse în operă, ne-am oprit asupra câtorva priorități, pe care le prezentăm în continuare.

a) Completarea şi adecvarea *legislației muncii,* inclusiv în domeniul dialogului, parteneriatului şi concertării sociale. În acest cadru, prioritatea priorităților, pare a fi elaborarea unui nou *Cod al Muncii.* Având în vedere discuțiile apărute în jurul acestei „legi fundamentale" a funcționării pieței muncii şi relațiilor industriale, apreciem că un asemenea Cod ai Muncii trebuie să fie european prin concepție, prin principiile sale de bază; să fie cuprinzător şi clar, neinterpretabil sub aspectul reglementărilor; să evite unele prevederi aberante care ar putea conduce la disfuncționalități ale pieței muncii mergând până (a blocaje ale ocupării, cu toate efectele economice şi sociale determinate de acestea.

Totodată, o seamă de reglementări – unele dintre ele de dată recentă (Legea nr. 76/2002, Legea nr. 116/2002) par să conțină elemente cu efecte contrare celor scontate, iar altele nu se justifică într-o economie de piață liberă (obligația de a comunica în termen de cinci zile la agențiile locale de ocupare locurile vacante, de pildă, înființarea unor noi organisme, preluarea unor prevederi din alte legi în vigoare etc.). Se conturează riscul unei *„inflații"* legislative şi instituționale, care abundă în acte normative orientate spre soluționarea sau reglementarea aceloraşi probleme.

De asemenea, apreciem că o serie de acte normative care reglementează în prezent anumite aspecte sociale mai generale, venind în tangență cu problema ocupării – egalitatea de şanse, marginalizarea socială etc. – se cer armonizate cu Codul Muncii sau chiar incluse în acesta.

Credem că direcția principală ar trebui să vizeze evitarea unui sistem legislativ prea stufos, puțin inteligibil pentru cei cărora li se adresează, un sistem greu de aplicat şi monitorizat.

b) Compatibilizarea cu limbajul utilizat. În acest context, avem în vedere: *definirea, stăpânirea şi mânuirea* corectă a conceptelor cu care se operează în evaluarea stării ocupării forței de muncă, în genere pe piața muncit; *armonizarea* cu sistemul informațional al pieței muncii (din surse administrative, INS, alte instituții etc.) a criteriilor /indicatorilor de structură a ocupării cu deosebire. În prezent, se folosesc criterii diferite şi uneori există „confuzii" în alegerea criteriilor (gruparea după nivelul studiilor gruparea după statutul profesional etc.); *compatibilizarea* – inclusiv prin traduceri corecte – a terminologiei naționale Cu cea internațională, în special din UE. Şi, aceasta cu atât mai mult, cu cât se accelerează procesul de transpunere a acquis-ului comunitar;

c) *Asigurarea/modernizarea sistemului informațional* al pieței muncii şi al ocupării, indiferent de sursa de proveniență a datelor (administrative, anchete prin sondaj etc.), asociată cu prelucrarea şi diseminarea mai rapidă a acestor

informații către beneficiari. Având în vedere descentralizarea competențelor în materie de ocupare, este necesar ca sistemul informațional de la nivel local să fie unitar, pe cât posibil acelaşi cu cel de la nivel național. În plus, la nivel regional /local ar fi necesar să coboare până la cea mai mică (ultima) unitate teritorial – administrativă, bazin de, ocupare, comună, cartier etc.

O direcție importantă de ameliorare a sistemului informațional este legată de însuşirea, introducerea în sistem a pachetului de indicatori recomandați de CE pentru SEO şi PNA. Ceea ce va implica o serie de modificări în ce priveşte aria informațiilor, sistemul de indicatori, metodele de colectare, prelucrare şi difuzare a informațiilor. Având în vedere diferențele existente în prezent între cele două sisteme informaționale privind ocuparea, costul şi efectele acesteia, aceasta va fi o întreprindere pe cât de necesară, pe atât de dificilă şi costisitoare;

d) *Evitarea unor tendințe de creare a noi şi noi instituții* – în calitate de operatori pe piața muncii – care conduc la paralelisme, la suprapuneri/interferențe de atribuții şi, evident, la costuri suplimentare pe care România nu şi le poate permite;

e) *sporirea capacității şi eficienței instituționale* a organismelor existente, care şi-au intrat deja în rol, cum sunt ANOFM şi agențiile locale, Inspecția Muncii, Consiliul de Formare Profesională a Adulților, Consiliul de Evaluare şi Certificare a Calificărilor – COSA etc.;

f) *limitarea unor tendințe de centralizare* a unor competențe la nivelul MMSS, în defavoarea ANOFM;

g) *Întărirea parteneriatului şi consensului social,* prin asumarea responsabilităților din sfera de competență a fiecăruia dintre parteneri şi susținerea proceselor de restructurare, ajustare structurală şi reabilitare a unor întreprinderi – prin acțiuni concrete de preconcediere, informare, consiliere, orientare, formare şi reconversie profesională – renunțându-se la un climat social orientat spre trecut, în care „statul avea datoria şi puterea să susțină ineficienta unora pe seama redistribuirii eficienței altora”;

h) în condițiile multiplicării instituțiilor acreditate, inclusiv private, care oferă servicii de ocupare, nu trebuie pierdut din vedere că MMSS, respectiv ANOFM, rămân principalii gestionari al resurselor de muncă naționale, având datoria de a se informa şi cunoaşte situația ocupării, indiferent de instituția care furnizează servicii de ocupare. Or, în acest domeniu există un vid de informații de neconceput şi de neînțeles. Şi, dacă luăm în considerare că numai circa 25% – 27% din locurile de muncă sunt ocupate prin serviciul public de ocupare (ANOFM) ne putem face o imagine a golului de informare care se cere umplut. Fenomenul se întâlneşte şi în ce priveşte forța de muncă care lucrează temporar în străinătate, pe bază de acorduri între statul român şi alte state. Şi, în acest domeniu, „Oficiul pentru Recrutarea şi Plasarea Forței de Muncă pentru Străinătate” este nevoie să se implice mai mult;

i) în fine. mecanismele de susținere a ocupării forței de muncă se cer re-orientate pe următoarele traiectorii:

- de la tratarea efectelor spre tratarea cauzelor care au generat şi pot genera în continuare tensiuni şi presiuni asupra ocupării forței de muncă;
- de la tratamente curative, deseori ineficiente, neadecvate maladiei sau bolnavului, costisitoare financiar – social şi în plan individual – spre atitudini şi tratamente preventive, focalizate, în general, pe grupurile – țintă cele mai defavorizate dintr-o anumită zonă, sector etc.;
- (re)orientarea mecanismelor economico – financiare cu fața spre ocuparea forței de muncă şi, printre aceasta, spre reducerea presiunii asupra bugetelor de securitate socială;
- de la încurajarea – prin pensionări anticipate şi plăți compensatorii în caz de concedieri colective – a ieşirii de pe piața muncii (a reducerii prin „simplificare forțată, artificială a solicitărilor de locuri de muncă) la încurajarea rămânerii pe piața muncii, a angajării tinerilor şi echilibrarea (pe cât este posibil, în condiții de accentuare a îmbătrânirii demografice), a piramidei vârstelor populației ocupate;
- de la aşa-zisa „protecție socială de subzistență" – prin locuri de muncă slabe calitativ, precare şi cu salarii mici – la o politică de ocupare, salarii şi venituri recompensatorii din punct de vedere al performanței, motivante şi stimulative pentru progresul în carieră, perfecționarea profesională etc.;
- de la constrângeri şi descurajare a ocupării prin politici fiscale dure asupra forței de muncă, spre politici fiscale care să susțină ocuparea, descurajând însă piața paralelă, sprijinind reîntoarcerea pe piața formală a muncii, şi, prin aceasta, să conducă la echilibrarea bugetului asigurărilor sociale şi la o mai bună colectare a veniturilor bugetare, în general;
- de la confruntarea /conflictul (vizibil sau invizibil) dintre politicile de stabilizare macroeconomică şi ajustare structurală şi cele ale pieței muncii, spre găsirea, în fiecare moment, a coridorului de conciliere dintre necesitatea sporirii eficienței şi competitivității economice, pe de o parte, şi nevoia creării de locuri de muncă, pe de altă parte, având ca obiectiv pe termen lung asigurarea ocupării depline (vezi SEO – orizont 2010). A apăsa prea mult pe una dintre aceste două pedale – cum o dovedeşte, de altfel, însăşi experiența de peste trei decenii a țărilor în prezent membre ale UE conduce la tensiuni greu de depăşit şi la sacrificii cărora o populație sărăcită, cum este cea a României, nu le poate face față.

8.3. Unele probleme de cercetare

Evident, studiul pe care-l prezentăm are limite. Acestea privesc atât problemele abordate ca atare, cât şi o serie de aspecte pe care, din lipsa informațiilor minim necesare, a spațiului şi timpului, nu le-am abordat. Apreciem însă că multe dintre fenomenele identificate sunt într-un anumit sens **vitale** pentru înțelegerea cât mai completă a stării şi efectelor ocupării forței de muncă şi pentru creionarea mecanismelor economiei de piață care ar putea fi folosite în materie de ocupare. Multe dintre aceste probleme pot face, pe mai departe, obiectul unor cercetări interdisciplinare:

- *disparitățile teritoriale* (regiuni, județe, oraşe, mergând până la cartiere, comune; urban, rural etc.) în ceea ce priveşte: dotarea cu resurse umane, cererea de forță de muncă, politicile de succes aplicate, politicile nereuşite etc.;
- *mobilitatea profesională şi teritorială* a forței de muncă. Din punctul de vedere al mobilității profesionale credem că „Recensământul populației şi locuințelor" va furniza informații utile care pot fi comparate cu cele din recensământurile anterioare. În al doilea rând însă, pentru a avea o imagine mai completă – decât cea oferită de ancheta AMIGO prin structura populației ocupate după statutul profesional şi cea pe grupe de ocupații periodic ar fi utilă o anchetă specială cu privire la mobilitatea profesională a forței de muncă, mai accelerată probabil în condițiile tranziției, în condițiile unor transformări structurale de amploare ale ocupării, precum şi ale trecerii' la noua economie – a cunoaşterii şi comunicațiilor;
- *relația import/export de şomaj* (sau de ocupare) şi mecanismele de realizare ale acesteia, prin angajări directe sau indirecte, în interiorul sau afara țării, antrenează, prin proporțiile sale, comprimarea drastică a producției naționale – inclusiv în domenii în care avem vocație şi care sunt în mod tradițional competitive – şi sporirea importului, ceea ce, pe cale de consecință, a contractat cererea de forță de muncă;
- proporțiile şi mecanismele de susținere a *pieței paralele a muncii,* cu efecte economice şi sociale majore, atât la scară globală, cât şi la nivel individual, dacă avem în vedere că această piață este una de subzistență sau de completare a venitului din muncă;
- *educația şi formarea* pe tot parcursul vieții – ca mecanism de integrare şi reintegrare în activitate. Şi, de ce nu, într-o anume perioadă, ca o alternativă /componentă a procesului de ocupare;
- în fine, un studiu special – bazat pe un sistem informațional mai larg decât cel aflat în prezent în sursele de informare din România (unele dintre ele nepublicate) – ar putea fi consacrat analizei migrației legale (controlate) şi a celei necontrolate (emigrație şi imigrație), identificarea şi măsurarea cu o rigoare mai mare a categoriilor de populație

ocupate migratoare, a cauzelor care o generează. Şi, în acest cadru, credem că merită o atenție specială proporțiile părăsirii țării de către absolvenții unor instituții de învățământ superior de vârf, în relație strânsă cu oportunitățile de muncă şi progres în carieră oferite în țară.

Oprindu-ne aici cu inventarul problemelor care ar putea face obiectul unor programe de cercetare, în final dorim să subliniem următoarea idee: niciodată nu se face destul sau prea mult pentru formarea, dezvoltarea, ocuparea şi utilizarea eficientă a capitalului uman. Dacă sărăcia duce în mod inexorabil la decapitalizarea, demotivarea şi descurajarea capitalului uman, la fel de adevărat este şi faptul că prosperitatea care nu-şi găseşte echivalent, nu se transferă în standardul şi calitatea vieții oamenilor, rămâne fără obiect, mai devreme sau mai târziu existând riscul să se transforme în opusul ei. Pe acest fond, în ambele situații apar fenomene şi procese economice, sociale, biopsihologice periculoase, prezente din păcate în lumea contemporană. Se internaționalizează şi globalizează nu numai (şi poate nu în primul rând) piețele, fenomenele şi procesele aducătoare de progres, ci şi fenomenele negative, extrem de periculoase (droguri, prostituție, corupție, trafic de arme, terorism). *OCUPAREA, CONCEPUTA CA INSTRUMENT PRINCIPAL DE CREŞTERE ECONOMICA Ş/ DEZVOLTARE UMANĂ DURABILĂ,* ar putea, prin politici adecvate, coerente şi coordonate să potențeze multe efecte pozitive majore, să limiteze tensiunile şi presiunile de pe piețele interne ale muncii, să contribuie la îngustarea zonei de „intervenție" negativă a globalizării, la un mai bun echilibru economic, ecologic şi social, la scară planetară.

Martie 2002

Anexa nr. 1

Indicatori-cheie ai ocupării forței de muncă (1990 - 2000)

Indicator	U.M.	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Valori absolute												
Populație totală	mii pers.	23206,7	23185,1	22789,0	22755,3	22730,6	22681,0	22607,6	22545,9	22502,8	22458,0	22435,2
Populație în vârstă de muncă	mii pers.	15333,4	15377,3	15153,6	15212,8	15271,5	15315,9	15339,4	15338,6	15318,5	15315,3	15351,6
Populație activă civilă	mii pers.	10840,0	11123,4	11387,0	11226,7	11234,9	10491,4	10036,6	9904,4	9838,1	9550,3	9636,4
Populație ocupată	mii pers.	10840,0	10786,0	10458,0	10062,0	1011,0	9493,0	9379,0	9023,0	8813,0	8420,0	8629,3
Salariați	mii pers.	8156,0	7574,0	6888,0	6672,0	6438,0	6160,0	5939,0	5597,0	5369,0	4761,0	4623,0
Șomeri	mii pers.	0,0	337,4	929,0	1164,7	1223,9	998,4	657,6	881,4	1025,1	1130,3	1007,1
Pensionari	mii pers.	3679,0	4131,0	4292,0	4476,0	4995,0	5258,0	5417,0	5583,0	5755,0	5941,0	6145,0
Rate specifice												
Ponderea populatiei în vârstă de muncă în populația totală	%	66,1	66,3	66,5	66,9	67,2	67,5	67,9	68,0	68,1	68,2	68,4
Rata de activitate a populației totale	%	46,7	48,0	50,0	49,3	49,4	46,3	44,4	43,9	43,7	42,5	43,0
Rata de activitate a populației în vârstă de muncă	%	70,7	72,3	75,1	73,8	73,6	68,5	65,4	64,6	64,2	62,4	62,8
Rata de ocupare a populației totale	%	46,7	46,5	45,9	44,2	44,0	41,9	41,5	40,0	39,2	37,5	38,5
Rata de ocupare a populației în vârstă de muncă	%	70,7	70,1	69,0	66,1	65,6	62,0	61,1	58,8	57,5	55,0	56,2

Indicator	U.M.	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Rata de ocupare a populației active	%	100,0	97,0	91,8	89,6	89,1	90,5	93,4	91,9	89,6	88,2	89,5
Rata șomajului înregistrat	%	0,0	3,0	8,2	10,4	10,9	9,5	6,6	8,9	10,4	11,8	10,5
Ponderea salariaților în populația totală	%	35,1	32,7	30,2	29,3	28,3	27,2	26,3	24,8	23,9	21,2	20,6
Ponderea salariaților în populația în vârstă de muncă	%	53,2	49,3	45,5	43,9	42,2	40,2	38,7	36,5	35,0	31,1	30,1
Ponderea salariaților în populația activă	%	75,2	68,1	60,5	59,4	57,3	58,7	59,2	56,5	54,6	49,9	48,0
Ponderea salariaților în populația ocupată	%	75,2	70,2	65,9	66,3	64,3	64,9	63,3	62,0	60,9	56,5	53,6
Ponderea populației ocupate în sectorul privat	%	9,0	33,6	41,0	43,8	49,2	50,7	51,5	57,5	61,8	66,7	70,4
Ponderea salariaților în sectorul privat	%	5,4	8,8	10,6	16,5	22,6	22,7	27,8	28,9	35,0	39,9	45,0

Sursa: calculat pe baza datelor INS.

Anexa nr. 2

Evoluții (+ /-) ale indicatorilor-cheie ai ocupării forței de muncă (1990 – 2000)

Indicator	U.M.	1990-1991	1991-1992	1992-1993	1993-1994	1994-1995	1995-1996	1996-1997	1997-1998	1998-1999	1999-2000	1990-2000	Indice 1990-2000 (%, 1990=100)
Valori absolute													
Populație totală	+/-mii pers	-21,6	-396,1	-33,7	-24,6	-49,7	-73,3	-61,7	-43,1	-44,8	-22,8	-771,5	96,7
Populație în vârstă de muncă	+/-mii pers.	43,8	-223,6	59,2	58,7	44,4	23,5	-0,8	-20,1	-3,3	36,3	18,2	100,1
Populație activă civilă	+/-mii pers.	283,4	263,6	-160,3	8,2	-743,5	-454,0	-132,1	-66,4	-287,8	86,1	-1203,6	88,9
Populație ocupată	+/-mii pers.	-54,0	-328,0	-396,0	-51,0	-518,0	-114,0	-356,0	-210,0	-393,0	209,3	-2210,7	79,6
Salariați	+/-mii pers.	-582,0	-686,0	-216,0	-234,0	-278,0	-221,0	-342,0	-228,0	-608,0	-138,0	-4623,0	56,7
Șomeri	+/-mii pers.	337,4	591,6	235,7	59,2	-225,5	-340,9	223,9	143,6	105,2	-123,2	1007,1	-
Pensionari	+/-mii pers.	452,0	161,0	184,0	519,0	263,0	159,0	166,0	172,0	186,0	204,0	2466,0	167,0
Rate specifice													
Ponderea populației în vârstă de muncă în populația totală	+/- p.p.	0,3	0,2	0,4	0,3	0,3	0,3	0,2	0,0	0,1	0,2	2,4	103,6
Rata de activitate a populației totale	+/- p.p.	1,3	2,0	-0,6	0,1	-3,2	-1,9	-0,5	-0,2	-1,2	0,4	-3,8	92,0
Rata de activitate a populației în vârstă de muncă	+/- p.p.	1,6	2,8	-1,3	-0,2	-5,1	-3,1	-0,9	-0,3	-1,9	0,4	-7,9	88,8
Rata de ocupare a populației totale	+/- p.p.	-0,2	-0,6	-1,7	-0,2	-2,2	-0,4	-1,5	-0,9	-1,7	1,0	-8,2	82,3
Rata de ocupare a populației în vârstă de muncă	+/- p.p.	-0,6	-1,1	-2,9	-0,6	-3,6	-0,8	-2,3	-1,3	-2,6	1,2	-14,5	79,5

Indicator	U.M.	1990-1991	1991-1992	1992-1993	1993-1994	1994-1995	1995-1996	1996-1997	1997-1998	1998-1999	1999-2000	1990-2000	Indice 1990-2000 (%, 1990=100)
Rata de ocupare a populației active	+/- p.p.	-3,0	-5,1	-2,2	-0,5	1,4	3,0	-2,3	-1,5	-1,4	1,4	-10,5	89,5
Rata șomajului înregistrat	+/- p.p.	3,0	5,1	2,2	0,5	-1,4	-3,0	2,3	1,5	1,4	-1,4	10,5	-
Ponderea salariaților în populația totală	+/- p.p.	-2,5	-2,4	-0,9	-1,0	-1,2	-0,9	-1,4	-1,0	-2,7	-0,6	-14,5	58,6
Ponderea salariaților în populația în vârstă de muncă	+/- p.p.	-3,9	-3,8	-1,6	-1,7	-1,9	-1,5	-2,2	-1,4	-4,0	-1,0	-23,1	56,6
Ponderea salariaților în populația activă	+/- p.p.	-7,1	-7,6	-1,1	-2,1	1,4	0,5	-2,7	-1,9	-4,7	-1,9	-27,3	63,8
Ponderea salariaților în populația ocupată	+/- p.p.	-5,0	-4,4	0,4	-2,0	0,6	-1,6	-1,3	-1,1	-4,4	-3,0	-21,7	71,2
Ponderea populației ocupate în sectorul privat	+/- p.p.	24,6	7,4	2,8	5,4	1,5	0,8	6,0	4,3	4,9	3,7	61,4	782,2
Ponderea salariaților în sectorul privat	+/- p.p.	3,4	1,8	5,9	6,1	0,1	5,1	1,1	6,1	4,9	5,1	39,6	833,3

Sursa: calculat pe baza datelor INS.

Anexa nr. 3

Structura populației ocupate pe sectoare

- procente din totalul populației ocupate -

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	1990-2000 +/- p.proc.
Total economie	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	32,3
Primar	29,0	29,7	32,9	35,9	36,4	34,4	35,4	37,5	38,0	41,2	41,4	12,4
Secundar	43,5	39,9	37,1	35,8	34,4	33,6	34,3	32,0	30,7	28,4	27,3	-16,1
Terțiar	27,5	30,4	30,0	28,3	29,2	32,0	30,3	30,5	31,3	30,4	31,3	3,8

Sursa: calculat pe baza datelor din "Balanța forței de muncă la 1 ianuarie, 1990 - 2001", INS.

Anexa nr. 4

Populaţia civilă ocupată pe forme de proprietate

- mii persoane -

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Total	10839,5	10785,8	10458,0	10062,0	10011,6	9493,0	9379,0	9022,7	8812,6	8419,6	8629,3
Sector public	7902,6	6623,6	5664,0	5194,6	4688,2	4193,6	3829,3	2632,9	2107,4	1753,6	1628,0
Sector privat	2396,9	4143,0	4609,7	4661,4	5133,3	4994,9	5047,2	5343,9	5587,9	5769,9	6073,6
Mixt**	0,0	19,2	184,3	206,0	190,1	304,5	502,5	1045,9	1117,3	896,1	927,7

** Nu cuprinde persoanele ocupate (angajate) în Ministerul Apărării Naţionale, Serviciul Român de Informaţii, organizaţii politice.*
*** Include şi sectorul cooperatist şi obştesc.*
Sursa: calculat pe baza datelor din "Balanţa forţei de muncă la 1 ianuarie 1990 - 2001", INS.

Anexa nr. 5

Ponderea salariaţilor în populaţia ocupată, pe activităţi ale economiei naţionale (1990 - 2000)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Agricultură	21,4	19,5	16,7	15,8	13,6	13,2	11,2	8,5	7,6	5,5	4,2
Silvicultură, exploatare forestieră	120,2	111,2	114,8	114,3	105,8	106,4	109,9	111,3	115,1	112,8	105,5
Industrie	96,0	95,8	98,3	99,6	99,1	96,4	94,3	99,7	98,1	96,9	93,5
Construcţii	99,7	97,0	79,3	93,4	91,5	92,5	90,7	88,2	96,7	91,4	89,6
Comerţ, hoteluri şi restaurante	97,1	73,2	63,8	81,0	80,2	78,4	78,4	78,4	80,2	78,3	75,0
Transport şi depozitare	94,8	97,6	92,4	96,2	97,0	91,7	88,8	90,1	94,2	90,0	84,8
Poştă şi telecomunicaţii	94,8	100,0	100,0	98,9	98,9	98,0	98,0	97,0	100,0	100,0	100,4
Activităţi financiare, bancare şi de asigurări	97,4	93,2	89,5	93,9	94,9	94,4	97,2	101,4	100,0	100,0	92,6
Tranzacţii imobiliare şi alte servicii	96,2	63,4	68,0	67,5	62,2	68,6	75,6	74,3	69,7	69,9	66,4
Administraţie publică	90,9	93,9	93,8	94,0	98,4	99,2	100,0	100,0	100,	100,0	100,6
Învăţământ	89,5	103,3	99,1	98,8	97,9	97,7	98,0	99,3	97,2	96,7	96,7
Sănătate şi asistenţă socială	98,8	101,3	99,3	99,4	98,8	98,5	99,4	101,9	98,1	102,2	89,4
Total	75,2	70,2	65,9	66,3	64,3	64,9	63,3	62,0	60,9	56,5	53,6

Sursa: prelucrări date INS.

Anexa nr. 6

Structura şomerilor în funcţie de regimul de indemnizare, total şi pe regiuni la 31.12.2000

Procente, din total = 100

Regiunea	Total	Ajutor şomaj	Ajutor integrare profesională	Alocaţie sprijin	Beneficiari OUG	Şomeri neindemnizaţi
Total România	100,00	22,02	8,46	38,92	5,25	25,34
Nord - Est	100,00	15,18	8,68	39,18	3,86	33,10
Sud - Est	100,00	25,30	8,60	39,40	3,30	23,40
Sud	100,00	22,80	8,90	45,00	8,20	15,20
Sud - Vest	100,00	19,50	8,40	36,10	3,60	32,40
Vest	100,00	23,60	6,30	40,00	3,50	26,60
Nord - Vest	100,00	21,40	7,60	36,00	5,109	29,90
Centru	100,00	28,60	10,10	34,30	7,574	19,40
Bucureşti	100,00	28,10	8,40	40,70	9,90	13,00

Sursa: prelucrări date INS.

Anexa nr. 6a

Structura pe regiuni a şomerilor - în funcţie de regiune şi pe tipuri de indemnizare - la 31.12.2000

Regiunea	Total	Ajutor şomaj	Ajutor integrare profesională	Alocaţie sprijin	Beneficiari OUG	Şomeri neindemnizaţi
Total România	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Nord - Est	21,20	14,60	21,80	21,40	15,60	27,70
Sud - Est	13,90	16,00	14,10	14,00	8,80	12,80
Sud	15,00	15,50	15,60	17,30	23,30	9,00
Sud - Vest	12,40	11,00	12,30	11,60	8,60	15,90
Vest	9,50	10,20	7,00	9,80	6,30	10,00
Nord - Vest	10,80	10,50	9,70	10,00	10,50	12,80
Centru	12,20	15,80	14,50	10,70	17,50	9,30
Bucureşti	5,00	6,40	5,00	5,30	9,40	2,60

Sursa: prelucrări date INS.

Anexa nr. 7

Rata şomajului BIM, pe grupe de vârstă, sexe şi medii, 1995, 1999, 2000

(%)

Total	Anul	Total	Bărbaţi	Femei	Urban	Rural
	1995	8,0	7,5	8,6	11,4	4,7
	1999	6,8	7,4	6,2	10,3	3,5
	2000	7,1	7,7	6,4	11,2	3,1
Grupa de vârstă						
15 - 19* ani	1995	26,8	24,4	30,3	49,6	15,7
	1999	24,7	24,4	25,1	49,5	13,1
	2000	23,2	24,4	21,4	53,4	11,5
20 - 24 ani	1995	17,2	15,5	19,3	24,3	11,1
	1999	16,6	16,9	16,3	24,3	9,3
	2000	16,9	17,7	15,8	25,0	8,5
25 - 29 ani	1995	10,5	8,0	13,7	12,9	7,2
	1999	8,6	8,8	8,3	11,1	5,6
	2000	8,8	9,3	8,0	11,6	5,2
30 - 34 ani	1995	7,6	6,3	9,1	9,6	3,8
	1999	6,5	6,9	6,0	8,0	4,3
	2000	7,0	6,9	7,1	9,1	4,0
35 - 44 ani	1995	6,6	5,9	7,3	7,6	4,5
	1999	6,0	6,2	5,8	7,3	3,5
	2000	6,8	6,9	6,6	8,8	3,0
45 - 54 ani	1995	3,9	4,6	3,2	5,2	2,6
	1999	4,4	5,1	3,7	6,6	1,6
	2000	4,9	5,5	4,3	7,4	1,6
55 - 59 ani	1995	2,1	3,2	0,7	4,7	1,1
	1999	1,4	2,0	0,7	4,3	0,3
	2000	1,8	2,7	0,8	4,7	0,6
60 ani şi peste	1995	0,2	0,2	0,2	1,8	0,0
	1999	0,1	0,2	0,0	1,4	0,0
	2000	0,1	0,1	0,0	0,7	0,0

** Pentru 1995 vârsta minimă din interval este 14 ani*

Sursa: "Ancheta asupra forţei de muncă în gospodării" (AMIGO), INS 1995, 1999.

Anexa nr. 8

Rata de şomaj BIM, pe niveluri de educaţie ISCED în totalul populaţiei de 15 ani şi peste având acelaşi nivel de educaţie

- % -

	1995						1999						2000					
	Total	5 - 7	4	3v	3g	0 - 2	Total	5 - 7	4	3v	3g	0 - 2	Total	5 - 7	4	3v	3g	0 - 2
Total	5,29	1,83	2,71	8,34	8,51	3,16	4,37	2,50	3,02	7,05	6,47	2,31	4,52	2,88	3,88	7,54	6,59	2,23
Bărbaţi	5,49	1,82	2,46	7,60	7,97	3,97	5,32	2,20	2,43	7,50	7,38	3,48	5,51	2,84	3,59	8,15	7,47	3,21
Femei	5,10	1,85	3,11	10,05	8,91	2,59	3,49	2,88	3,83	6,15	5,79	1,47	3,60	2,93	4,25	6,31	5,94	1,53
Urban	6,85	1,79	2,59	9,62	9,31	5,29	5,89	2,48	3,18	8,57	7,27	4,06	6,33	2,83	4,26	9,49	7,75	4,06
Rural	3,47	2,21	3,26	6,38	6,82	1,95	2,50	2,74	2,02	4,65	4,56	1,38	2,29	3,32	1,33	4,56	3,80	1,25

Notă: ISCED 5-7 – studii superioare de scurtă şi lungă durată.
ISCED 4 - studii postliceale şi similare.
ISCED 3g - liceu (inclusiv treapta I).
ISCED 3v - şcoală profesională, complementară sau de ucenici.
ISCED 0-2 – gimnaziu, şcoală primară, fără studii.
Sursa: "Ancheta asupra forţei de muncă în gospodării" (AMIGO), I.N.S., 1995, 1999, 2000.

Anexa nr. 9

Numărul de şomeri BIM după durata şomajului, pe grupe de vârstă în 2000

Grupa de vârstă	Anul	Total	Număr de şomeri BIM (mii)						Durata medie a şomajului (în luni)
			Din care, după durata şomajului:						
			Până la 3 luni	3 - 5 luni	6 - 11 luni	12 - 17 luni	18 - 24 luni	24 luni şi peste	
15 - 24 ani	1999	306,9	73,9	50,3	62,3	48,6	24,3	47,5	12,5
	2000	292,0	59,0	49,0	60,0	44,0	30,0	49,0	18,0
25 - 34 ani	1999	217,1	52,8	25,7	36,4	34,0	19,0	49,2	17,3
	2000	237,0	36,0	31,0	39,0	41,0	25,0	65,0	13,1
35 - 49 ani	1999	224,9	46,4	32,3	40,3	31,1	20,2	54,8	18,7
	2000	242,0	37,0	24,0	42,0	45,0	25,0	68,0	19,6
50 ani şi peste	1999	41,0	8,9	4,3	5,8	6,1	4,4	11,5	20,3
	2000	51,0	8,0	5,0	7,0	9,0	5,0	16,0	21,3
Total	1999	789,9	182,0	112,6	144,8	119,8	67,7	163,0	16,0
	2000	821,0	141,0	108,0	149,0	139,0	85,0	199,0	22,0

Sursa: "Ancheta asupra forţei de muncă în gospodării" (AMIGO), INS, 1999, 2000.

Anexa nr. 10

Populația care a ocupat un loc de muncă semnificativ, după vârsta avută în momentul părăsirii sistemului educațional și perioada necesară găsirii primului loc de muncă semnificativ

Sexe, medii, perioada	Total	Grupe de vârstă					
		sub 10 ani	10 - 14 ani	15 - 19 ani	20 - 24 ani	25 - 29 ani	30 - 35 ani
Total	100,0		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sub 3 luni	50,0		48,5	44,0	64,7	62,5	85,1
3 - 5 luni	0,9			0,4	2,0		
6 - 8 luni	6,7			6,5	8,0	8,3	
9 - 11 luni	5,6		3,1	6,2	4,9		
12 - 17 luni	8,6		5,3	9,3	6,6	14,7	
18 - 23 luni	5,2		3,8	5,7	4,3	5,2	
24 luni și peste	23,0		35,7	27,8	9,5	4,3	

Sursa: prelucrări date INS.

Anexa nr. 11

Populația care a ocupat un loc de muncă semnificativ după nivelul școlii absolvite în momentul părăsirii sistemului educațional și perioada necesară găsirii primului loc de muncă semnificativ, pe sexe

Sexe, medii, perioada	Total	Nivelul de instruire							
		Universitar de lungă durată	Universitar de scurtă durată (colegii)	Postliceal de specialitate sau tehnic de maiștri	Liceal	Profesional complementar sau de ucenici	Gimnazial	Primar (cl.I - IV)	Fără școală absolvită
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sub 3 luni	50,0	64,9	70,5	71,9	42,7	48,5	46,1		
3 - 5 luni	0,9	1,5		3,7	0,5				
6 - 8 luni	6,7	8,1	8,4	8,5	6,6	6,9	4,1		
9 - 11 luni	5,6	5,5			7,1	4,7	5,9		
12 - 17 luni	8,6	9,7		4,3	10,8	7,6	6,1		
18 - 23 luni	5,2	3,7		5,0	7,3	3,4	4,3		
24 luni și peste	23,0	6,6	9,9	5,2	25,0	28,9	32,3	76,0	85,0

Sursa: prelucrări date INS.

Anexa nr. 12

Populația care a avut un loc de muncă semnificativ, după forma de proprietate și nivelul școlii absolvite în momentul părăsirii sistemului educațional, pe sexe și medii

Sexe, medii, domeniul de pregătire	Total	Forma de proprietate					
		Publică	Privată	Mixtă	Cooperatistă	Publică de interes național	Alta
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Universitar de lungă durată	14,2	20,2	8,9	16,8		29,2	
Universitar de scurtă durată (colegii)	2,5	4,6	1,2			4,4	
Postliceal de specialitate sau tehnic de maiștri	6,3	9,1	2,5	6,4	14,3	21,8	
Liceal	39,7	38,5	41,8	30,3	37,6	37,7	
Profesional, complementar sau de ucenici	24,1	21,2	26,3	39,8	39,5	5,2	
Gimnazial	12,2	6,5	17,8	4,9			
Primar (cl. I - IV)	0,7		1,3				
Fără școală absolvită	0,2		0,3				

Sursa: "Ancheta asupra forței de muncă în gospodării" (AMIGO), "Modulul Tranziția de la școală la muncă", INS, 2000.

Anexa nr. 13

Populația care a avut un loc de muncă semnificativ pe grupe de ocupații

Grupa de ocupații	Total	Bărbați	Femei	Urban	Rural
Membrii ai corpului legislativ, ai executivului, înalți conducători ai administrației publice, conducători și funcționari superiori din unitățile economico - sociale și politice	1.414.183	761.831	652.352	962.231	451.952
Specialiști cu ocupații intelectuale și științifice	181.727	85.336	96.391	160.001	21.726
Tehnicieni, maiștri și asimilați	187.206	55.507	131.699	152.143	35.002
Funcționari administrativi	76.179	21.402	54.777	62.764	13.416
Lucrătorii operativi din servicii și comerț	216.023	67.710	148.313	162.959	53.064
Agricultori și lucrători calificați în agricultură, silvicultură și pescuit	112.234	58.976	53.258	4.781	107.453
Meșteșugari și lucrători calificați în meserii de tip artizanal, de reglare și întreținere a mașinilor și instalațiilor	336.826	236.818	100.008	214.725	122.101
Alte categorii de ocupații	282.793	218.532	64.262	185.389	97.404
Din care: muncitori calificați	101.374	69.431	31.943	59.076	42.998

Sursa: "Ancheta asupra forței de muncă în gospodării" (AMIGO), "Modulul Tranziția de la școală la muncă", INS, 2000.

Anexa nr. 14

Populația care a părăsit sistemul educațional și a căutat neîntrerupt un loc de muncă, după durata cea mai lungă de căutare și principalele metode de căutare utilizate

	Total	Durata căutării (luni)			
		1 - 2 luni	3 - 5 luni	6 - 11 luni	1 an și peste
O singură metodă	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Înscrierea la Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă	26,1	22,1	19,6	36,5	27,4
Demersuri pentru a începe o activitate pe cont propriu	1,6	2,7			
Înscrierea la agenții particulare de plasare	1,0				
Publicare de anunțuri	2,9		5,0		2,9
Răspunsuri la anunțuri	3,7	7,3	3,5		2,1
Contactarea directă a patronilor sau a factorilor responsabili cu angajarea	30,7	28,2	31,4	25,9	33,3
Apel la prieteni, rude, colegi, sindicate	33,2	36,4	38,6	24,4	32,3
Altă metodă în afara celor menționate	0,8				
Mai multe metode, din care:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Înscrierea la o agenție de ocupare	46,0	47,9	43,1	42,6	47,1

Sursa: prelucrări date INS.

Anexa nr. 15

Indicele real al productivității aparente a muncii (VAB pe o persoană ocupată) - total și pe activități ale economiei naționale -

procente (1990 = 100)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Agricultură	100,0	86,4	69,5	75,5	77,1	90,3	84,8	81,9	73,8	73,7
Silvicultură, exploatare forestieră	100,0	73,5	76,0	73,2	67,2	76,3	83,9	91,6	105,8	115,5
Industrie	100,0	91,8	91,2	100,5	109,2	122,5	129,6	136,5	133,6	148,6
Construcții	100,0	113,6	92,8	116,7	151,5	190,0	193,1	166,4	180,9	204,5
Comerț, hoteluri și restaurante	100,0	59,1	52,7	62,2	57,1	54,4	68,0	55,9	60,1	63,9
Transport și depozitare	100,0	93,5	93,7	105,4	112,8	114,6	118,1	114,8	111,6	124,4
Poștă și telecomunicații	100,0	139,7	156,1	185,1	205,7	209,7	273,6	270,4	271,3	284,4
Activități financiar - bancare și de asigurări	100,0	88,4	95,3	82,7	94,1	79,3	67,9	40,0	50,1	50,0
Tranzacții imobiliare și alte servicii	100,0	78,7	115,2	119,6	122,8	167,4	230,1	245,7	227,3	239,3
Administrație publică	100,0	81,7	79,4	78,1	80,2	79,9	77,8	67,2	67,8	58,5
Învățământ	100,0	112,4	110,0	113,8	112,9	116,8	127,3	117,9	119,0	114,9
Sănătate și asistență socială	100,0	100,8	99,6	101,1	102,1	104,8	113,4	107,8	122,9	127,0
Total economie - VAB	100,0	88,7*	83,2	89,4	93,7	105,5	111,0	106,2	103,6	106,6
Total economie - PIB	100,0	87,5	82,3	86,8	90,7	102,5	107,9	104,4	102,7	105,1

Sursa: prelucrări date INS.

Anexa nr. 16

Ponderea câştigului salarial mediu net în VAB ce revine pe un salariat

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Silvicultură, exploatare forestieră	73,1	68,5	73,9	65,0	52,2	54,5	53,0	50,0	45,5	41,6
Industrie	44,3	39,3	34,6	33,3	28,0	30,1	30,0	26,0	29,0	25,4
Construcţii	68,9	48,4	40,7	39,7	31,4	25,1	24,3	21,7	23,9	19,8
Comerţ, hoteluri şi restaurante	46,2	17,9	14,4	17,4	21,7	20,3	16,1	13,8	12,9	11,9
Transport şi depozitare	67,6	49,2	34,0	23,3	24,1	28,0	24,8	19,6	21,8	17,9
Poştă şi telecomunicaţii	46,0	38,2	38,3	28,9	28,3	30,4	20,9	19,5	17,3	13,6
Activităţi financiare, bancare şi de asigurări	6,3	7,2	5,7	6,3	6,6	8,7	16,8	30,6	38,6	38,9
Administraţie publică	15,2	13,4	13,1	13,3	13,7	13,1	13,6	14,0	16,7	20,4
Învăţământ	64,6	63,8	60,2	56,6	53,9	53,8	51,5	53,2	52,4	52,2
Sănătate şi asistenţă socială	71,1	60,5	56,6	55,9	52,8	48,6	43,9	48,1	40,1	44,9
Total economie - VAB	42,0	32,8	28,1	25,7	23,9	23,5	22,5	18,2	20,1	18,1
Total economie - PIB	38,6	30,8	27,6	23,9	22,0	21,7	21,0	16,8	18,1	16,1

Sursa: prelucrări date INS, BNR.

Anexa nr. 17

Evoluţia sarcinii fiscale globale asupra salariilor în România, 1989 şi 2001

1989

Categoria de impozit / taxă contribuţie	Sfera contribuabililor	Baza de impunere	Cota de impunere*	Plătitorul
Impozitul pe salarii	Angajatorul	Total venit salarial net	Circa 12%	Salariatul
Contribuţia la pensia suplimentară	Persoana angajată cu contract de muncă, pe bază de carnet de muncă	Salariul de bază net + sporul de vechime	2% - 3%	Salariatul
Contribuţia la fondul pentru asigurări sociale	Angajatorul	Total venit salarial net + impozit	13%	Angajatorul
Total ♦ salariatul ♦ angajatorul		 Venit salarial brut Venit salarial brut	27% - 28% 14% - 15% 13%	

(*) pentru comparabilitate cu anul 2001 s-au recalculat procentele faţă de câştigul salarial brut.

2001

Categoria de impozit /taxă contribuţie	Sfera contribuabililor	Baza de impunere	Cota de impunere	Plătitorul
Impozit pe salarii	Persoana angajată cu contract de muncă, pe bază de carnet de muncă	Total venit salarial brut de impozitat	Circa 30% (la nivelul câştigului mediu lunar) recalculat cu % faţă de câştigul brut	Salariatul
Contribuţia la fondul de şomaj	Persoana angajată cu contract de muncă, pe bază de carnet de muncă + angajatorul	Salariul de bază, inclusiv indexările şi compensările admise de lege	1% salariatul 5% angajatorul	Salariat + angajator
Contribuţia la fondul pentru asigurări sociale obligatorii	Persoana angajată cu contract de muncă, pe bază de carnet de muncă + angajatorul	Total salarii brute de bază, conform timpului efectiv lucrat	11,67%-15% salariat 23,33%-30% angajator	Salariat + angajator
Contribuţia la fondul pentru sănătate	Persoana angajată + angajator	Total salariu / venit brut	7% salariatul 7% angajator	Salariat + angajator
Contribuţia la fondul special pentru protecţia persoanelor cu handicap	Angajator	Salariul de bază brut	3%	Angajator
Contribuţia la fondul special pentru învăţământ	Angajator	Fondul de salarii brut	2% (se renunţă la această contrib. înce-pând cu luna ian. 2002)	Angajator
Contribuţia pentru Camera de Muncă	Angajator	Salariul de bază brut	0,75%	Angajator
Total ♦ salariatul ♦ angajatorul		 Venit salarial brut Venit salarial brut	88,75%-98,75% 49,67% - 53% 39,08%-45,75%	

Notă: La determinarea sarcinii fiscale aferente unui leu salariu brut şi net s-au recalculat procentele prezentate în tabele în coloana "cotele de impunere", deoarece acestea (aşa cum am arătat în coloana "baza de impunere") se aplică la alte sume. Limitele prezentate la sarcina fiscală din 2001 sunt rezultatul luării în considerare a diferenţierii cotelor de asigurări sociale datorate, în funcţie de grupa de muncă a salariaţilor (45% pentru grupa I, 40% pentru grupa a doua şi 35% pentru grupa a treia). Cota de impozit prezentată în tabel corespunde salariului mediu realizat la nivel naţional.

Sursa: prelucrări ale autorilor pe baza legislaţiei pe probleme de muncă şi salarii.

Anexa nr. 18

Salariile nete, impozite şi contribuţii sociale

Indicator	U.M.	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Veniturile Bugetului Asigurărilor Sociale	mld lei p.c.	53,3	164,1	468,8	1303,3	2811,6	3934,2	5889,7	13164,2	23382,9	37792,7	50975,3
Veniturile Bugetului Fondului de Şomaj	mld lei p.c.		35,4	136,7	374,3	1065,1	1422,0	1639,1	3546,3	4696,8	6631,2	9269,5
Impozitul pe salarii	mld lei p.c.	58,0	166,8	457,7	1093,2	2552,5	3380,2	4683,7	9301,1	10094,9	7207,6	20406,7
Total venituri bugetare medii anuale aferente salariului pe un salariat	mil. lei p.c.	0,014	0,05	0,2	0,4	1,0	1,4	2,1	4,6	7,1	10,8	17,4
Salariul mediu anual nominal net pe un salariat	mil. lei p.c.	0,041	0,1	0,2	0,7	1,7	2,5	3,9	7,6	12,5	18,3	29,7
Ponderea veniturilor bugetare aferente salariului în salariul net - TOTAL	%	33,6	54,0	63,9	58,0	58,6	55,9	53,4	61,3	56,8	59,3	58,6
Din care: - impozit pe salariu	%	17,5	24,6	27,5	22,9	23,3	21,6	20,5	21,9	15,0	8,3	14,8
- contribuţii sociale	%	16,1	29,4	36,4	35,1	35,4	34,3	32,9	39,4	41,8	51,1	43,8

Sursa: prelucrări date INS, BNR

Anexa nr. 19

Elementele remunerării muncii
Costul muncii

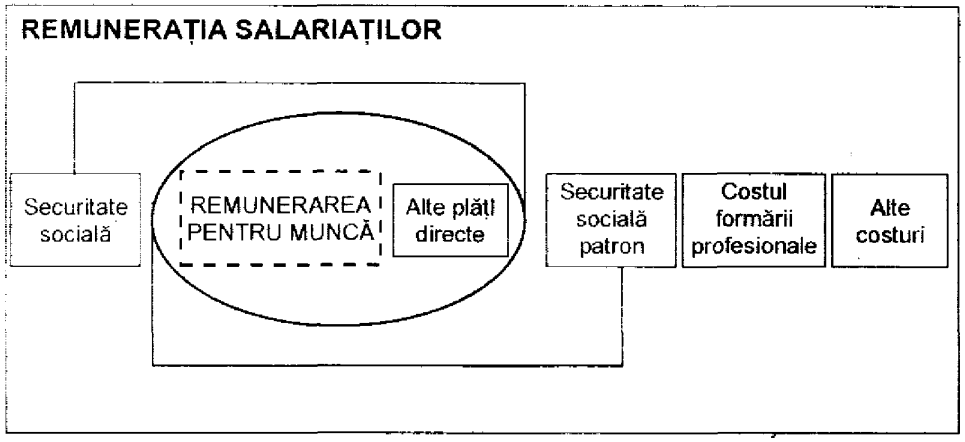

Anexa nr. 20

Structura generală a costului muncii

COSTUL MUNCII	COSTUL DIRECT	COSTUL PENTRU MUNCA DEPUSĂ	- SALARIUL PENTRU MUNCĂ (SALARIUL DE BAZĂ CORECTAT ÎN FUNCȚIE DE REALIZAREA NORMEI DE TIMP/NORMEI DE MUNCĂ); - sporuri, premii; - contravaloarea plăților în natură; - contravaloarea facilităților și gratuităților; - plăți pentru timp nelucrat: concedii, zile libere, concedieri – lichidări etc.	
	COSTUL INDIRECT	COSTUL SOCIAL AL MUNCII	OBLIGATORIU	- costul asistenței sociale; - costul asigurării sociale.
			ADIȚIONAL (NEGOCIAT)	- pentru transport, condiții de locuit, hrană etc. - pentru pregătirea profesională, perfecționare etc. - costul serviciilor pentru nivelul de trai al familiei.
		COSTUL SOCIETAL		- costul dezvoltării societății civile (impozite pe salariu etc.)
	ALTE COSTURI	- deplasări în interes de serviciu; costul delegării pe perioade determinate la partenerii de afaceri - alte costuri implicate de participarea la muncă.		

Anexa nr. 21

Structura cheltuielilor din fondul de şomaj pe tipuri de măsuri

Milioane lei preţuri curente

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Cheltuieli - total	**6797**	**44912**	**177897**	**482134**	**717406**	**754503**	**3215599**	**5332475**	**8290324**	**9273490**
Măsuri pasive	**6412**	**37922**	**169541**	**428536**	**568652**	**635795**	**3049777**	**5004598**	**7708527**	**7720175**
- Ajutor de şomaj	4203	31788	110400	282805	205037	183643	625065	1334908	2252600	1951694
- Ajutor de integrare profesională		X	X	4998	59405	58315	101933	200850	283047	370661
- Alocaţie de sprijin	X	3607	47426	106826	229247	200166	215599	497681	1043516	1346319
- Plăţi compensatorii	X	X	X	X	X	X	1739203	2303917	3319147	3186215
- Armată, şomaj tehnic	2209	2527	11715	33907	74963	193671	367977	667242	810217	865286
Măsuri active	**190**	**657**	**2031**	**6673**	**106026**	**84314**	**71934**	**127220**	**191456**	**206282**
- Calificarea şi recalificarea	132	352	1108	1269	1602	2986	14012	19212	25432	30183
- Plata absolvenţilor	58	305	923	5404	4520	4856	8088	42000	66024	89476
- Credite IMM	X	X	X	X	99904	76472	49834	66008	100000	86623
Alte cheltuieli	**195**	**6333**	**6307**	**46925**	**427428**	**34394**	**93888**	**200657**	**390341**	**1347033**

Anexa nr. 22

Structura cheltuielilor din fondul de şomaj

- procente -

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Cheltuieli - total	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Măsuri pasive	**94,3**	**84,4**	**95,3**	**88,9**	**79,3**	**84,3**	**94,8**	**93,9**	**93,0**	**83,2**
- Ajutor de şomaj	61,8	70,8	62,1	58,7	28,6	24,3	19,4	25,0	27,2	21,0
- Ajutor de integrare profesională				1,0	8,3	7,7	3,2	3,8	3,4	4,0
- Alocaţie de sprijin		8,0	26,7	22,2	32,0	26,5	6,7	9,3	12,6	14,5
- Plăţi compensatorii							54,1	43,2	40,0	34,4
- Armată, şomaj tehnic	32,5	5,6	6,6	7,0	10,4	25,7	11,4	12,5	9,8	9,3
Măsuri active	**2,8**	**1,5**	**1,1**	**1,4**	**14,8**	**11,2**	**2,2**	**2,4**	**2,3**	**2,2**
- Calificarea şi recalificarea	1,9	0,8	0,6	0,3	0,2	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3
- Plata absolvenţilor	0,9	0,7	0,5	1,1	0,6	0,6	0,3	0,8	0,8	1,0
- Credite IMM					13,9	10,1	1,5	1,2	1,2	0,9
Alte cheltuieli	**2,9**	**14,1**	**3,5**	**9,7**	**6,0**	**4,6**	**2,9**	**3,8**	**4,7**	**14,5**

Sursa: prelucrări date INS şi ANOFM.

Anexa nr. 23

Necesarul de credite pentru resorbţia şomajului

		1995	1996	1997	1998	1999	2000
Total credite IMM din fondul de şomaj	mld. lei	112,6	63,9	50,5	66,0	100,0	86,6
Locuri de muncă nou create în urma creditării	număr	14239	6819	2593	2619	3379	2913
Costul creditării unui loc de muncă	mil. lei	7,9	9,4	19,5	25,2	29,6	29,7
Credite necesare pentru angajarea în acelaşi mod a tuturor şomerilor	mld. lei	7893,706	6158,286	17166,74	25835,01	33450,61	29948,75
Cheltuieli totale din fondul de şomaj	mld. lei	717,406	754,503	3215,599	5332,475	8290,324	9273,49

Sursa: prelucrări date INS şi ANOFM.

Anexa nr. 24

Structura șomerilor indemnizați în funcție de regimul de asigurare, total și pe regiuni, în 2001

Regiunea	Total	Ajutor de șomaj	Ajutor de integrare	Alocație de sprijin
Total România	100	29,68	8,58	34,61
Nord - est	100	24,6	8,9	35,6
Sud - est	100	33,3	9,2	35,4
Sud	100	33,7	9,4	39,9
Sud - vest	100	24,2	8,7	31,9
Vest	100	26,9	5,8	29,9
Nord - vest	100	29,1	7,2	29,5
Centru	100	35,1	9,6	36,6
București	100	36,6	8,7	35,6

Sursa: prelucrări date ANOFM.

Anexa nr. 25

Structura pe regiuni a șomerilor indemnizați, după regimul de indemnizare, în 2001

Regiunea	Total	Ajutor de șomaj	Ajutor de integrare	Alocație de sprijin
Total România	100,0	100,0	100,0	100,0
Nord - est	20,1	16,6	20,9	20,7
Sud - est	14,1	15,8	15,1	14,4
Sud	14,9	17,0	16,4	17,2
Sud - vest	13,3	10,8	13,4	12,2
Vest	10,2	9,3	6,9	8,9
Nord - vest	10,4	10,2	8,8	8,9
Centru	11,9	14,1	13,3	12,6
București	5,0	6,2	5,1	5,2

Sursa: prelucrări date ANOFM.

Anexa nr. 26

Numărul și structura șomerilor după proveniență, total și pe regiuni, în 2001

Regiunea	Număr șomeri (persoane)		Structura șomerilor în funcție de sectorul de proveniență (%)	
	Total	Proveniți din sectorul privat	Privat	Public
Total România	826932	428781	51,9	48,1
Nord - est	166303	89487	53,8	46,2
Sud - est	116736	58816	50,4	49,6
Sud	123494	75264	60,9	39,1
Sud - vest	109625	34665	31,6	68,4
Vest	84751	43035	50,8	49,2
Nord - vest	86216	57180	66,3	33,7
Centru	98343	61743	62,8	37,2
București	41464	8591	20,7	79,3

Sursa: prelucrări date ANOFM.

Anexa nr. 27

Structura şomerilor care beneficiază de drepturi bănești, în funcție de vârsta şi durata şomajului, la 31.12.2001

- procente -

Grupa de vârstă	Total	Durata şomajului cuprinsă între:									
		1 zi-3 luni	3-6 luni	6-9 luni	9-12 luni	12-15 luni	15-18 luni	18-21 luni	21-24 luni	24-27 luni	Peste 27 luni
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sub 25 ani	29,6	35,4	24,1	26,5	30,3	39,4	23,0	22,6	24,7	30,1	1,2
25 - 29 ani	11,4	12,0	13,8	12,5	13,1	10,6	10,9	9,2	10,2	8,6	5,6
30 - 39 ani	23,4	22,7	26,4	24,8	22,5	19,4	23,8	25,4	24,0	22,5	25,7
40 - 49 ani	24,3	21,0	25,6	25,3	22,9	21,0	28,4	29,1	26,5	25,1	45,9
50 - 59 ani	9,6	7,7	8,6	9,3	9,6	8,1	11,6	11,7	12,3	11,7	19,0
Peste 55 ani	1,7	1,2	1,6	1,6	1,7	1,5	2,3	2,0	2,2	1,9	2,5
Total	100,0	25,75	12,59	11,07	8,22	10,53	7,00	7,93	7,62	8,56	0,73
Sub 25 ani	100,0	30,8	10,2	9,9	8,4	14,0	5,4	6,1	6,4	8,7	0,0
25 - 29 ani	100,0	27,0	15,1	12,1	9,4	9,8	6,7	6,4	6,8	6,5	0,4
30 - 39 ani	100,0	24,9	14,2	11,7	7,9	8,7	7,1	8,6	7,8	8,2	0,8
40 - 49 ani	100,0	22,2	13,2	11,5	7,7	9,1	8,2	9,5	8,3	8,8	1,4
50 - 59 ani	100,0	20,7	11,4	10,8	8,2	8,9	8,5	9,7	9,8	10,5	1,5
Peste 55 ani	100,0	18,9	12,0	10,8	8,3	9,7	9,6	9,3	10,3	9,9	1,1

Sursa: prelucrări date ANOFM.

Anexa nr. 28

Structura cheltuielilor din fondul de șomaj în anul 2001

	Total cheltuieli (miliarde lei)	% din total pe grupe	% din total cheltuieli
Total	9207,6	100,0	100,0
Măsuri active, total	1079,4	11,7	11,7
din care:			
- calificare /recalificare	40,1	3,8	0,4
- credite IMM	920,7	85,3	10,0
- plata absolvenților	118,6	10,9	1,3
Măsuri pasive, total	7504,8	81,5	81,5
- ajutor de șomaj	2810,0	37,5	31,5
- alocație de sprijin	1167,0	15,2	12,6
- ajutor de integrare profesională	434,0	5,2	4,0
- indemnizați industria de	1021,0	13,6	11,0
apărare	996,4	13,2	10,7
- plăți compensatorii	1076,4	15,3	11,7
- transferuri - CAS			
Cheltuieli pentru administrarea fondului și alte cheltuieli	623,4	6,8	6,8

Sursa: prelucrări pe baza informațiilor furnizate de ANOFM.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE
NR. 8/2002

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE PROGNOZĂ ECONOMICĂ

ECONOMIA NAȚIONALĂ ŞI INTEGRAREA ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

dr. Elena PELINESCU
(coordonator)

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Prezentul caiet de studii cuprinde lucrările susținute de tinerii cercetători din institutul de Prognoză Economică în cadrul sesiunii de comunicări ştiințifice *Economia Națională şi Integrarea în UE,* organizată cu prilejul zilelor Institutului Național de Cercetări Economice, Bucureşti, 25 aprilie 2002.

CUPRINS

1. ANALIZA COSTURILOR ŞI A BENEFICIILOR EXTINDERII EUROPENE – IMPLICAȚII PENTRU SECTORUL FORMAL ŞI INFORMAL ÎN ECONOMIILE ÎN TRANZIȚIE 369
1. Introducere 369
2. Modelarea efectului integrării 371
3. Datele 377
4. Estimarea modelului 380
5. Rezultatele simulărilor 382
6. Concluzii şi recomandări 385
Bibliografie 385
2. METODE DE ESTIMARE A PIB-ULUI LUNAR – FILTRUL KALMAN 386
1. Procedura spațiului stării 386
2. Procedura filtrului Kalman 390
3. Concluzii orientative 392
Bibliografie 393
3. CICLUL DE AFACERI ÎNTR-O ECONOMIE DE PIAȚĂ – TERMINOLOGIE ŞI MECANISME. O PRIVIRE RETROSPECTIVĂ ASUPRA ECONOMIEI ROMÂNEŞTI ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE 394
Introducere 394
1. Definirea conceptului de ciclu al afacerilor 394
2. Fluctuații ciclice ale producției în România în perioada de tranziție 405
Bibliografie 410
4. IMPACTUL POLITICII SALARIALE ASUPRA INFLAȚIEI 411
ANEXE 418
Bibliografie 419
5. POLITICA FISCALĂ ÎN EUROLAND 420
1. Introducere 420
2. Teoria zonelor monetare optime cu privire la politica fiscală într-o uniune monetară 420
3. Limite la centralizarea bugetelor naționale într-o uniune monetară 421
4. Situația în Uniunea Europeană 422
5. Relația deficit bugetar – datorie publică 423
6. Constrângeri fiscale în UEM 424
7. Critici aduse Tratatului de la Maastricht şi Pactului de Creştere şi Stabilitate 425

8. Concluzie 427
Bibliografie 428
6. CONSIDERAȚII GENERALE ASUPRA SISTEMULUI DE IMPOZITARE ÎN ROMÂNIA, ÎN CONTEXTUL ADERĂRII LA UE 429
Bibliografie 432
7. ASPECTE ALE COMPETITIVITĂȚII UNOR SECTOARE ALE ECONOMIEI ROMÂNEŞTI 433
1. Noțiuni generale privind competitivitatea 433
2. Indicatori de măsurare şi caracterizare a competitivității 435
3. Competitivitatea unor sectoare ale economiei româneşti 437
4. Avantaje/dezavantaje comparative în relațiile cu țările Uniunii Europene şi țările candidate la aderare 440
Bibliografie 441
ANEXE 442
8. INVESTIȚIILE DIRECTE CU IMPACT SEMNIFICATIV ÎN ECONOMIE 450
1. Un nou cadru legislativ – comparație cu cel existent. Facilități pentru investitori 450
2. Stadiul actual al investițiilor externe directe şi societăților cu capital străin în România 452
3. Alte inițiative şi desfăşurări în domeniul investițional (2002) 456

1. Analiza costurilor şi a beneficiilor extinderii europene – implicații pentru sectorul formal şi informal în economiile în tranziție

Cătălin PĂUNA
Bianca PĂUNA
dr. Cornelia SCUTARU

1. Introducere

Necesitatea creării unei Europe unite a fost dată de dorința de a preveni războaiele periodice dintre țările europene aflate în competiție. Primul pas către o unificarea europeană a fost făcut în 1951 o dată cu înființarea Comunității Europene a Cărbunelui şi Oțelului, creată cu scopul integrării industriei de extracție a cărbunelui şi a celei siderurgice germane în structurile europene. De atunci, țările au avansat continuu către crearea unei Europe unite; la sfârşitul anilor 70 s-a reuşit crearea unei unități vamale; în anii 1990 s-a constituit piața unică europeană, iar din 1999, o parte dintre membrii uniunii au intrat în Uniunea Monetară. În prezent, UE s-a transformat într-o structură de tip federal, cu roluri crescute în zona socialului şi a mediului înconjurător. Beneficiile aderării la UE depăşesc cu mult fondurile primite de la bugetul european. Țările membre beneficiază în primul rând de mediul economic competitiv creat de piața unică europeană, datorită comerțului liber, şi reducerii ineficientelor, ca urmare a creşterii competiției, precum şi datorită stabilității introduse de uniunea monetară, mai precis de moneda unică şi de politica monetară stabilită de Banca Central Europeană.

O dată cu sfârşitul diviziunii Europei în est şi vest în anul 1989, a devenit necesară extinderea uniunii pentru a se atinge obiectivul stabilității europene. Prin urmare, toate țările din centrul şi estul Europei au semnat acorduri de asociere cu Europa, ca un prim pas în tranziția către admitere în UE. Aceste acorduri stabilesc ca obiectiv final integrarea în structurile europene şi creează condiții pentru întărirea legăturilor dintre țările Uniunii, şi aceasta prin crearea treaptă a uniunii comerciale *de facto* între ele. Ca o cerință a integrării, țările CEE trebuie să satisfacă criterii economice şi instituționale, criterii care sunt îndeplinite cu uşurință de o economie care funcționează respectând regulile de competiție ale economiei de piață, şi care este guvernată cu responsabilitate din punct de vedere fiscal.

Procesul de lărgire europeană aduce cu sine atât beneficii, cât şi costuri pentru țările candidate. În timp ce costurile sunt mai uşor de observat direct, şi apar pe termen scurt, beneficiile sunt mult mai dificil de cuantificat şi mai greu

de observat pentru plătitorii de taxe sau angajați, în cazul unei economii în tranziție care traversează un proces amplu de reformă şi restructurare. Articolul prezintă un model macroeconomic care indică o metodologie de cuantificare a costurilor şi beneficiilor integrării pe care țările candidate trebuie să le suporte.

Suntem interesați în efectele pe care le are procesul de lărgire europeana asupra economiei țărilor candidate, şi în mod special asupra sectorului informai, datorită dimensiunilor acestuia, şi distorsiunilor pe care le induce pentru economiile țărilor în tranziție. Am dezvoltat o metodologie simplă care cuantifică legăturile invizibile dintre economia formală, cea informală şi procesul de integrare europeană.

Figura nr. 1

Relațiile dintre sectorul formal, informai şi public

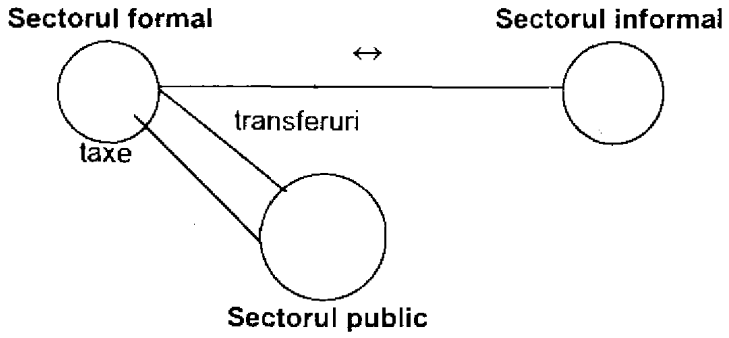

În modelul nostru, economia are trei sectoare: formal, informai şi public, aşa cum apare în figura nr. 1. Sectorul formal plăteşte taxe bugetului, sub formă de taxe pe salarii sau pe profit, dar beneficiază, pe de altă parte, de transferuri guvernamentale, sub forma transferurilor de asistență socială sau a subvențiilor către firme. Bineînțeles, sectorul informai nu plăteşte nici un fel de contribuții, dar nici nu primeşte nici un fel de transferuri.

În acelaşi timp, țara fiind implicată în procesul de extindere europeană, ce presupune că primeşte asistență de la UE, sub formă de transferuri. În model am simulat efectul pe care îl are integrarea asupra sectorului formal şi informai, cu o atenție sporită acordată aspectelor vizibile ale transferurilor economice de la UE. Am schițat, pe plan teoretic, o modalitate de evaluare a unui nivel eficient al cheltuielilor cu depistarea activității economice informale şi am calculat un nivel al activităților informale, care este implicat de nivelul cheltuielilor. Deoarece nu există informații despre resursele cheltuite pentru detectarea activității economice informale, acestea nu au putut fi introduse în partea empirică fără a se face nişte ipoteze legate de efectul acestora asupra PIB-ului formal.

Cu ajutorul acestui model, am găsit o metodologie pentru măsurarea unui nivel optim al contribuțiilor României către Uniunea Europeană, un nivel care poate fi susținut de economie. În final, am testat, numai parțial, implicațiile modelului. Motivele sunt multiple, dar cel mai important este numărul de observații disponibile pentru numai nouă ani, datorită» faptului că statisticile din România furnizează date legate de economia informală doar începând cu anul 1992, fapt care a impus limitări serioase. O altă problemă legată de numărul redus de observații, se referă la estimațiile regresiei care are intervale de încredere mari.

2. Modelarea efectului integrării

Ne vom ocupa, în primul rând, de problema integrării în structurile europene. După extinderea europeană, toate țările vor trebui să contribuie la bugetul european. Vom nota aceste contribuții cu ***UEC.*** Nivelul acestor contribuții este stabilit prin negocieri între Guvern şi Comisia Europeană, înainte de procesul de integrare, pe baza anumitor criterii. Pentru simplificare, să luăm ca exemplu contribuția stabilită ca procent din PIB. În realitate, integrarea europeană implică şi alte contribuții către bugetul comun, sub forma de taxe vamale, taxe^ pe valoarea adăugată, obținute datorită alinierii legislației autohtone la cea europeană. În lucrare acestea nu sunt luate în considerație, omitere, credem destul de serioasă deoarece, în primul rând, lucrarea nu îşi propune să estimeze efectul adoptării legislației europene, iar în al doilea rând, veniturile adiționale, obținute în urma adoptării tarifului extern comun pentru comerțul cu restul lumii, de exemplu, este în întregime direcțional către bugetul european.

În afara costurilor, există şi beneficii în urma integrării în UE, sub formă de transferuri de la UE către țările candidate, în cadrul diferitelor programe destinate unor scopuri specifice, stabilite de Comisie, în funcție de prioritățile acesteia. Aceste fonduri vor fi notate cu ***UEF.*** Firmele câştigătoare se desemnează pe baze competitive; toate firmele interesate trimit aplicații, iar cele care sunt cel mai aproape de criteriile stabilite, câştigă. UE face eforturi susținute pentru a preveni risipa şi deturnarea de fonduri. Marea majoritate a programelor conțin şi o clauză care cere partenerului din CEE. autorității centrale, locale sau entității care a câştigat contractul, să participe cu fonduri proprii pentru finanțarea proiectului, prevenind în felul acesta neseriozitatea partenerului din CEE. Aceste transferuri sunt canalizate în economia formală, câteva astfel de exemple sunt: investițiile în infrastructură sau grant-uri pentru firmele mici şi mijlocii, care operează formal. Prin urmare, aceste investiții au un efect direct în creştere PIB[1]-ului formal. În plus, participarea la UE mai presupune şi alte

[1] UE finanțează deja anumite programe în țările candidate (PHARE, ISPA, SAPARD), care au ca scop ajutarea țărilor pentru satisfacerea criteriilor necesare în vederea integrării. Din momentul în care o țară devine membră, ea se califică la scheme de redistribuție a venitului adiționale, al căror scop este reducerea diferențelor dintre regiunile UE.

beneficii derivând din apartenența la un grup, ca de exemplu, investiții străine crescute, monedă stabilă, costuri de tranzacție mici, dar acestea sunt mult mai dificil de cuantificat, şi nu au fost incluse în model.

Activitatea economică se desfăşoară în două sectoare, cel formal şi cel informai. În consecință, PIB-ul (Q) are două componente, partea vizibilă, care este produsă în cadrul sectorului formal (Q_f), şi partea invizibilă (neînregistrată) care este produsă în cazul economiei secundare *(Qj).* Deci, PIB-ul poate fi scris ca sumă a celor două componente:

$$Q = Q_f + Q_i$$

Economia formală este definită aici ținând cont de legalitatea angajării forței de muncă şi de respectarea legislației în vigoare: firmele sunt înregistrate, forța de muncă este angajată legal, activitatea firmei se desfăşoară respectând legislația în vigoare, iar toate veniturile obținute sunt declarate autorităților fiscale, în scopul achitării taxelor. Orice activitate care nu satisface unul dintre criteriile de mai sus este clasificată ca informală.

Un motiv important pentru participarea în economia informală, în cazul țărilor în tranziție, este fiscalitatea mare atât în cazul angajaților cât şi al patronilor, mai ales în cazul taxelor salariale pentru angajații formali şi a taxelor pe profit. În multe țări din regiune, angajatorul, în afara salariului, trebuie să plătească o serie de taxe şi contribuții la diferite bugete, care cresc semnificativ fondul de salarii. De exemplu, în România, taxele cumulate pe salarii depăşesc -50% din salariul net al angajaților. Deci, pentru ca firmele să fie profitabile, să-şi plătească toate taxele, productivitatea muncii trebuie să fie foarte mare. Acesta este, probabil, un motiv important pentru care o parte semnificativă a locurilor de muncă necalificate, sau care necesită calificări reduse se află în sectorul informai.

Un alt motiv al participării în sectorul informai este neraportarea profitului în totalitate, precum şi neînregistrarea activităților productive, în conformitate cu legile în vigoare pentru evitarea procedurilor birocratice, care durează săptămâni poate chiar luni în majoritatea țărilor candidate.

Banii plătiți ca taxe de firmele şi de angajații formali sunt colectați de către autoritățile centrale şi locale, ca venit la buget (*R*), şi sunt folosiți pentru finanțarea cheltuielilor bugetare (*E*). Diferența dintre venituri şi cheltuieli este limitată prin înțelegeri internaționale. În cazul României, aceasta nu poate fi mai mare de 3% din PIB. Deci:

$D = R\text{-}E$ $D = a\ Q_f$ $a < 0{,}03$

Dacă definim f nivelul mediu al taxelor agregate în România, veniturile *R* se pot scrie astfel:

$R = tQ_f$

Această formulă poate genera confuzii, deoarece pare să indice o relație liniară între taxe şi veniturile bugetare. Relația dintre rata de taxare şi veniturile colectate (cunoscută sub numele de curba Laffer) poate fi o curbă *backward*

bending, din motive care vor fi explicate. Dependența dintre venituri şi taxe este liniară numai dacă creşterea taxelor nu induce o mutare a activităților formale în sectorul informai. Dacă scăderea veniturilor datorită mutării activităților formale este mai mare decât creşterea veniturilor datorată creşterii taxelor (dar aplicate unei baze mai mici), s-ar putea ca o creştere a ratei de taxare să conducă ia o scădere a veniturilor. Sensul influenței creşterii ratei de taxare asupra veniturilor depinde de nivelul general al taxelor şi de procentul de modificare a ratei de taxare. În cazul în care creşterea ratei de taxare este mică, iar nivelul general al taxelor este redus, atunci creşterea ratei va conduce la creşterea veniturilor bugetare. Dacă fiscalitatea este ridicată, aceeaşi creştere redusă a ratei de taxare poate genera o creştere mai mică (sau chiar o scădere) a veniturilor bugetare, din cauza migrației firmelor în sectorul informai, de exemplu. În modelul nostru, neliniaritatea efectului taxelor este implementată printr-o modificare a PIB-ului din cauza modificării taxelor.

În legătură cu cheltuielile bugetare, autoritățile centrale trebuie să acopere mai multe categorii de cheltuieli, prin transferuri de la buget. În primul rând, sunt transferurile economice către sectorul formal *(T_e).* In această categorie includem, de exemplu, investițiile publice, precum şi subvențiile directe către firme. Aceste transferuri contribuie direct la creşterea PIB-ului formal.

$T_e = e\ R$

O a doua categorie sunt transferurile sociale *(T_s)* al căror scop este asigurarea unui nivel minim de securitate socială. Guvernul trebuie să asigure un venit minim (sub forma ajutoarelor de şomaj, alocațiilor de sprijin, venitului minim garantat, alocațiilor pentru copii), precum şi să acopere deficitul contului de pensii de stat. Nivelul transferurilor sociale are un impact important asupra nivelului activităților economice informale.

$T_s = s\ R$

În al treilea rând, sunt cheltuielile pentru detectarea activităților economice informale *(Ci).* După sfârşitul sistemului socialist şi începutul tranziției, cu mult înainte de începerea negocierilor de aderare, nivelul cheltuielilor *Ci* a fost neglijabil. Aceste cheltuieli trebuia să crească înainte şi după aderare pentru a îndeplini standardele pentru integrare. Deşi nu s-au introdus direct nici o restricție care să condiționeze integrarea de un nivel maxim al activității informale, pentru a satisface alte condiții legate de implementarea unei economii de piață eficiente, trebuie să se aibă în vedere restrângerea activităților informale. Costurile pentru detectarea activităților economice informale vor avea impact asupra dimensiunii sectorului informai; creşterea cheltuielilor va duce la reducerea dimensiunii sectorului, iar în teorie, chiar la lichidarea acestuia. Bineînțeles, aceasta se obține cu cheltuieli importante, şi deoarece resursele sunt limitate, prin deturnarea resurselor necesare pentru realizarea altor scopuri.

În al patrulea rând, sunt cheltuielile pe care o țară candidată va trebui să le plătească in momentul în care devină membră UE, deoarece toate țările contribuie la bugetul comun al Uniunii.

$UEC = cQ_f$

Deci cheltuielile guvernamentale por fi scrise ca:

$E = T_e + T_s + C_i + UEC + OE = e\,Q_f + s\,Q_f + C_i + c\,Q_f + OE$ unde: *OE* cuprinde toate celelalte cheltuieli care nu sunt de interes direct în modelul nostru. Noi nu considerăm însă că aceste cheltuieli sunt neglijabile, mai ales dacă ținem seama că în această categorie intră şi finanțarea datoriei publice, care este o parte importantă a cheltuielilor bugetare.

PIB-ul în sectorul formal este produs după o funcție de producție Cobb Douglas, care depinde de raportul capital forță de muncă *(k).* Alte variabile de interes, incluse ținând seama de prezentarea de până acum, sunt rata medie de taxare (*t*), transferurile de la UE *(UEF),* nivelul cheltuielilor pentru detectarea economiei informale şi transferurile economice de la bugetul de stat.

$$Q_f = a1\ k^{a2}\ t^{a3}\ (UEF)^{a4}\ C_i^{a5} \cdot (T_e)^{a6}$$

Variabila taxe care intră în ecuația PIB-ului nu este aceeaşi cu cea care apare în ecuația veniturilor bugetare. Motivul este că în ecuația bugetului, apare un nivel agregat de taxare care este o medie între toate tipurile de taxe din economie, atât taxe directe, cât şi taxe indirecte. În ecuația PIB-ului, am inclus o rată de taxare care sintetizează costurile cu forța de muncă.

Formula de mai sus, indică efectul negativ al ratei de taxare asupra nivelului economiei formale. O modificare în rata de taxare va rezulta în mutarea activităților şi a forței de muncă din sectorul formal în cel informai, sau invers, sensul mutării depinzând de sensul în care se modifică rata de taxare (creştere sau scădere). Fondurile de la UE conduc la creşterea economiei informale printr-o combinație de factori care acționează în aceeaşi direcție. În primul rând, direct, deoarece fondurile adiționale investite duc la creşterea stocului de capital deci a producției. În al doilea rând, indirect, printr-o migrație a activităților informale spre sectorul formal, deoarece creşte atractivitatea mediului formal, pentru a satisface criteriile impuse de participarea la competiția pentru fondurile UE. Impactul cheltuielilor cu depistarea activităților informale este deci simplu de cuantificat: orice creştere a acestora induce creşterea nivelului economiei formale. Ultima variabilă, transferurile economice influențează pozitiv dezvoltarea sectorului formal din motive similare cu acelea legate de fondurile UE. Efectele marginale sunt prezentate:

$$\partial Q_f / \partial k = a1 \cdot a2 \cdot k^{a2-1} \cdot t^{a3} \cdot (UEF)^{a4} \cdot C_i^{a5}\ (T_e)^{a6} = a2 \cdot Q_f / k$$

$$\partial Q_f / \partial t = a3 \cdot Q_f / t < 0 \qquad a3<0$$

$$\partial Q_f / \partial (UEF) = a4 \cdot Q_f / UEF > 0 \qquad a4>0$$

$$\partial Q_f / \partial C_i = a5 \cdot Q_f / C_i > 0 \qquad a5>0$$

$$\partial Q_f / \partial T_e = a6 \cdot Q_f / T_e > 0 \qquad a6>0$$

PIB-ul în sectorul informai Q_i se defineşte similar celui din sectorul formal:

$$Q_i = b1\ k^{b2}\ t^{b3}\ (UEF)^{b4}\ C_i^{b5} \cdot T_e^{b6}$$

Similar efectul marginal al variabilelor asupra PIB-ului informai sunt următoarele:

$\partial Q_i / \partial k = b2 \cdot Q_i / k$

$\partial Q_i / \partial t = b3 \cdot Q_i / t > 0$ b3>0

$\partial Q_i / \partial (UEF) = b4 \cdot Q_i / (UEF) < 0$ b4<0

$\partial Q_i / \partial C_i = b5 \cdot Q_i / C_i < 0$ b5<0

$\partial Q_i / \partial T_e = b5 \cdot Q_i / T_e < 0$ b6<0

Variabilele nu au efect contrar decât în cazul PIB-ului informai. O creştere a taxelor rezultă în imigrația firmelor şi a activității economice de la sectorul formal spre cel informai deci creşte activitatea informală. Creşterea cheltuielilor cu depistarea activității informale descreşte PIB-ul informai, deoarece este mai riscant şi mai scump *ceteris paribus* pentru firme să funcționeze informal. Creşterea fondurilor de la UE descreşte PIB-ul produs informai, deoarece face mai atrăgătoare pentru firme funcționarea în sectorul formal, iar acelaşi lucru este valabil şi în cazul transferurilor economice.

În plus, ne interesează semnul derivatei a doua a PIB-ului informai, cu cheltuielile pentru depistarea activității economice informale.

$$\partial^2 Q_i / \partial C_i^2 = - b5 \cdot Q_i / C_i^2 + (b5 / C_i) \cdot \partial Q_i / \partial C_i = b5 \cdot (b5 - 1) \cdot Q_i / C_i^2 > 0$$

Derivata a doua este pozitivă, deoarece efectul marginal al acestei variabile asupra PIB-ului descreşte cu creşterea cheltuielilor. Cu alte cuvinte, eficiența cheltuielilor este o funcție descrescătoare. Prin urmare, trebuie să existe un nivel al cheltuielilor peste care nu mai este eficient din punct de vedere economic să se continue cu cheltuirea resurselor în acest scop, deoarece venitul suplimentar obținut la buget nu acoperă creşterea cheltuielilor.

Autoritatea centrală, prin politici fiscale, poate influența nivelul activității economice intervenind în domeniul economic, prin intermediul anumitor instrumente. Instrumentele de control la îndemâna guvernului, în modelul nostru, sunt următoarele:

• nivelul mediu de taxare în economie, *t* fiind definit ca procent din PIB al veniturilor din taxe;

• nivelul deficitului bugetar a, definit ca procent din PIB (care este limitat prin înțelegeri internaționale, care în modelul nostru este fixat la 3% din PIB);

• nivelul transferurilor către economia formală, controlat de e;

• nivelul transferurilor sociale către populație, s; care în funcție de circumstanțe, ca de exemplu ciclul politic, poate fi mai mare sau mai mic;

• nivelul cheltuielilor pentru depistarea activităților economice informale.

În primul rând, vom studia care este nivelul cheltuielilor de depistare a activității informale, optim de cheltuit din punct de vedere economic. Am menți-

onat deja că din punct de vedere teoretic, autoritățile pot descreşte economia informală până la ce nivel vor. Dacă țelul autorităților este o activitate informală zero. fără să conteze costul la care se atinge acest scop, acesta poate fi realizat, de exemplu, prin monitorizarea şi controlul continuu al tuturor firmelor, o activitate care ar fi foarte scumpă şi neeconomică, în special pentru că foloseşte resursele altor activități mai eficiente.

Dacă considerăm că singurul motiv pentru care activitatea informală este nedorită se datorează veniturilor bugetare mici (activitatea informală nu este taxată), atunci beneficiile obținute în urma cheltuirii lui C, sunt cuantificate de creşterea PIB-ului formal.

$$\Delta Q_f = \partial Q_f / \partial C_i \cdot \partial C_i = a5 \cdot Q_f \cdot \Delta C_i / C_i$$

Deci creşterea veniturilor bugetare, ca urmare a creşterii cheltuielilor cu ΔC_i este:

$$\Delta R = t \cdot \partial Q_f = t \cdot a5 \cdot Q_f \cdot \Delta C_i / C_i$$

La limită, nivelul eficient al cheltuielilor C, este cel care egalează creşterea veniturilor cu creşterea cheltuielilor.

$$\partial C_i = t \cdot a5 \cdot Q_f \cdot \Delta C_i / C_i$$

După efectuarea calculelor se obține următoarea relație, care dă nivelul optim al cheltuielilor pentru depistarea activității economice informale:

$$C_i = t \cdot a5 \cdot Q_f$$

Următorul subiect prezentat în lucrare este calculul nivelului contribuțiilor României, care sunt sustenabile (sau suportabile) de către economia românească. Aşa cum am menționat deja. integrarea va aduce fonduri suplimentare *(UEF)* sectorului formal, care vor contribui la creşterea PIB-ului sectorului formal cu ΔQ_{f1}. Pe de altă parte, nivelul crescut al cheltuielilor pentru depistarea economiei informale va contribui la creşterea PIB-ului informai cu ΔQ_{f2}.

În absența altor modificări în variabilele exogene, modificarea PIB-utui formal poate fi scrisă ca:

$$\Delta Q_f = \Delta Q_{f1} + \Delta Q_{f2} = \partial Q_f / \partial (UEF) \cdot \Delta (UEF) + \partial Q_f / \partial C_i \cdot \Delta C_i =$$
$$= a4 \cdot Q_f \cdot \Delta (UEF) / UEF + a5 \cdot Q_f \cdot \Delta C_i / C_i = Q_f \cdot [\, a4 \cdot \Delta (UEF) / UEF + a5 \cdot \Delta C_i / C_i]$$

Această modificare va contribui la ajustări în volumul veniturilor colectate, şi datorită acestor creşteri, va creşte şi valoarea absolută a deficitului acceptat. În condițiile în care nivelul taxelor rămâne constant, modificarea în veniturile bugetare şi în deficit poate fi scrisă ca:

$$\Delta R = t \cdot (\Delta Q_{f1} + \Delta Q_{f2})$$
$$\Delta D = a \cdot t \cdot (\Delta Q_{f1} + \Delta Q_{f2})$$

Resursele suplimentare care apar datorită creşterii veniturilor bugetare, dar şi deficitului acceptat, sunt disponibile pentru acoperirea cheltuielilor suplimentare cu integrarea:

$$UEC + C_i = \Delta R + \Delta D = t\partial(1 + a)\cdot(\Delta Q_{f1} + \Delta Q_{f2})$$

Introducând în ecuația de mai sus expresia pentru $\Delta Q_{ff} + \Delta Q_H$ se obține următoarea relație:

$$UEC = t\cdot(1+a)\cdot[a4\cdot Q_f\cdot\Delta(UEF) / UEF + a5Q_f\cdot\Delta C_i / C_i] - C_i =$$
$$= t\cdot(1 + a)\ (a4\cdot Q_f + a5\cdot Q_f) - t\cdot a5\cdot Q_f = t\cdot(1+a)\cdot a4\cdot Q_f + t\cdot a\cdot a5\cdot Q_f$$

Pentru a ajunge la această expresie, am presupus că înainte de integrarea în structurile UE, cheltuielile pentru detectarea activităților economice informale sunt neglijabile, ca şi fondurile alocate de către UE țărilor candidate.

Expresia pentru *UEC* poate fi interpretată ca valoarea maximă pe care Guvernul României îşi poate permite să o plătească către bugetul UE, fără a se depăşi deficitul bugetar acceptat.

În această parte a lucrării am prezentat metodologia care ne permite să calculăm nivelul cheltuielilor cu depistarea activității economice informale eficiente din punct de vedere economic, precum şi nivelul contribuțiilor către bugetul UE care poate fi sustenabil. În cazul în care am dispune de toate informațiile necesare, am putea să calculăm foarte uşor cele două variabile. Cum nu există informații despre nivelul cheltuielilor, trebuie să facem nişte ipoteze pe care să le introducem în model, pentru a calcula nivelului sustenabil al contribuțiilor către bugetul UE. Vom prezenta în următoarele secțiuni ale lucrării, metodologia pe care am adoptat-o pentru a obține informațiile care ne interesează.

3. Datele

Înainte de a începe estimarea modelului, mai sunt câteva aspecte care trebuie lămurite. Primul aspect se referă la sursele de date. Cea mai mare parte a datelor folosite sunt date publicate de Institutul Național de Statistică. În estimările noastre am folosit date anuale, în primul rând datorită faptului că statisticile româneşti nu publică informații lunare sau trimestriale despre PIB. Cifrele PIB-ului publicate de Institutul Național de Statistică includ nişte estimatori ai activității economice informale. Deci, PIB-ul formal se obține scăzând din PIB-ul publicat pe cel atribuit activității ascunse. Institutul Național de Statistică ne-a furnizat şi estimatorii activității informale, calculați de specialişti. Astfel am calculat PIB-ul formal pe care l-am denumit ***GDPOB.*** Estimatorul Institutului Național de Statistică, denumit ***GDPNEOB,*** acoperă numai acele părți ale economiei informale şi acele activitățile care se desfăşoară folosind munca la negru şi care fac evaziune fiscală.

Din această cauză, avem nevoie de o serie de date pentru PIB-ul informai. Am selectat seria de date calculată de E. Dobrescu (2000) în "Macro-

models of the Romanian transition". Estimatorul folosit în lucrare, numit ***UND,*** acoperă economia informală în totalitate deci se suprapune parțial cu ***GDPNEOB,*** Am denumit ***GDPA*** acea parte a economiei informale din ***UND*** care nu se regăseşte **în *GDPNEOB***

Deci PIB-ul total devine:

$$GDP_{total} = GDPOB + GDPNEOB + GDPA$$

$$GDP_{published} = GDPOB + GDPNEOB$$

$$UND = GDPA + GDPNEOB$$

Figura nr. 2

Relația dintre GDPOB, GDPNEOB şi UND

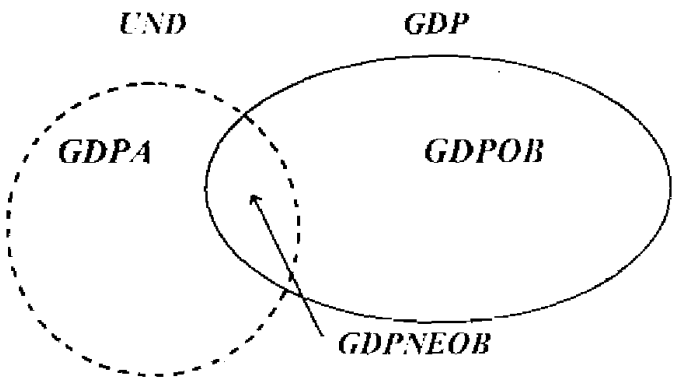

Figura nr. 2 prezintă grafic relația dintre ***GDPOB, GDPNEOB, GDPA,*** şi ***UND.*** Primul cerc reprezintă PIB-ul produs în sectorul informai, ***UND,*** iar al doilea cerc, reprezintă PIB-ul publicat.

O a doua problemă legată de date este datorată numărului redus de observații disponibile pentru estimarea modelului. Nu deținem decât date pentru nouă ani, şi, cum seriile nu sunt staționare, încă o observație este pierdută la calculul indicilor. Din acest motiv, ecuațiile estimate trebuie să conțină cât mai puține variabile explicative. Deci, deşi în partea teoretică am prezentat variabilele pe care le-am considerat relevante la explicarea variabilelor dependente, în partea empirică, nu toate vor fi regăsite printre variabilele explicative, ci doar cele cu putere explicativă mare, iar acestea pot fi diferite de la ecuație la ecuație.

În al doilea rând, în timp ce anumite variabile sunt excluse deoarece au o putere explicativă limitată; altele, ca de exemplu nivelul cheltuielilor cu depistarea activității informale, nu sunt incluse datorită lipsei informațiilor. Cu toate că efectul acestor variabile asupra PIB-ului nu a putut fi estimat, au fost incluse în

model făcând ipoteze asupra ordinului de mărime al coeficienților variabilelor respective.

Este important, de asemenea, de menționat că un model bazat pe opt observații nu este foarte potrivit pentru efectuarea de predicții şi simulări. Partea empirică este, mai degrabă, un exercițiu al modului în care poate fi testat modelul şi al funcționalității acestuia. Modelul dezvoltat este doar un pas în elucidarea problemei legate de nivelul sustenabil al contribuției către structurile europene.

În continuare am studiat dependențele dintre anumite variabile de interes. Figurile nr. 3 şi nr. 4 prezintă evoluția PIB-ului, în prețuri constante, din 1992 până în 2000. Seria ***GDP** 90* reprezintă datele furnizate de INS, şi se referă la evoluția economiei din 1992. Seria are un vârf în 1996, când economia era în creştere, urmat de o tendință descrescătoare până în anul 1999, când economia începe să crească din nou. PIB-ul formal ***(GDPOB** 90)* urmăreşte forma PIB-ului publicat, dar diferența dintre ele este în continuă creştere. Această diferență este dată de PIB-ul economiei neobservate, ***GDPNEOB 90,*** care are o tendință de creştere. Adunând la PIB-ul publicat PIB-ul altor activități informale se obține PIB-ul total, *care* este crescător în toată această perioadă, sugerând că descreşterea PIB-ului publicat în perioada 1996-1999 este compensată de o creştere a activităților informale în aceiaşi ani.

Figura nr. 3
Dinamica GDP, GDPOB și GDPNEOB

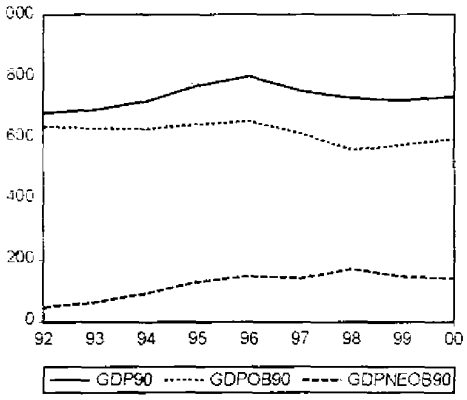

Figura nr. 4
Dinamica GDPTOT, GDP, și GDPUND

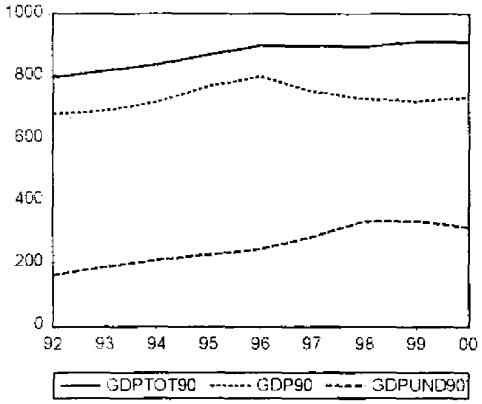

Graficele următoare, figura nr. 5, prezintă dependența PIB-ului de taxe. Ele indică o relație pozitivă între PIB-ul informai, indiferent care parte a acestuia este luată în considerație, şi taxe. Această dependență este conform teoriei,

deoarece o creştere a taxelor induce o mutare a activităţilor formale în economia subterană. Economia neobservată este cea mai puţin sensibilă la taxe, ceea ce înseamnă că este cea mai dificil de contracarat cu măsuri fiscale. Scăderea economiei formale cu creşterea taxelor este prezentată în ultima parte a graficului nr. 5.

Figura nr. 5

Dependenţa dintre PIB în preţuri constante şi taxele pe venituri

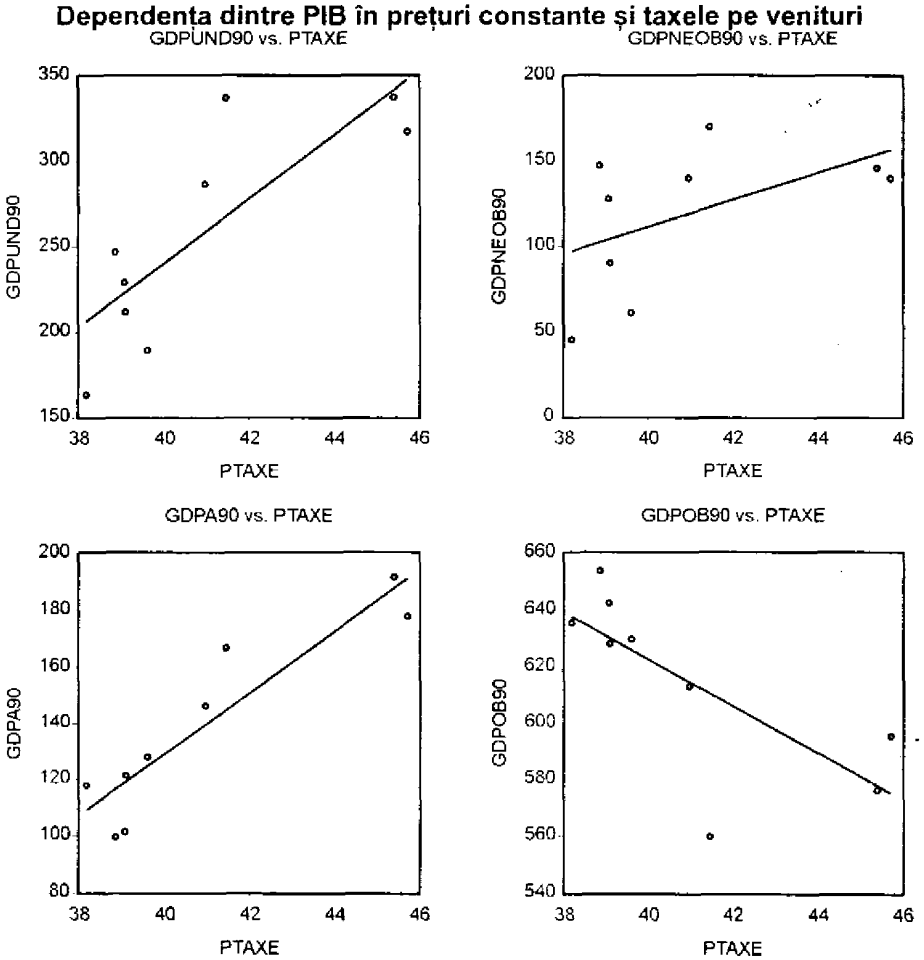

4. Estimarea modelului

În continuare vom evalua impactul integrării în structurile europene, studiind efectul pe care îl are asupra formării PIB-ului în sectorul formal şi informai, şi vom simula condiţiile postaderare pentru economia românească. Studiul urmăreşte să estimeze un nivel al contribuţiilor României care să fie suste-

nabil pe termen lung, şi să cuantifice efectul integrării din punct de vedere al costurilor, cât şi al beneficiilor. Pentru simulări, a trebuit să fixăm valorile variabilelor exogene din model, ca de exemplu taxele şi nivelul cheltuielilor bugetare.

Ecuațiile PIB-ului formal şi informai au fost legate cu secțiunea de buget şi am obținut astfel un model simplificat. Cu ajutorul acestuia am studiat implicațiile diferitelor scenarii asupra PIB-ului. ca de exemplu o modificare în rata de taxare şi am estimat nivelul contribuțiilor către structurile europene care ne permit să menținem acelaşi nivel de cheltuieli bugetare şi să nu depăşim deficitul bugetar agreat.

Am estimat trei ecuații pentru PIB, una pentru PIB-ul observat, ***GDPOB,*** una pentru cel neobservat, ***GDPNEOB,*** şi a treia pentru sectorul informai în totalitate, ***UND*** PIB-ul publicat nu poate fi estimat direct, fiind o sumă a două componente heterogene care reacționează diferit la modificări de variabile. De aceea, PIB-ul publicat se obține prin adunarea a două serii. Estimatorul PIB-ului publicat este necesar în special pentru calculul altor variabile, pentru că marea majoritate a variabilelor exogene sunt date ca procent din PIB-ul publicat.

Prima regresie este a PIB-ului observat, care este funcție de transferurile economice şi raportul de investiții la forța de muncă. Ecuația şi coeficienții estimați sunt prezentați mai jos:

$$GDPOB90=1.004135744\ (T_e)^{0.1827659988}\ (k)^{0.1669761105}$$

Coeficienții estimați nu sunt semnificativi la 10%, ceea ce nu este surprinzător ținând cont de numărul redus de grade de libertate, şi anume 5. Pe de altă parte, coeficienții au semnul prezis de teorie. PIB-ul creşte atât cu transferurile economice, cât şi cu investițiile. Testul F conform căruia variabilele din model nu au putere explicativă (care testează că toți coeficienții mai puțin constanta sunt egali cu zero simultan) este respins la 5% nivel de încredere.

A doua ecuație estimată este PIB-ul neobservat. Această ecuație este mai bine estimată decât cea anterioară, iar toți coeficienții sunt semnificativi la 5%. Variabilele explicative incluse sunt transferurile economice, raportul investiții la forța de muncă şi procentul de taxe în salariul brut. Taxele salariale includ atât taxele pe venit, cât şi contribuțiile sociale la fondul de securitate socială, plătite de angajator. Taxele salariale au crescut de la 27% în 1990, la 36% în 1991 şi 46% în 2000. Variabila investiții la forța de muncă este aceeaşi cu cea folosită în ecuația PIB-ului observat. Datorită lipsei datelor, am folosit în ecuația PIB-ului informai aceeaşi serie folosită în ecuația PIB-ului formal, sub ipoteza că ea nu diferă de la un sector la celălalt, o ipoteză frecvent folosită în literatura de specialitate. Rezultatele ecuației estimate sunt prezentate în continuare:

$$GDPNEOB=1.119578102\ (T_e)^{-4.656627997}\ (k)^{3.385919018}\ (TAXE)^{2.29163584}$$

Coeficienții variabilelor explicative sunt semnificativi, indicând o elasticitate mare a PIB-ului neobservat cu variabilele respective. Dependența PIB-ului informai de transferurile economice este puternic negativă, indicând că transferuri economice crescute contribuie la descreşterea acestui tip de activitate informală. Această dependență este conformă cu teoria, deoarece transferurile economice măresc atractivitatea funcționării în sectorul formal. Coeficientul taxelor indică o relație pozitivă între cele două variabile deci taxe mari contribuie la creşterea economiei informale.

Cea de-a treia regresie este cea a activității economice informale ***UND.***

$$GDPUND=1.147205799\ (K)^{2.429819144}\ (TAXE)^{3.595800349}\ (T_e)^{-4.095465324}$$

Variabilele explicative sunt transferurile economice, raportul investiții la forța de muncă şi variabila de taxe, definită simila[r] cu cea de la regresia anterioară. Puterea explicativă a regresiei este destui de bună, coeficienții sunt puternic semnificativi, cea mai mare parte la 1%, cu excepția coeficientului taxelor care este semnificativ la 8%. Semnele coeficienților sunt conforme cu teoria, investițiile şi taxele cresc activitatea informală, iar transferurile economice o descresc.

5. Rezultatele simulărilor

În această secțiune, pe baza ecuațiilor estimate anterior vom face simulări ale activității economice formale şi informale, utilizând ipotezele cu privire ia dinamica nivelelor variabilelor exogene pentru următorii zece ani. Prezentăm în continuare ipotezele cu privire la variabilele exogene.

1. *Raportul investiții la forța de muncă.* Raportul va creşte cu 5% pe an până în 2004, după care va rămâne constant la valoarea anului 2004.

2. *Transferurile economice, ca procent din PIB.* Transferurile economice vor descreşte inițial în comparație cu nivelul anului 2000, după care vor rămâne constante la 7%.

3. *Transferurile sociale, ca procent din PIB,* Pe baza dinamicii din ultimii zece ani, am considerat că transferurile sociale urmează un ciclu politic aplatizat. Prin urmare, le-am considerat constante la 10% din PIB, cu excepția anilor preelectorali, când se estimează o creştere de 2% în 2003 şi de 1% în 2007.

4. *Raportul dintre taxele pe fondul de salarii şi fondul de salarii.* Acestea vor rămâne aproximativ constante de-a lungul următorilor zece ani la valoarea curentă de aproximativ 45%.

5. *Indexul prețurilor de consum descreşte* în conformitate cu acordurile internaționale negociate de Guvernul României. CPI-ul va fi 22% în 2002, după care se reduce treptat până la valoarea de 10% în 2004.

6. *Rata medie de taxare,* care este la ora actuală 29,5% din PIB. PIB-ul publicat conține circa 10% din activitățile informale şi un estimator al producției

agricole pentru subzistență, activități care nu sunt taxate. Dacă cele două componente ar fi excluse, rata medie de taxare ar creşte semnificativ. Considerăm că rata medie de taxare este stabilă în intervalul 2001-2010.

7. *Deficitul bugetului consolidat, ca procent din PIB.* Este presupus fix prin înțelegeri internaționale, la 3% din PIB.

8. Alte cheltuieli bugetare, ca procent din PIB. Sunt calculate ca o medie a valorilor anilor 1996-2000, puțin mai mică în comparație cu perioada 1998-2000. Valoarea variabilei exogene este 16,6% din PIB.

9. *Fondurile primite de la UE, ca procent din PIB.* Au fost introduse în model începând din 2001. Seria include fonduri pe care UE le aloca României sub diferite programe. Pentru simulări am făcut ipoteza că rata de profitabilitate a acestor fonduri este similară cu cea a investițiilor din ecuația PIB-ului formal.

10. *Cheltuielile pentru depistarea activităților economice informale.* Începând cu anul 2005 se estimează că aceste cheltuieli vor fi egale cu 0,1% din PIB.

Am rulat simulările în două cazuri pentru a evalua efectul pe care o modificare în rata de taxare îl are asupra PIB-ului formal şi informai, precum şi asupra posibilităților de plată a contribuțiilor către UE. În cazul al doilea am introdus o scădere a taxelor de la 45% la 40% pentru anul 2004, toate celelalte variabile exogene fiind la valorile anterioare.

Figura 6

Dinamica PIB-ului cu taxe constante (a) şi în cazul unei scăderi a taxelor de 5% în 2004 (b)

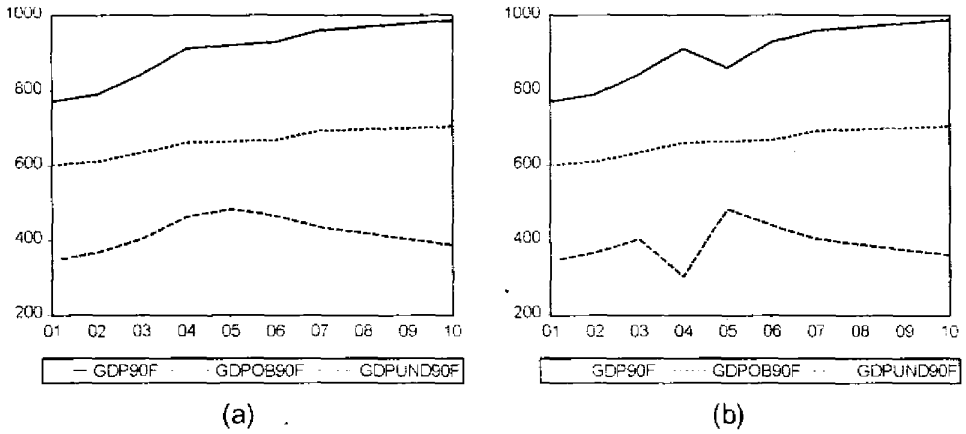

Figura nr. 6 (a) prezintă PIB-ul formal (observat), PIB-ul publicat şi PIB-ul informai atunci când rata de taxare este constantă, în timp ce (b) prezintă aceleaşi grafice, în cazul schimbării de taxe menționate. Forma graficului PIB-ului formal prezintă un trend liniar, indicând o creştere constantă a producției în anii următori. PIB-ul informai are o formă mai puțin regulată. În ambele cazuri, acesta prezintă o creştere în jurul datei de integrare, după care nivelul activității

informale începe să scadă considerabil. Motivul principal este efectul pe care integrarea îl are asupra economiei, mai ales prin crearea unui mediu de afaceri atractiv pentru firmele care operează legal, cât şi prin majorarea costurilor pentru firmele care operează informai, prin creşterea costurilor pentru depistarea activității informale. Prin urmare, integrarea are un efect benefic asupra reducerii, activității economice informale. Sectorul formal beneficiază, de asemenea, ca urmare a integrării datorită creşterii economice indusă de fondurile adiționale transferate economiei.

Graficul nr, 7 prezintă evoluția în timp a nivelului sustenabil a contribuțiilor României către bugetul UE. Forma graficului este sensibilă la ipotezele privind valorile variabilelor exogene, în particular la transferurile sociale. După cum am menționat deja, transferurile sociale urmează un ciclu electoral aplatizat; în anul preelectoral suferă o creştere cu 2% din GDP (2003), şi cu 1% din GDP (2007). Deşi creşterile sunt relativ nesemnificative, au un efect important din punct de vedere al fondurilor disponibile, în cazul în care se doreşte menținerea cheltuielilor în limita deficitului aprobat.

Figura nr. 7

Contribuția maximă a României către bugetul UE în cazul celor două ipoteze

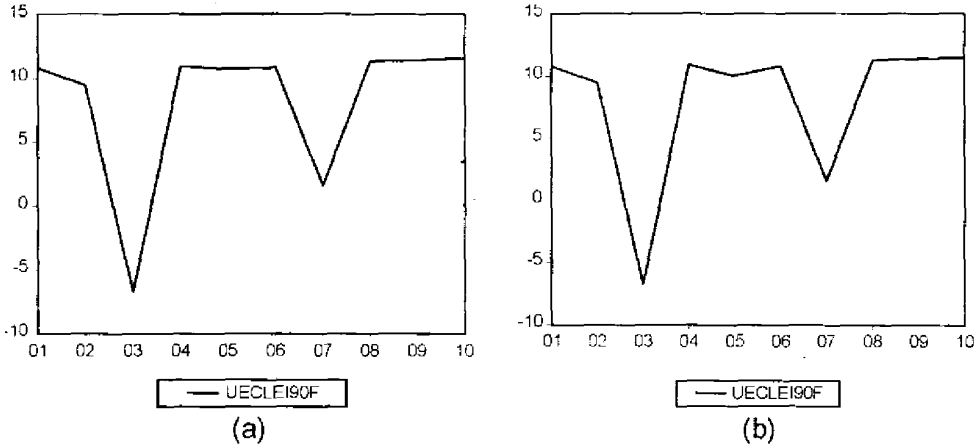

Scăderea ratei de taxare nu are un efect important asupra contribuțiilor către UE. Vă reamintim că fondurile disponibile pentru contribuțiile către UE sunt un reziduu al veniturilor bugetare, după ce toate cheltuielile au fost plătite. De aceea, s-au obținut valori începând din anul 2001, deşi România va începe să plătească contribuții către bugetul Uniunii cel devreme în 2004. Cifra negativă obținută în 2003 nu este importantă prin prisma fondurilor disponibile pentru bugetul comunitar, dar semnalizează depăşirea deficitului acceptat. Prin urmare, creşterea transferurilor economice în anul preelectoral nu este sustenabilă.

De asemenea, programarea alegerilor în anul 2004 nu este foarte fericită din punct de vedere al integrării, deoarece implică presiuni suplimentare asupra bugetului care este şi aşa foarte solicitat. Cu excepția anului preelectoral, când resursele disponibile scad, nivelul mediu al contribuțiilor către comunitate este în jur de 1.2% din PIB. Bineînțeles, modificarea ipotezelor legate de variabilele exogene contribuie la modificarea sumelor disponibile.

6. Concluzii şi recomandări

Rezultatele simulării sunt foarte clare, integrarea europeană are un efect benefic asupra sectoarelor economice formale şi informale ale țărilor candidate. Aderarea la structurile europene contribuie la creşterea PIB-ului în sectorul formal, mai ales datorită resurselor adiționale, care vor fi canalizate către economia formală, contribuind în acelaşi timp la descreşterea economiei informale, prin crearea unui mediu de afaceri mai atrăgător pentru firmele formale.

De asemenea, s-a calculat nivelul contribuțiilor la bugetul UE care este sustenabil pentru economia românească, în cazul în care nu apar modificări importante în variabilele exogene, prin comparație cu anul 2000. Simulările efectuate indică un nivel ai contribuțiilor de aproximativ 1,2% din PIB. Această cifră este, bineînțeles, foarte sensibilă la ipotezele legate de nivelul celorlalte cheltuieli. Concluzia care se impune este că în absența unor modificări în politicile macroeconomice şi structurale ale Guvernului, în mod special cele privind transferurile economice şi sociale, orice contribuții mai mari nu sunt sustenabile pe termen lung.

Bibliografie

Dobrescu Emilian: *Macromodels of the Romanian Transition Economy,* Editura Expert, 2000, Bucureşti.

Dobrescu Emilian: *Comments of Prof. Emilian Dobrescu conceming the informai economy* în România, Romanian Journal of Economic Forecasting, 1-2/2001 (5-6), Bucharest.

Tanzi Vito: *The underground economy in the United States and Abroad,* Lexington: D.C. Heath, 1982.

Thomas J.J.: *Informai Economic Activity,* Harvester Wheatsheaf, UK, (1992).

Yair Etiat, Clifford Zinnes: *The Evotution of the Shadow Economy în Transition Counthes: Consequences for Economic Growthand Donor Assistance,* CAER II Discussion Paper No. 83, 2000 September, Harvard Institute for International Development.

2. Metode de estimare a PIB-ului lunar – Filtrul Kalman

drd. STANICĂ Nicolae Cristian

Pentru armonizarea analizelor economice pe termen scurt cu cele pe termen mediu se impun îmbunătățirea şi extinderea seriilor de date lunare. În publicațiile sale Eurostat şi-a arătat interesul pentru estimarea lunară a principalilor indicatori macroeconomici (de exemplu PIB), pornind de la informațiile conținute în seriile lor trimestriale.

Primii care au prezentat un model econometric pentru estimarea PIB-ului lunar au fost Chow şi Lin (1971). În prima parte a metodei lor au realizat regres ia PIB-ului trimestrial în funcție de anumite variabile trimestriale relevante, care prezintă şi serii de date lunare (de ex. indicele producției industriale). Apoi coeficienții obținuți au fost introduşi în regresia PIB-ului în funcție de variabilele respective cu date lunare, ceea ce a permis estimarea unei serii lunare pentru PIB.

Metoda lui Chow şi Lin prezintă anumite limitări, deoarece lucrează cu serii în nivele. În modelele econometrice se folosesc de obicei variabile logaritmate pentru a se elimina problemele de heteroscedasticitate, iar în anumite cazuri eliminarea nestaționarității presupune utilizarea seriilor în diferențe.

Studii mai recente folosesc filtrul Kalman (Harvey şi Pierse 1984; Bernanke şi Watson 1997). Acest model este cel mai indicat deoarece nu este afectat de problemele de cointegrare sau nestaționaritate; mai mult, poate fi aplicat şi la procesele neliniare. Filtrul Kalman are avantajul de a ajusta seria estimată, pas cu pas, pe măsură ce se adaugă noi date la variabilele explicative. Acest procedeu necesită setarea unor valori inițiale pentru parametri şi transcrierea modelului într-o reprezentare de spațiu al stării.

Lucrarea de față este o descriere rezumativă a metodei filtrului Kalman cu referințe pentru estimarea PIB-ului lunar. Studiul este unul teoretic, urmând a fi aplicat pentru cazul României, în urma discuțiilor din cadrul Seminarului *acad. E. Dobrescu,* 2002-2003.

1. Procedura spațiului stării

Una dintre metodele larg utilizate pentru estimarea seriilor de timp neobservabile este procedura spațiului stării. Metoda constă în construirea unui sistem de două ecuații vectoriale care leagă variabilele neobservabile a_t (de ex. PIB-ul lunar) de cele observabile z_t (de ex. seria lunară construită cu date ale PIB-ului trimestrial) conform filtrului Kalman (1960).

Prima ecuație numită ecuația de stare sau ecuația de tranziție descrie evoluția vectorului de stare α_t conținând cele n variabile neobservabile pe care

vrem să le estimăm. A doua ecuație numită ecuația de măsurare leagă vectorul variabilelor observabile z_t de vectorul de stare α_t.

Considerând că seriile conțin T observații Sunare, t = 1, 2, ..., T, modelul econometric are forma:

$$\alpha t = Ft\, \alpha t - 1 + A_t x_t + R_t u_t \qquad (1a)$$

$$z_t = H_t \alpha_t + B_t x^*_t + N_t v_t \qquad (2a)$$

unde x_t , x^*_t , sunt vectori ai unor variabile adiționale explicative (indicele producției industriale) care pot fi măsurate, alese pentru a se îmbunătăți ajustarea seriilor neobservabile.

Ecuația de tranziție este setată cu respectarea condițiilor inițiale:

$$\alpha_1 = A_1 x_1 + R_1 u_1 \qquad (3)$$

iar vectorii erorilor sunt distribuiți multinormal:

$$\begin{pmatrix} u_t \\ v_t \end{pmatrix} \approx N\left(\begin{pmatrix} 0 \\ 0 \end{pmatrix}, \begin{pmatrix} Q & 0 \\ 0 & G \end{pmatrix}\right)$$

unde Q şi G reprezintă matricile de covariație ale vectorilor erorilor.

Matricile parametrilor F_t, H_t, A_t, B_t, Q şi G sunt estimate din condiția de maximizare a funcției de verosimilitate în procedura filtrului Kalman. Calculele se fac iterativ, pe măsură ce se adaugă noi date la seriile de timp.

1.1. Aplicații la estimarea PIB-ului lunar

Pentru estimarea PIB-ului lunar se foloseşte o versiune simplificată a modelului prezentat anterior. Astfel, se alege a, de forma $\alpha_t = (y_t , y_{t-1} , y_{t-2})'$, în care variabila y_t reprezintă PIB-ul lunar neobservabil. S-a optat pentru dimensiunea [3 x 1] a vectorului ct_t, pentru a se considera împreună cele trei luni consecutive ale unui trimestru.

z_t conține valorile PIB-ului trimestrial şi este un scalar în acest caz particular: $z_1 = 0$, $z_2 = 0$, z_3 = prima valoare trimestrială a PIB-ului, Z4 = 0 ş.a.m.d. Matricile F, A, R se consideră constante.

În acest caz ecuațiile în reprezentarea spațiului stării sunt următoarele:

$$\alpha_t = F\, \alpha_{t-1} + A\, x_t + R\, u_t \qquad (1b)$$

$$Z_t = h_t\, \alpha_t + b_t\, x^*_t \qquad (2b)$$

cu condiția $x^*_t = x_1 + x_{t-1} + x_{t-2}$

Ecuația de măsurare este constrângerea ca suma valorilor PIB-ului pe lunile trimestrului să fie egală cu valoarea trimestrială observată, ceea ce conduce la dispariția termenului eroare stocastic.

Pentru calculul seriei lunare a PIB-ului sunt supuse testării mai multe tipuri de modele. Acestea se pot clasifica în două grupe:

1.1. a. Modele fără variabile adiționate

Aceasta situație este valabilă numai dacă există suficientă informație în seriile trimestriale astfel încât PIB-ul lunar să urmeze un proces AR de ordin redus. Tipul modelului AR este confirmat pe baza testelor cu serii trimestriale. Procedura dă rezultate pentru estimarea PIB-ului atât în prețuri curente, cât şi în prețuri comparabile.

Exemplu:

Se presupune că diferența de ordinul I a PIB-ului lunar urmează un proces AR(1) staționar:

$\Delta y_t = (\Delta y_{t-1} + u_t$, u_t fiind termenul eroare cu distribuția $N(0, \sigma^2)$.

Dacă exprimăm seria în nivele, aceasta va descrie un proces AR(2):

$y_t = (1 + ()y_{t-1} - (y_{t-2} + u_t$,

care se transcrie în reprezentarea spațiului stării:

$$\begin{pmatrix} y_t \\ y_{t-1} \\ y_{t-2} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1+\phi & -\phi & 0 \\ 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} y_{t-1} \\ y_{t-2} \\ y_{t-3} \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} u_t \\ u_{t-1} \\ u_{t-2} \end{pmatrix} \qquad (5)$$

cu $\alpha_t = (y_t , y_{t-1} , y_{t-2})($ pentru t = 1, 2, ..., T.

Ecuația de măsurare este condiția simplă de însumare a lunilor pe trimestre:

$$z_t = h_t \alpha_t \qquad (6)$$

$h_t = (0\ 0\ 0)$ pentru t = 1, 2, 4, 5, 7, ..., T – 1,

unde $h_t = (1\ 1\ 1)$ pentru t = 3, 6, 9, ..., T.

Alt exemplu este sugerat de Bernanke. Watson (1997). Procedeul lor se aplică atunci când PIB-ul (sau componente din PIB) este o serie 1(1) cointegrată cu o serie p_t (poate fi un deflator) astfel încât seria lunară $y^*_t = y_t / p_t$ urmează un proces AR(1):

$\mathbf{y_t = (y_{t-1} + u_t)}$

În reprezentarea spațiului stării modelul se transcrie:

$$\begin{pmatrix} y_t^* \\ y_{t-1}^* \\ y_{t-2}^* \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} \phi & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} y_{t-1}^* \\ y_{t-2}^* \\ y_{t-3}^* \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} u_t \\ u_{t-1} \\ u_{t-2} \end{pmatrix} \tag{7}$$

$$z_t = h_t \alpha_t \tag{8}$$

unde, comparativ cu exemplul anterior au fost redefinite:

$\alpha_t = (y^*_t, y^*_{t-1}, y^*_{t-2})$(pentru t = 1, 2, ... T.

și $h_t = (0\ 0\ 0)$ pentru t = 1, 2. 4. 5, 7, ..., T - 1,

$h_t = (p_t\, p_{t-1}\, p_{t-2})$ pentru t = 3, 6, 9, ..., T.

1.1. b. Modele cu variabile adiționale

Metodele prezentate anterior pot fi îmbunătățite prin adăugarea unor informații suplimentare necesare interpolării aduse de seriile adiționale. Aceste modele sunt împărțite în două grupe: modele în care se considera că PIB-ul lunar descrie un proces autoregresiv sau nu.

Exemplu: Chow și Lin au estimat PIB-ul lunar printr-o ecuație de regresie având aceeași coeficienți ca și regresia PIB-ul trimestrial. Variabilele explicative din regresia la nivel trimestrial sunt seriile agregate ale variabilelor lunare.

În forma matriciala, regresia seriei lunare neobservabile y_t funcție de cele *m* serii adiționale x_t este y = X (+ u, având matricea de covariație a erorilor V = E [uu']. La nivel trimestrial se estimează parametrii regresiei $y^{IV} = X^{IV}$ (+ u^{IV}. Chow și Lin au găsit seria $\hat{y}$ care estimează cel mai bine PIB-ul lunar conform relației $\hat{y} = X\hat{\beta}_{GLS} + \Lambda(V)\hat{u}^{IV}$. Seria are două componente: cea obișnuita $X\hat{\beta}_{GLS}$ ($\hat{\beta}_{GLS}$ este estimatorul GLS din regresia în serii trimestriale) și o componenta $\Lambda(V)\hat{u}^{IV}$ de redistribuire pe luni a erorilor trimestriale $\hat{u}^{IV}$, conform matricii de ponderare $\Lambda(V)$. Aceasta din urmă depinde de presupunerile făcute asupra naturii matricii de covariație V = E [u u '].

Modelul se transcrie în reprezentarea spațiului stării (Harvey și Pierse, 1984):

$$\alpha_t = \begin{pmatrix} \alpha_t \\ \alpha_{t-1} \\ \alpha_{t-2} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} y_t - x'_t\beta \\ y_{t-1} - x'_{t-1}\beta \\ y_{t-2} - x'_{t-2}\beta \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} \alpha_{t-1} \\ \alpha_{t-2} \\ \alpha_{t-3} \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} u_t \\ u_{t-1} \\ u_{t-2} \end{pmatrix} \tag{9}$$

$$z_t = h_t \alpha_t + b_t (x_t + x_{t-1} + x_{t-2}) \tag{10}$$

în care s-a redefinit variabila de stare $\alpha_t = y_t - x'_t\beta$ și

$h_t = (0\ 0\ 0)$; $b_t = 0$ pentru t = 1, 2, 4, 5, 7. ..., T - 1,

$h_t = (1\ 1\ 1)$; $b_t = \beta$(pentru t = 3, 6, 9, ..., T.

Rezultatele obținute cu metoda regresiei Chow &Lin sunt aceleaşi cu cele obținute în formalismul spațiului stării. Deoarece seriile x_t au fost implicit încorporate în vectorul de stare a,, ecuația de tranziție este una de tip autoregresiv.

Metoda propriu-zisă a filtrului Kalman este de maximă generalitate, având avantajul de a face abstracție de orice presupunere asupra naturii matricii de covariație V – E [u u']. Forma ecuațiilor este simplă:

$$\begin{pmatrix} y_t \\ y_{t-1} \\ y_{t-2} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} a_1 & a_2 & \dots & a_m \\ 0 & 0 & \dots & 0 \\ 0 & 0 & \dots & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x_t^1 \\ x_t^2 \\ \vdots \\ x_t^m \end{pmatrix} - \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} u_t \\ u_{t-1} \\ u_{t-2} \end{pmatrix} \tag{11}$$

$$Z_t = h_t \alpha_t \tag{12}$$

unde $h_t = (0\ 0\ 0)$ pentru $t = 1, 2, 4, 5, 7, \dots, T - 1$,

$h_t = (1\ 1\ 1)$ pentru $t = 3, 6, 9, \dots, T$.

Termenul autoregresiv dispare din ecuația de stare iar variabilele explicative apar în mod explicit. Coeficienții a_k se estimează în procedura filtrului Kalman din condiția de maximizare a funcției de verosimilitate.

2. Procedura filtrului Kalman

După ce au fost selectate modelele potrivite şi au fost transcrise în reprezentarea spațiului stării, se trece la etapa estimării parametrilor modelului şi a seriei lunare neobservabile. Considerăm cazul general al sistemului (1a-2a).

Filtrul Kalman este procedeul propriu-zis de calcul iterativ prin care se determină estimatorul eficient, precum şi matricea de covariație a vectorului de stare α_t condiționate de informația disponibilă la momentul (t-1). Dacă $\hat{\alpha}_{t-1}$ este estimatorul eficient (media condiționată) al lui α_{t-1} pe baza observațiilor istorice până la (z_{t-1}, x_{t-1}), atunci matricea de covariație a erorii de estimare este conform definiției din teoria statistică:

$$P_{t-1} = E\left[(\alpha_{t-1} - \hat{\alpha}_{t-1})(\alpha_{t-1} - \hat{\alpha}_{t-1})'\right] \tag{13}$$

Paşii procedurii de iterație Kalman sunt următorii:

I. La momentul (t-1) cunoscându-se $\hat{\alpha}_{t-1}$ și P_{t-1} se fac predicții asupra estimatorului $\hat{\alpha}_{t|t-1}$ la momentul (t), pe baza ecuației de tranziție:

$$\hat{\alpha}_{t|t-1} = F_t \hat{\alpha}_{t-1} + A_t x_t$$

În timp ce matricea de covariație a erorii de estimare se determină din relația

$$P_{t|t-1} = F_t P_{t-1} F_t' + R_t Q_t R_t' \qquad (15)$$

Acestea sunt cunoscute sub numele de ecuații de predicție.

II. După ce au fost adăugate noile observații z_t la momentul (t) , estimatorul lui αt poate fi ajustat. Ecuațiile de ajustare sunt:

$$\hat{\alpha}_t = \hat{\alpha}_{t|t-1} + P_{t|t-1} H_t' O_t^{-1} \left(Z_t - H_t \hat{\alpha}_{t|t-1} - B_t x_t^* \right) \qquad (16)$$

$$P_t = P_{t|t-1} - P_{t|t-1} H_t' O_t^{-1} H_t P_{t|t-1} \qquad (17)$$

unde matricea O_t este cea din ecuația (19).

Estimatorul $\hat{z}_{t|t-1} = H_t \alpha_{t|t-1} + B_t x_t^*$ poate fi interpretat ca media condiționată a variabilei z_t la momentul (t) de către observațiile istorice până la $(\mathbf{Z}_{t-1}, \mathbf{X}_t)$.

Eroarea de predicție

$$V_t = Z_t - \hat{Z}_{t\,t-1} = H_t \left(\alpha_t - \hat{\alpha}_{t|t-1} \right) + N_t v_t \qquad (18)$$

se numeşte inovație, deoarece reprezintă informația nouă cu care vine ultima observație. Vectorul V_t are media zero şi matricea de covariație

$$O_t = H_t P_{t|t-1} H_t' + G_t \qquad (19)$$

III. Se fac în continuare predicții la momentul (t) pentru momentul (t + 1) şi procesul se reia.

În forma finală a filtrului Kalman se reunesc ecuațiile anterioare într-un singur sistem de recurențe pentru a se face trecerea direct de la $\hat{\alpha}_{t|t-1}$ la $\hat{\alpha}_{t+1|t}$.

Ecuațiile filtrului Kalman prezentate mai sus se bazează pe ipoteza că perturbațiile şi vectorul de stare la momentul inițial (t = 1) sunt normal distribuite. Aceasta permite calcularea de o maniera recursivă a distribuției vectorului de stare a_t la momentul (t) condiționată de toată informația existentă până la momentul respectiv. Distribuția vectorului α_t va fi ea însăşi normală şi astfel poate fi complet specificată de media şi de matricea de covariație calculate.

Dacă nu mai este garantată ipoteza normalității, atunci nu se poate spune că filtrul Kalman va calcula media condiționată pentru a_t dar va da în continuare un estimator eficient.

Pentru efectuarea calculelor se pot utiliza programele Eviews 4.0, Gauss, Stamp. Matlab.

3. Concluzii orientative

Există două aspecte importante de care trebuie să ținem cont atunci când estimam PIB-ul lunar.

Prima problemă apare la alegerea seriilor lunare adiționale x_t. În primul rând. acestea trebuie să fie puternic corelate cu seria lunară neobservabilă a PIB-ului. Pe de altă parte, informația conținută de acestea trebuie să fie ridicată pentru a se evita efectul perturbațiilor care apar în procedura de interpolare.

Criteriul general de selecție a variabilelor adiționale este următorul: seriile lunare potrivite pentru interpolare sunt cele care agregate la nivel trimestrial aproximează cel mai bine evoluția PIB-ului trimestrial.

Al doilea aspect se referă la numărul seriilor de date lunare de care dispunem pentru analiză. Cu cât evidența statistică oferă mai multe serii de date, cu atât se pot verifica mai multe tipuri de modele care prin comparație să conducă la alegerea optimă.

Estimarea PIB-ului lunar în economia românească întâmpină dificultăți datorită numărului limitat de indicatori macroeconomici care pot fi măsurați la nivel lunar. Mai mult, aceştia nu sunt relevanți pentru PIB.

Deoarece indicatorii lunari importanți sunt publicați ca serii separate – indici de volum / indici de preț – este preferabil să se facă în prima fază a cercetării o estimare a PIB-ului în prețuri constante.

Metodele de evaluare ale PIB-ului lunar pleacă de la semnificația indicatorilor în sistemul conturilor naționale.

Determinarea PIB-ului prin metoda producției

Se construiesc seriile de date ale PIB-ului trimestrial şi ale producției industriale lunare, respectiv trimestriale, în prețurile anului 1997. Datorită schimbărilor intervenite în metodologia de calcul a indicatorilor respectivi, se alege intervalul 1998-2002.

Estimarea PIB-ului lunar (în prețurile anului 1997) porneşte de la descompunerea: PIB = VABI +VABA, unde:

VABI este valoarea adăugată brută în industrie (ca procent în PIB variază cu aproximație în intervalul 30%-40%) VABA este valoarea adăugată brută în celelalte ramuri, inclusiv taxe.

VAB lunară din ramura industrie se estimează cu un grad de acuratețe ridicat, luând ca serie adițională producția industrială. Pe lângă metoda filtrului Kalman se poate aplica şi metoda regresiei Chow & Lin.

Se estimează separat VAB din celelalte ramuri, inclusiv taxe. Neavând serii lunare potrivite pentru interpolare se testează modele de tip autoregresiv în procedura filtrului Kalman. Tipul procesului AR este indicat de rezultatele obținute cu seria trimestrială.

Determinarea PIB-ului prin metoda utilizărilor

În acest caz PIB-ui se descompune în *Consumul menajelor* (ca procent în PIB variază cu aproximație în intervalul 65%-75% – sistemul SCN 79; 75%-85% – sistemul SEC 95) şi *Alte utilizări.*

Seria lunară a consumului menajelor se estimează luând ca serii adiționale vânzările de mărfuri cu amănuntul, respectiv serviciile comerciale prestate populației în prețuri constante. Metoda poate fi extinsă prin introducerea unei componente AR în ecuația de stare.

Asemănător situației întâlnite la metoda de producție, seria lunară *Alte utilizări* se estimează cu filtrul Kalman fără variabile adiționale.

Bibliografie

1. Harvey Andrew C. – *Forecasting, Structural Time Series Models and the Kalman filter,* Cambridge University Press, 1994.
2. Hamilton James D. – *Time Series Analysis,* Princeton University Press, 1994.
3. Mills Terence C. – *The Econometric Modelling of Financial Time Series.* Cambridge University Press, 1999

3. Ciclul de afaceri într-o economie de piață – Terminologie şi mecanisme. O privire retrospectivă asupra economiei româneşti în perioada de tranziție

Gabriela Condopol

Introducere

Scopul articolului de față este de a ne familiariza cu terminologia specifică conceptului de ciclu de afaceri *(business cycle),* cu metodologia de analiză a fenomenului oscilant al unei economii de piață. De asemenea, am încercat, la nivel sintetic, să prezentăm evoluția economiei româneşti din această perspectivă. Concluzia este că economia României a cunoscut o fluctuație tipică oricărui ciclu economic pe termen scurt (recesiune, depresiune, relansare şi prosperitate).

Articolul îşi propune doar o introducere în acest subiect şi pregătirea terenului pentru o înțelegere mai aprofundată a mecanismelor de redresare a unei economii de piață bine structurate, a indicatorilor folosiți pentru aprecierea momentului în cadrul ciclului şi a măsurilor de stimulare a creşterii economice pe fondul evitării dezechilibrelor. Economia României este o economie în dezechilibru, iar o analiză din perspectiva ciclului economic ar ajuta la elaborarea unei strategii de dezvoltare pe termen mediu.

1. Definirea conceptului de ciclu al afacerilor

Ciclul economic (sau ciclul afacerilor) reprezintă o fluctuație în nivelul activității economice agre,gate a unei țări (de obicei aproximată prin produsul intern brut – PIB) care evoluează după un model regulat, cu etape de expansiune a activității, alternând cu cele de contracție, făcând ca economia să graviteze în jurul unui trend, de regulă crescător, al nivelului producției. În procesul de expansiune activitatea economică este în creştere raportat la tendințe; în perioada de contracție, producția este descrescătoare.

Ciclurile de afaceri se manifestă cu o oarecare regularitate în economiile de piață şi pot fi privite ca un proces natural al unei economii dinamice, care tinde să se autoregleze. Astfel de cicluri se observă în trendul pe termen lung ai evoluției producției şi au în medie o durată de 10-12 ani.

1.1. Terminologia ciclurilor de afaceri

Pentru început, ne propunem să depăşim pragul înțelegerii terminologiei asociate cu ciclurile de afaceri. Am început prin a folosi acest termen pentru

conotația de "piață liberă". În continuare, vom opta însă pentru termenul de ciclu economic *(business cycle,* or *trade cicle)* deja consacrat în literatura occidentală de specialitate.

În figura nr. 1 prezentăm o diagramă a modelului ciclului economic. Curba reprezintă evoluția efectivă a producției, având maxime în punctele B şi F şi minime în D.

- Intervalul de timp între două puncte echivalente, aflate în aceeaşi fază pe ciclu (de exemplu, între A şi E sau între B şi F) se numeşte **perioada ciclului.**
- **Amplitudinea ciclului** este dată de distanța dintre un punct de vârf sau de minim şi linia de trend (vezi segmentele BG şi, respectiv, DH).

Figura nr. 1

Ciclul economic

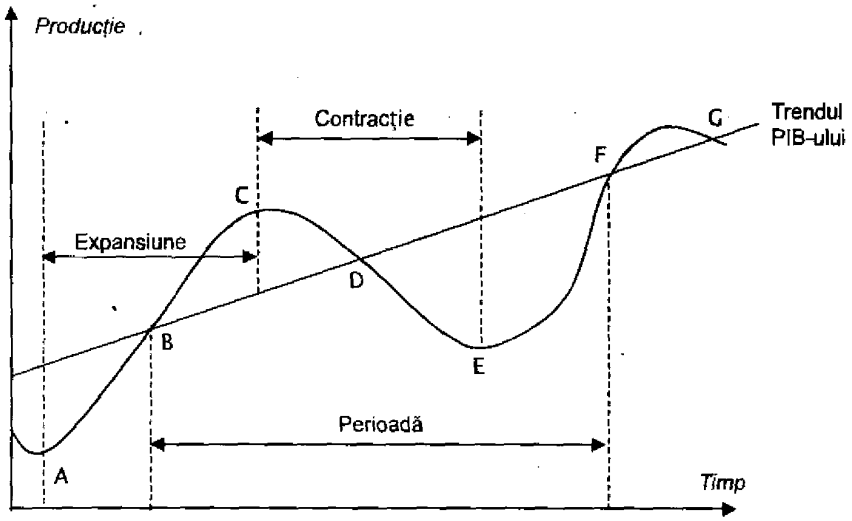

Sursa: Dicționar Macmillan de economie modernă.

Cele două faze ale ciclului – de expansiune şi de contracție – au, de regulă, durate inegale: faza de contracție este de obicei mai scurtă decât faza de expansiune.

În funcție de evoluția amplitudinii, un ciclu poate fi:

- convergent (depresiv);
- divergent (exploziv); constant.

• **Trendul (Y)** reprezintă tendința PIB-ului real. Tendința PIB-ului este de dezvoltare: acesta ar urma-o dacă factorii de producție ar fi folosiți integral (capital, forța de muncă, resurse naturale). Producția nu urmează întotdeauna nivelul trendului – cel corespunzător folosirii tuturor factorilor de producție – ci, mai degrabă, fluctuează în jurul lui. Punctele A şi E sunt puncte de minim (de-

presiune), C şi G sunt puncte de maxim (vârf). Curba AC corespunde fazei de expansiune sau înviorare, iar curba CE fazei de depresiune.

• **Producția potențială** (sau PIB-ul potențial – Y*) în figura nr. 2, este prezentată producția obținută cu o ocupare deplină a forței de muncă (mai puțin şomajul fricțional). Este indicatorul de măsurare a valorii reale a bunurilor şi serviciilor care pot fi produse când factorii de producție ai unei țări sunt pe deplin folosiți şi când forța de muncă eliberată pe economie se află ia nivelul ratei naturale a şomajului (când nivelul ocupării forței de muncă este optim, N*). PIB-ul potențial este folosit ca *benchmark* pentru evaluarea nivelului producției şi a potențialului de creştere economică.

• **Subproducția** (sau **Gap-ul producției)** măsoară diferența dintre producția reală şi PIB-ul ce s-ar produce prin ocuparea optimă a factorilor de producție (Y*, unde N = N*).

În studiul fluctuațiilor pe termen scurt, este preferabil să se considere PIB-ul potențial (Y*) ca fiind constant. Acesta se modifică foarte lent. Scopul analizei economice este, de regulă, de a studia fluctuațiile pe termen scurt ale PIB-ului în jurul PIB-ului potențial. Figura nr. 2 reprezintă un ciclu stilizat. Deşi fazele fluctuațiilor sunt descrise prin termeni utilizați în mod curent, nu există cicluri identice, iar nivelurile de vârf şi depresiune, precum şi cele de recesiune şi avânt sunt relative.

Figura nr. 2

Un ciclu economic stilizat

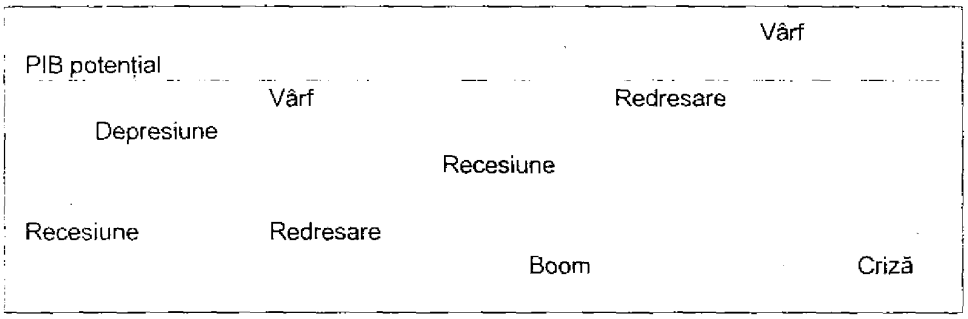

Sursa: Economia pozitivă, Lipsey, Richard. G. and Christal, Alec K.

Valoarea producției potențiale (Y*) este greu de estimat pentru că:

1. nu se poate preciza exact valoarea ocupării totale a forței de muncă (N*);

2. este greu de apreciat nivelul optim al capacităților de producție (K*).

Linia ondulată din figura nr. 1 arată fluctuațiile ciclice ale valorii producției față de trendul economic, ceea ce este cunoscut în economie sub denumirea de subproducție (Output gap). Producția potențială reprezintă nivelul producției la o angajare totală a forței de muncă, în anii '60, în SUA, se credea că angajarea totală a forței de munca corespunde unei rate a şomajului de 4-4,5%. Modi-

ficările în structura mâinii de lucru, incluzând creşterea numărului de tineri şi femei, cu o tendință sporită de a schimba locul de muncă, a făcut să crească şomajul până la 5,5% în anii '80.

Subproducție (Gap-ul producției) = producție potențială – producție reală sau

Gap-ul producției = Y* – Y

O dată convenite nivelurile optime ale factorilor, ca şi nivelul PIB-ului optim (Y* = Y*(K*, N*)), acesta din urmă poate fi folosit ca instrument de apreciere a tendințelor în activitatea economică şi ca *benchmark* pentru potențialul de creştere economică. Este un indicator important în elaborarea măsurilor de politică macroeconomică.

Gap-ul producției *(output gap)* ne permite să măsurăm dimensiunile deviațiilor ciclice ale producției de la producția potențială sau de la trend: creşte în perioada de recesiune, când multe resurse rămân nefolosite, iar nivelul producției scade sub cel al producției potențiale. În perioada de expansiune, Gap-ul scade şi atinge chiar valori negative, când vârful depăşeşte PIB-ul potențial (vezi figura nr. 2).

1.2. indicatori ai ciclurilor economice

Măsurarea fluctuațiilor ciclice şi estimarea evoluției economiei în cadrul unui ciclu presupune utilizarea unui sistem de indicatori, dintre care cei mai importanți, folosiți în practica economică sunt:

1. PIB-ul în prețuri curente şi în prețuri constante;
2. Volumul vânzărilor cu amănuntul şi cu ridicata;
3. Nivelul debitelor bancare;
4. Indicele volumului fizic al producției industriale;
5. Nivelul şomajului;
6. Numărul locurilor de muncă în ramurile neagricole;
7. Timpul lucrat pe ramuri neagricole;
8. Venitul personal;
9. Prețurile; 10. Rata inflației.

Pe baza seriilor de date ale indicatorilor stabiliți, precum şi a unora derivați din aceştia, se descrie dinamica sistemului economic analizat şi se pun în evidență, într-o prelucrare adecvată, fluctuațiile ciclice. Prelucrarea statistică aplicată seriilor cronologice ale indicatorilor amintiți constă în determinarea trendului, a variației sezoniere, şi a celei întâmplătoare, care are ca efect izolarea fluctuației ciclice (ciclurile endogene).

1.3. Fazele ciclurilor economice

După natura lor, ciclurile economice sunt clasificate ca:

a) **Cicluri minore,** fluctuații de intensitate relativ moderată în care oscilațiile sunt semnificative, dar nu severe şi care apar, de regulă, la fiecare trei-patru ani.

b) **Cicluri majore,** caracterizate prin oscilații largi în activitatea de afaceri, având o periodicitate de aproximativ zece ani.

c) **Macrociclurile** sau ciclurile lungi (seculare) sunt fluctuații de 50-60 de ani care conțin mai multe cicluri majore şi minore în interior.

Fazele ciclurilor de afaceri au fost introduse în literatura economică sub diverse denumiri:

1. Vârf/Prosperitate;
2. Recesiune /Contracție;
3. Depresiune/Bază;
4. Înviorare /Revenire /Redresare.

Limbajul este variat datorită opțiunilor diferiților autori şi traducători de specialitate. Pentru un limbaj simplificat, noi am optat pentru: Vârf – Recesiune – Depresiune – Înviorare.

Vârful este punctul maxim al ciclului. În această fază a ciclului, capacitatea existentă şi forța de muncă sunt folosite la nivel ridicat. Această fază este asociată, de obicei, cu o penurie de forță de muncă, capacități de producție şi de materii prime. Pe măsură ce penuriile apar pe tot mai multe piețe, apare o cerere excesivă. Costurile cresc dar, deoarece cresc şi prețurile, afacerile rămân profitabile.

Recesiunea, reprezintă o scădere a activității economice. De obicei, o recesiune este definită printr-o scădere a PIB-ului real din două trimestre succesive. Cererea scade şi, ca urmare, producția şi ocuparea scad. Pe măsură ce ocuparea forței de muncă scade, scad veniturile personale şi consumul (respectiv, cererea pe diverse piețe). Profiturile scad, iar unele firme se confruntă cu dificultăți financiare. Prețul se stabilizează la un nivel maxim, în timp ce costul continuă să crească până când profitul atinge niveluri minime, chiar negative. Multe firme marginale dau faliment, iar altele intră în alertă luându-şi măsurile necesare pentru a rămâne competitive şi pentru a depăşi criza. Investițiile, care erau profitabile, în condițiile unei cereri în creştere, devin neprofitabile. Nu este cazul să se înlocuiască bunurile de capital pe măsură ce acestea se uzează, deoarece capacitatea nefolosită creşte permanent. O recesiune amplă şi de durată este denumită criză.

Depresiunea este perioada în care toate activitățile economice au scăzut la nivelul cel mai mic în cadrul unui ciclu economic. Este caracterizată de un şomaj ridicat şi de un nivel scăzut al cererii – comparativ cu capacitatea de a produce a economiei. O mare parte din capacitatea productivă este nefolosită, iar profiturile din afaceri sunt scăzute, chiar negative. Lipseşte încrederea în perspectivele economice ale viitorului imediat şi, ca urmare, multe firme nu sunt dispuse să rişte noi investiții.

Înviorarea se manifestă prin creşterea nivelului activității economice. Caracteristicile acestei faze a ciclului sunt multiple: echipamentul uzat este înlocuit; ocuparea forței de muncă, veniturile şi cheltuielile încep toate să crească, iar perspectiva economiei este favorabilă, ca rezultat al creşterii producției, vânzărilor şi profiturilor. Investițiile, care până acum păreau riscante, pot fi realizate, pe măsură ce mentalitatea asupra afacerilor începe să se schimbe de la pesimism (a optimism. O dată ce cererea a început să crească, producția poate fi crescută relativ cu uşurință, prin reangajarea capacității neutilizate şi a forței de muncă şomere.

Boom şi Criză sunt termeni utilizați pentru descrierea cazurilor extreme de înviorare şi, respectiv, depresiune. Boom-ul este folosit în descrierea unei faze de expansiune cu o rată deosebit de rapidă de ascensiune a PIB-ului şi veniturilor reale, care se îndepărtează de trendul acestora pe termen lung. Criza *(crisis/slump)* este termenul care descrie opusul boom-ului, respectiv o depresiune severă, cum a fost, de exemplu, descreşterea producției şi a venitului în SUA şi Europa în perioada crizei economice din 1929.

Nu se poate vorbi de o periodicitate clar definită a ciclului economic: variația lungimii acestuia față de medie este foarte mare. De asemenea, nu este uşor de făcut o demarcație precisă între recesiune şi depresiune sau între înviorare şi vârf.

Fazele ciclurilor economice sunt percepute de unii specialişti ca un fenomen natural de redresare economică sau creştere accelerată care alternează cu o relaxare sau restrângere, după o supraîncălziere a economiei. Cu toate că statul poate interveni prin diverse măsuri economice pentru a preveni fluctuațiile mari ale producției, ocupării forței de muncă, şi ale veniturilor, fluctuațiile nu pot fi, şi nici nu trebuie să fie prevenite în totalitate. Este posibil să apară un declin pe termen scurt în timpul unei expansiuni pe termen lung, după cum poate să apară o mică creştere într-o contracție pe termen lung. Aceste oscilații mari se datorează dinamicii specifice diferitelor componente ale sistemului social-economic (populație, forță de muncă, fonduri fixe, resurse de materii prime şi energie, mecanism economic), interacțiunii dintre acestea, contradicțiilor care se manifestă în dezvoltarea economico-socială, reacției întârziate a agenților economici la diferite modificări, inerției pe care o manifestă unele componente ale sistemului economic

Inflația, creşterea economică şi şomajul sunt indicatori de politică economică foarte importanți. Sunt legați prin ciclul afacerilor (chiar dacă au un model ciclic propriu):

- în perioada de expansiune, factorii sunt mai deplin utilizați, ceea ce determină creşterea producției şi o scădere a şomajului. Producția poate depăşi trendul pentru că angajații lucrează peste program, iar acelaşi utilaj este folosit în mai multe schimburi. Inflația (Il) se accelerează în apropierea punctelor de vârf. Momentele de supraîncălzire a economiei, generatoare de inflație, sunt evitate prin măsuri de politică monetară (spre exemplu, creşterea ratei dobânzii, r%).

- în perioada de recesiune, creşte şomajul (U) şi se produc mai puține bunuri şi servicii decât s-ar putea obține pe baza resurselor şi a tehnologiei existente. Ieşirea din depresiune poate fi stimulată prin utilizarea unor politici monetare şi fiscale (spre exemplu, reducerea ratei dobânzii care să stimuleze investițiile, reducerea impozitului pe profit şi a accizelor, care să stimuleze cererea).

1.4. Cauzele fluctuațiilor economice

Caracterizarea fiecărei faze se poate face analizând un număr de cel puțin 17 factori principali şi relațiile dintre aceştia, precum şi dinamica lor pe parcursul fluctuației ciclice.

Prezentăm mai jos o listă a factorilor şi a tendinței lor, corespunzătoare fiecărei faze a ciclului afacerilor, bazată pe evoluția unei economii de piață: într-o economie bine structurată, chiar şi în lipsa măsurilor de politică economică, relațiile dintre cele 17 elemente de bază tind către o poziție favorabilă, de echilibru. Preocuparea guvernelor, pe termen mediu şi scurt, este de a atenua fluctuațiile producției, ale ocupării forței de muncă şi ale veniturilor. Pe termen lung, preocuparea este de stimulare a creşterii economice – a producției potențiale şi a calității vieții.

Nr. crt.	Factori	Starea economiei pe faze			
		Depresiune	înviorare	Prosperitate	Recesiune
1	Producție	Nivel scăzut	Creste	Nivel ridicat	Descreşte
2	Forță de muncă ocupată	Scăzut	Creşte	Ridicat	Descreşte
3	Venitul total	Scăzut	Creşte	Ridicat	Descreşte
4	Cererea de bunuri de larg consum	Scăzut	Creşte	Ridicat	Descreşte
5	Preturi	Scăzut	Cresc încet	Ridicate	Descresc
6	Costuri	Scăzut	In întârziere	Cresc	In întârziere
7	Profituri	Scăzut	Cresc	Ridicat	Descresc
8	Investiții	Scăzut	Cresc	Ridicat	Descresc
9	Inventarul	Scăzut	Cresc	Ridicat	Descresc
10	Cererea pentru împrumuturi	Scăzut	Creşte	Ridicat	Descreşte
11	Excesul de rezerve bancare	Ridicat	Descreşte	Scăzut	Creşte
12	Rata dobânzii	Scăzută	Staționară	Creste	Staționară
13	Preferințe pentru lichidități	Puternică	In slăbire	Slabă	Se întăreşte
14	Preferința pentru consum	Ridicată	Descreşte	Scăzută	Creşte
15	Înlocuiri	Scăzute	Cresc	Cresc	Descresc
16	Capacități nefolosite	Ridicate	Se reduce	Scăzute	Cresc
17	Atitudinea agenților	Reținută	Favorabilă	Optimistă	Pesimistă

***Sursa**: Țigănescu, Ioan-Eugen şi Roman. Mihail Daniel. Macroeconomie. Editura ASE, Bucureşti. 2001.*

Cauzele care determină aceste fluctuații sunt externe sistemului economic (dinamica populației, perturbații sociale şi politice etc.) şi interne acestuia. Cauzele interne au o mobilitate mai mare. De aceea este acceptată ideea că în aceasta zonă trebuie căutată originea majorității cauzelor fluctuațiilor ciclice.

Dintre cauzele care pot provoca trecerea economiei prin cele patru faze sunt recunoscute cinci esențiale:

a. relația cost-preț;
b. modificarea inventarului;
c. rata dobânzii;
d. cererea de înlocuire:
e. factorul psihologic.

a. **Relația cost-preț**

Relația cost-preț are o dinamică specifică prezentată în figura nr. 3. Prețurile au o mobilitate mai mare decât costurile la schimbările din economie.

Figura nr. 3

Relația cost-preț

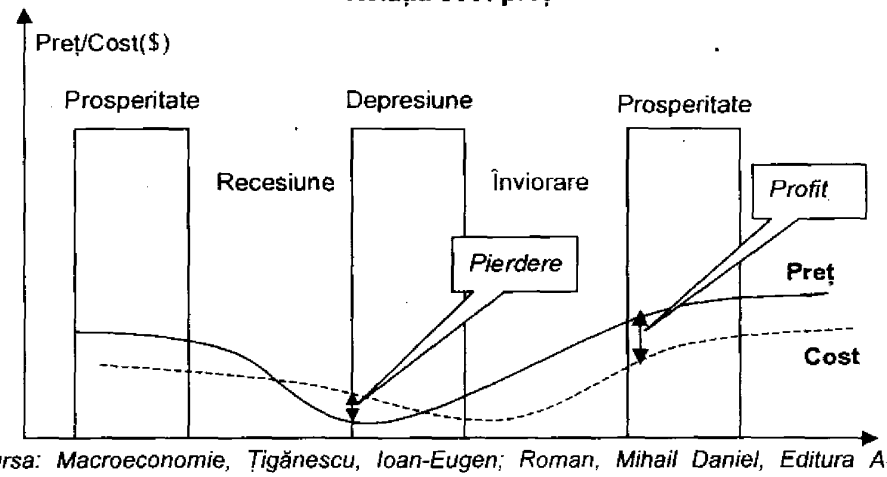

Sursa: Macroeconomie, Țigănescu, Ioan-Eugen; Roman, Mihail Daniel, Editura ASE, 2001.

- Când cererea pentru produse scade, prețurile scad, determinând o diminuare a profiturilor. Acestea din urmă pot fi menținute la niveluri pozitive numai prin măsuri de reducere a costurilor (economii, restructurări, reproiectări ale procesului tehnologic). În această situație, multe firme marginale dau faliment, iar altele intră în alertă luându-şi măsurile necesare pentru a rămâne competitive, creând condițiile necesare ieşirii din impas.

- În partea ascendentă a ciclului, preţul creşte mai repede decât costul, generând o sporire a profitului şi, implicit, a investiţiilor. Preţul se stabilizează la un nivel maxim în faza de prosperitate – generat, în principal, de substitute şi importuri – în timp ce costul continuă să crească până când profitul devine din ce în ce mai mic. Firmele îşi repoziţionează produsele, şi migrează spre pieţe mai rentabile. Cele mai puţin flexibile îşi restrâng activitatea. Forţa de muncă migrează către firmele puternice până când piaţa resurselor se saturează. Are loc o restrângere a producţiei agregate – economia intră în declin.

b. **Inventarul**

Inventarul sau stocul de bunuri deţinut de firme atinge niveluri minime în faza de depresiune datorită faptului că, în această fază, satisfacerea cererii se face prin vânzări din stocurile existente. Când inventarul a ajuns la nivelul minim, toate vânzările curente trebuie satisfăcute prin comenzi către producători, fapt ce stimulează producţia şi, implicit, redresarea economică.

Dacă această acţiune se multiplică, are loc o creştere a producţiei peste cererea de consum. Această creştere a inventarului are efecte asupra tuturor celor 17 elemente incluse în analiză.

c. **Rata dobânzii**

Rata dobânzii este sensibilă la modificările din economie. Diminuarea cererilor pentru împrumuturi comerciale are ca efect creşterea rezervelor bancare şi, în consecinţă, a ratei dobânzii. În aceste condiţii, o înviorare a economiei poate stimula creşterea de împrumuturi pentru investiţii. Rata dobânzii poate fi utilizată ca pârghie pentru impulsionarea dezvoltării economiei.

d. **Cererea de înlocuire**

Cererea de înlocuire constituie, de asemenea, un stimulent pentru producerea de utilaje. Creşterea cheltuielilor firmelor sau ale indivizilor pentru înlocuirea mijloacelor de producţie sau pentru bunuri de folosinţă îndelungată va spori cererea pentru produsele acestor ramuri şi va avea efecte pozitive asupra creşterii producţiei în general.

e. **Factorul psihologic**

Starea psihică este considerată un factor at fluctuaţiilor ciclice, pentru că atitudinea favorabilă sau reţinută, optimistă sau pesimistă, poate stimula sau frâna acţiunea agenţilor economici. Acest element poate introduce variaţii aleatoare în mişcarea sistemului economic mult mai mari decât cele datorate altor factori.

Faza de înviorare este marcată de schimbări favorabile substanţiale ale celor cinci elemente prezentate care conduc la creşterea producţiei, a ocupării forţei de muncă, a veniturilor şi, în consecinţă, a cererii de bunuri de consum.

O creştere a cererii de consum peste ofertă va determina o creştere a preţurilor, lentă la început, şi în condiţiile unui cost relativ scăzut la începutul înviorării, iar profitul va creşte prin sporirea volumului producţiei. Pe măsură ce cresc inventarul şi profitul, se manifestă o cerere sporită pentru împrumuturi bancare necesare investiţiilor, fapt ce determină scăderea rezervelor bancare şi creşterea lentă a ratei dobânzii.

Prin creşterea veniturilor se stimulează consumul şi scade preferinţa pentru lichiditate. Gradual, prin creşterea venitului, scade înclinaţia marginală pentru consum şi creşte înclinaţia marginală pentru acumulare. La nivel de producător, se diminuează volumul capacităţilor de producţie nefolosite, se îmbunătăţeşte atitudinea acestora – favorabilă acţiunii.

Procesul de creştere a producţiei se accelerează: apar locuri înguste pentru unele produse şi resurse, ceea ce determină creşterea preţurilor la aceste produse şi, în final, o creştere generală a preţurilor. Dacă relaţia preţ-cost funcţionează normal, profitul va creşte nu numai pe seama volumului vânzărilor, ci şi datorită creşterii preţurilor, în condiţiile costurilor relativ constante.

De obicei profitul creşte mai mult decât proporţional faţă de salarii, contribuind mai mult la sporirea acumulării şi a capacităţii de investire. Volumul total al investiţiilor din economie este determinat de efectul de multiplicare şi accelerare care activează şi mai mult factorii de creştere.

În faza de înviorare a fluctuaţiei ciclice, inventarul creşte datorită faptului că majoritatea producătorilor şi comercianţilor ţin stocuri la o anumită rată faţă de volumul vânzărilor (în creştere).

De asemenea, se manifestă tendinţe de înlocuire a mijloacelor de muncă uzate, mai ales în etapa în care economia a ajuns la utilizarea maximă a capacităţilor de producţie, stimulând şi mai mult investiţiile. Procesul este şi mai accentuat în etapa iniţială, când rata dobânzii este mică. Descreşterea rezervelor bancare contribuie la creşterea ratelor dobânzii.

Perioada de vârf *se* caracterizează prin nivelul înalt al producţiei, ocupării forţei de muncă, venitului, cererii, preţurilor, profiturilor, investiţiilor, stocurilor, cererii pentru împrumut comercial, înlocuirea echipamentelor şi printr-o atitudine optimistă a agenţilor economici faţă de starea şi perspectivele economiei. Preferinţa pentru lichiditate diminuată se manifestă concomitent cu o creştere a cererii de bunuri şi servicii. Aceasta determină, gradual, o presiune inflaţionistă în economie. Creşterea continuă a cererii pentru consum, investiţii şi împrumuturi conduce la inflaţie.

Recesiunea apare ca o consecinţă a modificării acţiunii factorilor externi, precum şi a modificării relaţiilor dintre factorii interni, în sensul descurajării creşterii producţiei. Cererea începe să crească la rate scăzute – pieţele: bunurilor de consum se saturează – în special la bunuri de folosinţă îndelungată. Înclinaţia pentru consum scade, preţurile se stabilizează, iar costurile de producţie continuă să crească determinând o scădere a profitului şi a investiţiilor.

Producătorii şi comercianții încep să-şi reducă excesul de inventar şi scad comenzile către producție. Are loc o eliberare a forței de muncă şi o scădere a venitului total: procesul de reducere a cererii pentru consum se accelerează. Cu un nivel al consumului, al profitului şi al investițiilor scăzut, firmele vor reduce efortul de înlocuire a mijloacelor de muncă. Oferta devine mai mare decât cererea şi, în consecință, prețurile scad.

Scăderea producției, a ocupării forței de muncă, a venitului, a profitului, a cererii şi a prețurilor devin cumulative. Aceasta se concretizează în reducerea investițiilor, care este însoțită de efectul de multiplicare inversă, iar acceleratorul tinde către zero.

1.5. Măsuri de politică antidepresionară

În economia contemporană, dezbaterea dintre economiştii keynesieni şi cei monetarişti asupra modului în care poate fi influențată evoluția economiei a escaladat. O parte a economiştilor, în special cei de natură keynesiană, militează pentru o strategie activă, care presupune intervenția statului pentru stabilizarea macroeconomică. O astfel de strategie presupune modificări deliberate ale politicii fiscale şi monetare, pentru a stimula cererea în perioadele de recesiune şi utilizarea de măsuri restrictive în perioadele de expansiune, pentru a atenua supraîncălzirea economiei, când producția şi consumul înregistrează ritmuri alerte de creştere, pentru a minimiza fluctuațiile economiei.

Economiştii monetarişti, pe de altă parte, militează pentru strategii pasive de intervenție, respectiv menținerea unei rate de creştere constantă a masei monetare şi a unui buget echilibrat anual, independent de evoluția economiei. În viziunea acestor economişti, piața liberă este în măsură să se regleze prin forțe proprii, o perioadă de recesiune îndelungată nefiind posibilă tocmai datorită mecanismului autocorector al pieței.

Ambele curente acceptă faptul că erorile de politică economică accentuează instabilitatea economiei, dar, cunoscând-se relațiile cauzale care se pot manifesta în desfăşurarea ciclului afacerilor, factorii de decizie pot adopta diverse măsuri de politică antidepresionară:

1. **Măsuri cu scopul de sporire a consumului de bunuri şi servicii:**

a) salarii mai mari pentru muncitori;

b) taxe progresive pe venituri;

c) crearea unor fonduri de asistență socială.

2. **Creşterea volumului de investiții** prin menținerea ratei dobânzii sub nivelul eficienței marginale a capitalului, până când se ajunge la ocuparea totală a forței de muncă. De asemenea, prin măsuri de descurajare a unor investiții (de exemplu, creşterea ratei dobânzii) se poate reduce inflația în perioade de vârf.

3. Folosirea unor măsuri bugetare, cum ar fi efectuarea unor cheltuieli de către guvern, cu scopul de a estompa diferența dintre producția totală şi ce-

rerea efectivă în căzu) ocupării totale a forței de muncă. Aceste cheltuieli sunt finanțate din taxe, emisiuni de titluri de stat sau tipărirea de bani.

Eficiența măsurilor depinde şi de momentul aplicării. Monetarişti susțin că politicile fiscale destabilizează economia datorită efectelor întârziate. Ei propun o strategie financiară pe termen mediu (Medium Term Financial Strategy – MTFS) care include:

- măsuri de patru ani de reducere a M3 (bani în circulație + depozite la vedere şi la termen ale sectorului privat + certificate de depozit la bănci ale sectorului privat);
- reducerea cererilor de împrumut ale sectorului public.

2. Fluctuații ciclice ale producției în România în perioada de tranziție

Modelarea ciclurilor de afaceri pleacă de la nivel microeconomic, de la agenții economici care îşi formulează anumite aşteptări asupra evoluției economiei (teoria aşteptărilor raționale). În funcție de aceste aşteptări agenții economici caută să îşi maximizeze satisfacția prin consum (în cazul consumatorilor), ori profit (în cazul firmelor). O serie de modele analizează ciclurile economice plecând de la ciclurile electorale, politice. Acestea au cunoscut o puternică dezvoltare în anii 70. Ipoteza de bază de la care se porneşte este aceea că în general, guvernele vor căuta să manipuleze economia în scopul câştigării alegerilor prin boom-uri preelectorale şi o politică de austeritate postelectorală. În condițiile în care electoratul votează strategic, pe baza teoriilor aşteptărilor raționale, ciclul politic ar putea dispărea, iar guvernul ar trebui să acționeze pe baza principiului maximizării bunăstării sociale şi mai puțin pe baze oportuniste. Instrumentele ce pot fi utilizate de către guvern sunt: oferta de monedă, rata dobânzii, cheltuielile bugetare, impozitele şi taxele.

Analiza evoluției economiei româneşti din ultimul deceniu, indică faptul că s-a înregistrat un ciclu de afaceri complet. Prezentăm în continuare evoluția indicatorilor macroeconomici care descriu economia (PIB-ul, consumul populației, rata şomajului, inflația, volumul investițiilor).

1. Reducerea producției în anii 1990 şi 1991, cu cel mai scăzut nivel al producției în 1992, când s-a înregistrat o perioadă de depresiune. Şocurile externe au fost dominate de dezmembrarea CAER-ului, care a determinat scăderea bruscă a relațiilor comerciale cu țările membre, şi conflictul din zona Golfului, care a antrenat, printre altele, blocarea creanțelor României asupra Irakului. Principalul factor intern de dezechilibru a fost flexibilitatea limitată a ramurilor industriei producătoare – cu pondere mare a ramurilor destinate investițiilor.

2. Relansarea economiei începând cu 1993 până în 1996 a fost o perioadă de înviorare. Anul 1993 a fost considerat ca un an decisiv, de coerență a politicii macroeconomice. Producția industrială s-a relansat, cu orientare către export, deficitul contului curent s-a redus abrupt, iar inflația a fost redusă la jumătate. Evoluția indicatorilor economici fundamentali din perioada 1993-1996 arată că s-a depăşit faza critică inițială a tranziției. Anul 1996 a reprezentat o

fază de prosperitate relativă, când la câţiva indicatori s-au atins nivelurile din 1989 (vezi tabelele din anexă).

3. Începând cu anul 1996 producţia a înregistrat un trend descendent: economia a intrat din nou în recesiune până în 1999, anul cu căderea cea mai severă a producţiei. A fost perioada de guvernare a Convenţiei Democratice când, în ciuda aşteptărilor optimiste ale comunităţii internaţionale şi ale electoratului român, producţia a scăzut. Factorii principali pentru această evoluţie au fost: reforma trenantă, politici contradictorii, înrăutăţirea condiţiilor externe, presiunea datoriei externe.

4. Anul 2000 a fost un an de relansare economică, când PIB-ul real a crescut cu 2%. A fost anul guvernării Isărescu. Relansarea a fost justificată, în principal, de o accelerare a exportului destinat în mare măsură ţărilor dezvoltate economic.

5. În 2001 creşterea volumului producţiei a continuat cu 5%. Acum suntem pe un trend ascendent iar aşteptările de creştere a producţiei pentru 2002 sunt de 5%.

Economia românească nu este o economie de piaţă matură: nu beneficiază de un mecanism de autoreglare care să permită redresarea economică pe baza legilor pieţei. Economia este slab structurată, agenţii economici au de întâmpinat obstacole administrative şi legislative, veniturile majorităţii populaţiei sunt sub nivelul de subzistenţă, în timp ce preţurile la bunurile de folosinţă îndelungată sunt comparabile cu cele de pe piaţa mondială. Deocamdată, factorul psihologic ai populaţiei şi al agenţilor economici este foarte scăzut. Redresarea economică depinde, în principal, de măsurile de politică economică ale Guvernului.

Putem vorbi de o evoluţie ciclică în economia României cu o perioadă de opt ani (cu puncte de minim în anii 1992, 1999 şi cu punctul de maxim în 1996). Economia a intrat într-o perioadă de înviorare în anul 2000, iar pentru perioada imediat următoare se prevede continuarea creşterii producţiei cu 5%.

Evoluţia PIB-ului real în România în perioada 1989-2001

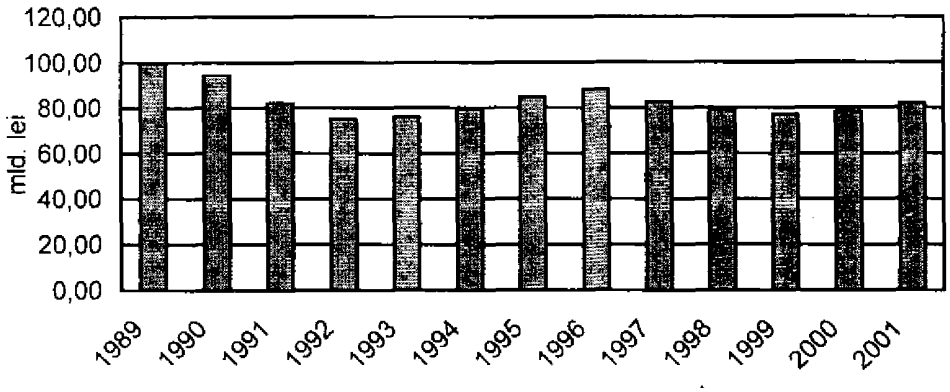

Evoluția indicilor anuali de creștere ai PIB-ului real în perioada 1989-2001

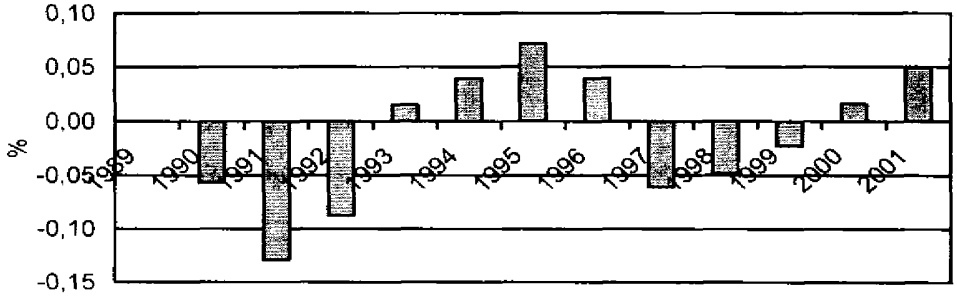

Evoluția indicilor de volum ai exportului și importului în perioada 1989-2001

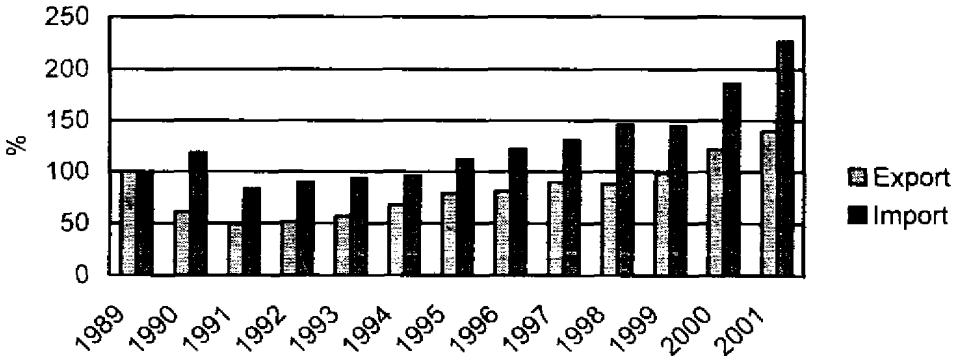

Modificări procentuale ale exportului și importului în perioada 1990-2001

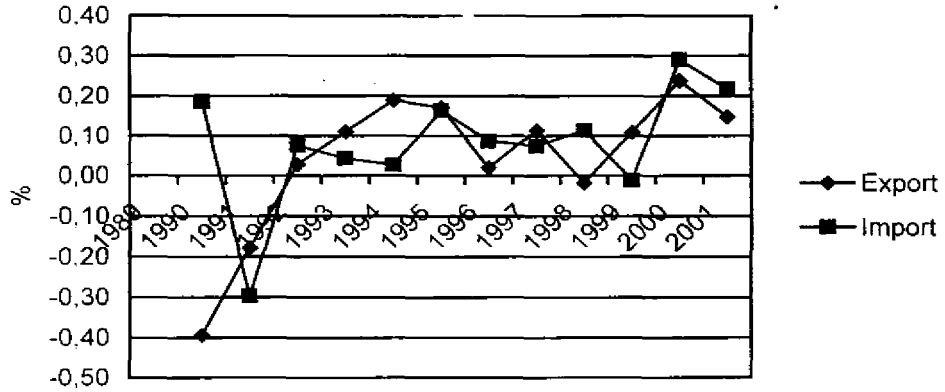

Evoluția indicilor anuali ai modificării exportului net

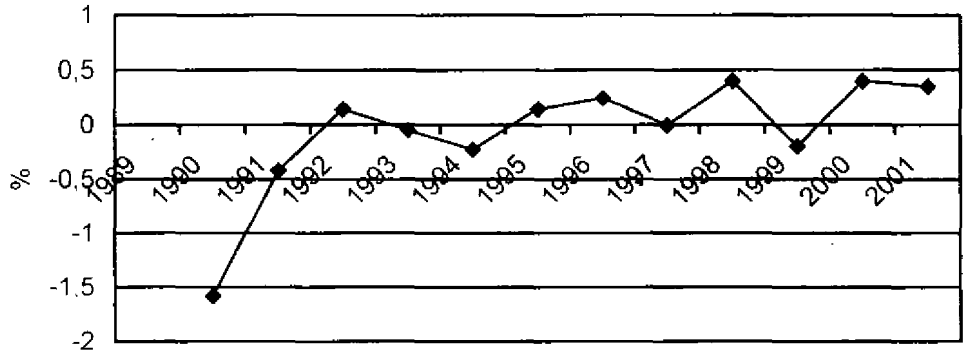

Evoluția procentuală anuală a GFCF

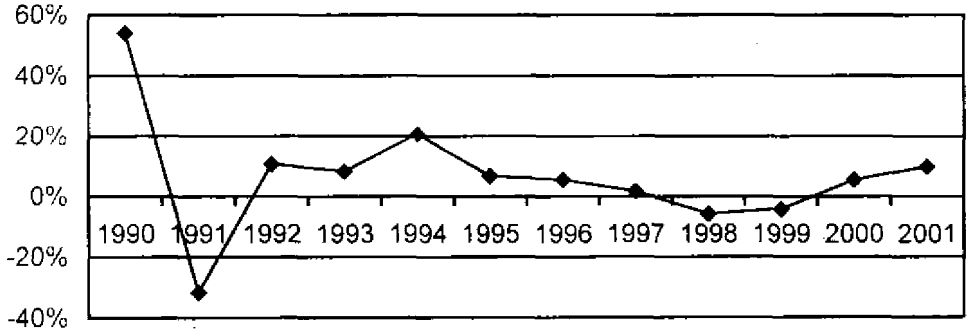

Formarea capitalului fix în perioada 1989-2001

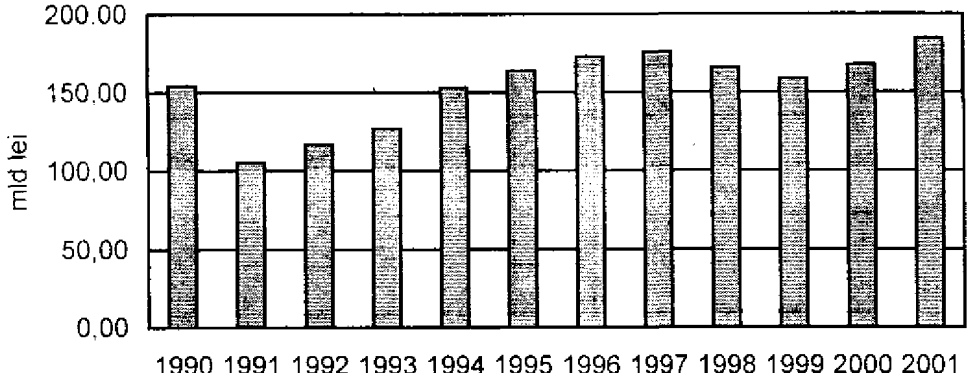

Evoluția consumului total și al populației în perioada 1989-2001

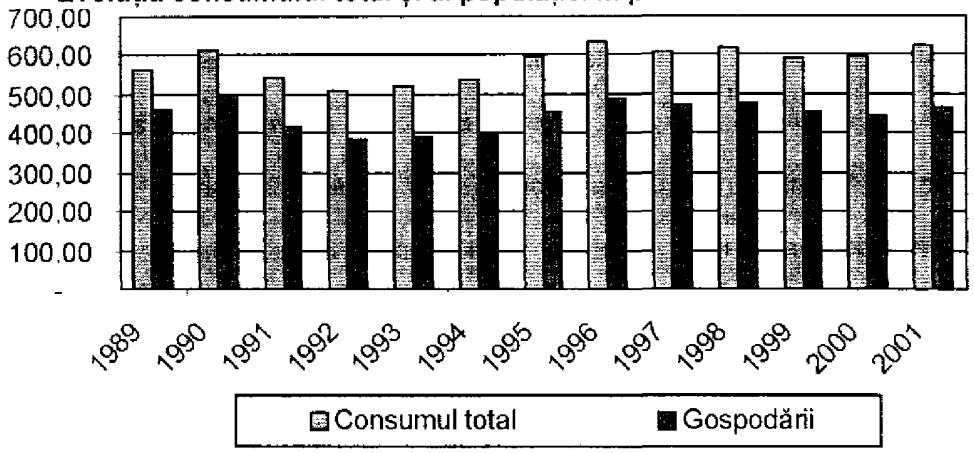

Evoluția forței de muncă ocupate în perioada 1990-2000

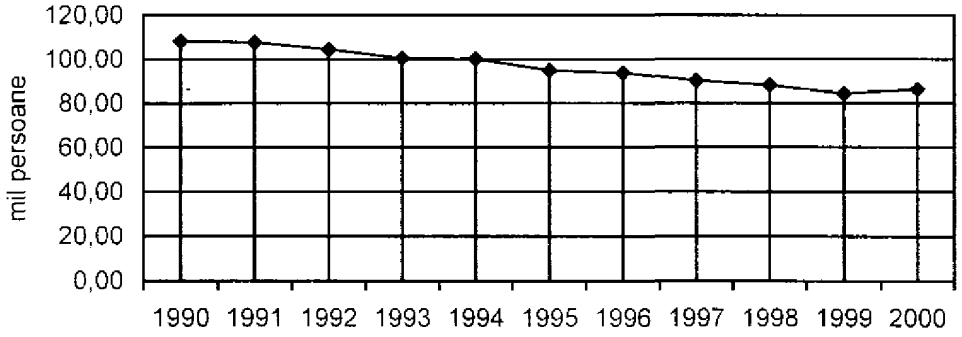

Evoluția ratei șomajului în perioada 1990-2000

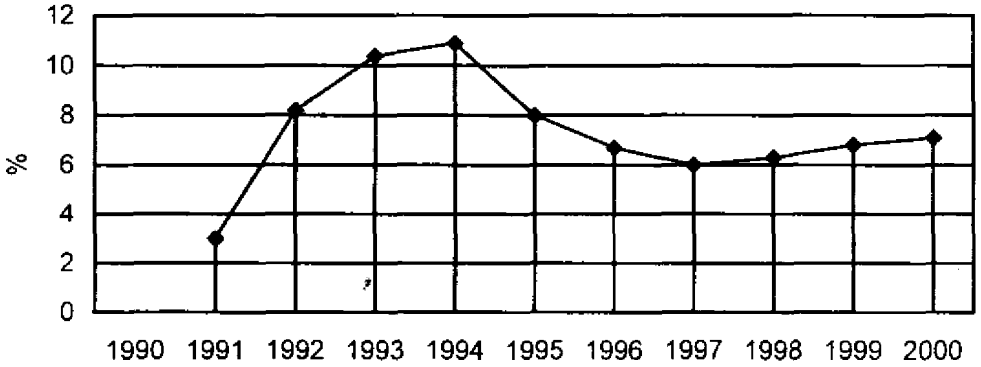

Bibliografie

Dornbush Rudiger, Fisher Stanley, *Macroeconomics,* Fifth Edition, McGraw Hill Book Co., 1990.

Lipsey Richard G., Chrystal Alec K., *Economia pozitivă.* Editura Economică, 1995.

Roman Mihail Daniel, *Cicluri economice şi modele cibernetice în economie,* manuscris, 2001.

Țigănescu Ioan Eugen şi Roman Mihail Daniel, *Macroeconomie,* Editura ASE, Bucureşti, 2001.

Banca Națională a României, *Rapoarte anuale, 1991-1995, 1996-2000.*

Dicționar Macmillan de economie modernă, Versiune românească – Editura CODECS, 1999.

4. Impactul politicii salariale asupra inflației

Ionescu Mihaela Lidia

"A căuta o anumită cauză care declanşează inflația este echivalent cu a căuta o picătură de apă într-un râu care împinge toate celelalte picături"
Michel Didier

Din multitudinea definițiilor date inflației, dintre care unele se referă la modul de manifestare a proceselor inflaționiste, altele la cauzele posibile ale acestora sau unele incluzând chiar ambele abordări, am ales-o pe cea mai simplă întâlnită în lucrările de specialitate şi în dicționarele economice, şi anume "inflația este un proces de creştere susținută a nivelului generai al prețurilor"[1], această definiție reprezentând numitorul comun al tuturor definițiilor întâlnite constând în sublinierea formei finale de manifestare a acestui proces.

Scopul acestei lucrări este de a face o analiză a impactului politicii salariale asupra inflației prin prisma dublei naturi a salariului: ca factor al inflației prin costuri, deci ca parte componentă a prețului produselor, şi ca venit, respectiv inflația prin cerere.

Aceste două laturi importante ale relației reciproce salarii-prețuri acționează simultan şi permanent, dar cu intensități diferite şi puternic variabile pe termen scurt.

1. Salariul – factor al inflației prin costuri

Înflația prin costuri (cost-push inflation) – creşterea continuă a nivelului general al prețurilor, generată de o creştere autonomă a costurilor. Aceasta poate rezulta fie din cererile salariaților privind creşterea salariului real, fie din dorința firmelor de a-şi majora marja de profit.[2]

Analiza factorilor care determină prețurile presupune determinarea evoluției fiecărei componente a costului unitar de producție şi a influenței acestuia asupra prețului unitar total.

În acest sens, analiza efectelor prețului factorului muncă asupra inflației presupune o abordare secvențială[3]:

a) compararea creşterii salariilor şi a prețurilor;

b) corelația salarii-productivitate;

---

[1] *Dicționarul Macmillan de economie modernă,* Ed. CODECS, Bucureşti, 1999, p. 201.
[2] *Dicționarul Macmillan de economie modernă,* Ed. CODECS, Bucureşti, 1999, p. 201.
[3] Valentina Vasile, "Salariu-inflație în economia în tranziție" – *Probleme economice,* nr, 41-42-43 CIDE, 1996, p. 31-58.

c) structura costului.

a) **Compararea creşterii salariilor şi a preţurilor** permite determinarea impactului preţului muncii salariate asupra inflaţiei. Astfel, în cazul în care raportul dintre indicele salariilor şi indicele preţurilor este supraunitar, atunci creşterea salariilor exercită presiuni asupra inflaţiei, dacă nu a fost însoţită de o creştere de productivitate, şi antrenează o creştere a cererii. În cazul unei valori subunitare, efectul este de atenuare a dinamicii preţurilor.

Tabelul nr. 1

Evoluţia salariului mediu nominal net şi a indicelui preţurilor de consum în România, în perioada 1990-2000*

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. Salariu mediu nominal net (%)	220,6	270,0	296,5	237,7	148,9	151,9	196,8	164,8	146,1	140,4
2. Indicele preţurilor de consum	270,2	310,4	356,1	236,7	132,3	138,8	254,8	159,1	145,8	145,7
3. Raport (1/2)	0,833	0,881	0,854	1,004	1,125	1,094	0,772	1,035	1,002	0,963

***Sursa**: Calculat pe baza datelor din „Anuarul statistic al României" – 1996,1999,2001, INS.*
** indici cu bază în lanţ.*

Din analiza evoluţiei anuale a acestui raport pentru România, putem observa că până în 1993 indicii anuali au oscilat în jurul valorii 0.8 datorită dinamicii mai reduse a salariilor nominale faţă de indicele preţurilor de consum. Valori subunitare s-au înregistrat şi în anii 1997 şi 2000. Datorita faptului ca în toţi aceşti ani evoluţia câştigului din munca salariată. În termeni nominali, a avut o dinamică inferioară faţă de indicele preţurilor de consum, această creştere a "salariilor nu a exercitat presiune asupra creşterii inflaţiei. În anii 1994-1996, 1998 şi 1999 indicii au înregistrat valori supraunitare, ceea ce înseamnă că în aceşti ani creşterile salariale au avut un efect negativ asupra inflaţiei, ducând la creşterea acesteia.

Există numeroase diferenţe între principalele activităţi ale economiei şi media pe economie. Pe baza datelor din anexa nr. 1 am calculat raportul dintre indicele salariilor şi indicele preţurilor pentru câteva dintre principalele activităţi economice.

Din tabelul nr. 2 se poate observa că în anul 1994 doar în industrie indicele a fost subunitar, creşterea salariilor din această ramură nedepăşind creşterea preţurilor de consum însă pe total economie acest lucru a fost compensat înregistrându-se valori supraunitare la toate celelalte activităţi ale economiei. În anul 1996 majoritatea activităţilor au înregistrat valori supraunitare, excepţie făcând administraţia publică (0.941). În anul 1997. datorită liberalizării preţurilor la produsele de bază, indicele preţurilor de consum a crescut foarte mult, devansând în totalitate creşterile salariale, acest lucru având ca efect contracţia cererii, lucru ce a permis reducerea inflaţiei în 1998.

Tabelul nr. 2

Raportul dintre salariul mediu nominal net şi indicele preţurilor de consum calculat pentru industrie, construcţii, activităţi financiar-bancare şi de asigurări, administraţie publică şi pentru poştă şi telecomunicaţii în perioada 1994-1998*

	1994	1995	1996	1997	1998
1. Total economie	1.004	1.125	1.094	0.772	1.035
2. Industrie	0.995	1.169	1.108	0.777	0.992
3. Construcţii	1.086	1.030	1.064	0.729	1.004
4. Activităţi financiare, bancare şi de asigurări	1.157	1.257	1.219	0.883	1.171
5. Administraţie publică	1.011	1139	0.972	0.784	1.418
6. Poştă şi telecomunicaţii	1.049	1.236	1.045	0.941	1.156

***Sursa**: Calculat pe baza datelor din „Anuarul statistic al României" – 1996,1999, INS. * indici cu bază în lanţ.*

Dacă se analizează modul în care au evoluat câştigurile salariale şi preţurile de consum în lunile anului 1996 comparativ cu lunile corespunzătoare anului anterior se constată că, în mod constant, creşterea preţurilor de consum a fost devansată în fiecare luna de către creşterea câştigurilor salariale, cu excepţia lunii decembrie, când situaţia a fost inversă.

Tabelul nr. 3

Evoluţia lunară a indicelui câştigului salarial, a indicelui preţurilor de consum şi a raportului dintre cei doi indici în anii 1996 şi 1997 faţa de luna corespunzătoare a anului precedent

	Indicele câştigului salarial (ICS)		Indicele preţurilor de consum (IPC)		Raport ICS/IPC	
	1996	1997	1996	1997	1996	1997
Ianuarie	150,1	154,7	126,7	176,3	118,5	87,7
Februarie	143,2	183,3	127,3	205,4	112,5	89,2
Martie	143,5	193,3	128,3	264,0	111,8	73,2
Aprilie	151,5	196,3	128,7	276,8	117,7	70,9
Mai	147,0	193,4	134,2	274,0	109,5	70,6
Iunie	143,4	197,5	1338	277,4	107,2	71,2
Iulie	152,7	186,3	140,3	259,8	108,8	71,7
August	149,0	189,6	144,2	259,1	103,3	73,2
Septembrie	148,7	208,1	145,3	261,4	102,3	79,6
Octombrie	154,4	212,8	145,1	269,2	106,4	79,0
Noiembrie	150,8	215,8	147,4	265,4	102,3	81,3
Decembrie	153,3	216,9	156,9	251,4	97,7	86,3

***Sursa**: „Anuarul statistic ai României" – 1997,1998 – INS.*

În anul 1997 puterea de cumpărare a câştigurilor salariale s-a redus semnificativ, constatându-se devansarea creşterii câştigurilor salariale de către cea a preţurilor de consum în fiecare lună a acestui an comparativ cu lunile co-

respunzătoare din anul 1996. În termeni nominali, câştigul salarial mediu lunar net a fost cu 96.8% mai mare în raport cu 1996, creşterea datorându-se renegocierii contractului colectiv de muncă şi indexărilor salariale pentru activităţile bugetare.

Figura nr. 1

Evoluţia lunară a indicelui câştigului salarial, indicelui preţurilor de consum şi a raportului dintre cei doi indici în anul 1997, faţă de luna corespunzătoare din anul 1996

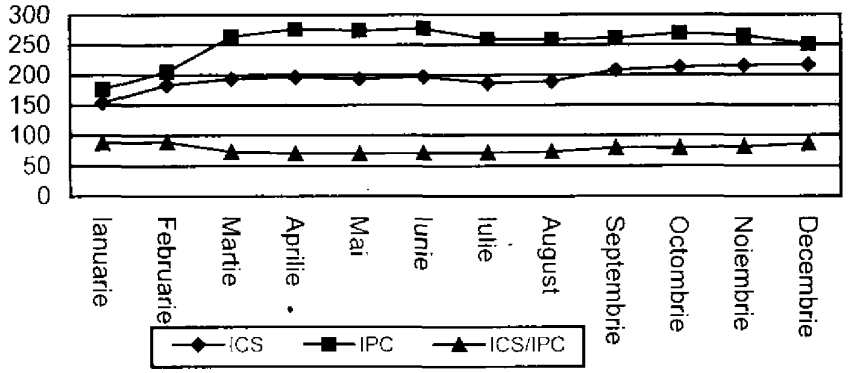

Creşterea câştigurilor salariale nete a acoperit însă numai parţial creşterea preţurilor de consum; pe ansamblul economiei, raportul dintre indicele de creştere a câştigului salarial şi cel a preţurilor de consum a fost de 77,2% în 1997 faţa de 1996.

b) **Corelaţia salarii-productivitate.** Teoretic, creşterea costului muncii devine inflaţionistă în momentul în care dinamica acestuia depăşeşte creşterea productivităţii muncii.

În România, dinamica anuală a celor doi indicatori evidenţiază o devansare a salariului real de către productivitatea muncii cu cca 15% în primii doi ani, 26% în anul 1993, 28% în anul 1997, excepţie făcând anii 1996 şi 1998 când s-au înregistrat creşteri mai mari ale salariului real faţă de productivitatea muncii, cu 2%, respectiv 4%, ceea ce înseamnă ca în aceşti ani creşterile salariale au avut un efect negativ asupra inflaţiei, ducând la creşterea acesteia.

Rezultatele probează că evoluţia salariului într-un raport subunitar faţa de productivitatea muncii a determinat reducerea nivelului costului total potenţial, fapt ce a influenţat pozitiv asupra inflaţiei, prin atenuarea dinamicii acesteia.

Din punctul de vedere al evoluţiei acestor doi indicatori (productivitatea muncii şi salariul real) interesanţi sunt anii 1995 şi 2000, ani în care salariile au crescut în aceeaşi măsura cu productivitatea muncii. Pentru a aprecia dacă acest lucru a avut sau nu efect inflaţionist trebuie să luăm în considerare şi indicele preţurilor de consum, care a crescut cu 32,3% în 1995 (faţă de o creşte-

re a salariilor de 11,9%), şi respectiv cu 45,7% în 2000 (faţă de o creştere a salariilor de 4.6%). Datorită faptului că în aceşti ani creşterea salariilor a fost devansată de creşterea preţurilor s-a înregistrat o scădere a puterii de cumpărare medii, ceea ce înseamnă că această majorare a salariilor nu a presat asupra inflaţiei.

Tabelul nr. 4

Evoluţia productivităţii muncii şi a câştigului real în perioada 1990-2000*

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. Indicele productivităţii muncii (%)	94,3	100,0	105,1	107,7	111,6	108,0	99,3	99,3	110,5	104,1
2. Indicele salariului real (%)	81,7	87,3	83,2	100,1	111,9	109,4	77,4	103,5	96,2	104,6
3. Raport (1/2)	1,15	1,15	1,26	1,08	1,00	0,98	1,28	0,96	1,15	1,00

Sursa: Calculat pe baza datelor din anuarul statistic al României" – 1996, 2001 INS.
** indici cu bază în lanţ.*

c) **Structura costului –** costul forţei de muncă reprezintă unul dintre elementele importante ale costului total de producţie deci şi al preţurilor.

Toate guvernele ţarilor aflate în tranziţie au căutat să evite inflaţia prin costuri salariale, prin aplicarea politicii de moderare a creşterii salariilor.

Aprecierea corectă a dimensiunii impactului evoluţiei salariilor asupra inflaţiei (prin costuri) presupune şi o analiză a costului muncii pe principalele sale elemente.

Tabelul nr. 5

Structura costului forţei de muncă în România pe total economie

-%-

	Sume brute plătite direct salariaţilor	Contribuţia pentru protecţia socială a şomerilor	Contribuţia pentru asigurări şi protecţie socială
1995	72,9	3,6	16,4
1998	69,5	3,2	14,8
2000	66,6	3,1	26

Sursa: *„Anuarul statistic al României" – 1996,1999,2001 – INS.*

Schimbările în politica de ocupare, precum şi în cea de remunerare a muncii, dar şi gradul de dezvoltare a sistemelor de asigurări sociale practicate anterior au determinat modificări importante în raporturile dintre elementele constitutive ale costului muncii şi, implicit, ale costului total.

Cele două componente mari ale costului forţei de muncă, şi anume, remuneraţia directă şi costul securităţii sociale, au cunoscut o dinamica diferită. În timp ce plata muncii a urmat o evoluţie dependentă de unul sau mai mulţi factori, precum producţia, productivitatea muncii, indexarea etc., costul securităţii sociale a cunoscut un adevărat salt, determinat de necesitatea adaptării

sistemului asigurărilor sociale la noile condiții. Astfel, de la o contribuție de cca 13-14% s-a ajuns în prezent la 26%, la care se mai adăugă şi 3,1% pentru alimentarea fondului ajutorului de şomaj.

2. Salariul – stimulent al inflației prin cerere

Inflația prin cerere (demand-pull inflation) **–** creşterea susținută a cererii agregate care duce la o creştere susținută a nivelului general al prețurilor.[1]

Inflația prin cerere se poate aprecia ca atare, în momentul în care oferta nu poate satisface în mod constant cererea, aceasta atrăgând după sine o creştere explozivă a prețurilor care duce la creşterea costului vieții.

Dacă analizăm dependența sau influența reciprocă dintre salariu şi inflația prin cerere, salariul apare sub formă de venit, de contravaloare a muncii prestate care revine angajaților.

Modificarea într-o proporție sau în sens opus a unuia din componentele raportului analizat conduce la dezechilibru.

Astfel, în condiții de conservare a ratei de economisire, creşterea mai rapidă a veniturilor monetare nete ale populației decât cea a ofertei de bunuri şi servicii pe piață conduce la presiuni inflaționiste. Populația fiind dispusă să accepte prețuri mai mari pentru a-şi satisface necesitățile de consum în continuă creştere. Deci cea mai mare parte a surplusului bănesc se absoarbe prin creşterile de preț, o parte a cererii de bunuri rămânând neacoperită. Aceasta, de cele mai multe ori, se transforma în cerere amânata care, după schimbarea semnului ratei de economisire, daca nu este urmata de creşterea veniturilor, devine cerere insolvabila pe termen scurt şi mediu, prin lipsa de resurse monetare.

În România, precum şi în celelalte țări aflate în tranziție, a avut loc o restructurare pe elemente componente a veniturilor totale, tendința generală fiind spre: creşterea ponderii veniturilor nemonetare; reducerea greutății specifice a salariului în veniturile totale.

În majoritatea țarilor aflate în tranziție, proporția salariilor în totalul veniturilor s-a redus: în Polonia de la 46,7% în 1989 ta 29% în 1994; în Bulgaria de la 54,8% în 1990 **ia** 42,5% în 1994, în Rusia de la 60% în 1993 la 36,6% în 1995. În paralel, se remarca sporirea spectaculoasa a ponderii „altor venituri" de la 4,6% în 1991 la 20% în 1992 în Bulgaria, de la 24% în 1989 la 45% în 1994 în Polonia.[2]

În România tendința este aproximativ aceeaşi, dacă analizăm evoluția ponderii salariilor în veniturile totale ale gospodăriilor constatăm o scădere a acesteia de la 56,3% în 1990 ia 36,3% în 2000.

---

[1] *Dicționarul Macmillan de economie modernă,* Ed. CODECS, Bucureşti, 1999, p. 201.

[2] Valentina Vasile, "Salariu-inflație în economia în tranziție" – *Probleme economice,* nr. 41-42-43, CIDE, 1996, p. 48

Concluzia care se desprinde din analiza efectuată este aceea că pe parcursul perioadei de tranziție, salariile privite ca venituri nu au dus la creşterea inflației prin cerere datorită scăderi continue a ponderii salariilor în total venituri, însă dacă privim salariile ca factor al inflației prin costuri acestea au influențat negativ inflația ducând la creşterea acesteia.

ANEXE

Anexa nr. 1

Evoluția salariului mediu nominal net pe principalele activități economice și a indicelui prețurilor de consum în România, în perioada 1994-1998*

	1994	1995	1996	1997	1998
1. Salariu mediu nominal net pe total economie (%)	237,7	148,9	151,9	196,8	164,8
2. Salariu mediu nominal net în industrie (%)	235,6	154,7	153,9	198,1	157,8
3. Salariu mediu nominal net în construcții (%)	257	136,3	147,7	185,8	159,8
4. Salariu mediu nominal net în activități financiare-bancare și de asigurări (%)	273,8	166,3	169,2	225	186,3
5. Salariu mediu nominal net în administrația publică (%)	239,2	150,7	134,9	199,8	225,6
6. Salariu mediu nominal net în poștă și telecomunicații(%)	248,4	163,5	145,1	239,8	183,9
7. Indicele prețurilor de consum	236,7	132,3	138,8	254,8	159,1
8. Indici anuali pt. total economie (1/7)	1,004	1,125	1,094	0,772	1,035
9. Indici anuali pt. industrii (2/7)	0,995	1,169	1,108	0,777	0,992
10. Indici anuali pt. construcții (3/7)	1,086	1,030	1,064	0,729	1,004
11. Indici anuali pt. activități financiare-bancare și de asigurări (4/7)	1,157	1,257	1,219	0,883	1,171
12. Indici anuali pt. administrația publică (5/7)	1,011	1,139	0,972	0,784	1,418
13. Indici anuali pt. poștă și telecomunicații (6/7)	1,049	1,236	1,045	0,941	1,156

Sursa: Calculat pe baza datelor din Anuarul statistic al României - 1996,1999,2001, INS.
** indici cu bază în lanț.*

Anexa nr. 2

Evoluția produsului intern brut, a numărului de salariați și a productivității muncii în perioada 1990-2000

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
PIB-mld. lei prețuri 1990	857,9	747,2	681,4	691,7	718,6	769,7	799,7	750,9	714,9	698,4	709,6
2. Nr. mediu al salariaților - mii persoane	8156	7574	6888	6672	6438	6160	5939	5597	5369	4761	4623
3. Productivitatea muncii (1/2)	0,105	0,099	0,099	0,104	0,112	0,125	0,135	0,134	0,133	0,147	0,153

Sursa: Calculat pe baza datelor din Anuarul statistic al României - 1993, 1996, 1999, 2001, INS.

Anexa nr. 3

Indicele productivității muncii *

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Indicele productivității muncii (%)	94,3	100,0	105,1	107,7	111,6	108,0	99,3	99,3	110,5	104,1

Sursa: calculat pe baza datelor din anexa nr. 2.
** indice cu bază în lanț.*

Bibliografie

Antohi Dorina – "Inflația şi combaterea ei" – *Probleme economice,* nr. 29, CIDE, 1994.

Isărescu Mugur – *Incendiul inflaționist amenință economia românească,* Oeconomica, nr. 1, 1998.

Radocea Alexandru; Bogdan Vasile – "Inflație şi indexare" – *Studii şi cercetări economice,* nr. 5-6, CIDE, 1992.

Tănase Florina – *Prețurile şi indicatorii macroeconomici* – Editura ALL, Bucureşti, 1998.

Vasile Valentina – "Salariu-inflație în economia de tranziție" – *Probleme economice,* nr. 41-42-43, CIDE, 1996.

5. Politica fiscală în Euroland

Daniela GABOR

1. Introducere

La 1 ianuarie 1999, Uniunea monetară a fost lansată în Europa; ratele de schimb între monedele naționale a 11 țări (ulterior 12) au fost fixate irevocabil şi controlul autorităților naționale asupra masei monetare şi ratelor dobânzilor a fost transferat în mâinile Băncii Centrale Europene (BCE). Exact trei ani mai târziu, euro a fost lansată pe piață ca monedă efectivă, urmând ca ea să înlocuiască complet, la 1 iulie 2002, cele 12 monede naționale ale țărilor participante la Uniunea Economică şi Monetară (UEM). Mulți sunt îngrijorați de pierderea controlului asupra politicii monetare naționale, realizând potențialele dificultăți pe care le va avea Zona Euro în absorbirea şocurilor economice care, înainte, erau neutralizate prin ajustarea ratei de schimb şi a ratelor dobânzii.

Politica fiscală va fi folosită tot mai des pentru a combate efectele negative ale şocurilor asimetrice. Dar, spre deosebire de majoritatea uniunilor monetare, Zona Euro nu va dispune de o autoritate centrală care să stabilească o politică fiscală comună, din cauza reticenței statelor membre de a renunța la prerogativele politicii de impozitare şl de cheltuieli bugetare. Totuşi, temându-se de indisciplina fiscală şi bugetară în cadrul Euroland-ului, cele 11 (12) țări membre ale UEM au căzut de acord asupra unor linii directoare stricte pentru politica fiscală națională: acestea au fost stabilite prin criteriile din Tratatul de la Maastricht (1992) şi prevederile Pactului de Creştere şi Stabilitate (1997). Multe întrebări s-au ridicat în legătură cu aceste restricții: sunt ele calea cea mai potrivită pentru atenuarea efectelor negative ale viitoarelor şocuri economice în Zona Euro? Sau, după cum afirmă unii autori, bugetele naționale ale țărilor membre UEM ar trebui să fie centralizate şi ar trebui instituită o politică fiscală europeană, altfel fiind amenințat succesul întregii Uniuni?

2. Teoria zonelor monetare optime cu privire la politica fiscală într-o uniune monetară

Conform teoriei zonelor monetare optime[1], în scopul minimizării costurilor asociate cu renunțarea la controlul asupra politicii monetare naționale în cadrul unei uniuni monetare, sunt trei condiții care ar trebui îndeplinite de către aceasta:

---

[1] Robert Mundell – "A Theory of Optimum Currency Areas", *American Economic Review,* 1961, citat de Sciamarelli, 1998.

1. flexibilitatea salariilor şi a preţurilor;
2. grad ridicat de mobilitate a forţei de muncă;
3. centralizarea transferurilor bugetare la nivelul Uniunii.

Soluţia cea mai bună oferită de teorie este fixarea unei politici fiscale comune în uniune, ceea ce presupune o centralizare considerabilă a bugetelor naţionale. Aceasta ar permite transferuri automate către regiunile / ţările afectate de un şoc negativ – ele nu vor trebui plătite înapoi, bugetul centralizat fiind cel care va absorbi şocul. Această situaţie se poate întâlni în Statele Unite ale Americii, unde în cazul unui şoc al cererii într-o anumită regiune, sunt "injectaţi" bani în acea zonă, prin creşterea ajutoarelor de şomaj, în timp ce veniturile din colectarea taxelor scad. Astfel, bugetul central redistribuie veniturile, acţionând ca un stabilizator automat al şocului asimetric şi restaurând economia agregată mai aproape de echilibru.

În al doilea rând, dacă uniunea monetara prezintă un anumit nivel al flexibilităţii salariilor şi a preţurilor, cât şi un grad ridicat de mobilitate a forţei de muncă, echilibrul poate fi restabilit şi fără să existe centralizarea bugetelor naţionale. Dacă, să spunem, două ţări care participă la o uniune monetară sunt lovite de un şoc asimetric, cele două condiţii de mai sus asigură scăderea preţurilor şi a salariilor în ţara afectată negativ, sau migrarea forţei de muncă dinspre aceasta înspre ţara care prezintă cerere crescută pentru mâna de lucru.

În cazul în care centralizarea bugetelor nu este posibilă sau este prea dificil de înfăptuit, şi nu sunt întrunite condiţiile privind mobilitatea forţei de muncă şi flexibilitatea salariilor, teoria recomandă ca guvernelor naţionale din uniunea monetară să le fie permisă folosirea politicii fiscale într-o manieră cât mai flexibilă, în vederea asigurării stabilităţii macroeconomice. Astfel, când o ţară este afectată de un şoc negativ, dacă politica fiscală are un grad ridicat de autonomie, deficitul bugetar creşte pentru a permite acţiunea stabilizatorilor automaţi.

3. Limite la centralizarea bugetelor naţionale într-o uniune monetară

La soluţia oferită de centralizarea bugetelor naţionale, se impun totuşi anumite limite până la care trebuie efectuată această centralizare. Este adevărat, aşa cum afirmă şi teoria zonelor monetare optime că este necesară o centralizare semnificativă a bugetelor naţionale pentru a putea neutraliza şocurile asimetrice care afectează diferite regiuni sau ţări, în cadrul unei uniuni monetare.

Întâi trebuie făcută o menţiune: transferurile bugetare într-o uniune monetară ar trebui să se efectueze pentru a contracara şocurile temporare, sau, când acestea sunt de lungă durată, transferurile ar trebui să fie temporare. O ţară/regiune care se confruntă cu un şoc permanent (de exemplu, o scădere constantă a cererii) ar trebui să reacţioneze printr-o ajustare în preţuri şi salarii, sau prin mobilitatea factorilor de producţie (forţa de muncă). Transferurile de la buget ar trebui folosite temporar pentru a uşura problemele de ajustare.

Totuşi, experiența transferurilor de la bugetele naționale (vezi Italia – Mezzogiorno sau Belgia – Wallonia) pune în evidență faptul că este dificil să foloseşti aceste transferuri pe baze temporare. Când o regiune se confruntă cu un şoc negativ, transferurile efectuate prin sistemul centralizat de ajutor social tind să dobândească un caracter permanent. Motivul este că aceste transferuri reduc nevoia de ajustare în regiunile respective; astfel, tind să mențină salariile la un nivel prea ridicat şi să reducă incentivul populației să migreze spre zone mai prospere. Prin urmare, transferurile se perpetuează – în cea mai mare parte a ultimilor 25 de ani, regiunea Mezzogiorno a beneficiat de transferuri bugetare reprezentând 20 – 30% din valoarea producției realizate în zonă. Transferuri similare, mai puțin semnificative, se realizează şi în alte țări.

Aceste transferuri importante şi permanente pot duce la apariția de probleme politice. În cazul în care, într-o țară sentimentul de identitate națională este slab. populația din regiunile mai prospere nu va fi de acord cu permanentizarea transferului de fonduri către zonele mai sărace, iar această nemulțumire poate genera conflicte sociale şi crize pe plan politic. La nivelul Europei, se vor crea probabil zone, precum Mezzogiorno, care vor beneficia de fonduri cu caracter semipermanent transferate de la alte țări printr-un asemenea buget centralizat; identitatea la nivelul UE fiind mult mai slabă decât în interiorul unei națiuni europene, pot apărea probleme politice mari, fiind amenințata unitatea construcției europene,

Totuşi o anumită centralizare bugetară (inclusiv a sistemelor de ajutoare sociale) este utilă şi necesară pentru a asigura viabilitatea UEM; aceasta ar trebui să se realizeze la un nivel mai redus decât cel atins în prezent în țările europene. Au fost avansate propuneri pentru o centralizare limitată a sistemelor de ajutor social, în scopul contracarării, temporar, a şocurilor asimetrice care afectează uniunea monetară.

4. Situația în Uniunea Europeană

În primul rând, în UEM bugetele nu sunt centralizate. Bugetul UE nu poate redistribui veniturile datorită fondurilor scăzute de care dispune şi lipsei armonizării politicilor de impozitare şi de cheltuieli. În acest moment, ei reprezintă în jur de 1,2% din PIB-ul Uniunii, spre deosebire de cel al SUA. unde ajunge până la aproximativ 25% din PIB.

În al doilea rând, salariile în Europa se caracterizează prin inflexibilitate şi există o mobilitate redusă a forței de muncă, dovadă grăitoare fiind numărul mare de şomeri înregistrat în UE. Acesta este probabil motivul pentru care raportul MacDougall din 1977 a ajuns la concluzia că înfăptuirea uniunii monetare în Europa ar trebui să fie însoțită de o centralizare semnificativă a bugetului UE.

În al treilea rând, flexibilitatea politicii fiscale este îngrădită strict de Tratatul de la Maastricht şi de Pactul de Creştere şi Stabilitate. Totuşi, nu este de

dorit nici o prea mare flexibilitate, deoarece aceasta, permițând țărilor să îşi crească datoria externă în scopul acoperirii deficitelor bugetare, a fost aspru criticată. O creştere a datoriei externe a unei țări ar deveni în ultima instanță nesustenabilă, nu numai pentru țara în cauză, ci şi pentru celelalte participante la uniunea monetară.

5. Relația deficit bugetar – datorie publică

Pentru a putea pune în evidență influența deficitului bugetar asupra creşterii nesustenabile a datoriei publice, să considerăm ecuația constrângerii bugetare a guvernului:

$$G - T + rB = dB/dt + dM/dt \qquad (1)$$

G = nivelul cheltuielilor guvernamentale; T = venituri din impozite şi taxe; R = rata dobânzii la datoria publică; B = datoria publică; Ivi = masa monetară.

Partea stângă a ecuației reprezintă deficitul bugetar, format din deficitul primar (G – T) şi plățile cu dobândă la datoria publică, iar partea dreapta constituie finanțarea acestui deficit – fie prin contractare de împrumuturi (dB/dt), fie prin emisiune monetară (dM/dt)

Variația în timp o notăm cu B' = dB/dt. Exprimăm variabilele prin raportare la PIB. Astfel b = B/Y (unde Y = PIB) este raportul datorie / PIB. Derivând:

$$b' = B'/Y - BY'/Y^2$$
$$B'/Y = b' + bY'/Y$$
$$B' = b'Y + bY' \qquad (2)$$

Substituind ecuația (2) în ecuația (1) şi împărțind la Y, obținem:

$$g - t + rB/Y = B'/Y + M'/Y$$
$$g - t + rb = (b'Y + bY')/Y + m'$$
$$gY - tY + rbY = b'Y + bY' + m'Y$$
$$b'Y = (g - t)Y + b(rY - Y') - m'Y$$
$$b' = (g - t) + b(r - x) - m' \qquad (3)$$

unde x = Y'/Y rata creşterii PIB, g = G/Y, t = T/Y

Ecuația (3) defineşte dinamica datoriei publice. În situația în care rata nominală a dobânzii, r, este mai mare decât rata de creştere nominală a economiei, raportul datorie/ PIB va creşte fără limite. Dinamica acumulării de datorie poate fi oprită numai dacă bugetul primar înregistrează un surplus (ca procentaj din PIB) – (g – t) devine astfel negativ. Cealaltă alternativă ar fi reprezentată de veniturile din crearea de monedă – seniorage, dar această modalitate, folosită în mod sistematic, duce la inflație.

Oricum, în țările europene, emisiunea de monedă reprezintă o foarte mică parte din sursele de finanțare a deficitului bugetar; deci poate fi neglijată (m' = 0)

Astfel, pentru stabilizarea raportului datorie/PIB, stabilim b' = 0

Ecuația (3) devine:

$$(r-x)b = t\ g$$

Concluzia este că, în cazul în care o țara a acumulat deficite bugetare la un moment dat, pe viitor va trebui să acumuleze surplus corespunzător la nivelul bugetului primar, pentru a opri creşterea automată a raportului datorie/ PIB. Soluția este reducerea cheltuielilor guvernamentale sau creşterea taxelor.

Exemplele Italiei, Belgiei şi Olandei în anii 1980 – 1990 demonstrează cât se poate de clar limitele care se impun folosirii politicii fiscale pentru contracararea şocurilor economice. Folosirea acestei pârghii nu poate fi păstrată prea mult timp, experiența arătând că deficitele bugetare mari acumulate de aceste țări au dus la o dinamică a datoriei publice nesustenabilă, din care este şi mai greu de ieşit. Succesul înregistrat de Belgia în stabilizarea raportului datorie/ PIB prin acumulare de surplusuri în bugetul primar, în a doua jumătate a anilor '80, a necesitat ani mulți de reduceri în cheltuielile guvernamentale şi taxe ridicate.

De asemenea, argumentele prezentate mai sus arată că politica fiscală nu este un instrument aşa de flexibil, precum afirmă teoria zonelor monetare optime. Folosirea sistematică a pârghiei fiscale generează imediat probleme de sustenabilitate, obligând guvernele la acumulare de surplus la buget pentru mai mulți ani. O dată folosită această politică, ea nu va mai putea fi utilizată pe o perioadă lungă de timp. De aceea se impun reguli asupra politicilor fiscale naționale într-o uniune monetară.

6. Constrângeri fiscale în UEM

Tratatul de la Maastricht conține două criterii cu privire la convergența fiscală: deficitul bugetar anual trebuia să se încadreze în 3% din PIB-ul național, iar datoria publică să nu depăşească 60% din PIB, în scopul evitării apelării excesive din partea țărilor membre la împrumuturi. Pactul de Creştere şi Stabilitate a clarificat sancțiunile financiare care vor fi impuse țărilor participante la UEM în cazul în care nu respectă criteriile de convergență de la Maastricht – dacă o țară depăşeşte limita de 3% pentru deficitul bugetar, ea va trebui să plătească o amendă (între 0.2% şi 0.5% din PIB). Inițial, penalizarea ia forma unui depozit fără dobândă, care se transformă în amendă, dacă excedentul de deficit nu este corectat în termen de 2 ani. În plus, amenzile nu se aplică dacă se consideră de către Consiliul de Miniştri că țara în cauză trece prin "circumstanțe excepționale" (dezastre naturale sau recesiune majoră, în care PIB-ul scade cu mai muft de 2%/an). De asemenea, țările trebuie să aibă în vedere un buget echilibrat pe termen mediu pentru a asigura buna funcționare a stabilizatorilor automați.

Există numeroase argumente invocate în sprijinul regulilor enunțate mai sus: întâi, fixarea unor plafoane asupra datoriei şi deficitului bugetar constituie,

în general – independent de uniunea monetară, o măsură benefică pe termen lung. Pe de altă parte, într-o uniune monetară, creşterea datoriei guvernamentale în scopul acoperirii deficitului bugetar creează externalități negative pentru celelalte țări membre.

Dacă o țară îşi creşte datoria publică în mod nesustenabil, ea va împrumuta tot mai mult de pe piețele de capital europene, ceea ce va influența rata dobânzii în sensul creşterii acesteia. Prin urmare, şi datoriile guvernamentale ale celelalte țări vor fi afectate de această mişcare, iar guvernele vor fi nevoite să implementeze politici fiscale restrictive. Creşterea ratei dobânzii la nivelul Uniunii poate duce, de asemenea, la presiuni asupra BCE în direcția relaxării politicii sale monetare. În plus, când datoria unei țări devine nesustenabilă, partenerii săi din UEM pot fi nevoiți să o "salveze" *(bail out),* regula *"no bail out"* din Tratatul de la Maastricht nu este credibilă. În realitate, într-o uniune monetară, o țară ar avea stimulente mai mari să acționeze iresponsabil – acumulând deficite excesive şi datorie nesustenabilă – tocmai pentru că ştie ca va fi "salvată". Acestea sunt motivele pentru care sunt necesare restricții asupra politicii fiscale.

La polul opus însă, sunt argumentele împotriva constrângerilor fiscale în UEM.

Eficiența piețelor de capital europene dă asigurarea că, în aceste condiții creditorii vor stabili o primă de risc mai ridicată pentru datoriile publice mai mari, şi numai pentru acestea. Astfel, dacă piața crede cu adevărat că debitorul cu probleme nu va fi "salvat", numai țara respectivă va suporta costul acțiunilor sale; celelalte țâri din uniune nu au nici un stimulent să o "salveze", şi regula *"no bail out"* devine credibilă. Banca Centrală Europeană este independentă şi principalul sau mandat este stabilitatea prețurilor, ceea ce face improbabilă periclitarea acestui obiectiv printr-o politică monetară mai laxă (inflaționistă). Este invocată şi constrângerea bugetară puternică, conform căreia țările ar fi mai degrabă stimulate să respecte o disciplină financiară mai mare, deoarece nu mai sunt în stare să şi finanțeze deficitele prin emisiune monetară.

În plus, față de aceste argumente, implementarea restricțiilor de politică fiscală poate prezenta dificultăți. Există numeroase tehnici de contabilizare a fondurilor, folosite de către țări pentru a-şi masca adevăratul nivel al datoriei şi deficitului.

7. Critici aduse Tratatului de la Maastricht şi Pactului de Creştere şi Stabilitate

În Uniunea Monetară din Europa, anumite reguli sunt necesare pentru a se preveni ca o țară să împrumute peste măsură "pe spatele" celorlalte şi pentru a asista BCE în atingerea obiectivului său principal – asigurarea stabilității prețurilor. Pe de altă parte, un anume grad de flexibilitate a politicii fiscale naționale este necesar, pentru ca această flexibilitate să fie utilizată ca un instru-

ment de restabilire a echilibrului, în caz de şoc. Între aceste două obiective, se găsesc criteriile de convergență de la Maastricht şi prevederile Pactului de Stabilitate.

Deşi constrângerile din cele două documente sunt-susținute de către autoritățile europene, numeroşi economişti le consideră prea stricte (un articol din revista The Economist[1] numeşte Pactul de Stabilitate "o cămaşă de forță fiscală") şi chiar inutile, deoarece împiedică funcționarea eficientă a stabilizatorilor automați.

Astfel, țările confruntate cu un şoc negativ nu pot să îl neutralizeze singure şi de aceea pot exercita presiuni asupra BCE, în vederea relaxării politicii monetare (în mod surprinzător, unul dintre obiectivele celor două tratate este protejarea Băncii de presiuni politice). Totuşi, alții consideră criticile la adresa Pactului – că ar împiedica funcționarea stabilizatorilor automați – ca fiind exagerate; ei sunt de părere – acesta fiind şi punctul de vedere al FMI[2] – că, în măsura în care țările țintesc spre bugete echilibrate pe termen mediu, Tratatul de ia Maastricht şi Pactul de Creştere şi Stabilitate nu le vor inhiba operațiunile.

Pactul de Stabilitate este criticat aspru pentru sancțiunile impusa țărilor care nu respectă criteriile de convergență. Amenzile ar putea duce la creşterea instabilității şi pot genera chiar disensiuni politice în cadrul Zonei Euro (în loc să încerce să atenueze efectele negative şi problemele, autoritățile europene înrăutățesc situația pentru țările aflate în dificultate care îşi cresc deficitele). Clauzele de "exceptare" sunt considerate, de asemenea, prea inflexibile: un declin de 2% a PIB-ului reprezintă o recesiune majoră şi chiar şi scăderile de producție mai reduse (şi mai des întâlnite) pot genera creşteri semnificative ale şomajului şi chiar dezechilibre în economie.

Tratatul de la Maastricht şi Pactul şi-au stabilit un obiectiv din promovarea bugetelor echilibrate pe termen mediu. Totuşi, guvernele naționale nu pot urmări asemenea obiective pe termen mediu datorită constrângerilor politice şi ciclurilor electorale. În aproape toate țările Zonei Euro, parlamentele alese în mod democratic ar putea constrânge guvernele în privința elaborării politicii fiscale.

Deşi Pactul de Stabilitate constituie un îndemn puternic pentru ca țările membre UEM să țină politica fiscală sub control, el prezintă două puncte slabe (şi de aceea s-ar putea să nu funcționeze eficient): în primul rând, principala problemă pentru uniune o constituie deficitele bugetare excesive care amenință stabilitatea prețurilor, iar amenzile nu se aplică deficitelor ce depăşesc 6% din PIB – tocmai cele care sunt periculoase pentru stabilitatea prețurilor. În al doilea rând, trebuie să se ajungă la o decizie formală din partea ECOFIN, de fiecare dată când sunt impuse penalizări, şi Miniştrii de Finanțe pot fi îngădui-

[1] Citat de Dailey, 1999.
[2] Gros şi Thygesen, 1998.

tori cu colegii lor. Trebuie ținut cont, de asemenea, de capacitatea şi disponibilitatea guvernelor naționale de a plăti amenzile.

8. Concluzie

Uniunea Monetară are deja trei ani şi tocmai a intrat în faza finală de constituire. Toate țările membre cunosc de mult implicațiile demersului asupra politicii monetare, dar puțini pot prezice cu acuratețe viitorul politicii fiscale. Se va ajunge la un colaps al UEM datorită lipsei centralizării bugetare şi a unei politici fiscale comune? La această întrebare nu se poate răspunde cu un simplu "da"; sau "nu"; se pare că până acum, Uniunea Monetară a funcționat bine. Cât priveşte viitorul, şi posibilitatea apariției unor şocuri care să amenințe echilibrul, nu se pot face decât presupuneri.

Bineînțeles că un buget centralizat ar fi soluția ideală pentru a depăşi şocurile asimetrice. Deoarece este puțin probabil ca acesta să fie pus în practică, ar putea fi implementat un mecanism fiscal automat de absorbire a şocurilor care să le neutralizeze atunci când afectează o țară. În 1990, Barry Eichengreen a propus un mecanism automat prin care UE să finanțeze o parte a sistemelor naționale de ajutoare de şomaj şi să primească o parte corespunzătoare din contribuțiile la fondul de şomaj. În 1993, Italiener şi Vanheukelen au propus un sistem în care Uniunea Europeană urma să subvenționeze bugetele publice din țările afectate de un şoc negativ, transferurile fiind destinate exclusiv stabilizării, şi nu redistribuirii de venit; țările şi-ar menține autonomia fiscală şi ar aplica politici expansioniste, Alți economişti fac referire la raportul MacDougall, care estima că un buget de 5% din PIB-ul comunitar ar fi necesar pentru o uniune monetară viabilă şi ar implica transferuri fiscale nete către țările în recesiune, în vederea stabilizării, mai degrabă decât a redistribuirii de venit. Totuşi, Raportul Delors a ajuns la concluzia că un buget central de asemenea dimensiuni nu este fezabil, din punct de vedere politic, în viitorul apropiat şi, ca urmare, susținea o mai mare coordonare a politicilor fiscale între țările membre pentru atingerea aceluiaşi obiectiv.

Pentru moment, statele membre ale UEM trebuie să se mulțumească cu criteriile de la Maastricht şi cu Pactul de Creştere şi Stabilitate. Într-adevăr, cele două tratate se concentrează pe reguli stricte, de teama deficitelor şi a datoriilor publice nesustenabile, în defavoarea flexibilității, astfel că se poate considera că prevederile lor merg prea departe. Totuşi, Pactul de Stabilitate poate fi folosit într-o manieră flexibilă, Consiliul jucându-şi rolul cu discernământ în interpretarea clauzelor de exceptare, astfel încât şocurile negative să fie depăşite eficient. În acelaşi timp, reforma procedurilor fiscale naționale slabe ar fi de ajutor, deoarece ar face mai puțin probabil un conflict datorat restricțiilor fiscale şi ar fi în beneficiul țărilor respective. Îmbunătățind calitatea deciziilor bugetare în general.

Bibliografie

Cangiano Marco, Eric Mottu – *Will Fiscal Policy Be Effective under EMU?* IMF – Fiscal Affairs Department, decembrie 1998.

Catenaro Marco – *Fiscal Policy after Maastricht,* University of Surrey, 1997.

De Grauwe Paul – *Economics of Monetary Union,* ed. 4, Oxford University Press, 2000.

Eichengreen Barry – *European Monetary unification: theory, practice and analysis,* MIT Press London, 1997.

Gros Daniel, Niels Thygesen – *European Monetary Integration: from the EMS to EMU,* ed. 2, Addison Wesley Longman, 1998.

Hansen Jürgen Drud, Jürgen Ulff-MeHler Nielsen – *An economic analysis of the EU,* ed. 2. McGraw-Hill, 1997.

Johnson Christopher – *The Reconquest of National Fiscal Policy inside EMU,* Economist Intelligence Unit Regional Overview Of Europe, Trimestrul 3, 1998.

Sciamarelli Alessandro – *Fiscal Policy în the Member States under the EMU,* 1998: http://www.eipa-nl.com/public.

Spiegel Mark M. – *Fiscal constraints în the EMU,* Federal Reserve Bank of San Francisco, 1999: http://www.frbsf.org.

Dailey Chris – *Fiscal policy in the Eurozone, Trinity College,* Dublin, 1999: http://www.econserv2.bess.tcd.ie.

6. Considerații generale asupra sistemului de impozitare în România, în contextul aderării la UE

Carmen UZLĂU

Dorința țării noastre de a se integra în Uniunea Europeană a fost adusă la cunoştința autorităților comunitare în iunie 1995, când acestora le-a fost prezentată *Strategia națională de aderare a României la Uniunea Europeană.* În decembrie 1999, Consiliul European de la Helsinki aprobă începerea negocierilor cu autoritățile de la Bucureşti în anul 2000. În momentul luării acestei hotărâri, autoritățile publice din țara noastră aveau două obiective majore, şi anume: să încheie în cel mai scurt timp tranziția spre economia de piață şi să elaboreze *Strategia națională de dezvoltare economică a României pe termen mediu.*

Punctul central al acestui proiect este crearea unei economii de piață funcționale, compatibile cu principiile, instituțiile şi politicile Uniunii Europene.

Întărirea capacității țării noastre de a face față concurenței şi forțelor pieței în cadrul Uniunii Europene presupune între altele, luarea unor măsuri referitoare la regimul impozitelor. Este vorba de armonizarea legislației noastre fiscale cu cea comunitară, pentru ca la admiterea României în Uniune ca membru cu drepturi depline, să nu existe distorsiuni între nivelul impozitelor indirecte percepute în țara noastră şi al celor practicate în țările comunitare, care să perturbe circulația mărfurilor şi a serviciilor între statele membre.

În acest sens, în *Strategia națională de dezvoltare economică a României pe termen mediu,* din martie 2000 se precizează: "Impozitele indirecte se vor alinia la exigențele participării la Piața unică. Pe măsura creşterii gradului de colectare, cotele impozitării vor fi reduse la niveluri compatibile cu obiectivele integrării."

Nivelul impozitării este resimțit ca fiind împovărător de către majoritatea oamenilor de afaceri cu activitate în România. Pe de altă parte, veniturile colectate de stat la bugetele sale sunt în mod clar insuficiente pentru asigurarea standardelor reclamate de integrarea europeană. Pentru a vedea dacă nivelul impozitării este prea mare ,prea mic sau potrivit, merită făcută o analiză comparativă cu situația din alte cinci țări candidate la aderare, şi anume: *Polonia, Republica Cehă, Slovenia,*

Republica Slovacă şi Ungaria.

După reforma fiscală de la începutul anului 2000, când rata impozitului pe profit a fost diminuată de la 38 la 25 la sută, România s-a apropiat cu acest indicator de media țărilor analizate. Aşadar, cel puțin în ultimii doi ani, acest

impozit nu mai poate fi acuzat de inducerea unui dezavantaj pentru țara noastră

Astfel, în ceea ce priveşte impozitul pe profit, situația se prezintă, după cum urmează:

Țara	Impozit pe profit (%)
Ungaria	18
Slovenia	20
România	25
Republica Slovacă	29
Polonia	30
Republica Cehă	31

***Sursa**: Romanian Journal of European Affairs, vol. 1. nr. 1. decembrie 2001.*

Un alt tip de impozit direct, analizat este impozitul pe venitul global, în fapt o prelungire a impozitului pe salarii.

Țara	Nr. cote de impunere	Rata minimă (%)	Rata maximă (%)
Ungaria	3	20	40
Slovenia	6	17	50
România	5	18	40
Rep. Slovacă	6	15	42
Polonia	3	19	40
Rep. Cehă	5	15	40

***Sursa**: Romanian Journal of European Affairs, vol. 1, nr. 1, decembrie 2001.*

România se află cu nivelele de impozitare în apropierea mediei precizând faptul că pentru unele țări (Republica Slovacă, Slovenia), ratele minime mai scăzute sunt compensate de rate maxime mai ridicate. Însă din punctul de vedere al stimulării forței de muncă pentru angajare (şi pentru evitarea „muncii la negru") ratele maxime de impozitare ar trebui să fie cât mai mici, ceea ce duce la o uşoară ridicare a ratelor minime de impozitare, pentru a se asigura acelaşi randament al taxării.

În ceea ce priveşte impozitul pe dividende este de remarcat tratamentul mult mai favorabil de care acesta se bucură în România.

Țara	Venituri din dividende (%)
Ungaria	20
Slovenia	25
România	5
Republica Slovacă	15
Polonia	20
Republica Cehă	15

***Sursa**: Romanian Journal of European Affairs, vol. 1. nr. 1, decembrie 2001.*

În fapt, tratamentul foarte favorabil aplicat în România veniturilor din dividende (taxate peste media zonală) şi distribuirea lor ca dividende, pe de altă parte, nivelul redus al veniturilor din dividende fac ca acţiunile diferitelor societăţi economice să nu fie atractive pe piaţa capitalului, limitând accesul societăţilor la o sursă importantă de finanţare.

Un ultim tip de impozit direct studiat este cel referitor la contribuţiile sociale unde într-adevăr, impozitarea este mult mai mare în România decât în ţările din eşantion:

Ţara	Contribuţia angajatorului (%)	Contribuţia angajatului (%)	Total
Ungaria	36,0	12,5	48,5
Slovenia	15,9	22,1	38,0
România	41,0	19.7	60,7
Rep. Slovacă	38,0	12,0	50,0
Polonia	16,7	18,7	35,4
Rep. Cehă	35,0	12,5	47,5

Sursa: *Romanian Journal of European Affairs, vol. 1, nr. 1, decembrie 2001.*

Dacă se cumulează acest impozit cu cel direct pe venitul global se remarcă faptul că pragul maxim depăşeşte 100%, ceea ce explică tendinţa ridicată a angajatorilor de a utiliza munca la negru.

În acest context este de salutat decizia Guvernului României de a elimina începând cu anul fiscal 2002, fondul de învăţământ de 2% şi de a reduce cu un procent fondul de sănătate, de 3%. De asemenea nivelul contribuţiilor sociale este mult mărit de două elemente: fondul de şomaj, calculat prin prelevarea a 6% din salariul brut, (este de departe cel mai mare din regiune) ca şi fondul de pensii, cu o prelevare de 35% din salariul brut. E drept că acest ultim dezavantaj este parţial compensat de salariile foarte mici din România însă nu reprezintă decât un argument în plus pentru reforma sistemului: printr-o taxare mai moderată a unei baze mai largi s-ar obţine o colectare mai bună şi o diminuare a muncii la negru.

La analizarea impozitelor indirecte, se remarcă faptul că TVA, aplicată în România, se situează la nivelul cel mai scăzut, la egalitate cu Slovenia. Dar desele modificări ale cotelor dictate de uşurinţa colectării acestora comparativ cu alte impozite au un impact negativ asupra mediului de afaceri din România.

Ţara	TVA(%) redusă	TVA(%) standard
Ungaria	12	25
Slovenia	5	19
România	-	19
Republica Slovacă	10	23
Polonia	7	22
Republica Cehă	5	22

Sursa: *Romanian Journal of European Affairs, vol. 1. nr. 1, decembrie 2001.*

În toate țările analizate, exporturile sunt scutite de plata TVA. Cât priveşte faptul că în România rata redusă a TVA a fost eliminată, în cadrul reformei fiscale de la începutul anului 2000, această măsură a afectat un număr relativ mic de produse.

Ca o concluzie generală, se poate afirma câ nivelul general de impozitare din România este, în medie, similar celui din alte țări candidate la aderare. Principalele diferențe survin în impozitarea veniturilor din dividende (tratament fiscal blând în România), respectiv în nivelul contribuțiilor sociale, mult ridicate la noi în țară.

Pornind de la această constatare se pune întrebarea căror cauze li se datorează nivelul mult mai mic al veniturilor bugetare (ca procent din PIB) obținut în țara noastră.

Ar fi în discuție trei cauze:

- numeroasele exceptări, scutiri, amânări de la plata impozitelor, de care se bucură în România, în special agenții economici cu poziție de monopol (electricitate, gaze, transport) sau cei cu probleme sociale delicate (metalurgie, minerit);
- structura PIB în România este mai mult înclinată spre autoconsum şi, ca atare, ponderea produselor şi activităților care intră în circuitul economic este mai mică decât în țările cu care ne comparăm;
- evaziunea fiscală care beneficiază pe alocuri de complicitatea interesată a administrației financiare.

Nu se dispune însă de date care să cuantifice aceste trei cauze.

În concluzie, se poate aprecia că supraimpozitarea despre care se vorbeşte atât, nu există decât pentru cei care îşi plătesc taxele cu regularitate şi se manifestă cu putere în sfera impozitelor directe pe venitul global şi a contribuțiilor sociale.

Prin lărgirea semnificativă a bazei de impozitare poate avea loc o reducere moderată a contribuțiilor la asigurări sociale. Celelalte rate de impozitare sunt în general bine calibrate şi nu necesită modificări esențiale, în vederea alinierii la standardele europene.

Bibliografie

Lazea Valentin: *Impozitele din România: o comparație regională,* Romanian Journal of European Affairs, dec. nr. 1, 2001, vol. Essen 2, nr. 8, 2001.

*** Romanian Journal of European Affairs, dec. nr. 1, 2001.

7. Aspecte ale competitivității unor sectoare ale economiei româneşti[1]

drd. Mihaela-Nona CHILIAN

1. Noțiuni generale privind competitivitatea

Deciziile privind dezvoltarea oricărei societății sunt judecate şi hotărâte la nivelul macroeconomic de către factorii politici, cu efecte asupra întregii societăți, precum şi la nivelul microeconomic, respectiv al firmei, al fiecărui angajat, cât şi la nivelul fiecărui consumator. Aceste decizii şi hotărâri contribuie, In sens pozitiv sau negativ asupra dinamicii bunăstării națiunii. Pe diferite orizonturi de timp motivațiile comportamentului agenților economici presupun acțiuni (economice şi sociale) cu efecte contradictorii. Rezultatul final, la nivelul națiunii se obține din însumarea dinamică a efectelor, intensitatea şi viteza de producere şi de propagare în sistem depinde de durata de timp în care acestea acționează pe termen scurt, mediu şi lung.

Competitivitatea este în sensul cel mai general un fenomen complex, referitor la capacitatea unei țări, măsurată prin comparație cu alte țări, de a forma şi asigura un mediu – economic, social, politic – care să susțină crearea accelerată de valoare adăugată (cu pondere însemnată în creşterea bunăstării). Prin urmare, conceptul de competitivitate se substituie cel mai bine premiselor creşterii prosperității națiunii, competitivității revenindu-i un rol deosebit de important în dezvoltarea unei țări.

Alte definiții:

Competitivitate = Capacitatea unei națiuni de a obține o productivitate înaltă pe baza utilizării inovative a resurselor umane, financiare şi materiale.

În concepția OCDE, competitivitatea = capacitatea întreprinderilor, industriilor. ramurilor, regiunilor, națiunilor şi regiunilor supranaționale de a asigura factorilor de producție un profit şi un nivel de folosire relativ crescut pe o bază durabilă, fiind expuse concurenței internaționale.

Noțiunea de competitivitate are utilizări în diverse sensuri, pe multiple planuri. Când facem referire la dezvoltarea unei țări, ia poziția sa în economia mondială, conceptul de competitivitate oferă posibilitatea comparației, pe de o

---

[1] *Lucrarea de față reprezintă o încercare de analiză sumară (din cauza vastității subiectului abordat şi a multitudinii datelor statistice existente) a competitivității unor sectoare ale economiei româneşti in perioada de tranziție din perspectiva comerțului exterior ai României, În general, şi cu țările Uniunii Europene şi cu cele candidate la aderare, în particular.*

parte, a performanțelor obținute, iar pe de altă parte, a potențialului de creştere în viitor. Termenul de competitivitate este folosit şi secvențial, pentru domenii mai înguste, cum ar fi de exemplu comerțul internațional, piața bunurilor de larg consum, piața petrolului etc.

• ***Competitivitate de preț*** = avantajul deținut de un produs în raport cu unul similar cu un preț mai ridicat pe piață.

• ***Competitivitate de firmă*** = capacitatea unei firme de a produce acelaşi produs cu o firmă concurentă, la un raport calitate/preț mai mare. Fără îndoială competitivitatea firmei depinde de folosirea unei tehnologii mai performante, de obținerea unei productivități a muncii mai ridicate, cu costuri ale forței de muncă mai mici.

Nivelul la care se generează competitivitatea este cel microeconomic. Altfel spus o țară devine competitivă când reuşeşte să construiască acel climat care îi permite fiecărei firme producătoare de valoare adăugată să devină eficientă, să fie capabilă să supraviețuiască sau să se dezvolte în orice mediu economic, intern, dar mai ales internațional.

Nivelul la care se susține şi se consolidează competitivitatea este cel macroeconomic. Țara îşi menține sau îşi îmbunătățeşte profitabilitatea pe plan internațional, în momentul când. se decide să aplice setul de politici economice care să stimuleze realizarea climatului optim necesar expansiunii la nivel microeconomic. Totodată, competitivitatea la nivel național are şi o dimensiune teritorială (există la nivel teritorial o concentrare zonală a agenților economici competitivi).

• ***Competitivitatea sistemului global*** al unei națiuni (economic, social, cultural, politic) se referă la orizonturi temporale pe termen lung, ceea ce implică deschiderea economiei, liberalizarea acesteia pentru crearea unui mediu favorabil reducerii treptate a gradului de autarhie şi pentru a permite funcționarea concurenței interne şi internaționale.

• ***Analiza sistemului național prin intermediul termenului de competitivitate*** permite o evaluare mult mai detaliată performanțelor economice comparativ cu studierea creşterii economice prin prisma produsului brut, respectiv a valorii adăugate (indicator calitativ). Competitivitatea mondială (poziția în lume) a unei națiunii este un etalon de măsură pentru viabilitatea şi capacitatea lor de creştere durabilă.

Procesul de globalizare face ca adevărata putere a unei țări în arena internațională să se măsoare prin performanțele relative obținute de fiecare sector de activitate integrat în circuitul mondial:

• agresivitatea pe piețele mondiale în lupta pentru câştigarea segmentelor de piață mai consistente, pentru produsele în exces (se presupune că există o competitivitate externă a acestora). Fenomenul se referă atât la promovarea externă a bunurilor şi serviciilor produse de țara în cauză, cât şi la implantarea investițiilor proprii în teritorii străine, la impunerea valorilor culturale naționale în arena internațională. Țările trebuie să-şi selecteze domeniile prioritare

(câteva) din punctul lor de vedere şi apoi să le susțină, în interior, prin politici economice, monetare şi fiscale, să devină eficiente, eficiență exprimată în standarde internaționale;

• atractivitatea (deschiderea) pieţelor interne în fața concurenței mondiale, prin liberalizarea sistemelor de interfață dintre economia națională şi cea mondială, în cazul sistemului financiar-bancar, liberalizarea factorilor de producție, simultan cu circulația bunurilor şi serviciilor. Sunt necesare în realizarea acestui deziderat politici active de atragere a investitorilor şi investițiilor străine pentru creşterea stocului de capital fix, ridicarea nivelului profesional al forței de muncă, creşterea capacității manageriale interne şi prin import de *know-how* la salturi tehnologice în producția internă şi creşterea inventivității globale a națiunii respective.

Datorită schimbului şi cooperării pe plan mondial, ca şi al specializării în domenii în care dețin avantaje comparative, statele lumii îşi pot accelera ritmul de creştere şi îşi pot lărgi gama de produse consumate.

Astfel ele vor fi interesate să-şi mărească competitivitatea în acele domenii în care dețin avantaje comparative. Nu pot obține astfel de succese decât în măsura în care şi-au restructurat la nivel global sistemul socioeconomic intern pentru a-l face competitiv. Chiar dacă competitivitatea se demonstrează şi se susține pe piața mondială, ea nu este reală decât atunci când s-a obținut eficiență economică şi socială pe piața internă.

2. Indicatori de măsurare şi caracterizare a competitivității

• *Pentru interpretarea corectă a indicatorilor macroeconomici în activitatea de măsurare şi caracterizare a competitivității există principii economice recunoscute şi respectate, şi anume:*

- bunăstarea unei națiunii poate fi evaluată şi aproximată pe baza valorii adăugate nou create şi a ratelor de creştere ale acesteia din perioada de timp anterioară evaluării;
- economia de piață concurențială oferă premise mai bune creşterii macroeconomice pe termen lung;
- productivitatea ridicată asigură valoare adăugată mai mare pe termen scurt;
- acumularea de capital productiv creează valoare adăugată pe termen lung. În funcție de abordarea utilizată de diverşi autori evidențiem mai multe tipuri de indicatori.

• *Indicatori de caracterizare macroeconomică a țării, pe piața internă – niveluri şi tendințe.*

- produsul intern brut cu componentele sale (consum privat, consum guvernamental, investiții);
- producția globală şi sectorială, cu componentele sale de consum material şi valoare adăugată;

nivelul preţurilor interne (de consum, de producţie, salarii, rata dobânzii etc.);

- tendinţe de prognoză pentru respectivele variabile.

• *Indicatori din sfera schimburilor internaţionale:*

- variabile care pot caracteriza gradul de integrare a ţării în circuitele economiei mondiale: fluxuri de bunuri şi servicii, capital financiar-investiţii;

- componente ale contului curent: – exporturi-importuri-transferuri;

- componente ale contului de capital: investiţii străine directe, investiţii de portofoliu, credite pe termen lung.

• *Indicatori ai sistemului demografic şi ai pieţei de muncă:*

oferta de resurse umane, calificarea forţei de muncă şi indicatori valorici calitativi: nivelul calităţii vieţii, gradul de educaţie, complexitatea sistemului de valori individuale şi sociale.

• *Indicatori ai eficienţei politicilor guvernamentale (management la nivel macroeconomic)*:

- reducerea intervenţionismului direct al statului în activitatea la nivel microeconomic;

- implicarea acestuia în asigurarea unui climat competitiv intern (componentele deficitului bugetar pe latura cheltuielilor, a datoriei publice şi a deficitului bugetar, a politicilor fiscale, a ofertei de servicii publice specifice).

• *Indicatori ai eficienţei manageriale la nivel microeconomic:*

- indicatori financiari normali, costuri medii cu forţa de muncă, tipuri de productivitate.

• *Indicatori ai subsistemelor infrastructurale:* sistemul financiar bancar, sistemul cercetării dezvoltării, sistemul infrastructurii de bază.

• *Indicatori specifici pentru analiza şi evaluarea competitivităţii naţionale şi sectoriale:*

- avantajul comparativ – ponderea exporturilor şi importurilor dintr-o industrie specifică în relaţie cu exporturile şi importurile totale;

- analiza *schft and share* – defalcarea creşterii exporturilor pe două componente, respectiv creşterea cererii de import a ţării partenere şi câştigul de competitivitate pe respectiva piaţă;

- cota de piaţă externă a exporturilor unui sector dintr-o ţară în importurile aceluiaşi sector din alte ţări;

- analiza intensităţii factorilor – forţă de muncă, calificarea forţei de muncă, cercetare-dezvoltare, capital, energie;

- costul resurselor domestice – cantitatea de resurse domestice de muncă şi de capital, absorbite în producţia unei unităţi de PIB la preţuri mondiale;

- valoarea unitară – valoarea în dolar/euro a exporturilor/importurilor unui sector dat;

- rata valorii unitare – raportul valorii unitare a exporturilor per valoarea unitară a importurilor;

- cota de piață internă a unei ramuri – producție-export/producție-export şi import;

- intensitatea exportului unei ramuri – export/producție x 100.

• *indicatorii utilizați în sistemul relațional ai diamantului competitiv.*

Propuşi de Michael Porter, utilizabili îndeosebi pentru analiza sectorială, dar şi pentru nivelul macroeconomic – sunt indicatori de sinteză corespunzători vârfurilor diamantului: condiții factoriale (resurse naturale, resurse umane, resurse de capital, infrastructură); strategia firmelor şi cadrul concurențial; condiții ale cererii; industrii înrudite şi de sprijin; calitatea politicii guvernamentale.

• *Sistemul de indicatori utilizați de forumul economic mondial* de ta Geneva – indicatori de evaluare a competitivității globale:

- indicele de creştere a competitivității – estimează capacitatea economiei naționale de a susține dezvoltarea economică pe termen mediu, în funcție de următoarele componente: tehnologie, instituții publice şi mediul macroeconomic;

- indicele competitivității curente examinează bazele microeconomice ale PIB/locuitor al unei națiuni şi oferă imaginea asupra PIB/locuitor sustenabil pe termen lung, în funcție de anumite componente: gradul de sofisticare a activității firmelor şi calitatea mediului de afaceri național.

3. Competitivitatea unor sectoare ale economiei româneşti

Pentru început am făcut o scurtă trecere în revistă a evoluției comerțului exterior al României în intervalul 1991-2001. urmată de o analiză globală a competitivității principalelor sectoare industriale şi a relațiilor comerciale cu țările Uniunii Europene, precum şi cu cele candidate la aderarea la Uniunea Europeană.

Din datele avute la dispoziție se constată că, după seriosul recul înregistrat de comerțul exterior în perioada imediat următoare anului 1990, a urmat un trend în general ascendent, cu o perioadă de stagnare în intervalul 1995-1997 şi o accelerare a creşterii spre sfârşitul intervalului. În 2001 s-au făcut deja simțite efectele recesiunii mondiale instalate după evenimentele din 11 septembrie. Balanța comercială a înregistrat în toată această perioadă un deficit în continuă creştere, atingând 3250 milioane de dolari în anul 2000 (FOB/CIF) şi 4167 milioane de dolari în anul 2001 (anexa nr. 1), cu repercusiuni serioase asupra evoluției generale a economiei.

Demersul analitic din perspectivă sectorială, relevă faptul că structura comerțului exterior s-a dovedit, în intervalul 1991-2001, nefavorabilă unei specializări pozitive şi sustenabile a economiei româneşti în contextul economiei mondiale, dar mai ales în aria europeană în care România doreşte să se integreze.

Astfel, în cadrul exporturilor au predominat produsele agricole, bunurile de consum şi alte bunuri cu valoare adăugată redusă care valorifică resurse

interne ieftine (de exemplu, lemn brut, forță de muncă) şi utilizează tehnologii energointensive sau cu consumuri materiale mari (inclusiv importuri scumpe). O creştere importantă a volumului activității de comerț exterior au înregistrat-o sectoarele în care se face prelucrare în *lohn* (confecții, tricotaje etc.). Pe termen scurt, utilizând forța de muncă ieftină, sunt competitive pe plan internațional; pe termen mediu şi lung se dovedesc dezavantajoase şi nesustenabile, în contrast cu modificările structurale dramatice care au loc în economiile țărilor europene, care au ca țintă economii de tip "cunoaştere-informație" şi ştergerea decalajelor competitive față de alte zone economice ale lumii (SUA, Japonia şi chiar "noii tigri" din Asia).

În cadrul importurilor au fost predominante materiile prime (unele dintre acestea reprezentând inputuri foarte scumpe pentru producerea unor bunuri cu valoare adăugată scăzută care au fost ulterior exportate), produsele agricole (dintre care multe au avut şi au condiții favorabile pentru producerea în țară) şi maşini şi echipamente – utilizate pentru noile unități productive apărute sau pentru reînnoirea şi modernizarea capitalului fix existent. Mai mult, s-au înregistrat deficite comerciale în unele sectoare tradițional-exportatoare, în care în anii anteriori erau înregistrate surplusuri, precum ta animale vii şi la produse animale sau mijloacele de transport.

Pentru a evidenția avantajele sau dezavantajele competitive pe sectoare am calculat indicatorul *avantaj comparativ revelat* (RCA), utilizând următoare formulă:

$$RCAi = ln[(Ei/Ii)/(E/I)]\times 100,$$

unde: *Ei* reprezintă exportul sectorului *I*;

I_i reprezintă importul sectorului *I*;

E şi *I* reprezintă exporturile, respectiv importurile totale.

Dacă indicatorul astfel calculat este pozitiv, atunci putem vorbi de un avantaj comparativ al sectorului i, iar dacă acesta este negativ este vorba despre un dezavantaj comparativ. Se poate efectua o analiză primară pe principalele sectoare economice producătoare de bunuri comercializabile (anexa nr. 2), utilizând gruparea din Nomenclatorul Combinat de Mărfuri.

• Evoluția oscilantă a grupelor de produse I – Animale vii şi produse animale, II – Produse vegetale şi III – Uleiuri şi grăsimi comestibile vegetale şi animale (anexa nr. 3 – figura nr. 1), cu deplasări importante către dezavantaje comparative în ultimii doi ani, semnalând lipsa unor schimbări structurale şi deteriorarea calității factorilor de producție în sectoarele menționate, dar mai ales în unele sectoare din amonte (în special în agricultură). Aceste evoluții au fost însoțite de prezența unor dezavantaje comparative permanente în sectoarele IV – Produse alimentare, băuturi, tutun şi de unele aproape continue în sectorul VIII – Piei şi blănuri brute şi tăbăcite, datorate unor cauze asemănătoare celor mai sus menționate. Totuşi, contraperformanțele în cadrul comerțului ex-

terior a sectoarelor bazate pe produse şi materii prime agricole nu s-au datorat în totalitate condițiilor interne, ci şi unora externe – de exemplu, subvenționări ale exporturilor şi produselor agricole practicate de mulți dintre partenerii noştri comerciali în anumite perioade.

• Dezavantaje comparative mari şi permanente (anexa nr. 3 – figura nr. 2) în sectorul V – Produse minerale, însoțite de dezavantaje comparative moderate şi continue în unele din sectoarele bazate pe chimie: VI – Produse chimice şi conexe, VII – Materiale plastice, cauciuc şi articole din acestea şi X – Celuloză, hârtie şi deşeuri de hârtie şi articole din acestea. Acestea indică, de asemenea, procese de restructurare întârziate, scăderi ale producției datorită închiderii multor agenți economici şi pierderi ale unor piețe din cauza reorientării fluxurilor comerciale externe (dispariția CAER, fluxuri comerciale în creştere (îndeosebi importuri) cu țările UE şi cele candidate la aderare, reducerea exporturilor către piețele "tradiționale" din unele țări în curs de dezvoltare), precum şi necesități crescânde ale economiei de materii prime şi produse intermediare noi şi mai diversificate.

• Avantaje comparative medii şi ridicate constante în sectoarele cu valoare adăugată redusă şi care utilizează intensiv forța de muncă, şi energointensive (anexa nr. 3 – figura nr. 3): IX – Produse din lemn, plută şi împletituri, XI – Textile şi produse din textile, XII – încălțăminte, pălării şi articole similare, XIII – Produse din ciment, ceramică, sticlă şi alte materiale similare, XV – Metale comune şi produse din acestea şi XX – Produse diverse (în special mobilă şi aparate pentru iluminat). Acestea au fost sectoarele care au predominat în cadrul exporturilor româneşti în întreg intervalul analizat. Ca un semnal de alarmă suplimentar poate fi interpretat şi trendul descendent al avantajului comparativ în unele sectoare care înregistrează un volum mare la export (de ex. XI, XIII şi XX). Dacă actualele tendințe vor fi menținute, specializarea nefavorabilă şi nesustenabilă a economiei româneşti se va adânci şi va avea efecte adverse, chiar pe termen scurt. Totuşi, este necesară o analiză mai amănunțită a evoluțiilor acestor sectoare, pentru a evidenția natura avantajelor competitive (de preț sau de produs etc.), precum şi prezența unor posibile piețe şi nişe competitive şi sustenabile pe termen mai îndelungat.

• Dezavantaje comparative medii şi mari continue (anexa nr. 3 – figura nr. 4), în sectoarele de înaltă calificare şi tehnologie: XVI – Maşini, echipamente şi aparate electrice etc. şi XVIII – Aparate şi instrumente medicale, optice, cinematografice, de măsurare etc. Excepție față de această regulă a făcut până de curând sectorul XVII – Mijloace de transport, dar avantajul său comparativ mediu a scăzut accentuat în ultimii ani, apropiindu-se de punctul de transformare în dezavantaj. Cauzele acestor contraperformanțe sunt până la un punct similare celor pentru alte sectoare ale economiei: lipsa unei restructurări de fond a sectoarelor de activitate şi a agenților economici, performanțe modeste sau erori de implementare ale politicilor sectoriale (acolo unde acestea au existat), mediu de afaceri nestimulativ, piețe ale forței de muncă cu flexibili-

tate redusă şi modificări în orientarea fluxurilor comerciale. La acestea s-au adăugat necesităţile în creştere pentru echipamente moderne necesare agenţilor economici existenţi sau cei nou înfiinţaţi, la fel ca şi cererea de bunuri de consum de folosinţă îndelungată sofisticate care nu pot (sau nu este eficient) să fie produse în ţară. Unele semne încurajatoare le oferă trendul descrescător al dezavantajului comparativ al sectorului XVI, dar rămâne de văzut dacă acesta va continua. De asemenea, este necesară o analiză sectorială mai amănunţită a evoluţiilor şi perspectivelor avantajelor/dezavantajelor comparative ale acestor sectoare.

4. Avantaje/dezavantaje comparative în relaţiile cu ţările Uniunii Europene şi ţările candidate la aderare

Mergând mai departe cu analiza, am calculat avantajele/dezavantajele comparative în relaţiile cu ţările UE şi cu cele candidate la aderare (anexele nr. 4, 5, 6 şi 7).

• Prezenţa unor deficite comerciale oscilante şi permanente, atât cu ţările UE, cât şi cu unele candidate, cu tendinţe de înrăutăţire în ultimul an, deşi dinamica exporturilor a depăşit uşor pe alocuri pe cea a importurilor.

• O structură asimetrică a relaţiilor comerciale cu ţările UE, caracterizată de prezenţa unui grup de mari parteneri comerciali (cei mai importanţi fiind Italia, Germania şi Franţa) şi a unui grup de parteneri mai mici (restul ţărilor UE). Totuşi, unele dintre aceste ultime ţări şi-au mărit importanţa în ceea ce priveşte volumul schimburilor comerciale, îndeosebi în ultimii ani (de ex. Austria, Olanda şi Grecia).

• În cadrul structurii pe ţări, au predominat dezavantajele (anexa nr. 3 – figura nr. 5), unele avantaje mici fiind înregistrate în relaţiile cu Italia, Olanda şi Regatul Unit, iar în ultimul an cu Franţa, Irlanda şi Grecia; în alte cazuri, avantaje minore s-au transformat în dezavantaje (de exemplu, în relaţiile cu Belgia şi Portugalia), semnalând încă o dată fragilitatea comerţului exterior românesc (consecinţă a slabei structurări a economiei).

• În ceea ce priveşte comerţul exterior cu ţările candidate, un aspect îngrijorător îl reprezintă creşterea dramatică a deficitului comercial cu acestea, depăşindu-l pe cel înregistrat în relaţia cu ţările UE. Practic, cu excepţia Iugoslaviei, în relaţie cu care surplusul comercial a fost în continuă creştere, în toate celelalte cazuri analizate balanţele comerciale s-au înrăutăţit (fie că au fost în deficit sau surplus), semnalând o alarmantă pierdere de competitivitate pe aceste pieţe şi o specializare economică nefavorabilă chiar şi în cadrul ariei "regionale" a ţărilor candidate la aderare şi din Europa de Est.

• Unele avantaje comparative au fost înregistrate constant în relaţiile cu Bulgaria, Ungaria (în declin), Republica Moldova şi Iugoslavia (în creştere). În celelalte cazuri analizate au predominat dezavantajele, unele fiind extrem de mari, cum este cazul relaţiilor cu Federaţia Rusă (care este însă principalul fur-

nizor de gaze naturale şi de unele materii prime al economiei), precum şi cu Republica Cehă sau Ucraina. Totuşi, dacă în cazul țărilor candidate la aderarea la UE putem vorbi de avantajele lor comparative ca fiind datorate unor stadii superioare ale restructurării economiilor şi integrării acestora în spațiul economic european, în cel al țărilor est-europene putem vorbi şi de influența factorilor politici, cunoscute fiind dificultățile care au fost sau sunt încă prezente în relațiile politice şi comerciale cu aceste țări.

La nivelul întregii economii pe întreaga perioadă şi pentru toate relațiile comerciale analizate sunt evidente deteriorări ale avantajelor comparative şi accentuarea dezavantajelor comparative, circumstanțe agravate de structura sectorială nefavorabilă a comerțului exterior. Aceste rezultate nu ar trebui să-i dezarmeze pe factorii de decizie politică şi economică şi pe agenții economici, ci ar trebui să conducă la adoptarea şi promovarea unor politici şi măsuri macro şi microeconomice coerente, permanente şi agresive, direcționale spre creşterea avantajelor şi diminuarea dezavantajelor comparative şi competitive (politici macroeconomice adecvate, focalizate pe asigurarea unei dezvoltări economice rapide, continue şi sustenabile, politici sectoriale pertinente – acolo unde este posibilă implementarea lor, creşterea investițiilor – îndeosebi a celor străine – şi modificări ale structurii acestora, în favoarea sectoarelor cu intensitate mare a tehnologiilor, cunoştințelor şi calificării înalte a forței de muncă, asigurarea unui mediu de afaceri stimulativ, politici adecvate în domeniul comerțului exterior, diminuarea cheltuielilor de producție şi creşterea calității produselor etc.), mai ales având în vedere faptul că la Summit-ul de la Lisabona din anul 2000 Comisia Uniunii Europene a stabilit drept obiectiv major transformarea UE, până în anul 2010, în spațiul economic cel mai dinamic şi competitiv, bazat pe cunoştințe-informații din întreaga lume,

Bibliografie

Ciupagea Constantin – *O sinteză privind noțiunea de competitivitate,* în Analele Institutului Național de Cercetări Economice, Academia Română, INCE, CIDE, Bucureşti, 2001.

Iancu Aurel – *Teorii ale avantajului, dezvoltarea industrială şi integrarea europeană.* Oeconomica, nr. 3-4/2000. SOREC, IRLI, Bucureşti, 2000.

Mereuță Cezar şi colab. – *Industria prelucrătoare românească 1990-1998. Diagnostic structural.* Editura Fundației PRO, Bucureşti, 2000.

Unguru M. – *Integrarea comercială a României in structurile europene.* Teză de doctorat, manuscris, 1999, INCE, Bucureşti.

Zaman Gh., Vasile V. – *Evoluții recente în comerțul exterior românesc. Dinamica avantajelor/dezavantajelor comparative", Oeconomica,* nr. 4(I), 2001, IRLI, Bucureşti; Anuarele de comerț exterior al României 1992-2001, Institutul Național de Statistică, Bucureşti.

ANEXE

Anexa nr. 1

Balanța comerțului exterior pe sectoare NC*

- mil. dolari -

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001**
I. Animale vii și produse animale	106	99	94	120	41	81	134	-114	-7	-22	-149
II. Produse vegetale	-299	-379	-417	-76	55	207	-6	-45	26	-154	-155
III. Uleiuri și grăsimi comestibile animale și vegetale	-8	-32	40	15	50	46	93	14	22	-14	-9
IV. Produse alimentare, băuturi, tutun	-323	-397	-353	-324	-509	-497	-320	-433	-352	-404	-461
V. Produse minerale	-2005	-1455	-1298	-1192	-1753	-1997	-1770	-1180	-750	-1071	-1452
VI. Produse chimice și conexe	-125	10	-167	-72	-204	-297	-380	-692	-648	-558	-715
VII. Materiale plastice, cauciuc și produse din acestea	-23	-95	-122	-84	-188	-255	-258	-338	-295	-351	-527
VIII. Piei și blănuri brute și tăbăcite	7	-51	-79	-93	-158	-210	-212	-244	-237	-263	-366
IX. Produse din lemn, plută și împletituri	80	122	147	196	202	244	285	326	427	481	420
X. Pastă de celuloză, hârtie, deșeuri din hârtie și articole din acestea	-17	-74	-77	-101	-150	-216	-191	-265	-216	-210	-240
XI. Textile și produse din textile	158	-108	126	346	361	390	377	337	260	375	479
XII. Încălțăminte, pălării, umbrele și produse similare	42	31	112	244	322	381	388	411	493	567	728
XIII. Produse din piatră, ciment, ceramică, sticlă și materiale similare	1	32	37	42	38	5	8	-6	5	-18	-58

XV Metale comune și produse din acestea	391	462	681	713	888	553	887	793	622	767	378
XVI. Mașini, echipamente, aparate electrice, aparate de înregistrat și reprodus sunetul și imaginile	-146	-406	-710	-931	-1457	-1833	-1856	-1933	-1515	-1765	-1847
XVII. Mijloace de transport	349	180	121	60	31	26	64	-58	30	-43	-201
XVIII. Instrumente și aparate optice, fotografice, cinematografice, de măsurare, medicale, ceasuri și instrumente muzicale			-105	-145	-265	-216	-235	-235	-225	-309	-345
XX. Produse diverse (mobilă, aparate de iluminat etc.)	373	304	325	323	393	350	317	292	295	291	338

** Calcule ale autorului, pe baza Anuarelor de comerț exterior al României 1992-2001 și a Buletinului statistic lunar, nr. 1/2002, Institutul Național de Statistică, București.*
*** Date provizorii.*

Anexa nr. 2

Avantajul comparativ pe sectoare NC*

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001**
I. Animale vii și produse animale	156	111	119	97	59	114	144	-42	23	14	-45
II. Produse vegetale	-137	-180	-178	-60	62	121	29	15	40	-53	-30
III. Uleiuri și grăsimi comestibile animale și vegetale	-162	-104	-93	-101	-20	-99	27	42	205	73	57
IV. Produse alimentare, băuturi, tutun	-198	-188	-182	-157	-178	-132	-107	-137	-158	-159	-144
V. Produse minerale	-115	-92	-86	-80	-91	-96	-100	-83	-62	-54	-74
VI. Produse chimice și conexe	-7	37	-7	4	6	4	-19	-74	-80	-43	-57
VII. Materiale plastice, cauciuc și produse din acestea	-6	-41	-59	-28	-35	-44	-54	-70	-67	-63	-88
VIII. Piei și blănuri brute și tăbăcite	62	-77	-83	-80	-107	-120	-111	-122	-124	-100	-96
IX. Produse din lemn, plută și împletituri	149	189	210	228	184	214	218	225	228	221	188
X. Pastă de celuloză, hârtie, deșeuri din hârtie și articole din acestea	-28	-133	-130	-121	-71	-115	-106	-153	-141	-98	-88
XI. Textile și produse din textile	79	13	50	46	57	65	54	55	42	46	48
XII. Încălțăminte, pălării, umbrele și produse similare	96	90	153	171	171	180	157	150	157	157	166
XIII. Produse din piatră, ciment, ceramică, sticlă și materiale similare	31	80	78	65	60	43	38	34	32	19	2
XV Metale comune și produse din acestea	126	134	156	128	127	97	117	107	94	92	60

XVI. Mașini, echipamente, aparate electrice, aparate de înregistrat și reprodus sunetul și imaginile	11	-24	-64	-68	-86	-92	-93	-86	-65	-50	-43
XVII. Mijloace de transport	154	82	68	34	39	46	48	25	36	22	2
XVIII. Instrumente și aparate optice, fotografice, cinematografice, de măsurare, medicale, ceasuri și instrumente muzicale	...	...	-196	-234	-235	-194	-202	-162	-176	-185	-160
XX. Produse diverse (mobilă, aparate de iluminat, etc.)	286	212	197	153	147	140	125	120	118	109	111

** Calcule ale autorului, pe baza Anuarelor de comerț exterior ale României - 1992-2001 și a Buletinului statistic lunar, nr. 1/2002, Institutul Național de Statistică, București.*
*** Date provizorii.*

Anexa nr. 3

Figura nr. 1

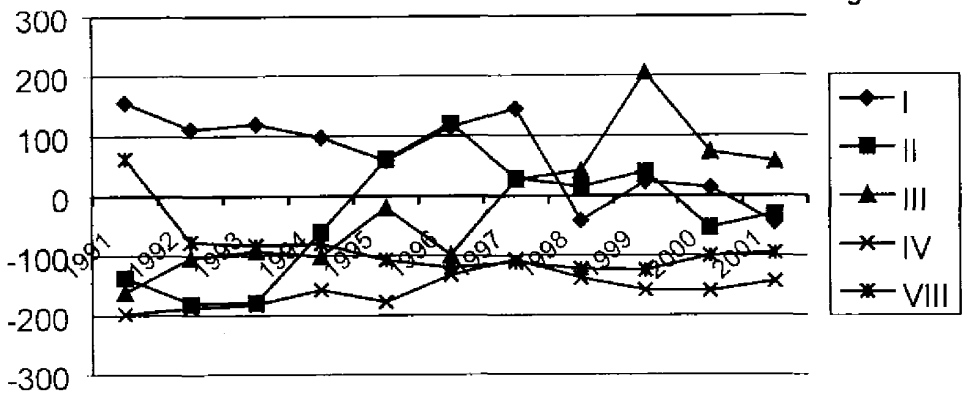

Figura nr. 2

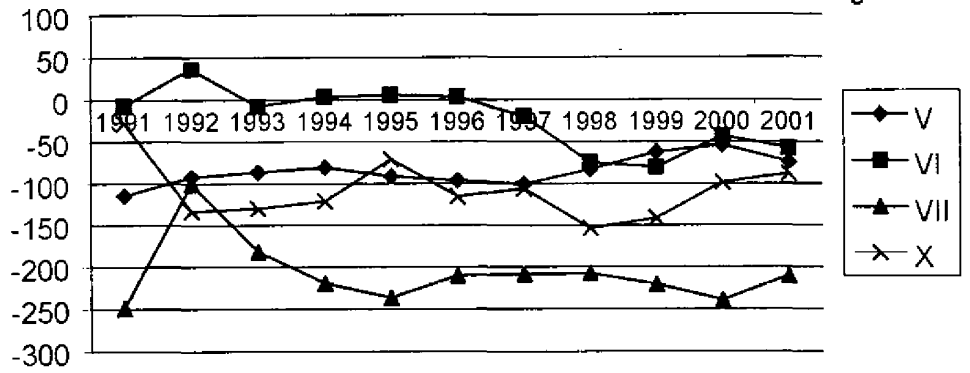

Figura nr. 3

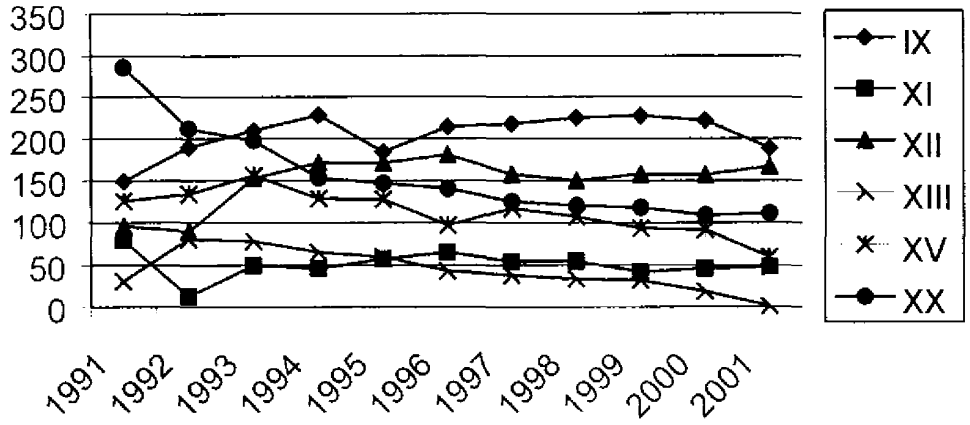

Figura nr. 4

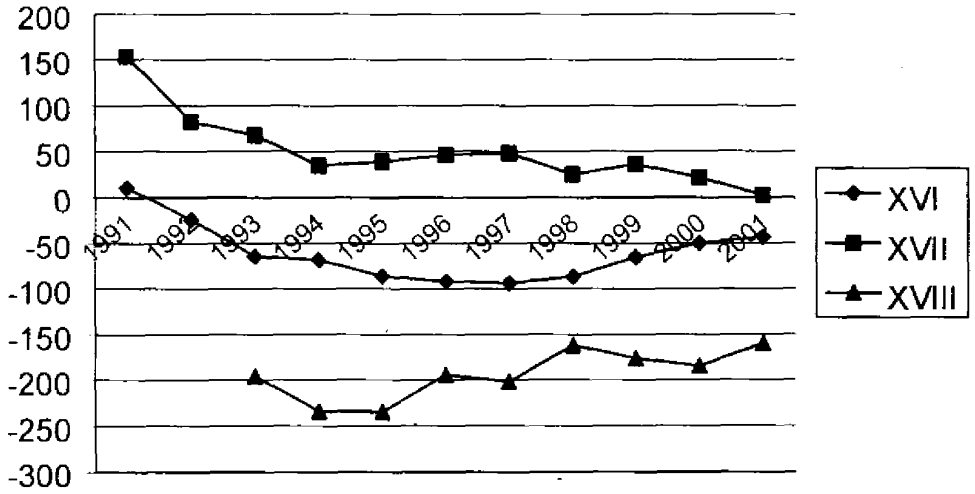

Figura nr. 5

Dinamica avantajelor comparative în relațiile cu principalii parteneri comerciali din UE

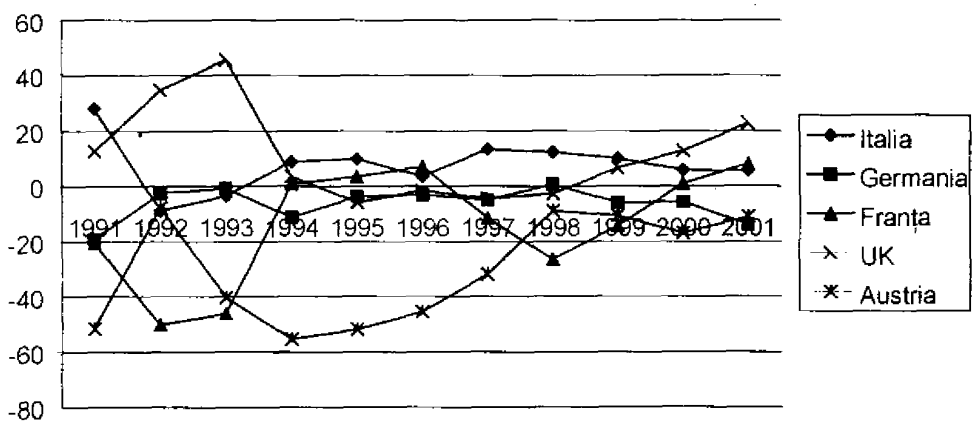

Anexa nr. 4

Balanța comerțului exterior în relația cu țările UE

- mil. dolari -

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001*
TOTAL	-90	-1048	-932	-462	-903	-1417	-1154	-1471	-843	-770	-1198
Austria	-81	-86	-90	-98	-160	-180	-126	-98	-68	-81	-99
Belgia	-4	-22	-9	17	-14	-61	-38	-60	-39	-19	-63
Danemarca	-7	-16	-42	-37	-40	-73	-34	-47	-39	-28	-39
Franța	-51	-304	-288	-46	-78	-101	-183	-324	-174	-77	-60
Finlanda	-1	-2	-12	-24	-17	-28	-20	-37	-42	-47	-45
Germania	-129	-347	-331	-290	-368	-522	-432	-435	-334	-296	-583
Grecia	-38	41	15	52	47	-9	-17	-4	15	-48	-11
Irlanda	-2	-8	-10	-8	-18	-21	-17	-28	-37	-31	5
Italia	53	-222	-208	-46	-120	-366	-141	-232	-82	-124	-262
Luxemburg			-1	0	-12	-5	-8	-11	-4	-6	-6
Olanda	130	-42	55	38	-37	77	35	35	84	45	64
Portugalia		-1	0	0	5	-6	7	2	12	5	-11
Spania	19	20	-13	9	14	-7	1	-37	-2	-16	-40
Suedia	10	-29	-12	-6	-38	-33	-92	-101	-101	-57	-95
Regatul Unit	11	-30	14	-23	-67	-82	-89	-94	-32	10	47

** Date provizorii.*

Sursa: Anuarele de comerț exterior al României - 1992-2001 și Buletinul statistic lunar, nr. 1/2002, Institutul Național de Statistică, București.

Anexa nr. 5

Balanța comerțului exterior în relația cu unele țări candidate la aderarea la UE

- mil. dolari -

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001*
TOTAL	-222	-589	-630	-809	-1324	-1478	-1321	-1583	-928	-1237	-1903
Albania	-2	2	3	5	7	10	3	4	8	10	n.a.
Bulgaria	-5	27	32	38	-6	-2	1	31	81	202	53
Croația				8	7	10	3	11	7	15	n.a.
Republica Cehă	-28	-53	-27	26	-41	-64	-88	-182	-158	-176	-239
Slovacia			-17	-24	-32	-29	-47	-86	-76	-88	-107
Iugoslavia	-13	7	8	20	31	106	86	58	30	73	121
Macedonia		9	0	7	18	6	6	2	5	12	n.a.
Ungaria	-41	-97	-51	-6	-140	-118	-164	-328	-143	-158	-228
Republica Moldova	-7	-49	7	-35	-23	21	67	67	61	101	72
Polonia	-58	-7	-13	-16	-18	-33	12	-64	-40	-91	-175
Federația Rusă	-64	-384	-544	-777	-1071	-1268	-1106	-981	-657	-1031	-1101
Ucraina	-4	-44	-28	-55	-56	-117	-94	-115	-46	-106	-275

** Date provizorii.*

n.a. - nu sunt disponibile date.

Sursa: Anuarele de comerț exterior al României - 1992-2001 și Buletinul statistic lunar, nr. 1/2002, Institutul Național de Statistică, București.

Anexa nr. 6

Avantajul comparativ în relația cu țările UE *

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001**
Austria	-52	-8	-40	-55	-52	-46	-32	-9	-11	-17	-11
Belgia	-3	15	27	33	9	-13	-1	-8	-9	1	-14
Danemarca	-145	-91	-170	-149	-111	-156	-92	-87	-105	-60	-71
Franța	-21	-50	-46	1	3	7	-12	-26	-14	1	8
Finlanda	-23	1	-157	-180	-104	-146	-125	-123	-257	-270	-236
Germania	-19	-2	-1	-11	-4	-3	-5	1	-6	-6	-14
Grecia	-48	96	58	60	45	22	12	22	21	-3	11
Irlanda	-64	-109	-72	-146	-133	-138	-102	-137	-245	-54	23
Italia	28	-9	-3	9	10	4	13	12	10	6	6
Luxemburg			-31	14	-237	-71		-224			-180
Olanda	91	20	68	34	5	52	36	36	44	26	33
Portugalia			38	14	100	-20	91	37	80	34	-28
Spania	51	113	0	32	34	20	23	-12	12	-2	-6
Suedia	48	-21	-7	-2	-49	-29	-81	-90	-105	-28	-79
Regatul Unit	13	35	46	4	-6	-2	-4	-3	7	13	23

** Calcule ale autorului, pe baza Anuarelor de comerț exterior al României - 1992-2001 și a Buletinului statistic lunar, nr. 1/2002, Institutul Național de Statistică, București.*
*** Date provizorii.*

Anexa nr. 7

Avantajul comparativ în relația cu țările candidate la aderarea la UE *

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001**
Bulgaria	6	72	101	117	91	97	84	158	163	186	122
Croația			64	291	219	226	100	240	149	223	n.a.
Republica Cehă	-19	-66	-75	113	-10	-51	-99	-163	-173	-161	-111
Slovacia			-71	-68	-11	33	-23	-55	-127	-81	-55
Iugoslavia	7	51				249	178	174	115	142	244
Macedonia		105	64	101	163	192	161	141	170	262	n.a.
Ungaria	-26	-33	27	67	40	48	19	16	30	30	44
Republica Moldova	-29	-6	71	25	74	124	156	181	165	191	196
Polonia	-36	33	14	-5	61	52	95	50	43	3	-9
Federația Rusă	8	-20	-61	-85	-106	-116	-86	-150	-199	-186	-174
Ucraina		11	40	25	65	-3	12	-8	17	-11	-104

n.a. - nu sunt disponibile date.
** Calcule ale autorului, pe baza Anuarelor de comerț exterior al României - 1992-2001 și a Buletinului statistic lunar, nr. 1/2002, Institutul Național de Statistică, București.*
*** Date provizorii.*

8. Investițiile directe cu impact semnificativ în economie

Dalina ANDREI

1. Un nou cadru legislativ – comparație cu cel existent. Facilități pentru investitori

În peisajul legislativ al anilor '90, în domeniul investițional s-au succedat o serie de legi şi ordonanțe de urgență având drept scop reglementarea în domeniul investițional şi stimularea pătrunderii capitalului străin în România. Cu toate acestea, niciuna dintre ele, şi nici toate la un loc, nu s-au dovedit extrem de eficiente, deoarece fie stabileau un nivel minim al investiției străine, destul de greu de atins, (OG nr. 67/1999, min. 50 mil. de dolari), fie un nivel accesibil, în condițiile unor facilități neatractive sau acordate cu prioritate tot acelor investitori al căror aport era substanțial (Legea nr. 71/1994 – stimulente suplimentare doar pentru investiții de peste 50 mil. de dolari, un "grad valoric de integrare în România" de min. 60% şi un export de min. 50% din valoarea producției anuale). Sigur, aceste legi, sau poate doar unele dintre ele, s-ar fi putut dovedi eficiente dacă ar fi fost valabile o perioadă mai mare, ca în cazul altor țări din Europa de Est, dacă nu ar fi fost abrogate după perioade scurte sau dacă nu ar fi fost dezbătute atât de îndelung în Parlament (Legea nr. 241/1998 – care promitea, printre altele, şi faptul că nu va fi modificată timp de 5 ani, dar care era invalidată automat după doar trei luni de Legea Bugetului de Stat din acelaşi an).

Situația ambiguă din planul legislativ (cu excepția perioadei 1990-1994, atractivă prin iegi flexibile şi facilități diverse acordate investitorilor, dar în neconcordanță cu situația economică şi cu oferta de privatizare redusă) a fost susținută de cea din planul instituțional. Astfel, instituții menite să asigure atragerea investițiilor străine erau permanent reorganizate, desființate, apoi înființate din nou (cazul Agenției Române de Dezvoltare).

Într-un astfel de context, marii investitori s-au simțit nesiguri şi au optat pentru investiții în țările vecine, unde sistemul legislativ şi instituțional era mai ferm, dovedind interesul acestor țări în procesul dezvoltării economice. *"Investițiile nu sunt un scop în sine. Ele nu trebuie atrase pentru că alte țări au făcut acelaşi lucru, ci pentru că ele reprezintă un mijloc pentru realizarea unui scop, care este politica economică /industrială a statului respectiv"* (Bonciu 2001).

Anul 2001 reflecta o preocupare deosebită a Guvernului, în domeniul investițional, în atragerea de capital străin: la data de 29 iunie, 2001, intra în vigoare Legea investițiilor directe cu impact semnificativ în economie. Noțiunea

de *investiție directă cu impact semnificativ* nu este nouă, ea fiind definită încă prin OG nr. 67/1999 (la rândul ei abrogată în 2000). Aprobată prin asumarea răspunderii Guvernului în Parlament, Legea este în sfârşit, o lege simplă şi clară", după cum spune şi Viorel Sălăgean (2001), directorul săptămânalului Adevărul economic, încă din titlul editorialului[1]. Legea investițiilor directe cu impact semnificativ în economie (nr. 332/2001) este considerată a avea calități deosebite, stimulând deopotrivă investitorii români şi pe cei străini, fără discriminare, contribuind la crearea unui mediu atractiv şi concurențial. Concluzia ar fi că se doreşte ca (măcar de această dată) legea să "dureze". Avantajele Legii sunt multiple:

1. valoarea investiției semnificative trebuie să se situeze începând de la pragul de 1, milion de dolari SUA;

2. investițiile astfel realizate nu pot fi expropriate, cu excepția cauzei de utilitate publică (art. 8);

3. investiția beneficiază de facilități fiscale (scutirea şi amânarea plății TVA pentru bunuri achiziționate din import sau din țară până la punerea în funcțiune a obiectivului; deducerea unei cote de 20% din valoarea investiției) şi vamală (utilajele tehnologice, instalațiile, echipamentele, aparatele de măsură şi control, automatizări şi produse de software achiziționate din import,, necesare pentru realizarea investiției, sunt exceptate de la plata taxelor vamale, cu condiția să fie noi);

4. posibilitatea transferului în străinătate a profiturilor aferente investiției (nu însă înainte de plata integrală a tuturor impozitelor, taxelor şi celorlalte obligații impuse de legislația română în vigoare).

Totodată, Legea are şi minusuri.

- Pragul de 1 milion de dolari SUA se referă numai la capitalul lichid, excluzând aportul valoric al bunurilor de capital (motoare, tractoare, camioane şi alte bunuri, parte aferentă noii investiții). Reglementările se referă exclusiv la investițiile noi – atunci ce se va întâmpla cu investițiile (de alte milioane de dolari) în plină derulare? Sau condiționarea realizării investițiilor la intervalul maxim de 30 luni de la data înregistrării firmelor investitoare la Ministerul Dezvoltării şi Prognozei – ce se va întâmpla cu acei investitori care vor îndeplini toate celelalte condiții, dar au nevoie de o perioadă mai mare de implementare?[2]

În primul stadiu de aplicare a Legii (iunie, 2001), în ciuda acestor minusuri, 63 de societăți îndeplineau condițiile de "investitori semnificativi", infuzia totală de capital a acestora fiind de 470 milioane de dolari (7,5 milioane dolari în medie pe societate)[3].

---

[1] Viorel Sălăgean – în sfârşit, o lege simplă şi clară, Adevărul economic, nr. 26 /2001.
[2] Ibidem.
[3] Vezi şi capitolul IV, pentru alte proiecte înregistrate la începutul anului următor, 2002.

2. Stadiul actual al investiţiilor externe directe şi societăţilor cu capital străin în România

În intervalul dintre anul 1991 şi luna ianuarie, 2002, numărul societăţilor cu participare străină la capitalul social a ajuns la 82.865. Cel mai mare număr de societăţi comerciale cu participare străină la capitalul social subscris era constituit în ani succesivi 1992 (11.798 societăţi), 1993 (10.581 societăţi) şi 1994 (11.050 societăţi).

În cartea sa," Salt înainte. Dezvoltarea şi investiţiile străine directe", Mişu Negriţoiu (1996) menţiona (p. 184) câţiva factori stimulativi specifici în acest sens: o *"evoluţie economică pozitivă",* cu o oarecare stabilizare macro şi un început de creştere pentru 1993-1994, *"politici monetare şi fiscale mai ferme, relansarea reformelor sistemice şi instituţionale..."*

Tabelul nr. 1

Înmatriculări de societăţi comerciale cu participare străină la capitalul social subscris (1991 – ianuarie, 2002)

	Societăţi comerciale		Capital social total	
	Număr	Structură (%)	Subscris în echivalent valută	
			mii $	Structura
TOTAL	82.865	100,00	7.891.940	100
1991	5.541	6,69	9.202.558	11,66
1992	11.798	14,24	5.402.954	6,85
1993	10.581	12,77	4.300.083	5,45
1994	11.050	13,33	906.808,7	1,49
1995	3.313	4,00	281.261	3,56
1996	3.522	4.25	5.282.799	6,69
1997	5.153	6,22	364.380	4,62
1998	8.652	10,44	703.838,1	8,92
1999	7.203	8,69	930.562,7	11,79
2000	8.533	10,30	865.079,6	10,96
2001	7.078	8,54	1.371.195	17,8
2002*	441	0,53	49.976	0,63

**Luna ianuarie.*

***Sursa**:* Camera de Comerţ şi Industrie a României şi Municipiului Bucureşti (2002).

Astfel, până în anul 1996 investiţiile străine au fost favorizate şi de existenţa unei instituţii specializate, şi anume a *Agenţiei Române de Dezvoltare* (HG nr. 182/1991), (Instituţie suferind ulterior restructurări de competenţe). Majoritatea investitorilor au fost însă persoane fizice străine (o excepţie făcând Daewoo). Anii 1997-1999 au adus totuşi mai puţine societăţi cu participare străină, dar purtătoare de capital total echivalent în valută de 1.998 milioane dolari, faţă de 1.887 milioane de dolari în anii 1992-1994; iar adăugând şi anul 2000 (şi acesta anterior Legii nr. 332/2001), cei patru ani 1997-2000 aduceau nu mai puţin de 2.863,9 milioane de dolari în societăţi cu participare străină la

capitalul propriu, adică cu circa 2 miliarde de dolari mai mult decât cifra corespunzătoare de referință a anilor 1992-1994 şi ridicându-se la 36,3% din totalul capitalului subscris în echivalent valută, în intervalul 1991- ianuarie 2002 . O evaluare completă, ştiințifică, a investițiilor străine mai trebuie să țină seama şi de alți parametri, precum: *subscrierea de capital la înmatriculări, subscrieri prin mențiuni de majorare a capitalului, capital social cesionat de către acționari (asociați, respectiv nerezidenți, sau capital subscris ia firmele radiate din Registrul Comerțului*

Într-o altă ordine, comportamentul investițiilor străine în România anilor de după 1989 – în opinia mai tuturor analiştilor – este legat şi de ritmul lent al privatizării.

Anul 2001 este considerat crucial, judecând după apariția şi substanța mai sus-numitei Legi a investițiilor cu impact semnificativ.

Înființarea, la finele anului 2001, a Ministerului Dezvoltării şi Prognozei (HG nr. 6/2001), instituție cu multiple atribuții, printre care aceea de promovare a investițiilor străine, constituie un atu în plus în materie de investiții străine directe în România. Cadrul legal, propice încurajării investițiilor străine, este astfel bine completat de cel instituțional.

În realitate însă anul 2001 se remarca printr-o creştere mai puțin spectaculoasă a nivelului investițiilor străine în România. În condițiile în care investițiile străine totale în echivalent valută au crescut cu 21,2% la finele anului 2001 (cumulat, din 1991), față de aceeaşi perioadă a precedentului 2000, cele realizate efectiv în valută s-au majorat concomitent cu 6,3% (306 mil. de dolari). Potrivit datelor furnizate de Camera de Comerț şi Industrie a României şi Municipiului Bucureşti, numai în anul 2001 numărul societăților comerciale cu participare străină la capitalul social a fost de 7.078, cu un capital subscris în echivalent valută de 1.371 mil. de dolari. Față de precedentul an 2000, când valoarea investițiilor străine se cifra la 6,4 miliarde de dolari SUA, valoarea acestora, la finele anului 2001, ajungea la 7,8 miliarde de dolari SUA – dintre care numai 4.9 miliarde aport valutar efectiv.

La finele lunii ianuarie, 2002, numărul societăților comerciale cu participare străină la capitalul propriu era de 441, cu valoare totală corespunzătoare a aceluiaşi capital, exprimat în valută, foarte aproape de 50 milioane de dolari[1] (tabelul nr. 1).

Valoarea investițiilor externe este consemnată în tabelul nr. 1 de către Camera de Comerț şi Industrie, pe baza statisticii Oficiului Național al Registrului Comerțului, şi, aşa cum se menționează explicit, după valorile înmatriculate ale societăților. Aceleaşi investiții externe în România mai sunt însă consemnate şi în Balanța de plăți externe, de către Banca Națională a României după

[1] Pentru prima oară, Camera expune aceleaşi date şi în moneda euro (corespunzător, 57,8 mii. euro. Vezi şi tabelul nr. 2.

metodologia Fondului Monetar Internațional[1] şi conținând intrările de capital efective în fiecare perioadă (tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2

Investițiile externe în România

mil. $

ANII	Buletin BNR balanța de plăți externe
cumulat	7.698
1991	40
1992	77
1993	94
1994	341
1995	419
1996	263
1997	1.215
1998	2.031
1999	1.041
2000	1.040
2001	1.137

Rezultă astfel diferențe semnificative între valorile investițiilor externe ale perioadelor individuale (anilor). Cumulat însă investiția anilor 1991-2001, în România, consemnează o diferență de mai puțin de două procente între cele două categorii de rezultate. Revenind la contextul perioadelor individuale pentru datele consemnate de BNR, de astă dată, că departajarea de mai sus (consemnată după capitalul societăților înmatriculate ca parte a procesului investițional) încetează să fie validă. Respectiv, intervalul celor unsprezece ani de referință se tranşează cu totul altfel şi mult mai vizibil în două perioade. Iar cea de a doua începe din anul 1997 prin a consemna în sfârşit (intrări) sub formă de investiții de peste un miliard de dolari anual – vârful fiind anul 1998, cu două miliarde dolari.

Principalele țări de proveniență a investițiilor în societățile comerciale cu participare străină la capital sunt: Olanda (14,3% din totalul investițiilor), Germania (9,6%), Franța (8,5%), SUA (8%) şi Cipru (6,8%). Statistica Camerei de Comerț şi Industrie precizează că soldul investițiilor străine, exprimat în echivalent valută, era la finele aceluiaşi 2001 cu 553 mil. de dolari (7,6%) mai mare decât fusese la sfârşitul lunii noiembrie, al anului precedent. Tabelul nr. 3 conține repartizarea teritorială a societăților cu participare străină la capitalul propriu.

[1] *Manualul balanței de plăți externe.*

Tabelul nr. 3

Repartizarea teritorială a societăților cu participare străină la capital şi capitalului social subscris

	Societăți comerciale		Capital social subscris în echivalent:		
	Număr	**Structură**	**$SUA**	**Euro**	**Structură**
TOTAL	441	100%	4.805.043	5.552.797	100%
Alba	6	1,36	5.426	6.270	0,11
Arad	19	4,31	2.871	3.318	0,06
Argeş	4	0,91	9.132	10.553	0,19
Bacău	6	1,36	1.213	1.403	0,03
Bihor	23	5,22	6.631	7.663	0,14
Bistrița Năsăud	4	0,91	883	1.020	0,02
Botoşani	1	0,23	938	1.084	0,02
Braşov	16	3,63	184.849	213.615	3,85
Brăila	1	0,23	49.681	57.412	1,03
Buzău	8	1,81	16.339	18.882	0,34
Caras-Severin	6	1,36	2.168	2.505	0,05
Călăraşi	2	0,45	2.210	2.554	0,05
Cluj	24	5,44	33.216	38.385	0,69
Constanta	15	3,4	55.891	64.589	1,16
Covasna	1	0,23	45	52	X
Dâmbovița	4	0,91	434	502	X
Dolj	5	1,13	958	1.107	0,02
Galați	4	0,91	245	283	X
Giurgiu	6	1,36	10.055	11.620	0,21
Harghita	4	0,91	821	949	0,02
Hunedoara	16	3,63	21.992	25.414	0,46
Ialomița	5	1,13	688	795	0,01
Iaşi	6	1,36	5.504	6.361	0,11
Ilfov	29	6,58	2.448.700	2.829.763	5.0.96
Maramureş	12	2,72	1.884	2.177	0,04
Mehedinți	3	0,68	162	187	X
Mureş	18	4,08	291.638	337.022	6,7
Neamț	4	0,91	8.479	9.798	0,18
Olt	**1**	0,23	88	102	X
Prahova	13	2,95	27.534	31.819	0,57
Satu Mare	9	2,04	614	710	0,01
Sălaj	1	0,23	65	75	X
Sibiu	5	1,13	28.729	33.200	0,6
Suceava	3	0,68	443	512	X
Timiş	32	7,26	31.069	35.904	0,65
Vaslui	2	0,45	98	113	X
Vâlcea	4	0,91	100.407	116.032	2,09
Vrancea	2	0,45	163	188	X
Mun. Bucureşti	117	26,53	1.452.780	1.678.860	3.0.23

Sursa: *Camera de Comerț şi Industriei României şi Municipiului Bucureşti, 2002.*

În luna ianuarie, 2002, au fost înmatriculate în România 441 de societăţi comerciale noi cu participare străină la capital, un capital total exprimat în echivalent valută de 4,8 milioane de dolari (5,5 milioane de euro). Pe primul loc, după volumul capitalului social subscris în societăţi noi, se situează judeţul Ilfov (29 de societăţi noi, un capital de 2.4 milioane de dolari), urmat de Municipiul Bucureşti (117 societăţi noi, respectiv un capital de numai 1,4 milioane de dolari). De remarcat este şi faptul că în judeţe ca Gorj, Teleorman şi Tulcea nu s-a înregistrat nici măcar o societate nouă cu participare străină, în ianuarie, 2002.

„Evoluţiile recente ale investiţiilor de capital străin indică în continuare un trend pozitiv al prezenţei investitorilor străini în România, care beneficiază de câteva luni de stimulii prevăzuţi în Legea investiţiilor directe. În continuare, există premise pentru valorificarea mai substanţială a prevederilor acestei Legi", adaugă studiul Camerei de Comerţ şi Industrie (CCIRM&B 2002). În fine, este normal ca efectele Legii nr. 332/2001, a investiţiilor cu impact semnificativ, să fie aşteptate pe termen prelungit – şi nu limitat la anii 2001 şi 2002.

3. Alte iniţiative şi desfăşurări în domeniul investiţional (2002)

În şedinţa din 13 martie, 2002, Guvernul adopta proiectul de Lege privind înfiinţarea Agenţiei Române pentru Investiţii Străine (ARIS), care va îngloba toate activităţile legate de promovarea şi atragerea investiţiilor străine în România. O dată cu înfiinţarea ARIS îşi vor înceta activitatea Departamentul pentru Relaţia cu Investitorii Străini şi Direcţia Generală pentru Promovarea Investiţiilor, din cadrul Ministerului Dezvoltării şi Prognozei, precum şi compartimentele care se ocupau de investiţii străine din cadrul Ministerului Afacerilor Externe. Tot prin înfiinţarea ARIS se va urmări direct creşterea volumului de capital străin atras (unica instituţie de informare şi promovare a investiţiilor străine în România). Un comunicat al Ministerului Dezvoltării şi Prognozei (15 februarie, 2002) menţiona un sold de 573,8 milioane de dolari sub forma a 80 de proiecte de investiţii, pe care ARIS urma să le preia de la departamentele MDP. La aceste proiecte participau, printre altele, şi: EUROPHARM, AZOMUREŞ Tg. Mureş, CELOHART Zărneşti, INFOPRESS Odorheiu Secuiesc, ERDEMIR România SRL. În Bucureşti proiectele sunt concentrate în domeniul sistemelor de telefonie, telecomunicaţii, comerţ, industrie şi construcţii, cele mai mari aparţinând Societăţii Radiocomunicaţii, cu un proiect de 85 milioane de dolari şi alte trei cu valori individuale de 4-5 milioane de dolari fiecare. Compania TRANSGAZ Mediaş a înaintat, la rândul ei, cinci proiecte de investiţii, în valoare totală de 112 milioane de dolari. Cele 80 de proiecte vor beneficia de facilităţile prevăzute de Legea nr. 332/2001 (a investiţiilor cu impact semnificativ în economie), printre care: scutirea de taxe vamale la importul de utilaje, amânarea plăţii TVA pentru bunuri achiziţionate din import sau din ţară, până ta pune-

rea în funcțiune a investiției, aplicarea amortizării accelerate şi deducerea fiscală a unei cote reprezentând 20% din valoarea-investiției.

Să adăugăm la aceste desfăşurări cel puțin alte două fapte, anume inițiativa legislativă a senatorului liberal Ion Sârbulescu şi Legea Accelerării Privatizării (nr. 137/28 martie, 2002), pentru care Guvernul îşi asuma, din nou, răspunderea în Parlament. Urmează, în contextul celor două, sa fie oferite potențialilor investitori noi facilități, printre care îndelung controversata ştergere a datoriilor la bugetul statului ale firmelor ce ar urma să fie preluate – în cazul proiectului liberal, transformarea acestora în obligațiuni investiționale productive (Ziua, 22 martie, 2002). Nu mai puțin importantă de menționat este însă aprecierea ziarului Financial Times (21 martie, 2002) în sensul în care România apare în sfârşit decisă să rezolve rapid chestiunea privatizării.

În fine, la jumătatea lunii martie a.a., era înființată Compania Națională de Investiții (CNI). Activitatea ei este orientată însă în folosul utilităților publice şi sociale.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE
NR. 9-10/2002

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE FINANȚE, PREȚURI ŞI PROBLEME VALUTARE
"VICTOR SLĂVESCU"

RECONSTRUCȚIA SISTEMULUI FINANCIAR-BANCAR ROMÂNESC ÎN PERSPECTIVA INTEGRĂRII EUROPENE

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

COLECTIV DE AUTORI
drd. Floarea IORDACHE (coordonator) – Capitolul 1
drd. Florin BĂLĂȘESCU – Capitolul 2
drd. Camelia MILEA – Capitolul 3
Georgiana CHIȚIGA – Capitolul 4
dr. Gheorghe MANOLESCU – Capitolul 5

CUPRINS

CAPITOLUL 1. POLITICA MONETARĂ A ROMÂNIEI ÎN PERSPECTIVA INTEGRĂRII ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ ŞI A CONSOLIDĂRII DURABILE A ECONOMIEI DE PIAȚĂ 465
1.1. Deschideri conceptuale asupra politicii monetare 465
1.2. Premisele integrării europene şi ale dezvoltării economice durabile ale României 469
1.3. Politica monetară – componentă esențială a politicii economice 471
1.4. Concluzii şi propuneri 491
CAPITOLUL 2. ADAPTAREA SUPRAVEGHERII BANCARE DIN ROMÂNIA LA CERINȚELE INTEGRĂRII EUROPENE 493
2.1. Riscurile bancare – premise ale instituirii supravegherii bancare 493
2.2. Formele de manifestare ale supravegherii bancare 495
2.3. Alte considerațiuni vizând supravegherea bancară 499
2.4. Supravegherea bancară în România 500
CAPITOLUL 3. IMPACTUL EURO ASUPRA BALANȚEI DE PLĂȚI EXTERNE A ROMÂNIEI ÎN PERSPECTIVA INTEGRĂRII ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ 510
3.1. Cerințe integraționiste privind elaborarea balanței de plăți 510
3.2. Criteriile integrării şi situația României 516
3.3. Valuta de referință şi comportamentul balanței de plăți a României 518
3.4. Impactul cursului de schimb asupra soldului balanței comerciale 520
3.5. Concluzii 522
CAPITOLUL 4. CONTRIBUȚIA PIEȚEI DE CAPITAL LA FINANȚAREA INVESTIȚIILOR DIN ROMÂNIA – CONDIȚIE PRIMORDIALĂ A DEZVOLTĂRII DURABILE ŞI A INTEGRĂRII ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ 528
4.1. Piața de capital în cadrul sistemului financiar național 528
4.2. Piața românească de capital – posibilă sursă de finanțare a investițiilor 534
4.3. Aportul pieței de capital la finanțarea investițiilor în România. Unde suntem şi unde am dori să ajungem? 540
4.4. Concluzii 544
CAPITOLUL 5. ABORDAREA STRATEGICĂ A PIEȚELOR FINANCIARE ÎN PERSPECTIVA GLOBALIZĂRII 546
5.1. Globalizare, diversificare, rețelizare 546
5.2. Piețele financiare în cadrul rețelelor globale 549

5.3. Integrarea pieţelor financiare în cadrul reţelelor globale 554
Bibliografie 558
ANEXE..... 563

Capitolul 1
Politica monetară a României în perspectiva integrării în Uniunea Europeană şi a consolidării durabile a economiei de piață

1.1. Deschideri conceptuale asupra politicii monetare

La început de secol şi mileniu, trăim într-o lume aflată într-un proces de restructurări radicale în toate domeniile vieții, într-o lume tot mai complexă şi tot mai variată din punct de vedere economic în care economiile naționale sunt amplu deschise spre mondial, într-o lume tranzitivă în care se intersectează şi se confruntă o mulțime de tendințe economice, sociale, politice, culturale. Pe măsură ce dezvoltarea tehnologică avansează în ritmuri tot mai rapide asistăm la accentuarea interdependenței economice internaționale. În acelaşi timp cu procesul de globalizare, termen folosit foarte des de economiştii exuberanți, se desfăşoară şi procesele de integrare regională, ambele reprezentând calea pentru realizarea intereselor naționale.

Referitor la integrarea europeană, aceasta nu reprezintă o altă manifestare a fenomenului de interdependență internațională. Intre nivelul mondial şi cel european se poate spune că există o diferență cantitativă şi calitativă dată de diferite cauze (gradul şi natura diferită a interacțiunii economice între entitățile naționale, forma avansată de stabilire a regulilor comune etc.),

Deoarece participarea la procesul de integrare europeană presupune un sistem politic pluralist şi o economie de piață, pentru țările din Europa Centrală şi de Est, lăsate până la căderea Cortinei de Fier în afara acestui proces, aceasta reprezintă, începând cu 1989, o posibilitate concretă. Aflate într-o dificilă perioadă de tranziție de mai mult de zece ani, atât la nivel politic cât şi economic, şi având parte de succes în măsuri diferite, aceste țări au fost conştiente, încă de la început, că procesul de integrare este de o durată foarte lungă.

Se poate aprecia că Uniunea Europeană reprezintă, până în prezent, cea mai complexă şi mai avansată formă de realizare a integrării economice şi de qlobalizarea economiilor naționale,]n urma semnării Tratatului asupra Uniunii Europene, denumit în mod curent „Tratatul de la Maastricht" (februarie 1992), Uniunea Europeană s-a îndreptat către un grad şi mai sporit de integrare. Conferința de la Maastricht (Olanda) trasează în principal arhitectura Uniunii Europene. Uniunea Europeană, nebătând pasul pe loc, atunci când nu mai poate avansa pe calea adâncirii, recurge la lărgirea ei, astfel încât, prin primirea de noi membri, în special foste țări comuniste din Europa Centrală şi de

Est, se va transforma astfel într-o comunitate cu adevărat europeană. Aceasta este (inamica integrării europene.

Tratatul de la Maastricht este perceput ca fiind ultima etapă a integrării moderne europene, proces lung (început In 1951} şi dureros (a trebuit să fie depăşite numeroase obstacole atât de natură economică cât şi de natură politică), Crearea Uniunii Economice şi Monetare (UEM), ambiție profundă a Uniunii Europene încă de la începutul anilor '60, reprezintă gajul stabilității monetare şi al progresului în procesul de integrare europeană.

Dacă pentru statele europene, care de la 1 ianuarie 1999 formează Uniunea Economică şi Monetară, definirea politicilor economice constituie, începând cu această dată, o problemă de interes comun, (mai precis politica monetară unică este trasată de Banca Centrală Europeană (BCE), iar celelalte politici economice sunt rămase în responsabilitatea guvernelor naționale, dar existând o coordonare a lor), pentru țările central şi est-europene ce doresc integrarea în structurile europene, deci, şi pentru țara noastră, formularea propriilor politici economice impune luarea în considerare a unor serii de cerințe: renunțarea la finanțări inflaționiste ale deficitului public prin banca centrală; restrângerea costurilor în economie; asigurarea de programe riguroase care să ducă la reducerea cheltuielilor în sectorul public; necesitatea convergenței către pactul de stabilitate şi creştere economică şi nu în ultimul rând o colaborare mai strânsă cu Uniunea Europeană în domeniul monetar şi ai cursului de schimb,

Având în vedere că idealul european este în prezent descifrat ca un proces dinamic, complex, orientat către integrare care se manifestă prin tot mai strânse relații între statele europene, şi ținând seama de faptul că aderarea țării noastre la Uniunea European[(UE) reprezintă un obiectiv strategic fundamental şi că în perspectiva aderării ia Uniunea Europeană, în România trebuie să existe stabilitate monetară iar politica monetară trebuie să servească creşterii economice, în opinia noastră, este necesară, pentru o mai bună înțelegere a domeniului analizat de noi, o prezentare, pe scurt, a principalelor concepte specifice.

Agregate monetare – sunt indicatori monetari, mărimi definite de autoritățile monetare care servesc ca suport al politicii economice şi reflectă caracterul politicii monetare şi obiectivele ei. În ceea ce priveşte România, aceasta a adoptat metodologia FMI care combină modalitățile din SUA cu cele din țările europene. Sunt evidențiate trei grupe de agregate monetare şi anume:

- prima grupă, care reflectă moneda primară (baza monetară sau moneda de rezervă) adică moneda emisă şi controlată de Banca Centrală (Mo);
- grupa a doua, care cuprinde masa bănească în sens restrâns ce include în esență banii de tranzacții, adică, mai precis, numerarul în afara sistemului bancar şi disponibilitățile la vedere (M1);
- grupa a treia, care cuprinde: cvasi moneda (cvasibanii) adică economiile populației, depozitele în lei pe termen şi condiționate şi depozitele în valută ale rezidenților; agregatul masa monetară în sens larg (M2) compus

din Mi şi cvasimoneda; alte active lichide, contribuția ia pensia suplimentară depusă la CEC etc.

Careu magic – înseamnă efortul de a realiza concomitent cele patru obiective principale ale politicii economice a statului: creşterea economică constantă şi echilibrată, ocuparea deplină a forței de muncă, stabilitatea prețurilor şi stabilitatea balanței de plăți externe.

Cerere agregată[1] **–** reprezintă ansamblul cerințelor solvabile de bunuri şi servicii manifestate pe piața națională; reprezintă agregarea aditivă, în expresie valorică, a cererilor individuale la nivelul economiei naționale; reprezintă cantitatea totală a cheltuielilor pentru bunuri şi servicii. În modelul fluxului circular al venitului național componentele cererii agregate sunt: cheltuielile pentru consum (C); cheltuieli guvernamentale (G); cheltuieli pentru investiții (I); exportul net (X). Guvernul unei țări caută să regularizeze nivelul cererii agregate pentru a menține ocuparea integrală a forței de muncă, pentru a evita inflația, pentru a promova creşterea economică şi pentru a întări echilibrul balanței de plăți prin utilizarea politicilor fiscale şi monetare.

Ecuația schimbului (MV = **PQ) –** înseamnă că totalitatea a ceea ce se cheltuieşte este egală cu valoarea în prețuri curente a produselor pe piață. MV reprezintă, aşadar, cererea agregată, adică totalul cheltuielilor, iar PQ reprezintă oferta agregată (totalul produselor în prețuri curente). De asemenea, M = masa monetară; V = viteza de rotație a banilor; P = nivelul general al prețurilor, iar Q = cantitatea de bunuri şi servicii pe piață. Echilibrul macroeconomic sintetizat de această ecuație poate fi influențat de către stat, prin politicile economice, astfel: acesta exercită controlul asupra masei monetare (M); exercită o influență parțială asupra vitezei de circulație a banilor (V) şi a cantității totale de bunuri şi servicii pe piață (Q); influențează numai indirect nivelul general al prețurilor, adică rata inflației (P).

Eurosistemul – este termenul adoptat de Consiliul Guvernatorilor Băncii Centrale Europene (BCE) şi reprezintă ansamblul format din BCE şi băncile centrale naționale ale statelor membre care au adoptat euro în etapa a treia a UEM. Decizia adoptării acestui termen a fost luată pentru a asigura transparența şi mai buna înțelegere a structurii relativ complexe a sistemului băncilor centrale europene.

Indicatorii monetari – servesc la dimensionarea masei monetare şi urmăresc evoluțiile ei, evaluarea conexiunilor dintre procesele monetare şi cele economice.

Masa monetară – reprezintă suma mijloacelor de plată respectiv de lichiditate existente la un moment dat în cadrul unei economii sau suma activelor care pot fi utilizate pentru procurarea bunurilor şi serviciilor şi pentru plata datoriilor.

---

[1] Alexandru Țugui, „Inflația-concepte, teorii şi politici economice”, Ed. Economică, 2000, p. 15.

Moneda[1] **–** într-o definiție extensivă este constituită de ansamblul mijloacelor de plată direct utilizabile pentru a efectua plățile pe piețele de bunuri şi servicii, adică, ansamblul de active (creanțe, dreptul unei părți de a pretinde alteia executarea unei obligații financiare) acceptate pretutindeni, de către toți şi totdeauna pentru a regla datoriile generate prin schimbul de mărfuri".

Politica economică – trebuie înțeleasă ca reprezentând ansamblul deciziilor autorităților publice în domeniul economic, în scopul de a înfăptui anumite obiective de ordin structural sau conjunctural.

Politica monetară – regrupează ansamblul acțiunilor întreprinse de Banca Centrală sau de autoritățile monetare pentru a exercita o anumită influență asupra dezvoltării economiei, asigurării şi menținerii stabilității puterii de cumpărare a monedei naționale, atât pe plan intern, prin ținerea sub control a inflației, cât şi pe plan extern, prin realizarea cursului de schimb față de alte valute. Politica monetară mai poate fi definită şi ca „ansamblul intervențiilor băncii centrale sau autorităților monetare care se efectuează asupra lichidității economiei, cu scopul de a contribui, prin utilizarea tehnicilor sau instrumentelor monetare, la realizarea obiectivelor politicii economice"[2].

Produsul intern brut (PIB) – reprezintă totalul valoric al producției de bunuri materiale şi servicii realizată în interiorul unei țări de către agenții economici autohtoni şi străini, într-o anumită perioadă de calcul, de regulă un an. Astfel,

$$PIB = C+I+G+X-limp$$

unde: C = consum final;

I = cheltuieli cu investiții;

G = cheltuieli guvernamentale;

X = exporturile;

limp = importurile.

Echilibrul macroeconomic sintetizat de această ecuație a PIB poate fi influențat de către stat prin exercitarea controlului asupra cheltuielilor guvernamentale (G). De asemenea, investițiile (I) şi consumul (C) pot fi influențate doar parțial.

Sistemul monetar[3] **–** include politici şi instrumente folosite de o țară în vederea reglării cantității de monedă.

Stabilitatea monetară[4] **–** este expresia unui echilibru între cererea solvabilă şi oferta de bunuri şi servicii... Este efectul unei situații economice echilibrate altfel exprimat: stabilitatea prețurilor şi tarifelor este un imperativ al asi-

---

[1] Gheorghe Manolescu – „Moneda şi-ipostazele ei", Editura Economică, 1997, p. 9.

[2] Basno C., Dardac N., Floricel C. – „Monedă, credit, bănci". Editura Didactică şi Pedagogică, R.A.. 1995, p. 324.

[3] Băgescu M., Băgescu A. – „Compendiu de macroeconomie", Editura Economică, Bucureşti, 1997.

[4] Costin C. Kirițescu – „Idei contemporane în acțiune". Editura Economică, Colecția BNR, Bucureşti, 1996, p. 40, 42, 50.

gurării unei baze sănătoase pentru activitatea economică şi pentru ordinea socială... Este coloana vertebrală a stabilității întregii economii... Este o parte componentă a oricărui program de guvernare responsabilă a unei țări. Asigurarea ei este încredințată prin statut Băncii Centrale, însă lupta pentru stabilitatea monetară nu se limitează la sfera bancară, ci aparține întregii societăți, cu deosebire executivului, sindicatelor şi patronatului, având în vedere că puterea de cumpărare stabilă a monedei este rezultanta echilibrului dintre cerere şi ofertă, pentru înfăptuirea căreia acționează pârghiile aflate în mâinile factorilor de decizie din diferite sectoare de. activitate şi nu numai ale sectorului bancar. Pentru realizarea stabilității monetare, Tratatul de la Maastricht prevede următoarele condiții ce trebuie să fie îndeplinite de țările membre: politici naționale vizând stabilitatea prețurilor şi tarifelor; independența deplină a BCE; interzicerea creditelor acordate autorităților financiare naționale; primatul politicii monetare față de politica valutară.

Sistemul European al Băncilor Centrale (SEBC) – este format din BCE şi băncile naționale ale tuturor celor 15 state membre ale UE.

Teoria monetară şi **financiară –** este ansamblul coerent de idei, concepte, raționamente, ipoteze şi teze ordonate şi organizate în jurul unei aserțiuni fundamentale cu ajutorul cărora se explică şi se interpretează fenomenele şi procesele monetare şi financiare, interdependențele şi codeterminările acestora în cadrul unei economii şi societăți.

1.2. Premisele integrării europene şi ale dezvoltării economice durabile ale României

Începând din decembrie 1989, România iese din economia de tip totalitar şi parcurge o perioadă de tranziție economică ce are drept scop trecerea la economia de piață liberă şi integrarea europeană. Dar Raportul Comisiei Europene pe anul 2000 apreciază că România nu poate fi considerată o economie de piață. De asemenea, Raportul explică că aceasta nu este capabilă să facă față, pe termen mediu, presiunilor de concurență şi forțelor pieței care se manifestă în UE. În prezent, economia românească este încă extensivă, căci fără privatizare, restructurare şi concurență nu s-a putut trece la o economie intensivă. În anul 2001, se poate aprecia că în România nu s-au pus încă în funcțiune principalele motoare care să-i asigure o dezvoltare eficientă.

Stoparea declinului economic este astfel, o primă premisă a dezvoltării economice a României şi a integrării ei în structurile europene. Stoparea recesiunii din perioada 1997-1999 şi începutul firav de creştere economică din anul 2000 (această uşoară creştere economică din anul 2000 de 1,6% s-a datorat în cea mai mare parte majorării exporturilor şi investițiilor în condițiile scăderii continue a nivelului de trai al populației) a determinat ample dezbateri asupra schimbărilor de politică economică pentru relansarea creşterii economice în România în vederea integrării sale în UE. În lucrarea sa „Reflecții economice”,

Guvernatorul BNR, Mugur C. Isărescu arata cinci direcții ce ar putea servi la conceperea şi implementarea politicilor de stimulare a creşterii economice pentru o dezvoltare economică sustenabilă şi anume: necesitatea ajustărilor structurale corespunzătoare (pentru a exercita presiuni în direcția ajustărilor necesare sectorului real, politica monetară trebuie să-şi păstreze caracterul restrictiv până în momentul în care vor apărea constrângeri bugetare dure); necesitatea promovării unor politici macroeconomice prudente în condițiile parcurgerii de către țara noastră a dublei tranziții (de la o economie planificată centralizat la una de piață şi de la o economie închisă la una din ce în ce mai deschisă) şi ținând cont de faptul că fenomenul globalizării cere competitivitate; nevoia ajungerii la „o inflație scăzută având în vedere că aceasta şi creşterea economică sunt bine corelate numai când inflația este mică, iar la aceasta se poate ajunge numai cu politici macroeconomice restrictive; necesitatea unei protecții sociale bine direcționate; necesitatea edificării unei surse interne de credibilitate[1].

Pentru a se obține niveluri optime ale creşterii economice, pentru ca economia României să se bucure de o dezvoltare armonioasă", astfel încât să se realizeze reducerea decalajelor față de țările Europei Occidentale şi față de celelalte țări central şi est-europene care doresc integrarea în structurile europene, este necesară realizarea stabilității economice şi monetare. Aceasta poate fi considerată cea de-a doua premisă a dezvoltării economice durabile şi a integrării țării noastre în UE, iar principalele obiective privind realizarea ei se referă la:

- reducerea ratei inflației astfel încât să se ajungă de la 45,4%, cât a fost rata medie a inflației în perioada 1997-2000, la o rată a inflației de o cifră (trebuie avut în permanență în vedere că unul din criteriile de convergență necesare a fi îndeplinite pentru a putea participa la UME este ca rata inflației să nu depăşească mai mult de 1,5% nivelul mediu al inflației înregistrat de trei țări cu ritmul inflației cel mai scăzut);
- reducerea ratei şomajului (în decembrie 2000 aceasta era de 10,5% față de 6,6% cât era în decembrie 1996) în condițiile aplicării ajustărilor structurale corespunzătoare (retehnologizarea industriei învechite, rezolvarea dreptului de proprietate încă confuz, accelerarea privatizării inclusiv în sectorul bancar, închiderea întreprinderilor care lucrează cu pierderi etc.);
- ajustări ale politicilor monetare şi fiscale pentru sprijinirea domeniilor cu rol important în redresarea economică a țării.

Obținerea şi menținerea stabilității monetare, a echilibrului monetar, a unei monede stabile care să se bucure de încrederea populației reprezintă un obiectiv important al politicii monetare.

---

[1] Isărescu C. Mugur, „Reflecții economice – piețe, bani, bănci", Academia Română, Centrul Român de Economie Comparată şi Consensuală, Bucureşti, 2001, p. 117-125.

1.3. Politica monetară – componentă esenţială a politicii economice

1.3.1. Premise macroeconomice

În epoca contemporană, politica monetară este recunoscută ca fiind o componentă de bază a politicii economice. În general, atunci când se elaborează o politică economică, trebuie să se ţină seama de anumite elemente, considerate a fi drept premise de politică economică, cum ar fi:

- rolul deosebit de important al agentului economic în spaţiul economic;
- existenţa unui anumit sistem instituţional necesar funcţionării oricărei economii de piaţă (în opinia noastră concepţia lui Douglass C. North trebuie să fie cunoscută şi aplicată şi în ţara noastră, acum când aceasta parcurge trecerea de la economia de comandă la cea de piaţă şi s-a înscris pe drumul integrării în structurile europene)[1];
- gradul de deschidere tot mai pronunţat, spre exterior, a economiilor naţionale (în cazul României, economia deschisă mijlocie, către care se tinde, operează încă sub constrângeri externe).

În generai, politica economică reprezintă un compromis între obiectivele pe termen scurt şi cele pe termen lung. Altfel spus, viabilitatea deciziei de politică economică vizează limitarea costurilor economice şi sociale pe termen scurt în acelaşi timp cu maximizarea efectelor pozitive şi dezirabile pe termen lung. În situaţia României, care în anul 2001 prezintă o economie grav dezechilibrată, în perspectiva integrării în structurile europene, nu mai este permisă înaintarea la întâmplare sau abandonarea unor programe bine concepute. De aceea, este nevoie de o abordare responsabilă şi profesionistă a m/x-ului de politici economice. În evaluarea calităţii m/x-ului prezintă importanţă atât modelele economice, dar şi rolul specialiştilor, profesioniştilor, ca şi cei al deciziei de politică economică. După anii '90, creşterea transparenţei mediului economic, ca o consecinţă a, accelerării gtobalizării, face ca deciziile de politică economică să fie identificate cu uşurinţă de către public care poate anticipa efectele acestora. În acest caz, politicile discreţionare, alese optimal într-o anumită perioadă, inconsistente în timp, sunt înlocuite cu politici economice ce presupun reguli, cunoscute deci, atât de Guvern cât şi de publicul larg.

Aşadar, în definirea şi caracterizarea unei politici economice trebuie să se ţină seama de principiile acesteia, de obiectivele urmărite într-o anumită perioadă, de instrumentele şi mecanismele utilizate de către stat pentru orienta-

---

[1] După Douglass C. North, reprezentant de seamă al neoinstituţionalismului; căruia Academia Suedeză îi decernează în 1993 Premiul în Economie, instituţiile sunt alcătuite din: constrângeri formale (legi, constituţie, reguli etc.) pe care oamenii le folosesc ca instrumente; constrângeri informate (convenţii, norme de comportament la obiceiuri, tradiţii etc.) şi caracteristicile de impunere efectivă a acestor constrângeri. Conform teoriei lui instituţionale, performanţa economică a unei ţări este modelată de amestecul acestor constrângeri

rea agenților economici în atingerea țelurilor propuse existente în perioada respectivă, ca şi de cadrul instituțional în care se acționează. Pentru reuşita unei politici economice toate aceste componente trebuie să fie compatibile între ele.

Potrivit experienței țărilor occidentale din ultimele decenii, ca şi experienței țărilor central şi est-europene care au optat pentru economie de piață, democrație şi integrare în UE, s-au individualizat cinci obiective generale de politică economică: stabilitatea prețurilor (controlul inflației în economia națională); controlul şomajului (ocuparea în grad cât mai mare a forței de muncă); creşterea economică stabilă şi sustenabilă pe termen lung (este măsurată de procentajul creşterii anuale a PIB); stabilitatea balanței de plăți externe (echilibrul extern); şi controlul deficitului bugetar. Pe termen scurt, chiar şi în țările cele mai stabile, aceste cinci obiective generale de politică economică sunt destul de greu compatibile.

De asemenea, trebuie făcută precizarea că atingerea acestor obiective în mod simultan nu este o regulă. Conform regulii economistului olandez Jan Tinbergen, laureat Nobel în Ştiințe Economice (1969), politica economică trebuie să utilizeze (x) instrumente liniar independente pentru atingerea acelor (x) obiective independente urmărite de către autorități. Principiului lui Tinbergen i se alătură regulile lui R. Mundell, conform cărora ar trebui să se aleagă, pentru fiecare obiectiv propus, acel instrument care este înzestrat cu eficacitate relativă maximă. Aceste două reguli reprezintă de fapt logica anilor '60-70. În țările democratice politicile economice sunt elaborate şi puse în aplicare sub presiunea ciclului electoral (de regulă patru ani). Ele reflectă cererea electorilor pe „piața politică".

În țara noastră, în perioada 1996-2000, coaliția politică învingătoare în alegerile din noiembrie 1996, a permis aplicarea unei politici economice menite să ducă la:

- creştere economică durabilă;
- sporirea competitivității economiei româneşti, prin injectarea în circuitele acesteia a unor masive investiții de capital autohton, străin şi credite externe;
- stimularea mediului de afaceri, îndeosebi a inițiativei private, cu efecte favorabile asupra creşterii gradului de ocupare a forței de muncă;
- Îmbunătățirea serviciilor publice finanțate din buget (învățământ, ocrotirea sănătății, cultură, apărare națională, ordine publică etc.) şi a puterii de cumpărare a veniturilor populației (salarii şi pensii)."[1]

Din păcate, nici unul din aceste obiective nu a fost îndeplinit. Chiar mai mult, din 1989 până în prezent, nici o componentă a „careului magic" nu a fost atinsă, România realizând un dezechilibru cronic între cererea internă foarte mare (MV), adică consumul populației, consumul instituțiilor publice şi. investiți-

[1] "Cartea Albă a preluării guvernării în luna decembrie 2000, Bucureşti, aprilie, p. 113.

ile agenților economici, față de oferta internă (PIB). Efectele se resimt atât pe plan intern, prin inflație foarte mare, prin scăderea producției naționale şi a nivelului de trăiai populației, cât şi în plan extern prin deficitul balanței de plăți.

1.3.2. Elementele definitorii ale politicii monetare

Politica monetară, componentă esențială a politicii economice reprezintă un demers complex şi subtil. Elementele ei definitorii pot fi grupate în felul următor:

- teoriile economice, care au apărut în urma unui proces susținut şi aprofundat de cunoaştere economică, proces desfăşurat concomitent cu dezvoltarea şi diversificarea componentelor economice; ele creează cadrul intervenției statului (autoritatea publică) prin intermediul banilor;
- obiectivele politicii monetare;
- instituțiile care stabilesc obiectivele politicii monetare;
- reglementările, instrumentele şi mecanismele de transmitere ale politicii monetare;
- integrarea politicii monetare în celelalte mari grupe de politici economice;
- corelarea politicii monetare a unui stat cu politicile altor state şi formularea politicii monetare în planul organismelor regionale şi internaționale pentru realizarea echilibrului monetar intern, extern şi internațional.

1.3.2.1. Teoriile economice – teoriile monetare; elemente monetariste în politica economică a României în tranziție

Complexitatea vieții economice se exprimă, în plan teoretic, printr-o mare diversitate de teorii, doctrine, şcoli, curente de gândire etc., într-adevăr, în prezent, sunt evidente, pe plan mondial, o diferențiere şi o diversificare a teoriilor economice ca şi a sistemelor şi politicilor economice. Aceasta se manifestă prin asemănări şi deosebiri, prin convergențe şi divergențe, prin complementarizări şi integrări ale economiilor naționale.

Ideal este ca teoria economică să meargă înaintea practicii economice, să încerce să prevadă fenomenele şi să acționeze în consecință, să le dirijeze, să fie evitate astfel, crizele economice sau cel puțin să fie atenuate. Numai că, mult timp, aceasta a mers în urma practicii economice analizând mai degrabă fenomenele economice. „A studia fenomenul economic, fără a cunoaşte şi analiza fenomenul monetar, este acelaşi lucru cu a juca Hamlet fără prinț”[1]. Din punct de vedere istoric, teoriile economice au evoluat în funcție de mersul ideilor şi gândirii economice generale, de ciclurile lungi ale dezvoltării societății moderne. Întocmai ca şi teoria economică, teoria modernă trebuie să meargă înaintea faptelor, a practicii monetare, să ofere soluții de fond pentru rezolvarea problemelor monetare complexe.

[1] Tiberiu Brăilean – „Monetarismul în teoria şi politica economică”, Institutul European, 1998, p. 17.

Din studiul istoriei economice se observă o mare diversitate de teorii monetare, care de fapt furnizează bazele conceptuale ale politicii monetare. În decursul timpului, moneda a suscitat spiritele şi continuă să provoace la confruntări de idei, astfel că, au fost reabilitate unele teorii vechi sau părți din teoriile monetare sau au apărut altele noi. Aşa s-a întâmplat cu una dintre cele mai vechi şi totodată actuale teorii despre monedă, cea care străbate ca un fir roşu întreaga istorie a gândirii monetare – teoria cantitativă a banilor -, reactivată în cadrul curentului monetarist. Această teorie este metamorfozată de noii săi promotori în cadrul neoliberalismului monetarist. Multiplele variante ale monetarismului (monetarismul friedmanian, monetarismul anticipărilor raționale, monetarismul global, monetarismul bugetar, monetarismul axat pe rigiditatea salariilor, monetarismul austriac etc.) nu fac decât să-şi aducă propria contribuție la dezbaterea teoretică şi practică. Monetarismul este „o teorie şi o politică monetară care atribuie modificării masei banilor în circulație, o importanță centrală, decisivă chiar, în mersul activității economice şi în stabilirea nivelului prețurilor”.[1]

După monetarişti, politica monetară are sarcina administrării şi ținerii sub control a masei monetare prin intermediul băncilor centrale. Indiferent de şcoala la care se raliază, monetariştii sunt întru-totul de acord că pe termen lung nu există relație între inflație şi şomaj. Spre deosebire de Keynes şi adepții keynesismului, care puneau mare preț pe rata şomajului, (în general adepții acestui curent consideră că cele mai bune instrumente de politică macroeconomică sunt cele fiscal-bugetare, ia ei „banii nu contează”) monetariştii nu-i recunosc decât un rol minor. De asemenea, monetariştii consideră comportamentul sistemului bancar şi al publicului ca stabil în timp şi ei pledează pentru un regim de schimburi fluctuante care face posibilă practicarea unei politici monetare independente şi eficientizarea controlului asupra masei monetare. Pe termen mediu şi lung, întocmai ca şi reprezentanții şcolii clasice, monetariştii recunosc acțiunea decisivă asupra variabilelor nominale (nivelul general al prețurilor, ratele dobânzii nominale şi salariile nominale). La fel, pe acelaşi termen mediu şi lung, ei regăsesc neutralitatea monedei în raport cu variabilele reale (rate reale ale dobânzii, salarii reale, producție, ocuparea forței de muncă). Ca teorie şi politică monetară, monetarismul consideră inflația un fenomen monetar şi-şi propune ca obiectiv esențial combaterea ei. Monetariştii nu recomandă politicile de control al” prețurilor şi salariilor.

Paradigma monetaristă este actuală şi este folosită de majoritatea băncilor centrale pentru fondarea politicii economice. Ea este dominantă şi în instituțiile monetar-financiare internaționale. Astfel, aproape toți experții FMI sunt monetarişti.

În opinia noastră, prezentarea principalelor instrumente ale monetarismului ne ajută să depistăm elementele monetariste în politica monetară a

[1] Tiberiu Brăilean – op. cit., p. 95.

BNR, când au fost ele promovate şi ce efect au avut, în condițiile în care România doreşte integrarea în UE. Aceasta, deoarece sunt multe opinii care aduc reproşuri BNR în practicarea unei politici de sorginte monetaristă. De precizat că moneda euro a fost gândită şi instituită tot în termeni monetarişti. Astfel, BCE ar putea, prin modificarea bazei monetare, să influențeze economia țărilor europene şi nu numai.

Până în 1996 era greu de precizat dacă experimentul românesc se înscrie printre experiențele monetariste tipice. Era dificil să se facă o încadrare precisă în curentul monetarist sau nemonetarist.

În perioada 1991-1993 se poate aprecia că politica monetară a fost una acomodativă, iar rezultatele ei au fost contradictorii. Măsurile vizate de Banca Națională au urmărit să influențeze procesul de modernizare a funcționării economiei şi de restructurare a acesteia.

Între 1993-1996, trăsătura generală a politicii monetare este aceea că ea contribuie la continuarea procesului constructiv. Politica monetară este pilonul de rezistență al programului de macrostabilizare. În anul 1993 a început primul efort de stabilizare macroeconomică şi a durat până în anul 1996. Pentru prima dată de la începutul perioadei de tranziție, ratele dobânzii din economie au fost real pozitive (mai precis începând cu trimestrul 4 al anului 1993). De asemenea, s-a reuşit îmbunătățirea controlului emisiunii monetare a BNR. În toată perioada 1991-1996 se poate spune că s-au practicat politici monetare adecvate stadiului tranziției din România. Începând din anul" 1997 BNR a promovat o politică de orientare neoliberală strict monetaristă. „Ea s^a constituit într-un instrument de asanare generală în numele neutralității, opțiune inadecvată raportat la starea economiei româneşti."[1]

Între 1997-1999 rigiditățile din economie şi şocurile puternice pe latura cererii şi ofertei au dus la o severă contracție de producție.

Între 1997-2000 s-a desfăşurat cel de-al doilea efort de stabilizare. Inflația ridicată din România în toată această perioadă (295,5% în 1993, 61,7% în 1994, 27,8% în 1995, 56,9% în 1996, 151,0% în 1997, 40,8% în 1998, 54,8% în 1999 şi 41,5% în 2000)[2] şi desfăşurarea de operațiuni cvasifiscale (subvenționarea de către banca centrală a unor activități economice) vin să infirme practicarea de către BNR a unei politici de sorginte monetaristă.

Ceea ce contează pentru viitor este ca BNR să-şi susțină cu tărie punctul de vedere în legătură cu necesitatea coerenței ansamblului de politici şi să fie mai consistentă în îndeplinirea misiunii.

1.3.2.2. Obiectivele politicii monetare

Politica monetară este cea mai veche şi mai flexibilă politică economică conjuncturală. Ea este cunoscută ca ancora economiei ofertei. Funcția scop a

[1] "Cartea Albă a preluării guvernării în luna decembrie 2000", Bucureşti, aprilie 2001, p. 114.
[2] Sursa; statistica națională şi datele B.N.R.; inflația (indice prețuri consum) este cea de la sfârşit de perioadă.

politicii monetare, ca de altfel şi a politicii fiscale (aceasta este apreciată tot ca politică macroeconomică conjuncturală indirectă fiind aşezată în centrul economiei cererii) este definită prin raportare la economia reală. Deci, realizarea obiectivelor politicii monetare, care se referă la scopurile fundamentale ale ei, se face. În strânsă legătură cu coordonatele politicii economice.

Experiența unor țări dezvoltate arată că pentru realizarea obiectivelor politicii monetare sunt necesare unele constrângeri care se referă la: evitarea instabilității excesive a ratei dobânzii, prevenirea panicilor financiare şi ca anumite sectoare ale economiei să suporte povara politicii restrictive, câştigarea şi menținerea încrederii investitorilor străini.

Obiectivele principale ale politicii monetare urmăresc controlul pe care autoritatea monetară îl exercită asupra cheltuielilor totale făcute în economia națională pentru cumpărarea de bunuri şi servicii. În general, pentru atingerea obiectivelor finale a variabilelor macroeconomice băncile centrale utilizează diferite strategii de politică monetară. Se urmăreşte astfel, realizarea unei legături între obiectivele urmărite în vederea atingerii lor şi setul de instrumente de care dispun băncile centrale. În decursul timpului s-au impus două tipuri principale de strategie monetară: strategia „într-o etapă" şi „strategia în două etape." Băncile centrale care au optat pentru strategia „într-o etapă", utilizând instrumentele monetare (variabilele pe care decidenții le pot controla direct), acționează direct asupra variabilelor macroeconomice. Cele mai multe bănci centrale" optează pentru o alternativă mai prudentă şi mai eficientă şi anume pentru strategia" în două etape." în prima etapă se fixează obiectivele intermediare de exemplu, opțiunea în oferta monetară pentru unul sau altul din agregatele monetare (M_1, M_2 sau M_3) sau ratele dobânzilor pieței monetare (pe termen scurt sau lung) care au o influență directă asupra obiectivelor finale. Acestea sunt cele două mari domenii din care se pot selecta (nu simultan) obiectivele intermediare în funcție de sursa de instabilitate economică. Alegerea unuia sau altuia dintre obiectivele intermediare se face ținând cont de anumite criterii: uşurința cu care poate fi măsurat acel obiectiv, capacitatea de a putea fi atins, necesitatea existenței unei reiații cât mai directe cu variabilele macroeconomice.

În etapa a doua a strategiei „în două etape" se urmăreşte ca prin atingerea obiectivelor intermediare, să se acționeze direct asupra variabilelor macroeconomice. Controlul obiectivelor intermediare fiind, de asemenea, indirect, banca centrală alege un set de variabile numite obiective operaționale (exemplu baza monetară M_0 sau ratele dobânzilor de refinanțare care se află sub controlul direct al acesteia.) Aşadar, în cadrul „strategiei în două etape", abordarea politicii monetare se face utilizând o grilă de analiză ce asigură „deplasarea" cadrului explicativ conform secvenței următoare:

- instrumente de politică monetară – obiective operaționale – obiective intermediare – obiective finale.

Având în vedere că în lumea contemporană banii reprezintă, alături de legi, cel mai important instrument prin care statul se implică în economie, şi că ei sunt prezenţi în toate aspectele vieţii sociale, autoritatea monetară trebuie să desfăşoare o politică monetară capabilă să satisfacă mai multe cerinţe:

- să împiedice creşterea excesivă a cantităţii de monedă care ar putea accelera ritmul inflaţiei (în ţările occidentale politica monetară „expansionistă" înseamnă exercitarea unui asemenea control asupra cantităţii de monedă în aşa fel încât inflaţia să crească anual doar cu câteva procente);
- să nu permită nici reducerea exagerată a masei monetare din economie care ar putea duce la depresiune economică;
- să joace un rol în dezvoltarea şi creşterea sustenabilă a economiei. Este vorba de a şti dacă este buna o politică expansionistă, generatoare de inflaţie sau alta care are drept scop stabilitatea monedei şi a preţurilor pentru o dezvoltare economică de durată.

Ştiinţele economice moderne şi experienţa reală arată că inflaţia şi creşterea economică sunt pozitiv corelate când rata inflaţiei este scăzută. Deci, pentru a scădea inflaţia este nevoie de politici macroeconomice restrictive. Politica monetară „restrictivă" practică, reducerea ratei de creştere a ofertei monetare în timp ce politica monetară „expansionistă" practică mărirea ratei de creştere a ofertei monetare. Indiferent de politica monetară practicată – "restrictivă" sau „relaxată" – în practică rezultatele obţinute sunt doar parţial cele dorite. Moneda stabilă este, deci, unul din numeroşii factori aflaţi în strânsă interacţiune (instituţii capabile să dezvolte libera iniţiativă a oamenilor, munca eficientă, management corect al actorilor economici, deschidere economică spre exterior etc.) care contribuie la dezvoltarea accelerată şi de durată.

Ţinând seama de ordinea importanţei şi a exigenţei faţă de o situaţie economică dată, responsabilii politicii monetare trebuie să decidă între două opţiuni: oferta monetară sau rata dobânzii. În afara acestui principiu decidenţii politicii monetare cunosc că modificările impuse de evoluţiile generale şi speciale ia nivelul celor două obiective se fac prompt şi corect. De asemenea, politica monetară poate avea în vedere şi un al treilea obiectiv – cel ai ratei de schimb.

În condiţiile în care România îşi afirmă pregnant şi deschis voinţa sa de integrare în structurile economice, politice şi strategice ale UE, imediat după evenimentele de la sfârşitul anului 1989, pentru înţelegerea dară şi completă a domeniului supus analizei, în opinia noastră, considerăm necesară prezentarea strategiei monetare a Eurosistemului şi respectiv a BNR. În felul acesta, se poate arăta care sunt condiţiile existente în Eurosistem, ce trebuie făcut din punct de vedere al politicii monetare a BNR pentru integrarea României în structurile europene, realizările şi neîmplinirile acestui proces dureros şi de durată.

Strategia monetară a **Eurosistemului – centrată pe stabilitate**

Începând din 4 ianuarie 1999 Eurosistemul îşi asumă responsabilitatea definirii şi punerii în practică a politicii monetare unice. Pe tot parcursul anului 1999, ca şi în perioada care a urmat, în zona „euro", a fost respectat obiectivul final al politicii monetare unice, obiectiv definit cu claritate în Tratatul de la Maastricht şi anume, acela de a menține stabilitatea prețurilor. Cu ocazia reuniunii sale din 13 octombrie 1998, Consiliul Guvernatorilor BCE a precizat această noțiune şi a adoptat următoarea definiție a stabilității prețurilor: o creştere anuală sub 2% a indicelui armonizat al prețurilor de consum (IPCH) în zona euro. De asemenea, s-a făcut precizarea că această cerință poate fi realizată doar pe termen mediu.

Încă din decembrie 1998, Consiliul Guvernatorilor adoptă elementele esențiale ale strategiei politicii monetare ale Eurosistemului care sunt reînnoite în decembrie 1999 pentru anul 2000. Şi anume, pentru îndeplinirea singurului obiectiv ai strategiei politicii monetare a BCE – stabilitatea prețurilor – politica sa se sprijină pe doi piloni: moneda şi o serie largă de indicatori economici. Cei doi piloni nu implică mai multe obiective de politică monetară concurente şi potențial conflictuale. Rolul lor este de a furniza un cadru pentru organizarea, analiza, verificarea şi prezentarea unui volum important de informații economice de care dispun autoritățile pentru a ajuta Consiliul Guvernatorilor să ia deciziile ce servesc obiectivului principal de menținere a stabilității prețurilor în conformitate cu definiția publicată de către BCE şi redată mai sus. Cei doi piloni nu trebuie să fie considerați ca ținte distincte prin ele însăşi, pentru că încă de la început s-a afirmat cu claritate că primul pilon nu este „o țintă monetară", iar al doilea pilon nu este o „țintă de inflație". Distincția dintre cei doi piloni ai strategiei monetare a Eurosistemului este, în principal, aceea între modele sau împrejurări economice utilizate pentru analiza desfăşurării inflaționiste. Primul pilon poate fi considerat ca reprezentând împrejurările care asigură un rol de prim rang monedei în explicarea evoluție] viitoare a prețurilor (accentul cade în principal pe indicatori monetari). Cel de-al doilea pilon constă în analiza unui spectru larg de factori şi înglobează modele de analiză a inflației afişând, în principal, variabile economice reale, cum ar fi, interacțiunea dintre cerere şi ofertă pe piețele de bunuri şi muncă (în acest context, această strategie semnifică că în practică, accentul este pus pe indicatori conjuncturali şi în mod esențial pe cei nonmonetari).

Fixarea unui rol de primă importanță monedei, în calitatea sa de prim pilon al strategiei de politică monetară, reflectă originea în mod esențial monetară a inflației pe termen mediu şi lung. Obiectivul fundamental este urmărit de către BCE implicit prin ținte intermediare. Pentru luarea deciziei monetare, informațiile disponibile continuă să indice şi în anul 2001 existența unei relații stabile între agregatele monetare – în particular M_3 – şi evoluțiile prețurilor pe orizonturi pertinente. Pentru agregatul monetar larg al zonei euro, BCE a fixat o valoare de referință (4,5%) folosind un cadru matematic, cantitativ în coeren-

ță cu imperativul de stabilitate a prețurilor şi ținând seama de ipotezele privind evoluția PIB potențial al zonei euro. Valoarea de referință nu înseamnă un deziderat, ci „o alternativă realistă la un deziderat monetar". Ea nu reprezintă un obiectiv intermediar monetar. BCE nu controlează creşterea masei monetare în vederea atingerii valorii de referință la un moment dat. Valoarea de referință este o unealtă de analiză şi prezentare şi constituie un reper important pentru evaluarea riscurilor privind stabilitatea prețurilor. Analiza din cadrul primului pilon se efectuează, de fapt, în profunzime, asupra componentelor lui M_3. Ea poate să ajute la detectarea prezenței şi a efectelor potențiale ale eventualelor „bule" speculative pe piețele financiare. BCE urmăreşte cu atenție şi evoluțiile unei game largi de indicatori economici şi financiari. Analiza din cadrul celui de-al doilea pilon are menirea de a arăta influența unei serii întregi de factori asupra evoluției pe termen scurt sau termen mediu.

Strategia BCE se înscrie într-un cadru care înglobează nu numai mai mulți indicatori, dar şi toate informațiile pertinente. De asemenea, ia în seamă mai multe interpretări potențial diferite a acestor informații. Ea conține o mare diversitate de modele şi specificații care cunosc o evoluție continuă pe măsură ce sunt puse la punct noi instrumente empirice şi analitice. În felul acesta, se poate spune că strategia Eurosistemului a adoptat o politică monetară robustă ce acționează într-un mediu incert.

Obiectivele politicii monetare a BNR

În România, BNR, în conformitate cu Legea nr. 101/1998 privind Statutul BNR, a formulat drept obiectiv fundamental al politicii sale monetare – stabilitatea prețurilor. Această strategie de politică monetară se bazează pe controlul agregatelor monetare. Obiectivul intermediar al BNR este în anul 2001 controlul masei monetare (M_2), iar obiectivul operațional este baza monetară (M_0). De fapt, şi pentru perioada 1990-2000, controlul inflației, deci, menținerea stabilității prețurilor şi controlul masei monetare (aceasta devine ancora nominală a programului de stabilizare a economiei româneşti începând cu ultimul trimestru al anului 1993) au reprezentat două obiective ierarhic duale. Aşadar, opțiunea pentru obiectivul fundamental al stabilității prețurilor şi folosirea țintelor intermediare pentru urmărirea îndeplinirii lor, modul cum au fost concepute Statutele BNR pentru dobândirea unei independențe reale a autorității monetare față de guvernul național (o bancă centrală nu trebuie să fie supusă nici presiunilor din afară) dovedesc îndeplinirea unor cerințe prezente în UEM şi cerute a fi îndeplinite şi respectate şi în România.

Încercarea noastră ține seama de „Strategia națională de dezvoltare a României pe termen mediu" unde, din perspectiva integrării în structurile europene, se arată că politicii monetare şi a cursului de schimb îi revine responsabilitatea îndeplinirii a două obiective majore: reducerea ratei inflației şi realizarea unei stabilități relative a cursului de schimb. Acestor două obiective i se adaugă un al treilea, care are repercusiuni implicite asupra politicii monetare şi

anume, realizarea pe termen mediu a unui nivel scăzut al ratei dobânzii. Îndeplinirea acestor obiective depinde de îmbunătățirea performanțelor economiei în toate domeniile.

Intervalul de timp avut în vedere la conceperea strategiei pe termen mediu este divizat în două etape distincte: 2000-2001 şi 2002-2004. În scopul maximizării eficacității sale, politica monetară îşi va adapta strategia sa la condițiile specifice fiecărei etape. Astfel, în cadrul primei etape se vor depune eforturi pentru realizarea unei dezinflații substanțiale, astfel încât, să se reducă decalajul acumulat în acest plan de România în raport cu celelalte țări central şi est-europene care acced la integrarea lor în UE. În acelaşi timp, se vizează ajustări importante ale surselor deficitelor cvasifiscale. Tot în această „perioadă se va urmări ameliorarea credibilității instituțiilor statului şi a politicii autorităților de decizie macroeconomică în contextul ameliorării accelerării reformelor structurale în vederea unei stabilizări durabile.

Între anii 2002-2004 se va urmării adâncirea câştigurilor dezinflaționiste. Se doreşte ca în această etapă să demareze convergența nominală şi reală, astfel încât, să se creeze cu adevărat premisele integrării în UE. Se speră ca în 2004 rata anuală a inflației să fie de o cifră, respectiv 9%.

În ceea ce priveşte obiectivul intermediar şi cel operațional, folosit de politica monetară în această perioadă (2000-2004) acestea vor fi tot masa monetară (M_2) respectiv baza monetară (M_0).

De asemenea, în întreaga perioadă 2000-2004, politica monetară îşi va păstra un caracter accentuat restrictiv. De fapt, tot acest interval de termen mediu va fi dominat de politici macroeconomice prudente. «în opinia noastră, pentru economia României este deosebit de necesară o strategie intermediară în sensul „Strategiei naționale de dezvoltare economică a României pe termen mediu”, în care să se facă o monitorizare a principalelor agregate monetare cât şi a evoluției cursului de schimb a monedei naționale. Având în vedere că în UEM – M_3 este agregatul monetar larg, se va dovedi utilă, pentru sistemul monetar-bancar, calcularea lui şi în țara noastră, în felul acesta punându-se în evidență mai bine conexiunile dintre piața monetară propriu-zisă şi diferite componente ale pieței capitalurilor. Pentru înțelegerea caracterului politicii monetare, a obiectivelor sale prezente şi pe termen mediu în conformitate cu „Strategia națională de dezvoltare economică a României pe termen mediu” este necesară prezentarea analizei politicii monetare a BNR în cei unsprezece ani de tranziție.

În România, în perioada supusă analizei, inflația a fost foarte mare, iar cauzele esențiale ale ei se găsesc mai mult în economia reală şi mai puțin în cea monetară. În toată această perioadă de tranziție structura economiei româneşti a fost marcată de puternice dezechilibre interne şi externe.

În întreg anul 1990 nu se pot găsi nici măcar „rudimentele vreunei politici în evoluțiile monetare”. Se încearcă acum menținerea cursului valutar fix ca

ancoră pentru combaterea inflației, încercare care se dovedeşte iluzorie şi cu efecte dezastruoase.

Începând din anul 1991, BNR este investită prin lege cu funcția de autoritate monetară. În întreaga perioadă 1991-1993 are loc, de fapt, aşezarea bazelor legislative şi instituționale. Treptat, începând din anul 1991, se constituie mecanismele de control monetar, specifice economiei de piață. Şi anul 1991 şi anul 1993 reprezintă vârfuri ale instabilității prețurilor şi creşterii medii lunare ale lui M_2. Tendințele înregistrate de rata inflației, care definesc, de fapt, starea de dezechilibru din economie (astfel, nivelul mediu al inflației a fost de 170,2% în 1991, 210,4% în 1992, 250,1% în 1993) duc la aprecierea rezultatelor parțiale ale politicii monetare. Conform Raportului anual al BNR/1999, un complex de factori au determinat rezultatele contradictorii ale politicii monetare în perioada 1991-1993: structura economiei naționale (este vorba despre o economie covârşitor etatistă şi monopolistă afectată de puternice dezechilibre între cere-re-ofertă); dezechilibrul extern (este vorba de şocurile externe la care a fost supusă România prin pierderea pieților de export tradiționale datorate destrămării pieței CAER, crizei din Golf şi embargoului asupra Iugoslaviei); stadiul incipient de dezvoltare a sistemului bancar; inconsecvențe în planul politicii economice. Factorii enumerați mai sus, intrarea României într-o perioadă de declin accentuat, a determinat ca şi politica monetară să fie una acomodativă. Politicile financiare şi evoluțiile din economie fac ca din 1993 să se accentueze procesul de demonetizare şi dolarizare a economiei. De precizat că, în perioada ianuarie-septembrie 1991, BNR încearcă limitarea inflației prin controlul expansiunii monetare, iar în perioada mai-septembrie 1992, prin creşterea ratelor dobânzii. În perioada septembrie 1990 – noiembrie 1991 şi februarie – mai 1992 se încearcă, iarăşi, utilizarea cursului de schimb ca ancoră pentru stabilizarea prețurilor, obiectiv care se dovedeşte a nu fi favorabil. Începând cu ultimul trimestru al anului 1993, ancora nominală a programului de stabilizare a economiei a devenit masa monetară. Are loc reformularea rolului politicii monetare în ansamblul politici economice româneşti.

Începând din anul 1994 rezultatele politicii monetare sunt semnificativ ameliorate. Obiectivul primordial fixat de BNR este reducerea drastică a ratei inflației. Într-adevăr, aceasta este redusă la aproape jumătate față de anul anterior (şi anume, nivelul mediu anual al ratei inflației a fost, după aceeaşi sursă, de 136,8%). În acest an, creşterea medie lunară a M_2 este peste creşterea medie lunară a prețurilor de consum, iar indicele anual al PIB a fost pozitiv. Este anul în care, după ce România s-a confruntat cu fenomene caracteristice unei economii aflate în criză structurală (după care şi politica monetară s-a aflat în criză) are loc redobândirea încrederii în moneda națională. Şi în acest an politica monetară este centrată pe controlul expansiunii monetare (astfel este influențată direct cantitatea de bani din economie) concomitent, dar în mod sincronizat, cu cel al creşterii ratelor dobânzii (este afectat astfel prețul banilor). În anul 1994, rezultatele politicii monetare sunt semnificative, deoare-

ce, obiectivul final este clar – de stabilitate internă şi externă a monedei naționale – spre deosebire de perioada anterioară, când, politica monetară a fost forțată să urmărească simultan mai multe obiective contradictorii (stabilizare-creştere economică, stabilizare-echilibru extern).

Obiectivul explicit al politicii monetare în anul 1995 a fost reducerea ratei inflației până la 30%. Îndeplinirea acestui obiectiv (de menționat că nivelul mediu anual al ratei inflației a fost de 32,3%, conform Raportului BNR/1999), a permis României să se înscrie în rândul acelor țări în tranziție cu performanțe bune. În cursul acestui an, ca de altfel şi în anul precedent, sunt puse în evidență corelațiile majore din domeniul politicii monetare care permit, concomitent, creşterea în termeni reali ai masei monetare şi a creditului, reducerea ratei inflației şi stabilizarea în termeni relativi a cursului de schimb. Consemnarea celei mai mici rate a inflației din cei 11 ani de tranziție a României, a fost facilitată de controlul administrativ al unor prețuri-cheie şi intensa monetizare a economiei, în sensul creşterii ponderii activelor monetare în PIB. Totuşi, începând cu a doua parte a acestui an, rata anuală a inflației are o tendință de creştere. În condițiile în care politicile aplicate în economia reală sunt timide şi puțin eficiente, înăsprirea caracterului politicii monetare nu poate să contracareze decât parțial această tendință.

Începând din anul 1996, în economia românească se manifestă cu acuitate dezechilibre majore. Dezechilibrul structural dintre cererea agregată şi oferta internă s-a reflectat în creşterea inflației (inflația – indice prețuri de consum – a fost, conform statisticii naționale şi datelor BNR, de 56,9% în 1996, 151% în 1997, 40,8% în 1998, 54,8% în 1999, 41,5% în 2000). Accelerarea inflației se produce când monetizarea se opreşte,

După primul efort de stabilizare macroeconomică, început în trimestrul patru al anului 1993, în anul 1997 urmează un al doilea efort, noul program economic incluzând o nouă liberalizare a prețurilor, inclusiv a cursului de schimb. Sub această influență cumulată inflația a depăşit nivelul programat ajungând la sfârşitul anului 1997, după cum s-a arătat, la 151,4% (decembrie an curent față de decembrie an de bază). Performanța în controlul inflației este slabă în acest an. Percepția este şi mai nefavorabilă, având în vedere că toate celelalte țări din Europa Centrală şi de Est, aflate în tranziție, au ajuns la rate ale inflației situate între 10-25%.

Şi în perioada 1998-2000 inflația a persistat la cote înalte, deoarece emisiunea de bază monetară a rămas considerabilă, iar expectațiile inflaționist nu şi-au redus intensitatea. Originea emisiunii de bază monetară este continuarea efectuării operațiunilor cvasifiscale, adică, de asistență de către Banca Centrală a Bancorex şi Banca Agricolă.

Anul 1999 rămâne ca unul în care provocările cu care s-a confruntat politica monetară atinge o amploare fără precedent. Comparând ponderea masei monetare în PIB, în 1996 şi 2000 se poate observa o reducere a acesteia (23,8% în 2000 față de 27,9% în 1996) cu 4,1% puncte procentuale. Aceasta

se traduce prin punerea de către BNR la dispoziția economiei româneşti subcapitalizate, a unui volum redus de mijloace băneşti (masă monetară) cu aproximativ 19% în 2000 față de anul 1996. Este o opțiune inadecvată raportată la starea economiei româneşti. Această politică monetară neutrală nu a sprijinit o creştere economică susținută pe baza efortului intern şi a sprijinului extern, cunoscând că apropierea de UE cere atingerea a două ținte: creşterea economică şi scăderea inflației.

În anul 2001, chiar dacă creditele neperformante s-au redus considerabil, sectorul bancar a rămas încă fragil. Lupta cu inflația mare a fost o problemă de bază, dar ea nu reuşeşte decât pe baza îndeplinirii unui pachet de măsuri în multiple domenii precum: domeniul monetar-valutar, finanțe publice, politica veniturilor, impunerea disciplinei financiare, politica concurenței etc.

Ca o concluzie a celor arătate mai sus, referitor la obiectivele politicii monetare, în întreaga perioadă supusă analizei, se pot evidenția următoarele aspecte, care trebuie îmbunătățite sau eliminate în viitor:

- practicarea unor politici monetare cu obiective conflictuale nerealizate decât parțial. Altfel spus, autoritatea monetară s-a confruntat cu riscurile urmăririi prea multor ținte, adesea conflictuale (în viitor, după părerea noastră, BNR trebuie să-şi concentreze atenția asupra agregatului monetar M_3 şi nivelul cursului de schimb real);
- existența unei dinamici conflictuale între obiectivele politicii monetare şi celelalte obiective ale politicii economice;
- existența unei relative inadvertențe între ierarhizarea obiectivelor (adesea obiectivele intermediare n-au susținut suficient obiectivul final de stabilitate a prețurilor);
- nesusținerea instituțională a concepției BNR în promovarea obiectivelor sale.

Dar, aşa cum au fost declarate, obiectivele politicii monetare se înscriu (începând chiar cu 1993) în cadrul unei strategii de macrostabilizare menită să ducă țara noastră în UE.

1.3.2.3. Instituțiile care stabilesc şi pun în practică obiectivele politicii monetare

Din punct de vedere formal o bancă centrală poate să depindă de guvern (cazul cel mai frecvent) sau de parlament (cazul SUA, spre exemplu). Exista şi o a treia situație, şi anume, când o bancă centrală nu depinde formal de nici o instituție. În ceea ce priveşte definirea liniilor mari ale politicii monetare, acestea pot fi de resortul exclusiv al guvernului, de resortul exclusiv al băncii centrale sau de resortul ambelor.

Dependența funcționată şi atribuirea de funcții nu constituie decât un aspect care poate influența gradul de independență al unei bănci centrale. Alte aspecte sunt grupate, potrivit principalelor studii care tratează aspecte ale independenței băncilor centrale (Fair,1980, Skaniand,1984, Swinbume şi Castello-Blanco, 1991, Cukierman, 1992), în alte mari domenii precum: organismele

conducătoare, independența economică, alte funcțiuni decât gestiunea politicii monetare, alte criterii de independență.

În statele membre ale UEM, după cum se cunoaşte, se aplică o politică monetară unică care este de competența BCE. Responsabilitatea aplicării politicii monetare revine băncilor centrale naționale care sunt bine ancorate în realitățile şi practicile locale. BCE şi Băncile Centrale Naționale în exercitarea funcțiunilor şi sarcinilor lor nu primesc, şi deci, nu urmează instrucțiuni venite din partea altor instituții ale Comunității sau de la guvernele statelor membre. Independența deplină a BCE este una din condițiile ce trebuie îndeplinite de țările membre şi ea este prevăzută în Tratatul de la Maastricht. Astfel, se realizează stabilitatea şi disciplina monetară fără de care nu se poate înfăptui stabilitatea şi disciplina ca însuşiri principale ale Europei unificate. Independența totală a BCE suscită şi astăzi numeroase reticențe. În general vorbind, când o anumită bancă deține o putere deosebită provoacă uneori nelinişti contemporanilor. Pentru a-şi stabili legitimitatea BCE a putut să aleagă între trei modele principale de independență: modelul american, a cărui legitimitate este obținută printr-o procedură deliberativă; modelul englez şi scandinav, a cărui legitimitate este obținută prin autonomie operațională; modelul german, a cărui legitimitate este obținută printr-o constituție economică.

Statutele SEBC şi BCE sunt destui de larg inspirate din acelea ale Bundesbankului. Dar, este clar că în materie de transparență şi de responsabilitate, nu furnizează' un model pentru BCE. Banca Centrală germană degajă, totuşi, o lecție foarte interesantă: capacitatea unei bănci centrale de a face să-i fie respectată independența depinde de istoria sa şi de performanțele sale, dar şi de adeziunea pe care o suscită în opinia publică.

În contextul aderării României la UE, permanent s-au efectuat modificări legislative în domeniul financiar-bancar. S-a regândit poziția BNR, ca bancă centrala a statului român cu personalitate juridică, în cadrul structurilor de decizie economică ca şi în cadrul sistemului bancar în general. În conformitate cu cerințele impuse prin reglementările Tratatului de la Maastricht, Statutul BNR conceput prin Legea nr. 101/1998 (la fel şi statutul conceput prin Legea nr. 33/1991) asigură independența BNR, astfel încât ea nu este subordonată Guvernului. Independența băncii centrale constituie un factor de creştere a credibilității politicii monetare în asigurarea stabilității prețurilor.

În anul 1998 au fost actualizate actele legislative de bază în domeniu, şi anume: Legea nr. 33/1991 privind activitatea bancară este înlocuită cu Legea nr. 58/1998, iar Legea nr. 34/1991 privind Statutul BNR este înlocuită cu Legea nr. 101/1998. În felul acesta, în plan juridic, BNR are asigurat gradul de independență cerut de noile condiții impuse de noul rol al politicii monetare ce se manifestă în prezent în lume.

În conformitate cu Legea nr. 101/1998 privind Statutul Băncii Naționale a României (publicată în MO din 1 iunie 1998) BNR „elaborează, aplică şi răspunde de politica monetară, valutară, de credit şi plăți, precum şi de autoriza-

rea şi supravegherea prudențială bancară, în cadrul politicii generale a statului urmărind funcționarea normală a sistemului bancar şi participarea la promovarea unui sistem financiar specific economiei de piață".

1.3.2.4. Instrumentele politicii monetare

În România, ca şi în UEM, după transpunerea obiectivelor fundamentale în termenii țintelor intermediare, decidenții aleg instrumentele pentru atingerea acestora. Aceste instrumente reprezintă variabilele pe care decidenții le pot controla direct.

În generai, instrumentele pe care le poate utiliza o bancă centrală au următoarea structură:

- instrumente indirecte, utilizate de banca centrală în relațiile cu băncile şi alți operatori financiari şi care vizează direct agenții economici nefinanciari;
- instrumente directe, care vizează direct consumatorii de credite şi destinatarii finali de monedă.

De asemenea, din evantaiul de instrumente şi tehnici monetare cunoscute, o bancă centrală poate să aleagă o combinație de instrumente de politică monetară, pentru promovarea unei politici monetare eficiente. Aceasta depinde de o serie de factori precum: structura şi gradul de dezvoltare a sistemului financiar-bancar din fiecare țară, de poziția pe care se situează banca centrală în cadrul sistemului, ca şi de independența ei şi de obiectivele urmărite pe termen scurt, de complexitatea pieților financiare şi natura activelor care circulă pe aceste piețe etc.

BCE clasifică instrumentele indirecte de politică monetară după cum urmează în continuare.

- **Operațiuni de piață (open-market).** Acest tip de operațiuni sunt foarte des întâlnite în economiile dezvoltate şi ele îmbracă, ia rândul lor, mai multe forme:
  a) *operațiuni de refinanțare,* care constau în vânzarea/cumpărarea de active eligibile (titluri de stat, certificate de depozit emise de banca centrală). La rândul său aceste operațiuni de vânzare/cumpărare pot fi *definitive* (când dreptul de proprietate asupra titlurilor de valoare tranzacționate se schimbă în urma efectuării operațiunii) sau *însoțite de acorduri de răscumpărare (repo),* când proprietarul inițial al titlurilor de valoare revine în posesia acestora, după derularea tranzacției;
  b) *swap-uri,* care se folosesc în special în operațiuni în valute şi constă în vânzarea/cumpărarea de valută cu condiția suportării pentru perioada fixată a dobânzii şi a diferenței de curs de cumpărător;
  c) atragerea de depozite la banca centrală.

În legătură cu politica de „open-market" se impun următoarele precizări: aceasta exercită un efect cantitativ direct asupra lichidității bancare; este preferată fiind de natură contractuală datorită cărui fapt are suplețe în timp şi spațiu; este instantanee, iar modificarea ei făcându-se rapid face ca această politică

să fie utilizată pentru a corecta variațiile foarte scurte de lichidități bancare; avantajul supleței relative în aplicare îi permite băncii centrale să țină seama de situația lichidității fiecărei bănci centrale în parte.

- **Rezervele minime obligatorii –** constă în obligația băncilor comerciale, impusă de banca centrală, de a deține aici o sumă dimensionată în cote procentuale, adică o parte din activele lor sub formă de monedă legală. Această politică a rezervelor minime obligatorii exercită un efect cantitativ puternic direct asupra lichidității bancare. Spre deosebire de politica de open-market, aceasta este de natură reglementară ceea ce nu-i oferă suplețe în timp şi spațiu, fiind deci, rigidă. Această politică a rezervelor obligatorii se bazează pe un coeficient care nu trebuie modificat des, nu trebuie să aibă amploare mare, iar modificarea trebuie anunțată din timp şi trebuie însoțită de intervenții ale BCE în sens contrar pe piața monetară, deoarece, altfel, băncile comerciale vor fi introduse într-o atmosferă de instabilitate nesănătoasă. Apoi, orice creştere sau scădere a coeficientului, reduce sau sporeşte lichiditățile tuturor băncilor comerciale, fără a ține seama de situația specifică a fiecărei bănci comerciale (este neselectivă).
- **Facilitățile de refinanțare şi de depozit** sunt operațiuni inițiate de către băncile comerciale/Astfel, acestea au acces la resursele de finanțare ale băncii centrale (refinanțare) sau au posibilitatea de a plasa la banca centrală resursele băneşti disponibile (depozit). Ratele dobânzilor la facilitățile de refinanțare şi de depozit creează, de regulă, coridorul dobânzilor pieței monetare.
- **Manevrarea dobânzilor directoare ale băncii centrale (taxa scontului).** Mecanismul scontării se numără, alături de politica de open-market şi rezervele minime obligatorii, printre instrumentele clasice de politică monetară. Mecanismul scontării însumează mai multe condiții ce au menirea să influențeze nivelul creditului pe care sistemul bancar îl primeşte de la banca centrală. Deşi este un instrument clasic, specific mai ales sistemelor monetare de dinainte de primul război mondial, totuşi, prin condițiile pe care le înglobează (selectarea instituțiilor bancare ce pot accede la refinanțare, rata dobânzii percepută pentru creditele primite – denumită de regulă, rata scontului -, volumul total de credite pe care banca centrală îl alocă fiecărei bănci comerciale, selectarea tipurilor de active financiare pe care banca centrală le acceptă la scontare etc.), continuă să aibă şi astăzi, în anumite țări un anumit rol în potențarea efectelor politicii monetare.
- **Modificarea cursului de schimb al monedei naționale** (dacă țara respectivă are o politică de curs fixat de banca centrală).
- **Persuasiunea** este un instrument prin care banca centrală încearcă săşi folosească autoritatea şi prestigiul pentru a convinge băncile centrale şi celelalte instituții financiare de anumite necesități legate de modifica-

rea nivelului dobânzilor practicate, modificarea structurii acestora sau a marjelor dintre ele etc. Faptul că, pe de o parte, nu necesită instituționalizare legală şi pe de altă parte, are flexibilitate ridicată îi conferă acestui instrument un avantaj mare.

Din setul de instrumente enumerate mai sus, BCE are la dispoziție un set grupat în trei mari categorii.

1. Operațiuni de piață (open-market) care sunt la inițiativă BCE şi care la rândul lor sunt grupate în:

- *operațiuni principale de refinanțare* având scadența de două săptămâni, iar procedura de efectuare a lor este prin licitație (standard);
- *operațiuni de refinanțare pe termen lung* (scadența este de trei luni, iar frecvența este lunară spre deosebire de operațiunile de refinanțare unde frecvența este săptămânală);
- *operațiuni de reglaj fin* care utilizează trei tipuri de instrumente: operațiuni de cesiune temporală, swap-uri valutare, cumpărări/vânzări de titluri;
- *operațiuni structurale* (operațiuni de cesiune temporală, cumpărări/vânzări de titluri).

2. Facilitățile permanente care sunt acordate în condiții identice în întreaga zonă şi sunt la rândul lor grupate în facilități de refinanțare şi facilități de depozit. Facilitățile permanente urmăresc să asigure sau să absoarbă lichiditatea pentru 24 de ore. Ele transmit semnale privind orientarea generală a politicii monetare şi delimitează coridorul în care se încadrează ratele dobânzilor din sistem.

3. Rezervele minime obligatorii sub a căror incidență intră toate instituțiile de credit ce activează în zona euro (rezidente şi nerezidente). Acestea sunt obligate deci, să dețină rezerve minime în conturi curente deschise la băncile centrale naționale. Rata rezervelor minime obligatorii se determină de către BCE conform reglementărilor Consiliului European. Baza de calcul include toate pasivele exigibile pe termen mai mic de doi ani, în valută sau monedă națională. Nerespectarea cerinței de îndeplinire a nivelului prevăzut al rezervelor minime atrage sancțiuni din partea BCE.

Referitor la instrumentele politicii monetare utilizate în România, se poate afirma că încă din primii ani ai tranziției s-a trecut de la utilizarea instrumentelor directe de politică monetară, cu caracter administrativ şi de control, la cele indirecte specifice unei economii de piață consolidată. Această alegere, fără a ține seama de factorii enumerați mai sus (inexistența unor piețe adecvate, a infrastructurii necesare utilizării instrumentelor specifice pieței etc.), în condițiile liberalizării variabilelor macroeconomice, nu a făcut decât să alimenteze în general penuria de lichidități, să le confere instrumentelor o eficiență redusă față de nivelul celor din economia de piață dezvoltată. Această nepotrivită alegere a instrumentelor de politică monetară, în ceea ce priveşte compatibilitatea lor cu starea economiei româneşti din această perioadă, este cu atât mai mult pusă în evidență, cu cât conform „Strategiei naționale de dezvoltare economică

pe termen mediu" în anul 2001 şi în perspectivă până în 2004, se are în vedere crearea infrastructurii necesare utilizării instrumentelor specifice de piaţă şi diversificarea instrumentarului. Deci, într-o economie în tranziţie, când agenţii economici sunt implicaţi în procesul privatizării şi având nevoie de monedă generează o presiune asupra cererii de monedă pe care trebuie să o pună la dispoziţie un sistem bancar aflat chiar el în plin proces de restructurare şi privatizare, instrumentele utilizate ar trebui să nu restricţioneze creşterea masei monetare.

Este adevărat că introducerea mecanismelor şi instrumentelor de control indirect, specifice economiei de piaţă, s-a realizat în mod gradual urmărindu-se alinierea la standardele şi practicile UE şi la acelea de pe plan internaţional. De asemenea, ele şi-au sporit treptat gradul de complexitate. În anul 1991, după liberalizarea preţurilor, BNR, pentru menţinerea sub control a inflaţiei, şi-a propus limitarea severă a expansiunii creditului şi pentru aceasta a instituit plafoanele de credit. Dar, restricţiile politicii monetare sunt eludate, căci prin mecanismul arieratelor de plăţi creaţia monetară era „transferată" în afara sistemului bancar.

Începând din 1992 plafoanele de credit (care reprezentau o restricţie cantitativă) sunt înlocuite cu mecanismul refinanţării care a fost îmbunătăţit în repetate rânduri. Astfel, regulamentul de refinanţare (intrat, de fapt, în vigoare la 1 octombrie 1991) aprobat de Consiliul de Administraţie al BNR prevedea trei tipuri de credite pe care BNR le poate acorda sistemului bancar; *linia de credit* (acordată pe o perioadă de 90 de zile; în 1992 perioada s-a redus la 30 de zile); *creditul pe termen fix* (acordat în situaţii deosebite, în condiţii restrictive şi la un cost ce va penaliza băncile comerciale; el va deveni breşa în sistem prin care s-au acordat în special facilităţi favorabile); *creditul de licitaţie* (cel mai important instrument în care rata dobânzii era stabilită competitiv de mecanismul cerere-ofertă şi care de regulă era acordat pe o perioadă de 2-4 săptămâni).

În iulie 1995 intră în vigoare noul regulament de refinanţare care prevedea următoarele tipuri de credite de refinanţare: *creditul structural* (obţinut prin transformarea liniilor de credit; nivelul ratei dobânzii pentru aceste credite reprezintă taxa oficială a scontului); *creditul special* (obţinut prin transformarea creditului pe termen fix); *creditul de licitaţie* şi *creditul lombard.* Aceste facilităţi de creditare devin practici curente în activitatea de refinanţare.

În toată perioada 1995-1997, are loc o creştere a creditelor structurale acordate pe baza unor legi sau hotărâri guvernamentale, care denotă în fapt deficienţe în funcţionarea sectorului real al economiei. Este vorba, în principal, de creditarea în condiţii mai favorabile decât ale pieţei a agenţilor economici cu probleme, de creditarea agriculturii în baza Legii nr. 20/1996, de creditele acordate Trezoreriei în limita prevederilor legale, de credite acordate băncilor în dificultate. În ceea ce priveşte creditul de licitaţie, acesta, deşi a constituit un instrument de injecţie monetară a BNR până în a doua parte a anului 1995,

când atinge nivelul cel mai ridicat (41,5% în total refinanțare), poate fi considerat un instrument inadecvat, în condițiile în care sistemul bancar era centrat pe utilizarea neperformantă a depozitelor bancare. Pe fondul exploziei creditului structural şi a celui special acordat cu derogare de la regulament, se produce declinul lui (din 1996), iar în 1997 este suspendat.

Dacă în anul 1998 refinanțarea devine cel mai puțin eficace instrument, deoarece se rambursează creditele acordate în anii anteriori, din 1999 ea devine unul din principalele instrumente de injecție monetară (astfel, două bănci aflate în proces de restructurare primesc peste 10.000 miliarde de lei).

Din anul 1992, pericolul inflaționist generat de „compensarea globală" determină BNR să utilizeze mecanismul rezervelor minime obligatorii, care a fost apoi adaptat în permanență la structura pasivelor băncilor comerciale. Având ca obiectiv controlul expansiunii creditului, când BNR a dorit să restrângă imediat creditul, a majorat procentajele stabilite pentru diverse genuri de depozite, ceea ce a avut ca efect imobilizarea unei părți din resursele băncilor şi deci, diminuarea potențialului de creditare. Numai în 1999, majorarea de mai multe ori a ratei rezervelor minime obligatorii, a determinat consolidarea rolului de pilon important al politicii monetare, făcând sterilizarea lichidității mai transparentă.

În perioada 2002-2004, se are în vedere creşterea eficienței politicii monetare, din care cauză acest instrument de natură mai pronunțat administrativă va trece în plan secundar, preponderență urmând să aibă operațiunile de piață. Aceste operațiuni de open-market şi-au făcut debutul pe piața monetară în anul 1997, şi pe măsura realizării câştigurilor dezinflaționiste ele vor constitui principalul instrument de politică monetară.

Aşadar, în toată această perioadă de tranziție, în pofida dificultăților, BNR a depus eforturi pentru utilizarea graduală a instrumentelor indirecte de politică monetară, în detrimentul celor cu caracter administrativ, iar incompatibilitatea lor cu starea reală a economiei a determinat o eficacitate redusă a lor.

Din perspectiva integrării europene este necesară alegerea unor instrumente adecvate pentru realizarea unor obiective clar definite. La aceste direcții de acțiune BNR trebuie să promoveze cu consecvență inclusiv eliminarea imperfecțiunilor mecanismului de transmisie a politici monetare. Toate aceste direcții trebuie promovate de BNR cu consecvență.

1.3.2.5. Integrarea politicii monetare cu celelalte mari grupe de politică economică

Realitatea economică românească, după 11 ani de tranziție, este diferită față de cea de la începutul acesteia (comportamentul întreprinderilor şi organizarea pieților sunt mai sofisticate, băncile comerciale de stat au o cultură organizațională mai avansată, BNR nu mai acordă credite preferențiale şi deține substanțiale rezerve valutare, există convertibilitatea deplină a contului curent etc.). Şi totuşi, fenomenul inflaționist se manifestă cu deosebită intensitate, economia României fiind în recesiune. Se constată existența unor dezechilibre

grave şi puternice la nivel național, şomajul este ridicat, producția a scăzut continuu, piața românească a fost invadată cu produse ieftine şi necorespunzătoare calitativ, veniturile reale au scăzut, în schimb a crescut criminalitatea economica etc. Toate acestea ne dau imaginea colapsului economic din România şi ne determină să spunem că politicile economice construite până acum au dat mai mult sau mai puțin roadele aşteptate.

Nici politica monetară – componentă esențială a politicii economice -, n-a fost una eficientă, deşi, promovarea unei astfel de politici a fost unul din obiectivele prioritare încă de la începutul perioadei de tranziție.

Se cunoaşte că orice politică în parte (monetară, fiscală, a concurenței, de venituri etc.) oricât ar fi adecvată teoretic şi practic, în atingerea unui obiectiv stabilit nu poate da roadele scontate, dacă nu este sprijinită de restul politicilor economice, cu atât mai mult într-un mediu puternic inflaționist. Este foarte important să se cunoască dopajul adecvat de politică economică ca şi secvențialitatea şi durata aplicării lor.

În perspectiva integrării europene trebuie să se aibă în vedere scăderea inflației şi creşterea economică durabilă. Atingerea acestor ținte se poate face numai dacă toate componentele politicii economice se sprijină între ele. Pârghiile economice pe care trebuie să se sprijine politica economică trebuie să fie cu precădere indirecte (cele directe sunt totuşi necesare numai în combaterea comportamentului de monopol). Lupta împotriva inflației va avea succes dacă la nivelul fiecărei componente de politică economică există un pachet de măsuri antiinflaționiste.

În. ceea ce priveşte politica monetară şi controlul inflației, revenind la ecuația schimbului, politica monetară trebuie să aibă în vedere în ce măsură controlul sau reducerea cantității de bani în circulație afectează producția şi oferta de bunuri pe piață ca şi viteza de circulație a banilor.

În ceea ce priveşte politica monetară şi creşterea economică, în opinia noastră, pentru o activitate economică sănătoasă este nevoie, în primul rând, de un climat neinflaționist. Stimularea creşterii economice se poate face prin reducerea impozitării sau prin majorarea cheltuielilor bugetare, dar în acele domenii în care se încurajează activitatea productivă. În ceea ce priveşte combinația politică monetară – politică fiscal-bugetară, referitor la caracterul acestora, este mai indicată combinația politică monetară prudentă – politică fiscal-bugetară stimulativă.

1.4. Concluzii şi propuneri

În perspectiva integrării României în UE este necesară realizarea stabilității economice şi monetare. Aceasta este deci o premisă a dezvoltării economice durabile şi a integrării țării noastre în structurile europene. Realizarea şi menținerea stabilității monetare este un obiectiv fundamental al politicii monetare.

În perspectiva aderării țării noastre la UE, politica monetară – componentă esențială a politicii economice -, este analizată prin elementele sale definitorii.

Au existat şi există multe opinii ce arată că BNR a practicat o politică monetară de sorginte monetaristă. Pentru viitor este important ca BNR să dea dovadă de mai multă consistență în îndeplinirea ei.

În ceea ce priveşte obiectivele politicii monetare a României în perspectiva integrării în UE s-a considerat necesară prezentarea acestora în perioada 1990-2001, evidențierea realizărilor şi neîmplinirilor în acest domeniu. În acelaşi timp, pentru o mai clară şi completă înțelegere a lor, dar şi în vederea formulării de propuneri pentru viitor s-a prezentat strategia monetară a Eurosistemului, care este una caracterizată prin robustețe şi care acționează într-un mediu incert. Este necesar ca pe viitor, BNR să practice o politică monetară cu obiective neconflictuale. Apoi, trebuie să-şi concentreze atenția asupra agregatului monetar M_3, agregatul monetar larg al Eurosistemului.

Un alt aspect de care trebuie să țină seama BNR se referă la obiectivele politicii monetare şi celelalte obiective ale politicii economice, între care nu trebuie să mai apară dinamici conflictuale. Nu în ultimul rând, trebuie avut în vedere ca obiectivele intermediare să susțină puternic obiectivul final de stabilitate a prețurilor. O importanță deosebită trebuie să se acorde susținerii instituționale a concepției BNR în promovarea obiectivelor sale. Obiectivele politicii monetare, aşa cum au fost declarate, se înscriu în cadrul strategiei de macrostabilizare, începută chiar din 1993, care are menirea de a contribui la integrarea țării noastre în structurile europene.

În contextul aderării României la UE s-a regândit poziția BNR în cadrul sistemului bancar în general şi în cadrul structurilor de decizie economică. Statutele sale, permanent îmbunătățite, asigură independența BNR, ştiind că aceasta constituie un factor de creştere a credibilității politicii monetare în asigurarea stabilității prețurilor.

Referitor la instrumentele politicii monetare utilizate de BNR în perioada de tranziție, se poate arăta că, în pofida multor dificultăți, s-a trecut, în mod gradual, de la instrumentele directe-cu caracter administrativ şi de control, la cele indirecte specifice unei economii de piață consolidată. Dar eficacitatea lor a fost redusă, deoarece nu a existat compatibilitate între acestea şi starea reală a economiei româneşti.

Din perspectiva integrării României în UE este necesar ca BNR să aleagă acele instrumente adecvate stării reale a economiei pentru realizarea unor obiective clar definite.

În toate aceste direcții, respectiv, pentru îndeplinirea elementelor definitorii ale politicii monetare, din perspectiva integrării României în UE, BNR trebuie să dea dovadă de consecventă.

Capitolul 2
Adaptarea supravegherii bancare din România la cerințele integrării europene

2.1. Riscurile bancare – premise ale instituirii supravegherii bancare

Teoria şi practica economică evidențiază rolul important al sectorului bancar, ca unul din catalizatorii procesului de formare şi maturizare a economiei de piață.

Băncile acționează ca intermediari financiari, convertind economiile băneşti ale populației spre finanțarea proiectelor de investiții, asigură gestiunea sistemului de plați ce se derulează în economie şi se manifestă ca o curea de transmisie a politicii monetare. În acelaşi timp, este asigurată disciplina financiară, prin aplicarea de „constrângeri" asupra agenților economici debitori, în vederea recuperării sumelor împrumutate cu randament sporit. În acest sens, băncile procedează la ierarhizarea proiectelor de investiții potențial finanțabil, în funcție de atractivitatea şi riscul acestora.

Modul în care sistemul bancar îşi aduce propria sa contribuție la dezvoltarea economică, depinde şi de modul abordării problemelor şi riscurilor inerente activității desfăşurate.

În acest cadru, este de luat în seamă ilustrarea locului şi a rolului sistemului bancar adaptat necesităților economiei, precum şi a repercusiunilor fiscal-bugetare ale costurilor gestiunii bancare asupra societății, în ansamblul său.

Sectorul bancar este integrat sistemic ansamblului economico-social. Tot ceea ce se petrece în cadrul acestui sector, afectează nu numai funcționarea instituțiilor sale componente, ci şi economia națională.

Astfel, cu alte cuvinte, ca oricare alt agent economic, prin activitatea desfăşurată, instituțiile financiar-bancare generează efecte şi consecințe.

În cazul sectorului bancar este adusă în discuție problematica administrării riscului, în dubla ipostază – la nivel exogen, şi, respectiv, endogen acestui domeniu de activitate.

Pe de-o parte, sectorul bancar evidențiază aceleaşi probleme ca oricare alt agent economic.

Astfel, după cum menționează cercetătorii Cezar Basno şi Nicolae Dardac, în lucrarea intitulată „Riscurile bancare – cerințe prudențiale, monitorizare" (1999), **riscul ca întreprindere obişnuită** ilustrează modul organizării ca agent economic (înzestrat cu resurse materiale, financiare şi umane necesare), a comunicării interne (în planul relațiilor stabilite între management şi Consiliul

de Administrație) şi funcționării întregului aparat bancar (în structura sa inter şi intradepartamentală), precum şi abilitatea adaptării la modificarea condițiilor legislative, fiscale, sociale, ale mediului înconjurător ambiant.

În acest cadru, între altele, este important de menționat problematica circumscrisă manifestării conflictului de interese în comportamentul managerial: există posibilitatea de a fi, în acelaşi timp şi „jucător" şi „arbitru"?

Pe de altă parte, se evidențiază problemele şi riscurile de asumat ce decurg din activitatea specifică desfăşurată.

La rândul lor, **riscurile profesionale** se referă la capacitatea recuperării sumelor împrumutate, la managementul constituirii şi gestionării activelor/pasivelor bancare, în privința îmbunătățirii protejării față de riscul valutar şi a adaptabilității la fluctuațiile condițiilor de pe piețele financiar-valutare, precum şi cu privire la aspectele circumscrise îmbunătățirii calității structurii capitalului bancar.

Riscurile profesionale se mai numesc şi riscuri de contrapartidă, întrucât ele decurg din relația de parteneriat a instituțiilor financiar-bancare cu depunătorii, creditorii şi debitorii, manifestându-se în mai multe forme (riscul creditului, riscul lichidității, riscul solvabilității, riscul ratei dobânzii, riscul de piață, riscul valutar, riscul operațional).

La modul general, riscul creditului ilustrează pierderile potențiale de înregistrat în urma încălcării de către debitori a contractelor de credit, în timp ce riscul lichidității exprimă dificultatea momentană a unei bănci de a-şi procura resursele financiare necesare spre a face față plăților (angajamentelor) asumate față de depunători. În opinia acestor specialişti, riscul lichidității nu ar trebui confundat cu riscul de solvabilitate. Acesta din urmă vizează posibilitatea incapacității unei bănci de a asigura acoperirea finală a pasivelor bancare prin active valorificabile. Riscul ratei dobânzii se referă la probabilitatea adaptabilității unei bănci la fluctuațiile piețelor şi a ratei dobânzii, riscul valutar urmăreşte îmbunătățirea tehnicilor de *hedging,* în timp ce riscul operațional se referă la modul în care o bancă îşi formează imaginea în fața depunătorilor prin operațiunile bancare desfăşurate.

În acelaşi timp, datorită diversității şi diversificării continue a tipologiei riscului în cadrul operațiunilor bancare, devine necesară elaborarea şi implementarea unei abordări integrat-globale a riscurilor bancare.

Manifestarea fenomenelor compensatorii în tranzacțiile bancare, evidențiază necesitatea şi posibilitatea aplicării concrete a aspectelor circumscrise teoriei portofoliului, prin luare în considerare şi a **riscului de portofoliu** (cu referire la portofoliul asigurător).

Manifestarea riscului bancar în diferitele sale accepțiuni, ca risc al întreprinderii obişnuite, prin riscurile profesionale sau abordarea integrat-globală, atrage atenția asupra manifestării efectului de *spill-over* în sistemul bancar: modul gestionării unei instituții bancare se răspândeşte rapid, asupra întregului

sistem, ce se resimte, în cele din urmă, şi în economia națională, în ansamblul său.

2.2. Formele de manifestare ale supravegherii bancare

În literatura de specialitate, se face astfel referire la aşa-numitul risc sistemic care stă la baza supravegherii bancare.

În' sprijinul instituirii acesteia din urmă se numără şi numeroase studii ce au evidențiat manifestarea riscului insolvabilității bancare-incapacitatea unei bănci de a dispune de fonduri băneşti necesare spre a acoperi pierderile eventuale.

De exemplu, cercetătorii G. Caprio şi D. Klingebieljn cadrul studiului intitulat „Bank Insolvencies. Cross-Country Experience", (1996), au relevat o cazuistică extinsă la peste 100 de situații ale insolvabilității bancare, în perioada 1980-1995, atât în țările dezvoltate (cum ar fi criza bancară scandinavo-norvegiană a anilor '80, criza finlandeză din anii '90, cazul Credit Lyonnais din Franța sau cazul instituției „Savings and Loans" din SUA), cât şi în unele țări aflate în curs de dezvoltare (Argentina, Chile) sau în unele țări est-europene.

Costurile insolvabilității s-au repercutat asupra mărimii PIB-ului, împovărând fiscal populația, implicând necesitatea creării unui cadru general stimulativ mediului bancar.

Prin definiție, conceptul supravegherii bancare relevă două accepțiuni. În sens larg, acesta include autorizarea şi monitorizarea continuă a climatului şi operațiunilor bancare. În forma sa restrânsă, supravegherea bancară se manifestă ca supraveghere preventivă şi, respectiv, în calitate de supraveghere consolidată.

În acest context, sfera de cuprindere a supravegherii bancare vizează, printre altele, următoarele aspecte:

- rolul băncii centrale în calitate de creditor al ultimei instanțe;
- schemele acoperirii şi asigurării depozitelor bancare;
- garanțiile la pasivele instituțiilor financiare.

Astfel, se consideră că banca centrală, în calitatea sa de creditor al ultimei instanțe, ar putea oferi lichidități financiare momentane în sprijinul băncilor potențial solvabile, în timp ce combinatorica diferitelor scheme de asigurare şi garantare a depozitelor bancare ar putea afecta impactul efectului de *spill-over* prin sprijinirea şi stimularea gestiunii bancare sănătoase.

De asemenea, supravegherea bancară are în vedere şi existența a aşa-numitului hazard moral, în sensul că garanțiile explicite şi implicite ale pasivelor bancare determină o responsabilitate sporită.

Supravegherea bancară poate influența comportamentul responsabil prin reglementarea autorizării şi funcționării, precum şi prin intermediul instituirii cerințelor de capital sau prin mijloacele de evaluare a riscurilor.

2.2.1. Supravegherea preventivă

Supravegherea preventivă are in vedere modul autorizării bancare, precum şi aspectele circumscrise constituirii, controlului, raportării şi examinării structurii capitalului bancar, în condițiile accentuării concurenței bancare.

Toate aceste aspecte nu caută să impieteze apariția a noi instituții bancare,
ci mai degrabă determină responsabilizarea acestora față de depunători, în condițiile date ale riscurilor menționate.

Pe baza documentelor emise de Comitetul Reglementării şi Supravegherii Bancare cu sediul la Basel (Elveția),autorizarea bancară evidențiază o serie de cerințe, cum ar fi:

- efectuarea unor studii de fezabilitate asupra băncilor;
- efectuarea distincției între patrimoniul instituției de credit şi patrimoniul proprietarului băncii;
- existența fondurilor minime;
- existența a cel puțin două persoane de rang înalt la administrarea şi funcționalitatea bancară (pe care specialiştii bancari o etichetează ca fiind principiul celor „patru ochi”);
- onorabilitatea conducătorilor de instituții;
- elaborarea caietului de sarcini şi a planului de activitate, în termenii elaborării strategiei diversificării produselor bancare;
- controlul acționarilor;

Cerințele minimale ale autorizării bancare devin astfel circumscrise problematicii riscului ca întreprindere obişnuită, fapt care, în teoria şi practica economică, se regăseşte sub denumirea de *corporate governance* – managementul – organizației (societății comerciale).

Astfel, în acest cadru, devine importantă luarea în considerare a necesității conştientizării manifestării conflictului de interese şi în sectorul bancar.

Conform legislației bancare, administrația bancară nu poate fi în acelaşi timp şi administrator şi partener al unei terțe alte părți cu care respectiva administrație bancară are încheiat un contract.

Supravegherea preventivă utilizează o serie de instrumente cantitative indicatori de referință, cum ar fi:

- fonduri proprii;
- adecvarea capitalului (raportul dintre capital şi active, ponderat cu o cotă de risc, în prezent nivelul minim acceptat fiind de 8%);
- expunerile mari la risc (se referă la împrumuturile acordate unui singur debitor, ele neputând depăşi nivelul de 20% din capitalul şi rezervele bancare);
- creditele acordate persoanelor aflate in relație specială cu banca (plafonul maxim fiind de 20% din capitalul şi rezervele băncii);

- clasificarea calității activelor (de exemplu în categoriile „dubioase” sau „pierdute”);
- controlul acționarilor.

Aceste instrumente ale supravegherii cunosc transformări ca urmare a mutațiilor din sectorul bancar.

De exemplu, indicatorul **fonduri proprii** arată la început aportul de capital necesar pentru autorizarea funcționării băncii prin existența unei sume minime.

Capitalul format este exprimat în sens restrâns prin forma contabilă, ca diferență între total active şi total pasive. În sens larg, indicatorul fonduri proprii evidențiază capacitatea băncii de a face față unor situații deosebite, prin constituirea fondului de rezervă şi a fondului de dezvoltare.

Fondul de rezervă se formează din profitul brut bancar în mod etapizat, în timp ce fondul de dezvoltare se constituie din profitul net bancar.

Practica bancară a condus astfel la instituirea unui prag minim de solvabilitate ca raport între fonduri proprii şi totalul activelor, ponderate cu o cotă de risc. În acest cadru se evidențiază indicatorul **adecvării capitalului,** care, în esența sa, exprimă raportul dintre fondurile băneşti constituite (ca fonduri proprii plus rezerve) pe de-o parte, şi dimensiunea riscurilor, pe de altă parte.

La început, cerința adecvării capitalului a reflectat mai ales riscul creditului, în cele două componente ale sale – ca risc de neplată *(default,* în engleză) şi, respectiv, sub forma ratei pierderilor înregistrate la recuperarea creanțelor.

Ulterior, Comitetul de la Basel a reactualizat posibilitățile de comensurare a acestui indicator, prin luarea în considerare şi a altor forme ale riscului bancar (de exemplu, riscul operațional sau riscul instituțional).

Adecvarea capitalului se manifestă sub forma ratei solvabilității. Acest indicator are o variantă acceptată pe plan internațional precum şi una acceptată în Uniunea Europeană.

Astfel, în conformitate cu documentele Comitetului de la Basel, rata internațională a solvabilității se exprimă ca fonduri proprii plus fonduri complementare, ponderate cu cote de risc variind între 0 şi 100% (0, 10, 20, 50, şi 100%). La rândul său, rata europeană a solvabilității ilustrează raportul dintre fonduri proprii şi total active, la care se adaugă şi unele elemente din afara bilanțului bancar, conform unui document legislativ comunitar – Directiva nr. 89/299/EEC.

În anul 1999, Comitetul de la Basel, a elaborat o nouă metodologie, fundamentată pe trei elemente esențiale.

a) în primul rând, se evidențiază elaborarea unor cerințe minime de fonduri, în mod direct proporțional cu profilul riscurilor cu care se confruntă banca.

Se remarcă astfel efectuarea evaluării riscurilor profesionale şi instituționale atât de către o instituție specializată cât şi de banca propriu-zisă, prin utilizarea în practică a două metode: metoda standard, şi, respectiv, metoda ratingurilor interne.

Prima metodă face referire la efectuarea calculului cerințelor minime de către o agenție de rating (evaluare) specializată. Evaluatorul exogen băncii analizează situația bancară pe baza unor criterii. În acest context, este important ca respectiva agenție de rating să releve, pe cât este posibil, obiectivitate, independență, transparență, credibilitate, precum şi accesabilitate informațională spre toți factorii interesați la momentul efectuării evaluării.

Metoda ratingurilor interne urmăreşte să dea posibilitatea instituțiilor bancare să-şi adune în decursul timpului cât mai multe date statistice în legătură cu modul de manifestare al riscului de contrapartidă.

b) În ai doilea rând, se evidențiază necesitatea implementării a aşanumitei discipline de piață, în sensul că instituțiile bancare să se poată raporta şi la evaluările date de participanții la tranzacțiile efectuate pe piață.

c) În al treilea rând, prevederile Comitetului de la Basel sugerează necesitatea implementării unui proces individualizat de control, prin perfecționarea managementului contabilității bancare, în mod deosebit a funcției de audit intern.

În privința **lichidității bancare,** se are în vedere o metodologie bazată pe evaluarea activelor ce relevă un potențial ridicat de „lichefiere", cum este numerarul. Sunt utilizate astfel în practică două metode: metoda stocului (care constă în centralizarea activelor potențial lichide) şi, respectiv, metoda fluxului de trezorerie, denumită şi metoda *cash-flow,* (care constă în distribuția activelor la diferite scadențe).

La rândul său, **îmbunătățirea calității structurii capitalului bancar** evidențiază un proces de „selectivitate" a creditelor acordate, în funcție de performanțele financiare ale beneficiarilor creditelor.

În acest cadru, a fost stabilită o scară de evaluare a creditelor (creditul standard-risc 0%; creditul în observare-risc 10%; creditul sub standard – risc 20%; credit îndoielnic – risc 50%; credit pierdere – risc 100%).

2.2.2. Supravegherea consolidată

Ca urmare a manifestării procesului economic de consolidare industrială, sectorul bancar ilustrează transformări instituționale, atât prin apariția societăților bancare de tip corporatist, cât şi prin integrarea din ce in ce mai puternică a sectorului bancar cu marile firme din sectorul industrial.

Astfel, se evidențiază apariția companiilor holding bancare, precum şi a conglomeratelor financiar-industriale.

În acest cadru, a devenit necesară instituirea unei terțe forme de manifestare a supravegherii bancare – supravegherea consolidată.

În esența sa, această formă a supravegherii presupune un proces de evaluare generală a performanțelor unui grup de instituții financiare de care aparține o bancă. În sensul evaluării impactului celorlalte componente ale gru-

pului asupra băncii în cauză, după exemplul dat de relația societate „mamă” societate „fiică”.

2.3. Alte considerațiuni vizând supravegherea bancară

De exemplu, după cum menționează şi Wilbert O. Boscom în lucrarea „Bank management and supervision in developing financial markets” (1997), liberalizarea pieţelor financiare are un impact considerabil asupra supravegherii bancare. Sistemul clasic al supravegherii existent în statele dezvoltate nu este adecvat ţărilor cu pieţe financiare în curs de formare, unde se manifestă o volatilitate ridicată a preţurilor, iar fenomenul concurenţial este în curs de maturizare.

În cadrul pieţelor financiare dezvoltate autorităţile de supraveghere au ilustrat o profitabilitate ridicată în condiţiile aversiunii faţă de risc, în sensul că băncile au arătat stimulente reduse spre a-şi risca capitalul propriu.

În contextul reformei financiare, pieţele financiare emergente au evoluat mai puţin segmentat, intermediarii financiari au replicat în mod reciproc ca centre de profit, iar asumarea riscului a devenit răspândită, apărând creditele neperformante. În cazurile în care asumarea riscului nu a fost compensată printr-o creştere a venitului operaţional, sau atenuat prin intermediul unei baze adecvate a capitalului, pierderile asociate acestor riscuri au condus la crize bancare serioase.

De aceea, autorităţile de supraveghere bancară ar trebui să recunoască forţele care influenţează performanţele şi condiţia băncilor în pieţele financiare emergente, încercând să identifice caracterul temporar sau permanent al factorilor de influenţă. În acest cadru, unii specialişti au opinat că inflaţia prin preţuri ar avea o acţiune temporară, în timp ce impactul contradictoriu al dereglementării ar ilustra o influenţă durabilă în timp.

Astfel se pune problema minimizării riscurilor generate de către bănci, atât din perspectiva riscului individual bancar cât şi din punctul de vedere al riscului sistemic. Prevenirea manifestării riscului bancar devine o prioritate, iar în cadrul pieţelor financiare emergente eficacitatea supravegherii bancare depinde de cel puţin trei factori – crearea unui cadru legislativ adecvat supravegherii bancare, existenţa unui sistem de supraveghere unitar şi credibil, precum şi implementarea unui sistem de evaluare adecvată în timp util a băncilor cu privire la starea generală, operaţiunile bancare, calitatea managementului.

Alături de aceşti factori esenţiali (legislativi, respectiv, operaţionali) este important de luat în seamă şi modul în care se integrează supravegherea bancară în structura guvernamentală. În acest sens, este de menţionat experienţa statelor dezvoltate, prezentată în anexă. În pieţele financiare emergente, alături de aceste probleme, mai apare şi incapacitatea managementului de a identifica şi comensura riscurile nou apărute, precum şi unele dificultăţi ia elaborarea unui sistem de management al riscurilor.

După opinia lui Boscom, un asemenea sistem ar avea în vedere următoarele aspecte:

- abordarea evaluării riscurilor din perspectivă integrat-globală;
- o structură mai detaliată a limitelor expunerilor la risc, a „directivelor" adecvării capitalului, şi ai altor parametri aferenți riscului nou apăruți;
- elaborarea unor sisteme credibile de control şi raportare a riscului.

O dată cu implementarea acestui sistem, se apreciază că supravegherea bancară ar avea de rezolvat o serie de probleme, cum ar fi: măsura în care banca poate să administreze riscurile inerente activității desfăşurate în direcția îmbunătățirii capacității de comensurare şi control al resurselor destinate pregătirii şi reținerii personalului calificat; aspectele circumscrise consistenței strategiei de management al riscurilor cu condițiile generale ale băncilor; elementele descriptive ale capacității manageriale de adaptare la noi condiții, (a se vedea tabelul nr. 1).

Toate aceste aspecte precum şi multe altele privind supravegherea bancară sunt integrate organic în cadrul principiilor şi metodologiei elaborate de autoritățile internaționale specializate (Comitetul de la Basel, FMI, Banca Mondială).

În acest context, se evidențiază şi implicațiile practice ale unui document elaborat de Comitetul de la Basel în anul 1997, şi intitulat „Principii pentru o supraveghere bancară efectivă".

Respectivul document face referire la o serie de criterii evaluatoare, considerate în egală măsură, atât esențiale cât şi adiționale, cu privire la:

- crearea condițiilor pentru asigurarea unei supravegheri bancare eficiente (în termenii independenței, atribuțiilor, resurselor şi protecției juridice ale autorității de supraveghere;
- reglementări privind autorizarea bancară;
- cerințele prudențiale (preventive);
- metode de supraveghere şi control (prin perfecționarea funcției de control intern, prin efectuarea de evaluări contabile la fața locului sau prin utilizarea sistemelor informatice şi informaționale);
- izvoarele informaționale (înregistrările contabile);
- activitatea transfrontalieră (în termenii întăririi supravegherii consolidate).

2.4. Supravegherea bancară în România

Aşa după cum se menționează în „Raportul anual al Băncii Naționale a României" (pe anii 1999 şi 2000), în anul 1999, la capitolul privind autorizarea şi supravegherea bancară, se precizează că, în țara noastră, tranziția la economia de piață şi-a pus amprenta asupra sectorului bancar. Astfel, s-au evidențiat o serie de probleme, cum ar fi: înrăutățirea performanței financiare a întreprinderilor, apărând neplatnicii la termen; comportamentul de proprietar

este încă într-un proces de maturizare continuă; politica de credit a fost neadecvată, mergând chiar până la fraudă; decapitalizarea bancară în contextul neajustării profiturilor la inflație; accesul limitat pe piețele internaționale de capital.

În acelaşi timp, climatul şi operațiunile bancare din România au relevat ponderea ridicată a creditelor neperformante, clasificate ca fiind „dubioase" sau „pierdute", iar falimentul anumitor instituții financiar-bancare româneşti a contribuit la deteriorarea imaginii sectorului bancar în rândul depunătorilor şi investitorilor.

O dată cu elaborarea Legii nr. 58/1998 privind cadrul circumscris activității bancare, începând din anul 1999 s-a purces la elaborarea unui cadru legislativ şi mai hotărât, menit a întări rolul supravegherii bancare. Au fost adoptate numeroase măsuri, cum ar fi: obligația creşterii capitalului social; obligația îmbunătățirii comportamentului preventiv prin modul clasificării activelor; înăsprirea cerințelor adecvării capitalului de la 8% la 12%; elaborarea legii insolvabilității bancare; înăsprirea cerințelor la acordarea licenței de funcționare (de exemplu, in termenii sediului, sau cunoaşterii denumirii acționarilor principali); elaborarea unui cadru incipient ai supravegherii consolidate în baza documentelor Comitetului de la Basel şi a normelor din Uniunea Europeană (a se vedea tabelele nr. 2, 3, 4).

La acestea se adaugă şi întărirea responsabilizării sectorului bancar față de depunătorul de rând, prin instituirea fondului de garantare a depozitelor bancare, prin Ordonanța guvernamentală nr. 39/1996.

În anul 2000, s-a continuat procesul restructurării sectorului bancar românesc în vederea aducerii acestuia la un nivel acceptabil unei potențiale viitoare integrări a acestui domeniu în structurile financiare europene.

Astfel, în contextul diminuării relative a riscului sistemic, totuşi, sectorul bancar a evidențiat vulnerabilitate precum şi manifestarea conflictului de interese în practica managerială.

De aceea, BNR a continuat punerea în aplicare a consolidării sectorului bancar românesc împreună cu Guvernul şi terțe alte organisme financiare internaționale, punându-se accentul pe întărirea supravegherii prudențiale – în plan legislativ, instituțional şi operațional.

În plan legislativ, au fost emise numeroase reglementări vizând îmbunătățirea adecvării capitalului, (Norma nr. 9/2001 emisă de BNR cu privire la creşterea capitalului minimal ia 150 de miliarde de lei în anul 2001 şi, respectiv, la cel puțin 250 de miliarde de lei) în anul 2002), prevederile circumscrise modului clasificării activelor (Regulamentul nr. 2/2000), adoptarea de noi cerințe la acordarea licenței de funcționare (Norma nr. 5/2000 emisă de BNR) sau în legătură cu precizări privind aplicarea legii falimentului şi insolvabilității bancare, precum şi a modului de îmbunătățire a evidenței şi controlului contabil.

În plan instituțional, împreună cu înființarea fondului de garantare a depozitelor bancare, s-au creat premisele apariției şi a altor „organisme", cum ar

fi de exemplu, Centrala Riscurilor Bancare (care centralizează informațiile despre creditele acordate, precum şi cele referitoare la comportamentul debitorilor), sau Centrala Incidentelor de Plăți (care gestionează fie informația specifică comportamentului, fie cea de tip financiar, a operațiunilor bancare, fie aceea aferentă comportamentului social, a manifestării furturilor, falsurilor sau fraudelor).

În plan operațional, acțiunile întreprinse în anul 2000 au dus la o ameliorare a climatului bancar, cum ar fi de exemplu, tendința indicatorului ponderii creditelor neperformante în total active bancare, surse atrase şi împrumutate sau rata solvabilității (a se vedea „Raportul anual al BNR pe anul 2000", capitolul „Autorizarea şi supravegherea bancară a băncilor", tabelul privind „Principalii indicatori de prudență financiară"). De asemenea, se evidențiază rolul AVAB-ului prin preluarea portofoliului creditelor neperformante ale unor bănci, precum şi îmbunătățirea indicatorilor de performanță bancară (profitul net bancar a înregistrat suma de 3200 de miliarde de lei, față de pierderea de circa 2300 de miliarde de lei înregistrată anul trecut).

În prezent, supravegherea bancară din România se adaptează din mers noilor condiții ale tehnologizării informatice din sectorul bancar, impunându-se o verificare *on-site,* cât şi o evaluare de tip *off-site* (la fața locului, prin documente sau rețeaua informatică), adaptarea managementului contabilității bancare şi controlului intern la cerințele diversificării produselor şi serviciilor bancare – cum ar fi, de exemplu, apariția mijloacelor de plată virtual informatice (banii electronici). În acest sens, Comitetul de la Basel ilustrează importanța impactului comerțului virtual (e-*commerce)* asupra climatului şi operațiunilor bancare, prin ceea ce se denumeşte generic banca virtual-informatică (e-*bank).*

De asemenea, după modelul statelor dezvoltate, este avută în vedere implementarea unui sistem integrat de rating şi avertizare incipientă. Acest sistem cuprinde o serie de elemente, interdependent corelate, şi anume:

- adecvarea capitalului C;
- calitatea activelor A;
- managementul M;
- câştigurile obținute *(earnings,* în engleză) E;
- lichiditatea L.

Ratingul CAMEL are o scară de la 1 la 5 (în care 1 este maxim, iar 5 este minim), evidențiind necesitatea îmbunătățirii evaluării calității activelor.

La rândul său, privatizarea bancară în curs şi în România ilustrează modificarea treptată a structurii proprietății şi a ponderii capitalului privat aparținând societăților bancare (a se vedea anexa de la sfârşitul capitolului).

Aceasta va implica în viitor luarea în considerare atât a modului cum este aplicat concret conceptul de *corporate governance* – în termenii relației existente între manageri şi acționari (majoritari, minoritari, cu participație) sau a semnificației conflictului de interese – cât şi a impactului unei viitoare potențiale apariții a companiilor holding bancare, a firmelor bancare „fictive" (adică firmele

care desfăşoară activități apropiate băncilor, dar care nu sunt considerate bănci în sensul bun al cuvântului) sau a conglomeratelor financiar-industriale.

Şi pe viitor sunt avute în vedere elaborarea şi implementarea de măsuri tactice şi strategice.

De exemplu, pe termen scurt (la nivelul anilor 2001-2002), – aşa după cum se menționează în „Raportul anual al BNR pe anul 2000" -, tactica supravegherii bancare din România vizează, îmbunătățirea cerințelor prudențiale, a modului derulării sistemului de plăți în cadrul băncilor populare, întărirea responsabilizării managementului şi acționarilor, precum şi măsurile privind modernizarea tehnicilor de *hedging* şi a contabilității bancare.

Pe termen mediu, supravegherea bancară urmăreşte o strategie de apropiere a sectorului bancar românesc de standardele existente în Uniunea Europeană. Printre altele, am putea menționa o serie de obiective avute în vedere, cum ar fi:

- crearea unui sector bancar puternic şi redimensionarea acestuia pe baze eficiente, prin intermediul procesului de privatizare a băncilor;
- diversificarea şi creşterea calității serviciilor bancare prin integrarea băncilor cu operatorii de pe piețele financiare;
- creşterea competitivității sistemului instituțiilor financiar-bancare prin dezvoltarea pieței monetare şi de capital, a sprijinirii eforturilor depuse de BNR şi introducerea egalității şanselor în sectorul bancar

Astfel devine necesară luarea în considerare a experienței legislației bancare existente atât în statele din Uniunea Europeană, cât şi în terțe alte state dezvoltate (cum ar fi SUA).

Considerațiuni cu privire la devenirea supravegherii bancare în contextul edificării Uniunii Europene, Economice şi Monetare

În contextul aderării României la Uniunea Europeană, integrarea sistemului bancar românesc, în general, şi a instituției supravegherii bancare, în special, se circumscriu relațiilor biunivoc stabilite cu Banca Central-Europeană.

Astfel, sunt luate în seamă aspectele circumscrise fundamentării şi aplicării principiului recunoaşterii țării de origine – adică subsidiaritatea, văzută din perspectiva financiar-bancară.

În acest context, se evidențiază articolul publicat de cercetătorul Clas Wihlborg în revista EIB Papers, intitulat" Supravegherea bancară după UEM".

Respectivul autor evidențiază o serie de aspecte circumscrise devenirii supravegherii bancare, ca urmare a procesului emergent de edificare a Uniunii Economice şi Monetare din Uniunea Europeană. Într-o anumită măsură, ele ar putea fi avute în vedere şi de factorii decizionali responsabili din țara noastră.

În, primul rând, este subliniată importanța aspectelor circumscrise laturii instituționale ale supravegherii bancare. Se evidențiază rolul băncilor centrale din statele naționale europene în calitatea lor de creditor al ultimei instanțe,

precum şi importanța modului împărțirii responsabilităților intre autoritățile bancare naționale, pe de-o parte şi BCE (în calitatea sa de autoritate monetară comunitară), pe de altă parte.

În al doilea rând, sunt prezentate o serie de experiențe ale unor state europene cu privire la schemele şi combinatorica garantării depozitelor bancare. Este vorba, printre altele, de exemplele date de experiența suedeză, cea norvegiană sau cea franceză.

Abordarea problematicii circumscrise garantării depozitelor bancare în Suedia s-a realizat în condițiile în care criza bancară din această țară s-a manifestat în cadrul unui sistem care nu oferea garanții şi asigurări oficiale ale depozitelor bancare. În cele din urmă, situația a fost rezolvată prin emisiunea unei garanții de acoperire pentru toate pasivele băncilor, datorită incapacității băncilor suedeze de a plăti mai multe fonduri decât companiile străine concurente. În ultima instanță, agenții economici precum şi cei bancari suedezi au fost încurajați prin această garanție a pasivelor.

La rândul său, experiența norvegiană de abordare a crizei a constituit-o naționalizarea băncilor insolvabile, precum şi garantarea pasivelor bancare, nu însă şi a managementului propriu-zis al băncilor.

În Franța, autoritățile monetare au efectuat transferuri în vederea acoperirii pierderilor enorme înregistrate la cunoscuta instituție financiară publică Credit Lyonnaise.

În al treilea rând, o altă problemă interesantă menționată, o constituie controversa privind locul şi rolul supravegherii bancare în contextul liberalizării sectorului bancar.

Astfel, pe de-o parte, se remarcă acele opinii privind capacitatea „autonomă” a băncilor de a se supraveghea şi stimula reciproc, fără nici o intervenție a unei alte terțe autorități, a statului, O asemenea accepțiune este ilustrată de experiența Noii Zeelande, în care orice schemă de garantare a depozitelor este lăsată la îndemâna participanților pe piață.

Pe de altă parte, se evidențiază accepțiunea privind rolul şi acțiunea agențiilor de supraveghere bancară. În acest sens, se evidențiază modelul american denumit” intervenția incipientă structurată „, a avertizării şi intervenției etapizate treptate, succesive, din partea diferitelor agenții publice de supraveghere (cum ar fi de exemplu FDIC), asupra băncilor considerate în final păguboase.

Autorul evidențiază faptul că în Uniunea Europeană, marea majoritate a statelor sunt mai degrabă în favoarea „căii de mijloc”, în sensul îmbinării celor două puncte de vedere, iar în acest context, modelul intervenționist este mult mai agreat.

În final, însă nu în cele din urmă, autorul articolului a avut în vedere şi procesul devenirii supravegherii bancare după edificarea Uniunii Economice şi Monetare, la modul idealist-normativ.

Astfel, în baza mai multor studii efectuate de diferiți cercetători, Wihlborg procedează la evidențierea unui anume mod de abordare a problemelor şi riscurilor bancare.

În acest cadru, se consideră că arhitectura sistemului financiar-bancar ar trebui să arate o serie de particularități distinctive, ce se repercutează în mod firesc şi asupra supravegherii activității bancare.

Printre altele, autorizarea şi supravegherea bancară ar ilustra o serie de trăsături, în mod interdependent şi judicios corelate, cum ar fi: complementaritate, flexibilitate, rigorism, integrare sistemică precum şi preocupare pozitivă,

De exemplu, se consideră că reglementarea şi supravegherea bancară devin complementare şi nu substituie stimulentele pieței, se adaptează continuu la transformările intervenite în sectorul bancar precum şi în legislația specifică, țin seama de contextul macroeconomic al economiei, „constrâng" băncile, dar şi agenții economici spre disciplină economico-financiară în activitatea desfăşurată, şi, nota bene, încearcă a stimula băncile să se apropie mult mai mult de preocupările reale ale agenților economici, chiar cu „riscul" că unii dintre aceştia nu relevă o soliditate adecvată în plan financiar, dar care ilustrează în schimb seriozitate, inteligență şi entuziasm la elaborarea programului de activități şi a business-planului.

Prin aceasta, însăşi supravegherea bancară nu înseamnă numai ceea ce pare la prima vedere. Ea îşi poate depăşi astfel cu mult propria sa condiție, îmbogățindu-şi conținutul, tinzând asimptotic de la o evaluare a riscurilor „aparente",(ca risc de întreprindere obişnuită, în forma riscurilor profesionale sau a riscului de portofoliu), spre o evaluare a riscurilor „reale".

Materialul de față a încercat să prezinte, pe cât a fost posibil, în mod succint, câteva din multitudinea aspectelor ce se circumscriu unei teme atât de complexe cum este supravegherea bancară.

În acest cadru, s-a încercat menționarea faptului că, prin intermediul formelor sale concrete de manifestare, supravegherea bancară (preventivă sau consolidată), relevă necesitatea monitorizării, evaluării şi disciplinării activității bancare, în contextul manifestării riscurilor bancare (riscul de *corporate governance,* riscurile de contrapartidă, riscul de portofoliu).

În calitate de autoritate instituțională, ea urmăreşte îmbunătățirea gestiunii bancare, atât prin intermediul instituirii unor prevederi legislative la acordarea licenței de funcționare a instituțiilor bancare, cât şi prin utilizarea unor instrumente de evaluare a riscurilor bancare, în sens preventiv, ținând seama în acelaşi timp de procesul consolidării industriale ce se manifestă şi în sectorul bancar.

Din perspectiva devenirii sale, în contextul integrării sectorului bancar românesc în structurile financiare din UE, devine necesară interoperabilitatea funcțională existentă între Banca Centrală Europeană, pe de o parte şi BNR, pe de altă parte, în contextul aplicării principiului subsidiarității bancare.

Tabelul nr. 1

Supravegherea bancară – instituție funcțională: experiența altor țări

JAPONIA
Ministerul de finanțe este delegat cu exercitarea autorizării şi supravegherii împreună cu Banca Națională a Japoniei, pe bază de acorduri.
GERMANIA
Oficiul Național al Supravegherii Bancare (FESO)- o agenție* a Ministerului de Finanțe – este responsabilă, însă din motive concurențiale devine necesară şi intervenția Bundesbankului.
CANADA
Ministerul de Finanțe este delegat cu putere legislativă, iar acțiunea operațională a supravegherii este întreprinsă de o agenție independentă-Office of Superintendent of Financial Institutions.
MAREA BRITANIE
Trezoreria este cea chemată a elabora cadrul legislativ al supravegherii bancare, iar supravegherea efectivă este implementată de Banca Angliei, a cărui guvernator este numit de primul-ministru.
ELVEȚIA
Reglementarea şi supravegherea bancară este realizată de Comitetul Federal Bancar – o agenție independentă – şi Banca Națională a Elveției, însă în plan legislativ atribuțiile le are Ministerul de Finanțe.
FRANȚA
Politica reglementării este realizată de Comitetul Reglementării Bancare.
ITALIA
Supravegherea bancară este reglementată de Banca Națională a Italiei, iar deciziile politice sunt luate de Guvern, la nivelul Comitetului Ministerial al Creditelor şi Economiilor, ce este prezidat de ministrul Trezoreriei.
SUA
Supravegherea bancară este exercitată de către o serie de agenții şi entități specializate cu atribuții precise (cum ar fi, Federal Deposit Insurance Corporation, Consiliul Guvernatorilor ai Federal Reserve Bank sau Office of the Controller of Currency).

***Sursa**: Wilbert 0. Boscoim -"Bank Management and Supervision in Developing Financial Markets". Macmiiian Press Ltd. London, 1997.*

Supravegherea bancară se integrează, astfel, în cadrul unui proces mai larg, de apropiere a sectorului bancar de necesitățile reale ale economiei.

De exemplu, din perspectivă realist-pozitivă, existența creditelor neperformante, considerate ca „dubioase" sau „pierdute" solicită atât băncile cât şi agenții economici la evaluare responsabilă a riscurilor precum şi ia o disciplinare a activităților desfăşurate, inclusiv în plan financiar. În acelaşi timp devine

necesară întreprinderea unor acţiuni de combatere a aşa-numitei „spălări a banilor” obţinuţi din activităţi dubioase.

În acelaşi timp, din perspectivă idealist-normativâ, ce s-ar spune dacă asemenea credite, într-un anumit sens, ar ff considerate în egală măsură, nu numai ca simple pierderi propriu-zise, ci şi ca „investiţii pentru viitor”, în cadrul unui proces de învăţare, acumulare şi perfecţionare continuă a managementului activităţii economice productive, folositoare societăţii?

O eventuală îmbinare judicioasă a acestor două puncte de vedere ar putea duce, poate, ia îmbogăţirea conţinutului instituţional şi operaţional al supravegherii bancare, – de întărire a disciplinei financiare şi de management al riscurilor luându-se în considerare interdependenţele biunivoce între sectorul bancar şi agenţii economici, precum şi a locului şi rolului sectorului bancar, adaptat necesităţilor economiei, ca unul din pilonii dezvoltării economice.

Tabelul nr. 2

Informaţii de risc bancar

Anul	D1	D2	D3	SD1	SD2	L	SL	SL1	I	NIA	ND	NC
2000 Ian	13752	2749	75	251	227	252	860	783	-	-	1119	25955
Feb.	15397	3740	63	337	231	210	1200	1104	1021	32	1360	
Mar.	15530	2822	60	308	205	207	1077	993	3125	649	1405	32078
Apr.	16714	2943	59	311	209	209	1179	1161	3195	485	1614	34878
Mai	17157	3132	63	342	230	210	1254	1196	2117	446	1697	37074
Iun.	17872	3038	64	327	240	209	1323	1263	1003	184	1805	39370
Iul.	18175	3227	66	346	247	208	1358	1284	914	112	1844	39865
Aug.	18287	3217	66	355	253	208	1420	1357	594	121	1836	38668
Sept.	17821	2707	64	366	260	204	1429	1363	459	177	1837	38688
Oct.	18324	2566	63	364	287	204	1478	1373	955	248	1892	39845
Nov.	18626	26356	65	338	290	201	1479	1386	1155	269	1885	39080

Sursa: *Buletinul lunar al BNR, nr. 11, anul 2000.*

Notă: *D1 -nr. debitori persoane fizice şi juridice;*

D2 – nr. debitori cu restanţe (persoane fizice şi juridice:)

D3 – nr. debitori aflaţi in organizare (persoane fizice şi juridice);

SD1 – sume datorate de debitorii aflaţi in reorganizare;

SD2 – sume restante înregistrate de debitorii aflaţi în re organizare;

L – nr. debitori aflaţi în lichidare (persoane fizice);

SL- sume datorate de debitorii aflaţi în lichidare;

SL1 – sume restante înregistrate de debitorii aflaţi în lichidare;

I – nr. interogări ale bazei de date a CRB;

NIA – nr. de interogări autorizate ale bazei de date;

ND – nr. de debitori raportaţi de două sau mai multe bănci (pers. fizice şi juridice);

NC – nr. credite acordate şi angajamente asumate de către bănci.

Tabelul nr. 3

Situația agregată creditelor clasificate de către bănci

	31 12 1994	31 12 1995	31 12 1996	31 12 1997	31 12 1998	31 12 1999	30 06 2000
Total Credite	9385,3	18453,4	26743,7	40084,8	66913,6	59446,4	64789,6
S	3349,0	3096,4	2969,3	5464,4	8366,3	14611,5	14522,0
0	2794,2	4973,1	7397,0	8546,6	10601,9	13543,1	16123,9
S-S	1101,6	2591.1	4878,9	4998,8	8797,1	10253,9	11230,1
1	1114,3	2528,8	2690,4	3982,8	9155,0	3978,7	6925,9
p	1026,2	5284,0	8508,2	11092,3	33993,4	17059,3	15987,1
Total garanții colat.	7856,4	10203,9	19476,2	26101,0	39452,4	39460,3	43922,3
Total credite acord.	1529,1	5249,5	7265,5	13963,8	27461,2	19986,1	20867,3
S	403,8	526,9	585,7	943,6	2326,8	6689,2	6031,4
O	447.2	1403,0	1248,5	1629,3	1617,2	2107,0	2318,2
S-S	184,2	664,8	1119,9	1018,3	1354,4	1611,1	1646,9
1	172,3	635,3	793,1	1122,3	1128,5	718,8	7455,9
P	321,6	2019,5	3518,2	9270,5	21034,3	8860,0	9414,9

***Sursa**: Buletinul lunar al BNR, nr. 11, anul 2000.*

***Notă**: S – Credit standard; O – credit în observație; S-S – Credit sub standard; î – îndoielnic; P-credit pierdere.*

Tabelul nr. 4

Evoluția structurii sectorului bancar românesc

	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Total din care:	20	24	31	33	36	34
Bănci cu capital deplin sau majoritar de stat din care:	7	7	7	7	7	4
- bănci cu capital deplin de stat:	1	1	1	1	1	1
- bănci cu capital majoritar:	6	6	6	6	6	3
Bănci cu capital deplin sau majoritar privat din care:	13	17	24	26	29	30
- bănci cu capital privat deplin sau majoritar autohton	8	9	14	13	13	11
- bănci cu capital deplin sau majoritar străin	5	8	10	13	16	19

***Sursa**: Buletinul anual al BNR pe 1999. Capitolul „Autorizarea, reglementarea şi supravegherea bancară în România”.*

Astfel, în egală măsură, ar trebui, poate, atât ca agenții economici să capete încredere în sectorul bancar, dar asumându-şi responsabilitatea riscului de *spill-over* economic şi financiar asupra entităților mediului lor înconjurător, (între care se numără şi instituțiile bancare), după cum şi băncile ar putea să „rişte” un pic mai mult, acordând mai multă încredere agenților economici con-

siderați în mod aparent „necredibili” în plan financiar, dar care relevă în schimb posibilități economice productive reale şi latente în viitor.

Materialul reprezintă una din multe alte posibilități de abordare a unei teme de cercetare atât de complexe. Desigur, în mod inerent, el relevă anumite lipsuri şi greşeli, necesitând, prin urmare, îmbunătățiri şi dezvoltări ulterioare, atât în formă, cât şi în conținut. În acest cadru, devine necesară stabilirea unei legături mai strânse între cercetare şi specialiştii direct implicați în activitatea concretă de supraveghere bancară. Este mult mai uşor să vorbeşti despre un lucru teoretic, însă este infinit mai greu să te implici în mod direct, practic pentru rezolvarea problemei în cauză.

Capitolul 3 Impactul euro asupra balanței de plăți externe a României în perspectiva integrării în Uniunea Europeană

3.1. Cerințe integraționiste privind elaborarea balanței de plăți

3.1.1. Cerințe metodologice

Biroul statistic al Băncii Centrale Europene şi Comisia Europeană (Eurostat) au adoptat o abordare nouă, determinată de neparticiparea tuturor țărilor membre ale Uniunii Europene la Uniunea Economică şi Monetară şi de introducerea euro în circulație începând de la 1 ianuarie 2002, pentru redactarea tabloului balanței de plăți al zonei euro (eur-11) şi al Uniunii Europene (UE 15). Conform vechii metodologii, balanțe de plăți trimestriale aie zonei euro (eur-11) şi ale Uniunii Europene (UE 15), publicate de Eurostat erau realizate prin însumarea balanței de plăți naționale totale a fiecărei țări a zonei euro (eur-11)/a Uniunii Europene (UE 15).

Prin statutul său, Banca Centrală Europeană, ajutată de băncile centrale naționale, are sarcina de a colecta fie de la autoritățile naționale competente, fie direct de la agenții economici, informațiile statistice necesare întocmirii balanței de plăți şi poziției investiționale internaționale, pe care are datoria de a le realiza.

Informațiile statistice necesare pentru realizarea balanței de plăți sunt furnizate lunar, trimestrial şi anual, iar pentru poziția investițională internațională anual.

Obiectivul balanței de plăți lunare este întocmirea tabloului statistic al teritoriului economic al Uniunii Economice şi Monetare pentru a determina principalele articole care afectează condițiile monetare şi piețele valutare de pe acest teritoriu, şi pentru a cunoaşte activele de rezervă..

Obiectivul balanței de plăți trimestriale şi anuale a teritoriului economic pe care îl formează Uniunea Economică şi Monetară constă în furnizarea de informații mai detaliate pentru a permite efectuarea de analize mai în amănunt ale tranzacțiilor obişnuite. Aceste statistici vor contribui în mare măsură la realizarea conturilor financiare şi la publicarea balanței de plăți a Uniunii Europene/Uniunii Economice şi Monetare în cooperare cu Comisia Comunităților Europene (Eurostat). Pe lângă analiza politicii monetare se face şi o prezentare monetară a balanței de plăți a Uniunii Economice şi Monetare.

În țările membre ale Uniunii Europene în care datele nu se raportau băncilor naționale, ci altor autorități naționale competente, aceste autorități vor coopera cu banca centrală din țara respectivă pentru a-i putea furniza Băncii

Centrale Europene datele necesare întocmirii balanței de plăți şi poziției investiționale internaționale.

Băncile centrale naționale trebuie să pună la dispoziția Băncii Centrale Europene date privind tranzacțiile cu nerezidenți ai Uniunii Economice şi Monetare (inclusiv membrii ai Uniunii Europene), stocurile de active de rezervă, alte active şi pasive, necesare acesteia să realizeze balanța de plăți agregată şi poziția investițională internațională a teritoriului economic al Uniunii Economice şi Monetare.

Băncile centrale naționale vor monitoriza calitatea şi veridicitatea informațiilor furnizate Băncii Centrale Europene.

Când se schimbă componența Uniunii Economice şi Monetare, băncile centrale naționale ale statelor membre ale uniunii monetare trebuie să ia în considerare această schimbare în calculele pe care le realizează.

Statele participante la Uniunea Economică şi Monetară vor fi considerate ca fiind un singur teritoriu economic din punct de vedere ai contabilizării tranzacțiilor care contribuie la realizarea balanței de plăți şi a poziției investiționale internaționale, astfel încât la realizarea balanței de plăți se consideră rezidenți populația Uniunii Economice şi Monetare, iar ceilalți restul lumii.

Toate reglementările adoptate prin statutul Băncii Centrale Europene privind balanța de plăți şi poziția investițională internațională şi intrate în vigoare în mai 2000 sunt în concordanță cu standardele internaționale actuale, şi anume cu a cincea ediție a Manualului balanței de plăți a FMI.

3.1.2. Cerințe statistice

Obiectivul poziției investiționale internaționale este un tablou statistic anual cu activele şi pasivele externe ale Uniunii Economice şi Monetare ca un întreg, în scopul analizei politicii monetare şi a pieței valutare. Poziția investițională internațională arată stocul financiar la sfârşitul perioadei de referință, evaluat la prețurile din acel moment.

În Uniunea Economică şi Monetară se realizează şi un tablou al rezervelor internaționale. Scopul acestuia este o declarație lunară a activelor de rezervă, a activelor în monezi străine şi a pasivelor legate de rezerve deținute de băncile centrale naționale ale țărilor din Uniunea Economică şi Monetară şi de Banca Centrală Europeană. Aceste informații completează datele despre activele de rezervă din balanța de plăți a zonei euro şi din poziția investițională internațională. Activele de rezervă ale zonei euro sunt drepturi foarte lichide, tranzacționabile, deținute de Banca Centrală Europeană şi de băncile centrale naționale ale țărilor participante la Uniunea Economică şi Monetară asupra nerezidenților zonei euro şi exprimate în monedă străină (alta decât euro), inclusiv aur, poziții de rezervă la FMI, OST, şi poziții în derivate financiare. Activele asociate (înrudite) ale Băncii Centrale Europene şi ale băncilor centrale naționale ale țărilor membre Uniunii Economice şi Monetare, şi anume, drepturi în euro asupra nerezidenților şi drepturi în alte monezi asupra rezidenților zonei

euro nu sunt tratate în statisticile externe ca active de rezervă ale zonei euro. Tranzacţiile şi poziţiile activelor de rezervă ale zonei euro sunt prezentate în poziţia investiţională internaţională şi In balanţa de plăţi. Faţă de componentele standard ale balanţei de plăţi s-a introdus o categorie separată pentru derivatele financiare.

În măsura în care e posibil, datele privind poziţia investiţională internaţională vor fi considerate cu alte statistici, cum ar fi: monetare, bancare, de conturi naţionale şi financiare.

Banca Centrală Europeană va monitoriza metodele de prelucrare folosite la raportarea statisticilor balanţei de plăţi şi a poziţiei investiţionale internaţionale, ca şi regulile şi definiţiile aplicate de membrii zonei euro. Toate aceste reguli, definiţii şi metode de prelucrare se găsesc într-un document intitulat: *Metodele statistice ale balanţei de plăţi şi poziţiei investiţionale internaţionale ale Uniunii Europene,* care este revizuit anual de Banca Centrală Europeană în cooperare cu statele din zona euro. Acest document conţine informaţii privind datele balanţei de plăţi şi ale poziţiei investiţionale internaţionale ale statelor membre zonei euro. Sunt descrise în amănunt metodele de prelucrare a datelor, conceptele şi definiţiile aplicate, precum şi excepţiile de la definiţii privind balanţa de plăţi şi poziţia investiţională internaţională în Uniunea Economică şi Monetară.

Dificultăţile în prelucrarea statisticilor divizate geografic ale balanţei de plăţi şi poziţiei investiţionale internaţionale sunt rezolvate printr-o abordare pas cu pas. Aceasta presupune trei paşi până la realizarea cerinţelor privind datele.

Abordarea generală (se aplică la toate conturile balanţei de plăţi şi poziţiei investiţionale internaţionale, cu excepţiile menţionate mai jos).

Pasul 1

Adunarea la nivelul zonei euro a tranzacţiilor nete totale naţionale. S-a implementat din 1999 pentru poziţia investiţională internaţională.

Pasul 2

Adunarea separată la nivelul zonei euro a tranzacţiilor/poziţiilor cu nerezidenţii pentru credite şi debite sau active şi pasive nete (balanţa de plăţi)/ active şi pasive (poziţia investiţională internaţională).

La nivelul băncilor centrale naţionale se cere identificarea separată a tranzacţiilor/poziţiilor dintre rezidenţii Uniunii Economice şi Monetare şi nerezidenţii zonei euro.

Pentru balanţa de plăţi s-a implementat din 1999, iar pentru poziţia investiţională internaţională din 2002.

Pasul 3

Este similar cu pasul 2 cu adăugarea unei împărţiri geografice în cadrul tranzacţiilor/poziţiilor dintre rezidenţii şi nerezidenţii zonei euro. Aceasta este necesară doar pentru statisticile anuale şi trimestriale.

Data limită pentru implementare la poziția investițională internațională este 2004.

Contul investițiilor de portofoliu

Pasul 1

Adunarea la nivelul zonei euro a tranzacțiilor totale naționale nete privind investițiile de portofoliu. S-a implementat din 1999 pentru poziția investițională internațională.

Pasul 2

Adunarea la nivelul zonei euro a tranzacțiilor/pozițiilor nete cu valori mobiliare emise de nerezidenți pentru active de investiții de portofoliu. De asemenea, tot la nivelul zonei euro are loc şi consolidarea tranzacțiilor/pozițiilor nete cu pasive naționale totale şi tranzacțiilor/pozițiilor cu valori mobiliare emise şi cumpărate de rezidenții zonei euro pentru pasive de investiții de portofoliu. Pentru tranzacții/poziții cu pasive de investiții de portofoliu, se cer doar cifre totale naționale nete.

La nivelul băncilor centrale naționale are loc împărțirea tranzacțiilor/pozițiilor cu active de investiții de portofoliu în tranzacții/poziții cu valori mobiliare emise de rezidenții Uniunii Economice şi Monetare şi alte valori mobiliare.

Pozițiile investițiilor de portofoliu în cadrul poziției investiționale internaționale vor fi prelucrate pe baza datelor stocurilor deținerilor, la sfârşitul anului, de acțiuni şi de valori mobiliare de datorie pe termen lung şi scurt emise de nerezidenți ai zonei euro. Pentru tranzacțiile cu investiții de portofoliu s-a implementat din ianuarie 1999, iar pentru implementarea stocurilor investițiilor de portofoliu din 2002.

Pasul 3

Este similar cu pasul 2 cu adăugarea unei împărțiri geografice (nespecificate până în prezent) în cadrul tranzacțiilor/pozițiilor cu active dintre rezidenții şi nerezidenții zonei euro. Această împărțire nu este necesară şi pentru pasive. Aceasta este necesară doar pentru statisticile anuale şi trimestriale privind tranzacțiile şi statisticile anuale.

Data limită pentru implementare la pozițiile investițiilor de portofoliu (doar pentru active) este 2004.

Contul veniturilor din investițiile de portofoliu

Pasul 1

Adunarea la nivelul zonei euro a tranzacțiilor totale naționale nete privind venitul din investiții. S-a implementat din 1999 pentru poziția investițională internațională.

Pasul 2

Adunarea la nivelul zonei euro a tranzacțiilor prin care se creditează contul de venit, derivate din activele sub formă de investiții de portofoliu emise de nerezidenți. De asemenea, tot la nivelul zonei euro are loc şi consolidarea tranzacțiilor de debitare a contului de venit derivate din pasive nete naționale totale şi tranzacții de creditare derivate din valori mobiliare emise de rezidenții zonei euro.

La nivelul băncilor centrale naționale are loc împărțirea tranzacțiilor de creditare cu venitul din investițiile de portofoliu în tranzacții derivate din valori mobiliare emise de rezidenții Uniunii Economice şi Monetare şi din valori mobiliare emise de rezidenții altor țări.

Pentru tranzacții de debitare derivate din pasivele de investiții de portofoliu, se cer doar cifre totale naționale.

S-a implementat din ianuarie 2000.

Pasul 3

Este similar cu pasul 2 cu adăugarea unei împărțiri geografice în cadrul tranzacțiilor cu active dintre rezidenții şi nerezidenții zonei euro. Această împărțire nu este necesară şi pentru pasive. Aceasta este necesară doar pentru statisticile anuale şi trimestriale.

Contul derivatelor financiare. Tranzacții

Pasul 1

Cerințele pentru tranzacții cu derivate financiare dintre rezidenții şi nerezidenții zonei euro conține doar o prezentare a acestui articol.

Adunarea la nivelul zonei euro a tranzacțiilor totale naționale nete cu derivate financiare.

Poziții

Pasul 1

Adunarea la nivelul zonei euro a tranzacțiilor totale naționale nete privind derivatele financiare. S-a implementat din 1999.

Pasul 2

Adunarea separată la nivelul zonei euro a pozițiilor nete cu derivate financiare cu nerezidenții pentru active şi pentru pasive.

La nivelul băncilor centrale naționale are loc identificarea separată a pozițiilor dintre rezidenții zonei euro şi a pozițiilor cu rezidenții altor țări (în funcție de localizarea pieței sau a partenerului). S-a implementat din 2002.

Pasul 3

Împărțirea geografică în cadrul pozițiilor cu derivate financiare dintre rezidenții şi nerezidenții zonei euro. Aceasta e necesară doar pentru statisticile anuale şi trimestriale.

Împărțirea sectorială a agregatelor zonei euro conține autorități monetare, guvernul general, instituții financiar – monetare şi alte sectoare ale zonei euro.

Sectorul autorităților monetare al statisticilor zonei euro este format din Banca Centrală Europeană şi băncile centrale naționale ale statelor din zona euro.

Banca Centrală Europeană va trebui să îndeplinească sarcinile Institutului Monetar European în privința administrării operațiunilor de împrumut prin care se oferă asistență financiară pe termen mediu pentru balanțele de plăți ale statelor din zona euro.

Sectorul guvernului general al statisticilor zonei euro este format din următoarele unități:

- guvernul central;
- guvernul regional/statal;
- guvernul local;
- fonduri de asigurări sociale.

Sectorul instituțiilor financiar-monetare coincide cu sectorul statisticilor monetare şi bancare şi este format din:

1) instituții de credit, care primesc depozite sau alte fonduri returnabile de la public (inclusiv toate operațiunile legate de vânzarea de obligațiuni bancare) şi acordă credite în contul lor;

2) toate celelalte instituții financiare rezidente care primesc depozite sau substitute apropiate ale depozitelor de la alte entități decât cele financiare monetare, şi pe contul lor acordă credite şi/sau investesc în valori mobiliare.

Categoria „alte sectoare" a statisticilor zonei euro este formată dintr-o varietate de unități instituționale:

1) alte instituții financiare decât cele incluse în categoria instituțiilor financiare şi monetare cum ar fi instituțiile de investiții colective care nu sunt considerate a fi fonduri ale pieței monetare, instituții de investiții imobiliare, dealeri de valori mobiliare, instituții de credit ipotecar, companii de asigurări, fonduri de pensii şi auxiliare financiare;

2) instituții nefinanciare, cum ar fi întreprinderi publice şi private nefinanciare, instituții non-profit şi gospodării.

3.1.3. Cerințe comunicaționale

Transmiterea informațiilor statistice de la băncile centrale naționale la Banca Centrală Europeană se face electronic printr-o rețea de telecomunicații, oferită de Sistemul Băncilor Centrale Europene – Net. În caz de nevoie se pot folosi şi alte mijloace de a transmite datele la Banca Centrală Europeană. Toate schimburile de date în cadrul Sistemului Băncilor Centrale Europene folosesc acelaşi model conceptual privind datele.

Deci, finalizând prin ***concluzii*** aceste incursiuni teoretice, se cuvine să subliniem următoarele:

- modificările privind realizarea şi strângerea datelor pentru conceperea balanței de plăți şi a poziției investiționale internaționale sunt în deplină concordanță cu prevederile internaționale în domeniu;
- Eurostat redactează şi publică balanța de plăți a UE15, iar Banca Centrală Europeană se ocupă de zona euro. Ambele folosesc tranzacțiile înregistrate cu țările din afara UE15, respectiv ale zonei euro.

3.2. Criteriile integrării şi situația României

Aderarea la Uniunea Europeană, deziderat ai multor țări, printre care şi România, constituie un proces îndelungat care presupune o temeinică pregătire şi parcurgerea mai multor etape.

Astfel, orice țară, înaintea deschiderii negocierilor, trebuie să îndeplinească *criteriul politic* (existența unor instituții democratice stabile, respectarea drepturilor omului şi protejarea drepturilor minorităților).

În momentul aderării, este necesară îndeplinirea celorlalte criterii, şi anume:

- *criteriul economic:* existența unei economii de piață funcțională şi care să poată face față presiunilor concurențiale de pe Piața Unică a UE;
- *criteriul legislativ:* acquis-ul comunitar trebuie să fie pus în aplicare în statul candidat în momentul aderării. Acquis-ul comunitar este grupat în 31 de capitole, care sunt deschise succesiv negocierii;
- *criteriul administrativ:* se referă la capacitatea statului candidat de a-şi asuma obligațiile de stat membru al UE.

Progresele realizate de țările candidate în diferite domenii sunt măsurate în fiecare an şi făcute publice într-un raport. Acest raport va fi baza viitoarelor negocieri de aderare.

România a depus cererea de aderare la Uniunea Europeană la Preşedinția Consiliului Uniunii Europene în 1995 şi a fost acceptată ca stat candidat la Consiliul European de la Luxembourg din decembrie 1997. După acceptarea candidaturii, România, ca orice alt stat candidat, a primit ajutor din partea UE în scopul de a se pregăti pentru aderare şi este permanent monitorizată pentru a se vedea ce progrese a făcut pe calea îndeplinirii criteriilor de aderare. Pe baza rapoartelor anuale de țară întocmite de Comisia Europeană, Consiliul European de la Helsinki din decembrie 1999 a decis deschiderea negocierilor cu România în vederea aderării.

Negocierile pentru aderarea României la Uniunea Europeană, începute în 2000, au presupus deschiderea a 9 dosare pe parcursul anului 2000, dintre care 6 dosare au fost închise.

Conform raportului pe anul 2000 privind situația celor 12 țări candidate ta aderarea la Uniunea Europeană, dat publicității de Comitetul pentru Afaceri Externe al Parlamentului European, România a făcut câțiva paşi înainte, printre

altele, şi în ceea ce priveşte armonizarea legislației interne cu cea din UE, în domeniul stabilizării macroeconomice şi al exporturilor (acestea au crescut). Dar, s-a spus, de asemenea, că: „România nu are o economie de piață funcțională şi nu e capabilă să facă față pe termen mediu, presiunilor competitive şi forțelor de piață din Uniunea Europeană". Premise de primă importanță pentru schimbarea acestei situații nefavorabile țării noastre şi pentru pregătirea aderării la Uniunea Europeană sunt structurarea unui echilibru macroeconomic dinamic şi performant, ajustarea structurală, reforma economică, stabilizarea economică şi creşterea durabilă, scăderea decalajelor față de țările Uniunii Europene. România trebuie să dezvolte o strategie economică pe termen mediu, pe care s-o implementeze cu determinare. Numai aşa potențialul considerabil al României poate fi utilizat la parametri optimi.

Pentru țările candidate, printre care se numără şi țara noastră, pregătirea aderării la Uniunea Europeană ridică exigențe sporite atât pentru evoluția ratei inflației, cât şi pentru evoluția cursului de schimb.

Toate statele admise în Uniunea Europeană va trebui să participe la SME2, dar numai după o perioadă de cel puțin 2 ani, dacă îndeplinesc criteriile de convergență, vor putea adopta euro, devenind membre ale Uniunii Economice şi Monetare.

Printre paşii făcuți de țara noastră în vederea apropierii de momentul integrării se află şi elaborarea *Strategiei naționale de dezvoltare economică a României pe termen mediu (2000-2004),* care este una dintre cerințele Uniunii Europene pentru crearea unei viziuni coerente asupra măsurilor necesare pentru realizarea reformei economice şi îndeplinirea criteriilor economice de aderare. În Strategia de dezvoltare economică pe termen mediu, s-au stabilit ca ținte principale scăderea inflației până la o cifră în 2004, deficite bugetare de aproximativ 3% din PIB, creşterea controlată a datoriei publice până la 12 miliarde USD în orizontul de referință, ritm mediu anual de creştere de 4,5%-5,5% etc. Se observă încercarea Executivului de a îndeplini criteriile de convergență ale Uniunii Europene, chiar dacă într-un orizont de timp mai lung.

România primeşte ajutor de la Uniunea Europeană în scopul armonizării reglementărilor privind realizarea tabloului statistic al balanței de plăți. Astfel, prin Memorandumul Financiar al PHARE '98, cu derulare în 1999-2001, Băncii Naționale a României i-au fost alocate fonduri de 2 milioane de euro pentru proiecte ca: statistica balanței de plăți, liberalizarea-graduală a contului de capital etc. De asemenea, Uniunea Europeană acordă asistență macroeconomică financiară României, sub formă de împrumuturi (s-a semnat un acord de împrumut de 200 milioane de euro în ianuarie 2000) cu scopul susținerii balanței de plăți şi creşterii rezervei valutare a României. Țara noastră trebuie să folosească aceste ajutoare cu maximum de eficiență.

3.3. Valuta de referință şi comportamentul balanței de plăți a României

În perioada 1990-2001, s-a conturat o tendință de dolarizare a economiei româneşti, prin înlocuirea crescândă a leului cu dolarul american la efectuarea operațiilor băneşti interne, creşterea ponderii depozitelor în valută (care s-a dublat între 1994 şi 1999). Deprecierea continuă şi accentuată a leului, în raport cu dolarul american, este, în principal, rezultatul unei decizii politice de a menține România în sfera de influență a dolarului american. Or, această situație este contrară orientării preponderente a relațiilor economice externe ale României spre UE, şi, deci, spre viitoarea zonă de influență euro. Această orientare discordantă a contribuit mult la accentuarea dezechilibrului dintre economia nominală şi cea reală, mai ales prin numeroase necorelări manifestate între fluxurile materiale ale relațiilor noastre economice externe şi fluxurile financiar-valutare care le-au însoțit.

Aceeaşi neconcordanță există şi între structura valutară a activelor de rezervă şi plățile internaționale ale României. Astfel, la mijlocului anului 1999, structura valutară a activelor de rezervă indica o pondere de 73,6% pentru USD şi aproape 18% pentru euro. Dar această structură nu reflectă adecvat evoluția plăților internaționale ale României. Astfel, rolul USD s-a redus de la aproape 69% în 1993 la mai puțin de 40% în 2001, în timp ce ponderea agregată a mărcii germane, a lirei italiene şi a francului francez (componente ale zonei euro) a crescut spectaculos, de la 22% la 57%. În condițiile anului 2001, ale deprecierii euro în raport cu USD a fost avantajoasă structura preponderentă în USD a activelor de rezervă, în condițiile în care plățile majoritare sunt de făcut în euro. Dar în lumina evoluției din ultimul timp al monedei europene, adică întărirea euro în raport cu USD, în condițiile actualei structuri a plăților în țara noastră, situația este nefavorabilă, cu consecințe negative asupra României, dacă se menține structura din prezent a activelor de rezervă. Autoritățile monetare trebuie să urmărească şi chiar să anticipeze evoluția cursului euro-USD pentru a lua măsurile necesare.

Situația plăților se explică şi prin intensificarea relațiilor economice ale României cu Uniunea Europeană, consecință a încheierii acordurilor de asociere cu țările Uniunii Europene, cu AELS şi CEFTA. Astfel, contractele româneşti de export sunt încheiate în proporție de aproape 70% cu țările din Uniunea Europeană. Dacă la aceasta mai adăugăm şi celelalte țări din jurul nostru (de pildă, țările CEFTA) unde majoritatea contractelor se încheie în euro, atunci este lesne de înțeles că 72-73% din contracte s-au încheiat în alte valute decât dolarul american.

Datorită legăturilor intense dintre România şi Uniunea Europeană şi în condițiile în care prețurile interne de aprovizionare se stabilesc în funcție de USD, iar cursul leului evoluează tot în funcție de USD, evoluția descendentă a euro în raport cu dolarul în 2000-2001 a dezavantajat exportatorii români pe piețele europene, slăbind eficiența deprecierii leului în raport cu dolarul, aceştia

înregistrând (în 2000) din cauza acestui fapt, pierderi de 18%. Deci, ceea ce s-a câştigat în urma măsurilor de stimulare a exporturilor – 5% impozit pe profit şi 0% TVA – s-a diminuat foarte mult din cauza evoluției nefavorabile pentru exportul românesc al leului față de euro. Totodată, prin aprecierea leului în raport cu euro, importurile au fost încurajate, rezultând un efect nefavorabil asupra balanței comerciale în ansamblu. În anul 2002, în condițiile deprecierii USD în raport cu euro şi a leului față de euro, ar trebui ca situația să se inverseze, adică efectul aspra balanței comerciale să fie favorabil.

Din tabelul nr. 5 se observă o depreciere continuă a cursului de schimb al leului în raport cu dolarul american, indiferent de situația financiară a relațiilor economice externe ale țării (sintetizată de ponderea în PIB a soldului contului curent). De asemenea, se observă că în economia României nu există corelația teoretică între deprecierea cursului monedei naționale şi creşterea exporturilor, deprecierea cursului nedeterminând şi frânarea importurilor pe lângă creşterea exporturilor. O posibilă explicație ar fi aprecierea reală a leului în raport cu USD şi cu euro.

Tabelul nr. 5

Involuția cursului de schimb mediu al leului

Anul	Nivelul leu/$	Dinamica (%)	Sold cont curent/PIB (%)
1990	22	147	-6,59
1991	76	507	-2,29
1992	308	2053	-3,89
1993	760	5067	-2,88
1994	1655	11033	-1,01
1995	2033	13553	-3,91
1996	3083	20553	-5,45
1997	7168	47787	-4,86
1998	8876	59173	-7,14
1999	15333	102220	-3,18
2000	21693	144620	-3,71
2001	29061	193740	-1.2

***Sursa**: Raportul anual 2000 al Băncii Naționale a României.*

Dată fiind importanța euro în cadrul contractelor comerciale şi a plăților României, consider că ar trebui ca analizele care se fac pentru a constata efectele evoluției leului în raport cu USD, corelația evoluției acestui raport cu relațiile economice externe ale țării noastre trebuie sa se facă şi pentru raportul leu-euro. Analiza evoluției raportului leu-euro trebuie să devină o constantă a economiei româneşti şi din perspectiva pregătirilor care se fac pentru aderarea la Uniunea Europeană. Evoluția acestui raport trebuie luată în considerare în stabilirea strategiilor şi programelor de dezvoltare ale economiei româneşti.

Deprecierea cursului de schimb al leului este chiar mai accentuată decât reducerea puterii de cumpărare a monedei naționale pe plan intern, ceea ce într-o economie de piață funcțională ar fi trebuit să determine creşterea profiturilor exportatorilor şi frânarea importurilor, lucru care nu s-a întâmplat în realitate. În 1999, puterea de cumpărare a leului pe plan intern era de aproape 807 ori jnai mică decât în 1989, iar pe plan extern de peste 1022 ori mai mică.

Un alt motiv care susține legarea leului şi de euro este structura pe valute a datoriei externe pe termen mediu şi lung a țării noastre. Astfel, la sfârşitul anului 2000 era preponderent USD (58,5%), urmat de euro (30,7%, din care DEM 12,4%).

3.4. Impactul cursului de schimb asupra soldului balanței comerciale

Nivelul scăzut al exporturilor din ultimii ani s-a datorat în mare parte ofertei economice slabe. În multe sectoare economice, România nu e competitivă pe piața internațională. Veniturile nete au crescut mai repede decât productivitatea muncii. Exportul scăzut este, de asemenea, rezultatul creşterii economice mici din Uniunea Europeană, piața pe care România exportă majoritatea produselor sale. Decisive au fost, însă, structura economică şi nivelul scăzut al compoziției exporturilor.

În timp ce importurile s-au diversificat, exporturile acoperă doar o gamă redusă de produse, în general cu grad de prelucrare scăzut. Textilele şi încălțămintea reprezintă o treime din exporturile totale. Din fericire, s-a înregistrat o creştere a exporturilor de produse ale industriei de maşini. O metodă de a spori competitivitatea exporturilor, evitându-se procedeul deprecierii deliberate a cursului de schimb, constă în îmbunătățirea substanțială a calității produselor şi serviciilor şi reducerea prețurilor de livrare prin diminuarea costurilor.

Principalul succes economic al României în 2000 a fost, de departe, relansarea exporturilor. Pentru prima oară, exporturile româneşti – în creştere cu 25% față de 1999 – au reuşit să depăşească 10 miliarde USD, însumând 10366 de milioane USD. Această cifră are la bază, în principal, exportul de forță de muncă (lohn-ul) şi cel de materii prime (buşteni, animale vii, piei etc.), şi nu aşa cum ar fi fost de dorit, produse prelucrate cu valoare adăugată mare. Efortul la export, calculat ca raport procentual între export şi producție, a fost de 17,7%, față de 15,4% în anul anterior (şi 6,9% în 1990).

De aceea, în anul 2000, principalul factor care a contribuit la creşterea economică a fost exportul, peste 2/3 din acesta fiind destinat țărilor dezvoltate. Chiar dacă România a fost şi în 2000 un importator net, politicile de stimulare a exportului (de exemplu, facilitățile fiscale pentru producția destinată exportului, adică reducerea impozitului pe profitul obținut din export de la 25% la 5%) au favorizat relansarea economică de ansamblu, în condițiile în care cererea externă a prezentat o tendință de creştere comparativ cu anul precedent.

Importurile care au totalizat 12050 de milioane USD au fost cele mai mari din ultimii 11 ani (în creştere cu 22,1%). Rata de penetrare a importurilor, calculată ca raport procentual între importuri şi piața internă, estimată pentru 2000 este de 19,5% (față de 17,2% în 1999 şi 10,3% în urmă cu 10 ani).

Deficitul comercial s-a ridicat la 1684 de milioane USD, cu 34% mai mare decât în anul precedent; gradul de acoperire a importurilor (FOB) cu exporturi (de 86%) a fost cu 1,1% mai mic decât în 1999, iar ponderea importului net de bunuri şi servicii în PIB a crescut de la 4,3% în 1999 la 5,8%. Sursa principală a deficitului comercial este importul, stimulat de revigorarea industriei prelucrătoare, de aprecierea reală a leului față de euro, şi, în anumite perioade, față de USD şi majorarea prețului la țiței.

Deficitul contului curent al balanței de plăți s-a redus în 2000 cu 7,5% față de 1999, atât ca valoare absolută, cât şi ca pondere în PIB, înregistrând cel mai mic nivel de după 1994. România face parte (alături de Cehia, Slovenia şi Ungaria) din grupul țărilor central şi est-europene care şi-au limitat în ultimii ani deficitele de cont curent la niveluri sustenabile. de sub 5% din PIB (în România de 3,7%).

În anul 2000, leul s-a apreciat real față de euro cu 11,3%, iar față de USD s-a depreciat cu 1,1%. Având în vedere că majoritatea comerțului exterior al țării noastre se desfăşoară cu Uniunea Europeană, această evoluție a cursului de schimb a stimulat importurile din Uniunea Europeană şi a frânat exporturile. Această tendință a fost în oarecare măsură contracarată de creşterea deosebită a productivității muncii de 14% în industrie şi peste 17% în sectorul manufacturier, astfel încât deficitul contului curent a fost menținut în limitele programate, la 1359 de milioane USD (3,7% din PIB).

Între 1997 şi 2001, investițiile directe au fost principala sursă de finanțare a deficitului contului curent.

În 2001, exporturile FOB au fost de 11385 de milioane USD, cu 9,8% mai mari decât nivelul realizat în aceeaşi perioadă a anului anterior. Creşterea acestora s-a datorat în proporție de 68,6% factorilor cantitativi. În perioada menționată s-a înregistrat o creştere a ponderii țărilor din Uniunea Europeană în exporturile României cu 20,3%, atingând valoarea de 67,8%.

În 2001, importurile CIF au totalizat 14354 de milioane USD, în creştere cu 19,1% față de perioada similară din 2000, surplusul provenind practic integral din majorarea volumului, în condițiile în care multe dintre produse s-au ieftinit pe piața externă. Importurile din țările Uniunii Europene au crescut cu 23,1%, reprezentând 57,3% din totalul importurilor.

Reluarea activității investiționale, impulsionată de accelerarea creşterii economice, de facilitățile la import acordate de autorități şi de reducerea dobânzilor la credite, creşterea cererii interne explică cererea sporită de importuri de bunuri intermediare, de bunuri de capital şi de materii prime. Preocuparea autorităților pentru refacerea stocurilor de produse energetice necesare pentru încălzire pe timpul iernii a contribuit la majorarea importului de astfel de bunuri,

iar creşterea puterii de cumpărare a veniturilor populației a dus la o majorare a cererii de bunuri de consum. Alte cauze ale creşterii importurilor au fost extinderea exportului în lohn, scăderea producției agricole şi alimentare în anul anterior, facilitățile acordate IMM-urilor şi investitorilor, aprecierea reală a monedei naționale şi nivelul scăzut al prețurilor externe.

Deficitul comercial FOB/CIF în 2001 este de 2969 de milioane USD, față de 1684 de milioane USD în 2000, cu 76,3% față de decembrie 2000. Majorarea deficitului balanței comerciale a fost determinată atât de cauze interne (necesitatea retehnologizării întreprinderilor, măsurile de stimulare a creşterii economice, dependența de importurile energetice), cât şi externe (reducerea drastică a ritmului de creştere a comerțului mondial în ultimele luni).

Contul curent al balanței de plăți s-a soldat la sfârşitul anului 2001 cu un deficit de 2349 de milioane USD, de 1,7 ori mai mare decât cei înregistrat în 2000. Dezechilibrul dintre încasările şi plățile externe s-a adâncit pe fondul accentuării diferenței de ritm între creşterea exporturilor şi cea a importurilor.

Pe întregul an 2001, aprecierea reală a leului față de USD a fost de 0,4% (datorată supraofertei înregistrate zilnic pe piața valutara), iar față de euro de 3,1%, ceea ce oferă o alta explicație pentru creşterea importurilor.

În 2001; indicatorii privind gradul de îndatorare externă s-au menținut în limite comparabile cu sfârşitul anului 2000. Comparativ cu sfârşitul anului anterior, rata serviciului datoriei externe a crescut de la 20% la 20,7%, ponderea dobânzilor în valoarea exportului de bunuri şi servicii s-a redus de la 4,6% la 4,5%, iar gradul de acoperire a importurilor din rezerva valutară a crescut de la 3,3 la 3,9 luni de import, dar s-a redus gradul de acoperire a importurilor prin exporturi cu 6,2%, până la 79,3%.

3.5. Concluzii

Pentru a îndeplini cerințele economice de aderare la Uniunea Europeană, România trebuie să suporte un număr de procese complexe şi îndelungate, care cer multă răbdare din partea ambelor părți. De exemplu, pentru aducerea infrastructurii din țările candidate la nivelul Uniunii Europene sunt necesare investiții publice şi private, care pot fi mobilizate numai prin consolidare fiscală, politică monetară prudentă, disciplină financiară şi salarială în întreprinderile de stat şi accelerarea restructurării şi privatizării întreprinderilor de stat şi sectorului bancar.

Aderarea constituie o şansă pentru România pentru creştere economică constantă şi un nivel de viață ridicat.

Perspectiva integrării economiei româneşti în Uniunea Europeană are un argument puternic în creşterea impresionantă a ponderii Uniunii Europene în relațiile economice externe ale țării noastre – de la mai puțin de 1/2 în prima parte a anilor '90 la peste 2/3 în 2001. Orientarea geografică a comerțului exterior indică țările Uniunii Europene ca principali parteneri ai României atât la ex-

port, cât şi la import în perioada 1995-2001, ponderea acestui grup de ţări urmând un trend ascendent continuu în relaţiile comerciale ale României pe tot parcursul perioadei 1990-2001, de la 33,9% în 1990 la 67,8% în 2001 la exporturi, şi de la 21,1% în 1990 la 57,3% în 2001 la import (vezi graficele nr. 1, 2, 3, 4, 5). .Uniunea Europeană are ponderea predominantă atât la exportul cât şi la importul ţării noastre în grupul ţărilor dezvoltate (vezi graficele nr. 6,7).

Graficul nr. 1

Balanţa comercială între 1990-2001

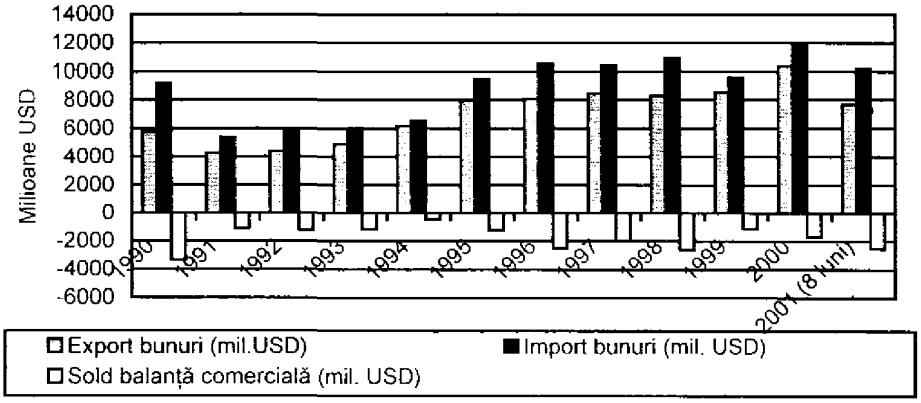

Graficul nr. 2

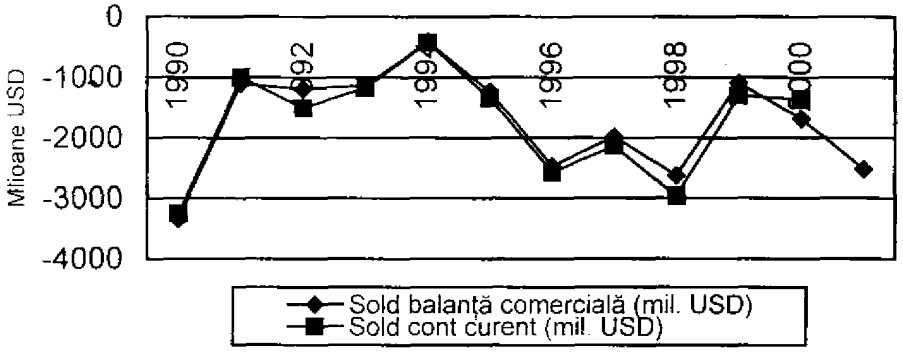

Graficul nr. 3

Evoluția exportului și importului în perioada 1990-2001

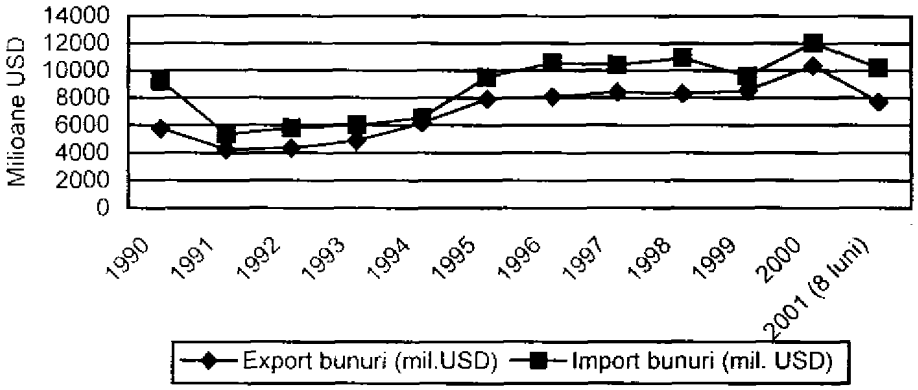

Graficul nr. 4

Importul României

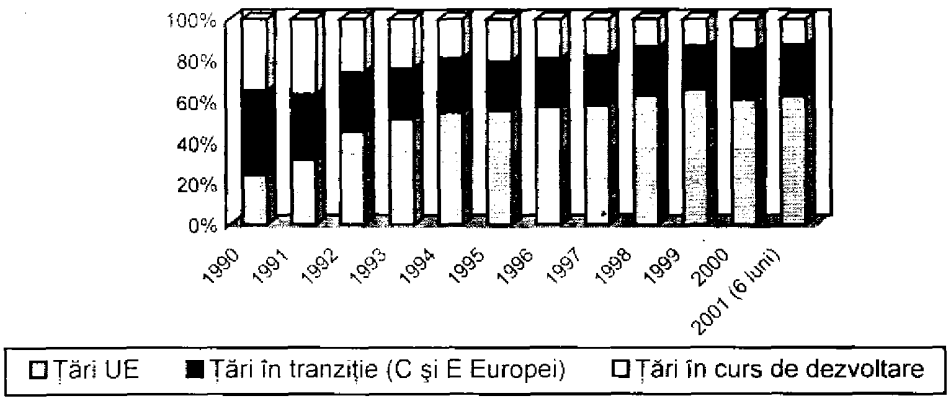

Graficul nr. 5

Exportul României

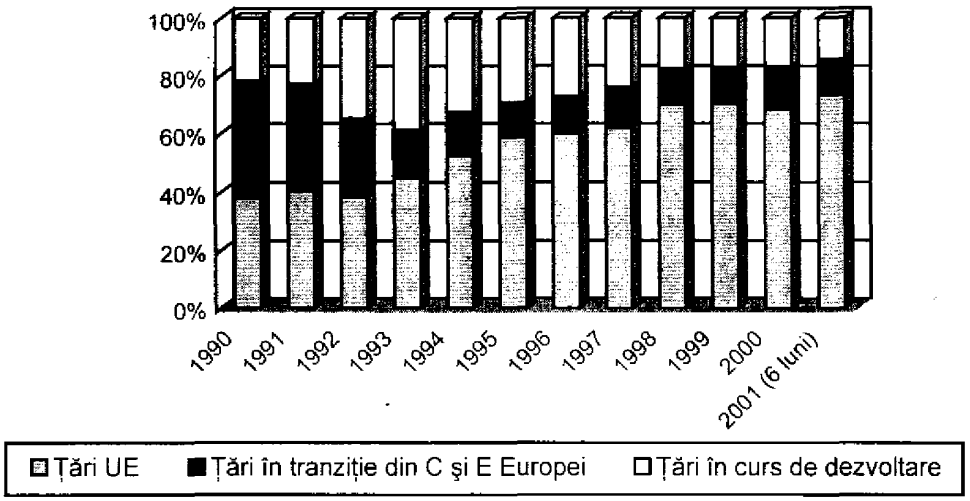

Graficul nr. 6

UE în exportul României

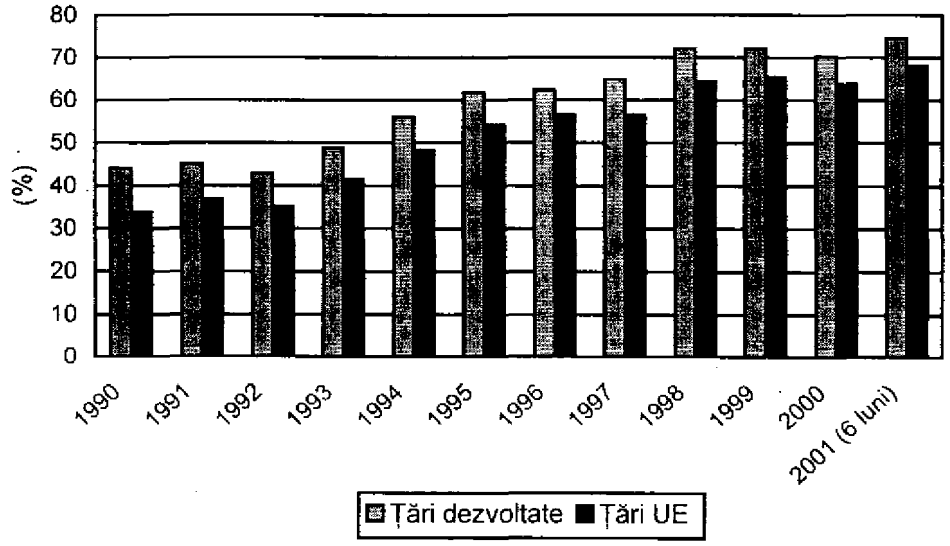

Graficul nr. 7

UE în importul României

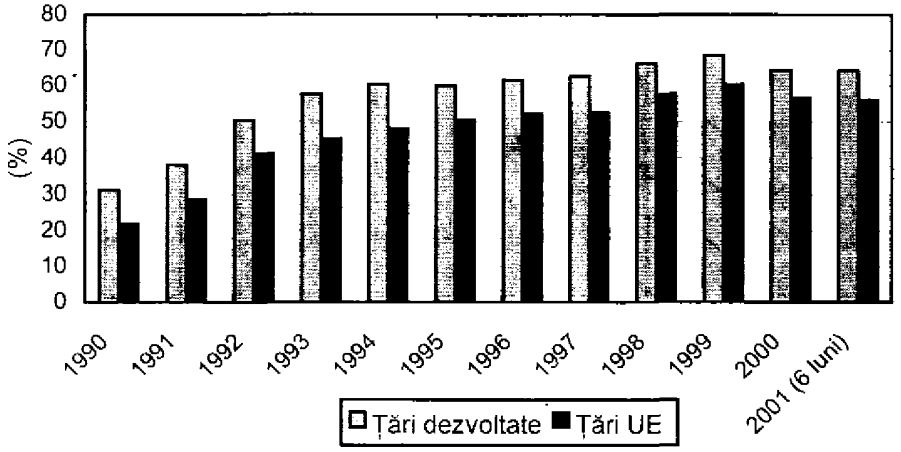

Dar în dorința sa de a deveni membră a Uniunii Europene, România nu trebuie să îşi uite propriile interese, nu trebuie să facă concesii care să îi dăuneze. România trebuie să abordeze, prin reprezentanții săi, o poziție inteligentă, prin care să urmărească maximizarea beneficiilor pe care le poate obține prin statutul său de țară asociată la Uniunea Europeană, să primească cât mai multă asistență tehnică şi financiară, bucurându-se în acelaşi timp de exceptările dobândite la negocierile internaționale prin statutul de țară în tranziție. Astfel, România trebuie să uzeze, pentru a-şi apăra interesele, de toate avantajele din Acordul de Asociere la Uniunea Europeană. Printre măsurile cuprinse în Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană, pe care țara noastră le poate folosi pentru a se proteja, sunt măsuri restrictive la import pentru scopuri de echilibrare a balanței de plăți sau dacă există o amenințare iminentă a unei astfel de situații (în baza articolului 65). După caz, se pot adopta, în conformitate cu prevederile GATT, măsuri restrictive referitoare la import, care vor avea o durată limitată şi care nu vor depăşi ceea ce este necesar în vederea remedierii situației balanței de plăți. De asemenea, conform art. 29 din Acord, România poate institui măsuri excepționale pe durată limitată, sub forma taxelor vamale majorate. În plus, țara noastră poate adopta măsuri antidumping şi de salvgardare împotriva țărilor din UE al căror comportament reclamă aplicarea acestor măsuri. Totodată, prin prevederile art. 36 din Acordul de Asociere, România poate acționa prin măsuri de prohibiții şi restricții la import, justificate pe temeiurile: protecției sănătății şi vieții oamenilor, animalelor şi plantelor, protecției industriale, protecției moralității publice etc.

Ţara noastră se află într-o situaţie în care trebuie să ia o hotărâre: fie să continue legarea monedei naţionale de USD, fie să facă o schimbare în politica sa monetară (schimbare care poate fi moderată: cotarea leului în funcţie de un coş valutar format din USD şi euro; sau radicală, locul dolarului american să fie luat în întregime de euro). Aceste schimbări ar fi justificate de preponderenţa Uniunii Europene (respectiv a euro) în relaţiile economice externe ale României, în contractele de export, în structura plăţilor economiei româneşti. Schimbarea cotării leului în funcţie de USD şi legarea de euro constituie o modificare pe care ţara noastră va trebui să o facă dacă nu înainte de aderare, atunci cel puţin în momentul aderării. Astfel, după părerea mea, realizarea acestui pas, în viitorul apropiat, mai ales că este cerut şi favorabil condiţiilor economiei naţionale, ar uşura la momentul respectiv trecerea ia SME2 şi adoptarea euro.

Pe de altă parte, în condiţiile în care euro se depreciază din cauza a diverse motive legate în principal de nedefinitiva rea uniunii economice şi monetare, de nearmonizarea totală a politicilor monetare ale ţărilor membre UEM, şi luând în considerare orientarea geografică a comerţului exterior al României (în care predomină ţările Uniunii Europene) legarea leului doar de euro ar putea avea efecte dezastruoase asupra balanţei comerciale româneşti prin creşterea importurilor şi scăderea exporturilor. Astfel, printre cauzele principale ale deficitului comercial din 2000 şi din 2001 este aprecierea reală a leului faţă de euro. În 2002, euro s-a apreciat puternic faţă de USD şi faţă de leu, dar evoluţia sa nu a fost sinuoasă, ci mai degrabă oscilantă. În lumina argumentelor prezentate mai sus, eu recomand legarea monedei naţionale a ţării noastre de un coş valutar format din euro şi USD, în care ponderea celor două monede să varieze în funcţie de relaţiile economice ale României şi de evoluţia raportului de schimb dintre euro şi USD, astfel încât ponderea pe care o are fiecare în coşul valutar să fie favorabilă economiei româneşti. Iar pe măsura apropierii de integrarea în Uniunea Europeană, va creşte ponderea euro în defavoarea USD.

De asemenea, trebuie făcute analize ale evoluţiei cursului euro-leu, cum se fac în cazul cursului leu-USD, pentru a avea posibilitatea luării măsurilor necesare în funcţie de această evoluţie, pentru ca exportatorii şi importatorii să acţioneze în cunoştinţă de cauză, iar Banca Naţională a României să ştie ce structură a activelor de rezervă să adopte.

În ultimă instanţă, pe termen mediu şi lung, echilibrul efectiv al balanţei de plăţi depinde de restructurarea şi competitivitatea economiei reale, bazate pe valorificarea durabilă a resurselor materiale, umane şi financiare.

Capitolul 4
Contribuția pieței de capital la finanțarea investițiilor din România – condiție primordială a dezvoltării durabile şi a integrării în Uniunea Europeană

4.1. Piața de capital în cadrul sistemului financiar național

Totalitatea relațiilor economice stabilite între stat, persoane fizice şi juridice, cu privire la utilizarea banilor şi a capitalului în cadrul unei economii determinate, formează, după cum bine ştim, sistemul financiar național care se desfăşoară în cadrul organizat a două piețe, cea monetară şi cea a capitalului.

Dacă piața monetară este acea parte a sistemului financiar național coordonată de Banca Națională, care în funcție de politica financiară a statului, reglementează circulația monedei şi a titlurilor comerciale, fiind specializată în plasarea şi atragerea de fonduri pe termen scurt, luarea şi acordarea de credite, piața de capital reflectă totalitatea relațiilor stabilite în emisiunea şi circulația valorilor mobiliare, obligațiunilor şi acțiunilor, include piețe pentru noile emisiuni, tranzacționarea instrumentelor pieței monetare, în cadrul Societăților de Valori Mobiliare, realizând transferul de capital de ia cei dare au surplus, la cei care au nevoie (emitenți, investitori). Are un rol deosebit de important, fiind o sursă permanentă de lichidități şi un indicator al situației economico-financiare a economiei.

Deşi importanța piețelor de capital a crescut, ele nu au jucat, în general, un rol central în cadrul sistemului financiar. În ultimii ani sistemul bancar s-a familiarizat mai mult cu acordarea de credite companiilor din țările în curs de dezvoltare. Ca urmare a acumulării unor datorii mari contractate, a oscilației spre rate mai înalte ale dobânzii, raportul dintre fondurile de împrumut şi cele proprii crescând dincolo de nivelurile prudente, pentru multe corporații a scăzut disponibilitatea băncilor internaționale de a acorda credite.

În această situație rolul şi importanța hârtiilor de valoare, cu caracter de proprietate (acțiunile) şi cu caracter de credit (obligațiunile) au fost reevaluate. Nevoia de finanțare a societăților pe baza emiterii de acțiuni a fost marcată în multe țări de următorii factori:

- relațiile rigide dintre bănci şi grupurile industriale;
- apelarea la credite şi garanții guvernamentale.

Acțiunile, ca sursă de finanțare, sunt o permanentă sursă de fonduri care nu cere plăți fixe sau plata unor dobânzi, veniturile aduse de acestea investitorului fiind variabile în funcție de modul de administrare a societății, deținătorul de acțiuni fiind despăgubit numai după ce toate creanțele societății au fost rambursate.

Finanțarea societăților din împrumuturile bancare pe termen scurt este o metodă adoptată de finanțare, dar numai până când se menține profitabilitatea societății. În cazul deteriorării situației economice sau o slăbire a sistemului financiar al societății, acestea atrag după sine o reducere a liniei de credit. Prin apariția în România a Legii nr. 52/1994, ce reglementează valorile mobiliare şi bursele de valori, piața de capital românească a făcut un pas important în tendința sa de aderare la Uniunea Europeană.

4.1.1. Cererea şi oferta de capital. Riscul asociat capitalului

Tabelul nr. 6

Piața de capital

Cererea de capital vine din partea:	Oferta de capital este oferită de:
Guvernului	Societățile de investiții
Oficialităților locale	Organizațiile economice
Societăților comerciale: publice private	Societățile bancare
Instituțiilor bancare	Casele de Economii şi Consemnațiuni
Societăților de asigurare	Investitorii particulari

Din punct de vedere al întreprinzătorului, capitalul este mijlocul prin care începe şi se derulează o afacere. În cazul emiterii de acțiuni pentru finanțarea afacerii şi în cazul în care afacerea are succes, beneficiul din dividende şi din valoarea crescută a acțiunilor sale, poate fi mult mai ridicat decât dobânda pe care banca o primeşte pentru împrumutul acordat.

Piața de capital este formată din tranzacțiile pe termen mediu şi lung, cu titluri mobiliare specifice: acțiuni, obligațiuni titluri de rentă, bonuri de tezaur. Organizarea unei astfel de piețe de valori mobiliare depinde de îndeplinirea unor condiții.

Existența **cererii de capital** din partea societăților comerciale publice sau private, guverne, bănci, societăți de asigurare. Aceasta este exprimată prin emisiunea de titluri de valoare, care urmează a fi schimbate pe lichidități. Din punctul de vedere al necesității de capital, cererea poate fi: **structurală,** concretizată în finanțarea de investiții productive, de creare de noi societăți, de dezvoltare a celor existente; **conjuncturală,** datorită unor necesități tranzitorii, depinzând de factori legați de limitări la plafonul de credite pe piața monetară, deficite bugetare şi ale balanțelor de plăți.

Existența **ofertei de capital,** prin investitorii deținători de resurse financiare, pe care le plasează pe piața de capital, prin cumpărarea titlurilor de valori emise. Importanța acestora, ca pondere în totalul investitorilor, a dus la internaționalizarea piețelor de capital, adică la investirea fondurilor băneşti disponibile în titluri emise de agenții economici aparținând altei țări. Au loc, astfel, transferuri de capital dintr-o țară în alta, de pe un continent pe altul, în funcție de o serie de factori economici, geo politici, sociali etc.

Tranzacțiile trebuie să fie cât mai uşoare şi mai rapide pentru a obține maximum de efect in minimum de timp.

Este necesară existența unui loc bine determinat şi bine centralizat, evitându-se speculațiile sau influențele dirijate.

Nivelul cursului trebuie să fie public prin mass-media, pentru a reuni cu maximă promptitudine cumpărătorii şi vânzătorii de capital, reali sau potențiali.

Piețele de capital au o contribuție importantă asupra dezvoltării economice ce reflectă:

- eficiența, competitivitatea şi solvabilitatea sectorului financiar;
- mobilizarea economiilor financiare;
- eficiența de alocare a investițiilor;
- solvabilitatea sectorului societăților comerciale;
- descentralizarea proprietății şi distribuirea avuției;
- accesul la finanțare a societăților noi şi a celor în formare.

Beneficiile pieței de capital trebuie apreciate în funcție de costuri şi dezavantaje cum ar fi:

- încrederea investitorilor şi puterea sistemului financiar;
- pericolul controalelor de monopol;
- instabilitatea prețurilor şi a ratelor dobânzii.

Piața de capital asigură un reglaj al banilor pe piață. Dacă acțiunile conferă un drept de proprietate pentru investitor şi o sursă de finanțare pentru întreprinzător, obligațiunile au un caracter de credit, la care apelează cel mai mare utilizator de capital care este statut.

În măsura în care acțiunile şi obligațiunile reprezintă forme de investiții viabile şi relativ sigure, cu un venit atractiv pe termen lung, ele îndeplinesc două funcții

Acțiunile sunt un stimulent fie de a economisi şi a investi, spre deosebire de consum, fie de a căuta alternative de investiții mult mai profitabile în străinătate. Economiile financiare au prioritate față de cele nefinanciare, iar rata economiilor interne poate creşte pe ansamblu.

Obligațiunile concurează cu depozitele bancare şi exercită o presiune de a menține ratele controlate ale dobânzilor mai aproape de ratele de piață, care pot reflecta inflația.

Piețele de capital eficiente obligă companiile să concureze pe o bază egală pentru fondurile de investiții necesare dezvoltării lor, prețurile acțiunilor reprezentând o valoare reală pe care investitorul o asociază investițiilor sale.

Managementul necorespunzător al companiilor poate crea nemulțumiri în rândul investitorilor, companiile închise având posibilitatea de a-şi ascunde performanțele slabe, dar cele deschise nu-şi pot permite acest lucru. Se impune, ca o imperioasă necesitate, funcționarea eficientă a firmelor prin asigurarea unui management calificat, demararea în acest sens a unor programe, cu forțe interne şi în cooperare cu parteneri externi de valoare, acestea menți-

nând întregul suport al societății. În plus, este nevoie ca însuşi mediul acționai să determine echipele manageriale şi ceilalți *insiders* să acționeze în direcția raționalității economice.

Aceasta presupune nu numai un cadru instituțional adecvat economiei de piață, ci şi ceea ce în literatura de specialitate se cheamă o guvernantă corporativă eficace. Experiența statelor occidentale, ca şi a țărilor în tranziție din primul val de aderare la Uniunea Europeană, demonstrează că cel mai bine plasate pentru exercitarea unui asemenea rol sunt **băncile şi piețele de capital,** sub rezerva fireşte a detutelării lor politice.

În concluzie, piețele de capital reflectă permanent situația economică reală a unei societăți, oferind investitorilor posibilitatea de a-şi investi banii în cunoştință de cauză.

Ceea ce pare astăzi important pentru România este ca o dată cu accelerarea privatizării să se aibă în vedere şi calitatea acesteia. Este vorba, deci, de a găsi acele modalități şi condiții favorabile în care proprietarii privați să conducă în mod real corporațiile privatizate şi să controleze managementul acestora în vederea asigurării dezvoltării lor durabile şi a ridicării gradului de competitivitate.

Firmele, însă, nu pot aduce schimbări semnificative în îmbunătățirea gestionării atâta timp cât privatizarea are loc în mod formal. Condiția esențială este de a realiza o structură a dreptului de proprietate care să asigure pe deplin proprietarului dreptul de decizie şi de control asupra managementului. Se observă clar că redresarea economică şi financiară a firmelor, a întregii economii naționale este condiționată de înlăturarea caracterului difuz al drepturilor de proprietate.

La baza redresării firmelor stă, însă, şi restructurarea ta care trebuie luat în considerare criteriul economic al costurilor de tranzacție, precum şi acele condiții care să le facă apte de a deveni competitive față de concurența mondială, atât de piața internă, cât şi de piețele externe.

Riscul asociat capitalului.

Cererea şi oferta sunt două mărimi determinate şi aflate în strânsă corelație cu noțiunea de risc. În funcție de condițiile existente pe piață la un moment dat, riscurile investiționale se clasifică astfel:

- riscul inflațional – este riscul ca moneda să-şi piardă din valoare în timp ce prețurile cresc;
- riscul afacerii – cuantifică incertitudinea privind cererea pentru serviciile sau produsele pe care le poate oferi o societate comercială, precum şi abilitatea managerială de a aduce profit societății;
- riscul opțional – apare în momentul în care este necesară alegerea unei valori mobiliare dintre mai multe existente;
- riscul momentului – este riscul de a suferi eventuale pierderi prin vânzare sau cumpărare de valori mobiliare, într-un moment nepotrivit în desfăşurarea activității societății;

- riscul pieței – este legat de incertitudinea viitoare a prețului datorită schimbării atitudinii investitorilor. Optimismul sau pesimismul lor poate duce la schimbări mari chiar în cazul unei societăți bine cotate;
- riscul solvabilității – este capacitatea de a converti valorile mobiliare în lichidități, fără a suferi penalizări sau pierderi, datorită unor modificări nefavorabile;
- riscul lichidității – se referă la viteza şi uşurința cu care o valoare mobiliară poate fi cumpărată sau vândută fără o schimbare majoră a prețului. O valoare mobiliară ce se găseşte în cantitate mare pe piață şi este tranzacționată activ, este foarte vandabilă şi în consecință lichidă;
- riscul schimbării cadrului legislativ-provine din posibilitatea apariției unor modificări legislative, la nivel național sau la nivelul pieței de capital, care pot afecta prețul valorilor mobiliare.

4.1.2. Condițiile actuale şi perspectivele de dezvoltare a pieței de capital în România

Piața românească de capital este încă departe de a-şi îndeplini misiunea principală, de a prelua banii economisiți de la populație sau de la investitorii străini şi de a-i preda societăților comerciale care să-i folosească în vederea dezvoltării lor concrete. Cu toată dezvoltarea înregistrata într-o perioadă atât de scurtă, contribuția sa la dezvoltarea economică a României este nesemnificativă. Banii rezultați din tranzacționarea acțiunilor rămân în sfera intermedierii financiare şi sunt scoşi de pe piață la cele mai mici „cutremure” conjuncturale, pentru moment mecanismele pieței de a conduce disponibilitățile financiare la destinație, în economia reală, nu există sau încă nu funcționează.

În România anilor '90, scăderea continuă a veniturilor populației, deja fără resurse financiare şi avere din sistemul comunist, nu a favorizat (cu excepția băncilor) dezvoltarea unor intermediari financiari de genul fondurilor de pensii, companiilor de asigurări, fondurilor de investiții care să contribuie la dezvoltarea piețelor de capital. Nici băncile apărute după 1989, nu s-au dezvoltat pe seama economisirii naționale, ci s-au extins artificial pe seama cheltuielilor statului, finanțate în principal prin inflație internă şi datorie externă.

În țara noastră, oamenii obişnuiți cu economia superplanificată şi supracentralizată, fiind doar simpli executanți ai unor decizii date de sus, au aversiune față de risc, iar nivelul incalificabil de mic al veniturilor obținute din dividendele oferite de întreprinderile privatizate, fac ca investitorii de portofoliu să nu fie interesați în preluarea întreprinderilor, ele atrăgând doar capitaluri speculative.

Într-un climat inflaționist ca cel din România, veniturile din dividende la oricare din societățile comerciale cotate sunt total insuficiente. Dacă investitorii instituționali sunt mai avizați pentru că au mijloace de a culege şi analiza singuri informațiile, confuzia micilor Investitori este sporită şi de faptul că nici

BVB, nici Rasdaq nu publică periodic lista dividendelor distribuite, dar şi mai grav, societăţile cotate la bursă nu sunt obligate să-şi publice rapoartele financiare.

Grav este faptul că această situaţie pare să provină dintr-o politică deliberată; după atâţia ani de cotare la BVB şi Rasdaq puţine societăţi au scos la vânzare pachetul majoritar de acţiuni deţinut de FPS, forţarea privatizării de către Guvern făcându-se simţită abia în anul 1998, şi începutul anului 1999, dar fără rezultate prea mari, dintre societăţile mari privatizându-se: Romtelecom, Banca de Dezvoltare, „Dacia" Piteşti, Petro Midia etc. (la unele neajungându-se în faza finală).

Pentru a răsplăti asumarea de risc sporit, pieţele româneşti de capital ar trebui să asigure o rată de randament anual de cel puţin 17-22% peste rata inflaţiei, însemnând o rată de randament de circa 185% pe 2000 şi cca 75-80% pe 2001, dar acestea sunt departe de a fi oferite de pieţele de capital româneşti.

Deoarece în această perioadă de hiperinflaţie, traversată acum de România, costul oportunităţii de a deţine acasă bani în numerar este enorm, oamenii căută fie să scape de aceştia plasându-i în active mult mai rentabile, fie cumpără valută pentru a contracara inflaţia. Pieţele de capital româneşti au concurat doar ocazional, temporar şi doar parţial cu piaţa bancară, în ciuda faptului că băncile tot timpul au oferit populaţiei dobânzi real negative. Nici piaţa bancară, nici piaţa de capital n-au putut însă concura cu pieţele de bunuri şi servicii, atât de nesatisfăcător a fost venitul oferit. Datorită situaţie economice dezastruoase în care se află România, falimentarea unor bănci ca: BANCOREX, BankCoop, incapacitatea de plată existentă pe piaţă, au indus o neîncredere şi mai mare a populaţiei şi a investitorilor străini.

Problema principală este preţul acţiunilor pe pieţele româneşti, nivelul absolut foarte scăzut şi subevaluat al acestora, precum şi dinamica preţului acţiunilor. Preţurile au un nivel absolut foarte redus comparativ cu valoarea fundamentală a firmelor, valoare dată de capitalul real tangibil şi intangibil. Din această cauză piaţa românească de capital este utilizată de investitorii autohtoni şi străini în scopuri speculative, în special; preţurile de adjudecare a pachetului majoritar al unor societăţi comerciale fiind absolut redus faţă de valoarea reală.

Mai trebuie menţionat că piaţa românească de capital este o piaţă cu eficienţă foarte slabă, adică o piaţă pe care preţurile acţiunilor pot evolua adesea fără nici o legătură cu evoluţiile anterioare. Cotaţiile de risc sunt doar întâmplătoare şi foarte instabile, punând mari probleme oricărui specialist în alcătuirea matricelor de risc necesare compunerii de portofolii cu acţiuni de capital. De asemenea, climatul inflaţionist şi mai ales modul în care politica Guvernului şi a Băncii Naţionale corelează dobânzile cu nivelul inflaţiei şi cu rata de schimb valutar, induce multă confuzie în analizele care pot fi făcute asupra venitului anticipat la acţiunile de capital cotate de BVB şi Rasdag.

Pe măsura dezvoltării, ordonării şi aprofundării pieţei, metodele şi modelele mai complicate de evaluare vor fi indispensabile pentru marea masă a investitorilor. Acum ele sunt indispensabile doar în contextul includerii pieţei româneşti de capital în portofolii internaţionale.

Perspectivele de dezvoltare a pieţei de capital în România va depinde foarte mult de climatul politic şi de politica economică a Guvernului.

Instabilitatea politică şi politica economică insuficientă a guvernelor ce s-au perindat până acum au dus la mărirea ratei inflaţiei şi a şomajului, iar politica salarială şi de impozitare a slăbit puterea de economisire şi de investiţie a investitorilor mici şi mijlocii. Fără o participare directă a acestora la dezvoltarea economică a societăţilor comerciale, prin cumpărare de acţiuni sau de creditare prin obligaţiuni, şi asta nu se poate face fără o transparenţă totală a societăţilor comerciale, piaţa românească de capital nu are şanse prea mari de dezvoltare. De asemenea, neadoptarea unor legi care să favorizeze şi să confere anumite facilităţi – în special fiscale – şi stabilitate investitorilor străini, va face ca aceştia să investească în alte ţări ale Europei Centrale (Ungaria, Cehia etc.) care au o legislaţie adecvată. În acest sens, pare foarte semnificativă constatarea lui Jan Drewnowski, aceea că nu ne putem permite să ne hrănim cu iluzia că pieţele vor începe să lucreze cum trebuie din momentul în care sunt declarate deschise.

Îmbunătăţirea imaginii României în mediile investiţionale străine ar contribui, de asemenea, la creşterea interesului investitorilor străini faţă de piaţa de capital românească.

4.2. Piaţa românească de capital – posibilă sursă de finanţare a investiţiilor

În prezent, mecanismele economiei româneşti de piaţă sunt incomplet instituţionalizate, iar eficacitatea lor este redusă datorită, în special, dezarticulaţilor din reglementările normative şi capacităţii reduse a noului sistem (în curs de formare) de a impune legea. Este bine cunoscut faptul că, o problemă a României este eliminarea deficitului instituţional de performanţă al economiei (criza instituţională – ca factor primar al crizei economice – a fost determinată de desfiinţarea unor instituţii fără a fi pregătite altele care sa le ia locul şi de lipsa de sincronizare a transformărilor). Ceea ce se întâmplă în România şi-n celelalte ţări est-europene în cei 11 ani de la Revoluţie este în legătură cu procesul revoluţionar instituţional care a avut loc în proporţii uriaşe prin efectele sale asupra vieţii economice şi sociale. Este inadmisibilă alipirea la noile instituţii democratice a unei palete de instituţii economice în care să predomine cele vechi, fără studierea cu suficientă atenţie a întregului proces revoluţionar.

Slaba restructurare instituţională reprezintă, deci, o stare de fapt. Am putea, de asemenea, adăuga unele particularităţi regionale; nu degeaba în literatura de specialitate occidentală a apărut cu o largă circulaţie termenul de „eco-

nomie balcanică". Se impune, în vederea elucidării acestei situații, a unor eforturi de cercetare multidisciplinară de lungă durată şi mare amploare.

Faptul că economia slab structurată se caracterizează printr-o stabilitate redusă, aceasta face ca **investițiile –** absolut **necesare relansării dezvoltării economice –** să fie destul de limitate, blocând dinamica lor pe termen mediu şi lung (are loc şi o depreciere a capitalului fix şi uman, iar nivelul costurilor de tranzacție devine excesiv de mare).

4.2.1. Finanțarea investițiilor

Dezvoltarea pieţelor de capital, în țările mai puțin dezvoltate, a fost susținută de liberalizarea financiară externă de la începutul deceniului 9, prin suspendarea restricțiilor asupra fluxului de capital (la intrare şi la ieşire) şi asupra repatrierii dividendelor, cu anumite diferențieri pe țări. Acest fapt a dus la o creştere fără precedent a fluxului de capitaluri private externe sub formă, fie de investiții directe – Asia, fie de investiții de portofoliu – o creştere mai mare în zona țărilor Americii Latine.

Prin puternica ofensivă înregistrată pe linia reformei şi a modernizării economice, aceste țări au obținut succese deosebite în dezvoltarea pieţelor de capital şi, îndeosebi, a pieţelor bursiere, cu efecte favorabile asupra capitalizării pieţelor şi asupra aportului de finanțare a proiectelor. Într-o cercetare efectuată în zece țări cu pieţe de capital în formare, s-a luat în studiu dimensiunea formelor de finanțare a investițiilor, din primele o suta de corporații manufacturiere. Aceste forme de finanțare au fost clasificate în trei categorii: surse interne, împrumuturi bancare şi noile emisiuni de acțiuni lansate pe piața primară, iar ponderea lor s-a dovedit a fi diferită pe țări. În unele, creşterea capitalului investit s-a asigurat, în special, prin emisiuni de acțiuni (Turcia, Mexic, Malaysia), în altele proporția principală au deținut-o împrumuturile bancare sau sursele interne (India).

În țările dezvoltate, spre deosebire de țările cu pieţe de capital în formare, sursele de finanțare a dezvoltării firmelor, a corporațiilor beneficiază de alte priorități. Sursele interne dețin ponderea semnificativă (45-65%), urmate de împrumuturile bancare cu ponderi ce se ridică la 12-23% şi chiar 38% în Japonia, locul final deținându-l noile emisiuni de acțiuni şi de obligațiuni (4-7%).

Putem trage concluzia că aceste date reflectă situații de-a dreptul surprinzătoare. Normal ar fi ca acolo unde există pieţe de capital dezvoltate, perfecționate şi cu servicii sofisticate, emisiunile de acțiuni şi obligațiuni să se constituie ca formă prioritară de finanțare. Într-o altă ordine de idei, tot normal ar fi ca în țările mai puțin dezvoltate să existe dorință pentru utilizarea, mai intensă, a surselor de finanțare şi să existe o mai mare respingere de a utiliza piața de capital, dacă avem în vedere lipsa sa de maturitate, fluctuațiile prețului acțiunilor pe aceste pieţe faţă de cele dezvoltate (fluctuațiile sunt de 10 – 20 de ori mai mari), eficiența mai redusă a semnalelor de piață şi gradul de risc mai

ridicat existent. Toţi aceşti factori ar trebui să descurajeze investitorii să facă plasamente de fonduri pe aceste piețe.

Este bine de ştiut că doar guvernele au capacitatea, prin reglementările stricte şi politicile economice, să transforme piața de capital într-un instrument activ şi eficient în procesul investițional. Întrucât efectele negative nu trebuie ignorate – cele legate de latura speculativă de pe piețele bursiere la investițiile de portofoliu şi care pot determina crize financiare de mari proporții (criza din 1998, ca urmare a suprasolicitării intrărilor de capital extern sub forma investițiilor de portofoliu) – trebuie păstrată şi o anumită prudență în politica de liberalizare a piețelor de capital (menținerea unui control asupra ieşirii investițiilor de portofoliu).

4.2.2. Exigențe absolut necesare investițiilor de capital

Când vorbim despre investiții, se ridică o primă întrebare: ce exigențe ar trebui avute în vedere, pentru ca acestea să se desfăşoare în condiții cât mai optime, iar rezultatele obținute în urma efectuării lor să se situeze cel puțin la nivelul scontat inițial?l

Un prim aspect necesită existența unui sistem de instituții care să poată mobiliza resursele financiare disponibile, atât din țară cât şi din străinătate, dar şi să le dirijeze spre sectoarele cele mai eficiente ale economiei.

Al doilea aspect are în vedere dezvoltarea şi consolidarea unei rețele de instituții care să asigure o diversificare a surselor de finanțare a investițiilor de capital, nu doar în raport cu profiturile proprii imediate ale acestor instituții, ci şi în raport cu rezultatele economice şi financiare obținute de economia reală.

Al treilea aspect urmăreşte, prin asigurarea unei legături reciproce dintre prosperitatea instituțiilor finanțatoare şi dezvoltarea sectorului real finanțat, a creării şi creşterii unui interes special al acestor instituții pentru efectuarea investițiilor în sectorul real al economiei.

În al patrulea aspect se pune accent pe stimularea, prin venituri suplimentare, a interesului instituțiilor finanțatoare pentru acele activități care asigură dezvoltarea sectorului real, dar şi sancționarea prin micşorarea veniturilor, a acelora care urmăresc efectuarea unor simple servicii sectorului nominal.

Ca un ultim aspect trebuie avută în vedere asigurarea unei minime protecții a capitalului autohton în formare sau, cel puțin, asigurarea unui tratament egal cu cel străin, bineînțeles, cu ajutorul sistemului instituțional.

A îndeplini aceste cerințe înseamnă a avea o economie performantă care poate realiza rate înalte de investiții, rate ridicate de creştere economică, o structură rațională a surselor de finanțare în care bursa de valori şi sistemul bancar, ca modalități alternative de finanțare, încep să joace un rol esențial pe piața investițiilor şi prin aceasta, în dezvoltarea economică generală.

4.2.3. Cererea de investiţii – atribut principal al întreprinzătorilor şi oferta de mijloace financiare

Cererea de investiţii

Volumul cererii de investiţii, exprimat prin numărul şi amploarea proiectelor, este în funcţie nu atât de numărul total de locuitori dintr-o societate, de bogăţiile naturale etc., ci, mai ales, de numărul indivizilor cu spirit antreprenorial dezvoltat, din acea societate.

Ar fi incorect să afirmăm că cetăţenii României sunt lipsiţi de acest spirit antreprenorial, dar, din nefericire, sistemul nostru educaţional nu a pus – şi nici în prezent nu pune – un accent deosebit pe cultivarea acestui spirit, care, din păcate, va rămâne în continuare înăbuşit atâta timp cât instituţiile birocratice vor domina economia, cât proprietatea de stat îşi va păstra preponderenţa şi atâta timp cât sectorul de stat reuşeşte să absoarbă o mare parte din volumul total al investiţiilor din economia naţională (vezi tabelul nr. 7).

Tabelul nr. 7

Structura investiţiilor totale

	Trim. IV 2000	Trim. IV 2001
Investiţii totale pe forme de proprietate ale beneficiarilor:	100	100
publică	49,5	51,5
mixtă	11,3	14,2
publică	38,3	33,4

***Sursa**: Buletinul statistic lunar, Institutul National de Statistică şi Studii Economice, nr. 12, 2000 şi nr. 12/2001.*

Ceea ce se remarcă, este faptul că întreprinzătorii au apărut, în special, din rândurile celor care deţineau experienţa căpătată în activităţile anterioare anilor ’90 – mai ales cei care au lucrat sau au avut contacte cu firme străine, sau şi-au desfăşurat activitatea în sistemul bancar -, precum şi cei mai bine pregătiţi din anumite ramuri de producţie – industria textilă, confecţii, electronică, comerţ, construcţii şi servicii. Se adaugă, însă, şi tinerii cu o pregătire universitară, dornici să se afirme în afaceri.

Contribuţia întreprinzătorilor în formularea corectă a cererii de investiţii e hotărâtoare pentru dezvoltarea economică a comunităţii, impunându-se ca efortul educaţional general din România să aibă ca obiectiv principal dezvoltarea, în rândurile tineretului, a acestui spirit antreprenorial mai sus menţionat.

Dacă cererea de investiţii reprezintă doar o faţă a medaliei, reversul acesteia se referă la mijloacele financiare disponibile (oferta).

Oferta de mijloace financiare

Interesul național este de a elabora şi promova un număr cât mai mare de proiecte viabile şi eficiente care să asigure dezvoltarea economico-socială a comunității.

Cererea de investiții, adică proiectele de investiții, trebuie să fie fezabile din punct de vedere tehnic, credibile şi foarte necesare comunității. Un reprezentant al BRD afirma că multe sunt eliminate datorită constrângerilor financiare existente, astfel încât circa 80% din totalul proiectelor supuse analizei acestei bănci, sunt respinse întrucât nu sunt viabile din punct de vedere economic şi nu se înscriu în parametrii ceruți de bancă.

Pentru realizarea acestor proiecte s-a impus necesitatea de a crea şi dezvolta în economia națională o ofertă diversificată de finanțare prin construcția şi dezvoltarea instituțiilor corespunzătoare. Din acestea fac parte:

Sistemul bancar compus din cele 40 de bănci, dintre care 33 sunt cu capital privat, majoritar de stat sau sunt instituții de tip mixt *(joint-venture).*

Sistemul pieței de capital în formare este compus din:

- Bursa de Valori Bucureşti, la care sunt listate 110 societăți comerciale;
- RASDAQ, piața extrabursieră, pe care tranzacționează acțiuni peste 3150 de societăți comerciale;
- societățile de valori mobiliare, peste 100, care activează pe piața bursieră şi pe cea extrabursieră în calitate de operatori oficiali;
- fondurile mutuale de investiții, societățile de asigurări private, precum şi Casa de Pensii.

Se ridică următoarea întrebare: aceste sisteme sprijină sistemul investițional printr-o ofertă ieftină, constantă, dar şi în raport cu cerințele?l

Pentru o primă abordare, ținând cont de caracterul fragmentar al informațiilor statistice existente, se poate încerca evaluarea ponderii pe care o au principalele surse de finanțare: sursele proprii ale întreprinderilor (profitul investit şi amortizarea), creditele bancare, bugetul de stat şi alte surse (fondurile populației, fondurile extrabugetare sau de la FPS şi capitalul străin).

Confruntând datele prezentate în buletinele statistice, reiese că ponderea majoritară la finanțarea investițiilor pe anul 2000, respectiv 2001, au deținut-o sursele proprii reprezentate de profit şi de amortizare (57,2%, respectiv 58,1%), precum şi „alte surse" reprezentate de fondurile populației, fondurile extrabugetare sau ale FPS şi capitalul străin (23,6%, respectiv 22,7%). Scăderea ponderii acestora din urmă, față de anii anteriori se datorează îndeosebi scăderii contribuției investițiilor străine. Sursele de la bugetul statului continuă să fie folosite în mod exclusiv în sectorul public, ca şi în anii anteriori, procentul acestora la finanțarea investițiilor fiind relativ mic (10,3%, respectiv 9,2%), în timp ce creditele bancare se situează pe ultimul loc (8,2%, respectiv 9,1%).

4.2.4. Necesitatea şi evoluția investițiilor de capital în România

Investițiile de capital rămân un factor important al dezvoltării şi relansării economice, deşi acțiunile din România sunt direcționate, în special, în vederea rezolvării problemelor economice şi sociale curente legate de echilibrul bugetar, şomaj, inflație şi de distribuția veniturilor. .

Într-o perioadă de rapide transformări, cererea efectivă de investiții este ridicată. În cazul țării noastre, această cerere ar trebui să fie şi mai înaltă şi într-o continuă creştere dacă avem în vedere presiunea existentă pentru reînnoirea tehnologiilor, necesitatea restructurării unităților economice, ridicării competitivității produselor şi serviciilor, precum cerința generală de reducere a decalajelor economice şi tehnologice față de țările dezvoltate.

În întreaga perioadă după 1990, conform statisticilor, s-a remarcat scăderea continuă a formării brute a capitalului, atât ca sumă absolută, cât şi ca pondere în PIB. De asemenea, s-a înregistrat şi o scădere a investițiilor mai accentuată decât cea a PIB (în trimestrul I 2000, față de aceeaşi perioadă a anului 1999, investițiile au scăzut cu 3,2%; In 1999 față de 1998 cu 2,9%; în 1998 față de 1997 cu 2,1%). Nici investițiile străine nu au adus o contribuție semnificativă la dezvoltarea economică a țării şi nici nu există semnale că aportul lor va cunoaşte creşteri importante, în viitorul prea apropiat.

Este evident faptul, că un aport al investițiilor aflat într-o continuă scădere nu se poate transforma în acel factor dinamizator care să propulseze un sistem economic ca cel al României, depăşit din punct de vedere tehnologic, dar şi caracterizat printr-o structură de ramură cu un nivel ridicat de consum de capital.

Pentru ca investiția să-şi obțină acest rol, de propulsare al economiei româneşti, se impune realizarea şi aplicarea corectă a unui mecanism investițional eficient, care să determine actorii economiei, pe de o parte, să mobilizeze fonduri de investiții cât mai mari şi din surse tot mai diversificate, iar, pe de altă parte, să dirijeze fondurile respective spre activitățile cele mai eficiente ale economiei reale. Experiența căpătată a mai multor țări demonstrează necesitatea sprijinirii pieței investiționale mai mult decât a altor domenii, atât prin reglementări, cât şi prin asigurarea, dar şi aplicarea unui set de pârghii financiare speciale.

În România se remarcă, din păcate, că în raport cu nevoile şi cu rezultatele obținute de sectoarele economiei reale, domeniul investițional a rămas cel mai puțin elaborat, mai incoerent, mai contradictoriu şi mai puțin eficient. S-a ajuns la această situație şi pentru că s-a acordat o prea mare crezare faptului că investițiile străine vor fi acelea care vor putea rezolva problemele esențiale ale economiei româneşti şi o prea mică atenție, dar şi lipsă de încredere față de capitalul autohton în formare. În realitate, niciodată efortul intern nu a fost şi nu va putea fi substituit de contribuția unor factori externi.

4.3. Aportul pieței de capital la finanțarea investițiilor în România. Unde suntem şi unde am dori să ajungem?

Finanțarea firmelor prin sistemul bancar (împrumuturi) a devenit cu certitudine o soluție tot mai dificilă, în condițiile actuale. Piața de capital se conturează din ce în ce mai pregnant ca o alternativă la aceste împrumuturi bancare, cu ajutorul Bursei de Valori şi a fondurilor de investiții.

Atunci când este funcțională, iar mediul economic nu este distorsionat, piața de capital oferă condiții mai avantajoase solicitanților de fonduri decât sistemul bancar. Unitățile economice, care au nevoie de finanțarea diferitelor proiecte de investiții, formulează cererea de finanțare, lansând pe piața de capital primară, prin BVB, fie acțiuni purtătoare de dividende variabile, ceea ce duce la majorări de capital, fie obligațiuni purtătoare de dobânzi fixe, rambursabile la anumite termene.

Finanțarea prin piețele de capital primare prezintă un avantaj net față de finanțarea prin împrumuturile bancare deoarece este mai ieftină, se scurtează circuitul dintre economiile disponibile şi finanțarea efectivă şi poate fi transformată în lichidități prin tranzacționarea titlurilor de valoare pe piața secundară de capital. Dacă cererea de finanțare – prin emisiuni de titluri de valoare – vine din partea companiilor care vor să-şi majoreze capitalul în scopul finanțării proiectelor de investiții, oferta de finanțare (cumpărarea de acțiuni şi de obligațiuni) apare din partea unor persoane fizice, a fondurilor de investiții, a băncilor, a caselor de economii, â societăților de asigurări etc.

În țările în care piețele de capital s-au dezvoltat şi consolidat, sistemul de finanțare prin piața de capital a devenit un concurent redutabil al sistemului de finanțare prin împrumuturi bancare. Sistemul pieței de capital, în multe țări, prezintă capacitatea de a depăşi sistemul bancar în ceea ce priveşte capacitatea sa de a asigura aportul de capital la dezvoltarea firmelor, datorită rapidității realizării operațiunilor, a costurilor de tranzacții mai reduse, a obținerii informațiilor în timp real. Sub presiunea acestei concurențe, însuşi sistemul bancar din aceste țări şi-a schimbat comportamentul față de clienți, iar costul împrumuturilor şi al altor servicii financiare şi monetare s-a diminuat. În aceste condiții, datorită contribuției celor două piețe la creşterea potențialului de finanțare a investițiilor de capital cu costuri mai reduse, economia reală este aceea care are de câştigat.

Din păcate, în România, piața de capital nu are puterea de a concura nici creditele bancare, dar nici alte surse, astfel încât nu va putea deveni, prea curând, un concurent redutabil al sistemului bancar şi, deci, nici un segment important în oferta de finanțare a investițiilor.

Ne putem opri la evidențierea evoluției principalilor indicatori pe parcursul anului 2001, atât la BVB, cât şi pe piața Rasdaq; va trebui să recunoaştem că piața românească de capital nu reprezintă altceva decât o dinamică inversă față de optimismul cam exagerat al perioadei anterioare. Explicațiile furnizate

de unii economişti, cum ar fi faptul că încrederea scăzută a investitorilor în piața de capital din România a determinat deteriorarea acesteia, are în vedere mai mult latura psihologică (care nu poate avea, însă, o dinamică distinctă o perioadă prea îndelungată) decât cea economică (vezi tabelul nr. 8 şi tabelul nr. 9).

Tabelul nr. 8

Indicatorii sintetici la BVB

ian. 2000 – nov. 2001

Perioada	Număr acțiuni tranzacționale (mii buc.)	Număr tranzacții	Volum tranzacții (mld. lei)	Capitalizarea pieței (mld. tei)
ian. 2000 – nov 2000	1 223 295	324 304	1 211,5	40 056
ian. 2001 – nov. 2001	681 756	143 982	2 080,9	112 295

***Sursa**: BVB.*

Tabelul nr. 9

Indicatorii sintetici pe piața Rasdaq

ian. 2000 – nov. 2001

Perioada	Număr acțiuni tranzacționale (mii buc.)	Număr tranzacții	Volum tranzacții (mld. lei)	Capitalizarea pieței (mld. lei)
ian. 2000 – noiem. 2000	616 273	130 087	1 786	116015
ian. 2001 – noiem. 2001	350 497	47 600	1 519	145 050

***Sursa**: Rasdaq.*

În cadrul BVB, se remarca următoarele aspecte esențiale: numărul acțiunilor tranzacționate şi numărul tranzacțiilor au cunoscut, în anul 2001, o tendință de regres; valoarea medie şi mărimea medie a unei tranzacții au cunoscut o evoluție ascendentă (de la 3735,6 la 14452,5 mit de lei/tranzacție, respectiv de ta 3772 la 4735 de acțiuni/tranzacție). Indicii bursieri s-au înscris pe o traiectorie ascendentă (indicele BET a acumulat 3548 de puncte în această primă parte a anului, față de cele 3327 de puncte ale aceleiaşi perioade ale anului anterior). Intens tranzacționate s-au remarcat acțiunile „ALRO" Slatina, precum şi acțiunile societăților bancare -"Banca Transilvania" şi „BRD Societe Generale", iar o pondere crescută a revenit şi titlurilor SIF. De asemenea, rezultatele financiare favorabile obținute de SIF Moldova, anunțata privatizare a Combinatului Siderurgic „Sidex" Galați (unde SIF Moldova deține 20,96% din capitalul social), precum şi prețul mai mic al acestor acțiuni au atras atenția investitorilor. S-au mai remarcat, în această parte a anului, acțiunile „Electroputere" Craiova (în aşteptarea privatizării) şi „Antibiotice" Iaşi.

La Societatea de Bursă Rasdaq, numărul acțiunilor tranzacționate a scăzut aproape la jumătate, față de anul anterior, o evoluție asemănătoare, dar într-o proporție mai puțin accentuată, caracterizând atât numărul tranzacțiilor,

cât şi volumul acestora; mărimea medie a crescut de la 4737 acțiuni/tranzacție la 7363 acțiuni/tranzacție, în timp ce valoarea medie a unei tranzacții a cunoscut o evoluție pozitivă mai puternică, de la 13729 mii de lei/tranzacție la 31911 mii de lei/tranzacție. Indicele Rasdaq Compozit a înregistrat o uşoară creştere, apreciindu-se cu 277 de puncte mai mare. Pe această piață au fost intens tranzacționate acțiunile producătorilor de bere ("Haber" Hațeg, „Galacta" Galați, „Brâu Union România" Reghin) şi a celor de ciment ("Romcif" Fieni, „Cimentul" Turda). Din păcate, interesul investitorilor autohtoni şi străini s-a menținut pentru piața românească de capital la cote scăzute.

Deşi dezvoltarea, evoluția economiei reale îşi pune amprenta asupra situației prezente pe piața de capital, alături de o serie de măsuri cum ar fi: existența unor firme performante, efectuarea privatizării prin piața de capital, reducerea taxei pentru intrări şi ieşiri de pe piață, trebuie evidențiați, în principal, acei factori care pot asigura dezvoltarea pieței de capital din România:

- respectarea cerințelor de dezvoltare a pieței, prin asigurarea de capital autohton şi străin către economia reală şi spargerea astfel, atât a monopolului bancar asupra finanțării economiei reale, cât şi posibilitatea declanşării relansării dezvoltării economice;
- accelerarea restructurării şi privatizării în vederea eficienței activității tuturor întreprinderilor, dar, în special, eliminarea acelora ce determină pierderi;
- o nouă orientare a politicii monetare şi fiscale, evitând „sufocarea" firmelor, lipsirea acestora de propriile mijloace de dezvoltare prin transferarea lor către sectorul bancar şi public.

Se impune realizarea unui program care să asigure ridicarea nivelului de competitivitate şi de eficiență a firmelor, dar şi protecția investitorului minoritar în vederea atracției acestuia la creşterea contribuției sale la înviorarea şi dezvoltarea pieței de capital din România.

Chiar dacă toate acestea sunt extrem de importante, se mai ridică o problemă: de ce avantaje se bucură investitorul pe această piață pentru plasamentele pe termen mediu şi lung?

În România, investitorul autohton şi cel străin se lovesc de trei mari dezavantaje la plasamentele disponibilităților băneşti în acțiuni cotate, fie la BVB, fie pe Rasdaq.

- Investitorul trebuie să plătească un comision de 1-6% din valoarea tranzacției (în funcție de valoarea capitalului), pentru fiecare tranzacție, atât la cumpărare, cât şi la vânzare, indiferent dacă câştigă sau pierde.
- Nu există sistem de protecție pentru aceste plasamente ca în cadrul mediului bancar. De asemenea, acționarul minoritar, datorită lipsei de reglementări, poate pierde dreptul de participare la decizii.
- Existența blocajului financiar, lipsa de capital pentru investiții şi lipsa capitalului de lucru. Astfel apar pierderi la nivelul firmelor, ceea ce înseamnă pentru investitor, atât pierderea dividendului, cât şi diminuarea valorii

acțiunilor, deci, şi pierderi din suma investită inițial. Şi-n cazul firmelor profitabile, nivelul dividendelor nu poate concura cu cel al dobânzilor de la depozitele bancare sau de la obligațiunile de stat.

Pentru plasamentele în depozitele bancare la termen, deținătorul de capital are o dobândă care acoperă inflația şi asigură şi un spor de venit net. Venitul din dobândă e scutit de impozit, iar riscul e înlăturat datorită existenței fondului de garanții al sistemului bancar (circa 3000 de dolari SUA).

Pentru plasamentele în obligațiuni de stat, nivelul dobânzii este chiar mai ridicat, iar acestea sunt garantate în totalitate de către stat.

Pentru plasamentele la fondurile de investiții, investitorul are doar datele privind evoluția performanțelor fiecărui fond. Întrucât piața financiară românească manifestă o serie de neajunsuri, gradul de risc e relativ ridicat.

Ne întoarcem şi nu putem sublinia faptul că, profitul, înainte de a fi repartizat acționarilor sub formă de dividende, este supus unei triple reduceri: impozitul pe profit – 38%; cota de dezvoltare (investiții din surse proprii), reținută de firme; micşorarea valorii datorită inflației (dividendele se împart după aprobarea bilanțului anual sau chiar cu un an întârziere).

Din cele prezentate, se relevă faptul că plasamentele în acțiuni, chiar şi-n cazul firmelor rentabile, sunt departe de a concura cu alte plasamente, scăzând astfel cererea de acțiuni în raport cu oferta şi, prin urmare, producându-se atât deprecierea valorii acestora pe piața de capital, scăderea profitabilității firmelor, cât şi evoluția negativă a întregii economii reale din România. Vom putea vorbi despre o funcționare normală a pieței de capital, de capacitatea acesteia de a deveni o alternativă la creditele bancare doar atunci când vor fi îndeplinite două condiții esențiale: nivelul dividendelor să fie egal sau mai mare decât nivelul dobânzilor la depozitele bancare pe termen mediu şi lung; investitorul să se bucure, prin reglementări, de un minim de protecție şi de siguranță.

Intervine datoria guvernanților de a găsi soluții viabile pentru finanțarea investițiilor prin intermediul pieței de capital. Prin analize comparative cu alte țări se evidențiază faptul că: guvernele pot juca un rol majoritar, în extinderea acestor piețe, prin sprijin financiar, prin elaborarea reglementărilor necesare şi printr-o monitorizare strictă de către autoritatea publică; programele de privatizare ar trebui să se înfăptuiască, în cea mai mare parte, cu ajutorul pieților de capital, fapt ce poate contribui enorm la înviorarea acestor piețe, inspirând încredere în fața investitorilor; ar trebui să se încurajeze dezvoltarea pieților pentru atragerea intrărilor de capital pe diferite termene, inclusiv pe termen scurt şi evitarea contractării de noi datorii prin neacordarea de garanții guvernamentale (de exemplu: țările în curs de dezvoltare au recurs la această soluție datorită crizei de pe piața creditelor din anii '80); înfăptuirea liberalizării acestor piețe cu condiția păstrării unei anumite prudențe (tot în țările mai-sus amintite, o asemenea politică a încurajat corporațiile să recurgă la emisiuni de acțiuni pe piața bursieră internă şi externă, aceasta ca urmare a creşterii ratei dobânzilor la împrumuturile internaționale); existența unor măsuri active pentru

a determina firmele să folosească piața de capital pentru noile emisiuni de acțiuni, folosind, de exemplu, plafoane pentru datorii, convertirea datoriilor în acțiuni şi lansarea acestora pe piața de capital.

4.4. Concluzii

Mai repede sau mai încet, mai vizibil sau mai puțin vizibil, ne-am obişnuit să spunem că economia românească evoluează spre „economia de piață", deşi acest termen a devenit, datorită frecventei utilizări, destul de evaziv şi înşelător, în sensul că încearcă să explice prea puțin şi dă prea multe speranțe.

Noile împrejurări au determinat schimbări nu numai în ceea ce priveşte gradul de concentrare şi de complexitate a activităților economice, în dimensiunile întreprinderilor, dar şi raporturile acestora cu mediul lor social, economic, cu piața, precum şi raporturile dintre ele şi proprietari.

Într-o încercare de reevaluare a conceptului modern al economiei va trebui să înțelegem că piața nu este un atribut al acesteia, ci însăşi esența ei. Astfel încercăm să evoluăm spre momentul în care vom reuşi, în sfârşit, să renunțăm la pasivitatea proprie fatalismului economic comunist, pentru a deveni activi şi interesanți.

Actuala stare a economiei româneşti este caracterizată tocmai prin dezechilibre, dar cunoaşterea lor reală este o dovadă concretă a evoluției.

Gradul de valorificare a potențialului economiei româneşti continuă să fie în scădere, practic, în toate sectoarele de activitate. Prin confruntarea documentelor statistice reiese, totuşi, o revigorare a economiei reale, o îmbunătățire a evoluției economice şi financiare, de exemplu, pe ansamblul anului 2001 comparativ cu anul anterior: producția industrială a fost cu circa 10,4% mai mare, ca urmare a sporurilor înregistrate, îndeosebi de, ramurile prelucrătoare şi de industria extractivă; producția de bunuri de uz curent a indicat, de asemenea, creşterea cu 21%, asigurând refacerea cererii de consum a populației şi menținerea competitivității externe a produselor româneşti; pe piața muncii, creşterea numărului salariaților din economie s-a concretizat printr-o majorare de 158 mii de persoane, iar rata şomajului şi-a păstrat un trend descendent, diminuându-se cu 0,5%, până la 8,8% – cel mai scăzut nivel după septembrie 1998; iar puterea de cumpărare a salariului mediu net a cunoscut o creştere cu 4,4%.

După o îndelungată perioadă de ezitări şi de amânări nejustificate, s-a trecut la o serie de acțiuni concrete. În sfârşit, se pare că s-a înțeles şi faptul că dezvoltarea economică durabilă, acceptarea integrării României în Uniunea Europeană nu poate fi asigurată atâta timp cât: economia continuă să fie afectată de indisciplină financiară, să fie întreținută de managementul marilor întreprinderi de stat, care nu este supus nici unui control din partea statului în calitatea sa de proprietar; procesul investițional continuă să se mențină la un nivel extrem de modest în raport cu nevoia de a restructura unitățile economice exis-

tente, de a dezvolta altele noi, de a moderniza tehnologiile şi de a reînnoi produsele; cererea internă e stimulată de Guvern, în mod artificial, atât prin credite neperformante acordate unor regii şi unor mari întreprinderi cu capital de stat, de către bănci, cât şi prin subvenții de la buget acordate unor întreprinderi pentru acoperirea pierderilor.

Soluțiile practice adoptate sau în curs de adoptare vor avea menirea să contribuie şi mai mult la crearea unui cadru favorabil de relansare economică a țării. În acest cadru, în condițiile României de astăzi, apare necesară prezența activă şi puternică a cel puțin **doi factori dinamizatori esențiali: sporirea investiției de capital şi ridicarea competitivității produselor şi serviciilor româneşti pe piața națională şi pe cea mondială.** Dacă Guvernul prezent poate implementa reforma în acord cu FMI, viitoarea stabilizare şi liberalizare a piețelor în România ar trebui să transforme țara noastră într-o atractivă oportunitate de investire atât pentru investitorii locali, cât şi pentru cei străini.

Capitolul 5
Abordarea strategică a pieţelor financiare în perspectiva globalizării

5.1. Globalizare, diversificare, reţelizare

Informaţiile şi pieţele străpung frontierele, tehnologia şi economia moderne nu acceptă graniţe, determinând deznaţionalizarea instituţiilor şi instrumentelor antrenate în rezolvarea problemelor globale.

În esenţă globalizarea impune rezolvarea împreună a problemelor globale, lăsând libertatea indivizilor să găsească modalităţile instituţionale adecvate pentru soluţionarea problemelor teritoriale, regionale, locale. În această perspectivă societatea, ca o comuniune heterotetică, asociativă, va presupune o puternică fragmentare a construcţiilor statale şi în primul rând a celor mari, a uriaşilor care se vor dovedi conservatori, dominatori, prejudiciind soluţionarea echitabilă a problemelor globale. Fragmentarea implică diversificarea, diferenţierea, constituirea unor sisteme de valori şi norme specifice, deosebite de cele proprii comunităţilor naţionale, dar şi recompunerea unor spaţii de interes comune, regionale, ierarhizate concentric conform unor „reguli" multicriteriale. Globalizarea nu se poate constitui prin uniformizare,. prin centralizare dominatoare, ea reprezentând un spaţiu al interdependenţelor şi codeterminărilor mereu în mişcare. Termenii antitetici, globalizare şi diversificare, se corelează, diferenţierea implicând, cum am spus, alte valori şi norme.

Dominanţa este străină globalizării, ţările dezvoltate pe componentele tehnologică şi economica, vor fi prizonierele propriilor structuri şi culturi interne divergente, se vor confrunta cu deficite politice de gestiune a libertăţilor individuale cvasitotale, cu neputinţe instituţionale şi instrumentale. Globalizarea afectează în perspectivă mai mult pe dinozaurii naţionali, decât naţiunile mici, care atât dimensional, cât şi cultural sunt mai aproape de comunităţile integratoare ale globalizării.

Paradoxal, hotărâtor în procesul globalizării se va afirma cultura, cultura comunitară, purtătoare a spiritului comunitar integrativ, al localizării şi regionalizării normelor, instituţiilor, valorilor; tehnologiile şi pieţele vor constitui în acest sens factorii globalizării, proces care se va desfăşura în şi prin structuri comunitare, concentric organizate şi ierarhizate.

Limba, religia, mentalităţile, coordonatele geografice, cultura, etnia, afinităţile etc. vor reprezenta criterii ale reconstrucţiei globale a umanităţii, fiecare criteriu având dinamică şi contribuţie diferenţiată.

Individul, ființă spirituală, dar şi entitate biologică, îşi caută, presat de problemele globale şi utilizând instrumentele şi instituțiile de care dispune, spațiul existențial propice supraviețuirii şi dezvoltării. Încercând să se regăsească în comuniuni heterotetice concertante şi concentric ierarhizate.

În prezent, evoluția a împins omenirea pe calea civilizației duale, în sensul existenței unei singure lumi şi a două civilizații, între acestea falia adâncindu-se continuu. Se pare că factorul determinant îl reprezintă conservatorismul național al statelor, îndeosebi al celor superdezvoltate.

Transformarea culturală a omenirii, evidentă în „era informațională", dar şi complexizarea interdependențelor culturale forțează şi drenează procesul globalizării, însă rigiditățile, asimetriile şi iraționalitățile societății mondializate, ale economiei globalizate, impun necesitatea reconstrucției instituționale, comunitare a societății umane. Diluția statului național va reclama umplerea hiatusului dintre individ şi comunitatea societală cu un spațiu cultural, îmbibat de valorile globalizării, a unității endemice şi originare a omenirii, Pământul fiind casa tuturor.

Ierarhizarea concentrică şi concertarea comunităților vor presupune instituționalizarea ierarhică a regulilor şi normelor, a valorilor şi trebuințelor şi, implicit, constituirea unor noduri, centre de autoritate non-naționale, în funcție de criteriile globalizării, dar şi de anvergura problemelor.

În acest sens, globalizarea va impune o segmentare a universului societal globalizat în spații polarizante, în centre de decizie constituite multicriterial, în „comunități regionale" circumscrise nevoii explicite şi implicite a soluționării problemelor globale ale omenirii. Controlul decizional, prin instituții adecvate, se va impune însă în cadrul unor structuri-rețea convergente spre noduri de autoritate, a căror coordonare – orientare va trebui să elimine autoritatea unică (transcendența temporarului).

Centre de dezvoltare, având ca suport oraşe comunitare, federații regionale (fără conținut statal, național), poli de coordonare (fără absolutizarea puterii) vor putea constitui paliere instituționale şi funcționale ale globalizării, în cadrul unor rețele funcționale şi decizionale.

Instituirea unor poli ai globalizării este evidentă de câțiva ani, de câteva decenii poate, Sistemul Monetar Internațional şi organismele însoțitoare demarând acest proces, pe componentele comercial – financiare, puternic susținute de tehnologiile informaționale actuale. Existența încă a statelor – națiuni, îndeosebi a celor puternic dezvoltate care-şi asumă şi arogă necesitatea „dirijării globalizării", distorsionează şi denaturează acest proces, accentuând adesea o anumită problematică globală, conform intereselor şi motivațiilor naționale. Confruntarea dintre națiuni pentru a-şi atribui beneficiile, dar nu şi pierderile generate de globalizare, este evidentă. „Artificializarea" acestui proces, îndepărtarea lui de interesele indivizilor, ale comunităților, contribuie la acutizarea necesității globalizării prin diluarea statelor națiuni.

Polarizarea autorității se impune în procesul globalizării, dar nu polarizări naționale, statale, care pot demola premisele acesteia.

În această eră informațională abundența informațiilor, fără o întrebuințare chibzuită a lor, îmbâcsite de etichetări şi prejudecăți, centrate pe motivații şi interese fără rezonanță comunitar-globală, va putea genera o apocalipsă a complicațiilor, a dezorganizării.

Un simptom al unui asemenea pericol îl reprezintă miturile actuale ale globalizării, promovate evident de națiunile puternic dezvoltate:

- dacă țările dezvoltate, cam 15 ia număr, ar conduce procesul globalizării (evident, centrată pe națiuni), toate celelalte țări se vor dezvolta;
- realizarea globalizării presupune existența şi chiar adâncirea inegalităților inițiale (cât timp?) între națiuni.

În această abordare, Sistemul Monetar Internațional, care promovează liberalizarea pieților, financiare îndeosebi, se afirma ca exponentul unei „globalizări naționale", globalizare de dominanță, de putere, pornind de la premisa, aparent veridică în plan economic, că piețele sunt mai eficiente decât statul (şi aici este vorba, evident, de statele mici). Se poate susține că informația şi piața forțează globalizarea, un proces necesar, însă pe de altă parte va fi evident că în această abordare se încearcă uniformizarea, monoculturalizarea, de fapt amortizarea diferențelor, calea spre o „dictatură globală" fiind tentantă, însă spre o dictatură fără autoritate, fără autoritate distribuită concertant şi concentric.

Trebuie să afirmăm că globalizarea, în sensul soluționării echitabile a problemelor globale, nu are nimic comun cu statele naționale, îndeosebi cu cele dezvoltate, care au creat, de fapt, aceste probleme globale.

Aceste mari națiuni-stat externalizează puternic „reziduurile" dezvoltării lor de până acum, dovedind că au fost incapabile să asigure un „spațiu global" propice supraviețuirii omului, ca entitate biologică, dar şi afirmării spiritualității sale (pericolul culturii de masă americane este o dovadă).

Cele două vehicule actuale ale globalizării dirijate, piața şi informația, relevă individului decomunizat că totul are preț, dar nimic nu are valoare, că dezvoltarea umană este aservită creşterii economice, că responsabilitatea revine indivizilor şi nu instituțiilor, că noua religie constă în „stabilitatea pieților financiare", care, din mijloc, au devenit scop şi, în fine, că tehnologia şi economia, golite de spiritualitate, cantonate exclusiv în substanțialitate, devin purtătoarele obscurantismului periculos, antiglobalizare.

În lipsa unei viziuni comunitare asupra globalizării, acest proces forțat, pe baze naționaliste (evident cosmetizate), prin intermediul pieților şi tehnologiilor informaționale, induc națiunilor mici echilibre nefavorabile, generatoare de recesiuni şi crize cu repercusiuni asupra populațiilor, care suportă şi efectele globalizării problemelor, şi totodată injectează arbitrar şi voluntar şocuri externe economiilor acestor țări, cu consecințe devastatoare asupra tuturor componentelor societăților.

5.2. Pieţele financiare în cadrul reţelelor globale

Piaţa reprezintă arena afirmării libertăţii, modalitatea prin care oamenii, organizaţi mai mult sau mai puţin formal, îşi evaluează, transferă şi valorifică produsele, de orice natură, ale activităţilor lor.

Constituindu-se pe piaţa transferurilor, a schimburilor directe, beneficiind de mijloace, de instrumente de schimb din ce în ce mai complexe, mai sofisticate piaţa şi-a delimitat treptat segmente specializate, integrate într-un ansamblu de codeterminări şi interconexiuni, de relaţii, în cadrul acestuia tasându-se piaţa banului, adică a instrumentelor de schimb.

Piaţa banului, structurată, diferenţiată şi specializată reprezintă în lumea contemporană componenta fundamentală a mecanismelor schimbării şi dezvoltării, consolizându-se extensiv şi intensiv, străpungând frontiere şi mentalităţi, religii şi culturii, antrenând ansamblul pieţelor, economiilor şi societăţilor într-un iureş al internaţionalizării, al globalizării.

Îmbrăcând diverse forme, piaţa banului se afirmă plenar prin piaţa financiară, a capitalurilor în mişcare, hipostaziind, adesea aparent, libertatea de mişcare în calitate de principii constitutiv şi funcţional.

Prin piaţa financiară, de fapt un sistem integrat de pieţe, piaţa globalizată, mondializată promovează puternic cererea, nevoia consumativistă, produsul nefiind altceva decât un vehicul al nevoilor, al cererii formată, manipulată, multiplicată şi debordant „marketizată" de o ofertă creată şi recreată continuu prin forţa organizată a pieţei financiare.

Pieţele financiare, loc de întâlnire al capitalurilor în căutare de proiecte generatoare de noi cereri, de nevoi ce va trebui să fie satisfăcute, readuce produsul, oferta la starea originară, aceea de mijloc pentru satisfacerea cererii, scop al activităţilor economice, şi nu numai, un scop însă aproape complet „administrat" de către ofertă, deci de către pieţele financiare.

Evoluţia pieţei financiare, în centrul căreia se afla banul, capitalul, s-a orientat implacabil spre transnaţionalizare, mondializare, actorii ansamblului de pieţe financiare internaţionale fiind entităţi supranaţionale, integratoare şi dominatoare, controlând şi dirijând prin tehnologii puternic specializate şi raţionalizate o lume aservită şi neputincioasă, inducându-i acesteia comportamente iraţionale, discordante, atrofice, mutilante.

Volatilă, speculativă, spontană, nonconformistă, piaţa financiară, prin componentele sale de angardă, ireale şi disipative, mobilizează celelalte componente ale pieţei globale, pieţele naţionale, regionale, locale, societatea în ansamblul sau într-o cursă, mereu mai rapidă, spre continua schimbare, adaptare, multiplicare.

Instituţionalizarea globalizării pieţelor financiare, incipientă şi inadecvată, supusă mai mult eşecurilor decât succeselor, se constituie în prezent ca procesul determinant al dezvoltării societăţilor, actorii acestei pieţe, publice sau private, însă internaţionalizate, adepţii unei liberalizări totale a mişcării capitalu-

rilor, dar şi a celorlalte componente ale pieţei globale, confruntându-se cu un ghem de probleme insolubile în actuala „arhitectură" a pieţelor, a sistemului financiar internaţional (Sivii), solicită în prezent reglementări, disciplinări, ordonări, gestiuni concertate, adesea centralizate.

Criza pieţelor financiare internaţionale este evidentă, neputinţa acesteia de a se autoregla fără costuri, fără pierderi enorme reprezintă caracteristica actuală a sistemului financiar internaţional.

Emergenţa pieţelor în formare, polarizarea pieţelor, constituirea unor atractori financiari zonali, regionali, difuziunea rapidă a informaţiilor susţinută de structuri informatice puternice, impactul covârşitor al finanţelor internaţionale asupra spaţiilor economice, asupra tehnologiilor, resurselor naturale şi umane, asupra mediului ambiant, diversificarea instrumentelor şi structurilor financiare şi multiplicarea interdependenţelor etc. impun sistemului financiar internaţional actual soluţionarea unui noian de probleme pentru care acesta se dovedeşte nepregătit.

Putere fără ierarhi, autoritate fără reguli, decizii fără responsabilităţi sunt numai câteva caracteristici instituţionale ale sistemului financiar internaţional actual.

Criza SMI este o criză a copilăriei, dar şi a adolescenţei arogante, rebele şi în acelaşi timp înnoitoare, inovativă, purtătoare a unor noi reguli, a unor structuri şi instituţii mai adecvate viitorului.

Instituţiile financiare internaţionale create acum 55 de ani, destinate atunci unor scopuri bine definite şi dispunând în acest sens de competenţe şi mijloace specifice, s-au confruntat după 1970 cu noi probleme, diferite de cele pentru soluţionarea cărora fuseseră concepute.

Instrumente ale diplomaţiei financiare a Guvernului SUA, cele două instituţii financiare internaţionale Fondul Internaţional Mondial (FMI) şi Banca Mondială (BM) au controlat şi dirijat timp de 35 de ani piaţa financiară, de fapt pieţele financiare ale larilor occidentale dezvoltate, America afirmându-se şi valorificându-şi „pe gratis" supremaţia globală, dolarul constituind instrumentul fundamental al dominaţiei acesteia. Economia financiară internaţională a rămas unipolară în această perioadă, ethosul financiar american contribuind la generalizarea unui mimetism comportamental având ca regulator următorul principiu: bogatul trebuie să-l ajute pe sărac pentru a nu muri (colaps), dar nu ca acesta s-o ducă bine, de sărac depinzând dacă va deveni şi el bogat.

Noile realităţi sociale, economice, financiare, politice au evidenţiat anchilozarea instituţionalismului financiar internaţional, pieţele financiare în continuă transformare, expansiune şi diversificare căutându-şi singure modalităţile de dezvoltare şi consolidare, creându-şi reguli neformale, impunând o nouă abordare a spaţiului financiar internaţional, toate acestea cu pierderi şi costuri care afectează ansamblul structurilor financiare internaţionale.

De la un comportament prudent al instituţiilor financiare este evidentă în ultimii 15-20 de ani înclinaţia spre risc a acestora, spre afaceri speculative,

mişcarea activelor de la certitudine spre incertitudine, generând eroziunea masivă a creditului global, perturbând şi periclitând disciplina financiară pe plan mondial.

Toate pieţele financiare în formare, localizate în America de Sud sau în Europa de Est, în Asia de Sud-Est sau în Africa, în spaţiul arabic sau în CSI, sunt în crize profunde, căutându-şi fiecare, regional, soluţiile ieşirii din criză, acordându-şi „viclean" funcţionalismele şi structurile la cerinţele impuse de cele două instituţii financiare internaţionale, instrumente ale intereselor financiare ale SUA, la care sunt aliniate Uniunea Europeană, şi parţial, Japonia. Crizele se deplasează rapid pe toate pieţele financiare, afectând, este adevărat diferenţiat pe toţi actorii publici şi privaţi, inducând şocuri demolatoare pe pieţele financiare în formare, naţionale sau regionale, FMI şi BM nedispunând de instrumente adecvate de previziune, de domolire, de drenare, contagiunea negativă devenind boala endemică a mişcărilor internaţionale de capital.

"Băieţii mari" care domină în prezent piaţa financiară internaţională determină o serie de asimetrii, esenţiale fiind cele manifestate în împărţirea beneficiilor şi costurilor globalizării financiare, precum şi de cele ale modului cum crizele afectează diversele regiuni, inducând totodată trei surse de hazard moral pe pieţele financiare: generată de acţiunile FMI; generată intern de fiecare ţară prin modul de supraveghere şi reglementare; generată de „fixitatea" cursurilor de schimb susţinută prin politici ale ratelor dobânzii.

În acest context, asumându-şi riscuri fără responsabilităţi, actorii principali de pe pieţele financiare au răsturnat fluxurile de capital privat pe termen scurt (care ar trebui să constituie lubrefiantul globalizării pe termen lung), reorientându-le din domeniul investiţiilor spre băncile interne de pe pieţele în formare, speculând şi volatilizând resursele financiare necesare consolidării reale a acestor pieţe, integrării eficiente a acestora în circuitele financiare internaţionale.

Succesiunea de crize financiare şr efectele lor, adesea devastatoare, reclamă reformarea sistemului financiar internaţional, constituirea unei noi arhitecturi a acesteia ca să corespundă noilor cerinţelor ale pieţelor financiare în curs de globalizare, să confere actorilor de pe aceste pieţe disciplină, ordine, responsabilitate.

Lumea financiară actuală, economiile naţionale şi economia mondială se bazează pe informaţie şi comunicare, reclamând noi reguli de risc care să promoveze egalitatea şi echitatea, transparenţa şi participarea, localizarea şi apartenenţa, globalizarea impunând multipolarizare şi multiplicitatea conexiunilor.

Structurile piramidale birocratice de organizare şi fluxul centralizat al puterii şi comenzii, caracteristice în esenţă funcţionalismelor instituţiilor financiare internaţionale actuale, dincolo de aparenţele participării parteneriale, devin caduce într-o lume asaltată de date şi săracă în informaţii, disponibile numai la nivelurile locale, zonale, regionale.

Dincolo de state, piețele, piețele financiare în particular promovează localizarea, regionalizarea soluțiilor, care trebuie să fie adecvate unor probleme locale, integrabile rezolutiv problematicii totale comunităților existente ca întreg, problema tehnologică fiind şi o problemă economică, ecologică, umană, demografică, ambientală etc., circumscrise concentric unor nevoi financiare, generatoare de piețe financiare adaptate, diferențiate, dar interconectate la fluxurile financiare internaționale. Probleme economice, şi nu numai ale comunităților locale, regionale, vor fi soluționate asamblist nu atât de puterile politice ale statelor, cât de piețe, de piețele financiare care nu cunosc granițe, dar va trebui să se supună regulilor şi instituțiilor transnaționale conform codurilor de comportament financiar elaborate participativ de toți partenerii de pe piețele financiare.

La nivel global, piața financiară se va constitui într-o rețea distributivă de piețe locale, zonale, naționale, regionale etc. formând un sistem integral de comunicare între elemente interconectate multidimensional. În acest sens, rețeaua de piețe va reprezenta dimensiunea spațială a unei forme de reglementare a relațiilor dintre elementele asamblate concentric şi concertate funcțional, reglarea piețelor financiare, a raporturilor dintre ele realizându-se prin mecanismele şi procedurile guvernantei, care se va caracteriza prin policentrism, participare, parteneriat, echitate, loialitate substenantă etc.

Rețeaua piețelor financiare invalidează comanda, centralizarea, unipolari-zarea, ierarhiile subordonative etc., valorificând potențialul reglativ şi funcțional al codeterminărilor, rolurilor, scopurilor comune, comunicării, transparenței proiectelor, interdisciplinarității etc.

Structurarea în rețea (rețelizarea) a pieței financiare globale va permite constituirea liberă, funcțională a polilor atractori ai pieței financiare, componente directoare ale pieței mondiale, globalizate, poli care asigură ordonarea multicriterială a forțelor pieței în funcție de nevoi, de caracteristicile locale, zonale, regionale, promovând egalitatea şi echitatea partenerilor, dincolo de ineficace interese naționale, dar şi de tentații de dirijare transnațională a funcționării pieței financiare globale şi, totodată, participând la realizarea multipolară a guvernantei globale a acestei piețe prin reguli şi instituții transnaționale.

Evident, procesul de polarizare în rețea a pieței financiare internaționale va trebui să valorifice democratic, participativ arena națională de acțiune, soluția mondială a unei arhitecturi posibile a sistemului financiar internațional, bazat pe polarizarea în rețea, fiind necesar să aibă o emergență națională, națiunile, toate națiunile, conferind pieței financiare internaționale reglementate transnațional atributele reglatorii şi funcționale capabile să asigure evoluția adaptativă a economiei, a societății umane spre armonie şi echitate, spre organizare şi responsabilitate.

Dimensiunea informațională a pieței financiare în rețea va fi preponderentă față de dimensiunea energetică, caracterul compozit al pieței financiare, în cadrul căreia se intersectează sinergie ansamblul de „forțe ale dezvoltării”

disponibile la nivelul comunităţilor, structurate concentric, evidenţiind importanţa legăturilor orizontale, colaterale, multidirecţionate.

Noua arhitectură a Sistemului Financiar Internaţional va impune, cu prioritate, reforma instituţională, de fapt construcţia instituţională adecvată polarizării în reţea, în sensul democratizării de bună credinţă a modului de adoptare a deciziilor care vizează întregul sistem financiar în proces de globalizare, singura cale de a construi o piaţă financiară globală a viitorului fiind aceea a deciziilor politice participative, supuse treptat unui fenomen de deznaţionalizare.

În actualul stadiu al globalizării această cale este greu de urmat, atât de „băieţii mari", care nu pot renunţa la tentaţia dirijismului, a paternalismului desuet, şi nici de „copiii de mingi", mulţi dintre aceştia neînţelegând nici măcar funcţionarea corectă a pieţelor financiare.

Unipolaritatea americană, instrumentată de FMI şi BM reprezintă un model de globalizare încă greu de clintit, însă evoluţia globală a omenirii, problemele globale mult mai grave decât „jocurile financiare" vor impune necesitatea şi inevitabilitatea reţelei polarizante şi participative în construcţia Sistemului Monetar Financiar.

Referindu-mă la problematica „arzătoare" a pieţei financiare internaţionale de la început de mileniu, consider că se impun câteva direcţii care pot oferi începutul reconstrucţiei arhitecturii sistemului financiar internaţional, şi anume:

a) creşterea transparenţei decizionale a FMI şi BM;
b) instituirea unui sistem de control al mişcărilor de capital pe termen scurt;
c) constituirea unor mecanisme participative de decizie ale debitorilor şi creditorilor, în cadrul reuniunilor parteneriale;
d) implicarea responsabilă a actorilor financiari privaţi în reformarea pieţelor emergente, fără garanţii, prin asumarea riscurilor;
e) corelativ, diminuarea şi eliminarea garanţiilor guvernamentale pentru credite şi împrumuturi;
f) activizarea băncilor mari pe pieţele titlurilor de valoare pe termen lung, în vederea disciplinării pieţelor financiare;
g) restructurarea incitativă, stimulativă a datoriilor corporaţiilor, ale băncilor;
h) promovarea ratelor dobânzii coordonate global pentru susţinerea relansării economiei globale;.
i) asigurarea unei baze financiare mai largi (instituţii, instrumente, produse etc.) care să permită globalizarea;
j) liberalizarea protejată a pieţelor financiare naţionale, care să ofere posibilitatea polarizării şi constituirii reţelelor concentrice, prin compatibilizări şi sinapse funcţionale, operaţionale, prin constructivism instituţional-reglementativ;
k) orientarea ajutoarelor financiare internaţionale spre extinderea şi consolidarea bunurilor publice, a serviciilor publice care să susţină globalizarea, reţelizarea şi polarizarea;

l) desprinderea actualelor instituții financiare internaționale din sfera intereselor unipolare sau slab multipolare, şi în acest sens, mobilizarea la nivelul Băncii Mondiale a resurselor necesare creației reale de cunoştințe în domeniul globalizării;

m) promovarea consecventă a cursurilor de schimb flexibile şi a ratelor dobânzii joase în vederea fluidizării fluxurilor financiare nespeculative şi diversificării activelor financiare (investiții directe, investiții de portofoliu, acțiuni etc.).

Aceste direcții de reconstrucție vizează „pregătirea" unor premise necesare demarării construcției Sistemului Monetar Internațional în conformitate cu cerințele viitoare ale economiei globale, funcționale după părerea mea, în conformitate cu posibilele principii ale structurilor în rețea, polarizate şi participative, care să asigure dezvoltarea comunitară, regională, diversificată a societății omeneşti.

Piețele financiare şi tehnologiile informaționale reprezintă avangarda, vectorul prospectiv al polarizării în rețea.

5.3. Integrarea piețelor financiare în cadrul rețelelor globale

Incertitudinea şi instabilitatea sunt caracteristici endemice ale piețelor, ale piețelor financiare îndeosebi, dezechilibrul fiind „starea dinamică" a piețelor financiare, şi aceasta deoarece realitatea economică nu este independentă de om, de gândirea, cuvântul şi fapta acestuia, ci este o creație a omului, continuu transformată, adaptată, influențată.

Omul cunoaşte această realitate prin participare şi în acest sens cunoaşterea este o cunoaştere participativă, activă, reflexivă, generatoare de indeterminări şi perturbații continue în câmpul acțiunii economice.

Deciziile participanților pe piețele financiare, componentă esențială a realității economice sunt determinate de anticipațiile şi aşteptările actorilor pieței, acestea fiind la rândul lor puternic influențate de „reziduurile" ideatice, de concepte şi judecăți remanente în spațiul cognitiv şi motivațional al participanților, având impact asupra cursului evenimentelor pe care ar trebui să-l reflecte. Cursul evenimentelor pe care actorii de pe piețele financiare încearcă să-l anticipeze este evidențiat de dinamica prețurilor curente de piață, prețuri care exprimă variabilele fundamentale ale agenților economici participanți pe piața financiară, şi anume: câştigurile, dividendele şi valoarea activelor, creditele, cursurile valutare etc. Variabilele fundamentale luate în considerare sunt plasate în viitor, nefiind cunoscute, ci anticipate şi în acest sens viitorul fundamentelor este influențat de anticipările care l-au precedat, anticipări care-şi găsesc expresia în prețurile pieței, prețuri care afectează în diferite moduri nivelul fundamentalelor. În aceste condiții variabilele fundamentale nu mai reprezintă variabile independente care determină prețurile, deoarece fluctuația prețurilor împinge fundamentele în direcția fluctuantă a prețurilor, declanşând un proces de

autoconsolidare care poate duce fundamentalele şi preţurile foarte departe de echilibrul convenţional. Aceasta va induce participanţilor pe pieţele financiare un comportament de conformare la tendinţă, care poate plasa aceste pieţe într-un teritoriu departe de starea de echilibru, interacţiunile reflexive ale variabilelor fundamentale şi preţuri fiind endemice pieţelor financiare.

Evoluţia pieţelor financiare se înscrie, de regulă, pe o dinamică caracterizată prin ascendenţă şi descendenţă, expansiune şi depresiune, reflexibilitatea proceselor desfăşurate pe aceste pieţe, fie de autoconsolidare, fie de autocorecţie, generând instabilitate pe pieţe. Şi în acest sens se instituie un dezechilibru dinamic prin asocierea unei tendinţe dominante a evoluţiei pe piaţa financiară cu o idee „preconcepută", o prejudecată dominantă în gândirea participanţilor pe piaţă. Atât tendinţa, cât şi prejudecata se dezvoltă, susţinându-se reciproc într-un mediu de instabilitate, participanţii pe piaţă pierzându-şi încrederea în variabilele fundamentale, apropiindu-se de abordările tehnice ale pieţei, dând naştere speculării ulterioare a tendinţei de instabilitate.

Stabilitatea pieţelor financiare ar fi posibil de asigurat prin revenirea încrederii participanţilor în variabilele fundamentale ale pieţelor, chiar dacă acestea depind de estimările, de evaluările participanţilor, posibilitate care presupune însă ignorarea caracterului reflexiv al acţiunilor acestora pe pieţe. Conştientizarea de către participanţii pe pieţe a reflexivităţii accentuează şi accelerează instabilitatea, menţinerea stabilităţii pe pieţele financiare trebuind să devină un obiectiv al puterii publice, pieţele neputând fi lăsate la dispoziţia propriilor mecanisme. În prezent, problema instabilităţii pe pieţele financiare devine tot mai acută, încrederea în „fundamentale" se erodează, comportamentele bazate pe confirmarea la tendinţă fiind în ascensiune.

Acest comportament este stimulat de influenţa din ce în ce mai mare a investitorilor instituţionali, al cărei randament se măsoară prin performanţele relative şi nu absolute, precum şi de influenţa formatorilor de piaţă pe pieţele valutare şi pe cele ale instrumentelor financiare derivate, care beneficiază de o volatilitate sporită, îndeosebi ca furnizori ai mecanismului de *hedging,* pentru acoperirea sau compensarea la termen a riscurilor.

Pieţele financiare constituie o componentă esenţială a sistemului capitalist în proces de globalizare, sistem care se caracterizează printr-un comerţ liber, şi în special, printr-o circulaţie liberă a capitalului.

Sistemul este foarte favorabil capitalului financiar, care are o libertate maximă de mişcare, ceea ce a dus la o dezvoltare rapidă a pieţelor financiare globale. Acest sistem constituie un gigantic sistem de circulaţie, care absoarbe capital prin instituţii şi pieţe financiare centrale, capital care este apoi pompat către periferie, fie direct, sub formă de credite sau investiţii de portofoliu, fie indirect, prin corporaţiile multinaţionale.

Până în 1997 sistemul absorbea şi pompa bani, pieţele financiare crescând în mărime şi în importanţă, iar ţările de la periferie puteau obţine aport de

capital de la centru prin deschiderea pieţelor lor de capital, pieţele în formare prosperând.

După criza asiatică fluxul de capital s-a inversat, capitalul începând să părăsească periferia, economiile dezvoltate (centru) beneficiind de avantajele oferite de cele mai bune zone ale lumii, cu speranţa că periferia s-ar putea redresa, însă revigorarea din 1998-1999 s-a manifestat în condiţiile unor pieţe în scădere.

Epuizarea periferiei nu mai este benefică centrului, crizele financiare care zguduie periferia evidenţiind o serie de deficienţe ascunse ale sistemului financiar şi bancar internaţional:

a) băncile se angajează între ele şi cu clienţii lor aranjamente de *swap,* tranzacţii la termen şi operaţiuni cu instrumente financiare derivate, neevidenţiate în bilanţurile băncilor şi reevaluate în permanenţă de piaţă, orice diferenţă între cost şi preţ fiind compensată prin transferuri de numerar. Vastitatea acestor aranjamente, eliminarea riscului de nerespectare a unui angajament, multiplicarea sumelor fundamentale faţă de capitalul angajat, intermedierea tranzacţională centrată pe anonimat expun sistemul, foarte sofisticat, riscurilor şi şocurilor neortodoxe (crizele mexicană, asiatică, rusească, braziliană etc.);

b) impactul instabilităţii pieţelor financiare asupra periferiei este intens negativ, ţările periferice optând fie pentru apartenenţa la sistemul capitalist global, fie pentru marginalizare şi prăbuşire;

c) incapacitatea autorităţilor monetare internaţionale de a supraveghea şi a controla, de a „restabili stabilitatea" pieţelor financiare globale.

Şi în acest sens trebuie să evidenţiez ciudăţenia financiară a pieţelor financiare: ele resping amestecul de orice fel al autorităţii, dar speră că, atunci când condiţiile vor deveni grave, aceasta va interveni, speranţă spulberată de fapt în ultimii ani.

Expansiunea şi globalizarea pieţelor, a pieţelor financiare în special, au contribuit major la transformarea sistemelor economice, prin înlocuirea relaţiilor cu tranzacţiile, societatea devenind societate tranzacţională, a negocierilor pure, având ca substrat banul şi substitutele acestuia. Comportamentele se caracterizează adesea, prin trădare, cooperarea şi loialitatea fiind subminate de înlocuirea relaţiilor cu tranzacţiile.

Într-o societate a tranzacţiilor, valorile de piaţă devin predominante, înlocuind şi marginalizând valorile sociale, fundamentale, durabile, subminând comunităţile, economia de piaţă tranzacţională fiind orice, numai comunitate nu. Tendinţa tranzacţională a economiei, a societăţii favorizează globalizarea, determinând pe participanţii de pe pieţele tranzacţionale să se conformeze tendinţei, prin ignorarea principiilor şi valorilor fundamentale în numele utilităţii şi pragmatismului. Tranzacţiile induc instabilitate, dezechilibre prin însăşi motivaţiile şi atitudinile participanţilor, participanţi care devin „dezorientaţi" datorită valorilor de piaţă pe care le promovează tendenţial, şi consolidând dorinţa acestora de a exista reguli ferme şi disciplină strictă. Pieţele financiare instabile

reclamă nevoia de stabilitate, însă aceasta nu se poate obține decât prin eliminarea comportamentelor de conformare la tendință (comportamente de turmă) care împing piețele spre zone departe de echilibru.

Tranzacțiile favorizează globalizarea, integrarea contribuind la diseminarea valorilor de piață în toate domeniile, câştigarea banilor având prioritate asupra tuturor celorlalte considerente sociale. Dezvoltarea economiei globale nu se sincronizează însă cu dezvoltarea societății globale, statul națiune rămâne încă pentru mult timp unitatea de bază a vieții politice şi sociale, rigidizând mecanismele piețelor financiare globale. Relațiile dintre centru şi periferie devin disproporționate, asimetrice, instabilitățile piețelor financiare, determinate de comportamentele conformării la tendință, deteriorând mecanismele pieței globalizate.

Globalizarea este pur funcțională, promovând preponderent funcția economică, în particular financiară, accentuând transformarea generalizată a bunurilor economice în mărfuri, relațiile în tranzacții, funcția financiară dominând societatea, pătrunzând în zone considerate neeconomice, precum cultura, politica etc.

Mişcarea capitalului, a banilor, dar şi mişcarea informațiilor se realizează cu viteze mult mai mari decât mişcarea mărfurilor, a factorilor de producție, a muncii, flexibilitatea capitalurilor şi informațiilor confruntându-se cu rigiditățile diferențiate ale celorlalte componente ale economiei globalizate, însă motivația mişcării cu viteze şi ritmuri mari a capitalurilor, adică obținerea de profit, a pătruns în toate zonele vieții sociale, valorile nonmonetare fiind total marginalizate şi denaturate.

Banul creează bogăție, creditul fiind instrumentul fundamental al creației de bani, de monedă, expansiunea multiplicativă a creditului inducând prin mecanismele de reflexivitate, dar şi prin potențialul de failibilitate instabilitate şi asimetrii, dereglementarea şi globalizarea piețelor financiare, diversificarea inovativă artificializând circuitele şi fluxurile băneşti, de capital, rupându-le de fluxurile reale, plasându-le în câmpul dezechilibrelor dinamice, generatoare de crize.

Globalizarea piețelor financiare, integrarea circuitelor băneşti se caracterizează prin două asimetrii care asigură, într-o bună măsură, coeziunea piețelor financiare.

Prima asimetrie o reprezintă imunitatea relativă a creditorilor în sistemul internațional față de riscurile financiare, creditorul neasumându-şi decât în mică măsură riscuri, prin mecanisme de garantare, de consolidare, de federalizare şi sindicalizare şi prin instrumente de transferare a riscurilor,

A doua asimetrie o constituie situația favorizată a unor monede naționale, valute forte, utilizate în tranzacțiile internaționale, care asigură economiilor naționale respective avantaje tranzacționale evidente. Manipularea ratelor de schimb pentru cele patru sau cinci valute puternice induc şocuri exogene economiilor periferice.

Globalizarea pieţelor financiare este însoţită de concentrarea fără precedent a capitalurilor, generând atât rigidităţi pe pieţele financiare, cât şi puternice instabilităţi. Tranzacţiile de preluări şi fuziuni de firme ating niveluri fără precedent, sectoarele reale (industriale) consolidându-se pe o bază globală, în condiţiile generalizării proprietăţii sub formă de acţiuni prin intermediul fondurilor mutuale, care induc plusuri de instabilităţi, fie prin diminuarea potenţialului de economisire al populaţiei, care-şi transformă economiile în acţiuni, fie prin relativizarea performanţelor fondurilor mutuale, şi prin aceasta forţarea acestora de a adopta comportamente de conformare la tendinţa, care în final generează crize financiare.

Sistemul financiar internaţional este în criză, şi aceasta datorită instabilităţii inerente a pieţelor financiare, însă abordarea globală a pieţelor financiare de către centrele de putere financiară se bazează pe presupunerea că pieţele financiare pot funcţiona independent, cu condiţia asigurării accesibilităţii la informaţiile necesare, a evitării intervenţiei în mecanismul de piaţa şi a impunerii disciplinei de piaţa. Şi în acest sens, impunerea disciplinei de piaţă înseamnă impunerea instabilităţii. Dar câtă instabilitate poate suporta societatea?

Disciplina de piaţă monetară necesită deci o altă disciplină, menţinerea stabilităţii pe pieţele financiare trebuind să constituie un obiectiv al politicilor publice. Această disciplină a pieţelor financiare se poate realiza fie prin reglementări internaţionale, fie prin reglementări naţionale, fiecare stat încercând să-şi protejeze interesele. A doua variantă va duce la prăbuşirea circuitului global al capitalului, statele impunând restricţii la ieşirea capitalului.

Reconstrucţia instituţională globală a pieţelor financiare devine o necesitate şi aceasta în sensul promovării stabilităţii pieţelor, inadvertenţele arhitecturii actuale a sistemului financiar internaţional prejudiciind pe toţi participanţii pe piaţă, îndeosebi pe cei de la periferie.

Stoparea fluxurilor inverse de capital, conversia datoriilor în capital investiţional, distribuirea riscurilor între creditori şi debitori, coordonarea cursurilor de schimb, controlul inovaţiilor financiare, reglementarea fondurilor speculative, orientarea capitalurilor spre investiţii pe termen lung etc. constituie doar câteva motivaţii pentru o reconsiderare funcţională şi instituţională pieţelor financiare internaţionale.

Bibliografie

1. Albu Cornel – Economia OCDE la începutul mileniului trei, în: Adevărul economic, nr. 49 (455) – 13 – 19 decembrie 2000.
2. Albu Cornel – Instituţiile financiare au o viziune optimistă asupra dezvoltării economiei mondiale, în: Adevărul economic, nr. 48 (454), 6-12 decembrie 2000.
3. Balcerowicz Leszek – Libertate şi dezvoltare. Economia pieţei libere, Compania, 2001.

4. Baron Tudor şi colectiv – Statistică teoretică şi economică, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1991.
5. Basno Cezar; Dardac Nicolae – Integrarea monetar-bancară europeană, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1999.
6. Basno Cezar; Dardac Nicolae – Riscurile bancare-cerințe prudențiale, monitorizare, Editura Didactică şi Pedagogică, Colecția Bănci-burse, Bucureşti, 1999.
7. Basno Cezar; Dardac Nicolae; Floricel Constantin – Monedă, credit, bănci, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1994.
8. Basno Cezar; Dardac Nicolae; Floricel Constantin – Monedă, credit, bănci. Aplicații şi studii de caz, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1995.
9. Basno Cezar; Dardac Nicolae, Operațiuni bancare. Instrumente şi tehnici de plată, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1996.
10. Bolchiş Teofil; Sâmbotin Luminița – Moneda euro şi implicațiile ei pe piețele financiar-monetare, in: Revista de finanțe, credit, contabilitate, nr. 4 – aprilie 1999, Ministerul Finanțelor.
11. Boot A., Thakar A. – Financial system architecture, în: The Review of Financial Studies, Winter,1997.
12. Boscom Wilbert – Bank Management and Supervision in Developing Financial Markets, Macmillan Press Ltd.,London, G. B., 1997, capitolul 10: Structuri reglementative şi de supraveghere.”.
13. Brăilean Tiberiu – Monetarismul în teoria şi politica economică, Institui European, 1998.
14. Brociner Andrew – Europa monetară – SME, UEM, moneda unică, Institutul European, 1999.
15. Caprio G.; Klingebiel D. – Bank Insolvencies: Cross-Country Experience, în: World Bank Policy Research Working Paper 1620,The World Bank, Washington D.C., 1996.
16. Cerna Silviu – Sistemul monetar şi politica monetară, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1996.
17. Cerna Silviu – Unificarea monetară In Europa, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1997.
18. Cerna Silviu – Banca Națională: Independență şi legitimitate, în: Oeconomica *nr.* 3/1996.
19. Ciobanu Cristina – BNR se apropie de structura băncilor centrale din CE, în: România liberă – 13.09.1999.
20. Clarotti Paolo – EU Banking regulation, în: European Focus 1997, Forex Publications Ltd., London.
21. Clas Wihlborg – Supervision of banks after EMU, European Investment Bank Papers, voi. 4, Nr. 1/1,1999.
22. Dăianu Daniel – O schiță pentru 2001, în: Economistul, nr. 769(1795) din 11 ianuarie 2001.
23. Dăianu D. – Transformarea ca proces real, IRLI, Bucureşti, 1996.
24. Dănilă Nicolae – Euro-bipolarizarea monetară. Editura Economică, 1999.
25. Dedu Vasile – Gestiunea bancară. ASE, Bucureşti, 1995.

26. Diaconescu Mariana – Bănci. Sisteme de Plăți. Riscuri, Editura Economică, Bucureşti, 1999.
27. Dumitrescu Florea – Căile stabilității monetare, Editura Academiei Române, 1993.
28. Ferreol Gilles (coordonator) – Dicționarul Uniunii Europene, Editura Polirom, 2001.
29. Gaftoniuc Simona – Practici bancare internaționale, Editura Economică, Bucureşti, 1995.
30. Gaftoniuc Simona – Unificarea Europei prin euro, în: Piața financiară, nr. 2 februarie 1996, Bucureşti.
31. Geală Antoaneta – Reforma sistemului de plăți în relația cu clienții instituționali, în: Banc note nr. 9/septembrie 1997, Bancorex, Bucureşti.
32. Holzl Franz – The Economic Requirements for Romania's EU Accession, în: Romanian Journal of Economic Forecasting, nr. 1-2/2000, Institute of Economic Forecasting.
33. Imireanu Mihai-Gheorghe – Tehnica şi practica operațiunilor bancare, Editura Tribuna Economică, Bucureşti, 1995.
34. Isărescu Mugur – Politica monetară, stabilitatea macroeconomică şi reforma bancară în România, BNR, Bucureşti, 1995.
35. Isărescu Mugur – Reflecții economice: Piețe. Bani. Bănci, Academia Română, Centrul Român de Economie Comparată şi Consensuală, Editura Expert, 2001.
36. Isărescu Mugur – Economia românească în perspectiva anului 2000, BNR, Bucureşti, 1999,
37. Kirițescu C. Costin – Idei contemporane în acțiune, Editura Economică, Bucureşti, 1998.
38. Kornai J. – The Road to a Free Economy, W. W. Norton, New York, 1990.
39. Levine R., Zerros S. – Capital Control Liberalization and Stock Market, în: World Development, vol.26, nr.2, 1998.
40. Manolescu Gheorghe – Moneda şi ipostazele ei, Editura Economică, 1997.
41. Markowitz H. – Portofolio Selection: Efficient Diversification of Investments, John Wiley and Sons, New York, 1959.
42. Negrițoiu M. – Salt înainte. Dezvoltarea şi Investițiile directe, Editura PRO & Editura Expert, Bucureştii 1996.
43. Rădău Emilian – Acțiuni de Întreprins, de către BCR, In vederea derulării de tranzacții în euro, în: Revista băncii, nr. 1 (29) – martie 1998, BCR, Bucureşti.
44. Rădău Emilian – Despre serviciile de custodie în cadrul procesului de restucturare-privatizare din România, BCR, în: Revista băncii nr. 1 (25) – martie 1997.
45. Rădulescu Eugen – Unele considerații privind politica monetară a Băncii Naționale, în: Oeconomica nr. 4/1993, Editura IRLI, 1993.
46. Rivoire J. – Le systheme financiar internațional, Presses Unîversitaires de France, 1990.

47. Rotaru Constantin – Sistemul bancar românesc şi integrarea europeană, Editura Expert, 2000.
48. Săvoiu Vasile – Banca centrală şi sistemele de plăți de interes național; Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1998.
49. Stancu I. – Finanțe. Teoria piețelor financiare, partea I şi IJ, Editura Economică, 1997.
50. Stoica Maricica – Management bancar, Editura Economică, Bucureşti, 1999.
51. Sută Nicolae (coordonator) – Integrarea economică europeană, Editura Economică, Bucureşti, 1999.
52. Sută Nicolae şi colectiv – Comerț internațional şi politici comerciale contemporane, Editura ALL, Bucureşti, 1995.
53. Treynor J. – How to Rate Management of investment Funds, în: Harward Business Review, February, 1995.
54. Tsoukalis Loukas – Noua economie europeană, Editura AII, 2000.
55. Vasile Radu – Moneda şi politica fiscală, Editura Uranus, Bucureşti, 1999.
56. Văcărel Iulian – Politici economice şi financiare de ieri şi de azi, Editura Economică, Bucureşti, 1996.
57. Văcărel I. – Relații financiare internaționale, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1995.
58. Țugui Alexandru – Inflația – Concepte, teorii şi politici economice. Editura Economică, Bucureşti, 2000.
59. Wezdert Jean-Marie – Risky Business, în: European Focus 1997; Forex Publications Ltd. London,
60. Zaman GH., Vâlceanu G. – Blocajul investitional. Forme, cauze, efecte şi căi de redresare, INCE, Bucureşti, 1997.
61. *** Cartea Albă a preluării guvernării în luna decembrie 2000, Bucureşti, aprilie, 2001.
62. *** Relansarea creşterii economice în România, Simpozion Ştiințific Național, Bucureşti, 12 mai 2000.
63. *** Procese financiar-monetare ale tranziției: probleme şi dileme, ICFM „Victor Slăvescu”, Editura Alpha, Buzău, 1999.
64. *** Conjunctura economiei mondiale, în: Studii şi Cercetări Economice, nr. 11-12/1999.
65. *** Strategia națională de dezvoltare economică a României pe termen mediu, Guvernul României, martie, 2000.
66. *** Adevărul economic, colecția anilor 1999, 2000.
67. Banca Comercială a Greciei, Cosmos Development Consultants Ltd. – Un ghid al sistemului bancar românesc elaborat pentru Asociația Română a Băncilor, Centrul Român pentru întreprinderi Mici şi Mijlocii, 1996, Bucureşti; întreprinderi Mici şi Mijlocii, 1996, Bucureşti.
68. *** Banca Națională a României, Raport anual 1994-2000.
69. *** Banca Națională a României, Buletine lunare, 2000, 2001.
70. *** Banca Națională a României – Caiete de studii, mai 2000.
71. Basle Committee on Banking Supervision – Core Principles For Effective Banking Supervision, Sept. 1997.

72. *** Institutul Național de statistică şi Studii Economice, Buletin statistic lunar, nr. 12/1999, 2000.
73. *** Bursa, colecția 2000, 2001.
74. *** Capital, colecția 2000, 2001,
74. *** Directive 97/5/EC of the European Parliament and of the Council of January 27th, 1997 on cross-border credit transfers.
75. *** Directive 98/26/EC of the European Parliament and of the Council of May 19th, 1998 on settlement finality in payment and securities settlement systems.
76. *** 97/489/EC: Commission Recommendation of July 30lh, 1997 concerning transactions bz electronic payments instruments and in particular the relatioriship between issuer and holder; Official Journal No L 208, 02/08/1997, P. 0052-0058.
77. *** Economistul, colecția 2001.
78. *** EU15 current account surplus 3,4 bn euro in Q3 1999.
79. *" EUR-Lex: Community legislation in force – Document 30000004.
80. *** EUR-Lex: Community legislation in force – Document 301 D0224(02).
81. Financial Regulation Report:World Wide Developments and their implications for the financial services industry, articol cu privire la noi prevederi ale Comitetului de la Basel, publicația Financial Times Business, iulie-august, 1999.
82. *** Payment Systems. Directive on settlement finality in payments and securities settlement systems adopted; European Parliament, April 28,h, 1998.
83. *** Piața Financiară, colecția 1999, 2000, 2001.
84. *** Problemes economiques, nr. 2678/2000 şi nr. 2699/2001.
85. *** Probleme economice, INCE, Bucureşti, 1998.
86. *** Raiffeisen Zentralbank Osterreich AG – Strategy East, *3,d* quarter 1999.

ANEXE

Anexa nr. 1

Indicatori ai contului curent

	Export bunuri (mil.USD)	Import bunuri (mil. USD)	Sold balanță comercială (mil. USD)	Sold cont curent (mil. USD)
1990	5775	9203	-3344	-3254
1991	4266	5372	-1106	-1006
1992	4363	5784	-1194	-1506
1993	4892	6020	-1128	-1174
1994	6151	6562	-411	-428
1995	7910	9487	-1231	-1336
1996	8084,5	10555	-2470	-2571
1997	8431	10411	-1980	-2137
1998	8302	10927	-2625	-2968
1999	8503	9595	-1087	-1303
2000	10366	12050	-1684	-1359
2001	11385	14354	-2969	-2349

Anexa nr. 2

Orientarea geografică a comerțului exterior

	Export				Import			
	Țări dezvoltate		Țări în tranziție din C și E Europei	Țări în curs de dez-voltare	Țări dezvoltate		Țări în tranziție din C și E Europei	Țări în curs de dezvol-tare
	Total	Țări Uniunea Europeană			Total	Țări Uniunea Europeană		
1990	44,1	33,9	36,4	19,5	31,2	21,8	37,6	31,2
1991	45,1	36,9	34,2	20,7	38,1	28,7	29,0	32,9
1992	42,9	35,2	25,1	32	50,3	41,3	26,5	23,2
1993	48,7	41,4	15,4	35,9	57,6	45,3	21,6	20,8
1994	56	48,2	13,9	30,1	60,4	48,2	23,4	16,2
1995	61,7	54,2	11,2	27,1	60,0	50,5	21,8	18,2
1996	62,2	56,5	12,2	25,6	61,6	52,3	21,3	17,1
1997	64,9	56,5	13,2	21,9	62,7	52,5	21,9	15,4
1998	72,2	64,5	11,5	16,3	66,3	57,7	21,6	12,1
1999	72,2	65,5	11,8	16	68,5	60,4	19,7	11,8
2000	70,3	63,8	13,8	15,8	64,2	56,6	22,9	12,9
2001	74,6	68,1	11,9	13,3	64,2	56	22,7	10,7

Anexa nr. 3

Balanța de plăți a României în perioada 1999-2001

Componente	1999			2000		
	Credit	Debit	Sold	Credit	Debit	Sold
1. CONTUL CURENT (A+B+C)	10832	12279	-1447	13537	14896	-1359
A. Bunuri și servicii	9870	11538	-1668	12133	14071	-1938
a) Bunuri fob (export/import)	8503	9744	-1241	10366	12050	-1684
b) Servicii	1367	1786	-419	1767	2021	-254
- transport	536	571	-35	652	655	-3
- turism	252	402	-150	359	425	-66
- alte servicii	579	813	-234	756	941	-185
B. Venituri	158	561	-403	325	606	-281
- din muncă	92	7	85	94	5	89
- din investiții directe	2	52	-50	8	72	-64
- din investiții de portofoliu	9	89	-86	103	74	29
- din alte investiții de capital (dobânzi)	49	413	-364	120	455	-335
C. Transferuri curente	804	178	626	1079	219	860
2. CONTUL DE CAPITAL ȘI FINANCIAR (A+B)	5634	5132	408	5230	4159	1071
A. Contul de capital	46	1	45		1	36
a) Transferuri de capital	46	1	45		1	36
b) Achiziționare/vânzare active nemateriale-nefinanciare	0	0	0		0	0
B. Contul financiar	5588	5131	457	5193	4158	1035
a) Investiții directe	1102	69	1025	1106	70	1036
- ale rezidenților în străinătate	8	24	-16	45	34	11
- ale nerezidenților în România	1094	45	1041	1061	36	1025
b) Investiții de portofoliu	213	928	-715	473	371	102
- active	48	39	9	39	11	28
- pasive	165	888	-729	434	360	74
c) Alte investiții de capital	3523	3184	341	3525	2697	828
- active	914	672	249	672	1078	-406
1. Împrumuturi și credite pe termen lung	25	13	18	45	138	-93
2. Împrumuturi și credite pe termen scurt	60	81	-21	65	51	14
3. Documente de export pe termen lung	103	87	16	49	56	-7
4. Documente de export pe termen scurt	382	398	-16	210	190	20
- pasive	2607	2510	97	2853	1619	1234
1. Credite și împrumuturi de la FMI	72	139	-67	115	95	20
2. Împrumuturi și credite pe termen lung	1760	1380	380	2220	981	1239
3. Împrumuturi și credite pe termen scurt	442	298	144	227	259	-32
4. Documente de import pe termen lung	145	316	-171	64	62	2
5. Documente de import pe termen scurt	141	354	-213	193	199	-6
7. Depozite deținute de nerezidenți în România	47	23	24	34	23	11

Componente	1999			2000		
	Credit	Debit	Sold	Credit	Debit	Sold
f) Active de rezervă (BNR)	738	911	-173	14	942	-928
- aur monetar	0	5	-5	0	2	-2
- DST	1	10	-9	14	5	9
- poziția de rezervă la FMI	0	0	0	0	0	0
- devize convertibile	737	896	-159	0	935	-935
3. ERORI ȘI EMISIUNI (net)	967	0	967	288	0	288
TOTAL GENERAL	17411	17411		19055	19055	
1. CONTUL CURENT (A+B+C)	13537	14896	-1359	15151	17500	-2349
A. Bunuri și servicii	12133	14071	-1938	13333	16522	-3189
a) Bunuri fob (export/import)	10366	12050	-1684	11385	14354	-2969
b) Servicii	1767	2021	-254	1948	2168	-220
- transport	652	655	-3	761	766	-5
- turism	359	425	-66	362	449	-87
- alte servicii	756	941	-185	825	953	-128
B. Venituri	325	606	-281	369	704	-335
- din muncă	94	5	89	112	4	108
- din investiții directe	8	72	-64	15	117	-102
- din investiții de portofoliu	103	74	29	178	104	74
- din alte investiții de capital (dobânzi)	120	455	-335	64	479	-415
C. Transferuri curente	1079	219	860	1449	274	1175
2. CONTUL DE CAPITAL ȘI FINANCIAR (A+B)	5230	4159	1071	5763	4459	1304
A. Contul de capital	37	1	36	105	2	103
a) Transferuri de capital	37	1	36	105	2	103
b) Achiziționare/vânzare active nemateriale-nefinanciare	0	0	0	0	0	0
B. Contul financiar	5193	4158	1035	5658	4457	1201
a) Investiții directe	1106	70	1036	1281	127	1154
- ale rezidenților în străinătate	45	34	11	48	31	17
- ale nerezidenților în România	1061	36	1025	1233	96	1137
b) Investiții de portofoliu	473	371	102	1149	566	583
- active	39	11	28	17	25	-8
- pasive	434	360	74	1132	541	591
c) Alte investiții de capital	3525	2697	828	3213	2279	934
- active	672	1078	-406	415	412	3
1. Împrumuturi și credite pe termen lung	45	138	-93	31	28	3
2. Împrumuturi și credite pe termen scurt	65	51	14	22	23	-1
3. Documente de export pe termen lung	49	56	-7	79	77	2
4. Documente de export pe termen scurt	210	190	20	248	150	98
- pasive	2853	1619	1234	2798	1867	931
1. Credite și împrumuturi de la FMI	115	95	20	67	117	-50
2. Împrumuturi și credite pe termen lung	2220	981	1239	2154	1372	782
3. Împrumuturi și credite pe termen scurt	227	259	-32	146	93	53
4. Documente de import pe termen lung	64	62	2	87	85	2
5. Documente de import pe termen scurt	193	199	-6	233	200	33

Componente	1999			2000		
	Credit	Debit	Sold	Credit	Debit	Sold
7. Depozite deținute de nerezidenți în România	34	23	11	111	0	111
f) Active de rezervă (BNR)	14	942	-928	0	1484	-1484
- aur monetar	0	2	-2	0	5	-5
- DST	14	5	9	0	6	-6
- poziția de rezervă la FMI	0	0	0	0	0	0
- devize convertibile	0	935	-935	0	1473	-1473
3. ERORI ȘI EMISIUNI (net)	288	0	288	1045	0	1045
TOTAL GENERAL	19055	19055		21959	21959	

*) *Date provizorii.*

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE
NR. 11-12/2002

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETĂRI FINANCIARE, MONETARE
ŞI DE PREȚURI "VICTOR SLĂVESCU"

STRATEGIA FISCAL-BUGETARĂ A ROMÂNIEI ÎN PERSPECTIVA INTEGRĂRII ÎN STRUCTURILE EUROPENE

Dr. Victor STOICA

CENTRUL DE INFORMAREA ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Colectiv de autori:
Delia NEDU – cercetător ştiinţific (cap. 1)
Drd.Silviu IONAŞCU – cercetător ştiinţific pr. gr. III (cap. 2)
– coordonator lucrare
Laurenţiu BUCUR – cercetător ştiinţific (cap. 3)
Cătălin DRAGOI – asist, cercetare (cap. 4)
Mihai PROCA – asist, cercetare (cap. 5)

CUPRINS

INTRODUCERE 574
CAPITOLUL 1. OBIECTIVELE STRATEGICE ALE POLITICII FISCAL-BUGETARE ÎN PERSPECTIVA INTEGRĂRII ÎN STRUCTURILE EUROPENE 575
1.1. Corelarea politicilor bugetare 575
1.2. Reforma fiscală – obiectivele acesteia în perspectiva integrării europene 582
1.3. Crearea unei organizații fiscale mondiale 588
CAPITOLUL 2. SISTEMUL FISCAL ROMÂNESC ŞI ADAPTAREA ACESTUIA LA CONDIȚIILE INTEGRĂRII 592
2.1. Conceptul de sistem fiscal şi cerințele pe care un sistem fiscal modern trebuie să le îndeplinească pentru a fi eficient 592
2.2. Strategia fiscală a statelor comunitare, în contextul extinderii integrării economice 593
2.3. Cerințe şi evoluții în adaptarea sistemelor fiscale ale statelor în tranziție la exigențele şi mecanismele pieței unice 596
2.4. Adaptarea sistemului fiscal românesc la cerințele integrării 598
2.5. Orientări, soluții pentru racordarea sistemului de impozite şi taxe la cerințele interne şi ale pieței unice în domeniu 610
CAPITOLUL 3. GESTIUNEA TREZORERIEI FINANȚELOR PUBLICE 613
3.1. Gestiunea mişcărilor de fonduri în Trezoreria statului 613
3.2. Previzionarea fluxurilor de intrare şi a fluxurilor de ieşire 617
3.3. Finanțarea deficitelor bugetare 619
CAPITOLUL 4. REFORMA CHELTUIELILOR PUBLICE 625
4.1. Noțiuni generale 625
4.2. Evoluția cheltuielilor publice în perioada 1990-1999 626
4.3. Structura economică a cheltuielilor publice ale României 638
4.4. Evoluția viitoare a cheltuielilor bugetare ale României 641
CAPITOLUL 5. CARACTERISTICILE INTERVENȚIONISMULUI ÎN ECONOMIILE EUROPENE 649
5.1. Considerații teoretice cu privire fa intervenționism 649
5.2. Prezentare de ansamblu a specificului politicilor fiscal-bugetare în statele Uniunii Europene 651
5.3. Politica fiscal-bugetară a țărilor admise pentru aderarea la Uniunea Europeană 658

5.4. Intervenționismul ca stare de fapt în România 660
5.5. Analiză comparativă 664
Bibliografie 672

INTRODUCERE

Complexitatea şi particularităţile procesului de tranziţie de la economia de comandă la economia de piaţă, controversele generate de adaptarea legislaţiei, a structurilor instituţionale şi a mecanismelor de cooperare şi investiţie la condiţiile comunitare i-au determinat pe autorii studiului „Strategia fiscal-bugetară a României în perspectiva integrării în structurile europene" să facă o analiză aprofundată nu numai a eficienţei instrumentelor şi metodelor folosite de autorităţile naţionale pentru realizarea obiectivelor de aderare, dar şi a sistemului finanţelor publice in ansamblu, a impactului restructurării subsistemelor de impozitare şi de alocare, de redistribuire a veniturilor bugetare în special.

Din aceste puncte de vedere, în studiul prezentat se evaluează costurile întârzierii reformei şi ale slăbiciunii manifestate de decidenţi în sancţionarea evaziunii fiscale şi a gestionării ineficiente a resurselor, se atrage atenţia asupra consecinţelor pe termen lung, economice şi sociale (implicit sub aspectul relaţiilor cu exteriorul), ale majorării impozitelor şi taxelor creditării pierderilor nejustificate şi indisciplinei în achitarea obligaţiilor fiscale.

Conform strategiei naţionale de aderare la Uniunea Europeană, cercetătorii autori ai studiului pun. În această situaţie, un accent deosebit pe necesitatea de a se trece cât mai repede la restructurarea sistemului fiscal şi de împărţire a veniturilor bugetare, pe principii moderne, astfel încât să se asigure un tratament nediscriminatoriu al contribuabililor şi beneficiarilor de resurse, persoane fizice şi juridice, române şi străine, şi sporirea veniturilor pentru activităţile şi investiţiile de interes public.

În acest sens, concluziile desprinse converg spre reconsiderarea raportului dintre ponderea impozitelor indirecte şi directe în totalul veniturilor bugetare, sugerându-se echilibrarea aportului acestora, armonizarea taxei pe valoarea adăugată şi a accizelor cu standardele occidentale, reaşezarea impozitelor directe, urmărindu-se stimularea competiţiei şi îmbunătăţirea performanţelor economice şi a protecţiei sociale.

Capitolul 1
Obiectivele strategice ale politicii fiscal-bugetare în perspectiva integrării în structurile europene

Dispozițiile Tratatului Uniunii Europene prevăd instaurarea unei politici monetare unice în Europa unită, dar cu toate acestea, în materie de politică fiscală şi bugetară, nu s-a trasat nici o directivă comparabilă. În condițiile actuale, în absența unui buget comunitar cu atribuții intervenționiste, coerența politicilor economice în Europa obligă la o oarecare corelare a politicilor fiscale şi bugetare, alături de respectarea obligațiilor fixate prin tratat cu privire la limitarea deficitelor bugetare.

În perspectiva desăvârşirii integrării europene, pot fi conturate, în domeniul fiscal-bugetar, câteva obiective strategice generale:

- coordonarea (corelarea) politicilor bugetare ale statelor membre;
- armonizarea politicilor fiscale;
- crearea unei instituții la nivel european cu atribuții fiscale şi bugetare.

În cadrul fiecăruia dintre obiectivele de mai sus, pot fi formulate obiective parțiale (subobiective), care să reprezinte în timp, etape în atingerea țelului general urmărit.

În paralel cu obiectivele fiscal-bugetare generale (la nivelul UE) şi în strânsă legătură cu acestea, trebuie formulate şi aplicate obiective strategice la nivelul fiecărei țări membre sau care îşi propune să adere la UE. Pentru a contura obiectivele concrete, proprii fiecărei țări, este necesară evaluarea şi analiza situației la nivel european, pentru a se putea formula cu claritate țelul final şi mijloacele concrete de realizare a acestuia. De asemenea, trebuie să se aibă în vedere şi soluționarea adecvată a eventualelor dificultăți care există sau care pot apărea pe parcurs.

1.1. Corelarea politicilor bugetare

1.1.1. Aspecte privind necesitatea corelării politicilor bugetare

În privința politicilor bugetare este necesară, pe de o parte, corelarea politicilor bugetare ale statelor membre, iar pe de altă parte, coordonarea acestora cu politica bugetară a Comunității în ansamblul său. Coordonarea politicilor bugetare se conturează a fi un obiectiv relativ dificil de atins, deoarece trebuie raportată la autonomia bugetară a statelor membre, dar posibil de realizat, având în vedere apropierea situațiilor bugetare din țările europene (membre ale CE şi în curs de aderare).

La prima vedere, se poate considera că într-o economie integrată, politica bugetară poate avea un impact pozitiv asupra soldului curent al balanței de plăți. Totuşi, acest raționament este inexact pentru fiecare din statele membre, deoarece ele sunt în situația în care, pe de o parte, echilibrul exterior nu este o piedică pe termen mediu, iar pe de altă parte, existența unei monede unice sau cu parități fixe conferă politicii bugetare o mai redusă eficacitate asupra acestui obiectiv pe termen lung.

Apare deci frapantă contradicția dintre necesitatea unei politici bugetare comunitare orientată spre exterior, pentru a se substitui instrumentului pe care îl reprezintă rata de schimb şi politicile bugetare naționale care nu au interesul de a ține seama de echilibrul exterior. Or, în absența unui buget comunitar puternic, politica bugetară va fi constituită din diversele politici naționale. În aceste condiții este accentuat riscul ca fiecare țară să fie tentată să acționeze astfel încât, toleranța politicii sale bugetare să fie suportată de celelalte țări; sau invers, să adopte politica „pasagerului clandestin", urmărind să profite de politica bugetară activă a vecinilor săi. În această ipoteză, fiecare țară, confruntată cu dilema dintre avantajele unei reduceri a şomajului şi costurile unei amplificări a anticipațiilor inflaționiste, speră să profite de efectele pozitive ale politicii bugetare expansioniste ale țărilor vecine asupra gradului de ocupare a forței de muncă din țara sa. În situația opusă, în caz de dezechilibru exterior curent al Uniunii, fiecare țară riscă să aştepte aplicarea în țările vecine a unei politici bugetare restrictive şi deci penalizantă pentru echilibrul intern. Dacă doi sau mai mulți actori adoptă comportamentul „pasagerului clandestin" (sau al „călărețului liber") externalitățile determinate de politicile aplicate nu sunt pe deplin exploatate, iar soluția acestor comportamente necooperante este suboptimală.

Direcționarea politicii bugetare spre obiectivul de echilibru extern ar părea subordonată punerii în aplicare a mecanismelor vizând integrarea, precum creşterea bugetului comunitar sau manifestarea rolului decizional sporit al consiliului de miniştri ai economiei. Dacă bugetele rămân preponderent naționale, *policy mix-ul* european (care presupune influența politicii bugetare asupra echilibrului extern) are şanse reduse de a fi pus în practică. Din contră, pentru ceea ce înseamnă influența politicii de stabilizare asupra echilibrului intern, corelarea apare posibilă şi cu atât mai mult practicabilă, cu cât situațiile bugetare ale statelor membre sunt apropiate.

Pentru eficientizarea politicilor bugetare naționale, în condițiile unei Europe Unite, considerăm necesară respectarea autonomiei bugetare a statelor membre, în paralel cu corelarea strictă a acestor politici în materie de stabilizare.

Într-adevăr, dacă funcțiilor de alocare şi redistribuire (corespunzător funcțiilor remarcate de Richard şi Peggy Musgrave: alocare, redistribuire, stabilizare) li se poate atribui o oarecare autonomie, cea de a treia funcție, cea de stabilizare, trebuie îndeplinită în mod concertat de toate statele membre şi de cele în curs de aderare.

• *Funcțiile de alocare şi redistribuire versus corelarea politicii bugetare*

Private de autonomia monetară şi din ce în ce mai restrânse în capacitatea de a-şi exercita puterea în materie de reglementare economică, statele au tendința ca într-o Europă integrată, să-şi mențină autoritatea care le revine în plan bugetar, Astfel, considerăm că ele însele trebuie să dispună de modul de alocare a resurselor în economie; repartizarea creditelor bugetare între diversele sectoare economice ar trebui să rămână o responsabilitate majoră a politicii bugetare pe plan intern. De altfel, funcția de alocare a resurselor publice nu necesită o corelare strictă între state. În prezent, încă nu se prevede corelarea la nivel european a politicilor bugetare naționale din acest punct de vedere.

În perspectiva configurării unei politici bugetare unitare, apreciem că va deveni esențial ca bugetele naționale să prevadă fonduri similare (ca de exemplu pentru transporturi, agricultură etc.); sub acest aspect este posibilă coordonarea spontană într-o oarecare măsură, fără un control bugetar specific.

În ceea ce priveşte *funcția de redistribuire* îndeplinită de bugetele naționale, va putea şi aceasta să nu intre în preocupările imediate privind coordonarea comunitară. Echitatea sistemului fiscal va rămâne, în mod special, în competența fiecărui stat, sub rezerva armonizării fiscale.

• *Funcția de stabilizare în condițiile corelării politicilor bugetare*

Spre deosebire de primele două, funcția de stabilizare a conjuncturii necesită într-adevăr o politică bugetară comunitară unitară; Apreciem că această necesitate decurge din cel puțin trei factori:

- respectarea de către toate statele a aceluiaşi nivel al ratei dobânzii, care în mod firesc este influențată de politica bugetară națională;
- existența unei rate de schimb unice în relațiile cu celelalte țari;
- integrarea crescândă a piețelor bunurilor şi serviciilor, care se conturează ca un factor major, cel puțin pe termen scurt şi mediu.

Această integrare împiedică relansări bugetare izolate, deoarece jocul spontan al stabilizatorilor automați acționează în conjuncturi care nu sunt corelate.

Constituirea unei zone economice mai integrate, accentuează pe termen mediu ecartul dintre influențele din ce în ce mai mari, importate din fiecare stat şi influențele dinspre ansamblul UE spre state, acestea din urmă menținându-se limitate. În cadrul acestui flux de influențe, printre componentele cele mai active se numără: importurile, economiile şi impozitele.

În absența unui buget comunitar stabilizator, funcția de stabilizare a politicii bugetare este asigurată de către fiecare stat membru, cu condiția ca soldul bugetar să fie omogen pe teritoriul Uniunii, adică să aibă aceeaşi amploare în toate statele membre.

În scopul unei eficiente cât mai ridicate, considerăm că statele ar trebui să renunțe la posibilitatea discreționară de a decide singure asupra unei relansări bugetare. Implementarea coordonării ar putea lua mult timp şi ar apare obiecția că relansarea ar putea fi desincronizată în raport cu nevoile economiei

fiecărui stat. Totodată, apreciem că într-o Europă integrată, conjuncturile naționale ar putea să evolueze în paralel, determinând astfel statele membre să dorească o politică bugetară globală unitară.

1.1.2. Aspecte ale politicii bugetare in condițiile corelării la nivel european

În ceea ce priveşte politica bugetară, în cea mai mare parte a țărilor Uniunii, se remarcă aceleaşi tendințe şi anume:

- creşterea mai accentuată a ponderii cheltuielilor bugetare în cadrul PIB, comparativ cu sporirea ponderii prelevărilor obligatorii în PIB;
- Încercarea de reducere a deficitelor şi a datoriei publice în ciuda relansării economice;
- acordarea unui loc prioritar luptei împotriva şomajului şi necesității de a utiliza pârghia bugetară pentru relansarea (fie şi moderată) a economiei.

• *Gradul intervențiilor publice în UE*

Începând din anii '70, se remarcă o creştere a intervențiilor publice în statele europene, comparativ cu Statele Unite şi Japonia. În anul 1991, prelevările obligatorii reprezentau 40,1% din PIB-ul comunitar, față de o rată a fiscalității de aproximativ 29% în SUA şi 27% în Japonia. Indiferent de conjunctura economică, încă din anii '70, la aceste niveluri ale ratei presiunii fiscale, s-au adăugat deficite publice ridicate, mai ales în statele europene. Astfel, în anul 1989, caracterizat printr-o creştere economică accentuată, deficitele europene se ridicau la 2,6% din PIB, iar în SUA la 1,5% din PNB în perioada de încetinire a creşterii din 1992, deficitele reprezentau 5,4% din PIB în Europa, față de 4,7% din PNB în SUA. Ecarturile privitoare la ponderea cheltuielilor publice în PIB, respectiv în PNB, au fost şi mai accentuate.

În ceea ce priveşte statele europene, situația este destul de diferențiată în legătură cu gradul de intervenție publică în economie. După anii '80, a avut loc o apropiere puternică, în sensul că prelevările obligatorii au crescut foarte mult în acele țări unde se înregistrau niveluri scăzute (este vorba în special de țările din Europa de Sud). Această evoluție se explică printr-un larg fenomen de modernizare şi înzestrare cu echipamente tehnice în domeniul public (spitale, infrastructura transporturilor, telecomunicații etc.). În țările care deja înregistrau rate înalte ale presiunii fiscale, s-au menținut (în anii '80) aceste niveluri, pentru ca după 1991, acestea să continue tendința de creştere. Explicația poate fi aceea că dorința de stabilizare a presiunii fiscale a fost percepută tot mai mult ca un factor de degradare a competitivității, ceea ce a agravat situația de stagnare (sau criză) de la începutul anilor '80.

• *Încercarea de reducere a deficitelor*

La sfârşitul anilor '80, politicile bugetare europene au manifestat o mare convergență privind obiectivul de reducere a datoriei publice şi deci a deficite-

lor publice, pentru a asigura noi marje de manevră strategiilor bugetare. Această convergență a fost accentuată de stabilirea criteriilor ce trebuie respectate pentru adoptarea monedei unice şi de necesitatea de a garanta credibilitatea monedei europene printr-o politică bugetară rezonabilă. Dincolo de aceste raţiuni conjuncturale, consecințele efectului „bulgărelui de zăpadă" au îngrijorat guvernele, cu atât mai mult cu cât dezinflația din anii 1985-1986 nu a permis speranța ca datoria publică ar putea să se reducă prin jocul deprecierii monetare. Într-adevăr, creşterea continuă a îndatorării are drept consecință privarea, puțin câte puțin, a guvernelor de a avea o marjă de manevră. Eforturile de reducere a cheltuielilor bugetare s-au lovit de sarcina sporită a datoriei. De fapt. dacă cheltuielile publice primare, în afara sarcinii datoriei, s-au diminuat în toate țările (cu excepția Spaniei şi Italiei), nu acelaşi lucru s-a petrecut cu cheltuielile publice totale, cuprinzând şi sarcina dobânzii (serviciul datoriei publice).

Pe total, începând din 1990, reunificarea Germaniei şi creşterea ratei dobânzii care a urmat, a antrenat împreună cu stagnarea economică, o creştere rapidă a deficitelor publice, fapt ce a făcut dificilă respectarea criteriilor stabilite prin Tratatul de la Maastricht.

Marjele de manevră sunt cu atât mai necesare, cu cât, pentru anii următori, se contura perspectiva creşterii cheltuielilor publice în Europa. Proporția persoanelor în vârstă este în creştere, ceea ce accentuează dezechilibrele actuale ale raportului dintre persoanele active şi cele inactive, determinând guvernele să arbitreze între o deteriorare a protecției sociale şi o creştere a impozitelor. În ciuda reducerii populației tinere, se prevede o creştere a cheltuielilor de educație, datorită sporirii taxelor de şcolarizare şi exigențelor privind calitatea actului de învățământ. De altfel, recentele evoluții geostrategice nu autorizează pentru viitorul apropiat (cum s-a crezut la începutul anilor '90), o reducere sensibilă a cheltuielilor militare în țările occidentale; doar o abordare globală a problemelor militare, concretizată printr-o punere în comun a mijloacelor, ar putea permite fiecărei țări europene să-şi reducă eforturile proprii în folosul păcii mondiale.

Eforturile bugetare din ultimii ani vor trebui făcute în continuare. Cât priveşte remunerarea funcționarilor, redusă în anii '80, va necesita o creştere în revanşă în anii următori, din considerente sociale sau economice.

Statele membre au deopotrivă grija pentru respectarea rigorii bugetare şi pentru ca tendințele structurale să continue, în sensul unei accentuări a intervențiilor publice. Aceste concepții nu le împiedică să rămână sensibile la neplăcerile rigorii bugetare în perioadele de stagnare economică.

• *Consecințele necesității ocazionale ale unei politici bugetare active*

În anul 1993, derapajele bugetare au arătat, că dincolo de jocul stabilizatorilor automați, statele membre au estimat că menținerea orientărilor bugetare restrictive ar fi avut un efect recesionist intolerabil în perioada de şomaj şi stagnare, (din cauza reculului producției).

Dogmatismul bugetar care vizează sistematic echilibrul bugetar sau, lunar un echilibru primar, susceptibil de a stabiliza „efectul bulgărelui de zăpadă”, nu există deci în țările membre; el nu subzistă decât la nivelul bugetului comunitar. Invers, chiar dacă dezbaterile economice (uneori extreme) asupra eficacității şi legitimității unei politici bugetare discreționare; influențează atitudinile politice, nici un partid nu critică în prezent formulărilor radicale ale teoremei lui Haavelmo, conform căreia, o creştere echivalentă a cheltuielilor şi veniturilor publice duce la o creştere de aceeaşi amploare a produsului intern brut.

În ciuda respingerii teoriilor extreme, consensul nu este total. În particular, adversarii politicilor bugetare intervenționiste nu vor fi lipsiți de argumente într-o Europă integrată, pentru a explica faptul că (într-o abordare keynesiană), politica bugetară pierde din eficacitatea sa, dacă nu este însoțită de o politică monetară adecvată. Nici un stat nu poate impune el singur această politică monetară adecvată.

De altfel, problema deficitului public este în mod fundamental, o problemă de arbitraj intertemporal; din punct de vedere politic, acest arbitraj poate să nu fie consensual. Într-adevăr, (aşa cum Ricardo a arătat-o deja prin principiul „echivalenței”), orice renunțare la finanțarea prin impozit, reportează sarcina asupra generațiilor viitoare prin intermediul împrumutului. În această privință, nu este sigur că toate statele membre realizează aceleaşi arbitraje intertemporale: astfel, în perioada unificării Germaniei, cetățenii din Vest puteau avea motive politice de a estima că costurile reunificării țării ar trebui repartizate asupra mai multor generații, ceea ce a justificat împrumutul de 100 miliarde de mărci, în timp ce alte țări, avantajate indirect în echilibrul lor bugetar de această unificare, nu-ar avea motive să şteargă efectul conjunctural. Însăşi Germania a arbitrat în mod diferit, când a fost vorba de a acuza contralovitura şocurilor petroliere, fără a transfera sarcina în viitor. Finanțarea pensiilor, urmând să se efectueze prin capitalizare sau prin repartiție, furnizează un alt exemplu de subiect ce poate antrena arbitraje intertemporale diverse, fondate pe realitățile culturale sau demografice ale statelor membre.

Pe ansamblu, concepțiile bugetare sunt mai puțin îndepărtate unele de altele, după cum ar părea. Nivelul prelevărilor şi situația finanțelor publice sunt relativ comparabile în statele membre, excepție făcând deficitele excesive din Sud. Domină în general, aceeaşi concepție de rigoare, consacrată prin criteriile de convergență, dar temperate de voința conjuncturală de a lăsa liber jocul expansionist al deficitului bugetar. Punerea în aplicare a acestei corelări va fi foarte delicată, şi condiționată de existența fundamentelor pentru o convergență politică.

1.1.3. Dificultăți în corelarea politicilor bugetare

Determinarea modalităților de corelare a politicilor bugetare, reprezintă o muncă dificilă, cu atât mai mult cu cât în Tratatul de la Maastricht nu se preve-

de nimic în acest domeniu. Cooperarea în privința politicilor monetare nu poate servi drept model, deoarece ea se construieşte având !a bază crearea unui organism unic (SEBC), în timp ce autonomia politicilor bugetare naționale necesită protejarea procedurilor bugetare din fiecare stat şi mai ales, intervenția puterii legislative.

Cu siguranță, organele comunitare vor exercita o supraveghere asupra disciplinei bugetare la nivelul fiecărui stat. În cazul în care un stat nu se va încadra în criteriile stabilite, situația sa va face obiectul unor rapoarte şi avize publice. Puterea de supraveghere este totodată, relativ extinsă, astfel că am putea vorbi despre o coordonare activă. Aceasta ar necesita constituirea unui veritabil consiliu de miniştri ai bugetului (înlocuit de reuniuni ale directorilor de buget).

De asemenea, ar trebui să se prevadă intervenția parlamentului național. Ne putem imagina o dezbatere bugetară europeană? Ar trebui ca înainte de toate, să se omogenizeze datele de pornire naționale, cum ar fi perioada în care se derulează anul bugetar. Apoi ar trebui sâ se pună de acord dezbaterile asupra unor probleme cum sunt:

- alocarea resurselor şi redistribuirea venitului primar care ar rămâne la nivel național;
- cuantumul impasului bugetar care ar putea fi organizat la nivelul Parlamentului european;
- prevederea posibilităților de realocare a fondurilor (înapoi) către parlamentele (bugetele) naționale, cu definirea comună prealabilă a posibilităților de deficit, deoarece este de competență națională arbitrajul între diversele tipuri de venituri şi cheltuieli publice pentru ajustarea deficitului conform obiectivelor macroeconomice.

În asemenea condiții, caracterizate prin absența evidentă a flexibilității, este aproape imposibil de imaginat că o politică bugetară coordonată se orientează spre găsirea unui „reglaj fin” pe termen scurt. Problemele instituționale clasice ale politicii bugetare conjuncturale (întârzieri în diagnosticarea situației, în adoptarea deciziei, în punerea în practică), ar acționa într-un mediu la fel de complex, iar politica bugetară ar risca să fie adesea prociclică, dacă nu este incitată de criteriile de supraviețuire. Este deci probabil, ca o coordonare a politicilor bugetare sâ trebuiască să se concentreze asupra definirii marilor orientări bugetare pe termen mediu, în concordanță cu marile orientări economice pe aceeaşi perioadă.

Într-o perspectivă practică, apreciem că ar trebui unificate anumite concepte economice şi bugetare. Domeniul finanțelor publice ale statului nu este acelaşi în toate țările membre. Astfel, ar trebui incluse conturile colectivităților locale şi ale asigurărilor sociale. De asemenea, considerăm necesar să se țină seama de procesul de debugetizare realizat în aceste țări. pentru a se contura o părere justă despre nevoile de finanțare care corespund aceleiaşi funcții (utilități publice).

În ansamblu, apreciem că politica bugetară în Europa integrată ar trebui să păstreze trăsăturile pe care le are deja. Există păreri care afirmă că la cinci ani de la publicarea raportului Emerson, care constă într-un studiu privind implicațiile finanțelor publice în constituirea comunității europene şi a UEM, este posibil de a reveni la concluzia .sa: „chiar şi în cazul unui grad ridicat de integrare, nu pare să se impună o armonizare globală a sistemelor fiscale naționale, iar statele membre ar rămâne libere să aleagă nivelul cheltuielilor şi al fiscalității". În ceea ce ne priveşte, nu împărtăşim această opinie, cu atât mai mult cu cât evoluția actuală a fenomenelor indică dorința şi eforturile de integrare economică şi financiară, chiar dacă ritmul este foarte lent.

De asemenea, considerăm necesară corelarea politicilor bugetare, mai ales în ceea ce priveşte funcția de stabilizare internă; desigur, aplicarea în practică este foarte delicată, având în vedere ajustările externe.

Totodată, dacă literatura economică pune accentul pe avantajele unei convergențe absolute, în realitate, ea tinde să fie doar relativă, după cum o demonstrează experiența mecanismului de schimb în cadrul sistemului monetar european. (Negocierile pe această temă au fost foarte adesea axate pe nivelul corect ai ratei de schimb, neglijând uneori subiectul referitor la orientările politicii economice.)

În opinia noastră, o asemenea corelare relativă ar putea să se concretizeze în modul următor: privitor la obiectivul exterior, convergența se va concentra probabil asupra „reglementării conflictelor" suscitate de obiective comune cum sunt: rata de schimb şi balanța curentă; în ceea ce priveşte echilibru! intern, este posibil ca această convergență să se traducă în evitarea comportamentului de „profitor" (de a procura avantaje fără a avea dreptul la ele) şi de a defini obiectivele generale în raport cu care politicile naționale vor determina pozițiile relative ale statelor membre (respectând mecanismele de supraveghere concepute prin tratat).

Apreciem că, în acest mod, la dispoziția fiecărei țări va rămâne un anumit *policy-mix,* ținând cont că politica monetară este comună. Problema care rămâne este de a şti dacă ar putea exista o corelare a politicilor bugetare comparativ cu exteriorul Uniunii şi dacă ar putea însoți politica comercială comună.

1.2. Reforma fiscală – obiectivele acesteia în perspectiva integrării europene

1.2.1. Logica armonizării

Continuarea reformei fiscale în țara noastră în perioada actuală, trebuie corelată şi adaptată evoluțiilor fiscale care se conturează în prezent la nivel european. Astfel, trebuie să se țină seama de contextul economic şi financiar al integrării europene, care ridică probleme legate de:

- impactul globalizării asupra fiscalității;

incidența fiscală şi mobilitatea capitalurilor, a persoanelor, a bunurilor şi serviciilor;

respectarea principiului subsidiarității;

- alegerea între concurența fiscală şi armonizarea negociată.

• *Impactul globalizării asupra fiscalității*

Tendințele actuale ale globalizării (economii mult mai deschise, creşterea importanței rolului companiilor multinaționale, mobilitatea forței de muncă, sporirea posibilităților de a cheltui şi investi în străinătate) au implicit consecințe majore asupra sistemelor de impozitare naționale.

În primul rând şi în mod inevitabil, externalitățile fiscale au devenit monedă curentă. Politica fiscală a unei țări poate influența foarte puternic pe cea a unei alte țări. Aceste interacțiuni implică faptul că politica fiscală a fiecărei țări luată individual, nu va mai fi stabilită independent de politicile fiscale ale celorlalte țări, ci va ține seama de acestea.

În al doilea rând, asistăm la întețirea concurenței fiscale internaționale, în sensul că țările sunt din ce în ce mai conştiente că o adaptare bine direcționată a sistemului lor fiscal poate să le aducă avantaje concurențiale comparativ cu alte țări. De exemplu, o parte a sarcinii lor fiscale poate fi exportată dacă sunt în măsură să procedeze în aşa fel încât să-i determine pe consumatorii străini să-şi facă în străinătate cumpărăturile, iar pe cei ce economisesc şi investesc, să vină să investească în această țară. Asistăm deci, la manifestarea unei asiete fiscale internaționale, care, ca şi în zonele de pescuit internaționale, este considerată ca fiind „comună" şi exploatabilă de către toți participanții care au acces la ea.

Globalizarea, ca şi concurența fiscală, are tendința să influențeze veniturile fiscale, obligând numeroase țări să reducă ratele marginale, prin aceasta reducând şi progresivitatea regimului fiscal şi veniturile fiscale. Dacă situația continuă în aceiaşi fel, apreciem că nivelul sustenabilității din punct de vedere tehnic şi politic al sarcinii fiscale va scădea în numeroase țări, ceea ce va reduce capacitatea guvernelor de a menține nivelul cheltuielilor, fără a adânci deficitul bugetar. Totodată, este posibil ca guvernele să dispună de libertăți mai reduse pentru anumite impozite. De asemenea, apreciem că guvernele au tendința de a cheltui mai mult, chiar dacă cheltuiesc prost, dar evoluția situației trebuie privită obiectiv: guvernele vor fi nevoite să reducă cheltuielile şi să scadă ratele de impozitare. Aceasta este posibil, deoarece teoreticienii în materie de fiscalitate văd cu ochi buni concurența fiscală, care obligă la reducerea impozitelor asupra capitalului, reducând astfel scăderea nivelului de trai din cauza impozitului.

Armonizarea fiscală nu reprezintă un scop în sine, ci trebuie implementată pentru a servi dezideratului privind integrarea europeană care presupune libera circulație a bunurilor şi a serviciilor, a capitalurilor şi a forței de muncă. Tema armonizării fiscale a apărut în urma actului unic european, în perspectiva creării şi definitivării pieței unice europene, fiind precedată de măsuri anterioa-

re, care ta momentul respectiv, nu îşi propuseseră asemenea obiective majore (de exemplu, generalizarea TVA).

Mecanismele implicate de armonizarea fiscală la nivel european sunt atât de complexe, încât nu permit definirea unor reguli simple ale acestui proces. De altfel, filozofia integrării europene impune o serie de demersuri minimale în materie de armonizare.

• *Incidența fiscală şi mobilitatea*

Datorită faptului că prelevările obligatorii pot afecta inițiativele agenților economici în diversele contexte economice în care aceştia acționează, diferențele în materie de fiscalitate capătă o dimensiune spațială susceptibilă de a genera comportamente diverse. Într-o economie deschisă, distorsiunile manifestate prin intermediul prețurilor relative, influențează în mod direct deciziile privind localizarea activităților economice. Într-un asemenea context, deciziile fiscale ale unui guvern național pot produce efecte în economiile țărilor partenere. Gradul de mobilitate a activităților influențează vizibil consecințele economice ale diferențelor spațiale ale fiscalității şi interdependențele strategice pe care le generează în materie de decizie fiscală.

În contextul internațional actual, se ridică o problemă foarte complexă, aceea a incidenței fiscale care depinde de interacțiunea dintre mobilitatea agenților sau activităților care suportă direct impozitul pe de o parte şi condițiile concurențiale care acționează pe diverse piețe, pe de altă parte.

Apariția distorsiunilor în ceea ce priveşte incitațiile fiscale, este provocată atât de ecarturile existente în ratele de impozitare, cât şi de ansamblul măsurilor de reglementare a impozitelor. Mobilitatea internațională a agenților, a capitalurilor, a bunurilor şi serviciilor este în măsură să schimbe condițiile incidenței impozitelor, ceea ce reprezintă o restricție directă asupra alegerilor fiscale naționale.

Având în vedere toate aceste influențe şi intercorelații, considerăm că un important obiectiv strategic al politicii fiscale internaționale este armonizarea sistemului fiscal românesc la cerințele europene, astfel încât măsurile fiscale adoptate în țările partenere, să nu influențeze negativ economia românească.

• *Respectarea principiului subsidiarității*

Fundament al unui federalism economic şi bugetar, principiul subsidiarității permite în teorie, precizarea domeniului de armonizare fiscală; el instituie într-adevăr o apropiere restrictivă şi limitată a centralizării politicilor şi uniformizării regulilor, stipulând că acestea nu sunt acceptabile, decât în cazul în care menținerea descentralizării generează inconveniente prea mari, adică distorsiuni excesive ale condițiilor concurențiale.

Trebuie subliniat că principiul subsidiarității este inspirația comună a tuturor structurilor federale de guvernământ şi într-o oarecare măsură, stă ia baza descentralizării, ceea ce arată în ce punct interpretarea sa este susceptibilă de a varia în timp şi spațiu. În diversitatea contextelor naționale, principiul subsidiarității se sprijină, în cadrul european, doar pe considerațiile economice în ter-

men de eficacitate, fără a ține seama de echitatea orizontală, într-un stat național, principiul egalității cetățenilor în fața impozitului şi al solidarității financiare, interferează întotdeauna cu cel de subsidiaritate. În contextul european actual, solidaritatea financiară este practic redusă.

Menținerea fiscalității naționale distincte şi autonome generează, în mod inevitabil, distorsiuni, a căror eliminare totală este realizabilă doar în condițiile unei unificări complete a sistemelor fiscale; adoptarea unei fiscalități unice ar avea implicații majore cel puțin în două direcții: pe de o parte ar necesita adoptarea unor proceduri de control democratice la nivel european, iar pe de altă parte, ar duce la un grad de centralizare fiscală fără precedent în statele membre, astfel că problema unificării complete a sistemelor fiscale încă nu este oportună (în perspectiva unui viitor apropiat).

Principiu! subsidiarității permite circumscrierea armonizării fiscale doar la acele impozite pentru care distorsiunile provocate de absența regulilor comune sunt considerate prea accentuate pentru a fi comparabile cu funcționarea unei piețe unificate. Foarte descentralizator, acest principiu permite de asemenea o intervenție evolutivă în materie de armonizare fiscală: întărirea progresivă a integrării economice ar trebui să antreneze o armonizare din ce în ce mai accentuată.

• *Alegerea intre concurența fiscală şi armonizarea negociată*

Aplicarea principiului subsidiarității nu înseamnă ca fiecare stat să îşi aleagă complet liber politica fiscală. Concurența fiscală între state va fi susceptibilă de a produce o formă de armonizare de facfo, în măsura în care guvernele se vor vedea constrânse să-şi alinieze practicile fiscale la cele ale concurenților lor, sub presiunea riscurilor de delocalizare a agenților şi activităților de determinare a traficului.

În prezent, părerile specialiştilor (şi implicit ale guvernelor) sunt împărțite între cele două opțiuni. În accepțiunea unora ar fi mai eficace manifestarea concurenței între fiscalitățile naționale, în ciuda limitelor şi pericolelor pe care le prezintă. Astfel, chiar într-un context internațional, concurența fiscală trebuie să se desfăşoare cu un minim de reguli şi principii comune. De altfel, în contextul pieței unice şi al mobilității puternice, concurența fiscală este susceptibilă să determine statele să fie tentate de a modifica în folosul economiei naționale, condițiile de concurență; o asemenea dinamică, aplicată parțial în economia mondială este necooperantă şi riscă să conducă la pauperizarea sectorului public. Interacțiunea dintre concurența fiscală şi opțiunile privind localizarea activităților şi agenților, are un caracter cumulativ şi autoîntreținut; dacă practica unei fiscalități mai favorabile decât în străinătate, diminuarea activităților obligă autoritățile la creşterea fiscalității sau la restrângerea cheltuielilor publice (dintre care unele pot fi chiar favorabile desfăşurării activității economice). În n aceste condiții, concurența fiscală riscă să producă o polarizare geografică a activităților şi o discriminare spațială a persoanelor în funcție de venit, datorită mobilității acestora.

Concurența fiscală este legată de aşa-numita „degradare fiscală” Sensul acestui termen nu este foarte precis; el se referă în mare, la faptul că globalizarea şi concurența fiscală pot provoca modificări ale sistemului fiscal, pe care să îl facă mai puțin atractiv din punct de vedere tehnic sau politic. Țările sunt obligate să aducă modificări nedorite sistemului fiscal, în scopul apropierii de acțiunile în domeniu, dintr-o altă țară.

• *Interacțiunea dintre fiscalitate şi Uniunea Monetară*

Deşi problematica armonizării fiscale este strâns legată, de integrarea pieților şi de mobilitatea agenților, activităților, capitalurilor, bunurilor şi serviciilor, unificarea monetară poate să ducă la modificarea factorilor determinanți. Pe de o parte, renunțarea definitivă la orice posibilitate de a modifica rata de schimb echivalează cu suprimarea unui instrument de ajustare comod şi cu transmiterea sarcinii asupra mecanismului de prețuri; or, considerăm că modificările fiscalității vor apăsa mai pregnant asupra evoluției prețului şi a costurilor care, prin natura ei, este generatoare de dezechilibre, (incidența impozitelor se traduce prin modificări ale costurilor de producție, afectând competitivitatea relativă a producătorilor rezidenți, având în vedere că în trecut, modificările de costuri erau parțial sau total compensate prin variații ale ratei de schimb.)

Modalitățile specifice de unificare monetară, conținute în Tratatul de la Maastricht, instituie constrângeri puternice asupra politicilor bugetare naționale. Chiar dacă acestea nu vizează în mod direct fiscalitatea, restricțiile impuse în materie de finanțe publice – deficit public sub 3% şi datorie publică bruta sub 60% din PIB – riscă să limiteze şi mai mult marjele de manevră ale guvernelor naționale în materie de fiscalitate, în măsura în care cheltuielile publice sunt adesea relativ fixe. Totodată, instituirea monedei unice şi punerea în practică a politicii monetare comune, vor impune cu acuitate coordonarea politicilor bugetare naționale. restrângând totodată, autonomia fiscală a guvernelor naționale, dar fără a merge până la anularea acesteia.

1.2.2. Obiectivele politicii fiscale in vederea armonizării

Rezultatele armonizării fiscale la nivelul UE au fost destul de modeste până în prezent, totuşi, apreciem că nu se întrevede încă accelerarea convergenței sistemelor fiscale naționale.

În ceea ce priveşte nivelul presiunii fiscale globale, deşi tendința generală este de creştere, considerăm că este necesară interpretarea prudentă a comparațiilor internaționale, datorită numeroaselor diferențe care se mențin în structurile sistemelor fiscale naționale. De asemenea, concluziile referitoare la fiecare impozit în parte trebuie să fie cât mai nuanțate, având în vedere complexitatea procesului de armonizare.

Pornind de la realitățile şi realizările în materie de armonizare fiscală europeană, apreciem că politica fiscală a României trebuie să aibă în vedere obiective cum sunt:

- colaborarea strânsă cu serviciile fiscale străine: este un obiectiv care până în prezent nu a fost prevăzut, cu atât mai mult cu cât numeroase țări au invocat respectarea secretului bancar. Apreciem utilă realizarea unei asemenea colaborări, mai ales în condițiile aplicării principiului rezidenței la impozitarea veniturilor şi patrimoniului persoanelor fizice, pentru punerea în practică a obligativității declarării veniturilor în țara de rezidență. Apreciem că. În lipsa unor instituții fiscale internaționale care să supravegheze activitatea şi colaborarea serviciilor fiscale naționale, această conlucrare se conturează a fi destul de dificilă;
- acțiunea coroborată împotriva evaziunii fiscale, care se poate manifesta fie prin delocalizarea economiilor, fie ca urmare a accentuării mobilității persoanelor; chiar dacă în prezent mobilitatea rezidențială a persoanelor este destul de redusă în ansamblu, totuşi se remarcă unele categorii de persoane la care mobilitatea este ridicată (muncitori necalificați, persoane cu pregătire superioară şi cu venituri ridicate); evaziunea fiscală poate rezulta deopotrivă din activități desfăşurate în paradise fiscale şi din respectarea secretului bancar în diverse țări. Regimurile fiscale şi acordurile instituționale create – în mare parte într-o epocă în care economiile erau închise, altfel spus capitalurile nu se caracterizau prin mobilitate şi în care persoanele nu călătoreau mult – pot fi fragilizate în noile condiții. De aceea considerăm necesară modificarea arhitecturii internaționale care caracterizează sistemele existente, în scopul de a le face compatibile cu noile împrejurări;
- evitarea dublei impuneri internaționale (favorizată, în general, de practica fiscală diferențiată). Acest obiectiv poate fi atins printr-o coordonare minimă, realizată prin încheierea de acorduri bi şi multilaterale privind veniturile persoanelor fizice; referitor la impozitarea agenților economici a căror mobilitate este destul de ridicată, eforturile de până acum au cuprins definirea asietei impozitului pe societăți şi a regulilor de evitare a dublei impuneri a beneficiilor;
- instituirea unui sistem de control democratic la nivel european trebuie avută în vedere în strânsă legătură cu acțiunea de conlucrare între autoritățile fiscale naționale;
- reducerea cotizațiilor sociale patronale ar încadra tendința acestora în practica din ultimii ani a majorității statelor europene. Totodată, considerăm că această măsură ar avea efecte favorabile în nivelul costurilor relative de producție, precum şi în lupta contra şomajului (prin reducerea costului forței de muncă).

Proces evolutiv şi dificil deoarece necesită acordul unanim al țărilor membre, armonizarea fiscală negociată are în prezent rezultate relativ slabe. În schimb, presiunea exercitată de concurența din cadrul unei piețe unice în curs de desăvârşire a incitat guvernele la măsuri de apropiere a condițiilor de impozitare a agenților economici, in acelaşi timp, structurile sistemelor fiscale natio-

nale rămân foarte diferențiate, ceea ce nu pare să pună probleme majore funcționării actuale a pieței unice.

Totuşi, trecerea la moneda unică a modificat sensibil datele problemei pentru că pe de o parte, ea se repercutează într-o restrângere a marjei de autonomie a guvernelor naționale pe probleme bugetare, iar pe de altă parte, poate constitui un salt calitativ spre o uniune economică mai federală, în care se va pune cu acuitate problema întocmirii unui buget european şi introducerea unui impozit european.

1.3. Crearea unei organizații fiscale mondiale

În ultimii ani, s-a ținut cont din ce în ce mai mult de realitatea conform căreia, un „bun public" (serviciu public) nu rămâne întotdeauna în cadrul frontierelor naționale, ci în anumite cazuri, poate cuprinde întreaga lume. Apare întrebarea: cum poate fi abordată această problemă, care probabil va deveni tot mai importantă pentru arhitectura internațională?

Nu cu mult timp în urmă, se ignorau serviciile publice, considerându-se probabil, că nu au importanță (sau nu au suficientă importanță) pentru a li se acorda atenție. Dacă o externalitate (un „râu public") se produce doar în câteva țări (ploile acide, poluarea râurilor), se poate presupune doar că țările în cauză ar trebui să se angajeze la rezolvarea problemei. Aceasta se rezolvă fie prin subvenționarea poluatului de către poluator, fie, (în mod alternativ), determinându-l pe poluat (considerat mai bogat) să plătească pentru a-l finanța pe poluator (mai sărac), pentru a se moderniza în vederea reducerii poluării.

Dacă un bun public sau un „rău public" ar fi într-adevăr internațional, în sensul că el cuprinde un mare număr de țări. sau lumea întreagă, soluția uzuală ar fi de a rezolva problema prin acorduri internaționale. Acesta a fost cazul pentru produsele chimice care distrugeau stratul de ozon, adică cazul modificării climei.

Asemenea acorduri sunt dificil de încheiat, iar în anumite cazuri nu se încheie, mai ales când eficacitatea soluției propuse este sub semnul întrebării, sau când repartizarea sarcinii între țări este considerată (de anumite grupuri sau state) ca fiind injustă. În asemenea cazuri, este posibil ca reglementările să nu fie suficiente pentru rezolvarea problemelor legate de bunurile publice sau „relele publice" şi să fie necesar să se facă uz de resurse financiare sau de instrumente fiscale.

Este posibil ca în condițiile integrării crescânde, numeroase bunuri publice să capete un caracter internațional (pace, mediu etc.) şi ca soluția de rezolvare a acestor probleme să necesite resurse financiare importante; de aceea considerăm că ar fi util să existe un volum de resurse financiare care să nu depindă de bunul plac al anumitor țări şi care să contribuie la finanțarea serviciilor publice internaționale.

În legătură cu instituirea şi administrarea unor asemenea fonduri, semnalăm unele probleme ce pot apărea, cum sunt:

- depistarea surselor care le-ar alimenta; în acest sens, considerăm că ia rezolvarea problemei ar putea contribui o taxă asupra combustibililor (concepută fie ca o suprataxă cu această destinație, fie ca o cotă procentuală aplicată asupra accizelor, care deja se percep la nivel național, pentru a fi vărsată pentru alimentarea fondului internațional. De asemenea, pentru protejarea şi refacerea mediului, fie se poate percepe o taxă asupra produselor chimice poluante, fie se poate proceda la generalizarea eliberării, contra cost, a unor „ permise de poluare" (care deja se practică zonal, la anumite tipuri de poluare);
- probleme de ordin administrativ, tehnic sau politic ce ar decurge în mod normai din introducerea unor asemenea taxe şi permise. Acestea fiind destul de complexe şi delicate, apreciem că pot fi rezolvate doar în cazul existenței şi funcționării unei organizații internaționale la nivel mondial. Dacă plecăm de la principiul Că un sistem financiar internațional în bună stare de funcționare, este un bun public ce merită să fie protejat, aceste impozite ar putea avea un rol util. În general, specialiştii în fiscalitate nu se arată deloc entuziasmați în privința unor asemenea taxe. Dacă acestea sau alte impozite similare au un merit, punerea lor în practică ar fi mai probabilă, doar dacă ar exista un organism mondial, responsabil cu urmărirea fiscalității.

Politica fiscală a dobândit progresiv, în cursul anilor, o dimensiune pronunțat internațională, cu numeroase implicații şi care merită o analiză aprofundată. Subcapitolul de față a abordat atât problema importanței crescânde a bunurilor publice internaționale, cât şi faptul că în zilele noastre nu există un mecanism internațional care să funcționeze astfel încât, sa li se acorde acestor bunuri atenția meritata. Pentru rezolvarea problemei respective sunt necesare fonduri, iar principalul obstacol constă în dificultatea finanțării. În contextul creării unei noi arhitecturi a sistemului financiar şi economic internațional, considerăm că a sosit timpul pentru o abordare mai responsabilă a acestor probleme în care responsabilitățile politice nu ar trebui să reprezinte un obstacol.

În arhitectura în curs de schimbare a sistemului financiar internațional, nu există elemente care să-i incite pe politicieni ia protejarea celor mai vulnerabile păturI sociale, sau la respectarea unor obiective ca echitatea sau finanțarea serviciilor publice internaționale (ca de exemplu: pacea, protejarea mediului, înlăturarea sărăciei extreme etc.). Or, pentru a susține dezvoltarea, arhitectura internațională trebuie să aibă o fată umană. Ea nu poate fi un simplu exercițiu care să vizeze controlarea şi diminuarea consecințelor crizelor financiare pe piețele existente.

Într-o lume în care s-a redus drastic ajutorul pentru dezvoltare, în care datoria externă rămâne ridicată în ciuda unor tentative recente vizând reducerea ei, în care prețurile bunurilor au cunoscut o scădere spectaculoasă şi în

care anumitor bunuri publice nu li se acorda atenția şi finanțarea impuse de importanța lor, apreciem că arhitectura financiară internațională trebuie să aibă în vedere ca o prioritate, crearea unei organizații fiscale internaționale devenită foarte utilă în contextul actual.

Este interesant de remarcat, că în prezent dispunem de o organizație mondială care îşi asumă probleme legate de politicile comerciale (Organizația Mondială a Comerțului – OMC), dar nu dispunem de o instituție echivalentă în ceea ce priveşte politicile fiscale. Or, cu cât OMC va reuşi să rezolve problemele comerciale, cu atât mai mult țările îşi vor face concurență în materie de regimuri fiscale. Înființarea unei asemenea organizații poate avea loc în mai multe modalități. Prima posibilitate ar putea fi un organism mondial, care să aibă capacitatea atât de a stabili impozite cât şi de a modifica anumite impozite. Doar timpul va spune dacă un asemenea organism va putea exista; apreciem că deocamdată, ideea nu este realistă Există numeroase obstacole atât politice cât şi tehnice. Numeroase guverne puternice nu vor putea permite o asemenea evoluție, pentru că acest organism ar reduce considerabil puterea statelor şi a responsabililor politici într-un domeniu politic extrem de sensibil.

Pe de altă parte, dacă se va înființa un asemenea organism, el ar putea avea un rol preponderent în colectarea veniturilor, în scopul finanțării bunurilor publice internaționale şi în vederea redistribuirii veniturilor pe scară internațională. Arhitectura fiscală actuală nu dispune de nici un element care să favorizeze în mod direct asemenea obiective.

Guvernele a numeroase țări vor avea din ce în ce mai mult nevoia să folosească diverse informații legate de individ, stocate în computere şi care ar putea fi instrumente fiscale la îndemâna autorităților. Considerăm că se vor crea condițiile necesare înființării unui „Serviciu de impozite internațional" pentru a percepe impozite care în prezent nu pot fi încasate de către guvernele naționale în mod separat, pentru a le aloca la furnizarea de servicii publice internaționale, sau pentru a le redistribui altor țări. Un asemenea serviciu internațional ar putea deopotrivă să strângă informații referitoare la contribuabili, în scopul de a ie pune la dispoziția administrațiilor fiscale naționale.

În ipoteza că un asemenea organism internațional este dificil de constituit şi necesită o perioadă prea îndelungată, propunem crearea unei organizații fiscale mondiale cu statut intermediar, cu atribuții ca:

a) supravegherea evoluțiilor fiscale din întreaga lume;

b) să ofere un forum de dezbateri care să trateze dimensiunile internaționale ale politicii fiscale;

c) propunerea unor soluții pentru eventualele neînțelegeri (divergențe) care pot apărea între state în ceea ce priveşte concurența fiscală;

d) să acționeze astfel încât țările care ar încerca să profite de altele – de exemplu introducând modificări ale regimului fiscal prin care s-ar aduce prejudicii altor state – să fie supuse unor presiuni morale din partea celorlalte țări;

e) construirea statisticilor fiscale;

f) informarea țărilor cu privire la practicile fiscale cele mai adecvate;

g) stabilirea unui cod de bună conduită în materie de legislație şi administrație fiscală. Aceste atribuții nu sunt limitative, iar organismul respectiv nu ar percepe impozite şi nu ar avea puterea de a impune modificarea legislațiilor fiscale naționale. Rolul său ar consta în supravegherea evoluțiilor naționale în materie de fiscalitate şi în încercarea de a promova poziții comune asupra problemelor fiscale, exercitând, în acelaşi timp, o oarecare presiune morală asupra țărilor al căror comportament nu ar fi acceptabil. În acest fel, rolul organismului propus ar fi asemănător celui îndeplinit de OMC în materie de comerț. Considerăm că obiectivul său principal ar consta în a acționa în sensul realizării unei coordonate între regimurile fiscale şi interesul public; apreciem că interesul public mondial ar trebui să primeze comparativ cu interesul public din fiecare țară. Având în vedere rolul limitat al unui asemenea organism, considerăm că opoziția țărilor ar putea fi mai puțin vehementă decât în cadrul unui serviciu de impozite internațional.

Dacă se va înființa un asemenea organism, acesta ar putea favoriza o oarecare formă de cooperare fiscală între țările din întreaga lume. Prin cooperare fiscală nu înțelegem ca toate țările lumii să aibă acelaşi regim fiscal, nici ca ele să aibă aceleaşi rate de impozitare, ci doar ca elementele specifice ale regimurilor fiscale să poată fi discutate între țări. Fără un organism fiscal la nivel mondial, va fi foarte dificil să se ajungă la acorduri internaționale vizând reducerea concurenței fiscale şi va lipsi o parte importantă a arhitecturii sistemului financiar şi economic mondial.

Capitolul 2
Sistemul fiscal românesc şi adaptarea acestuia la condițiile integrării

2.1. Conceptul de sistem fiscal şi cerințele pe care un sistem fiscal modern trebuie să le îndeplinească pentru a fi eficient

Teoria economică defineşte sistemul fiscal în cel puțin două moduri.

Prima definiție, caracterizată prin concizie şi expresivitate, cuprinde în sistemul fiscal ansamblul impozitelor şi taxelor percepute de stat.

Cea de-a doua definiție, extinsă prin luarea în considerare atât a componentelor metodologice şi instituționale cât şi a relațiilor dintre componentele structurale, include în sistemul fiscal o suită de concepte, principii, metode, procese şi elemente specifice (materie impozabilă, cote, subiecți fiscali) determinate atât de proiectarea, reglementarea, aşezarea şi perceperea impozitelor, cât şi de gestionarea veniturilor din impozite, conform legislației fiscale, în scopul realizării obiectivelor de interes public.

Oricărui sistem fiscal îi sunt caracteristice:

- exclusivitatea aplicării (prin faptul că sistemul fiscal este unicul colector de resurse pentru buget sau pentru un sistem de bugete dintr-un spațiu geografic determinat);
- autonomia tehnică (prin faptul că sistemul fiscal incumbă toate regulile de aşezare, lichidare şi încasare a impozitelor necesare pentru punerea sa în aplicare).

Dacă sistemul fiscal este opera administrației teritoriului în care operează, se poate aprecia că autoritatea care guvernează teritoriul respectiv beneficiază de autonomie fiscală completă sau de suveranitate fiscală.

Statul – suveran din punct de vedere politic şi social – poate să îşi exercite deplin puterea fiscală în perimetrul său:

- să îşi aleagă sistemul fiscal pe care îl consideră adecvat;
- să definească el însuşi impozitele componente ale sistemului adoptat;
- să nominalizeze contribuabilii în definirea ariei masei impozabile;
- să dimensioneze cotele de impunere şi să fixeze termenele pentru plata acestora;
- să acorde facilități fiscale;
- să sancționeze abaterile de la prevederile legilor fiscale;
- să soluționeze litigiile dintre administrația fiscală şi contribuabili.

În contextul integrării şi mondializării schimburilor economice, care au loc astăzi, sistemul fiscal trebuie să fie cât mai flexibil. Fiecare autoritate trebuie să

conştientizeze că fiscalitatea pe care o impune în statul pe care îl administrează influențează decisiv relațiile economice cu alte state şi viceversa, de asemenea că măsurile luate în interior pentru modificarea sau păstrarea dreptului fiscal existent nu sunt neutre, ferite de impactul cu exteriorul.

Pentru a fi realmente eficiente în economia deschisă, sistemele naționale trebuie sa fie riguros conforme cerințelor unanim acceptate, pe temeiul atât al teoriei economice şi filosofice, cât şi, mai ales, al experienței acumulate:

a) distribuția sarcinii fiscale trebuie să fie echitabilă;

b) impozitele trebuie alese astfel încât să perturbe cât mai puțin posibil mecanismul luării deciziilor economice;

c) structura impozitelor trebuie să faciliteze folosirea politicii fiscale pentru realizarea obiectivelor privind stabilizarea şi creşterea economică;

d) sistemul fiscal trebuie să permită, administrarea corectă şi nearbitrară a impozitelor, în condiții de transparență şi înțelegere pentru contribuabili;

e) costurile de administrare şi conformare trebuie să fie într-atât de mici încât să permită realizarea obiectivelor urmărite de politica fiscală.

Aceste cerințe, alături de altele (stabilitatea, adaptabilitatea la relațiile dintre diferitele structuri ale administrației publice etc.), reprezintă criterii de care nu se poate face abstracție în evaluarea calității şi performanțelor sistemului fiscal.

De asemenea, trebuie să se țină seama de faptul că țintele urmărite prin politica fiscală promovată nu sunt în mod necesar convergente (spre exemplu: organizarea administrativă complexă s-ar putea opune neutralității) şi că această lipsă de convergență a unor principii ale sistemului fiscal nu împiedică puterea legislativă şi pe cea executivă să adopte şi să respecte principiile care pot duce la rezolvarea celor trei probleme esențiale cu care se confruntă:

- ce sume de bani ar putea fi mai bine utilizate prin intermediul statului decât prin utilizarea individuală?
- de unde, de la cine să fie luate resursele fiscale şi prin ce impozite:
  - directe sau indirecte?
  - proporționale sau progresive?
  - pe avere sau pe salarii?
- cum să fie alocate, în mod rațional, resursele prelevate?

2.2. Strategia fiscală a statelor comunitare, în contextul extinderii integrării economice

Alături de ameliorarea ratei ocupării forței de muncă, prin promovarea unei strategii care, între altele, exclude supraimpozitarea relativă a muncii, stabilizarea încasărilor fiscale ale statelor membre şi buna funcționare a pieței unice reprezintă principalele obiective ale politicii fiscale comunitare, în finalizarea procesului de integrare economică.

Din această perspectivă, stabilizarea încasărilor fiscale ale statelor membre presupune, în opinia specialiştilor, reglementarea cadrului concurențial, înainte de toate în ceea ce priveşte inclusiv aşezarea acestuia pe principii care să nu afecteze nici unul dintre statele comunitare.

Concurența corectă constituie unul dintre elementele-cheie ale pieței unice, dar concurența incorectă, în domeniul fiscal, este de natură să suscite preocupări din cauza efectelor negative potențiale pe care aceasta le are în special asupra încasărilor fiscale ale statelor membre, repartizării resurselor economice şi competitivității la nivelul acestora.

Degradarea situației fiscale se traduce prin erodarea bazei de impozitare, ca urmare a concurenței fiscale (în condițiile transferului bazelor impozabile către alte țări), pe de. o parte, şi dezvoltarea economiei paralele (transferul bazelor impozabile către piața neagră), pe de altă parte.

Primul fenomen este determinat de ecarturile între ratele de impozitare efective, iar al doilea fenomen este expresia diferenței dintre niveluri absolute ale acestor rate.

În prezent, se pare că erodarea fiscală nu a afectat produsul total al fiscalității şi al cotizațiilor de securitate socială. În ultimele două decenii acest produs a fost constant sau a crescut uşor ca procent în produsul intern brut, în spațiul Uniunii Europene. Totuşi, atunci când rata impozitării muncii a crescut, aceea a celorlalți factori de producție a scăzut.

Sistemele de impozitare ale statelor membre ale Uniunii Europene au suferit o schimbare structurală semnificativă, confruntându-se cu cerința de a finanța, prin sistemele de protecție socială, o populație care îmbătrâneşte şi un şomaj care nu încetează să se agraveze. În condițiile în care această situație impune constrângeri din ce în ce mai puternice fiscalității, creşterea presiunii asupra bazei impozabile tinde să încurajeze din ce în ce mai mult evaziunea şi frauda fiscală, prin intermediul economiei paralele. Se poate, deci, crede că stabilitatea încasărilor fiscale totale nu a fost păstrată decât cu prețul unei deteriorări progresive a structurii fiscalității: presiunea fiscală a fost pusă mai mult pe bază de impozitare cel mai puțin mobilă (respectiv pe muncă), în vederea recuperării pierderilor fiscale determinate de erodarea altor baze de impozitare mai mobile.

Între anii 1980 şi 1993, rata de impozitare implicită a muncii salariale, pentru ansamblul Comunității Europene, a crescut cu aproape o cincime, în timp ce acelaşi indicator, raportat la ceilalți factori de producție – în special la cel privind munca independentă şi capitalul, a scăzut cu mai mult de o zecime.

Această evoluție pare să indice că diferitele state membre şi-au văzut afectată libertatea de a-şi structura sistemele de impozitare şi că ele au reacționat în parte la amenințarea unei degradări, deplasând presiunea fiscală. De acum înainte pare din ce în ce mai evident că presiunea asupra muncii nu poate fi accentuată, date fiind nu numai amenințarea de a se agrava mai mult baza impozabilă, care riscă să se deplaseze către economia paralelă, ci şi, în ace-

eaşi măsură, creşterea efectelor deja negative asupra costului (preţului) muncii şi ocupării.

Deşi degradarea fiscală afectează toate sursele mari de încasări (impozitele pe consum, impozitele pe societăţi, impozitarea veniturilor imobiliare, cotizaţiile sociale), repercusiunile sale variază considerabil, după natura impozitului. Chiar impozitele pe consum, a căror armonizare este totuşi mult mai importantă decât a impozitelor directe, nu sunt ferite de o degradare fiscală.

Taxa pe valoarea adăugată este ameninţată, în specia) din cauza creşterii numărului de servicii internaţionale, care recurg la tehnologii noi pentru a plasa operaţiunile impozabile în afara câmpului geografic al regimului comun de aplicare. Exemplul cel mai frecvent citat este cel al telecomunicaţiilor, dar există şi alte servicii, în special în cazul în care consumatorii nu beneficiază de drepturi de deducere (bănci, întreprinderi de asigurări etc.).

Accizele sunt mai puţin armonizate decât taxa pe valoarea adăugată, şi importantele disparităţi care există dincolo de ratele minime la cele trei categorii de produse – tutun, produse petroliere şi alcool – limitează sensibil libertatea statelor membre în materie de fiscalitate. Orice majorare a accizelor de către un stat membru trebuie gândită astfel încât să se ţină seama de riscul de a se pierde o parte din activitatea economică şi – prin urmare – din încasări, în beneficiul ţărilor vecine care oferă acelaşi produs la o rată net inferioară, sau în beneficiul produselor concurente care sunt excluse de la baza de impozitare în cauză.

De asemenea, ecarturile dintre cotizaţiile naţionale de protecţie socială sau ratele de impozitare a veniturilor persoanelor fizice între ţările vecine pot să contribuie, în special în regiunile frontaliere, la favorizarea migraţiilor transfrontaliere, în ceea ce priveşte munca, dar şi în ceea ce priveşte schimbarea locului de rezidenţă. Pe de parte, există, mai ales, riscul ca nivelurile ridicate ale cotizaţiilor de protecţie socială şi ale ratelor de impozitare a veniturilor personale să determine muncitorii şi, îndeosebi, independenţii să transfere activitatea lor în economia paralelă, cu scopul de a declara venituri impozabile mai mici. Aceasta în contextul în care adâncirea deficitului bugetar, ca urmare a extinderii economiei paralele şi a creşterii evaziunii fiscale, impune, adesea, creşterea fiscalităţii, cu riscul creşterii preţurilor şi inflaţiei, scăderii puterii de cumpărare, reducerii activităţii economice ş.a.m.d., risc cu care este de preferat ca nici una dintre ţările care îşi doresc cu adevărat integrarea să nu se confrunte.

Dacă Europa, inclusiv acea parte a ei în tranziţie”, vrea să realizeze în acelaşi timp marea piaţă, este necesar ca toate aspirantele la acest obiectiv să pună în practică o politică fiscală globală, avansând, ca ţinte esenţiale, incitarea la investiţii şi lărgirea bazei de impozitare, taxarea consumului astfel încât aceasta să nu se repercuteze asupra producţiei şi puterii de cumpărare.

Pentru ca piaţa unică existentă în perimetrul comunitar să funcţioneze cu succes, în interesul statelor membre ale comunităţii, trebuie ca măsurile fiscale

adoptate de guvernele acestora din perspectiva şi a adâncirii integrării economice, ca urmare a adoptării monedei unice (euro), să fie armonizate sau coordonate conform principiilor şi condițiilor convenite la încheierea Tratatului de Instituire a Comunității Europene.

În domeniul impozitelor indirecte (aplicabile operațiunilor de producție şi consum) este interzisă orice discriminare fiscală care, direct sau indirect, ar putea aduce avantaje produselor naționale aflate în competiție cu produsele altor țâri membre; astfel guvernele țărilor membre ale Uniunii sunt invitate să colaboreze pentru armonizarea impozitelor pe cifra de afaceri, a accizelor şi celorlalte impozite.

În domeniul impozitelor directe (suportate de contribuabilii care plătesc impozitul pe venit, impozitul pe societăți, impozitul pe avere, majoritatea taxelor locale), potrivit principiului subsidiarității, legiferarea impozitelor este lăsată la aprecierea statelor membre. Însă, pentru ca libertățile fundamentale prevăzute în tratat să fie respectate, Curtea de Justiție a Comunității Europene este chemată să se pronunțe asupra, pe de o parte, a liberei circulații a mărfurilor, persoanelor, serviciilor, capitalurilor, iar pe de alta parte, a exercitării dreptului de stabilire a persoanelor şi întreprinderilor în teritoriu, interzicând orice discriminare bazată pe criteriul naționalității, inclusiv discriminarea fiscala.

În materie de cotizații sociale (prelevări obligatorii pentru a se garanta asiguraților un venit în cazul pensionării sau a apariției anumitor riscuri – boli, accidente de muncă, şomaj etc. -, de asemenea, nu se prevedea expres armonizarea legislației, dar acțiunea comunitară este centrată pe coordonarea regimurilor naționale, pentru a se evita, între altele, dubla impunere a cotizațiilor sociale pentru salariații sau liber-profesionişti care se deplasează în interiorul Uniunii.

2.3. Cerințe şi evoluții în adaptarea sistemelor fiscale ale statelor în tranziție la exigențele şi mecanismele pieței unice

Statele în tranziție către economia de piață, între care se numără şi țara noastră, se confruntă, în adoptarea politicii lor fiscale, cu trei mari grupe de probleme, care, în esență, vizează:

a) elaborarea legislației care să reglementeze noul sistem de taxe şi impozite;

b) decretarea mai multor reguli şi dispoziții pe care un sistem modern de impozitare trebuie să se bazeze în administrarea resurselor;

c) Înființarea unei administrații fiscale adecvate.

Scopul comun pentru țările europene care se află în tranziție este implementarea unui sistem de impozite similar cu cel deja existent în statele comunitare, sistem care, în mare, cuprinde:

- impozitul pe venitul individual şi impozitul pe venitul societății;
- taxa pe valoarea adăugată şi accizele;

- impozitul pe salarii, colectat de la toți patronii şi angajații;
- taxe pe cifra de afaceri;
- taxa pe avere.

În teorie, țările aflate în tranziție ar putea copia legile de impozitare occidentale. Dar, spre deosebire de țările vest-europene, cu o situație economică relativ stabilă, bună sau foarte bună, ele operează în condiții în general mai puțin prielnice, cum sunt: insuficiența resurselor, şomajul, inflația etc.

Armonizarea legislației lor cu legislația vest-europeană mai necesită şi evaluarea costurilor sociale ale măsurilor preconizate.

În acest context, diferențiat, statele europene în tranziție au demarat reformarea sistemului propriu de impozite înainte de a proceda la reconstrucția instituțională şi la privatizarea, restructurarea economiei, fundamentale pentru crearea condițiilor minimale de funcționare a piețelor.

Din cauza fie a puterii economice insuficiente, implicit a insuficienței resurselor financiare ale contribuabililor (în special ale agenților economici), fie a comportamentului inerțial al decidenților, toate aceste state s-au confruntat cu crize fiscale şi, implicit, bugetare, mai mult sau mai puțin simțite, cu impact asupra evoluției economico-sociale.

De la o țara la alta, amplitudinea şi durata acestor crize au variat proporțional cu profunzimea şi ritmurile reformei, caracterizată prin:

- ambiguitatea legilor, insuficiența consistentă a prevederilor acestora;
- incompletitudinea şi incoerenta detaliilor operaționale;
- flexibilitatea redusă a politicilor, a instrumentelor fiscale; deficiențe în organizarea şi efectuarea controlului fiscal;
- colectarea deficitară a impozitelor.

Dacă inițial ratele veniturilor bugetare în produsul intern brut au fost mai mici decât în țările dezvoltate, treptat acestea au crescut, evidențiindu-se diferențe semnificative între ratele bugetului centrat şi cele ale bugetului consolidat.

Eficacitatea instrumentelor fiscale s-a dovedit îndoielnică, adesea cu efecte perverse.

Pe fondul creşterii veniturilor bugetare, în statele din plutonul fruntaş se constată reducerea ponderii impozitelor în produsul intern brut, ca reflex şi al retragerii statului din economie şi al modificării structurii impozitelor. În celelalte țări europene în tranziție se evidențiază aceeaşi tendință întârziată, dar pe fondul reducerii veniturilor bugetare reale, consecință a menținerii economiilor lor în recesiune.

Procesul de restructurare fiscală a evoluat astfel spre o structură a impozitelor caracteristică țărilor în curs de dezvoltare, cel puțin din perspectiva anului 1999: veniturile fiscale provin din trei surse, în proporții aproximativ egale:

- impozite pe venituri şi contribuții pentru asigurări sociale;
- impozite indirecte;
- impozite pe comerțul exterior şi alte impozite.

Periodic (de exemplu, în intervalul 1999-2000), pe ansamblu se constată existența slăbiciunilor instituționale şi insuficiența reformelor structurale, astfel generatoare de dezechilibre fiscale şi, implicit, de obstacole în creşterea economică şi a investițiilor.

Lipsa mecanismelor de transmitere a semnalelor politicilor fiscal-bugetare care să contracareze evoluțiile negative se repercutează asupra rezultatelor fiscale în aproape toate statele europene în tranziție, dar, printr-o adecvare inspirată a structurilor fiscale şi bugetare la condițiile economice concrete, aceleaşi state din plutonul fruntaş (Cehia, Polonia, Slovenia, Croația, Ungaria, Estonia şi Slovacia) reuşesc să pună în funcțiune stabilizatorii automați, prin promovarea politicilor anticiclice şi corelarea politicilor fiscale şi monetare.

Pe baza acestei experiențe, reformarea structurilor instituționale şi alinierea codurilor fiscale, adecvarea structurilor fiscale şi bugetare la realitatea economică se afirmă ca obiective ale tuturor candidatelor la integrare.

Diferențiat, pentru atingerea acestor obiective, se utilizează instrumente fiscale, ca:

- ratele uniforme la impozitele pe venit;
- adaptarea taxei pe valoarea adăugată pentru contracararea reducerii veniturilor;
- aplicarea diferențiată a taxei pe valoarea adăugată, conform celor trei rate (standard, preferențială şi zero);
- acordarea facilităților fiscale pentru anumite activități, îndeosebi pentru exporturi şi investiții;
- adaptarea scalei impozitului pe venitul individual;
- extinderea bazelor de impozitare;
- stabilitatea sistemului fiscal.

Conform programului de aderare, țintind inclusiv adoptarea monedei unice, perspectiva urmăreşte în plus:

- maturizarea reglativă a instrumentelor fiscale;
- asigurarea simplității şi transparenței sistemului fiscal;
- consolidarea disciplinei în colectarea impozitelor şi în exercitarea controlului fiscal;
- reglementarea stabilă şi coerentă a impozitelor, pe baza unui cod fiscal asemenea celui din statele comunitare

2.4. Adaptarea sistemului fiscal românesc la cerințele integrării

2.4.1. Principalele obiective ale strategiei naționale de pregătire a aderării în domeniu

Prin Acordul de Asociere a României la Comunitatea Europeană se prevede, ca o condiție importantă a integrării, armonizarea legislației prezente şi

viitoare a țării cu cea comunitară, menținându-se ca domeniu de interes special, impozitarea indirectă. Ca urmare a angajamentelor astfel asumate, în Strategia naționala de pregătire a aderării României la Uniunea Europeana, între obiectivele care urmează a fi atinse, figurează:

- perfecționarea sistemului fiscal;
- adaptarea instrumentelor, a metodelor şi a legislației financiare la cerințele mecanismelor pieței unice.

Din partea României se aşteaptă armonizarea legislației vizând în primul rând taxa pe valoarea adăugată şi accizele.

În acest sens, eliminarea frontierelor fiscale presupune înlăturarea distorsiunilor existente pe subsegmentele pieței naționale, impunându-se respectarea principiilor neutralității şi moderării presiunii fiscale.

Respectarea principiului neutralității impune eliminarea obstacolelor fiscale şi garantarea concurenței, renunțarea la facilitățile fiscale care distorsionează relațiile concurențiale pe piață şi stimulează evaziunea fiscală, la adăpostul legii.

Cel de-al doilea principiu, privind moderarea presiunii fiscale, impune diminuarea presiunii fiscale exercitate asupra deciziilor individuale în domeniile muncii, economisirii, consumului şi investițiilor. Acest principiu implică, deopotrivă, comprimarea intervențiilor statului în economie şi relaxarea politicii fiscale.

Opțiunea pentru perceperea taxei pe valoarea adăugată în țara de destinație constituie un avantaj, deoarece permite fluxurilor de schimb să se bazeze pe ecartul costurilor comparative, nu pe cel al cotelor, ceea ce stimulează agenții economici să asigure comparativitatea costurilor.

Referitor la armonizarea taxei pe valoarea adăugată, Consiliul Comunității Europene a fixat nivelul minim al cotei reduse la 5% şi pe cel al cotei normale la 15%, fără să stabilească şi un plafon maxim al acestor cote (statele membre au libertatea să hotărască în această privință).

Referitor la armonizarea accizelor, conform directivei comunitare, se impune a se avea în vedere că, reprezentând un impozit pe consum, acestea trebuie încadrate în structuri şi cote cât mai apropiate sau unificate, pentru a se evita diferențierile care duc la distorsionarea concurenței.

Din motive economice şi sociale, produsele supuse accizării şi cotele practicate pentru accize sunt foarte diversificate, atât în România, cât şi în țările Uniunii Europene, care au manifestat o oarecare reticență în ceea ce priveşte armonizarea accizelor, pentru a nu pierde din încasări.

Tot în contextul armonizării fiscale internaționale, un interes aparte trebuie acordat şi taxelor vamale, astfel încât acestea să nu mai restricționeze relațiile comerciale cu exteriorul.

Într-o primă etapă trebuie să se procedeze la limitarea funcției protecționiste a taxelor vamale, urmând ca, în momentul aderării fa Comunitatea Europeană, taxele vamale să fie desființate.

În privința impozitelor directe, se prevede armonizarea tehnicii de impunere a profiturilor realizate de societăți, prin aplicarea beneficiului mondial.

În armonizarea impunerii beneficiilor trebuie să se urmărească eliminarea diferențelor generate de elementele deductibile fiscal, de facilitățile fiscale şi de nivelul mediu al cotei practicat la nivel european.

De asemenea, trebuie să se țină seama de faptul că majoritatea țărilor europene fac distincție între societățile de capital şi cele de persoană.

Diferențele de cote sunt favorabile societăților multinaționale, care tind să-şi concentreze profiturile în statele în care cotele sunt mai reduse.

Impunerea profiturilor societăților prin cote mai mici echivalează cu o subvenție şi este considerată incompatibilă cu piața unică.

Pe de altă parte, impunerea mai puternică a profiturilor şi lipsa unor facilități fiscale, acordate de unele state, generează pierderi de capital în favoarea altor state.

Distorsiunile fiscale afectează competitivitatea societăților, frânează concentrarea, generează migrări de capital, influențând localizarea societăților, utilizarea resurselor financiare şi, în general, utilizarea factorilor de producție.

De aceea, prin armonizarea tehnicii de impunere a profiturilor trebuie să se urmărească atât asigurarea şi menținerea condițiilor de manifestare a unei concurențe reale între societăți (prin eliminarea discriminărilor, prevenirea şi combaterea evaziunii fiscale şi evitarea dublei impuneri), cât şi stimularea adaptării societăților în perspectiva armonizării politicilor industriale, prin uniformizarea tehnicilor de impunere, inclusiv în cazul fuziunilor sau sciziunilor societăților-mamă şi filialelor.

Pe temeiul principiilor şi condițiilor astfel statuate, România are încă o suită de probleme de rezolvat pentru a-şi adapta realmente sistemul fiscal la mecanismele pieței unice europene:

- stabilirea strategiei de alimentare a bugetului public (cu precădere prin impozite directe sau indirecte ori prin echilibrarea veniturilor din aceste surse);
- distribuirea nivelului impozitelor directe între diversele categorii de persoane, fizice şi juridice;
- utilizarea eficientă a impozitelor, având în vedere că în perioada de tranziție, caracterizată prin austeritate bugetară, s-a pus accentul doar pe găsirea căilor de alimentare a bugetului, neglijându-se rolul impozitelor ca instrument de intervenție;
- acordarea locului cuvenit impozitelor în formarea resurselor financiare publice;
- corelarea politicii fiscale cu politicile bugetară şi monetară;
- îmbinarea eficientă a elementelor de echitate fiscală, atât pe verticală, cât şi pe orizontală.

2.4.2. Stadiul reformării sistemului fiscal românesc

Reforma din România a vizat, în faza inițială, crearea unui sistem de impozite care să asigure venituri bugetare adecvate, într-un mod echitabil şi cu distorsiuni minime asupra prețurilor.

Principalele măsuri inițiate au fost introducerea impozitelor pe profit, pe dividende şi pe vânzarea de active, pe salarii, suportate direct de către titularii de venituri, eliminarea impozitului pe circulația mărfurilor şi introducerea taxei pe valoarea adăugată, perfecționarea impozitului pe profit şi stabilirea cotei unice de impozitare, introducerea unui nou sistem de taxe vamale şi de accize.

Totuşi, sistemul fiscal românesc se caracterizează printr-o transparență redusă şi un grad ridicat de instabilitate.

Există un număr semnificativ de reglementări fiscale extrem de complicate, care lasă loc interpretărilor contradictorii. Un labirint de exceptări şi facilități fiscale a fost construit gradual, ca urmare a presiunilor diferitelor grupuri de interese. Sistemul fiscal a devenit tot mai mult obiectul unor negocieri între autoritățile care adoptă şi impun legile şi reprezentanții contribuabililor, în cadrul cărora considerațiile privind eficiența impozitelor, echitatea acestora şi costul administrării joacă un rol marginal.

Complexitatea sistemului de impozitare, transparența redusă şi instabilitatea reglementărilor în domeniu încurajează evaziunea fiscală, contribuind la instalarea unei tendințe de reducere a gradului de colectare a impozitelor şi de inovare a altor taxe acoperitoare pentru buget.

Graficul nr. 1

Realizări la bugetul de stat din impozitul pe profit, în perioada 1990-2000

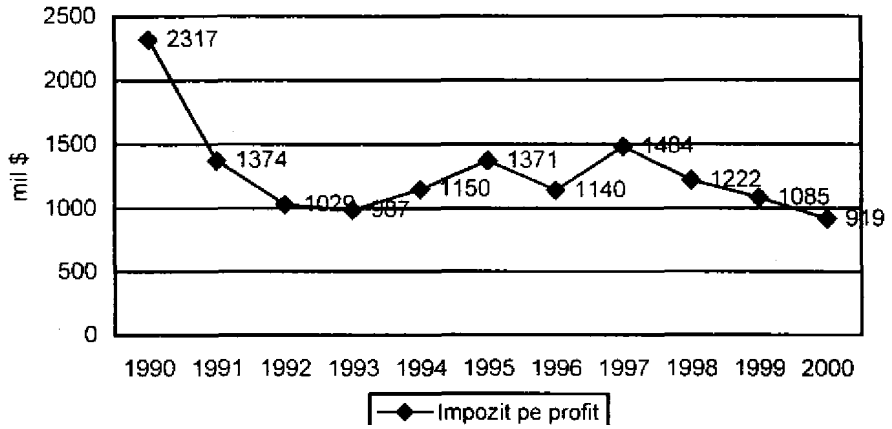

Tabelul nr. 1

Reglementarea impozitului pe profit în perioada 1991-2000

Perioada	Număr transe profit	Număr cote profit	Variația cotei
1991	67	67	5%-77%
1992-1994	2	2	30% şi 45%
1995-1999	1	1	38%
2000	1	1	25%

Comparativ cu programul, în ultimii trei ani veniturile bugetare nerealizate au fost înregistrate în principal la țiței, gaze naturale, alcool şi băuturi alcoolice, tutun, cafea etc., pe de o parte din cauza creşterii evaziunii fiscale, mai ales la cafea, tutun şi alcool.

În aceste condiții se manifestă o tendință sistematică de reducere a venitului bugetului general consolidat, concomitent cu creşterea aberantă a prețurilor, în urma creşterii taxelor pe consum şi deprecierii monedei naționale

2.4.3. Perfecționarea sistemului de impozitare național, din perspectiva anilor 2000-2001

Amendamentele reglementative cu caracter fiscal promovate în anii 2000-2001 poartă pregnant pecetea guvernărilor care s-au succedat, deosebite prin doctrina şi politicile socioeconomice împărtăşite.

Dincolo însă de faptul că există diferențe şi chiar opțiuni contradictorii în modificările legislative, în funcție de instrumentele considerate de fiecare guvernare ca fiind adecvate, deopotrivă amendamentele adoptate în ultimii doi ani urmăresc, în esență, realizarea obiectivelor din Strategia națională de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană şi, concomitent, contrabalansarea deficitelor bugetare prin crearea condițiilor pentru creşterea veniturilor fiscale pe cât este posibil cu costuri sociale minime.

În acest sens. cu excepția facilităților fiscale pentru stimularea investițiilor directe, sprijinirea exporturilor, dezvoltarea turismului rural şi dezvoltarea întreprinderilor mici şi mijlocii, anulate de fosta guvernare şi reintroduse de actuala guvernare, şi de acele facilități operaționale în zonele defavorizate, legiferate şi extinse de predecesori, restrânse de guvernanții aflați acum la conducerea țării, prevederile incluse în legislația în domeniu converg către o uşoară relaxare fiscală şi, mai ales din perspectiva anului 2001. au ca țintă atragerea de capital străin pentru relansarea economiei.

Explicit, actele normative impuse statuează:

1. într-o primă etapă (Ordonanța de urgență nr. 650/1999, aplicabilă din anul fiscal 2000):

- reducerea cotei impozitului pe profit, de la 38% la 25%, cu anumite excepții;

- impunerea profitului aferent veniturilor în valută, încasate printr-un cont bancar în România, cu o cotă de 5% din contravaloarea exporturilor de bunuri realizate prin activitatea proprie şi din cea a prestărilor de servicii internaționale;
- deducerea unei cote de 10% din prețul de achiziție al echipamentelor tehnologice şi al mijloacelor de transport (cu excepția autoturismelor), din profitul impozabil aferent exercițiului financiar;
- deducerea cheltuielilor reprezentând tichetele de masă acordate de angajatori în limitele valoni nominale prevăzute de legiuitor, la calculul profitului impozabil;
- neimpozitarea dividendelor primite de către o persoană juridică română de la o altă persoană juridică română sau străină;

2. În a doua etapă (Legea investițiilor directe cu impact semnificativ în economie, nr. 332/2001);

- transferarea integrală în străinătate a profiturilor obținute de investitori (în condițiile în care se vrea şi ale regimului valutar din România), după plata impozitelor, taxelor şi a altor obligații prevăzute de legislația română;
- exceptarea de ta plata taxelor vamale a echipamentelor tehnologice şi a produselor de software achiziționate din import pentru investiții; amânarea plății taxei pe valoarea adăugată aferente bunurilor noi achiziționate din România sau din import pentru realizarea investițiilor, până la punerea în funcțiune a obiectivelor;
- deducerea unei cote de 20% din valoarea tuturor investițiilor realizate în noile condiții, la calculul impozitului pe profit;
- recuperarea eventualelor pierderi fiscale din profitul impozabil realizat în perioada de 5 ani care urmează acestora;
- amortizarea accelerată a investițiilor efectuate, conform Legii nr. 15/ 1994, cu anunțarea, dar fără obligația aprobării prealabile din partea organului fiscal teritorial, unde contribuabilul are obligația depunerii declarației de impunere.

Pe linia impozitelor directe, la ordinea zilei se află implementarea impozitului pe venitul global.

Deşi deocamdată nu dispunem de date suficiente pentru a aprecia că introducerea sa, în anul 2000, s-a dovedit inspirată, primele informații arată totuşi că într-o etapă ulterioară trebuie asigurată o mai judicioasă aşezare şi repartizare a efortului fiscal, pe grupuri sociale şi pe membrii acestora.

2.4.4. Eficiența măsurilor fiscale adoptate de autoritățile române

Măsurile fiscale adoptate de autoritățile române în ultimul deceniu nu au condus la crearea unui sistem de impozitare eficient şi echitabil, conform standardelor comunitare şi adecvat obiectivelor naționale.

În condițiile în care, de la începutul tranziției încoace, bugetul țării a fost împovărat de cheltuieli legate fie de restructurarea economiei, incluzând costul închiderii întreprinderilor cu pierderi şi costul social aferent, fie de restructurarea sistemului pensiilor şi ocrotirii sănătății, de creşterea investițiilor în infrastructură şi de pregătirea militară, în condițiile în care, în plus, bugetul a trebuit să suporte şi costurile de reabilitare a unor bănci, măsurile luate de autoritățile române de resort, pentru reducerea deficitelor, au rezolvat întrucâtva problema pe termen scurt, dar au fost contra productive pe termen lung.

Politica fiscală a autorităților române a fost insuficient racordată la evoluțiile socioeconomice în ansamblu şi, în special, la evoluția indicatorilor care arată situația surselor de alimentare a bugetului.

Deşi se ştie că, pe de o parte, există limite în impozitare, pentru că ea se reflectează în creşterea prețurilor şi implicit afectează consumul şi că, pe de altă parte, impozitarea excesivă stimulează evaziunea fiscală, autoritățile române au adoptat o politică de majorare a impozitelor, nu de lărgire a bazei de impozitare.

Prin prisma acestor neajunsuri, examinarea evoluției presiunii fiscale, respectiv a ponderii veniturilor fiscale aferente bugetului general consolidat în produsul intern brut, paralel cu examinarea evoluției altor indicatori, influențați de fiscalitate, confirmă percepția că măsurile fiscale de conjunctură afectează dezvoltarea economico-socială şi întârzie integrarea țării în Uniunea Europeană.

Aparent, după statistica oficială, rata prelevărilor obligatorii în România pare a fi rezonabilă față de cea a statelor comunitare. Valorile în sine, în descreştere, de la 35,5% în 1990 la 29,5% pondere a veniturilor fiscale în produsul intern brut în anul 2000, lasă impresia că ne confruntăm cu o fiscalitate „suportabilă”. Dacă extindem însă comparația la indicatorii privind veniturile fiscale pe locuitor în spațiul intern şi extern şi, pe de altă parte, ținem seama de proporția în care se realizează sistematic programul de colectare a impozitelor şi taxelor, constatăm că presiunea fiscală este mai mult decât sufocantă în țara noastră (tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2

Evoluția gradului de fiscalitate in România

-%-

	1990	**1991**	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**	**2000**
Gradul de fisc. gen. (imp.+taxe+ contrib) x 100/PIB	35,5	33,2	33,5	31,3	28,2	28,8	26,9	26,5	28,2	31,4	29,5
Gradul de fisc. parțiala (imp+taxe) x 100/PIB	27,6	23,2	23,2	22,0	20,3	20,9	19.4	20,0	20,3	22,4	
Gradul de fisc. În scopuri sociale (contr. as. soc. X 100/PIB)	7,9	10,0	10,3	9,3	7,9	7,9	7,5	6,5	7,9	9,00	

În condițiile în care, de regulă, impozitele, taxele şi contribuțiile aflate în sarcina agenților economici sunt virate ia buget în proporție de doar 55-60%, povara fiscală este transferată în cea mai mare parte pe umerii populației, prin intermediul taxelor pe consum şi al altor taxe şi impozite, fapt şi mai pregnant confirmat de evoluția realizărilor, care, pe ansamblu, depăşesc proiecțiile bugetare (anexa nr. 2.1). Pe de altă parte, în situația în care sarcina fiscală a agenților economici întrece de trei-şapte ori, în funcție de specificul activității, cuantumul profitului net pe care îl obțin, este aproape imposibil ca balanța să se echilibreze, pentru a se ieşi din cercul vicios în care şi agenții economici şi consumatorii de bunuri şi servicii se află.

Tendința de reducere a celor trei indicatori de fiscalitate (gradul de fiscalitate generală, gradul de fiscalitate parțială, gradul de fiscalitate socială) în țara noastră este rezultatul declinului economiei, al reducerii produsului intern brut în expresie reală şi al îngustării bazei impozabile, nu al reducerii numărului şi nivelului impozitelor, taxelor şi cotizațiilor sociale. Pe de altă parte, trebuie să avem în vedere faptul că țările comunitare dispun de venituri fiscale considerabil mai mari, față de România, şi că între veniturile fiscale medii/locuitor, realizate pe ansamblul Uniunii Europene şi România, există un decalaj de 22 la 1.

Mai mult, experiența dovedeşte că reuşita acțiunii de distribuire a veniturilor, prin mecanismul bugetului de stat, depinde în mare măsură de modul în care este conceput sistemul fiscal: din ce impozite este alcătuit; dacă impozitele sunt sau nu diferențiate; dacă răspunsul este afirmativ, în funcție de ce criterii sunt diferențiate impozitele. Din această perspectivă, evoluția veniturilor fiscale în perioada 1990-2000, pe categorii de impozite, arată că autoritățile române au pus un accent din ce în ce mai puternic pe creşterea ponderii impozitelor indirecte în alimentarea bugetului.

Graficul nr. 2

Evoluția comparativă a veniturilor la bugetul de stat din impozite directe şi indirecte, în perioada 1990-2000

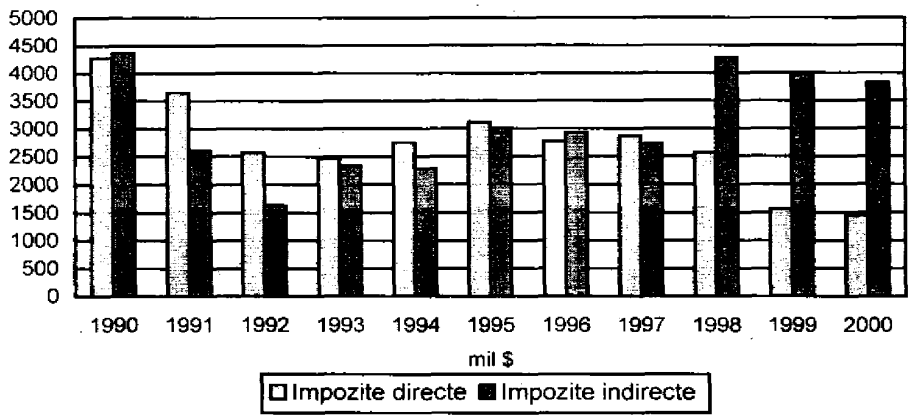

Această opțiune, opusă celei din spațiul comunitar, este extrem de riscantă şi dăunătoare, în sensul că este greu de contracarat în situația în care, ca urmare a creşterii implicite a prețurilor şi, în consecință, a reducerii producției şi consumului (în interdependență), baza de impozitare se erodează.

Contrar cerinței de a optimiza raportul dintre impozitele directe şi cele indirecte, de a echilibra cei puțin aceste impozite, pentru a stimula sectorului privat să economisească şi să investească, statul român percepe impozit până şi pe profitul reinvestit şi impozitează exagerat salariile.

Reglementările privind facilitățile fiscale, respectiv scutirile şi reducerile de impozite, tot mai restrictive în statele comunitare, se înscriu pe o traiectorie sinuoasă în țara noastră, fie pentru că sunt influențate de anumite grupuri de interese, fie pentru că excelează prin prevederi ori prea zgârcite ori prea generoase şi, în consecință, induc în rândul potențialilor investitori percepția că riscă să se afle pe nisipuri mişcătoare.

Din această cauză şi din cauză că în România impozitele pentru obținerea unei unități de profit, investițiile străine directe în România sunt simbolice, față de cele din majoritatea țărilor în tranziție.

Tabelul nr. 3

Evoluția investițiilor străine în spațiul CEFTA

- milioane dolari SUA -

ANII	BG	CZ	HU	PL	RO	SI	SK
1998	75	804	1286	1165	16	608	377
1999	269	698	1566	1024	28	605	300
2000	X	784	2013	X	17	794	308
2001-TR. 1	x	x	2329	X	3	x	x

• *Impozitul pe forța de muncă*

O altă piedică în atragerea investitorilor, dar şi în obținerea de economii şi creşterea disponibilităților financiare pentru investiții o constituie impozitarea salariilor.

Graficul nr. 3

Structura impozitului pe forța de muncă

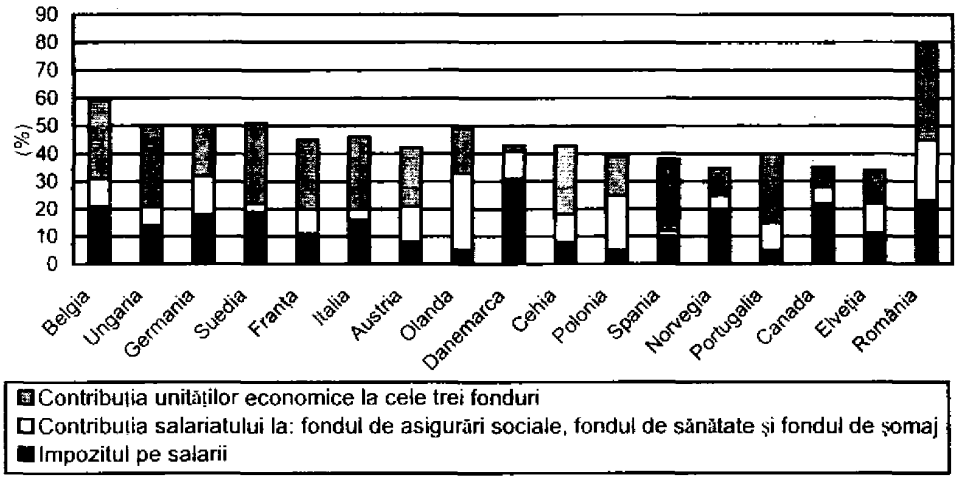

Dincolo de faptul că descurajează munca, impozitele pe salarii şi cotizațiile sociale pe care statul român le percepe sunt de circa două ori mai mari decât în statele comunitare.

În timp ce Comisia Europeană adoptă măsuri pentru scăderea fiscalității pe forța de muncă, în România impozitarea salariilor rămâne una dintre puținele surse sigure de venit ale bugetului de stat.

Deşi se bate moneda pe oferta de forță de muncă ieftină, realitatea este că fiscalitatea scoate forța de muncă autohtonă din competiție.

Cel puțin deocamdată România stă rău inclusiv cu armonizarea operată în legătură cu randamentul impozitelor indirecte.

• *Taxa pe valoarea adăugată*

La taxa pe valoarea adăugată, contrar afirmației oficiale că „ne aflăm în. grafic", autoritățile române încă nu s-au conformat directivei de a aplica o cotă minimă de 5% şi o cotă normală de 15%.

România amână aplicarea cotei minime atât la produsele alimentare cât şi la serviciile de strictă necesitate. Pe lângă faptul că, în interiorul țării, puterea de cumpărare scade dramatic şi se profilează reducerea corespunzătoare a veniturilor bugetare din taxa pe valoarea adăugată (aşa cum arată graficele prezentate în continuare), este posibil ca, după schimbarea regimului de virare a veniturilor din taxa pe valoarea adăugată la bunurile şi serviciile care fac obiectul schimburilor cu statele comunitare (la bugetul exportatorului), bunurile şi serviciile româneşti, purtătoare ale unei taxe pe valoarea adăugată excesive, să nu mai fie atractive şi să pierdem.

Graficul nr. 4

Evoluția consumului și a veniturilor la bugetul de stat din TVA la produsele alimentare, în perioada 1994-2000

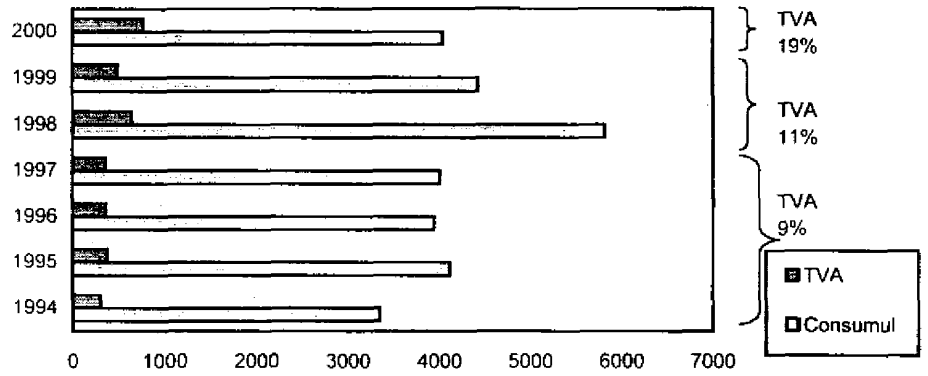

Graficul nr. 5

Evoluția consumului și a veniturilor la bugetul de stat din TVA la produsele nealimentare, în perioada 1994-2000

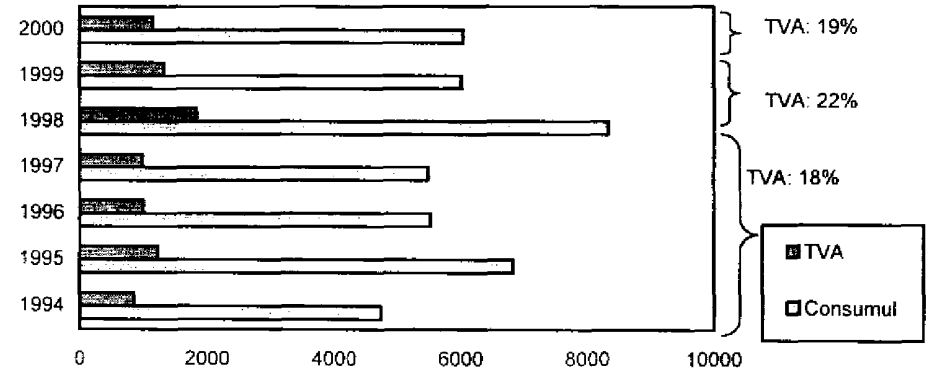

• *Accize*

La accize (în speță la acelea care trebuie neapărat aliniate în vederea integrării – aplicate uleiurilor minerale, tutunului, alcoolului şi produselor alcoolice), de asemenea există încă diferențe importante față de nivelele acceptate pe piața unică europeană.

Armonizarea accizelor, în ceea ce ne priveşte, se profilează a fi dificila, pe de o parte pentru că prețurile şi tarifele interne la produsele şi serviciile accizate, în special la produsele petroliere, se resimt puternic, cu precădere prin tarifele în creştere galopanta la energie, şi, pe de altă parte pentru că, pe măsura majorării accizelor, creşte evaziunea şi implicit scad veniturile bugetare.

Graficul nr. 6

Evoluția veniturilor la bugetul de stat din accize și impozit pe circulație, în perioada 1990-2000

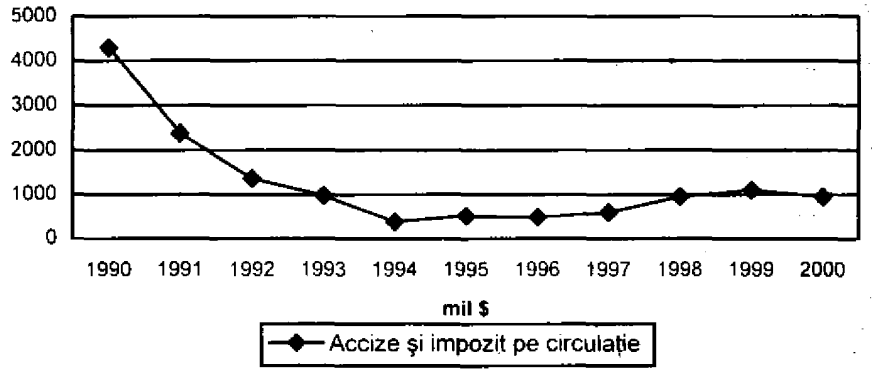

Singura salvare a României în această situație ar fi, până una-alta obținerea unor derogări pentru reducerea costului utilităților aferente activităților considerate strategice.

• *Taxele vamale*

La taxele vamale, politica protecționistâ excesivă promovată de autoritățile române de asemenea se dovedeşte ineficientă, atât prin faptul că încurajează rabatul de la calitate şi slaba productivitate, cât şi prin faptul câ este pavăză şi pretext pentru speculanți.

Trecând peste faptul că au o pondere relativ scăzută în veniturile fiscale (cum arată graficul), taxele vamale, menținute la cote necompetitive şi chiar majorate „temporar" la unele bunuri, devin bariere în procesul de integrare, ne îndepărtează nu numai de piața unică, dar şi de piața țărilor candidate la aderare, încălcarea acordurilor vamale încheiate cu acestea ducând la reducerea volumului schimburilor comerciale cu România.

Graficul nr. 7

Evoluția veniturilor la bugetul de stat din taxe vamale, în perioada 1990-2000

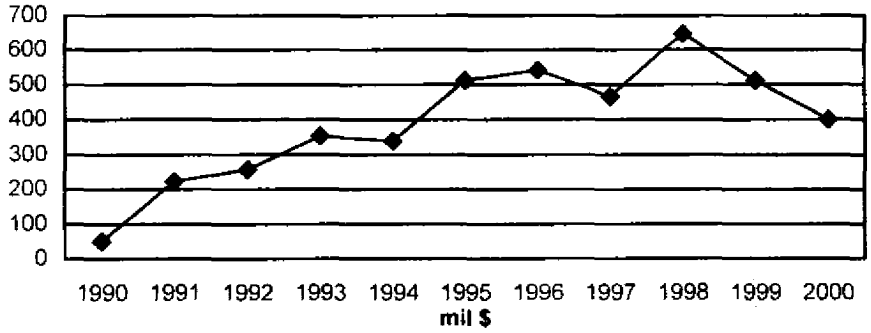

Coroborate, toate erorile pe plan strategic făcute de autoritățile române în materie fiscală şi de administrare a veniturilor din impozite determină dezechilibre grave în bugetul central şi în bugetul general consolidat al țării, evidente în evoluția deficitelor aferente înregistrate în perioada tranziției, îndeosebi în intervalul dintre anii 1994-2000, deficite care, pentru a fi acoperite, necesită amânarea mult aşteptatei relaxări fiscale.

Tabelul nr. 4

-% din PIB -

Anii	Deficitul bugetului general consolidat	Deficitul bugetului de stat
1994	1,9	4,2
1995	2,6	4,1
1996	3,8	4,9
1997	3,7	3,6
1998	3,3	2,8
1999	2,0	2,6
2000	3,7	

2.5. Orientări, soluții pentru racordarea sistemului de impozite şi taxe la cerințele interne şi ale pieței unice în domeniu

Pe baza experimentelor şi analizei critice a evoluției indicatorilor fiscali şi bugetari care constituie obiectul studiului, autoritățile române în materie trebuie să aibă în vedere, în procesul de integrare economică europeană, crearea unui sistem modern de impozite, capabil să stimuleze munca, economisirea, investițiile şi să instituie, în acelaşi timp, un regim de echitate generală în tratarea contribuabililor, prin:

1. abordarea corelată, coerentă şi unitară a problemelor privind fiscalita-

tea în țara noastră în contextul cerințelor comunitare referitoare în special la adoptarea de reglementări stabile privind ansamblul impozitelor (directe, indirecte, taxe şi contribuții obligatorii), reducerea numărului de fonduri speciale, creşterea masei contribuabililor, respectarea obligațiilor şi a drepturilor fiscale, definirea clară a infracțiunii fiscale şi sancționarea, prescrierea acesteia conform normelor internaționale;

2. impozitarea producției şi a consumului, optimizarea raportului dintre impozitele directe şi cele indirecte astfel încât să fie eliminate decalajele față de statele membre ale Uniunii Europene;

3. consolidarea sistemului fiscal pe temeiul armonizării taxei pe valoarea adăugată şi a accizelor cu standardele acceptate pe piața unică şi reconsiderarea impozitului pe venitul global, a impozitelor pe proprietate şi a celorlalte impozite directe, spre a fi echitabile şi suficiente pentru ca, împreună cu impozitele indirecte, să compenseze eliminarea taxelor vamale în perspectivă;

4. lărgirea bazei de impozitare şi a masei veniturilor impozitate, avânduse în vedere:

- stimularea dezvoltării (eliminarea impozitului pe profitul real investit şi acordarea de facilități acelor întreprinderi mici şi mijlocii care realizează produse sau piese de schimb actualmente importate ori oferă servicii foarte solicitate şi profitabile);
- scutirea de impozitul pe venit (sau pe teren) numai a agricultorilor care obțin venituri inferioare unui plafon considerat suficient pentru un trai decent;
- instituirea unui regim restrictiv de exceptări de impozite şi taxe, prin promovarea unei legi care să definească şi să reglementeze fără echivoc condițiile în care acestea operează;
- executarea silită a marilor datornici la buget de către instituții financiare constituite în acest scop, aplicându-se acelaşi tratament agenților economici cu capital de stat sau privat;
- implementarea unui sistem de monitorizare a firmelor al căror obiect de activitate permite, deocamdată, ascunderea unor venituri (agenții imobiliare, firme de consultanță, unități de alimentație publică etc.);

5. relaxarea fiscală în sensul reducerii presiunii exercitate asupra consumatorilor din rândul populației, prin:

- aplicarea unei cote minime de doar 5% taxă pe valoarea adăugată la alimentele şi serviciile de bază, ia confecții şi alte produse pentru copii, la rechizite şcolare;
- restrângerea nomenclatorului de produse şi servicii purtătoare de accize (după exemplul țărilor civilizate), bineînțeles corelat cu asigurarea altor venituri bugetare, în special prin eliminarea muncii la negru şi reducerea evaziunii fiscale, instituirea unui control sever asupra

costurilor şi gestionării companiilor naționale furnizoare de resurse energetice şi ale regiilor de servicii publice;

6. degrevarea bugetului de ajutoarele acordate anumitor categorii din populația aptă de muncă (recenți absolvenți ai şcolilor profesionale sau ai liceelor industriale, soțului sau soției în cazul în care partenerul are un venit suficient pentru întreținerea întregii familii), astfel încât să fie stimulată încadrarea în serviciu;

7. folosirea mai rațională a fondului pentru pensii, prin corelarea pensiilor conform vechimii în muncă şi pregătirii fiecăruia, evaluarea contribuției la bugetul de asigurări sociale pe baza unui punctaj raportat la venitul mediu al categoriei profesionale, nu al salariului de referință pe economie;

8. revizuirea reglementărilor privind impozitarea salariilor şi impozitul pe venitul global, respectiv prin diferențierea cotei de deducere pentru pregătirea profesională în funcție de calificarea şi exigențele de perfecționare profesională aferentă locului de muncă ocupat şi dimensionarea deducerilor corespunzător unor niveluri considerate decente, cum ar fi prețul „coşului zilnic” (extrapolat la lună. an) sau costul real decent al întreținerii copiilor.

Capitolul 3
Gestiunea trezoreriei finanțelor publice

Trezoreria, concepută ca un sistem operațional al Ministerului Finanțelor, efectuează, în principal, operațiuni financiare şi băneşti, atributele sale definitorii constituind elementele principale pentru gestiunea trezoreriei finanțelor publice din România.

Gestiunea corelației dintre resursele şi destinația fondurilor publice este funcția primordială a Trezoreriei statului. La prima vedere, trezorierii statului trebuie să îndeplinească un rol comparabil cu persoanele care gestionează trezoreria unei întreprinderi, care au, în linii mari, următoarele roluri:

- să supravegheze şi să conducă mişcările permanente de fonduri din Trezoreria statului;
- să organizeze finanțarea în bune condiții, cu costuri minime şi convenabile, în situația unor țări, pentru acoperirea deficitelor bugetare.

3.1. Gestiunea mişcărilor de fonduri în Trezoreria statului

Trezorierii statului sunt, în primul rând, casierii acesteia deoarece o funcție esențială a trezoreriei constă în determinarea şi previzionarea mişcărilor de fonduri publice. În consecință, ei trebuie să vegheze permanent ca:

- soldul general al statului să nu fie deficitar, după ce s-au încasat veniturile şi s-au efectuat plățile, precum şi după ce s-au realizat împrumuturile nete de rambursare a ratelor pentru capital şi plățile dobânzilor aferente;
- ieşirile de fonduri să fie limitate la niveluri acceptabile din punct de vedere al resurselor şi realizate cât mai târziu posibil.

3.1.1. Trezoreria – casieria statului

Având ca sarcină principală execuția veniturilor şi a cheltuielilor prevăzută prin legea bugetară anuală, Trezoreria este, de fapt, casierul bugetului de stat.

Operațiunile desfăşurate prin Trezorerie pot fi grupate potrivit mai multor criterii, ca de exemplu:

a) operațiuni de casă, grupate după un criteriu juridic:

• bugetul public național, compus din:

- bugetul de stat;
- bugetele locale;
- bugetul asigurărilor sociale de stat;

• bugetele anexă, aferente unor servicii ale statului care nu au personalitate juridică, dar care dispun de personalitate financiară, pentru obținerea de venituri şi efectuarea anumitor cheltuieli;

b) operațiuni de casă, grupate după criteriul financiar;

- operațiuni cu caracter definitiv, cum sunt încasarea veniturilor fiscale şi efectuarea cheltuielilor din bugetul public național, bugetele anexă şi alte conturi speciale ale trezoreriei;
- operațiuni cu caracter temporar, care dau naştere unei rambursări ulterioare.

Executarea acestor operațiuni pune în evidență funcția de intermediar financiar trezoreriei, care se manifestă ca generator de împrumuturi, care vor putea fi finanțate fie prin excedentul prezentat la operațiunile definitive, fie prin resurse financiare împrumutate;

c) **operațiuni de** casă **grupate potrivit unui criteriu economic,** clasificarea fiind valabilă numai pentru bugetul general;

- cheltuieli ordinare, în această categorie intrând cheltuielile de finanțare şi cheltuielile de transfer;
- cheltuielile de capital, însemnând cheltuieli cu investițiile executate din fonduri publice.

Mişcările de fonduri în cadrul trezoreriei rezultă din operațiunile permanente vizând, pe de o parte, resursele permanente ale statului, în cadrul cărora impozitele ocupă un rol esențial, iar pe altă parte, cheltuielile permanente, care cuprind cheltuielile ordinare şi cheltuielile de capital, transferuri etc.

Permanența acestor operațiuni, adică repetativitatea acestora, poate fi înțeleasă numai referitor la funcțiile permanente ale statului, justificând astfel caracterul lor precis, riguros restrictiv. Realizând aceste operațiuni, Trezoreria îşi manifestă o atitudine pasivă, deoarece aceste operațiuni sunt fixate prin legea finanțelor şi se impun Trezoreriei, în acest caz ea neexercitând direct funcția de casier, ci, în esență asigurând numai derularea corectă, în timp şi spațiu, a acestor operațiuni.

Funcția de casier se desfăşoară printr-un serviciu sau birou de casierie-tezaur, care are următoarele atribuțiuni:

Încasează veniturile, după efectuarea controlului preventiv;

- eliberează numerar, la cererea instituțiilor publice;
- efectuează plăți persoanelor fizice, privind anumite drepturi băneşti; conduce corect şi la zi evidența intrărilor şi a ieşirilor de numerar, stabileşte soldul zilnic al casieriei, întocmeşte jurnalul de casă;
- asigură aplicarea normelor privind integritatea şi securitatea numerarului existent în casierie.

3.1.2. Menținerea în poziție creditoare a contului Trezoreriei la Banca Națională

În general, fluxurile de cheltuieli nu coincid cu fluxurile de venituri publice, ceea ce reprezintă problema tradițională a mişcării fondurilor.

Repartiția fondurilor în spațiu şi centralizarea pentru contul Trezoreriei sunt realizate în fiecare zi prin utilizarea informaticii în gestiunea fondurilor publice. Se realizează astfel imaginea sintetică a unui cont real ținut de trezorerie la Banca Națională.

Nu toate mişcările de fonduri alimentează în aceeaşi manieră contul central, în acest sens, este necesară analiza circuitelor financiare şi în primul rând a circuitului trezoreriei.

În prezent se disting trei tipuri de circuite:

- circuitul băncii centrale, în care operațiunile pun în circulație moneda hârtie, moneda divizionară, depozite ale băncii centrale şi moneda străină;
- circuitul bancar, prin care este pusă în circulație moneda scripturală de către băncile comerciale prin operațiunile lor curente;
- circuitul trezoreriei, unde circulă moneda creată de conturile trezoreriei.

Nivelul global al excedentelor de trezorerie în moneda băncii centrale permite măsurarea „lichidității" acesteia. Astfel, dacă aceasta prezintă un sold pozitiv, respectiv a colectat resurse mai mult decât a efectuat plăți, lichiditatea va creşte şi invers, dacă soldul său este negativ, lichiditatea trezoreriei scade şi aceasta va trebui să se împrumute, în special din sistemul bancar, pentru a-şi mări disponibilitățile în monedă a băncii centrale.

Potrivit naturii lor specifice, acestea au efecte diferite asupra funcționării circuitului financiar:

- dacă se desfăşoară în interiorul circuitului trezoreriei, nu va fi afectat echilibrul general al trezoreriei statului;
- dacă produc ieşiri de fonduri din circuit, efectul produs va fi de deteriorare a lichidității sistemului;
- dacă determină intrări de resurse în circuitul trezoreriei, acestea vor duce la o îmbunătățire a lichidității acestuia.

Pentru a gestiona mişcările de fonduri, către şi din trezorerie, trebuie să se cunoască care sunt instituțiile şi societățile care îşi depun fondurile în conturi la aceasta. Dintre aceste instituții sau societăți, unele sunt obligate prin lege să-şi țină conturile la trezorerie; altele o fac în mod deliberat, din proprie inițiativă.

În categoria deponenților obligați intră instituțiile care prestează servicii colective finanțate din fonduri publice, precum şi acelea care redistribuie fonduri publice sau garantate public.

În categoria deponenților voluntari intră acele societăți care îşi deschid cont în trezorerie, în special prin intermediul agenților fiscali.

Analiza circuitului trezoreriei evidențiază mai clar diversele mişcări de fonduri care trebuie să asigure echilibrul trezoreriei statului.

Circuitul Trezoreriei Publice se închide atunci când suma lichidităților emise în afara circuitului este compensată printr-o creştere în sumă egală a lichidităților deja existente pe care ea le selectează.

Dacă din contra, lichidițile emise de trezorerie se îndreaptă spre alte circuite, fără a fi compensate printr-o colectare de aceeaşi sumă de disponibilități deja existente, trezoreria publică va înregistra o pierdere netă ce va trebui să fie compensată prin apelarea la sprijinul instituțiilor financiare exterioare circuitului trezoreriei publice, adică la banca centrală sau la sistemul bancar, prin creare de monedă suplimentară.

3.1.3. Formarea şi utilizarea resurselor derulate prin Trezoreria publică

În țara noastră, formarea şi utilizarea resurselor derulate prin Trezoreria statului sunt reglementate prin Ordonanța Guvernului nr. 66/1994, modificată prin OG nr. 37/1996. Potrivit acestor reglementări, instituțiile publice cuprind:

- autoritatea legislativă;
- instituția prezidențială;
- autoritatea judecătorească;
- alte autorități publice;
- Guvernul;
- ministerele şi celelalte organe de specialitate ale administrației publice centrale;
- consiliile județene şi locale;
- instituțiile publice de subordonare centrală şi locală;

Trezoreria generală a statului cuprinde operațiuni din încasări şi plăți în lei şi în valută, care privesc:

- veniturile şi cheltuielile bugetului de stat, ale bugetelor locale şi ale bugetului asigurărilor sociale de stat;
- veniturile şi cheltuielile bugetelor fondurilor speciale;
- veniturile şi cheltuielile instituțiilor publice;
- datoria publică internă şi externă, inclusiv evidența şi plata serviciului datoriei publice interne şi externe;
- alte venituri şi cheltuieli ale sectorului public.

Contul general al Trezoreriei statului funcționează la Banca Națională a României, iar soldul activ al acesteia se formează din disponibilitățile Trezoreriei Centrale din Ministerul Finanțelor Publice şi din disponibilitățile Trezoreriilor din cadrul serviciilor publice descentralizate ale Ministerului Finanțelor Publice.

Soldul contului general al Trezoreriei statului se cuprinde în bilanțul Băncii Naționale a României.

Disponibilitățile aflate în contul general al Trezoreriei statului pot fi utilizate în ordinea următoare, pentru:

- acoperirea temporară a deficitului din anul precedent şi din anul curent al bugetului de stat;
- acoperirea temporară a golurilor de casă, înregistrate de bugetele locale;
- acoperirea temporară a deficitelor din anul precedent şi din anul curent, înregistrate de bugetul asigurărilor de stat şi de bugetele fondurilor sociale;
- efectuarea de plasamente financiare pe termen scurt, prin Banca Națională a României, care acționează ca agent al statului;
- împrumuturi pe termen mediu şi lung pentru finanțarea şi refinanțarea deficitelor anuale ale bugetului de stat, pe seama disponibilităților pe termen mediu şi lung din contravaloarea în lei a împrumuturilor externe. Pentru disponibilitățile din contul general al Trezoreriei statului există obligația bonificării de dobânzi.

De asemenea, pentru plasamentele financiare pe termen scurt efectuate prin BNR, Trezoreria statului plăteşte, respectiv încasează dobânzile corespunzătoare.

Dobânda pentru disponibilitățile Trezoreriei statului, folosite la finanțarea temporară a deficitului bugetului de stat din anul precedent şi din anul în curs, se calculează lunar la nivelul dobânzii medii plătite de Trezoreria statului pentru disponibilitățile şi depozitele păstrate în contul general al Trezoreriei statului şi se plăteşte la termenul stabilit de Ministerul Finanțelor.

La disponibilitățile păstrate în contul general al Trezoreriei statului provenite din contravaloarea în lei a împrumuturilor guvernamentale externe, se aplică dobânda la nivelul taxei oficiale a scontului Băncii Naționale a României.

Bugetul Trezoreriei statului cuprinde, atât ia venituri cât şi la cheltuieli, dobânzile, comisioanele şi majorările de întârziere încasate, respectiv plătite la şi din Trezoreria statului, precum şi alte încasări şi plăți pentru operațiuni ce decurg din împrumuturi, avansuri, plasamente sau din păstrarea şi administrarea depozitelor în Trezoreria statului.

3.2. Previzionarea fluxurilor de intrare şi a fluxurilor de ieşire

Trezoreria poate şi trebuie să genereze o rețea reală de fluxuri monetare la nivelul căreia se asigură legătura dintre intrări (încasări) şi ieşiri (plăți), în permanență trebuind să existe disponibilități care să facă față scadențelor.

Desigur, pentru a preîntâmpina riscul incapacității de plată sau cel al încasărilor insuficiente care ar duce la amânarea plăților, există posibilitatea de a realiza dimensionarea încasării minime pe baza datelor din balanțele zilnice de

verificare. Acest lucru se poate realiza prin multiplicarea ieşirilor zilnice cu numărul de zile de încasare. La acest calcul trebuie să avem în vedere toate intrările în trezorerie, respectiv atât încasările din impozite, taxe şi alte obligaţii datorate la buget de către agenţii economici, persoane fizice sau juridice, cât şi ieşirile din transferuri de la bugetul de stat şi din suma datorată din impozitul pe salarii.

Pornind de la aceste aprecieri, considerăm că gestiunea trezoreriei publice presupune o bună previzionare a fluxurilor de intrare şi a fluxurilor de ieşire, precum şi cunoaşterea, urmărirea şi menţinerea echilibrului acestora în execuţie, pentru a avea în permanenţă disponibilităţi.

Previziunile fluxului intrărilor sunt în funcţie de repartizarea sau de natura veniturilor bugetare şi se referă la:

- fluxuri de intrări permanente, provenite din încasările veniturilor curente (fiscale şi nefiscale) şi de capital;
- fluxuri de intrări temporare, provenite din emiterea bonurilor de tezaur şi împrumuturi bancare, în condiţiile prevăzute de Legea finanţelor publice.

În cazul trezoreriei publice teritoriale, în previzionare trebuie avute în vedere şi fluxurile de completare (de echilibrare), provenite din transferuri de la bugetul de stat şi sumele defalcate din impozitul pe salarii.

În situaţia fluxurilor de intrare, gestiunea trezoreriei presupune o foarte bună previzionare a scadenţei termenelor de plată, prin mijloacele financiare cele mai adecvate.

În mod normal, previziunile sunt efectuate pe baza informaţiilor din conturile sintetice şi analitice, pornind de la ideea că cele mai mari operaţiuni au un caracter constant, de permanenţă. Dar, independent de aceste previziuni curente, previziunile trebuie efectuate şi asupra evoluţiei tendenţiale a încasărilor bugetare şi a cheltuielilor, cât şi scadenţelor, datoriilor, atât a celor pe termen scurt (bonuri de tezaur), cât şi, mai ales, pe termen lung (împrumuturi de stat).

Previziunile fluxurilor de ieşire se referă, în primul rând la fluxurile curente de ieşiri ce se realizează, pe de o parte, prin creditări de sume către agenţii economici prin conturile deschise la băncile comerciale şi care reprezintă, de regulă, plăţi din conturile bugetare, mijloace extrabugetare şi fonduri speciale ale instituţiilor publice pentru admiterea mărfurilor şi materialelor livrate şi recepţionate, serviciilor prestate şi lucrărilor executate, inclusiv a investiţiilor, iar pe de altă parte, prin eliberarea numerarului necesar instituţiilor publice pentru salarii, deplasări şi alte plăţi.

În al doilea rând, previziunea fluxurilor de ieşire este rezultatul deciziilor pe termen mediu şi lung, ca urmare a retragerii de pe piaţă a bonurilor de tezaur în luna decembrie, în eventualitatea când acestea au fost emise în primele zece luni ale anului, sau în situaţia rambursării eventualelor împrumuturi.

În cazul fluxurilor curente de ieşiri ce se realizează prin eliberarea numerarului necesar instituțiilor publice pentru salarii, deplasări şi alte plăți în numerar, trebuie avută în vedere varianta cu casierii proprii de plăți în care încasarea numerarului se efectuează de către împuternicitul instituției, pe baza unui cec de numerar, însoțit de documentele justificative.

Trezoreria trebuie să facă față în orice moment la obligațiile sale şi, deci, să dispună de banii necesari.

Gestiunea trezoreriei constă în a pune trezoreria în situația în aşa fel încât lichiditatea să nu fie compromisă.

Examinând fluxul intrărilor şi fluxul ieşirilor pe anumite perioade (lună, trimestru, semestru, an), ajungem fie la excedente, disponibilități puse în evidență de soldul debitor al contului component deschis la Banca Națională pentru trezorerie, fie la deficite de trezorerie, caz în care trezoreria poate recurge la mijloacele financiare permise de lege, respectiv la emiterea de bonuri de tezaur şi la împrumuturi bancare.

Desigur, cunoscând foarte bine fluxul intrărilor şi pe cel al ieşirilor, trezoreria poate avea influență pentru obținerea unui echilibru cert, prin accelerarea încasărilor şi temperarea plăților de casă pe cât posibil.

De asemenea, în situația în care fluxul intrărilor este superior fluxului ieşirilor, trezoreria ar putea opera cu plasamente pe durata excedentelor.

Pentru evitarea unei politici necorespunzătoare privind plasamentele, trebuie adoptat acel sistem prin care acestea se efectuează la nivel central prin Banca Națională a României, pentru că ea coordonează politica de nedefinire a băncilor comerciale.

Politica de plasamente a trezoreriei centrale trebuie să se bazeze pe programul de reformă al guvernului urmărindu-se efectuarea lor cu destinație precisă şi cu dobândă preferențială.

Gestiunea trezoreriei publice este o problemă importantă, ce trebuie să preocupe mai mulți specialişti în domeniu, în sensul de a realiza o trezorerie publică performantă, cu o independență mai mare față de sistemul bancar, pornind de la oportunitatea şi necesitatea organizării funcționării ei.

3.3. Finanțarea deficitelor bugetare

În afară de gestionarea casieriei statului, ce include monitorizarea contului Trezoreriei ținut la Banca Națională, gestiunea Trezoreriei statului se referă ia o activitate de o importanță deosebită, şi anume la supravegherea dimensiunii împrumuturilor necesare pentru finanțarea deficitelor. În acest scop este necesar ca statul să dispună de instrumentele adecvate de finanțare, pe care să le poată utiliza, astfel încât să fie compatibile cu politica financiară preconizată în perioada respectivă.

3.3.1. Determinarea mărimii soldului bugetar care trebuie finanțat

Primul pas, înainte de lansarea împrumuturilor, constă în determinarea cât mai exactă a necesarului de finanțat. În acest sens, trebuie să se țină seama de cele două categorii de deficite ce trebuie finanțate:

- soldul negativ al operațiunilor de execuție în procesul bugetar curent, respectiv decalajul temporar dintre încasările şi plățile bugetare;
- deficitul bugetar care rezultă după încheierea procesului bugetar anual. După cum se ştie, cheltuielile şi încasările bugetare nu se realizează în ritm regulat. Există variații, atât ale veniturilor cât şi ale cheltuielilor, a căror tendință se repetă lunar sau chiar anual, iar pe baza observării acestora se poate face o previzionare aproximativă a trezoreriei. Pentru a măsura, cât mai mult posibil costul datoriei care se contractează pentru acoperirea soldului negativ al trezoreriei este necesară o diminuare a necesităților de finanțare cât mai apropiată de realitate.

Astfel, pe de o parte trebuie să se analizeze felul în care vor fi realizate cheltuielile bugetare, iar pe de altă parte, trebuie să se urmărească fluxurile încasărilor la bugetul general.

În ceea ce priveşte cheltuielile, trebuie să se țină cont de următoarele:

- există perioade când acestea sunt mai mari – ca de exemplu, în apropierea vacanțelor, adică în luna iunie, când se acordă salariul pe două luni pentru învățământ etc.;
- ritmul de execuție a cheltuielilor civile ordinare, este, în general, mai regulat decât ritmul cheltuielilor de capital.

Astfel, primele sunt, în mare măsură, cheltuieli curente ale administrațiilor, în timp ce a doua categorie cuprinde mai ales cheltuielile cu investiții publice.

În ceea ce priveşte veniturile bugetare, variația intrărilor acestora ține seama atât de reglementările fiscale aferente fiecărui tip de impozit sau taxă, precum şi de evoluția economică şi socială a societății, astfel:

- impozitele indirecte, care reprezintă ponderea cea mai mare în structura veniturilor bugetare, nu prezintă variații foarte ample, deoarece cele mai importante dintre ele (taxa pe valoarea adăugată şi accizele) au termen de încasare lunar;
- impozitele directe prezintă o fluctuație mai mare, pentru că, fie au obligativitatea de plată trimestrială (impozitul pe profit), fie de plățile lunară (impozitul pe venit), iar regularizarea se face după finele anului fiscal (impozitul pe venitul global);
- veniturile bugetare nefiscale sau cele de capital prezintă un ritm de încasare foarte neregulat, dar ponderea lor în totalul veniturilor bugetare se ridică, în general, la numai câteva procente, ceea ce face ca

variațiile lor, oricât ar fi de mare, să nu afecteze decisiv încasările bugetare;

- o categorie importantă de cheltuieli, de care trebuie să se țină seama, o reprezintă cheltuielile aferente datoriei publice. Statut nu poate să se preocupe numai de finanțarea noilor deficite, ci trebuie să țină seama şi de necesitatea acoperirii financiare a sumelor ce reprezintă rambursarea împrumuturilor pe care le-a contractat anterior, inclusiv de scadențele de plată ale acestora.

Pe ansamblu, soldul execuției legii finanțelor cunoaşte în fiecare an o evoluție semnificativă:

- deteriorarea rapidă în primele două luni ale anului, în funcție de cheltuielile perioadei complementare.
- creşterea regulată a soldului până la sfârşitul verii;
- stabilizarea relativă în timpul toamnei;
- diminuarea sau creşterea, uneori brutală, de la sfârşitul anului, în funcție de situația financiară a corespondenților, de nivelul activității economice etc.

3.3.2. Instrumentele de finanțare a deficitului

Alegerea instrumentelor adecvate finanțării deficitului bugetar sau a golurilor temporare de trezorerie este una dintre sarcinile cele mai importante oferite gestiunii trezoreriei, deoarece aceasta implică opțiunea către cele care necesită cele mai mici costuri şi scadențele cele mai convenabile.

Marea diversitate de instrumente de finanțare a deficitului poate fi clasificată potrivit celor două criterii principale:

- într-o primă clasificare se face distincția între instrumentele monetare şi resursele de economisire;
- al doilea mod de clasificare se referă ta caracterul negociabil sau nu al instrumentelor de finanțare.

Prima clasificare are un caracter convențional, iar cea de a doua ne permite să cunoaştem, în termeni reali, instrumentele disponibile de finanțare.

A. Instrumentele negociabile

În această categorie pot fi enumerate următoarele instrumente:

a) bunuri de trezorerie garantate, care au următoarele caracteristici:

- sunt anonime;
- au o scadență unică (3; 5; 7 ani);
- rata dobânzii este garantată, dar, de regulă, este fixă;
- regimul fiscal riguros poate dispune de facilități speciale;

b) fondurile particulare, care sunt depozite deschise de particulari, lângă trezoreria publică, practică întâlnită în unele țări occidentale pentru garantarea suplimentară a securității depozitelor;

c) Împrumuturi obligatorii, care sunt utilizate de trezoreriile din unele țări

occidentale în situații speciale: lupta contra inflației, sprijinirea agriculturii, stabilizarea soldului bugetar.

Ele pot lua diverse forme, cum ar fi:

- prelevări excepționale, plătibile, fie sub formă de impozite, fie sub formă de subscripții la un împrumut rambursabil pe o perioadă de până la 10 ani;
- majorarea impozitului pe venit pentru un anumit an, însoțită de alternativa subscrierii la un împrumut cu o rată fixă, dar atractivă;
- extinderea şi consolidarea pe o perioadă delimitată a monopolurilor fiscale, generatoare de venituri bugetare suplimentare, urmărind însă şi obiective de politică economică;

d) Finanțări de la banca centrală.

Relațiile financiare dintre trezorerie şi banca centrală îmbracă în țările occidentale diverse forme. Indiferent de relația financiară instituită între cele două instituții, trezoreria poate apela la ajutoare, de la banca centrală, sub forma unor împrumuturi remunerate sau nu, ajutoare reclamate de exemplu, de impactul cursului de schimb asupra soldului bugetar.

B. Instrumente negociabile

a) Emisiunea de bonuri de trezorerie în cont curent.

Trezoreria este un agent foarte activ pe piața monetară. Astfel ea emite, pe această piață, efecte pe termen scurt (bonuri de tezaur) în cont curent, conform unei proceduri de adjudecare la care participă băncile şi marile instituții financiare, care fac oferte de subscriere, indicând atât volumul, cât şi ratele de dobândă pe care pe propun.

b) împrumuturi obligatare pe piața financiară.

Beneficiind adesea de exonerări fiscale şi de indexări, aceste împrumuturi cunosc în prezent, o evoluție ascendentă, concretizată în faptul că operațiunile efectuate de către stat au caracteristici din ce în ce mai comparabile, în ceea ce priveşte durata ofertelor, modalitățile de amortizare, rata dobânzii, cu acelea care se constată pe piețele financiare. Astfel, sunt evidente eforturile statului pentru modernizarea politicii emisiunilor de titluri de stat.

c) împrumuturile externe.

Aceste împrumuturi sunt semnificative în perioadele de construcție economică şi de criză economică, rambursarea lor realizându-se în perioada de expansiune şi de creştere economică.

Creşterea datoriei interne reprezintă o componentă importantă a debitării bugetelor ulterioare, în acest sens, statul trebuind să găsească soluția de rambursare, de reaşezare şi reeşalonare a plăților la datoria externă.

Apelarea la împrumutul de stat a fost considerată, şi mai este încă, o operațiune cu un impact psihologic şi politic de o mare importanță, chiar mai important decât cel economic, din următoarele motive:

- un împrumut mare de stat, este contractat, în general, pentru a finanța fie un plan de redresare economică, fie instalarea unui nou guvern, care doreşte modificări majore ale politicii economice;
- trezoreria urmăreşte micşorarea cât mai mult posibil a costului datoriei. În acest scop, ea oferă exonerări fiscale la câştigurile din titluri sau indexări ale acestor venituri;
- trezoreria poate să emită emisiuni cu o rată a dobânzii mai scăzută decât cea de pe piață.

Un alt instrument de apreciere a bunei gestiuni a Trezoreriei statului, pe lângă alegerea tipurilor de instrumente, este limitarea cheltuielilor, generate de datoria publică, respectiv cu plata dobânzilor aferente împrumuturilor contractate pentru acoperirea deficitelor.

Tabelul nr. 1

Rezultatele activității Trezoreriei Sectorului 3, în perioada ianuarie – 30 iunie 2000

Indicatori	Realizări, sem. I -1999-	% în total venituri	Realizări pe 6 luni / 2000	% în total venituri
Venituri buget	1.227.227	100	1.432.060	100
Impozit pe profit	236.316	19,3	183.791	12,8
Impozit pe salarii	104.881	8,5	25.100	1,8
Impozit pe venit Sume defalcate impozit	- -	-	243.189 -113.585	9,1
Alte impozite directe	22.710	1,9	28.422	1,9
TVA Rambursări TVA	315.219 - 92.490	18,2	398.612 - 74.024	22,6
Accize	567.792	46,2	578.021	40,4
Taxe vamale	4.040	0.4	-3740	0,3
Alte impozite indirecte	19.014	1,5	24.450	1,7
Vărsăminte instituții publice	4.018	0,3	16.345	1,2
Diverse venituri	25.633	2,1	33.945	2,4
Vărsăminte profit net regii	19.195	1,6	83.922	5,8
Venituri din valorificarea bunurilor instituțiilor publice	49	-	132	_

Din datele prezentate rezultă că înregistrările la semestrul I în anul 2000, comparativ cu aceeaşi perioadă a anului 1999, prezintă o creştere în soldul absolut de 204.833 de milioane de lei, respectiv 116,7%, fiind în concordanță cu volumul şi structura indicatorilor macroeconomici realizați, a modificărilor legislative abordate, precum şi cu măsurile luate în teritoriu, la intensificarea colectării veniturilor în acest an.

Cifric, rezultatele trezoreriei, constau în cuantumul veniturilor încasate şi cuantumul plăților efectuate. În primul semestru al anului 2000 s-a înregistrat la bugetul de stat şi la bugetul local, volumul diverselor încasări crescând de la o lună la alta.

Creditele deschise şi repartizate liber la bugetul de stat până la 30 iunie 2000 în sumă de 715.425 de milioane de lei au fost utilizate în proporție de 95,60%, cheltuielile bugetului de stat însumând 683.964 de milioane de lei, rămânând credite neutilizate în sumă de 31.461 de milioane de tei.

Tabelul nr. 2

Credite la bugetul de stat, în primul semestru al anului 2000

Luna	Deschideri credite	Plăți (mil. lei)	Sold (mil. lei)
Ianuarie	245.241	217.360	37.881
Februarie	322.605	291.209	31.396
Martie	411.635	386.074	25.561
Aprilie	492.715	469.844	22.871
Mai	611.495	578.844	32.651
Iunie	715.425	682.964	31.461

În ceea ce priveşte bugetul loca!, încasările au crescut față de aceeaşi perioadă a anului trecut, înregistrându-se noi resurse de venit, ponderea cea mai mare realizându-se în primul trimestru al anului 1999. La sfârşitul lunii Iunie 1999 încasările realizate sunt în sumă de 79.763 de milioane de lei, iar cheltuielile fiind în sumă de 57.130 de milioane de tei.

Ca urmare a controlului exercitat asupra operațiunilor de încasări şi plăți derulate prin Trezorerie, s-a creat posibilitatea unei informări clare şi precise privind de stat.

Capitolul 4
Reforma cheltuielilor publice

4.1. Noțiuni generale

Cheltuielile au apărut o dată cu statul şi s-au dezvoltat o dată cu evoluția sa. În fiecare formațiune social-economică, statul a avut un sistem propriu de cheltuieli. În economia de piață, cheltuielile statului cuprind cheltuieli pentru finanțarea economiei, cheltuieli bugetare pentru întreținerea armatei, cheltuieli bugetare pentru finanțarea acțiunilor social-culturale, cheltuieli cu întreținerea aparatului de stat etc.

Efectele economice şi sociale ale politicii financiare depind de natura modului de producție, de partidele care dețin puterea politică şi economică, de obiectivele urmărite de acestea în diferite domenii de activitate.

Statul alocă o parte din resursele sale financiare pentru destinații productive, legate de întărirea poziției economice pe plan intern şi extern, în scopul cuceririi de noi piețe de desfacere, al contracarării concurenței pe piața externă etc.

Pârghiile financiare folosite în exercitarea funcțiilor sale economice sau politice se realizează prin intermediul unui sistem variat de instituții, pentru care se cheltuiesc sume considerabile de bani.

Economia de piață se caracterizează şi prin dezvoltarea sectorului economic de stat, generat de necesitatea intervenției statului în economie, în calitatea de apărător al intereselor economice şi politice ale membrilor săi, precum şi de necesitatea sporirii volumului de resurse financiare utilizate pentru îndeplinirea sarcinilor tot mai complexe ale statului.

Prin politica promovată de stat, o mare parte a cheltuielilor au caracter neproductiv, ele neconstituind un mijloc de producere a profitului, ci un consum real de venit național. Cheltuielile statului contemporan manifestă o tendință de creştere rapidă exprimată în sporirea ponderii acestora în PIB. Se poate face distincție între creşterea nominală şi creşterea reală a acestora. În timp ce creşterea nominală rezultă din compararea cheltuielilor statului exprimate în prețuri curente, iar creşterea reală din compararea cheltuielilor exprimate în prețuri constante în care compararea cheltuielilor, exprimate în prețuri curente, poate da o imagine deformată în cazul în care în perioada analizată a avut loc o depreciere monetară care generează o creştere nominală a cheltuielilor sau crize economice de supraproducție, criza monetară determinând scăderea prețurilor şi respectiv reducerea nominală a cheltuielilor.

Clasificarea cheltuielilor publice

Se folosesc mai multe criterii pentru gruparea cheltuielilor statului, prin aceasta urmărindu-se evitarea definirii conținutului lor de a justifica necesitatea lor prin efectul considerat ca binefăcător pentru societate.

Principalele criterii folosite în literatura de specialitate sunt:

- administrative;
- economice.

Criteriile administrative se grupează în funcție de structura organelor şi a instituțiilor publice. În cadrul acestei clasificări se disting:

- gruparea organică;
- gruparea funcțională.

Cheltuielile grupării organice sunt împărțite după fondurile în care se finanțează din bugetul general sau ordinar al statului, din bugetele locale, din bugetele anexe, din conturile de trezorerie.

Cheltuielile grupării funcționale se împart după specificul activității instituțiilor publice în: administrative, de justiție şi poliție, armată, învățământ, de cultură, de sănătate, de cercetare etc.

In cadrul criteriilor economice se întâlnesc diferite modalități de grupare a cheltuielilor publice:

- după rolul lor în realizarea procesului reproducției;
- după natura cheltuielilor;
- după caracterul productiv al muncii;
- după conținutul material sau nematerial al cheltuielilor.

ONU grupează cheltuielile publice în funcție de două criterii. Criteriul funcțional, care cuprinde cheltuieli pentru: servicii publice; educație; apărare; sănătate;

- acțiuni economice; servicii comunale; alte cheltuieli. Criteriul economic:
- cheltuieli care reprezintă consum definitiv de venit național; dobânzi aferente datoriei publice; subvenții de exploatare şi alte transferuri curente; formarea brută a capitalului: investiții brute; stocuri materiale.
- achiziții de terenuri şi active necorporale; transferuri de capital. România foloseşte pentru gruparea cheltuielilor publice cele două criterii utilizate de instituțiile ONU.

4.2. Evoluția cheltuielilor publice în perioada 1990-1999

La trecerea a 11 ani de la Revoluția română se constată o evoluție negativă a tuturor indicatorilor macro ce caracterizează economia: producția industrială, producția agricolă, turismul, produsul intern brut, balanța bugetară, şomajul, rata inflației, datoria externă etc. Creşterea exporturilor este depăşită de creşterea mai rapidă a importurilor.

Singurul fapt îmbucurător este creşterea rezervei valutare, deşi aceasta s-a înregistrat pe fondul creşterii datoriei interne şi externe (vezi anexa nr. 4.1).

Evoluția cheltuielilor publice totale ale bugetului general consolidat în această perioadă a înregistrat o creştere explozivă, o multiplicare a acestora de aproximativ 600 de ori, aceasta ca urmare a inflației galopante care a atins o rată anuală record de 256%. În schimb valoarea în termeni reali a acestor cheltuieli, transformate în dolari SUA la cursul de schimb mediu anual, a scăzut cu 14% în anul 1999 față de anul 1990.

În perioada analizată produsul intern brut a crescut de 608 ori în valoare nominală, iar – transformat în dolari SUA – produsul intern brut a scăzut cu 11%.

În tabelul nr. 1 sunt prezentate evoluțiile produsului intern brut total, ale cheltuielilor bugetului general consolidat, precum şi raporturile dintre acestea în perioada de după anul 1989.

Tabelul nr. 1

Evoluția cheltuielilor bugetului general consolidat al României, exprimate în lei şi în dolari USA, totale şi medii pe locuitor, în comparație cu produsul intern brut, în perioada 1990-1999

Indicatori	UM	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
PIB total	mld. lei	857	2203	6029	20035	49773	72135	108919	252925	368260	521735
PIB/ locuitor	mii lei	37	95	264	880	2189	3180	4817	11218	16367	23231
PIB total ($)	mln $.	38248	28851	19578	26361	30073	35477	35334	35268	41495	34027
PIB ($) / locuitor	$ SUA	1648	1224	859	1158	1323	1564	1563	1565	1884	1515
CGGB	mld. lei	323	839	2497	6770	16903	25285	37031	86547	132871	199518
CGGB/ locuitor	mii lei	14	36	109	297	732	1104	1628	3798	5827	8427
CGCB ($)	mln. $.	14405	10991	8111	8908	10055	12325	11941	11947	14775	12344
CGCB ($) / locuitor	SUA	621	474	356	391	442	543	528	530	657	550
CGCB/PIB	%	37	38	41	33	33	34	33	33	35	36

Conform datelor din tabelul nr. 1 se observă că:

- datorită condițiilor speciale ale tranziției, după 1989 se înregistrează căderi dramatice ale produsului intern brut (în termeni reali) cu un minim în anul 1992;
- după zece ani de tranziție nu s-a ajuns încă la valoarea produsului intern brut din anul 1989 (în termeni reali), iar, dincolo de declarațiile politice, perspectivele nu sunt încurajatoare;
- ponderea cheltuielilor bugetului general consolidat în produsul intern brut în anul 1990 era de 37,7% foarte aproape de valoarea de 36,1% caracteristică a anului 1989, deci se poate vorbi de o continuare a politicii bugetare de dinainte de revoluție;

- raportate la produsul intern brut, cheltuielile publice au avut valori cuprinse între 33% şi 41%, iar ponderea medie a cheltuielilor publice totale în produsul intern brut a fost de 36%, iar abaterile de la această valoare au fost în general mici;
- în anul 1992 s-a atins un maxim al acestui raport – 41% în acelaşi an înregistrându-se valoarea minimă a produsului intern brut (în valoare reală – în dolari SUA la cursul de schimb) de 19578 milioane de dolari. Acest raport poate fi corelat cu importanța specială a anului 1992 ca an electoral şi interesantă este şi „căderea" ce a urmat în 1993: 33,4%;
- în anii următori se înregistrează o uşoară creştere a raportului studiat, creştere ce nu a depăşit totuşi trei puncte procentuale până ia sfârşitul perioadei avute în vedere;
- trendul pentru ultimii ani este crescător.

Tabelul nr. 2

Produsul intern brut pe locuitor în dolari SUA şi ponderea cheltuielilor publice totale în produsul intern brut în 20 de țări în anii 1990 şi 1996

Țara	PIB/ locuitor ($)	PIB/loc la paritatea puterii de cump.	Ponderea chelt. pub. tot în 1990	Ponderea chelt. pub. tot în 1996
Japonia	37850	23400	31.3	36,2
Norvegia	36090	23900	49,9	45,5
Danemarca	32500	22700	58,6	61,5
SUA	28740	28740	32,8	33.3
Germania	28260	21300	45,1	49
Austria	27980	21980	48,1	51,7
Belgia	26400	22370	54,3	54,3
Suedia	26200	19000	59,1	64,7
Franța	26000	21860	49,8	54,5
Olanda	25800	21340	54,1	49,9
Finlanda	24000	18980	45,3	57,4
Marea Britanie	20700	20520	39,8	41,9
Austria	20550	20170	34,9	36,6
Italia	20120	20060	53,4	52,9
Canada	19300	21860	46,0	44,7
Irlanda	18300	16700	41,1	37,6
Spania	14500	15720	42,0	43,3
Grecia	12000	13080	48,2	44,7
Portugalia	10500	13500	41,8	47,0
Total UE			**47,5**	**49,8**
România	**1565**	**6422**	**37,7**	**33,8**

În tabelul nr. 2 sunt prezentate comparativ situația produsului intern brut şi ponderea cheltuielilor publice totale din diferite țări. Din studiul datelor tabelului nr. 2 rezultă următoarele:

- există variații mari de la țară la țară ale raportului studiat;
- există variații mari chiar şi la anumite țări în ani diferiți.
- de aceea ca reper vom folosi valorile medii înregistrate în țările Uniunii Europene şi ale Organizației de Cooperare şi Dezvoltare Economică;
- pe ansamblul Uniunii Europene ponderea cheltuielilor publice în produsul intern brut a crescut între anii 1990-1996 cu 1,2 puncte procentuale (în intervalul 1981-1990 variația a fost de 2,8 p.p.);
- pe ansamblul țărilor OCDE creşterea a fost tot de 1,2 p.p. în intervalul 1990-1996 (şi de 1,9 p.p. între anii 1981 -1990);
- deşi pe ansamblu se observă o creştere a ponderii cheltuielilor publice în produsul intern brut există şi cazuri care nu se supun acestei reguli: Norvegia, Olanda, Canada, Italia;
- în cadrul țărilor OCDE se constată abateri față de medie al raportului studiat astfel:

a) cele mai mici ponderi ale cheltuielilor publice în produsul intern brut s-au înregistrat în SUA, Japonia, Irlanda;

- aceasta ca urmare a satisfacerii nevoilor sociale în bună parte pe seama resurselor private sau prin costuri suportate de beneficiarii diferitelor servicii;

b) cele mai mari ponderi ale cheltuielilor publice în produsul intern brut s-au înregistrat în Suedia, Franța, Danemarca, Finlanda, Belgia, Italia;

- aceasta ca urmare a satisfacerii nevoilor sociale în bună parte pe seama resurselor financiare publice;

c) în cazul României – deşi se doreşte şi se promovează o politică socială de implicare majoră a statului în suportarea cheltuielilor publice (ca urmare a mentalității tipice a statului paternalist) – din cauza produsului intern brut foarte mic (comparativ cu media Uniunii Europene sau chiar a țărilor central-europene) care câțiva ani a fost în declin, şi a unei conjuncturi internaționale deloc favorabile, au fost alocate sume mult mai mici decât cele care ar fi trebuit;

- decalajul dintre România şi media țărilor Uniunii Europene este mai mic decât decalajul dintre România şi țările care promovează politici sociale.
- Din studiul valorilor înscrise în tabelele nr. 3 şi nr. 4 tragem următoarele concluzii:
- inițial, cheltuielile publice sociale aveau aceeaşi pondere în cadrul cheltuielilor bugetului general consolidat ca şi cheltuielile publice pentru acțiuni economice, împreună cumulând aproximativ 87 procente;
- se constată o creştere constantă a cheltuielilor publice sociale pe durata perioadei studiate;

- la sfârşitul perioadei ponderea cheltuielilor publice sociale era de 51% în cheltuielile bugetului general consolidat;
- statul se implică tot mai puțin în economia națională, ca atare procentul cheltuielilor publice pentru activități economice scade constant de-a lungul perioadei, astfel încât de la procentul de 42% înregistrat în anul 1990 se ajunge în anul 1999 la numai 19,7%;
- un alt capitol important al cheltuielilor publice – apărarea națională a înregistrat un trend descrescător scăzând la jumătate după zece ani de tranziție de la 9,2% în 1990 la 4,4% în 1999;
- în acelaşi timp, cheltuielile autorităților publice au crescut de circa patru ori (de la 1,5 în 1990 la 5,3 în 1999), creştere care a avut un ritm susținut şi după anul 1999(1);
- cenuşăreasa cheltuielilor publice în România este, bineînțeles, cercetarea ştiințifică;
- de remarcat este creşterea spectaculoasă a cheltuielilor cu dobânzi şi alte cheltuieli pentru datoria publică care a înregistrat următoarele valori: 0 în 1990; 0,1 în 1991; 0,6 în 1992; pentru a se ajunge în 1999 la 14,3% (!).

Tabelul nr. 3

Structura funcțională a cheltuielilor publice în România: ponderile acestora în totalul cheltuielilor bugetului general consolidat, în perioada 1990-1999

Destinația chelt. pub.	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Chelt. publice sociale	44,9	44,4	40	45,6	47,1	47,5	47,7	48	49,9	51,3
- învățământ	7,9	9,3	8,7	9,3	9,2	9,9	10,5	9,6	9,3	8,6
- Sănătate	7,6	8,5	7,9	8	9	8,3	8,2	7,5	2,9	1,8
- Securitate socială	28,5	25,7	22,5	26,7	27	27	26,3	28,2	30	31,1
- Cultură, religie, sport, tineret	0,9	1	0,9	0,7	1	1,5	1,6	1,6	1,6	1,4
- Asigurări soc. ptr. sănătate	-	-	-	-	-	-	-	-	5,5	8,2
Cheltuieli publice pentru acțiuni economice	42	34,2	37,5	35	31,5	30	30,8	24	18,7	19,7
- Industrie	15,6	11,7	16,9	12,1	7,7	7	6,4	3,1	2	2,1
- Agricultură şi silvic.	11,1	3,7	8,6	8,6	7,3	6,6	7,2	4,3	3,4	2,7
- Transporturi şi comunicații	4,9	6,1	5,7	5,6	6,9	6,8	6,7	6,7	6,9	8,2
- Servicii şi dezv. publică	4,4	3,4	4,8	5,1	5,2	5,8	5,7	5,2	4,7	4,9
- Mediu şi ape	-	0,6	0,3	0,7	0,6	0-,7	0,5	0,5	0,2	0,3
Cercetare ştiințifică	0,6	1,5	2,1	1,6	1,5	1,7	1,2	0,9	0,8	0,5
Alte acțiuni	1	6	5	1	0,5	1,3	1,4	1,2	1,2	1,3
Apărare	9,2	9,3	7,8	6,2	7,1	56,1	5,6	6,9	6,5	4,4
Autorități publice, ord. pub. şi sigur națională	2,9	5,4	5,5	6,7	8,3	8	7,7	6,5	8	9,3
- Autorități publice	1,5	2,6	2,7	3,7	3,5	3,6	3,3	3,1	3,9	5,3
- Ordine publica şi siguranță națională	1,4	2,8	2,8	3	4,8	4,4	4,4	3,4	4,1	4
Dobânzi şi alte cheltuieli pentru datoria publică	-	0,1	0,6	2,8	3,9	3,8	4,7	10,8	12,7	14,3

Tabelul nr. 4

Structura funcțională a cheltuielilor publice în România: ponderile acestora în produsul intern brut, în perioada 1990-1999

Destinația chelt. pub.	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Cbgc	37,7	38,1	41,1	33,5	33,4	34,7	33,8	33.9	35,6	36,3
Chelt. publice sociale	16,9	16,9	16,6	15,4	15,7	16,5	16,1	16,2	17,8	18,6
- învățământ	3	3,5	3,6	3,2	3.2	3,4	3,6	3,3	3,3	3,1
- Sănătate	3	3,2	3,3	2,7	3	2,9	2,8	2,5	1	0,7
- Securitate socială	10,7	9,8	9,3	9,1	9	9,3	8,3	9,6	10.7	11,3
- Cultură, religie, sport, tineret	0,3	0,4	0,4	0,2	0,3	0,5	0.5	0,5	0,6	0,5
- Asigurări soc. ptr. sănătate									2	3
Cheltuieli publice pentru acțiuni economice	15,8	13	15,5	11,8	10.5	10,5	10,4	8,1	6,6	7,1
- Industrie	5,9	4,5	7	4	2,6	2,4	2,2	1,1	0,7	0,8
- Agricultura şi silvic.	4,2	1.4	3,6	2,9	2,5	2,3	2,4	1,4	1,2	1
- Transporturi şi comunicații	1,8	2,3	2,3	1,9	2,3	2.4	2,3	2,3	2.4	3
- Servicii şi dezv. publică	1.6	1,3	2	1,7	1.7	2	2	1,8	1,7	1,8
- Mediu şi ape	-	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1
Cercetare ştiințifică	0,2	0,6	0,9	0,6	0,5	0,6	0,4	0,3	0,3	0,2
Alte acțiuni	0,4	2,3	2,1	0,3	0,2	0,4	0,5	0,4	0,4	0,5
Apărare	3,5	4,6	3,2	2,1	2,4	2,1	2,4	2,1	2,3	1,6
Autorități publice, ord. pub. şi sigur națională	1,1	2,1	2,3	2,3	2,8	2,8	2,6	2,2	2,9	3,4
- Autorități publice	0,6	1	1	1	1,2	1,2	1,1	1,1	1.4	1,9
- Ordine publică şi siguranța națională	0,5	1,1	1.1	1,2	1,6	1.5	1,5	1,1	1.5	1,5
Dobânzi şi alte cheltuieli pentru datoria publică	-	-	0,2	0,9	1,3	1,3	1,6	3,7	4,5	5,2

Cheltuielile publice sociale

Cheltuielile publice sociale au avut o evoluție oscilantă în intervalul de timp studiat. Astfel, în 1990, acestea însemnau 44,9% din totalul cheltuielilor bugetare, în 1992 au scăzut la 40%, pentru ca în 1999 să ajungă la 51,3%. Să vedem deci evoluția pe capitole a cheltuielilor publice sociale.

Cheltuielile pentru învățământ

Deşi Legea învățământului în țara noastră prevede ca procentul din PIB destinat învățământului să fie minim 4%, în perioada de tranziție sumele alocate nu au depăşit 3,6 din PIB. De remarcat faptul că pentru prima dată, în proiectul de buget pentru anul 2002 se prevede un procent de 4,2% din PIB.

La nivel european România se situează pe o poziție codaşă în ceea ce priveşte procentul din PIB alocat învățământului, procent care variază între 8,3 maxim atins în Danemarca şi Norvegia şi minimul de 3,4 corespunzând Turciei şi României (vezi tabelul nr. 5).

Tabelul nr. 5

Efortul financiar în 32 de ţări (dezvoltate, în curs de dezvoltare şi în tranziţie) comparativ cu cel din România în anul 1995

Ţări dezvoltate	% chelt. pub. pt. învăţ. în PIB	Loc ierarhic	Chelt. pt. învăţ. locuitor	Loc ierarhic	Ţări în curs de dezvoltare şi in tranziţie	% chelt. pub. pt. învăţ. În PIB	Loc ierarhic	Chelt. pt. învăţ. ($)/ locuitor	Loc ierarhic
Norvegia	8,3	1	2792	1	Ucraina	7,7	1	-	-
Danemarca	8,3	2	2741	2	Tunisia	6,8	2	137	4
Suedia	8	3	2089	4	Cehia	6,1	3	279	1
Canada	7,3	4	1395	9	Ungaria	6	4	-	-
Franţa	5,9^	5	1558	6	Slovenia	5,8	5	-	-
Elveţia	5,5	6	2409	3	Maroc	5,6	6	68	7
Austria	5,5	7	1594	5	Egipt	5,6	7	57	8
Marea Britanie	5,5	8	1043	12	Mexic	5,3	8	168	2
Portugalia	5,4	9	527	15	Croaţia	5,3	9	-	-
SUA	5,3	10	1461	8	Polonia	4,6	10	141	3
Olanda	5,3	11	1356	11	Slovacia	4,4	11	-	-
Spania	5	12	714	14	Bulgaria	4,2	12	-	-
Italia	4,9	13	930	13	Rusia	4,1	13	-	-
Germania	4,7	14	1390	10	Columbia	3,5	14	79	6
Japonia	3,8	15	1558	7	Turcia	3,4	15	95	5
Grecia	3,7	16	404		România	3,4	16	53	9

În cifre absolute cei 53 de dolari per locuitor alocaţi învăţământului în România sunt ridicol de puţini faţă de sumele destinate învăţământului în ţările dezvoltate. A se vedea cazul ţărilor nordice care alocă peste 2000 de dolari pe locuitor învăţământului. Oricum diferenţele sunt uriaşe – se poate vorbi de un alt ordin de mărime faţă de orice ţară vest-europeană.

De asemenea chiar şi o comparaţie în cadrul ţărilor în curs de dezvoltare şi In tranziţie dezavantajează ţara noastră.

În ceea ce priveşte cuprinderea copiilor şi a tinerilor în diferite niveluri şi forme de învăţământ, 64% (în 1997) corespunzător ţării noastre este un procent mai mic decât cel corespunzător altor ţări (de exemplu, Olanda 98%, Norvegia 95%, SUA 94% etc.).

Deşi numărul studenţilor din învăţământul de stat a crescut de la 165500 în 1990 la 360000 în 1998 la care se adaugă studenţii din facultăţile particulare, România se situează, de asemenea, în urma multor ţări europene într-un clasament al numărului de studenţi înregistraţi ia 100000 de locuitori.

Cheltuielile publice pentru sănătate

În intervalul 1990-1999 sumele destinate sănătăţii au reprezentat procente cuprinse între 2,6 şi 3,7 din PIB. Conform tabelului nr. 6, procentele alo-

cate în țara noastră sunt inferioare celor aparținând altor țări europene (dezvoltate sau în curs de dezvoltare).

Cheltuielile pentru sănătate în anul 1999 au fost de 55 de dolari pe locuitor în România în timp ce în alte țări în tranziție se cheltuiesc sume de ordinul a sute de dolari, în țările dezvoltate ajungându-se la sume ce depăşesc 2000 de dolari.

Tabelul nr. 6

Efortul financiar public pentru finanțarea sănătății în 27 de țări dezvoltate, în curs de dezvoltare sau în tranziție: ponderea medie a cheltuielilor pentru sănătate în PIB, în perioada 1990-1995

Țări dezvoltate	% chelt. pt. sănătate în PIB	Locul ierarhic	Țări în curs de dezv. şi în tranziție	% chelt. pt. sănătate în PIB	Locul ierarhic
Germania	8,2	1	Croația	8,5	1
Franța	8	2	Cehia	7,7	2
Elveția	7,2	3	Slovenia	7,4	3
Belgia	7	4	Ungaria	6,8	4
Canada	6,8	5	Slovacia	6	5
Olanda	6,7	6	Ucraina	5	6
Norvegia	6,6	7	Moldova	4,9	7
SUA	6,6	8	Polonia	4,8	8
Suedia	6	9	Fed. Rusa	4,1	9
Spania	6	10	Bulgaria	4	10
Austria	5,9	11	Tunisia	3	11
M. Britanie	5,8	12	Columbia	3	12
Japonia	5,7	13	T-3	0,9	-
Grecia	5,5	14	T-2	3	-
Italia	5,4	15	T-1	6,9	-

Legenda: T-1: țări cu venit ridicat; T-2: țări cu venit mediu; T-3: țări cu venit scăzut.

Cheltuielile publice pentru securitate socială

În capitolul cheltuieli publice pentru securitate socială sunt incluse: pensii pentru munca depusă şi limită de vârstă; pensii pentru invaliditate şi pensii de urmaş: pensii IOVR;

- pensii acordate veteranilor de război; alte pensii de asistență socială; ajutoare de boală; ajutoare de şomaj; ajutoare pentru handicapați; ajutoare sociale;
- transferuri indirecte sub forma serviciilor: cămine, tratament balnear, reduceri şi gratuități diferite.

În perioada de tranziție cheltuielile pentru securitate socială au variat între 22,5% şi 31,1% din cheltuielile bugetului general consolidat, iar din totalul cheltuielilor publice sociale au însemnat între 56% şi 61%.

În cadrul securității sociale locul principal este ocupat de asigurările sociale de stat care, cu unele modificări adoptate după 1989, poartă totuşi amprenta anilor de dinainte. Iar în cadrul asigurărilor sociale primul loc este ocupat de cheltuielile cu plata pensiilor care s-au ridicat (a 15,5% – 20% din cheltuielile bugetului general consolidat, (cu un minim de 15% în 1992). De remarcat este faptul că numărul pensionarilor a sporit continuu astfel încât în anul 1998 era cu 56% mai mare comparativ cu anul 1990, însemnând 25% din populația țării (față de 15% în 1990) ca urmare a măsurilor ce au permis ieşirea la pensie a unor categorii înaintea împlinirii vârstei sau a vechimii în muncă prevăzute de Legea asigurărilor sociale. În acelaşi timp numărul salariaților s-a redus, ceea ce a dus la o creştere a gradului de dependență al pensionarilor față de salariați. Astfel, dacă în 1980 unui pensionar îi reveneau 2,4 salariați, iar în 1990 – 2,2 salariați, s-a ajuns ca în 1998 fiecărui salariat să îi revină 1,1 pensionari astfel ca efortul de finanțare a pensiilor pe seama valorii nou create în economie este în creştere evidentă. Drept compensare, guvernanții au ales ca indexarea pensiilor să fie mai mică decât indexarea salariilor, dar în acelaşi timp indexările au fost sub valoarea inflației, astfel încât valoarea reală (sub forma puterii de cumpărare) a pensiilor a scăzut continuu.

În ceea ce priveşte cheltuielile cu protecția socială a şomerilor se remarca faptul ca acestea au crescut de cinci ori mai rapid decât totalul cheltuielilor bugetului general consolidat şi de 4,7 ori decât PIB. Totuşi ajutoarele băneşti de care au beneficiat şomerii indemnizați nu au fost mari – aceste ajutoare afişându-se sub salariul mediu pe economie. Dacă în 1991 ajutorul de şomaj era 42% din salariul mediu pe economie, acesta ajunsese în 1999 la 36%. De aceste sume nu au beneficiat toți şomerii, ponderea şomerilor neîndemnizați – datorită ieşirii din drepturi – variind între 8,5% şi 29,8% în perioada de tranziție. Deşi numărul şomerilor a atins cifre importante, puțini dintre aceştia au beneficiat de cursuri de recalificare (reciclare). Şi nu în ultimul rând ar trebui reamintit episodul „compensații”. Pentru a fi preîntâmpinate eventuale mişcări sociale muncitorii ce urmau a fi disponibilizați au fost momiți cu plata de compensații – măsură scumpă şi ineficientă.

Cheltuielile publice pentru acțiuni economice

■ Cheltuielile publice pentru acțiuni economice reprezintă o a doua mare categorie în ierarhia cheltuielilor publice din țara noastră prin prisma sumelor alocate. Aceste cheltuieli, prin mărimea şi structura lor, joacă un rol important în ritmul creşterii economice, al nivelului de trai şi contribuie la accelerarea sau încetinirea tranziției la economia de piață.

În zece ani cheltuielile publice pentru acțiuni economice au crescut în expresie nominală de 274 de ori, în timp ce cheltuielile publice totale au crescut de 586 de ori. În consecință, ponderea cheltuielilor publice pentru acțiuni economice în cheltuielile totale ale bugetului s-a redus de la 42% la 20%, iar în PIB de la 15,8 la 7,1%.

În perioada analizată s-au produs mutații importante în structura acestor cheltuieli. Astfel:

- ponderea industriei a scăzut de la 37% la 10%;
- ponderea agriculturii şi silviculturii s-a redus de la 26% la 14%;
- ponderea „altor cheltuieli" s-a redus de la 12% la 7%;
- transporturile şi comunicațiile au crescut de la 12% la 42%.
- serviciile, dezvoltarea publică, şi locuințele au crescut de la 10% la 25%.

Reducerea cheltuielilor publice pentru acțiuni economice poate fi considerată firească în condițiile trecerii de la economia de comandă la economia de piață, de la proprietatea statului asupra mijloacelor de producție la proprietatea privată. Prin privatizare sectorul de stat descreşte şi ca atare cheltuielile statului pentru acțiuni economice descresc, iar pe de altă parte întreprinderile cu capital majoritar de stat nu mai sunt finanțate de la fonduri publice, ci prin împrumuturi de pe piața de capital.

Totuşi statul continuă să aibă un rol important în:

- sprijinirea unor întreprinderi de interes național;
- dezvoltarea infrastructurii;
- încurajarea exporturilor;
- stimularea producătorilor agricoli.

Cheltuielile de capital

Ponderea investițiilor de la bugetul de stat în întreprinderile cu capital majoritar de stat a variat astfel: în 1990 – 16%; în 1994 – 32%; iar în 1998 – 12%. Această reducere a cheltuielilor de capital a avut ca rezultat o creştere a uzurii fizice şi morale a dotărilor întreprinderilor de stat care, nefiind restructurate şi retehnologizate, au devenit neinteresante în procesul de privatizare şi în consecință „pietre de moară pentru economia românească".

Un fenomen similar s-a produs şi în agricultură şi silvicultură, prin lipsa capitalului România devenind paradoxal „țara cu cele mai bune terenuri agricole din Europa, dar şi țara cu cele mai mici productivități la hectar din Europa".

În transporturi şi comunicații, deşi alocațiile bugetare au fost completate cu resurse de la fondul de modernizare a drumurilor şi cele din împrumuturi externe, căile ferate, transporturile aeriene, navale, fluviale şi metroul bucureştean întâmpină dificultăți din cauza insuficienței fondurilor pentru investiții.

Subvenții, prime, transferuri

Spre deosebire de cheltuielile de capital, care se concretizează în bunuri durabile, cheltuielile curente – concretizate în bunuri materiale şi servicii achiziționate din sume de la buget cu titlu de subvenții, prime, transferuri – dispar după prima lor întrebuințare,

Cheltuielile curente finanțate din bugetul de stat care îmbracă forma subvențiilor de produse şi activități, a subvențiilor pentru acoperirea diferențelor de prețuri şi tarife, a primelor acordate producătorilor agricoli şi a altor eventuale transferuri către persoane fizice sau juridice au avut o evoluție oscilantă în cei zece ani de tranziție.

Astfel, cuantumul subvențiilor şi al primelor acordate pe ansamblul economiei a crescut de la 19,9% din totalul cheltuielilor bugetului de stat (7% din PIB) în 1990, ia 30% (respectiv 8% din PIB) în 1992 pentru ca în 1998 să ajungă la 2,6% (şi respectiv 0,6% din PIB).

În anul de vârf al efortului financiar 1992 industria a beneficiat de subvenții reprezentând 16,8% din totalul bugetului de stat, agricultura şi silvicultura – 11%, transporturile şi comunicațiile – 2%.

În anul celui mai redus efort financiar 1998 industria a beneficiat de subvenții reprezentând 1,4% din totalul bugetului de stat, agricultura şi silvicultura – 0,9%, transporturile şi comunicațiile – 0,3%.

În nici una din ramurile economiei banii primiți de diferiți beneficiari nu au acoperit integral nevoile acestora. Ca urmare, în timp, numărul întreprinderilor de stat care lucrau în pierdere a crescut, iar volumul pierderilor acestora a sporit iar agricultura prin reducerea sprijinului financiar corelat cu scăderea taxelor vamale la importul de produse agroalimentare este pusă în dificultate prin ineficienta şi imposibilitatea de a concura pe o piață liberă.

Cheltuieli publice pentru alte destinații

Cheltuieli pentru apărare

După 1989 datorită (schimbărilor) mutațiilor fundamentale apărute la nivel mondial la nivel ideologic, politic, economic, social ş.a.m.d., România a optat pentru integrare în Uniunea Europeană şi structurile nord-atlantice. Integrarea în structurile nord-atlantice presupune alinierea armatei române la standardele de dotare şi pregătire compatibile cu cele ale țărilor membre NATO. Aceasta a însemnat pe de o parte reducerea armamentului convențional până la nivelul convenit la nivel internațional, iar pe de altă parte, dotarea armatei cu arme compatibile cu cele aflate în dotarea NATO.

Ponderea cheltuielilor pentru apărare în totalul bugetului general consolidat a coborât de la 9,2% (şi 3,5% din PIB) în 1990 la 4,4% (respectiv 1,6% din PIB) în 1999.

Cheltuielile de apărare în România în anul 1999 au fost sub nivelul cheltuielilor înregistrate în țările dezvoltate, precum şi din țările în curs de dezvoltare şi cele în tranziție. Astfel: SUA – 16,7%; Marea Britanie – 7,9%; Turcia – 9,7%; Federația Rusă -12%; Bulgaria – 6,3%; Cehia – 5,6%;

Motiv: declinul PIB, deficitul financiar public, deficitul contului curent al balanței de plăți.

Cheltuieli pentru autorități publice, ordine publică şi siguranță națională

Cheltuielile pentru autorități publice includ cheltuielile aferente autorității legislative Senat şi (Camera Deputaților), Preşedinției, autorității judecătoreşti (Curtea Supremă de Justiție, Ministerul Public), autorității executive a altor organe ale autorității publice, ministere şi alte organe de specialitate ale administrației publice centrale (Curtea Constituțională, Consiliul Legislativ, Avocatul Poporului, Curtea de Conturi, Comisia Națională a Valorilor Mobiliare, Consiliul Concurenței etc.).

Cheltuielile pentru ordinea publică şi siguranța națională cuprind cheltuielile cu poliția, jandarmeria, grănicerii, protecția şi paza contra incendiilor, arhivele statului, penitenciarele etc.

Cheltuielile pentru autorități publice, ordine publică şi siguranță națională au înregistrat o creştere de la 2,9% din totalul cheltuielilor publice, (şi 1,1 din PIB) în 1990 la 9,3% (respectiv 3,4 din PIB) în 1999, aceste cheltuieli crescând într- un ritm de trei ori mai rapid decât cheltuielile publice totale.

Această creştere a fost determinată de sporirea numărului salariaților în administrația publică, de dotarea instituțiilor publice cu mijloace de transport, cu mobilier şi obiecte de inventar costisitoare, calculatoare şi aparatură de specialitate, creşterea numărului deplasărilor un străinătate etc.

De remarcat faptul că numărul angajaților în administrația publică a sporit cu 22%, în timp ce numărul angajaților pe ansamblul economiei s-a redus cu 19,5%!

Să fi devenit oare în acest timp administrația publică mai eficientă în sarcinile sale, mai operativă vizavi de nevoile reale ale cetățeanului sau ale țării?

În anul 1999 cheltuielile pentru învățământ au fost de numai 3,1% din PIB în timp ce autorităților publice le-au revenit 3,4%!

Altfel spus: „cine împarte, parte-şi face”!

Dobânzi şi alte cheltuieli aferente datoriei publice

Aceste cheltuieli au avut cea mai accelerată evoluție în anii de tranziție. Astfel: în 1990 dobânzile, comisioanele şi celelalte cheltuieli din datoria publică erau 0. În 1991 erau de 1 la mie din totalul cheltuielilor publice, în 1993 erau de 6 la mie, pentru ca în 1999 să ajungă la 14% (5,2% din PIB)!

Creşterea cheltuielilor publice mai rapid decât veniturile publice şi a importurilor mai repede ca exporturile a dus la apariția dezechilibrelor valutare şi financiare, pentru acoperirea cărora s-a recurs la împrumuturi interne şi externe.

Pe măsura creşterii gradului de îndatorare a statului, a crescut şi povara datoriei publice, îmbrăcând forma dobânzilor, a comisioanelor şi a altor cheltuieli finanțate de la bugetul de stat.

4.3. Structura economică a cheltuielilor publice ale României

Structură economică şi variaţia cheltuielilor publice sunt înscrise în tabelul nr. 7.

Cheltuielile curente au reprezentat majoritatea cheltuielilor publice în timpul perioadei de tranziţie. Acestea au crescut de la 79% în 1990 la 90% în 1999, în acelaşi timp cheltuielile de capital au scăzut de ia 21% din total cheltuieli publice în 1990 la 8% în 1999.

Transferurile au pornit de la 30% din total cheltuieli publice în 1990, au scăzut la 22,6% în 1992, pentru ca în 1999 să atingă procentul maxim de 39,2%.

Tabelul nr. 7

Structura economică a cheltuielilor publice ale României, în perioada 1990-1999

Categorii de cheltuieli	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Cheltuieli curente	79	84	88	86	83	83	83	83	87	91
Cheltuieli materiale şi servicii	12	14	15	15	16	18	17	17	18	18
Cheltuieli de personal	18	20	18	20	19	19	18	14	14	14
Dobânzi aferente datoriei publice	-	0,1	0,6	2,8	3,9	3,8	4,7	10,8	12,7	14,3
Subvenţii	19	23,9	31,4	16,4	9,6	8,7	9,5	6,8	4,6	4,9
Prime	-	-	-	3,8	1,9	3,2	3,4	0,6	0,1	-
Transferuri	31	26,1	22.6	28	31,5	31,1	30,8	33,9	37,4	39,2
Cheltuieli de capital	21	15,6	9,8	12,5	16,4	15,2	15,4	14,1	10,3	7,9
Alte cheltuieli	-	-	2,7	2,1	1	2	1,2	2,5	2,3	1,2

Subvențiile au avut însă un parcurs invers: de la 18,6% în 1990, au crescut la 31,4% în 1992, ca apoi să scadă la 4,9% din total cheltuieli publice în 1999.

Cheltuielile de personal au avut o evoluție descendentă de la 18% în 1990 la 13,9% în 1999 (în principal datorită reducerii numărului de muncitori în economie, şi în special reducerea numărului firmelor de stat ca urmare a privatizării).

Cheltuielile pentru materiale şi servicii au crescut de la 11,8% în 1990 la 18,4% în anul 1999 asta în timp ce PIB-ul anului 1999 a fost mai mic decât cel al anului 1990.

Cheltuielile aferente datoriei publice au avut o dinamică explozivă de la 0,1% în anul 1991 la 14% în 1999.

Din comparația acestor indicatori din România cu cei similari din alte țâri se remarcă următoarele:

- cu cât o țară este mai bogată, cu atât aceasta îşi poate permite să promoveze o politica socială generoasă, adică să acopere pe seama resurselor financiare publice cea mai mare parte a cheltuielilor de securitate socială, sănătate, cultură, învățământ etc.; şi invers, în țările cu grad redus de dezvoltare economică ponderea subvențiilor şi a transferurilor curente este mai mică;
- cheltuielile de capital au ponderi reduse – aproximativ 4% în totalul cheltuielilor publice în țările dezvoltate, de exemplu în SUA, Italia, Franța, Suedia, Finlanda, Danemarca. În țările cu grad redus de dezvoltare, ponderea aceasta este mai mare: 10 – 11%, de exemplu în Portugalia, Cehia, Grecia etc.;
- statistica evidențiază că între cheltuielile materiale şi cele de personal există o anumită corespondență: în unele țări există cheltuielile materiale ce depăşesc cu câteva procente cheltuielile de personal: SUA, Austria, Finlanda, Elveția, Marea Britanie, în alte țări existând un raport invers: Belgia, Franța, Italia, Spania, Portugalia, Polonia, Cehia;
- • în ceea ce priveşte plata dobânzilor, cele mai mari ponderi s-au înregistrat în Bulgaria (36%), Grecia (30%), Italia (22%), şi SUA (!) cu 14,4%; iar cele mai reduse s-au înregistrat în Elveția (2,7%), Cehia (3,2%), Norvegia (5,7%), Franța (6,8%), şi Germania (7,33%).

Din studiul tabelului nr. 8 asupra structurii economice, concluzia generală este că nici una dintre țările dezvoltate sau în tranziție nu poate constitui un modei care ar putea fi urmat şi de România, guvernanților revenindu-le datoria de a învăța din greşelile anterioare şi a stabili astfel raporturile optime unei economii funcționale.

Tabelul nr. 8

Ponderile cheltuielilor autorităţilor publice centrale, în structura economică, în totalul cheltuielilor publice

Ţara	Total cheltuieli	Cheltuieli curente	Cheltuieli de personal	Cheltuieli materiale şi servicii	Plaţi de dobânzi	Subvenţii şi transferuri curente	Transferuri peste graniţă	Cheltuieli de capital	împrumuturi / rambursări
SUA	99,5	96,1	8.7	15	14,5	58.8	1	3,3	0.5
Austria	96,7	89,7	9.3	15,1	8,8	56,4	1	7	3,2
Belgia	100,4	95,6	14,5	3,4	19,6	57,9	1	4,7	-0,4
Bulgaria	99,7	96	6,5	17.1	35,6	36,8	0	3,8	0,3
Danemarca	99,1	95,6	10.8	8	13,2	63,6	4,8	3,5	1
Elveţia	96.9	92,4	4,8	23	2,7	61	1.7	4,5	3,1
Franţa	98,5	94,1	16,3	7,6	6,7	63,5	4	4,3	1,5
Germania	99,6	94,8	7,98	22,5	7,33	57	3	4,8	0,4
Grecia	100	89.9	22,1	9.1	29,3	28,9	0,1	10	-
Irlanda	100,8	93,2	13,1	5,4	15,5	59	2,9	7,7	-0.8
Italia	97,4	93,7	10,9	3,7	21,6	57,2	-	3,4	2,6
Marea Britanie	99,9	94,9	8,5	21,1	8,8	56,4	4	5	0
Polonia	100,5	97	14,3	12	11,1	59,7	0,1	,35	-0,5
Portugalia	100	88,6	28,5	10	12,4	37,7	0,1	11,4	0
Cehia	104	91,2	8,7	7	3,2	72,7	0.1	12,6	-4
România	98,6	85,3	15,8	14	4,3	48,3	0,2	13,2	1
Spania	100	93,7	14,4	6	11	62,2	0,7	6,6	-0,2
Suedia	99,4	96	6	9	16,6	73	3	3,1	0,6
Turcia	99,9	91,5	27	7,5	12,2	42	-	8,5	0

În ceea ce priveşte gradul de realizare a cheltuielilor (vezi tabelul nr. 9) acesta a fost doar într-un singur an (1997) egal cu valoarea propusă la nivelul întregului buget pe diferitele capitole ale bugetului înregistrându-se depăşiri sau rămâneri în urmă în ceilalţi ani gradul de realizare a variat între minimul de 87,7% înregistrat în anul 1998 şi maximul de 165% înregistrat în anul 1993. Indiferent de gradul de realizare a cheltuielilor, important este că an de an acestea au întrecut veniturile bugetare datoria publică sporind continuu.

Tabelul nr. 9

Gradul de realizare (R%) a nivelurilor proiectate ale veniturilor şi cheltuielilor bugetului de stat, în perioada 1993-2000

	1993		1994		1995		1996		1997		1998		1999		2000	
	Program	R%	Program	R%	Program	R%	Program	R%	Program	R%	Program	R%	Program	R%	Program	R%
VENITURI - TOTAL	2185	174	9870	89,7	14684	87,8	16982	108	40278	109	75417	89,1	86884	107,3	112188	107
CHELTUIELI - TOTAL	2611	165	11748	93	16617	95,4	20174	118	52731	100	88444	87,7	93384	114,4	143755	104
din care pe capitole:																
Cheltuieli curente	2330	158	9910	91,7	14232	95,8	18008	116	46150	106	77887	88,3	84633		130144	
Cheltuieli de personal	736	168	3133	96,7	4739	94	5916	105	10980	109	16784	98,3	19140		32938	
Cheltuieli materiale şi servicii	346	150	1488	96,1	2408	88,7	2797	115	6149	109	9699	90,7	6901		9740	
Subvenţii	568	189	1465	88,2	1775	92,2	978	265	4086	93,1	2979	104,9	3683		4248	
Transferuri	428	166	2366	100,3	3368	108,8	4855	119	14405	111	24391	96,2	27147		35382	
Dobânzi aferente datoriei publice	145	90,2	1040	61	1458	65,1	1360	128	9799	94	20177	82,3	23948	139,2	45275	
Cheltuieli de capital	281	155	1678	99,7	2096	86,8	1856	129	3807	100	5047	84,7	3498		4406	
Servicii publice generale	137	111	595	74,1	863	76,3	792	111	1889	98,3	3285	87,2	3661	112,2	7272	106
Apărare, ordine publică şi siguranţă naţională	387	173	1972	98,8	27,93	94,6	3420	108	7839	96,2	12111	98,4	14290	111,1	22964	122
Cheltuieli social-culturale	731	173	3264	100,3	4628	98,3	6371	110	17238	96,4	24194	92	22974	123,3	36565	104
Apărare	260	161	1260	93,9	1771	86,2	1939	107	5276	89,8	6793	98,7	7854	106,2	11679	120
Învăţământ	357	169	1383	107,9	2053	100,3	3005	109	6739	106	11850	91,1	10654	131,3	19783	102
Sănătate	213	171	1020	98,3	1504	88	1758	114	4178	106	3839	82,9	3692	95,2	3803	97,5
Servicii, dezvoltare publică, locuinţe, mediu, ape	23	122	149	153,6	217	141,9	202	197	602	93,2	1071	88,4	2256	81	3123	88,4
Acţiuni economice	846	176	3763	90,3	4762	91,8	4594	133	8295	93,7	10818	98,7	14992	112,2	23545	110
Alte acţiuni	27	274	158	55,7	269	150,9	109	541	1138	92,9	2050	72,4	13,75	29,1	781	88,9
Cercetare ştiinţifică	14	136	48	102	442	71,7	518	84,9	859	88,8	1194	87,8	914	111,5	1524	115
Împrumuturi acordate	.		94	128,7	188	162,7	85	385	1100	127	2454	86,8	731	83,2	302	8,1
Transferuri din bugetul de stat	206	159	682	114,9	1511	107,3	2257	135	4707	146	8609	97,5	5418	96,6	1993	128
EXCEDENT(+)/ DEFICIT(-)	- 426	122	- 1878	112	-1932	153,7	-3193	168	-12453	72,7	-13027	79,8	- 6500	210,1	-31567	91,3

4.4. Evoluţia viitoare a cheltuielilor bugetare ale României

În anii anteriori, cele mai importante obiective bugetare au fost: promovarea şi susţinerea activităţilor investiţionale, menţinerea deficitelor bugetare în limitele intervenţiei ciclice a statului, întărirea autonomiei financiare a autorităţilor locale, gestionarea eficientă a datoriei publice, reducerea deficitului bugetar. Iar instrumentele cel mai des folosite pentru îndeplinirea obiectivelor au fost: ajustarea raportului dintre cheltuielile curente şi cele de capital, reducerea impozitelor pe profit, reducerea personalului din sectorul bugetar, relaxarea impozitelor directe, accelerarea armonizării legislaţiei cu cea a UE, îmbunătăţirea

executării bugetare, sprijinirea restructurării (vezi tabelul nr. 10 şi tabelul nr. 11). În ce măsură obiectivele propuse au fost atinse, am arătat în capitolul anterior.

Tabelul nr. 10

Instrumentul	1990-1992	1992-1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Raţionalizarea cheltuielilor administraţiei publice		X						
Ajustarea raportului dintre cheltuielile curente şi cele de capital		X		X				
întărirea controlului statului la regiile autonome		X						
Introducerea impozitului pe venitul personal global				X				
Perfecţionarea şi descentralizarea sistemelor de colectare a impozitelor şi taxelor				X				
Reducerea unor accize				X				
Reducerea impozitelor pe profit				X			X	
Anularea impozitelor pe venitul agricol				X				
Reducerea numărului de trepte şi a ratelor maxime a impozitelor pe salarii				X				
Suplimentarea reducerilor la impozitul pe profitul reinvestit				X				
Introducerea impozitului pe venitul global								X
Reducerea impozitelor pe profit la o cotă de 25% (de la 30%)								X
Introducerea creditului fiscal								X
Revizuirea şi simplificarea modului în care se plătesc dările către stat					X			X
Egalizarea cotelor TVA la 19%								X
Controlul strict al cheltuielilor bugetare	X							
Reducerea subvenţiilor acordate populaţiei	X							
Eliminarea subvenţiilor acordate populaţiei		X						
Consolidarea instrumentelor bugetare In domeniul fiscal		X						
Asigurarea financiară a protecţiei sociale		X						
Sporirea cheltuielilor de capital		X						

Instrumentul	1990-1992	1992-1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Restructurarea bugetelor locale corespunzător creşterii gradului de autofinanţare a acestora		X						
Acordarea de facilităţi fiscale agenţilor economici nou înfiinţaţi	X							
Introducerea impozitelor pe profitul realizat, prin eliminarea vărsămintelor pe beneficiu	X							
Introducerea impozitului pe dividende la societăţile comerciale	X							
Creşterea bazei de impozitare la ICM şi accize	X							
Întocmirea distinctă a bugetului de stat de cel al asigurărilor sociale de stat	X							
Posibilitatea emiterii bonurilor de tezaur	X							
Construirea în afara bugetului a fondurilor speciale	X					–		
Supravegherea modalităţilor de angajare a cheltuielilor publice			X					
Perfecţionarea sistemului de venituri ale bugetelor locale			X					
Eliminarea impozitului suplimentar aplicat veniturilor din cumul			X					
Perfecţionarea reglementărilor privind TVA			X					
Acordarea de facilităţi vamale			X					
Perfecţionarea sistemului de accize			X					
întărirea disciplinei financiare a agenţilor economici				X				
Actualizarea legislaţiei impozitelor pe venit şi introducerea impozitului pe venitul global				X				
Angajarea cu prudenţă a cheltuielilor bugetare				X				
Reducerea subvenţiilor acordate economiei					X			
Reducerea personalului din sectorul bugetar					X	X		
Reducerea exceptărilor de la taxe vamale					X			
Reducerea unor cheltuieli de capital					X			
Creşterea TVA pentru legume şi fructe					X			
Creşterea accizelor la tutun şi alcool					X			

Instrumentul	1990-1992	1992-1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Creşterea redevențelor la petrol şi gaze					X			
Deplasarea accentului dinspre fiscalizarea directă spre cea indirectă						X	X	
Creşterea semnificativă a cheltuielilor pentru reformă					X	X		
Descentralizarea graduală a veniturilor spre bugetele locale						X		
Recunoaşterea unor cheltuieli drept costuri'normale de afaceri						X		
Eliminarea unor facilități şi exceptări						X		
Amplificarea transparenței şi simplității sistemelor de impozitare						X	X	
Relaxarea impozitelor directe						X	X	
Accelerarea armonizării legislației cu cea a UE						X	X	
Trecerea de la bugetul pe linie la bugetul pentru rezultate						X		
îmbunătățirea executării bugetare						X	X	
Simplificarea sistemului de impozitare								
Adâncirea procesului de descentralizare bugetară								
Reducerea numărului de fonduri speciale							X	
Sprijinirea restructurării						X	X	

Tabelul nr. 11

Obiectivele politicii bugetar-fiscale în perioada 1990-2000

Nr. crt.	Obiectivul	1990-1992	1993-1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1.	Transformarea bugetului de stat intr-un instrument pentru stimularea întreprinderilor private	X							-
2.	Reducerea treptată a fondurilor destinate acțiunilor economice şi creşterea celor destinate acțiunilor sociale, culturale etc.	X							
3.	Promovarea şi susținerea activităților investitionale	X	X						X
4.	Asigurarea protecției sociale a populației defavorizate	X							X
5.	Menținerea deficitelor bugetare In limitele intervenției ciclice a statului	X	X	X	X	X	X	X	X
6.	întărirea autonomiei financiare a		X	X			X		

Nr. crt.	Obiectivul	1990-1992	1993-1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
	autorităţilor locale								
7.	Stimularea exporturilor şi a investiţiilor		**X**					**X**	
8	Accelerarea proceselor de restructurare a întreprinderilor		**X**				**X**		
9.	Susţinerea bugetară a producţiei agricole		**X**						
10.	Creşterea ponderii fiscalităţii indirecte		**X**				**X**		
11.	îmbunătăţirea sistemelor de impunere			**X**	**X**				
12.	Raţionalizarea cheltuielilor de personal			**X**	**X**				
13.	Perfecţionarea cadrului legislativ bugetar			**X**	**X**				
14.	Relaxarea fiscalităţii şi diminuarea evaziunii fiscale			**X**					
15.	Reforma administraţiei publice						**X**		
16.	Continuarea procesului de ajustare fiscală şi de îmbunătăţire a gestionării resurselor publice							X	
17.	Armonizarea legislaţiei fiscal bugetare cu cea europeană								X
18.	Reducerea poverii fiscale				**X**	**X**			
19.	Creşterea veniturilor bugetare					**X**			
20.	Reducerea semnificativă a cheltuielilor bugetare					X			
21.	Finanţarea nemonetaristă a deficitelor bugetare	X		X					
22.	Gestionarea eficientă a datoriei publice				X		X		X
23.	Introducerea unui nou cod fiscal								
24.	Reducerea deficitului bugetar			X		X		X	

Pentru a putea face o prognoză asupra evoluţiei viitoare a cheltuielilor publice din România, este necesar să luăm în calcul politicile, strategiile, planurile la nivel guvernamental pentru următorii ani.

Din punct de vedere financiar pentru anul 2002 strategiile guvernamentale au în vedere trei mari obiective:

- o mai mare autonomie financiară acordată administraţiei locale;
- o mai bună corelare a cheltuielilor bugetare cu veniturile;
- acordarea sumelor necesare diferitelor cheltuieli bugetare pe baza restabilirii importanţei domeniului acoperit.

Pe termen mediu obiectivul fundamental al reformei bugetare în România este acelaşi cu al celorlalte candidate la aderarea în Uniunea Europeană: adecvarea structurilor bugetare la condițiile economice concrete în perspectiva aderării.

Conform strategiei aderării, realizarea acestui obiectiv se bazează pe de o parte pe o politică fiscală centrată pe introducerea unor noi impozite (taxa pe valoare adăugată, impozitul pe venitul individual şi al firmei etc.) şi în acelaşi sens pe utilizarea elementelor constitutive ale acestora (rate şi facilități) ca variabile instrumentale, în condițiile menținerii structurilor instituționale administrative neperformante, şi pe de altă parte, pe o politică a cheltuielilor bugetare ale cărei instrumente sunt în principal:

- acordarea selectivă a subvențiilor, în condițiile reducerii generalizate a acestora;
- recapitalizarea instituțiilor bancare şi a unor instituții de stat;
- reorientarea cheltuielilor spre serviciile publice şi destinații speciale;
- acoperirea financiară a serviciului datoriei publice.

Dintre diferitele scheme de instrumentare a politicii bugetare adoptate de statele în tranziție, România a ales-o pe cea a sustenabilității bugetare, centrată pe ajustarea deficitului şi finanțarea cheltuielilor bugetare.

În „Programul de guvernare pentru anii 2001- 2004" în capitolul 3 „Relansarea economiei naționale", la politica bugetară se prevede că: „în acest domeniu al politicii financiare, acțiunile se vor concentra pentru creşterea substanțială a eficienței şi transparenței cheltuielilor bugetare atât ca efect al alocării resurselor publice pe bază de proiecte şi programe având la bază criterii de performanță concrete, cât şi prin stabilirea unui sistem coerent de priorități în cadrul acestora".

Totodată, politica de achiziții publice va contribui la stimularea ofertei interne de bunuri şi servicii.

Aceste coordonate ale politicii bugetare se vor concretiza prin următoarele acțiuni:

1. acordarea de subvenții şi prime pentru stimularea agriculturii pe baza unui sistem coerent, care să aibă în vedere performanțele economice obținute şi practicile utilizate în cadrul Uniunii Europene;

2. sprijinirea întreprinderilor mici şi mijlocii pe baza unui fond de garantare ce se va constitui cu această destinație;

3. reducerea cheltuielilor publice, prin stabilirea unor norme privind cheltuielile de personal, materiale şi dotările instituțiilor publice centrale şi locale;

4. sprijinirea dezvoltării economice a unor județe cu o situație deosebit de grea;

5. restructurarea datoriei publice interne, în scopul reducerii serviciului aferent acesteia, prin recuperarea imediată a creanțelor statului la niveluri cât mai apropiate de valoarea lor nominală, actualizată la zi.

Se va avea în vedere un deficit al bugetului general consolidat în jur de 3% din PIB, care va fi finanțat din surse neinflaționiste".

Pentru a avea o imagine mai completă, trebuie urmărită întreaga politică financiară prevăzută de guvern pentru anii viitori.

Politica financiară, cu cele două componente ale sale – politica fiscală şi politica bugetară – va urmări asigurarea dezvoltării economico-sociale durabile şi îmbunătățirea raportului cerere-ofertă prin acțiunea concomitentă asupra;

1. stimulării creşterii ofertei interne de bunuri şi servicii;

2. restructurării cererii agregate din economie, prin reducerea acesteia în unele sectoare şi sporirea cererii în domeniile investițiilor şi exporturilor, cu efecte pozitive asupra creşterii cererii de consum a populației.

Totodată, politica financiară va contribui în mod substanțial la reducerea continuă a ratei inflației şi la menținerea în limite finanțabile a deficitului contului ' curent al balanței de plăți.

Guvernul va promova o politică financiară moderat-selectivă în scopul stimulării sectoarelor cu potențial de competitivitate internă şi externă, al atragerii investițiilor străine şi creditelor externe, precum şi a! utilizării în mod eficient a fondurilor publice.

Politica fiscală va urmări accelerarea şi aprofundarea, în mod coerent, a reformei în acest domeniu, ceea ce se va concretiza în reducerea gradului de fiscalitate, atât prin desființarea contribuțiilor la unele fonduri speciale, cât şi prin reaşezarea sarcinii fiscale şi a raportului dintre impozitele directe şi cele indirecte, în vederea stimulării muncii, economisirii, investițiilor, întreprinderilor mici şi mijlocii şi a exporturilor, prin:

1. scutirea integrală de la plata taxelor vamale şi a taxei pe valoarea adăugată pentru importul de utilaje şi echipamente, materii prime şi materiale destinate modernizării întreprinderilor mici şi mijlocii;

2. eliminarea impozitării cu 10% a profitului net utilizat de către agenții economici pentru creşterea capitalului social;

3. reducerea impozitului pe profit pentru societățile comerciale din sectoare industriale cu larg impact asupra dezvoltării procesului de industrializare a materiilor prime autohtone;

4. revizuirea tranşelor şi a cotelor de impozitare a veniturilor băneşti ale populației atât pentru stimularea procesului de muncă, în scopul creşterii şi consolidării clasei de mijloc, cât şi în vederea sporirii puterii de cumpărare a persoanelor cu venituri reduse, îndeosebi în prima etapă de guvernare;

5. acordarea unor deduceri personale la impozitul pe venitul global a! populației pentru cheltuieli destinate construirii, extinderii şi modernizării locuințelor, deținute în proprietate prin utilizarea materialelor autohtone;

6. scutirea de la plata impozitului agricol, prevăzut a se aplica începând cu anul 2001, pentru proprietarii de teren arabil sau echivalent arabil până la 10 hectare;

7. diferențierea impozitelor plătite de populație pentru clădiri şi terenurile

aferente acestora, prin reducerea impozitelor pentru posesorii unei singure locuințe şi aplicarea unor cote progresive pentru posesorii mai multor locuințe;

8. aplicarea unei cote reduse, cu până la 9% la taxa pe valoarea adăugată pentru: pâine şi lapte de consum, energie electrică, gaze naturale, lemne de foc, cărbuni pentru populație şi medicamente de uz uman din producția internă, compensate de la buget, concomitent cu majorarea TVA la unele produse, respectiv cele de lux şi care nu sunt de strictă necesitate pentru populație;

9. revizuirea sistemului de accize în vederea creşterii randamentului fiscal şi a eficienței administrării acestei taxe de consumație;

10. stoparea acordării în mod arbitrar de scutiri şi reduceri la plata impozitelor şi taxelor.

Să vedem care este importanța acordată diferitelor domenii ale vieții economice, sociale, culturale prin prisma aceluiaşi program de guvernare.

"Relansarea economiei naționale", capitolul III al programului de guvernare, conține opțiunile strategice şi politica economică necesară realizării acestui obiectiv.

Opțiuni strategice

Opțiunile „Strategiei" se regăsesc în programul de guvernare pe perioada 2001 – 2004; ele intenționează crearea condițiilor pentru:

1. asigurarea creşterii economice bazate pe sporirea ratei investițiilor prin participarea semnificativă a capitalului național şi prin atragerea resurselor externe, mai ales sub formă de investiții directe, astfel încât pe perioada 2001-2004 să se asigure un ritm mediu anual de creştere a produsului intern brut de 4,5- 6%;

2. realizarea unei macrostabilizări consolidate prin asigurarea unor progrese semnificative în cadrul reformei structurale şi în domeniul disciplinei financiare, obținerea unor deficite bugetare suportabile, dezvoltarea pieței interne, stimularea producției autohtone, accelerarea procesului de privatizare în condiții de eficiență şi transparență, sprijinindu-se întreprinderile mici şi mijlocii, gestionarea corespunzătoare a datoriei publice şi a deficitului contului curent, astfel încât să se asigure reducerea treptată a inflației, care la nivelul anului 2004 să poată fi exprimată printr-o singură cifră;

3. Îmbunătățirea substanțială a mediului de afaceri, în principal, pe baza asigurării unui cadru economico-financiar şi legal corespunzător;

4. promovarea unor politici coerente, compatibile cu mecanismele Uniunii Europene vizând restructurarea selectivă a economiei, dezvoltarea şi modernizarea infrastructurii fizice, ştiințifice şi sociale, revitalizarea şi retehnologizarea industriilor cu potențial competitiv.

Capitolul 5
Caracteristicile intervenționismului în economiile europene

5.1. Considerații teoretice cu privire fa intervenționism

În contextul economiei moderne, apariția statului productiv a fost marcată în mod decisiv de doctrina keynesistă privind intervenționismul ca politică generală, cu o largă rezonanță şi în pianul activității financiare. Față de incapacitatea pieței de a rezolva gravele dezechilibre din economie, statului îi revine roiul de reglator între cerere şi ofertă, asigurând pe termen lung echilibrul utilizării forței de muncă. Se asigură astfel premisele pentru ca statul să dobândească şi postura de redistribuitor, mijlocită de activitatea financiară.

Putem aprecia că politica financiară a statului producător se află sub semnul intervenționismului, al acțiunilor de regularizare şi redistribuire, transformând impozitele, cheltuielile publice, bugetul, împrumuturile şi procedeele monetare în instrumente dinamizatoare.

În aceste condiții, politica financiară a statului este de tip intervenționist, care acționează într-o manieră centralizată, desconcentrată sau descentralizată; ea se exercită atât prin autoritățile statale centrale, prin agenții regionale ale puterii centrale, cât şi prin colectivități locale.

Studiile actuale privind intervenționismul în principalele țări ale Europei Occidentale arată că, în mod direct sau indirect, autoritățile centrale de stat joacă un rol preponderent în administrarea economiei.

Politica financiară promovată în condițiile statului productiv se manifestă în cadrul a două forme de intervenționism şi anume: **intervenționism compensator (keynesist) şi intervenționism corector (neokeynesist).**

Intervenționismul compensator promovează o politică financiară mai puțin dirijistă. Statul intervine în scopul corectării mecanismelor pieței, acționând pentru evitarea sau repararea efectelor nefaste ale nefuncționării economiei. În aceste condiții prin politica financiară se exercită un efect compensator care în principiu se realizează astfel: în perioadele de recesiune şi de creştere a şomajului, statul măreşte volumul cheltuielilor publice şi reduce mărimea impozitelor.

Intervenționismul de tip compensator *a* fost aplicat cu bune rezultate mai întâi în SUA ("keynesismul comercial"). De asemenea el a reprezentat suportul pentru dezvoltarea modelului suedez ("keynesismul social") în anii '50.

Prin practicarea bugetelor de „relansare" economică, politica financiară vizează un dublu obiectiv: efectuarea de investiții şi creşterea puterii de cumpărare a populației ca urmare a reducerii şomajului.

Invers, în perioadele inflaţioniste, statul va proceda ia reducerea cheltuielilor publice şi creşterea impozitelor, practicând bugete de „austeritate” şi urmărind reducerea deficitelor bugetare contractate în perioadele de criza.

Promotorul intervenţionismului de tip compensator a fost J.M. Keynes, datorită căruia funcţionarea economiei capitaliste a cunoscut, după al doilea război mondial, „era prosperităţii infinite” sau „treizeci de ani glorioşi”. Ca urmare a politicii financiare fundamentate pe practicarea deficitelor bugetare, statul a dobândit capacitatea de a stăpâni şi controla oscilaţiile ciclului economic, rolul său esenţial fiind recunoscut de către toate democraţiile occidentale europene şi nord-americane.

Intervenţionismul corector caracterizează politica financiară adoptată după cel de-al doilea război mondial, care a contribuit la consacrarea „statului bunăstării/providenţei”.

Statul, prin politica sa financiară, s-a angajat mai pregnant în consolidarea sistemului capitalist, urmărind corectarea inegalităţilor apărute în procesul repartiţiei veniturilor. Fără intervenţia statului, situaţia putea deveni periculoasă, atât din punct de vedere economic (determinând reducerea consumului, ca urmare a scăderii puterii de cumpărare a populaţiei), cât şi din punct de vedere social (favorizând apariţia manifestaţiilor şi a grevelor).

Prin urmare, obiectivul principal urmărit prin politica financiară l-a constituit eliminarea întreprinderilor nerentabile pentru care statut cheltuia sume importante, fără a înregistra vreun reviriment al acestora şi dirijarea resurselor financiare publice în alte scopuri, mai îndreptăţite. Astfel, prin efectuarea de cheltuieli bugetare, intervenţiile corectoare ale politicii financiare vizau următoarele destinaţii:

- acordarea de ajutoare financiare persoanelor defavorizate sub diferite forme cum sunt: ajutoare sociale, alocaţii de şomaj, pensii, burse, ajutoare de maternitate etc.;
- sprijinirea dezvoltării producţiei de echipamente şi servicii publice vizând combaterea poluării, transportul, petrecerea timpului liber, dezvoltarea culturii, a învăţământului şi a sportului etc.

În ceea ce priveşte colectarea resurselor financiare publice sub formă de impozite, politica financiară urmărea adaptarea mărimii acestora în funcţie de puterea contributivă. Prin urmare, unele impozite au fost reduse sau eliminate pentru categoriile sociale cu venituri mici, în timp ce pentru categoriile sociale privilegiate s-au practicat impozite mai mari (creşterea impozitului pe profit şi impozitele pe avere).

Concomitent cu aceste măsuri, anumite impozite (pe venit sau pe capital) au fost utilizate în vederea exercitării unui efect de redistribuire a venitului la nivel macroeconomic.

Măsurile de politică financiară intervenţionistă de tip corector care au determinat evoluţia capitalismului până la mijlocul anilor '70, au avut ca ţinte:

- iniţierea de reforme rapide privind crearea unui stat al bunăstării, universal şi mult mai cuprinzător, bazat pe ideea drepturilor cetăţenilor extinse;
- orientarea resurselor financiare către obţinerea rapidă de beneficii;
- realizarea unui consens public extins în favoarea unei economii mixte şi a unui sistem de bunăstare socială extinsă;
- angajarea spre creşterea economică şi deplina ocupare a forţei de muncă.

Pe baza experienţei, putem afirma că intervenţionismul, ca politică financiară, îşi păstrează în bună măsură actualitatea, aspect recunoscut şi de reprezentanţii monetarismului. Un argument în plus îl constituie înseşi criteriile de convergenţă stabilite prin tratatul de la Maastricht, care au în vedere implicarea statală în politica financiară a Uniunii Europene şi nu absenţa acestuia. Aşa cum reiese din Protocolul nr. 5, ţările membre ale Uniunii Europene convin asupra faptului că deficitul bugetar poate atinge maxim o rată de 3% ca pondere în PIB, iar datoria publică poate să se situeze la un nivel de 60% ca pondere în PIB; acestora li se alătură şi alte criterii ambiţioase, ca acela de a menţine rata inflaţiei la un nivel de 1,5% pe an şi rata dobânzii la un nivel anual de 2% .

5.2. Prezentare de ansamblu a specificului politicilor fiscal-bugetare în statele Uniunii Europene

GERMANIA

Indicatori economici	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. PIB în preţurile pieţei (mld. $ SUA)	2.458,6	2.384.0	2.117,4	2.148,8	2.107,3	1.915,6
2. Creşterea reală a PIB (%)	1,8	0,8	1,5	1.8	1,4	3,1
3. Inflaţia în preţuri de consum (%)	1,7	1.4	1.9	0,9	0,6	2,1
4. Populaţia (mil.)	81,6	81,6	82,0	82,3	82,5	82,7
5. Exportul de mărfuri (mld. $)	523,6	522,6	510,7	542,8	543,0	551,6
6. Importul de mărfuri (mld. $)	458,5	453,2	439,9	463,9	471,0	499,4
7. Balanţa contului curent (mld. $)	-18,9	-8,0	-2,9	-4,6	-19,3	-29,7
8. Rezervele de stat în aur (la sf. anului: mld. $)	85,0	83,2	77,6	74.0	-	-
9. Bugetul general de stat (% din PIB)	-3,2	-3,4	-2,6	-1,8	-1,0	-0,9
10. Datoria publică (% din PIB)	59,1	61,9	62,7	63.4	63,6	62,0
11. Rata de schimb (DM: $ SUA)	1,43	1,50	1,73	1,76	1,84	2,10

Putem afirma despre Germania, fără a greşi, că această ţară reprezintă locomotiva Uniunii Europene. Acest fapt este relevat de indicatorii economici ale căror valori sunt cele mai ridicate din Uniunea Europeană, fapt care face ca Germania să fie în acelaşi timp şi principalul finanţator al acestui organism din care face parte. Rezultatele Germaniei se sprijină pe relansarea economică pe care o cunoaşte această ţară. Deşi a atins un maxim, creşterea economică es-

te încă puternică, păstrând şomajul pe o traiectorie descendentă. Această situaţie la care se adaugă şi o politică de reducere a taxelor (al căror efect s-a resimţit în 2001) asigură în continuare cancelarului Gerhard Schroder şi coaliţiei sale roşu-verzi poziţia de lideri. Principala reformă în domeniul taxelor, controlul atent al cheltuielilor, demararea reformei pensiilor şi schimbările întreprinse asupra legilor civile au crescut statutul Dl. Schroder.

Pachetul de reforme fiscale ale guvernului, care a trecut de Parlament în 2000 şi urmează să fie implementat în perioada 2001- 2005, a fost bine primit de companiile reprezentative de dimensiuni medii şi mari. Există totuşi unele temeri legate de impactul asupra firmelor care nu fac parte din corporaţii şi asupra comercianţilor neasociaţi.

Deşi restrângerea cheltuielilor publice este proiectată să continue, bazându-se pe propunerea de buget de stat şi pe măsurile de consolidare legiferate anterior, creşterea economică este susţinută întrutotul de condiţiile fiscale existente. Reducerile impozitelor pe venit şi ale contribuţiilor la asigurările sociale din 2000, au făcut mai mult decât să compenseze creşterea taxelor pe energie. Mai mult decât atât, principalele reforme asupra impozitelor pe venit şi pe afaceri (incluzând şi reduceri semnificative în cotele de impozitare stabilite de lege pentru impozitarea corporaţiilor, o creştere a permisivităţii în ceea ce priveşte impozitul pe venitul de bază şi o lărgire a bazei de impozitare) au devenit operative din ianuarie 2001. Unele dintre măsuri vor fi proiectate pentru un interval de peste 5 ani. Reducerile nete de taxe sunt estimate la un procent de peste 1% din PIB în 2001. Cu extraveniturile din vânzările de licenţe de sisteme universale de telefonie mobilă s-au înregistrat venituri reprezentând 2,5 procente din PIB. Procedurile de licitaţie sunt folosite pentru rambursarea datoriilor, generând câştiguri necesare pentru plata dobânzilor în următorii ani (trebuind să existe preocupări legate de cheltuielile pentru investiţii în infrastructură). Aceste venituri nu sunt incluse în estimările Secretariatului asupra deficitului structural, a cărei valoare în 2001 se preconizează că va deteriora cu un procent produsul intern brut al acestui an, datorită, în principal, reducerilor de taxe. Există însă previziuni asupra îmbunătăţirii cu un sfert de procent în 2002, sub influenţa restrângerilor continue de cheltuieli.

În ciuda controlului atent al cheltuielilor, deficitul va creşte cu 1,5% din PIB în 2001, ca rezultat al reducerii nivelului de impozitare.

FRANŢA

Indicatori economici	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. PIB în preţurile pieţei (mld. $ SUA)	1.555,9	1.555,0	1.405,8	1.446,7	1.430,8	1.305,7
2. Creşterea reală a PIB (%)	1,8	1,1	1,9	3,2	2,9	3,6
3. Inflaţia în preţuri de consum (%)	1,8	2.0	1,2	0,6	0,6	1,7
4. Populaţia (mii.)	58,0	58,3	58,5	58,7	59,0	59,4
5. Exportul de mărfuri (mld. $)	278,6	281.9	284,2	301,7	298,1	310,8

Indicatori economici	1995	1996	1997	1998	1999	2000
6. Importul de mărfuri (mld. $)	267,6	266,9	256,1	275,5	278,1	299,1
7. Balanța contului curent (mld. $)	10,8	20,6	39,5	40,2	37,2	22,3
8. Rezervele de stat în aur (la sf. anului; mld. $)	26,9	26,8	30,9	44,3	-	-
9. Bugetul general de stat (% din PIB)	-5,6	-4,2	-3,0	-2,7	-2.2	- 1,5
10. Datoria publică (% din PIB)	59,3	62,3	64,7	65,2	65,0j	63,6
11. Rata de schimb (FFr: $ SUA)	4,99	5,12	5,84	5,90	6,16	7,03

Resursele guvernamentale din 2000 au beneficiat de creşterile mari ale veniturilor din 1999 (aproximativ jumătate din veniturile din impozite sunt legate de cele din anul anterior). Mărimea acestor venituri adiționale a ajutat la reducerea taxelor în contextul reformei lărgite a sistemului de taxe. Reducerile variate de taxe se ridică la un procent din PIB-ul anului 2000. Povara fiscala, care se situează printre cele mai înalte din Uniunea Europeană, va fi redusă în următorii trei ani printr-un program de reducere a taxelor elaborat în august 2000. Autoritățile au anunțat că noul plan care se va întinde pe perioada 2001- 2003, va însuma în total 120 de miliarde de franci francezi (aproximativ 1,2% din PIB în 2003). De acest plan vor beneficia în principal gospodăriile, prin diminuarea taxelor pe veniturile personale, a contribuțiilor angajaților la asigurările sociale şi a taxelor pe automobile. Firmele de asemeni vor avea parte de reduceri ale taxelor sub forma scăderii taxelor pe corporații, dar într-o măsură mai mică. În plus, prin acest plan pe trei ani, autoritățile au decis să minimalizeze impactul prețurilor ridicate ale petrolului asupra consumatorilor de energie.

Un nou sistem de „taxe variabile" pe carburanți a fost introdus să ajute la reducerea impactului prețurilor volatile asupra combustibililor pentru autoturisme şi a parcurilor de autocamioane. Cu toate aceste măsuri, veniturile guvernamentale cresc acum mai încet decât PIB-ul nominal, astfel că presiunea taxelor are o tendință de scădere graduală. De partea cheltuielilor bugetare, autoritățile au decis ca în 2001 să depăşească 1,3 procente din „norma de creştere a cheltuielilor" reală, aceasta fiind inclusă în programul finanțelor publice pe termen mediu. Alte măsuri de politică fiscală ale guvernului au constat în diminuarea constrângerilor asupra cheltuielilor pentru asigurarea sănătății şi creşterea pensiilor peste nivelul inflației. În ciuda acestor măsuri luate de guvern, există temeri că nu se vor face alte progrese pentru consolidarea bugetară şi astfel deficitul structural fundamental va creşte în perioada 2000- 2001. Beneficiile din vânzarea celei de-a treia generații de licențe telefonice în 2001 (reprezentând aproape peste un procent din PIB) vor fi folosite la constituirea capitalurilor fondului rezervelor de pensii şi într-o mai mică măsură pentru răscumpărarea datoriilor (ce nu sunt incluse în estimarea OECD asupra deficitului structural).

ITALIA

Indicatori economici	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. PIB în preţurile pieţei (mld. $ SUA)	1.097,2	1.232,9	1.164,8	1.190,9	1.171,0	1.071,2
2. Creşterea reală a PIB <%)	2,9	1,1	1,8	1,5	1,5	2,7
3. Inflaţia în preţuri de consum (%)	5,4	3,9	1,8	1,7	1,6	2,5
4. Populaţia (mii.)	57,3	57,4	57,6	57,6	57,7	57,8
5. Exportul de mărfuri (mld. $)	234,0	252,0	240,4	242,6	230,8	240,8
6. Importul de mărfuri (mld. $)	195,3	197,9	200.5	206,9	210,4	231,0
7. Balanţa contului curent (mld. $)	25,1	40,0	32,4	20,0	6,3	-1,7
8. Rezervele de stat în aur (la sf. anului; mld. $)	34,9	45.9	55,7	29,9	22,4	24,0
9. Bugetul general de stat (% din PIB)	-7,6	- 7.1	-2,7	-2,8	-1,9	-1,3
10. Datoria publică (% din PIB)	123,1	121,8	119,8	117,7	116,6	113,9
11. Rata de schimb (Lire it.: $ SUA)	1.629	1.543	1.703	1.736	1.817	2.082

După o decadă de constrângeri fiscale proiectate să stabilizeze finanţele publice italiene, pentru 2001 se aştepta un program de reducere a taxelor. Prin preluarea puterii, în urma alegerilor din aprilie 2001, partidul de centru-dreapta Forza Italia, orientat ideologic spre reducerea rolului statului, a iniţiat un program de reducere a fiscalităţii. În aceste condiţii însă este puţin probabil ca ţintele fiscale stabilite împreună cu partenerii din Uniunea Economică şi Monetară să fie atinse.

Proiectarea deficitului bugetar ia în calcul concesia planificată a „bonusului fiscal" (aproximativ o jumătate de punct procentual în PIB în 2000 şi un punct în 2001). Utilizarea acestei tehnici financiare nu a înrăutăţit situaţia deficitului în 2000 datorită, în primul rând, nivelului ridicat al veniturilor obţinute ca urmare a reformei fiscale (incluzând şi lupta împotriva evaziunii fiscale). Proiectarea deficitului bugetar în 2000, a ţinut cont şi de veniturile din vânzarea celei de-a treia generaţii de licenţe pentru telefonie mobilă. Acestea au reprezentat aproximativ 26,8 miliarde lire, aproximativ 1,2 procente din PIB. Unele dintre aceste sume au fost destinate reducerii deficitului bugetar (aducând o reducere cu aproximativ 1,3 procente a acestuia) şi au permis, în acelaşi timp, reducerea datoriei publice.

Pentru 2001 previziunile oficiale cu privire la cheltuieli sunt optimiste în lumina abundenţei care a însoţit economia italiană. Estimarea a luat în calcul şi posibilitatea unei mici devieri a scopului propus. În absenţa unor noi măsuri structurale care să ţină cheltuielile sub un control mai bun.

AUSTRIA

Indicatori economici	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. PIB în preţurile pieţei (mld. $ SUA)	235,6	231,7	206,7	210,9	207,8	191,0
2. Creşterea reală a PIB (%)	1.7	2,0	1,2	2,9	2,2	3,3
3. Inflaţia în preţuri de consum (%)	2,2		1,9 1,3	0,9	0,6	2,0

Indicatori economici	1995	1996	1997	1998	1999	2000
4. Populația (mii.)	8,05	8,06	8,08	8,10	8,13	8,15
5. Exportul de mărfuri (mld. $)	57,7	57,9	58,7	62,8	63,7	63,1
6. Importul de mărfuri (mld. $)	64,4	65,3	62,9	66,5	67,3	65,3
7. Balanța contului curent (mld. $)	-5,4	-4,9	-5,2	-4,6	-5,7	-3,9
8. Rezervele de stat în aur (la sf. anului; mld. S)	18,7	22,9	19,7	22,4	-	-
9. Bugetul general de stat (% din PIB)	-5,1	-3,8	-1,8	-2,4	-2,0	-0,5
10. Datoria publică (% din PIB)	68,4	68,3	63,9	63,5	64,9	62,6
11. Rata de schimb (Sch: $ SUA)	10,08	10.58	12,20	12,38	12,92	14,80

Guvernul austriac a prezentat o politică clară îndreptată înspre accelerarea procesului de retragere a statului din economie. În plus, eforturile guvernului de consolidare fiscală au început cu „Programul de stabilizare” din primăvara anului 2000, axat în principal pe reducerea angajamentelor guvernamentale şi a cheltuielilor cu pensiile. Programul a fost prelungit pe perioada bugetară a doi ani, 2001-2002, bazându-se în special pe veniturile din taxele ridicate şi pe surplusurile autorităților locale, într-un efort de echilibrare a bugetului de stat pe anul 2002. Totuşi consolidarea fiscală pentru perioada 2000-2002 ar trebui să aibă o medie de peste un procent din PIB de-a lungul întregului interval, astfel că fondurile guvernului central trebuie să se bazeze pe creşteri de 2/3 ale veniturilor şi 1/3 reduceri ale cheltuielilor. Deşi ratele dobânzilor sunt proiectate să sporească, condițiile monetare rămân destul de favorabile creşterii. Guvernul a acționat de asemenea în direcția introducerii unor măsuri de reducere a deficitului bugetar.

BELGIA

Indicatori economici	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. PIB în prețurile pieței (mld. $ SUA)	275,9	269,0	243,9	250,2	248,9	231,3
2. Creşterea reală a PIB (%)	2,6	1,2	3,4	2,4	2,7	4,0
3. Inflația în prețuri de consum (%)	1,5	2,1	1,6	1,0	1,1	2,6
4. Populația (mii.)	10,1	10,2	10,2	10,2	10,2	10,3
5. Exportul de mărfuri (mld. $)	155,1	154,7	149,5	153,6	154,1	155,9
6. Importul de mărfuri (mld. $)	145,1	146,0	141,8	146,6	146,8	149,3
7. Balanța contului curent (mld. $)	14,2	13,8	13,9	12,2	11,7	10,8
8. Rezervele de stat în aur (la sf. anului; mld. $)	16,2	17,0	16,2	18,3	-	-
9. Bugetul general de stat (% din PIB)	-4,2	-3,7	- 1,7	-1,0	-0,7	-0,1
10. Datoria publică (% din PIB)	129,7	127,9	122,8	117,5	114,1	106,3
11. Rata de schimb (Fr.b: $ SUA)	29,48	30,96	35,77	36,30	37,86	43,38

Deşi consolidarea bugetară va continua să fie obiectivul cheie al politicii fiscale, totuşi ar trebui să existe posibilitatea să se reducă povara impozitelor individuale şi a celor corporatiste ca promisiune din partea guvernului.

Bugetul pe 2001 şi programul de stabilitate proiectat pentru perioada 2001-2005, implică o largă politică fiscală neutră. Estimări precaute indică o rată medie anuală de creştere a PIB-ului real de 2.5 procente, astfel că guvernul şi-a stabilit ca țintă un excedent bugetar de 0,2 şi 0,3 procente din PIB în 2001 şi respectiv 2002. Cu o destul de ridicată rată de creştere stabilită, OECD-ul se aşteaptă ca bugetul de stat belgian să se orienteze de la balanța instabilă din 2000 la un excedent mic (în jur de 3/4 de procent din PIB) in 2001. Surplusul inițial se poate extinde la aproximativ 6,5 procente din PIB în 2002, dar în perioadele de ajustare ciclică este de dorit să rămână stabile. Raportul datorie publică pe PIB poate scădea în 2002, continuându-şi traiectoria puternic descendentă din ultimii ani.

Datorită previziunilor că politica monetară în zona euro va fi restrictivă în continuare, de-a lungul următorilor doi ani, condițiile monetare din Belgia sunt în situația de a deveni progresiv mai puțin propice susținerii creşterii. Belgia s-a adaptat politicilor monetare ale Băncii Centrale Europene şi se aşteaptă să o facă şi în 2001. Politica fiscală este puternic afectată de Pactul de Dezvoltare şi Stabilitate al Uniunii Europene, prin care se stabileşte că guvernele statelor membre vor trebui sa realizeze echilibrarea bugetelor de stat de-a lungul ciclului economic. Guvernul intenționează să îmbunătățească structura sistemului asigurărilor sociale, în parte prin completarea sistemului de pensii de forma „plată pe măsura încasărilor" de către componenta finanțabilă.

OLANDA

Indicatori economici	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. PIB în prețurile pieței (mld. $ SUA)	415,0	411,8	376,9	393,5	398,4	367,2
2. Creşterea reală a PIB (%)	2,2	3,0	3,8	4,1	3,9	4,3
3. Inflația în prețuri de consum (%)	1,9	2,0	2,2	2,0	2,2	2,6
4. Populația (mil.)	15,5	15,5	15,6	15,7	15,8	15,9
5. Exportul de mărfuri (mld. S)	195,6	195,1	189,4	195,3	195,1	204,6
6. Importul de mărfuri (mld. $)	171,8	172,3	167,6	174,5	177,1	188,6
7. Balanța contului curent (mld. $)	25,8	22,6	26,8	16,3	17,3	18,3
8. Rezervele de stat în aur (la sf. anului; mld. S)	33,7	26,8	24,9	21,4	-	-
9. Bugetul general de stat (% din PIB)	-4,1	- 1,8	-1,2	-0,7	0,5	1,4
10. Datoria publică (% din PIB)	75,5	75,3	70,3	67,0	63,7	57,4
11. Rata de schimb (Gulden: S SUA)	1,61	1,69	1,95	1,98	2,07	2,37

Situația politicii fiscale va fi semnificativ uşurată în 2001, ca urmare a reformei regimului de impozitare a veniturilor personale, implicând o reducere a taxelor cu 0,7 procente din PIB Reforma include o schimbare prin creşterea importanței impozitelor directe în detrimentul celor indirecte şi o reducere a contribuțiilor la asigurările sociale. Escaladarea impozitelor indirecte va duce la o creştere a inflației cu un punct procentual în timp ce întregul pachet va de-

termina o creştere a veniturilor disponibile ale gospodăriilor cu aproximativ 5,25 procente. Reforma implică, în continuare, declinul ratelor de înlocuire, care vor trebui să încurajeze persoanele cu vârsta propice angajării să se reîntoarcă pe piața de muncă, prin beneficiile pe care le presupune aceasta. În bugetul din 2001, cheltuielile cu şomajul şi plățile dobânzilor se aşteaptă încă o dată să fie considerabil mai scăzute decât au fost proiectate cu câțiva ani în urmă printr-o înțelegere a coaliției, fiind fundamentate pe o foarte atentă previziune asupra creşterii. În 2001 se aşteaptă ca PIB-ul să crească cu 3,9% în timp ce excedentul bugetar o să scadă cu 0,6% din PIB. Inflația s-a accelerat cu o rată medie de 3,8% în 2001, ca rezultat al nivelului ridicat al impozitelor indirecte, a reducerilor taxelor pe venit şi o piață a muncii restrânsă care a stimulat cererile de creştere a salariilor. Excedentul contului curent a rămas ridicat prin înregistrarea de surplusuri de aproximativ 5,5% din PIB. Balanța bugetară se aşteaptă să înregistreze un surplus pentru al treilea an consecutiv. Principalul motiv al obținerii lui l-au reprezentat extraveniturile obținute datorită creşterii economice peste medie. Cu toate acestea mărimea lui va fi mai mică decât în 2000 deoarece guvernul utilizează acest surplus pentru reducerea de taxe. Sub regulile a 4-5 cadre fiscale, inițiate în 1999, cel puțin jumătate din excedent trebuie să meargă către reducerea în continuare a datoriei publice iar cealaltă jumătate poate fi folosită pentru reducerea taxelor.

Resursele bugetare alocate cheltuielilor, care rămân neutilizate, vor fi cheltuite integral, în timp ce veniturile suplimentare vor fi utilizate pentru reduceri de taxe adiționale sau pentru scăderea contribuțiilor la asigurările sociale.

SPANIA

Indicatori economici	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. PIB în prețurile pieței (mld. $ SUA)	584,2	609,9	560,5	586,0	599,9	555,7
2. Creşterea reală a PIB (%)	2,7	2,4	3,9	4,3	4,0	3,9
3. Inflația In prețuri de consum (%)	4,7	3,6	2,0	1,8	2,3	3,3
4. Populația (mii.)	39,2	39,2	39,3	39,3	39,4	39,4
5. Exportul de mărfuri (mld. $)	93,4	102,7	106,9	112,0	111,0	121,3
6. Importul de mărfuri (mld. $)	111,9	119,0	120,3	132,7	140,2	153,0
7. Balanța contului curent (mld. $)	0,8	0,4	2,5	-3,1	-12,6	-15,8
8. Rezervele de stat în aur (la sf. anului; mld. $)	35,5	57,9	68,4	55,3	33,1	35,0
9. Bugetul general de stat (% din PIB)	-7,0	-5,0	-3,2	-2,6	- 1,1	-0,4
10. Datoria publică (% din PIB)	68,4	72,1	70,7	68,5	67,1	63,9
11. Rata de schimb (Ptas: $ SUA)	124,7	126,7	146,7	149,4	156,2	178,9

Guvernul a promis să înghețe taxele pe combustibili în 2001, după o creştere accentuată a prețului petrolului în intervalul 1999-2000. Este de asemenea presat să adopte o cale mai adecvată de placare a problemelor interne care generează inflație. În plus, a aprobat un pachet larg de măsuri pentru accelerarea liberalizării sectoarelor cheie ale economiei, măsuri care s-au aplicat şi în 2001.

Cu o monedă euro slabă şi o inflaţie peste media Uniunii Europene, condiţiile monetare rămân relaxate, chiar dacă ratele dobânzilor au crescut. Deficitul bugetar pentru 2000 s-ar putea să fie mai scăzut decât aşteptările iniţiale ale autorităţilor, datorită boom-ului veniturilor din TVA şi a încasărilor din impozitele pe veniturile directe mai mari decât era planificat. Pentru 2001 guvernul şi-a propus să echilibreze bugetul. De aceea restricţiile impuse angajărilor şi salarizării funcţionarilor publici vor continua. La această măsură se adaugă o nouă taxă pentru utilizarea spectrului electromagnetic care va duce la venituri echivalente cu 0,2 procente în PIB. Aceste venituri vor echilibra nivelul ridicat al cheltuielilor sociale, pentru că guvernul este obligat în mod legai să facă plăţi suplimentare de pensii pentru a compensa inflaţia mai mare decât se aştepta în 2000. Trebuie ţinut cont şi de faptul că vor creşte în continuare cheltuielile pentru infrastructură. Cu toate acestea, poziţia fiscalităţii, măsurată prin balanţa structurală bugetară^ va fi neutră într-o mare măsură.

5.3. Politica fiscal-bugetară a ţărilor admise pentru aderarea la Uniunea Europeană

Pentru a facilita procesul de accedere în UE, Polonia este nevoită să impulsioneze şi să direcţioneze politica de reformă structurală. Cu toate acestea, instabilitatea fiscală, măsurată prin intermediul deficitului bugetar, se accentuează datorită cerinţelor metodologice stabilite prin Tratatul de la Maastricht, care solicită o transparenţă mai mare şi consolidarea financiară. Continuarea consolidării financiare va evidenţia întinderea deficitelor extrabugetare ascunse şi a cheltuielilor guvernamentale legate de cerinţele accederii la UF şi NATO.

Această situaţie va forţa autorităţile să scurteze timpul necesar privatizării, să ofere mai multe active spre vânzare şi să adâncească reformele instituţionale necesare accelerării ajustării fiscale.

CEHIA

Indicatori economici	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. PIB în preţurile pieţei (m!d. $ SUA)	52,0	57,9	52,6	55,7	53,1	51,2
2. Creşterea reală a PIB (%)	5,9	4,8	-1,0	-2,2	-0,2	2.8
3 Inflaţia în preţuri de consum (%)	9,1	8,9	8,4	10,7	2,1	4,3
4. Populaţia (mii.)	10,3	10,3	10,3	10,3	10,3	10,3
5. Exportul de mărfuri (mld. $)	21,5	21,7	22,7	26,4	26,3	33,2
6. Importul de mărfuri (mld. $)	25,2	27,6	27,3	29,0	28,2	35,6
7. Balanţa contului curent (mld. $)	-1,4	-4,3	-3,3	-1.4	-1,0	-2,4
8. Rezervele de stat în aur (la sf. anului; mld. $)	13,8	12,4	9,7	12,5	12,8	13,8
9. Bugetul general de stat (% din PIB)	16,3	20,0	23,1	25,3	23,5	23,9
10. Datoria publică (% din PIB)	8,2	8,4	14,2	15,3	11,3	10,3
11. Rata de schimb (Ce: $ SUA)	26,54	27,14	31,70	32,28	34,57	38,48

Creşterea din 2000 a fost ceva mai lentă decât cea din prima jumătate a anului datorită unei încetiniri a sporirii rapide a exporturilor şi continuarea unui ritm alert al importurilor. De-a lungul intervalului 2001-2002, cererea internă şi deficitul contului curent se aşteaptă să crească sub impactul puternicei stimulări fiscale persistente. Totuşi, presupunându-se că politicile nu se vor schimba şi în ciuda veniturilor neaşteptate de un procent din PIB provenite din vânzarea prin licitaţie a telefoanelor mobile, deficitul bugetar se aşteaptă să rămână la aproape 7 procente din PIB. În acest context, consumul individual aşteptat să crească constant şi investiţiile estimate că vor rămâne puternice reflectă atât motivarea înfiinţării de noi taxe cât şi a cheltuielilor bugetare directe.

UNGARIA

Indicatori economici	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. PIB în preţurile pieţei (mld. $ SUA)	44,7	45,2	45,7	47,0	48,2	46,2
2. Creşterea reală a PIB (%)	1,5	1.3	4,6	4,9	4,5	5,3
3. Inflaţia în preţuri de consum (%)	28,2	23,6	18,3	14,3	10	9,8
4. Populaţia (mii.)	10,2	10,2	10,2	10,1	10,1	10,0
5 Exportul de mărfuri (mld. $)	12,9	14,2	19,6	20,7	21,8	25,4
6. Importul de mărfuri (mld. $)	15,3	16,8	21,6	23,1	24,0	27,8
7. Balanţa contului curent (mld. $)	-2,5	-1.7	-1,0	-2,3	-2,1	-1,9
8. Rezervele de stat în aur (ia sf. anului; mld. $)	12,0	9,7	8,4	9,3	11,0	11,0
9. Bugetul general de stat (% din PIB)	31,6	27,2	24,5	28,6	29,7	30,3
10. Datoria publică (% din PIB)	37,4	39,2	28,8	26,3	19,8	17,1
11. Rata de schimb (Ft: $ SUA)	125,7	152,6	186,8	214,4	237,1	280,1

În timp ce nivelul încă ridicat al şomajului şi politica monetară restrictivă pot menţine presiunea inflaţionistă la cote acceptabile, restructurarea „din mers” la nivelul firmei şi condiţiile interne restrânse de creditare ca şi băncile care-şi fac curăţenie în propriile bilanţuri, vor continua să restrângă capacitatea economiei de a îndeplini această cerere. Ca rezultat, o proporţie însemnată a cererii suplimentare este prevăzută să fie satisfăcută prin importuri şi se aşteaptă ca deficitul contului curent să crească cu mai mult de 5 procente în PIB.

În urma reformei puternice a ofertei din ultimii 10 ani, care a ajutat economia să revină repede după impactul crizei ruseşti din august 1998, reformele structurale au stagnat, la acestea adăugându-se şi refuzul autorităţilor de a implementa măsuri dure înaintea alegerilor din 2002. În fond, se mizează pe o combinare a creşterii puternice cu o intervenţie prin preţuri pentru a păstra finanţele publice sub control. Ţinta deficitului-bugetar de 3,4% din PIB în 2001, va reprezenta în fapt o atitudine de reducere a fiscalităţii faţă de situaţia anului 2000.

Politica macroeconomică a fost în mare parte susţinătoarea cererii. Creşterea încrederii investitorilor către sfârşitul anului 1999 a condus la creşterea

afluxului de capital, care a împins în jos ratele dobânzilor. Mai mult decât atât, autoritățile au decis să mențină rata de schimb într-o mişcare tentă dar constantă de 0,3 procente pe lună până la sfârşitul lui 2000. Ca rezultat, şi în ciuda unei creşteri de 100 de puncte de bază în ratele dobânzilor în 2000, condițiile monetare au permis producerea unui proces de prociclicitate. Între timp, deşi la un nivel încă ridicat, deficitul bugetar a scăzut cu aproape un procent din PIB în comparație cu 1999, în vreme ce veniturile au răspuns atât creşterii puternice cât şi nivelului mult mai înalt decât cel aşteptat al inflației. PIB-ul este prevăzut să crească cu 5,5 procente atât în 2000 cât şi în 2001 şi ceva mai rapid în 2002. Această estimare se bazează pe continuarea politicilor de taxare şi a cheltuielilor bugetului anului 2000, cu un deficit bugetar care se aşteaptă să scadă gradat ca răspuns automat al stabilizării la consolidarea cererii. Aceasta poate ajuta inflația să scadă încet.

POLONIA

Indicatori economici	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. PIB în prețurile pieței (mid. $ SUA)	127,1	143,8	144,0	159,3	155,5	164,5
2. Creşterea reală a PIB (%)	7,0	6,0	6,8	4,8	4,1	4,8
3. Inflația în prețuri de consum (%)	27,8	19,9	14,9	11,8	7,3	10,2
4. Populația (mii.)	38,6	38,6	38,7	38,7	38,7	38,7
5. Exportul de mărfuri (mld. $)	22,6	24,4	27,2	30,1	26,3	27,9
6. Importul de mărfuri (mld. $)	24,7	32,6	38,5	43,8	40,7	42,5
7. Balanța contului curent (mld. $)	5,5	- 1,4	-4,3	-6,9	-11,6	-11,7
8. Rezervele de stat în aur (la sf. anului; mld. $)	14,8	17,8	20,4	26,4	24,5	25,5
9. Bugetul general de stat (% din PIB)	46,3	50,2	48,6	55,9	55,8	57,2
10. Datoria publică (% din PIB)	15,3	9,9	8,6	14,8	17,1	16,9
11. Rata de schimb (ZI: $ SUA)	242	270	328	348	397	433

Deteriorarea poziției Poloniei pe plan extern precum şi cea a situației fiscale, combinate cu inflamarea inflației, continuă să producă îngrijorare la începutul lui 2000. Printr-o îmbunătățire a performanțelor înregistrate de exporturi datorită redresării din Europa şi o scădere a cererii interne, deficitul contului curent a fost stabilizat la aproape 7,5 procente din PIB în 2000. Fluxurile investiționale străine directe nete au asigurat finanțarea la aproape jumătate din deficitul datoriei externe în cursul anului 2000. Ratele ridicate ale dobânzilor aplicate pentru protejarea valorii zlotului au atras de asemenea şi investiții de portofoliu pe termen scurt.

5.4. Intervenționismul ca stare de fapt în România

În perioada 1992-1996, situația din România s-a caracterizat prin dirijism şi începuturi timide de restructurare şi privatizare. În acest interval, politicile

macroeconomice au fost caracterizate de o abordare graduală a reformei structurale, principala preocupare fiind mai curând în direcția minimalizării costurilor sociale ale transformării structurale.

ROMÂNIA

Indicatori economici	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. PIB în prețurile pieței (mld. S SUA)	35,5	35,3	34,9	41,5	34,0	35,2
2. Creşterea reală a PIB (%)	7,1	3,9	-6,9	-5,4	-3.2	2.0
3. Inflația în prețuri de consum (%)	32,2	38,8	154,8	59,0	45,8	46,0
4. Populația (mii.)	22,7	22,6	22,6	22,5	22,5	22,4
5 Exportul de mărfuri (mld. $)	7,9	8,1	8,4	8.3	8,5	10,2
6. Importul de mărfuri (mld. $)	9,5	10,6	10,4	10,9	9,6	11,9
7. Balanța contului curent (mld. $)	-1,8	-2,6	-2,1	-2,9	-1,3	-1,5
8. Rezervele de stat în aur (la sf. anului; mld. S)	1,6	2,1	3.8	2,9	2,7	3,5
9. Bugetul general de stat (% din PIB)	6,7	8,5	9,5	9,5	9,3	9,3
10. Datoria publică (% din PIB)	10,2	12,6	15,2	23,5	28,4	19,8
11. Rata de schimb (Leu: $ SUA)	2033	3084	7168	8876	15333	21830

Mecanismele eficiente ale politicilor fiscale nu s-au manifestat, disciplina financiară redusă făcând ca atragerea reală a fondurilor către bugetul de stat să fie deficitară. În ce priveşte aspectele specifice ale politicii fiscale, datele statistice arată că situația bugetului s-a deteriorat constant, în principal din cauza scăderii veniturilor ca pondere în PIB. De exemplu, ca dinamică veniturile totale în PIB au fost în 1991 de 42%, în 1995 au fost de 32%, iar în 1996 de 30%. Situația deficitului în anul 1996. arată că acesta a fost sub 4% față de o previziune de 2,2%, în condițiile în care s-a procedat la trei rectificări de buget.

Guvernul Văcăroiu a găsit necesar să transfere o mare parte a cheltuielilor publice scadente din 1996 în 1997, de exemplu, subvențiile pentru agricultură şi al treisprezecelea salariu pentru angajații din sectorul de stat. A apărut şi un mare volum de credite, îndeosebi cele acordate întreprinderilor agricole de stat, finanțate de BNR cu o rată a dobânzilor sub cursul pieței. Din cauza unor presiuni de acest fel asupra bugetului, teoretic deficitul a fost mult mai mare. Mai trebuie adăugat că în acelaşi interval, restructurarea anevoioasă a economiei a făcut ca importurile să crească rapid comparativ cu exporturile, deci deficitul comercial s-a accentuat.

A urmat perioada Guvernului Ciorbea care, susținut de coaliția guvernamentală formată după alegerile din 1996, a imaginat un plan de scoatere a țării din criză, bazat pe reformă rapidă. Planul urma să cuprindă trei etape: liberalizarea totală a prețurilor, tarifelor şi pieței valutare, macrostabilizare şi restructurarea şi privatizarea rapidă. În primele luni de mandat, Guvernul Ciorbea a reuşit să ducă la bun sfârşit planurile de liberalizare şi macrostabilizare, prin mă-

suri de politică monetară. Au fost liberalizate preţurile, tarifele şi piaţa valutară. Politica de macrostabilizare s-a axat pe limitarea inflaţiei ce a urmat liberalizării preţurilor şi tarifelor. Politicile monetare au vizat creşterea dobânzilor bancare şi reducerea creditelor, precum şi reducerea cheltuielilor bugetare.

Întârzierile în procesul de restructurare precum şi ritmul privatizării mult sub cel anunţat iniţial de Victor Ciorbea au dus în toamna anului 1997 la pierderea echilibrelor macroeconomice realizate în prima parte a anului. Piaţa de capital a început să se deterioreze treptat iar inflaţia a reînceput să crească. BNR a fost nevoită să recurgă din nou la instrumentul tradiţional de temperare a inflaţiei: creşterea dobânzilor. Acesta a lovit însă puternic în întreprinderile mici şi mijlocii, care se aşteptau să atragă o parte din forţa de muncă disponibilizată prin procesul de restructurare a sectorului de stat. In plus IMM-urile au devenit la rândul lor generatoare de şomaj, presând astfel suplimentar asupra cheltuielilor publice şi aşa restrânse.

La începutul anului 1998, Guvernul României încercat să obţină o relansare a activităţii economice prin măsuri de ordin fiscal. Au fost reduse impozitele pe salarii şi pe profit, în compensaţie cu creşterea TVA-ului şi a accizelor. Guvernul a presupus că această modificare de fiscalitate va fi acoperită prin venituri mai mari din privatizare, cu atât mai mult cu cât urma scoaterea ia vânzare a unor societăţi bine cotate: RomTelecom, Banca Română de Dezvoltare, Banc Post.

Între timp, o serie de evenimente interne (criza politică) şi internaţionale (blocarea tranşelor de împrumut acordate de FMI şi Banca Mondială) au pus un serios semn de întrebare asupra şanselor de redresare economică a ţării. În aceste condiţii, creşterea de venituri la buget nu s-a realizat, punându-se în pericol atingerea obiectivului unui deficit bugetar de 3,6%, cuprins în Legea bugetului, adoptată destul de târziu (în luna mai). Eforturile Guvernului de a ieşi din această situaţie au dat puţine rezultate. Aceasta în pofida faptului că, în luna aprilie, a fost investit un nou guvern, condus de Radu Vasile, cu participarea PD şi un program cuprinzând obiective şi termene clare. Cu toate eforturile făcute de Guvern pentru sporirea veniturilor bugetare, prin privatizarea întreprinderilor nerentabile sau prin acordarea de facilităţi pentru atragerea de investitori străini, în 1998 s-au încasat din privatizare numai 118 miliarde de lei faţă de 3600 de miliarde de lei, cât se estimase la începutul anului că se vor obţine. Nerealizarea veniturilor estimate a determinat o a doua rectificare bugetară, aproape concomitent cu elaborarea proiectului de buget pe anul viitor. În afară de nerealizarea programului de privatizare, scăderea veniturilor bugetare a mai fost cauzată de economia subterană, indisciplina financiară a agenţilor economici, menţinerea şi chiar accentuarea blocajului financiar, prin menţinerea activităţilor generatoare de pierderi în regii şi mari societăţi comerciale de stat. De fapt, în 1998, Guvernul a încercat să evite închiderea de întreprinderi nerentabile prin mărirea taxelor şi impozitelor, lovind astfel în întreprinderile din sectorul privat, singurele care puteau înregistra o creştere economică serioasă.

Lipsa de bani a început să-şi arate adevărata gravitate abia către sfârşitul anului, când autoritățile au constatat că simplele promisiuni de reformă nu pot împiedica agențiile internaționale de rating să reducă calificativele României şi, mai ales, nu pot ajuta țara să treacă peste vârful serviciului datoriei externe, din prima jumătate a anului 1999. Conştient că se va confrunta cu o situație financiară foarte dificilă, mai ales în prima parte a anului, Guvernul a decis suspendarea facilităților oferite investitorilor şi o nouă creştere a accizelor. Încheierea unor noi acorduri cu organismele financiare internaționale şi accesul pe piețele internaționale de capital, pentru a permite o „rostogolire" a datoriei externe au devenit prioritățile Guvernului la sfârşitul anului 1998. Dar, pentru FMI şi Banca Mondială nu mai erau suficiente doar promisiunile. Guvernul trebuia să dea dovezi că este hotărât să treacă la reformă.

La începutul anului 1999, România a fost la un pas de producerea unui crah financiar, căruia autoritățile i-au rezistat totuşi, fără a avea însă o certitudine sporită în ceea ce priveşte capacitatea țării de a trece cu bine peste vârful de plată al serviciului datoriei externe şi a evita intrarea în colaps.

Cu toate criticile aduse sistemului fiscal din perioada 1990-1996, noua putere instalată în anul 1996 a trecut abia după trei ani la reforma sistemului fiscal, considerată prioritatea numărul unu a strategiei financiar-fiscale. Astfel, prin măsurile inițiate la sfârşitul lunii decembrie 1999, intențiile Guvernului erau de a crea un sistem fiscal transparent, simplificat şi neutru (care să nu determine restrângerea veniturilor), construit pe principiul „nici o cheltuială nu poate fi promisă până nu există resurse certe pentru acoperirea ei", în acelaşi timp se urmărea stoparea adoptării de acte normative cu privire la fiscalitate care să încurajeze economia subterană şi înrăutățirea mediului economic intern.

Puterea politică de atunci considera că noua strategie fiscală urma să aibă ca efecte consolidarea mediului economic, stimularea investițiilor şi a economiilor, accelerarea schimbărilor structurale din economie, reluarea creşterii economice sănătoase, neinflaționiste.

În opinia specialiştilor însă, se aştepta ca noile măsuri să nu aibă ca impact relansarea fiscală, decât într-o mică măsură, în condițiile în care stabilirea unei cote unice de TVA la 19% a determinat deja creşterea prețurilor la bunurile de consum de bază ale populației, afectând consumul şi puterea de cumpărare. La aceasta se mai adaugă şi faptul că, la o analiză a structurii veniturilor bugetului de stat, se constată că TVA este principala resursă financiară,

În 1999 România şi-a luat măsuri pentru a evita o posibilă situație de imposibilitate a finanțării deficitului bugetar, care ar fi constituit una dintre cele mai serioase premise ale declanşării colapsului financiar. Pentru acel an a fost adoptat un buget cu un deficit de 2%, conform recomandărilor FMI. La aceasta s-au adăugat şi practicarea unor politici financiare consecvente bazate pe restructurarea economică şi asanarea sectoarelor neperformante. Au urmat astfel disponibilizări masive, impactul lor asupra bugetului fiind covârşitor. Pe de o parte s-a redus ponderea impozitului pe salariu în structura veniturilor bugetare

(cu 6,5%) ca urmare a reducerii numărului de salariați, iar pe de altă parte au sporit eforturile bugetare sub forma cheltuielilor destinate protecției sociale.

Printr-o ordonanță adoptată la începutul anului 1999 a fost introdus un control mult mai sever asupra producției şi comercializării alcoolului şi tutunului, domenii de manifestare pe scară largă a contrabandei şi evaziunii fiscale. Facilitățile pentru investitori au fost suspendate.

În acelaşi timp, bugetul de stat a devenit în ultimii ani soluția acoperirii numeroaselor pierderi înregistrate de întreprinderile nerentabile, dar mai ales de unele bănci. Se foloseşte adesea soluția preluării la datoria publică a „găurilor negre" din economia națională, cu impact în ultimă instanță asupra bugetului contribuabilului. Acestea se adaugă altor factori nefavorabili care în cele din urmă duc la o mărire a nivelului deficitului bugetar.

Anul 1999 a însemnat un examen greu, câştigat în cele din urmă de BNR, care a plătit cu mari eforturi aproape două miliarde de dolari SUA în contul datoriei externe, invalidând previziunile agențiilor de rating internaționale, conform cărora țara noastră urma să intre în incapacitate de plată.

Pe ansamblu, cei zece ani de tranziție au evidențiat, indiferent de formațiunea politică aflată la putere, incapacitatea de fundamentare şi de adaptare a strategiilor financiare ia exigențele economiei de piață, nici un guvern post-decembrist nefiind capabil, prin măsurile de politică financiar-monetară, să oprească declinul producției industriale şi să creeze condiții de relansare economică.

5.5. Analiză comparativă

Deşi anul 1989 a asigurat egalitatea „startului" către democrație pentru țările fost socialiste din Europa Centrală şi de Est. specialiştii Fondului Monetar Internațional le-au grupat în două categorii, ținând cont de performanțele economico-financiare înregistrate pe drumul tranziției:

- un prim grup cuprinde țările avansate în planul reformei de construire a economiei de piață; din acest grup fac parte Ungaria, Polonia, Cehia şi Slovacia;
- un al doilea grup include țările mai puțin avansate în acest proces: Albania, Bosnia-Herțegovina, Bulgaria, Macedonia. România, Moldova, Rusia, cele 11 țări ale fostei URSS şi Mongolia.

Indiferent de gruparea efectuată de FMI, este de remarcat că, în ansamblu, aceste țări se confruntă cu patru tipuri de crize economico-financiare, şi anume: criza monetară, criza bancară, criza sistemului financiar, criza datoriei externe. Este dificil totuşi de construit un model de politică financiară a tranziției, având în vedere că toate aceste țări s-au confruntat cu scăderea PIB şi stagnarea creşterii economice, antrenând diminuarea volumului cheltuielilor publice şi a utilităților ce pot fi satisfăcute pe seama acestora şi implicit, practicarea unor bugete de austeritate.

Pe fondul unor procese de devalorizare monetară puternice (de exemplu România) şi respectiv de revalorizare monetară (de exemplu, Polonia, prin reforma din 1993) produsul intern brut a avut o evoluție sinuoasă. Astfel, cu excepția Slovaciei, Poloniei şi Ungariei care au înregistrat creşteri anuale ale PIB, celelalte țări s-au confruntat cu o evoluție alternativă a PIB, între perioade de creştere şi de scădere.

Situația prezentată în tabelul nr. 1 este mai explicită din acest punct de vedere, ea arătând evoluția procentuală anuală a PIB (în USD/loc):

Tabelul nr. 1

Evoluția anuală a **PIB**

(în % față de anul anterior)

Țara	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Cehia	-	15,94	27,47	11,21	-7,65	5,82
Slovacia	-	13,95	26,29	7,79	3,37	4,48
Polonia	14,3	0,92	45,05	13,09	0,039	-
Ungaria	34,82	14,24	18,23	-0,63	-0,59	9,70
România	3,9	7,85	6,9	1,73	-	-

Evoluția cea mai spectaculoasă a PIB a cunoscut-o Polonia, care după o perioadă dificilă (1990-1994) a realizat o creştere a PIB/locuitor în anul 1995 cu 45,05% mai mare decât în 1994. Această reuşită a politicii financiar-monetare îşi are explicația, pe de o parte, în aplicarea unor politici bugetare dure cu reforme adânci în sistemul de impozite, cât şi în controlul strict al cheltuielilor publice. Pe de altă parte, ca urmare a deciziei băncilor comerciale grupate în Clubul de la Londra, Poloniei i s-a redus la jumătate datoria externă, cu impact pozitiv asupra procesului de relansare economică. Toate acestea, asociate cu un sistem fiscal transparent, simplu şi corect au făcut din Polonia un model economic valoros pentru celelalte țări est-europene aflate în tranziție.

Însă liderul procesului economic de reformă economică şi de edificare a economiei de piață îl reprezintă Cehia, al cărui PIB/locuitor a crescut constant, mai ales după procesul de separare de Slovacia (de la 3328,23 USD/locuitor în 1993 la 5346,58 USD/locuitor în 1998). Acest succes a fost posibil prin practicarea unei politici financiare responsabile şi eficiente, axată pe atragerea de investiții străine, concomitent cu elaborarea unui cadru legal care este favorabil acestui proces. În acelaşi timp este semnificativ să constatăm mixajul constructiv al instrumentelor fiscal-bugetare soldate cu excedente bugetare (1993) distribuite districtelor şi municipiilor sub formă de subvenții şi cu un sistem fiscal similar cu cel al Uniunii Europene.

Alături de Cehia şi Polonia, rezultate economice foarte bune în perioada tranziției a cunoscut şi Ungaria, ale cărei eforturi în planul strategiei financiare s-au bucurat de credibilitate internă şi externă. Urmărind îndeaproape nivelul inflației şi al deficitului bugetar, Ungaria a reprezentat un punct de atracție pen-

tru investitorii străini, beneficiind în perioada 1993-1994 de peste jumătate din valoarea investiţiilor străine intrate în ţările est-europene.

În aceeaşi perioadă România se confrunta cu deteriorarea constantă a situaţiei bugetare, în principal din cauza scăderii veniturilor ca pondere în PIB.

O caracteristică importantă a strategiilor financiare ale ţărilor aflate în tranziţie la economia de piaţă o reprezintă prudenţa în vederea canalizării economiilor către investiţii în domeniul privat şi pentru reducerea riscului de producere a crizelor financiare. Acest fapt se reflectă şi în controlul deficitului bugetar, a cărui evoluţie este prezentată în tabelul nr. 2.

Tabelul nr. 2

Evoluţia deficitului bugetar

(% în PIB)

Ţara	1992	1994	1995	1996	1997
Cehia	-2,1	- 1,2	- 1,8	-1.2	-2,1
Slovacia	-11,9	-1,3	0,2	-1,3	-4,9
Polonia	-8,0	-2.0	-2,7	-2,5	-1,7
Ungaria	-6,9	-8,3	-7,1	-3,1	-4,6
România	-4,6	-1,8	-2,6	-3,9	-4,5

Cu toate acestea, este de remarcat că majoritatea ţârilor central şi est-europene au înregistrat deficite bugetare mari, consecinţă a crizelor macroeconomice; astfel, Ungaria (1995) şi Cehia (mai, 1997) s-au confruntat cu crize monetare, iar România a cunoscut în 1997 o dezechilibrare a situaţiei economico-financiare.

Prin urmare, strategiile bugetare aplicate de autorităţile publice la nivel macroeconomic nu au putut opri ascensiunea cheltuielilor publice faţă de nivelul resurselor financiare (situaţie ilustrată în tabelul nr. 3). Totodată se constată o scădere a ponderii resurselor financiare publice în PIB în perioada 1992-1997, pentru toate ţările aflate în tranziţie, cu excepţia Poloniei, care a înregistrat o situaţie favorabilă sub acest aspect.

Tabelul nr. 3

Evoluţia veniturilor (V) şi a cheltuielilor (C) guvernamentale

(% în PIB)

Tara	1992		1994		1995		1996		1997	
	V	C	V	C	V	C	V	C	V	C
Cehia	45,0	47,1	44,9	46,1	43,8	45,6	42,7	43,9	40,7	42,8
Polonia	43,8	51,8	47,5	49,5	48,1	50,8	45,1	47,6	44,1	45,8
Ungaria	53,4	60,3	51,4	59,7	48,1	55,2	46,8	49,9	44,9	49,5
România	37,4	42,0	32,1	33,9	31,9	34,5	29,8	33,7	27,0	31,5

Tabelul nr. 4a

Structura veniturilor şi a cheltuielilor guvernamentale

(1996,% în PIB)

Venituri bugetare	Cehia	Ungaria	Polonia	Slovacia
Venituri din impozite pe salariu	5,3	5,9	9,2	5,2
Venituri din impozite pe profit	4,1	1,9	3,1	6,0
Venituri din CAS	15,9	13,6	10,8	14,6
Venituri din TVA	7,2	7,7	8,1	8,4
Venituri din accize	4,0	3,3	4,3	3,7
Venituri din taxe vamale	1,3	3,7	2,6	1,7

Tabelul nr. 4b

Cheltuieli bugetare	Cehia	Ungaria	Polonia	Slovacia
Salarii	4,1	-	9,4	-
Transferuri pt. securitatea socială	12,2	14,4	20,8	20,2
Cheltuieli auxiliare	1,8	3,9	1,7	3,2
Cheltuieli cu dobânzi	1,0	8,5	4,2	1,2
Cheltuieli de capital	6,7	-	2,8	2,5

Analizând structura veniturilor şi cheltuielilor bugetare (prezentate în tabelul nr. 4) se constată că prelevările fiscale sub formă de TVA, accize şi impozite pe salarii, alături de contribuţiile pentru asigurări sociale, reprezintă principalele izvoare financiare. La capitolul cheltuieli bugetare, ponderea cea mai mare revine transferurilor pentru securitate socială şi cheltuielilor de capital.

Pe fondul transformărilor fundamentale petrecute în sistemele economice şi în mecanismele financiar-monetare, datoriile externe ale ţărilor central şi est-europene au crescut de la 174,3 miliarde de dolari în 1990 la 241,8 miliarde de dolari în 1999. Întrucât politica financiară trebuie susţinută cu însemnate resurse financiare, apelarea acestor ţări la capitalul extern este fundamentală, întrucât cel intern nu este suficient pentru finanţarea investiţiilor. Atragerea de resurse financiare din afara ţării măreşte credibilitatea statului respectiv dar, mai ales, condiţionează acordarea altor tranşe de împrumut de către FMI. În acest context este de remarcat că FMI sprijină financiar eforturile ţărilor aflate în tranziţie numai dacă ele elaborează şi aplică reforme structurale dure, bazate pe practicarea unor bugete de austeritate, privatizarea şi lichidarea întreprinderilor nerentabile. Constrângerile impuse de FMI în plan financiar-monetar au determinat unele ţări aflate în tranziţie (Polonia, Cehia, Ungaria) să renunţe la încheierea de memorandumuri cu acest organism. României, în schimb, deşi dorea să contracteze noi împrumuturi de la FMI în 1998, din cauza neîndeplinirii condiţiilor incluse în acordurile din 1997, i-a fost blocată acordarea tranşelor de împrumut. Situaţia a continuat şi în anul 1999, atunci când, România nefiind

capabilă să treacă la reformă în adevăratul sens al cuvântului, nu a mai fost creditată de organismele financiare internaționale.

Ne oprim în analiza noastră numai la aceste câteva aspecte legate de situația fiscal-bugetară a României în comparație cu statele est-europene avansate în procesul de aderare la Uniunea Europeană. România trebuie să ia aminte ţn continuare la exemplul oferit de cele patru țări, ale căror eforturi şi realizări pe calea reformei şi a trecerii la economia de piață s-au concretizat în rezultate pozitive care au făcut ca drumul integrării europene să fie mai scurt.

Un lucru benefic se realizează totuşi în prezent când, strategiile financiar-monetare tind să dobândească o poziție centrală în efortul autorităților publice de integrare a României în structurile europene, aceasta urmând să aibă un efect pozitiv asupra dezvoltării economice generale.

Anexa nr. 2.1

Gradul de realizare (R%) a nivelelor proiectate ale veniturilor şi cheltuielilor bugetului de stat în perioada 1993- 2000

Nr. crt.	Venituri bugetare	1993		1994		1995		1996		1997		1998		1999		2000	
		Prog	R%	Prog	R%	Prog	R%	Prog	R%	Prog	R%	Prog	R%	Prog	R%	Prog	R%
I	Venituri bugetare	2185	174	9870	90	14684	88	16982	108	40278	109	75412	89,1	86884	107	112188	107
1	Venituri curente	2166	175	9864	90	14675	88	16973	108	39570	105	67499	92,8	82114	108	111210	108
2	Venituri fiscale	2136	171	9650	86	14433	86	16568	106	38745	103	65024	93,3	78287	109	107663	106
3	Impozite directe	1081	174	4606	99	7877	81	8405	102	16466	125	20324	112	22061	120	19271	163
4	Impozite pe profit	451	166	2071	92	4284	65	4100	85,7	7366	144	11010	98,5	11245	148	13401	149
5	Impozite pe salarii	600	182	2476	103	3513	96	4153	113	8997	107	8380	120	8273	122	1650	98,6
6	Alte impoz directe	30	120	59	159	78	218	153	217	403	143	934	71,5	2325	107	1100	233
7	Impozitele indirecte	1054	168	5044	75	6553	93	8163	110	22278	87,6	44700	84,9	56226	104	88392	93,8
8	TVA		164	3124	73	3762	100	5297	101	12392	94,2	25891	86,9	28016	116	43985	115
9	Accize şi impozit pe circulaţie	892	164	1208	53	1256	84	1513	98,1	5085	84,3	12841	65,6	17613	92	32018	64,4
10	Taxe vamale	154	175	646	87	850	123	1231	136	4760	70,4	4515	127	9077	86	10125	85,9
11	Alte impozite indirecte	3	1166	66	456	689	35	122	388	41	517	1453	89,3	1520	130	2264	139
12	Venituri nefiscale	31	429	214	249	242	174	405	184	824	176	2474	80,9	3827	95	3547	159
13	Venituri de capital	19	26,3	5	184	8	131	8	1312	704	325	6576	40,1	3585	117	120	100
14	Încasări din ramburs de împrumuturi									4	1325	1342	97,3	1185	33	574	36,9

Sursa: Ministerul Finanţelor Publice.

Anexa nr. 2.2

Realizări buget de stat 1990- 2000

milioane dolari

Nr. c	Variabila bugetara	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
I	Venituri buget stat	9495	6505	4442	4989	5353	6339	5959	6115	7574	6080	5547
1	Venituri curente	9478	6426	4371	4983	5348	6333	5925	5789	7064	5806	5521
1,1	Venituri fiscale	8647	6269	4208	4812	5026	6127	5684	5587	6838	5545	5273
1.1.1	Impozite directe	4281	3652	2570	2474	2749	3119	2768	2862	2559	1571	1451
	Impozit pe profit	2317	1374	1029	987	1150	1371	1140	1484	1222	1085	919
	Impozit pe salarii	1964	2251	1492	1439	1542	1662	1519	1297	1137	470	395
1.1.2	Impozite indirecte	4366	2618	1635	2334	2277	3007	2916	2725	4278	3974	3822
	TVA				955	1370	1859	1738	1629	2528	2118	2325
	Accize și impozit pe circulație	4299	2382	1361	979	384	518	481	598	950	1106	951
	Taxe vamale	51	222	257	354	340	513	542	467	647	512	401
1,2	Venituri nefiscale	830	144	166	175	321	207	241	202	226	261	248
2	Venituri din capital	111	78	68	7	6	6,5	34	319	364	274	5,7
II	Venituri bugete locale	2187	772	651	937	1067	1641	1621	1460	1516	1383	1541
1	Transferuri buget stat	1227	549	547	735	864	1181	1239	1176	1133	890	980
III	Venituri buget asigurări sociale de stat	2375	2146	1524	1730	1699	1931	1916	1836	2635	2465	2349
IV	Venituri fonduri speciale	794	2539	637	1195	1645	1488	2308	1275	1586	2624	2496
V	Venituri buget consolidat	14851	11952	7254	8851	9766	11399	11804	10686	13391	12552	11893

Sursa: Date prelucrate de la ICFM. Victor Slăvescu după informații furnizate de Ministerul Finanțelor Publice.

Anexa nr. 4.1

Starea economiei naționale 1990- 2000

Indicator	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Produsul intern brut (miliarde USD)	35,1	28,9	19,6	26,4	31,5	35,7	35,5	34,6	36,8	34,0	36,7
Produsul intern brut/cap locuitor (USD)	na	na	na	na	5550	6210	6630	6330	6050	5970	6240
Produsul intern brut (variație %)	- 5,6	- 12,9	- 8,8	1,5	3,9	7,1	3,9	- 6,9	- 5,4	- 3,2	1,6
Producția industriala (variație %)	- 19	- 22,8	- 21,9	1,3	3,3	9,4	6,3	- 7,2	- 13,8	- 8,0	8,7
Balanța bugetara (% din PIB)	1,0	3,3	- 4,6	- 0,4	- 2,0	- 4,1	- 4,9	- 3,6	- 2,8	- 2,6	- 3,6
Rata șomajului (%)	0,4	3,0	8,2	10,4	10,9	9,5	6,6	8,9	10,4	11,8	10,5
Salariul lunar brut (USD)	138,6	97,6	82,6	103,1	109,8	138,3	138,4	121,8	153	127,7	na
Inflația (%)	5,1	170,2	210,4	256,1	136,8	32,3	38,8	151,4	40,6	45,8	45,7
Exporturi (miliarde USD)	3,4	3,5	4,3	4,9	6,1	7,9	8,1	8,4	8,3	8,5	10,3
Importuri (miliarde USD)	5,1	4,9	5,7	6,0	6,6	10,3	11,4	11,3	11,8	10,4	13,1
Balanța comerciala (miliarde USD)	- 1,7	- 1,3	- 1,4	- 1,1	- 0,5	- 1,6	- 2,5	- 2,9	- 3,5	- 1,9	- 2,7
Balanța contului curent (% din PIB)	na	- 4,5	- 7,8	- 4,7	- 1,7	- 4,9	- 7,3	- 6,2	- 7,2	- 3,8	- 2,5
Investițiile străine directe (mil. USD)		0,0	0,1	0,2	0,6	1,0	1,2	2,4	4,5	5,4	na
Rezerva valutara (mil. USD)	0,4	0,7	0,1	0,1	0,5	0,3	0,5	2,1	1,4	1,5	2,5
Datoria externa (mil. USD)	1,2	2,1	3,2	4,2	5,6	5,5	7,2	8,6	9,3	9,2	na
Rata de schimb (USD)	24,0	76,0	308	760	1655	2033	3083	7168	11233	15338	21693
Populația (milioane locuitori)	23,2	23,2	22,8	22,7	22,6	22,6	22,6	22,6	22,5	22,5	22,4

Bibliografie

Anghelache Constantin, România 2000 – starea economică, Editura Economică, Bucureşti, 2000.

Bal Ana, Economii în tranziție – Europa centrală şi de est, Editura Oscar Prinț, Bucureşti 1997.

Ciutacu Constantin, Valeriu Ioan-Franc, Preda Diana, Evoluții nominale şi reale ale economiei naționale în perioada 1990-1998, Probleme economice, nr. 39, 2000, Centrul de Informare şi Documentare Economică.

Dăianu Daniel, Transformarea ca proces real, institutul Român pentru Libera întreprindere, Bucureşti, 1999.

Doehuță Emilian, Trezoreria finanțelor publice, Editura Agora, Bacău, 1994.

Girard- Vasseur, Van der Putten Raymond, Vers un relâchement des politiques budgetaires en Europe?, Conjoncturel, nr. 6 dec. 2000.

Hristache Diana Andreia, Teorii despre tranziția la economia de piață în unele țări europene şi transeuropene, Probleme economice, nr. 35-36, 1999, Centrul de Informare şi Documentare Economică.

Iancu Aurel, Bazele teoriei politicii economice, Editura Alt Beck Bucureşti, 1996.

Manolescu Gheorghe, Buget şi trezorerie publică. Editura Economica, Bucureşti 1977.

Moşteanu Tatiana, Buget şi trezorerie publică. Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1997.

Onofrei Mihaela, Impactul politicilor financiare asupra societății, Editura Economică, Bucureşti, 2000.

Quignon Laurent, Unification monetaire, unification budgetaire?, Conjoncturel, Porilas, nr. 8 sept 1999.

Saguna Dan Drosu, Procedura fiscală, Editura Oscar Prinț, Bucureşti, 1999.

Savu Victoria Dana, Integrare europeană, Editura Oscar Print, Bucureşti, 1999.

Stoica Victor, Doctrina şi practica F.M.I, Probleme economice, nr. 26-27, 2000, Centrul de Informare şi Documentare Economică.

Tanzi Vito, Fiscalite est arhitecture du systeme economique internațional, Reflets et perspectives, nr. 4,1999.

Ungureanu Mihail Aristotel, Organizarea şi conducerea trezoreriei finanțelor publice în condițiile economiei de piață în România, Editura Conphys, Bucureşti, 1996.

Văcărel I., Anghelache G., Bercea F., Bistriceanu Gh., Moşteanu T., Bodnar M., Georgescu F., Finanțe publice, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1999.

Văcărel Iulian, Politici fiscale şi bugetare în România 1990-2000, Editura Expert, Bucureşti, 2001.

*** "Country by country: Forecast of political and economic trends în over 180 countries, The Economist Intelligence Unit Limited, 2001, United Kingdom.

*** OECD – "Economic Outlook", decembrie 2000.

*** Rapoartele anuale ale Băncii Naționale ale României.

INDEX DE AUTORI

AILENEI Dorel, 4 ***(LXIV)***
ALBU Cornel, 557 ***(LXIV)***
ANDREI Dalina, 450 ***(LXIV)***
ANGHELACHE Constantin, 671 ***(LXIV)***
ANGHELACHE G., 671 ***(LXIV)***
ANTOHI Dorina, 419 ***(LXIV)***
ARMSTRONG H., 14 ***(LXIV)***

BAL Ana, 671 ***(LXIV)***
BALCEROWICZ Leszek, 557 ***(LXIV)***
BARON Tudor, 558 ***(LXIV)***
BASNO Cezar, 468, 558 ***(LXIV)***
BĂDILEANU Marina, 99, 100 ***(LXIV)***
BĂGESCU A., 468 ***(LXIV)***
BĂGESCU M., 468 ***(LXIV)***
BĂLĂŞESCU Florin, 462 ***(LXIV)***
BERCEA F., 671 ***(LXIV)***
BISTRICEANU Gh., 671 ***(LXIV)***
BODNAR M., 671 ***(LXIV)***
BOLCHIŞ Teofil, 558 ***(LXIV)***
BOOT A., 558 ***(LXIV)***
BOSCOM Wilbert, 558 ***(LXIV)***
BRĂILEAN Tiberiu, 473, 474, 558 ***(LXIV)***
BROCINER Andrew, 558 ***(LXIV)***
BRULHART M., 10, 11 ***(LXIV)***
BUCUR Laurențiu, 570 ***(LXIV)***
BULEARCĂ Marius, 99, 100 ***(LXIV)***

CANGIANO Marco, 428 ***(LXIV)***
CAPRIO G., 558 ***(LXIV)***
CERNA Silviu, 558 ***(LXIV)***
CHILIAN Mihaela-Nona, 433 ***(LXIV)***
CHIȚIGA Georgiana, 462 ***(LXIV)***
CHRYSTAL Alec K., 410 ***(LXIV)***
CIOBANU Cristina, 558 ***(LXIV)***
CIUPAGEA Constantin, 441 ***(LXIV)***
CIUTACU Constantin, 256, 671 ***(LXIV)***
CLAROTTI Paolo, 558 ***(LXIV)***
CONDOPOL Gabriela, 394 ***(LXIV)***
CONSTANTIN Luminița, 4 ***(LXIV)***
DAILEY Chris, 428 ***(LXIV)***
DARDAC N., 468, 558 ***(LXIV)***
DĂIANU Daniel, 558, 671 ***(LXIV)***
DĂNILĂ Nicolae, 558 ***(LXIV)***
DEDU Vasile, 558 ***(LXIV)***
DIACONESCU Mariana, 559 ***(LXIV)***
DIDIER Michel, 411 ***(LXIV)***
DOBRESCU Emilian, 385 ***(LXIV)***
DOEHUȚĂ Emilian, 671 ***(LXIV)***
DORNBUSH Rudiger, 410 ***(LXIV)***
DRAGOI Cătălin, 570 ***(LXIV)***
DUMITRESCU Florea, 559 ***(LXIV)***
DUMITRESCU Ileana, 4 ***(LXIV)***

EICHENGREEN Barry, 428 ***(LXIV)***

FERREOL Gilles, 559 ***(LXIV)***
FISHER Stanley, 410 ***(LXIV)***
FLORICEL C., 468, 558 ***(LXIV) (LXIV)***
FRENTZ Gabriela, 4 ***(LXIV)***

GABOR Daniela, 420 ***(LXIV)***
GAFTONIUC Simona, 559 ***(LXIV)***
GEALĂ Antoaneta, 559 ***(LXIV)***
GEORGESCU F., 671 ***(LXIV)***
GRAUWE De Paul, 428 ***(LXIV)***
GROS Daniel, 428 ***(LXIV)***

HAMILTON James D., 393 ***(LXIV)***
HANSEN Jürgen Drud, 428 ***(LXIV)***
HARVEY Andrew C., 393 ***(LXIV)***
HOLZL Franz, 559 ***(LXIV)***
HRISTACHE Diana Andreia, 671 ***(LXIV)***

IANCU Aurel, 441, 671 ***(LXIV)***
IMIREANU Mihai-Gheorghe, 559 ***(LXIV)***
IOAN-FRANC Valeriu, 671 ***(LXIV)***
IONAŞCU Silviu, 570 ***(LXIV)***
IONESCU Mihaela Lidia, 411 ***(LXIV)***
IORDACHE Floarea, 462 ***(LXIV)***

ISĂRESCU C. Mugur, 419, 470, 559 ***(LXIV)***
JOHNSON Christopher, 428 ***(LXIV)***
JULA Dorin, 4 ***(LXIV)***

KIRIȚESCU C. Costin, 468, 559 ***(LXIV)***
KLINGEBIEL D., 558 ***(LXIV)***
KORNAI J., 559 ***(LXIV)***

LAZEA Valentin, 432 ***(LXIV)***
LEONTIEF W., 15, 20, 21, 22, 200, 201 ***(LXIV)***
LEVINE R., 559 ***(LXIV)***
LIPSEY Richard G., 410 ***(LXIV)***

MANOLESCU Gheorghe, 462, 468, 559, 671 ***(LXIV)***
MARKOWITZ H., 559 ***(LXIV)***
MARTIN P., 11, 169, 181, 183, 194 ***(LXIV)***
MAZILESCU Petru, 256 ***(LXIV)***
MEREUȚĂ Cezar, 441 ***(LXIV)***
MILEA Camelia, 462 ***(LXIV)***
MOŞTEANU Tatiana, 671 ***(LXIV)***
MOTTU Eric, 428 ***(LXIV)***
MUNDELL Robert, 420 ***(LXIV)***

NEAGU Cornelia, 99, 100 ***(LXIV)***
NEDU Delia, 570 ***(LXIV)***
NEGRIȚOIU M., 559 ***(LXIV)***
NEGRUȚ Raluca, 256 ***(LXIV)***
NIELSEN Jürgen Ulff-MeHler, 428 ***(LXIV)***
NIJKAMP P., 10, 18, 21 ***(LXIV)***
NORTH Douglass C., 471 ***(LXIV)***

ONOFREI Mihaela, 671 ***(LXIV)***
OTTAVIANO G. I. P., 11 ***(LXIV)***

PAELINCK J., 18, 21 ***(LXIV)***
PAVELESCU Florin-Marius, 256 ***(LXIV)***
PĂUNA Bianca, 369 ***(LXIV)***
PĂUNA Carmen Beatrice, 4 ***(LXIV)***
PĂUNA Cătălin, 369 ***(LXIV)***
PELINESCU Elena, 365 ***(LXIV)***
PERȚ Steliana, 256 ***(LXIV)***
PREDA Diana, 256, 671 ***(LXIV)***
PROCA Mihai, 570 ***(LXIV)***
PUGA D., 11 ***(LXIV)***
PUTTEN Van der Raymond, 671 ***(LXIV)***

QUIGNON Laurent, 671 ***(LXIV)***

RADOCEA Alexandru, 419 ***(LXIV)***
RĂDĂU Emilian, 559 ***(LXIV)***
RĂDULESCU Eugen, 559 ***(LXIV)***
RÂMBOACĂ Valentin, 4 ***(LXIV)***
RIVOIRE J., 559 ***(LXIV)***
ROMAN Mihail Daniel, 410 ***(LXIV)***
ROTARU Constantin, 560 ***(LXIV)***

SAGUNA Dan Drosu, 671 ***(LXIV)***
SAVU Victoria Dana, 671 ***(LXIV)***
SĂVOIU Vasile, 560 ***(LXIV)***
SÂMBOTIN Luminița, 558 ***(LXIV)***
SCIAMARELLI Alessandro, 428 ***(LXIV)***
SCUTARU Cornelia, 369 ***(LXIV)***
SIMA Cristian, 99, 100 ***(LXIV)***
SPIEGEL Mark M., 428 ***(LXIV)***
STANCU I., 560 ***(LXIV)***
STANICĂ Nicolae Cristian, 386 ***(LXIV)***
STOICA Maricica, 560 ***(LXIV)***
STOICA Victor, 569, 671 ***(LXIV)***
SUTĂ Nicolae, 560 ***(LXIV)***

TANZI Vito, 385, 671 ***(LXIV)***
TAYLOR J.,, 14 ***(LXIV)***
TĂNASE Florina, 419 ***(LXIV)***
TERENCE Mills C., 393 ***(LXIV)***
THAKAR A., 558 ***(LXIV)***
THOMAS J.J., 385 ***(LXIV)***
THYGESEN Niels, 428 ***(LXIV)***
TORSTENSSON J., 10, 11 ***(LXIV)***
TREYNOR J., 560 ***(LXIV)***
TSOUKALIS Loukas, 560 ***(LXIV)***

ȚIGĂNESCU Ioan Eugen, 410 ***(LXIV)***
ȚUGUI Alexandru, 560 ***(LXIV)***

UNGUREANU Mihail Aristotel, 671 ***(LXIV)***
UNGURU M., 441 ***(LXIV)***
UZLĂU Carmen, 429 ***(LXIV)***
VASILE Bogdan, 419 ***(LXIV)***
VASILE Radu, 560 ***(LXIV) (LXIV)***
VASILE Valentina, 256, 411, 416, 419, 441 ***(LXIV)***
VĂCĂREL Iulian, 560, 671 ***(LXIV)***
VÂLCEANU G., 560 ***(LXIV)***
VENABLES A., 11 ***(LXIV)***

WEZDERT Jean-Marie, 560 ***(LXIV)***
WIHLBORG Clas, 502, 558 ***(LXIV)***

YAIR Etiat, 385 ***(LXIV)***

ZAMAN Gh., 441, 560 ***(LXIV)***
ZERROS S., 559 ***(LXIV)***